12
22 A M
13

237

L. ANNÆI SENECAE OPERA.

Cum Emendationibus & Notis M. Antonij Mureti.

ACCEDVNT

VITA SENECÆ.

Animaduerſiones Iani Gruteri ſtudio concinnatæ: in quibus præter omnes omnium huius ſuperioriſque ætatis doctorum virorum emendationes interpretationeſque, infinita loca ſupplentur, confirmantur, illuſtrantur, ope etiam M.SS. Bibliothecæ Palatinæ.

Quid ſinguli Tomi contineant ſequens pagina indicabit.

Adiectus eſt ſingulis tomis Index rerum memorabilium.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Apud Ioannem Le Preux.

M. D. XCV.

Tomus primus continet.

Vitam Senecæ.
Excerpta è libris Senecæ.
Libros de Beneficiis 7.
Epiſtolarum lib.1.
Cum emendationibus & Notis M. Antonij,
Mureti &
Iani Gruteri Animaduerſionibus.

Tomus Secundus.

Quare bonis viris mala accidant lib.1.
De Ira lib.3.
De Clementia.lib.2.
De Vita beata lib.1.
De Tranquillitate animi lib.1.
Quod in Sapientem non cadit iniuria lib.1.
De Breuitate vitæ lib.1.
De Conſolatione ad Polyb.lib.1.
De Conſolatione ad Marciam lib.1.
De Conſolatione ad Heluiam lib.1.
Naturalium Quæſt.lib.7.
Apocolocynthoſis.
Controuerſiarum lib.10.
Suaſoriarum lib.1.
Cum emendationibus & Notis M.Antonij
Mureti,&
Iani Gruteri Animaduerſionibus.

VITA ANNÆI SENECÆ ex variis auctoribus collecta.

HISPANIAM Geographi in duas præcipuas partes diuidũt: quarum quę ad mare Mediterraneum vergit, quam Strabo Turditaniam nuncupat, maximè olim populoſa. Huius latitudinem ac longitudinem etſi duobus mille ſtadiis comprehendit, tamen ducẽta in tam exiguo circuitu oppida memorat. quem tractum Andaluziam hodie nũcupant, ducto nomine à Vandalis qui poſt Imperij Romani caſum ea loca incoluerunt. In ea Hiſpaniæ parte, ad Bætim fluuium, ſita Corduba, florentiſſimum olim ac famoſiſſimum oppidum, à Marcello conditum, & à Romanorũ præcipuis inhabitatũ Plinio & Strabone teſtibus. Seminarium illud præſtantiſſimorum ingeniorum, ac virorum literatiſſimorum fuit. In his Annæorum familia præter generis nobilitatem etiam literarum ſtudio maximè fuit inſignis, nominatim poſt huius Senecæ cuius vitam deſcribimus patrem. Illuſtris fuit ille quidem, ſed tamen priuatus vixit, à publicis muneribus alienus, magis in literarum ſtudia propenſus, etſi non prorſus ab armis diſceſſit, equeſtris ſiquidẽ ordinis fuit cum multis aliis ſuæ prouinciæ patritiis. Cum armis bonarũ literarum profeſſionem, ac nominatim elòquentiæ, iunxit, qua præ ſuis coætaneis excelluit. Nobilẽ fœminã Elbiam vxorem duxit, ex qua tres liberos ſuſcepit, maiorẽ natu patri cognominem, Lucium Annæum Senecam, alterum Annæum Nouatum, qui

deinde dictus eſt Iulius Gallio, tertium Annæum Melam, Lucani poëtæ patrem. Is magna diligentia tres illos in bonis literis inſtituit, ac nominatim maiorem natu, qui totum ſe philoſophiæ dedit. Gallio, præter ſummam eruditioné, etiam aliquas Romæ dignitates aſſecutus eſt. Mela verò patrem imitatus, priuatam vitã magis coluit, vt deinceps pluribus dicemus. Is de quo loquimur paulò ante Auguſti Cæſaris obitum natus videtur: nam is ipſe epiſtola ad Lucilium 108. dicit ſuæ iuuentæ tempus in Tiberij Cæſaris principatum incidiſſe, quũ alienigenarum gentium ſacra mouerentur: id autem factum Cornelius Tacitus Annal. lib. 2. ait anno quinto Tiberij. Quam autem ipſe cum fratribus occaſionem Romam perueniendi habuerit, hæc eſt. Sub decimum annum imperij Tiberij variis locis Imperij Romani multi rebus nouis ſtudere cœperunt propter principis huius crudelitatem ac inſolentiam, quum Seiano & pernicioſis aliis quibuſdam conſiliariis familiarior factus, cœpiſſet ingenium ſuum patefacere. A capite in cætera membra diffuſus morbus, adeò vt prouinciæ Præſidibus deſtituerentur, aut à Prætoribus tyrannidem paterentur: hinc multæ mutationes ortæ. In primis autem Hiſpania multis locis ſuo iure viuebat: aliis ab exactoribus durius habebatur: quæ multis occaſionem rerum nouarum ac ſeditionũ dedit. In primis autem contigit L. Piſonem Prætoré pecunias è publico interceptas acriùs quàm vt tolerarent barbari cogentem, à quodam agreſte nationis Termeſtinæ ex improuiſo in itinere vno vulnere in mortem adfici. Hic Termeſtinus repertus tandé ac prehenſus, cùm ſæuiſſimis tormentis edere conſcios adigeretur, adeò ſe conſtantem exhibuit, vt nulla vi tormentorũ ad con-

ſcios

ſcios ac ſocios edendos adigeretur: quin imò quũ adquæſtione m retraheretur eo niſu ſe proripuit cuſtodibus, ſaxóque caput adflixit, vt ſtatim exanimaretur. Inde cœperunt vrbes iugum iſtud ferreimpatienter, in primis Corduba, quæ quum inter præcipuas vrbes haberetur, eſſé:q; magni momenti, miſſus eſt Cn. Domitio Ænobarbo Duce exercitus, qui deuicta Corduba, cũ multis aliis, Senecam, duos eius fratres, Lucanum eius ex fratre filium: paucis ante annis defuncto patre ipſorum captiuos cepit. Sed breui poſt tempore Domitius, viros illos quales eſſent vbi percepiſſet, liberos dimiſit, ſuaſitque vt Hiſpania relicta Romam peterent, vbi non modo cœpta ſtudia promouerent, ſed ad honores & dignitates publicas eueherentur. Is autem erat tunc Hiſpaniæ ſtatus vt ſibi hæc à Domitio in quorum erant poteſtate perſuaderi facilè paterentur, ac in Italiã venirent. Quidã exiſtimant Annæum Melam, cui priuata vita placeret, paruíque pẽderet honores illos ac dignitates, quibus multi ineſcantur, in Hiſpania remanſiſſe. Lucanus filius eius non multo poſt tempore Romam delatus eſt: Rhetoricã docentes Romæ Pomponium Marcellum, Iulium Hyginum, Ceſtium & Aſinium Gallum audiuerunt: Philoſophiam, Socionem Alexandrinum & Photinum Stoicum celeberrimum: quibus doctoribus magnos in ſtudiis profectus fecerunt: ac nominatim Seneca, qui ad doctrinæ Stoicæ grauitatem adiungens ſermonem ſuccinctum & ſententioſum, breui tempore qualis eſſet innotuit.

Porro quum aliquandiu delituiſſet in ſcholis, aut obſcurus inter doctos quoſdã viros quos audiebat ac frequentabat latitaſſet, tandem in publicum à Cn. Domitio (duxerat is vxorem Agrip-

pinam Germanici filiam, Tiberij neptim, ex qua Nero natus nouem ante Tiberij occaſum menſes) productus, cauſas agere in ſenatu non ſine gratia cœpit: nam in doctiſſimis viris, qui tum Romę florerent habitus eſt, vt in dies gratiam ac auctoritatem ſibi conciliaret. Verum vt ſpinæ ſub roſis occultantur, & ſæpe pro honore qui exſpectabatur, odium aut repulſa locum habet, ac licet arrideat fortuna, tamen eſt mirum in modum caduca & fragilis: ita ſuo periculo Seneca ſuam eloquētiam plus aliis prodeſſe quàm ſibi didicit, & quemadmodū ſæpiſſimè gladius vagina prudentius quàm manu continetur, ita σιγῆς ἀκίνδυνον εἶναι γέρας. Caligula Imperator parui quidem liberales diſciplinas fecit, verùm tamen eloquentiæ plurimum attendit, quantumuis facundus & promptus: vtique ſi perorandum in aliquem eſſet, & verba & ſententiæ ſuppetebant, pronuntiatio quoque & vox ea erat vt exaudiretur à procul ſtantibus, atque adeò nonnunquam ſtricturum ſe linguę ſuæ telum minabatur. Hæc illum promptitudo & vana eloquentia fecit inſolentiorem: nulli enim quantumuis docto & eloquenti in toto Romano imperio non ſe prætulit. Ac ſi quis vel obliquè ſeſe illi auderet componere, peſſimè ſibi conſulebat: vel ipſis teſtibus Domitio Afro & Seneca. Domitium iam diu Caligula propter leuē offenſam oderat, tractúmque in ius coram Senatu, quum longam aduerſus eum ex ſcripto orationem habuiſſet, in qua vires omnes eloquentiæ intendit, vt Domitio, qui inter diſertiſſimos eius temporis habebatur, eloquentior videretur, ad mortem rapere moliebatur, ſi quid eleganter contrà reſpondere conatus eſſet: Quod quum Domitius præſenſiſſet, nec ſe excuſauit, nec etiam contradixit, ſed ſe Imperatoris

oratio-

oratione dixit perculſum: ac ſimulans ſe Caligulæ vi dicendi obſtupefactum breuem illius orationis anacephalæoſin fecit, quaſi non reus ſed auditor eò veniſſet: tandémque laudata oratione quum pro ſe dicere iuberetur, ad lamenta & preces conuerſus, atque humi proſtratus Caligulam deprecabatur, quaſi verba magis quàm manus ipſius formidaret. Quo honore vehementer elatus Caligula, ſéque ipſam eſſe eloquentiam ratus Domitio reconciliatus eſt. Seneca hoc non animaduertens, ac Stoicorum animum liberum gerens, paulò poſt in idem periculum aut etiam maius quàm antea Domitius incidit. Nam inuidere ſibi Caligulam ſciebat, & inter amicos detrahere, vt commiſſiones meras componere Senecam diceret, & arenam eſſe ſine calce, quaſi non cohæreret eius oratio, ac denique rabula eſſet. At Seneca gloriæ illi quam aſſecutus erat ſeſe quum permitteret, gratúſque omnibus eſſet, frequenter in Senatum venit, adeò vt quum agēda illi coram Caligula cauſa eſſet, tanta cum gratia & vehemētia illam egerit, vt omnibus qui aderant, excepto Caligula, eſſet maiori quàm antea admirationi. Qua re adeò indignatus eſt, & veluti transfoſſus vi eloquentiæ Senecæ, à quo tamen ne vocula quidem læſus erat, etſi candidè cauſam egerat, vt de tollendo illo iam tum apud ſe cogitaret, ac niſi impediuiſſet fœmina quædam, cum qua conſuetudinem habebat, perfeciſſet, nimirum perſuaſerat illa Senecam breui morbo quodam inteſtino è viuis exceſſurum. Inde ſe continuit Seneca, quum ſatis quibus cum ſibi res eſſet animaduerteret. Paulò pòſt verò cęſo per Chæream Caligula, Iulius Sabinus, eius auunculus Druſi filius, nomine Claudius, in Imperatorem electus eſt. Cœpit tum Seneca redire in

gratiam, in qua perſeuerauit aliquot annos, donec Roma tandem hac occaſione pelleretur. Claudius hebeti erat ingenio, & certis quibuſdam aulicis addictus, ac Meſſallinæ fœminæ impudiciſſimæ. Meſſallina verò Claudium ita ſibi deuinctum habebat, vt viros ac fœminas cuiuſcunque dignitatis vel morte vel exſilio pro ſua libidine tolleret, quos præſertim ſuæ laſciuiæ videret obſiſtere. In primis Iuliam Germanici filiam, vt Dio teſtatur, oderat, quod nec eam coleret, nec aſſentaretur. Prçterea valde formoſa quòd eſſet Iulia, Meſſallinam vrebat, ac propterea paulatim rationem illius multorum criminum accuſandæ, ac nominatim adulterij, inuenit: qua re primùm in exſilium pulſa eſt, ac non multò poſt morte ſublata. Hæc tempeſtas Senecam veluti facinorum quorum rea erat Iulia conſcium eodem etiam inuoluit exilio. Quidam exiſtimant hanc Iuliam eſſe Agrippinam Neronis matrem, quam Claudius mortua Meſſalina duxit vxorem: atque ad tempus aula tantùm fuiſſe pulſam, quod veriſimilius eſt, & in hanc etiam ſententiam inclinare Cornelius Tacitus videtur. Porro Senecam multis locis Dion & alij accuſant, tanquam non ſatis pudicè cum Agrippina conſuetudinem habuerit, quaſi auctoritas qua pollebat apud Cn. Domitium mortuum audaciorem eũ feciſſet in polluendo benefactoris paulò ante Tiberium mortui cubili. Cæterum in inſulam Corſicam relegatus, duos annos egit in exſilio, quo tempore Philoſophica ſtudia ſeriò cũ animi ſumma voluptate & tranquillitate repetiit, cuius fidem facit conſolatorius libellus ad Helbiam matrem, impatientiſſimè ferentem iſtud exilium: quam conſolatur, ac viuis rationibus oſtendit ſibi non eſſe hanc conditionem grauem, ſed

ſe à Philoſophia mirificè aduerſus quoſlibet fortunæ inſultus confirmatum. Interim Meſſallina in fœdiſſimas libidines tanta cum impudentia tantôque ardore profluebat, vt ea, niſi tot hiſtorici teſtarentur, fabuloſa videri poſſent adulteria & fœdiſſimæ libidines quibus Imperatoris vxor, omnibus videntibus & audientibus tota diffluebat: adeò vt quadam celebri die, in ipſa vrbe Roma, conſciis multis ex primatibus, & non inſcia plebe, non procul abſente Claudio qui Hoſtiam ſacrificij cauſa profectus erat, nupſerit Silio cuidam conſuli deſignato prius adultero, adhibitis qui obſignarent velut ſuſcipiendorum liberorum cauſa, ſolenni denique ſeruato ritu auſpicum verba ſubierit, ſactificarit apud deos, inter conuiuas diſcubuerit, oſcula, complexus, noctem denique licentia coniugali egerit. Quæ flagitia Tacitus Annal. libr. 11. pluribus perſequitur. Claudius verò quòd hebes eſſet, vix tum quidem ſentire potuit, quæ palàm omnibus nota erant: niſi excitatus à quodam inter aulicos familiariſſimo, Silium ac quoſdam illuſtres equites Romanos libidinum conſcios ad ſupplicium trahi iuſſiſſet. Meſſallina parum abfuit quin rediret in gratiam cum Claudio: ſed tandem Narciſſi iuſſu ferro transfixa eſt. Cæſa Meſſallina apud Claudij libertos, Narciſſum Pallantem & Caliſtum certamen ortum eſt, de diligenda vxore Claudio. Vicit in hac cauſa Pallas, qui Iuliæ Agrippinæ fauebat, Germanico genitæ. Præualuere Pallantis rationes adiutæ Agrippinæ illecebris: quæ ad eum per ſpeciem neceſſitudinis crebrò venditando pellexit patruum, vt prælata cæteris, & nondum vxor, potentia vxoria iam vtetur. Poſt matrimonium verò conſummatum cum patruo Claudio, ſtruere maiora cœpit, nam

Domitium Neronem, quem ex Cn. Ænobarbo genuerat protulit ad ſtudia vulgi, nuptiáſque eius, cum Octauia Cæſaris filia molita eſt non ſine ſcelere, quia L. Syllano deſponderat Octauiam Cæſar. Porro quod admodum eſſet adhuc Nero iuuenis (vix enim vndecimum annum exceſſerat quum adoptaretur à Claudio) de præceptore cogitatum eſt, ſub quo adoleſceret & ad literarum ſtudia & res agendas formaretur. Igitur Agrippina ſummi ingenij fœmina, quæq; res magnas moliebatur, vt docuit experientia, & Tacitus pluribus deſcripſit, veniam exſilij pro Seneca apud Claudium impetrauit, ad diuerſos fines, partim vt Neroni bene conſuleret ſpecie tanti magiſtri, tantiſperdum per ætatem ad res gerendas idoneus eſſet: partim vt Meſſallinæ memoriam redderet magis odioſam, quæ Senecæ exſilium procurarat: ac Britannicum Meſſallinæ filium, Octauiæ fratrem remoueret: ac denique conſiliarios ſibi deuinctos & Claudio magis infenſos haberet. Sic igitur Agrippina ſibi deuinctum habens Claudium, facile non modo exſilij veniam, ſed etiam Præturam pro Seneca apud ipſum impetrauit, qui ſtatim reuocatus ab exſilio, Romam ingreſſus eſt ſummo cum honore, & publica omnium cuiuſcunque conditionis lætitia & fauore.

Nec diu poſt eius reditum contatus Claudius, benignè recepit, in ſenatum introduxit, Neroni magiſtrum præfecit: quem etiam Agrippina magnis pollicitationibus ad magiſterium filij induxit: duobus enim vitiis, iſtiuſmodi perſonis ordinariis laborabat, vno quòd immenſa cupiditate pecuniæ ardebat, ſpecioſo prætextu augendi ærarij ad ſtatus conſeruationem: altero quòd profuſe largiebatur iis quorũ vtebatur opera ad filium

promouẽdum quem ad Imperium, vel ſuæ ipſius vitæ periculo præparabat. Sic enim vati cuidam quem de filij futura dignitate conſulebat, reſpondiſſe fertur. Moriar, inquit, modò imperet. Tacitus ſcribit Agrippinam exiſtimaſſe lætum in publicum fore Senecæ reditum ob claritudinem ſtudiorum eius: & vt Domitij pueritia tali magiſtro adoleſceret, & conſiliis eiuſdem ad ſpem dominationis vteretur. Seneca relicta ſolitudine & immemor eos qui Regum aulas intrant ſeruos fieri etſi liberi accedãt, ratus ſe rationem inueniſſe reipſa philoſophandi (tam cæca mens eſt hominis, etſi ſapientiſſimi, denſiſſimiſque inuoluta tenebris in huius vitæ anfractibus) Agrippinæ ſeruitio ſe addixit. Etſi verò Neronis ad tempus iuuentam retinuit, & multa prohibuit: coactus tandem eſt habenas permittere: expetita ſed ſerò nimis, priſtina ſolitudine, cum paucioribus opibus ac honoribus, ſed maiore cum libertate & animi tranquillitate. Cæterùm, quod ipſe pulchrè norat & alios docebat, quemadmodum dolores capitis non ſanantur diademate: nec bona valetudo perit, licet non imperes: ſic in dies ſummis illis quos erat adeptus honoribus, curæ ac ſolicitudines eius augebantur, quibus ad vltimum vitæ ſpiritum veluti catenis conſtrictus eſt, quas etſi excutere & ſæpe frangere conatus eſt, tamen non potuit, ſed tandem earum pondere preſſus occubuit. Initio quidem leue illi onus viſum eſt. Nero enim initio magnam de ſe ſpem fecerat, nam comis erat, blandus, miſericors, præceptoris monitis obtemperans, à quo ſumma cura & diligentia, ad totius orbis commodum excolebatur. Sed vt ſuperiores Imperatores iam à iuuentute, non dubia ſui dederant indicia

ita Seneca facile animaduertebat in Nerone veſtigia quædam ferocis ingenij, fœdi & immanis quod poſt paucos annos patefecit. Quin ipſe Cneus Domitius pater. præſagio fuit, quum inter gratulationes amicorũ dixiſſet, nihil ex ſe & Agrippina, niſi deteſtabile & malo publico naſci potuiſſe. Non obſeruata vox illa priuſquàm Agrippina ipſa vitæ ſuæ diſpendio ſenſit qualem fœtum in lucem emiſiſſet, tótque pernicioſis conſiliis, inceſtibus, cædibus ad Imperij dignitatem promouiſſet. Interea verò dum Seneca Neronis ingenium excolere nititur, & ad virtutis ſtudium excitare, Agrippina filium ad Imperium promouere ſolicita, in incæpto pergebat, ac cautè & quantum expedire ſuis conſiliis nouerat Senecam conſulebat, cui tantum minimè corruptam ſuorum conſiliorum partem detegebat. Hæc quum atrox & crudelis eſſet fœmina, & quæ nunquam cum iis quos oderat in gratiam rediret, Loliam Paulinam ad mortem adegit, quòd ſecum de matrimonio Principis certauiſſet: Calpurniam Italia exegit: Pallantis auctoritate, qui obſtrictus erat Agrippinæ vt conciliator nuptiarum, & mox ſtupro eius illigatus, Domitij Neronis filij adoptionem à Claudio feſtinauit, qui Britannico vero Imperij ſucceſſori eſt antepoſitus. Eadem Agrippina quò vim ſuam ſociis quoque nationibus oſtentaret, in oppidum Vbiorũ, in quo genita erat, veteranos coloniámque deduci imperat, cui nomen inditum ex vocabulo ipſius, & hodie Colonia eſt ad Rhenum, dicta Colonia Agrippina. Atque huius auctoritatis ac potẽtiæ nouum deinceps & inſolitum præbuit exemplum, quum Caractacus Britannorum rex cum vxore & fratribus victi ſunt Romam deducti & oblati Claudio: qui coram plebe & cohorti-

bus,

bus, veniam ipſi & coniugi & fratribus, tribuit. Atque illi vinculis exſoluti, Agrippinam quoque haut procul alio ſuggeſtu conſpicuam, iiſdem quibus principem laudibus, gratibúſque venerati ſunt. Nouum ſanè, & moribus veterum inſolitum, fœminam ſignis Romanorum præſidere: at illa ſemet parti à maioribus ſuis Imperij ſociam ferebat. Sed hæc leuia præ iis quæ ſecuta ſunt: Nam quum virilis toga Neroni maturata eſſet, quò capeſſendæ Reſpub. habilis videretur, & Cæſar adulationibus ſenatus libens ceſſiſſet, vt viceſimo ætatis anno conſulatum Nero iniret, obtinuit vt proconſulare imperium extra vrbem haberet, ac princeps iuuentutis appellaretur. Additum nomine eius donatiuum militi congiarium plebi, & ludicro Circenſium, Britannicus in prætexta, Nero triumphalium veſte tranſuecti ſunt. Britannicus autem has iniurias ſentiens non ſe continuit, quin ſe indignatum demonſtraret: ſed illa Agrippinæ conſilia iuuerunt: effecit enim apud Claudiũ vt Britannici filij educatores exſilio ac morte afficeret, datóſque à nouerca, cuſtodiæ eius imponeret, Luſius Geta & Rufus Criſpinus prætoriarum cohortium cura exſoluerentur, quos Meſſallinæ memores & liberis eius deuinctos credebat: earúmque regimen ad Burrum Afranium tranſferretur: egregiæ militaris famæ, gnarum tamen cuius ſpõte præficeretur. Talis erat iſtius Agrippinæ audacia. magnę ſane dignitatis fœminę (filia enim, ſoror, vxor & mater fuit Imperatorum) ſed malæ mentis ad omne ſcelus promptiſſimæ. Et quidem hæc obiter dicta ſunto, vt Senecam appareat, dum vacat diſcipuli inſtitutioni, multorum factũ participem conſiliorum quorum tamen ſcopum ac finem non animaduertebat. Nihilominus tamen

eius auctoritate plurimum adiuta eſt Agrippina in promouendis ſuis conſiliis, quod ſenſit quidem Seneca, ſed ſerò nimis, quod nullum ſubeſſet remedium. Neronem quod attinet, etſi præceptoris admonitionibus veluti repagulis retinebatur, tamen corruptionibus illius ſæculi, & matris vita paulatim imbutus, tandem re ipſa teſtatum fecit, ſalubribus quidem præceptis eruditum fuiſſe, ſed prauitatem profundiſſimas in ipſo radices egiſſe. Cæterum quandiu Nero ſub magiſterio Senecæ fuit, Agrippinæ domus plena fuit ſeueritatis & grauitatis, nihil inſolenter factum, niſi quod ad ſuos promouendos conatus optimum videbatur: nam ne tum quidem abſtinebat ab vlla libidinis ſpurcitie. Quum itaque conſiliorum partem aſſecuta ſibi viſa eſt Agrippina, Nero ſedecim annos natus, Octauiam Cæſaris filiam in matrimonium accepit. Vtque ſtudiis honeſtis, & eloquentiæ gloria niteſceret, cauſſam multorum egit in Senatu, cum ſumma omnium laude. Paulò poſt accidit vt ſua conſilia Agrippina agere & celerare coacta ſit, quum Claudius temulentus hanc vocem iecisſet, fatale ſibi vt coniugum flagitia ferret, deinpuniret: perdita priùs Lepida ſobrina, quæ blandimentis & largitionibus Neronis iuuenilem animum ſibi deuinciebat. Hæc Agrippinę conſilia Narciſſum perculerunt, & Britannicum amplecti coëgerunt: ſed tum Agrippinæ ſcelere Claudius veneno extinctus eſt, delectis artificibus, Locuſta quadam fœmina, veneficij damnata, & è ſpadonibus quodam Haloto, & medico Xenophonte, cuius iamdiu promiſſam ſibi conſcientiam habebat Agrippina: quæ Britannicum variis artibus demorata, Antoniam quoque & Octauiam ſorores eius attinuit, repentéque medio diei foribus palatij didu-

diductis, comitante Burrho, Nero egreſſus eſt ad prætorianam cohortem, à qua ſalutatus eſt Imperator, ſententiam militum ſecutis Patrum conſultis, ac deinceps Prouinciarum ſuffragiis. Tum Nero varias habuit orationes à Seneca compoſitas, qui præter voluptatem quam capiebat ex diſcipuli dignitate, facetum ludum ſcripſit de morte Claudij, quem apolocynthoſin, nuncupauit, id eſt immortalitatē eſu boleti partam, quod Claudius infuſo delectabili cibo boletorum veneno ſublatus eſſet, quos Nero poſtea iocatus dixit Deorum cibum eſſe, quòd illis Claudius è viuis ſublatus, in numerum Deorum relatus eſſet. Necnon & Gallio Senecæ frater dixit vrbanè, Claudium vnco in cœlum eſſe tractum, alludens ad conſuetudinem, qua necati in carcere trahebantur à carnificibus in forum, magnis quibuſdam vncis: deinde in flumen proiiciebantur. Hic ergo fuit exitus Claudij, dignus inceſtu & iniuria filio Britannico illata, vt illi generum ad fœminæ ambitioſæ & crudelis explendam libidinem anteponeret. Nouo principatu prima mors Iunij Silani proconſulis Aſiæ per dolum Agrippinæ paratur, veneno inter epulas dato: metuebat enim illum, quod quum Augusti abnepos eſſet, ſpectaretur à plebe, Neroníque præferendus diceretur. Nec minus properato Narciſſus Claudij libertus, aſpera cuſtodia & neceſſitate extrema ad mortē actus eſt, inuito principe: ibatúrque in cædes niſi Afranius Burrhus & Anneus Seneca obuiam iſſent. Hi rectores Imperatoriæ iuuentæ, & pari in ſocietate potentiæ cōcordes, diuerſa arte ex æquo pollebant. Burrhus militaribus curis, & ſeueritate morum: Seneca præceptis eloquentiæ, & comitate honeſta, iuuantes inuicem, quò faciliùs principis ætatem ad

virtutem,conceſſis quibuſdam honeſtatis exercitiis excitarent,ac retinerent. Puer enim liberales diſciplinas omnes ferè attigit, quæ fortaſſis alium alterius conditionis magis decuiſſent,ac ſtudium etiam habuit non mediocre,pingendi,ſculpendi, fingendi,cantandi,equos agitandi & carmina cõponendi. Cæterum etſi omnem dabant operam Burrhus & Seneca vt modeſtè viueret, fatendum tamen nonnihil ipſos de ſeueritate remiſiſſe,conceſſis illi circa mulieres quibuſdam voluptatibus, quò cum aulæ ſuæ ſtatus & Roma plurimum impellebant. Certamen autem vtrique vnum erat contra ferociam Agrippinæ, quæ cunctis malæ dominationis cupidinibus flagrans, habebat in partibus Pallantem , qui priſtinam conditionem oblitus,omnibus inſultabat, ipſique Neroni, qui, etſi iuuenis tamen huius liberti inſolentiam ferebat ægerrimè,& nihilominus tolerabat, ne matrem exaſperaret,in quam omnes honores cumulabat, adeò vt ſignum more militiæ petenti tribuno dederit, OPTIMAE MATRIS. Sub hæc initia Nero crebras habuit orationes,quas Seneca dictabat, cuius ſtylus erat tum temporis auribus gratiſſimus.His exercitiis Nero formabatur, ferox eius ingenium retinebatur, & ad rerum adminiſtrationem habilis reddebatur, adeò vt quinque prioribus Imperij annis, tã dextrè à Seneca adiuuãte Burro ductus ſit,vt proſperè tũ pacis tũ belli negotia geſta ſint, magnam omnibus de ſe Nerone ſpem faciente manſuetudinis & virtutis.Seneca multa de illo prædicat in libris , quos illi dicauit de Clementia,ac nominatim clementiam eius hoc facto commendat. Animaduerſurus in latrones duos Burrus præfectus, exigebat à Nerone ſcriberet in quos & ex qua cauſa animaduerti

velle-

vellet:hoc ſæpe dilatum, vt aliquando fieret, inſtabat. Inuitus inuito quum chartam protuliſſet, traderétque exclamauit, Vellem neſcire literas. En quid apud ipſum Senecæ valerent admonitiones: quo loco placet aliam etiam hiſtoriam recẽſere, licet longo poſt tempore contigerit, vt oſtendam quantum apud diſcipulum magiſtri valeret auctoritas. Nam quum Nero tabernaculũ ſumptuoſiſſimum conſtruxiſſet, Seneca dixit Tu hoc teſtatus es te pauperem: nam ſi amiſeris, ſimile non comparabis. Quod non multò poſt contigit, naue in qua vehebatur faciente naufragium: quam iacturam Nero patienter tulit, memor illius Senecæ dicti. Cæterum, Seneca, Neronem in Senatum comitabatur, ac ſæpe quid tum opus facto foret admonebat prout varij caſus occurrebant: ac in variis ſuis orationibus operam dabat vt apud Senatum de ſua clementia & manſuetudine teſtaretur. quod Senecę ſummæ laudi erat, ita tamen vt omnium commodo & voluptati cederet. Idcirco aiunt Imperatorem Traianum dicere ſolitum cæteros principes longo interuallo diſtare à quinq; priorib. annis Neronis imperij, quales illos Tacitus & alij fuiſſe teſtãtur. Interim Nero profuſè liberalis erga Senecã fuit: nã magnã pecunię ſummã illi vſque ad ter millies Seſtertiũ quã putãt equare ſummã aureorũ tricies centena millia largitus eſt, ex qua magnũ fœnus faciebat, hortos addidit, villam, agros ſuburbanos & alia, vt & hortorũ amœnitate & villarũ magnificẽtia principẽ ſupergredi videretur. Verũ illis Seneca nõ elatus eſt, ſed fortunã metuens ac priſtinæ memor conditionis fortiter & præſenti animo ſtare aduerſus quoſcunque caſus nitebatur: hinc quidem lubricam Neronis & inconſtantem adoleſcentiam, quam in dies videbat

In ſuam perniciem ruere ſuſtinés: inde verò cum Agrippina acri fœmina, ambitioſa ac arrogante, ſibi & aliis multa negotia faceſſente luctandum videns. Sed hæc Burrhi & nominatim Senecæ potentia & opes multorum odia aduerſus ipſos cõcitarunt, & criminationibus viam aperuerunt. Quibus omnibus Seneca morum grauitatem opponebat, & variis ſcriptis ſeſe aduerſus illos caſus magis ac magis confirmabat, quod pleraque eius teſtantur ſcripta, ſed in primis libellus de vita beata qui in illis certaminibus ſcriptus videtur. Porro initium Senecæ laborum fuit Neronis profligata libido, quæ ampliùs retineri non poterat: deinde odium Agrippinę aduerſum ſe & Burrum ex quo præuidebat ſe in maximas difficultates venturum. Etſi verò aduerſus quoſcunque caſus erat obfirmatus, tamen angebat illum cura & ſolicitudo rerum Imperij, & ſingularis erga Neronē diſcipulum amor. Nihilominus vt ſpes in mediis difficultatibus homines fouet, ſtare conſtituit, & rerum euentum expectare. Delapſus erat Nero in amorem libertæ, cui vocabulum Acte fuit, ne ſeuerioribus quidem principis amicis aduerſantibus, muliercula nulla cuiuſquam iniuria cupidines principis explente: metuentibus autem ne in ſtupra fœminarum illuſtrium prorumperet ſi illa libidine prohiberetur. Sed Agrippina libertam æmulam, nurum ancillam, aliáque eūdem in modum muliebriter fremere, vt ſeueritate filium ab illa depelleret. Sed hoc erat acriùs in amorem accendere: nam Nero infracta matris paulatim potentia, aſſumptis in conſcientiam Othone & Claudio adoleſcentulis, aduerſus reprehenſiones ſic exacerbabatur, vt obſequium exueret in matrem. Tum illa verſis artibus, per blandimenta iuuenem aggredi,

aggredi, ſuum potius cubiculum ac ſinum offerre contegendis quæ prima ætas & ſumma fortuna expeterent. Quin & fatebatur intempeſtiuam ſeueritatem, & ſuarum opum copias tradebat, vt nimia nuper coërcendo filio, ira rurſum intemperanter demiſſa. Quæ mutatio Neronem turbauit: & proximi amicorum metuebant, orabántque caueri inſidias mulieris ſemper atrocis tum & falſæ. Tum Nero artem arte eludens, miſit donum matri veſtes & gemmas nulla parſimonia: ſed dona ferentes Agrippina in deterius illa referens conuitiis excepit. Et Nero infenſus iis quibus ſuperbia mulieris innitebatur, & in iis Pallantem præcipuum, demouit eum cura rerum queis à Claudio impoſitus erat. Præceps poſt hæc Agrippina, ruere in terrorem & minas: neque ipſius Neronis auribus abſtinere, quo minus teſtaretur ſe Imperium illi ereptum, Britannico vero ſucceſſori reſtituturam. Non abnuere ſe, quin cuncta infelicis domus mala patefierent: ſuę in primis inceſtæ nuptiæ, ſuum veneficium: Ituram cum Britannico in caſtra: audirentur vilis Burrhus & exſul Seneca (ſic appellabat) trunca ſcilicet manu & profeſſoria lingua, generis humani regimen expoſtulantes. Simul intendere manus, aggerere probra, & alia quibus perturbatus vehementer Nero eſt: adde quòd Britannicus quartum decimum ætatis annum explebat, & inter ludicra coram Nerone cõſtanter carmen erat exorſus, quo euolutum ſe ſede patria rebúſque ſummis ſignificabatur. Paulò poſt Britannicus veneno ſublatus eſt magna cum animi conſternatione Agrippinæ & Octauię ſororis. Inde Nero matrem rarius frequentare cœpit, & iis aurem applicare qui odium aduerſus illam accenderent: adeò vt quum nocte iam prouecta

quidam hiſtrio Paris detuliſſet Agrippinam aduerſus ipſum conſpirare, deſtinarit matrem interficere, & Burrhum etiam præfectura dimouere. Sed ope Senecæ dignatio Burrho retenta: ac paulò poſt vocatus Burrhus Neronis iram vt auerteret necem Agrippinæ promiſit, ſi facinoris coargueretur: nihilominus cuique defenſionem tribuendam, matri in primis: accuſatores abeſſe: vocem vnius ex inimica domo afferri: refutare tenebras, & vigilatam conuiuio noctem, omniáque temeritati & inſcitiæ propiora. Sic lenito principis metu, & luce orta, itur ad Agrippinam vt noſceret obiecta diſſoluerétque, vel pœnas lueret. Burrhus iis mandatis Seneca coram fungebatur. Aderant & ex libertis arbitri ſermonis. Sic autem Agrippina diluit obiecta crimina vt in accuſatores retorſerit, & vnus ex illis interfectus, reliqui in exſilium pulſi ſint. Exarſit inde Nero in varias libidines, quas Dion, Tacitus & Suetonius deſcripſerunt: ſed initium maximorum Reip. malorum fuit impudicus amor Sabinæ Poppææ, Othonis vxoris, quam agentem in matrimonio Rufi Criſpini equitis Romani, Otho pellexerat iuuenta & luxu. Nero Othoni vicem reddidit, & Poppæam illā blandimentorum & iſtiuſmodi artium ſalacium peritam rapuit. Quæ breui tempore Neronem ita ſibi deuinxit, vt matrem Agrippinam interficere decreuerit: ſed hoc quum illa præſenſiſſet, cum filio redeũdi in gratiam rationes omnes iniit, adeò vt illi ſæpius ſe obtulerit inceſto parata. Perſtitit in deliberatione Nero, & Aniceto liberto, claſſis apud Miſenum præfecto, qui ingenium obtulerat, ad ſubmergendam Agrippinam, rem totam commiſit. Tentatum ſcelus, ſed tunc accepto vulnere tamen euaſit, & in quandam villam ſuam illata.

Neroni

Neroni nuntios opperienti, affertur euaſiſſe ictu leui ſauciam:quo nuntio exanimis pauore factus, matris potentiam & auctoritatem metuens, ſtatim Burrhum ac Senecam incertum an & antè ignaros(ait Tacitus) acciuit, ſubſidium vt expergiſcerentur. Igitur longum vtriuſque ſilentium ne irriti diſſuaderent, quod Nero videbatur velle, quum præſertim eò ventum crederent, vt niſi præueniretur Agrippina pereundum Neroni eſſet:Pòſt,Seneca hactenus promtior reſpicere Burrhum, ac ſi ſcitaretur, an militi imperanda cædes eſſet.Ille prætorianos toti Cęſarum domui obſtrictos,& memores Germanici, nihil aduerſus progeniem eius atrox auſuros reſpondit: perpetraret Anicetus promiſſa.Qui nihil contatus,poſcit ſummam ſceleris:& rem aggreditur:cæſa Agrippina in villa ſua, quæ in mortem centurioni ferrum diſtringenti protendens vterum, ventrem feri,exclamauit, primum feriri volens qui talem fœtum ediderat. Ad hoc parricidium Nero plurima alia flagitia adiecit, nominatim Octauiæ Illuſtris fœminæ,& alia conditione dignæ,exſilium ac mortem. Sed hæc obiter, quæ Neronis [illegible] propriè ſpectant, præceptori mercedem ind[illegible]m rependentis, dum conſiliis pernicioſis illum inuoluit. Verumtamen nemo ſanus negauerit Burrhum & Senecam nimium faciles fuiſſe in nefando parricidio ſuis ſuffragiis comprobando: nam quòd vetebantur ne pereundum eſſet Neroni, poterant aliis modis impedire: nec malè vnquam faciendum vt bonum eueniat. Nam quod ex tam atroci facinore commodum peruenire poterat? Etſi enim Agrippina ob infinita flagitia grauiſſimas pœnas mereretur, non tamen filium decebat ea ratione aduerſus matrem agere, nec conſiliarios

eius conſentire, nec Anicetum perpetrare. Quemadmodum autem omnes huius facinoris erant conſcij, alij plus alij minus: ſic pari diſcrimine omnes interierunt, vt Tacitus & Suetonius pluribus perſequuntur. Primus Burrhus ſublatus eſt, felix in eo quod in dies graueſcentibus malis maturè vita conceſſit, vt minimè tot confuſionum reus: nam tumeſcentibus paulatim faucibus, & impedito meatu, ſpiritum finiit. Plures iuſſu Neronis, quaſi remedium adhiberetur, illitum palatum noxio medicamine aſſeuerabant, & Burrhum intellecto ſcelere, quum ad viſendum princeps veniſſet, aſpectum eius auerſatum, ſciſcitantíque hactenus reſpondiſſe, Ego me bene habeo. Ciuitati grande deſiderium eius manſit per memoriam virtutis, & ſucceſſorum, alterius ſegniē innocētiam, alterius flagrantiſſima flagitia & adulteria, nempe Tigellini, qui in animo principis ex intimis libidinibus aſſumptus prorſus eum perdidit. Mors Burrhi infregit Senecæ potentiam, quia nec bonis artibus idem virium erat, altero velut duce amoto, & Nero ad deteriores inclinabat. Hi quum ſibi deuinctum prin[illegible]m haberent, variis criminationibus Senecam[illegible]erandum propter ſenectutem & egregiè nauatam Imperatori operam, adoriuntur tanquam ingentes & priuatum modum euectas opes adhuc augeret, quódque ſtudia ciuium in ſe verteret: hortorum quoque amœnitate & villarū magnificentia quaſi principem ſupergrederetur. Obiiciebant etiam eloquentiæ laudem vni ſibi aſciſcere, & carmina crebrius factitare, poſtquam Neroni amor eorum eueniſſet. Nam oblectamentis Principis palàm iniquum: detractare vim eius equos regentis: illudere voces quoties caneret: Quem ad finem? nihil in Repu. clarum fore, quod

non

non ab illo reperiri credatur. Certè finitam Neronis pueritiam & robur iuuentæ adeſſe: exueret magiſtrum ſatis amplis doctoribus inſtructus maioribus ſuis. At Seneca criminantium non ignarus, prodentibus iis quibus aliqua honeſti cura, & familiaritatem eius magis aſpernãte Cæſare, tempus ſermoni orat: & accepto ita incipit: Quartuſdecimus annus eſt, Cæſar, ex quo ſpei tuæ admotus ſum, octauus vt imperium obtines. Medio temporis tantum honorũ atq; opum in me cumulaſti vt nihil felicitati meæ deſit, niſi moderatio eius. Vtar magnis exemplis, nec meæ fortunæ, ſed tuæ. Atauus tuus Auguſtus, M. Agrippæ Mitylenenſe ſecretum, C. Mæcenati vrbe in ipſa, velut peregrinum otium permiſit: quorum alter bellorum ſocius, alter Romæ pluribus laboribus iactatus ampla quidem, ſed pro ingentibus meritis præmia aceeperant, Ego quid aliud munificentiæ adhibere potui quàm ſtudia, vt ſi dixerim, in vmbra educata ? è quibus claritudo venit, quod iuuentæ tuæ rudimentis affuiſſe videor, grande huius rei pretium, at tu gratiam immenſam, innumeram pecuniam dediſti, adeo vt plerumque intra me ipſum voluam: Ego ne equeſtri & prouinciali loco ortus, proceribus ciuitatis annumeror? Inter nobiles & longa decora præferentes, nouitas mea enituit? Vbi eſt animus ille modicis contentus? Tales hortos inſtruit & per hæc ſuburbana incedit, & tantis agrorum ſpatiis, tam lato fenore exuberat? Vna defenſio occurrit, quod muneribus tuis obniti, non debui. Sed vterque menſuram impleuimus, & tu quantum princeps tribuere amico poſſet, & ego quantum amicus à principe accipere. Cetera inuidiam augent, quæ quidem, vt omnia mortalia, infra tuam magnitudinem iacet, Sed

mihi incumbit. mihi ſubueniendum eſt quo modo in militia aut via feſſus adminiculum oratem: ita in hoc itinere vitæ, ſed ſenex, & leuiſſimis quoque curis impar, cùm opes meas vltrà ſuſtinere non poſſim, præſidium peto. Iube eas per procuratores tuos adminiſtrari, in tuã fortunam recipi. Nec me in paupertatem ipſe detrudam, ſed traditis quorum fulgore perſtringor, quod tẽporis hortorũ aut villarũ curæ ſeponitur, in animũ reuocabo. Supereſt tibi robur, & tot per annos nixum faſtigij regimen: poſſumus ſeniores amici, quietè reſpondere. hoc quoque in tuam gloriam cedet, eos ad ſumma vexiſſe, qui & modica tolerarent. Ad quæ Nero ſic fermè reſpõdit: Quod meditatæ orationi tuæ ſtatim occurram, id primum tui muneris habeo, qui me non tantùm prçuiſa, ſed ſubita expedire docuiſti. Auus meus Auguſtus Agrippæ & Mæcenati vſurpare otium poſt labores conceſſit, ſed in ea ipſa ætate, cuius autoritas tueretur quicquid illud & qualecunque tribuiſſet. attamen neutrum datis à ſe præmiis exuit. Bello & periculis meruerant. In his enim iuuenta Auguſti verſata eſt. Nec mihi tela & manus tuæ defuiſſent, in armis agenti. Sed quod præſens conditio póſcebat, ratione, conſilio, præceptis pueritiam dein iuuentam meam fauiſti. Et tua quidem erga me munera, dum vita ſuppetet, æterna erunt. Quç à me habes, horti, & fenus, & villæ, caſibus obnoxia ſunt: ac licet multa videantur, plerique haut quaquam artibus tuis pares, plura tenuerũt. Pudet referre libertinos, qui ditiores ſpectantur. Vnde etiam rubori mihi eſt, quod præcipuus caritate, nondum omnes fortuna antecellis. Verum & tibi valida ætas, rebúſque & fructui rerum ſufficiens, & nos prima imperij ſpatia ingredimur: niſi fortè

aut

aut te Vitellio ter conſuli,aut me Claudio præponis: & quantum Voluſio longa parcimonia quæſiuit, tantum in te mea liberalitas explere non poteſt. Quin ſi qua in parte lubricum adoleſcentiæ noſtræ declinat, reuocas, inornatúmq; robur ſubſidio impenſius regis. Non tua moderatio, ſi reddideris pecuniam, nec quies ſi reliqueris principem, ſed mea auaritia, meæ crudelitatis metus in ore omnium verſabitur. Quod ſi maximè continentia tua laudetur, non tamen ſapienti viro decorum fuerit, vnde amico infamiam parat, inde gloriam ſibi recipere. His adiicit complexum & oſcula, factus natura & conſuetudine exercitus velare odium fallacibus blanditiis. Seneca (qui finis omnium eum dominante) grates agit. ſed inſtituta prioris potentiæ commutat. prohibet cœtus ſalutantiũ, vitat comitantes, rarus per vrbem quaſi valetudine infenſa aut ſapientia ſtudiis domi attineretur. Et hic ſermo fuit cum Nerone Senecæ, qui per otium Neronis reſponſum expendens ſatis agnouit immutatam ſortem, & diſcipulum euaſiſſe in magiſtrum, tanto magis metuendum, quanto benignioribus verbis crudelis eius animus tegebatur & fallacibus blanditiis velabatur. Nero excuſſo Senecæ iugo, magis quàm antea cœpit furere, cõſiliis & artibus Tigellini. Ac primùm Platum & Syllam prius nuper amotos, hunc in Galliam Narbonenſem, illum in Aſiam interfici iubet, quorum capitibus ad ſe perlatis illuſit: Octauiam principem fœminam vxorem ſuam repudiauit, relegauit, ac tandem interfecit: adulteram Poppæam in matrimonium accepit, vnde filiam, breui defunctam, ſuſcepit: hiſtrionem egit admixto nouo ſemper aliquo crudelitatis exemplo. Sed celeberrimæ fluxu famáque epulæ fuere, à Tigellino pa-

ratæ, fœdiſſimis quibuſque libidinibus contaminatiſſimæ, in quibus Nero per licita atque illicita fœdatus, nihil flagitij reliquerat, quo corruptior ageret, niſi (horrēdū dictu & incredibile niſi fidem tot hiſtorici & Tacitus in primis facerent) paucos poſt dies vni ex illo contaminatorum grege cui nomen Pythagoræ fuit, in modum ſolemnium coniugiorum denupſiſſet. Inditum Imperatori flammeum: Miſſi auſpices duo, & genialis torus, & faces nuptiales, cuncta denique ſpectata, quæ etiam in fœmina nox operit. Deinceps ignem immiſit in maximam partem ædificiorum Romæ, quæ pleraque omnia incendio conſumpta ſunt: & vt incendij iſtius infamiam effugeret, falſò Chriſtianis illud impoſuit, quorum tum Romæ non exiguus erat numerus, in quos omni genere cruciatuum ſæuitum eſt. Et pereuntibus addita ludibria, vt ferarum tergis contecti, laniatu canum interirent, aut crucibus affixi, aut flammandi: atque vbi defeciſſet dies, in vſum nocturni luminis vrerentur. Hortos ſuos ei ſpectaculo Nero obtulerat, & Circenſe ludicrum edebat, habitu aurigæ permixtus plebi vel circulo inſiſtens. Vnde quanquam aduerſus illos nouiſſima crudelitatis exempla ederentur, miſeratio oriebatur, tanquam non vtilitate publica, ſed in ſæuitiam vnius abſumerentur. Interea conferendis pecuniis peruaſtata Italia prouinciæ euerſæ, ſociiſq; populi: templa deorum, Romæ, per Aſiam & per Achaiam ſpoliata, & ſimulachra numinum abrepta. Ferebatur Seneca (quem Nero ſepe inuiſebat, vt blanditiis demulceret quo inuidiā ſacrilegij à ſemet auerteret, lōginqui ruris ſeceſſum orauiſſe, & poſtquam non concedebatur, ficta valetudine, quaſi æger neruis, cubiculum non egreſſus. Tradidere quidam, venenum ei per

libertum

libertum illius cui nomen Cleonicus, paratum iuſſu Neronis: vitatúmque à Seneca proditione liberti, ſeu propria formidine, dum ſimplici victu, & agreſtibus pomis, ac, ſi ſitis admoneret. profluente aqua vitam tolerat. Tot Neronis flagitia permultos illuſtres viros ac proceres irritarant, qui talem tyrannum quum amplius ferre non poſſent, de tempore ac loco cædis agitarunt. Sed illius diei orta luce, Milichus quidam libertus vnius è coniuratis ad Neronem vrgens periculum, coniurationes & cætera quæ audierat docet. Illis perterritus admodum Imperator, ſingulos coniuratos comprehendi iuſſit, in quorum numero fuit Lucanus nepos Senecæ, ſuſcepto in Neronem odio, quod eius verſus inuidiam prohiberet vulgari. Secutæ virorum illuſtrium cædes. Senecæ, qui domo non egrediebatur, Tigellinus tamen & Poppæa, quod erat ſæuienti principi conſiliorum intimum, obliti non ſunt, & Nero libens occaſionem arripuit, ſuum magiſtrum, cuius vmbra offendebatur, tollendi. Lętiſſima fuit illa principi cædes, non quia coniurationis manifeſtum compererat, ſed vt ferro graſſaretur, quando venenum non proceſſerat. Solus enim è coniuratis Antonius Natalis (cui Nero dederat impunitatem) hactenus promiſit: miſſum ſe ad ægrotum Senecam vt viſeret, conquereretúrq; cur Piſonem aditu arceret: melius fore ſi amicitiam familiari congreſſu exercuiſſent (erat autem Piſo princeps coniurationis, ac poſt cædem Neronis Imperator deſignatus). Et reſpódiſſe Senecam ſermones mutuos & crebra colloquia neutri conducere: ceterum ſalutem ſuam incolumitate Piſonis inniti. Hæc ferre Granius Siluanus tribunus prætoriæ cohortis, & an dicta Natalis, ſuáque re-

ſponſa noſceret, percontari Senecam iubetur. Is, forte an prudens, ad eum diem ex Campania remeauerat, quartumque apud lapidem ſuburbano rure ſubſtiterat. Illo propinqua veſpera tribunus venit,& villam globus militum ſepſit. Tum ipſi cum Pompeia Paullina vxore & amicis duobus epulanti mandata Imperatoris edidit. Seneca miſſum ad ſe Natalem nomine Piſonis,quòd viſendo eo prohiberetur, ſe ratione valetudinis & amore quietis,excuſauiſſe reſpondit. Cur ſalutem priuati hominis incolumitati ſuæ anteferret,cauſſam non habuiſſe: nec ſibi promtum in adulationes ingenium: idque nulli magis gnarum quàm Neroni, qui ſępius libertatem Senecę,quàm ſeruitium expertus eſſet. Vbi hæc à Tribuno Siluano relata ſunt, Poppæa & Tigellino coram, auide reſponſum expectantibus, Nero interrogat, an Seneca voluntariam mortem pararet.Tum Tribunus nulla pauoris ſigna, nihil triſte in verbis eius aut vultu deprehenſum confirmauit. Ergo regredi & indicere mortem iubetur. Quidam tradunt non eo quo venerat itinere reditum, ſed flexiſſe ad Fenium præfectum,& expoſitis Cæſaris iuſſis, an obtemperaret interrogauiſſe: monitúmque ab eo vt exſequeretur, fatali omnium ignauia. Nam & Siluanus inter coniuratos erat, augebátque ſcelera in quorum vltionem conſenſerat. Voci tamen & aſpectui pepercit. Intromiſitq; ad Senecam vnum ex centurionibus, qui neceſſitatem vltimam denuntiaret, Hoc tempore, in parte fauoris erat iis qui mori iubebantur,ſi permitteretur ipſis aut manu propria, aut amicorum, mortem maturare: quod variis modis fiebat. Nam alij venis inciſis balneum calidum intrabant, in quo ſpiritum educebant: alij venenum hauriebant, alij ſe gladiis

aut

aut pugionibus transfodiebant. Factum id ne in carnificum manus inciderent:quod ſi fieret:cæſorum cadauera ſepultura priuabantur,& facultates ærario publico cedebant:quum verò ſibi mortem afferrent, (quod ex Stoicorum doctrina multi amplectebantur) cadauera ipſorum ſepeliebantur, & rata erant teſtamenta. Sæpe etiam crudelioris & ignominioſi ſupplicij dolores vitabantur.

Ad Senecam vt reuertamur, audito Neronis mandato, interritus poſcit teſtamenti tabulas: ac denegante centurione, conuerſus ad amicos, quando meritis eorum referre gratiam prohiberetur, quod vnum iam tamen & pulcherrimum habebat, imaginem vitæ ſuæ relinquere teſtatur, cuius ſi memores eſſent bonarum artium famam tam conſtantis amicitiæ laturos. Simul lacrymas eorum modò ſermone, modò intentior in modum coercentis, ad firmitudinem reuocat, rogitans: vbi præcepta ſapientiæ? vbi tot per annos meditata ratio aduerſum imminentia? Cui enim ignaram fuiſſe ſæuitiam Neronis? Neque aliud ſupereſſe: poſt matrem fratrémq; interfectos, quàm vt educatoris præceptoríſque necem adiiceret. Vbi hæc atque talia velut in commune diſſeruit, complectitur vxorem, & paululum aduerſus præſentem formidinem mollitus, rogat orátque temperaret dolori, ne æternum ſuſciperet, ſed in contemplatione vitæ per virtutem actæ, deſiderium mariti ſolatiis honeſtis toleraret. Illa contrà ſibi quoque deſtinatam mortem adſeuerat, manúmque percuſſoris expoſcit. Tum Seneca gloriæ eius non aduerſus, ſimul amore, ne ſibi vnicè dilectam ad iniurias relinqueret: vitæ, inquit, delinimenta monſtraueram tibi, tu mortis decus mauis non inuidebo exemplo. Sit huius tam fortis exitus con

ſtantia penes vtroſque par, claritudinis plus in tuo fine. Poſt quæ, eodem ictu brachia ferro exſoluunt. Seneca, quoniam ſenile corpus & paruo victu tenuatum, lenta effugia ſanguini præbebat, crurum quoque & poplitum venas abrumpit ſæuiſque cruciatibus defeſſus, ne dolore ſuo animum vxoris infringeret, atque ipſe viſendo eius tormento, ad impatientiam delaberetur, ſuadet in aliud cubiculum abſcederet. Et nouiſſimo quoque momento ſuppeditante eloquentia aduocatis ſcriptoribus, pleraque tradidit quæ in vulgus edita ſunt poſt ipſum obitum. Nero qui ſingulis minutis habebat nuntios eorum quæ domi Senecæ fiebãt, nullo proprio in Paulinam odio, ac ne gliſceret inuidia crudelitatis, inhiberi mortem imperat. Hortantibus militibus, ſerui libertíque obligant brachia, premunt ſanguinem incertum an ignaræ. Nam vt eſt vulgus ad deteriora promptum, non defuere qui crederent donec implacabilem Neronem timuerit, famam ſociatæ cum marito mortis petiuiſſe: deinde oblata mitiore ſpe, blandimentis vitæ euictam: cui addidit paucos poſtea annos, laudibili in maritum memoria, & ore ac membris in eum pallorem albentibus, vt oſtentui eſſet, multum vitalis ſpiritus egeſtum. Seneca interim durante tractu, & lentitudine mortis, Statium Annæum diu ſibi amicitiæ fide & arte medicinæ probatum, orat prouiſum pridem venenum, quo damnati publico Athenienſium iudicio exſtinguerentur, promeret. allatúmq; hauſit fruſtrà, frigidis iam artubus & clauſo corpore aduerſus vim veneni. Poſtremo ſtagnum calidæ aquæ introiit, reſpergens proximos ſeruorum, addita voce, libare ſe liquorem illũ Ioui, liberatori. Exin balneo illatus, & vapore eius exanimatus, ſine

vllo

vllo funeris ſolenni crematur. Ita codicillis præſcripſerat, quum etiam tum prædiues & præpotẽs ſupremis ſuis conſuleret. Fama fuit, Subrium Flauium cum centurionibus occulto conſilio, neque tamen ignorante Seneca deſtinauiſſe, vt poſt occiſum ope Piſonis Neronem, Piſo quoque interficeretur, tradereturq́ue imperium Senecæ, quaſi inſonti, claritudine virtutum ad ſummum faſtigium delecto. Hic fuit Senecæ exitus, qui vixerat in ſummis honoribus, Prætoris, Quæſtoris & Conſulis ſub duobus Imperatoribus, ac præſertim ſub vltimo in magna claritudine. Cæterum Dion exiſtimat duos etiam Senecæ fratres mori coactos, vnico id verbo indicaſſe contentus: memorabile autem quod pluribus Tacitus perſequitur, ac non omittendum hic iudicaui. Paulò poſt Senecę mortem, Nero Annæi Lucani cædem imperat. Is profluente ſanguine, vbi frigeſcere pedes manúſque & paulatim ab extremis cedere ſpiritum, feruido adhuc & compote mentis pectore intelligit, recordatus carmen à ſe compoſitum, quo vulneratum militem per eiuſmodi mortis imaginem obiiſſe tradiderat: verſus ipſos retulit, eáque illi ſuprema vox fuit. Atilia mater Annæi Lucani ſine abſolutione in ſupplicio diſſimulata. Iunius autem Gallio Senator adeo pauidum ſe morte fratris oſtendit, vt ſupplex in ipſo Senatu pro ſua incolumitate Neroni fieret: quem increpuit Salienus Clemens, hoſtẽm & parricidam vocans: donec conſenſu patrum deterritus eſt, ne publicis malis abuti ad occaſionem priuati odij videretur, neu compoſitam & obliteratam manſuetudinem principis nouam ad ſæuitiam traheret. Paucos intra dies etiam ſublatus Annæus Mella, eques Romanus, dignitate ſenatoria. Mella quibus Gallio & Se-

neca parentibus natus, petitione honorum abſtinuerat per ambitionem præpoſteram, vt eques Romanus conſularibus potentia æquaretur. Idem Annæum Lucanum genuerat, grande adiumentum claritudinis: quo interfecto, dum rem familiarem eius acriter requirit, accuſatorem conciuit Fabium Romanum, ex intimis Lucani amicis. Mixta inter patrem filiúmque coniurationis ſcientia fingitur, aſſimulatis Lucani literis. Quæ accuſatio etſi falſa erat, Nero tamen inſpectas literas ferri ad eum iuſſit, opibus eius inhians. Iſtud autem ſignificabat, Moriendum: quod Mella non ignorans, exſoluit venas, reliquorum viam ſequutus.

Reſtat aliquid de Philoſophia & ſcriptis Senecę dicamus: in quibus eius effigiem velut in tabula repræſentatam contemplemur, & loquentem audiamus eadem animi magnanimitate, qua & vitam reliquit. Nero quidem illi nonnunquam os velut occluſit, & philoſophiæ eius curſum velut infregit: & quãdoque labi coegit: licet ad ſeipſum ſemper reuertatur, & in mediis illis ætatis ſuæ tempeſtatibus conſtantẽ mẽtem retineat. Quemadmodum autem facilè qui in portu ſedẽt, luctãtem gubernatorẽ cum ventis & procellis intuentes iudicant hoc vel illo modo nauem regendam, qui ſi iſthic forent, longè magis hærerent, aut forte triſte naufragium facerent: ita multi Senecæ Philoſophiam deſpiciunt, quaſi tantum libris philoſophatus ſit: & quum ad rem ventum eſt, ſimilis factus ſit certis quibuſdam gladiatoribus, qui cum tironibus ſeſe exercentes, fortiter pugnare videntur, & lethales ictus inferre: ſed ſi duellum incidat, quo alteri cadendum ſit, repentè ad nudorum gladiorum intuitum aut ſe turpiter dedunt, aut turpi fuga ſibi conſulunt. At, verbo dicam

cam, Senecam exiſtimo re magis quàm ſermone Philoſophum. Vita & mors ipſius teſtes ſunto. Age igitur quænam illius Philoſophia fuerit expendamus. Suauis & iucunda res vita eſt: ac viuere omnes cupiunt, quin & ipſa animantia vita delectari videntur. Si iucunda vita eſt, longè iucundior ſi ad bonum finem tendit. Itaque vita tranquilla & ſua ſorte contenta, longè melior, beatior & excellentior quàm turbulenta. Hæc tranquillitas quid aliud quàm felicitas & beatitudo? Cæterum non omnes ad hunc ſcopum collimant. ſolis id proprium ſapientibus aut veris ſapientię amatoribus: nam plerique grauiter labuntur quum de eligendo vitę genere agitur: ac fere omnes quum de beata vita quæritur. Qui argentum & lucrum amant felicitatem in diuitiis quærunt: alij in cibo & potu, & corporis voluptate ſummum bonum ſitum exiſtimant. Alij ambitioſi in maximis honoribus & dominatione in multos collocant, Diis ſe pares factos arbitrãtes ſi infra ſe duobus aut tribus ſubſelliis multos ſedere conſpexerint. Sapientes in virtute ſummum bonum reponunt: ac beatam vitam exiſtimant, virtuti ſtudere & Deum ac naturam ſequi. Atque hæc in genere fuit Senecæ Philoſophia: ſed quoniam multis opinionum tenebris obſcuratur humana felicitas, ſingulas breuiter expendamus. Natura genuit in nobis quædam virtutum, & ſcientiæ ac ſapientiæ ſemina quę nobiſcum naſcuntur & in animis noſtris germinant. Excolenda illa tamen: & ſua virtus habet præcepta quibus ad ſummum bonum fit via, ad quod nos Philoſophia, & Stoicorum in primis inuitat. Quatuor cauſæ bonum illud ſummum oppugnãt, corrumpunt & extinguũt in animo male compoſito. Prima mors, id eſt metus vitæ terrenæ & ca-

ducæ amittendæ. Vbi enim metus, nulla quies aut felicitas, ſed miſeria: nō beata vita eſt ac iucunda, ſed cum dolore coniuncta & animi cruciatu. Altera, dolores corporis, morbi lenti & acuti, atque adeò mille incommoda quibus animi tranquillitas interturbatur. Nemo enim ſanæ mentis dixerit, mentis alienationem in ardore febris, dolores acutiſſimos neruorum, dentium, renum, torturam & lacerationem corporis in carnificum manibus nullum habere ſenſum quo mēs agitetur & quiete ſua dimoueatur. Quibus adde triſtitiam animi, luctum, amiſſos liberos, cognatos, amicos: quibus animus angitur & veluti arroditur, vnde tragicis ampla dicendi materia ſuppeditatur. Si dolore corporis perturbatur animi quies & tranquillitas, nonne magis triſtitia & luctu interno? Denique paſſiones quædam ſunt, velut gaudium & voluptas quibus vitæ beatæ ſenſus tollitur & aboletur. Sæpe qui gaudio inexpectato afficiuntur multa verbis & geſtibus ſtulta & ridicula faciunt. Multorum mores ſic immutantur honoribus, vt vix perendie aut ex vultu, aut geſtu, aut voce, aut veſtibus agnoſcas: adeóque inſaniunt vt quorum ſe prius amicos ac ſeruos profitebantur, ſuperbè deſpiciant. Vana autem hæc ambitio ſtultitiæ non admodum abſimilis: ac meritò dixeris ambitioſos aut omnino inſanire, aut breui inſanituros. Inſaniæ certiſſimus index ſuperbia. Quis autem vitam iſtiuſmodi beatam dixerit? Voluptates, hominem ſic totum poſſident, vt in ſua non ſit amplius poteſtate, ſed ſummum bonum corporis & animæ interitum exiſtimet. Inter omnes autem philoſophos qui animi perturbationem fugere, & ſummum bonum appetere docuerunt Stoici primum locum obtinent, & inter illos Seneca. Et vt alios omittam,

omittam, Zenonem, Chryſippum & cæteros qui in hac ſecta excelluerunt, de Seneca paucis dicendum, & ea inueſtiganda quę docti plerique homines de philoſophia eius ſcripſerunt, ac rationes expendendæ quibus animi perturbationem oppugnare, & veram animi tranquillitatem ſtabilire nititur, quantum ipſe potuit ſibi diſcere. Extra dubium omne eſt Senecam inter præcipuos Stoicos Latinos fuiſſe, qua de re paſſim in ſcriptis gloriatur. Hanc verò ſectam cæteris omnibus prefert, ac Stoicos ait doctrinam viris dignam profiteri, tantum ipſos à reliquis Philoſophis, quantum fœminas à maribus diſtare: reliquas ad audiendum & parendum natas, Stoicam diſciplinam ad doctrinam & dominatum. Sapientis imaginem repræſentaturus, Catonem proponit: atque in tractatu illo quo in ſapientem ait iniuriam cadere non poſſe eundem cæteris omnibus ſapientibus anteponit, & quidem ob mortis genus magnopere commendat. Philoſophiam multis locis in tres partes diuiſit, Rationalem Moralem & Naturalem: ſed Stoicorum more ſectatus magis eſt Moralem: etſi omnia eius ſcripta ſatis teſtantur eum in Rationali multum verſatum: & naturales eius quæſtiones oſtendant eum rerum naturas profundè ſcrutatum. Scopus eius igitur fuit, mores hominum informare, & ad cognitionem ſummi boni deducere, quod appeterent & apprehenderent. Sæpiſſime Lucilium hortatur ad philoſophiæ moralis ſtudium, velut ſub finem epiſtolæ 89, Hæc, inquit, aliis dic: vt dum dicis audias ipſe: ſcribe, vt dum ſcripſeris legas, omnia ad mores, & ad ſedandam rabiem affectuum referens. Stude, non vt plus aliis ſcias, ſed meliùs. Sæpe dehortatur eundem à ſtudio philoſophiæ illius quæ in ſubtiliori-

bus diſputationibus poſita eſt, quibus delectantur qui circa voces & ſyllabas hęrēt, Relinque, inquit, iſtum ludum literarium philoſophorum, qui rem magnificam ad ſyllabas vocant, qui animum minuta docendo minuunt & conterunt, fies ſimilis illis qui inuenerunt iſta, non qui docent. Quibuſdam aliis locis ridet ſubtiles illas altercationes in ſcholis iſtiuſmodi philoſophorum, cuiuſmodi eſt epiſt.48.Mus ſyllaba eſt:mus autem caſeum rodit: ſyllaba ergo caſeum rodit.Neque verò tantùm in philoſophiam illam rationalem inuehitur, ſed etiam in ſcientias quas vulgò liberales dicũt,quum potiſſimum de Morum philoſophia agitur, quod vide pluribus eiuſdem epiſt.88.digna quam quilibet attentiſſimè legat, & nominatim qui ſic iſtiuſmodi artibus inflantur,vt parum virtutem curent ad quam mores componant.Denique multis locis oſtendit philoſophiam in illarum artium cognitione non eſſe poſitam: ſed in ſternenda via ad virtutem, & confirmandis animis aduerſus quoſcunque fortunæ caſus: in via patefacienda, quæ per medias huius vitæ tenebras & confuſiones ad beatam vitam ducat: in rebus neceſſariis & vtilibus cognoſcendis: in legibus naturę,quę faciles ſunt,& vitam iucundam reddunt, ſequentibus: & contrà docet vitam omnium eorum miſerrimam qui opinionem potius quàm naturam & rationem ducem ſequuntur. Totam igitur Senecæ philoſophiam arbitror poſitā in hominum animo aduerſus quoſcunque caſus confirmando: quam ob rem quale ſit hominis ſummum bonum inueſtigat. Quoniam autem multi caſus incidunt quibus bonum illud obſcuratur, multis rationibus eos oppugnat, quæ legentibus eius opera facilè cuiuis occurrunt,ideóque paucis
quaſ-

quaſdam hic annotaſſe ſufficiet. Itaque in difficillimis rebus dolorum & paſſionum fundamenta tam animi quàm corporis primùm conuellere nititur, opinionem & apprehenſionem. Vanitatem oſtẽdit illorum, & iniuriam quam ſibi ipſis faciunt qui apprehenſionibus ſe abripi ſinunt. errorem iudicij ipſorum qui tanquam in aqua & oculo corrupto rerũ faciem intuentur. Inde progreditur, vlterius, ac docet ſapientem mala, quę vocãtur, ſi ingruerint non ſentire : nec magis præſentia quàm procul remota curare : in ſapientem offenſam cadere non poſſe : neminem iniuriam niſi à ſeipſo pati. Sapientem qui ad virtutem certa animi deliberatione fertur, ſupra omnes humanos caſus tum ſuo tum aliorum reſpectu poſitum eſſe. Quin etiam mala ſapienti bona eſſe contendit, qui rebus omnibus, inſtar boni œconomi, ſic vtitur, vt omnium ſit dominus cum ſumma animi quiete ac voluptate. Ex quibus pronuntiatis plurima paſſim in eius libris paradoxa naſcuntur, quæ ſiquis ſeorſim conſideret, inſolentia & ridicula iudicet: ſed ſi ad fontes ipſos referat commodam expoſitionem recipiant. Cæterùm vt ſapientem reddat perfectum ſolam virtutem illi placere vult, in contemptu poſitam eorum quæ mundus admiratur, & amore rerum honeſtarum quę animo voluptatem adferant : ſapientem terrena omnia nihil facere: ſapientem ſua virtute inuolutum, pedibus mundi faſtum calcare ; ac in maximis periculis, etiam ſi cœlum deſuper ruat, ſua tamen felicitate quam virtus ſuppeditat, cum gaudio & voluptate frui. Inde ſigillatim aduerſus mortis apprehenſiones diſputat, quã ſic ineuitabilẽ docet, vt etiã bona ſit ac neceſſaria: ſummũ ſapiẽtis bonũ eſſe vincula vitæ quoties expedire videbitur abrũpere: vnde ca-

pit occaſionē agēdi de animę immortalitate, quod multis facit locis, velut epiſt. 57. 65. 76. & 117. & in libello de Conſolat. ad Marciā & alibi. Doloribus verò corporis ſapientem à virtute non poſſe abduci, nec à profeſſione conſtantię & veritatis, nec à propoſito iuſtam cauſam tuendi: nullum dolorem tam grauem & acutum eſſe quo ſapiens ab officio dimoueatur: corporeis doloribus non poſſe virtutis radios obſcurari, aut immortalitatem animæ, cum qua ingruentibus maximè doloribus huius vitæ incommoda commutamus. Negotia quæ mūdi ſtatus faceſſit ac veluti velum animis obtendit, non tollere aſpectum pulchri perfecti quod in ſe virtus habet, nec auditū conſolationum eximiarum quas ſuppeditat. Sapientem non vinci paſſionibus, quarum nulla vis eſt in eum qui ſub præſidio virtutis eſt, in cuius poſſeſſionem ſic ingreſſus eſt, vt quotidie promoueat, breui perfectiſſimè fruiturus: denique nullū impedimentum eſſe ei qui virtute contentus eſt, & ad immortalitatem per eam contendit. Et illa quidem haſtenus, mihi videntur eximium ſpecimen perfectionis Senecæ exhibere: in cuius pulchritudine tamen, ſicut in pulchrè formata facie, maculæ quędam, quemadmodum in aliis quoque Philoſophis, ac Stoicis nominatim, conſpiciuntur. Præſertim verò dum ſapientem deſcribit, fingit in hac vita ſummam virtutem ac perfectionem, quæ tamen in homine corrupto & naturæ ſenſu tantum prædito nunquam inueniatur. Sed illa demus ignorantiæ veræ Religionis, & intra limites ſectæ Stoicæ illum examinemus. Cætera paradoxa, velut de mundo, de animo, de paſſionibus & affectionibus virtutis, & quædam alia quæ ex ſuis doctoribus hauſit, & quæ Plutarchus libro de com-

communibus conceptionibus, & eo cui titulus eſt, de Stoicorum contradictionibus expendit, facilè vel excuſantur vel damnantur, quòd eæ quæſtiones in controuerſiam veniant: reliqua quod attinet, quod Seneca maximè ſtuderet mores formare, videtur ſuis conceptionibus nonnihil indulſiſſe: pictores imitatus, qui vmbras ſuis tabulis iniiciunt, quibus iudicium aſpectantis retineatur. Minimè placet, quod Sapientem tantis laudibus extollit, vt ſupra deos ipſos collocet: quod eundem iubet quum expedire videbitur, vitæ huius vincula abrumpere, iniuſſu ſummi Imperatoris, à quo ſumus in hac veluti ſpecula collocati: quod fracti animi eſt iudicium, & de diuina prouidentia dubitantis, quæ rebus deſperatiſſimis ſpem tamen retinere iubet. Sequutus eſt autem nō vnum aut alterum, ſed ex omnibus Græcis & Latinis ſuā Philoſophiam hauſit. Eius quæ ſuperſunt ſcripta, de philoſophia Morali & Rationali, cum faceto tractatu de morte Claudij ſunt extra controuerſiam: & fidem facit ſtilus, preſſus, breuis, ſententioſus, temporibus illis accommodatus, & Stoicæ docendi rationi proprius. Reliqui libri, putà Controuerſiæ & Suaſoriæ, non Senecæ, ſed patris potiùs videntur fuiſſe: etſi plerique viri docti ſecus ſentiant: ſed quæ Tacitus & ipſe de ſua ætate Seneca profitentur, aperte repugnant illorum opinioni, quam pluribus hoc loco refellere breuitatis cauſa ſuperſedeo, hoc vnum adiicere contentus, attentum lectorem facilè iudicaturum qui veri libri Senecæ ſint, & quam ex illis vtilitatem ſit percepturus. Vix enim inter Ethnicos ſcriptores, philoſophos, oratores, vllum Senecæ prætulero, quos potius illi longè inferiores duco, diſputanti de huius vitæ caducæ quibuſlibet caſibus fortiter

ferendis, de prouidentia cui placidè acquieſcendum: de morte contemnenda & immortalitate expetenda: de paſſionum quibus ſæpe velut procellis procul abripimur violentia compeſcenda: de tranquillitate & quiete animi in mediis tempeſtatibus retinenda. Quia tamen multorum varia ſunt iudicia, & non pauci de Seneca pronuntiarunt, quorum alij nimium illum extuliſſe, alij nimium depreſſiſſe videntur, non alienum à propoſito mihi viſum eſt. ſi paucis illorum iudicia ad regulam veritatis, comitatis ac virtutis hic expenderem, vt quid de tanto auctore ſentiendum ſit, etiam ego dicerem. Quoniam igitur Seneca quibuſdam locis de prouidentia & maieſtate diuina magnificè loquitur, coram quo iubet homines incedere: ac nonnunquam Lucilium hortatur, vt ſic cum hominibus viuat, ac ſi Deus videat: ſic cum Deo loquatur, ac ſi homines audiant: præterea quoniam mortuus eſt ſub finem imperij Neronis, quo tempore D. Paulus Romæ in vinculis tenebatur, iam pridem quidam exiſtimarunt Senecam Chriſtianæ religioni initiatum fuiſſe, quamobrem eius ſcripta legebantur tanquam eius qui in vera Dei cognitione plurimum profeciſſet: qui cõtentus alioquin eſſet obiter & velut inter ſui ſæculi tenebras quædã delibaſſe, ne in maius odium eos quos mundus cane peius & angue oderat vocaret: denique ſecretum fuiſſe Apoſtoli diſcipulum, ac Chriſti cognitionem ab ipſo didiciſſe. Fidem faciunt prolatis quibuſdam Senecæ ad Paulum epiſtolis, & Pauli reſponſoriis: & præterea magni cuiuſdam viri teſtimonio, qui Senecam Sãctorum catalogo inſeruit, quorum Spiritus credimus in cœlis æterna felicitate frui. Sed plerique noſtro ſeculo viri eruditiſſimi de hac re pronunciarunt,

quorum

quorum iudicio mihi ſtandum arbitror, nempe, ſeu Seneca Paulum viderit & cum illo contulerit, ſeu videre ſit dedignatus, quod longè alia tunc temporis quàm Pauli doctrinam meditaretur, nihil in tota eius vita, ſcriptis, ac morte Chriſtianam religionem ac profeſſionē ſapere. Ac ſi Chriſtiani dicendi eſſent omnes in quorum ſcriptis egregias ſententias legimus de ſapientia, iuſtitia & prouidentia Dei, næ magna ſacrorum prophanorúmque librorum confuſio naſceretur, immo de dignitate cuiuſque ac ordine contenderetur. Quòd Seneca quibuſdam locis ſcripſit, Deitatem eſſe neſcio quid adeò magnum, vt ſupra noſtras ſit cogitationes: vitam noſtram eius cultui deberi: dandam operam vt illi nos approbemus. conſcientiam occultam nihil iuuare: Deum nos videre, quidam ex veteribus doctoribus, exclamat, Ecquis Dei cognitione præditus certiorem veritatem proferat quàm quod hic audimus ab ethnico & veræ religionis inſcio in medium adferri? Diuinam enim maieſtatem repræſentat, adeo magnam dicens vt illam animus humanus metiri non poſſit: veritatis originem aperuit, vitam hominum non eſſe inutilem docens, (vt Epicuri ſentiebant) quandoquidem in gloriam Creatoris fertur, quum iuſtitiam & pietatem ſectantur. Omitto multa eiuſmodi dicta inſignia de Dei prouidentia aduerſus idololatriam, ſuperſtitionem & impietatem: ſed ex quibus infirma trahatur concluſio, Senecam ad Chriſtianæ religionis cognitionem perueniſſe, cuius ne per ſomnium quidem in omnibus ſcriptis ſuis meminit: quum præſertim doctrina Stoica prorſus ab ea quam nec caro nec ſanguis poteſt reuelare diſſentiat. Literas quę nomine Pauli & Senecæ vulgatæ ſunt, ſtilus & ar-

gumentum ſatis oſtendunt otioſi cuiuſdam hominis opus eſſe, operæ pretium facturum ſe exiſtimantis ſi incautos deciperet: ſed abſtineo pluribus inepta, ſtolida, repugnantia, falſa in illis perſequi, quę multi doctis ſuis cenſuris notarunt. Paſſim occurrit in Senecæ ſcriptis conſtantiæ laus, mortis contemptus: vnde fit vt nihil Chriſtianiſmum ſapiat? Nero nihil ſenſerit, vt hac nota Senecam premeret iubens eum mori? Nam legitima & honeſta ipſi apud populum, qui Chriſtianum nomen infenſiſſimè oderat, excuſatio fuiſſet. Non hoc Suetonius & Tacitus religioni noſtræ infenſiores omiſiſſent. Verùm, obſecro, quid in morte Iouem, non Chriſtum meminit? De catalogo, velim doctos viros expendere num facta ſit illi cui aſcribitur iniuria: in cuius ſcripta multa eiuſmodi irrepſerunt, eadem excuſa incude qua epiſtolæ quarum ſupra mentionem feci. Itaque conſultiſſimum exiſtimo legenti Senecæ libros, ſi vt ab ignaro verę Religionis profectos eos legerit. Nam ſi vt Ethnicum legas, Chriſtianè ſcripſiſſe videbis: at ſi vt Chriſtianum, Ethnicè tamen loquutum animaduertes. Multa nos ad virtutis ſtudium excitabunt: ſed longè magis ſi à quo veniát meminerimus. Si quæ ſententiæ noſtris è fontibus hauſtæ videbuntur, eò fient gratiores: incerta verò ac falſa minus lędent, ſi ab Ethnico profecta dixerimus. Tranſeamus ad eos qui nimium ſeu vitę ſeu ſcriptorum reſpectu Senecam depreſſerunt. Vitam eius in primis Dion, auaritiæ, ambitionis, luxuriæ, adulterij & aliorum vitiorum accuſauit: quæ indigna reſponſo iudico, quum tam multi veteres & recentiores ſcriptores, ac ipſa eius vita, & mores contrarium clament: nec difficile foret in Dione multa nomine hiſtorici quod profitetur indigna

indigna notare : ſed euidentes calumnias ſilentio quàm longiore oratione refutare ſatius eſt. Quidam mitiores, dicunt Senecam ex præceptorum ſuorum norma non vixiſſe:ſed quòd Epicuro maximum in ſuis ſcriptis honorem habet,videri aliquid ex Epicureorum mollitie cum Stoicorum ſeueritate miſcuiſſe.Fateor equidem Senecam nõ ſemper eam in ſingulis vitæ ſuæ partibus conſtantiam oſtendiſſe quam à ſapiente requirit,& illum video in Neronis gubernatione multa diſſimulaſſe, quæ ſapiens Thraſeas nunquam ne præſentia ſua,nec verbis,nec reipſa fuiſſet approbaturus.Sed ea eſt humana infirmitas, vt quæ animus perſpicuè videt, aut non poſſit aut non audeat, propter rationis & paſſionum luctam efficere : aut ſi audeat, tamen ad leuiſſimum obiectum reſiliat,propter inſitam à natura ignauiam quum ad virtutem conſtanter ſequendam excitamur.Epicurum ſæpe laudat Seneca quaſdam notabiles eius ſententias inſtar luminum ſcriptis ſuis admiſcens,ſed non ideò illius errores aut ſectæ approbat, quod facilè quiuis ex locis plurimis per ſe obſeruabit. Nihil enim in Senecæ vita redolet Epicureïſmũ: nam in ipſa abundantia & opibus immenſis quas ex liberalitate Neronis poſſidebat,magnam temperantiam, & in morte ipſa, videas : quis enim prohibet viros honeſtos aurum, argentum, opes, ingentis pretij ſuppellectilem poſſidere, modò ne rebus proſperis inſoleſcant ad Deorum vſque contemptum?Quidam denique,tam veteres quàm recentiores, quorum nomina libens non exprimo,ſeueriores in examinandis Senecæ libris, etſi eximium aliquid in illis agnoſcere coguntur, tamen audacter ſtilum eius vt rudem accuſant,carpunt,vt nimis ſeuerum laborum alienorum cen-

ſorem, ineptum cauillatorem, propter crebras repetitiones moleſtum, ſine artificio, ſine iudicio, obliuioſum, audaculum, leuiſſimarum rerum ſectatorem, peculiare aliquid affectantem, nequid ab aliis hauſiſſe videatur, verè in his omnibus accuſatores, non idonei tamen, pace dixerim eruditionis ipſorū, iudices: nec mihi alios iudices, quàm attentos illius lectores poſtulo, quemcunque librum expendendum Senecæ ſincerum ſumpſerint. Nec tamen inficior multa meliora potuiſſe fieri in ipſius operibus, ſiue ſtilum, ſiue methodū ac materiam conſideres: ſed tamen ſi verborum coniunctionem, ſi materiam & ordinem ſpectaueris, non habituros iſtos cenſores arbitror, de quo tantoperè conquerantur. Denique vitam Senecæ ad eius ſcripta collatam vehementer opto mihi & aliis quatuor maximè rerum fieri magiſtram, Prima, ne ſi mediocris aut abiecta vitæ nobis conditio contigerit, altiorem expetamus. Altera, vt ſi fortè ex mediocri conditione ad meliorem euehamur, prioris memores, modeſtè cum ſingulis cuiuſcunque conditionis fuerint nos geramus. Tertia, ne rebus proſperis efferamur, ſed aduerſa imminentia metuamůs, quovſque felici morte diem noſtrum clauſerimus. Quarta denique vt priuata & publica noſtra conuerſatio, cogitationes, ſermones, actiones denique omnes veræ pietatis & iuſtitiæ ſincerum amorem & reuerentiam teſtentur.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

EXCERPTA QVÆDAM E LIBRIS SENECÆ.

HONESTA, inquit Epicurus, res eſt paupertas læta. Illa vero iam paupertas nō eſt, ſi læta eſt. Cui cum paupertate bene conuenit, diues eſt. Non qui parum habet, ſed qui plura cupit, pauper eſt. Quid enim refert, quantum illi in arca, quantum in horreis lateat, quantum paſcat aut fœneret, ſi alieno imminet, ſi non acquiſita, ſed acquirenda concupiſcit? Quis ſit diuitiarum modus quæris? Primo, habere quod neceſſe eſt: ſecundo, quod ſatis eſt. Nulli poteſt ſecura vita contingere, qui de producenda nimis cogitat. Nullum bonum iuuat habentem, niſi ad cuius amiſſionem præparatus eſt animus. Magnæ diuitiæ ſunt, lege naturæ compoſita paupertas. Lex autem naturæ, ſcis quos terminos nobis ſtatuit? Non eſurire, non ſitire, non algere. Vti famem ſitimque depellas, non eſt neceſſe maria tentare, nec caſtra ſequi: parabile eſt quod natura deſiderat, & cito apponitur. Ad ſuperuacua ſudatur. Illa ſunt quæ togam terunt, quæ nos ſeneſcere cogunt, quæ in aliena litora impingunt. Ad manū eſt quod ſatis eſt. Si cui ſua non videntur ampliſſima, licet totius mundi dominus ſit, miſer eſt. Miſer eſt, qui ſe beatiſſimum non iudicat, licet toti mundo imperet. Non eſt beatus, qui ſe id non putat eſſe. Nihil habeamus, quod cum magno emolumento inſidiantis, eripi poſſit. Quam mi-

BIBLIOTECA NAZ. VITTORIO EMANUELE ROMA

nimum in corpore tuo ſit ſpoliorum. Nemo ad humanum ſanguinem venit propter ipſum, vel admodum pauci. Nudũ latro tranſmittit: etiam in obſeſſa via pauperi pax eſt. Is maxime diuitiis fruitur, qui minime indiget. Si ad naturam viues, nunquam eris pauper: ſi ad opinionem, nunquam diues. Exiguum natura deſiderat, immenſum opinio. Si congeratur in te quicquid multi locupletes poſſederunt, ſi vltra priuatum pecuniæ modum fortuna te prouehat, auro tegat, purpura veſtiat, eo deliciarum opúmque perducat, vt terram marmoribus abſcōdas, non tantum liceat habere, ſed calcare diuitias: accedant ſtatuæ & picturæ, & quicquid ars vlla luxuriæ auro & argento elaborauit, maiora cupere ab his diſces. Deſideria naturalia, finita ſunt: ex falſa opinione naſcentia, vbi deſinant non habent. Nullus enim terminus falſo eſt. Veritati aliquid extremum eſt: error immenſus eſt. Retrahe te ergo a vanis: & cum voles ſcire an naturalem, an vanam habeas cupiditatem, conſidera num alicubi conſiſtat. Si longe progreſſo ſemper aliquid longius reſtat, ſcito id naturale non eſſe. Paupertas expedita, ſecura eſt. Cum claſſicum cecinit, ſcit non ſe peti: cum aliquo conclamatum eſt, quomodo exeat, non quid efferat, quærit. At cum nauigandũ eſt. non ſtrepitu portus, non vnius comitatu inquieta ſunt litora. Non circumſtat illum turba hominum, ad quos paſcendos tranſmarinarum regionum optanda eſt fertilitas. Facile eſt paſcere paucos ventres, & bene inſtitutos, & nihil aliud deſiderantes quam impleri. Paruo fames conſtat: magno faſtidium. Paupertas contenta eſt deſideriis inſtantibus ſatisfacere. Sanus diues eſt, qui

licet

licet habeat diuitias,eas tamen vt fugientes habet. Quid ergo eſt, quare recuſes eam cōtubernalem,cuius mores ſanus diues imitatur? Si vis vacare animo,aut pauper ſis oportet,aut pauperi ſimilis. Non poteſt ſtudium ſalutare fieri ſine frugalitatis cura. Frugalitas,paupertas voluntaria eſt. Perpeſſi ſunt multotiens exercitus inopiam omnium rerum.vixerunt herbarum radicibus, & dictu fœdam tulerunt famem. Et hæc omnia perpeſſi ſunt pro regno, quo magis mireris,alieno. Dubitabit aliquis ferre paupertatē, vt animum à furoribus liberet? Multis diuitias paraſſe, non finis miſeriarum fuit, ſed mutatio. Nec hoc miror.Non in rebus vitium,ſed in animo ipſo eſt. Illud quod paupertatem grauem nobis fecerat,& diuitias graues faciet.Quemadmodum nihil refert, vtrum ægrum in lecto ligneo, an in aureo colloces; quocunque illum tranſtuleris, morbum ſuum ſecum transferet: ſic nihil refert, vtrum æger animus in diuitiis an in paupertate ſit:malū ſuum illum ſequitur. Ad ſecuritatem non eſt opus fortuna. Quod enim neceſſitati ſat eſt.dabit, licet irata. Ne imparatos nos fortuna deprehēdat, fiat nobis paupertas familiaris. Securius diuites erimus, ſi ſciemus quam non ſit graue pauperes eſſe.Incipe cum paupertate habere contubernium.

Aude hoſpes contemnere opes,& te quoque dignum
Finge Deo.

Nemo alius dignus Deo eſt,niſi qui opes contempſit. Quare poſſeſſiones tibi non interdico, ſed efficere volo, vt illas intrepide poſſideas. Quod vno conſequeris modo, ſi te etiam ſine illis bene victurū ſperaueris: & ſi illas tanquam exituras aſpexeris.Diſcedat quiſquis non te,ſed

aliud in te ſequebatur. ob hoc vnum eſt amanda paupertas, quod à quibus ameris, oſtendit. multum eſt, non corrumpi diuitiarum contubernio. Magnus ille eſt, qui in diuitiis pauper eſt. Nemo naſcitur diues. Quiſquis exit in lucẽ, iuſſus eſt pane & lacte eſſe cõtentus. Ab his initiis regna nos non capiunt. Panem & aquam natura deſiderat. Nemo ad hæc pauper eſt. Intra quæ ſi quis deſiderium ſuum clauſit, cum ipſo Ioue de felicitate contendat. Res inquieta, felicitas eſt; ipſa ſe exagitat, mouet cerebrum, non in vno genere. Alios in cultum irritat, alios in potentiam; alios inflat, alios mollit. Si vis ſcire quàm nihil mali ſit in paupertate, compara inter ſe vultum pauperis & diuitis. Sæpius pauper & fidelius ridet: nulla ſollicitudine concutitur, in alto eſt. Cura velut nubes leuis tranſit. Horũ qui felices vocantur, hilaritas ficta eſt: huic grauis & ſuprema ſuperbia, licet non palam, triſtitia eſt: eo quidem grauior, quod interdum non licet palam eſſe miſeros, ſed inter ærumnas cor ipſum exeſlẽtes, neceſſe eſt agere felicem. Abſtrahunt à recto diuitiæ, honores, potentiæ, & cetera: quæ opinione hominum cara ſunt, pretio ſuo vilia. Neſcimus æſtimare res, de quibus non cum fama, ſed cum rerum natura deliberandum eſt. Nihil habent iſta magnificũ, quod mentes noſtras in ſe trahat, præter hoc quod mirari illa conſueuimus. Non enim quia concupiſcẽda ſunt, laudantur: ſed quia cõcupiſcuntur. Hanc præcedentem cauſam habent diuitiæ. Mutant animos, ſuperbiam & arrogantiam pariunt, inuidiam trahunt, eo vſque mentẽ alienant, vt fama pecuniæ nos etiam nocitura delectet. Bona omnia culpa carere decet: pura

ſunt,

ſunt, non corrumpunt animos, non ſollicitant: extollunt quidem animos & delectant, ſed ſine tumore. Quæ bona ſunt fiduciam faciunt: diuitiæ audaciam. Quæ bona ſunt, magnitudinem animi dant, diuitiæ inſolentiam.

EXCERPTA ALIA.

Licet cunctorum poëtarum carmina gremium tuum ſemper illuſtrent, aliquando deliberans, hoc tibi opuſculum pro accidentibus caſibus dirigere curaui, quod non precedentes, ſed poſteri narrabunt. Vnde ergo primum incipimus? Si tibi videtur, à morte. Ab vltimo, inquis: immo à maximo. Ad hoc præcipue gens humana contremit: nec immerito tibi videtur hoc facere. Ceteri timores habent aliquẽ poſt ſe locum: mors omnia abſcindit. Alia nos torquent: mors omnia deuorat. Omnium quæ horremus, ad hanc exitus ſpectat aliorum quæ per circuitum. Etiam qui alioqui ſe nihil timere iudicant, hoc timent. Quicquid aliud extimeſcimus, habet aut remedium, aut ſolatium. Sic ergo te forma, vt ſi quis tibi palam mortem minetur, omnes terriculas eius deludas.

Morieris. Iſta hominis natura eſt, non pœna. Morieris. Hac condicione intraui, vt exirem. Morieris. Gentium ius eſt, quod acceperis, reddere. Morieris. Peregrinatio eſt vita. Multum cũ deambulaueris, domum redeundum eſt. Morieris. Putabam te aliquid noui dicere. Ad hoc veni, hoc ago, huc me ſinguli dies adducunt. Naſcenti mihi natura protinus hunc poſuit terminũ. Quid habeo quod indigner? In hæc vor-

ba iuraui. Morieris. Stultum eſt timere, quod vitare non poſſis. Iſtud non effugit, etiam qui diſtulit. Morieris. Nec primus, nec vltimus. Multi me anteceſſerunt, omnes ſequentur. Morieris. Hic eſt humani officij finis. Quis ſanus exauctorari moleſtè tulit? Quo tranſit orbis, ego tranſibo. Ad hanc condicionem cuncta gignuntur. Quod cœpit, & deſinit. Morieris. Nihil graue eſt, quod ſemel eſt. Æs alienum meum noui. Hoc equidem cum eo creditóre contraxi, cui decoquere non poſſum. Morieris. Dij melius. Nemo hac re melius mortalibus minari poteſt.

Sed decollaberis. Quid intereſt, vtrum cæſim moriar, an punctim? Sed ſæpe ferieris, & multi in te gladij concurrent. Quid refert quam multa ſint vulnera? Nō poteſt amplius quam vnum eſſe mortiferum.

Peregre morieris. Vndecunque ad inferos vna via eſt. Peregre morieris. Ego quod debeo, ſoluere paratus ſum. Videat fœnerator, vbi me appellet. Peregre morieris. Nulla terra eſt aliena mortuo. Peregre morieris. Non eſt grauior foris quam domi ſomnus. Peregre morieris. Hoc eſt in patriam ſine viatico peruenire.

Sed iuuenis morieris. Optimum eſt, antequã optes, mori. Iuuenis morieris. Hoc vnum eſt, quod æque ad iuuenem quam ad ſenem pertinet. Non citamur ex cenſu, nec exigitur numerus annorum. Et adoleſcentes & impuberes eadem fati neceſſitas ducit. Optimum eſt mori, cum iuuat viuere. Iuuenis morieris. Quicunque ad extremum fati ſui venit, ſenex moritur. Non enim refert quæ ſit hominis ætas, ſed quæ ſit meta. Iuuenis morieris. Fortaſſe alicui malo ſubducit me fortuna: ſi nulli alij, vel ſenectuti.

Iuue-

Iuuenis morieris. Non refert, quot annos habeam, ſed quot acceperim. ſi plus viuere non poſſum, hæc eſt ſenectus mea.

Inſepultus iacebis. Quid aliud reſpondeam, quam illud Maronis:

--- Facilis iactura ſepulcri.

Si nihil ſentio, non pertinet ad me iactura corporis inſepulti. Si ſentio, omnis ſepultura tormentum eſt. Inſepultus iacebis.

---- Cælo tegitur, qui non habet vrnam.

Quid intereſt, ignis me an fera cõſumat, an tellus omnium ſepultura? Iſtud non ſentienti ſuperuacuũ eſt, ſentienti onus. Inſepultus iacebis. At tu combuſtus, at tu obrutus, at tu incluſus, at tu putridus, at tu euiſceratus & conſtrictus, at traditus lapidi, qui te paulatim edat & exſiccet. Nulla eſt ſepultura. non ſepelimur, ſed proiicimur. Non ſepelieris. Quid inter tutiſſima trepidas? Vltra pœnarum omnium terminum iſte locus eſt. Vitæ multa debemus, morti nihil. Non defunctorum cauſa, ſed viuorum, inuenta eſt ſepultura, vt corpora & viſu, & odore fœda amouerentur. alios terra obruit, alios flamma conſumpſit, alios lapis oſſa redditurus incluſit. Non defunctis, ſed noſtris oculis parcimus.

Ægroto. Venit tempus quo experimentum mei caperem. Non in mari tantum, aut in prœlio vir fortis apparet. Exhibetur etiam in lectulo virtus. Ægroto. Non poteſt iſtud toto ſæculo fieri. Aut ego febrem relinquam, aut ipſa me. Semper vna eſſe non poſſumus. Cum morbo mihi res eſt: aut vincetur, aut vincet.

Male de te loquuntur homines. Sed mali. Mouerer, ſi de me Marcus Cato, ſi Lælius Sapiẽs, ſi alter Cato, ſi duo Scipiones iſta loquerentur.

Nunc malis diſplicere, laudari eſt. Non poteſt vllam auctoritatem habere ſententia, vbi qui damnandus eſt, damnat. Male de te loquuntur. Mouerer, ſi iudicio hoc facerent: nunc morbo faciunt. Non de me loquuntur, ſed de ſe. Male de te loquuntur. Bene neſciunt loqui: faciunt, non quod mereor, ſed quod ſolent. Quibuſdam enim canibus ſic innatum eſt, vt non pro feritate, ſed pro conſuetudine latrent.

Exulabis. Erras: cùm omnia fecerim, patriam meam tranſire non poſſum. Omnium vna eſt. Extra hanc nemo proficiſci poteſt. Exulabis. Non patria mihi interdicitur, ſed locus. In quãcunq; terram venio, in meã venio. Nulla terra exilium eſt, altera patria eſt: Non eris in patria. Patria eſt, vbicunque bene eſt. Illud autem per quod bene eſt, in homine, non in loco eſt. In ipſius poteſtate eſt, quæ ſit illi fortuna. Si enim ſapiens eſt, peregrinatur: ſi ſtultus, exulat. Exulabis. Hoc dicis, alterius loci ciuitate donaberis.

Dolor imminet. Si exiguus eſt, feramus: leuis eſt patientia: Si grauis eſt, feramus: non leuis eſt gloria. Dolor clamorem exprimat, dum ſecreta non exprimat. Non poteſt homo par dolori eſſe, nec rationi dolor. Dura res eſt dolor: immo tu mollis. Pauci dolorem ferre potuerũt. Simus ex paucis. Imbecilles natura ſumus. Naturam infamare nolite. illa nos fortes genuit. Fugiamus dolorem. Quid, quod ille ſequitur fugientes?

Paupertas mihi grauis eſt. immo tu paupertati. Non in paupertate vitium eſt. ſed in paupere. Illa expedita eſt, hilaris, tuta. Pauper ſum. Neſcis te opinione, non re laborare. Pauper es, quia videris. Pauper ſum. Nihil deeſt auibus. Pecora in diem

diem viuunt. feris ad alimenta ſolitudo ſua ſufficit.

Non ſum potens. Gaude: impotens non eris. Iniuriam accipere potero. Gaude: facere non poteris. Magnam pecuniam habet. Hominem illum iudicas? arca eſt. Quis ærario, quis plenis loculis inuidet? Et iſte quem dominum pecuniç exiſtimas, loculus eſt. Multum habet. Vtrum auarus, an prodigus eſt? Si auarus, non habet: ſi prodigus, non habebit. Iſte quem beatum credis, ſæpe dolet, ſæpe ſuſpirat. Multi illum comitantur. Mel muſcæ ſequuntur, cadauera lupi, frumenta formicæ. Prædam ſequitur iſta turba, non hominem.

Pecuniam perdidi. Fortaſſe te illa perdidiſſet. Pecuniam perdidi. Sed habuiſti. Pecuniam Perdidi. Sed habebis inde periculi minus. Pecuniã perdidi. O te felicem, ſi cum illa auaritiam perdidiſti. Sed ſi manet illa apud te, es tamen vtcunque felicior, quod tanto malo materia ſubducta eſt. Perdidi pecuniam. & illa quidem quã multos. Eris nunc in via expeditior, domi tutior. Non habebis, ſed non timebis heredem. Exonerauit te fortuna, ſi intelligis, & tutiore loco poſuit. Damnum putas? remedium eſt. Defles, gemis, miſerum te clamitas, quod opibus excuſſus es. Tuo vitio iſta tibi iactura tam triſtis eſt. Non tam moleſte ferres, ſi tanquã perditurus habuiſſes. Perdidi pecuniam, nempe quam vt tu haberes, alius ante perdiderat.

Oculos perdidi. Habet & nox ſuas voluptates. Oculos perdidi. Quam multis cupiditatibus via inciſa eſt? quam multis rebus carebis, quas ne videres, vel eruendi erant? Nõ intelligis partẽ innocentiæ eſſe cæcitatem. Huic oculi adul-

terium monſtrant,huic inceſtum,huic domum quam concupiſcat:huic vrbem,& mala omnia. Certe irritamenta ſunt vitiorum ducéſque ſcelerum.

Amiſi liberos Stultus es,qui defleas mortem mortalium. Quid iſtud aut nouum, aut mirum eſt? Quam rara eſt ſine iſto caſu domus? Quid ſi infelicem voces arborem, quod ſtante ipſa, cadunt poma? Et hic tuus fructus eſt. Nemo extra ictum vulneris poſitus eſt. Ducuntur ex plebeia domo immatura funera, ducuntur & ex regia. Non eſt idem ordo fati,qui & ætatis. Non quomodo quiſque venit,emittitur. Quid tamen eſt quod indigneris? Quid contra expectationem tuam euenit? Periere perituri. Sed ego illos ſuperſtites optabam. Verum hoc nemo tibi promiſerat. Perierunt liberi mei. Habebant illi cuius eſſent magis quàm tui:apud te precario morabantur. Educandos tibi fortuna mandauerat. recepit illos,non abſtulit.

Naufragium feci.Cogita non quid perdideris, ſed quod euaſeris.Nudus exij.Sed exiiſti.Omnia perdidi. Sed perire potuiſti vna cum omnibus.

In latrones incidi.Sed alius in accuſatores,alius in fures, alius in fraudatores. Plena eſt inſidiis via. Noli conqueri quod incideris: gaude quod euaſeris.Inimicos graues habeo.Quomodo aduerſus feras munimenta conquiris, quomodo aduerſus ſerpentes:ſic aduerſus inimicos auxilia circumſpice, quibus illos aut arceas,aut compeſcas,aut, quod optimum eſt places. Inimicos habeo. Illud eſt peius, quod amicos non habes.

Amicum perdidi. Iam enim te habuiſſe certum eſt?Amicum perdidi. Alium quære: & ibi

eum

eum quæras,vbi inuenire poſſis.Quære inter liberales artes inter honeſta & recta officia:quære in laboribus.Ad menſem iſta res non quæritur.quære aliquem frugi.Perdidi amicum. Fortem animum habe : ſi vnum , erubeſce , ſi vnicum: quid tu in tanta tempeſtate ad vnam ancoram ſtabas?

Vxorem bonam amiſi. Vtrum inueneras bonam,an feceras? Si inueneras, habere adhuc te poſſe ex hoc intelligas licet,quod habuiſti. Si feceras,bene ſpera. Res periit: ſaluus eſt artifex. Amiſi vxorem bonam. Quid in illa probabas? Pudicitiam? Quam multæ diu cuſtoditam perdidere.Decus?Quam multæ inter probatas matronalis ordinis , eſſe cœperunt poſtea inter exempla mutatarum ? Delectabat te fides eius? Quam multas ex optimis coniugibus peſſimas videmus,ex diligentiſſimis ſolutiſſimas?Omniũ quidem imperitorum animus , maxime tamen muliebris in lubrico eſt.Si bonam vxorem habuiſti,non potes affirmare in illo eam permanſuram fuiſſe propoſito. Nihil tam mobile quam feminarum voluntas, nihil tam vagum. Nouimus veterum matrimoniorum repudia , & fœdiores diuortio,male cohærẽtium rixas. Quam multæ quos in adoleſcentia amauerũt,in communi reliquere ſenectute : quoties anile diuortium riſimus:quam multarum notus amor odio notiore mutatus eſt? Sed hæc & fuit bona , & fuiſſet,ſi vixiſſet. Mors effecit, vt affirmare id ſine periculo poſſis.Bonam vxorem amiſi. Inuenies,ſi nihil quæris, niſi bonam. Tu modo ne imagines proauóſque reſpexeris , nec patrimonium, cui iam ipſa nobilitas ceſſit Iſta diu cum forma non repugnabunt. Facilius reges animũ,

nulla vanitate tumentem. Non multum abeſt à contemptu viri,quæ ſe nimis ſuſpicit.Duc bene inſtitutam,nec maternis inquinatam vitiis.Non cuius auriculis vtrinque bina patrimonia dependeant. Non quam margaritæ ſuffocent, cui minus ſit in dote quam in veſte: quam in patente ſella circumlatam per vrbem populus ab omni parte æque vt maritus inſpexerit: cuius ſarcinis domus ſit anguſta. Hanc facile ad tuos mores rediges,quam nondum corruperunt publici. Vxorem bonam amiſi. Non erubeſcis flere, & intolerabilem vocare iacturã? Hoc vnum deeſt, vtrum illam lugeas an non. Cum maritum te cogitaueris, cogita & virum. Amiſi vxorem bonam.Soror bona non poteſt recuperari, nec mater. Vxor aduenticium bonum eſt: non eſt inter illa quæ ſemel vnicuique contingunt. Amiſi vxorem bonam. Multos tibi numerare poſſum, quibus bonam vxorem lugentibus ſucceſſit melior.

Mors,exilium,luctus, dolor, non ſunt ſupplicia,ſed tributa viuendi. Neminem illæſum fata tranſmittunt.Felix eſt,non qui aliis videtur,ſed qui ſibi.

AD EXCERPTA.

Hæc libenter omiſiſſem. Senecæ enim non eſſe, vel cæco perſpicuum eſt.Sed veritus ſum,ne quis ea,cuicuimodi ſunt, ſublata quereretur. Et in eis tamen multa ex vetere libro emendauimus.

L. ANNÆI SENECÆ AD EBVCIVM Liberalem de beneficiis.

LIBER PRIMVS.

CAPVT I.

INTER multos ac varios errores temerè inconſultéque viuentium nihil propemodum, optime Liberalis, dixerim nocentius, quàm quod beneficia nec dare ſcimus, nec accipere. Sequitur enim, vt malè collocata, malè debeantur, de quibus non redditis, ſero querimur. iſta enim perierũt, cum darentur. Nec mirum eſt, inter plurima maximáque vitia, nullum eſſe frequentius, quã ingrati animi. Id euenire ex pluribus cauſis video. Prima illa eſt, quod non eligimus dignos, quibus tribuamus: ſed nomina facturi, diligenter in patrimonium & vaſa debitoris inquirimus: ſemina in ſolum effœtum & ſterile non ſpargimus: beneficia ſine vllo delectu magis proiicimus, quàm damus. Nec facilè dixerim, vtrum turpius ſit, inficiari, an repetere beneficium. Id enim genus huius crediti eſt, ex quo

tantum recipiendum ſit, quantum vltro refertur:decoquere vero fœdiſſimum ob hoc ipſum, quia non opus eſt ad liberandum fidem facultatibus, ſed animo. Reddit enim beneficium, qui libenter debet. Sed cum ſit in ipſis crimen, qui ne confeſſione quidem grati ſunt, in nobis quoque eſt. Multos experimur ingratos, plures facimus:quia aliàs graues exprobratores exactoréſq; ſumus, aliàs leues, & quos paulo poſt muneris ſui pœniteat; aliàs queruli & minima momenta calumniantes. Ita gratiam omnem corrumpimus,non tantum poſtquam dedimus beneficia, ſed dum damus. Quis enim noſtrum contentus fuit,aut leuiter rogari aut ſemel?Quis non, cum aliquid à ſe peti ſuſpicatus eſt, frontem adduxit, vultum auertit, occupationes ſimulauit,longis ſermonibus,& de induſtria non inuenientibus exitum, occaſionem petendi abſtulit, & variis artibus properantes neceſſitates eluſit?In anguſto vero comprehenſus,aut diſtulit,id eſt timidè negauit, aut promiſit:ſed difficulter,ſed ſubductis ſuperciliis, ſed malignis, & vix exeuntibus verbis? Nemo autem libenter debet,quod non accepit,ſed expreſſit. Gratus eſſe aduerſus eum quiſquam poteſt,qui beneficium aut ſuperbè iniecit, aut iratus impegit,aut fatigatus,vt moleſtia careret,dedit?Errat,ſi quis ſperat reſponſurum ſibi, quem dilatione laſſauit, expectatione torſit. Eodem animo beneficium debetur,quo datur:& ideo non eſt negligenter dandum.Sibi enim quiſque debet,quod à negligente accepit. Nec tardè quidem : quia quum in omni officio magni æſtimetur dantis voluntas,qui tardè fecit,diu noluit. Vtique non contumelioſè. Nam cum ita natura comparatum

tum ſit,vt altius iniuriæ , quàm merita deſcendant , & illa cito defluant , has tenax memoria cuſtodiat:quid expectat qui offendit,dum obligat? Satis aduerſus illum gratus eſt,ſiquis beneficio eius ignoſcit.Non eſt autem quod tardiores faciat ad bene merendum turba ingratorũ. Nam primum (vt dixi) nos illam augemus : deinde ne deos quidem immortales ab hac tam effuſa benignitate ſacrilegi, negligentéſque eorum,deterrent.Vtuntur natura ſua,& cuncta,intérque illa ipſos munerũ ſuorum malos interpretes iuuant. Hos ſequamur duces, quantum humana imbecillitas patitur.Demus beneficia, non feneremus. Dignus eſt decipi, qui de recipiendo cogitauit,cnm daret. At male ceſſit. Et liberi,& coniuges ſpem fefellerunt:tamen & educamus & ducimus.Adeóque aduerſus experimenta pertinaces ſumus, vt bella victi,& naufragi maria repetamus. Quanto magis permanere in dandis beneficiis decet?quæ ſi quis non dat quia non recipit, dedit vt reciperet , bonámque ingratorum facit cauſam , quibus ita demum turpe eſt non reddere,ſi & licet.Quam multi indigni luce ſunt ? & tamen dies oritur. Quam multi,quod nati ſunt,queruntur ? tamen natura ſobolem nouam gignit ipſóſque qui non fuiſſe mallent,eſſe patitur.Hoc & magni animi, & boni proprium eſt , non fructum beneficiorum ſequi , ſed ipſa , & poſt malos quoque bonum quærere. Quid magnifici erat multis prodeſſe, ſi nemo deciperet ? Tunc eſt virtus, dare beneficia : non vtique reditura, quorum à viro egregio ſtatim fructus perceptus eſt. Adeo quidem iſta res fugare nos, & pigriores ad rem pulcherrimam facere non debet , vt ſi ſpes

mihi præcidatur gratum hominem reperiendi malim non recipere beneficia, quàm non dare. Quia qui non dat, vitium ingrati antecedit. Dicam quod ſentio. Qui beneficium non reddit: non magis peccat, quàm qui non dat (citius).

Beneficia in vulgus cum largiri inſtitueris.
Perdenda ſunt multa, vt ſemel ponas bene:

CAP. II. In priore verſu vtrumque reprehendas. Nam nec in vulgus effundenda ſunt, & nullius rei, minimè beneficiorum, honeſta largitio eſt. quibus ſi detraxeris iudicium, deſinunt eſſe beneficia: in aliud quodlibet incidunt nomen. Sequens verſus mirificus eſt, qui vno benè poſito beneficio, multorum amiſſorum dãna ſolatur. Vide, oro te, ne hoc & verius ſit, & magnitudini benefacientis aptius, vt illum hortemur ad danda, etiamſi nullum bene poſiturus eſt. Illud etiam falſum eſt, Perdenda ſunt multa. Nullum perit, quia qui perdit, computauerat. Beneficiorum ſimplex ratio eſt. tantum eroga tu: ſi reddet aliquid, lucrum eſt: ſi non reddet, damnum non eſt. Ego illud dedi, vt darem. Nemo beneficia in kalendario ſcribit: nec auarus exactor ad horam & diẽ creditorem appellat. Nunquam illa vir bonus cogitat, niſi admonitus à reddente. Alioquin in formam crediti tranſeunt. Turpis feneratio eſt, beneficium expenſum ferre. Qualiſcunque priorũ euẽtus eſt, perſeuera in alios cõferre. Melius apud ingratos iacebũt aut occaſio, quos aut pudor, aut imitatio aliquando gratos poterit efficere. Ne ceſſaueris dare: opus tuum perage, & partes boni viri exequere. Alium re, alium fide, alium gratia, alium conſilio, alium præceptis ſalutaribus adiuua.

CAP.

CAP. III. Officia etiam feræ ſentiunt. Nec vllum tam immanſuetum animal eſt,quod non cura mitiget,& in amorem ſui vertat.Leonum ora à magiſtris impunè tractantur. Elephantorum feritatem vſque in ſeruile obſequium demeretur cibus.Adeo etiam quæ extra intellectum atque æſtimationem beneficij ſunt poſita, aſſiduitas tamen meriti pertinacis euincit.Ingratus eſt aduerſus vnum beneficium?aduerſus alterum non erit, duorum oblitus eſt? tertiũ etiam eorum quæ exciderunt, memoriã reducet.Is perdidit,qui cito ſe perdidiſſe credidit. At qui inſtat & onerat priora ſequentibus, etiam ex duro & immemori pectore gratiã extundit. Non audebit aduerſus multa oculos attollere.Quocunque ſe vertit,memoriam tui fugiens,ibi te videat. Beneficiis tuis illum cinge, quorum quæ vis, quæve proprietas ſit, dicam,ſi prius illa,quæ ad rem non pertinent , tranſilire mihi permiſeris: Quare tres Gratiæ,& quare ſorores ſint, & quare manibus implexis, quare ridentes, quare iuuenes, & quare virgines,ſoluta ac pellucida veſte. Alij quidem videri volunt vnam eſſe,quæ det beneficium:alteram,quę accipiat:tertiam quæ reddat. Alij tria beneficiorũ genera , promerentium , reddentium, ſimul & accipientium reddentiúmque. Sed vtrumlibet ex iſtis iudica verum: quid iſta nos iuuat ſcientia. Quid ille conſertis manibus in ſe redeuntiũ chorus?Ob hoc,quia ordo beneficij per manum tranſeuntis,nihilominus ad dantem reuertitur, & totius ſpeciem perdit , ſi vſquam interruptus eſt : pulcherimus, ſi cohæſit,& vices ſeruauit. Ideo ridentes : qùia promerentium vultus hilares ſunt , quales ſolent eſſe & qui dant,

& qui accipiunt beneficia. Iuuenes: quia non debet beneficiorum memoria ſeneſcere. Virgines: quia incorrupta ſunt, & ſincera, & omnibus ſancta, in quibus nihil eſſe alligati decet, nec aſtricti. Solutis itaque tunicis vtuntur, pellucidis auté, quia beneficia conſpici volunt. Sit aliquis vſque eo Græcis mancipatus, vt hæc dicat neceſſaria: nemo tamen erit, qui etiam illud ad rē iudicet pertinere, quæ nomina illis Heſiodus impoſuerit, cur Æglen maximam natu appellauerit, mediam Euphroſynen, tertiam Thalian. Horum nominum interpretationem, & prout cuique viſum eſt, deflectit, & ad rationem aliquam conatur perducere: cum Heſiodus puellis ſuis, quod voluit nomen impoſuerit. Itaque Homerus vni mutauit, Paſithean appellauit, & in matrimonium produxit, vt ſcias illas Veſtales non eſſe. Inueniam alium poetam, apud quem præcingantur, & ſpiſſis auro Phrygianis prodeant. Ergo & Mercurius vna ſtat: non quia beneficia oratio commendat, ſed quia pictori ita viſum eſt Chryſippus quoque, penes quem ſubtile illud acumen eſt, & in imam penetrans veritatem, qui rei agendæ cauſa loquitur, & verbis non vltra, quàm ad intellectum ſatis eſt, vtitur, totum librum ſuum his ineptiis replet, ita vt de ratione dandi, accipiendi, reddendíque beneficij pauca admodum dicat. Nec his fabulas, ſed hæc fabulis inſerit. Nam præter iſta quæ Hecaton ſcribit, treis Chryſippus Gratias ait Iouis & Eurynomes filias eſſe. Ætate autem minores quam Horas, ſed meliuſcula facie, & ideo Veneri datas comites. Matris quoque nomen ad rem iudicat pertinere. Eurynomen enim dictam, quia latè patentis patrimonij ſit, be-

beneficia diuidere: tanquam matri poſt filias ſoleat nomen imponi, aut poetæ vera nomina reddant. Quemadmodum nomenclatori memoriæ loco audacia eſt: & cuicunque nomen non poteſt reddere, imponit: ita poetæ non putant ad rem pertinere, verum dicere, ſed aut neceſſitate coacti, aut decore corrupti, id quemque vocari iubent, quod bellè facit ad verſum. Nec illis fraudi eſt, ſi aliud quid in cenſum detulerunt. Proximus enim poeta ſuum illas ferre nomen iubet. Hoc vt ſcias ita eſſe, ecce Thalia, de qua cum maximè agitur, apud Heſiodum Charis eſt, apud Homerum vero Muſa.

CAP. IIII. Sed ne faciam, quod reprehendo, omnia iſta, quæ ita extra rem ſunt, vt nec circa rem quidem ſint, relinquam. Tu modò nos tuere, ſi quis mihi obiecerit, quòd Chryſippum in ordinem coegerim: magnum mehercule virum, ſed tamen Græcum, cuius acumen nimis tenue retunditur, & in ſe ſæpe replicatur, etiam cum agere aliquid videtur, pungit, non perforat. Hoc vero quod acumen eſt? De beneficiis dicendum eſt, & ordinanda res, quæ maximè ſocietatem humanam alligat. Danda lex vitæ, ne ſub ſpecie benignitatis inconſulta facilitas placeat: Ne liberalitatem quam nec deeſſe oportet, nec ſuperfluere, hæc ipſa obſeruatio reſtringat, dum temperat. Docendi ſunt libenter accipere, libenter reddere, & magnum ipſis certamen proponere, eos quibus obligati ſunt re, animo non tantum ęquare, ſed vincere. Quia qui referre gratiam debet, nunquam conſequitur, niſi præceſſit. Hi docendi ſunt nihil imputare: illi plus debere. Ad hanc honeſtiſſimam

contentionem,beneficiis beneficia vincendi,ſic nos adhortatur Chryſippus , vt dicat verendum eſſe , ne quia Charites Iouis filiæ ſunt , parum ſe gratè gerere , ſacrilegium ſit , & tam bellis puellis fiat iniuria. Tu me aliquid eorum doce, per quæ beneficentior,gratiórque aduerſus bene merentes fiam , per quæ obligantium, obligatorúmque animi certent , vt qui præſtiterint, obliuiſcãtur , pertinax ſit memoria debentium. Iſtæ verò ineptiæ poetis relinquantur : quibus aures oblectare propoſitum eſt,& dulcem fabulam nectere. Atqui ingenia ſanare, & fidem in rebus humanis retinere,memoriam officiorum ingerere animis volunt,ſerio loquantur, & magnis viribus agant : niſi fortè exiſtimas leui ac fabuloſo ſermone , & anilibus argumentis prohiberi poſſe rem pernicioſiſſimam , beneficiorum nouas tabulas.

CAP. V. Sed quemadmodum ſuperuacua tranſcurram, ita exponam neceſſe eſt, hoc primum , quid accepto beneficio debeamus. Debere enim dicit ſe alius pecuniam quam accepit, alius conſulatum , alius ſacerdotium , alius prouinciam. Iſta autem ſunt meritorum ſigna, non merita. Non poteſt beneficium manu tangi:animo cernitur.Multum intereſt inter materiam beneficij, & beneficium. Itaque nec aurũ, nec argentum , nec quicquam eorum quæ à proximis accipiuntur , beneficium eſt , ſed ipſa tribuentis voluntas. Imperiti autem id,quod oculis incurrit , & quod traditur poſſidetúrque, ſolùm notant:contrà,illud quod in re carum atque pretioſum eſt , parui pendunt. Hæc quæ tenemus , quæ aſpicimus , in quibus cupiditas noſtra hæret,caduca ſunt. Auferre ea nobis, & for-

fortuna,& iniuria poteſt. Beneficium vero, etiam amiſſo eo quod datum eſt,durat. Eſt enim rectè factum, quod irritum nulla vis efficit. Amicum à piratis redemi:hunc alius hoſtis excepit, & in carcerem condidit, non beneficium, ſed vſum beneficij mei ſuſtulit. Ex naufragio raptos,vel ex incendio,liberos reddidi.Hos vel morbus, vel aliqua fortuita iniuria eripuit. Manet etiam ſine illis, quod in illos datum eſt. Omnia itaque,quæ falſum beneficij nomen vſurpant,miniſteria ſunt,per quæ ſe voluntas amica explicat.Hoc quoque in aliis rebus euenit, vt aliubi ſit ſpecies rei,aliubi ipſa res.Imperator aliquem torquibus, murali, & ciuica donat. Quid habet per ſe corona precioſum? quid prætexta? quid faſces? quid tribunal & currus? Nihil horum honor eſt, ſed honoris inſigne. Sic non eſt beneficium id,quod ſub oculos venit,ſed beneficij veſtigium & nota.

CAP. VI. QVID eſt ergo beneficium? Beneuola actio tribuens gaudium, capiénſque tribuendo, in id quod facit prona, & ſponte ſua parata. Itaque non quid fiat, aut quid detur,refert,ſed qua mente.Quia beneficium non in eo, quod fit aut datur, conſiſtit,ſed in ipſo dantis aut facientis animo. Magnum autem eſſe inter iſta diſcrimen,vel ex hoc intelligas licet, quòd beneficium vtique bonum eſt. Id autem quod fit aut datur,nec bonum nec malũ eſt. Animus eſt,qui parua extollit, ſordida illuſtrat, magna in precio habita dehoneſtat. Ipſa quæ appetuntur,neutram naturam habent,nec boni nec mali.Id refert, quò illa rector animus impellat, à quo forma datur rebus. Non eſt ergo beneficium ipſum quod numeratur,aut traditur.Sicut

nec in victimis quidem licet opimæ ſint, auroque præfulgeant, deorum eſt honos, ſed pia ac recta voluntate venerãtium. Itaque boni etiam farre ac fitilla religioſi ſunt: mali rurſus non effugiunt impietatẽ, quamuis aras ſanguine multo cruentauerint,

CAP. VII. Si beneficia in rebus, non in ipſa benefaciendi voluntate conſiſterent, eo maiora eſſent, quo maiora ſunt, quæ accipimus. Id autem falſum eſt. Nonnũquam enim magis nos obligat, qui dedit parua magnifice: qui regum æquauit opes animo: qui exiguum tribuit, ſed libenter: qui paupertatis ſuæ oblitus eſt, dum meam reſpicit: qui non voluntatem tantum iuuãdi habuit, ſed cupiditatem: qui accipere ſe putauit beneficium, cum daret: qui dedit tamquam non recepturus, recepit tamquam non dediſſet: qui occaſionem qua prodeſſet, & occupauit & quęſiuit. Contra, ingrata ſunt (vt dixi) licet re ac ſpecie magna videantur, quæ danti aut extorquentur aut excidunt. Multóque gratius venit, quod facili, quam quod plena manu datur. Exiguum eſt quod in me contulit, ſed amplius non potuit. At id quod dedit, magnum eſt: ſed dubitauit, ſed diſtulit, ſed cum daret, gemuit, ſed ſuperbe dedit, ſed circumtulit, & placere, eî cui præſtabat, noluit. ambitioni dedit, non mihi.

CAP. VIII. SOCRATI cum multa multi pro ſuis quiſque facultatibus offerrẽt: Æſchines pauper auditor, Nihil, inquit, dignũ te quod dare tibi poſſim, inuenio: & hoc modo pauperem me eſſe ſentio. Itaque dono tibi quod vnum habeo, Me ipſum. Hoc munus rogo qualecunque eſt, boni conſulas, cogiteſque alios cum

multum

multum tibi darent, plus ſibi reliquiſſe. Cui Socrates: Quid ni tu inquit, mihi magnum munus dederis, niſi forte paruo te æſtimas? Habebo itaque curæ, vt te meliorem tibi reddam quàm accepi. Vicit Æſchines hoc munere Alcibiadis parem diuitiis animum, & omnium iuuenum opulentorum munificentiam.

CAP. IX. VIDES quomodo animus inueniat liberalitatis materiam, etiam inter anguſtias paupertatis. Videtur mihi dixiſſe: Nihil egiſti fortuna, quòd me pauperem eſſe voluiſti. Expediam nihilominus dignum huic viro munus: & quia de tuo non poſſum, de meo dabo. Neque eſt quod exiſtimes illum vilem ſibi fuiſſe, qui pretium ſe ſui fecit. Ingenioſus adoleſcens inuenit quemadmodum Socratem ſibi daret. Non quanti quęque ſint, ſed à quali dentur, perſpiciendum. Callidus non difficilem aditum præbet immodica cupientibus: ſpéſque improbas, nihil re adiuturus, verbis fouet. At eius peior eſt opinio, qui lingua aſper, vultu grauis, cum inuidia fortunam ſuam explicauit. Colunt enim, deteſtantúrque felicem; & ſi potuerint, eadem facturi, odere facientem. Coniugibus alienis nec clam, ſed aperte quidam ludibrio habitis, ſuas aliis permiſere. Ruſticus, inhumanus, ac maleuolus, & inter matronas abominandæ conditionis eſt, ſi quis coniugem in ſella proſtare vetuit, & vulgo admiſſis inſpectoribus vehi vndique perſpicuam. Si quis nulla ſe amica fecit inſignem, nec alienæ vxori æmulum præſtat, hunc matronæ humilem, & ſordidæ libidinis, & ancillariolum vocăt. Hinc decentiſſimum ſponſaliorum genus eſt adulterium, & in conſenſu vidui cælibatus, nemo v-

xorem

xore duxit,niſi qui abduxit.Nihil penſi habere, paupertatem alienam contemnere,ſuam timere , nullum aliud vereri malum : non parcere iniuriis , perturbare imbecilliores , vi ac metu premere.Nam prouincias ſpoliari , & nummarium tribunal, audita vtrinque licitatione alteri addici,non mirum:quando quæ emeris,vendere,gentium ius eſt.

CAP. X. Sed longius nos impetus euehit, prouocante materia. Itaque ſic finiamus,ne in noſtro ſæculo culpa ſubſidat. Hoc maiores noſtri queſti ſunt, hoc nos querimur, hoc poſteri noſtri querentur , euerſos eſſe mores, regnare nequitiam , in deterius res humanas & in omne nefas labi. At iſta ſtant loco eodem , ſtabúntque , paululum duntaxat vltro aut citro mota : vt fluctus quos æſtus accedens longius extulit , recedens interiore litorum veſtigio tenuit. Nunc in adulteria magis , quàm in alia peccabitur , abrumpétque frænos pudicitia: nunc conuiuiorum vigebit furor , & fœdiſſimum patrimoniorum exitium culina : nunc cultus corporum nimius & formæ cura, corpore præ ſe ferens animi deformitatem : nunc in petulantiam & audaciam erumpet male diſpenſata libertas : nunc in crudelitatem priuatam ac publicam ibitur , bellorúmque ciuilium inſaniam, qua omne ſanctum ac ſacrum profanetur. Habebitur aliquando ebrietati honor,& plurimum meri cepiſſe virtus erit. Non ſtant vno loco vitia : ſed mobilia & inter ſe diſſentientia tumultuantur , pellunt inuicem , fugantúrque. Ceterum idem ſemper de nobis pronunciare debebimus , malos eſſe nos , malos fuiſſe, inuitus adiiciam,& futuros eſſe.Erunt homici-

homicidæ, tyranni, fures, adulteri, raptores, ſacrilegi, proditores: infra iſta omnia ingratus eſt, niſi quod omnia iſta ab ingrato animo ſunt, ſine quo vix vllum magnum facinus accreuit. Hoc tu caue, tanquam maximum crimen, ne admittas: ignoſce tanquam leuiſſimo, ſi admiſſum eſt. Hæc eſt enim iniuriæ ſumma. Beneficium perdidiſti. Saluum eſt tibi ex illo, quod eſt optimum. Dediſti. Quemadmodum autem curandum, vt in eos potiſſimum beneficia conferamus, qui grate reſponſuri erunt: ita quædam, etiam ſi de illis male ſperabitur, faciemus, tribuemúſque, non ſolum ſi iudicabimus ingratos fore, ſed ſi ſciemus fuiſſe. Tanquam ſi filios alicui reſtituere potero, magno periculo liberatos, ſine vllo meo incommodo, non dubitabo. Dignum, etiam impendio ſanguinis mei tuebor, & in partem diſcriminis veniam. Indignum, ſi eripere latronibus potero, clamore ſublato, ſalutarem vocem homini non pigebit emittere.

CAP. XI. SEQVITVR vt dicamus, quæ beneficia dāda ſint, & quemadmodū. Primo demus neceſſaria, deinde vtilia, deinde iucunda, vtiq; manſura. Incipiendum eſt autem à neceſſariis. Aliter enim ad animum peruenit, quod vitam continet: aliter, quod exornat, aut inſtruit. Poteſt in eo aliquis faſtidioſus eſſe æſtimator, quo facile cariturus eſt, de quo dicere licet: Non deſidero: meo contentus ſum, interim non reddere tantum libet quod acceperis, ſed abiicere. Ex his quæ neceſſaria ſunt, quædam primum obtinent locum, ſine quibus non poſſumus viuere: quædam ſecundum, ſine quibus non debemus. quædam tertium

ſine quibus nolumus. Prima huius notæ ſunt, hoſtium manibus eripi,& tyrannicę iræ,& proſcriptioni, & aliis periculis,quæ varia & incerta humanam vitam obſident. Quicquid horum diſcuſſerimus,quo maius ac terribilius erit,hoc maiorem inibi nus gratiam.Subit enim cogitatio , quantis ſint liberati malis : & lænocinium eſt muneri antecedens metus. Nec tamen ideo debemus tardius quenquã ſeruare quàm poſſumus : vt muneri noſtro timor imponat pondus.Proxima ab his ſunt, ſine quibus poſſumus quidem viuere,ſed vt mors potior ſit:tanquam libertas & pudicitia,& mens bona.Poſt hęc habebimus coniunctione, ac ſanguine, vſuque, & conſuetudine longa,cara: vt liberos,coniuges, penates, ceteraque , quæ vſque eo animus ſibi applicuit, vt ab illis quàm à vita diuelli grauius exiſtimet.Subſequuntur vtilia,quorum varia & lata materia eſt. Hic erit pecunia non ſuperfluens, ſed ad ſanum modum habendi parata. Hic erit honor & proceſſus ad altiora tendentium.Nec enim vtilius quicquam eſt,quàm ſibi vtilem fieri. Iam cetera ex abundanti veniunt, delicatos factura. In his videamus,vt opportunitate grata ſint , vt non vulgaria , quæque aut pauci habuerint , aut pauci intra hanc ætatem habent , aut quæ etiam ſi natura pretioſa non ſunt,tempore aut loco fiant. Videamus quid oblatum maximè voluptati futurum ſit,quid frequenter occurſurum habenti vt totiens nobiſcum, quotiens cũ illo ſit. Vtique cauebimus, ne munera ſuperuacua mittamus , vt feminæ aut ſeni arma venatoria, aut ruſtico libros,aut ſtudiis ac litteris dedito retia. Æque ex contrario circumſpiciemus , ne dum grata mittere volumus

lumus

lumus , ſuum cuique morbum exprobratura mittamus , ſicut ebrioſo vina, & valetudinario medicamenta. Maledictum enim incipit eſſe, non munus , in quo vitium accipientis agnoſcitur.

Cap. XII. Si arbitrium dandi penes nos eſt, præcipuè manſura quæremus, vt quàm minimè mortale munus ſit. Pauci enim ſunt tam grati, vt quod acceperint, etiam ſi non vident cogitent, gratis quoque memoria cum ipſo munere incurrit: vbi ante oculos eſt, & obliuiſci ſui non ſinit, ad auctorem ſuum ingerit & inculcat. Eò quidem magis duratura quæramus , quia nunquam admonere debemus. Ipſa res euaneſcentem memoriam excitet. Libentius donabo argentum factum , quàm natum : libentius ſtatuas, quàm veſtem, & quod vſus breuis deterat. Apud paucos poſt rē manet gratia. Plures ſunt apud quos non diutius in animo ſunt donata, quàm in vſu. Ergo ſi fieri poteſt, conſumi munus meum nolo. Extet, hæreat amico meo, & conuiuat. Nemo tã ſtultus eſt, vt monendus ſit, ne cui gladiatores aut venationem iam munere edito mittat, & veſtimenta ęſtiua bruma, hiberna ſolſtitio. Sit in beneficio ſenſus cõmunis, tẽpus, locum, perſonas obſeruet: quia momentis quædam grata & ingrata ſunt. Quanto acceptius eſt, ſi id damus, quod quis non habet , quàm cuius copia abũdat? quod diu quærit, nec inuenit, quã quod vbique viſurus eſt? Munera non tam pretioſa, quã rara, & exquiſita ſint, quæ etiam apud diuitem ſui locum faciunt: ſicut gregalia quoq; poma , etiã poſt paucos dies itura in faſtidium, delectant , ſi prouenere maturius. Illa quoque non erunt ſine honore, quæ aut nemo illis alius

dedit,aut nos nulli alij.

CAP. XIII. ALEXANDRO Macedoni,cũ victor Orientis, animos ſupra humana tolleret, Corinthij per legatos gratulati ſunt, & ciuitate illum ſua donauerunt. Cum riſiſſet Alexander hoc officij genus, vnus ex legatis, Nulli,inquit, ciuitatem vnquam dedimus alij quàm tibi & Herculi. Libens accepit delatum honorem, & legatos inuitatione, aliáque humanitate proſecutus, cogitauit, non qui ſibi ciuitatem darent, ſed cui dediſſent.Et homo glorię deditus,cuius nec naturam, nec modũ nouerat, Herculis Liberíque veſtigia ſequens, ac ne ibi quidem reſiſtens, vbi illi defecerant, ad ſocium honoris ſui reſpexit à dantibus; tanquam cœlum, quod mente vaniſſima complectebatur, teneret:quia Herculi æquabatur. Quid enim ſimile habebat væſanus adoleſcens, cui pro virtute erat felix temeritas? Hercules nihil ſibi vicit: orbem terrarum tranſiuit,non concupiſcendo,ſed vindicando. Quid vinceret malorũ hoſtis, bonorum vindex,terrarũ maríſque pacator? At hic à pueritia latro gentiúmque vaſtator, tam hoſtium pernicies, quàm amicorum, qui ſummum bonum duceret, terrori eſſe cunctis mortalibus, oblitus, non ferociſſima tantũ, ſed ignauiſſima quoque animalia timeri,vt virus malum.

CAP. XIV. AD propoſitum nunc reuertamur.Beneficium quod quibus libet datur,nulli gratũ eſt. Nemo ſe ſtabularij aut cauponis hoſpitem iudicat,nec conuiuã dantis epulum,vbi dici poteſt: Quid enim in me contulit? Nempe hoc quod in illum, & vix bene notum ſibi, & in illum etiam inimicum ac turpiſſimum hominem. Nunquid enim me dignum iudicauit?

Morbo

Morbo ſuo morem geſſit. Quod voles gratum eſſe, rarum effice. Quis patitur ſibi imputari vulgaria? Nemo hæc ita interpteretur, tanquam reducam liberalitatem, & frænis arctioribus reprimam. Illa vero, in quantū libet, exeat: ſed eat, non erret. Licet ita largiri, vt vnuſquíſque etiam ſi cū multis accepit, in populo ſe eſſe non putet. Nemo non habeat aliquam familiarem notam, per quam ſperet ſe propius admiſſum. Dicat, Accepi idem quod ille, ſed vltro. Accepi quod ille: ſed ego intra breue tempus, cùm ille diu meruiſſet. Sunt qui idem habeant: ſed non eiſdem verbis datum, non eadem̄ comitate tribuentis. Ille accepit, cum rogaſſet: ego, cum rogarer. Ille accepit: ſed facile redditurus, ſed cuius ſenectus & liberorū orbitas magna promittebat. Mihi plus dedit, quamuis idem dederit, quia ſine ſpe recipiēdi dedit. Quemadmodū meretrix ita inter multos ſe diuidit: vt nemo nō aliquòd ſignū familiaris animi ferat: ita qui beneficia ſua amabilia vult eſſe, excogitet quomodo & multi obligentur, & tamen ſinguli habeant aliquid, quo ſe ceteris præferant. Ego verò beneficiis non obiiciam moras. quo plura maioráque fuerint, plus afferent laudis. Adſit tamen iudiciū. Neque enim cordi eſſe cuiquam poſſunt, forte ac temere data. Quare ſi quis exiſtimat nos, cùm iſta præcipimus, benignitatis fines introrſus referre, & illi minus laxum limitem aperire, ne perperā monitiones noſtras exaudiat. quam enim virtutem magis veneramur? cui magis ſtimulos addimus? quibus verò tam conuenit hæc adhortatio, quàm nobis, ſocietatem humani generis ſancientibus?

CAP. XV. QVID ergo eſt? cū ſit nulla ho-

neſta vis animi,etiam ſi à recta voluntate incepit, niſi quam virtutem modus fecit, veto liberalitatem nepotari. Tunc iuuat accepiſſe beneficium,& ſupinis quidem manibus,vbi illud ratio ad dignos perducit.quod non quilibet caſus &conſilij indigens impetus defert:quod oſtentare libet, & inſcribere ſibi. Beneficia tu vocas, quorum auctorem fateri pudet? At illa quanto gratiora ſunt, quantóque in partem interiorem animi nunquam exitura deſcendunt, cum delectant,cogitantem magis à quo,quàm quid acceperis? Criſpus Paſſienus ſolebat dicere, quorundam ſe iudicium malle, quàm beneficium: quorundam beneficium malle,quàm iudicium. & ſubiiciebat exempla:Malo,aiebat,diui Auguſti iudicium:malo Claudij beneficium. Ego vero nullius puto expetendum eſſe beneficium, cuius vile iudicium eſt.Quid ergo?Non erat accipiendum à Claudio quod dabatur?Erat.ſed ſicut à fortuna, quam ſcires ſtatim poſſe malam fieri. Quid ergo iſta inter ſe mixta diuidimus? Non eſt beneficium, cui deeſt pars optima, datum eſſe iudicio.alioquin pecunia ingens ſi non ratione, nec recta voluntate donata eſt, non magis beneficium eſt, quàm theſaurus. Multa ſunt autem,quæ oportet accipere,nec debere.

LIBER SECVNDVS.

CAPVT I.

INſpiciamus,Liberalis virorũ optime,id quod ex priore parte adhuc ſupereſt, quemadmodum dandum ſit beneficium: cuius rei expeditiſſi-

ditiſſimam videor monſtraturus viam. ſic demus,quomodo vellemus accipere.Ante omnia libenter, cito ſine vlla dubitatione. Ingratum eſt beneficium, quod diu inter manus dantis hæſit,quod quis ægre dimittere viſus eſt; & ſic dare, tanquam ſi ſibi præriperet. Etiam ſi quid moræ interuenit,euitemus omni modo,ne deliberaſſe videamur. Proximus eſt neganti, qui dubitauit, nullámque meretur gratiam. Nam cum in beneficio iucundiſſima ſit tribuentis voluntas, qui nolentem ſe tribuiſſe ipſa cunctatione teſtatus eſt,non dedit,ſed aduerſus ducentem,male tenuit. Multi autem ſunt,quos liberales facit frontis infirmitas. Gratiſſima ſunt beneficia, parata, facile occurrentia, vbi nulla mora fuit,niſi in accipientis verecundia.Primũ eſt, antecedere deſiderium cuiuſque:proximũ, ſequi.Illud melius,occupare antequã rogemur: quia cum homini probo ad rogandum os concurrat, & ſuffundatur rubore, qui hoc tormentum remittit,multiplicat munus ſuum. Non tulit gratis, qui cum rogaſſet, accepit. Quoniam quidem, vt maioribus noſtris, grauiſſimis viris, viſum eſt, nulla res carius conſtat, quàm quæ precibus empta eſt.Vota homines parcius facerent,ſi palàm facienda eſſent.Adeo etiam deos, quibus honeſtiſſime ſupplicamus, tacite malumus & intra noſmetipſos precari.

CAP. II. MOLESTVM verbum eſt, onероſum, & demiſſo vultu dicendum,Rogo. Huius facienda eſt gratia amico, & cuicunque, quem amicum ſis promerendo facturus. Properet licet: ſero beneficium dedit, qui roganti dedit. Ideo diuinanda cuiuſque voluntas, & cum intellecta eſt, neceſſitate grauiſſima liberãda eſt.

illud beneficium iucundum, victurúmque in animo ſcias, quod obuiam venit. Si non contigit præuenire, plura rogantis verba intercidamus, ne rogati videamur: ſed certiores facti, ſtatim promittamus, facturóſque nos etiam antequam interpellaremur, ipſa feſtinatione approbemus. Quemadmodum in ægris opportunitas cibi ſalutaris eſt, & aqua tempeſtiuè data remedij locum obtinuit: ita quamuis leue & vulgare beneficium ſit ſi præſto fuerit, ſi proximam quamque horam non perdidit, multum ſibi adiicit, gratiámque pretioſi, ſed lenti & diu cogitati muneris vincit. Qui tam paratè fecit, non eſt dubium, quin libenter faciat. Itaque lætus facit, & induit ſibi animi ſui vultum.

Cap. III. Ingentia quorundam beneficia, ſilentiũ aut loquendi tarditas, imitata grauitatem & triſtitiam, corrupit, cum promitterẽt vultu negantiũ. Quanto melius, adiicere bona verba rebus bonis, & prædicatione humana benignáque commendare quæ præſtes. Vt illum caſtiges, quod tardior in rogando fuit, adiicias licet familiarem querelam: Iraſcor tibi, quod cũ aliquid deſideraſſes, non olim ſcire me voluiſti, quod tam diligenter rogaſti, quod quenquam adhibuiſti. Ego vero gratulor mihi, quod experiri animum noſtrum libuit: poſtea quicquid deſiderabis, tuo iure exiges. Semel ruſticitati tuæ ignoſcitur. Sic efficies, vt animum tuum pluris æſtimet, quàm illud quicquid eſt, ad quod petendum venerat. Tunc eſt ſumma virtus tribuentis, tunc benignitas, vbi ille qui diſceſſit, dicet ſibi: Magnum hodie lucrum feci. Malo quod illum talem inueni, quàm ſi multiplicatum hoc ad me alia via perueniſſet. Huic animo nun-

nunquam parem referam gratiam.

CAP. IIII. AT plerique ſunt,qui beneficia aſperitate verborum & ſupercilio in odium adducunt, eo ſermone vſi, ea ſuperbia, vt impetraſſe pęniteat. Alię deinde poſt rem promiſſam ſequuntur moræ. Nihil autem eſt acerbius,quã vbi quod impetraſti, rogandum eſt. Repræſentanda ſunt beneficia:quę à quibuſdam accipere difficilius eſt,quàm impetrare. Hic, rogandus eſt vt admoneat:ille,vt ſumat.Sic vnum munus per multorum teritur manus: ex quo gratię minimum apud promittentem remanet: quia auctori detrahit, quiſquis poſt illum rogandus eſt. Hæc itaque curæ habebis, ſi gratè æſtimari quæ præſtabis voles:vt beneficia tua illibata & integra ad eos,quibus promiſſa ſunt, perueniant, ſine vlla,quod aiunt, deductione. Nemo illa intercipiat,nemo detineat.Nemo in eo quod daturus es, gratiam ſuam facere poteſt, vt non tuam minuat.

CAP. V. NIHIL æquè amarum quàm diu pendêre. Æquiore quidam animo ferunt præcidi ſpem ſuam quàm trahi. Pleriſque autẽ hoc vitium eſt, ambitione praua differendi promiſſa,ne minor ſit rogantium turba. Quales regiæ potentiæ miniſtri ſunt, quos delectat ſuperbiæ ſuæ longum ſpectaculum: minúſque ſe iudicant poſſe, niſi diu multúmque ſingulis quid poſſint oſtendant. Nihil confeſtim, nihil ſemel faciunt.Iniuriæ illorum præcipites, lenta beneficia ſunt.Quare veriſſimum exiſtima,quod ille Comicus dixit: Quid? tu non intelligis,tantum te gratiæ demere,quantum moræ adiicis? Inde illæ voces: quas ingenuus dolor exprimit: Fac, ſi quid facis: Et, Nihil eſt tanti. Malo mihi

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

iam neges : vbi in tædium adductus animus incipit beneficium odiſſe,dum expectat.Poteſt ob id ingratus eſſe? Quemadmodum acerbiſſima crudelitas eſt,quæ trahit pœnam:& miſericordiæ genus eſt , cito occidere ; quia tormentum vltimum finem ſui ſecum affert ; quod antecedit tempus , maxima venturi ſupplicij pars eſt: ita maior eſt muneris gratia,quo minus diu pependit.Eſt enim bonarum etiam rerum ſollicita expectatio. Et cum plurima beneficia remedium alicuius rei afferant , qui aut diutius torqueri patitur , quem protinus poteſt liberare, aut gaudere tardius , beneficio ſuo manus affert. Omnis benignitas properat : & proprium eſt libenter facientis,cito facere. Qui tarde dedit , & diem extrahens profuit , non ex animo fecit. Ita duas res maximas perdidit, & tempus & argumentum amicæ voluntatis.Tarde velle, nolentis eſt.

Cap. vi. In omni negotio , Liberalis , non minima portio eſt , quomodo quicque aut dicatur, aut fiat. multum celeritas fecit, multum abſtulit mora. Sicut in telis eadem ferri vis eſt: ſed infinitum intereſt , vtrum excuſſo lacerto torqueantur,an remiſſa manu effluant. Gladius idem & ſtringit,& transforat,quàm preſſo articulo venerit, refert. Idem eſt quod datur : ſed intereſt quomodo detur. Quàm dulce , quàm pretioſum eſt , ſi gratias ſibi agi non eſt paſſus qui dedit : ſi dediſſe,dum dat,oblitus eſt : nam corripere eum , cui cum maxime aliquid præſtes,dementia eſt,& inſerere contumeliam meritis. Itaque non ſunt exaſperanda beneficia, nec quicquam illis triſte miſcendum. Etiam ſi quid erit,de quo velis admonere,aliud tempus

eligi-

eligito.

Cap. vii. Fabivs Verrucoſus beneficium ab homine duro aſpere datum, panem lapidoſum vocabat, quem eſurienti accipere neceſſarium ſit; eſſe, acerbum. Tiberius Cæſar rogatus à nepote M. Allio prætorio, vt æri alieno ſuccurreret: edere illum ſibi nomina creditorum iuſſit. Hoc non eſt donare, ſed creditores conuocare. Cum edita eſſent, ſcripſit, nepoti iuſſiſſe ſe pecuniam ſolui. Adiecta contumelioſa admonitione, effecit, vt nec æs alienum haberet, nec beneficium. Liberauit illum à creditoribus, ſibi non obligauit. Aliquid Tiberius ſecutus eſt. puto noluit plures eſſe, qui idem rogaturi concurrerent. Iſta fortaſſe efficax ratio fuerit, ad hominum improbas cupiditates, pudore reprimendas. Beneficium vero danti, tota alia ſequenda eſt via.

Cap. viii. Omni genere quod des, quo ſit acceptius, adornãdum eſt. Hoc vero non eſt beneficium dare, reprehendere eſt: vt in tranſitu de hac quoque parte dicam quid ſentiam. Ne principi quidem ſatis decorum eſt, donare ignominiæ cauſa. Tametſi inquietudinem Tiberius, nec hoc quidem modo, quo putabat, potuit effugere. Nam aliquot poſtea, qui idem rogarent, inuenti ſunt. omnes iuſſit reddere in ſenatu, æris alieni cauſas, & ita illis certas ſummas dedit. Non eſt illud liberalitas: cenſura eſt, auxilium eſt, principale tributum eſt. Beneficium non eſt, cuius ſine rubore meminiſſe non poſſum. Ad iudicem miſſus ſum. vt impetrarem, cauſam dixi.

Cap. ix. Praecipivnt itaque omnes auctores ſapientiæ, quædam beneficia palàm

danda, quædam ſecreto. Palàm, quæ conſequi glorioſum eſt: vt militaria dona & honores, & quicquid aliud notitia pulchrius fit. Rurſus quæ non producunt, nec honeſtiorem faciunt, ſed occurrunt infirmitati, egeſtati, ignominiæ, tacite danda ſunt: vt nota ſint ſolis, quibus proſunt. Interdum & ipſe qui iuuatur, fallendus eſt: vt habeat, nec à quo acceperit, ſciat.

CAP. X. ARCESILAVS, vt aiunt, amico pauperi, & paupertatem ſuam diſſimulãti, ægro autem, & ne hoc quidem confitenti, deeſſe ſibi in ſumptum ad neceſſarios vſus, cùm clam ſuccurrendum iudicaſſet, puluino eius ignorantis ſacculum ſubiecit, vt homo inutiliter verecundus, quod deſiderabat, inueniret potius quàm acciperet. Quid ergo? ille neſciet à quo acceperit? primum neſciat. ſi hoc ipſum beneficij pars eſt. Deinde multa alia faciam, multa tribuam, per quæ intelligat & illius auctorem. Denique ille neſciet accepiſſe ſe: ego ſciam me dediſſe. Parum eſt, inquis. Parum, ſi fœnerare cogitas. Sed ſi dare quo genere accipienti maxime profuturum erit, contentus eris te teſte. Alioquin non benefacere delectat, ſed videri bene feciſſe. Volo, inquis ſciat. Debitorem quæris. Volo vtique ſciat. Quid, ſi illi vtilius eſt neſcire, ſi honeſtius, ſi gratius, non in aliam partem abibis? Volo vt ſciat. Ita tu hominem non ſeruabis in tenebris? Non nego, quotiens patitur res, percipiendum gaudium ex accipientis voluntate. Sin adiuuari illum & oportet, & pudet, ſi quod præſtamus, offendit; niſi abſconditur: beneficium in acta non mitto. Quid? ego illi ſum indicaturus me dediſſe: cum inter prima præcepta, ac maximè neceſſaria ſit, ne vnquã exprobrem,

immo ne admoneam quidem? Hæc enim beneficij inter duos lex eſt. Alter ſtatim obliuiſci debet dati, alter accepti nunquam. Lacerat animum, & premit frequens meritorum commemoratio.

Cap. XI. Libet exclamare, quod ille triumuirali proſcriptione ſeruatus à quodam Cæſaris amico exclamauit, cum ſuperbiam eius ferre non poſſet; Redde me Cæſari. Quouſque dices: Ego te ſeruaui, ego te eripui morti? iſtud, ſi meo arbitrio memini, vita eſt: ſi tuo, mors eſt. Nihil tibi debeo, ſi me ſeruaſti, vt haberes quē oſtenderes. Quouſque me circunducis? quouſque obliuiſci fortunæ meæ non ſinis? Semel in triumpho ductus eſſem. Non eſt dicendum, quid tribuerimus. Qui admonet, repetit. Non eſt inſtandum, non eſt memoriæ reuocandum: niſi vt aliud dando, prioris admoneas. Ne aliis quidem narrare debemus. Qui dedit beneficium, taceat: narret, qui accepit. Dicetur enim, quod illi vbique iactanti beneficium ſuum: Num negabis, inquit, te recepiſſe? & cum reſpondiſſet, Quando? Sæpe quidem, inquit, & multis locis: id eſt quoties & vbicunque narraſti. Quid opus eſt te loqui: quid alienum occupare officium? Eſt qui iſtud facere honeſtius poſſit: quo narrāte, & hoc laudabitur, quod ipſe non narras. Ingratū me iudicas, ſi iſtud te tacente, nemo ſciturus eſt. Quod adeo nō eſt cōmittendū, vt etiam ſi quis coram nobis narrabit, ei reſpondendum ſit: Digniſſimus quidem ille eſt maioribus beneficiis, quæ ego magis velle me ſcio præſtare, quàm poſſe. Et hæc ipſa non verniliter, nec ea figura, qua quidā reiiciunt, quæ magis ad ſe volunt attrahere. Deinde adiiciēda

omnis humanitas. Perdet agricola quod ſparſit, ſi labores ſuos deſtituet in ſemine. Multa cura ſata producuntur ad ſegetem. Nihil in fructum peruenit, quod non à primo vſque ad extremũ æqualis cultura proſequitur. Eadem beneficiorum eſt conditio. Nunquid vlla maiora poſſunt eſſe, quàm quæ in liberos patres conferunt? Nec tamen tuta ſunt, ſi in infantia deſerantur, niſi longa pietas munus ſuum nutriat. Eadem ceterorum beneficiorum conditio eſt: niſi illa adiuueris, perdes. Parum eſt dediſſe: fouenda ſunt. Si gratos vis habere quos obligas, non tantum des oportet beneficia, ſed & ames. Præcipuè, vt dixi, parcamus auribus. Admonitio tædium facit, exprobratio odium. Nihil æquè in beneficio dando vitandum eſt, quàm ſuperbia. Quid opus arrogantia vultus? quid tumore verborum? Ipſa res te extollit. Detrahenda eſt inanis iactatio. Res loquentur, nobis tacentibus. Non tantum ingratum, ſed inuiſum eſt beneficium ſuperbè datum.

CAP. XII. C. Cæſar dedit vitam Pompeio Penno; ſi dat, qui non aufert: deinde abſoluto & agenti gratias, porrexit oſculandum ſiniſtrum pedem. Qui excuſant eum, negãt id inſolentiæ cauſa factum: aiunt ſocculum auratum, immo aureum margaritis diſtinctũ oſtendere eum voluiſſe. Ita prorſus: quid hic contumelioſum eſt: ſi vir conſularis aurum & margaritas oſculatus eſt, & alioquin nullã partẽ in corpore eius electurus, quam purius oſcularetur? Homo natus in hoc, vt mores liberæ ciuitatis Perſica ſeruitute mutaret, parũ iudicauit, ſi ſenator ſenex ſummis vſus honorib. in cõſpectu principũ ſupplex ſibi eo more iacuiſſet, quo victi hoſtes

victoribus iacuere. Inuenit aliquid infra genua, quo libertatem detruderet. Non hoc eſt rempub. calcare? & quidem, dicet aliquis (nam poteſt ad rem pertinere) ſiniſtro pede. Parum enim fœde, furioſéque inſolens fuerat, qui de capite conſularis viri ſoccatus audiebat, niſi in os ſenatoris ingeſſiſſet Imperator pigros ſuos.

CAP. XIII. O Superbia magnæ fortunæ. O ſtultiſſimum malum: vt à te nihil accipere iuuat. vt omne beneficium in iniuriam conuertis. vt te omnia dedecent: quóque altius te ſubleuaſti, hoc depreſſior es, oſtendíſque te non agnoſcere iſta bona, quibus tãtum inflatis. Quicquid das, corrumpis. Libet itaque interrogare, quid tantopere te ſupinet, quid vultum habitúmque oris peruertat, vt malis habere perſonam, quàm faciem. Iucunda ſunt, quæ humana fronte, leni, placidáque tribuuntur: quę cum daret mihi ſuperior, non exultauit ſupra me, ſed quàm potuit, benigniſſimus fuit, deſcendítque in æquum, & detraxit muneri ſuo pompam. obſeruauit idoneum tempus, vt in occaſione potius, quàm in neceſſitate ſuccurreret. Vno modo perſuadebimus, ne beneficia inſolentia perdãt, ſi oſtenderimus non ideo videri maiora, quia tumultuoſius data ſunt: ne ipſos quidem ob id cuiquam poſſe maiores videri, vanam eſſe ſuperbiæ magnitudinem, & quæ in odium etiam amanda perducat.

CAP. XIV. Sunt quædam nocitura impetrantibus: quæ non dare, ſed negare, beneficium eſt. Æſtimabimus itaque vtilitatem potius, quàm voluntatem petentium. Sæpe enim noxia concupiſcimus, nec diſpicere quam pernicioſa ſint licet: quia iudicium interpellat affectus.

Sed cùm ſubſedit cupiditas, cùm impetus ille flagrantis animi, qui conſilia fugat, cecidit, deteſtamur pernicioſos malorum munerum auctores. Vt frigidam ægris negamus, & lugentibus ac ſibi iratis ferrum, aut amantibus, quicquid contra ſe vſurus ardor petit: ſic ea, quæ nocitura ſunt, impenſe ac ſubmiſſe, nonnunquam etiam miſerabiliter rogantibus perſeuerabimus non dare. Tum initia beneficiorum ſuorum ſpectare, tum etiam exitus decet: & ea dare quæ non tantum accipere, ſed etiam accepiſſe delectet. Multi ſunt qui dicant: Scio hoc illi non profuturum. ſed quid faciam? rogat, reſiſtere precibus eius non poſſum. Viderit. de ſe, non de me queretur. Falſum eſt: immo de te, & merito quidem: cùm ad mentem bonam redierit, cùm acceſſio illa, quę animum inflammabat, ſe remiſerit. Quid ni eum oderit, à quo in damnum, ac periculum ſuum adiutus eſt? Exorati in perniciem rogantium, ſæua bonitas eſt. Quemadmodum pulcherrimum opus eſt, etiam inuitos nolentéſque ſeruare: ita rogantibus peſtifera largiri, blandum & affabile odium eſt. Beneficium demus, quod vſu magis ac magis placeat, quod nunquam in malum vertat. Pecuniam nō dabo, quam numeraturum adulteræ ſciam: ne in ſocietatem turpis facti, aut conſilij veniam. Si potero, reuocabo: ſin minus, non adiuuabo ſcelus. Siue illum ira, quo nō debebat, impellit, ſiue ambitionis calor abducit à tutis: non committam, vt poſſit quandoque dicere, Ille amando me occidit.

CAP. XV. SAEPE nihil intereſt inter amicorū munera, & hoſtium vota. Quicquid illi accidere optant: in id horum intempeſtiua indul-

gentia impellit,atq; inſtruit. Quid autē turpius, quā(quod euenit frequentiſſime) vt nihil interſit inter odium & beneficiū? Nunquā in turpitudinē noſtram reditura,tribuamus.Cū ſumma amicitia ſit, amicum ſibi æquare, vtrique ſimul conſulendum eſt.Dabo egenti : ſed vt ipſe non egeam. Succurrā perituro:ſed vt ipſe nō pereā: niſi ſi futurus ero magni hominis , aut magnæ rei merces.Nullum beneficium dabo quod turpiter peterem. nec exiguum dilatabo, nec magna pro paruis accipi patiar. Nam vt qui quod dedit,imputat,gratiā deſtruit : ita qui quantum det,oſtendit, munus ſuum non cōmendat, ſed exprobrat.Reſpiciēdæ ſunt cuiq; facultates ſuæ, vireſq;:ne aut plus præſtemus, quàm poſſumus, aut minus. Æſtimanda eſt eius perſona, cui damus.Quædam enim minora ſunt,quàm vt exire à magnis viris debeant:quædam accipiente minora ſunt. Vtriuſq; itaq; perſonam confer tecū, Inter illa quæ donabis , examina , nunquid aut danti graue ſit,aut paucum:Nunquid rurſus qui accepturus eſt,aut faſtidiat,aut non capiat.

CAP. XVI. VRBEM cuidam Alexander donabat væſanus , & qui nihil animo niſi grande conciperet.Cum ille cui donabatur,ſeipſum menſus, tanti muneris inuidiam refugiſſet, dicens non conuenire fortunæ ſuæ : Non quæro, inquit, quid te accipere deceat, ſed quid me dare. Animoſa vox videtur,& regia: cū ſit ſtultiſſima.Nihil enim per ſe quenquam decet.Refert quid, cui, quando, quare, vbi, & cætera, ſine quibus facti ratio non conſtabit. Tumidiſſimum animal , ſi illum accipere hoc non decet, nec te dare. Habeatur perſonarum ac dignitatum ratio. Et cum ſit vtrinque virtutis

modus, æque peccat quod excedit, quàm quod deficit. Liceat iſtud ſane tibi, & te in tantum fortuna ſuſtulerit, vt congiaria tua vrbes ſint: quas quanto maioris animi fuit non capere quàm ſpargere? eſt tamen aliquis minor, quàm vt in ſinum eius condenda ſit ciuitas.

CAP. XVII. AB Antigono Cynicus petiit talentum. Reſpondit, plus eſſe, quàm quod Cynicus petere deberet. Repulſus petit denarium. Reſpondit, minus eſſe, quam quod Regem deceret dare. Turpiſſima eſt eiuſmodi cauillatio. Inuenit quomodo neutrum daret. In denario regem, in talento Cynicum reſpexit: cum poſſet & denarium tanquam Cynico dare, & talentum tanquam rex. Vt ſit aliquid maius, quam quod Cynicus accipiat, nihil tam exiguum eſt, quod non honeſtè regis humanitas tribuat. Si me interrogas, probo. Eſt enim intolerabilis res, poſcere nummos, & contemnere. Indixiſti pecuniæ odium: hoc profeſſus es. hanc perſonam induiſti. agenda eſt. Iniquiſſimum eſt, te pecuniam ſub gloria egeſtatis acquirere. Aſpicienda ergo non minus ſua cuique perſona eſt, quàm eius de quo iuuando quis cogitat. Volo Chtyſippi noſtri vti ſimilitudine de pilæ luſu: quam cadere non eſt dubium, aut mittentis vitio, aut accipientis. Tunc curſum ſuum ſeruat, vbi inter manus vtriuſque, apte ab vtroque & iactata & excepta verſatur. Neceſſe eſt autem luſor bonus, aliter illam colluſori longo, aliter breui mittat. Eadem beneficij ratio eſt. niſi vtrique perſonæ, dantis & accipientis, aptatur: nec ab hoc exibit, nec ad illum perueniet, vt debet. Si cum exercitato & docto negotiũ eſt, audacius pilam mittemus. vtcunque enim venerit,

nerit, manus illam expedita & agilis repercutiet. Si cum tirone & indocto : non tam rigide, nec tam excuſſe, ſed languidius, & in ipſam eius dirigentes manum, remiſſe occurremus. Idē faciendum eſt in beneficiis. Quoſdam doceamus, & ſatis iudicemus, ſi conantur, ſi audent, ſi volunt. Facimus autem plerumque ingratos, & vt ſint, fauemus : tamquam ita demum magna ſint beneficia noſtra, ſi gratia illis referri non potuit : vt malignis luſoribus propoſitum eſt, colluſorem traducere, cū damno ſcilicet ipſius luſus, qui non poteſt, niſi conſentitur, extendi. Multi ſunt tam prauæ naturæ, vt malint perdere quæ præſtiterunt, quàm videri recepiſſe, ſuperbi & imputatores. Quanto melius, quantóque humanius id agere, vt illi quoque partes ſuæ conſtent; & fauere, vt gratia ſibi referri poſſit: benignè omnia interpretari, gratias agentē, non aliter quàm ſi referat : audire, præbere ſe facilem, ad hoc, vt quem obligauit, etiam exolui velit? Male audire ſolet fenerator, ſi acerbè exigit: æquè ſi in recipiēdo tardus ac difficilis moras quærit. Beneficium tam recipiendum eſt, quàm non exigendum. Optimus ille, qui dedit facile, nunquam exegit: reddi gauiſus eſt, bona fide quid præſtitiſſet, oblitus, qui accipientis animo recepit.

CAP. XVIII. QVIDAM non tantum dant beneficium ſuperbè, ſed etiam accipiunt : quod non eſt committendum. Iam enim tranſeamus ad aliam partem, tractaturi quomodo ſe gerere homines in accipiendis beneficiis debeant. Quodcunque ex duobus conſtat officium, tantundem ab vtroque exigit. Qualis pater eſſe debeat, cum inſpexeris, ſcies non minus operis il-

hic ſupereſſe, vt diſpicias, qualem eſſe oporteat filium. Sunt aliquæ partes mariti, ſed non minores vxoris. Inuicem iſta quantum exigunt, præſtant & parem deſiderant regulam: quæ,vt ait Hecaton, difficilis eſt. Omne enim honeſtũ in arduo eſt, etiam quod vicinum honeſto eſt. Non enim tantum fieri debet, ſed ratione fieri. Hac duce,per totam viam eundum eſt.Minima maximáque ex huius conſilio gerenda ſunt: quomodo hæc ſuaſerit, dandum. Hæc autem hoc primum cenſebit, non ab omnibus accipiendum. A quibus ergo accipiemus? Vt breuiter tibi reſpondeam: ab his,quibus dediſſe vellemus. Nam etiam maiore delectu quærendum eſt,cui debeamus,quam cui præſtemus.Nam,vt non ſequantur vlla incommoda (ſequuntur autem plurima) graue tormentum eſt debere cui nolis. Contrà,iucundiſſimum eſt ab eo accepiſſe beneficium, quẽ amare etiam poſt iniuriam poſſis. Illud vero homini verecundo & probo miſerrimum eſt, ſi eum amare oportet, quem non iuuat. Totiens admoneam neceſſe eſt,non loqui me de ſapientibus, quos quicquid oportet, iuuat, qui animum in poteſtate habent, & legem ſibi,quam volunt,dicunt, & quam dixerunt,ſeruant:ſed de imperfectis hominibus,honeſta ſequi volentibus, quorum affectus ſæpe contumaciter parent. Itaque eligendus eſt, à quo beneficium accipiam. Et quidem diligentius quærendus beneficij quàm pecuniæ creditor.Huic enim reddendum eſt,quantum accepi:& ſi reddidi,ſolutus ſum ac liber. At illi plus ſoluendum eſt: & nihilominus etiam relata gratia cohæremus. Debeo enim, cùm reddidi, rurſus incipere: monétque amicitia non recipere

pere indignum. Sic eſt beneficiorum quidẽ ſacratiſſimum ius, ex quo amicitia oritur. Non ſemper,inquit,mihi licet dicere.Nolo: aliquando beneficium accipiendum eſt & inuito. Dat tyrannus crudelis & iracundus: qui munus ſuũ faſtidire te, iniuriam iudicaturus eſt. Non accipiam? Eodem loco pone latronem & piratam, quo regem, animum latronis ac piratæ habentem.Quid faciam? Parum dignus eſt,cui debeã. Cum eligendum dico cui debeas,vim maiorem & metum excipio:quibus adhibitis, electio perit.Si liberum eſt tibi, ſi arbitrij tui eſt, vtrum velis,an non,id apud te ipſe perpendes. Si neceſſitas tollit arbitrium, ſcies te non accipere, ſed parêre.Nemo id accipiendo obligatur,quod illi repudiare non licuit.Si vis ſcire,an velim:effice, vt poſſim nolle. Vitam tamen tibi dedit. Non refert quid ſit, quod datur, niſi à volente volenti detur.Si ſeruaſti me,non ideo ſeruator es. Venenum aliquando pro remedio fuit, non ideo numeratur inter ſalubria. Quædã proſunt, nec obligant.

CAP. XIX. TVBER quidam tyranni gladio diuiſit,qui ad eum occidendum venerat. Non ideo illi tyrannus gratias egit, quòd rem,quam medicorum manus reformidauerant, nocendo ſanauit. Vides non eſſe magnum in ipſa re momentum. Quoniam nõ videtur dediſſe beneficiũ, qui malo animo profuit. Caſus enim beneficium eſt,hominis iniuria. Leonem in amphitheatro ſpectauimus,qni vnum è beſtiariis agnitũ,quum quondam eius fuiſſet magiſter, protexit ab impetu beſtiarum. Non ergo eſt beneficium,feræ auxilium?Minimè,quia nec voluit facere, nec benefaciendi animo fecit. Quo loco

feram poſui, tyrannum pone. Et hic vitam dedit, & illa : nec hic, nec illa beneficium. Quia non eſt beneficium, accipere cogi. Non eſt beneficium, debere, cui nolis. Ante des oportet mihi arbitrium mei, deinde beneficium.

Cap. xx. Dispvtari de M.Bruto ſolet, an debuerit accipere àD.Iulio vitam,cum occidendum eum iudicaret.Quam rationem in occidẽdo ſecutus ſit,alias tractabimus. Mihi enim, cùm vir magnus fuerit in aliis,in hac re videtur vehementer erraſſe, nec ex inſtitutione Stoica ſe geſſiſſe:qui aut regis nomen extimuit,cùm optimus ciuitatis ſtatus ſub rege iuſto ſit : aut ibi ſperauit libertatem futuram, vbi tam magnum præmium erat & imperandi, & ſeruiendi : aut exiſtimauit ciuitatem in priorem formam poſſe reuocari,amiſſis priſtinis moribus : futurámque ibi æqualitatem ciuilis iuris,& ſtaturas ſuo loco leges,vbi viderat tot millia hominum pugnantia,non an ſeruirent,ſed cui.Quanta vero illum aut rerum naturæ, aut vrbis ſuæ tenuit obliuio, qui vno interempto,defuturũ credidit aliũ,qui idem vellet : cùm Tarquinius eſſet inuẽtus poſt tot reges ferro ac fulminibus occiſos?Sed vitam accipere debuit : ob hoc tamen non habere illum parentis loco,qui in ius dandi beneficij iniuria venerat.Non enim ſeruauit is,qui non interfecit, nec beneficium dedit, ſed miſſionem.

Cap.xxi. Illvd magis venire in diſputationem poteſt aliquam,quid faciendũ ſit captiuo,cui redemptionis pretium homo proſtituti corporis & infamis ore promittit. Patiar me ab impuro ſeruari? Seruatus denique, quam illi gra-

gratiam referam? Viuam cum obſcœno? Non viuam cũ redẽptore? Quid ergo placeat, dicam. Etiã ab aliquo tali accipiã pecuniam, quam pro capite dependã. Accipiam autẽ tanquam creditũ, non tanquam beneficiũ. Soluam illi pecuniã: & ſi occaſio fuerit ſeruandi, periclitantẽ ſeruabo: in amicitiã, quæ ſimiles iungit, non deſcendam. Nec ſeruatoris illum loco numerabo, ſed feneratoris: cui ſciã reddendum quod accepi. Eſt aliquis dignus, à quo beneficium accipiam: ſed danti nociturũ eſt: ideo non accipiam, quia ille mihi paratus eſt cũ incommodo, aut etiam periculo ſuo prodeſſe. Defenſurus eſt me reum: ſed illo patrocinio, regẽ ſibi eſt facturus inimicum. Inimicus ſim, ſi cùm ille pro me periclitari velit, ego, quod facilius eſt, nòn facio, vt ſine illo pericliter. Ineptũ & friuolum hoc Hecaton ponit exemplum Arceſilai, quem ait à filiofamilias oblatam pecuniam non accepiſſe, ne ille patrem ſordidum offenderet. Quid fecit laude dignũ? quòd furtũ non recepit? quòd maluit nõ accipere, quàm reddere? Quæ eſt enim alienam rẽ non accipere moderatio? Si exemplo magni animi opus eſt, vtamur Græcini Iulij viri egregij, quẽ C. Cæſar occidit ob hoc vnũ, quòd melior vir erat, quàm eſſe quenquã tyranno expediret. Is cùm ab amicis conferentibus ad impẽſam ludorũ pecunias acciperet, magnã pecuniã à Fabio Perſico miſſam, non accepit, & obiurgãtibus his, qui non æſtimabant mittentem, ſed miſſa, quòd repudiaſſet: Ego, inquit, ab eo beneficiũ accipiam, à quo propinationẽ accepturus non ſim: Cúmque illi Rebilus conſularis homo eiuſdẽ infamiæ, maiorem ſummam miſiſſet, inſtarétque vt acciperet: Rogo, inquit, ignoſcas:

& à Perſico non accepi.

Cap. xxii. Vtrvm hoc munera accipere eſt, an ſenatum legere? Cùm accipiendum iudicauerimus, hilares accipiamus, profitentes gaudium: & id danti manifeſtum ſit, vt fructum præſentem capiat. Iuſta enim cauſa lætitiæ eſt, lætum amicum videre: iuſtior, feciſſe. Gratè ad nos perueniſſe indicemus, effuſis affectibus: quod non ipſo tantùm audiente, ſed vbique teſtemur. Qui gratè beneficium accepit, primam eius penſionem ſoluit.

Cap. xxiii. Svnt quidam, qui nolunt niſi ſecreto accipere: teſtem beneficij & conſcium vitant: quos ſcias licet malè cogitare. Quomodo danti in tantum producenda notitia eſt, muneris ſui, in quantum delectatura eſt eum, cui datur, ita accipienti adhibenda contio eſt. Quod pudet debere, ne acceperis. Quidam furtiuè agunt gratias, & in angulo, & ad aurem. Non eſt iſta verecundia, ſed infitiandi genus. Ingratus eſt, qui remotis arbitris, agit gratias. Quidam nolunt nomina ſecum fieri, nec interponi pararios, nec ſignatores aduocari, nec chirographum dare. Idem faciunt, qui dant operam, vt beneficium in ipſos collatum, quàm ignotiſſimum ſit. Verentur palam ferre, vt ſua potius virtute, quàm alieno adiutorio conſecuti dicantur. Rariores in eorum officiis ſunt, quibus aut vitam, aut dignitatem debent: & dum opinionem clientium timent, grauiorem ſubeunt ingratorum.

Cap. xxiiii. Alii peſſimè loquntur de optimè meritis. Tutius eſt quoſdam offendere, quàm demeruiſſe. Argumẽtum nihil debentiũ, odio quærunt. Atqui nihil magis præſtandum

eſt,

eſt, quàm vt memoria nobis meritorum hęreat, quæ ſubinde refricāda eſt: quia nec referre poteſt gratiam, niſi qui meminit, & qui meminit, iam refert. Nec delicatè accipiendum eſt, nec ſubmiſsè & humiliter. Nam qui negligens eſt in accipiendo, cum omne beneficium recens placeat, quid faciet, cum prima eius voluptas refrixerit? Alius accipit faſtidioſè, tanquam qui dicat: Non mihi opus eſt: ſed quia tam valdè vis, faciam tibi mei poteſtatem. Alius ſupinè, vt dubium præſtanti relinquat, an ſenſerit. Alius vix labra diduxit, & ingratior, quàm ſi tacuiſſet, fuit. Loquendum pro magnitudine rei impenſius, & illa adiicienda: Plures quàm putas, obligaſti. Nemo enim nõ gaudet beneficiũ ſuum latius patere. Neſcis quid mihi præſtiteris: ſed ſcire te oportet, quanto plus ſit quàm exiſtimas. Statim gratus eſt, qui ſe onerat. Nunquam tibi gratiam referre potero. Illud certè non deſinam vbique confiteri me referre non poſſe.

Cap. xxv. Nullo magis Cæſarem Auguſtũ demeruit, & ad alia impetrāda facilem ſibi reddidit Furnius, quàm quòd cum patri Antonianas partes ſecuto, veniam impetraſſet, dixit: Hanc vnã Cæſar habeo iniuriam tuam. effeciſti vt viuerem, & morerer ingratus. Quid eſt tam grati animi, quàm nullo modo ſibi ſatisfacere, nec ad ſpem quidem exæquandi vnquam beneficij accedere? His atque eiuſmodi vocibus id agamus, vt voluntas non lateat, ſed aperiatur, vt luceat. Verba ceſſent licet, ſi quemadmodum debemus affecti ſumus, conſcientia eminebit in vultu. Qui gratus futurus eſt, ſtatim dum accepit, de reddendo cogitat. Chryſippus quidẽ dicit, illum velut in certamẽ curſus compoſitum,

& carceribus incluſum operiri debere ſuum tẽpus, ad quod velut dato ſigno proſiliat. Et quidem magna illi celeritate opus eſt, magna contentione, vt conſequatur antecedentem.

CAP. XXVI. VIDENDVM eſt nunc, quid maximè faciat ingratos. Aut nimius ſui ſuſpectus, & inſitum mortalitati vitiũ, ſe ſuáque mirandi: aut auiditas, aut inuidia. Incipiamus à primo. Nemo non benignus eſt ſui iudex. Inde eſt, vt omnia meruiſſe ſe exiſtimet, & in ſolutum accipiat, nec ſatis ſuo pretio ſe æſtimatum putet. Hoc mihi dedit: ſed quàm ſerò, ſed poſt quot labores? Quanto conſequi plura potuiſſem, ſi illum aut illũ aut me colere maluiſſem? Non hoc ſperaueram. In turbam coniectus ſum, tam exiguo dignum me iudicauit. honeſtius præteriri fuit.

CAP. XXVII. GN. Lentulus augur, diuitiarum maximum exemplum, antequã illũ libertini pauperem facerent. (Hic quater milies ſeſtertium ſuũ vidit, propriè dixi: nihil enim amplius quàm vidit) ingenij fuit tam ſterilis, quàm puſilli. Cùm enim eſſet auariſſimus, nummos citius emittebat, quàm verba: tãta illi inopia erat ſermonis. Hic cum omnia incrementa ſua D. Auguſto deberet, ad quem attulerat paupertatem, ſub honore nobilitatis laborantem, princeps iam ciuitatis, & pecunia, & gratia, ſubinde de Auguſto ſolebat queri, dicens à ſtudiis ſe abductum. Nihil tantũ in ſe congeſtum eſſe, quantum perdidiſſet, relicta eloquẽtia. At illi inter alia hoc quoque diuus Auguſtus præſtiterat, quod illum deriſu ac labore irrito liberauerat. Non patitur auiditas quenquam eſſe gratum. Nun-

Nunquam enim improbæ ſpei, quod datur, ſatis eſt. Eò maiora cupimus, quo maiora venerunt: multóque concitatior eſt auaritia, in magnarum opum congeſtu collocata, vt flammæ infinito acrior vis eſt, quo ex maiore incendio emicuit. Æquè ambitio non patitur quenquam in ea menſura honorum conquieſcere, quæ quondam eius fuit impudens votum. Nemo agit de tribunatu gratias: ſed queritur, quòd non eſt ad præturam vſque perductus. Nec hæc grata eſt, ſi deeſt cõſulatus. Ne hic quidem ſatis eſt, ſi vnus eſt. Vltra ſe cupiditas porrigit, & felicitatem ſuam non intelligit: quia non vnde venerit, reſpicit, ſed quo tendat. Omnibus his vehementius & importunius malum eſt inuidia, quæ nos inquietat, dum comparat. Hoc mihi præſtitit: ſed illi plus, ſed illi maturius: & deinde nullius cauſam agit, contra omnes ſibi fauet.

CAP. XXVIII. QVANTO eſt ſimplicius, quãto purius, beneficium acceptum augere: ſcire neminem tanti ab alio, quanti à ſeipſo æſtimari? Plus accipere debuiſſem. ſed illi facile non fuit plus dare. In multos diuidenda liberalitas erat. Hoc initium eſt. Boni conſulamus, & animũ eius gratè excipiendo euocemus. Parum fecit, ſed ſæpius faciet. Illũ mihi prætulit, & me multis. Ille non eſt mihi par virtutibus, nec officiis: ſed habuit ſuã venerem. Querendo non efficiã, vt maioribus dignus ſim, ſed vt datis indignus. Plura illis hominibus turpiſſimis data ſunt. Quid ad rem? quàm raro fortuna iudicat? Quotidie querimur malos eſſe felices. Sæpe quæ agellos peſſimi cuiuſque tranſierat, optimorum virorum ſegetem grando percuſſit. Fert ſortẽ ſuam

quiſque, vt in cæteris rebus ita in amicitiis. Nullum eſt tam plenum beneficium, quod nõ vellicare malignitas poſſit. Nullum tam anguſtum, quod non bonus interpres extendat. Nunquam deerunt cauſæ quærẽdi ſi beneficia à deteriore parte ſpectaueris.

CAP. XXVIIII. VIDE quàm iniqui ſint diuinorum munerum æſtimatores, etiam quidam profeſſi ſapientiã. Queruntur, quòd non magnitudine corporis æquemus elephantes, velocitate ceruos, leuitate aues, impetu tauros: quòd ſolidior ſit cutis beluis, decentior damis, denſior vrſis, mollior fibris: quòd ſagacitate nos narium canes vincant, quòd acie luminum aquilæ, ſpatio ætatis corui, multa animalia nandi facilitate. Et cum quædam ne coire quidem in idem natura patiatur, vt velocitatẽ corporũ & vires pares animalibus habeamus: ex diuerſis ac diſſidentibus bonis hominẽ non eſſe compoſitum, iniuriam vocant: & in negligentes noſtri deos querimoniam iaciunt, quòd non bona valetudo, & vitiis inexpugnabilis data ſit, quod nõ futuri ſcientia. Vix ſibi temperant, quin eouſque impudentiæ prouehantur, vt naturam oderint, quòd infra Deos ſumus, quòd non in æquo illis ſtetimus. Quantò ſatius eſt ad contemplationẽ tot tantorúmque beneficiorum reuerti, & agere gratias, quòd nos in hoc pulcherrimo domicilio voluerunt ſecundas ſortiri, quòd terrenis præfecerunt. Aliquis ea animalia comparat nobis, quorum poteſtas penes nos eſt? Quicquid nobis negatum eſt, dari non potuit. Proinde quiſquis es iniquus æſtimator ſortis humanæ, cogita quanta nobis tribuerit parens noſter, quanto valentiora animalia ſub iugum miſerimus,

mus,

mus, quanto velociora conſequamur: quàm nihil ſit mortale, non ſub ictu noſtro poſitum. Tot virtutes accepimus. tot artes, animum denique, cui nihil non eodem quo intendit momento peruium eſt ſideribus velociorem, quorum poſt multa ſecula futuros curſus antecedit: tantum denique frugum, tantum opum, tantum rerum aliarum ſuper alias aceruatarum. Circumeas licet cuncta: & quia nihil totum inuenies, quod eſſe te malles, ex omnibus ſingula excerpas, quæ tibi dari velles. Ita bene æſtimata naturæ indulgentia, confitearis neceſſe eſt, in deliciis te illi fuiſſe. Ita eſt: cariſſimos nos habuerunt dij immortales, habéntque. Et qui maximus tribui honos potuit, ab ipſis proximos collocauerunt. Magna accepimus, maiora non cepimus.

Cap. xxx. Haec, mi Liberalis, neceſſaria credidi, vt dicerem, & quia loquendum aliquid de magnis beneficiis erat, cùm de minutis loqueremur, & quia inde manat etiam inter cætera, huius deteſtabilis vitij audacia. Cui enim reſpondebit gratè. quòd munus exiſtimabit magnum, aut reddendum, qui ſumma beneficia ſpernit? Cui ſalutem, cui ſpiritum debebit, qui vitam accepiſſe ſe à diis negat, quam quotidie ab illis petit? Quicunq; ergo gratos eſſe docet, & hominum cauſam agit, & deorum: quibus nullius rei indigentibus, poſitis extra deſiderium, referre nihilominus gratiam poſſumus. Non eſt: quod quiſquam excuſationē mētis ingratæ ab infirmitate atque inopia eruat, & dicat: Quid enim faciam, & quomodo? quando ſuperioribus, dominíſque rerum omnium gratiam referam? Referre facile eſt, ſi auarus es, ſine

impendio: ſi iners,ſine opera. Eodem quidem momento,quo obligatus es,ſi vis,cum quolibet paria feciſti : quoniam qui libenter beneficium accepit,reddidit.

CAP.XXXI. HOC ex paradoxis Stoicæ ſectę minimè mirabile,vt mea fert opinio,aut incredibile eſt,eum qui libenter accepit beneficium reddidiſſe.Nam cùm omnia ad animum referamus,fecit quiſque, quantum voluit.Et cùm pietas,fides, iuſtitia, omnis denique virtus intra ſe perfecta ſit, etiam ſi illi manum exercere non licuit, gratus poteſt eſſe homo etiam voluntate. Quotiens quod propoſuit, quis conſequitur, capit operis ſui fructum.Qui beneficium dat,quid proponit ? Prodeſſe ei cui dat,& voluptati ſibi eſſe.Si quod voluit,effecit, peruenítque ad me animus eius,ac mutuo gaudio affecit,tulit quod petiit.Non enim ſibi inuicem aliquid reddi voluit:aut non fuit beneficium,ſed negotiatio.Bene nauigauit, qui quem deſtinauit portum, tenuit.Teli iactus certæ manus peregit officium,ſi petita percuſſit. Beneficium qui dat,vult excipi gratè. Habet quod voluit,ſi benè acceptum eſt. Sed ſperauit emolumentum aliquod. Non fuit hoc beneficium,cuius proprium eſt nihil de reditu cogitare.Quod accipiebam,ſi eo animo accepi,quo dabatur,reddidi:Alioquin peſſima optimæ rei conditio eſt. Vt gratus ſim,ad fortunam mittor. Si illa inuita reſpondere non poſſum, ſufficit animus animo. Quid ergo ? Non quicquid potero, & faciam, & reddam,temporum rerúmque occaſionem ſequar, & eius implere ſinum cupiam, à quo aliquid accepi ? Sed malo loco beneficium eſt,niſi & excuſſis manibus eſſe grato licet.

CAP.

CAP. XXXII. QVI accepit,inquit,beneficiũ, licet animo benigniſſimo acceperit, non conſummauit officiũ ſuũ.Reſtat enim pars reddendi. Sicut in luſu eſt,aliquid,pilam ſcitè ac diligenter excipere,ſed nõ dicitur bonus luſor,niſi qui aptè & expeditè remiſit,quam exceperat.Exemplum hoc diſſimile eſt. Quare? quia huius rei laus in corporis motu eſt,& in agilitate,non in animo. Explicari itaq; totũ decet,de quo oculis iudicatur.Nec tamen ideo non bonũ luſorem dicã,qui pilã,vt oportebat, excepit,ſi per ipſum mora,quo minus remitteret,non fuit.Sed quamuis, inquit, arti ludentis nihil deſit, quia partẽ quidem fecit,ſed & partem quã non fecit, poteſt facere: ludus tamẽ ipſe imperfectus eſt: qui conſummatur vicibus mittendi ac remittẽdi.Nolo diutius hoc refellere.Exiſtimemus ita eſſe,deſit aliquid luſui,nõ luſori.Sic & in hoc de quo diſputamus, deeſt aliquid rei datæ, cui par alia debetur,nõ animo.Qui animũ parẽ ſibi nactus eſt,quantũ in illo eſt,quod voluit,effecit.

CAP. XXXIII. BENEFICIVM mihi dedit, accepi non aliter,quam ipſe accipi voluit.Iã habet,quod petit: & quod vnum petit,ego gratus ſum.Poſt hæc vſus mei reſtat,& aliquod ex homine grato commodum. Hæc non imperfecti officij reliqua pars eſt, ſed perfecti acceſſio. Facit Phidias ſtatuã.Alius eſt fructus artis,alius artificij. Artis eſt,feciſſe quod voluit: artificij,feciſſe cum fructu. Perfecit opus ſuum, etiam ſi non vendidit. Triplex eſt illi fructus operis ſui. Vnus conſcientiæ: hunc abſoluto opere percepit.Alter famæ.Tertius vtilitatis: quem allatura eſt, aut gratia, aut venditio, aut aliqua commoditas. Sic beneficij fructus primus ille eſt

conſcientię: Hunc percepit, qui quo voluit, munus ſuum pertulit. Secundus eſt famæ. Tertius eorum, quæ præſtari inuicem poſſunt. Itaque cum benigne acceptum eſt beneficium, is qui dedit, gratiam quidem iam recepit, mercedem nondum. Debeo itaque quod extra beneficium eſt, ipſum quidem bene accipiendo perſolui.

Cap. XXXIIII. Qvid ergo? Retulit gratiam, qui nihil fecit? Plurimùm fecit bono animo bonum retulit: &, quod eſt amicitiæ, ex æquo. Poſt deinde aliter beneficium, aliter creditum ſoluitur. Non eſt quod expectes, vt ſolutionem tibi oſtendam. res inter animos geritur. Quod dico, non videbitur durum, quamuis primo contra opinionem pugnet tuam, ſi te cõmodaueris mihi, & cogitaueris res eſſe plures, quàm verba. Ingens copia eſt rerum ſine nomine. quas non propriis appellationibus notamus, ſed aliunde commodatis. Pedem & noſtrum dicimus, & lecti, & veli, & carminis. Canem, & venaticum, & marinum, & ſidus. Quia non ſufficimus, vt ſingulis ſingula aſſignemus: quotiens opus eſt, mutuamur. Fortitudo eſt virtus, pericula iuſta contemnens: aut ſcientia periculorum repellendorum, excipiendorum, prouocandorum. Dicimus tamen & gladiatorem fortem virum, & ſeruum nequam, quem in contemptum mortis temeritas impulit. Parſimonia eſt ſcientia vitandi ſumptus ſuperuacuos: aut ars re familiari moderate vtendi: parciſſimum tamen hominem vocamus puſilli animi & contracti: cum infinitum interſit, inter modum & anguſtias. Hæc alia ſunt natura: ſed effecit inopia ſermonis, vt & hunc & illum parcum vocemus, vt & ille fortis dicatur cum

ratione fortuita deſpiciens, & hic ſine ratione in pericula excurrens. Sic beneficium & actio dicitur beneficij, & ipſum quod datur per illam actionem: vt pecunia, domus, prætexta. Vnum vtrique nomen eſt: vis quidem ac poteſtas longe alia.

CAP. XXXV. ITAQVE attende. Iam intelligis, nihil me, quod opinio tua refugiat, dicere. Illi beneficio quod actio perficit, relata gratia eſt, ſi illud beneuole excipimus. Illud alterum quod re continetur, nondum reddidimus, & volumus reddere. Volūtati voluntate ſatisfecimus, rei rem debemus. Itaque quamuis retuliſſe illum gratiam dicamus, qui beneficium libenter accepit, iubemus tamen aliquid ſimile ei, quod accepit, reddere. A conſuetudine quædam, quæ dicimus, abhorrent. Deinde alia via ad conſuetudinem redeunt. Negamus iniuriam accipere ſapientem: & tamen qui illum pugno percuſſerit, iniuriarum damnabitur. Negamus rem ſtulti eſſe: & tamen eum qui rem aliquam ſtulto ſurripuerit, furti condemnabimus. Inſanire omnes ſtultos dicimus: nec tamen omnes curamus elleboro: His ipſis quos vocamus inſanos, ſuffragium & iuriſdictionem committimus. Sic dicimus, eum, qui beneficium bono animo accepit, gratiam retuliſſe: nihilominus illum in ære alieno relinquimus, gratiam relaturum, etiam cùm reddiderit. Exhortatio eſt illa, non inficiatio beneficij. Ne timeamus, neve intolerabili ſarcina depreſſi deficiamus animo. Bona mihi donata ſunt, & fama defenſa, detractæ ſordes, ſpiritus, & libertas potior ſpiritu: & quomodo referre gratiam potero? quando ille veniet dies, quo illi ani-

mum meum oſtendam?Hic ipſe eſt quo ille ſuũ oſtendit. Excipe beneficium,amplexare,gaude: non quòd accipias,ſed quod reddas, debiturus. Non adibis tam magnæ rei periculum , vt caſus ingratum facere te poſſit.Nullas tibi proponam difficultates,ne deſpondeas animum,ne laborũ ac longæ ſeruitutis expectatione deficias. Non differo te. de præſentibus fiat. Nunquam eris gratus,niſi ſtatim ſis. Quid ergo facies?Nõ arma ſumenda ſunt: & fortaſſe erunt. Non maria emetienda: fortaſſe etiam ventis minantibus ſolues.Vis reddere beneficium?Benignè accipe. retuliſti gratiam: non vt ſoluiſſe te putes,ſed vt ſecurior debeas.

LIBER TERTIVS.

CAPVT I.

NON referre beneficiis gratiam, & eſt turpe,& apud omnes habetur, Ebuci Liberalis.Ideo de ingratis etiam ingrati queruntur:cùm interim hoc omnibus hæreat, quòd omnibus diſplicet: adeóque in contrarium itur, vt quoſdam habeamus infeſtiſſimos non poſt beneficia tantum,ſed propter beneficia. Hoc prauitate naturæ accidere quibuſdam non negauerim: pluribus,quia memoriam tempus interpoſitum ſubduxit. Nam quæ recentia apud illos viguerunt,ea interiecto ſpatio obſoleſcũt. De quibus fuiſſe mihi tecum diſputationẽ ſcio, cùm tu illos non ingratos vocares , ſed oblitos: tanquam ea res ingratum excuſet,quæ facit.An quia hoc accidit alicui , non ſit ingratus : cùm hoc non accidat,niſi ingrato?Multa ſunt genera in-

ingratorum, vt furum,homicidarum : quorum vna culpa eſt,cæterum in partibus varietas magna. Ingratus eſt, qui beneficium accepiſſe ſe negat,quod accepit. Ingratus eſt, qui diſſimulat. Ingratus, qui non reddit : ingratiſſimus omnium, qui oblitus eſt. Illi enim, ſi non ſoluunt, tamen debent, & extat apud illos veſtigium certè meritorum, intra malam conſcientiam concluſorum. Et aliquando ad referendam gratiam conuerti ex aliqua cauſa poſſunt, ſi illos pudor admonuerit: ſi ſubita honeſtæ rei cupiditas: qualis ſolet ad tempus,etiam in malis pectoribus exurgere:ſi inuitauerit facilis occaſio. Hic nunquam fieri gratus poteſt, cui totum beneficium elapſum eſt. Et vtrum tu peiorem vocas, apud quem gratia beneficij intercidit, an apud quem etiam memoria? Luſcitioſi oculi ſunt, qui lucem reformidant: cæci,qui non vident. Et parentes ſuos non amare,impietas eſt:nō agnoſcere, inſania. Quis tam ingratus eſt, quàm qui quod in prima parte animi poſitum eſſe debuit, & ſemper occurrere, ita ſepoſuit & abiecit, vt in ignorantiam verteretur? Apparet illum non ſæpe de reddendo cogitaſſe,cui obrepſit obliuio.

CAP. II. DENIQVE ad reddendam gratiã, & virtute opus eſt,& tempore,& facultate,& aſpirante fortuna. Qui meminit, ſine impendio, gratus eſt. Hoc quod non operam exigit, non opes,non felicitatem: qui non præſtat, nullum habet quo lateat patrocinium. Nunquam enim voluit gratus eſſe, qui beneficium tam longè proiecit,vt extra conſpectum ſuum poneret. Quemadmodũ quę in vſu ſunt, & manum quotidie, tactúmque patiuntur, nunquam peri-

culum ſitus adeunt: illa quæ ad oculos non reuocatur, ſed extra conuerſationem, vt ſuperuacua iacuerunt, ſordes ipſa colligunt vetuſtate: ita quicquid frequens cogitatio exercet ac renouat, memoriæ nunquam ſubducitur, quæ nihil perdit, niſi ad quod non ſæpe reſpexit.

CAP. III. PRAETER hanc cauſam aliæ quoque ſunt, quæ nobis merita nonnunquam maxima velant. Prima omnium ac potiſſima, quòd nouis ſemper cupiditatibus occupati, non quid habeamus, ſed quid petamus, inſpicimus: non id quod eſt, ſed in id quod appetimus, intenti. Quicquid enim domi eſt, vile eſt. Sequitur autem, vt vbi quod acceperis leue nouorum cupiditas fecit, auctor quoque eorum non ſit in pretio. Amauimus aliquem & ſuſpeximus, & fundatum ab illo ſtatum noſtrum profeſſi ſumus, quam diu nobis placebant ea quæ conſecuti ſumus. Deinde irrumpit in animum aliorum admiratio, & ad ea impetus factus eſt, vti mortalibus mos eſt, ex magnis maiora cupiendi: protinus excidit, quicquid ante apud nos beneficium vocabatur. Nec ea intuemur, quæ nos aliis præpoſuere, ſed ea ſola quæ fortuna pręcedentium oſtentat. Non poteſt autem quiſquam & inuidere, & gratias agere. Quia inuidere, querentis & mæſti eſt: gratias agere, gaudentis. Deinde quia nemo noſtrum nouit, niſi id tempus quod cum maxime tranſit. Ad præterita rari animum retorquent. Sic fit, vt præceptores, eorúmque benefica intercidant: quia totam pueritiam relinquimus. Sic fit, vt in adoleſcentiam noſtram collata pereant: quia ipſa nunquam retractatur. Nemo quod fuit tanquam in præterito, ſed tanquam in

perdito

perdito ponit. Ideóque caduca memoria eſt futuro imminentium.

CAP. IIII. HOC loco reddendū eſt Epicuro teſtimonium, qui aſſiduè queritur, quod aduerſus præterita ſimus ingrati, quod quæcunque percepimus bona: non in memoriam reducamus, nec inter voluptates numeremus: cùm certior nulla ſit voluptas, quàm quæ iam eripi non poteſt. Præſentia bona nondum tota in ſolido ſunt, poteſt illa caſus aliquis incidere. Futura pendent, & incerta ſunt. Quod præteriit, inter tuta ſepoſitum eſt. Quomodo gratus quiſquam eſſe aduerſus beneficia poteſt, qui omnem vitam ſuam tranſilit? Præſentium intuitus, ac præteritorum memoria, gratum facit. Memorię minimum tribuit, quiſquis ſpei plurimum.

CAP. V. QVEMADMODVM, mi Liberalis, quædam res ſemel perceptæ hærent, quædam vt ſcias, non eſt ſatis didiciſſe (intercidit enim eorum ſcientia, niſi continuetur) Geometriam dico, & ſublimium curſum, & ſi qua alia propter ſubtilitatem lubrica ſunt: ita beneficia quædam magnitudo non patitur excidere, quædam minora, ſed numero plurima, & temporibus diuerſa effluunt. Quia (vt dixi) non ſubinde illa tractamus, nec libenter quid cuique debeamus, recognoſcimus. Audi voces petentium. Nemo nō victuram ſemper in animo ſuo memoriam dixit, nemo non deditum ſe & deuotum profeſſus eſt, & ſi quod aliud humilius verbum, quo ſe oppigneraret, inuenit. Poſt exiguum tempus iidem illi verba priora, quaſi ſordida & parum libera euitant: perueniunt deinde eo, quo vt ego exiſtimo, peſſimus quiſque, atque ingratiſſimus peruenit, vt obliuiſcantur. Adeo enim in-

ingratus eſt, qui oblitus eſt, vt gratus ſit,cui beneficium in mentem venit.

CAP. VI. HOC tam inuiſum vitium,an impunitum eſſe debeat, quæritur:& an hæc lex, quæ in ſcholis exercetur, etiam in ciuitate ponenda ſit,qua ingrati datur actio,quæ videtur æqua omnibus. Quid ni? cùm vrbes quoque vrbibus, quæ præſtitere exprobrent, & maioribus collata,à poſteris exigant. Noſtri maiores,maximi illi viri, ab hoſtibus tantùm res repetierunt. Beneficia magno animo dabant,magno perdebãt. Excepta Medorum gente non eſt in vlla data aduerſus ingratum actio. Magnumque hoc argumentum, dandam non fuiſſe: quia aduerſus maleficium omne conſenſimus: & homicidij, veneficij, parricidij, violatarum religionum,alibi atque alibi diuerſa pœna eſt, ſed vbique aliqua. Hoc frequentiſſimum crimen nuſquam punitur,vbique improbatur. Neque abſoluimus illud: ſed cùm difficilis eſſet incertæ rei æſtimatio,tantùm odio damnauimus,& inter ea reliquimus,quæ ad vindices deos mittimus.

CAP. VII. RATIONES autem multæ mihi occurrunt, propter quas crimen hoc in legem cadere non debeat. Primum omnium pars optima beneficij periit, ſi actio,ſicut certæ pecuniæ,aut ex conducto,aut ex locato datur. Hoc enim ſpecioſiſſimum eſt,quod dedimus vel perdituri, quod totum permiſimus accipientium arbitrio. Si appello, ſi ad iudicem voco, incipit non beneficium eſſe,ſed creditum:deinde cum res honeſtiſſima ſit,referre gratiam deſinit eſſe honeſta,ſi neceſſaria eſt. Non enim magis laudabit quiſquam gratum hominem,quàm eum, qui depoſitum reddidit,aut quod debebat,citra

iu

iudicium ſoluit. Ita duas res,quibus in vita humana nihil pulchrius eſt corrumpimus gratum animum,& beneficium. Quid enim aut in hoc magnificum eſt, ſi beneficium non dat,ſed cōmodat: aut in illo qui reddit, non quia vult,ſed quia neceſſe eſt?Non eſt glorioſa res,gratum eſſe:niſi tutum eſt, ingratum fuiſſe. Adiice nunc quod huic vni legi omnia fora vix ſufficient. Quis erit,qui non agat?quis, cum quo non agatur?Omnes ſua extollunt,omnes etiam minima, quæ in alios contulere, dilatant. Præterea quæcunque in cognitionem cadunt, comprehendi poſſunt, & non dare infinitam licentiam iudici. Ideo melior videtur conditio cauſæ bonæ,ſi ad iudicem,quàm ſi ad arbitrum mittitur: quia illum formula includit, & certos,quos non excedat,terminos ponit:huius libera,& nullis adſtricta vinculis religio,& detrahere aliquid poteſt,& adiicere, & ſententiam ſuam, non prout lex,aut iuſtitia ſuadet, ſed prout humanitas aut miſericordia impulit, regere. Ingrati actio non erat iudicē alligatura, ſed regno liberrimo poſitura. Quid ſit enim beneficium, non conſtat: deinde quantumcumque ſit,refert,quàm benignè illud interpretetur iudex.Quid ſit ingratus, nulla lex monſtrat. Sæpe & qui non reddidit, quod accepit ingratus eſt vt qui non credidit, gratus. De quibuſdam etiam imperitus iudex dimittere tabellam poteſt. Vbi feciſſe,aut non feciſſe pronunciandū eſt. Ibi prolatis cautionibus,controuerſia tollitur. Vbi verò inter diſputantes ratio ius dicit, ibi animi coniectura capienda eſt.Vbi id, de quo ſola ſapientia decernit, in controuerſiam incidit, non poteſt ad hæc ſumi iudex ex turba ſelectorum, quem

cenſus in album, & equeſtris hereditas miſit.

CAP. VIII. ITAQVE non hæc parum idonea res viſa eſt, quæ deduceretur ad iudicem: ſed nemo huic rei ſatis idoneus iudex inuentus eſt: quod non admiraberis, ſi excuſſeris, quid habiturus fuerit difficultatis, quiſquis in eiuſmodi reum exiiſſet. Donauit aliquis magnam pecuniam: ſed diues, ſed non ſenſurus impendium. Donauit alius: ſed toto patrimonio ceſſurus. Summa eadem eſt: beneficium idem non eſt. Etiam nunc adiice. Hic pecuniam pro addicto dependit: ſed cum illam domo protuliſſet. Ille dedit eandem: ſed mutuam ſumpſit, aut rogauit, & ſe obligari ingenti merito paſſus eſt. Eodem exiſtimas loco eſſe illum, qui beneficium ex facili largitus eſt: & hunc, qui accepit, vt daret? Tempore quædam magna fiunt, non ſumma. Beneficium eſt donata poſſeſſio, cuius fertilitas laxare poſſit annonam. Beneficium eſt, vnus in fame panis. Beneficium eſt, donare regiones, per quas multa flumina & nauigabilia decurrant. Beneficium eſt, arentibus ſiti, & vix ſpiritum per ſiccas fauces ducentibus monſtrare fontem. Quis inter ſe iſta comparabit? Quis expendet? Difficilis eſt ſententia, quæ non rem, ſed vim rei quærit. Eadem licet ſint, aliter data, non idem pendent. Dedit mihi hic beneficium: ſed non libenter, ſed dediſſe ſe queſtus eſt, ſed ſuperbius me quàm ſolebat, aſpexit: ſed tam tarde dedit, vt plus præſtiturus fuerit ſi cito negaſſet. Horum quomodo iudex inibit æſtimationem, cùm ſermo & dubitatio, & vultus meriti gratiam deſtruant?

CAP. IX. QVID quòd quædam beneficia vocantur, quia nimis concupiſcuntur: quædam non

non ſunt ex hac vulgari nota, ſed maiora, etiam ſi minus apparent? Beneficium vocas, dediſſe potentis populi ciuitatem, in quatuordecim gradus deduxiſſe, & defendiſſe capitis reum: quid vtilia ſuaſiſſe? quid retinuiſſe, ne in ſcelus rueret? quid gladium excuſſiſſe morituro? quid efficacibus remediis refocillaſſe lugentē? & quos deſiderabat volentem ſequi, ad vitæ conſilium reduxiſſe? Quid aſſediſſe ægro, & cum valetudo eius ac ſalus momentis conſtaret, excepiſſe idonea cibo tempora, & cadentes venas vino refeciſſe, & medicum adduxiſſe morienti? Hęc quis æſtimabit? quis ſimilibus beneficiis iubebit beneficia penſari? Donauit tibi domum: ſed ego tuam ſupra te ruere prædixi. Dedit tibi patrimonium: ſed ego naufrago tabulam. Pugnauit pro te, & vulnera excepit: at ego vitam tibi ſilentio dedi. Cum aliter beneficium detur, aliter reddatur, paria facere difficile eſt.

CAP. X. DIES præterea beneficio reddendo non dicitur, ſicut pecuniæ creditæ. Itaque poteſt, qui nondum reddidit, reddere. Dic enim, intra quod tempus deprehendatur ingratus. Maxima beneficia probationem non habent. Sæpe intra tacitam duorum conſcientiam latent. An hoc inducimus, vt ne demus beneficia ſine teſte? Quam deinde pœnam ingratis conſtituamus? Vnam omnibus, cum diſparia beneficia ſint? Inæqualem & pro cuiuſque beneficio maiorem, aut minorem? Age, intra pecuniam verſabitur taxatio: quid quod quædam beneficia vitæ ſunt, & maiora vita? His quæ pronuntiabitur pœna? Minor beneficio? Iniqua eſt. Par & capitalis? Quid inhumanius, quàm cruentos eſſe beneficiorum exitus?

CAV. XI. QVAEDAM, inquit, priuilegia parentibus data ſunt. Quomodo horum extra ordinem habita ratio eſt, ſic aliorum quoque beneficiorum haberi debet. Parentum conditionem ſacrauimus, quia expediebat liberos tolli. Sollicitandi ad hunc laborem erant incertam adituri fortunam. Non poterat illis dici, quod beneficia dantibus dicitur: Cui des, elige ipſe tecum. Si deceptus es, quære dignum, adiuua. In liberis tollendis nihil iudicio tollentium licet: tota res voti eſt. Itaque vt æquiore animo adirent aleam, danda illis aliqua poteſtas fuit. Deinde alia conditio eſt parentum, qui beneficia, quibus dederunt, dant nihilominus daturiq; ſunt. Nec eſt periculum, ne dediſſe ſe illis mentiantur. In ceteris quæri debet, non tantum an receperint, ſed an dederint. Horum in confeſſo merita ſunt: & quia vtile eſt iuuentuti regi, impoſuimus illi quaſi domeſticos magiſtratus, ſub quorum cuſtodia contineatur. Deinde omniũ parentum vnum erat beneficium. Itaque æſtimari ſemel potuit. Alia diuerſa ſunt & diſſimilia, infinitis inter ſe interuallis diſtantia. Itaque ſub nullam regulam cadere potuerunt: cùm æquius eſſet omnia relinqui, quàm omnia æquari.

CAP. XII. QVAEDAM magno dantibus cõſtant: quædam accipientibus magna ſunt: ſed gratuita tribuentibus: quędam amicis data, quędam ignotis. Plus eſt, quamuis idem detur, ſi ei detur, quem noſſe à tuo beneficio incipis. Hic auxilia tribuit: ille ornamenta, ille ſolatia. Inuenies, qui nihil putet eſſe iucundius, nihil maius, quàm habere in quo calamitas acquieſcat. Inuenies rurſus, qui dignitati ſuæ, quàm ſecuritati,

con-

conſuli malit: eſt qui plus ei debere ſe iudicet per quem tutior eſt, quàm ei per quem honeſtior. Proinde iſta maiora aut minora erunt, prout fuerit iudex aut ad hæc, aut ad illa inclinatus animo. Præterea creditorem mihi ipſe eligo. Beneficium ſæpe ab eo accipio, à quo nolo, & aliquando ignorans obligor. Quid facies? ingratum vocabis eum, cui beneficium inſcio, & ſi ſciuiſſet, non accepturo, impoſitum eſt; non vocabis eum, qui vtcunque acceptum non reddidit?

CAP. XIII. ALIQVIS dedit mihi beneficiũ: ſed idem poſtea fecit iniuriã. Vtrum vno munere ad patientiam omniũ iniuriarũ aſtringor, an perinde erit ac ſi gratiam retulerim, quia beneficium ſuum ipſe inſequenti iniuria reſcidit? Quomodo deinde æſtimabis; vtrum plus ſit quòd accepit, an id quo læſus eſt? Dies me deficiet, omnes difficultates perſequi tentantẽ. Tardiores, inquit, ad beneficia danda facimus, non vindicando data, nec inficiatores eorum afficiendo pœna. Sed illud quoque tibi econtrario occurrat. Multò tardiores futuros ad accipienda beneficia, ſi periculum cauſæ dicendæ adituri erunt, & innocentiam ſollicitiore habituri loco. Deinde erimus per hoc ipſi quoque ad dandæ tardiores. Nemo enim libenter dat inuitis: ſed quicunq; ad benefaciendum bonitate inuitatus eſt, & ipſa pulchritudine rei, etiã libentius dabit nihil debituris, niſi quod volent. Minuitur enim gloria eius officij, cui diligenter cautũ eſt.

CAP. XIIII. DEINDE pauciora erunt beneficia, ſed veriora. Quid autem mali eſt; inhiberi beneficiorum temeritatem? Hoc enim ipſum ſecuti ſunt, qui nullam legem huic cõſti-

tuerunt, vt circumſpectius donaremus, circumſpectius eligeremus eos, in quos merita conferrentur. Etiam atque etiam cui des conſidera. Nulla actio erit, nulla repetitio. Erras, ſi exiſtimas ſuccurſurum tibi iudicem. Nulla lex te in integrum reſtituet. Solam accipientis fidem ſpecta. Hoc modo beneficia auctoritatem ſuam tenent, & magnifica ſunt. Pollues illa, ſi materiã litium feceris. Æquiſſima vox eſt, & ius gentium præ ſe ferens. Redde quod debes. Hæc turpiſſima eſt in beneficio. Redde. Quid reddet? Vitam, inquam, debet, dignitatem, ſecuritatem, ſanitatem. Reddi maxima quæque non poſſunt. Aut pro his, inquit, aliquid quod tanti ſit. Hoc eſt quod dicebam, interituram tantæ rei dignitatem, ſi beneficium mercem facimus. Non eſt incitandus animus ad auaritiam, ad querelas, ad diſcordiam: ſua ſponte in iſta fertur. Quantum poſſumus reſiſtamus, & querendi occaſiones amputemus.

CAP. XV. VTINAM quidem perſuadere poſſemus, vt pecunias, creditas tantum à volentibus acciperent. Vtinam nulla ſtipulatio emptorem venditori obligaret: nec pacta conuentáque impreſſis ſignis cuſtodirentur: fides potius illa ſeruaret, & æquum colens animus. Sed neceſſaria optimis prætulerunt, & cogere fidem quàm ſpectare malunt. Adhibentur ab vtraque parte teſtes. Ille per tabulas plurium nomina interpoſitis parariis facit. Ille non eſt interrogatione contentus, niſi rem manu ſua tenuit. O turpem humano generi fraudis ac nequitiæ publicæ confeſſionem! annulis noſtris plus quàm animis creditur. In quid iſti viri ornati adhibiti ſunt? in quid imprimunt ſigna?

Nempe

Nempe ne ille neget accepiſſe ſe, quod accepit. Hos incorruptos viros & vindices veritatis exiſtimas? At his ipſis ſtatim non aliter pecuniæ committentur. Ita non honeſtius erat à quibuſdam fidem falli, quàm ab omnibus perfidiam timeri? Hoc vnum deeſt auaritiæ, vt beneficia ſine ſponſore non demus. Generoſi animi & magnifici eſt, iuuare & prodeſſe. Qui dat beneficia, deos imitatur: qui repetit, fœneratores. Quid illos, dum vindicamus, in turbam ſordidiſſimam redigimus?

CAP. XVI. PLVRES, inquit, ingrati erunt, ſi nulla aduerſus ingratum datur actio. Immo pauciores: quia maiore delectu dabuntur beneficia. Deinde non expedit notum omnibus fieri, quàm multi ingrati ſint. Pudorem enim rei tollet multitudo peccantium, & deſinet eſſe probri loco commune maledictum. Nunquid iam vlla repudio erubeſcit, poſtquam illuſtres quædam ac nobiles feminæ, non conſulum numero, ſed maritorum, annos ſuos computant, & exeunt matrimonij cauſa, nubunt repudij? Tã diu iſtud timebatur, quàm diu rarum erat. Quia vero nulla ſine diuortio acta ſunt, quod ſæpe audiebant, facere didicerunt. Nunquid iam vllus adulterij pudor eſt, poſtquam eo ventum eſt, vt nulla virum habeat; niſi vt adulterum irritet? Argumentum eſt deformitatis pudicitia. Quam inuenies tam miſeram, tam ſordidam, vt illi ſatis ſit vnum adulterorum par? niſi ſingulis diuiſit horas, & non ſufficit dies omnibus? niſi ad alium geſtata eſt, apud alium manſit? Infrunita & antiqua eſt, quæ neſcit matrimonium vocari vnius adulterium. Quemadmodum horum delictorum iam euanuit pudor, poſtquam res la-

tius euagata eſt:ita ingratos plures efficies & audaciores,ſi numerare ſe cœperint.

CAP.XVII. QVID ergo?impunitus erit ingratus?Quid ergo?impunitus erit impius?Quid malignus?Quid auarus? Quid impotens? Quid crudelis? Impunita tu credis eſſe, quæ inuiſa ſunt? Aut vllum ſupplicium grauius exiſtimas publico odio? Pœna eſt, quòd non audet ab vllo beneficium accipere, quòd non audet vlli dare. quòd omnium deſignatur oculis, aut deſignari ſe iudicat, quòd intellectum optimæ rei ac dulciſſimæ amiſit. An tu infelicem vocas, qui caret acie oculorum, cuius aures morbus obſtruxit: non vocas miſerũ eum, qui ſenſum beneficiorũ amiſit?Teſtes ingratorum omnium deos metuit, vrit illum & angit intercepti beneficij conſciẽtia:denique ſatis hæc ipſa pœna magna eſt,quod rei(vt dicebam) iucundiſſimæ fructum nõ percipit.At quem iuuat accepiſſe,æquali perpetuaque voluptate fruitur:& animum eius à quo accepit,non rem intuens,gaudet.Gratum hominẽ ſemper beneficium delectat, ingratum ſemel. Comparari autem poteſt vtriuſque vita:cùm alter triſtis ſit & ſollicitus,qualis eſſe inficiator ac fraudulentus ſolet: apud quem non parentum, qui debet,honor eſt, non educatoris, non præceptorum:alter lætus, hilaris, occaſionem referendæ gratiæ expectans, & ex hoc ipſo affectu gaudium grande percipiens, nec quærens quomodo decoquat, ſed quemadmodum plenius vberiúſque reſpondeat, non ſolùm parentibus & amicis, ſed humilioribus quoque perſonis. Nam etiamſi à ſeruo ſuo beneficium accepit,æſtimat,non à quo,ſed quid acceperit.

CAP.XVIII. QVANQVAM quæritur à quibuſ-

buſdam ſicut ab Hecatone, an beneficium dare ſeruus domino poſſit. Sunt enim qui ita diſtinguant. Quædam beneficia eſſe,quædam officia, quædam miniſteria.Beneficium eſſe,quod alienus det. Alienus eſt, qui potuit ſine reprehenſione ceſſare.Officium eſſe filij,vxoris,& earum perſonarum, quas neceſſitudo ſuſcitat, & ferre opem iubet. Miniſterium eſſe ſerui,quem conditio ſua eo loco poſuit, vt nihil eorum quæ præſtat,imputet ſuperiori. Propterea ſeruos qui negat dare aliquando beneficium, ignarus eſt iuris humani. Refert enim cuius animi ſit, qui præſtat,non cuius ſtatus. Nulli præcluſa virtus eſt,omnibus patet,omnes admittit,omnes inuitat,ingenuos,libertinos, ſeruos,reges,& exules. Non eligit domum,nec cenſum : nudo homine contenta eſt. Quid enim erat tuti aduerſus repentina; quid animus magnus promitteret ſibi, ſi certam virtutem fortuna mutaret? Si non dat beneficium ſeruus domino, nec regi quiſquam ſuo, nec duci ſuo miles. Quid enim intereſt, quali quiſque teneatur imperio,ſi ſummo teneatur? Nam ſi ſeruo,quo minus in nomen meriti perueniat,neceſſitas obeſt,& patiendi vltima timor:idem iſtud obſtabit,& ei qui regem habet & ei qui ducem:quoniam quanquam ſub diſpari titulo,paria in illos licent.Atqui dant regibus ſuis, dant imperatoribus beneficia : ergo & dominis.Poteſt ſeruus iuſtus eſſe,poteſt fortis,poteſt magnanimus : ergo & beneficium dare poteſt.Nam & hoc virtutis eſt ; adeóque dominis ſerui beneficia poſſunt dare,vt ipſos ſæpe beneficia ſua fecerint. Non eſt dubium,quin ſeruus beneficium dare poſſit cuilibet:quare ergo non & domino ſuo poſſit.

Cap. xviii i. Qvia non poteſt, inquit, creditor domini ſui fieri, ſi pecuniam illi dederit. Alioqui quotidie dominum ſuum obligat. Peregrinantem ſequitur, ægro miniſtrat, & labore ſummo colit. Omnia tamen iſti quæ alio præſtante beneficia dicerentur, pręſtante ſeruo miniſteria ſunt. Beneficium enim id eſt, quod quis dedit, cum illi liceret & non dare. Seruus autem non habet negandi poteſtatem. Ita non præſtat, ſed paret. Nec id ſe feciſſe iactat, quod non facere non potuit. Etiam ſub iſta lege vincam, & eo perducam ſeruum, vt in multa liber ſit. Interim dic mihi, ſi tibi oſtendero aliquem ſeruum pro ſalute domini ſui ſine reſpectu ſui dimicantem & confoſſum vulneribus reliquias tamen ſanguinis ab ipſis vitalibus fundentem, & vt ille effugiendi tempus habeat, moram ſua morte quærentem: hunc tu negabis beneficium dediſſe, quia ſeruus eſt? Si tibi oſtendero aliquẽ, vt ſecreta domini prodat, nulla tyranni pollicitatione corruptum, nullis territum minis, nullis cruciatibus victum, auertiſſe quantum potuit, ſuſpiciones quærentis, & impendiſſe ſpiritum fidei: hunc tu negabis beneficium domino dediſſe, quia ſeruus eſt? Vide ne eo maius ſit quo rarius eſt exemplum virtutis in ſeruis: eóque gratius, quod cum ferè inuiſa imperia ſint, & omnis neceſſitas grauis, commune ſeruitutis odium, in aliquo domini caritas vicit. Ita non ideo beneficium non eſt, quia à ſeruo profectum eſt: ſed ideo maius, quia deterrere ab illo nec ſeruitus quidem potuit.

Cap. xx. Errat, ſi quis exiſtimat ſeruitutẽ in totum hominem deſcendere. Pars melior eius excepta eſt. Corpora obnoxia ſunt & adſcripta

ſcripta dominis : mens quidem ſui iuris;quæ adeo libera & vaga eſt , vt ne ab hoc quidé carcere cui incluſa eſt,teneri queat,quominus impetu ſuo vtatur,& ingentia agat,& in infinitum comes cæleſtibus exeat.Corpus itaque eſt,quod domino fortuna tradidit.Hoc emitur,hoc venditur. Interior illa pars mancipio dari non poteſt.Ab hac quicquid venit,liberum eſt.Non enim aut nos omnia iubere poſſumus , aut in omnia ſerui parere coguntur. Contra rempublicam imperata non facient , nulli ſceleri manus commodabunt.

Cap. xxi. Qvaedam ſunt quæ leges nec iubent,nec vetant facere: in his ſeruus materiã beneficij habet.Quamdiu præſtatur,quod à ſeruis exigi ſolet, miniſterium eſt : vbi plus quàm quod ſeruo neceſſe eſt,beneficium.Vbi in affectum amici tranſit, deſinit vocari miniſterium. Eſt aliquid quod dominus præſtare ſeruo debeat,vt cibaria,veſtiarium. Nemo hoc dixit beneficium. At indulſit, liberalius educauit,artes quibus erudiuntur ingenui,tradidit.Beneficium eſt. Idem econtrario fit in perſona ſerui. Quicquid eſt quod ſeruilis officij formulam excedit,quod non ex imperio,ſed ex voluntate pręſtatur , beneficium eſt: ſi modo tantum eſt , vt hoc vocari potuerit,quolibet alio præſtante.

Cap. xxii. Servvs (vt placet Chryſippo) perpetuus mercenarius eſt.Quemadmodum ille beneficium dat, vbi plus præſtat quàm quod operis locauit: ſic ſeruus vbi beneuolentia erga dominum fortunæ ſuæ modum tranſiit , & altius aliquid auſus, quod etiam felicius nato decori eſſet,& ſpem domini anteceſſit,beneficium eſt intra domum inuentum.An æquum tibi vi-

detur,quibus,ſi minus debito faciant,iraſcimur, non haberi gratiam,ſi plus debito ſolitóque fecerint? Vis ſcire,quando non ſit beneficium? Vbi dici poteſt. Quid ſi nollet? Vbi verò id præſtat, quod nolle licuit,voluiſſe laudandum eſt. Inter ſe contraria ſunt, beneficium & iniuria. Poteſt dare beneficium domino,ſi à domino iniuriam poteſt accipere. Atqui de iniuriis dominorum in ſeruos.qui audiat, poſitus eſt, qui & ſæuitiam & libidinem, & in præbendis ad victum neceſſariis auaritiam compeſcat. Quid ergo? Beneficium dominus à ſeruo accipit? Immo homo ab homine. Denique quod in illius poteſtate fuit, fecit.Beneficium domino dedit. Ne à ſeruo acceperis, in tua poteſtate eſt. Quis auté tãtus eſt, qnem non fortuna indigere etiam infimis cogat? Multa iam beneficiorum exempla referam, & diſſimilia,& quædam inter ſe contraria. Dedit aliquis domino ſuo vitam, dedit mortem, ſeruauit periturum;& hoc ſi parum eſt,pereundo ſeruauit. Alius mortem domini adiuuit, alius decepit.

Cap. XXIII. Clavdivs Quadrigarius in duo & viceſimo annalium tradidit,cùm obſideretur Adrumetum, & iam ad ſummam deſperationem ventum eſſet, duos ſeruos ad hoſtem transfugiſſe,& operæ pretium feciſſe. Deinde vrbe capta, paſſim diſcurrente victore, illos per nota itinera ad domum in qua ſeruierant,præcurriſſe,& dominam ſuam antę ſe egiſſe,& quęrentibus quænam eſſet, dominam, & quidem crudeliſſimam ad ſupplicium ab ipſis duci,profeſſos eſſe. Eductam deinde extra muros ſumma cura celaſſe, donec hoſtilis ira conſideret. Deinde vt ſatiatus miles ad Romanos mores

cito

cito rediit,illos quoq; ad ſuos rediſſe,& dominā ſibi ipſos dediſſe. Manu miſit vtrumque eueſtigio illa:nec indignata eſt ab his ſe vitam accepiſſe, in quos vitæ neciſque poteſtatem habuiſſet.Potuit ſibi hoc vel magis gratulari; Aliter enim ſeruata , manus notæ & vulgaris clementiæ habuiſſet : ſic ſeruata , nobilis fabula , & exemplum dominarum fuit. In tanta confuſione captæ ciuitatis,cum ſibi quiſque conſuleret,omnes ab illa præter transfugas fugerunt. At hi,vt oſtenderent quo animo facta eſſet prior illa trāſitio,à victoribus ad captiuā transfugerūt,perſonā parricidarū ferentes. quòd in illo beneficio maximū fuit,tanti iudicauerūt , ne domina occideretur,videri dominā occidiſſe.Nō eſt,mihi, crede,non eſt ſeruilis animi,egregiū factū fama ſceleris emiſſe.C.Vettius prætor Marſorū ducebatur ad Rom.imper. Seruus eius gladiū militi ipſi,à quo trahebatur,eduxit, & primum dominum occidit.Deinde, Tempus eſt,inquit,me & mihi conſulere:iam dominum manumiſi:atque ita ſe vno ictu tranſegit. Da mihi quenquam, qui magnificentius dominum ſeruauerit.

Cap.xxiiii. Corfinium Cæſar obſidebat. Tenebatur incluſus Domitius. Imperauit medico, eidemque ſeruo ſuo , vt ſibi venenum daret.Cū tergiuerſantē videret:Quid cunctaris, inquit , tanquam tua in poteſtate totū iſtud ſit? mortem rogo armatus. Tum ille promiſit , & medicamentum innoxium bibendū illi dedit: quo cum ſopitus eſſet,acceſſit ad filium eius.Iube me,inquit,adſeruari,dum ex euentu intelligis, an venenū patri tuo dederim. Vixit Domitius,& ſeruatus à Cæſare eſt. Prior tamen illum

ſeruus ſeruauerat.

CAP. XXV. BELLO ciuili proſcriptum dominum ſeruus abſcondit: & cùm annulos eius ſibi aptaſſet, ac veſtem induiſſet, ſpeculatoribus occurrit; nihil ſe deprecari, quo minus imperata peragerent, dixit: & deinde ceruicem porrexit. Quanti viri eſt, pro domino eo tempore mori velle, quo erat rara fides, dominum mori nolle? in publica crudelitate mitem inueniri, in publica perfidia fidelem? cùm præmia proditionis ingentia oſtendantur, præmium fidei, mortem concupiſcere?

CAP. XXVI. NOSTRI ſæculi exempla non præteribo. Sub Tiberio Cæſare fuit accuſandi frequens, & pæne publica rabies, quæ omni ciuili bello grauius togatam ciuitatem confecit. Excipiebatur ebriorum ſermo, ſimplicitas iocantium. Nihil erat tutum. Omnis ſæuiendi placebat occaſio. Nec iam reorum expectabatur euentus, cum eſſet vnus. Cenabat Paulus prætorius in conuiuio quodam, imaginem Tiberij Cæſaris habens, ectypam, & eminente gemma. Rem ineptiſſimam fecero, ſi nunc verba quæſiero, quemadmodum dicam illum matellam ſumpſiſſe. Quod factum ſimul & Maro ex notis illius temporis veſtigatoribus notauit. At ſeruus eius cui nectebantur inſidiæ, ei ebrio annulum extraxit. Et cum Maro conuiuas teſtaretur, admotam eſſe imaginem obſcænis, & iam ſubſcriptionem componeret, oſtendit in manu ſua ſeruus annulum. Si quis hunc ſeruum vocat, & illum conuiuam vocabit.

CAP. XXVII. SVB diuo Auguſto nondum hominibus verba ſua periculoſa erant, iam moleſta. Rufus vir ordinis ſenatorij inter cœnam optaue-

optauerat, ne Cæſar ſaluus rediret ex ea peregrinatione quam parabat: & adiecerat, idem omnes & tauros, & vitulos optare. Fuerunt qui illa diligenter audirent. Vt primùm diluxit, ſeruus, qui cenanti ad pedes ſteterat, narrat quæ inter cenam ebrius dixiſſet. Hortatur eum, vt Cęſarem occupet, atque ipſe ſe deferat. Vſus cõſilio, deſcendenti Cæſari occurrit. Et cùm malam mentem habuiſſe ſe pridie iuraſſet, id vt in ſe & filios ſuos recideret, optauit, & Cæſarem vt ignoſceret ſibi, rediretque in gratiam ſecum, rogauit. Cùm dixiſſet ſe Cæſar facere: Nemo, inquit, credet te mecum in gratiam rediiſſe, niſi aliquid mihi donaueris: petitque non faſtidiendam à propitio ſummam: & impetrauit. Cæſar, ait: Meâ cauſa dabo operam, ne vnquam tibi iraſcar. Honeſtè Cæſar, quòd ignouit, quòd liberalitatem clementiæ adiecit. Quicunque hoc audiuerit exemplum, neceſſe eſt Cæſarem laudet, ſed cum ſeruum ante laudauerit. Non expectas, vt tibi narrem manumiſſum, qui hoc fecerat. Nec tamen gratis. Pecuniam pro libertate eius Cæſar numerauit.

CAP. XXVIII. POST tot exempla non eſt dubiũ, quin beneficium aliquando à ſeruo dominus accipiat. Quare potius perſona rem minuat, quam perſonam res ipſa cohoneſtet? Eadẽ omnibus principia, eadémq; origo. Nemo altero nobilior, niſi cui rectius ingenium, & artibus bonis aptius. Qui imagines in atrio exponunt, & nomina familiæ ſuæ longo ordine ac multis ſtemmatũ illigata flexuris in parte prima ædium collocãt, noti magis quàm nobiles ſunt. Vnus omnium parens mundus eſt, ſiue per ſplẽdidos, ſiue per ſordidos gradus: ad hunc prima

cuiuſque origo perducitur.Non eſt. quòd te iſti decipiant;cùm maiores ſuos recenſent.Vbicunque defecit nomen illuſtre, illico deum fingũt. Neminem deſpexeris, etiam ſi circa illum obſoleta ſunt nomina, & parum indulgente adiuta fortuna: ſiue libertini ante nos habentur,ſiue ſerui,ſiue exterarum gentium homines. Erigite audacter animos: & quicquid in medio ſordidi iacet, tranſilite. Expectat vos in ſummo magna nobilitas. Quid ſuperbia in tantam vanitatem attollimur,vt beneficia à ſeruis indignemur accipere;& ſortem eorum ſpectamus,obliti meritorũ? Seruum tu quenquam vocas, libidinis & gulæ ſeruus, & adulteræ, immo adulterarum commune mancipium? Seruum vocas quenquam?Quò tandem ab iſtis gerulis raperis,cubile iſt id tuum circumferentibus? Quo te penulati iſti in militum & quidem non vulgarem cultum ſubornati? Quo,inquam,te iſti efferunt? ad oſtium alicuius oſtiarij, ad hortos alicuius, ne ordinarium quidem habentis officium. Et deinde negas tibi beneficium à ſeruo tuo poſſe dari cui oſculum alieni ſerui beneficium eſt? Quæ eſt tanta animi diſcordia?Eodem tempore ſeruos deſpicis & colis. Imperioſus intra limen atque impotens, humilis foris: & tam contemptus,quàm contemnens. Neque enim vlli magis abiiciunt animos, quàm qui improbè tollunt: nulliq́ue ad calcandos alios paratiores, quàm qui contumelias facere,accipiendo didicerunt.

CAP. XXVIIII. DICENDA hæc fuerunt ad contundendam inſolentiam hominum ex fortuna pendentium, vindicandúmque ius beneficij dãdi à ſeruis, vt à filiis quoq; vindicate-

tur,

tur. Quæritur enim, an aliquando liberi maiora beneficia dare parentibus ſuis poſſint, quàm acceperint. Illud conceditur, multos filios maiores potentioréſque extitiſſe, quàm parentes ſuos, æquè illud, meliores fuiſſe. Quod ſi conſtat, poteſt fieri vt meliora tribuerint: cùm & fortuna illis maior eſſet, & melior voluntas. Quicquid, inquit, eſt, quod dat patri filius, vtiq; minus eſt: quia hanc ipſam dandi facultatem patri debet. Ita nunquam beneficio vincitur, cuius beneficium eſt ipſum quod vincitur. Primum quædam initium ab aliis trahunt, & tamē initiis ſuis maiora ſunt. Nec ideo aliquid non eſt maius eo à quo cœpit: quia non potuiſſet in tantū procedere, niſi cœpiſſet. Nulla non res principia ſua magno gradu tranſit. Semina omnium rerū cauſa ſunt: & tamen minimæ partes ſunt eorū, quæ gignunt. Aſpice Rhenum, aſpice Euphratem, omnes denique inclytos amnes, quid ſunt, ſi illos illic vnde effluunt æſtimes? Quicquid eſt quo timentur, quo nominantur, in proceſſu parauerunt. Tolle radicem, nemora non ſurgent: nec tanti montes veſtientur. Aſpice trabes, ſiue proceritatem æſtimes, altiſſimas: ſiue craſſitudidinem ſpatiumque ramorum, latiſſimè fuſas: quantulum eſt his comparatum illud, quo radix tenui fibra complectitur? Innituntur fundamētis ſuis templa, & illa vrbis mœnia: tamen quæ in firmamentum totius operis iacta ſunt, latent. Idem in cæteris euenit. Principia ſua ſemper ſequens magnitudo obruit. Non potuiſſem quicquam conſequi, niſi parentum beneficium anteceſſiſſet. Sed non ideo quicquid conſecutus ſum, minus eſt eo ſine quo conſecutus non eſſem. Niſi me nutrix aluiſſet in-

fauté,nihil eorũ quæ conſilio ac manu gero,facere potuiſſem, nec in hanc emergere nominis claritatem quam ciuili ac militari induſtria merui, nunquid tamen ideo maximis operibus pręferes nutricis officium? At quid intereſt,cùm æquè ſine nutricis beneficio , quàm ſine patris, non potuerim ad vlteriora procedere?

Cap. xxx. Qvod ſi initio meo quicquid iam poſſum debeo,cogita non eſſe initium mei patrem,ne auum quidẽ.Semper enim erit vlterius aliquid,ex quo originis proximæ origo deſcendat.Atqui nemo dicitur plus debere ignotis,& vltra memoriam poſitis maioribus, quàm patri. Plus autem debeo,ſi hoc ipſum quod genuit me pater meus,maioribus ſuis debet.Quicquid præſtiti patri , etiam ſi magnum eſt , infra æſtimationem paterni muneris eſt:quia non eſſem, ſi non genuiſſet. Iſto modo etiam ſi quis patrem meum ægrum ac moriturum ſanauerit, nihil præſtare ei potero,quod non beneficio eius minus ſit. Non enim genuiſſet me pater,ni ſanatus eſſet. Sed vide,ne illud verius ſit, æſtimari, an id quod potui, & id quod feci , meum ſit,mearum virium,meæ voluntatis. Illud quod natus ſum,per ſe intuere quale ſit.Animaduertis exiguũ & incertum , & boni maliq́ue cõmunẽ materiam , ſine dubio primũ ad omnia gradum : ſed non ideo maioré omnibus, quia primùm. Seruaui patrem , & ad ſummam prouexi dignitatẽ,& principem vrbis ſuæ feci:nec tantũ rebus à me geſtis nobilitaui,ſed ipſi quoque gerendarum ingentem ac facilem, nec tutam minus,quàm glorioſam dedi materiam. Honores, opes,quicquid humanos ad ſe animos rapit,cõgeſſi : & cùm ſupra omnes ſtarem , infra illum ſte-

ſteti. Dic nunc, Hoc ipſum,quod iſta potuiſti, patris munus eſt.Reſpondebo tibi,Eſt prorſus,ſi ad iſta facienda naſci ſatis eſt.Sed ſi ad benè viuendum minima portio eſt viuere, & id tribuiſti, quod cum feris mihi & animalibus quibuſdam minimis, quibuſdam etiam fœdiſſimis cómune eſt, noli tibi aſſerere, quod non ex tuis beneficiis, etiam ſi non ſine tuis,oritur.Puta me vitam pro vita reddidiſſe. Sic quoque munus tuum vici,cùm ego dederim ſentienti, ſentiens me dare: cùm vitam tibi non voluptatis meæ cauſa, aut certè per voluptatem dederim: cùm tantó maius ſit retinere ſpiritum,quàm accipere,quanto leuius mori ante mortis metum.

CAP. XXXI. Ego vitam dedi ſtatim illa vſuro:tu neſcituro,an viuerem. Ego vitam dedi, mortem timenti:tu vitam dediſti, vt mori poſſem. Ego vitam tibi dedi conſummatam,perfectam:tu me expertem rationis genuiſti,onus alienum.Vis ſcire quàm non ſit magnum beneficium,vitam ſic dare?Si expoſuiſſes,nempe iniuria erat genuiſſe,quo quidem colligo,minimum eſſe beneficium, patris matriſque concubitum: niſi acceſſerint alia, quæ proſequerentur hoc initium muneris, & aliis officiis ratum facerent. Non eſt bonum viuere,ſed benè viuere. At benè viuo. Sed potui & malè. Ita hoc tantum eſt tuum,quod viuo. Si vitam imputas mihi per ſe, nudam,egentem conſilij,& id vt magnum bonum iactas, cogita te mihi imputare muſcarum ac vermium bonum. Deinde,vt nihil aliud dicam,quàm bonis artibus me ſtuduiſſe vt curſum ad rectum iter vitæ dirigerem,ſi bene viuo,ipſo beneficio maius quàm quod dederas,recepiſti. Tu enim me mihi rudem & imperitum dediſti:

ego tibi filium,qualem genuiſſe gauderes.

CAP. XXXII. ALVIT me pater, ſi idē præſto,plus reddo: quia non tantùm ali ſe,ſed à filio ali gaudet,& maiorem ex animo meo,quàm ex ipſa re,percipit voluptatem. Illius alimenta ad corpus tantum meum peruenerunt. Quid ſi quis intantum proceſſit, vt aut eloquentia per gentes enoteſceret,aut iuſtitia,aut bellicis rebus & patri quoque ingentem circumfunderet famam, tenebrăſque natalium ſuorum clara luce diſcuteret: non inæſtimabile in parentes ſuos beneficium contulit? An quiſquam Ariſtonem & Gryllum,niſi propter Xenophontem ac Platonem filios noſſet? Sophroniſcum Socrates expirare non patitur.Ceteros enumerare longum eſt, qui viuunt ob nullam cauſam aliam, quàm quòd illos liberorum eximia virtus tradidit poſteris.Vtrum maius beneficium dedit M.Agrippæ pater, ne poſt Agrippam quidem notus: an patri dedit Agrippa,nauali corona inſignis,vnicum adeptus inter dona militaria decus,qui tot in vrbe maxima opera excitauit, quæ & priorē magnificentiam vincerent, & nulla poſtea vincerentur? Vtrum Octauius maius vllum beneficium dedit filio, an patri diuus Auguſtus, quamuis illum vmbra adoptiui patris abſcōdit? Quantam cœpiſſet voluptatem,ſi illum,poſt debellata arma ciuilia, vidiſſet ſecuræ paci præſidentem,non agnoſcens bonum ſuum, nec ſatis credens, quotiens reſpexiſſet ad ſe, potuiſſe illum virum in domo ſua naſci! Quid nunc ceteros perſequar, quos iam conſumpſiſſet obliuio, niſi illos filiorum gloria ē tenebris eruiſſet, & adhuc in luce retineret? Deinde non quærimus, nū quis filius patri maiora beneficia reddide-

dide-

diderit, quàm à patre acceperat: ſed an poſſit aliquis maiora reddere. Etiamſi quæ retulit exempla, nondum ſatisfaciunt, nec beneficia parentũ ſuorum ſupermicant: capit tamen hoc natura, quod nondum vlla ætas tulit. Si ſingula paternorum meritorum magnitudinem exuperare non poſſunt, plura in vnum congeſta ſuperabunt.

CAP. XXXIII. SERVAVIT in bello patrem Scipio, & prætextatus in hoſtes equum concitauit: parum eſt, quod vt perueniret ad patrem, tot pericula, tot maximos duces cum maximè prementia contempſit, tot oppoſitas difficultates; quod ad primam pugnam exiturus tiro per veteranorum corpora cucurrit, quod annos ſuos tranſiliuit. Adiice, vt idem patrem reum defendat, & conſpirationi inimicorum potentium eripiat: vt alterum illi conſulatum, ac tertium, alioſque honores etiam conſularibus concupiſcendos congerat, vt pauperi raptas belli iure opes tradat, & quod eſt militaribus viris ſpecioſiſſimum, diuitem illum ſpoliis etiam hoſtilibus faciat. Si adhuc parum eſt, adiice vt prouincias & extraordinaria imperia continuet: adiice vt dirutis maximis vrbibus, Romani imperij ſine æmulo ad ortus occaſuſque venturi defenſor & conditor, maiorem nobilitatem nobili viro adiiciat. Dic Scipionis patrem: haud dubium eſt, quin generandi vulgare beneficium vicerit eximia pietas, & virtus, ipſi vrbi neſcio vtrum maius præſidium afferens, an decus.

CAP. XXXIIII. DEINDE, ſi hoc parũ eſt, finge aliquem tormenta patris diſcuſſiſſe, finge

in ſe tranſtuliſſe. Licet tibi inquantum velis extendere beneficia filij, cùm paternum munus & ſimplex ſit, & facile, nec danti voluntariũ. Quid neceſſe eſt multis? Dedit etiam quibus dediſſe ſe neſcit. In quo conſortem habet, in quo ſpectauit legẽ patriam, præmia patrum, domus àc familiæ perpetuitatẽ, omnia potiùs quàm eum cui dabat. Quid ſi quis ſapientiã conſecutus, hãc patri tradiderit, etiam nunc diſputabimus, an maius aliquid dederit quã acceperat: cùm vitam beatam patri reddiderit, acceperit tantùm vitã? Sed patris, inquit, beneficium eſt, quicquid facis, quicquid præſtare illi potes. Et præceptoris mei, quod inſtitutis liberalibus profeci. Ipſos tamen qui tradiderunt illa, tranſcendimus, vtique eos qui prima elementa docuerunt. Et quamuis ſine illis nemo quicquam aſſequi poſſet, nõ tamen quantumcunque quis aſſecutus eſt, infra illos eſt. Multum inter prima ac maxima intereſt. Nec ideò prima maximorum inſtar ſunt, quia ſine primis maxima eſſe non poſſunt.

CAP. XXXV. IAM tempus eſt quædã ex nõſtra (vt ita dicam) moneta proferri. Qui id beneficium dedit, quo eſt aliquid melius, poteſt vinci. Pater dedit filio vitam, eſt autem aliquid vita melius: ita pater vinci poteſt, quia dedit beneficium, quo eſt aliquid melius. Etiamnum qui dedit alicui vitam, ſi ſemel & iterum liberatus eſt mortis periculo, maius accepit beneficium, quàm dedit. Pater autem vitam dedit. Poteſt ergo, ſi ſæpius periculo mortis liberatus à filio fuerit, maius beneficium accipere, quàm dedit. Qui beneficiũ accipit, maius accipit, quo magis eo indiget. Magis autem indiget vita qui viuit quàm qui natus non eſt, vt qui ne indigere

quir

quidem omnino poſſit. Maius ergo beneficium accipit pater,ſi vitam à filio accepit, quàm filius à patre, quod natus eſt. Patris beneficia vinci à filij beneficiis non poſſunt. Quare? quia vitam accepit à patre:quam niſi accepiſſet, nulla dare beneficia potuiſſet, Hoc commune eſt patri cum omnibus, qui vitam dederunt alicui.Non potuiſſent enim referre gratiam, niſi vitam accepiſſent. Ergo nec medico in maius gratia referri poteſt; ſolet enim & medicus vitam dare: nec nautæ,ſi naufragum ſuſtulit. Atqui & horum & aliorum, qui aliquo modo nobis vitam dederunt, beneficia vinci poſſunt: ergo & patrum poſſunt. Si quis mihi beneficium dedit, quod multorum beneficiis adiuuandum eſſet, ego autem beneficium illi dedi, quod nullius auditorio egeret,maius dedi quàm accepi. Pater filio vitam dedit perituram, niſi multa acceſſiſſent,quæ illam tuerentur.Filius patri ſi dedit vitam, dedit eam quæ nullius deſideraret auxilium,in hoc,vt permaneret.Ergo maius beneficium accepit à filio pater, qui vitam accepit,quam illi dederat.

CAP. XXXVI. HAEC non deſtruunt parentum venerationem, nec deteriores illis liberos faciunt immo etiam meliores. Natura enim glorioſa eſt virtus,& anteire priores cupit. Alacrior erit pietas, ſi ad reddenda beneficia cum vincendi ſpe venerit. Id ſi patribus idem volentibus contigerit (quoniam pleraque ſunt, in quibus noſtro bono vincimur) vnde certamẽ tam optabile,vnde tantam felicitatem parentibus,vt fateantur ſeipſos filiorum beneficiis impares? Niſi hoc ita iudicamus.excuſationem damus liberis: & illos ſegniores ad referendã gra-

ciam facimus, quibus ſtimulos adiicere debemus,& dicere, Hoc agite optimi iuuenes, propoſita eſt inter parentes ac liberos honeſta cõtentio,dederint maiora, an receperint. Non ideo vicerunt,quia occupauerunt.Sumite modo animum, qualem decet, & deficere nolite: vt vincatis optate. Nec deſunt tam pulchro certamini duces, qui ad ſimilia vos cohortentur, ac per veſtigia ſua ire ad victoriam ſæpe iam partam ex parentibus iubeant.

CAP. XXXVII. VICIT Æneas patrem, ipſe eius in infantia leue tutumque geſtamen, grauem ſenio, per media hoſtium agmina, & per cadentis circa ſe vrbis ruinas ferens, cum complexus ſacra ac penates deos religioſus ſenex non ſimplici vadentem ſarcina premeret: tulit illum per ignes, & quid non pietas poteſt? pertulit,colendúmque inter conditores Romani imperij poſuit. Vicere Siculi iuuenes, cùm Ætna maiore vi peragitata, in vrbes in agros,in magnam inſulæ partem effudiſſet incendium, vexerunt parentes ſuos. Diſſediſſe creditum eſt ignes, & vtrinque flamma recedente limitem adapertum, per quem tranſcurrerent iuuenes digniſſimi, qui magna tuto auderent. Vicit Antigonus: qui cum ingenti prælio ſuperaſſet hoſtem, præmium belli ad patrem tranſtulit, & imperium illi Cypri tradidit. Hoc eſt regnum, nolle regnare cùm poſſis. Vicit patrẽ Imperioſum T.Manlius: qui cũ ad tempus relegatus eſſet à patre, ob adoleſcentiam brutam ac hebetem, ad tribunum plebis: qui patri ſuo dixerat diem venit:petitoque tempore quod ille dederat, ſperans fore proditorem parentis inuiſi, & bene meruiſſe ſe de iuuene, cuius exilium pro gra-

grauiſſimo crimine inter alia Mãlio obiiciebat: nactus adoleſcens ſecretum, ſtringit occultatũ ſinu ferrũ,&,Niſi iuras, inquit,te diem patri remiſſurum,hoc te gladio transfodiam.In tua poteſtate eſt, vtro modo pater meus accuſatorem non habeat.Iurauit tribunus:nec fefellit,& cauſam accuſationis remiſſæ concioni reddidit. Nulli alij licuit impunè tribunum in ordinem redigere.

CAP. XXXVIII. ALIA ex aliis exempla ſubeunt eorum, qui parentes ſuos periculis eripuerunt,qui ex infimo ad ſummum protulerũt, & è plebe aceruóque ignobili nunquam tacẽdos ſæculis dederunt. Nulla vi verbõrum, nulla ingenij facultate exprimi poteſt, quantum opus ſit,quàm laudabile,quamq́ue nunquã à memoria hominũ exiturum,poſſe hoc dicere:Parentibus meis parui,ceſſi: imperio eorum,ſiue æquũ, ſiue iniquum fuit,obſequentem ſubmiſſumq́ue me præbui : ad hoc vnum contumax fui,ne beneficiis vincerer. Certate obſecro vos, & fuſi quoque reſtituite aciem.Felices qui vicerint:felices qui vincẽtur. Quid eo adoleſcente pręclarius, qui ſibi ipſi dicere potuit; neque enim fas eſt alteri dicere: Patrem meum beneficiis vici? Quid eo fortunatius ſene, qui omnibus vbique prædicabit,à filio ſuo ſe beneficiis victum?Quid autem eſt felicius,quàm ſibi cedere?

LIBER QVARTVS.

CAP. I.

EX omnibus quæ tractauimus,Ebuci Liberalis,poteſt videri nihil tam neceſſarium, aut magis (vt ait Salluſt.) cum cura dicendum,

quàm quod in manibus eſt: An beneficium dare,& inuicem gratiam referre, per ſe res expetendæ ſint. Inueniuntur qui honeſta in mercedem colant, quibuſque non placeat virtus gratuita: quæ nihil habet in ſe magnificum, ſi quicquam habet venale. Quid enim eſt turpius, quã aliquem computare, quanti vir bonus ſit: cum virtus nec lucro inuitetur nec abſterreatur dãno, adeoque neminem ſpe ac pollicitatione corrumpat, vt cuncta in ſe impendere iubeat, ac ſæpius in vltro tributis ſit? Calcatis vtilitatib. ad illã eundũ eſt quocũq; vocauit, quocũq; miſit: ſine reſpectu rei familiaris, interdũ etiã ſine vlla ſanguinis ſui parſimonia vadendũ, nec vnquam imperium eius detrectandum. Quid conſequar, inquit, ſi hoc fortiter, ſi hoc grate fecero? Quod feceris. Nihil tibi extra promittitur: ſi quid forte obuenerit commodi, inter acceſſiones numerabis. Rerum honeſtarũ pretium in ipſis eſt. Si honeſtum per ſe expetendum eſt, beneficium autem honeſtum eſt, non poteſt alia eius conditio eſſe, cùm eadem natura ſit. Per ſe autem expetendum eſſe honeſtum, ſæpe & abundè probatum eſt.

CAP. II. In hac parte nobis pugna eſt cum Epicureorum delicata, & vmbratica turba, in conuiuio ſuo philoſophantium, apud quos virtus voluptatum miniſtra eſt. Illis paret, illis deſeruit, illas ſupra ſe videt. Non eſt, inquit, voluptas ſine virtute. Sed quare ante virtutem eſt? De ordine putas diſputationem eſſe? de re tota, & de poteſtate eius ambigitur. Non eſt virtus, ſi ſequi poteſt. Primę partes eius ſunt: ducere debet, imperare, ſummo loco ſtare. Tu illam iubes ſignum petere? Quid inquit, tua refert?

fert?Et ego ſine virtute nego beatá vitam poſſe conſtare. Ipſam voluptatem, quam ſequor,cui me mancipaui,remota illa improbo & damno. De hoc vno diſputatur,vtrũ virtus ſummi boni cauſa ſit , an ipſa ſummum bonum.Vt hoc vnũ quęratur,ordinis tantũ exiſtimas mutationem? Iſta vero confuſio eſt, & manifeſta cæcitas primis poſtrema præferre.Nõ indignor,quòd poſt voluptatem ponitur virtus , ſed quod omnino cum voluptate confertur. Contemptrix eius & hoſtis eſt , & longiſſime ab illa reſiliens , labori ac dolori familiarior , virilibus incommodis magis,quàm iſti effeminato bono inſerenda.

CAP. III. HAEC , mi Liberalis , dicenda fuerunt, quia beneficium (de quo nunc agitur) dare,virtutis eſt, & turpiſſimum id cauſa vllius alterius rei dare, quàm vt datum ſit.Nam ſi recipiendi ſpe tribueremus , locupletiſſimo cuique non digniſſimo,daremus.Nunc vero diuiti importuno pauperem præferimus.Non eſt beneficium quod fortunam ſpectat.Præterea ſi vt prodeſſemus , ſola nos inuitaret vtilitas,minimè beneficia diſtribuere deberẽt, qui facillimè poſſent,locupletes, & potentes , & reges aliena ope nõ indigẽtes.Dij verò tot munera quæ ſine intermiſſione diebus ac noctibus fundunt,non darent. In omnia enim illis natura ſua ſufficit, plenóſque & tutos,& inuiolabiles pręſtat. Nulli ergo beneficium dabunt , ſi vna dandi cauſa eſt, ſe intueri ac commodum ſuum. Iſtud non eſt beneficium, ſed fœnus : circumſpicere, non vbi optimè ponas , ſed vbi quæſtuoſiſſimè habeas,vnde facillime tollas. Quod cum longè à diis remotum ſit,ſequitur vt liberales ſint.Nam ſi vna beneficij dãdi cauſa ſit vtilitas, nulla autẽ

ex nobis vtilitas deo ſperanda eſt, nulla deo dandi beneficij cauſa eſt.

CAP. IIII. SCIO quid hoc loco reſpõdeatur. Vtique non dat Deus beneficia, ſed ſecurus & negligens noſtri, auerſus à mundo: aliud agit, aut (quæ maxima Epicuro felicitas videtur) nihil agit, nec magis illum beneficia, quàm iniurię tangunt. Hoc qui dicit, non exaudit precantium voces, & vndique ſublatis in cælum manibus vota facientium priuata ac publica. Quod profectò non fieret, nec in hunc furorem omnes mortales conſenſiſſent alloquendi ſurda numina, & inefficaces deos, niſi noſſent illorum beneficia nunc vltrò oblata, nunc orantibus data, magna, tempeſtiua, ingentes minas interuentu ſuo ſoluentia. Quis eſt itaque tam miſer, tam neglectus, quis tam duro fato, & in pœnam genitus, vt non tantam deorum munificentiam ſenſerit? Ipſos illos complorantes ſortem ſuam & querulos circumſpice, inuenies non ex toto beneficiorum cęleſtium expertes: neminem eſſe ad quem non aliquid ex illo benigniſſimo fonte manauerit. Parum autem id quod naſcentibus ex æquo diſtribuitur? Vt quæ ſequuntur inæquali diſpenſata menſura tranſeamus, parum dedit natura, cùm ſe dedit?

CAP. V. NON dat Deus beneficia. Vnde ergo iſta quæ poſſides? quæ das? quæ negas? quæ ſeruas? quæ rapis? Vnde hæc innumerabilia, oculos, aureis, & animum mulcentia? Vnde illa luxuriã quoque inſtruens copia? Neque enim neceſſitatibus tantummodo noſtris prouiſum eſt: vſque in delicias amamur. Tot arbuſta non vno modo frugifera, tot herbæ ſalutares, tot varietates ciborum per totum annum digeſtæ, vt inerti quo-

quoque fortuita terræ alimenta præberent. Iam animalia omnis generis, alia in ſicco ſolidoque, alia in humido innaſcentia, alia per ſublime dimiſſa, vt omnis rerum naturæ pars tributum aliquod nobis conferret. Flumina hæc amœniſſimis flexibus campos cingentia, illa præbitura commerciis viam, vaſto & nauigabili curſu vadentia: ex quibus quædam ſtatis diebus mirabile incrementum trahunt, vt anhela & feruenti ſubiecta cœlo loca ſubita vis æſtiui torrentis irriget. Quid medicatorum torrentium venæ? Quid in ipſis littoribus aquarum calentium exundatio?

—*Te Lari maxime, téque Fluctibus & fremitu*
aſſurgês Benace marino.

Cap. VI. Si pauca quis tibi donaſſet iugera, accepiſſe te diceres beneficium. immẽſa terrarum latè patentium ſpatia negas eſſe beneficium? Si pecuniam tibi aliquis donauerit, & arcam tuam (quoniam id tibi magnũ videtur) impleuerit, beneficiũ vocabis tot metalla defodit, tot flumina emiſit in æra, ſuper quæ decurrunt ſola aurum vehentia: argenti, æris, ferri immane pondus omnibus locis obrutum, cuius inueſtigandi tibi facultatem dedit, ac latentium diuitiarum in ſumma terra ſigna diſpoſuit, negas te accepiſſe beneficiũ? Si domus tibi donetur, in qua marmoris aliquid reſplendeat, & tectũ nitidius, auro aut coloribus ſparſum, nõ mediocre munus vocabis? Ingens tibi domicilium, ſine vllo incendij aut ruinæ metu ſtruxit, in quo vides non tenues cruſtas, & ipſa qua ſecantur lamina graciliores, ſed integras lapidis pretioſiſſimi moles, ſed totas variæ diſtinctæque materiæ, cuius tu paruula fruſta miraris, tectum vero

aliter nocte, aliter interdiu fulgens, negas te vllum munus accepiſſe? Et cùm iſta quæ habes magno æſtimes, quod eſt ingrati hominis, nulli debere te iudicas? Vnde tibi iſtum quem trahis ſpiritum? Vnde iſtam, per quam actus vitæ tuæ diſponis atque ordinas, lucem? Vnde ſanguinẽ, cuius curſu vitalis continetur calor? Vnde iſta palatum tuum ſaporibus exquiſitis vltra ſatietatem laceſſentia? Vnde hæc irritamenta iam laſſæ voluptatis? Vnde iſta quies in qua putreſcis ac marces? Nonne ſi gratus es, dices,

———Deus nobis hæc otia fecit.

Namque erit ille mihi ſemper deus, illius arã
Sæpe tener noſtris ab ouilibus imbuet agnus.
Ille meas errare boues, ut cernis, & ipſum.
Ludere quæ vellem, calamo permiſit agreſti.

Ille Deus eſt, non qui paucas boues, ſed qui per totum orbem armẽta dimiſit, qui gregibus vbique paſſim vagantibus pabulum præſtat, qui paſcua hibernis æſtiua ſubſtituit, qui nõ calamo tantùm cantare, & agreſte atque inconditũ carmen ad aliquam tantum oblectationem modulari docuit, ſed tot artes, tot vocum varietates, tot ſonos, alios ſpiritu noſtro, alios externo cantus edituros commentus eſt. Neque enim noſtra iſta quæ inuenimus dixeris, non magis, quã quod creſcimus, quàm quòd ad conſtitutum tẽpus ſua corpori officia reſpondent. Nunc puerilium dentium lapſus, nunc ad ſurgentem iam ætatem, & in robuſtiorem gradum tranſeuntem pubertas, & vltimus ille dies fugienti vitæ terminum ponens. Inſita ſunt nobis omnium ætatum, omniúmque artium ſemina, magiſterque ex occulto Deus producit ingenia.

CAP. VII. NATVRA, inquit, hæc mihi præſtat. Non

Non intelligis te, cùm hoc dicis, mutare nomẽ Deo. Quid enim aliud eſt natura quàm Deus,& diuina ratio toti mundo & partibus eius inſerta? Quotiens voles, tibi licet aliter hunc auctorem rerum noſtrarum compellare. & Iouem illum optimum ac maximum rite dices, & tonantem & ſtatorem: qui non (vt hiſtorici tradiderũt) ex eo quòd poſt votum ſuſceptum, acies Romanorum fugientium ſtetit, ſed quod ſtant beneficio eius omnia, ſtator, ſtatiliſque eſt: hunc eundémque & fatum ſi dixeris, non mentieris. Nam cum fatum nihil aliud ſit, quam ſeries implexa cauſarum, ille eſt prima omnium cauſa, ex qua cæteræ pendent. Quæcunque voles illi nomina proprie aptabis, vim aliquam effectúmque cæleſtem continentia. Tot appellationes eius poſſunt eſſe, quot munera.

CAP. VIII. HVNC & Liberum patrem, & Herculem, ac Mercurium noſtri putant. Liberum patrem: quia omnium parens ſit, quòd ab eo primum inuenta ſeminum vis eſt, conſultura per voluptatem. Herculem: quia vis eius inuicta ſit, quumque laſſata fuerit operibus editis, in ignem receſſura. Mercurium: quia ratio penes illum eſt, numeruſque & ordo & ſcientia. Quocunque te flexeris, ibi illum videbis occurrentem tibi. Nihil ab illo vocat. Opus ſuum, ipſe implet. Ergo nihil agis ingratiſſime mortalium, qui te negas Deo debere, ſed naturæ: quia nec natura ſine Deo eſt, nec Deus ſine natura: ſed idem eſt vtrumque, nec diſtat. Officium ſi quod à Seneca accepiſſes, Annęo te diceres debere, vel Lucio, non creditorem mutares, ſed nomen. Quoniam ſiue prænomen eius, ſiue nomen dixiſſes, ſiue cognomen, idem tamen ille

eſſet. Sic hunc naturam voca, fatum, fortunámq; omnia eiuſdem Dei nomina ſunt, variè vtentis ſua poteſtate. Et iuſtitia, probitas, prudentia, fortitudo, frugalitas, vnius animi bona ſunt. Quicquid horum tibi placuit. animus placet.

CAP. VIIII. SED ne in aliam diſputationem ex obliquo abeam, plurima beneficia ac maxima in nos Deus confert ſine ſpe recipiendi. Quoniam nec ille collato eget, nec nos ei quicquam conferre poſſumus. Ergo beneficium per ſe expetenda res eſt, vna ſpectatur in eo accipientis vtilitas. Ad hanc accedamus, ſepoſitis commodis noſtris. Dicis, inquit, diligenter eligendos quibus beneficia demus. Quia ne agricolę quidem ſemina arenis committunt. Noſtrã vtilitatem in beneficiis dandis ſequimur, quēadmodum in arando ſerendoque. Neque enim ſerere, per ſe res expetenda eſt. Præterea quęritis cui dandum ſit beneficium: quod non eſſet faciendum, ſi per ſe beneficium dare, expetēda res eſſet, quocunque loco, & quocunque modo daretur, beneficium erat. Honeſtum propter nullam aliam cauſam, quàm propter vſum ſequimur. Tamen etſi nihil aliud ſequendum eſt, quærimus quid faciamus, & quando, & quemadmodum: per hæc enim conſtat. Itaque cùm eligo cui dem beneficium, id ago, vt beneficiũ ſit. Quia ſi turpi datur, nec honeſtum eſſe poteſt, nec beneficium.

CAP. X. DEPOSITVM reddere, per ſe res expetenda eſt: non tamen ſemper reddã. Nec quolibet loco, nec quolibet tempore. Aliquando nihil intereſt, vtrum inficier, an palàm reddam. Intuebor vtilitatem eius, cui redditurus ſum, & nociturum illi depoſitum negabo. Idem

in

in beneficio faciam. Videbo quando dem, cui dem, quemadmodum, quare. Nihil enim ſine ratione faciendum eſt. Non eſt autem beneficium, niſi quod ratione datur: quoniam ratio, omnis honeſti comes eſt. Quam ſæpe hominum, donationem ſuam inconſultam obiurgantium, hanc audiuimus vocem, Mallem perdidiſſe, quàm illi dediſſe. Turpiſſimum genus perdendi eſt inconſulta donatio: multóque grauius malè dediſſe beneficium, quàm non recepiſſe. Aliena enim culpa eſt, quòd non recepimus: quòd cui daremus, non elegimus, noſtra. In electione nihil minus, quàm hoc quod exiſtimas, ſpectabo, à quo recepturus ſim. Eligo enim eum qui gratus, non qui redditurus ſit. Sæpe autem & non redditurus gratus eſt, & ingratus, qui reddidit. Ad animum tendit æſtimatio mea. Ideo locupletem, ſed indignum, præteribo: pauperi viro bono dabo. Erit enim in ſumma inopia gratus: & cùm omnia illi deerunt, ſupererit animus. Non lucrum ex beneficio capto, non voluptatem, non gloriam. Vni placere contentus, in hoc dabo, vt quod oportet faciam. Quod oportet autem, non eſt ſine electione: quæ qualis futura ſit, interrogas?

Cap. xi. Eligam virum, integrum, ſimplicē, memorem, gratum, alieni abſtinentē, ſui non auarum, non tenacem, beneuolum. Hunc vero cùm elegero, licet nihil illi fortuna tribuat, quo referre gratiam poſſit, ex ſententia res geſta erit. Si vtilitas me & ſordida computatio liberalē facit, ſi nulli proſum, niſi vt inuicem ille mihi proſit, non dabo beneficium proficiſcenti in diuerſas longinquáſque regiones, non dabo abfuturo ſemper, non dabo ſic affecto,

vt ſpes ei nulla ſit conualeſcendi, non dabo ipſe deficiens. non enim habeo tempus recipiendi. Atqui vt ſcias, rem per ſe expetendam eſſe, benefacere, aduenis modò in noſtrum delatis portum, & ſtatim abituris ſuccurrimus. Ignoto naufrago nauem qua reuehatur, & damus & inſtruimus. Diſcedit ille, vix ſatis noto ſalutis auctore, & nunquam amplius in conſpectum noſtrum reuerſurus, debitores nobis deos delegat, precatúrque, vt illi pro ſe gratiam referant. Interim nos iuuat ſterilis beneficij conſcientia. Quid cùm in ipſo vitæ fine conſtituti ſumus, cùm teſtamentum ordinamus, non beneficia nobis nihil profutura diuidimus? Quantũ temporis conſumitur, quamdiu ſecreto agitur, quãtum & quibus demus? Quid enim intereſt, quibus demus à nullo recepturi? Atqui nunquam diligentius damus, nunquam magis iudicia noſtra torquemus, quàm vbi remotis vtilitatibus, ſolum ante oculos honeſtum ſtetit: tamdiu officiorum mali iudices, quamdiu illa deprauat ſpes ac metus, ac incertiſſimum vitium, voluptas. Vbi mors intercluſit omnia, & ad ferendam ſententiam incorruptum iudicem miſit, quærimus digniſſimos, quibus noſtra tradamus. Nec quicquam cura ſanctiore componimus, quàm quod ad nos non pertinet.

CAP. XII. ET mehercule tunc magna voluptas ſubit cogitantem, Hunc ego locupletiorem faciam: huius dignitati adiectis opibus aliquid ſplendoris affundam. Si non damus beneficia, niſi recepturi, inteſtatis moriendum ſit. Dicitis, inquit, beneficium creditum inſolubile eſſe: creditum autem non eſt res per ſe expetẽda. Cum creditum dicimus, imagine & tranſ-

latione

latione vtimur. Sic enim & legem dicimus iuſti iniuſtíque regulam eſſe:&regula non eſt res per ſe expetenda. Ad hæc verba demonſtrandæ rei cauſa deſcendimus. Cum dico creditum, intelligitur tanquam creditum. Vis ſcire? adiicio inſolubile, cum creditum nullum non ſolui aut poſſit, aut debeat. Adeo beneficium vtilitatis cauſa dandum non eſt, vt ſæpe quemadmodum dixi, cum damno ac periculo dandum ſit. Sic latronibus circumuentũ defendo, vt tuto tranſire permittatur: reum gratia laborantem tueor, & hominum potentium factionem in me conuerto, quas illi detraxero ſordes, ſub accuſatoribus iiſdem fortaſſe ſumpturus; cum abire in partem alteram poſſim, & ſecurus ſpectare aliena certamina: ſpondeo pro iudicato, & ſuſpenſum amici bonis libellum deiicio, creditoribus eius me obligaturus: vt poſſim ſeruare proſcriptum, ipſe proſcriptionis periculũ adeo. Nemo Tuſculanum aut Tiburtinum emere paratus, ſalubritatis cauſa, & æſtiui ſeceſſus, quoto anno empturus ſit diſputat: cum emerit, tuendum eſt. Eadem in beneficiis ratio eſt. Nam cum interrogaueris, quid reddat, reſpondebo, bonam conſcientiam. Quid reddit beneficium? Dic tu mihi, quid reddat iuſtitia, quid innocentia, quid magnitudo animi, quid pudicitia, quid temperantia, ſi quicquam præter ipſas petis.

CAP. XIII. MVNDVS in quid inceſſum abſoluit? in quid ſol diem extẽdit & contrahit? Omnia iſta beneficia ſunt: fiunt enim nobis profutura. Quomodo mundi officium eſt, circumagere rerum ordinem; quomodo ſolis loca mutare, ex quibus oriatur, in quæ cadat, &

hæc ſalutaria nobis facere ſine præmio: ita viri officium eſt inter alia, & beneficium dare. Quare ergo dat? Ne non det, ne occaſionem benefaciendi perdat. Vobis voluptas eſt, inerti otio aſſuefacere corpuſculum, & ſecuritatem ſoporis ſimillimam appetere, & ſub denſa vmbra latitare, tenerrimiſque cogitationibus, quas tranquillitatem vocatis, animi marcentis oblectare torporem, & cibis potionibúſque intra hortorum latebras, corpora ignauia pallentia ſaginare: nobis voluptas eſt, dare beneficia vel laborioſa, dum aliorum labores lèuent: vel periculoſa, dum alios à periculis extrahant: vel rationes noſtras aggrauatura, dum aliorum neceſſitates & anguſtias laxent. Quid mea intereſt, an recipiam beneficia? Etiam cùm recepero, danda ſunt. Beneficium, eius commodum ſpectat cui præſtatur, non noſtrum: alioquin nobis, non illi, damus. Itaque multa quæ ſummam vtilitatem aliis afferunt, pretio gratiam perdunt. Mercator vrbibus prodeſt, medicus ægris, mango venalibus: ſed omnes iſti quia ad alienum commodum pro ſuo veniunt, non obligant eos quibus proſunt.

Cap. XIIII. Non eſt beneficium quod in quæſtum mittitur. Hoc dabo, hoc recipiam: auctio eſt. Non dicam pudicam, quæ amatorem vt incenderet repulit: quæ aut legem, aut virum timuit, vt ait Ouidius:

Quæ quia non licuit, non dedit, illa dedit.

Non immerito in numerũ peccantium refertur, quæ pudicitiam timori præſtitit, nõ ſibi. Eodem modo qui beneficium vt reciperet dedit, non dedit. Ergo & nos beneficium damus animalibus, quæ aut vſui, aut alimẽto futura nutrimus?

mus?

mus? beneficium damus arbuſtis quæ colimus, ne ſiccitate, aut immoti & neglecti ſoli duritia laborent? Nemo ad agrum colendũ ex æquo & bono venit, nec ad vllam ré, cuius extra ipſam fructus eſt. Ad beneficium dandum non adducit cogitatio auara, nec ſordida ſed humana, liberalis, cupiés dare etiã cum dederit, & augere nouis ac recentibus vetera: & non habens propoſitum, quanto ei qui præſtat bono futura ſit: alioquin humile eſt, ſine laude, ſine gloria prodeſſe, quia expedit. Quid magnifici eſt ſe amare, ſibi parcere, ſibi acquirere? Ab omnibus iſtis vera beneficij dandi cupido auocat. Ad detrimentum, iniecta manu, trahit, & vtilitates relinquit, ipſo benefaciendi opere lætiſſima.

CAP. XV. NVNQVID dubiũ eſt, quĩn contraria ſit beneficio iniuria? Quomodo iniuriam facere, per ſe vitanda ac fugienda res eſt: ſic beneficium dare per ſe expetendum. Illic turpitudo contra omnia præmia in ſcelus hortantia valet: ad hoc inuitat honeſti per ſe efficax ſpecies. Non mentiar, ſi dixero, neminem non amare beneficia ſua, neminem non ita compoſitum animo, vt non libentius eum videat, in qué multa congeſſit: cui non cauſa ſit iterum dandi beneficij, ſemel dediſſe, quod non accideret, niſi nos ipſa delectarent beneficia. Quàm ſæpe dicentem audias: Non ſuſtineo illum deſerere, cui dedi vitam, quem è periculo eripui. Rogat me vt cauſam ſuam contra homines gratioſos agam. Nolo: ſed quid faciam? Iam illi ſemel, iterumque affui. Non vides ineſſe iſti rei propriam quandam vim, quæ nos beneficia dare cogit? Primum quia oportet, deinde quia dedimus. Cui initio ratio non fuiſſet præſtandi, aliquid ei

præſtamus ob hoc, quia præſtitimus. Adeóque nos ad beneficia non impellit vtilitas, vt & inutilia tueri ac fouere perſeueremus, ſola beneficij caritate: cui etiam infeliciter dato, indulgere, tam naturale, quàm liberis prauis.

CAP. XVI. IIDEM iſti gratiam referre ipſos fatentur, non quia honeſtum eſt, ſed quia vtile. quod non eſſe ita, minore opera probandum eſt. Quia quibus argumentis collegimus beneficium dare, per ſe rem expetendam eſſe, iiſdem etiam hoc colligemus. Fixum eſt illud, à quo in cætera probationes noſtræ exeunt, honeſtum ob nullam aliam cauſam, quàm quia honeſtum ſit, coli. Quis ergo controuerſiam facere audebit, an gratum eſſe, honeſtum ſit? Quis non ingratum deteſtetur hominem, ſibi ipſi inutilem? Quid autem cum tibi narratur de eo, qui aduerſus ſumma beneficia amici ſui ingratus eſt, quomodo id feres? vtrum tanquam rem turpem fecerit, an tanquam vtilem rem ſibi & profuturam omiſerit? Puto, nequam hominem exiſtimas: cui pœna, non cui curatore opus ſit. Quod non accideret, niſi gratum eſſe, per ſe expetendum, honeſtúmque eſſet. Alia fortaſſe minus dignitatem ſuam præferunt, & an ſint honeſta, interprete egent: hoc expoſitum eſt, pulchriúſque, quàm vt ſplendor eius dubiè ac parum luceat. Quid tam laudabile, quid tam æqualiter in omnium animos receptum, quàm referre bene meritis gratiam?

CAP. XVII. AD hoc, dic mihi, quæ cauſa nos perducit? Lucrum? quod qui non contemnit, ingratus eſt. Ambitio? Et quę iactatio eſt ſoluiſſe, quod debebas? Metus? nullus ingrato. Huic enim vni rei non poſuimus legem, tanquam ſatis

tis

tis natura cauiſſet. quomodo nulla lex amare parentes, indulgere liberis iubet. Superuacuum eſt enim, quo natura imus, impelli. Quemadmodum nemo in amorem ſui cohortandus eſt, quem cùm naſcitur trahit: ita ne ad hoc quidẽ, vt honeſta per ſe petat. Placet ſuapte natura: adeóque gratioſa virtus eſt, vt inſitum ſit etiam malis, probare meliora. Quis eſt, qui non beneficus videri velit? qui non inter ſcelera & iniurias opinionem bonitatis affectet? qui non ipſis quæ impotentiſſime fecit, ſpeciem aliquam induat recti? velit quoque iis videri beneficium dediſſe, quos læſit? Gratias itaque agi ſibi ab his quos afflixere, patiuntur: bonóſque ſe ac liberales fingunt, quia præſtare non poſſunt. Quod non facerent, niſi illos honeſti & per ſe expetendi amor cogeret moribus ſuis opinionem contrariam quærere, & nequitiam abdere, cuius fructus concupiſcitur, ipſa vero odio pudorique eſt: nec quiſquam tantùm à naturali lege deſciuit, & hominem exuit, vt animi cauſa malus ſit. Dic ergo cuilibet ex iſtis qui rapto viuunt, an ad illa quæ latrociniis & furtis conſequuntur, malint ratione bona peruenire? Optabit ille, cui graſſari, & tranſeuntes percutere quæſtus eſt, potius illa inuenire, quàm eripere. Neminem reperies, qui non nequitiæ præmiis ſine nequitia frui malit. Maximum hoc habemus naturæ meritum, quòd virtus in omnium animos lumen ſuum præmittit. etiam qui non ſequuntur illam, vident.

Cap. XVIII. Vt ſcias, per ſe expetendam eſſe grati animi affectionem, per ſe fugienda res eſt ingratum eſſe: quoniam nihil æquè concordiam humani generis diſſociat, ac diſtrahit,

quàm hoc vitium. Nam quo alio tuti ſumus, quàm quòd mutuis iuuamur officiis? Hoc vno inſtructior vita, contraque incurſiones ſubitas munitior eſt beneficiorum commercio. Fac nos ſingulos: quid ſumus? præda animalium & victimæ, ac viliſſimus & facillimus ſanguis. Quoniam ceteris animalibus in tutelam ſui ſatis virium eſt: quæcunque vaga naſcuntur, & actura vitam ſegregem, armata ſunt. Hominem imbecillitas cingit: non vnguium vis, non dentium terribilem ceteris facit. Nudum & infirmum ſocietas munit. Duas res dedit, quæ illum obnoxium ceteris, validiſſimum facerent, rationem & ſocietatem. Itaque qui par eſſe nulli poſſet, ſi diducetur, rerum potitur. ſocietas illi dominũ animalium dedit. Societas terris genitum, in alienæ naturæ tranſmiſit imperium, & dominari etiam in mari iuſſit. Hæc morborum impetus arcuit, ſenectuti adminicula proſpexit, ſolatia contra dolores dedit. Hæc fortes nos facit; quod licet contra fortunam aduocare. Hanc tolle, & vnitatem generis humani, qua vita ſuſtinetur, ſcindes. Tolletur autem, ſi efficies, vt ingratus animus non per ſe vitandus ſit, ſed quia aliud illi timendum eſt. Quàm multi ſunt enim, quibus ingratis eſſe tuto licet? Denique ingratum voco quiſquis metu gratus eſt.

CAP. XVIIII. DEOS nemo ſanus timet. Furor eſt enim metuere ſalutaria. Nec quiſquã amat quos timet. Tu denique Epicure Deum inermem facis. Omnia illi tela, omnem detraxiſti potentiam, & ne cuiquam metuendus eſſet, proieciſti ipſum extra mundum. Hũc igitur ſeptum ingenti quodam & inexplicabili muro, diuiſumque à contactu & à conſpectu mortalium

non

non habes quare verearis, nulla illi nec tribuēdi,nec nocendi materia eſt.In medio interuallo huius & alterius cæli deſertus, ſine animali, ſine homine,ſine re,ruinas mundorum ſupra ſe circaque ſe cadentium euitat, non exaudiēs vota,nec noſtri curioſus.Atqui hunc vis videri colere , non aliter quàm parentem : grato,vt opinor,animo:aut ſi nō vis videri gratus,quia nullum habes illius beneficium,ſed te atomi,& iſtę micæ tuæ fortè ac temere conglobauerunt., cur colis?Propter maieſtatem,inquis,eius eximiam, ſingularemque naturam,vt cōcedam tibi:nempe hoc facis nulla ſpe,nullo pretio īductus.Eſt aliquid per ſe expetendum,cuius te ipſa dignitas ducit.Id eſt honeſtum. Quid eſt autem honeſtius,quàm gratum eſſe? Huius virtutis materia tam latè patet,quàm vita.

CAP. XX. SED ineſt,inquit,huic bono etiam vtilitas aliqua,cui enim virtuti non ineſt?ſed id propter ſe expeti dicitur quod quamuis habeat aliqua extra ſe commoda , ſepoſitis quoque illis ac remotis placet.Prodeſt gratum eſſe:ero tamē gratus,etiam ſi noceat. Qui gratus eſt, quid ſequitur?Vt hæc res illi alios amicos,alia beneficia conciliet? Quid ergo ſiquis tibi offenſas concitaturus eſt ? Si quis intelligit , adeò per hoc ſe nihil conſecuturum,vt multa etiam ex repoſito acquiſitoque perdenda ſint, num libens in detrimenta deſcendet?Ingratus eſt,qui in referenda gratia ſecundum datum videt, qui ſperat cùm reddit. Ingratum voco, qui ægro aſſidet, quia teſtamentum facturus eſt , cui de hæreditate,aut de legato vacat cogitare.Faciat licet omnia, quæ facere bonus amicus & memor officij debet,ſi animo eiꝰ obſeruatur ſpes,ſi captator

eſt, & hamum iacit: vt aues quæ laceratione corporum aluntur, laſſa morbo pecora & caſura, è proximo ſpeculãtur, ita hic imminet morti, & circa cadauer volat. Gratus animus ipſa virtute propoſiti ſui capitur.

CAP. XXI. VIS ſcire hoc ita eſſe, nec illum vtilitate corrumpi? Duo ſunt genera grati hominis. Dicitur gratus, qui aliquid pro eo quod acceperat, reddit. Hic fortaſſe oſtentare ſe poteſt: habet quod iactet, quod proferat. Dicitur gratus, qui bono animo accepit beneficium, bono debet. Hic intra conſcientiam occluſus eſt. Quæ illi contingere poteſt vtilitas ex affectu latenti? Atqui hic etiam ſi vltra facere nil poteſt, gratus eſt: amat, debet, referre gratiam cupit. Quicquid vltra deſideras, non ipſi deeſt. Artifex eſt etiam, cui ad exercendam artem inſtrumenta non ſuppetunt. Nec minus canendi peritus, cuius vocem exaudiri fremitus obſtrepentium non ſinit. Volo referre gratiam. poſt hoc aliquid ſupereſt, non vt gratus, ſed vt ſolutus ſim. Sæpe enim & qui gratiam retulit, ingratus eſt: & qui non retulit, gratus. Nam vt omnium aliarum virtutum, ita huius ad animum tota æſtimatio redit. Hic ſi in officio eſt, quicquid defuit, fortuna peccat. Quomodo eſt diſertus etiã qui tacet, fortis etiam qui compreſſis manibus, vel etiam alligatis: quomodo gubernator etiam qui in ſicco eſt, quia conſummatæ ſcientiæ nihil deeſt, etiam ſi quid obſtat quo minus ſe vtatur: ita gratus eſt, etiam qui vult tantum, nec habet huius voluntatis ſuæ vllum alium, quàm ſe teſtem. Immo amplius adiiciam. Eſt aliquando gratus, etiam qui ingratus videtur, quæ mala interpres opinio in contrarium traducit. Hic

quid

quid aliud ſequitur, quàm ipſam conſcientiam? quæ etiam obruta delectat, quæ concioni ac famæ reclamat, & in ſe omnia reponit, & cum ingentem ex altera parte turbam contra ſentientium aſpexit, nõ numerat ſuffragia, ſed vna ſententia vincit. Si vero bonam fidem perfidię ſuppliciis affici videt, non deſcendit è faſtigio, ſed ſupra pœnam ſuam conſiſtit.

CAP. XXII. HABEO, inquit, quod volui, quod petij. Non pœnitet nec pœnitebit, nec vlla iniquitate me eo fortuna perducet, vt hanc vocem audiam. Quid mihi volui? quid mihi nũc prodeſt bona voluntas? Prodeſt & in equuleo, prodeſt & in igne. qui ſi ſingulis membris admoueatur, & paulatim viuum corpus circumeat: licet ipſum corpus plenum bona conſcientia ſtillet, placebit illi ignis, per quem bona fides collucebit. Nunc quoque illud argumentum, quamuis dictum iam, reducatur. Quid eſt quare grati velimus eſſe, cùm morimur? quare ſingulorum perpendamus officia? quare id agamus in omnem vitam noſtram memoria decurrente, ne cuius officij videamur obliti? Nihil iam ſupereſt, quo ſpes porrigatur. in illo tamen cardine poſiti, abire è rebus humanis quàm gratiſſimi volumus. Eſt videlicet magna in ipſo opere merces rei, & ad alliciendas mentes hominum ingens honeſti potentia: cuius pulchritudo animos circunfundit, & delinitos admiratione luminis ac fulgoris ſui rapit. At multa hinc commoda oriuntur. Et tutior eſt vita melioribus, & ſecurior innocentia, quam grata mens proſequitur. Fuiſſet enim iniquiſſima rerum natura, ſi hoc tantum bonum miſerum, & anceps, & ſterile feciſſet. Sed illud intuere, an ad iſtam

virtutem,quæ ſæpe tuto ac facili aditur , etiam per ſaxa, & rupes , & feris ac ſerpentibus obſeſſum iter,fueris iturus.

CAP. XXIII. NON ideo per ſe non eſt expetendum cui,aliquid extra quoque emolumẽti adhæret. Ferè enim pulcherrima quæq; multis & aduentitiis comitata ſunt dotibus:ſed illas trahunt,ipſa præcedunt. Num dubium eſt,quin hoc humani generis domicilium , circuitus ſolis ac lunæ vicibus ſuis temperet ? quin alterius calore alantur corpora,terræ relaxentur immodici humores comprimantur , alligantis omnia hiemis triſtitia frangatur:alterius tempore efficaci & penetrabili rigetur maturitas frugum? quin ad huius curſum fecunditas humana reſpondeat , quin ille annum obſeruabilem fecerit circumactu ſuo, hæc menſem , minoribus ſe ſpatiis flectens? vt tamen detrahas iſta non erat ipſe ſol idoneum oculis ſpectaculum , dignuſq; adorari,ſi tãtùm præteriret? Non erat digna ſuſpectu luna , etiam ſi otioſum ſidus tranſcurreret? Ipſe mundus quotiẽs per noctem ignes ſuos fudit, & tantum ſtellarum innumerabilium refulſit,quem non intentum in ſe tenet? Quis ſibi illa cùm miratur,prodeſſe cogitat ? Aſpice iſta tacito ſupernè cœlo labentia,quemadmodũ velocitatem ſuam ſub ſpecie ſtantis atque immoti operis abſcõdant. Quantum iſta nocte, quam tu in numerum ac diſcrimen demum obſeruas,agitur?Quanta rerum turba ſub hoc ſilentio euoluitur ? quantam fatorum ſeriem certus limes adducit?Iſta quę tu non aliter,quàm in decorem ſparſa conſideras , ſingula in opere ſunt. Nec enim eſt , quod exiſtimes ſeptem ſola diſcurrere,cetera hærere. Paucorum motus com-

pre-

prehendimus: innumerabiles verò longiuſque à conſpectu noſtro ſeducti dij, eunt, redeuntq́;. Et ex his qui oculos noſtros patiuntur, plerique obſcuro gradu pergunt, & per occultum aguntur. Quid ergo? non caperis tantæ molis aſpectu, etiamſi te non regat, non cuſtodiat, non foueat, generetque ac ſpiritu ſuo riget?

CAP. XXIIII. QVEMADMODVM hæc cũ primum vſum habeant, & neceſſaria vitaliaq́ue ſint, maieſtas tamen eorum totam mentem occupat: ita omnis virtus, & in primis illa grati animi, multum quidem præſtat, ſed non vult ob hoc diligi: amplius quiddam in ſe habet, nec ſatis ab eo intelligitur, à quo inter vtilia numeratur. Gratus eſt, quia expedit: ergo & quãtum expedit. Non recipit ſordidum virtus amatorem. Soluto ad illam ſinu veniendum eſt. Ingratus hoc cogitat: Volebam gratiam referre, ſed timeo impenſas, timeo periculum, vereor offenſam: faciam potius, quod expedit. Non poteſt eadem ratio, & gratum facere, & ingratum. Vt diuerſa illorum opera, ita inter ſe diuerſa propropoſita ſunt. Ille ingratus eſt, quamuis non oporteat, quia expedit. Hic gratus eſt, quamuis non expediat, quia oportet.

CAP. XXV. PROPOSITVM eſt nobis ſecundum rerũ naturam viuere, & deorum exẽplum ſequi. Dij autem quodcunque faciunt, in eo nihil præter ipſam faciendi rationẽ ſequuntur: niſi fortè exiſtimas illos fructum operũ ſuorum ex fumo extorum, & thuris odore percipere. Vide quanta quotidie moliantur, quanta diſtribuant, quantis terras fructibus impleant, quam opportunis & in omnes oras ferentibus ventis maria permoueant, quãtis imbribus

repente deiectis,ſolum molliant,venáſque fontium arentes redintegrent, & infuſo per occulta nutrimento renouent. Omnia iſta ſine mercede,ſine vllo ad ipſos perueniente commodo faciunt. Hæc quoque noſtra ratio, ſi ab exemplari ſuo non aberrat, ſeruet,ne ad res honeſtas conducta veniat. Pudeat vllum venale eſſe beneficium.Gratuitos habemus deos. Si deos,inquit, imitaris, da & ingratis beneficia. Nam & ſceleratis ſol oritur,& piratis patent maria.

CAP. XXVI. Hoc loco interrogant, an vir bonus daturus ſit beneficium ingrato,ſciens ingratum eſſe. Permitte mihi aliquid interloqui, ne interrogatione inſidioſa capiamur. Duos ex conſtitutione Stoica accipe ingratos. Alter ingratus,quia ſtultus eſt. Stultus,etiam malus eſt. qui malus eſt,nullo vitio caret.Ergo & ingratus eſt.Sic omnes malos dicimus,intemperantes auaros,luxurioſos,malignos:non quia iſta omnia ſingulis magna & nota vitia ſint, ſed quia eſſe poſſint:& ſunt,etiamſi latent. Alter eſt ingratus, qui à vulgo dicitur, in hoc vitium natura propenſus. Illi ingrato,qui ſic hac culpa non caret, quomodo nulla caret,dabit beneficium vir bonus. Nulli enim dare poterit, ſi tales homines ſubmouerit. Huic ingrato qui beneficiorum fraudator eſt,& in hanc partem procubuit animo, non magis dabit beneficium, quàm capratori. Quis decoctori pecuniam credet,aut depoſitum committet ei qui iam pluribus abnegauit? Timidus dicitur aliquis,quia ſtultus eſt: & hoc quidem malos ſequitur, quos indiſcreta & vniuerſa vitia circumſtãt. Dicitur timidus propriè natura,etiã ad inanes ſonos pauidus. Stultus omnia vitia habet, ſed non in omnia natura

pronus

pronus eſt.Alius in auaritiam,alius in luxuriam alius in petulantiam inclinat.

Cap.xxvii.Itaqve erant illi,qui interrogant Stoicos:Quid ergo?Achilles timidus eſt? Quid ergo? Ariſtides, cui iuſtitia nomen dedit, iniuſtus eſt?Quid ergo eſt?Et Fabius,qui cunctādo reſtituit rem,temerarius eſt?Quid ergo? Decius mortem timet?Mucius proditor eſt?Camillus deſertor? Non hoc dicimus, ſic omnia vitia eſſe in omnibus, quomodo in quibuſdam ſingula eminent: ſed malum ac ſtultum nullo vitio vacare,nec audacem quidem timoris abſoluimus: ne prodigum quidē auaritia liberamus. Quomodo homo omnes ſenſus habet,nec ideo tamē omnes homines aciē habēt Lynceo ſimilē:ſic qui ſtultus eſt,non tā acria & cōcitata habet omnia, quàm quidam quædam. Omnia in omnibus vitia ſunt: ſed non omnia in ſingulis extant. Hunc natura ad auaritiam impellit: hic libidini,hic vino deditus eſt:aut ſi nondum deditus,ita formatus, vt in hoc illum mores ſui ferant.Itaq; vt ad propoſitum reuertar: nemo nō ingratus eſt,qui malus eſt. Habet enim omnia nequitiæ ſemina. Tamen propriè ingratus appellatur,qui ad hoc vitium vergit.Huic ergo beneficium non dabo. Quomodo malè filiæ conſulit, qui illam contumelioſo & ſæpe repudiato collocauit: quomodo malus paterfamilias habebitur, qui negotiorum geſtorum damnato, patrimonij ſui curam mandauerit: quomodo dementiſſimè teſtabitur,qui tutorem filio reliquerit, pupillorum ſpoliatorem: ſic peſſimè beneficia dare dicetur,quicunque ingratos eligit,in quos peritura conferat.

Cap. xxviii. Dii quoque multa ingra-

tis tribuant. Sed illa bonis parauerant. Contingunt autem etiam malis, quia ſeparari non poſſunt. Satius eſt autem, prodeſſe etiam malis propter bonos, quàm bonis deeſſe propter malos. Ita, quæ refers diem, ſolem, hyemis æſtatiſq; curſus, & media veris autumníque tempora, imbres, & fontium hauſtus, ventorum ſtatos flatûs pro vniuerſis inuenerunt: excerpere ſingulos non potuerunt. Rex honores dignis dat, congiarium & indignis. Frumentum publicum tã fur quàm periurus & adulter accipiunt, & ſine delectu morum, quiſquis ciuis eſt, cùm aliquid eſt, quod tanquam ciui, non tanquam bono datur, exæquo boni ac mali ferunt. Deus quoque quædam in vniuerſum humano generi dedit, à quibus excluditur nemo. Nec enim poterat fieri, vt ventus bonis viris ſecundus eſſet, contrarius malis. Commune autem bonum erat parere commercium maris, & regnum humani generis relaxari. Nec poterat lex caſuris imbribus dici, ne in malorum improborúmque rura defluerent. Quædam in medio ponuntur. Tam bonis quàm malis conduntur vrbes. Monumenta ingeniorum, & ad indignos peruentura publicauit editio. Medicina & ſceleratis opem miniſtrat. Compoſitiones remediorum ſalutarium nemo ſuppreſſit, ne ſanarentur indigni. In his exige cenſuram, & perſonarum æſtimationem, quæ ſeparatim tanquam digno dantur, non in his quæ promiſcuè turbam admittunt. Multum enim refert, vtrum aliquem non excludas, an eligas. Ius fori omnibus dicitur: pace etiam homicidæ fruuntur: ſua repetunt, etiã qui aliena rapuerunt. Perculſores & domi ferrum exercentes murus ab hoſte defendit. Le-

gum

gum præſidio qui plurimũ in illas peccauerũt, protegũtur. Quædã non poterant certis contingere,niſi vniuerſis darentur.Non eſt itaq; quod de iſtis diſputes, ad quæ publicè inuitati ſumus. Illud quod iudicio meo ad aliquẽ peruenire debebit, ei quem ingratũ ſciam, nõ dabo.

CAP. XXVIIII. ERGO,inquit,nec conſiliũ deliberanti dabis ingrato, nec aquam haurire permittes nec viam erranti monſtrabis? An hęc quidem facies,ſed nihil donabis? Diſtinguam iſtud:certè tentabo diſtinguere.Beneficiũ eſt opera vtilis:ſed non omnis opera vtilis beneficiũ eſt.Quædam enim tam exigua ſunt,vt beneficij nomen non occupent. Duæ res coire debent, quę beneficium efficiãt. Primũ rei magnitudo. Quædam enim ſunt infra huius nominis menſuram. Quis beneficium dixit, quadram panis, aut ſtipem æris abiecti, aut ignis accendẽdi factam poteſtatem? Et interdum iſta plus proſunt, quã maxima. Sed tamen vilitas ſua illis, etiam vbi tempore facta ſunt neceſſaria, detrahit pretiũ.Deinde quod potiſſimũ eſt,oportet accedat: vt eius cauſa faciam, ad quẽ volebã peruenire beneficium; dignúmque eum iudicẽ: & libens id tribuam,percipiénſque ex munere meo gaudium. Quorum nihil eſt in iſtis, de quibus loquebamur. Non enim tanquam dignis illa tribuimus ſed negligenter tanquam parua:& non homini damus,ſed humanitati.

CAP. XXX. ALIQVANDO daturum me etiam indignis, quædã non negauerim,in honorem aliorum: ſicut in petendis honoribus quoſdam turpiſſimos nobilitas induſtriis, ſed nouis prætulit. Non ſine ratione ſacra eſt magnarum virtutũ memoria: & eſſe plures bonos iuuat, ſi

gratia bonorum non cum ipſis cadat. Ciceronē filium quæ res conſulem fecit, niſi pater? Cinnam nuper quæ res ad conſulatum recepit ex hoſtium caſtris? Quæ Sextum Pompeium alioſque Pompeios, niſi vnius viri magnitudo? tanta quidem, vt ſatis altè omnes ſuos etiam ruina eius attolleret. Quid nuper Fabium Perſicum, cuius oſculum etiam impuri vitabant, ſacerdotem non in vno collegio fecit, niſi Verrucoſi, & Allobrogici, & illi trecenti, qui hoſtium incurſioni pro rep. vnam domum obiecerant? Hæc debemus virtutibus, vt non præſentes ſolum illas, ſed etiam ablatas è conſpectu colamus. Quomodo illi iidem egerunt, vt non in vnam ætatem prodeſſent, ſed beneficia ſua etiam poſt ipſos relinquerent: ita & nos non vna ætate grati ſimus. Hic magnos viros genuit, dignus eſt beneficiis, qualiſcunque eſt, dignos dedit. Hic egregiis maioribus ortus eſt: qualiſcunque eſt, ſub vmbra ſuorum lateat. Vt loca ſordida repercuſſu ſolis illuſtrantur, ita inertes maiorum ſuorum luce reſplendeant.

Cap. xxxi. Excvsare hoc loco, mi Liberalis, deos volo. Interdum enim ſolemus dicere: Quid ſibi voluit prouidentia, quæ Aridæū regno impoſuit? Illi putas hoc datum? patri eius datum eſt, & fratri. Quare C. Cæſarem orbi terrarum præfecit, hominem humani ſanguinis auidiſſimum, quem non aliter fluere in conſpectu ſuo iubebat, quàm ſi ore excepturus eſſet? Quid? ergo tu illi hoc datū exiſtimas? patri eius Germanico datum, datum auo, proauoque & & ante hos aliis non minus claris viris, etiam ſi priuati pareſque aliis vitam exegerunt. Quid tu cum Mamercum Scaurum Coſ. faceres, ignorabas

bas ancillarum ſuarum menſtruum ore illum hiante exceptare? Nunquid enim ipſe diſſimulabat? Nunquid purus videri volebat? Referam dictum eius in ſe, quod circumferri memini, & ipſo præſente laudari. Pollioni Aſinio iacenti, obſcœno verbo vſus, dixerat ſe facturũ id quod pati malebat, & cùm Pollionis attractiorem vidiſſet frontem: Quicquid, inquit, mali dixi, mihi & capiti meo. Hoc dictum ſuum ipſe narrabat. Hominem tam palàm obſcænum, ad faſces & ad tribunal admiſiſti? nempe dum veterem illum Scaurum ſenatus principem cogitas, indignè fers ſobolem eius iacere.

CAP. XXXII. DEOS videre eſt, vt alios indulgentius tractent, propter parentes auoſque, alios propter futuram nepotum pronepotumq́; ac longè ſequentium poſterorum indolem. Nota eſt enim illis operis ſui ſeries. omnium illis rerum per manus ſuas iturarum ſcientia in aperto ſemper eſt: nobis ex abdito ſubit. Et quæ repentina putamus, illis prouiſa veniunt ac familiaria. Sint hi reges, quia maiores eorum non fuerunt, quia pro ſummo imperio habuerũt iuſtitiã, abſtinentiã, quia nõ remp. ſibi, ſed ſe reip. dicauerunt. Regnent hi, quia vir bonus quidam proauus eorum fuit: qui animum ſupra fortunã geſſit, qui in diſſenſione ciuili, quoniam ita expediebat reip. vinci quàm vincere maluit. Referri illi gratia tam longo ſpatio non potuit. In illius reſpectum iſte populo præſideat: non quia ſcit aut poteſt, ſed quia alius pro eo metuit. Hic corpore deformis eſt, aſpectu fœdus, & ornamenta ſua traducturus. Iam me homines accuſabunt, cæcum & temerarium dicent, neſcientem quo loco, quæ ſummis ac excellentiſſimis

debentur,ponam. At ego ſcio,alij me iſtud dare,alij olim debitum ſoluere. Vnde iſti norunt illum gloriæ ſequentis fugaciſſimum , eo vultu ad pericula euntem, quo alij ex periculo redeunt,nunquam bonum ſuum à publico diſtinguentem? Vbi,inquis,iſte,aut quis eſt? Apud me iſtæ expenſorum acceptorúmque rationes diſpunguntur.Ego quid cui debeam,ſcio,aliis poſt longam diem repono,aliis in anteceſſum:prout occaſio,& reip.meæ vtilitas tulit.

CAP. XXXIII. INGRATO ergo aliquando quædam,ſed non propter ipſum dabo. Quid ſi, inquit,neſcis, vtrum gratus ſit,an ingratus? Expectabis donec ſcias,an dandi beneficij tempus non amittes? expectare longum eſt. Nam (vt Plato ait)difficilis humani animi coniectura eſt. Non expectare temerarium eſt.Huic reſpondebimus nunquam expectare nos certiſſimam rerum comprehenſionem: quoniam in arduo eſt veri exploratio:ſed ea ire,qua ducit veri ſimilitudo.Omne hac via procedit officium. Sic ſerimus,ſic nauigamus,ſic militamus,ſic vxores ducimus,ſic liberos tollimus:cùm omnium incertus ſit euentus. Ad ea accedimus,de quibus benè ſperandum eſſe credimus. Quis enim pollicetur ſerenti prouentum , nauiganti portum, militanti victoriam, marito pudicam vxorē,patri pios liberos? Sequimur qua ratio,nō qua veritas trahit. Expecta,vt niſi bene ceſſura non facias, & niſi cōperta veritate nihil moueris,relicto omni actu vita conſiſtit. Dū veriſimilia me in hoc aut in illud impellant,nō verebor beneficiū dare ei,quem veriſimile erit gratum eſſe.

CAP. XXXIIII. MVLTA,inquit,interuenient , per quæ & malus pro bono ſurrepat , & bonus

bonus pro malo diſpliceat. Fallaces enim ſunt rerum ſpecies,quibus credimus.Quis negat?Sed nihil aliud inuenio, per quod cogitationem regam. His veritas mihi veſtigiis ſequenda eſt. Certiora non habeo. Hæc vt quã diligentiſſimè æſtimem:operã dabo,nec cito illis aſſentiar.Sic enim in prælio poteſt accidere, vt telum meum in commilitonem manus dirigat, aliquo errore decepta, & hoſti, tanquam meo, parcam. Sed hoc & raro accidet, & non vitio meo: cui propoſitum eſt hoſtem ferire, ciuem defendere. Si ſciam ingratum eſſe,nõ dabo beneficium. At obrepſit,at impoſuit.Nulla hic culpa tribuentis eſt: quia tanquam grato dedi. Si promiſeris,inquit,te daturum beneficiũ, & poſtea ingratũ eſſe ſcieris,dabis,an nõ?Si facis ſciẽs peccas:das enim cui non debes. ſi negas,& hoc modo peccas:quia nõ das ei,cui promiſiſti. Secta veſtra hoc loco titubat, & illud ſuperbum promiſſum, Nunquam ſapientem facti ſui pænitere, nec vnquam emendare quod fecerit,ne mutare conſilium. Non mutat ſapiens conſiliũ, omnibus his manentibus quæ erãt, cum ſumeret.Ideo nunquam illum pœnitentia ſubit:quia nihil melius illo tempore fieri potuit, quam quod factum eſt: nihil melius conſtitui, quàm quod conſtitutum eſt. Cæterum ad omnia cum exceptione veniet, Si nihil inciderit quod impediat:ideo omnia illi ſuccedere dicimus,& nihil contra opinionem accidere, quia præſumit animo,poſſe aliquid interuenire,quod deſtinata prohibeat.Imprudentium iſta fiducia eſt,fortunam ſibi ſpondere. Sapiens vtramque partem eius cogitat. Scit quantum liceat errori, quàm incerta ſint humana, quàm multa

conſiliis obſtent.Ancipitem rerum ac lubricam ſortem ſuſpenſus ſequitur,conſiliis certis incertos euentus. Exceptio autem, ſine qua nihil deſtinat,nihil aggreditur,& hic illum tuetur.

CAP. XXXV. PROMISI beneficium,niſi ſi quid incidiſſet, quare non deberem dare. Quid enim ſi,quod illi pollicitus ſum , patria ſibi me dare iuſſerit?Si lex lata erit, ne id quiſquam faciat,quod ego me amico meo facturum promiſeram?Promiſi tibi filiã in matrimonium,poſtea peregrinus apparuiſti. Non eſt mihi cum extraneo connubium. Eadem lex me defendit,quæ vetat.Tunc fidem fallam,tunc inconſtantię crimen audiam,ſi,cùm omnia eadem ſint,quæ erãt promittente me,non præſtitero promiſſum. Alioquin quicquid mutatur, libertatem facit de integro conſulendi,& meam fidem liberat.Promiſi aduocationẽ : poſtea apparuit per illã cauſam præiudicium in patrem meum quæri. Promiſi me peregrè vna exiturum:ſed iter infeſtari latrociniis nuntiatur.In rem præſentem venturus fui:ſed æger filius,ſed puerpera vxor tenet. Omnia eſſe debent eadem , quæ fuerunt cùm promitterem,vt promittentis fidẽ teneas. Quæ autem maior fieri mutatio poteſt , quàm ſi te malum virum & ingratum comperi? Quod tanquam digno dabam, indigno negabo, & iraſcẽdi quoque cauſam habebo deceptus.

CAP. XXXVI. INSPICIAM tamen,& quãtum ſit de quo agitur. Dabit mihi conſiliũ promiſſæ rei modus. Si exiguum eſt,dabo:nõ quia dignus es,ſed quia promiſi. Nec tanquã munus dabo, ſed verba redimam , & aurem mihi peruellam. Damno caſtigabo promittendi temeritatem. Ecce vt doleat , vt poſtea conſideratius

lo

loquaris:quod dicere ſolemus, linguariũ dabo. Si maius erit,non committam(quemadmodum Mæcenas ait)vt centies obiurgandus ſim. Inter ſeſe enim vtrumque comparabo. Eſt aliquid,in eo quod promiſeris,perſeuerare:eſt rurſus multum in eo,ne indigno beneficium des. Hoc tamen,quantum ſit,attendendum. Si leue,conniueamus. Si vero magno mihi aut detrimento, aut rubori futurum,malo ſemel excuſare,quare negauerim,quàm ſemper,quare dederim.Totũ, inquam,in eo eſt,quanti promiſſi mei verba taxentur.Non tantùm quod temerè promiſi,retinebo,ſed quod non rectè dedi, repetam. Demens eſt,qui perſtat in errore.

CAP.XXXVII.PHILIPPVS Macedonũ rex habebat militẽ manu fortem,cuius in multis expeditionibus vtilem expertus operam,ſubinde ex præda aliquid illi virtutis cauſa donauerat, & hominem venalis animæ crebris auctoramẽtis accẽdebat. Hic naufragus in poſſeſſiones cuiuſdam Macedonis expulſus eſt.Quod vt Macedoni illi nuntiatum eſt , accurrit, ſpiritum eius recollegit,in villã illum ſuam tranſtulit, lectulo ſuo ceſſit,affectũ ſemianimemq́; recreauit,diebus triginta impenſa ſua curauit, refecit,viatico inſtruxit,ſubinde dicẽtem : Gratiam tibi referã: videre tantùm mihi Imperatorem meũ contingat.Narrauit Philippo naufragium ſuum,auxiliũ tacuit, & protinus petiit, vt ſibi prædia cuiuſdã donaret. Ille quidam, erat hoſpes eius,is ipſe,à quo receptus erat,à quo ſanatus.Multa interim reges,in bello præſertim, opertis oculis donant. Non ſufficit homo iuſtus vnus tot armatis cupiditatibus. Non poteſt quiſquam eodẽ tempore & bonum virum,& bonum ducem agere.Quo-

modo tot millia hominum inſatiabilia ſatiabũtur? Quid habebunt, ſi ſuum quiſque habuerit? Hoc Philippus ſibi dixit, cùm illũ induci in bona quæ petebat iuſſit. Expulſus bonis ſuis ille, non vt ruſticus, iniuriam tacitus tulit, contẽtus quod non & ipſe donatus eſſet: ſed Philippo epiſtolã ſtrictam ac liberã ſcripſit: qua accepta ita exarſit, vt ſtatim Pauſaniæ mandaret, vt bona priori domino reſtitueret, ceterum improbiſſimo militi, ingratiſſimo hoſpiti, auidiſſimo naufrago, ſtigmata inſcriberet, ingratum hoſpitem teſtãtia. Dignus quidem fuit, cui non inſcriberentur illæ literæ, ſed inſculperentur, qui hoſpitem ſuũ, nudo & naufrago ſimilem, in id in quo iacuerat, ipſe litus expulerat. Sed videbimus, quis modus pœnæ ſeruandus fuerit. Auferendum vtiq; fuit, quod ſummo ſcelere inuaſerat. Quis autem pœna eius moueretur, qui id commiſerat, propter quod nemo miſerari miſeros poſſet?

Cap. XXXVIII. Dabit tibi Philippus quia promiſit, etiam ſi non debet, etiam ſi iniuriam, etiã ſi ſcelus facturus eſt, etiã ſi vno facto præcluſurus eſt naufragis littora? Non eſt leuitas à cognito & damnato errore diſcedere: & ingenuè fatendum eſt: Aliud putaui: deceptus ſum. Hæc verò ſuperbæ ſtultitiæ perſeuerantia eſt: Quod ſemel dixi, qualecunque eſt, fixum ratúmq; ſit. Non eſt turpe, cum re mutare conſilium. Age, ſi Philippus poſſeſſorem illum eorum litorum reliquiſſet, quæ naufragio ceperat, non ne omnibus miſeris aqua & igni interdixerat? Potius eſt, inquit, intra fines regni mei, te litteras iſtas oculis inſcribendas, duriſſima fronte circumferre. Oſtende quàm ſacra res ſit menſa hoſpitalis. Præbe in facie tua legendum iſtud decretum,

quo

quo cauetur, ne miſeros tecto iuuare capitale ſit. Magis iſta conſtitutio ſic erit rata, quàm ſi illam in æs incidiſſem.

CAP. XXXVIII. Quare ergo, inquit, Zeno veſter, cum quingentos denarios mutuos cuidã promiſiſſet, & illum parum idoneum comperiſſet, amicis ſuadentibus ne daret, perſeuerauit credere, quia promiſerat? Primum alia conditio eſt in credito, alia in beneficio. Pecuniæ etiam malè creditæ exactio eſt. Et appellare debitorẽ ad diem poſſum: & ſi foro ceſſerit, portionem feram, beneficium & totum perit, & ſtatim. Prętere a hoc mali viri eſt, illud mali patrisfamiliæ. Deinde ne Zeno quidem, ſi maior fuiſſet ſumma, credere perſeueraſſet. Quingenti denarij ſunt. Illud, quod dici ſolet, in morbo conſumat, fuit tanti, non reuocare promiſſum ſuũ. Ad cęnam quia promiſi, ibo, etiã ſi frigus erit: non quidem ſi niues cadent. Surgam ad ſponſalia, quia promiſi, quamuis non concoxerim: ſed non ſi febricitauero. Spõſum deſcendam, quia promiſi: ſed non ſi ſpondere in incertũ iubebis, ſi fiſco obligabis. Subeſt, inquam, tacita exceptio. Si potero, ſi debebo. Si hæc ita erunt, effice, vt idẽ ſtatus ſit, cùm exigitur, qui fuit cùm promitterem. Deſtituere leuitas non erit, ſi aliquid interuenit noui. Quid miraris, cùm conditio promittentis mutata ſit, mutatum eſſe conſilium? Eadem mihi omnia præſta: & idem ſum. Vadimonium promittimus: tamen deſeritur. Non in omnes datur actio: Deſerentem vis maior excuſat.

CAP. XXXX. IDEM etiam illa in quæſtione reſponſum exiſtima, an omnimodo referẽda ſit gratia, & an beneficium vtique reddendum ſit. Animum præſtare gratum debeo: ceterum ali-

quando me referre gratiam non patitur mea infelicitas, aliquando felicitas eius cui debeo. Quid enim regi, quid pauper diuiti reddã? Vtiq; cum quidam recipere beneficium, iniuriam iudicent, & beneficia ſubinde aliis beneficiis onerent. Quid amplius in horum perſonam poſſum, quàm velle? Nec enim ideo beneficiũ nouum reiicere debeo, quia nondum prius reddidi. Accipiam tam libenter, quàm dabitur: & prębebo me amico meo exercendæ bonitatis ſuæ capacem materiam. Qui noua accipere nõ vult, acceptis offenditur? Nõ refero gratiam. Quid ad rem? non eſt per me mora, ſi aut occaſio mihi deeſt, aut facultas. Ille præſtitit mihi, nempe cũ occaſionem haberet, cùm facultatem. Vtrum bonus vir eſt, an malus? Apud bonum virũ, bonam cauſam habeo: apud malum non ago. Ne illud quidem exiſtimo faciendum, vt referre gratiam, etiam inuitis his quibus refertur, properemus, & inſtemus cedentibus. Non eſt referre gratiam, quod volens acceperis, nolenti reddere. Quidam, cùm aliquod illis miſſum eſt munuſculum, ſubinde aliud intempeſtiuè remittunt, & nihil ſe debere teſtantur. Reiiciendi genus eſt protinus aliud inuicem mittere, & munus munere expungere. Aliquando & non reddam beneficium cùm poſſim, quando plus mihi detracturus ero, quàm illi collaturus: ſi ille non erit ſenſurus vllam acceſſionem recepto eo, quo reddito, mihi multum abſceſſurũ erit. Qui feſtinat vtique reddere, non habet animum grati hominis, ſed debitoris. Et vt breuiter dicam, qui nimis cito cupit ſoluere, inuitus debet: qui inuitus debet, ingratus eſt.

LIBER QVINTVS.

CAPVT I.

IN prioribus libris videbar conſummaſſe propoſitum, cum tractaſſem, quemadmodũ dandum eſſet beneficium, & quemadmodũ accipiendum. Hi enim ſunt huius officij fines. Quicquid vltra moror, nõ ſeruio materię, ſed indulgeo: quæ quò ducit, ſequendum eſt, non quò inuitat. Subinde enim naſcetur, quod laceſſat aliqua dulcedine animum, magis non neceſſariũ, quàm ſuperuacuum. Verùm quia ita vis, perſeueremus, peractis quæ rem continebant, ſcrutari etiam ea, quæ ſunt his connexa, verum non cohærentia: quæ quiſquis diligenter inſpicit, nec facit operæ pretium, nec tamen perdit operam. Tibi autem homini natura optimo, & ad beneficia propenſo, Liberalis Ebuci, nulla eorũ laudatio ſatisfacit. Neminem vnquam vidi tã benignũ, etiam leuiſſimorũ officiorum æſtimatorem. Iã bonitas tua eo vſque prolapſa eſt vt tibi dari putes beneficium quod vlli datur. Paratus es, ne quem beneficij pœniteat, pro ingratis depẽdere. Ipſe vſque eo abes ab omni iactatione, vſque eo ſtatim exonerare cupis quos obligas, vt quicquid in aliquem confers, velis videri nõ præſtare, ſed reddere. Ideóque plenius ad te ſic data reuertuntur. Nã ferè ſequuntur beneficia non repoſcentẽ: & vt gloria fugientes magis ac magis ſequitur, ita fructus beneficiorum gratius reſpondet illis, per quos etiam eſſe ingratis licet. Per te vero non eſt mora, quominus beneficia qui acceperunt, vltro repetant: nec recuſa-

bis conferre alia, & ſuppreſſis diſſimulatiſque plura ac maiora adiicere. Propoſitum optimi viri, & ingentis animi eſt, tam diu ferre ingratum, donec feceris gratum. Nec te iſta ratio decipiet. Succumbunt vitia virtutibus, ſi illa non citò odiſſe properaueris.

CAP. II. ILLVD vtique vnicè tibi placet, velut magnificè dictum: Turpe eſt beneficiis vinci. quod an ſit verũ, non immeritò quæri ſolet: longeq́ue aliud eſt quàm mente concipis. Nunquam enim in rerum honeſtarũ certamine ſuperari turpe eſt, dummodo arma nõ proiicias, & victus quoque velis vincere. Non omnes ad bonum propoſitum eaſdem afferunt vires, eaſdẽ facultates, eandem fortunam: quæ optimorum quoque conſiliorum duntaxat exitus temperat. Voluntas ipſa rectum petens, laudanda eſt, etiã ſi illam alius gradu velociori anteceſſit: non vt in certaminibus ad ſpectaculũ editis meliorem palma declarat: quanquam in illis quoque ſæpe deteriorem prætulit caſus. Vbi de officio agitur, quod vterque à ſua parte eſſe quàm pleniſſimũ cupit, ſi alter plus potuit, & ad manum habuit materiam ſufficientẽ animo ſuo, ſi illi, quantum conatus eſt, fortuna permiſit, alter autem volũtate par eſt, etiam ſi minora quàm accepit reddidit, aut omnino non reddidit, ſed vult reddere, & toto in hoc intẽtus eſt animo: hic nõ magis victus eſt, quàm qui in armis moritur: quem occidere facilius hoſtis potuit, quàm auertere. Quod turpe exiſtimas, id accidere viro bono nõ poteſt, vt vincatur. Nunquã enim ſuccũbet, nũquam renuntiabit, ad vltimũ vſque diem vitæ ſtabit, paratus, & in hac ſtatione morietur, magna ſe accepiſſe, præ ſe ferens, paria voluiſſe.

CAP.

CAP. III. LACEDAEMONII vetant ſuos pancratio aut ceſtu decernere, vbi inferiorem oſtendit victi confeſſio. Curſor metam prior contingit, velocitate aliũ, non animo, anteceſſit. Luctator ter abiectus perdidit palmã, non tradidit. Cũ inuictos eſſe Lacedæmonij ciues ſuos magno æſtimarent, ab his certaminibus remouerunt, in quibus victorem facit non iudex, nõ per ſe ipſe exitus, ſed vox cedentis, & tradere iubentis. Hoc quod illi in ciuibus ſuis cuſtodiũt, virtus ac bona voluntas omnibus præſtat, ne vnquam vincantur: quoniam quidem etiam inter ſuperãtia animus inuictus eſt. Ideo nemo CCC. Fabios victos dicit, ſed occiſos. Et Regulus captus eſt à Pœnis, non victus: & quiſquis alius ſęuientis fortunæ vi ac pondere oppreſſus, non ſubmittit animum. In beneficiis idem eſt. Plura aliquis accepit, maiora, frequentiora: non tamẽ victus eſt. Beneficia fortaſſe beneficiis victa ſunt, ſi inter ſe data & accepta computes. Si dãtem & accipientem comparaueris, quorum animi & per ſe æſtimandi ſunt, penes neutrum erit palma. Solet enim fieri, vt etiam cùm alter multis vulneribus confoſſus eſt, alter leuiter quidem ſaucius, pares exiiſſe dicantur, quamuis alter videatur inferior.

CAP. IIII. ERGO nemo vinci poteſt beneficiis ſi ſcit debere, ſi vult referre, ſi quod rebus nõ poteſt, animo æquat. Hic, quam diu in hoc permanet, quã diu tenet voluntatẽ, gratum animũ ſignis approbat: quid intereſt, ab vtra parte munuſcula plura numerentur? Tu multa dare potes: at ego tantum accipere poſſum. Tecum ſtat fortuna: mecum bona voluntas. Tamen tam par tibi ſum, quàm multis armatiſſimis nudi,

aut leuiter armati.Nemo itaque beneficiis vincitur:quia tam gratus eſt quiſque, quàm voluit. Nam ſi turpe eſt beneficiis vinci,non oportet à præpotentibus viris accipere beneficiũ, quibus gratiam referre non poſſis. A principibus dico. à regibus: quos eo loco fortuna poſuit, ex quo largiri multa poſſent,pauca admodum & imparia datis accepturi. Reges & principes dixi,quibus tamen poteſt opera nauari, & quorum illa excellens potentia per animorum conſenſum miniſteriumque conſtat. Sunt quidam extra omnem ſubducti cupiditatem, qui vix vllis humanis deſideriis continguntur: quibus nihil poteſt præſtare ipſa fortuna. Neceſſe eſt à Socrate beneficio vincat. Neceſſe eſt à Diogene,qui per medias Macedonum gazas nudus inceſſit, calcatis regiis opibus.Nonne ille tunc merito & ſibi & cæteris,quibus ad diſpiciendam veritatem non erat offuſa caligo,ſupra eum eminere viſus eſt, infra quem omnia iacebant? Multò potentior, multò locupletior fuit, omnia tunc poſſidente Alexandro.Plus enim erat,quod hic nollet accipere,quàm quod ille poſſet dare.

CAP. V. NON eſt turpe,ab his vinci.Neque enim minus fortis ſum,ſi cum inuulnerabili me hoſte cõmittis: nec ideo ignis minus vrere poteſt,ſi in materiam incidit inuiolabilem flãmis: nec ideo ferrum ſecandi vim perdidit, ſi non recipiens ictum lapis ſolidus,inuictæq; aduerſus dura naturæ diuidendus eſt. Idem tibi de homine grato non reſpondeo. Non turpiter vincitur beneficiis, ſi his obligatus eſt, ad quos aut fortunæ magnitudo, aut eximia virtus aditum redituris ad ſe beneficiis clauſit. A parẽtibus ferè vincimur. Nã tã diu illos odio habemus,quã diu

diu graues iudicamus,& quàm diu beneficia illorum non intelligimus. Cum iam ætas aliquid prudentiæ collegit, & apparere cœpit, propter illa ipſa eos amari à nobis debere, propter quæ non amabantur, admonitiones, ſeueritatem, & inconſultæ adoleſcentiæ diligentẽ cuſtodiam, rapiuntur nobis. Paucos vſque ad verum fructum à liberis percipiendum perduxit ætas. Ceteri liberos onere ſenſerunt. Non eſt tamen turpe, vinci beneficiis à parente. Quid ni non ſit turpe, cum à nullo turpe ſit? Quibuſdam enim & pares & impares ſumus. Pares animo, quem ſolum illi exigunt quem nos ſolum promittimus: impares fortuna, quæ ſi cui obſtitit quo minus referret gratiam, non ideo illi tanquam victo erubeſcendum eſt. Non eſt turpe, non aſſequi, dummodo ſequaris. Sæpe neceſſe eſt ante alia beneficia petamus, quàm priora reddidimus. Nec ideo nõ petimus, aut turpiter petimus, quia non reddituri debebimus. Quia non per nos erit mora, quo minus gratiſſimi ſimus: ſed interueniet aliquid extrinſecus, quod prohibeat. Nos tamen nec vincemur animo, nec turpiter his rebus ſuperabimur, quæ non ſunt in noſtra poteſtate.

Cap. VI. Alexander Macedonum rex gloriari ſolebat, à nullo ſe beneficiis victum. Non eſt quod nimius animi Macedonas, & Græcos, & Caras, & Perſas, & nationes diſtrictas ſine exercitu ſuſpiciat, ne hoc ſibi præſtitiſſe regnũ, à Thraciæ angulo porrectum vſque ad litus incogniti maris, iudicet. Eadem re gloriari Socrates potuit, eadẽ Diogenes, à quo victus eſt. Quid ni victus ſit illo die, quo homo ſupra menſuram humanæ ſuperbiæ tumens, vidit aliquem,

cui nec dare quicquam poſſet nec eripere? Archelaus rex Socratem rogauit, vt ad ſe veniret, dixiſſe Socrates traditur, Nolle ſe ad eum venire, à quo acciperet beneficia, cum reddere illi paria non poſſet. Primum in ipſius poteſtate erat, non accipere. Deinde ipſe dare beneficium prior incipiebat. Veniebat enim rogatus, & id dabat, quod vtique ille non erat Socrati redditurus. Etiamnum Archelaus daturus erat aurum & argentum, recepturus contemptum auri & argenti. Non poterat ergo Archelao referre Socrates gratiam? Et quid tantum erat accepturus, quantum dabat, ſi oſtendiſſet hominem vitæ ac mortis peritum, vtriuſque fines tenentem? ſi regem in luce media errantem ad rerum naturã admiſiſſet, vſque eo eius ignarum, vt quo die ſolis defectio fuit, regiam cluderet, & filium (quod in luctu ac rebus aduerſis moris eſt) tonderet? Quantum fuiſſet beneficium, ſi timentem è latebris ſuis extraxiſſet, & bonum animũ habere iuſſiſſet, dicens: Non eſt iſta ſolis defectio, ſed duorũ ſiderum coitus, cũ luna humiliore currẽs via, infra ipſum ſolem, orbem ſuũ poſuit, & illum obiectu ſui abſcondit: quæ modo partes eius exiguas, ſi in tranſcurſu ſtrinxit, obducit: modò plus tegit, ſi maiorem partem ſui obiecit: modo excludit totius aſpectum, ſi recto libramento inter ſolem terráſque media ſucceſſit. Sed iam iſta ſidera, huc & illô diducet velocitas ſua. iam recipient diem terræ, & hic ibit ordo per ſæcula, quæ diſpoſitos ac prædictos dies habent, quibus ſol intercurſu lunæ vetetur omnes radios effundere. Paulum expecta, iam emerget, iam iſtam velut nubem relinquet, iam exolutus impedimentis, lucem ſuam liberè mit-

mittet. Socrates parem gratiam Archelao referre non poſſet, ſi illum docuiſſet regnare? parum ſcilicet magnum beneficium à Socrate accipiebat, ſi vllum dare potuiſſet Socrati. Quare ergo hoc Socrates dixit? Vt facetus, & cuius per figuras ſermo procedere ſolitus erat, deriſor omnium, maximè potentium maluit illi vafrè negare, quã contumaciter ac ſuperbè. Dixit ſe nolle beneficia ab eo accipere, cui nõ poſſet paria reddere. Timuit fortaſſe, ne cogeretur accipere quæ nollet. Timuit, ne quid indignũ Socrate acciperet. Dicet aliquis: Negaret, ſi nollet. Sed inſtigaſſet in ſe regem inſolentem, & omnia ſua magno æſtimari volentem. Nihil ad rem pertinet, vtrum dare aliquid regi nolis, an accipere à rege. In æquo vtranque ponit repulſam. Et ſuperbo faſtidiri acerbius eſt, quàm non timeri. Vis ſcire, quid verè noluerit? Noluit ire, ad voluntariam ſeruitutem is, cuius libertatem ciuitas libera ferre non potuit.

CAP. VII. SATIS (vt exiſtimo) hanc partem tractauimus, an turpe eſſet beneficiis vinci: quod qui quærit, ſcit non ſolere homines ſibiipſis beneficiũ dare, manifeſtũ enim fuiſſet, nõ eſſe turpe à ſeipſo vinci. Atqui apud Stoicos quoſdam & de hoc ambigitur, an poſſit aliquis ſibi beneficium dare, an debeat referre ſibi gratiã, quod vt videretur quærendũ, illa fecerunt. Solemus dicere, Gratias mihi ago: &, De nullo queri poſſum alio quàm de me: Ego mihi iraſcor, &, Ego à me pœnas exigam: &, Odi me, multa præterea huiuſmodi, per quæ vnuſquiſq; de ſe tanquã de altero loquitur. Si nocere, inquit, mihi poſſum: quare non & beneficia mihi dare poſſum? Præterea quæ, ſi in alium contuliſſem,

beneficia vocarentur: quare ſi in me contuli, nō ſint? Quod ſi ab altero accepiſſem, deberem: quare ſi mihi ipſe dedi, non debeam? Quare ſim aduerſus me ingratus; quod non minus turpe eſt. quam in ſe ſordidum eſſe, & in ſe durum ac ſæuum, & ſui negligentem? Tam alieni corporis leno male audit, quam ſui. Nempe reprehenditur aſſentator, & aliena ſubſequens verba, paratus ad falſa laudator: non minus placens ſibi, & ſe ſuſpiciens, &, vt ita dicam, aſſentator ſuus. Vitia non tantum cum foris peccant, inuiſa ſunt, ſed cum in ſe retorquentur. Quem magis admiraberis, quàm qui imperat ſibi, quàm qui ſe habet in poteſtate? Gentes facilius eſt barbaras, impatientéſque alieni arbitrij, regere, quàm animum ſuum continere, & tradere ſibi. Plato, inquit, agit Socrati gratias, quòd ab illo didicit: quare Socrates non agat, quod ipſe ſe docuit? M. Cato ait: Quod tibi deeſt, à te ipſo mutuare. Quare donare mihi non poſſum, ſi commodare poſſum? Innumerabilia ſunt, in quibus conſuetudo nos diuidit. Dicere ſolemus: Sine tu, loquar mecum: &, Ego mihi aurē peruellam. Quæ ſi vera ſunt, quemadmodum aliquis ſibi iraſci debet, ſic & gratias agere: quomodo obiurgare ſe, ſic & laudare: quomodo damno ſibi eſſe, ſic & lucro poteſt. Iniuria & beneficium contraria ſunt. Si de aliquo dicimus, Iniuriam ſibi fecit: poterimus dicere, Beneficium ſibi dedit. Nemo ſibi debet. Natura prius eſt, vt quis debeat, deinde vt gratiam referat. Debitor non eſt ſine creditore, non magis quàm maritus ſine vxore, aut ſine filio pater.

CAP. VIII. ALIQVIS dare debet, vt aliquis accipiat. Nō eſt dare, nec recipere, in dexteram

manum

manum de ſiniſtra transferre. Quomodo nemo ſe portat, quamuis corpus ſuũ moueat & tranſferat : quomodo nemo, quamuis pro ſe dixerit, affuiſſe ſibi dicitur, nec ſtatuam ſibi tanquam patrono ponit : quomodo ſi æger cum cura ſua conualuit, mercedem à ſe non exigit: ſic in omni negotio, etiam cùm aliquis probe fecerit, nõ tamen debebit referre gratiam ſibi, quia non habebit, cui referat. Vt concedam aliquem dare ſibi beneficium : dum dat, & recipit. Vt concedam aliquem à ſe accipere beneficium, dum accipit, reddit. Domi (quod aiunt) verſura fit, & velut luſorium nomen ſtatim tranſit. Neque enim alius dat quàm qui accipit, ſed vnus atque idem. Hoc verbum Debere, non habet niſi inter duos locum. Quomodo ergo in vno conſiſtit, qui ſe obligando liberat? Vt in orbe ac pila nihil eſt imum, nihil ſummum, nihil extremum, nihil primum, quia motu ordo mutatur, & quæ ſequebantur præcedunt, & quæ occidebant oriuntur; omnia quomodocunque ierint, in idem reuertuntur : ita in homine exiſtima fieri. cum illum in multa mutaueris, vnus eſt. Cecidit ſe : iniuriarum cum quo agat non habet. Alligauit & clauſit: de vi non tenetur. Beneficium ſibi dedit: protinus danti reddidit. Rerũ natura nihil dicitur perdere : quia quicquid illi auellitur, ad illam redit : nec perire quicquam poteſt, quod quo excedat non habet, ſed eodem reuoluitur, vnde diſcedit. Quid ſimile, inquit, habet hoc exemplum propoſitę quęſtioni? Dicam. Puta te ingratum eſſe. non peribit beneficium. habet illud, qui dedit. Puta te recipere nolle. apud te eſt, antequam redditur. Non potes quicquam amittere. Quia quod detrahi-

tur,nihilominus tibi acquiritur. Intra teipſum orbis agitur,accipiendo das,dando accipis.

CAP. IX. BENEFICIVM,inquit,ſibi dare oportet: ergo & referre gratiam oportet. Primum illud falſum eſt, ex quo pendent ſequentia. Nemo enim ſibi beneficium dat,ſed naturæ ſuæ paret, à qua ad caritatem ſui compoſitus eſt: vnde illi ſumma cura eſt nocitura vitandi, profutura appetendi. Itaque nec liberalis eſt, qui ſibi donat: nec clemens, qui ſibi ignoſcit: nec miſericors, qui malis ſuis tangitur. Quod aliis præſtare liberalitas eſt, clementia, miſericordia:ſibi præſtare,natura eſt. Beneficium res voluntaria eſt:at prodeſſe ſibi, neceſſarium eſt. Quo quis plura beneficia dedit, beneficentior eſt. Quis vnquam laudatus eſt, quod ſibiipſi fuiſſet auxilio?quod ſe eripuiſſet latronibus?Nemo ſibi beneficium dat, non magis quàm hoſpitium. Nemo ſibi donat, non magis quàm credit. Si dat ſibi quiſque beneficium, ſemper dat,ſine intermiſſione dat. Inire beneficiorum ſuorum non poteſt numerum. Quomodo ergo gratiam referet,cùm per hoc ipſum, quo gratiam referret, beneficium det? Quomodo enim diſcernere poterit, vtrum det ſibi beneficium,an reddat, cùm intra eundem hominem res geratur? Liberaui me periculo, beneficium mihi dedi. Iterum me periculo libero, do beneficium, an reddo? Deinde vt primum illud concedam, dare nos beneficium nobis: quod ſequitur,non concedam. Nam etiam ſi damus, non debemus.Quare?quia ſtatim recipimus.Accipere beneficium nos oportet, deinde debere, deinde referre. Debendi locus non eſt,quia ſine vlla mora recipimus. Dat nemo, niſi alteri. De-

Debet nemo, niſi alteri. Reddit nemo, niſi alteri. Id intra vnum non poteſt fieri, quod toties duos exigit.

CAP. X. BENEFICIVM eſt, præſtitiſſe aliquid vtiliter. Verbum autem, Præſtitiſſe, ad alios ſpectat. Nunquid non demens videbitur, qui aliquid vendidiſſe ſibi ſe dicet? Quia venditio alienatio eſt, & rei ſuæ, iuriſque ſui in alium tranſlatio. Atqui quemadmodum vendere, ſic dare aliquid, à ſe dimittere eſt, & id quod tenueris, habendum alteri tradere. Quod ſi eſt beneficiũ nemo ſibi dedit: quia nemo dat ſibi aliquid. Duo contraria in vnum coeunt, vt idem ſit dare, & accipere. Sed etiamnum multũ intereſt, inter dare, & accipere. Quidni? cùm ex diuerſo iſta verba poſita ſunt. Atqui ſi quis ſibi beneficium dat, nihil intereſt inter dare & accipere. Paulò ante dicebã, quædã ad alios pertinere, & ſic eſſe formata, vt tota ſignificatio illorũ diſcedat à nobis. Frater ſum, ſed alterius. Nemo eſt enim ſuus frater. Par ſum, ſed alicui. Quis eſt enim par ſibi? Quod comparatur, ſine altero non intelligitur: quod iungitur, ſine altero non eſt. Sic & quod datur, ſine altero non eſt: & beneficium ſine altero non eſt. Idem ipſo vocabulo apparet, in quo hoc continetur, benefeciſſe. Nemo autem ſibi benefacit, non magis quàm ſibi fauet, quàm ſuarum partium eſt. Diutius hoc & pluribus exemplis licet proſequi. Quid ni? cùm inter ea ſit habendum beneficium, quæ ſecundam perſonam deſiderant. Quædam cùm ſint honeſta, pulcherrima, ſummæ virtutis, niſi cum altero non habent locum. Laudatur, & inter maxima humani generis bona fides colitur. Nũquis ergo dicitur ſibi fidem præſtitiſſe?

CAP. XI. VENIO nunc ad vltimam partem. Qui gratiam refert, aliquid debet impendere,ſicut qui ſoluit pecuniam.Nihil autem impendit,qui gratiam ſibi refert,non magis quàm conſequitur,qui beneficium à ſe accepit. Beneficium & gratiæ relatio, vltro citróque ire debent.Intra vnum hominem non eſt viciſſitudo. Qui ergo gratiam refert, inuicem prodeſt ei, à quo conſecutus eſt aliquid.Qui ſibi gratiam refert,cui prodeſt?ſibi. Et quis non alio loco relationem gratiæ,alio beneficium cogitat?Qui gratiam ſibi refert,ſibi prodeſt.Et quis vnquam ingratus hoc noluit facere?immo quis non ingratus fuit, vt hoc faceret? Si gratias, inquit, nobis agere debemus, & gratiam referre debemus. Dicimus autem, Ago gratias mihi, quod illam vxorem nolui ducere,& cum illo non contraxi ſocietatem. Cum hoc dicimus,laudamus nos:& vt factum noſtrum comprobemus,gratias agentium verbis abutimur.Beneficium eſt quod poteſt & cum datum eſt, non reddi. Qui ſibi beneficium dat, non poteſt non recipere, quod dedit.Ergo non eſt beneficium. Alio tempore beneficium accipitur,alio redditur.In beneficio hoc eſt probabile,& ſuſpiciendum, quod alteri vt aliquis prodeſſet, vtilitatis interim ſuæ oblitus eſt:quod alteri dedit,ablaturus ſibi. Hoc nõ facit,qui beneficium ſibi dat. Beneficium dare, ſocialis res eſt,aliquem conciliat,aliquem obligat:ſibi dare,non eſt ſocialis res, neminem conciliat, neminem obligat, neminem in ſpem inducit,vt dicat : Hic homo colendus eſt, illi beneficium dedi. dabit & mihi. Beneficium eſt, quod quis non ſua cauſa dat,ſed eius cui dat. Is qui ſibi beneficium dat, ſua cauſa dat. Non eſt

ergo

ergo beneficium.

CAP. XII. VIDEOR tibi iam illud quod in principio dixeram, mentitus? Dicis me abeſſe ab eo, qui operæ pretium facit; immo totam operam bona fide perdere. Expecta: etiam hoc verius dices, ſimul ac te ad has latebras perduxero: à quibus cùm euaſeris, nihil amplius aſſecutus eris, quàm vt eas difficultates effugias, in quas licuit non deſcẽdere. Quid enim boni eſt, nodos operoſe ſoluere, quos ipſe vt ſolueres, feceris? Sed quemadmodum quædam in oblectamentum ac iocum ſic alligantur, vt eorum ſolutio imperito difficilis ſit: quæ ille, qui implicuit, ſine vllo negotio ſeparat: quia commiſſuras eorum & mores nouit: & nihilominus illa habent aliquam voluptatem; tentant enim acumen animorum & intentionem excitant: ita hæc quæ videntur callida & inſidioſa, ſecuritatem, torporem ac ſegnitiem ingeniis auferunt, quibus modo campus in quo vagẽtur, ſternendus eſt, modo ſcabri aliquid & confragoſi obiiciendum, per quod erepant, & ſollicite veſtigium faciant. Dicitur nemo ingratus eſſe. Id ſic colligitur. Beneficiũ eſt quod prodeſt: prodeſſe autẽ nemo homini malo poteſt, vt dicitis Stoici: ergo beneficium non accipit malus: itaque nec ingratus eſt. Etiamnum beneficium honeſta & probabilis res eſt. Apud malum nulli honeſtæ rei aut probabili locus eſt: ergo nec beneficio: quod ſi accipere non poteſt, nec reddere quidẽ debet. Et ideo non fit ingratus. Etiamnum, vt dicitis: Bonus vir omnia recte facit. Si omnia recte facit, ingratus eſſe non poteſt. Bonus beneficium reddit; malus nõ accipit. Quod ſi eſt, nec bonus quiſquam ingratus eſt, nec ma-

lus. Ita ingratus in rerum natura eſt nomen, & hoc inane. Vnum eſt apud nos bonum, honeſtum. Id peruenire ad malum non poteſt. Deſinit enim malus eſſe, ſi ad illũ virtus intrauerit. Quamdiu autẽ malus eſt, nemo illi dare beneficiũ poteſt: quia bona malaq; diſſentiunt, nec in vnum eunt. Ideo nemo illi prodeſt: quia quicquid ad illum peruenit, id prauo vſu corrũpit. Quemadmodum ſtomachus morbo vitiatus, & colligens bilem, quoſcunq; accepit, cibos mutat, & omne alimentũ in cauſam doloris trahit: ita animus cæcus, quicquid illi commiſeris, id onus ſuum, & perniciẽ, & occaſionẽ miſeriæ facit. Feliciſſimis itaque opulentiſſimiſq; plurimum æſtus ſubeſt, minuſq; ſe inueniunt, quo in maiorẽ materiam inciderunt, qua fluctuarentur. Ergo nihil poteſt ad malos peruenire, quod proſit: immo nihil quod non noceat. Quæcunq; enim illis contigerunt, in naturam ſuã vertunt, extra ſpecioſa, profuturaque ſi meliori darentur, illis peſtifera ſunt. Ideo nec beneficiũ dare poſſunt: quoniam nemo poteſt, quod non habet, dare: hic benefaciendi voluntate caret.

CAP. XIII. SED quamuis hæc ita ſint, accipere tamen malus poteſt, quæ beneficiis ſimilia ſint: quibus non redditis, ingratus erit. Sunt animi bona, ſunt corporis, ſunt fortunæ. Illa à ſtulto ac malo ſubmouentur. Ad hæc admittitur, quæ & accipere poteſt, & debet reddere: & ſi non reddit, ingratus eſt. Nec hoc ex noſtra conſtitutione tantum. Peripatetici quoque, qui felicitatis humanæ longè lateque terminos ponũt, aiũt, minuta peruenire beneficia ad malos. Hæc qui non reddit, ingratus eſt. Nobis itaque beneficia eſſe non placet, quæ non ſunt animum factura melio-

meliorem:commoda tamen illa eſſe,& expetẽda,non negamus.Hæc & viro bono dare malus poteſt,& accipere à bono:vt pecuniam,veſtem, honores,& vitam. Quæ ſi non reddet,in ingrati nomen incidet.At quomodo ingratũ vocas, eo non reddito,quod negas eſſe beneficium?Quædam etiamſi vera non ſint,propter ſimilitudinẽ eodem vocabulo comprehenſa ſunt.Sic pyxidẽ & argenteam & auream dicimus.Sic illiteratum non ex toto rudem,ſed ad litteras altiores non perductum.Sic qui malè veſtitum & pannoſum vidit,nudum ſe vidiſſe dicit. Beneficia iſta non ſunt.habent tamen beneficij ſpeciem. Quomodo iſta ſunt tanquam beneficia , ſic & ille tanquam ingratus eſt,non ingratus.Falſum eſt,quia illa beneficia,& qui dat, appellat, & qui accipit. Ita & qui veri beneficij ſpecie fefellit , tam ingratus eſt , quàm veneficus , qui ſaporem, cum venenum crederet,miſcuit.

Cap. xiiii. Cleanthes vehemẽtius agit.Licet, inquit, beneficium non ſit quod accipit:ipſe tamẽ ingratus eſt;quia non fuit redditurus,etiam ſi accepiſſet. Sic latro eſt,etiam antequam manus inquinet: quia ad occidendũ iam armatus eſt, & habet ſpoliandi atq; interficiẽdi voluntatẽ.Exercetur & aperitur opere nequitia, non incipit. Ipſum quod accepit, beneficiũ non erat,ſed vocabatur.Sacrilegi dant pœnas,quãuis nemo vſq; ad deos manus porrigat.Quomodo, inquit, aduerſus malum ingratus eſt quiſquam, cum malo dari beneficiũ non poſſit? Ea ſcilicet ratione, quia accepit ab illo aliquid ex illis quæ apud imperitos bona ſunt:cui tamẽ etſi malꝰ eſt, ipſe quoq; in ſimili materia gratus eſſe debebit:

& illa qualiacũque ſunt, cùm pro bonis acceperit, pro bonis reddere. Æs alienum habere dicitur, & qui aureos debet, & qui corium forma publica percuſſum: quale apud Lacedæmonios fuit, quod vſum numeratæ pecuniæ præſtat. Quo genere obligatus es, hoc fidem exolue.

CAP. XV. QVID ſint beneficia, an & in hãc ſordidam humilemq́ue materiam deduci magnitudo nominis clari debeat: ad vos non pertinet; ad alios ſpectat verum. Vos ad ſpeciem veri componite animum: & dum honeſtum dicitis, quicquid eſt id quod nomine honeſti iactatur, id colite. Quomodo inquit, nemo per vos ingratus eſt, ſic rurſus omnes ingrati ſunt. Nam (vt dicitis) omnes ſtulti mali ſunt. Qui autem habet vitium vnum, habet omnia. Omnes autem ſtulti & mali ſunt. Omnes ergo ingrati ſunt. Quid ergo? non vndique humano generi conuicium fit? non publica querela eſt, beneficia periſſe, & pauciſſimos eſſe, qui de benemerentibus non inuicem peſſime mereantur? Nec eſt quod hanc tantum noſtram murmurationem putes, pro peſſimo prauoq́ue numerantium, quicquid citra recti formulam cecidit. Ecce neſcio quæ, non ex philoſophorum domo clàm, ſed ex medio conuentu, populos genteſq́ue damnatura vox mittitur:

-----Non hoſpes ab hoſpite tutus,
Non ſocer à genero. fratrum quoque gratia rara eſt:
Imminet exitio vir coniugis, illa mariti.

Hoc iam amplius eſt. Beneficia in ſcelus verſa ſunt: & ſanguini eorum non parcitur, pro quibus ſanguis fundendus eſt. Gladio ac venenis beneficia ſequimur. Ipſi patriæ manus afferre, & faſci-

faſcibus ſuis illam premere, potentia ac dignitas eſt. Humili ſe ac depreſſo loco putat ſtare, quiſquis non ſupra rempublicam ſtetit. Accepti ab illa exercitus in ipſam conuertuntur, & imperatoria concio eſt, Pugnate contra coniuges, pugnate contra liberos. Aras, focos, penates, armis inceſſite. Qui ne triumphaturi quidem intrare vrbem iuſſu ſenatus deberetis, quibuſque exercitum victorem reducentibus curia extra muros præberetur, nunc ciuibus cæſis, perfuſi cruore cognato, vrbem ſubrectis intrare vexillis. Obmuteſcat inter militaria ſigna libertas: & ille victor, pacatórque gentium populus, remotis procul bellis, omni terrore compreſſo, intra muros obſeſſus, aquilas ſuas horreat.

Cap. XVI. Ingratus eſt Coriolanus: ſero & poſt ſceleris pœnitentiam pius. poſuit arma, ſed in medio parricidio poſuit. Ingratus Catilina. parum eſt illi capere patriam, niſi euerterit, niſi Allobrogum in illam cohortes immiſerit, & trans Alpes accitus hoſtis, vetera & ingenita odia ſatiauerit, ac diu debitas inferias Gallicis buſtis duces Romani perſoluerint. Ingratus C. Marius, ad conſulatum à caliga perductus: qui niſi Cimbricis cædibus Romana funera æquauerit, niſi ciuilis exitij, & trucidationis non tantum dederit ſignum, ſed ipſe ſignum fuerit, parum mutatam, ac repoſitam in priorem locum fortunam ſuam ſentiet. Ingratus L. Sylla: qui patriam durioribus remediis quàm pericula erant, ſanauit. qui cum à Præneſtina arce vſque ad Collinam portam per ſanguinem humanum inceſſiſſet, alia edidit in vrbe prœlia, alias cædes: legiones duas, quod crudele eſt, poſt victoriam, quod nefas, poſt fidem, in angulum

congeſtas contrucidauit,& proſcriptionem cō-mentus eſt: Dij magni: vt qui ciuem Romanum occidiſſet,impunitatem,& pecuniam,tantū non ciuicam acciperet. Ingratus Cn.Pompeius: qui pro tribus conſulatibus, pro triũphis tribus, pro tot honoribus, quos ex maxima parte immaturus inuaſerat,hanc gratiam reip.reddidit, vt in poſſeſſionem eius alios quoq; induceret, quaſi potentiæ ſuæ detracturus inuidiã, ſi quod nulli licere debebat,pluribus licuiſſet: dum extraordinaria concupiſcit imperia, dum prouincias vt eligat,diſtribuit: dū ita triumuiris R.P.diuidit,vt tamen in ſua domo duæ partes eſſent,eo redegit populum R.vt ſaluus eſſe non poſſet,niſi beneficio ſeruitutis. Ingratus ipſe Pompeij hoſtis ac victor, qui à Gallia Germaniáque bellum in vrbem circumegit, & ille plebicola,ille popularis caſtra in circo Flaminio poſuit, propius quã Porſennæ fuerant.Temperauit quidem ius crudelitatémque victoriæ. Quod dicere ſolebat, præſtitit: neminem occidit niſi armatum? Quid ergo eſt? Ceteri arma cruentius exercuerunt,ſatiati tamen aliquando abiecerunt.Hic gladium cito condidit, nunquam poſuit. Ingratus Antonius in dictatorem ſuum,quem iure cæſum pronuntiauit,interfectoréſque eius,in prouincias & imperia dimiſit: patriam verò proſcriptionibus, incurſionibus, bellis laceratam, poſt tot mala deſtinauit, ne Romanis quidem regibus: vt quæ Achæis, Rhodiis, & pleriſque vrbibus claris ius integrum, libertatémque cum immunitate reddiderat, ipſa tributum ſpadonibus penderet.

CAP. XVII. DEFICIET dies enumerantē ingratos vſque in vltima patriæ exitia. Æquè immen-

menſum erit,ſi percurrere cœpero,ipſa reſpub. quàm ingrata in optimos ac deuotiſſimos ſibi fuerit, quámque non minus ſæpe peccauerit, quàm in ipſam peccatum eſt. Camillum in exilium miſit:Scipionem dimiſit: exulauit poſt Catilinam Cicero, diruti eius penates, bona direpta,factum quicquid victorCatilina feciſſet,Rutilius innocentiæ pretium tulit in Aſia latêre. Catoni populus Romanus præturam negauit, conſulatum pernegauit. Ingrati publicè ſumus. Se quiſque interroget.Nemo non aliquẽ queritur ingratum. Atqui non poteſt fieri, vt omnes querantur, niſi querendum eſt de omnibus. Omnes ergo ingrati ſunt. Tantum? Et cupidi omnes,& maligni omnes,& timidi omnes,illi in primis qui videntur audaces. Adiice,& ambitioſi omnes ſunt,& impij omnes. Sed non eſt quod iraſcaris. Ignoſce illis, omnes inſaniunt. Nolo te ad incerta reuocare, vt dicam. Quàm ingrata ſit iuuentus vide. Quis non patri ſuo ſupremum diem,vt innocens ſit,optat? vt moderatus,expectat?vt pius,cogitat? Quotus quiſque vxoris optimæ mortem timet, vt non computet? Cui rogo litigatori defenſo,tam magni beneficij vltra res proximas memoria durauit? Illud in confeſſo eſt. Quis ſine querela moritur? Quis extremo die dicere audet.

Vixi, & quem dederat curſum fortuna peregi.

Quis nõ recuſans,quis nõ gemẽs exit?Atqui hoc ingrati eſt, non eſſe contẽtum præfato tẽpore. Semper pauci dies erunt, ſi illos numeraueris. Cogita, non eſſe ſummum bonum in tempore. Quantumcunque eſt, boni conſule. Vt prorogetur tibi dies mortis, nihil proficit ad felicitatem: quoniam mora non fit beatior vita, ſed

longior.Quanto ſatius eſt,gratum aduerſus perceptas voluptates , non aliorum annos computare,ſed ſuos benigne æſtimare, & in lucro ponere? Hoc me dignum iudicauit Deus. Hoc ſatis eſt.Potuit plus : ſed hoc quoque beneficium eſt. Grati ſimus aduerſus deos , grati aduerſus homines, grati aduerſus eos, qui nobis aliquid præſtiterunt : grati etiam aduerſus eos, qui noſtris præſtiterunt.

CAP. XVIII. IN infinitum,inquis,me obligas,cum dicis, & noſtris. Itaque pone aliquem finem.Qui filio beneficium dat,vt dicis,& patri eius dat. Primum vnde quo,quæro. Deinde illud vtique mihi determinari volo,ſi & patri beneficium datur, nunquid & fratri ? nunquid & patruo? nunquid auo? nunquid vxori,& ſocero? Dic mihi,vbi debeam deſinere : quouſque perſonarum ſeriem ſequar. Si agrum tuum coluero, tibi beneficium dedero:ſi domum tuam ardentem reſtinxero,aut ne cadat excepero, tibi beneficium non dabo ? Si ſeruum tuum ſeruauero, tibi imputabo. Si filium tuum ſeruauero, non habebis beneficium meum?

CAP.XVIIII. DISSIMILIA ponis exempla : quia qui agrum meum colit , agro beneficium non dat , ſed mihi : & qui domum meam quo minus ruat fulcit , præſtat mihi. Ipſa enim domus ſine ſenſu eſt. Debitorē me habet quia nullum habet; Et qui agrum meum colit , non illum,ſed me demereri vult.Idem de ſeruo dicam, mei mancipij res eſt , mihi ſeruatur. Ideo ego pro illo debeo. Filius ipſe beneficij capax eſt.Itaque ille accipit:ego beneficio lætor.Contingor,non obligor. Velim tamen,tu qui debere non putas,reſpondeas mihi: Filij bona vale-

tùdo,

tudo, felicitas, patrimonium, pertinet ad patrẽ? Felicior futurus eſt, ſi ſaluum habuerit filium: infelicior, ſi amiſerit? Quid ergo? Qui & felicior fit à me, & infelicitatis maximæ periculo liberatur, non accipit beneficium? Non, inquit. Quędam enim in alios conferuntur, ſed ad nos vſque permanant. Ab eo autem exigi quicque debet, in quem confertur, ſicut pecunia ab eo petitur, cui credita eſt, quamuis ad me illa aliquo modo venerit. Nullum beneficium eſt, cuius commodum non & proximos tangat, nonnunquam etiam longius poſitos. Non quæritur, quo beneficium ab eo cui datum eſt, transferatur: ſed vbi primo collocetur. A reo tibi ipſo & à capite repetitio eſt. Quid ergo? oro te: non dicis, Filium mihi donaſti, & ſi hic periiſſet, victurus non fui? Pro eius vita beneficium non debes, cuius vitam tuæ præfers? Etiamnum cùm filium tuum ſeruaui, ad genua procũbis, diis vota ſoluis, tanquam ipſe ſeruatus. Illæ voces exeunt tibi. Nihil intereſt, mea an me ſeruaueris, duos ſeruaſti: immo me magis. Quare iſta dicis, ſi non accipis beneficium? Quia etſi filius meus pecuniam mutuam ſumpſerit, creditori numerabo, non tamen ego debuero. Quia etſi filius meus in adulterio deprehenſus erit, erubeſcam, non ideo egó ero adulter. Dicó me tibi obligatũ pro filio: non quia ſum, ſed quia volo me offerre tibi debitorem voluntarium. At peruenit ad me ſumma ex incolumitate eius voluptas, ſumma vtilitas, & orbitatis grauiſſimum vulnus effugi. Non quæritur nunc, an profueris mihi, ſed an beneficium dederis. Prodeſt enim & animal, & lapis, & herba: nec tamen beneficium dãt, quod nunquam datur, niſi à volente. Tu autem non

vis patri,ſed filio dare : & interim ne noſti quidem patrem. Itaque cùm dixeris,Patri ergo beneficium non dedi,filium eius ſeruando ? contra oppone, Patri ergo beneficium dedi, quem non noui,quem non cogitaui?Et quid,quod aliquando euenit,vt patrem oderis, filium ſerues: beneficium ei videberis dediſſe,cui tunc inimiciſſimus eras cùm dares? Sed vt dialogorum altercatione ſepoſita, tanquam iuriſconſultus reſpondeam,mens ſpectanda eſt dantis:beneficiũ ei dedit,cui datum voluit. Sicut ſi in patris honorem fecit,pater accepit beneficium: ſic pater beneficio in filium collato non obligatur,etiam ſi fruitur. Si tamen occaſionem habuerit, volet & ipſe præſtare aliquid: non tanquam ſoluendi neceſſitatem habeat, ſed tanquam incipiendi cauſam. Repeti à patre beneficium non debet. Si quid pro hoc benignè facit,iuſtus,non gratus eſt. Nam illud finiri non poteſt, ſi patri do beneficium, & matri, & auo,& auunculo, & liberis,& affinibus,& amicis,& ſeruis,& patriæ. Vbi ergo beneficium incipit ſtare? Sorites enim ille inexplebilis ſubit: cui difficile eſt modum imponere, quia paulatim ſurrepit, & non deſinit ſerpere.Illud ſolet quæri.Fratres duo diſſident, ſi alterum ſeruo,an dem beneficium ei,qui fratrem inuiſum non periſſe moleſtè laturus eſt. Non eſt dubium, quin beneficium ſit, etiam inuito prodeſſe: ſicut non dedit beneficiũ, qui inuitus profuit.

Cap. xx. Beneficium,inquit,vocas,quo ille offenditur, quo torquetur ? Multa beneficia triſtem frontem & aſperam habent, quemadmodũ ſecare & vrere vt ſanes, & vinculis coercere. Non eſt ſpectandum an doleat quis beneficio

ficio accepto: ſed an gaudere debeat. Non eſt malus nummus, quēm barbarus & ignarus formæ publicæ reiecit. Beneficium & odit & accepit, ſi modo id prodeſt, ſi is qui dabat, vt prodeſſet dedit. nihil refert an bonam rem malo animo quis accipiat. Agedum, hoc in contrariū verte. Odit fratrem ſuum, quem illi expedit habere. Hunc occidi, non eſt beneficium, quamuis ille dicat eſſe, & gaudeat. Inſidioſiſſimè nocet, cui gratię aguntur pro iniuria. Video. Prodeſt aliqua res, & ideo beneficium eſt: nocet, & ideo non eſt beneficium. Ecce, quod nec proſit, nec noceat, dabo: & tamen beneficium eſt. Patrem alicuius in ſolitudine exanimē inueni, corpus eius ſepeliui, nec illī profui (quid enim illius intererat, quo genere dilaberetur?) nec filio, quid enim per hoc commodi acceſſit illi? Dicā quid conſecutus ſit: officio ſolemni & neceſſario per me functus eſt. Præſtitit patri eius, quod ipſe præſtare voluiſſet, nec non & debuiſſet. Hoc tamen ita beneficium eſt, ſi non miſericordiæ & humanitati dedi, vt quodlibet cadauer abſconderem: ſed ſi corpus agnoui, ſi filio tunc hoc præſtare me cogitaui. At ſi terrā ignoto mortuo inieci, nullum habeo huius officij debitorem, in publicum humanus. Dicet aliquis, Quid tantopere quæris, cui dederis beneficiū, tanquam repetiturus aliquando? Sunt qui nunquam iudicāt eſſe repetendum, & has cauſas afferūt: Indignus etiam repetenti non reddet: dignus etiam per ſe referet. Præterea ſi bono viro dediſti, expecta ne iniuriam illi facias appellando, tanquam non fuiſſet ſua ſponte redditurus. Si malo viro dediſti: fer. Beneficium verbo ne corruperis, creditum faciendo. Præterea lex quod nō iuſſit

repeti, vetuit. Vera ſunt iſta, quàm diu me nihil vrget, quàm diu fortuna nihil cogit, petam potius beneficium quàm repetã: ſed ſi de ſalute liberorum agitur, ſi in periculũ vxor deducitur, ſi patriæ ſalus ac libertas mittit me etiam quo ire nollem, imperabo pudori meo, & teſtabor omnia me feciſſe, ne opus eſſet mihi auxilio hominis ingrati. Nouiſſimè recipiẽdi beneficij neceſſitas, repetendi verecundiam vincet. Deinde cum bono viro beneficium do, ſic do, tanquam nunquam repetiturus, niſi neceſſe fuerit. Sed lex, inquit, non permittendo exigere vetuit.

Cap. xxi. Mvlta legem non habent, nec actionem: ad quæ conſuetudo vitæ humanę, lege omni valentior, dat aditum. Nulla lex iubet amicorum ſecreta non eloqui, nulla lex fidem etiam inimico præſtare. Quæ lex ad id præſtandum nos quod alicui promiſimus, alligat? Querar tamen cum eo, qui arcanum ſermonem non continuerit, & fidem datam, nec ſeruatam, indignabor. Sed ex beneficio, inquit, creditum facis. Minimè. Non enim exigo, ſed repeto: & ne repeto quidem, ſed admoneo. Ne vltima quidẽ neceſſitas in hoc aget, vt ad eum veniam, cũ quo diu mihi luctandum ſit. Qui tam ingratus eſt, vt illi non ſit ſatis admoneri, eũ tranſibo, nec dignum iudicabo, qui gratus eſſe cogatur. Quomodo fœnerator quoſdam debitores non appellat, quos ſcit decoxiſſe, & in quorum pudorẽ nihil ſupereſt, quod pereat: ſic ego quoſdã ingratos palàm ac pertinaciter præteribo, nec ab vllo beneficium repetam, niſi à quo non ablaturus ero ſed recepturus.

Cap. xxii. Mvlti ſunt, qui nec negare ſciant, quod acceperunt, nec referre: qui nec tã

boni

boni ſunt quàm grati, nec tam mali quàm ingrati, ſegnes & tardi, lenta nomina, non mala. Hos ego non appellabo, ſed commonefaciã, & ad officium aliud agentes educam, qui ſtatim mihi ſic reſpondebunt: Ignoſce, non mehercule ſciui hoc te deſiderare: alioquin vltro obtuliſſem. Rogo ne me ingratum exiſtimes, memini quid mihi præſtiteris. Hos ego quare dubitẽ, & ſibi meliores & mihi facere? Quemcunq; potuero peccare prohibeo, multò magis amicum, & ne peccet, & ne in me potiſſimum peccet. Alterum illi beneficium do, ſi illum ingratum eſſe non patior: nec durè illi exprobrabo, quæ præſtiti, ſed quàm potero molliſſimè: vt poteſtatem referendæ gratiæ faciam, renouabo memoriam eius, & petam beneficium: ipſe me repetere intelliget. Aliquando vtar verbis durioribus, ſi emendari illum ſperauero poſſe. Nam deploratum propter hoc quoque non exagitabo, ne ex ingrato inimicum faciam. Quod ſi admonitionis quoque ſuggillationem ingratis remittimus, ſegniores ad reddẽda beneficia faciemus. Quoſdam verò ſanabiles & qui fieri boni poſſint, ſi quid illos remorderet, perire patiemur admonitione ſublata, qua & pater filium aliquando correxit, & vxor maritum aberrantem ad ſe reduxit, & amicus languentem amici fidẽ erexit.

CAP. XXIII. QVIDAM vt expergiſcantur non feriendi, ſed commouendi ſunt. Eodẽ modo quorundam ad referendam gratiã fides non ceſſat, ſed lãguet. Hãc peruellamus. Noli munus tuum in iniuriam vertere. Iniuria eſt enim, ſi in hoc non repetis, vt ingratus ſim. Quid ſi ignoro, quid deſideres? Quid ſi occupationibus diſtrictus, & in alia vocatus, occaſionem non obſer-

uaui? Oſtēde mihi quid poſſim, quid velis. Quare deſperas, antequàm tentas? Quare properas & beneficium & amicum perdere? Vnde ſcis nolim, an ignorem, an animus, an facultas deſit mihi? Experire. Admonebo ergo, non amare, non palam: ſine conuicio: ſic, vt ſe rediſſe in memoriam, non reduci putet.

CAP. XXIIII. CAVSAM dicebat apud diuum Iuliū ex veteranis quidā paulò violentior aduerſus vicinos ſuos, & cauſa premebatur. Meminiſti, inquit, imperator, in Hiſpania, talum te torſiſſe circa Sucronem? cùm Cæſar meminiſſe ſe dixiſſet: Meminiſti quoque, inquit, ſub quadam arbore minimū vmbræ ſpargente, cū velles reſidere feruentiſſimo ſole, & eſſet aſperrimus locus, in quo ex rupibus acutis, vnica illa arbor eruperat, quendam ex cōmilitonibus penulam ſuā ſubſtrauiſſe? Cùm dixiſſet Cęſar: Quid ni meminerim? & quidem ſiti confectus, quia impeditus ire ad fontem proximū non poterā, repere manibus volebam, niſi commilito, homo fortis ac ſtrenuus, aquam mihi in galea ſua attuliſſet. Potes ergo, inquit, Imperator, agnoſcere illū hominē aut illā galeam? Cæſar ait, ſe nō poſſe galeam agnoſcere, hominē pulchrè poſſe: & adiecit, puto ob hoc iratus, quòd ſe à cognitione media ad veterem fabulā abduceret. Tu vtique ille non es. Meritò, inquit, Cæſar me non agnoſcis nam cùm hoc factum eſt, integer erā, poſtea ad Mundam in acie oculus mihi effoſſus eſt, & in capite lecta oſſa. Nec galeam illam ſi videres, agnoſceres. Machæra enim Hiſpana diuiſa eſt. Vetuit illi exhiberi negotium Cæſar: & agellos, in quibus vicinalis via, cauſa rixæ ac litium fuerat, militi ſuo donauit.

CAP.

CAP. XXV. QVID ergo? nō repeteret beneficium ab Imperatore, cuius memoriam multitud. rerum confuderat? quem fortuna ingens, exercitus diſponentem, non patiebatur ſingulis militibus occurrere? Non eſt hoc repetere beneficium, ſed reſumere bono loco poſitum & paratum. Ad quod tamen vt ſumatur, manus porrigenda eſt. Repetam itaque, quia hoc aut neceſſitate facturus ero, aut illius cauſa, à quo repetam. Tiberius Cæſar inter initia dicenti cuidam, Meminiſti, antequam plures notas familiaritatis veteris proferret: Non memini, inquit, quid fuerim. Ab hoc nedum eſſet repetendum beneficium, optanda erat obliuio. Auerſabatur omnium amicorum & æqualium notitiam, & illam ſolam præſentem fortunam ſuā aſpici, illā ſolam cogitari ac narrari volebat: inquiſitorem habēbat veterem amicum. Magis tempeſtiuè repetendum eſt beneficium, quàm petendum. Adhibenda verborum moderatio, vt nec ingratus poſſit diſſimulare. Tacendum & expectandum, ſi inter ſapientes viueremus: & tamen ſapientibus quoque indicare melius fuiſſet, quid rerum noſtrarum ſtatus poſceret. Deos, quorum notitiam nulla res effugit, rogamus: & illos vota non exorant, ſed admonent. Diis quoque, inquam, Homericus ille ſacerdos allegat officia, & aras religioſè cultas, quo obſequentes faciat, & pareant. Moneri velle ac poſſe, ſecunda virtus eſt. Huc illuc frænis leniter motis flectendus eſt animus, paucis ſui rector optimus, proximi ſunt, qui admoniti in viam redeunt. His non eſt dux detrahendus. Opertis oculis ineſt acies, ſed ſine vſu, quā lumē à diis immiſſum ad miniſteria ſua euocat.

Inſtrumenta ceſſant, niſi illa in opus ſuum artifex mouerit. Ineſt interim animi volūtas bona: ſed torpet, modo deliciis ac ſitu, modo officij inſcitia. Hanc vtilem facere debemus: nec irati relinquere in vitio, ſed vt magiſtri puerorū diſcentium patienter ferre offenſationes memoriæ labentis. Quæ, quemadmodum ſubiecto vno aut altero verbo, ad contextum reddendę orationis adducta eſt, ſic ad referendam gratiam admonitione reuocanda eſt.

LIBER SEXTVS.

CAPVT I.

QVædam, Liberalis, virorum optime, exercendi tantum ingenij cauſa quæruntur, & ſemper extra viam iacent: quædā & dum quæruntur, oblectamento ſunt, & quæſita, vſui. Omnium tibi copiam faciam. Tu illa, vtcunque tibi viſum erit, aut peragi iubeto, aut ad explicādum ludorū ordinem induci. His quoq; ſi abire protinus iuſſeris, nonnihil actū erit. Nam etiam quod diſcere ſuperuacuum eſt, prodeſt cognoſcere. Ex vultu igitur tuo pendebo, prout ille ſuaſerit mihi: alia detinebo diutius, alia expellā.

CAP. II. AN beneficium eripi poſſit, quæſitū eſt Quidam negant poſſe. Non enim res eſt, ſed actio: quomodo aliud eſt munus; aliud ipſa donatio: aliud qui nauigat, aliud ipſa nauigatio. Et quamuis æger non ſit ſine morbo, non tamen idem eſt æger & morbus. Ita aliud eſt beneficium ipſum, aliud quod ad vnumquemque noſtrum beneficio peruenit. Illud incorporale eſt,

irri-

Irritum non fit: materia illius huc & illuc iactatur,& dominum mutat.Itaque tu tuum eripis,ipſa rerum natura reuocare quod dedit,non poteſt. Beneficia ſua interrumpit, non reſcindit. Qui moritur,tamen vixit: qui amiſit oculos, tamen vidit. Quæ ad nos peruenerunt,ne ſint,effici poteſt: ne fuerint, non poteſt. Pars autem beneficij & quidem certiſſima eſt,quæ fuit.Nõnunquam vſu beneficij longiore prohibemur, beneficium quidem ipſum non eraditur. Licet omnes in hoc vires ſuas natura aduocet, retro illi agere ſe non licet. Poteſt eripi domus,& pecunia,& mancipium,& quicquid eſt,in quo hæſit beneficij nomen. Ipſum verò ſtabile & immotum eſt. Nulla vis efficiet,ne hic dederit,ne ille acceperit.

CAP. III. EGREGIE mihi videtur M. Antonius apud Rabiriũ poetam,cum fortunã ſuam tranſeuntem alio videat, & ſibi nihil relictum, præter ius mortis, id quoque, ſi cito occupauerit,exclamare:*Hoc habeo,quodcunque dedi.* O quãtum habere potuit, ſi voluiſſet. Hæ ſunt diuitiæ certæ, in quacunque ſortis humanæ leuitate, vno loco permanſuræ: quæ quo maiores fuerint hoc minorem habebunt inuidiam. Quid tanquam tuo parcis?Procurator es. Omnia iſta quæ vos tumidos, & ſupra humana elatos, obliuiſci cogunt veſtræ fragilitatis, quæ ferreis clauſtris cuſtoditis armati, quæ ex alieno ſanguine rapta veſtro defenditis, propter quæ claſſes cruentaturas maria deducitis,propter quæ quaſſatis vrbes,ignari,quantum telorum in aduerſos fortuna comparet, propter quæ ruptis totiens affinitatis,amicitiæ, collegij fœderibus,inter contendentes duos terrarum orbis eliſus eſt, non ſunt

veſtra:in depoſiti cauſa ſunt, iã iámq; ad aliũ dominũ ſpectãtia, aut hoſtis nulla, aut hoſtilis animi ſucceſſor inuadet. Quæris quomodo illa tua facias? dono dando. Conſule ergo rebus tuis, & certam tibi earum atque inexpugnabilem poſſeſſionem para, honeſtiores illas non ſolũ, ſed tutiores facturus, illud quod ſuſpicis, quo te diuitem ac potentem putas, quamdiu poſſides, ſub nomine ſordido iacet. Domus eſt, ſeruus eſt, nummi ſunt. cùm donaſti, beneficium eſt.

CAP. IIII. FATERIS, inquit, nos aliquando beneficium non debere ei, à quo accepimus: ergo ereptum eſt. Multa ſunt, propter quæ beneficium debere deſinimus: non quia ablatum, ſed quia corruptũ eſt. Aliquis reum me defendit: ſed vxorem meam per vim ſtupro violauit. Nõ abſtulit beneficium, ſed opponendo illi parem iniuriam, ſoluit me debito: & ſi plus læſit, quam ante profuerat, non tantum gratia extinguitur, ſed vlciſcendi querendique libertas fit, vbi in comparatione beneficij præponderauit iniuria, ita nõ aufertur beneficium, ſed vincitur. Quid? non tam duri quidam, & tam ſcelerati patres ſunt, vt illos auerſari & eiurare ius faſque ſit? Nunquid ergo illi abſtulerunt, quæ dederãt? Minimè, ſed impietas ſequentium temporũ commendationem omnis prioris officij ſuſtulit. Nõ beneficium tollitur, ſed beneficij gratia: & efficitur, non, ne habeam, ſed ne debeam. Pecuniã aliquis mihi credidit: ſed domum meam incẽdit, penſatum eſt creditum damno. nec reddidi illi, nec tamen debeo. Eodem modo & hic: quia aliquid benignè aduerſus me fecit, aliquid liberaliter, ſed poſtea multa ſuperbè, contumelioſe, crudeliter, eo loco me poſuit, vt perinde li-

liber aduerſus eum ſim, quaſi non accepiſſem. Vim beneficiis ſuis attulit. Colonum ſuum non tenet quamuis tabellis manentibus, qui ſegetē eius proculcauit, qui ſuccidit arbuſta: non quia recepit, quod pepigerat, ſed quia ne reciperet, effecit. Sic debitori ſuo creditor ſæpe damnatur, vbi plus ex alia cauſa abſtulit, quàm ex credito petit. Non tantùm inter creditorem & debitorem iudex ſedet qui dicat, Pecuniam crediſti. Quid ergo? pecus abegiſti, ſeruum eius occidiſti, agellum quem non emeras poſſides: æſtimatione facta, debitor diſcede, qui creditor veneras. Sæpe etiam beneficium manet, nec debetur, ſi ſecuta eſt dantem pænitentia, ſi miſerū ſe dixit, quod dediſſet, ſi cùm daret ſuſpirauit, vultum obduxit, perdere ſe credidit, non donare: ſi ſua cauſa, aut certè non mea, dedit: ſi nō deſiit inſultare, gloriari, & vbique iactare, & acerbum munus ſuum facere. Manet itaque beneficium, quamuis non debeatur: ſicuti quædam pecuniæ, de quibus ius creditori non dicitur, debentur, ſed non exiguntur.

CAP. V. INTER beneficia quoque & iniurias ratio confertur. Dediſti beneficium: iniuriam poſtea feciſti. Et beneficio gratia debetur, & iniuriæ vltio. Nec ego illi gratiam debeo, nec ille mihi pœnā. Alter ab altero abſoluitur. Cū dicimus, Beneficiū illi reddidi: nō hoc dicimus, illud nos quod acceperamus reddidiſſe, ſed aliud pro illo. Reddere enim eſt, rē pro re dare. Quid ni? cùm omnis ſolutio non idem reddat, ſed tantūdem. Nam & pecuniā dicimur reddidiſſe, quāuis numerauimus pro argenteis aureos, quamuis nō interuenerint nūmi, ſed delegatione & verbis perfecta ſolutio ſit. Videris mihi dicere:

Perdis operam. Quorſum enim pertinet ſcire, me,an maneat quod non debetur?Iuriſcõſultorum iſtæ acutæ ineptiæ ſunt, qui hereditatem negant vſucapi poſſe, ſed ea quæ in hereditate ſunt:tanquam quicquam aliud ſit hereditas quã ea quæ in hæreditate ſunt. illud mihi potius diſtingue, quod poteſt ad rem pertinere, cum idem homo beneficium mihi dedit,& poſtea fecit iniuriam, vtrum & beneficium illi reddere debeam,& me ab illo nihilominus vindicare,ac veluti duobus nominibus ſeparatim reſpondere: an alterum alteri contribuere,& nihil negotij habere,vt beneficium iniuria tollatur,beneficio iniuria.Illud enim video in foro fieri,quid in veſtra ſchola iuris ſit,vos ſciatis. Separantur actiones, & de eo quod agimus, de eodem nobiſcum agitur.Confunditur formula,ſi qui apud me pecuniam depoſuerit, idem mihi poſtea furtum fecerit,& ego cum illo furti agam,& ille mecum depoſiti,

CAP. VI. QVAE propoſuiſti,mi Liberalis,exempla,certis legibus continentur,quas neceſſe eſt ſequi:lex legi non miſcetur. Vtraque ſua via it;depoſitum habet ſuam actionem propriã,tam mehercule quàm furtum. Beneficium nulli legi ſubiectum eſt: me arbitro vtitur: licet comparare inter ſe quantum profuerit mihi quiſque, aut quantum nocuerit:tum pronuntiare,vtrum plus debeatur mihi,an debeam.In illis nihil eſt noſtræ poteſtatis:eundum eſt,qua ducimur. In beneficio tota poteſtas mea eſt: ego itaque iudico illa, non ſeparo, nec diduco, ſed iniurias ac beneficia ad eũdẽ iudicẽ mitto. Alioquin iubes me eodem tempore amare & odiſſe, queri & gratias agere:quod natura non recipit.Potius com-

comparatione facta inter ſe beneficij & iniurię, videbo an etiam vltro mihi debeatur. Quomodo ſi quis ſcriptis noſtris, alios ſuperne imprimat verſus, priores litteras non tollit, ſed abſcondit: ſic beneficium ſuperueniens iniuriam apparere non patitur.

CAP. VII. VVLTVS tuus, cui regendum me tradidi, colligit rugas & attrahit frontem, quaſi longius exeam. Videris mihi dicere:

Quo tantum mihi dexter abis? *Litus ama.——*
huc dirige curſum.

Non poſſum magis. Itaque ſi huic ſatisfactum exiſtimas, illo tranſeamus, an ei debeatur aliquid qui nobis inuitus profuit. Hoc apertius potui dicere, niſi propoſitio deberet eſſe confuſior, vt diſtinctio ſtatim ſubſecuta oſtenderet vtrumque quæri an ei deberemus, qui nobis, dum nõ vult, profuit: & an ei, qui dum neſcit. Nã ſi quis coactus aliquid boni fecit, quin nos non obliget, manifeſtius eſt, quàm vt vlla in hoc verba impendenda ſint. Et hæc quæſtio facilè expeditur, & ſi qua ſimilis huic moueri poteſt, ſi totiẽs illo cogitationem noſtram conuerterimus. Beneficium nullum eſt, niſi quod ad nos primum aliqua cogitatio defert, deinde amica & benigna. Itaq; nec fluminibus gratias agimus quãuis aut magna nauigia patiantur, & ad ſubuehẽdas copias largo ac perenni alueo currant, aut piſcoſa & amœna pinguibus aruis interfluant: nec quiſquam Nilo beneficium debere ſe iudicat, non magis quàm odiũ, ſi immodicus ſuperfluxit, tardeq; receſſit: nec ventus beneficium dat, licet lenis & ſecundus aſpiret: nec vtilis & ſalubris cibus. Nam qui beneficium mihi daturus eſt, debet non tantum prodeſſe, ſed velle. Ideo

nec mutis animalibus quicquam debetur. Et quàm multos è periculo velocitas equi rapuit? Nec arboribus: Et quàm multos æſtu laborantes, ramorum opacitas texit? Quid autem intereſt, vtrũ mihi qui neſcit, profuerit, an qui ſcire nõ potuit? cùm vtriq; velle defuerit? Quid autẽ intereſt, vtrũ me iubeas naui, aut vehiculo, aut lanceę debere beneficiũ: an ei qui ęquè quàm iſta propoſitum benefaciendi nullum habuit, ſed profuit caſu?

CAP. VIII. BENEFICIVM aliquis neſciẽs accipit, nemo à neſciẽte. Quomodo multos fortuita ſanant, nec ideo remedia ſunt? & in flumẽ alicui cecidiſſe frigore magno, cauſa ſanitatis fuit: quomodo quorundã flagellis quartana diſcuſſa eſt, & metus repẽtinus animũ in aliã curã auertẽdo ſuſpectas horas fefellit: nec ideo quicquam horum etiam ſi ſaluti fuit, ſalutare eſt: ſic quidam nobis proſunt, dum nolunt: ímmo quia nolũt: non tamen ideo illis beneficiũ debemus. Quid ſi perniciosa illorũ conſilia fortuna deflexit in melius, an exiſtimas me debere ei quicquã, cuius manus cùm me peteret, percuſſit hoſtẽ meum, qui nocuiſſet, niſi erraſſet? Sæpe teſtis dũ apertè peierat, etiã veris teſtibus abrogauit fidẽ, & reũ velut factione circumuentũ miſerabilẽ reddidit. Quoſdam ipſa quæ premebat, potentia eripuit: & iudices quem damnaturi erant cauſa, damnare gratia noluerunt. Non tamẽ hi beneficium dederunt, quãuis profuerint, quia telum quo miſſum ſit, non quo peruenerit, quęritur. Et beneficium ab iniuria diſtinguit, nõ euentus, ſed animus. Aduerſarius meus dũ contraria dicit, & iudicẽ ſuperbia offendit, & vnum teſtẽ temerè dimittit, cauſam meam erexit. Nõ quæ-

quęro an pro me errauerit, quia cōtra me voluit.

CAP. IX. NEMPE vt gratus ſim, velle debeo idem facere quod ille. Vt beneficium daret, velle debuit. Nā quid eſt iniquius homine, qui eum odit, à quo in turba calcatus, aut reſperſus, aut quo nollet impulſus eſt? At quid eſt aliud, quod illum querelæ eximat, cùm in re ſit iniuria, quā neſciſſe quid faceret? Eadē res efficit, ne hic beneficium dederit, ne ille iniuriam fecerit. Et amicum & inimicum voluntas facit. Quàm multos militiæ morbus eripuit? quoſdam ne ad ruinam domus ſuæ occurrerēt, inimicus vadimonio tenuit: ne in piratarum manus peruenirent, quidam naufragio cōſecuti ſunt. Nec his tamen beneficiū debemus: quoniā extra ſenſum officij caſus eſt: nec inimico cuius nos lis exercuit, dū vexat ac detinet. Non eſt beneficium, niſi quod à bona volūtate proficiſcitur, niſi illud agnoſcit, qui dedit. Profuit aliquis mihi dū neſcit, nihil illi debeo. Profuit cū vellet nocere, imitabor ipſū.

CAP. X. AD primum illū reuertamur, vt gratiam referam. aliquid facere me vis: ipſe vt beneficiū mihi daret, nihil fecit. Vt ad alterū trāſeamus, vis me huic gratiam referre, vt quod à nolente accepi, volens reddā. Nam quid de tertio loquar, qui ab iniuria in beneficiū delapſus eſt? Vt beneficiū tibi debeam, parū eſt voluiſſe te dare, vt non debeam, ſatis eſt noluiſſe. Beneficiū enim voluntas nuda non efficit, ſed quod beneficium non eſſet, ſi optimæ ac pleniſſimæ voluntati fortuna deeſſet, id æquè beneficium non eſt, niſi fortunam voluntas anteceſſit. Non enim profuiſſe te mihi oportet, vt ob hoc tibi obliger, ſed ex deſtinato profuiſſe.

CAP. XI. Cleanthes exēplo eiuſmodi vtitur:

Ad quęrendum, inquit, & accerſendum ex academia Platonem, duos pueros miſi. Alter totam porticũ perſcrutatus eſt, alia quoq; loca in quibus illum inueniri poſſe ſperabat, percurrit, & domũ non minus laſſus quàm irritus rediit. Alter apud proximum circulatorem reſedit, & dũ vagus atq; erro vernaculis congregatur, & ludit, tranſeuntẽ Platonem, quem non quæſierat, inuenit. Illũ, inquit, laudabimus puerũ, qui quãtum in ſe erat, quod iuſſus eſt fecit: hunc feliciter inertẽ caſtigabimus. Voluntas eſt quæ apud nos ponit officium: cuius vide quæ cõditio ſit, vt me debito obſtringat. Parum eſt illi velle, niſi profuit: parum eſt profuiſſe, niſi voluit. Puta enim aliquẽ donare voluiſſe, nec donaſſe, animũ quidem eius habeo, ſed beneficiũ non habeo: quod cõſummat, & res, & animus. Quemadmodum ei qui voluit mihi pecuniam credere, ſed non credidit, nihil debeo: ita ei qui voluit mihi beneficiũ dare, ſed non potuit, amicus quidem ero, ſed non obligatus. Et volã illi aliquid præſtare: nã & ille voluit mihi. Ceterũ ſi benigniore fortuna vſus præſtitero, beneficium dedero, non gratiam retulero. Ille mihi gratiam dedit referre: huic initium à me fiet numerandi.

CAP. XII. INTELLIGO iã quid velis quærere. Nõ opus eſt te dicere. Vultus tu' loquitur. Si quis ſua cauſa nobis profuit, eine, inquis, debetur aliquid? Hoc enim ſæpe te conquerẽtem audio, quod quædam homines ſibi præſtãt, aliis imputant. Dicam, mi Liberalis, ſed prius hanc quæſtiunculam diuidam, & rẽ æquam ab iniqua ſeparabo. Multum enim intereſt, vtrum aliquis beneficiũ nobis det ſua cauſa, an noſtra: an ſua & noſtra. Ille qui totus ad ſe ſpectat, & nobis

prodeſt,quia aliter ſibi prodeſſe non poteſt: eo loco mihi eſt, quo qui pecori ſuo hibernum & æſtiuum pabulum proſpicit: eo loco quo qui captiuos ſuos vt commodius væneant,paſcit,& opimos boues ſaginat ac defricat: quo laniſta, qui familiam ſuam ſumma cura exercet atque ornat. Multum(vt ait Cleanthes)à beneficio diſtat negotiatio.

CAP. XIII. RVRSVS non ſum tam iniquus, vt nihil ei debeam, qui cùm mihi vtilis eſſet,fuit & ſibi. Non enim exigo,vt ſine reſpectu ſui mihi conſulat: immo etiam opto,vt beneficium mihi datum, vel magis danti profuerit:dummodo id qui dabat duos intuens dederit, & inter me ſéque diuiſerit. Licet id ipſe ex maiore parte poſſideat, ſi modo me in conſortium admiſit,ſi duos cogitauit;ingratus ſum, nõ ſolum iniuſtus, niſi gaudeo hoc illi profuiſſe quod proderat mihi. Summæ malignitatis eſt, non vocare beneficium niſi quod dantem aliquo incommodo affecit. Aliter illi qui beneficium dat ſua cauſa, reſpondebo. Quare potius te mihi profuiſſe dices,quàm me tibi? Puta,inquit,aliter fieri non poſſe me magiſtratum, quã ſi decem captos ciues ex magno captiuorum numero redemero. nihil debebis mihi, cùm te ſeruitute ac vinculis liberauero? Atqui mea id cauſa faciam. Aduerſus hoc reſpondeo. Aliquid iſtic tua cauſa facis, aliquid mea. Tua, quòd redimis:mea,quòd eligis. tibi enim ad vtilitatem tuam ſatis eſt, quoſlibet redemiſſe. Itaque debeo non quod redimis me, ſed quod eligis.poteras enim & alterius redemptione idem conſequi quod mea.Vtilitatem rei partiris mecum, & me in beneficium recipis, duobus profutu-

cum.Præfers me aliis : hoc totum mea cauſa facis. Itaque ſi prætorem te factura eſſet decē captiuorum redemptio , decē autē ſoli captiui eſſemus,nemo quicquā tibi deberet ex nobis:quia nihil haberes quod cuiquā imputares, à tua vtilitate ſeductū.Non ſum iniquus beneficij interpres: nec deſidero illud mihi tantùm dari , ſed & tibi.

CAP. XIIII. QVID ergo,inquit,ſi in ſortē nomina veſtra conijci iuſſiſſem,& tuū nomē inter redimendos exiſſet, nihil deberes mihi?immo deberē,ſed exiguū.Quid ſit hoc dicam.Aliquid mea cauſa facis,quòd me ad fortunā redēptionis admittis, quòd nomē meum exiit, ſorti debeo:quòd exire potuit,tibi.Aditū mihi ad beneficiū tuū dediſti, cuius maiorē partē fortunæ debeo:ſed hoc ipſum tibi,quod fortunæ debere potui. Illos ex toto præteribo, quorū mercenariū beneficium eſt:quod qui dat,non computat cui,ſed quāti daturus ſit,quod vndiq; in ſe conuerſum eſt.Vēdit mihi aliquis frumentū,viuere nō poſſum niſi emero : ſed nō debeo vitā, quia emi.Nec quā neceſſariū fuerit,æſtimo,ſine quo victurus nō fui:ſed quàm gratuitū,quod nō habuiſſem,niſi emiſſem : in quo inuehēdo mercator non cogitauit, quantū auxilij allaturus eſſet mihi,ſed quātū lucri ſibi. Quod emi,nō debeo.

CAP.XV.ISTO modo,inquit,ne medico quidē debere te,niſi mercedulā, dices : nec præceptori,quia aliquid numeraueris.Atqui omnium horum apud nos magna caritas, magna reuerētia eſt. Aduerſus hoc reſpondetur,quædā pluris eſſe,quàm emuntur.Emis à medico rem inæſtimabilem , vitam ac valetudinem bonam:à bonarum artium præceptore ſtudia liberalia,& ani-

ni

nimi cultum. Itaque his non rei pretium,ſed operæ ſoluitur,quòd deſeruiũt,quòd à rebus ſuis auocati nobis vacant:mercedem nõ meriti,ſed occupationis ſuæ ferũt.Aliud tamen dici poteſt verius,quod ſtatim ponam,ſi priùs quomodo iſtud refelli poſſit,oſtendero.Quædã,inquit,pluris ſunt quàm vænierũt, & ob hoc aliquid mihi extra pro illis,quãuis empta ſint debes.Primum quid intereſt quanti ſint, cùm de pretio inter ementem & vendentem conuenerit?Deinde nõ væniit illud ſuo pretio,ſed tuo.Pluris eſt,inquit, quàm væniit.Sed pluris vænire non potuit.Pretium autẽ cuiuſq; rei pro tempore eſt. Cùm benè iſta laudaueris, tanti ſunt quanto pluris vænire non poſſunt. Præterea nihil venditori debet, qui bene emit. Deinde etiam ſi pluris iſta ſunt,non tamen vllum iſtic tuum munus eſt,vt non ex vſu effectuve , ſed ex conſuetudine & annona æſtimetur. Quod tu pretium ponis traiiciẽti maria, & per medios fluctus, cum e terræ conſpectu receſſit,certã ſecanti viam,& proſpicienti futuras tẽpeſtates, & ſecuris omnibus iubenti ſubitò vela ſtringi, armamẽta demitti,paratos ad incurſum procellæ, & repentinũ impetum ſtare?Huic tamẽ tantæ rei præmium vectura perſoluit. Quanti æſtimas in ſolitudine hoſpitium, in imbre tectum, in frigore balneũ, aut ignem?Scio tamen quanti iſta conſecuturus diuerſorium ſubeam.Quãtum nobis præſtat,qui labentẽ domũ fulcit? & agentem ex imo rimas, inſulam incredibili arte ſuſpendit? Certo tamẽ & leui pretio fultura conducitur. Murus nos ab hoſtibus tutos,& à ſubitis latronũ incurſionibus præſtat.Notũ eſt tamẽ, illas turres pro ſecuritate publica propugnacula habituras,excitaturus

faber quid in diem mereat.

CAP. XVI. INFINITVM erit, ſi latius exẽpla conquiram, quibus appareat, paruo magna conſtare. Quid ergo? quare medico & præceptori plus quiddam debeo, nec aduerſus illos mercede defungor? Quia ex medico ac præceptore in amicum tranſeunt, & nos non arte quã vendunt, obligant, ſed benigna & familiari voluntate. Itaque medico qui nihil amplius quàm manum tangit, & me inter eos, quos perambulat, ponit, ſine vllo affectu facienda vitandáve præcipiens, nihil amplius debeo: quia me non tanquam amicum vidit, ſed tanquam imperatorem. Ne præceptorem quidem habeo cur venerer, ſi me in grege diſcipulorum habuit, ſi nõ putauit dignũ propria & peculiari cura, ſi nunquam in me direxit animũ, & cùm in medium effunderet, quæ ſciebat, non didici, ſed excepi. Quid ergo eſt, quare iſtis debeatur multum? nõ quia pluris eſt quod vendiderunt quàm emimus ſed quia nobiſipſis aliquid præſtiterunt. Ille plus impendit, quàm medico neceſſe eſt. Pro me, non pro fama artis, extimuit. Non fuit contentus remedia monſtrare, ſed admouit. Interea ſollicitus aſſedit, ad ſuſpecta tempora occurrit. Nullum miniſterium oneri illi, nullum faſtidio fuit. Gemitus meos non ſecurus excepit. In turba multorum inuocantium, ego illi potiſſima cura fui. Tantùm aliis vacauit, quantum mea valetudo permiſerat. Huic ego non tanquàm medico, ſed tanquam amico obligatus ſum. Alter rurſus in docendo & laborem & tędium tulit, præter illa quæ præcipientibus in commune dicuntur, aliqua inſtillauit ac tradidit, hortando bonam indolem erexit, & modò laudi-

laudibus fecit animũ, modo admonitionibus diſcuſſit deſidiam. Tũ ingenium latens & pigrũ, iniecta (vt ita dicam) manu, extraxit, nec quæ ſciebat, maligne diſpenſauit, quo diutius eſſet neceſſarius; ſed cupiit ſi poſſet vniuerſa tranſfundere. Ingratus ſum, niſi illum inter gratiſſimas neceſſitudines diligo.

CAP. XVII. SORDIDISSIMORVM quoque artificiorum inſtitoribus ſupra cõſtitutum aliquid adiicimus, ſi nobis opera illorum enixior viſa eſt: & gubernatori, & opifici viliſſimæ mercis, & in diem ſe locãti, corollarium aſperſimus: In optimis vero artibus quæ vitam aut conſeruant, aut excolunt, qui nihil ſe plus exiſtimat debere quàm pepigit, ingratus eſt. Adiice, quòd talium ſtudiorum traditio miſcet animos. hoc cùm factum eſt, tam medico quàm præceptori pretium operæ ſoluitur, animi debetur.

CAP. XVIII. PLATO cùm flumen naue tranſiſſet, nec ab illo quicquam portitor exegiſſet, honori hoc ſuo datum credens, dixit poſitum illi eſſe apud Platonem officium. Deinde paulo poſt, cum alium atque alium gratis eadẽ tranſueheret ſedulitate, negauit illi iam apud Platonem poſitum officium. Nam vt tibi debeam aliquid, pro eo quod præſtas, debes non tantum mihi præſtare, ſed tanquam mihi. Nòn potes ob id quenquam appellare, quod ſpargis in populum. Quid ergo? Nihil debetur pro hoc? Nihil tanquam ab vno. cum omnibus ſoluam, quod tibi cum omnibus debeo.

CAP. XIX. NEGAS, inquit, vllum dare beneficium eum, qui me gratuita naue per flumẽ Padum tulit? Nego. Aliquid boni facit, benefi-

cium non dat. Facit enim ſua cauſa, aut vtique non mea. Ad ſummam, ne ipſe quidem ſe mihi beneficium iudicat dare: ſed aut reip. aut viciniæ, aut ambitioni ſuæ præſtat: & pro hoc aliud quoddam commodum expectat, quàm quod à ſingulis recepturus eſt. Quid ergo, inquit, ſi princeps ciuitatem dederit omnibus Gallis, ſi immunitatem Hiſpanis, nihil hoc nomine ſinguli debebunt? Quid ni debeant? Debebunt autem
non tanquam proprium beneficium, ſed tan- 16
quam publici partem. Nullam, inquit, habuit cogitationem mei. Illo tempore, quo vniuerſis proderat, noluit mihi propriè ciuitatem dare: nec in me direxit animum. Ita quare ei debeã qui me ſibi non ſubſtituit, cùm facturus eſſet, quod fecit? Primum cùm cogitauit Gallis omnibus prodeſſe, & mihi cogitauit prodeſſe. Eram enim Gallus: & me, etiam ſi non mea, publica tamen nota comprehendit. Deinde ego quoque
illi non tanquam proprium debebo, ſed com- 20
mune. Vnus è populo, non tanquam pro me ſoluam, ſed tanquam pro patria conferam.

CAP. XX. Siquis patriæ meæ pecuniam credat, non dicã me illius debitorem, nec hoc æs alienum profitebor, aut candidatus, aut reus: ad exoluendum tamen hoc, portionem meã dabo. Sic iſtius muneris quod vniuerſis datur, debitorem me nego: quia mihi dedit quidem, ſed nõ propter me: & mihi quidem, ſed neſciens an
mihi daret: nihilominus aliquid mihi dependẽ 30
dum ſciam, quia ad me quoque circuitu longo peruenit. Propter me factum debet eſſe quod me obliget. Iſto, inquit, modo nec Lunæ, nec Soli quicquam debes, non enim propter te mouentur. Sed cùm in hoc moueantur, vt vniuer-

ſa

ſa conſeruent,& pro me mouentur.Vniuerſorũ enim pars ſum.Adiice nunc,quod noſtra & horum conditio diſſimilis eſt.Nam qui mihi prodeſt, vt per me proſit & ſibi , non dedit beneficium : quia me inſtrumentum vtilitatis ſuæ fecit.Sol autem & Luna etiamſi nobis proſunt,nõ in hoc tamen proſunt , vt per nos proſint ſibi. Quid enim nos illis conferre poſſumus?

CAP. XXI. SCIAM,inquit, Solem ac Lunam nobis velle prodeſſe, ſi nolle potuerint,illis autem non licet non moueri. Ad ſummã conſiſtãt, & opus ſuum intermittant. Hoc vide quot modis refellatur. Non ideo minus vult,qui nõ poteſt nolle.Immo magnum argumentum eſt firmæ volũtatis,ne mutare quidem poſſe. Vir bonus non poteſt non facere, quod facit:nõ enim erit bonus,niſi fecerit. Ergo nec bonus vir beneficium dat, quia facit quod debet,non poteſt autem non facere quod debet. Præterea multũ intereſt,vtrum dicas.Non poteſt hoc non facere,quia cogitur:an,Non poteſt nolle.Nam ſi neceſſe eſt illi facere , non debeo ipſi beneficium, ſed cogenti. Si neceſſe eſt illi velle ob hoc quia nihil habet melius quod velit,ipſe ſe cogit. Ita quod tanquam coacto non deberem, tanquam cogenti debeo. Deſinant inquit velle.Hoc loco tibi occurrat. Quis tam demens eſt, vt eam neget voluntatem eſſe cui non eſt periculum deſinendi,vertendique ſe in contrarium : cùm ex diuerſo nemo æque videri debeat velle, quàm cuius voluntas vſq; eo certa eſt,vt æterna ſit.An ſi is quoque vult, qui poteſt ſtatim nolle,is non videbitur velle, in cuius naturã nõ cadit nolle?

CAP. XXII.AGEDVM,inquit,ſi poſſunt,reſiſtant. Hoc dicis, Omnia iſta ingẽtibus interual-

lis diducta, & in cuſtodiam vniuerſi diſpoſita, ſtationes ſuas deſerant, ſubita cófuſione rerum ſidera ſideribus incurrant, & rupta rerum concordia in ruinam diuina labantur, contextuſq; velocitatis citatiſſimæ, in tot ſæcula promiſſas vices in medio itinere deſtituat, & quæ nunc eunt alternis redeuntq; opportunis libramẽtis, mundum ex æquo temperantia, repentino concrementur incendio, & ex tanta varietate ſoluantur, atque eant in vnum omnia: Ignis cuncta poſſideat; quem deinde pigra nox occupet, & profunda vorago tot deos ſorbeat. Eſt tanti, vt tu coarguaris. Iſta tibi proſunt etiam inuito, cuntque iſta tua cauſa: etiam ſi maior illis alia ac prior cauſa eſt.

CAP. XXIII. ADIICE nunc, quod non externa cogunt deos. ſed ſua illis in legem æterna voluntas eſt. ſtatuerunt quæ non mutarent. Itaque non poſſunt videri facturi aliquid, quãuis nolint: quia quicquid deſinere non poſſunt, perſeuerare voluerunt. Nec vmquã primi conſilij deos pœnitet. Sine dubio illis deſciſcere in contrarium non licet. Sed non ideo, quia vis ſua illos in propoſito tenet, ex imbecillitate permanent; ſed quia non licet ab optimis aberrare, & ſic ire decretum eſt. In prima autem illa conſtitutione, cum vniuerſa diſponerent, etiam noſtra viderunt, rationemque hominis habuerunt. Itaque nõ poſſunt videri ſua tantum cauſa decurrere, & explicare opus ſuum: quia pars operis ſumus & nos. Debemus ergo & Soli, & Lunæ, & cæteris cæleſtibus beneficium: quia etiam ſi potiora illis ſunt, in qua oriuntur, nos tamen in maiora ituri iuuant. Adiice, quod deſtinato iuuant. Ideóque obligati ſumus, qui non

in beneficium ignorantium incidimus, ſed hæc quæ accipimus, accepturos ſciérunt: & quanquã maius illis propoſitum ſit, maiórque actus ſui fructus, quam ſeruare mortalia: tamen in noſtras quoque vtilitates à principio rerum præmiſſa mens eſt, & is ordo mundo datus, vt appareat curam noſtri non inter vltima habitam. Debemus parentibus noſtris pietatem. & multi non vt gignerent coierunt. Dij non poſſunt videri neſciſſe quid effecturi eſſent, cum omnibus alimenta protinus, & alia vtilia prouiderint. nec eos per negligẽtiam genuere, quibus tam multa genuerant. Cogitauit enim nos ante natura, quam fecit. Nec tam leue opus ſumus, vt illi potuerimus excidere. Vide quantum nobis permiſerit, quàm non intra homines, humani imperij conditio ſit. Vide in quantum corporibus vagari liceat, quæ non coërcuit fine terrarum, ſed omnem in partem ſui miſit. Vide, animi quantum audeant, quemadmodum ſoli aut nouerint deos aut quærant, & mente in altum data diuina comitentur. Scias, non eſſe hominem tumultuarium & incogitatum opus. Inter maxima rerum ſuarum natura nihil habet quo magis glorietur aut certe cui glorietur. Quantus iſte furor eſt, controuerſiam diis muneris ſui facere? Quomodo aduerſus eos hic erit gratus quibus gratia referri ſine impendio non poteſt, qui negat ab his accepiſſe ſe, à quibus cum maxime accipit, qui & ſemper daturi ſunt, & nunquam recepturi? Quanta autem peruerſitas, ob hoc alicui non debere, quia etiam inficianti benignus eſt: & continuationem ipſam, ſeriemq; beneficij, argumentum vocare neceſſario dantis? Nolo. ſibi habeat. Quis illum rogat? & omnes

alias impudentis animi voces his aſtrue. Non ideo de te minus meretur is,cuius liberalitas ad te etiam dum negas peruenit, cuiuſque beneficiorum,vel hoc maximum,quod etiam querenti daturus eſt.

Cap. xxiiii. Non vides,quemadmodum teneram liberorum infantiam, parẽtes ad ſalubrium rerum patientiam cogant?Flentium corpora ac repugnantium, diligenti cura fouent:& ne membra libertas immatura detorqueat, in rectum exitura conſtringunt, & mox liberalia ſtudia inculcant, adhibito timore nolentibus. Ad vltimum audacem iuuentam frugalitati,pudori,moribus bonis,ſi parum ſequitur, coactam applicant. Adoleſcentibus quoque,ac iam potentibus ſui,ſi remedia, metu aut intemperãtia reiiciunt,vis adhibetur, ac ſeruitus. Itaque beneficiorum maxima ſunt, quæ à parentibus accipimus,dum aut neſcimus,aut nolumus.

Cap. xxv. His ingratis, & repudiantibus beneficia,non quia nolunt,ſed ne debeãt,ſimiles ſunt ex diuerſo nimis grati, qui aliquid incõmodi precari ſolent his quibus obligati ſunt, aliquid aduerſi, in quo affectum memorẽ accepti beneficij approbẽt. An hoc rectè faciant, & pia voluntate quęritur: quorũ animus ſimilis eſt prauo amore flagrantibus, qui amicæ ſuæ optãt exilium, vt deſertam fugientemque comitentur:optant inopiam,vt magis deſideranti donẽt: optant morbum, vt aſſideant. & quicquid inimicus optaret,amantes vouent. Ferè idẽ itaque exitus eſt odij & amoris inſani. Tale quiddã & his accidit, qui amicis incommoda optant, quæ detrahant,& ad beneficium iniuria veniũt:cum ſanctius ſit vel ceſſare, quàm per ſcelus officio

lo-

locum quærere. Quid ſi gubernator à Diis tempeſtates infeſtiſſimas, & procellas petat, vt gratior ars ſua periculo fiat? Quid ſi imperator deos oret, vt magna vis hoſtium circumfuſa caſtris, foſſas ſubito impetu compleat, & vallum trepidante exercitu conuellat, & in ipſis portis, infeſta ſigna conſtituat, quo maiore cum gloria rebus lapſis profligatiſque ſuccurrat? Omnes iſti beneficia ſua deteſtabili via ducunt, qui deos contra eum aduocant, cui ipſi affuturi ſunt, & ante illos ſterni, quàm erigi volunt. Inhumana iſta, & peruerſè grati animi natura eſt, contra eum optare, cui honeſtè deeſſe non poſſis.

CAP. XXVI. NON nocet illi votum meum, inquit, quia ſimul opto & periculum & remedium. Hoc dicis, nonnihil te peccare, ſed minus quàm ſi ſine remedio periculũ optares. Nequitia eſt: vt extrahas, mergere: euertere, vt ſuſcites: vt emittas, includere. Non eſt beneficiũ, iniuriæ finis: nec vnquã id detraxiſſe meritum eſt, quod ipſe qui detraxit, intulerat. Non vulneres me malo, quã ſanes. Potes inire gratiam, ſi quia vulneratus ſum, ſanas: non, ſi vulneras, vt ſanandus ſim. Nunquam cicatrix, niſi collata vulneri, placuit: quod ita coiſſe gaudemus, vt nõ fuiſſe mallemus. Si hoc ei optares, cuius nullum beneficium haberes, inhumanum erat votũ: quãto inhumanius ei optas, cui beneficium debes?

CAP. XXVII. SIMVL, inquit, vt poſſim ferre illi opẽ, precor. Primũ, vt te in media parte voti tui occupẽ, iam ingratus es. Nondũ audio quid illi velis præſtare, ſcio quid illũ velis pati. Sollicitudinẽ illi & metũ, & maius aliquod imprecaris malũ, vt ope indigeat. Hoc contra illũ eſt. Optas vt tua indigeat ope. Hoc pro te eſt: non

ſuccurrere vis illi,ſed ſoluere. Qui ſic properat, ipſe ſolui vult, non ſoluere. Ita quod vnum in voto tuo honeſtum videri poterat, turpe & ingratum eſt,nolle debere. Optas enim,non vt tu facultatem habeas referendæ gratiæ, ſed vt ille neceſſitatem implorandæ. Superiorem te facis, & quod nefas eſt, bene meritum ad pedes tuos mittis. Quanto ſatius eſt,honeſta voluntate debere,quàm per malam rationem ſoluere? Si inficiareris quod acceperas, minus peccares:nihil enim niſi quod dederat,amitteret. Nunc vis illum ſubiici tibi iactura rerum ſuarum, & ſtatus mutatione in id deuocari,vt infra beneficia ſua iaceat. Gratum te reputabo? coram eo, cui prodeſſe vis,opta. Votum tu iſtud vocas, quod inter gratum & inimicum poteſt diuidi? quod nõ dubites aduerſarium & hoſtem feciſſe, ſi extrema taceantur? Hoſtes quoque optauerunt capere quaſdam vrbes,vt ſeruarent:& vincere quoſdam vt ignoſcerent. Nec ideo non hoſtilia vota:in quibus quod mitiſſimum eſt, poſt crudelitatem venit. Denique qualia eſſe iudicas vota, quæ nemo tibi minus volet, quàm is pro quo fiunt,ſuccedere? Peſſime cum eo agis, cui vis à diis noceri, à te ſuccurri : inique cum ipſis diis. Illis enim duriſſimas partes imponis,tibi humanas. Vt tu proſis,dij nocebunt. Si accuſatorem ſubmitteres,quem deinde remoueres; ſi aliqua illum lite implicares, quam ſubinde diſcuteres, nemo de tuo ſcelere dubitaret. Quid intereſt, vtrum iſtud fraude tentetur,an voto? Niſi quod potentiores illi aduerſarios quæris. Nõ eſt quod dicas: Quam enim illi iniuriam facio? Votum tuum aut ſuperuacuum eſt,aut iniurioſum:immo iniurioſum,etiam ſi irritum. Quicquid non effi-

efficis,dei munus eſt: iniuria vero, quicquid optas. Sat eſt. Tibi non aliter debemus iraſci, quàm ſi feceris.

Cap. xxviii. Si vota,inquit,valuiſſent,& in hoc valuiſſent,vt tutus eſſes.Primum certum mihi optas periculum ſub incerto auxilio. Deinde vtrumque certum puta:quod nocet, prius eſt. Prætereà tu conditionem voti tui noſti.me tempeſtas occupauit,portus ac præſidij dubium. Quantum exiſtimas tormentum, etiam ſi accepero,eguiſſe?etiam ſi ſeruatus fuero,trepidaſſe? etiam ſi abſolutus fuero,cauſam dixiſſe?Nullius metus tam gratus eſt finis, vt non gratior ſit ſolida & inconcuſſa ſecuritas. Opta vt reddere mihi beneficium poſſis, cùm opus erit, non vt opus ſit. Si eſſet in tua poteſtate quod optas,ipſe feciſſes.

Cap. xxix. Qvanto hoc honeſtius votum eſt? Opto in eo ſtatu ſit;quo ſemper beneficia diſtribuat, nunquam deſideret. Sequatur illum materia, qua tam benigne vtatur largiendo iuuandoque, vt nunquam illi ſit dandorum beneficiorum inopia,datorum pœnitentia. Naturam per ſe pronam ad humanitatem, ad miſericordiam & clementiam irritet ac prouocet turba gratorum: quos illi & habere coñtingat, nec experiri neceſſe ſit. Ipſe nulli implacabilis ſit,ipſi nemo placandus.Tam æquali in eum fortuna indulgentia perſeueret, vt nemo in illum poſſit eſſe,niſi conſcientia, gratus. Quanto hæc iuſtiora vota ſunt,quę te in nullam occaſionem differunt,ſed gratum ſtatim faciunt?Quid enim prohibet referre gratiam proſperis rebus? Quã multa ſunt, per quæ quidquid debemus,reddere etiam felicibus poſſumus: Fidele conſilium,

aſſidua conuerſatio, ſermo comis,& ſine adulatione iucundus, aures, ſi deliberare velit, diligẽtes, tutæ, ſecretæ, conuictus familiaritas. Neminẽ tam altè ſecunda poſuerunt, vt non illi eò magis amicus deſit, quia nihil abſit.

CAP. XXX. ISTA triſtis, & omni voto ſubmoueẽda occaſio, ac procul repellenda. Vt gratus eſſe poſſis, iratis diis opus eſt? Nec ex hoc quidẽ peccare te intelligis, quod melius cum eo agitur, cui ingratus es. Propone in animo tuo carcerẽ, vincula, ſordes, ſeruitutẽ, bellũ, egeſtatem. Hæ ſunt occaſiones tui voti, ſi quis tecum contraxit, per iſta dimittitur. Quin potius eũ potentem eſſe vis, cui plurimũ debes, & beatũ? Quid enim (vt dixi) vetat te referre, etiam ſumma felicitate præditis gratiam? cuius plena tibi occurret & varia materia. Quid? tu neſcis debitum etiam locupletibus ſolui? Ne te inuitum diſtringam: Omnia ſanè excluſerit opulenta felicitas: monſtrabo tibi, cuius rei inopia laborent magna faſtigia, quid omnia poſſidentibus deſit. Scilicet ille, qui verum dicat, & hominem inter mentientes ſtupentem, ipſaq; conſuetudine pro rectis blanda audiendi, ad ignorantiã veri perductum, vindicet à conſenſu concentuque falſorum. Non vides quemadmodum illos in præceps agat extincta libertas, & fides in obſequiũ ſeruile ſubmiſſa, dum nemo ex animi ſui ſententia ſuadet, diſſuadetque, ſed adulandi certamen eſt, & vnũ amicorum omniũ officium, vna contentio, quis blandiſſimè fallat? Ignorauere vires ſuas, & dum ſe tam magnos quàm audiũt, credunt attraxere ſuperuacua, & in diſcrimen rerum omnium peruentura bella: vtilẽ & neceſſariam rupere cõcordiam: ſecuti iram, quam

nemo

nemo reuocabat, multorum ſanguinem hauſerunt, fuſuri nouiſſimè ſuum, dum vindicant inexplorata pro certis, flectique non minus exiſtimant turpe quàm vinci, & perpetua credunt, quæ in ſummum perducta maximè nutant. Ingentia ſuper ſe caſura regna fregerunt, nec intellexerunt, in illa ſcæna & vanis & cito diffluentibus bonis refulgente, ex eo tēpore ipſos nihil non aduerſi expectare debuiſſe, ex quo nihil veri audire potuerunt.

CAP. XXXI. CVM bellum Græciæ indiceret Xerxes, animum tumentem, oblitumque quàm caducis conſideret, nemo non impulit. Alius aiebat, non laturos nuntium belli, & ad primam aduentus famam, terga verſuros. Alius, nihil eſſe dubij, quin illa mole non vinci ſolum Græcia, ſed obrui poſſet: magis verendū, ne vacuas deſertáſque vrbes inuenirent, & profugis hoſtibus vaſtæ ſolitudines relinquerentur, nō habituris, vbi tantas vires exercere poſſent. Alius, illi vix rerum naturam ſufficere, anguſta eſſe claſſibus maria, militi caſtra, explicandis equeſtribus copiis campeſtria, vix patere cœlum ſatis ad emittenda omni manu tela. Cum in hunc modum multa vndique iactarentur, quæ hominem nimia æſtimatione ſui furentem concitarent, Demaratus Lacedæmonius ſolus dixit, ipſam illam qua ſibi placeret multitudinē indigeſtā & grauē, metuendā eſſe ducēti: nō enim vires, ſed pondus habere: immodica nunquam regi poſſe: nec diu durare, quicquid regi non poteſt. In primo, inquit, ſtatim monte Lacones obiecti, dabunt tibi ſui experimentum. Tot iſta gentium millia trecenti morabuntur, hærebunt in veſtigio fixi, & commiſſas ſibi anguſtias

tuebuntur, & corporibus obſtruent. Tota illos Aſia non mouebit loco. Tantas minas belli, & pœne totius generis humani ruentis impetum, pauciſſimi ſuſtinebunt. Cum te mutatis legibus ſu's natura tranſmiſerit, in ſemita hærebis, & æſtimabis futura damna, cùm computaueris quanti Thermopylarum anguſta conſtiterint. Scies te fugari poſſe, cùm ſcieris poſſe retineri. Cedent quidem tibi pluribus locis velut torrentis more ablati, cuius cum magno terrore, prima vis defluit: deinde hinc atque illinc coorientur, & tuis te viribus prement. Verum eſt quod dicitur, maiorem belli apparatum eſſe, quam qui recipi ab his regionibus poſſit, quas oppugnare conſtituis. Sed hæc res contra nos eſt. Ob hoc ipſum te Græcia vincet, quia non capit. Vti toto te non potes. Præterea, quæ vna rebus ſalus eſt, occurrere ad primos rerum impetus, & inclinatis opem ferre non poteris, nec fulcire ac firmare labantia. Multo ante vinceris, quam victum eſſe te ſentias. Ceterum nõ eſt, quod exercitum tuum ob hoc ſuſtineri putes non poſſe, quia numerus eius duci quoque ignotus eſt. Nihil tam magnum eſt, quod perire non poſſit: cui naſcitur in perniciem, vt alia quieſcant, ex ipſa magnitudine ſua cauſa. Acciderunt quæ Demaratus prædixerat. Diuina atque humana impellentem, & mutantem quicquid obſtiterat, trecenti ſtare iuſſerunt: ſtratúſque per totam paſſim Græciam Xerxes intellexit, quantum ab exercitu turba diſtaret. Itàque Xerxes pudore quàm damno miſerior, Demarato gratias egit, quod ſolus ſibi verum dixiſſet, & permiſit petere quod vellet, petit ille, vt Sardis maximam Aſiæ ciuitatem curru vectus in-

tra-

traret,rectam capite tiaram gerens, id ſolis datum regibus. Dignus fuerat præmio antequam peteret: ſed quàm miſerabilis gens, in qua nemo fuit,qui verum diceret regi,niſi qui non dicebat ſibi.

CAP. XXXII. DIVVS Auguſtus filiam intra pudicitiæ maledictum impudicam relegauit, & flagitia principalis domus in publicum emiſit: admiſſos gregatim adulteros, pererratam nocturnis comeſſationibus ciuitatem, forũ ipſum ac roſtra, ex quibus pater legẽ de adulteriis tulerat,filię in ſtupra placuiſſe,quotidianũ ad Marſyam concurſum: cùm ex adultera in quæſtuariam verſa, ius omnis licentiæ ſub ignoto adultero peteret. Hæc non tam vindicanda principi quàm tacenda (quia quarũdam rerum turpitudo etiam ad vindicantem redit) parũ potẽs iræ publicauerat. Deinde cum interpoſito tempore, in locum iræ ſubiiſſet verecundia, gemẽs quod non illa ſilentio preſſiſſet, quæ tamdiu neſcierat, donec loqui turpe eſſet, ſæpe exclamauit: Horum nihil mihi accidiſſet, ſi aut Agrippa,aut Mæcenas vixiſſet. Adeo tot habẽti millia hominũ,duos reparare difficile eſt. Cæſæ ſunt legiones, & protinus ſcriptæ. Fracta claſſis & intra paucos dies natauit noua. Sæuitum eſt in opera publica ignibus: ſurrexerũt meliora cõſumptis. Tota vita, Agrippæ & Mæcenatis vacauit locus. Quid putem? defuiſſe ſimiles qui aſſumerentur: an ipſius vitium fuiſſe, qui maluit quæri, quàm quærere? Non eſt quod exiſtimemus,Agrippam & Mæcenatem ſolitos illi vera dicere: qui ſi vixiſſent,inter diſſimulantes fuiſſent. Regalis ingenij mos eſt,in præſentium contumeliã,amiſſa laudare, & his virtutem dare vera dicẽdi, à qui-

bus iam audiendi periculum non eſt.

CAP. XXXIII. SED vt me ad propoſitū reducam, vides quàm facile ſit, gratiam referre felicibus, & in ſummo humanarum opum poſitis: dic illis non quod volunt audire, ſed quod audiſſe ſemper volēt. Plenas aures adulationibus, aliquando vera vox intret. Da conſilium vtile. Quæris quid felici præſtare poſſis? Effice, ne felicitati ſuæ credat, vt ſciat illam multis & fidis manibus continendā. Parū in illum contuleris, ſi illi ſemel ſtultam fiduciam permāſuræ ſemper potentiæ excuſſeris, docuerisque mobilia eſſe quæ dedit caſus, & maiore curſu fugere quàm veniunt: nec his portionibus, quibus ad ſumma peruentum eſt, retro iri? ſæpe inter fortunā maximam & vltimam nihil intereſſe? Neſcis quantum ſit pretiū amicitię, ſi non intelligis multum te ei daturum, cui dederis amicum, rē non domibus tantum ſed ſæculis raram, quæ nō alibi magis deeſt, quàm vbi creditur abūdare. Quid? iſtos tu libros, quos vix nomenclatorum complectitur aut memoria, aut manus, amicorum exiſtimas eſſe? Non ſunt iſti amici, qui agmine magno ianuam pulſant, qui in primas & ſecundas admiſſiones digeruntur. Conſuetudo iſta vetus eſt regibus, regeſque ſimulantibus, populū amicorum deſcribere. Eſt proprium ſuperbiæ, magno æſtimare introitum, ac tactum ſui liminis, pro honore dare, vt oſtio ſuo propius aſſideas, vt gradum prior intra domum ponas, in qua deinceps multa ſunt oſtia, quæ receptos quoque excludunt.

CAP. XXXIIII. APVD nos primi omnium Gracchus, & mox Liuius Druſus inſtituerūt ſegregare turbam ſuam, & alios in ſecretum recipere,

pere, alios cum pluribus, alios cum vniuerſis. Habuerunt itaq; iſti amicos primos,habuerũt & ſecundos,neutros veros. Amicum vocas,cuius diſponitur ſalutatio:aut poteſt huius tibi patere fides, qui per fores malignè apertas non intrat, ſed illabitur?Huic peruenire vſq; ad diſtringendã libertatẽ licet, cuius vulgare & publicũ verbum & promiſcuum ignotis, Aue, non niſi ſuo ordine emittitur? Ad quemcunque itaque iſtorum veneris,quorum ſalutatio vrbem concutit, ſcito, etiam ſi animaduerteris obſeſſos ingenti frequentia vicos, & commeantium in vtramq; partem cateruis itinera compreſſa,tamen venire te in locũ hominibus plenum, amicis vacuũ. In pectore amicus, non in atrio quæritur. Illo recipiendus eſt, illic retinendus, & in ſenſibus recondendus.Hoc doce,gratus es.Malè de te exiſtimas, ſi inutilis es, niſi afflicto, ſi rebus tuis ſuperuacuus.Quemadmodũ te & in dubiis,& in aduerſis,& in lætis ſapienter geris,vt dubia prudenter tractes, aduerſa fortiter, læta moderatè, ita in omnia vtilẽ te amico exhibere potes.Aduerſa eius ſi nec deſerueris,nec optaueris,multa nihilominus, vt non optes in tãta varietate, quæ tibi materiam exercendæ fidei præbeant, incidẽt.Quemadmodũ qui optat diuitias alicui, in hoc,vt illarũ partem ipſe ferat, quamuis pro illo videatur optare, ſibi proſpicit: ſic qui optat amico aliquam neceſſitatẽ, quam adiutorio ſuo fideq; diſcutiat: quod eſt ingrati, ſe illi præfert, & tanti æſtimat illum miſerum eſſe,vt ipſe gratus ſit,& ob hoc ipſum ingratus eſt. Exonerare enim ſe vult,& graui ſarcina liberare.Multũ intereſt,vtrum properes referre gratiã, vt reddas beneficium,an vt ne debeas. Qui reddere vult,

illius ſe commodo aptabit, & idoneum illi venire tempus volet. Qui nihil aliud quàm ipſe liberari vult, quacunque ad hoc cupiet peruenire: quod eſt peſſimæ voluntatis.

CAP. XXXV. ISTA nimia feſtinatio ingrati eſt. id apertius exprimere non poſſum, quàm ſi repetiuero quod dixi. Non vis reddere acceptū beneficium, ſed effugere. Hoc dicere videris. Quando iſto carebo? Quocunque modo mihi laborandum eſt, ne iſti obligatus ſim. Si optares vt illi ſolueres de ſuo, multū abeſſe videreris à grato, hoc quod optas, iniquius eſt. Execraris enim illum, & caput ſanctū tibi, dira imprecatione defigis. Nemo, vt exiſtimo, de immanitate animi tui dubitaret, ſi apertè illi paupertatem, ſi captiuitatem, ſi famem ac metum imprecareris. At quid intereſt, vtrum vox iſta tua ſit, an votum? Sanus aliquid horum opta. I nunc, & hoc eſſe grati puta, quod ne ingratus quidem faceret, qui modo non vſque in odium, ſed tantum ad inficiationem beneficij perueniret.

CAP. XXXVI. Quis pium dicet Æneā, ſi patriam capi voluerit, vt captiuitate patrē eripiat, Quis Siculos iuuenes, vt bona liberis exempla monſtrarent, ſi optauerunt vt Ætna immenſa ignium vi ſupra ſolitū ardens, daret ipſis occaſionem exhibendæ pietatis, ex medio parentibus incendio raptis? Nihil debet Scipioni Roma, ſi Punicum bellum vt finiret, perſeuerare maluit. Nihil Deciis, quod morte patriam ſeruauerūt, ſi prius optauerant, vt deuotioni fortiſſimæ locū vltima rerum neceſſitas faceret. Grauiſſima infamia eſt medici, opus quærere. Multi quos auxerant morbos, & irritauerant, vt maiore gloria ſanarent, non potuerunt diſcutere, aut cum magna

gna

gna miſerorum vexatione vicerunt.

CAP. XXXVII. CALISTRATVM aiunt, ita certè Hecaton auctor eſt, cùm in exilium iret, in quod multos ſimul cum illo ſeditioſa ciuitas & intemperanter libera expulerat, optãte quodam, vt Athenienſibus neceſſitas reſtituendi exules eſſet, abominatum talem reditũ. Rutilius noſter animoſius. Cum enim quidam illũ conſolaretur, & diceret inſtare arma ciuilia: breui futurum, vt omnes exules reuerterentur: Quid tibi, inquit, mali feci, vt mihi peiorem reditum, quàm exitũ optares? Malo, vt patria exilio meo erubeſcat, quàm reditu mœreat. Non eſt iſtud exilium, cuius neminem nõ magis quàm damnatum pudet. Quemadmodum illi ſeruauerunt bonorum ciuium officium, qui reddi ſibi penates ſuos noluerunt clade communi, quia ſatius erat duos vnico malo affici, quã omnes publico: ita non ſeruat grati hominis affectum, qui bene de ſe merentem difficultatibus vult opprimi, quas ipſe ſubmoueat: qui etiam ſi bene cogitat, malè precatur. Ne in patrocinium quidem, nedum in gloriam eſt, incendium extinxiſſe, quod feceris. In quibuſdam ciuitatibus impium votum ſceleris vicem tenuit.

¶CAP. XXXVIII. DEMADES certè Athenis eum qui neceſſaria funeribus venditabat, dãnauit, cùm probaſſet magnum lucrũ optaſſe: quod contingere illi ſine multorum morte non poterat. Quæri tamen ſolet, an merito damnatus ſit. Fortaſſe optauit, non vt multis venderet, ſed vt carè: vt paruo ſibi conſtarent quæ venditurus eſſet. Cùm conſtet negotiatio ex empto & vendito, quare votum eius in vnam partem trahis, cùm lucrum ex vtraque ſit? Præterea omnes li-

cet qui in illa negotiatione ſunt damnes: omnes enim idem volunt, idem intra ſe optant: Magnam hominum partem damnabis. Cui enim non ex alieno incommodo lucrum? Miles bellum optat. Agricolam annonæ caritas erigit. Eloquens captat pretium ex litium numero. Medicis grauis annus in quæſtu eſt. Inſtitores delicatarum mercium, iuuentus corrupta locupletat. Nulla tempeſtate, nullo igne lædantur tecta: iacebit opera fabrilis. Vnius votum deprehenſum eſt, omnium ſimile eſt. An tu Arruntium & Aterium, & ceteros qui captandorum teſtamentorum artem profeſſi ſunt, non putas eadem habere quæ deſignatores & libitinarios vota? Illi tamē quorum mortes optent, neſciūt: hi familiariſſimum quemque, ex quo propter amicitiam ſpei plurimum eſt mori cupiunt. Illorum damno nemo viuit: hos quiſquis differt, exhaurit. Optāt ergo nō tantū vt accipiāt quod turpi ſeruitute meruerūt: ſed etiā vt tributo graui liberentur. Non eſt itaque dubium, quin hi magis quod damnatum eſt in vno, optent: quibus quiſquis morte profuturus eſt, vita nocet. Omnium tamen iſtorum tam nota ſunt vota, quàm impunita. Denique ſe quiſque conſulat, & in ſecretum pectoris ſui recedat, & inſpiciat quid tacitus optauerit. Quàm multa ſunt vota, quæ etiam ſibi fateri pudet: quàm pauca, quæ facere coram teſte poſſimus.

CAP. XXXVIIII. SED non quicquid reprehendēdum, etiam damnandum eſt: ſicut hoc votum amici, quod in manibus eſt, malè vtentis bona voluntate, & in id incidentis, quod euitat. Nam dum gratum animum feſtinat oſtendere, ingratus eſt. Hic, ait, in poteſtatem meam reci-

dat,

dat,gratiam meam deſideret,ſine me ſaluus,honeſtus,tutus eſſe non poſſit. Tam miſer ſit,vt illi beneficij loco ſit quicquid redditur. Circumueniant illum domeſticæ inſidiæ, quas ego poſſim ſolus opprimere. Inſtet potens inimicus & grauis,infeſta turba nec inermis,& creditor vrgeat & accuſator.

Cap. xxxx. Vide quàm ſis æquus,horum optares nihil,ſi tibi beneficium non dediſſet.Vt alia taceam, quæ grauiora cõmittis, peſſima pro optimis referendo , hoc certè delinquis , quod non expectas ſuum cuiuſque rei tempus , quod æquè peccat, qui non ſequitur ; quàm qui antecedit. Quomodo nõ ſemper beneficiũ recipiẽdum eſt,ſic non vtique reddendum.Si mihi nõ deſideranti redderes , ingratus eſſes,quanto ingratior es , qui deſiderare mè cogis? Expecta. Quare ſubſidere apud te munus meum nõ vis? Quare obligatus moleſtè fers? Quare quaſi cum acerbo feneratore ſignare rationem parẽ properas?Quid mihi negotium quæris? Quid in me deos immittis? Quomodo exigeres, qui ſic reddis?

Cap. xli. Ante omnia ergo,Liberalis,hoc diſcamus,beneficia ſecurè debere,& occaſiones reddendorum obſeruare , non manu facere. Hanc ipſam cupiditatem primo quoque tempore liberandi ſe , meminerimus ingrati eſſe. Nemo enim libẽter reddit, quod inuitus debet, & quod apud ſe non vult eſſe,onus iudicat eſſe, non munus.Quãto melius ac iuſtius,in promptu habere merita amicorum:& offerre, non ingerere,nec obæratum ſe iudicare?Quoniã beneficiũ commune vinculũ eſt, & inter ſe duos alligat. Dic, Nihil moror, quo minus tuum reuer-

tatur opto hilaris accipias, ſi neceſſitas alterutri noſtrum imminet,fatoque quodam datum eſt, vt aut tu cogaris beneficium recipere , aut ego accipere,det potius qui ſolet. Ego paratus ſum. Nulla mora in Turno:oſtendam hunc animum, cùm primum tempus aduenerit.Interim dij teſtes ſunt.

Cap. xlii. Soleo,mi Liberalis,notare hũc in te affectum,& quaſi manu prendere,verentis & æſtuantis , ne in vllo officio ſis tardior. Non decet gratum animum ſollicitudo , ſed contra ſumma fiducia ſui: & ex conſcientia veri amoris, dimiſſa omnis anxietas. Tam cum vitio eſt recipere quod non debes, quàm nõ dare quod debes. Hoc beneficij primũ dati ſit ius , vt recipiendi tempus eligat qui dedit. At vereor,ne homines de me ſequius loquantur. Malè agit, qui famæ , non conſcientiæ gratus eſt. Duos iſtius rei iudices habes.te,quem non potes fallere , & illum , quem potes. Quid ergo ſi nulla interuenerit occaſio? ſemper debebo ? debebis: ſed palam debebis,ſed libenter debebis, ſed cũ magna voluptate apud te depoſitum intueberis.Pænitet accepti beneficij, quem nondũ redditi piget. Quare qui tibi dignus viſus eſt,à quo acciperes,indignus videatur,cui debeas?

Cap. xliii. In magnis erroribus ſunt, qui ingentis animi credunt,proferre,donare,pluriũ ſinum ad domum replere : cum iſta interdum non magnus animus faciat, ſed magna fortuna. Neſciunt, quanto maius ac difficilius interdum ſit capere, quàm fundere. Nam vt nihil alteri detraham , quoniam vtrumque vbi virtute fit, par eſt , non minoris eſt animi beneficiũ debere,quàm dare. Eo quidem operoſius hoc quàm

H-

illud,quo maiore diligentia cuſtodiuntur accepta'quàm dãtur. Ideo nõ eſt trepidandũ,quàm cito reponamus,nec properandum intempeſtiuè: quia æquè delinquit,qui ad referendã gratiã properat tempore alieno , quàm qui ſuo ceſſat. Poſitum eſt illi apud me,nec illius nomine,nec meo timeo.Bene illi cautum eſt. Nõ poteſt hoc beneficium perdere,niſi mecum:immo ne mecum quidem.Egi illi gratias,id eſt,retuli.Qui nimis de beneficio reddendo cogitat,nimis cogitare alterum de recipiendo putat. Præſtat eſſe in vtrumque facilem , ſi vult recipere beneficium,referamus, reddamúſque læti, illud apud nos cuſtodiri mauult,quid theſaurum eius eruimus:quid cuſtodiam recuſamus? Dignus eſt,cui vtrum volet, liceat. Opinionem quidem & famam eo loco habeamus,tanquam quæ non ducere,ſed ſequi debeat.

LIBER SEPTIMVS.

CAPVT I.

BOnum,mi Liberalis,habeas animum:

In manibus terræ.Non hic te carmine longo.
Atque per ambages & longa exorſa tenebo.

Reliquias hic liber cogit. Exhauſta materia,circumſpicio,non quid dicam,ſed quid non dixerim.Boni tamen conſules quicquid ſupereſt,cũ tibi ſuperfuerit. Si voluiſſem lenocinari mihi, debuit paulatim opus creſcere,& ea pars in finẽ reſeruari, quam quilibet etiam ſatiatus appeteret.Sed quicquid maximè neceſſariũ erat,in primũ ſtatim congeſſi:nunc ſi quid effugit,recolli-

go. Nec mehercule, ſi me interrogas, nimis ad rem exiſtimo pertinere, vbi dicta ſint quæ tegunt mores, perſequi cetera, non in remedium animi, ſed in exercitationem ingenij inuenta. Egregiè enim hoc dicere Demetrius Cynicus, vir meo iudicio magnus, etiam ſi maximis comparetur, ſolet plus prodeſſe, ſi pauca præcepta ſapientiæ teneas, ſed illa in promptu tibi & in vſu ſint, quàm ſi multa quidem didiceris, ſed illa non habeas ad manum. Quemadmodũ, inquit, magnus luctator eſt, non qui omnes numeros nexuſque perdidicit, quorum vſus ſub aduerſario rarus eſt, ſed qui in vno ſe aut altero bene & diligenter exercuit, & eorũ occaſiones intẽtus ſpectat: nec enim refert, quàm multa ſciat, ſi ſcit, quantum victoriæ ſatis eſt: ſic in hoc ſtudio multa delectant, pauca vincunt. Licet neſcias, quæ ratio Oceanum effundat ac reuocet: quare ſeptimus quiſque annus ætati ſignũ imprimat: quare latitudo porticus ex remoto ſpectãtibus, non ſeruet proportionem ſuam, ſed vltima in anguſtias coeant, & columnarum nouiſſima interualla iungantur: quid ſit quod geminorum conceptũ ſeparet, partum iungat, vtrum vnus concubitus ſpargatur in duos, an totiens concepti ſint: cur pariter natis fata diuerſa ſint, maximiſque rerum ſpatiis diſtent, quorum inter ortus minimũ intereſt, non multum tibi nocebit tranſiſſe, quæ nec licet ſcire, nec prodeſt. Inuoluta veritas in alto latet. Nec de malignitate naturę queri poſſumus: quia nullius rei difficilis inuentio eſt, niſi cuius hic vnus inuentę fructus eſt, inueniſſe. Quicquid nos meliores beatóſque facturum eſt, aut in aperto, aut in proximo poſuit. Si animus fortuita con-

tem-

tempſit, ſi ſe ſupra metū ſuſtulit, nec auida ſpe infinita complectitur;ſed didicit à ſe petere diuitias: ſi deorum hominúmque formidinem eiecit, & ſcit non multum eſſe ab homine timēdum,à Deo nihil: ſi contemptor omnium, quibus torquetur vita, dum ornatur, eo perductus eſt,vt illi liqueat,mortem nullius mali eſſe materiam,multorum finē: ſi animum virtuti cōſecrauit,& quacunque vocat illa,planum putat: ſi ſociale animal eſt,& in commune genitus, mūdum vt vnam domum ſpectat, & conſcientiam ſuā diis aperit, ſemperque tanquam in publico viuit: ſi ſe magis veritus quàm alios, ſubductus illis tempeſtatibus,in ſolido ac ſereno ſtetit,cōummauit ſcientiam vtilem ac neceſſariā. Reliqua oblectamenta otij ſunt. Licet enim iam in tutum retracto animo,ad hæc quoque excurrere,cultum,non robur ingeniis afferentia.

Cap. II. Haec Demetrius noſter vtraque manu tenere proficientē iubet, nec vſquam dimittere, immo affigere & partē ſui facere, eoq; quotidiana meditatione perduci, vt ſua ſponte occurrant ſalutaria, & vbique ac ſtatim deſiderata præſto ſint,& ſine mora vlla veniat illa turpis honeſtique diſtinctio,ſciatque nec malū eſſe vllum niſi turpe, nec bonum niſi honeſtum. Hac regula vitæ opera diſtribuat: ad hanc legē & agat cuncta,& exigat: miſerrimóſq; mortaliū iudicet, in quantiſcunque opibus refulgebunt, vētri ac libidini deditos,quorum animus inerti otio torpet. Dicat ipſe ſibi:Voluptas fragilis eſt & breuis: faſtidit obiecta: quo auidius hauſta eſt,citius in contrarium recidens,cuius ſubinde neceſſe eſt aut pœniteat, aut pudeat. In qua nihil eſt aut magnificum, aut quod naturam

hominis diis proximi deceat. Res humilis, mē-brorum turpium ac vilium miniſterio veniens, exitu fœda. Illa eſt voluptas & homine & viro digna, non implere corpus, nec ſaginare, nec cupiditates irritare, quarum tutiſſima eſt quies: ſed perturbatione carere, & ea quæ hominum inter ſe rixantium ambitus concutit, & ea quæ intolerabilis ex alto venit, vbi de diis famæ creditum eſt, vitiiſque illos noſtris æſtimauimus. Hāc voluptatem æqualem, intrepidam, nunquam ſenſuram ſui tædium percipit hic quē deformamus cum maximè, qui, vt ita dicam, diuini iuris atq; humani peritus, præſentibus gaudet, ex futuro non pendet. Nihil enim firmi habet, qui in incerta propenſus eſt. Magnis itaque curis exemptus, & diſtorquentibus mentem, nihil ſperat, aut cupit, nec ſe mittit in dubium, ſuo contentus. Nec illum exiſtimes paruo eſſe contentum: omnia illius ſunt. Non ſic, quemadmodum Alexandri fuerunt: cui quanquam in litore maris rubri ſteterat, plus deerat quàm qua venerat. Illius ne ea quidem erant, quæ tenebat, aut vicerat, cùm in Oceano Oneſicritus præfectus claſſibus præmiſſus explorator erraret, & bella in ignoto mari quæreret. Non ſatis apparebat inopem eſſe, qui extra naturæ terminos arma proferret? qui ſe in profundum, inexploratum & immenſum, auiditate cæca prorſus immitteret? Quid intereſt, quot eripuerit regna, quod dederit, quantum terrarum tributo premat. Tantùm illi deeſt, quantum cupit.

CAP. III. NEC hoc Alexandri tantùm vitiū fuit, quem per Liberi Herculiſque veſtigia felix temeritas egit, ſed omnium quos fortuna irritauit implendo. Cyrum & Cambyſen, & totum

regni

regni Perſici ſtemma percenſe, quem inuenies, cui modum imperij ſatietas fecerit? qui non vitam in aliqua vlterius procedendi cogitatione finierit? Nec id mirum eſt. Quicquid cupiditati contigit, penitus hauritur & conditur. Nec intereſt, quantum in id quod inexplebile eſt, congeras. Vnus eſt ſapiens, cuius omnia ſunt, nec ex difficili tuenda. Non habet mittendos trãs maria legatos, nec metanda in ripis hoſtilibus caſtra, non opportunis caſtellis diſponenda pręſidia: non opus eſt legione, nec equeſtribus turmis. Quemadmodum dij immortales regnum inermes regunt, & illis rerum ſuarum ex edito tranquilloque tutela eſt: ita hic officia ſua, quãuis latiſſimè pateant, ſine tumultu obit: & omne humanum genus, potentiſſimus eius optimuſque infra ſe videt. Derideas licet: ingentis ſpiritus res eſt, cùm Orientem Occidentemque luſtraueris animo, quo etiam remota, & ſolitudinibus intercluſa penetrantur, cùm tot animalia tantam copiam rerum, quas natura beatiſſimè fundit, aſpexeris, emittere hanc dei vocem: Hęc omnia mea ſunt. Sic fit, vt nihil cupiat: quia nihil eſt extra omnia.

CAP. IIII. Hoc, ipſum, inquis, volui: teneo te: volo videre, quomodo ex his laqueis, in quos tua ſponte decidiſti, expliceris. Dic mihi, quemadmodum poteſt aliquis donare ſapienti, ſi omnia ſapientis ſunt? Nam id quoque quod illi donat, ipſius eſt. Itaque non poteſt dari beneficium ſapienti: cui quicquid datur, de ſuo datur. Atqui dicitis, ſapienti poſſe donari. Idem autem me ſcito & de amicis interrogare. Omnia dicitis illis eſſe communia: ergo nemo quicquam amico donare poteſt: donat enim illi commu-

nia. Nihil prohibet aliquid & ſapientis eſſe, & eius qui poſſidet, cui datum & aſſignatum eſt. Sic omnia ſapientis eſſe dico, vt nihilominus proprium quiſque in rem ſuam dominium habeat. Iure ciuili omnia regis ſunt. Et tamen illa quorum ad regem pertinet vniuerſa poſſeſſio, in ſingulos dominos deſcripta ſunt, & vnaquæque res habet poſſeſſorem ſuum. Itaque dare regi & domum, & mancipiũ, & pecuniam poſſumus: nec donare illi de ſuo dicimur. Ad reges enim poteſtas omnium pertinet, ad ſingulos proprietas. Fines Athenienſiũ aut Campanorum vocamus, quos deinde inter ſe vicini priuata terminatione diſtingunt, & totus ager huius aut illius reipublicæ eſt: pars deinde ſuo domino quæque cenſetur. Ideoq; donare agros noſtros reip. poſſumus, quãuis illius eſſe dicantur. Quia aliter illius ſunt, aliter mei. Nunquid dubiũ eſt, quin ſeruus cũ peculio, domini ſit? Dat tamen domino ſuo munus. Non enim ideo nihil habet ſeruus, quia non eſt habiturus, ſi dominus illũ habere noluerit. Nec ideo non eſt munus, cum volẽs dedit, quia potuit eripi, etiamſi noluiſſet. Quemadmodũ probemus omnia (nunc enim omnia ſapientis eſſe, inter nos conuenit) illud quod quæritur colligendũ eſt, quomodo liberalitatis materia aduerſus eũ ſuperſit, cuius vniuerſa eſſe contendimus. Omnia patris ſunt, quæ in liberorum manu ſunt. Quis tamen neſcit, donare aliquid & filium patri? Omnia deorum ſunt: tamen diis poſuimus donum, & ſtipẽ iecimus. Nõ ideo quod habeo, meum non eſt, ſi tuum eſt. Poteſt enim idẽ eſſe meum & tuum. Is, inquis, cuius proſtitutæ ſunt, leno eſt. Omnia autem ſapientis ſunt, inter om-

nia

nia autem & proſtitutæ ſunt: ergo & proſtitutæ ſapientis ſunt. Leno autem eſt, cuius proſtitutæ ſunt: ergo ſapiens eſt leno. Sic illum vitant emere, dicunt enim: Nemo rem ſuam emit: omnia autem ſapientis ſunt: ergo ſapiens nihil emit. Sic vetant & mutuum ſumere, quia nemo vſuram pro pecunia ſua pendit. Innumerabilia ſunt, per quæ cauillantur, cum pulcherrimè quid à nobis dicatur intelligant.

Cap. v. Enimvero ſic omnia ſapientis eſſe dico, vt nihilominus proprium quiſq; in rebus ſuis dominium habeat. Quemadmodum ſub optimo rege, omnia rex imperio poſſidet: ſinguli dominio. Tempus iſtius probandæ rei veniet. Interim hoc huic quæſtioni ſat eſt, id quod aliter ſapientis, aliter meum eſt, me poſſe donare ſapienti. Nec mirum eſt, aliquid ei, cuius eſt totum, poſſe donari. Conduxi domũ à te. In hac aliquid tuum, aliquid meum. Res tua eſt: vſus rei tuæ, meus eſt. Itaque nec fructus tanges, colono tuo prohibente, quamuis tua in poſſeſſione naſcantur: & ſi annona carior fuerit, aut fames,

Heu fruſtra magnum alterius ſpectabis aceruum,

in tuo natum, in tuo poſitum, in horrea iturum tua. Nec conductum meum, quanquã ſis dominus, intrabis: nec ſeruum tuum, mercenarium meum, abduces: & abs te rhedam ſi conduxero, beneficium accipies, ſi tibi in vehiculo tuo ſedere permiſero. Vides ergo poſſe fieri, vt aliquis accipiendo quod ſuum eſt, munus accipiat.

Cap. vi. In omnibus iſtis quæ modo retuli, vterque eiuſdem rei dominus eſt. Quomodo? quia alter rei dominus eſt, alter vſus. Libros dicimus eſſe Ciceronis. Eoſdem Dorus librarius

ſuos vocat:& vtrumque verum eſt. Alter illos tanquam auctor ſibi, alter tanquam emptor aſſerit,:ac rectè vtriuſque dicuntur eſſe. Vtriuſq; enim ſunt,ſed non eodem modo. Sic poteſt T. Liuius à Doro accipere, aut emere libros ſuos. Poſſum donare ſapienti, quod viritim meũ eſt, licet illius ſint omnia. Nam cum regio more cuncta poſſideat,ſingularum autem rerum in vnumquenque proprietas ſit ſparſa : & accipere munus & debere: & emere,& cõducere poteſt. Cæſar omnia habet, fiſcus eius priuata tantum, ac ſua:& vniuerſa in imperio eius ſunt,in patrimonio propria. Quid eius ſit,quid non ſit,ſine diminutione imperij quæritur.Nam id quoque quod tanquam alienum abiudicatur,aliter illius eſt. Sic ſapiens vniuerſa animo poſſidet, iure ac dominio ſua.

Cap. vii. Bion modò omnes ſacrilegos argumẽtis eſſe colligit,modò nẽminẽ. Cùm omnes de ſaxo deiecturus eſt,dicit : Quiſquis id quod deorum eſt, ſuſtulit & conſumpſit,atq; in vſum ſuum vertit, ſacrilegus eſt. Omnia autem deorum ſunt. Quod quiſque ergo tollit,deorũ tollit, quorum omnia ſunt. Ergo quiſquis tollit aliquid,ſacrilegus eſt. Deinde cum effringi tẽpla,& expilari impunè Capitolium iubet: dicit, nullum ſacrilegium eſſe.Quia quicquid ſublatũ eſt,ex eo loco qui deorum erat,in eum trãſfertur locũ,qui deorum eſt.Hic reſpondetur.Omnia quidem deorum eſſe,ſed nõ omnia diis dicata.In his obſeruari ſacrilegiũ,quæ religio numini adſcripſit. Sic & totum mundum deorum eſſe immortalium templum , ſolum quidẽ amplitudine illorum ac magnificentia dignum : & tamen à ſacris profana diſcerni , & non omnia

licere

licere in angulo, cui nomẽ ſani impoſitum eſt, quæ ſub cælo & conſpectu ſiderum licent. Iniuriam ſacrilegus deo quidem non poteſt facere. quem extra ictum ſua diuinitas poſuit: ſed tamen punitur, quia tãquam deo fecit. Opinio illum noſtra ac ſua obligat pœnæ. Quomodo ergo ſacrilegus videtur, qui aliquid aufert ſacri, etſi quocunque tranſtulit, quod ſurripuerat, intra terminos eſt mundi: ſic & ſapienti furtum poteſt fieri. Aufertur enim illi non ex his quæ vniuerſa habet, ſed ex his quibus dominus inſcriptus eſt quæ viciſſim ei ſeruiunt. Illam alteram poſſeſſionem agnoſcet, hanc nolet habere, & ſi poterit: emittétque illam vocem, quam Romanus imperator emiſit, cum illi ob virtutem & bene geſtam Rempub. tantum agri decerneretur, quantum arando vno die circuire potuiſſet: Non eſt, inquit, vobis eo opus ciue, cui plus opus ſit, quam vni ciui. Quanto maioris viri putas, reſpuiſſe hoc munus, quàm meruiſſe? Multi enim imperatores, fines aliis abſtulerunt, ſibi nemo conſtituit.

CAP. VIII. ERGO cum animum ſapientis intuemur potentem omnium, & per vniuerſa dimiſſum, omnia illius eſſe dicimus: quum ad hoc ius quotidianum, ſi ita res tulerit, capite cenſebitur. Multum intereſt, poſſeſſio eius animi magnitudine æſtimetur, an cenſu. Hæc vniuerſa habere, de quibus loqueris, abominabitur. Non referam tibi Socratem, Chryſippum, Zenonem, & cæteros magnos quidem viros, maiores tamen, quia in laudem vetuſtorum inuidia non obſtat. Paulo ante Demetrium retuli: quem mihi videtur rerum natura, noſtris tuliſſe temporibus, vt oſtenderet nec illum à nobis corrum-

pi, nec nos ab illo corripi poſſe: virum exactæ (licet neget ipſe) ſapientiæ, firmæque in his quæ propoſuit cõſtantiæ, eloquentiæ verò eius, quæ res fortiſſimas deceat, non concinnatæ, nec in verba ſollicitæ, ſed ingenti animo, prout impetus tulit, res ſuas proſequentis. Huic non dubito, quin prouidentia & talem vitam, & talem dicendi facultatem dederit, ne aut exemplum ſęculo noſtro, aut conuicium deeſſet.

CAP. IX. DEMETRIO ſi res noſtras aliquis deorum poſſidendas velit tradere ſub lege certa, ne liceat donare, affirmauerim repudiaturũ, dicturumq; Ego verò me ad iſtud inextricabile põdus nõ alligo, nec in illam fæcem rerũ hunc expeditum hominem demitto. Quid ad me defers populorum omnium mala? quæ nec daturus quidẽ acciperem: quoniam multa video, quę me donare non deceat. Volo ſub cõſpectu meo ponere, quæ gentium oculos, regumq; perſtringunt. Volo intueri pretia ſanguinis, animarumq; veſtrarum. Prima mihi luxuriæ ſpolia propone: ſiue illa vis per ordinem expandere, ſiue (vt eſt melius) in vnum aceruum dare. Video elaboratam ſcrupuloſa diſtinctione teſtudinem, & fœdiſſimorum pigerrimorumque animaliũ teſtas, ingẽtibus pretiis emptas, in quibus ipſa illa, quæ placet varietas, ſubditis medicamentis, in ſimilitudinem veri coloratur. Video iſtic menſas, & æſtimatum lignum ſenatoris cenſu, eo pretioſius, quo illud in plures nodos, arboris infelicitas torſit. Video iſtic cryſtallina, quorum accendit fragilitas pretium. Omnium enim rerum voluptas apud imperitos, ipſo quo fugare debet periculo, creſcit. Video murthina pocula, parum ſcilicet luxuria magno fuerat, niſi quód vomãt, capa-

capacibus gemmis inter ſe propinarent. Video vniones, non ſingulos ſingulis auribus comparatos: iam enim exercitatæ aures oneri ferendo ſunt: iunguntur inter ſe, & inſuper alij binis ſuperponuntur. Non ſatis muliebris inſania viros ſubiecerat, niſi bina ac terna patrimonia, auribus ſingulis pependiſſent. Video ſericas veſtes, ſi veſtes vocandæ ſunt, in quibus nihil eſt, quo defendi aut corpus, aut denique pudor poſſit: quibus ſumptis, mulier parum liquido nudam ſe non eſſe iurabit. Hæc ingẽti ſumma ab ignotis etiam ad commercium gentibus accerſuntur, vt matronæ noſtræ, ne adulteris quidem, plus ſui in cubiculo quàm in publico oſtendãt.

Cap. x. Qvid agis auaritia? quot rerum caritate aurum tuum victũ eſt? Omnia iſta quæ retuli, in maiore honore pretióque ſunt. Nec volo tuas opes recognoſcere, laminas vtriuſque materiæ, ad quas cupiditas noſtra caligat. At mehercule terra quæ quicquid vtile futurum nobis erat, protulit, iſta defodit, & merſit, & vt noxiis rebus ac malo gentium in medium prodituris, toto pondere incubuit. Video ferrum ex iiſdem tenebris eſſe prolatum, quibus aurũ & argentum: ne aut inſtrumentum in cædes mutuas deeſſet aut pretium. Et adhuc iſta aliquam materiam habent: eſt in quo errorem oculòrum animus ſubſequi poſſit. Video iſtic diplomata, & ſyngraphas, & cautiones, vacua habendi ſimulachra, vmbras quaſdam auaritiæ laborantis, per quas decipiant animum, inanium opinione gaudentem. Quid enim iſta ſunt? Quid fenus & kalendarium, & vſura, niſi humanæ cupiditatis extra naturam quæſita nomina? Poſſum de rerum natura queri, quòd aurum

argentúmque non interius abſconderit, quod non illis maius quàm quod detrahi poſſet pondus iniecerit. Quid ſunt iſtæ tabulæ, quid computationes, & venale tempus, & ſanguinolentæ centeſimæ? Voluntaria mala ex conſtitutione noſtra pendentia, in quibus nihil eſt, quod ſubiici oculis, quod teneri manu poſſit, inanis auaritiæ ſomnia. O miſerum ſi quem delectat ſui patrimonij liber magnus, & vaſta ſpatia terrarum colenda per vinctos, & immenſi greges pecorum per prouincias ac regna paſcendi, & familia bellicoſis nationibus maior, & ædificia priuata laxitatem vrbium magnarum vincentia. Cum bene iſta per quæ diuitias ſuas diſpoſuit ac fudit circumſpexerit, ſuperbúmque ſe fecerit, ſi, quicquid habet, ei quod cupit comparet, pauper eſt. Dimitte me, & illis diuitiis meis redde. Ego regnum ſapientiæ noui magnum, ſecurum. Ego ſic omnia habeo, vt omnium ſint.

Cap. xi. Itaqve cum C. Cæſar illi ducenta donaret, ridens reiecit, ne dignam quidem ſummam iudicans, qua non accepta gloriaretur. Dij deǽque, quam pauxillo illum animum aut honorare voluit, aut corrumpere. Reddendum egregio viro teſtimonium eſt. Ingentem rem ab illo dici audiui, cum miraretur dementiam eius, quod ſe putaſſet tanti poſſe mutari. Si tentare, inquit, me conſtituerat, toto illi fui experiendus imperio.

Cap. xii. Sapienti ergo donari aliquid poteſt, etiam ſi ſapientis omnia ſunt. Æquè nihil prohibet, cum omnia amicis dicamus eſſe communia, aliquid amico donari. Non enim mihi ſic cum amico communia omnia ſunt,

quo-

quomodo cum ſocio, vt pars mea ſit, pars illius: ſed quomodo patri matríque communes liberi ſunt: quibus cum duo ſint, non ſinguli ſingulos habent, ſed ſinguli binos. Primum omnium iam efficiam, vt quiſquis eſt iſte, qui me in ſocietatem vocat, ſciat ſe nihil mecum habere commune. Quare? quia hoc conſortium ſolum inter ſapientes eſt, inter quos amicitia eſt. Cæteri non magis amici ſunt, quàm ſocij. Deinde pluribus modis communia ſunt. Equeſtria omnium equitum Romanorum ſunt: in illis tamen locus meus fit proprius, quem occupaui. Hoc ſi cui ceſſi, quamuis illi communi re ceſſerim, tamen aliquid dediſſe videor. Quædam quorundam ſub certa conditione ſunt. Habeo in equeſtribus locum, non vt vendam, non vt locem, non vt habitem; in hoc tantum vt ſpectem. Propterea non mentiar, ſi dicam me habere in equeſtribus locum: ſed cum in theatrum veni, ſi plena ſunt equeſtria, & iure habeo locum illic, quia ſedere eſt mihi liberum: & non habeo, quia ab his, cum quibus ius mihi loci commune eſt, occupatus eſt. Idem inter amicos puta fieri. Quicquid habet amicus, commune eſt nobis: ſed illius proprium eſt, qui tenet. Vti illo nolente non poſſum. Derides me, inquis. Si, quod amici eſt, meum eſt, liceat mihi vendere. Non licet. Nam nec equeſtria, & tamen communia tibi cum cæteris equitibus ſunt. Non eſt argumentum, ideo aliquid tuum non eſſe, quia vendere non potes, quia conſumere, quia mutare in deterius aut melius non potes. Tuum enim eſt, etiam quod ſub lege certa tuum eſt. Accepi, ſed certe non minus habes.

CAP. XIII. NE te traham longius, Benefi-

cium maius eſſe non poteſt, ea per quæ beneficiũ datur, poſſunt eſſe maiora & plura in quæ ſe beneuolentia effundat, & ſic ſibi indulgeat, quẽadmodum amãtes ſolẽt: quorũ plura oſcula, & complexus arctiores non augent amorem, ſed exercent. Hęc quoq; quę venit quæſtio, profligata eſt in prioribus. Itaque breuiter perſtringetur. Poſſunt enim in hanc quæ data ſunt aliis argumenta transferri. Quæritur, an qui omnia fecit, vt beneficiũ redderet, reddiderit. Vt ſcias, inquit, illum non reddidiſſe, omnia fecit, vt redderet. Apparet ergo, non eſſe id factũ, cuius faciendi occaſionem non habuit. Vt creditori ſuo pecuniam non ſoluit is, qui vt ſolueret, vbique quæſiuit, nec inuenit. Quædam eius condicionis ſunt, vt effectum præſtare debeant: quibuſdam pro effectu eſt, omnia attentaſſe, vt efficerẽt. Si omnia fecit vt ſanaret, peregit medicus partes ſuas. Etiã damnato reo, oratori conſtat eloquẽtiæ officium, ſi omni arte vſus eſt. Laus imperatori etiam victo, & duci redditur, ſi & prudentia, & induſtria, & fortitudo muneribus ſuis functa eſt. Omnia fecit, vt beneficium redderet, obſtitit illi felicitas tua. Nihil incidit durius, quod verã amicitiam experiretur. Locupleti donarę non potuit, ſano aſſidere, felici ſuccurrere. Gratiam retulit, etiam ſi tu beneficium non recepiſti. Præterea huic intentus ſemper, & huius rei tempus opperiens, qui in hoc multũ curæ, multum ſedulitatis impendit, plus laborauit, quàm cui cito referre gratiam contigit.

CAP. XIIII. DEBITORIS exemplum diſſimile eſt: cui parum eſt pecuniam quæſiſſe, niſi ſoluit. Illic enim ſtat acerbus ſuper caput creditor, qui nullum diem gratis occidere patiatur:

hic

hic benigniſſimus,qui te cùm curſantem & ſollicitum atque anxiũ viderit,dicat: Mitte hanc de pectore curam.Deſine tibi moleſtus inſtare. Omnia à te habeo. Iniuriam mihi facis, ſi me quicquã amplius deſiderare iudicas. Pleniſſimè ad me peruenit animus tuus. Dic,inquit,mihi: reddidiſſe beneficium dices illum,qui ſic gratiã retulit.Eodem ergo loco eſt,qui reddidit,& qui non reddidit.Contra nunc illud pone,ſi oblitus eſſet accepti beneficij, ſi ne tentaſſet quidẽ gratus eſſe, negares illum gratiam retuliſſe? At hic diebus noctibuſque ſe laſſauit, & omnibus aliis renuntiauit officiis, huic vni imminens, & opperiens,ne qua ſe fugeret occaſio. Eodem ergo loco erunt, ille qui curam referendæ gratiæ abiecit, & hic qui nunquam ab illa receſſit? Iniquus es,ſi rem à me exigis,cum videas animum non defuiſſe. Ad ſummam,puta,cùm captus eſſes,me pecuniã mutuatum, rebus meis in ſecuritatem creditoris oppoſitis,nauigaſſe hyeme tã ſæua: per infeſta latrociniis litora, emenſum quicquid periculi afferre poteſt etiam pacatum mare: peragratis omnibus ſolitudinibus, cùm quos nemo non fugiebat ego quærerem, tandẽ ad piratas perueni: & iam te alius redemerat: negabis me gratiam retuliſſe? etiamſi in illa nauigatione pecuniam,quam ſaluti tuæ contraxeram,naufragus perdidi, etiã vbi in vincula quæ detrahere tibi volui,ipſe incidi: negabis me retuliſſe gratiam? At mehercle Athenienſes, Harmodium & Ariſtogitonem tyrannicidas vocant:& Mutij manus in hoſtili ara relicta,inſtar occiſi Porſenæ fuit. Et ſemper contra fortunam luctata virtus, etiam citra effectum propoſiti operis enituit. Plus præſtitit, qui fugien-

tes occaſiones ſecutus eſt, & alia atque alia captauit, per quæ referre gratiam poſſet, quàm is quem ſine vllo ſudore gratum prima fecit occaſio.

CAP. XV. DVAS, inquit, res ille tibi præſtitit, voluntatem & rem. Tu quoque illi duas debes. Merito iſtud diceres ei, qui tibi reddidit voluntatem otioſam. Huic vero, qui & vult, & conatur, & nihil intentatum relinquit, non potes dicere: vtrumque enim præſtat, quantum in ſe eſt. Deinde non ſemper numero numerus æquandus eſt. Aliquando vna res pro duabus valet. Itaque in locum rei ſuccedit tam propenſa voluntas, & cupida reddendi. Quod ſi animus ſine re ad referendam gratiam non valet, nemo aduerſus deos gratus eſt, in quos voluntas ſola confertur. Diis, inquit, nihil aliud præſtare poſſumus. Sed ſi huic quoque cui referre gratiam debeo, nil aliud præſtare poſſum, quid eſt quare non eo aduerſus hominem gratus ſim, quo nihil amplius in deos confero?

CAP. XVI. SI tamen quid ſentiam quæris, & vis ſignare reſponſum: Hic beneficium recepiſſe ſe iudicet: ille ſe ſciat non reddidiſſe. Hic illum dimittat: ille ſe teneat. Hic dicat, Habeo: ille reſpondeat, Debeo. In omni quæſtione propoſitum ſit nobis bonum publicum. Præcludendæ ſunt excuſationes ingratis, ad quas refugere poſſint, & ſub quibus inficiationem ſuam tegere. Omnia feci. Fac etiam nunc. Quid tu tam imprudentes iudicas maiores noſtros fuiſſe, vt non intelligerent iniquiſſimum eſſe, eodem loco haberi eum qui pecuniam, quam à creditore acceperat, libidine aut aleà abſumpſit, & eum qui incendio, aut latrocinio, aut aliquo caſu

triſtiore,

triſtiore, aliena cum ſuis perdidit? Nullam excuſationem receperunt: vt homines ſcirent fidem vtique præſtãdam. Satius enim erat à paucis etiam iuſtam excuſationem nõ accipi, quàm ab omnibus aliquam tentari. Omnia feciſti vt redderes. Hoc illi ſatis ſit: tibi parum. Nã quemadmodum ille, ſi enixam & ſedulam operam trãſire pro irrita patitur, cui gratia referatur indignus eſt: ita tu ingratus es, niſi ei, qui voluntatem bonam in ſolutum accepit, eo libentius debes, quia dimitteris. Non rapias hoc, nec teſteris; occaſiones reddendi nihilominus quęras. Redde illi, quia repetit: huic, quia remittit: illi, quia malus: huic, quia non malus. Ideóque non eſt quod ad te hanc quæſtionem iudices pertinere: an, quod beneficium quis à ſapiente acceperit, reddere debeat, ſi ille deſinit eſſe ſapiens, & in malum verſus eſt. Redderes enim & depoſitum, quod à ſapiente accepiſſes, & etiam malo redderes creditum. quid eſt cur non & beneficium? Quia mutatus eſt ille, te mutat? Quid? ſi quid à ſano accepiſſes, ægro non redderes: cum plus ſemper imbecillo amico debeamus? Et hic æger eſt animo. adiuuetur, feratur. Stultitia morbus eſt animi. Diſtinguendum hoc, quo magis intelligatur, exiſtimo.

Cap. XVII. Dvo ſunt beneficia. Vnum, quod dare niſi ſapiens ſapienti non poteſt: hoc eſt abſolutum & verum beneficium. Alterum vulgare, plebeium, cuius inter nos imperitos commercium eſt. De hoc non eſt dubium, quin illi qualiſcunque eſt debeam reddere, ſiue homicida, ſiue fur, ſiue adulter euaſit. Habent ſcelèra leges ſuas. Melius iſtos iudex, quàm ingratùs, emendat. Nemo te malum, quia eſt, faciat.

Malo beneficium proiiciam,bono reddã. Huic, quia debeo:illi,ne debeam.

CAP. XVIII. DE altero beneficij genere dubitatur,quod ſi accipere non potui niſi ſapiens, nec reddere quidem niſi ſapienti poſſum. Puta enim me reddere,ille non poteſt recipere.Non eſt iam huius rei capax. Scientiam vtendi perdidit. Quid ſi me remittere manco pilã iubeas? Stultum eſt dare alicui,quod accipere non poſſit.Vt reſpondere ab vltimo incipiam: Nõ dabo illi,quod accipere non poterit:reddam,etiam ſi accipere non poterit. Obligare enim non poſſum niſi accipientem: liberari tantum,ſi reddo, poſſum. Ille vti illo nõ poterit,viderit,penes illum erit culpa,non penes me.

CAP. XIX. REDDERE,eſt inquit,accepturo tradidiſſe. Quid enim ſi cui vinum debeas,& hoc ille infundere reticulo iubeat, aut cribro, reddidiſſe te dices,aut reddere voles, quod dũ redditur,inter duos perit? Reddere,eſt,id quod debeas,ei cuius eſt,volenti dare. Hoc vnũ mihi præſtandum eſt. Vt quidem habeat,quod à me accepit,iam vlterioris eſt curæ.Non tutelam illi,ſed fidem debeo : multoque ſatius eſt,illum non habere,quàm me non reddere.Et creditori ſtatim in macellum laturo,quod accepit,reddam. Etiã ſi mihi adulteram cui numerẽ,delegauerit,ſoluam: & ſi nummos quos accipiet, in ſinũ ſuum diſcinctum fundet,dabo. Reddendũ enim mihi eſt;non ſeruandum,cùm reddidero, aut tuendum. Beneficij accepti non redditi cuſtodiam debeo. Dum apud me eſt, ſaluum ſit. Ceterum licet accipientis manibus effluat,dandum eſt repoſcenti. Reddam bono, cùm expediet:malo, cùm petet. Tale,inquit,beneficium

qua-

quale accepiſti, non illi potes reddere. Accepiſti enim à ſapiente: ſtulto reddis. Immo reddo illi quale nunc poteſt accipere : nec per me fit deterius,ſed per illum.Id quod accepi,reddam. Cui ſi ad ſapientiam redierit,reddam quale accepi : dum malus eſt, reddam quale ab illo poteſt accipi.Quid,inquit,ſi non tantum malus factus eſt, ſed ferus, ſed immanis. qualis Apollodorus,aut Phalaris:& huic beneficium quod acceperas,reddes? Mutationem ſapientis tantam natura non patitur. Nam in peſſima ab optimis lapſus, neceſſe eſt etiam in malo veſtigia boni teneat.Nunquam in tantũ virtus extinguitur,vt non certiores animo notas imprimat, quam vt illas eradat vlla mutatio. Feræ inter nos educatæ cũ in ſyluas eruperunt, aliquid manſuetudinis priſtinæ retinent: tantumque à placidiſſimis abſunt, quantum à veris feris & nunquã humanam manum paſſis. Nemo in ſummam nequitiam incidit,qui vnquam hæſit ſapientiæ. Altius infectus eſt, quàm vt ex toto elui, & tranſire in colorem alium poſſit.Deinde interrogo,vtrum iſte ferus ſit animo tantùm, an & in perniciem publicam excurrat. Propoſuiſti enim mihi Apollodorum & Phalarim tyrannum : quorum ſi naturam habet intra ſe malus, quid ni ego iſti beneficium ſuũ reddam, ne quid mihi cum eo ſit iuris amplius? Si vero ſanguine humano non tantum gaudet & paſcitur, ſed & ſuppliciis omnium ætatum crudelitatem inſatiabilẽ exercet,nec ira, ſed auiditate quadã ſæuiendi furit, ſi in ore parentum filios iugulat,ſi non contentus ſimplici morte, diſtorquet,nec vrit ſolũ perituros, ſed excoquit, ſi ara eius cruore ſemper recenti madet:parũ eſt huic beneficiũ,non red-

dere. Quicquid erat,quo mihi cohæreret,interciſa iuris humani ſocietas abſcidit. Si præſtitiſſet quidem mihi aliquid, ſed arma patriæ meæ inferret: quicquid meruerat perdidiſſet, & referre illi gratiam ſcelus haberetur. ſi non patriã meam impugnat,ſed ſuæ grauis eſt, & ſepoſitus à mea gente, ſuam exagitat, abſcidit nihilominus illum tanta prauitas animi:etiamſi non inimicum,inuiſum mihi efficit: priorq́ue mihi ac potior eius officij ratio eſt, quod humano generi,quàm quod vni homini debeo.

CAP. XX. SED quamuis hoc ita ſit,& ex eo tempore omnia mihi in illũ ſint libera, ex quo corrumpendo fas omne, vt nihil in eum nefas eſſet,effecerit: illum mihi ſeruandum modum credam,vt ſi beneficium illi meum,neque vires maiores daturum eſt in exitium commune,nec confirmaturum quas habet;id autem erit,quod illi reddi ſine pernicie publica poſſit; reddam. Seruabo filium eius infantem.Quid hoc beneficium obeſt cuiquam eorum quos crudelitas eius lacerat? Pecuniam quæ ſatellitem ſtipendio teneat, non ſubminiſtrabo. Si marmora & veſtes deſiderabit, nihil oberit cuiquam id, quo luxuria eius inſtruitur: militem & arma non ſuggeram. Si pro magno petet munere artifices ſcænæ, & ſcorta, & quæ feritatem eius emolliant, libens offeram. Cui triremes & ceraſtas non mitterem,luſorias & cubiculatas,& alia ludibria regum in mari laſciuientium mittam. Et ſi ex toto eius ſanitas deſperata fuerit, eadem manu beneficium omnibus dabo, illi reddam: quando ingeniis talibus vitæ exitus remedium eſt: optimumq́ue eſt obire ei, qui ad ſe nunquam rediturus eſt.Sed hæc rara nequitia eſt,& ſemper

ſemper portenti loco habita fuit, vt hiatus terræ, & de cauernis maris ignium eruptiō. Itaque ab illa recedamus. De his loquamur, quæ deteſtamur ſine horrore. Huic homini malo, quem inuenire in quolibet foro poſſum, quem ſinguli timent, reddam beneficium, quod accepi. Non oportet mihi nequitiam eius prodeſſe, quod in me non eſt, redeat domum bonus an malus. Quam diligenter iſtud excuterem ſi non redderem, ſed darem? Hic locus fabulam poſcit.

Cap. XXI. Pythagoricus quidam emerat à ſutore phæcaſia, rem magnam, nō præſentibus nummis. Poſt aliquot dies venit ad tabernam redditurus: & cum clauſam diu pulſaret, fuit qui diceret: Quid perdis operam tuam? ſutor ille quem quæris, elatus combuſtus eſt, quod nobis fortaſſe moleſtum eſt, qui in æternum noſtros amittimus: tibi minimè, qui ſcis futurum, vt renaſcatur. iocatus in Pythagoricum. At philoſophus noſter treis aut quatuor denarios (non inuita manu) domum retulit, ſubinde concutiens. Deinde cum reprehendiſſet hanc ſuam non reddendi tacitam voluptatem, intelligens arriſiſſe ſibi illud lucellum, redit ad eandem tabernam, & ait: Ille tibi viuit. tu redde, quod debes. Deinde per cloſtrum qua ſe commiſſura laxauerat, quatuor denarios in tabernam inſeruit, ac miſit, pœnas à ſe exigens improbæ cupiditatis, ne alieno aſſueſceret.

Cap. XXII. Qvod debes, quære cui reddas. Et ſi nemo poſcet, ipſe te appella. Malus an bonus ſit, ad te non pertinet. Redde & accuſa, non oblitus, quemadmodum inter vos officia diuiſa ſunt. Illi obliuio imperata eſt; tibi meminiſſe mandauimus. Errat tamen, ſi quis exiſti-

mat, cùm dicimus eum qui beneficium dedit, obliuiſci oportere, excutere nos illi memoriam rei præſertim honeſtiſſimæ. Quædam præcepimus vltra modum, vt ad verũ & ſuum redeant, Cum dicimus, Meminiſſe non debet: hoc volumus intelligi prædicare non debet, nec iactare, nec grauis eſſe. Quidam enim beneficium, quod dederunt, omnibus circulis narrant. Hoc ſobrij loquuntur, hoc ebrij non continent: hoc ignotis ingerunt, hoc amicis committunt. Vt hæc nimia & exprobratrix memoria ſubſideret, obliuiſci eum qui dedit, iuſſimus, & plus imperando quã præſtari poterat, ſilentium ſuaſimus.

CAP. XXIII. QVOTIES parum fiduciæ eſt in his, quibus imperas, amplius eſt exigendum quàm ſatis eſt, vt præſtetur quantum ſatis eſt. In hoc omnis hyperbole excedit, vt ad verum mendacio veniat. Itaque ille cùm dixit:

Qui candore niues anteirent, curſibus auras:

quod non poterat fieri, dixit: vt crederetur quãtum plurimum poſſet. Et qui dixit,

His immobilior ſcopulis, violentior amne:

ne hoc quidem ſe perſuaſurum putauit, aliquẽ tam immobilem eſſe, quàm ſcopulum. Nunquã tantùm ſperat hyperbola, quantum audet: ſed incredibilia affirmat, vt ad credibilia perueniat. Cùm dicimus, Qui beneficium dedit, obliuiſcatur: hoc dicimus, ſimilis ſit oblito. Memoria eius non appareat, nec incurrat. Cũ dicimus, beneficiũ repeti nõ oportere, non ex toto repetitionẽ tollimus: ſæpe enim opus eſt malis exactore: etiã bonis admonitore. Quid ergo? occaſionẽ ignorãti nõ oſtendã? neceſſitates illi meas nõ detegã, quare neſciſſe ſe aut mẽtiatur, aut doleat? In-

terue-

terueniat aliquando admonitio, ſed verecunda, quæ non poſcat, nec in ius vocet.

Cap. xxiiii. Socrates amicis audientibus: Emiſſem, inquit, pallium, ſi nummos haberem. Neminem popoſcit, omnes admonuit, à quo acciperet, ambitus fuit. Quid ni eſſet? Quãtulum enim erat, quod Socrates accipiebat? At multum erat, fuiſſe, à quo Socrates acciperet, nõ illos caſtigare mollius potuit. Emiſſem, inquit, pallium, ſi nummos haberem. Poſt hæc quiſquis properauerit, ſerò dat. Iam Socrati defuit. Propter acerbos exactores repetere prohibemus: non vt nunquam fiat, ſed vt parcè.

Cap. xxv. Aristippus aliquando delectatus vnguento: Malè, inquit, iſtis effeminatis eueniat, qui rem tam bellam infamauerunt. Idem dicendum eſt: Malè iſtis improbis & importunis beneficiorum ſuorum quadruplatoribus eueniat, qui tam bellam admonitionem inter amicos ſuſtulerunt. Ego tamen vtar hoc iure amicitiæ, & beneficium ab eo repetam, à quo petiſſem, qui alterius beneficij loco accepturus eſt, potuiſſe reddere. Nunquam, ne querens quidem, dicam:

---Eiectum litore egentem Excepi, & regni demens
in parte locaui.

Non eſt iſta admonitio, non: conuiciũ eſt. Hoc eſt in odium beneficia perducere. Hoc eſt efficere, vt ingratum eſſe, aut liceat, aut iuuet. Satis, abundeque eſt, ſubmiſſis & familiaribus verbis, memoriam reuocare:

Si bene quid de te merui, fuit aut tibi quicquam
Dulce meum, ---

Ille inuicẽ dicat: Quid ni merueris? eiectũ litore

egentem excepiſti.

CAP. XXVI. SED nihil,inquit,profecimus: diſſimulat,oblitus eſt. Quid facere debeã? Quæris rem maxime neceſſariam, & in qua hanc materiam conſummari decet,quemadmodum ingrati ferendi ſint. Placido animo,manſueto, magno. Nunquam te tam inhumanus,& immemor,& ingratus offendat,vt non tamen dediſſe delectet. Nunquam in has voces iniuria impellat; Vellem non feciſſe. Beneficij tui etiam infelicitas placeat. Semper illum pœnitebit, ſi te ne nunc quidem pœnitet. Non eſt quod indigneris tanquam aliquid noui acciderit: magis mirari deberes,ſi non accidiſſet. Alium labor,alium impenſa deterret: alium periculum, alium turpis verecundia,ne dum reddit,fateatur accepiſſe: alium ignorantia officij,alium pigritia,alium occupatio. Aſpice quemadmodum immenſæ hominum cupiditates hient ſemper & poſcãt. Non miraberis ibi neminem reddere, vbi nemo ſatis accipit. Quis eſt iſtorum tam firmę voluntatis ac ſolidæ, vt tuto apud eum beneficia deponas? Alius libidine inſanit, alius abdomini ſeruit, alius lucri totus eſt, cuius ſummam non vinces. alius inuidia laborat, alius cæca ambitione, & in gladios ruente. Adiice torporem mentis ac ſenium, & huic contrariam inquieti pectoris agitationem, tumultúſque perpetuos. Adiice æſtimationem ſui nimiam & tumorem, ob quæ contemnendus eſt; inſolentem. Quid contumaciam in peruerſa nitentium, quid leuitatem ſemper alio tranſilientem loquar? Huc accedat temeritas præceps, & nunquam fidele conſilium daturus timor, & mille errores, quibus voluimur: audacia timidiſſimorum, diſcordia

dia

dia familiariſſimorum, & publicum malum,incertiſſimis fidere, faſtidire poſſeſſa, quæ conſequi poſſe ſpes non fuit.

CAP. XXVII. INTER affectus inquietiſſimos,rem quietiſſimam,fidem quæris? Si tibi vitæ noſtræ vera imago ſuccurret, videberis tibi videre captæ cum maximè ciuitatis faciē,in qua omiſſo pudoris rectique reſpectu, vires in conſilio ſunt, velut ſigno ad permiſcēda omnia dato. Non igni,non ferro abſtinetur.Soluta legibus ſcelera ſunt. Nec religio quidem,quæ inter arma hoſtilia ſupplices texit, vllum impedimētum eſt ruētium in prædam. Hic ex priuato,hic ex publico, hic ex profano , hic ſacra rapit, hic effringit,hic tranſilit, hic nō contentus anguſto itinere, ipſa quibus arcetur, euertit, & in lucrū ruina venit. Hic ſine cæde populatur,hic ſpolia cruenta manu portat.Nemo non fert aliquid ex altero. In hac auiditate generis humani, næ tu nimis fortunæ communis oblitus es, qui quæris inter rapientes referentem.Si indignaris ingratos eſſe,indignare luxurioſos,indignare auaros, indignare impudicos, indignare ægros deformes,ſenes pallidos. Eſt iſtud graue vitiū,eſt intolerabile,& quod diſſociet homines,quod cōcordiam, qua imbecillitas noſtra fulcitur, ſcindat ac diſſipet:Sed vſque eo vulgare eſt,vt illud nec qui queritur quidem effugerit.

CAP. XXVIII. COGITA tecum, an quibuſcunque debuiſti, gratiam retuleris, an nullum vnquam apud te perierit officium, an omnium te beneficiorum memoria comitetur. Videbis quæ puero data ſunt, ante adoleſcentiā elapſa: quæ in iuuenē collata ſunt, nō perduraſſe in ſenectutē. Quædam perdidimus,quædam proie-

cimus, quædã è cóſpectu noſtro paulatim exierunt: à quibuſdam oculos auertimus. Vt excuſem tibi imbecillitatem tuam,in primis fragilis eſt memoria,& rerum turbę non ſufficit.Neceſſe eſt quantũ recipit,emittat,& antiquiſſima recentiſſimis obruat. Sic factum eſt,vt minima apud te nutricis eſſet auctoritas,quia beneficium eius longius ætas ſequens poſuit.Sic factum eſt, vt præceptoris tibi non eſſet vlla veneratio. Sic euenit,vt circa conſularia occupato comitia,aut ſacerdotiorum candidato,quæſturæ ſuffragator excideret. Fortaſſe vitium,de quo quereris,ſi te diligẽter excuſſeris;in ſinu inuenies. Iniquè publico iraſceris crimini,ſtultè tuo. Vt abſoluaris, ignoſce. Meliorem illum facies ferendo,vtique peiorem exprobrando. Non eſt quod frontem eius indures,ſine,ſi quid eſt pudoris reſidui,ſeruet.Sæpe dubiam verecundiam vox conuiciantis clarior rupit.Nemo id eſſe quod etiam videtur,timet.Deprehenſus pudor amittitur.

CAP. XXIX. PERDIDI beneficium.Nunquid quæ conſecrauimus , perdidiſſe nos dicimus?Inter conſecrata beneficiũ eſt, etiã ſi malè reſpondit,bene collocatum. Non eſt ille,qualẽ ſperauimus. Simus quales fuimus nos, ei diſſimiles, damnum tunc factum,nunc apparuit. Ingratus nõ ſine noſtro pudore protrahitur: quoniam quidem querela amiſſi beneficij,nõ bene dati ſignum eſt. Quantũ poſſumus, cauſam eius apud nos agamus:fortaſſe non potuit,fortaſſe ignorauit:fortaſſe facturus eſt.Quædam nomina bona,lentus ac ſapiens creditor fecit : qui ſuſtinuit,ac mora fouit.Idem nobis faciendum.Nutriamus fidem languidam.

CAP. XXX. PERDIDI beneficium.Stulte,

non

non noſti detrimenti tui tempora, perdidiſti, ſed cum dares. Nunc palàm factum eſt. Etiam in his quæ videntur in perdito, moderatio plurimum profuit. Vt corporum, ita animorum molliter vitia tractanda ſunt. Sæpe quod explicauit mora, pertinacia trahentis abruptum eſt. Quid opus eſt maledictis? quid querelis? quid inſectatione? quare illum liberas? quare dimittis? Si ingratus eſt, iã nihil debet. Quæ ratio eſt exacerbare eũ, in quem magna contuleris, vt ex amico dubio fiat nõ dubius inimicus, & patrociniũ ſibi noſtra infamia quærat? Nec deſit qui dicat: Neſcio quid eſt, quod eum, cui tantum debuit, ferre non potuit. Subeſt aliquid. Nemo non ſuperioris dignitatem querendo, etiam ſi non inquinauit, aſperſit. Nec quiſquam fingere contentus eſt leuia, cum magnitudine mendaciis fidem quærat.

CAP. XXXI. QVANTO illa melior via, qua ſeruatur illa ſpecies amicitiæ, & ſi reuerti ad ſanitatẽ velit, etiã amicitia? Vincit malos pertinax bonitas: nec quiſquã tã duri infeſtique aduerſus diligenda animi eſt, vt etiã vi tractus bonos non amet; quibus hoc quoque cœpit debere, quod impune nõ ſoluit. Ad illa itaq; cogitationes tuas flecte. Non eſt mihi relata gratia. Quid faciam? Quod dij omniũ rerũ optimi auctores, qui beneficia ignorãtibus dare incipiunt, ingratis perſeuerant. Alius illis obiicit negligentiam noſtri, alius iniquitatem: alius illos extra mundum ſuum proiicit, & ignauos hebeteſq; ſine luce, ſine vllo opere deſtituit. Alius ſolem, cui debemus quod inter laborem quietémque tempus diuiſimus, quod non tenebris immerſi, confuſionem æternæ noctis effugimus, quod annum

curſu ſuo temperat, & corpora alit,fata euocat, percoquit fructus, ſaxum aliquod, aut fortuitorum ignium globum, & quiduis potius quàm deum appellat. Nihilominus tamẽ more optimorum parentum,qui maledictis ſuorũ infantium arrident, non ceſſant dij beneficia congerere,de beneficiorum auctore dubitantibus:ſed æquali tenore bona ſua per gentes populoſque diſtribuunt, vnam potentiam ſortiti, prodeſſe. Spargunt opportunis imbribus terras:maria flatu mouent,ſiderum curſu notant tempora,hiemes æſtateſque interuentu lenioris ſpiritus molliunt, errorem labentiũ animarum placidi ac propitij ferunt.Imitemur illos. Demus,etiam ſi multa in irritum data ſint. Demus nihilominus aliis,demus ipſis,apud quos iactura facta eſt. Neminem ab excitanda domo ruina deterruit: & cum penates ignis abſumpſit,fundamenta repente adhuc area ponimus,& vrbes hauſtas ſæpius eodem ſolo condimus.Adeo ad bonas ſpes pertinax animus eſt.Terra marique humana opera ceſſarent,niſi malè cadentia iterum tentare libuiſſet.

CAP. XXXII. INGRATVS eſt,non mihi fecit iniuriam, ſed ſibi. Ego beneficio meo, cum darem, vſus ſum. Nec ideo pigrius dabo,ſed diligẽtius. Quod in hoc perdidi,ab aliis recipiam. Sed huic ipſi beneficium dabo iterum, & tanquam bonus agricola, cura cultuque ſterilitatẽ ſoli vincam.Periit mihi beneficium: iſte omnibus.Non eſt magni animi,dare & perdere: hoc eſt magni animi,perdere & dare.

L. ANNÆI SENECÆ AD LVCILIVM epiſtolæ.

EPISTOLA I.

ITA fac, mi Lucili: vindica te tibi, & tempus quod adhuc aut auferebatur, aut ſurripiebatur, aut excidebat, collige & ſerua. Perſuade tibi hoc ſic eſſe vt ſcribo: quædam tempora eripiũtur nobis, quædam ſubducuntur, quædam effluũt. Turpiſſima tamen eſt iactura, quę per negligentiam fit: & ſi volueris attendere, magna vitæ pars elabitur malè agentibus, maxima nihil agentibus, tota aliud agentibus. Quem mihi dabis, qui aliquod pretium tempori ponat? qui diem æſtimet? qui intelligat ſe quotidie mori? In hoc enim fallimur, quod mortẽ proſpicimus, magna pars eius iam præteriit. quicquid ætatis retro eſt, mors tenet. Fac ergo mi Lucili, quod facere te ſcribis, omnes horas complectere: ſic fiet, vt minus ex craſtino pendeas, ſi hodierno manum inieceris. Dum differtur vita, trãſcurrit. Omnia, mi Lucili, aliena ſunt: tempus tantùm noſtrum eſt. In huius rei vnius fugacis ac lubricæ poſſeſſionem natura nos miſit, ex qua nos expellit quicunque vult, ſed tanta ſtultitia mortalium eſt, vt quæ minima & viliſſima ſunt, certè re-

parabilia, imputari ſibi, cùm impetrauere patiã-tur: nemo ſe iudicet quicquam debere, qui tẽpus accepit, cùm interim hoc vnum eſt, quod ne gratus quidem poteſt reddere. Interrogabis fortaſſe, quid ego faciam, qui tibi iſta præcipio. Fatebor ingenuè: quod apud luxurioſum, ſed diligentem, euenit. Ratio mihi conſtat impenſæ. Non poſſum dicere, me nihil perdere: ſed quid perdam, & quare, & quemadmodum, dicã: cauſas paupertatis meæ reddam. Sic euenit mihi quod pleriſque non ſuo vitio ad inopiam redactis: omnes ignoſcunt, nemo ſuccurrit. Quid ergo eſt? Non puto pauperem, cui quantulumcunque ſupereſt, ſat eſt. Tu tamen malo ſerues tua, & bono tempore incipias. Nam vt viſum eſt maioribus noſtris: Sera parſimonia in fundo eſt. Non enim tantum minimum in imo, ſed peſſimum remanet.

Ep. 11. Ex his quæ mihi ſcribis, ex his quæ audio, bonam ſpem de te concipio, non diſcurris, nec locorum mutationibus inquietaris. Ægri animi iſta iactatio eſt. Primum argumentum compoſitæ mentis exiſtimo, poſſe conſiſtere, & ſecum morari. Illud vide, ne iſta lectio multorum auctorum & omnis generis voluminũ, habeat aliquid vagum & inſtabile. Certis ingeniis immorari & innutriri oportet, ſi velis aliquid trahere, quod in animo fideliter ſedeat. Nuſquã eſt, qui vbique eſt. In peregrinatione vitã agentibus hoc euenit, vt multa hoſpitia habeãt, nullas amicitias. Idẽ accidat neceſſe eſt iis, qui nullius ſe ingenio familiariter applicãt, ſed omnia curſim & properantes tranſmittunt. Non prodeſt cibus, nec corpori accedit, qui ſtatim ſumptus emittitur. Nihil æquè ſanitatem impedit,

quam

quàm remediorum crebra mutatio. Non venit vulnus ad cicatricẽ,in quo medicaméta tentantur.Non coaleſcit planta, quæ ſæpe transfertur, nihil tã vtile eſt,quod in tranſitu proſit. Diſtrahit animũ librorum multitudo.Itaq; cùm legere non poſſis quantum habueris, ſat eſt habere quantũ legas.Sed modò,inquis,hunc librũ euoluere volo,modò illum.Faſtidiẽtis ſtomachi eſt, multa deguſtare: quæ vbi varia ſunt & diuerſa, inquinant,non alunt. Probatos itaque ſemper lege:& ſi quando ad alios diuertere libuerit,ad priores redi.Aliquid quotidie aduerſus paupertatem,aliquid aduerſus mortẽ auxilij compara, nec minus aduerſus ceteras peſtes. Et cũ multa percurreris, vnũ excerpe,quod illo die concoquas.Hoc ipſe quoque facio:ex pluribus quę lego,aliquid apprehendo.Hodiernũ hoc eſt,quod apud Epicurũ nactus ſum. Soleo enim & in aliena caſtra tranſire, non tanquam trãsfuga,ſed tanquam explorator.Honeſta,inquit,res eſt,læta paupertas. Illa vero non eſt paupertas, ſi læta eſt. Cui enim cum paupertate bene conuenit, diues eſt,non qui parũ habet,ſed qui plus cupit, pauper eſt.Quid enim refert,quantũ illi in arca, quantum in horreis,iaceat,quantum paſcat, aut feneret,ſi alieno imminet, ſi non acquiſita, ſed acquirẽda computat? Quis ſit diuitiarum modus, quæris ? Primus , habere quod neceſſe eſt, proximus,quod ſat eſt.

EP. III. EPISTOLAS ad me perferẽdas tradidiſti , vt ſcribis amico tuo. Deinde admones me, ne omnia cum eo ad te pertinentia communicem,quia non ſoleas nec ipſe quidem hoc facere. Ita eadem epiſtola illũ & dixiſti amicũ, & negaſti.Itaque ſic priore illo verbo quaſi pu-

blico vſus es, & ſic illum amicum vocaſti, quomodo omnes candidatos, bonos viros dicimus; quomodo obuios, ſi nomen non ſuccurrit, dominos ſalutamus. Hoc abierit. Sed ſi aliquem amicum exiſtimas, cui non tantumdem credis, quantum tibi, vehementer erras, & non ſatis noſti vim veræ amicitiæ. Nullum habet maius malum occupatus homo & bonis ſuis obſeſſus, quàm quod amicos ſibi putat, quibus ipſe non eſt. Tu vero omnia cum amico delibera, ſed de ipſo prius. Poſt amicitiam credendum eſt; ante amicitiam iudicandum. Iſti verò præpoſterè officia permiſcent, qui contra præcepta Theophraſti, cùm amauerint, iudicant, & non amant cùm iudicauerint. Diu cogita, an tibi in amicitiam aliquis recipiendus ſit, cùm placuerit fieri, toto illum pectore admitte: tam audacter cum illo loquere quàm tecum. Tu quidem ita viue, vt nihil committas, niſi quod committere etiam inimico poſſis. ſed quia interueniunt quædam, quæ conſuetudo fecit arcana, cum amico omnes curas, omnes cogitationes tuas miſce. Fidelem ſi putaueris, facies. Nam multi fallere docuerunt, dum timent falli: & aliis ius peccandi ſuſpicando fecerunt. Quid eſt ergo, quare verba coram amico retraham? Quid eſt, quare me corã illo non putẽ ſolum? Quidam quæ tantùm amicis committenda ſunt, obuiis narrant, & in quaſlibet aures, quicquid illos vrit, exonerant: quidam rurſus etiam cariſſimorum conſcientiã reformidant, & ſi poſſent, ne ſibi quidem credituri, interius premunt omne ſecretum. Neutrũ faciendum eſt. Vtrumque enim vitium eſt, & omnibus credere, & nulli: ſed alterum honeſtius dixerim vitium, alterum tutius. Sic vtroſque reprehen-

prehendas, & eos qui ſemper inquieti ſunt, & eos qui ſemper quieſcũt.Nam illa tumultu gaudens, non eſt induſtria, ſed exagitatæ mentis concurſatio:& hæc non eſt quies, quæ motũ omnem moleſtiam iudicat,ſed diſſolutio & languor. Itaque hoc quod apud Pomponium legi, animo tuo mandabitur. Quidam adeo in latebras refugerunt, vt putent in turbido eſſe quicquid in luce eſt. Inter ſe iſta miſcenda ſunt, & quieſcenti agẽdum, & agenti quieſcendum eſt. Cum rerum natura delibera,illa dicet tibi,ſe & diem feciſſe & noctem.

Ep.IIII. PERSEVERA vt cœpiſti,& quantum potes propera: quò diutius frui emendatò animo & compoſito poſſis. Frueris quidem etiã dum componis,etiam dum emendas: alia tamẽ illa voluptas eſt, quæ percipitur ex contemplatione mentis ab omni labe puræ & ſplendidæ. Tenes vtique memoria, quantum ſenſeris gaudium,cum prætexta poſita,ſumpſiſti virilem togam,& in forum deductus es. Maius expecta,cũ puerilem animũ depoſueris, & te in viros philoſophia tranſcripſerit. Adhuc enim non pueritia in nobis,ſed,quod eſt grauius, puerilitas remanet; & hoc quidẽ peius eſt, quod auctoritatẽ habemus ſenũ,vitia puerorũ: nec puerorũ tantum,ſed infantium.Illi leuia,hi falſa formidant: nos vtraq;. Profice modo,& intelliges, quædam ideo minus timenda, quia multum metus auferunt.Nullum magnum malum,quod extremũ eſt.Mors ad te venit,timenda erat, ſi tecum eſſe poſſet. Neceſſe eſt, aut non perueniat,aut pertranſeat. Difficile eſt, inquis,animum perducere ad contemptum animæ.Non vides,quàm ex friuolis cauſis contemnatur? Alius ante amicæ

fores laqueo pepēdit, alius ſe præcipitauit à tecto, ne dominum ſtomachantem diutius audiret, alius ne reduceretur è fuga, ferrum adegit in viſcera. Non putas virtutem hoc effecturam, quod effecit nimia formido? Nulli poteſt ſecura vita contingere, qui de producenda nimis cogitat, qui inter magna bona multos conſules numerat. Hoc quotidie meditare, vt poſſis æquo animo vitã relinquere: quã multi ſic complectũtur, & tenent, quomodo qui à torrente rapiuntur, ſpinas & aſpera. Pleriq; inter mortis metũ, & vitæ tormenta miſeri fluctuant: & viuere nolũt, & mori neſciunt. Fac itaq; tibi iucundam vitam, omnem pro illa ſollicitudinem deponendo. Nullum bonum iuuat habentem, niſi ad cuius amiſſionem præparatus eſt animus. Nullius autem rei facilior amiſſio eſt, quàm quę deſiderari amiſſa nõ poteſt. Ergo aduerſus omnia quæ accidere poſſunt etiam potentiſſimis, adhortare te & indura. De Pompeij capite pupillus & ſpado tulere ſententiã: De Craſſo crudelis & inſolens Parthus. Caius Cæſar iuſſit Lepidũ Decimo tribuno præbere ceruicē: ipſe Chæreæ præſtitit. Neminem eo fortuna prouexit, vt non tãtùm illi minaretur, quantum permiſerat. Noli huic tranquillitati confidere, momento mare vertitur, eodem die vbi luſerunt nauigia ſorbentur. Cogita poſſe & latronem & hoſtem admouere iugulo tuo gladium. Vt poteſtas maior abſit, nemo non ſeruus habet in te vitæ neciſq; arbitrium. Ita dico, quiſquis vitam ſuam contempſit, tuæ dominus eſt. Recognoſce exemplũ eorum, qui domeſticis inſidiis perierunt, aut aperta vi, aut dolo: & intelliges, non pauciores ſeruorum ira cecidiſſe, quàm regum. Quid ad te

itaque, quàm potens ſit quẽ times, cum id propter quod times, nemo non poſſit? At ſi fortè in manus hoſtium incideris, victor te duci iubebit, eo nempe quo duceris. Quid te ipſe decipis, & hoc nunc primum, quod olim patiebaris, intelligis? Ita dico, ex quo natus es, duceris. Hæc & huiuſmodi verſanda in animo ſunt, ſi volumus illam vltimam horam placidi expectare, cuius metus omnes alias inquietas facit. Sed vt epiſtolæ finem imponam, accipe quod hodierno die mihi placuit, & hoc quoque ex alienis hortulis ſumptum eſt. Magnæ diuitiæ ſunt, lege naturæ compoſita paupertas. Lex autem illa naturæ, ſcis quos nobis terminos ſtatuit? Non eſurire, non ſitire, non algere. Vt famem ſitimque depellas, non eſt neceſſe ſuperbis aſſidere liminibus, nec ſupercilium graue, & contumelioſam etiam humanitatem pati. Non eſt neceſſe maria tentare, nec ſequi caſtra. Parabile eſt quod natura deſiderat, & expoſitum. Ad ſuperuacua ſudatur. Illa ſunt quæ togam conterunt, quæ nos ſeneſcere ſub tentorio cogunt, quę in aliena litora impingunt. Ad manum eſt, quod ſat eſt.

EP. V. QVOD pertinaciter ſtudes, & omnibus omiſſis, hoc vnum agis, vt te quotidie meliorẽ facias: & probo & gaudeo: nec tantum hortor, vt perſeueres, ſed etiam rogo. Illud autem te admoneo, ne eorum more qui non proficere, ſed conſpici cupiunt, facias aliqua, quæ in habitu tuo, aut genere vitæ notabilia ſint. Aſperum cultum, & intonſum caput, & negligentiorem barbam, & indictum argento odium & cubile humi poſitum, & quicquid aliud ambitionem peruerſa via ſequitur, deuita. Satis ipſum nomen philoſophiæ, etiam ſi modeſtè tractetur,

inuidioſum eſt. Quid ſi nos hominum conſuetudini cœperimus excerpere? Intus omnia diſſimilia ſint: frons noſtra populo conueniat. Non ſplendeat toga: ne ſordeat quidem. Non habeamus argentum, in quod ſolidi auri celatura deſcenderit: ſed non putemus frugalitatis indiciũ auro argentoq́ue caruiſſe. Id agamus vt meliorem vitam ſequamur quàm vulgus, non vt contrariam: Alioqui quos emendari volumus, fugamus, & à nobis auertimus. Illud quoque efficimus, vt nihil imitari velint noſtri, dum timent ne imitanda ſint omnia. Hoc primum philoſophia promittit, ſenſum communem, humanitatem & congregationem, à qua profeſſionis diſſimilitudo ſeparabit. Videamus ne iſta per quæ admirationem parare volumus, ridicula & odioſa fiant. Nẽpe propoſitum noſtrum eſt, ſecũdum naturã viuere. Hoc contra naturã eſt, torquere corpus ſuum, & faciles odiſſe munditias, & ſquallorem appetere, & cibis non tantùm vilibus vti, ſed tetris & horridis. Quemadmodum delicatas res deſiderare, luxuriæ eſt: ita vſitatas & non magno parabiles fugere, dementiæ eſt. Frugalitatem exigit philoſophia, non pœnam. Poteſt autem eſſe incompta frugalitas. Hic mihi modus placet. Temperetur vita inter bonos mores & publicos. Suſpiciant omnes vitam noſtram, ſed & agnoſcant. Quid ergo? Eadem faciemus, quæ cæteri? Nihil inter nos & illos intererit? Plurimũ. Diſſimiles eſſe nos vulgo, ſciat, qui inſpexerit propius, qui domum intrauerit, nos potiùs miretur quàm ſuppellectilẽ noſtrã. Magnus ille eſt, qui fictilibus ſic vtitur quemadmodum argento, nec ille minor eſt, qui ſic argento vtitur, quemadmodum fictilibus. Infirmi

ani-

animi eſt, pati non poſſe diuitias. Sed vt huius quoque diei lucellum tecum communicẽ, apud Hecatonem noſtrum inueni, cupiditatum finẽ, etiam ad timoris remedia proficere. Deſines, inquit,timere,ſi ſperare deſieris.Dices,quomodo iſta tam diuerſa pariter ſunt?Ita eſt,mi Lucili:cum videantur diſſidere,coniuncta ſunt.Quẽadmodum eadem catena &cuſtodiã & militem copulat,ſic iſta quæ tam diſſimilia ſunt, pariter incedunt.Spem metus ſequitur. Nec miror iſta ſic ire. Vtrumque pendentis animi eſt, vtrumq; futuri expectatione ſolliciti. Maxima autem vtriuſque cauſa eſt, quod non ad præſentia aptamur,ſed cogitationes in lõginqua pręmittimus. itaque prouidẽtia,maximum bonum condicionis humanæ,in malum verſa eſt. Feræ pericula quæ vident,fugiunt: cùm effugere, ſecuræ ſunt. Nos & venturo torquemur, & præterito. Multa bona noſtra nobis nocent. Timoris enim tormentum memoria reducit, prouidentia anticipat.Nemo tantum præſentibus miſer eſt.

EP. VI. INTELLIGO,Lucili,non emendari me tantum,ſed transfigurari:nec hoc promitto, jam aut ſpero,nihil in me ſupereſſe , quod mutandum ſit. Quid ni multa habeam quæ debeãt corrigi,quæ extenuari,quæ attolli?Et hoc ipſum argumentum eſt,in melius trãſlati animi, quod vitia ſua,quæ adhuc ignorabat, videt. Quibuſdam ægris gratulatio fit, cùm ſeipſos ægros eſſe ſenſerunt. Cuperem itaque tecum communicare tam ſubitam mei mutationem : tunc amicitiæ noſtræ certiorem fiduciam habere cœpiſſem , illius veræ , quam non ſpes , non timor, non vtilitatis ſuæ cura diuellit, illius , cum qua homines moriuntur, pro qua moriuntur. Mul-

tos tibi dabo,qui nō amico, ſed amicitia caruerunt. Hoc non poteſt accidere , cùm animos in ſocietatem honeſta cupiendi par voluntas trahit.Quid ni non poſſit?Sciunt enim ipſos omnia habere communia , & quidem magis aduerſa. Concipere animo non potes,quantum momēti afferre mihi ſingulos dies videam.Mitte,inquis, & nobis iſta.quæ tam efficacia expertus es.Ego verò cupio in te omnia transfundere , & in hoc gaudeo aliquid diſcere,vt doceam:nec me vlla res delectabit,licet eximia ſit & ſalutaris,quam mihi vni ſciturus ſum. Si cum hac exceptione detur ſapientia, vt illam incluſam teneam, nec enunciem, reiiciam. Nullius boni ſine ſocio iucunda poſſeſſio eſt. Mittam itaque ipſos tibi libros: & ne multum operæ impendas, dum paſſim profutura ſectaris, imponam notas,vt ad ea ipſa protinus quæ probo & miror,accedas. Plus tamen tibi viua vox & conuictus, quàm oratio proderit.In rem præſentem venias oportet.Primùm quia homines amplius oculis quàm auribus credunt: deinde quia longum iter eſt per præcepta, breue & efficax per exempla. Zenonem Cleanthes non expreſſiſſet,ſi eum tantummodo audiſſet. Vitæ eius interfuit,ſecreta perſpexit,obſeruauit illum , an ex formula ſua viueret.Plato & Ariſtoteles,& omnis in diuerſum itura ſapientium turba , plus ex moribus quàm ex verbis Socratis traxit, Metrodorum, & Hermachum,& Polyænum,magnos viros non ſchola Epicuri , ſed contubernium fecit. Nec in hoc te accerſo tantum,vt proficias,ſed vt proſis.Plurimum enim alter alteri conferemus. Interim quia diurnam tibi mercedulam debeo , quid me hodie apud Hecatonem delectauerit dicam

eam. Quęris, inquit, quid profecerim? Amicus eſſe mihi cœpi. Multum profecit, nunquam erit ſolus. Qui ſibi amicus eſt, ſcito hunc amicum omnibus eſſe.

Ep. VII. QVID tibi vitandum præcipuè exiſtimem, quæris? Turbam. Nondum illi te tuto commiſeris. Ego certè confiteor imbecillitatem meam. Nunquam mores quos extuli, refero. Aliquid ex eo quod compoſui, turbatur: aliquid ex his quæ fugaui, redit. Quod ægris euenit, quos longa imbecillitas vſque adeò affecit, vt nunquam ſine offenſa proferantur: hoc accidit nobis, quorum animi ex longo morbo reficiuntur. Inimica eſt multorum conuerſatio. Nemo non aliquód nobis vitium aut commendat, aut imprimit, aut neſcientibus allinit. Vtique quo maior eſt populus cui commiſcemur, hoc periculi plus eſt. Nihil vero eſt tam damnoſum bonis moribus, quàm in aliquo ſpectaculo deſidere. Tunc enim per voluptatem facilius vitia ſurrepũt. Quid me exiſtimas dicere? Auarior redeo, ambitioſior, luxurioſior? immo vero crudelior & inhumanior, quia inter homines fui. Caſu in meridianum ſpectaculum incidi, luſus expectans, & ſales, & aliquid laxamenti, quo hominum oculi ab humano cruore acquieſcant. Contra eſt: quicquid ante pugnatum eſt, miſericordia fuit. Nunc omiſſis nugis mera homicidia ſunt, nihil habent quo tegantur, ad ictum totis corporibus expoſiti, nunquam fruſtra manum mittunt. Hoc plerique ordinariis paribus & poſtulaticiis præferunt. Quid ni pręferant? non galea, non ſcuto repellitur ferrum. Quo munimenta? Quo artes? Omnia iſta mortis moræ ſunt. Mane leonibus & vrſis

homines, meridie ſpectatoribus ſuis obiiciuntur. Interfectores inter ſe iubentur obiici, & victorem in aliam detinent cędem, exitus pugnātium mors eſt: ferro & igne res geritur. Hæc fiunt, dum vacat arena. Sed latrocinium fecit aliquis: quid ergo meruit? vt ſuſpendatur. Occidit hominem, quia occidit ille, meruit vt hoc pateretur: tu quid meruiſti miſer, vt hoc ſpectes? Occide, vre, verbera. Quare tam timidè incurrit in ferrum? quare parum audacter occidit? quare parum libenter moritur? Plagis aguntur in vulnera, & mutuos ictus nudis & obuiis pectoribus excipiunt. Intermiſſum eſt ſpectaculū? interim iugulantur homines, ne nihil agatur. Age, ne hoc quidem intelligitis, mala exempla in eos redundare qui faciunt? Agite diis immortalibus gratias, quod eum docetis eſſe crudelem, qui non poteſt diſcere. Subducendus populo eſt tener animus, & parum tenax recti. Facilè tranſitur ad plures. Socrati, Catoni, & Lælio excutere mentem ſuam diſſimilis multitudo potuiſſet: adeo nemo noſtrum, qui cùm maximè concinnamus ingenium, ferre impetum vitiorum tam magno comitatu venientium poteſt. Vnum exemplum aut luxuriæ aut auaritiæ multum mali facit. Conuictor delicatus paulatim eneruat & emollit. Vicinus diues cupiditatem jrritat, malignus comes, quamuis candido & ſimplici rubiginem ſuam affricuit Quid tu accidere his credis, in quos publicè factus eſt impetus? Neceſſe eſt aut imiteris, aut oderis. Vtrumque autem deuitandum eſt: ne vel ſimilis malis fias, quia multi ſunt: néve inimicus multis, quia diſſimiles ſunt. Recede in te ipſum quantū potes: cum his verſare, qui te meliorem

facturi ſunt. Illos admitte, quos tu potes facere meliores. Mutuo iſta fiunt: & homines dum docent, diſcunt. Nõ eſt ergo quod te gloria publicandi ingenij producat in medium, vt recitare iſtis velis aut diſputare: quod facere te vellem, ſi haberes iſti populo idoneam mentem. Nemo eſt qui intelligere te poſſit. Aliquis fortaſſe vnus aut alter incidet: & hic ipſe formandus tibi erit, inſtituendúſque ad intellectum tui. Cui ergo, inquis, iſta didici? non eſt quod timeas, ne operam perdideris: tibi didiciſti. Sed ne mihi ſoli hodie didicerim, communicabo tecum quæ occurrerunt mihi egregie dicta circa eundem fere ſenſum tria: ex quibus vnum hæc epiſtola in debitum ſoluet: duo in anteceſſum accipe. Democritus ait: Vnus mihi pro populo eſt, & populus pro vno. Bene & ille, quiſquis fuit (ambigitur enim de auctore) cum quæreretur ab illo, quo tanta diligentia artis ſpectaret ad pauciſſimos peruẽturę: Satis ſunt, inquit, mihi pauci, ſatis eſt vnus, ſatis eſt nullus. Egregie hoc tertium. Epicurus, cùm vni ex conſortibus ſtudiorum ſuorum ſcriberet: Hæc, inquit, ego nõ multis, ſed tibi: ſatis enim magnũ alter alteri theatrum ſumus. Iſta, mi Lucili, condẽda in animum ſunt, vt contemnas voluptatem, ex pluriũ aſſenſione venientem. Multi te laudant. Ecquid habes cur placeas tibi, ſi is es quem multi intelligunt? introrſus bona tua ſpectent.

Ep. VIII. Tv me, inquis, vitare turbam iubes, ſecedere, & conſcientia eſſe contentum? vbi illa præcepta veſtra, quæ imperant in actu mori? Quid ego tibi videor interim ſedere? in hoc me recondidi, & fores clauſi, vt prodeſſe pluribus poſſem. Nullus mihi per otium dies exit:

partem noctium ſtudiis vindico: non vaco ſomno, ſed ſuccumbo, & oculos vigilia fatigatos, cadenteſque in opere detineo. Seceſſi non tantùm ab hominibus, ſed etiam à rebus, & primum à meis. Poſterorum negotium ago: illis aliqua quę poſſint prodeſſe, conſcribo: ſalutares admonitiones, velut medicamentorum vtilium compoſitiones, litteris mando, eſſe illas efficaces in meis vlceribus expertus: quæ etiam ſi perſanata non ſunt ſerpere deſierunt. Rectum iter quod ſerò cognoui, & laſſus errãdo, aliis monſtro. Clamo, Vitate quæcunque vulgo placent, quæ caſus attribuit: ad omne fortuitum bonum, ſuſpicioſi pauidique ſubſiſtite. Et fera, & piſcis ſpe aliqua oblectante decipitur. Munera iſta fortunæ putatis? inſidiæ ſunt. Quiſquis noſtrum tutam agere vitam volet, quantum plurimum poteſt, iſta viſcata beneficia deuitet: in quibus hoc quoque miſerrimi fallimur, quod habere nos putamus, habemur: In pæcipitia curſus iſte deducit. Huius eminentis vitæ exitus cadere eſt. Deinde ne reſiſtere quidẽ licet, cũ cœpit tranſuerſos agere felicitas. Aut rectus ſta, aut ſemel fuge. Qui hoc faciunt, non euertit fortuna, ſed ceruulat & allidit. Hanc ergo ſanam & ſalubrem formam vitæ teneto, vt corpori tantum indulgeas, quãtum bonæ valetudini ſatis eſt. Durius tractandum eſt, ne animo malè pereat: cibus famem ſedet, potio ſitim extinguat, veſtis arceat frigus, domus munimentum ſit aduerſus infeſta corpori. Hanc vtrum ceſpes erexerit, aut varius lapis gentis alienæ, nihil intereſt. Scito hominem tam bene culmo quàm auro tegi. Contemne omnia quæ ſuperuacuus labor velut ornamentum ac decus ponit. Cogita in te præter ani-

mum

mum nihil eſſe mirabile, cui magno nihil magnum eſt. Si hoc mecum, ſi hoc cum poſteris loquor, non videor tibi plus prodeſſe, quàm cũ ad vadimonium aduocatus deſcenderem, aut tabulis teſtamenti annulum imprimerem, aut in ſenatu candidato vocem & manum commodarem? Mihi crede: qui nihil agere videntur,maiora agunt,humana diuinaque ſimul tractant,ſed iã finis faciẽdus eſt,& aliquid,vt inſtitui,pro hac epiſtola dependendũ,id de meo nõ fiet, adhuc Epicurum compilamus, cuius hanc vocẽ hodierno die legi. Philoſophiæ ſeruias oportet,vt tibi contingat vera libertas. Non differtur in diem,qui ſe illi ſubiecit & tradidit,ſtatim circumagitur.hoc enim ipſum philoſophiæ ſeruire,libertas eſt. Poteſt fieri, vt me interroges, quare ab Epicuro tã multa benedicta referã potius quàm noſtrorũ,quid eſt tamen,quare tu iſtas Epicuri voces putes eſſe non publicas? Quàm multa poëtæ dicunt, quæ à philoſophis aut dicenda,aut dicta ſunt?Non attingam tragicos aut togatas noſtras. Habent enim hæ quoq; aliquid ſeueritatis, & ſunt inter comœdias & tragœdias mediæ. Quantùm diſertiſſimorum verſuum inter mimos iacet?quàm multa Publij, non excalceatis, ſed cothurnatis dicenda ſunt? Vnũ eius verſum qui ad philoſophiã pertinet, & ad hanc partem quæ modo fuit in manibus, referam,quo negat fortuita in noſtris habenda:

Alienum eſt omne quicquid optando venit.

Hunc verſum à te dici, non paulo melius, & aſtrictius,memini:

Non eſt tuum,fortuna quod fecit tuum.

Illud etiamnum melius dictũ à te nõ preteribo:

Dari bonum,quod potuit,auferri poteſt.

Hoc non imputo in ſolutum.de tuo tibi.

Ep.ix. An merito reprehendat in quadam epiſtola Epicurus eos, qui dicunt ſapientem ſeipſo eſſe contentum,& propter hoc amico non indigere,deſideras ſcire. Hoc obiicitur Stilponi ab Epicuro, & his quibus ſummum bonum viſum eſt animus impatiens.In ambiguitatem incidendum eſt, ſi exprimere ἀπάθειαν vno verbo ſcire voluerimus, & impatientiam dicere. Poterit enim contrarium ei quod ſignificare volumus,intelligi. Nos enim eum volumus dicere,qui reſpuat omnis mali ſenſum.accipietur is qui nullum poſſit ferre malum. Vide ergo, num ſatius ſit, aut inuulnerabilem animum dicere,aut animum extra omnem patientiam poſitum.Hoc inter nos & illos intereſt. Noſter ſapiens vincit quidem incommodum omne, ſed ſentit: illorum ne ſentit quidem. Illud nobis cum illis commune eſt, ſapientem ſeipſo eſſe contentum: ſed tamen & amicum habere vult, &vicinum,& contubernalem,quamuis ſibi ipſe ſufficiat.Vide quàm ſit ſe contentus. aliquando ſui parte contentus eſt, ſi illi manum aut morbus, aut hoſtis inciderit. Si quis oculum caſus excuſſerit, reliquiæ illi ſuæ ſatisfacient: & erit imminuto corpore & amputato tam lætus, quã integro fuit. Quæ ſibi deſunt,non deſiderat:ſed non deeſſe mauult.Ita ſapiens ſe contentus eſt, non vt velit eſſe ſine amico,ſed vt poſſit:& hoc quod dico poſſit,tale eſt.amiſſum æquo animo fert: ſine amico quidem nunquam erit..in ſua poteſtate habet,quam cito reparet.Quomodo ſi perdiderit Phidias ſtatuam, protinus alteram faciet: ſic & hic faciendarum amicitiarum artifex, ſubſtituet alium, in locum amiſſi. Quæris quo-

quomodo amicum cito facturus ſit? dicam ſi illud mihi tecum conuenerit, vt ſtatim tibi ſoluam quod debeo, & quantum ad hanc epiſtolam, paria faciamus. Hecaton ait: Ego tibi monſtrabo amatorium, ſine medicamento, ſine herba, ſine vllius veneficæ carmine. Si vis amari, ama. Habet autem non tantum amicitiæ vſus veteris & certę magnam voluptatem, ſed etiam initium & comparatio nouæ. Quod intereſt inter metentem agricolam, & ſerentem: hoc inter eum qui parauit amicum, & qui parat. Attalus philoſophus dicere ſolebat, Iucundius eſſe amicum facere quàm habere: quomodo artifici iucundius eſt pingere, quàm pinxiſſe. Illa in opere ſuo occupata ſollicitudo, ingēs oblectamentum habet in ipſa occupatione. Non æque delectatur quî ab opere perfecto remouit manum. Iam fructu artis ſuæ fruitur: ipſa fruebatur arte cùm pingeret. Fructuoſior eſt adoleſcentia liberorum, ſed infantia dulcior. Nunc ad propoſitum reuertamur. Sapiens etiam ſi contentus eſt ſe, tamen habere amicum vult: ſi ob nihil aliud, vt exerceat amicitiam, ne tam magna virtus iaceat: non ob hoc quod Epicurus dicebat in hac ipſa epiſtola, vt habeat qui ſibi ægro aſſideat, ſuccurrat in vincula coniecto vel inopi: ſed vt habeat aliquem, cui ipſe ægro aſſideat, quem ipſum circumuentum hoſtili cuſtodia liberet. Qui ſe ſpectat, & propter hoc ad amicitiam venit, male cogitat: quemadmodum cœpit, ſic deſinet. Parauit amicum aduerſus vincula laturum opem: cum primum crepuerit catena diſcedet. Hæ ſunt amicitię, quas temporarias populus appellat. Qui cauſa vtilitatis aſſumptus eſt, tamdiu placebit, quamdiu vtilis fuerit. Hac

re florentes amicorum turba circumſedet:circa euerſos ingens ſolitudo eſt: & inde amici fugiunt,vbi probantur: hac re iſta tot nefaria exẽpla ſunt,aliorum metu relinquentium,aliorum metu prodentium. Neceſſe eſt initia inter ſe,& exitus congruant. Qui amicus eſſe cœpit, quia expedit, placebit ei aliquod pretium contra amicitiam, ſi vllum in illa placet pretium præter ipſam.In quid igitur amicum paro? Vt habeam pro quo mori poſſim, vt habeam quem in exilium ſequar,cuius me morti opponam & impẽdam.Iſta quam tu deſcribis, negotiatio eſt, non amicitia,quæ ad commodum accedit,quæ quid conſecutura ſit ſpectat.Non dubiè habet aliquid ſimile amicitiæ,affectus amantium. Poſſis dicere illam eſſe inſanam amicitiam. Nunquid ergo quiſquam amat lucri cauſa? nunquid ambitionis aut gloriæ? Ipſe per ſe amor omnium aliarum rerum negligens,animos in cupiditatem formæ, non ſine ſpe mutuæ caritatis accendit. Quid ergo? ex honeſtiori cauſa coit turpis affectus? Non agitur, inquis, nunc hoc,an amicitia propter ſe,an propter aliud ſit expetenda, nã ſi propter ſeipſam expetẽda eſt, poteſt ad illã accedere,qui ſeipſo contẽtus eſt. Quomodo ergo ad illã accedit?Quomodo ad rem pulcherrimã: non lucro captus,nec varietate fortunæ perterritus. Detrahit amicitiæ maieſtatẽ ſuam, qui illam parat ad caſus. Se contentus eſt ſapiens. Hoc,mi Lucili, perperam plerique interpretantur.Sapientem vndique ſubmouent,& intra cutem ſuam cogunt. Diſtinguendum eſt autem, quid & quatenus vox iſta promittat.Se contentus eſt ſapiens ad beatè viuendum , non ad viuendum. Ad hoc enim multis illi rebus opus

eſt,

eſt,ad illud tantum animo ſano,& erecto,& deſpiciente fortunam. Volo tibi Chryſippi quoque diſtinctionem indicare. Ait ſapientem nulla re indigere, & tamen multis illi rebus opus eſſe. Contra, Stulto nulla re opus eſt:nulla enim re ſcit vti: ſed omnibus eget. Sapienti & manibus, & oculis, & multis ad quotidianum vſum neceſſariis opus eſt,ſed eget nulla re: egere enim, neceſſitatis eſt. Nihil autem neceſſe ſapienti eſt. Ergo quamuis ſeipſo contentus ſit, amicis illi opus eſt: hos cupit habere quàm plurimos:non vt beatè viuat: viuet enim etiam ſine amicis beatè. Summum bonum extrinſecus inſtrumēta non quærit:domi colitur: ex ſe totum eſt,incipit fortunæ eſſe ſubiectum, ſi quam partem ſui foris quærit. Qualis tamen futura eſt vita ſapientis ſi ſine amicis relinquatur in cuſtodiam coniectus, vel in aliqua gente aliena deſtitutus, vel in nauigatione longa retentus, aut in deſertum litus eiectus? qualis eſt Iouis, cum reſoluto mundo,& diis in vnum confuſis, pauliſper ceſſante natura,acquieſcit ſibi, cogitationibus ſuis traditus,tale quiddam ſapiens facit. In ſe recōditur,ſecum eſt; quamdiu quidem illi licet ſuo arbitrio res ſuas ordinare, ſe contentus eſt: & ducit vxorem, ſe contentus: & liberos tollit, ſe contentus:& tamen non viuet,ſi fuerit ſine homine victurus. Ad amicitiam fert illum nulla vtilitas ſua, ſed naturalis irritatio. Nam vt aliarum nobis rerū innata dulcedo eſt ſic amicitię. Quomodo ſolitudo in odio eſt, ſic in dulcedine appetitio ſocietatis. Quomodo hominē homini natura conciliat, ſic ineſt huic quoque rei ſtimulus, qui nos amicitiarum appetentes faciat. Nihilominus cùm ſit amicorū amātiſſimus,

cum illos ſibi comparet, ſæpe præferat, omne intra ſe bonum terminabit, & dicet quod Stilpon ille dixit, Stilpon quem Epicuri epiſtola inſequitur. Hic enim capta patria, amiſſis liberis, amiſſa vxore, cum ex incendio publico ſolus, & tamen beatus exiret, interroganti Demetrio, cui cognomen ab exitio vrbium Poliorcetes fuit, nunquid perdidiſſet: Omnia, inquit, bona mea mecum ſunt. Ecce vir fortis ac ſtrenuus. ipſam hoſtis ſui victoriam vicit. Nihil, inquit, perdidi. dubitare illum coëgit an viciſſet. Omnia mea mecum ſunt. Iuſtitia, virtus, temperantia, prudentia, hoc ipſum, nihil bonum putare quod eripi poſſit. Miramur animalia quædam, quæ per medios ignes, ſine noxa corporum tranſeunt: quanto hic mirabilior vir, qui per ferrũ & ruinas & ignes, illæſus & indemnis euaſit? Vides quanto facilius ſit totam gentem, quàm vnum virum vincere. Hæc vox illi eſt communis cum Stoico. æque & hic intacta bona per concrematas vrbes fert. Se enim ipſo contentus eſt, hoc felicitatem ſuã fine deſignat. Ne exiſtimes nos ſolos generoſa verba iactare, & ipſe Stilponis obiurgator Epicurus, ſimilem illi vocem emiſit, quam tu boni conſule: etiam ſi hunc diem iam expunxi. Si cui, inquit, ſua non videtur ampliſſima, licet totius mundi dominus ſit, tamen miſer eſt. Vel ſi hoc modo tibi melius enuntiari videtur: id enim agendum, vt non verbis ſeruiamus, ſed ſenſibus: Miſer eſt, qui ſe non beatiſſimum iudicat, licet imperet mundo. Vt ſcias autem hos ſenſus communes eſſe, natura ſcilicet diſtante, apud poëtam comicum inuenies:

Non eſt beatus, eſſe ſe qui non putat:

Quid enim refert, qualis ſtatus tuus ſit, ſi tibi vi-

detur

detur malus? Quid ergo,inquis,ſi beatum ſe dixerit ille turpiter diues , & ille multorum dominus,ſed plurium ſeruus, beatus ſua ſententia fiet? Non quid dicat ſed quid ſentiat,refert:nec quid vno die ſentiat, ſed quid aſſidue. Non eſt autem quod verearis,ne ad indignum res tanta perueniat. Niſi ſapienti ſua non placent. omnis ſtultitia laborat faſtidio ſui.

Ep. x. Sic eſt. non muto ſententiam.fuge multitudinem, fuge paucitatem , fuge etiam vnum. Non habeo cum quo te communicatum velim:& vide quò iudicium meum abeat. Audeo te tibi credere. Crates, vt aiunt,huius ipſius Stilponis auditor, cuius mentionem priori epiſtola feci, cum vidiſſet adoleſcentulum ſecreto ambulantem , interrogauit, quid illic ſolus faceret. Mecum,inquit, loquor.cui Crates : Caue, inquit, rogo, & diligenter attende, ne cum homine malo loquaris. Lugentem timentémque cuſtodire ſolemus , ne ſolitudine male vtatur. Nemo eſt ex imprudentibus qui relinqui ſibi debeat. Tunc mala conſilia agitant : tunc aut aliis, aut ipſis futura pericula ſtruunt : tunc cupiditates improbas ordinant : tunc quicquid aut metu,aut pudore animus cælabat,expromit:tũc audaciam acuit, libidinem irritat , iracundiam inſtigat. Denique , quod vnum ſolitudo habet commodum,nihil vlli committere,non timere indicem,perit ſtulto:ipſe ſe prodit.Vide itaque quid de te ſperem,immo quid ſpondeam mihi. ſpes enim incerti boni nomen eſt.Non inuenio cum quo te malim eſſe , quàm tecum. Repeto memoria , quàm magno animo quædam verba proieceris,quàm roboris plena. Gratulatus ſum protinus mihi,& dixi : non à ſummis labris iſta

venerunt, habent hæ voces fundamentum, iſte homo non eſt vnus è populo, ad ſalutem ſpe-ctat. Sic loquere, ſic viue. Vide ne te vlla res de-primat. Votorum tuorũ veterum licet diis gra-tiam facias, alia de integro ſuſcipe: roga bonam mentem, bonã valetudinem animi, deinde cor-poris. Quid ni tu iſta vota ſæpe facias? Audacter deũ roga, nil illum de alieno rogaturus. Sed vt more meo cum aliquo munuſculo epiſtolã mit tam, verum eſt, quod apud Athenodorũ inueni: Tunc ſcito eſſe te omnibus cupiditatibus ſolu-tum, cũ eo perueneris, vt nihil Deum roges, niſi quod rogare poſſis palàm. Nunc enim quãta de-mentia eſt hominũ? Turpiſſima vota diis inſu-ſurrant: ſi quis admouerit aurẽ, conticeſcent, & quod ſcire hominem nolunt, Deo narrant. Vide ergo ne hoc præcipi ſalubriter poſſit: Sic viue cum hominibus, tanquam Deus videat: ſic lo-quere cum Deo, tanquam homines audiant.

Ep. XI. LOCVTVS eſt mecum amicus tuus bonæ indolis: in quo quantum eſſet animi, quã-tum ingenij, quantũ iam etiam profectus, ſermo primus oſtendit. Dedit enim nobis guſtum ad quẽ reſpondebit: non enim ex præparato locu-tus eſt, ſed ſubito deprehenſus. Vbi ſe collegit, verecundiam, bonũ in adoleſcente ſignum, vix potuit excutere: adeò illi ex alto ſuffuſus eſt ru-bor. Hic illum, quantũ ſuſpicor, etiã cùm ſe cõ-firmauerit, & omnibus vitiis exuerit, ſapientem quoque ſequetur. Nulla enim ſapientia, natura-lia corporis aut animi vitia ponuntur: quicquid infixum & ingenitum eſt, lenitur arte, non vin-citur. Quibuſdam etiam conſtantiſſimis in con-ſpectu populi ſudor erumpit, non aliter quàm fatigatis & æſtuantibus ſolet: quibuſdam tre-

munt

munt genua dicturis: quorundam dentes colliduntur, lingua titubat, labra concurrunt. Hæc nec diſciplina, nec vſus vnquam excutit: ſed natura vim ſuam exercet, & illos vitij ſui etiã robuſtiſſimos admonet. Inter hęc & ruborem eſſe ſcio, qui grauiſſimis quoque viris ſubitus offunditur. Magis quidem in iuuenibus apparet, quibus & plus caloris eſt, & tenera frons: nihilominus veteranos & ſenes tangit. Quidam nunquã magis quàm cùm erubuerint, timendi ſunt, quaſi omnem verecundiam effuderint. Sylla tunc erat violentiſſimus, cùm faciem eius ſanguis inuaſerat. Nihil erat mollius ore Pompeij, nunquam non coram pluribus erubuit: vtique & in concionibus. Fabianum, cùm in ſenatum teſtis eſſet inductus, erubuiſſe memini: & hic mirè illum pudor decuit. Non accidit hoc ab infirmitate mentis, ſed à nouitate rei: quæ inexercitatos etſi non concutit, mouet naturali in hoc facilitate corporis pronos. Nam vt quidam boni ſanguinis ſunt, ita quidam incitati & mobilis, & cito in os prodeuntis. Hæc, vt dixi, nulla ſapientia abigit: alioquin haberet rerum naturam ſub imperio, ſi omnia eraderet vitia. Quæcunque attribuit conditio naſcendi, & corporis temperatura, cùm multum ſe diuque animus compoſuerit, hærebuat. Nihil horum vitari poteſt, non magis quàm accerſi. Artifices ſcenici, qui imitãtur affectus, qui metum & trepidationem exprimunt, qui triſtitiam repræſentant, hoc indicio imitantur verecundiam: deiiciunt vultum, verba ſubmittunt, figunt in terrã oculos & deprimũt. ruborem ſibi exprimere non poſſunt: nec prohibetur hic, nec adducitur. Nihil aduerſus hæc ſapientia promittit, nihil proficit: ſui

iuris,ſunt,iniuſta veniunt,iniuſta diſcedunt.Iam clauſulam ep ſtola poſcit. Accipe,& quidem vtilem & ſalutarem,quam te affigere animo volo. Aliquis vir bonus nobis eligẽdus eſt,ac ſemper ante oculos habendus, vt ſic tanquam illo ſpectante viuamus, & omnia tanquam illo vidente faciamus. Hoc,mi Lucili,Epicurus præcepit: cuſtodem nobis & pædagogum dedit: nec immerito. Magna pars peccatorum tollitur, ſi peccaturis teſtis aſſiſtat. Aliquem habeat animus,quem vereatur, cuius auctoritate etiam ſecretum ſuum ſanctius faciat. O felicem illum, qui non aſpectus tantum, ſed etiam cogitatus emendat! O felicem,qui ſic aliquem vereri poteſt, vt ad memoriam quoque eius ſe componat, atque ordinet. Qui ſic aliquem vereri poteſt,cito erit verendus.Elige itaque Catonem.ſi hic videtur tibi nimis rigidus, elige remiſſioris animi virum Lælium, elige eum cuius tibi placuit & vita, & oratio: & ipſius animum ante te ferens & vultus, illum ſemper tibi oſtende, vel cuſtodem,vel exemplum.Opus eſt,inquam,aliquo, ad quem mores noſtri ſe ipſi exigant. Niſi ad regulam,praua non corriges.

Ep. XII. QVOCVNQVE me verto, argumenta ſenectutis meæ video. Venerã in ſuburbanum meum,&querebar de impenſis ædificij dilabentis. Ait villicus,non eſſe negligentiæ ſuæ vitium: omnia ſe facere, ſed villam veterem eſſe. Hæc villa inter manus meas creuit. Quid mihi futurum eſt, ſi iam putria ſunt ætatis meæ ſaxa? Iratus illi, proximam occaſionem ſtomachandi arripio. Apparet, inquam, has platanos negligi. nullas habent frondes; quàm nodoſi ſunt & retorridi rami? quàm triſtes & ſqualidi trunci?

trunci?Hoc non accideret,ſi quis has circumfoderet,ſi irrigaret. Iurat per genium meum,ſe omnia facere,in nulla re ceſſare curam ſuam:ſed illas vetulas eſſe.Quod inter nos dictum ſit,ego illas poſueram, ego illarum primum videram folium.Conuerſus ad ianuam:Quis eſt,inquam, iſte decrepitus, & merito ad oſtium admotus? foras enim ſpectat. Vnde iſtum nactus es? quid te delectauit,alienum mortuum tollere?At ille: Non cognoſcis me?inquit. Ego ſum Felicio,cui ſolebas ſigillaria afferre: ego ſum Philoſiti villici filius,deliciolum tuum.Profecto,inquam,iſte delirat.Pupulus,etiam deliciolum meum factus eſt.Prorſus poteſt fieri.dentes illi cum maxime cadunt.Debeo hoc ſuburbano meo,quod mihi ſenectus mea,quocũque aduerteram,apparuit. Complectamur illam,& amemus. Plena eſt voluptatis,ſi illa ſcias vti. gratiſſima ſunt poma,cũ fugiunt. Pueritiæ maximus in exitu decor eſt. deditos vino potatio extrema delectat:illa quæ mergit, quæ ebrietati ſummam manum imponit. Quod in ſe iucundiſſimum hominis voluptas habet,in finem ſui differt.iucundiſſima eſt ætas deuexa iam, non tamen præceps: & illam quoque in extrema regula ſtantem iudico habere ſuas voluptates:aut hoc ipſum ſuccedit in locum voluptatum, nullis egere. Quàm dulce eſt, cupiditates fugaſſe ac reliquiſſe! Moleſtum eſt,inquis,mortem ante oculos habere.Primum iſta tam iuueni ante oculos debet eſſe,quam ſeni.Non enim citamur ex cenſu. Deinde nemo tam ſenex eſt, vt improbe vnum diem ſperet. Vnus autem dies gradus eſt vitæ. tota ætas partibus conſtat,& orbes habet circumductos maiores minoribus.Eſt aliquis,qui omnes comple-

ctatur & cingat, hic pertinet à natali ad diem extremum.Eſt alter.qui annos adoleſcentię excludit. Eſt qui totam pueritiam ambitu ſuo aſtringit.Eſt deinde ipſe annus,in ſe omnia continens tempora, quorum multiplicatione vita componitur.Menſis arctiore pręcingitur cingulo,anguſtiſſimum habet dies gyrum : ſed & hic ab initio ad exitum venit, ab ortu ad occaſum. Ideo Heracletus, cui cognomen Scotinon fecit orationis obſcuritas: Vnus, inquit, dies par omni eſt. Hoc alius aliter accepit:dixit enim parem eſſe horis:nec mentitur. Nam ſi dies tempus eſt viginti quatuor horarum, neceſſe eſt omnes inter ſe dies pares eſſe : quia nox habet quod dies perdidit. Alius ait,parem eſſe vnum diem omnibus ſimilitudine : nihil enim habet longiſſimi temporis ſpatium, quod non in vno die inuenias, lucem & noctem, & alternas mūdi vices.Planiora facit iſta nox alias contractior, alias productior. Itaque ſic ordinandus eſt dies omnis, tanquam cogat agmen, & conſummet atque expleat vitam. Pacuuius qui Syriam vſu ſuam fecit, cum vino & illis funereis epulis ſe ſepeliſſet,quaſi ſibi parentaret,ſic in cubiculum ferebatur à cœna, vt inter plauſus exoletorum hoc ad ſymphoniam caneretur:*βεβίωκε,βεβίωκε*, nullo non ſe die extulit.Hoc quod ille ex mala conſcientia faciebat,nos ex bona faciamus,& in ſomnum ituri,lęti hilareſq; dicamus,

Vixi,& quem dederat curſum fortuna peregi.

Craſtinū ſi adiecerit Deus,læti recipiamus. Ille beatiſſimus eſt, & ſecurus ſui poſſeſſor,qui craſtinū ſine ſollicitudine expectat,Quiſquis dixit, Vixi,quotidie ad lucrum ſurgit.Sed iam debeo epiſtolam cludere. Sic inquis, ſine vllo ad me pe-

peculio veniet? Noli timere: aliquid ſecum feret, quare aliquid dixi? multum. Quid enim hac voce præclarius, quã illi trado ad te perferendam? Malum eſt in neceſſitate viuere: ſed in neceſſitate viuere, neceſſitas nulla eſt. Quid ni nulla ſit? patét vndique ad libertatem viæ multę breues, faciles. Agamus Deo gratias, quod nemo in vita teneri poteſt. Calcare ipſas neceſſitates licet. Epicurus, inquis, dixit: Quid tibi cum alieno? quod verum eſt, meum eſt, perſeuerabo Epicurum tibi ingerere: vt iſti qui in verba iurãt, nec quid dicatur æſtimant, ſed à quo ſciãt, quæ optima ſunt, eſſe communia.

Ep. XIII. MVLTVM tibi eſſe animi ſcio, nã etiam antequam inſtruerem te præceptis ſalutaribus & dura vincentibus, ſatis aduerſus fortunam placebas tibi, & multo magis, poſtquam cum illa conſeruiſti manum, vireſque expertus es tuas: quæ nunquam certam dare fiduciã ſui poſſunt, niſi cùm multæ difficultates hinc & illinc apparuerint, aliquando verò & propius acceſſerint. Sic verus ille animus, & in alienũ non venturus arbitrium probatur. Hæc eius obruſſa eſt. Non poteſt athleta magnos ſpiritus ad certamen adferre, qui nunquam ſuggillatus eſt. Ille qui fudit ſanguinem ſuum, cuius dentes crepuerunt ſub pugno, ille qui ſupplantatus aduerſarium toto tulit corpore, nec proiecit animum proiectus, qui quotiens cecidit, cõtumacior reſurrexit, cũ magna ſpe deſcendit ad pugnã. Ergo, vt ſimilitudinem iſtam proſequar, ſæpe iam fortuna ſupra te fuit: nec tamen tradidiſti te, ſed ſubſiliiſti, & acrior conſtitiſti. Multum enim adiicit ſibi virtus laceſſita. Tamen ſi tibi videtur, accipe à me auxilia, quibus munire te poſſis.

Plura ſunt, Lucili, quæ nos terrent, quàm quæ premunt: & ſæpius opinione quàm re laboramus. Non loquor tecum Stoica lingua, ſed hac ſubmiſſiore. Nos enim dicimus omnia iſta quæ gemitus mugitúſque exprimunt, leuia eſſe & contemnenda. Omittamus hæc magna verba, ſed, dij boni, vera. Illud tibi præcipio, ne ſis miſer ante tempus: cum illa quæ velut imminentia expauiſti, fortaſſe nunquã ventura ſint, certe nondum venerint. Quædam enim nos magis torquent quàm debeant: quædam torquent cum omnino non debeant. Aut augemus dolorem, aut fingimus, aut præcipimus. Primum illud, quia res in controuerſia eſt, & litem conteſtatam habemus, in pręſentia differatur. Quod ego leue dixero, tu grauiſſimum eſſe cõtendes. Scio alios inter flagella ridere, alios gemere ſub colapho. Poſtea videbimus, vtrum iſta ſuis viribus valeant, an imbecillitate noſtra. Illud pręſta mihi, vt quoties circumſteterint, qui tibi te miſerum eſſe perſuadeant, non quid audias, ſed quid ſentias cogites: & cum patientia tua deliberes, ac te ipſe interroges, qui tua optime noſti: Quid eſt quare iſti me complorent? quid eſt quod trepident, quod contagium quoque mei timeant, quaſi tranſire calamitas poſſit? Eſt aliquid iſtic mali: an res iſta magis infamis eſt quam mala? Ipſe te interroga: Nũquid ſine cauſa crucior, & mæreo, & quod non eſt malum facio? Quomodo, inquis, intelligam, vana ſint, an vera, quibus angor? Accipe huius rei regulam, Aut præſentibus torquemur, aut futuris, aut vtriſque. De præſentibus facile eſt iudicium. ſi corpus tuum liberum eſt, ſanum eſt, nec vllus ex iniuria dolor eſt: videbimus quid futurum

ſit,

ſit,hodie nihil negotij habet. At enim futurum eſt. Primum diſpice, an certa argumenta ſint venturi mali, Plerunque enim ſuſpicionibus laboramus,& illudit nobis illa quæ conficere bellum ſolet fama: multo autem magis ſingulos conficit. Ita eſt, mi Lucili: cito accedimus opinioni:non coarguimus illa,quæ nos in metū adducunt: nec excutimus, ſed trepidamus: & ſic vertimus terga, quemadmodum illi, quos puluis motus fuga pecorum, exuit caſtris, aut quos aliqua fabula ſine auctore ſparſa conterruit. Neſcio quomodo magis vana perturbant, vera enim modum ſuum habent:quicquid ex incerto venit, coniecturæ & licentiæ pauentis animi traditur. Nulli itaque tam pernicioſi, tam irreuocabiles,quàm lymphatici metus ſunt. Ceteri enim ſine ratione, hi ſine mente ſunt. Inquiramus itaque rem diligenter. Veriſimile eſt, aliquid futurum mali. Non ſtatim verū eſt. Quam multa nō expectata venerūt,quàm multa expectata nuſquam cōparuerunt? Etiamſi futurū eſt, quid iuuat dolori ſuo occurrere? Satis cito dolebit cū venerit:interim tibi meliora promitte. Quid facies lucri? tempus. Multa interuenient, quibus vicinum periculum vel prope admotum, aut ſubſiſtat, aut deſinat, aut in alienum caput tranſeat. Incendiū ad fugam patuit:quoſdam molliter ruina depoſuit:aliquando gladius ab ipſa ceruice reuocatus eſt: aliquis carnifici ſuo ſuperſtes fuit. Habet etiam mala fortuna leuitatem, fortaſſe erit, fortaſſe non erit, interim dum non eſt, meliora propone. Nonnunquam nullis apparentibus ſignis, quæ mali aliquid pronuntient, animus ſibi falſas imagines fingit, aut verbū aliquod dubiæ ſignificationis detor-

quet in peius, aut maiorem ſibi offenſam proponit alicuius quàm eſt, & cogitat, non quantũ iratus ille ſit, ſed quãtum liceat irato. Nulla autem cauſa vitæ eſt, nullus miſeriarum modus, ſi timetur quantum poteſt. Hic prudentia proſit, hic robore animi euidenté quoq; metũ reſpue. Si minus, vitio vitium repelle, ſpe metũ tempera. Nihil tam certum eſt ex his quæ timentur, vt non certius ſit, & formidata ſubſidere, & ſperata decipere. Ergo & ſpem ac metum examina: & quotiens incerta erunt omnia, tibi faue, crede quod mauis: ſi plures habebit ſententias metus, nihilominus in hanc partem potius inclina, & perturbare te deſine. Ac ſubinde hoc in animo volue, maiorem partem mortalium, cum illi nec ſit quicquam mali, nec pro certo futurum ſit, æſtuare ac diſcurrere. Nemo enim reſiſtit ſibi cum cœperit impelli, nec timorem ſuum redigit ad verum. Nemo dicit, Vanus auctor eſt: aut finxit, aut credidit. Damus nos referentibus, expaueſcimus dubia pro certis, non ſeruamus modum rerum, ſtatim in timorem venit ſcrupulus. Pudet me ſic tecum loqui, & tam leuibus te remediis refocillare. Alius dicat. Fortaſſe hoc non veniet: tu dic, Quid porro ſi veniet? Videbimus vtrum veniet: fortaſſe pro me veniet: & mors vitam honeſtabit. Cicuta magnum Socratem fecit. Catoni gladium aſſertorem libertatis extorque: magnam partem detraxeris gloriæ. Nimiũ diu te cohortor, cùm tibi admonitione magis quàm exhortatione opus ſit. Non in diuerſum te à natura tua ducimus, natus es ad iſta, quæ dicimus. Eò magis bonũ tuum auge & exorna. Sed iam finẽ epiſtolæ faciam, ſi illi ſignũ ſuum impreſſero: id eſt aliquã magnificam vo-

cem

cem perferendam ad te mandauero. Inter cetera mala, hoc quoque habet ſtultitia, ſemper incipit viuere. Conſidera quid vox iſta ſignificet, Lucili virorum optime: & intelliges quàm fœda ſit hominum leuitas, quotidie noua vitæ fundaměta ponentium, nouas ſpes etiam in exitu inchoantium. Circumſpice tecũ ſingulos, occurrẽt tibi ſenes, qui ſe cùm maximè ad ambitionem, ad peregrinationes, ad negotiãdum parẽt. Quid eſt autem turpius, quàm ſenex viuere incipiẽs? Non adiicerem auctorem huic voci, niſi eſſet ſecretior, nec inter vulgata Epicuri dicta, quæ mihi & laudare, & adoptare permiſi.

Ep. XIIII. FATEOR inſitã eſſe nobis corporis noſtri caritatem. Fateor nos huius gerere tutelam: nec nego indulgendum illi: ſeruiendũ nego. Multis enim ſeruiet, qui corpori ſeruit, qui pro illo nimium timet, qui ad illud omnia refert. Sic gerere nos debemus, non tanquã propter corpus viuere debeamus, ſed tanquã non poſſimus ſine corpore. Huius nos nimius amor timoribus inquietat, ſollicitudinibus onerat, cõtumeliis obiicit. Honeſtum ei vile eſt, cui corpus nimis carum eſt. Agatur eius diligentiſſimè cura: ita tamen, vt cum exiget ratio, cum dignitas, cùm fides, mittendum in ignem ſit. Nihilominus, quãtum poſſumus, euitemus incommoda quoque, non tantum pericula: & in tutum nos reducamus, excogitantes ſubinde, quibus poſſint timenda depelli: quorũ tria, ni fallor, genera ſunt. Timetur inopia, timentur morbi, timentur quæ per vim potentioris eueniunt. Ex his omnibus nihil magis nos concutit, quàm quod ex aliena potẽtia impendet. Magno enim ſtrepitu & tumultu venit. Naturalia mala quæ

retuli,inopiæ atque morbi,ſilentio ſubeunt,nec oculis nec auribus quicquam terroris incutiũt. Ingens alterius mali pompa eſt, ferrum circa ſe & ignes habet , & catenas & turbam ferarum, quam in viſcera immittat humana. Cogita hoc loco carcerem , & cruces,& eculeos,& vncum, & adactum per medium hominem , qui per os emergat,ſtipitem, & diſtracta in diuerſum actis curribus membra , illam tunicam alimentis ignium & illitam & intextam , quicquid aliud, præter hæc,commenta ſæuitia eſt. Non eſt itaq; mirum , ſi maximus huius rei timor eſt,cuius & varietas magna,& apparatus terribilis eſt. Nam quemadmodum plus agit tortor , quo plura inſtrumenta doloris expoſuit (ſpecie enim vincuntur,qui patientia reſtitiſſent:) ita ex his,quæ animos noſtros ſubigunt & domant, plus proficiunt, quæ habent quod oſtendant. Illæ peſtes non minus graues ſunt, famem dico & ſitim,& præcordiorum ſuppurationes,& febrem viſcera ipſa torrentem : ſed latent. Nihil habent quod intentent,quod præferant.Hæc,vt magna bella, aſpectu paratuque vicerunt.Demus itaque operam, abſtineamus offenſis. Interdum populus eſt,quem timere debeamus: interdum,ſi ea ciuitatis diſciplina eſt , vt plurima per ſenatum tranſigantur,gratioſi timeantur in eo viri:interdum ſinguli, quibus poteſtas populi & in populum data eſt.Hos omnes amicos habere,operoſum eſt:ſatis eſt inimicos non habere.Itaque ſapiens nunquam potentium iras prouocabit:immo declinabit , non aliter quàm in nauigando procellam. Cùm peteres Siciliam,traieciſti fretum , temerarius gubernator contemnit auſtri minas. Ille eſt enim, qui Siculum pelagus exa-

ſperet,

ſperet, & in vertices cogat. Non ſiniſtrum petit litus, ſed id, quo propior Charybdis maria conuoluit. At ille cautior, peritos locorum rogat, qui æſtus ſit, quæ ſigna dent nubes, & longè ab illa regione verticibus infami curſum tenet. Idem facit ſapiens: nocituram potentiam vitat, hoc primum cauens, ne vitare videatur. Pars enim ſecuritatis & in hoc eſt, non ex profeſſo eam fugere: quia quæ quis fugit, damnat. Circũſpiciendum nobis eſt ergo, quomodo à vulgo tuti eſſe poſſimus. Primum nihil inde concupiſcamus, vnde rixa eſt inter competitores: deinde nihil habeamus, quod cum magno emolumento inſidiantis eripi poſſit. Quàm minimum ſit in corpore tuo ſpoliorum. Nemo ad humanum ſanguinem propter ipſum venit, aut admodum pauci: plures computant quàm oderunt. Nudum latro tranſmittit: etiam in obſeſſa via pauperi pax eſt. Tria deinde ex præcepto veteri præſtanda ſunt, vt vitentur: Odium, inuidia, contemptus. Quomodo hoc fiat, ſapientia ſola monſtrabit. Difficile enim temperamentum eſt, verendumque, ne in contemptum nos inuidiæ timor transferat: ne dum calcari nolumus, videamur poſſe calcari. Multis timendi attulit cauſas, timeri poſſe. Vndique nos reducamus: non minus contemni quàm ſuſpici nocet. Ad philoſophiam ergo confugiendum eſt. Hæ literæ nõ dico apud bonos, ſed apud mediocriter malos, infularum loco ſunt. Nam forenſis eloquentia, & quæcunq; alia populum mouent, aduerſarium habent: hæc quieta, & ſui negotij, contemni nõ poteſt, cui ab omnibus artibus, etiam apud peſſimos honor eſt. Nunquam in tãtum conualeſcet nequitia, nunquam ſic contra

virtutes coniurabitur, vt non philoſophiæ nomen venerabile & ſacrum maneat. Ceterũ philoſophia ipſa tranquillè modeſtèque tractanda eſt. Quid ergo, inquis? Videtur tibi M. Cato modeſtè philoſophari, qui bellum ciuile ſententia ſua reprimit, qui furentium principum armis medius interuenit, qui aliis Pompeium offendentibus, aliis Cæſarẽ, ſimul laceſſit duos? Poteſt aliquis diſputare, an illo tempore capeſſenda fuerit ſapienti reſpublica. Quid tibi vis M. Cato? iam nõ agitur de libertate: olim peſſundata eſt. Quæritur vtrum Cæſar, an Pompeius poſſideat rempublicam. Quid tibi cum iſta contentione? Nullæ partes tuæ ſunt: dominus eligitur. Quid tua, vter vincat? melior vincere non poteſt: poteſt eſſe peior qui victus fuerit, non poteſt melior, qui vicerit. Vltimas partes attigi Catonis: ſed ne priores quidem anni fuerunt, qui ſapiẽtem in illam ruinam reipublicæ admitterent. Quid aliud quàm vociferatus eſt Cato, & miſit irritas voces, cùm modo per populi leuatus manus, & obrutus ſputis, extra forum traheretur: modo è ſenatu in carcerem duceretur? Sed poſtea videbimus, an ſapienti opera perdenda ſit. Interim ad hos te voco, qui à republica excluſi, ſeceſſerunt ad colendam vitam, & humano generi iura condenda ſine vlla potentioris offenſa. Non conturbabit ſapiens publicos mores: nec populum in ſe vitæ nouitate conuertet. Quid ergo? Vtique erit tutus, qui hoc propoſitum ſequetur? Promittere tibi hoc non magis poſſum, quàm homini temperanti bonam valetudinem: & tamen facit temperantia bonam valetudinẽ. Perit aliqua nauis in portu: ſed tu quid accidere in medio mari credis? Quanto huic periculum para-

paratius foret,multa agenti,molientique,cui ne otium quidem tutum eſt? Pereunt aliquãdo innocentes: quis negat? Nocentes tamen ſæpius. Ars ei conſtat,qui per ornamenta percuſſus eſt. Denique initium omnium rerum ſapiens, non exitum ſpectat. Initia in poteſtate noſtra ſunt: de euentu fortuna iudicat, cui de me ſententiã non do. At aliquid vexationis affert,aliquid aduerſi,non damnatur latro,cùm occidit. Nunc ad quotidianam ſtipem manum porrigis, aurea te ſtipe implebo. Et quia facta eſt auri mentio,accipe quemadmodum vſus fructuſque eius tibi eſſe gratior poſſit. Is maximè diuitiis fruitur,qui minimè diuitiis indiget. Ede,inquis,auctorem. Vt ſcias quàm benigni ſimus, propoſitum eſt aliena laudare. Epicuri eſt,aut Metrodori,aut alicuius ex illa officina. Et quid intereſt,quis dixerit? Omnibus dixit. Qui eget diuitiis,timet pro illis. Nemo autem,ſollicito bono fruitur. Adiicere illis aliquid ſtudet, dũ de incremento cogitat, oblitus eſt vſus, rationes accipit, forum conterit, kalendarium verſat, fit ex domino procurator.

Ep. xv. Mos antiquis fuit, vſque ad meam ſeruatus ætatẽ, primis epiſtolæ verbis adiicere: Si vales,bene eſt. Rectè & nos dicimus: Si philoſopharis,bene eſt. Valere enim hoc demum eſt. Sine hoc,æger eſt animus. Corpus quoque etiam ſi magnas habet vires, non aliter quàm furioſi aut phrenitici validum eſt. Ergo hanc valetudinem præcipuè cura,deinde & illam ſecundã: quæ non magno tibi conſtabit,ſi volueris bene valere. Stulta eſt enim, mi Lucili, & minimè conueniens literato viro, occupatio exercendi lacertos,& dilatandi ceruicem, ac latera

firmādi.Cùm tibi feliciter ſagina ceſſerit, & tori creuerint,nec vires vnquam opimi bouis,nec pondus ęquabis. Adiice nunc,quod maiore corporis ſarcina animus eliditur, & minus agilis eſt. Itaque quantum potes circumſcribe corpus tuum,& animo locum laxa. Multa ſequuntur incommoda huic deditos curæ. Primum exercitationes, quarum labor ſpiritum exhaurit, & inhabilem intentioni ac ſtudiis acrioribus reddit. Deinde copia ciborum,ſubtilitas animi impeditur. Accedunt peſſimæ notæ mancipia in magiſterium recepta, homines inter oleum & vinum occupati, quibus ad votum dies eſt actus,ſi bene deſudauerũt, ſi in locum eius quod effluxit,multum potionis alterius,ieiuno gutture ingeſſerunt. Bibere & ſudare, vita cardiaci eſt. Sunt exercitationes & faciles & breues,quæ corpus & ſine mora laxent, & tempori parcant: cuius præcipua ratio habenda eſt. Curſus,& cũ aliquo pondere manus motæ, & ſaltus, vel ille qui corpus in altum leuat, vel ille qui in longũ mittit,vel ille(vt ita dicam) ſaliaris,aut(vt contumelioſius dicam) fullonius. Quodlibet ex his elige,vſu fit facile. Quicquid facies, cito redi à corpore ad animum: illum diebus ac noctibus exerce.Labore modico alitur ille. Hanc exercitationem non frigus,non æſtus impediet,ne ſenectus quidem.Id bonum cura, quod vetuſtate fit melius. Neque ego te iubeo ſemper imminere libro aut pugillaribus. Dandum & aliquod interuallum animo: ita tamen vt non reſoluatur, ſed vt remittatur. Geſtatio & corpus concutit, & ſtudio non officit: poſſis legere, poſſis dictare,poſſis loqui,poſſis audire:quorum nihil nec ambulatio quidem vetat fieri. Nec tu

im-

intentionem vocis contempſeris: quam vero te per gradus & certos modos attollere,deinde deprimere. Quod ſi velis deinde quemadmodum ambules diſcere,admittes iſtos quos noua artificia docuit fames:erit qui gradus tuos temperet,& buccas edentis obſeruet, & in tantum procedet,in quantum eius audaciam patientiæ lenitate produxeris.Quid ergo?à clamore protinus & à ſumma contentione vox tua incipiet? Vſque adeo naturale eſt,paulatim incitari,vt litigantes quoque à ſermone incipiant, ad vociferationem tranſeant. Nemo ſtatim Quiritum fidem implorat. Ergo vtcunque tibi impetus animi ſuaſerit, modo vehementius fac vitiis conuicium, modo lentius,prout vox quoque te hortabitur & latus. Modeſta, cum receperis illam,reuocariſque,deſcendat, non decidat:moderatoris ſui temperamentum habeat, nec indocto & ruſtico more deſæuiat.Non enim id agitur,vt exerceatur vox,ſed vt exerceat.Detraxi tibi non puſillum negotium, mercedula, & munus gratum, ad hæc beneficia accedet. Ecce inſigne præceptum. Stulti vita ingrata eſt,trepida eſt,tota in futurum fertur. Quis hæc,inquis, dicit?Idem qui ſupra. Quam tu nunc vitam dici exiſtimas ſtultã?Babæ & Ixionis?Non ita eſt:noſtra dicitur: quos cæca cupiditas in nocitura, certè nunquã ſatiatura præcipitat:quibus ſi quid ſatis eſſe poſſet,fuiſſet:qui non cogitamus quàm iucundum ſit nihil poſcere, quàm magnificum ſit plenum eſſe,nec ex fortuna pendere. Subinde itaque Lucili, quàm multa ſis conſecutus,recordare. Cum aſpexeris, quot te antecedant, cogita quot ſequantur. Si vis gratus eſſe aduerſus deos, & aduerſus vitam tuam, cogita quàm

multos anteceſſeris. Quid tibi cum ceteris? Te ipſe anteceſſiſti: finem conſtitue, quem tranſire ne poſſis quidem, ſi velis: diſcedent aliquando iſta inſidioſa bona, & ſperantibus meliora quàm aſſecutis. Si quid in illis eſſet ſolidi, aliquando & implerent. Nunc haurientium ſitim concitant, & inuitant ſpecioſi apparatus. Quod futuri temporis incerta ſors voluit, quare potius à fortuna impetrem, vt det, quàm à me, ne petam? Quare autem petam, oblitus fragilitatis humanæ? Congeram? in quid? laborem? Ecce hic vltimus dies, vt non ſit, prope ab vltimo eſt.

EP. XVI. LIQVERE tibi hoc ſcio, Lucili, neminem poſſe beatè viuere, ne tolerabiliter quidem, ſine ſapientiæ ſtudio: & beatam vitā perfecta ſapientia effici, tolerabilem, etiam inchoata. Sed hoc quod liquet, firmandum, & altius quotidiana meditatione figendum eſt. Plus operis eſt in eo, vt propoſita cuſtodias, quàm vt honeſta proponas. Perſeuerandum eſt, & aſſiduo ſtudio robur addendum, donec bona mēs ſit. quod bona voluntas eſt. Itaque tibi apud me pluribus verbis opus non eſt, aut affirmatis, aut tam longis. Intelligo enim te multum profeciſſe. Quę ſcribis, vnde veniant ſcio: non ſunt ficta, nec colorata. Dicam tamen quid ſentiam, iam de te ſpem habeo, nondum fiduciam. Tu quoque idem facias volo. Non eſt quod tibi cito & facilè credas. Excute te, & variè ſcrutare, & obſerua. Illud ante omnia vide, vtrum in philoſophia, an in ipſa vita profeceris. Non eſt philoſophia populare artificium, nec oſtentationi paratum. Non in verbis, ſed in rebus eſt. Nec in hoc adhibetur, vt aliqua oblectatione conſumatur

dies,

dies, vt dematur otio nauſea. Animum format & fabricat, vitam diſponit, actiones regit, agenda & omittenda demonſtrat, ſedet ad gubernaculum, & per ancipitia fluctuantium dirigit curſum, ſine hac nemo ſecurus eſt. Innumerabilia accidunt ſingulis horis, quæ conſilium exigunt, quod ab hac petēdum eſt. Dicet aliquis: Quid mihi prodeſt philoſophia, ſi fatum eſt? quid prodeſt, ſi Deus rector eſt? quid prodeſt, ſi caſus imperat? Nam & mutari certa nō poſſunt, & nihil præparari poteſt aduerſus incerta, ſi aut conſilium meum Deus occupauit, decreuitque quid facerē, aut cōſilio meo nil fortuna permittit. Quicquid eſt ex his, Lucili, vel ſi omnia hæc ſunt, philoſophandum eſt: ſiue nos inexorabili lege fata conſtringunt, ſiue arbiter Deus vniuerſi cuncta diſponit, ſiue caſus res humanas ſine ordine impellit & iactat, philoſophia nos tueri debet. Hæc adhortabitur, vt Deo libenter pareamus, vt fortunæ contumaciter reſiſtamus: hæc docebit vt Deum ſequaris, feras caſum. Sed non eſt nunc in hanc diſputationem tranſeundum, quid ſit iuris noſtri, ſi prouidentia in imperio eſt, aut ſi fatorum ſeries illigatos trahit, aut ſi repentina, aut ſubita dominantur. Illo nūc reuertor, vt te moneam & exhorter, ne patiaris animi tui impetum delabi & refrigeſcere. Conſtitue illum, & contine, vt habitus fiat quod eſt impetus. Iam ab initio, ſi bene te noui, circumſpicis ecquid hæc epiſtola munuſculi attulerit, excute illam, & inuenies. Non eſt quod mireris animum meum, adhuc de alieno liberalis ſum. Quare autem alienum dixi? quicquid bene dictum eſt ab vllo, meum eſt. Sic quoque quod ab Epicuro dictū eſt: Si ad na-

turam viues,nunquam eris pauper,ſi ad opinionem,nunquam diues. Exiguũ natura deſiderat. opinio immenſum. Congeratur in te,quicquid multi locupletes poſſederunt, vltra priuatum pecuniæ modum fortuna te prouehat, auro tegat,purpura veſtiat,& eo deliciarum opumq́ue perducat, vt terram marmoribus abſcondas,& non tantum habere tibi liceat,ſed calcare diuitias.Accedant ſtatuæ & picturæ,& quicquid ars vlla luxuriæ laborauit maiora cupere ab his diſces. Naturalia deſideria finita ſunt: ex falſa opinione naſcentia,vbi deſinant, non habẽt,nullus enim terminus falſo eſt. Via eunti aliquid extremum eſt:error immenſus eſt. Retrahe te à vanis: & cum voles ſcire, quod petis vtrum naturalem habeat, an cæcam cupiditatem, conſidera an poſſit alicubi conſiſtere. Si longe progreſſo, ſemper aliquid longius reſtat, ſcito id naturale non eſſe.

Ep.XVII. PROIICE omnia iſta,ſi ſapis:immo vt ſapias:& ad bonam mentem magno curſu ac totis viribus tẽde. Si quid eſt quo teneris, aut expedi,aut incide.Moratur,inquis,me res familiaris,ſic illam diſponere volo,vt ſufficere nihil agenti poſſit,ne aut paupertas mihi oneri ſit, aut ego alicui. Cum hæc dicis, non videris vim ac potentiam eius de quo cogitas boni noſſe:& ſummam quidem rei peruides,quantũ philoſophia proſit, partes autem nondum ſatis ſubtiliter diſpicis; nec dum ſcis quantum vbique nos adiuuet:quemadmodum & in maximis (vt Ciceronis vtar verbis)opituletur,& in minima deſcendat.Mihi crede,ad ioca illam in conſilium: ſuadebit tibi ne ad calculos ſedeas. Nempe hoc quæris,& hoc iſta dilatione vis conſequi, ne tibi

bi

bi paupertas timenda ſit.Quid ſi appetenda eſt? Multis ad philoſophandum obſtitere diuitiæ: paupertas expedita eſt,ſecura eſt. Cũ claſſicum cecinit,ſcit non ſe peti:eum aliqua conclamatio eſt,quomodo exeat non quid efferat,quærit. Si nauigandum eſt, non perſtrepunt portus, nec vnius comitatu inquieta ſunt litora, non circũſtat illum turba ſeruorum, ad quos paſcendos transmarinarum regionũ eſt optanda fertilitas, facile eſt paſcere paucos ventres, & bene inſtitutos,& nihil aliud deſiderantes,quàm impleri. Paruo fames conſtat,magno faſtidium. Paupertas contenta eſt,deſideriis inſtantibus ſatisfacere. Quid eſt ergo, quare tu hanc recuſes contubernalem, cuius mores ſanus diues imitatur?Si vis vacare animo, aut pauper ſis oportet, aut pauperi ſimilis.Nõ poteſt ſtudium ſalutare fieri ſine frugalitatis cura:frugalitas autem paupertas voluntaria eſt. Tolle itaque iſtas excuſationes: Quantum ſat eſt, nondum habeo: ſi ad illam ſummam peruenero, tunc me totum philoſophiæ dabo. Atqui nihil priùs quàm hoc parandum eſt,quod tu differs,& poſt cetera paras.Ab hoc incipiendum eſt. Parare,inquis, vnde viuã, volo.Simul & parare diſce.Si quid te vetat bene viuere,bene mori non vetat.Non eſt quod paupertas nos à philoſophia reuocet, ne egeſtas quidem: toleranda eſt enim ad hoc properantibus vel fames, quam tolerauere quidam in obſidionibus.Et quod aliud erat illius patientię præmium, quàm in arbitrium non cadere victoris? quanto hoc maius eſt, quo promittitur perpetua libertas, nullius nec hominis, nec Dei timor?Et quidem vel eſurienti ad iſta veniendũ eſt. Perpeſſi ſunt exercitus inopiam omnium

rerum, vixerunt herbarum radicibus, & dictu fœdam tulerunt famem. Hæc omnia paſſi ſunt pro regno(quo magis mireris)alieno.Dubitabit aliquis ferre paupertatem, vt animum furoribus liberet?Nõ eſt ergo prius acquirendum. Licet ad philoſophiam etiam ſine viatico peruenire.Ita eſt cùm omnia habueris, tunc & ſapiẽtiam habere voles. Hæc erit vltimum vitæ inſtrumentum, & (vt ita dicam) additamentum. Tu vero, ſiue aliquid habes, iam philoſophare, vnde enim ſcis,an iam nimis habeas?ſiue nihil, hoc prius quære,quàm quicquam. At neceſſaria deerunt.Primum deeſſe non poterunt,quia natura minimum petit. Naturæ autem ſe ſapiens accommodat.Sed ſi neceſſitates vltimæ inciderint, iam dudum exiliet è vita, & moleſtus ſibi eſſe deſinet. Si vero exiguum fuerit & anguſtũ, quo poſſit vita produci, id boni cõſulet,nec vltra neceſſaria ſollicitus aut anxius,ventri & ſcapulis ſuum reddet,& occupationes diuitũ,concurſationéſque ad diuitias euntium,ſecurus lætuſque ridebit,ac dicet: Quid in longum ipſe te differs? expectabis ne fenoris quæſtum, aut ex merce compendium,aut tabulas beati ſenis, cũ fieri poſſis ſtatim diues? Repræſentat opes ſapientia: quas cuicunque fecit ſuperuacuas, dedit.Hæc ad alios pertinent:tu locupletibus propior es.Sacculum muta,nimis habes.Ineſt omni ſacculo,quod ſat eſt. Poteram hoc loco epiſtolam claudere, niſi te malè inſtituiſſem. Reges Parthos non poteſt quiſquam ſalutare ſine munere? tibi valedicere non licet gratis. Quid iſtuc?ab Epicuro mutuum ſumam.Multis paraſſe diuitias,non finis miſeriarum fuit, ſed mutatio. Nõ hoc miror. Nõ eſt enim in rebus vitiũ, ſed in ipſo

in ipſo animo. Illud quod paupertatē grauē fecerat, & diuitias graues fecit. Quemadmodum nihil differt,vtrum ægrum in ligneo lecto,an in aureo colloces : quocunque illum tranſtuleris, morbum ſuum ſecum transfert:ſic nihil refert, vtrum animus æger in diuitiis,an in paupertate ponatur:malum ſuum,illum ſequitur.

EP. XVIII. DECEMBER eſt menſis, quo maximè ciuitas deſudat.Ius luxuriæ publicè datū eſt:ingenti apparatu ſonant omnia:tanquam quicquam inter Saturnalia nunc interſit,& dies rerum agendarum.Adeo nihil intereſt, vt non videatur mihi erraſſe, qui dixit olim menſem Decembrē fuiſſe,nunc annum.Si te hic haberē, libenter tecum conferrem,quid exiſtimares eſſe faciendum , vtrum nihil ex quotidiana conſuetudine mouendum, an, ne diffidere videremur cum publicis moribus,& hilarius cœnandū & exuendam togam.Nam quod fieri niſi in tumultu & triſti tēpore ciuitatis non ſolebat, voluptatis cauſa ac feſtorum dierum, veſtē mutamus. Si te bene noui , arbitri partibus functus, nec per omnia nos ſimiles eſſe pullatę turbę voluiſſes, nec per omnia diſſimiles : niſi fortè his maximè diebus animo imperandū eſt , vt tunc voluptatibus ſolus abſtineat,cùm in illas omnis turba procubuit.Certiſſimum argumentū firmitatis ſuæ capit,ſi ad blanda & in luxuriā trahentia nec it,nec abducitur.Hoc multo fortius eſt, ebrio ac vomitante populo, ſiccum ac ſobrium eſſe. Illud temperantius, non excerpere ſe,nec inſigniri,nec miſceri omnibus : & eadem , ſed non eodem modo,facere.Licet enim ſine luxuria agere feſtum diem.Ceterum adeo mihi placet tentare animi tui firmitatem,vt ex pręcepto

magnorum virorũ tibi quoq; præcipiam: interponas aliquot dies, quibus contentus minimo ac viliſſimo cibo dura atque horrida veſte, dicas tibi: Hoc eſt quod timebatur? In ipſa ſecuritate animus ad difficilia ſe præparet, & contra iniurias fortunæ, inter beneficia firmetur. Miles in media pace decurrit ſine vllo hoſte, vallum iacit, & ſuperuacuo labore laſſatur, vt ſufficere neceſſario poſſit. Quem in ipſa re trepidare nolueris, ante rẽ exerce. Hoc ſecuti ſunt, qui omnibus menſibus paupertatem imitati, prope ad inopiam acceſſerunt, ne vnquam expaueſcerẽt. quod ſæpe didiciſſent. Non eſt nunc quod exiſtimes me ducere te ad modicas cœnas & pauperum cellas, & quicquid aliud eſt per quod luxuria diuitiarum tædio ludit. Grabatus ille verus ſit, & ſagum, & panis durus ac ſordidus. Hoc triduo & quatriduo fer, interdum pluribus diebus: vt non luſus ſit, ſed experimentum. Tunc mihi crede, Lucili, exultabis, dupondio ſatur, & intelliges ad ſaturitatem non opus eſſe fortuna: hoc enim quod neceſſitati ſat eſt, debet etiam irata. Non eſt tamen quare tu multum tibi facere videaris: facies enim quod multa milia ſeruorum, multa milia pauperum faciunt. Illo nomine te ſuſpice, quod facies non coactus. Tam facile erit tibi illud pati ſemper, quam aliquando experiri. Exerceamur ad palum: & ne imparatos fortuna deprehendat, fiat nobis paupertas familiaris. Securius diuites erimus, ſi ſcierimus quã non ſit graue pauperes eſſe. Certos habebat dies ille magiſter voluptatis Epicurus, quibus malignè famem extingueret, viſurus an aliquid deeſſet ex plena & conſummata voluptate, vel quantũ deeſſet, & an dignũ, quod quis magno labo-

labore penſaret. hoc certe in his epiſtolis ait, quas ſcripſit,Charino magiſtratu,ad Polyænum. Et quidem gloriatur, non toto aſſe ſe paſci:Metrodorum, qui nondum tantum profecerit,toto.In hoc tu victu ſaturitatem non putas eſſe?Et voluptas eſt. Voluptas autem, non illa leuis & fugax, & ſubinde reficienda, ſed ſtabilis & certa. Non enim iucunda res eſt aqua & polenta, aut fruſtum hordeacei panis; ſed ſumma voluptas eſt , poſſe capere etiam ex his voluptatem, & ad id ſe reduxiſſe, quod eripere nulla fortunæ iniquitas poſſit. Liberaliora ſunt alimenta carceris : ſepoſitos ad capitale ſupplicium, non tam anguſte qui occiſurus eſt paſcit.Quanta eſt animi magnitudo,ad id ſua ſponte deſcendere, quod nec ad extrema quidem redactis timendum ſit?hoc eſt præoccupare tela fortunæ. Incipe ergo,mi Lucili, ſequi horum cõſuetudinem, & aliquos dies deſtina , quibus ſecedas à tuis rebus , minimoque te facias familiarem. Incipe cum paupertate habere commercium,

Aude hoſpes contemnere opes,& te quoque dignum
Finge Deo.----

Nemo alius eſt Deo dignus, quam qui opes cõtempſit:quarum poſſeſſione tibi non interdico: ſed efficere volo , vt illas intrepide poſſideas: quod vno conſequeris modo,ſi te etiam ſine illis beate victurum perſuaſeris tibi , ſi illas tanquam exituras ſemper aſpexeris. Sed iam incipiamus epiſtolam complicare.Prius,inquis,redde quod debes.Delegabo tibi Epicurum.ab illo fiet numeratio. Immodica ira gignit inſaniam. Hoc quam verum ſit, neceſſe eſt ſcias , cum habueris ſeruum & inimicum.In omnes perſonas hic exardeſcit affectus : tam ex amore naſcitur,

quàm ex odio: non minus inter ſeria, quàm inter luſus & iocos, nec intereſt, ex quàm magna cauſa naſcatur, ſed in qualẽ perueniat animum. Sic ignis non refert quàm magnus, ſed quo incidat. Nam etiam maximum ſolida non receperunt: rurſus arida, & corripi facilia, ſcintillam quoque fouent vſque in incendium. Ita eſt, mi Lucili: ingentis iræ exitus, furor eſt: & ideo ira vitanda eſt; non moderationis cauſa, ſed ſanitatis.

Ep. XIX. Exvlto quotiens epiſtolas tuas accipio. implẽt enim me bona ſpe: iam nõ promittunt de te, ſed ſpondẽt. Ita fac, oro atq; obſecro: quid enim habeo melius, quod amicũ rogẽ, quàm quod pro ipſo rogaturus ſum? ſi potes, ſubduc te iſtis occupationibus: ſi minus, eripe. Satis multum temporis ſparſimus, incipiamus in ſenectute vaſa colligere. Nunquid inuidioſum eſt? in freto viximus, moriamur in portu. Neque ego ſuaſerim tibi nomen ex otio petere, quod nec iactare debes, nec abſcondere. Nunquam enim vſque eò te abigam, generis humani furore damnato, vt latebrã tibi aliquã parari ad obliuionem velim. Id age vt otiũ tuũ non emineat, ſed appareat. Deinde videbunt de iſto, quibus integra ſunt & propria conſilia: an velint vitam per obſcurum tranſmittere: tibi liberum nõ eſt. In mediũ te protulit ingenij vigor, ſcriptorũ elegantia, claræ & nobiles amicitiæ. Tãta notitia te inuaſit, licet in extrema mergaris, ac penitus condaris, tamẽ priora te monſtrabunt: tenebras habere non potes. Sequetur priſtinæ lucis multum quocunq; fugeris. Quietẽ potes vindicare, ſine vllius odio, ſine deſiderio, aut morſu animi tui. Quid enim relinques, quod inuitus relictum

à te

poſſis cogitare?clientes:quorum nemo teipſum ſequitur,ſed aliquid ex te. Amicos?olim amicitia petebatur:nunc præda. Mutabunt teſtamenta deſtituti ſenes?migrabit ad aliud limen ſalutator?non poteſt paruo res magna conſtare. Æſtima vtrum te relinquere,an aliquid ex tuis te malis.Vtinã tibi quidẽ ſeneſcere contigiſſet,intra natalium tuorum modum , nec te in altum fortuna miſiſſet.Tulit te longè à conſpectu vitę ſalubris rapida felicitas,prouincia & procuratio, & quicquid ab iſtis promittitur.Maiora deinde officia te excipient, & ex aliis alia. Quis exitus erit?quid expectas donec deſinas? habere quod cupias?Nunquam erit tempus.Qualem dicimus eſſe ſeriem cauſarum , ex quibus nectitur fatũ, talem dicimus eſſe cupiditatum. Altera ex fine alterius naſcitur.In eam demiſſus es vitam,quæ nunquam tibi miſeriarum terminum ac ſeruitutis ipſa factura ſit.Subduc ceruicẽ iugo,ſemel illam incîdi,quàm ſemper premi,ſatius eſt.Si te ad priuata retuleris, minora erunt omnia, ſed affatim implebunt.At nunc plurima & vndique ingeſta non ſatiant. Vtrum autem mauis,ex inopia ſaturitatem,an in copia famem? Et auida felicitas eſt & alienæ auiditati expoſita.Quãdiu tibi ſatis nihil fuerit,ipſe aliis nõ eris.Quomodo inquis,exibo?vtcunque.Cogita quàm multa temerè pro pecunia , quàm multa laborioſè pro honore tentaueris. Aliquid & pro otio audendum eſt.aut in iſta ſollicitudine procurationũ, & deinde vrbanorũ officiorum ſeneſcendũ in tumultu, ac ſemper nouis fluctibus, quos effugere nulla modeſtia,nulla vitæ quiete cõtingit. Quid enim ad rẽ pertinet,an tu quieſcere velis? fortuna tua non vult.Quid ſi illi etiam nũc per-

miſeris creſcere? quantum ad ſucceſſum acceſſerit,accedet ad metum. Volo tibi hoc loco referre dictũ Mæcenatis. Vera in ipſo eculeo docuit.Ipſa enim altitudo attonat ſumma. Si quæris, in quo libro dixerit, in eo qui Prometheus inſcribitur. hoc voluit dicere, attonita habet ſumma. Eſt ergo tanti vlla potentia, vt ſit tibi tam ebrius ſermo? Ingenioſus vir ille fuit, magnum exemplum Romanæ eloquentię daturus, niſi illum eneruaſſet felicitas, immo caſtraſſet. Hic te exitus manet,niſi iam contrahas vela,niſi (quod ille ſero voluit) terram leges. Poteram tecum & hac Mæcenatis ſententia parem facere rationem:ſed mouebis mihi controuerſiam, ſi te noui, nec voles quod debeo in aſpero & probo accipere.Vt ſe res habet,ab Epicuro verſura facienda eſt. Ante,inquit, circunſpiciendũ eſt, cum quibus edas & bibas, quam quid edas & bibas. Nam ſine amico viſceratio, leonis ac lupi vita eſt. Hoc non continget tibi, niſi ſeceſſeris: alioquin habebis conuiuas, quos ex turba ſalutantium nomenclator digeſſerit. Errat autem, qui amicum in atrio quærit, in conuiuio probat. Nullum habet maius malum occupatus homo, & bonis ſuis obſeſſus, quam quod amicos ſibi putat,quibus ipſe non eſt,quod beneficia ſua efficacia iudicat, ad conciliandos amicos: cum quidam,quo plus debent, magis oderint. Leue æs alienum, debitorem facit: graue, inimicum. Quid ergo? Beneficia non parant amicitias? Parant, ſi accepturos licuit eligere, ſi collata,non ſparſa ſunt. Itaque dum incipis eſſe mentis tuæ, interim hoc conſilio ſapientum vtere, vt magis ad rem exiſtimes pertinere,quis, quam quid acceperit.

Ep.

Ep. xx. Si vales,& te dignum putas qui aliquando fias tuus,gaudeo. Mea enim gloria erit, ſi te iſtinc vbi ſine ſpe exeundi fluctuaris,extraxero. Illud autem,mi Lucili, te rogo atque hortor, vt philoſophiam in præcordia ima demittas, & experimentum tui profectus capiás, non oratione,nec ſcripto;ſed animi firmitate, & cupiditatum deminutione. Verba rebus proba. Aliud propoſitum eſt declamantibus & aſſenſionem coronæ captantibus, aliud his qui iuuenum otioſorum aures diſputatione varia aut volubili detinent.Facere docet philoſophia,nõ dicere:& hoc exigit, vt ad legem ſuam quiſque viuat,ne orationi vita diſſentiat, vt ipſa inter ſe vita vnius,ſine actionum diſſenſione,coloris ſit. Maximum hoc eſt & officium ſapientiæ, & indicium, vt verbis opera concordent, vt & ipſe vbique par ſibi idemque ſit.Quis hoc præſtabit? Pauci,aliqui tamen. Eſt difficile hoc : nec dico ſapientem ſemper vno iturum gradu, ſed vna via. Obſerua itaque nunquid veſtis tua domúſque diſſentiant : nunquid in te liberalis ſis, in tuos ſordidus : nunquid cœnes frugaliter,ædifices luxurioſe. Vnam ſemel ad quam viuas regulam prende, & ad hanc omnem vitam tuam exæqua. Quidam ſe domi contrahunt, dilatant foris,& extendunt.Vitium eſt hæc diuerſitas,& ſignum vacillantis animi, ac nondum habentis tenorem ſuum. Etiamnum dicam vnde ſit iſta inconſtantia, & diſſimilitudo rerum conſiliorumque. Nemo proponit ſibi quid velit, nec,ſi propoſuit,perſeuerat in eo, ſed trãſilit:nec tantum mutat, ſed redit, & in ea quæ deſeruit ac damnauit, reuoluitur. Itaque vt relinquam definitiones ſapientiæ veteres, & totum comple-

ſtat humanæ vitæ modum,hoc poſſum contentus eſſe. Quid eſt ſapientia? Semper idem velle atque idem nolle. Licet illam exceptiunculam non adiiciam,vt rectum ſit quod velis. Non poteſt cuiquam ſemper idem placere,niſi rectum. Neſciũt ergo homines quid velint,niſi illo momento,quo volunt.In totũ nulli velle aut nolle decretum eſt.Variatur quotidie iudicium,& in contrarium vertitur.Itaque pleriſque agitur vita per luſum. Preme ergo quod cœpiſti: & fortaſſe perduceris aut ad ſummum , aut eo quod ſummum nondum eſſe ſolus intelligas. Quid fiet, inquis, huic turbæ familiarium? Turba iſta cùm à te paſci deſierit, ipſa ſe paſcet : aut quod tu beneficio tuo nõ potes ſcire,paupertatis ſcies. Illa veros certoſq; amicos retinebit: diſcedet quiſquis non te,ſed aliud ſequebatur. Non eſt autem vel ob hoc vnum amanda paupertas, quod à quibus ameris oſtendit? O quando ille veniet dies,quo nemo in honorem tuum mentiatur. Huc ergo cogitationes tuæ tendant,hoc cura,hoc opta,omnia alia vota Deo remiſſurus, vt contentus ſis temetipſo & ex te naſcentibus bonis.Quæ poteſt eſſe felicitas deo propior?Redige te ad parua, ex quibus cadere non poſſis: idque vt libentius facias, ad hoc pertinebit tributum epiſtolæ huius: quod ſtatim conferam. Inuideas licet: etiam nunc libenter pro me dependet Epicurus. Magnificentior (mihi crede) ſermo tuus in grabato videbitur & in panno. non enim dicentur tantũ illa ſed probabuntur. Ego certè aliter audio quæ dicit Demetrius noſter,cùm illum vidi nudũ,quanto minus quàm ſtramentis incubantem? Tunc enim non præceptor veri, ſed teſtis eſt. Quid ergo? Non li-

cet

cet diuitias in ſinu poſitas contemnere? quid ni liceat?Et ille ingentis animi eſt,qui illas circumfuſas ſibi multum diuq́ue miratus, quòd ad ſe venerint,ridet, ſuaſq́ue audit magis eſſe quàm ſentit.Multũ eſt,non corrumpi diuitiarũ contubernio. Magnus eſt il'e qui in diuitiis pauper eſt:ſed ſecurior,qui caret diuitiis.Neſcio,inquis, quomodo iſte paupertatem laturus ſit, ſi in illã inciderit. Nec ego Epicuri angelus ſcio,an pauper iſte contempturus ſit diuitias, ſi in illas inciderit. Itaq; in vtroque mẽs æſtimanda eſt, inſpiciendumq́ue, an ille paupertati indulgeat,an hic diuitiis non indulgeat. Alioquin leue argumentum eſt bonæ voluntatis grabatus,aut pannus, niſi apparuit aliquẽ illa non neceſſitate pati,ſed malle.Ceterum magnæ indolis eſt,ad iſta non properare tanquam ad meliora,ſed præparare tanquam ad facilia. Et ſunt, Lucili,facilia, cùm verò multò ante meditatus acceſſeris, iucunda quoque.Ineſt enim illis,ſine qua nihil eſt iucundum, ſecuritas. Neceſſarium ergo iudico id, quod tibi ſcripſi magnos viros ſæpe feciſſe, aliquos dies interponere, quibus nos imaginaria paupertate exerceamus ad veram: quod eo magis faciendum eſt, quod deliciis permaduimus,& omnia dura ac difficilia iudicamus. Potius excitandus è ſomno, & vellicandus eſt animus, admonẽduſque naturam nobis minimum conſtituiſſe. Nemo naſcitur diues: quiſquis exit in lucem, iuſſus eſt lacte & panno eſſe contentus.Ab his initiis nos regna non capiunt.

Ep. XXI. Cum iſtis negotiũ tibi eſſe iudicas de quibus ſcripſeras? Maximum negotium tecũ habes: tu tibi moleſtus es. Quid velis, neſcis: melius probas honeſta, quàm ſequeris. Vides

vbi ſit poſita felicitas, ſed ad illam peruenire non audes. Quid ſit autem quod te impediat, quia parum ipſe diſpicis, dicam. Magna hæc eſſe exiſtimas, quæ relicturus es: & cùm propoſuiſti tibi illam ſecuritatem, ad quam tranſiturus es, retinet te huius vitæ, à qua receſſurus es, fulgor, tanquam in ſordida & obſcura caſurum. Erras, Lucili: ex hac vita ad illam aſcenditur. Quod intereſt inter ſplendorem & lucem, cum hęc certam originem habeat, ac ſuam, ille niteat alieno; hoc inter hanc vitam & illam. Hæc, quia fulgore extrinſecus veniente percuſſa eſt, craſſam illi ſtatim vmbram faciet quiſquis obſtiterit: illa vero ſuo lumine illuſtris eſt. Studia te tua clarum & nobilem efficient. Exemplum Epicuri referam. cum Idomeneo ſcriberet, & illum à vita ſpecioſa, ad fidelem ſtabilemque gloriam reuocaret, rigidæ tunc potentiæ miniſtrum, & magna tractantem. Si gloria, inquit, tangeris, notiorem te epiſtolæ meæ facient, quam omnia iſta quæ colis, & propter quæ coleris. Nunquid ergo mentitus eſt? Quis Idomenea noſſet, niſi Epicurus illum ſuis litteris incidiſſet? Omnes illos megiſtanas & ſatrapas, & regem ipſum, ex quo Idomenei titulus petebatur, obliuio alta ſuppreſſit. Nomen Attici perire Ciceronis epiſtolæ non ſinunt. nihil illi profuiſſet gener Agrippa, & Tiberius progener, & Druſus Cæſar pronepos. inter tam magna nomina taceretur, niſi Cicero illum aperuiſſet. Profunda ſupra nos altitudo temporis veniet, pauca ingenia caput exerent, & in idem quandoque ſilentium abitura obliuioni reſiſtent, ac ſe diu vindicabunt. Quod Epicurus amico ſuo potuit promittere, hoc tibi promitto, Lucili. Habeo apud poſteros

gratiam,

gratiam, poſſum mecum duratura nomina educere. Virgilius noſter duobus memoriam æternam promiſit,& præſtat:

Fortunati ambo,ſi quid mea carmina poſſunt,
Nulla dies vnquam memori vos eximet æuo.
Dum domus Æneæ Capitoli immobile ſaxum
Accolet,imperiumq; pater Romanus habebit.

Quoſcunque in medium fortuna protulit, quicunque membra ac partes alienæ potentiæ fuerant, horum gratia viguit, domus frequentata eſt,dum ipſi ſteterunt: poſt ipſos cito memoria defecit. Ingeniorum creſcit dignatio : nec ipſis tantum habetur, ſed quicquid illorum memoriæ adhæſit, excipitur. Ne gratis Idomeneus in epiſtolam meam venerit,ipſe eam de ſuo redimet. Ad hunc Epicurus illam nobilem ſententiam ſcripſit , qua hortatur vt Pythoclea locupletem non publica nec ancipiti via faciat. Si vis,inquit, Pythoclea diuitem facere,non pecuniæ adiiciendum , ſed cupiditatibus detrahendum eſt. Et apertior iſta ſententia eſt, quam vt interpretanda ſit,&diſertior quàm vt adiuuanda. Hoc vnum te admoneo, ne iſtud tantũ exiſtimes de diuitiis dictum. quocunque tranſtuleris , idem poterit. Si vis Pythoclea honeſtum facere,non honoribus adiiciendum eſt,ſed cupiditatibus detrahendum. Si vis Pythoclea eſſe in perpetua voluptate , non voluptatibus adiiciendum eſt , ſed cupiditatibus detrahendum. Si vis Pythoclea ſenem facere , & implere vitam, non annis adiiciendum eſt,ſed cupiditatibus detrahendum. Has voces non eſt quod Epicuri eſſe iudices , publicæ ſunt. Quod fieri in ſenatu ſolet , faciendum ego in philoſophia quoque exiſtimo. Cum cenſuit aliquis,quod ex

parte mihi placeat, iubeo illum diuidere ſentétiam,& ſequor. Eo libentius Epicuri egregia dicta commemoro, vt iſtis qui ad illa confugient, ſpe mala inducti, qui velamentum ſe ipſos ſuorũ vitiorum habituros exiſtimãt, probem,quocunque ierint,honeſtè eſſe viuendum. Cum adierint hos hortulos,& audierint inſcriptũ hortulis.Hoſpes hic bene manebis, hic ſummũ bonum voluptas eſt: paratus erit iſtius domicilij cuſtos, hoſpitalis, humanus, & te polenta excipiet,& aquam quoq; largè adminiſtrabit, & dicet:Ecquid bene acceptus es? Non irritant,inquam,hi hortuli famem,ſed extingunt:nec maiorem ipſis potionibus ſitim faciunt,ſed naturali & gratuito remedio ſedant. In hac voluptate conſenui. De his tecum deſideriis loquor, quæ conſolationem non recipiunt,quibus dandũ eſt aliquid vt deficiãt. Nam de illis extraordinariis quæ licet differre, licet caſtigare & opprimere, hoc vnum commonefaciam, Iſta voluptas non naturalis eſt,non neceſſaria:huic nihil debes. Si quid impendis,voluntarium eſt. Venter præcepta non audit poſcit,appellat. Non eſt tamen moleſtus creditor,paruo dimittitur:ſi modo das illi,quod debes,non quod potes.

Ep. XXII. Iam intelligis educendum eſſe te ex iſtis occupationibus ſpecioſis & malis:ſed quomodo id conſequi poſſis, quæris. Quædam non niſi à præſente monſtrantur. Non poteſt medicus per epiſtolas cibi aut balnei tempus eligere,vena tangenda eſt. Vetus prouerbiũ eſt, Gladiatorem in arena capere conſiliũ. Aliquid aduerſarij vultus, aliquid manus mota, aliquid ipſa inclinatio corporis intuentem monet.Quid fieri ſoleat,quid oporteat,in vniuerſum, & mãdari

dari poteſt, & ſcribi. Tale conſilium non tantum abſentibus,ſed etiam poſteris datur. Illud autem quando fieri debeat, aut quemadmodũ, ex longinquo nemo ſuadebit, cum rebus ipſis deliberandum eſt. Non tantùm præſentis, ſed vigilantis eſt, occaſionem obſeruare properantem. Itaque hanc circumſpice: hanc ſi videris, prende:& toto impetu,totis viribus id age,vt te iſtis officiis exuas.Et quidem quam ſententiam feram,attende. Cenſeo aut ex iſta vita tibi, aut è vita exeundum. Sed illud idem exiſtimo,leni eundum via, vt quod malè implicuiſti, ſoluas potius quàm abrumpas: dummodo ſi alia ſoluendi ratio non erit, vel abrumpas. Nemo tam timidus eſt,vt malit ſemper pendere, quàm ſemel cadere.Interim,quod primum eſt,impedire te noli,contentus eſto negotiis,in quæ deſcẽdiſti, vel quod videri mauis, incidiſti. Non eſt quod ad vlteriora nitaris,aut perdes excuſationem,& apparebit te non incidiſſe.Iſta enim quę dici ſolent, falſa ſunt: Non potui aliter. Quid ſi nollem?neceſſe erat. Nulli neceſſe eſt,felicitatẽ curſu ſequi: eſt aliquid, etiam ſi nõ repugnare, ſubſiſtere,nec inſtare fortunæ ferenti.Nunquid offenderis, ſi in conſilium non venio tantũ,ſed aduoco, & quidẽ prudentiores quàm ipſe ſum, ad quos ſoleo referre,ſi quid delibero? Epicuri epiſtolam ad hanc rem pertinentem lege. Idomeneo ſcribitur: quem rogat, vt quantum poteſt fugiat & properet,antequam aliqua vis maior interueniat, & auferat libertatem recedendi.Idem tamen ſubiicit, nihil eſſe tentandũ,niſi cum aptè poterit tempeſtiueque tentari. Sed cum illud tempus diu captatum venerit, exiliendum ait.Dormitare de fuga cogitantẽ vetat,

& ſperat etiam ex difficillimis ſalutarem exitum: ſi nec properemus ante tempus, nec ceſſemus in tempore. Puto nunc & Stoicam ſententiam quæris. non eſt quod quiſquam illos apud te temeritatis infamet. cautiores quàm fortiores ſunt. Expectas forſitan, vt tibi hæc dicantur? Turpe eſt cedere oneri, luctare cum officio. quod ſemel recepiſti. Non eſt vir fortis & ſtrenuus, qui laborem fugit: verum vbi creſcit illi animus ipſa rerum difficultate. Dicentur tibi iſta, ſi operæ pretium habebit perſeuerantia, ſi nihil indignum bono viro faciendum patiendúmve erit: alioquin ſordido ſe & contumelioſo labore non conteret, nec in negotiis erit negotij cauſa. Ne illud quidem quod exiſtimas eum facturum, faciet, vt ambitioſis rebus implicitus, earum ſemper æſtus ferat. Sed cum viderit breuia in quibus volutatur, incerta ancipitia, referet pedem; nec vertet terga, ſed ſenſim recedet in tutum. Facile eſt autem, mi Lucili, occupationes euadere, ſi occupationum prę̨mia contempſeris. Illa ſunt quæ nos morantur & detinent. Quid ergo? Tam magnas ſpes relinquam? Ab ipſa meſſe diſcedam? Nudum erit latus? Incomitata lectica? Atrium vacuum? Ab his ergo inuiti homines recedunt, & mercedem miſeriarum amant. ipſas execrantur. Sic de ambitione, quomodo de amica queruntur: & ſi verum affectum eorum inſpicias, nō oderunt ſed litigant. Excute iſtos, qui quæ cupiere, deplorát, & de earum rerum loquuntur fuga, quibus carere non poſſunt. Videbis voluntariam eſſe illis in eo moram, quod ægre ferre ipſos & miſere, loquuntur. Ita eſt, mi Lucili: paucos ſeruitus, plures ſeruitutem tenent. Sed deponere illam

in

in animo eſt, & libertas bona fide placuit: in hoc autem vnum aduocationem petis, vt ſine perpetua ſollicitudine id tibi facere contingat. quid ni te tota cohors Stoicorum probatura ſit? Omnes Zenones & Chryſippi moderata, & honeſta, & vera ſuadebunt. Sed ſi propter hoc tergiuerſaris, vt circumſpicias, quantum feras tecum, & quam magna pecunia inſtruas otium, nunquam exitum inuenies. Nemo cum ſarcinis enatat. Emerge ad meliorem vitam propitiis diis, ſed non ſic, quo modo iſtis propitij ſunt, quibus bono ac benigno vultu mala magnifica tribuerunt, hoc vno excuſati, quod iſta quæ vrunt, quæ excruciant, optantibus data ſunt. Iam imprimebam epiſtolæ ſignum. reſoluenda eſt, vt cum ſollemni ad te munuſculo veniat, & aliquam magnificam vocem ſecum ferat. & ecce occurrit mihi neſcio vtrum verior, an eloquentior. cuius? inquis. Epicuri. Adhuc enim alienas ſarcinas adorno. Nemo non ita exit è vita tanquam modo intrauerit. Quemcunque vis occupa, adoleſcentem, ſenem, medium. inuenies æque timidum mortis, æque inſcium vitæ. nemo quicquam habet facti. In futurum enim noſtra diſtulimus. Nihil me magis in iſta voce delectat, quàm quod exprobratur ſenibus infantia. Nemo, inquit, aliter, quam quomodo natus eſt, exit è vita. Falſum eſt. peiores morimur quàm naſcimur. Noſtrum iſtud, non naturæ vitium eſt. Illa de nobis conqueri debet, & dicere: Quid hoc eſt? Sine cupiditatibus vos genui, ſine timoribus, ſine ſuperſtitione, ſine perfidia, cæteriſque peſtibus, quales intraſtis, tales exite. Percepit ſapientiam, ſi quis tam ſecurus moritur, quã naſcitur. Nunc vero trepidamus, cũ pe-

riculum acceſſit: non animus nobis : non color conſtat:lachrymæ nihil profuturæ cadũt. Quid eſt turpius, quàm in ipſo limine ſecuritatis eſſe ſollicitum? Cauſa autem hæc eſt,quòd inanes omnium bonorum ſumus quorũ in fine vitæ deſiderio laboramus. Non enim apud nos pars eius vlla ſubſedit,trãſmiſſa eſt,& effluxit. Nemo quàm bene viuat,ſed quandiu curat: cũ omnibus poſſit cõtingere,vt benè viuãt:vt diu,nulli.

Ep. XXIII. PVTAS me tibi ſcripturũ,quàm humanè nobiſcum hiems egerit,quæ & remiſſa fuit,& breuis: quàm malignum ver ſit, quàm præpoſterum frigus,& alias ineptias verba quęrentium. Ego verò aliquid quod & mihi & tibi prodeſſe poſſit,ſcribam. Quid autem id erit,niſi vt te exhortet ad bonam mentem? Huius fundamentum quod ſit, quæris? ne gaudeas vanis. Fundamentum hoc eſſe dixi, etiam culmẽ eſt. Ad ſumma peruenit,qui ſcit quod gaudeat, qui felicitatem ſuam in aliena poteſtate non poſuit. Sollicitus eſt,& incertus ſui,quem ſpes aliqua proritat, licet ad manum ſit, licet non ex difficili petatur, licet illum nunquam ſperata deceperint. Hoc ante omnia fac,mi Lucili:diſce gaudere. Exiſtimas me nũc detrahere tibi multas voluptates, qui fortuita ſubmoueo,qui ſpes, dulciſſima oblectamenta, deuitandas exiſtimo. Immo contra, nolo tibi vnquam deeſſe lætitiã. Volo illam tibi domi naſci. Naſcitur, ſi modo intra teipſum ſit. Cæteræ hilaritates non implẽt pectus, ſed frontem remittunt, leues ſunt: niſi fortè tu iudicas illum gaudere, qui ridet. Animus debet eſſe alacer & fidens, & ſuper omnia erectus. Mihi crede, res ſeuèra eſt verum gaudium. An tu exiſtimas quenquam ſoluto vultu,

&

& vt iſti delicati loquuntur, hilari oculo mortem contemnere? paupertati domum aperire? voluptates tenere ſub fræno? meditari dolorum patientiam? Hæc qui apud ſe verſat, in magno gaudio eſt, ſed parum blando. In huius gaudij poſſeſſione eſſe te volo. Nunquam deficiet, cum ſemel vnde petatur inueneris. Leuium metallorum fructus in ſummo eſt: illa opulentiſſima ſunt, quorum in alto latet vena, aſſiduè plenius reſponſura fodienti. Hæc quibus delectatur vulgus, tenuem habent ac perfuſoriam voluptatē: & quodcunque inuecticium gaudium eſt, fundamēto caret. Hoc de quo loquor, ad quod te conor perducere, ſolidum eſt, & quod plus pateat introrſus. Fac oro te, Lucili cariſſime, quod vnum poteſt te præſtare felicem, diſiice & cōculca iſta: quæ extrinſecus ſplendent, quæ tibi promittuntur ab alio: ad verum bonum ſpecta, & de tuo gaude. Quid eſt autem hoc de tuo? Te ipſo & tui optima parte. Corpuſculum quoque, etiam ſi nihil fieri ſine illo poteſt, magis neceſſariam rem crede, quàm magnam. Vanas ſuggerit voluptates, breues, pœnitendas, ac niſi magna moderatione temperentur, in contrarium abituras. Ita dico in præcipiti eſt voluptas, ad dolorem vergit, niſi modum teneat. Modum autem tenere in eo difficile eſt, quod bonū eſſe credideris Veri boni auiditas tuta eſt Quid ſit iſtud, interrogas, aut vnde ſubeat? dicam. Ex bona conſcientia, ex honeſtis conſiliis, ex rectis actionibus, ex contemptu fortuitorum; ex placido vitæ & continuo tenore vnam prementis viam. Nam illi qui ex aliis Propoſitis in alia tranſiliunt, aut ne tranſiliunt quidem, ſed caſu quodam tranſmittuntur, quomodo habere

quicquam certum manſurúmve poſſunt, ſuſpéſi & vagi? Pauci ſunt, qui conſilio ſe ſuaque diſponant: ceteri eorum more quæ fluminibus innatant, non eunt, ſed feruntur. Ex quibus alia leuior vnda detinuit, ac mollius vexit, alia vehementior rapuit, alia proximè ripam, curſu lãgueſcente depoſuit, alia torrens impetus deiecit in mare. Ideo conſtituendum eſt, quid velimus, & in eo perſeuerandum. Hic eſt locus ſoluendi æris alieni. Poſſum enim vocem tibi Epicuri tui reddere, & hanc epiſtolam liberare. Moleſtum eſt, ſemper vitam inchoare, aut ſi hoc modo magis ſenſus poteſt exprimi? Malè viuũt, qui ſemper viuere incipiunt. Quare, inquis? deſiderat enim explanationẽ iſta vox. Quia ſemper illis imperfecta vita eſt. Non poteſt autem ſtare paratus ad mortem, qui modò incipit viuere. Id agendum eſt, vt ſatis vixerimus. Nemo hoc putat, qui orditur cùm maximè vitã. Non eſt quòd exiſtimes paucos eſſe hos, propemodũ omnes ſunt. Quidam viuere tunc incipiũt cùm deſinendum eſt. ſi hoc iudicas mirum, adiiciam quod magis admireris. Quidam ante viuere deſierunt, quàm inciperent.

Ep. XXIII. Sollicitum te eſſe ſcribis de iudicij euentu, quod tibi furor inimici denuntiat: & exiſtimas me ſuaſurum vt meliora tibi proponas, & acquieſcas ſpei blandæ. Quid enim neceſſe eſt mala accerſere, & ſatis cito patienda venerint, præſumere, ac præſens tempus futuri metu perdere? Eſt ſine dubio ſtultũ, quia quandoque ſis futurus miſer, eſſe iam miſerũ. Sed ego alia te ad ſecuritatem via ducam. Si vis omnem ſollicitudinem exuere, quicquid vereris ne eueniat, euenturum vtique propone,

&

& quodcunque illud eſt malum, tecū ipſe metire, ac timorem tuum taxa. intelliges profectò aut non magnum aut non longum eſſe quod metuis, nec diu exempla quibus confirmeris, colligenda ſunt. Omnis illa ætas tulit. In quamcunque partem rerum, vel ciuilium, vel externarum memoriam miſeris, occurrent tibi ingenia, aut profectus, aut impetus magni. Nunquid accidere tibi, ſi damneris, poteſt durius, quàm vt mittaris in exilium? vt ducaris in carcerem? nunquid vltra quicquam corpori timendū eſt, quàm vt pereat? Singula iſta conſtitue, & contemptores eorum cita, qui non quęrendi, ſed eligendi ſunt. Damnationem ſuam Rutilius ſic tulit, tanquam nihil illi moleſtum eſſet aliud, quàm quòd malè iudicaretur. Exilium Metellus fortiter tulit. Rutilius etiam libenter. Alter, vt rediret, Reip. præſtitit: alter reditum ſuum Syllę negauit, cui nihil tunc negabatur. In carcere Socrates diſputauit, & exire (cum eſſent qui promitterent fugam) noluit, remanſitque, vt duarū rerum grauiſſimarum hominibus metum demeret, mortis & carceris. Mucius ignibus manū impoſuit. Acerbum eſt vri, quanto acerbius ſi id te faciente patiaris? Vides hominem non eruditum, nec vllis præceptis contra mortem aut dolorem ſubornatum, militari tantum robore inſtructum, pœnas à ſe irriti conatus exigentē, ſpectator diſtillātis in hoſtili foculo dextræ ſtetit, nec ante remouit nudis oſſibus fluentē manū, quā ignis illi ab hoſte ſubductus eſt. Facere aliquid in illis caſtris felicius potuit, nihil fortius. Vide quanto acrior ſit ad occupanda pericula virtus, quàm crudelitas ad irroganda. Facilius Porſena Mucio ignouit, quod voluerat oc-

cidere, quàm ſibi Mucius quod non occiderit. Decantatæ, inquis, in omnibus ſcholis fabulæ iſtæ ſunt. Iam mihi, cùm ad contemnendam mortem ventum fuerit, Catonem narrabis. Quid ni ego narrem? Vltima illa nocte Platonis librũ legentem, poſito ad caput gladio, duo hæc in rebus extremis inſtrumenta proſpexerat: alterum, vt vellet mori, alterum, vt poſſet, compoſitis ergo rebus, vtcunque componi fractæ atque vltimæ poterant, id agendum exiſtimauit, ne cui Catonem aut occidere liceret, aut ſeruare contingeret, & ſtricto gladio, quem vſque in illum diem ab omni cæde purum ſeruauerat: Nihil, inquit, egiſti fortuna, omnibus conatibus meis obſtando, non pro mea adhuc, ſed pro patriæ libertate pugnaui: nec agebam tanta pertinacia, vt liber, ſed vt inter liberos viuerem, nunc quoniam deploratæ ſunt res generis humani, Cato deducatur in tutum. Impreſſit deinde mortiferum corpori vulnus: quo obligato à medicis, cùm minus ſanguinis haberet, minus virium, animi idem, iam non tantùm Cæſari, ſed ſibi iratus, nudas in vulnus manus egit, & generoſum illum contemptoremque omnis potentiæ ſpiritum non emiſit, ſed eiecit. Non in hoc exempla hæc nunc congero, vt ingenium exerceam, ſed vt te aduerſus id quod maximè terribile videtur, exhorter. Facilius autem exhortabor, ſi oſtendero non tantùm fortes viros hoc momentum efflandæ animæ contempſiſſe, ſed quoſdam ad alia ignauos, in hac re exæquaſſe animum fortiſſimorum: ſicut illum Cnei Pompeii ſocerum Scipionem, qui contrario in Africam vento relatus, cum teneri nauem ſuam videret ab hoſtibus, fer-

ro ſe tranſuerberauit: & quærentibus vbi Imperator eſſet: Imperator, inquit, bene ſe habet. Vox hæc illum parem maioribus fecit, & fatalẽ Scipionibus in Africa gloriam non eſt interrumpi paſſa. Multum fuit Carthaginem vincere, ſed amplius mortem. Imperator, inquit, bene ſe habet. An aliter debebat Imperator, & quidem Catonis, mori? Non reuoco te ad hiſtorias, nec ex omnibus ſæculis contemptores mortis, qui ſunt plurimi, colligo. Reſpice ad hæc noſtra tempora, de quorum languore ac deliciis querimur. Omnis ordinis homines ſuccurrent, omnis fortunæ, omnis ætatis, qui mala ſua morte præciderunt. Mihi crede, Lucili, adeo mors timenda non eſt, vt beneficio eius nihil anteferendum ſit. Securus itaque inimei minas audi: & quamuis conſcientia tua tibi fiduciam faciat, tamen, quia multa extra cauſam valent, & quod æquiſſimum eſt ſpera, & ad id te quod eſt iniquiſſimum, compara. Illud ante omnia memẽto, demere rebus tumultum, ac videre quid in quaque re ſit: ſcies nihil eſſe in iſtis terribile, niſi ipſum timorem. Quod vides accidere pueris, hoc nobis quoque maiuſculis pueris euenit. Illi quos amant, quibus aſſueuerunt, cum quibus ludunt, ſi perſonatos vident, expaueſcunt. Non hominibus tantum, ſed & rebus perſona demenda eſt & reddenda facies ſua. Quid mihi gladios & ignes oſtendis, & turbam carnificum circa te frementium? Tolle iſtam pompam ſub qua lates, & ſtultos territas, mors eſt, quam nuper ſeruus meus, quam ancilla cõtempſit. Quid tu rurſus mihi flagella & eculeos magno apparatu explicas? Quid tu ſingulis articulis, ſingula machinamẽta, quibus extorquean-

tur, aptas, & mille alia inſtrumenta excarnificandi particulatim hominis? Pone iſta quæ nos obſtupefaciunt: iube conticeſcere gemitus & exclamationes,& vocum inter lacerationem eliſarum acerbitatem. Nempe dolor eſt, quem podagricus ille contemnit, quem ſtomachicus ille in ipſis deliciis perfert, quem in puerperio puella perpetitur. Leuis eſt, ſi ferre poſſum: breuis eſt, ſi ferre non poſſum. Hæc in animo voluta, quæ ſæpe audiſti, ſæpe dixiſti: ſed an verè audieris, an verè dixeris, effectu proba. Hoc enim turpiſſimum eſt, quod nobis obiici ſolet, verba nos philoſophiç non opera tractare. Quid tu? Nunc primum tibi mortem imminere ſciſti. nunc exilium, nunc dolorem? In hæc natus es. Quicquid fieri poteſt, quaſi futurum cogitemus. Quod facere te moneo, ſcio certè feciſſe. Nunc admoneo, vt animum tuum non mergas in iſtam ſollicitudinem. Hebetabitur enim,& minus habebit vigoris, cùm exurgendum erit. Abduc illum à priuata cauſa ad publicam: dic mortale tibi, & fragile corpuſculum eſſe, cui non ex iniuria tantum aut ex potentioribus viribus denuntiabitur dolor, ſed ipſæ voluptates in tormenta vertuntur. Epulæ cruditatem afferunt: ebrietates neruorum torporem tremoremque: libidines, pedum, manuum, articulorum omniũ deprauationes. Pauper fiam? inter plures ero. Exul fiam? ibi me natum putabo, quo mittar. Alligabor? Quid enim? nunc ſolutus ſum? Ad hoc me nàtura graue corporis mei pondus aſtrinxit. Moriar? Hoc dicis, deſinam ægrotare poſſe, deſinam alligari poſſe, deſinam mori poſſe. Non ſum tam ineptus, vt Epicuream cantilenam hoc loco perſequar, & dicam vanos eſſe inferorum me-

metus, nec Ixionem rota volui, nec ſaxum humero Siſyphi trudi in aduerſum, nec illius viſcera & renaſci poſſe quotidie, & carpi. Nemo tam puer eſt, vt Cerberum timeat & tenebras, & laruarum habitum nudis oſſibus cohærentium. Mors nos aut conſumit, aut emittit. Emiſſis meliora reſtant, onere detracto: conſumptis nihil reſtat: bona pariter maláque ſubmota ſunt. Permitte mihi referre hoc loco tuum verſum, ſi prius admonuero, vt te iudices non aliis ſcripſiſſe iſta, ſed etiam tibi. Turpe eſt aliud loqui, aliud ſentire: quanto turpius, aliud ſcribere, aliud ſentire? Memini te illum locum aliquando tractaſſe, non repentè nos in mortem incidere, ſed minutatim procedere. Quotidie morimur: quotidie enim demitur aliqua pars vitæ: & tūc quoq; cum creſcimus, vita decreſcit. Infantiā amiſimus, deinde pueritiā, deinde adoleſcentiā: vſque ad heſternū, quicquid tranſiit temporis, periit. Hunc ipſum quem agimus diē, cum morte diuidimus. Quemadmodum clepſydram non extremum ſtillicidium exhaurit, ſed quicquid ante defluxit: ſic vltima hora qua eſſe deſinimus non ſola mortem facit, ſed ſola conſummat. Tunc ad illā peruenimus, ſed diu venimus. Hęc cum deſcripſiſſes, quo ſoles ore, ſemper quidē magnus, nunquam tamen acrior, quàm vbi veritati commoda verba, dixiſti:

Mors non vna venit, ſed quæ rapit, vltima mors eſt.

Malo te legas, quàm epiſtolam meam. Apparebit enim tibi, hāc quam timemus mortē extremam eſſe, non ſolam. Video quò ſpectes. Quæris quid huic epiſtolæ inſulſerim, quod dictum alicuius animoſum, quod præceptum vtile. Ex hac ipſa materia quæ in manibus fuit, mittetur

aliquid. Obiurgat Epicurus non minus eos, qui mortem concupiſcunt,quàm eos qui timent,& ait:Ridiculum eſt,currere ad mortem tædio vitæ,cum genere vitæ, vt currendũ eſſet ad mortem,effeceris.Item alio loco dicit: Quid tam ridiculũ,quàm appetere mortem,cùm vitam tibi inquietam feceris metu mortis? His adiicias & illud eiuſdem notę licet,tantam hominum imprudentiam eſſe, immo dementiam,vt quidam timore mortis cogantur ad mortem. Quicquid horum tractaueris,confirmabis animum, vel ad mortis,vel ad vitæ patientiam. In vtrumq; monendi ac firmandi ſumus, & ne nimis amemus vitam, & ne nimis oderimus, etiam cùm ratio ſuadet finire,non temerè,nec cum procurſu capiendus eſt impetus. Vir fortis ac ſapiens non fugere debet è vita,ſed exire.Et ante omnia ille quoque vitetur affectus, qui multos occupauit, libido moriendi. Eſt enim,mi Lucili,vt ad alia, ſic etiam ad moriendum inconſulta animi inclinatio: quæ ſæpe generoſos atque acerrimæ indolis viros corripit, ſæpe ignauos, iacenteſq;. Illi contemnunt vitam hi grauantur. Quoſdam ſubit eadem faciendi videndique ſatietas,& vitę non odiũ,ſed faſtidium,in quod prolabimur, ipſa impellẽte philoſophia, dum dicimus:Quouſque eadem? Nempe expergiſcar,dormiã,ſatiabor,eſuriam,algebo,æſtuabo: nullius rei finis eſt:ſed in orbem nexa ſunt omnia:fugiunt ac ſequuntur:diem nox premit,dies noctem:æſtas in autumnum deſinit, autumno hiems inſtat, quæ vere compeſcitur. Omnia tranſeunt, vt reuertantur.Nihil noui video,nihil noui facio.Fit aliquando & huius rei nauſea. Multi ſunt,qui non acerbum iudicent viuere,ſed ſuperuacuum.

EP. XXV.

Ep. XXV. QVOD ad duos amicos noſtros pertinet, diuerſa via eundum eſt. Alterius enim vitia emendanda, alterius frangenda ſunt. Vtar libertate tota: non amo illum, niſi offendo. Quid ergo? inquis. Quadragenarium pupillum cogitas ſub tutela tua continere? Reſpice ætatem eius iam durã & intractabilem, nõ poteſt reformari, tenera finguntur. An profecturus ſim neſcio, malo ſucceſſum mihi, quàm fidem deeſſe, nec deſperaueris, etiam diutinos ægros poſſe ſanari, ſi contra intemperãtiam ſteteris, ſi multa inuitos & facere coëgeris & pati. Nec de altero quidem ſatis fiduciæ habeo, excepto eo quod adhuc peccare erubeſcit, nutriendus eſt hic pudor: qui quamdiu in animo eius durauerit, aliquis erit bonæ ſpei locus. Cum hoc veterano parcius agendum puto, ne in deſperationẽ ſui veniat, nec vllum tempus aggrediendi melius fuit, quàm hoc, dum interquieſcit, dum emendato ſimilis eſt. Aliis hęc intermiſſio eius impoſuit, mihi verba non dat: expecto cum magno fenore vitia reditura, quæ nunc ſcio ceſſare, non deeſſe. Impendam huic rei dies: & vtrum poſſit aliquid agi, an non poſſit, experiar. Tu nobis, te, vt facis, fortem præſta, & ſarcinas contrahe. Nihil ex his quæ habemus, neceſſarium eſt, ad legem naturæ reuertamur. Diuitiæ paratæ ſunt. Aut gratuitum eſt quo egemus, aut vile. Panem & aquam natura deſiderat, nemo ad hæc pauper eſt: intra quæ quiſquis deſiderium ſuum clauſit, cũ ipſo Ioue de felicitate contẽdat, vt ait Epicurus: cuius aliquam vocem huic epiſtolæ inuoluã. Sic fac, inquit, omnia tanquam ſpectet aliquis. Prodeſt ſine dubio, cuſtodem ſibi impoſuiſſe, & habere quem reſpicias, quem inter-

eſſe cogitationibus tuis iudices. Hoc quidẽ longè magnificentius eſt, ſic viuere tanquam ſub alicuius boni viri, ac ſemper præſentis oculis. Sed ego etiam hoc contentus ſum, vt ſic facias quæcunque facies tanquam ſpectet aliquis. Omnia nobis mala ſolitudo perſuadet. Cùm iam profeceris tantùm, vt ſit tibi etiam tui reuerentia, licebit dimittas pædagogum. Interim te aliquorum auctoritate cuſtodi. Aut Cato ille ſit, aut Scipio, aut Lælius, aut cuius interuentu perditi quoque homines vitia ſupprimerent, dũ te efficis eum corã quo peccare non audeas. Cùm hæc effeceris, & aliqua cœperit apud te tui eſſe dignatio, incipiam tibi permittere: quod idem ſuadet Epicurus. Tunc præcipuè in te ipſe ſecede, cùm eſſe cogeris in turba. Diſſimilem te fieri multis oportet. Dum tibi tutum non eſt à te recedere: circumſpice ſingulos. Nemo eſt cui non ſatius ſit, cum quolibet eſſe quàm ſecum. Tunc præcipuè in te ipſe ſecede, cum eſſe cogeris in turba, ſi bonus vir, ſi quietus, ſi temperans es: alioquin in turbam tibi à te recedendum eſt. Iſtic enim malo viro propius es.

Ep. XXVI. Modo dicebam tibi, in conſpectu eſſe me ſenectutis: iã vereor, ne ſenectutem poſt me reliquerim. Aliud iã his annis huic corpori vocabulũ conuenit: quoniã quidem ſenectus laſſæ ætatis, non fractæ nomen eſt. Inter decrepitos me numera, & extrema tangẽtes. Gratias tamen mihi apud te ago. Non ſentio in animo ætatis iniuriã, cùm ſentiam in corpore tantũ vitia, & vitiorũ miniſteria ſenuerunt. Viget animus, & gaudet non multum ſibi eſſe cũ corpore: magnam partem oneris ſui depoſuit, exultat, & mihi facit controuerſiam de ſenectute.

te.Hunc ait eſſe florem ſuum.Credamus illi bono ſuo vtatur. Ire in cogitationẽ iuuat,& diſpicere, quid ex hac tranquillitate ao modeſtia morum ſapientiæ debeam, quid ætati : & diligenter excutere,quę non poſſim facere,quę nolim:poſſim ne aliquid,quod nolim.Nam ſi quid non poſſum, non poſſe me gaudeo. Quæ enim querela eſt, quod incommodum, ſi quod debet deſinere,defecit? Incommodum ſummum eſt, inquis,minui & deperire, & vt propriè dicam, liqueſcere.Non enim ſubito impulſi ac proſtrati ſumus. Carpimur:ſinguli dies aliquid ſubtrahunt viribus. Et quis exitus eſt melior, quàm in finem ſuum natura ſoluente dilabi?Non quia aliquid mali eſt ictus, & è vita repentinus exceſſus:ſed quia lenis hæc via eſt,ſubduci. Ego certè,velut appropinquet experimentum,& ille laturus ſententiam de omnibus annis meis dies venerit, ita me obſeruo & alloquor. Nihil eſt, inquam,adhuc,quod aut rebus aut verbis exhibuimus. leuia ſunt iſta & fallacia pignora animi, multiſque inuoluta lenociniis. Quid profecerim,morti crediturus ſum.Non timidè itaque componor ad illum diem,quo remotis ſtrophis ac fucis,de me pronuntiaturus ſum,vtrũ loquar fortia, an ſentiam: nunquid ſimulatio fuerit, & mimus, quicquid contra fortunam iactaui verborum contumaciam.Remoue exiſtimationem hominum : dubia ſemper eſt, & in partem vtramque diuiditur. Remoue ſtudia: totam vitam tracta, mors de te pronuntiatura eſt. Ita dico, diſputationes & litterata colloquia, & ex præceptis ſapientium verba collecta, & eruditus ſermo, non oſtendunt verum robur animi.Eſt enim oratio etiam timidiſſimis audax.

Quid egeris, tunc apparebit, cùm animam ages. Accipio conditionem, non reformido iudiciũ. Hæc mecum loquor, ſed tecum quoque me locutum puta. Iunior es. Quid refert? non dinumerantur anni. Incertum eſt, quo te loco mors expectet. Itaque tu illam omni loco expecta. Finire iam volebam: & manus ſpectabat ad clauſulam: ſed conficienda ſunt ſagmata: & huic epiſtolæ viaticum dandum eſt. Puta me non dicere, vnde ſumpturus ſim mutuum. Scis cuius arca vtar. Expecta puſillum, & de domo fiet numeratio: interim commodabit Epicurus, qui ait: Meditare vtrum commodius ſit, vel mortem tranſire ad nos, vel nos ad eam. Hic patet ſenſus. Egregia res eſt, mortem condiſcere. Superuacuum forſitan putas id diſcere, quo ſemel vtendum eſt? Hoc eſt ipſum, quare meditari debeamus. Semper diſcẽdum eſt quod an ſciamus, experiri non poſſumus. Meditare mortem. Qui hoc dicit, meditari libertatem iubet. Qui mori dedidicit, ſeruire didicit. Supra omnẽ potentiam eſt: certè extra omnem. Quid ad illum carcer, & cuſtodia, & clauſtra? Liberum oſtium habet. Vna eſt catena quæ nos alligatos tenet, amor vitæ: qui vt non eſt abiiciendus, ita minuendus eſt: vt ſi quando res exiget, nihil nos detineat, nec impediat, quominus parati ſimus, quod quandoque faciendum eſt, ſtatim facere.

Ep. XXVII. Tv me, inquis, mones, iam enim te ipſe monuiſti, iam correxiſti: ideo aliorum emendationi vacas. Non ſum tam improbus, vt curationes æger obeam: ſed, tanquam in eodem valetudinario iaceam, de communi malo tecũ colloquor, remedia communico. Sic itaque me audi

audi

-audi tanquam mecum loquar, in ſecretum te meum admitto, & te adhibito, mecum exigo. Clamo mihi ipſe, Numera annos tuos:& pudebit eadem velle, quæ volueras puer,eadem parare. Hoc denique tibi citra diem mortis præſta: moriantur ante te vitia. Dimitte iſtas voluptates turbidas, magno luendas. Non venturæ tantum,ſed præteritæ nocent. Quemadmodum ſcelera etiam ſi non ſint deprehenſa cùm fierent, ſollicitudo non cum ipſis abit: ita improbarum voluptatum,etiam poſt ipſas pœnitentia eſt. Non ſunt ſolidæ, non ſunt fideles,etiam ſi non nocent,fugiũt. Aliquod potius bonũ manſurum circumſpice,nullum autem eſt niſi quod animus ex ſe ſibi inuenit. Sola virtus præſtat gaudium perpetuum,ſecurum:etiam ſiquid obſtat,nubium modo interuenit,quæ infra feruntur,nec vnquam diem vincunt.Quando ad hoc gaudium peruenire continget? Non quidẽ ceſſatur adhuc,ſed non feſtinatur. Multum reſtat operis, in quod ipſe neceſſe eſt vigiles, ipſe laborem tuum impendas, ſi effici cupis. Delegationem res iſta non recipit. Aliud litterarũ genus adiutorium admittit. Clauiſius Sabinus memoria noſtra fuit diues, & patrimonium habebat liberum & ingenuum. Nùnquam vidi hominem beatũ indecentius. Huic memoria tam mala erat, vt illi modò nomẽ Vlixis excideret, modò Achillis,modò Priami; quos tã bene nouerat,quàm pędagogos noſtros nouimus. Nemo vetulus noméclator,qui nomina nõ reddit, ſed imponit, tam perperam, quàm ille Troianos & Achiuos perſalutabat,nihilominus eruditus volebat videri. Hanc itaque compendiariam excogitauit: magna ſumma emit ſeruos, vnum

qui Homerum teneret,alterum qui Heſiodum. Nouem præterea Lyricis , ſingulos aſſignauit. Magno emiſſe illum non eſt quod mireris. Nõ inuenerat:faciendos locauit. Poſtquam hæc familia illi comparata eſt,cœpit conuiuas ſuos inquietare Habebat ad pedes hos,à quibus ſubinde cum peteret verſus , quos referret , ſæpe in medio verſu excidebat. Suaſit illi Satellius Quadratus,ſtultorum diuitum adroſor, & quod ſequitur,arriſor,& quod duobus his adiunctũ eſt, deriſor,vt Grammaticos haberet analectas.Cùm dixiſſet Sabinus, centenis millibus ſibi conſtare ſingulos ſeruos: Minoris,inquit,totidem ſcrinia emiſſes.Ille tamen in ea opinione erat,vt putaret ſe ſcire, quod quiſquam in domo ſua ſciret. Idem Satellius illum hortari cœpit , vt luctaretur,hominem ægrum,pallidum,gracilem. Cùm Sabinus reſpondiſſet , Et quomodo poſſum? vix viuo.Noli,obſecro,inquit, iſtud dicere.Non vides quàm multos ſeruos valentiſſimos habeas? Bona mens nec commendatur , nec emitur : & puto,ſi venalis eſſet,non haberet emptorem. At mala quotidie emitur.Sed accipe iam quod debeo,& vale.Diuitiæ ſunt,ad legem naturæ compoſita paupertas. Hoc ſæpe dicit Epicurus aliter atque aliter. Sed nunquam nimis dicitur, quod nunquam ſatis diſcitur. Quibuſdam remedia monſtranda,quibuſdam inculcanda ſunt.

EP. XXVIII. HOC tibi ſoli putas accidiſſe,& admiraris quaſi rem nouã , quod peregrinatione tã longa & tot locorum varietatibus, nõ diſcuſſiſti triſtitiam grauitatemq; mentis. Animum debes mutare, non cœlum. Licet vaſtum traieceris mare , licet (vt ait Virgilius noſter) Terræq; vrbeſque recedant, ſequuntur te quocun-

cunque perueneris,vitia. Hoc idem cuidã quærenti Socrates ait: Quid miraris,nihil tibi peregrinationes prodeſſe,cũ te circumferas? Premit te eadẽ cauſa quæ expulit. Quid terrarum iuuare nouitas poteſt?Quid cognitio vrbium,aut locorum?In irritũ cedit iſta iactatio. Quæris quare te fuga iſta non adiuuet?tecum fugis.Onus animi deponendum eſt.Non ante tibi vllius placebit locus.Talem nunc eſſe habitum tuum cogita, qualem Virgilius noſter vatis inducit,iam concitatæ & inſtigatæ,multúmque habentis in ſe ſpiritus,non ſui.

Bacchatur vates,magnum ſi pectore poßit
Excußiſſe Deum. ----

Vadis huc & illuc, vt excutias inſidens pondus, quod ipſa iactatione incommodius fit, ſicut in naui onera immota minus vrgent: inæqualiter cõuoluta citius eam partem in quam incubuere demergunt.Quicquid facis,contra te facis,& motu ipſo noces tibi.Ægrum enim concutis,At cum iſtud exemeris malum, omnis mutatio loci iucunda fiet.In vltimas expellaris terras licebit,in quolibet barbariæ angulo colloceris: hoſpitalis tibi illa qualiſcunque ſedes erit. Magis quis veneris, quàm quo intereſt:& ideo nulli loco addicere debemus animũ. Cum hac perſuaſione viuendũ eſt: Non ſum vni angulo natus:patria mea totus hic eſt mũdus. Quòd ſi liqueret tibi,nõ admirareris,nihil adiuuari te regionũ varietatibus, in quas ſubinde priorũ tædio migras. Prima enim quæq; placuiſſet,ſi omnem tuam crederes. Nõ peregrinaris,ſed erras & ageris,ác locum ex loco mutas:cũ illud quod quæris,bene viuere,omni loco poſitum ſit. Nũquid tam turbidum fieri poteſt, quàm forum?

Ibi quoque licet quiete viuere,ſi neceſſe ſit.Sed ſi liceat diſponere ſe, cõſpectum quoque & viciniam fori procul fugiam. Nam vt loca grauia etiam firmiſſimam valetudinem tentant,ita bonæ quoque menti, nec dum adhuc perfectæ,& conualeſcenti, ſunt aliqua parum ſalubria. Diſſentio ab his qui in fluctus medios eunt, & tumultuoſam probantes vitam,quotidie cum difficultatibus rerum, magno animo colluctantur. Sapiens feret iſta, non eliget: & malet in pace eſſe,quàm in pugna.Non enim multum prodeſt vitia ſua proieciſſe, ſi cum alienis rixandũ eſt. Triginta,inquis, tyranni Socratem circumſteterunt, nec potuerunt animum eius infringere. Quid intereſt, quot domini ſint? Seruitus vna eſt. Hanc qui contempſit, in quantalibet turba dominantiũ liber eſt. Tempus eſt deſinere,ſed ſi prius portorium ſoluero. Initium eſt ſalutis, notitia peccati.Egregiè mihi hoc dixiſſe videtur Epicurus.Nam qui peccare ſe neſcit.corrigi non vult. Deprehendas te oportet,antequam emẽdes.Quidam vitiis gloriantur. Tu exiſtimas aliquid de remedio cogitare,qui mala ſua virtutũ loco numerant? Ideo quantùm potes teipſum coargue,inquire in te: accuſatoris primum partibus fungere,deinde iudicis, nouiſſimè deprecatoris:aliquando te offende.

Ep. XXIX. De Marcellino noſtro quæris,& vis ſcire quid agat.Raro ad nos venit,nulla alia ex cauſa quàm quia audire verum timet: à quo periculo iam abeſt:nulli enim niſi audituro dicendum eſt. Ideo de Diogene,nec minus de aliis Cynicis, qui libertate promiſcua vſi ſunt, & obuios quoſque monuerunt, dubitari ſolet, an hoc facere debuerint.Quid enim ſi quis ſurdos ob-

obiurget,aut natura morbóve mutos?Quare,inquis,verbis parcam? Gratuita ſunt. Non poſſum ſcire an ei profuturus ſim, quem admoneo. Illud ſcio,alicui me profuturum,ſi multos admonuero.Spargenda eſt manus:non poteſt fieri,vt non aliquando ſuccedat, multa tentanti. Hoc, mi Lucili,non exiſtimo faciendum magno viro, diluitur eius auctoritas, nec habet apud eos ſatis póderis, quos poſſet minus obſolefacta corrigere. Sagittarius non aliquando ferire debet, ſed aliquando deerrare.Non eſt ars,quæ ad effectum caſu venit. Sapientia ars eſt: certum petat: eligat profecturos: ab his quos deſperauit, recedat: non tamen cito relinquat, ſed in ipſa deſperatione extrema remedia tentet. Marcellinum noſtrum ego nondum deſpero, etiamnum ſeruari poteſt: ſed ſi cito illi manus porrigitur. Eſt quidem periculum,ne porrigentem trahat,magna in illo ingenij vis eſt,ſed iã tendentis in prauum.Nihilominus adibo hoc periculũ, & audebo illi mala ſua oſtendere. Faciet quod ſolet,aduocabit illas facetias, quæ riſum euocare lugentibus poſſunt: & in ſe primùm, deinde in nos iocabitur:omnia quæ dicturus ſum,occupabit.Scrutabitur ſcholas noſtras,& obiiciet philoſophis congiaria,amicas,gulam.Oſtendet mihi alium in adulterio,alium in popina,alium in aula:oſtendet mihi lepidum philoſophum Ariſtonem,qui in geſtatione diſſerebat: hoc enim ad edendas operas tempus acceperat. De cuius ſecta cùm quæreretur, Scaurus ait: Vtique Peripateticus non eſt. De eodem cùm conſuleretur Iulius Græcinus, vir egregius, quid ſentiret: Non poſſum, inquit, tibi dicere.neſcio enim quid de gradu faciat:tanquam de eſſedario

interrogaretur. Hos mihi circulatores, qui philoſophiam honeſtius neglexiſſent, quàm vendunt, in faciem ingeret. Conſtitui tamen contumelias perpeti. Moueat ille mihi riſum: ego fortaſſe illi lacrymas mouebo: aut, ſi ridere perſeuerabit, gaudebo, tanquam in malis, quod illi genus inſaniæ hilare contigerit. Sed non eſt illa hilaritas longa. obſerua. videbis eoſdem intra exiguum tempus acerrime ridere & acerrime rabere. Propoſitum eſt aggredi illum, & oſtendere quanto pluris fuerit, quum multis minoris videretur. Vitia eius etiam ſi non excidero, inhibebo. non deſinent, ſed intermittentur: fortaſſe autem & deſinent, ſi intermittendi conſuetudinem fecerint. Non eſt hoc ipſum faſtidiendum. quoniam quidem grauiter affectis, ſanitatis loco eſt bona remiſſio. Dum me illi paro, tu interim qui potes, qui intelligis, vnde, quo euaſeris, & ex eo ſuſpicaris, quouſque ſis euaſurus, compone mores tuos, attolle animum, aduerſus formidata conſiſte, numerare eos noli, qui tibi metum faciunt. Nonne videatur ſtultus, ſi quis multitudinem timeat eo loco, per quem tráſitus ſingulis eſt? Æque ad tuam mortem multis aditus non eſt, licet illam multi minentur. Sic iſtud natura diſpoſuit. Spiritum tibi tam vnus eripiet, quàm vnus dedit. Si pudorem haberes, vltimam mihi penſionem remiſiſſes. Sed ne ego quidé me ſordide geram, in fenore æris alieni, & tibi quod debeo impingam. Nunquam volui populo placere. Nam quæ ego ſcio, non probat populus: quæ probat populus, ego neſcio. Quis hoc? inquis, tanquam neſcias cui imperem. Epicurus. Sed idem hoc omnes tibi ex omni domo conclamabunt. Peripatetici,

Aca-

Academici, Stoici, Cynici. Quis enim placere poteſt populo, cui placet virtus? Malis artibus popularis fauor quæritur: ſimilem te illis facias oportet. Non probabunt, niſi agnouerint. Multo autem ad rem magis pertinet, qualis tibi videaris, quam qualis aliis. Conciliari niſi turpi ratione amor turpium non poteſt. Quid ergo illa laudata, & omnibus præferenda artibus rebúſque philoſophia præſtabit? ſcilicet vt malis tibi placere, quàm populo: vt æſtimes iudicia, non numeres: vt ſine metu deorum hominúmque viuas: vt aut vincas mala, aut finias. Ceterum ſi te videro celebrem ſecundis vocibus vulgi, ſi intrante te clamor, plauſus, & pantomimica ornamenta obſtrepuerint, ſi tota ciuitate te feminæ puerique laudauerint: quid ni ego tui miſerear, cùm ſciam quæ via ad iſtum fauorem ferat?

Ep. XXX. BASSVM Aufidium, virum optimum, vidi quaſſum, ætati obluctantem. Sed iam plus illum degrauat, quàm quod poſſit attolli. Magno ſenectus & vniuerſo pondere incubuit. Scis illum ſemper infirmi corporis & exſucci fuiſſe: diu illud continuit, &, vt verius dicam, concinnauit. ſubito deficit. Quemadmodum in naue quæ ſentinam trahit, vni rimæ aut alteri obſiſtitur: vbi plurimis locis laxari cœpit & cedere, ſuccurri non poteſt nauigio dehiſcenti: ita in ſenili corpore aliquatenus imbecillitas ſuſtineri & fulciri poteſt: vbi tanquam in putri ædificio omnis iunctura dilabitur, & dum alia excipitur, alia diſcinditur, circunſpiciendum eſt quomodo exeas. Baſſus tamẽ noſter alacer animo eſt: hoc philoſophia præſtat: in quocunque corporis habitu fortem, in con-

ſpectu mortis hilarem, lætumque, nec deficientem, quamuis deficiat. Magnus gubernator & ſciſſo nauigat velo, & ſi exarmauit, tamen reliquias nauigij aptat ad curſum. Hoc facit Baſſus noſter: & eo animo vultuque finem ſuum ſpectat, quo alienum ſpectare, nimis ſecuri eſſe putares. Magna res eſt hæc, Lucili, & diu diſcenda, cum aduentat hora illa ineuitabilis, æquo animo abire. Alia genera mortis, ſpei mixta ſunt. Deſinit morbus, incendium extinguitur, ruina quos videbatur oppreſſura, depoſuit: mare quos hauſerat, eadem vi qua ſorbebat, eiecit incolumes: gladium miles ab ipſa perituri ceruice reuocauit. Nihil habet quod ſperet, quem ſenectus ducit ad mortem. Huic vni intercedi non poteſt. Nullo genere homines mollius moriuntur, ſed nec diutius. Baſſus noſter videtur mihi proſequi ſe, & componere, & viuere tanquã ſuperſtes ſibi, & ſapienter ferre diſſidiũ ſui. Nam de morte multa loquitur, & id agit ſedulo, vt nobis perſuadeat, ſi quid incõmodi aut metus in hoc negotio eſt, morientis vitium eſſe, nõ mortis: nec magis in ipſa quicquam eſſe moleſtiæ, quã poſt ipſam. Tam demens autem eſt qui timet quod non eſt ſenſurus, quàm qui timet quod non eſt paſſurus. An quiſquam hoc futurũ credit, vt per quã fit vt nihil ſentiatur, ea ſentiatur? Ergo, inquit, mors adeo extra omne malum eſt, vt ſit extra omnem malorum metum? Hæc ego ſcio & ſæpe dicta, & ſæpe dicenda, ſed neq; cùm legerem, æquè mihi profuerunt, neq; cùm audirem his dicentibus, qui negabant timenda à quorum metu aberant. Hic verò plurimum auctoritatis habuit, cùm loqueretur de morte vicina. Dicam enim quid ſentiam. Puto etiam fortio-

fortiorem eum eſſe qui in ipſa morte eſt, quàm qui circa mortem eſt. Mors enim admota, etiam imperitis animum dedit, non vitandi ineuitabilia. Sic gladiator tota pugna timidiſſimus iugulum aduerſario præſtat, & errantem gladium ſibi attemperat. At illa, quæ in propinquo eſt, vtique ventura, deſiderat lentam animi firmitatem, quæ eſt rarior, nec poteſt niſi à ſapiẽte præſtari. Libentiſſimè itaque illum audiebã, quaſi ferentem de morte ſententiam, & qualis eſſet eius natura, velut propius inſpectæ, iudicantem. Plus, vt puto, fidei haberet apud te, plus ponderis, ſi quis reuixiſſet, & in morte nihil mali eſſe narraret expertus. Acceſſus mortis quàm perturbationem afferat, optimè hi tibi dicent, qui ſecundum illam ſteterunt, qui venientem & viderunt & receperunt. Inter hos Baſſum licet numeres, qui nos decipi noluit. Is ait, tam ſtultum eſſe qui mortem timeat, quàm qui ſenectutem. Nam quemadmodum ſenectus adoleſcentiam ſequitur, ita mors ſenectutem. Viuere noluit qui mori non vult. Vita enim cum exceptione mortis data eſt: ad hanc itur: quam ideo timere dementis eſt, quia certa expectantur, dubia metuuntur. Mors neceſſitatem habet æquam & inuictam. Quis queri poteſt, in ea cõdicione ſe eſſe, in qua nemo non eſt? Prima enim pars æquitatis, eſt æqualitas. Sed nunc ſuperuacuum eſt, naturæ cauſam agere: quæ non aliam voluit legem noſtram eſſe quàm ſuam. Quicquid compoſuit, reſoluit: & quicquid reſoluit, componit iterũ. Iam verò ſi cui contigit vt illum ſenectus leniter emitteret, non repẽte auulſum vitæ, ſed minutatim ſubductũ, næ ille gratias agere diis omnibus debet, quod ſatiatus

ad requiem homini neceſſariam, laſſo gratam, perductus eſt. Vides quoſdam optantes mortem, & quidem magis quàm rogari ſolet vita. Neſcio vtros exiſtimem maiorem nobis animum dare: qui depoſcunt mortem, an qui hilares eam quietique opperiuntur: quoniam illud ex rabie interdum ac repentina indignatione fit; hæc ex iudicio certo tranquillitas eſt. Venit aliquis ad mortem iratus, mortem venientem nemo hilaris excipit, niſi qui ſe ad illam diu compoſuerat. Fateor ergo, ad hominē mihi carum, ex pluribus me cauſis frequentius veniſſe, vt ſcirem an illum totiens eundem inuenirem: nunquid cum corporis viribus minueretur animi vigor: qui ſic creſcebat illi, quomodo manifeſtior notari ſolet agitatorum lætitia, cum ſeptimo ſpatio palmæ appropinquāt. Dicebat quidem ille Epicuri præceptis obſequens, primum ſperare ſe, nullum dolorem eſſe in illo extremo anhelitu: ſi tamen eſſet, habere aliquantulum in ipſa breuitate ſolatij. Nullum enim dolorem longū eſſe qui magnus eſt. Cæterum ſuccurſurum ſibi etiā in ipſa diſtractione animæ corporiſque, ſi cum cruciatu id fieret, poſt illum dolorem ſe dolere nō poſſe. Non dubitare autem ſe, quin ſenilis anima in primis labris eſſet, nec magna vi diſtraheretur à corpore. Ignis qui valentem materiam occupauit, aqua, & interdum ruina extinguendus eſt Ille qui alimentis deficitur, ſua ſponte ſubſidit. Libenter hæc, mi Lucili, audio, non tanquam noua, ſed tanquam in rem præſentem perductus. Quid ergo? non multos ſpectaui abrumpentes vitam? immo vero vidi: ſed plus momenti apud me habent, qui ad mortem veniunt ſine odio

vitæ

vitæ, & admittunt illam, non attrahunt. Illud quidem aiebat tormentum noſtra nos ſentire opera, quod tunc trepidamus, cùm prope à nobis eſſe credimus mortem. A quo enim prope non eſt,parata omnibus locis omnibuſque momentis?Sed conſideremus,inquit,tunc cum aliqua cauſa moriendi videtur accedere, quanto aliæ propiores ſint quæ non timentur.Hoſtis alicui mortem minabatur:hanc cruditas occupauit.Si diſtinguere voluerimus cauſas metus noſtri,inueniemus alias eſſe,alias videri.Nõ mortem timemus, ſed cogitationem mortis:ab ipſa enim ſemper tantundem abſumus. Ita ſi timenda mors eſt, ſemper timenda eſt. Quod enim tempus morti exemptum eſt?Sedvereri debeo, ne tam longas epiſtolas peius quàm mortem oderis:itaque finem faciam.Tu tamen mortem vt nunquam timeas,ſemper cogita.

EP. XXXI. AGNOSCO Lucilium meum,incipit quem promiſerat exhibere.Sequere illum impetum animi,quo ad optima quæque,calcatis popularibus bonis,ibas. Non deſidero maiorem melioremque te fieri quam moliebaris. Fundamenta tua multum loci occupauerunt. Tantum effice, quantum conatus es:& illa quæ tecum in animo tuliſti tracta. Ad ſummam,ſapiens eris, ſi clauſeris aures, quibus ceram parum eſt obdere. Firmiori ſpiſſamento opus eſt, quàm vſum in ſociis Vlixẽ ferunt. Illa vox quæ timebatur, erat blanda, non tamen publica. At hæc quæ timenda eſt, non ex vno ſcopulo, ſed ex omni parte terrarum circumſonat. Prætervehere itaque non vnum locum inſidioſa voluptate ſuſpectum, ſed omnes vrbes:ſurdum te amantiſſimis praſta.Bono animo male precan-

tur.Et ſi vis eſſe felix, deos ora , ne quid tibi ex his quæ optantur eueniat. Non ſunt iſta bona, quæ in te iſti volunt congeri:vnum bonum eſt, quod beatæ vitæ cauſa, & firmamentum eſt, ſibi fidere. Hoc autem contingere non poteſt, niſi contemptus eſt labor,& in eorum numero habitus quæ neque bona ſunt, neque mala. Fieri enim non poteſt , vt vna res modò mala ſit, modò bona : modò leuis & perferenda , modò expaueſcenda. Labor bonum non eſt. Quid ergo eſt bonum? Laboris contemptio. Itaque in vanum operoſos culpauerim : rurſus ad honeſta nitentes, quanto magis incubuerint , minúſque ſibi vinci ac ſtrigare permiſerint , admirabor & clamabo, Tanto melior ſurge, & reſpira:& cliuũ iſtum vno, ſi potes,ſpiritu exupera.Generoſos animos labor nutrit. Non eſt ergo quòd ex illo veteri voto parentum tuorum eligas,quid contingere tibi velis, quid optes ; & in totum , iam per maxima acto viro turpe eſt, etiamnum deos fatigare. Quid votis opus eſt? Fac te ipſe felicem, facies autem, ſi intellexeris bona eſſe,quibus admixta eſt virtus:turpia,quibus malitia coniuncta eſt. Quemadmodum ſine mixtura lucis nihil ſplendidum eſt, nihil atrum , niſi quod tenebras habet , aut aliquid in ſe traxit obſcuri : quemadmodum ſine adiutorio ignis,nihil calidum eſt, nihil ſine aëre frigidũ : ita honeſta & turpia virtutis & malitiæ ſocietas efficit. Quid ergo eſt bonũ?rerum ſcientia.Quid malum eſt? rerum imperitia. Ille prudens atq; artifex pro tempore quæque repellet aut eliget.Sed nec quæ repellit timet,nec miratur quæ eligit,ſi modò magnus illi & inuictus animus eſt. Submitti te ac deprimi veto , labo-

rem

rem ſi non recuſes,parum eſt. Poſce. Quis ergo, inquis „labor friuolus & ſuperuacuus eſt ? In quem humiles cauſæ vocauerint,non eſt malus, non magis quàm ille qui pulchris rebus impenditur : quoniam animi eſt ipſa tolerantia , quæ ſe ad dura & aſpera hortatur,& dicit. Quid ceſſas?Non eſt viri, timere ſudorem. Huc & illud accedat,vt perfecta virtus ſit æqualitas ac tenor vitæ per omnia conſonans ſibi : quod non poteſt eſſe, niſi rerũ ſcientia contingat, & ars, per quam diuina & humana noſcantur. Hoc eſt ſummũ bonum : quod ſi occupas,incipis deorũ eſſe ſocius,non ſupplex. Quomodo, inquis,iſto peruenitur ? Non per Appenninum Graiúmve montem,nec per deſerta Candauiæ; nec Syrtes tibi,nec Scylla,aut Charybdis adeũdæ ſunt: quæ tamen omnia tranſiſti procuratiunculæ pretio. Tutum iter eſt, iucundum eſt , ad quod natura te inſtruxit. Dedit tibi illa quæ ſi non deſerueris,par Deo ſurges. Parem autem Deo pecunia non faciet. Deus nihil habet. Prætexta non faciet. Deus nudus eſt.Fama non faciet,nec oſtẽtatio tui , & in populos nominis dimiſſa notitia.Nemo nouit Deum: multi de illo malè exiſtimant & impunè.Non turba ſeruorũ lecticam tuã per itinera vrbana ac peregrina portantiũ. Deus ille maximus potentiſſimúſque ipſe vehit omnia. Ne forma quidem , & vires beatum te facere poſſunt , nihil horum non patitur vetuſtatem. Quærendum eſt ergo quod non fiat in dies deterius , cui non poſſit obſtari,quo nil melius poſſit optari. Quid hoc eſt? animus,ſed hic rectus,bonus,magnus. Quid aliud voces hunc , quàm Deum in humano corpore hoſpitantem? Hic animus tam in equitem

Romanum, quàm in libertinum, quàm in ſeruum, poteſt cadere. Quid eſt eques Romanus, aut libertinus, aut ſeruus? Nomina ex ambitione, aut ex iniuria nata. Subſilire in cælum ex angulo licet. *Exurge modo, & te quoque dignum Finge Deo:* finges autem non auro, non argento. Non poteſt ex hac materia imago Deo exprimi ſimilis. Cogita illos, cùm propitij eſſent, fictiles fuiſſe.

Ep. XXXII. INQVIRO in te, & ab omnibus ſciſcitor, qui ex iſta regione veniunt, quid agas, vbi & cum quibus moreris. Verba dare non potes, tecum ſum. Sic viue, tanquam quid facias auditurus ſim: immo tanquam viſurus. Quæris, quid me maxime ex his quæ de te audio, delectet? Quod nihil audio. quod plærique ex his quos interrogo, neſciunt quid agas. Hoc eſt ſalutare, non conuerſari cum diſſimilibus, & diuerſa cupientibus. habeo quidem fiduciam non poſſe te torqueri, manſurúmque in propoſito, etiam ſi ſollicitantium turba circumeat. Quid ergo eſt? non timeo ne immutent te, timeo ne impediant. Multum autem nocet, & qui moratur, vtique in tanta breuitate vitæ: quàm breuiorem inconſtantia facimus, aliud eius ſubinde atque aliud facientes initium. Diducimus illam in particulas ac lancinamus. Propera ergo Lucili cariſſime, & cogita, quantum celeritati additurus fueris, ſi à tergo hoſtis inſtaret, ſi equitem aduentare ſuſpicareris, ac fugientium premere veſtigia. Fit hoc. premeris. accelera, & euade. perduc te in tutum, & ſubinde conſidera, quàm pulchra res ſit conſummare vitam ante mortem, deinde expectare ſecurum reliquã temporis ſui partem, in poſſeſſione beatæ vitæ.

poſ-

poſitum: quæ beatior non fit, ſi longior. O quando videbis illud tempus, quo ſcies tempus ad te non pertinere, quo tranquillus placiduſque eris, & craſtini negligens, & in ſumma tui ſatietate. Vis ſcire, quid ſit quod faciat homines auidos futuri? Nemo ſibi contigit. Optauerunt tibi alia parentes tui: ſed ego tibi cōtra, omnium tibi eorum contemptum opto, quorum illi copiam. Vota illorum multos compilant, vt te locupletent. Quicquid ad te transferūt, alicui detrahendum eſt. Opto tibi tui facultatem, vt vagis cogitationibus agitata mens, tandem reſiſtat, & certa ſit: vt placeat ſibi, & intellectis veris bonis, quæ ſimul intellecta ſunt, poſſidentur, ætatis adiectione non egeat. Ille demum neceſſitates ſupergreſſus eſt, & exauctoratus ac liber, qui viuit vita peracta.

Ep. xxxiii. Desideras his quoque epiſtolis, ſicut prioribus, adſcribi aliquas voces noſtrorum procerum. Non fuerunt circa floſculos occupati. totus contextus illorum virilis eſt. Inæqualitatem ſcias eſſe, vbi quæ eminent notabilia ſunt. Non eſt admirationi vna arbor, vbi in eandem altitudinem tota ſylua ſurrexit. Eiuſmodi vocibus referta ſunt carmina, refertæ hiſtoriȩ. Itaque nolo Epicuri illas eſſe exiſtimes. publicæ ſunt, & maxime noſtræ. Sed in illo magis annotantur, quia raræ interueniunt, quia inſperatæ, quia mirum eſt aliquid fortiter dici ab homine mollitiem profeſſo. Ita enim plærique iudicant. Apud me vero Epicurus eſt & fortis, licet manuleatus ſit. Fortitudo & induſtria, & ad bellum prompta mens, tam in Perſas quàm in alte cinctos cadit. Non eſt ergo quod exigas excerpta & repetita. Continuum eſt apud no-

ſtros, quicquid apud alios excerpitur. Non habemus itaque iſta odorifera, nec emptorẽ decipimus, nihil inuenturũ cùm intrauerit, præter illa quæ in fronte ſuſpenſa ſunt. Ipſis permittimus vnde velint ſumere exẽplar. Putas nos velle ſingulares ſententias ex turba ſeparare? Cui illas aſſignabimus? Zenoni, an Cleanthi, an Chryſippo, an Panætio, an Poſidonio? Non ſumus ſub rege, ſibi quiſq; ſe vindicat, apud iſtos quicquid dicit Hermachus, quicquid Metrodorus, ad vnũ refertur. Omnia quæ quiſquã in illo contubernio locutus eſt, vnius ductu & auſpiciis dicta ſunt. Non poſſumus, inquam, ex tanta rerum æqualium copia, licet tentemus, aliquid educere.

Pauperis eſt numerare pecus.

Quocunq; miſeris oculum, id tibi occurrit quod eminere poſſet, niſi inter paria legeretur. Quare depone iſtam ſpem, poſſe te ſummatim deguſtare ingenia maximorum virorum. Tota tibi inſpicienda ſunt, tota tractanda. Res geritur, & per lineamẽta ſui ingenij opus nectitur, ex quo nihil ſubduci ſine ruina poteſt. Nec recuſo quo minus ſingula membra, dummodo in ipſo homine conſideres. Non eſt formoſa mulier, cuius crus laudatur aut brachium, ſed illa cuius vniuerſa facies admirationem ſingulis partibus abſtulit. Si tamẽ exegeris, non tam mendice tecum agam; ſed plena manu fiet. Ingens eorum turba eſt paſſim iacentium. Sumenda erunt, non colligenda. Non enim excidunt, ſed fluunt perpetua, & inter ſe connexa ſunt. Nec dubito, quin multum conferant rudibus adhuc, & extrinſecus auſcultantibus. Facilius enim ſingula inſidunt circumſcripta, & carminis modò incluſa. Ideo pueris & ſententias ediſcendas damus, & has

has quas Græci Chrias vocant: quia complecti eas puerilis animus poteſt: quia plus adhuc non capit certi profectus. Viro captare floſculos turpe eſt, & fulcire ſe notiſſimis & pauciſſimis vocibus & memoria ſtare. Sibi iam innitatur, dicat iſta, non teneat. Turpe eſt enim ſeni, aut proſpicienti ſenectutem, ex commentario ſapere. Hoc Zeno dixit, tu quid? Hoc Cleanthes, tu quid? quouſque ſub alio moueris? Et impera, & dic quod memoriæ tradatur: aliquid & de tuo profer. Omnes itaque iſtos nunquam auctores, ſemper interpretes, ſub aliena vmbra latentes, nihil puto habere generoſi, nunquam auſos aliquando facere, quod diu didicerant. Memoriam in alienis exercuerunt. Aliud eſt meminiſſe: aliud ſcire. Meminiſſe, eſt rem commiſſam memoriæ cuſtodire. At contra ſcire, eſt, & ſua facere quęq; nec ab exemplari pendere, & totiens ad magiſtrum reſpicere. Hoc dicit Zeno, hoc Cleanthes. Aliquid interſit inter te & librũ. Quouſq; diſces? iam & præcipe. Quid eſt, quare audiam, quod legere poſſum? Multum, inquit, viua vox facit. Non quidẽ hæc, quæ alienis verbis commendatur, & actuarij vice fungitur. Adiice nunc, quod iſti qui nunquam tutelæ ſuæ fiunt: primum in ea re ſequuntur priores, in qua nemo non à priore deſciuit: deinde in ea re ſequuntur, quæ adhuc quæritur. Nunquam autem inuenietur, ſi contenti fuerimus inuentis. Præterea qui aliũ ſequitur, nihil ſequitur, nihil inuenit, immo nec quærit. Quid ergo? non ibo per priorum veſtigia? Ego verò vtar via veteri: ſed ſi propiorẽ inuenero, hanc muniã. Qui ante nos iſta mouerũt, non domini noſtri, ſed duces ſunt. Patet omnibus veritas, nondum eſt occupata.

Multum ex illa etiam futuris relictum eſt.

Ep. xxxiiii. Cresco & exulto, & diſcuſſa ſenectute recaleſco, quotiens ex his quæ agis & ſcribis, intelligo quantum te ipſe (nam turbam olim reliqueras) ſupergrederis. Si agricolam arbor ad fructum perducta delectat, ſi paſtor ex fetu gregis ſui capit voluptatem, ſi alumnum ſuum nemo aliter intuetur quàm vt adoleſcentiam illius ſuam iudicet: quid euenire credis his, qui ingenia educauerunt, & quæ tenera formauerunt, adulta ſubito vident? Aſſero te mihi. meum opus es. Ego cum vidiſſem indolem tuam, inieci manum, exhortatus ſum, addidi ſtimulos, nec lente ire paſſus ſum, ſed ſubinde incitaui: & nunc idem facio. Sed iam currentem hortor & inuicem hortantem. Quid, aliud, inquis, adhuc volo? In hoc plurimum eſt. Non ſic quomodo principia totius operis dimidium occupare dicuntur, ita res animo conſtat, pars magna bonitatis eſt, velle fieri bonũ. Scis quem dicã bonum? perfectum, abſolutum, quem malum facere nulla vis, nulla neceſſitas poſſit. Hunc in te proſpicio, ſi perſeueraueris & incubueris, & id egeris, vt omnia facta dictaque tua inter ſe congruant ac reſpondeant ſibi, & vna forma percuſſa ſint. Non eſt huius animus in recto, cuius acta diſcordant.

Ep. xxxv. Cum te tam obnixe rogo vt ſtudeas, meum negotium ago. habere amicum volo: quod contingere mihi (niſi pergas excolere te, vt cœpiſti) non poteſt. Nunc enim amas me, amicus non es. Quid ergo? hæc inter ſe diuerſa ſunt? immo diſſimilia. Qui amicus eſt, amat: qui amat, non vtique amicus eſt. Itaque amicitia ſemper prodeſt. Amor etiam aliquando nocet.

Si

Si nihil aliud, ob hoc profice, vt amare diſcas. Feſtina ergo, dum mihi proficis, ne iſtuc alteri didiceris. Ego quidem percipio iam fructum, cũ mihi fingo vno nos animo futuros, & quicquid ætati meæ vigoris abſceſſit, id ad me ex tua, quanquam non multum abeſt, rediturum. Sed tamen re quoque ipſa lætus eſſe volo. Venit ad nos ex his quos amamus etiam abſentibus gaudium: ſed id leue & euanidum. Conſpectus, & præſentia, & conuerſatio aliquid habet viuæ voluptatis: vtique ſi non tantum quẽ velis, ſed qualem velis videas. Affer itaque te mihi ingens munus: & quo magis inſtes, cogita me ſenem eſſe, te mortalem. Propera ad me, ſed ad te prius. profice, & ante omnia hoc cura, vt conſtes tibi. Quoties experiri voles, an aliquid actum ſit, obſerua an eadem velis hodie quæ heri. Mutatio voluntatis indicat animum natare aliubi, atque aliubi apparere, prout tulit ventus. Non vagatur quod eſt fixum & fundatum. Iſtud ſapienti perfecte contingit, aliquatenus & proficienti prouectóque. Quid ergo intereſt? Hic commouetur quidem, non tamen tranſit, ſed ſuo loco nutat: nec commouetur quidem.

Ep. XXXVI. Amicum tuum hortare, vt iſtos magno animo contemnat, qui illum obiurgant, quod vmbram & otium petierit, quod dignitatem ſuam deſtituerit, & cum plus conſequi poſſet, prætulerit quietem omnibus. Quã vtiliter negotium ſuum geſſerit, quotidie illis oſtendet. Hi quibus inuidetur, non deſinent tranſire. Alij elidentur, alij cadent. Res eſt inquieta, felicitas. Ipſa ſe exagitat, mouet cerebrũ, non vno genere. Alios in aliud irritat: hos in potentiam, illos in luxuriam: hos inflat, illos mol-

lit,& totos reſoluit. At bene aliquis illā fert, ſic quomodo vinum. Itaque non eſt quod tibi iſti perſuadeant, eum eſſe felicem,qui à multis obſidetur.Sic ad illum,quemadmodum ad lacum, concurritur, quem exhauriunt & turbant. Nugatorium & inertem vocant.Scis quoſdam peruersè loqui, & ſignare contraria. Felicem vocabant. Quid ergo? Erat? Ne illud quidem curo, quod quibuſdam nimis horridi animi videtur & tetrici. Ariſton aiebat, malle ſe adoleſcentem triſtem, quàm hilarē & amabilem turbæ. Vinum enim fieri bonum,quod recens durum & aſperum viſum eſt: non pari ætatem, quod in dolio placuit. Sine eum triſtem appellent, & inimicum proceſſibus ſuis, bene ſe dabit in vetuſtate ipſa triſtitia: perſeueret modò colere virtutem,perbibere liberalia ſtudia,non illa quibus perfundi ſatis eſt, ſed hæc quibus tingendus eſt animus, hoc eſt diſcendi tempus. Quid ergo? aliquod eſt,quo non ſit diſcendum? Minimè. Sed quemadmodum omnibus, annis, ſtudere honeſtum eſt: ita non omnibus inſtitui. Turpis & ridicula res eſt elementarius ſenex. Iuueni parandum,ſeni vtendum eſt.Facies ergo rem vtiliſſimam tibi, ſi illum quàm optimum feceris. Hæc aiunt beneficia eſſe expetenda tribuendaq́;, non dubiè primæ ſortis,quę tam prodeſt dare quàm accipere.Denique nihil illi iam liberum eſt. Spopondit. Minus autem turpe eſt creditori,quàm ſpei bonæ decoquere. Ad illud æs alienū ſoluendū, opus eſt negotiāti nauigatione proſpera, agrum colenti vbertate eius quam colit terrę,& cæli fauore.Ille quod debet,ſola poteſt voluntate perſoluere. In mores fortuna ius non habet. Hos diſponat,vt quā

tran-

tranquilliſſimus ille animus ad perfectũ veniat? qui nec ablatũ ſibi quicquam ſentit, nec adiectũ, ſed in eodẽ habitu eſt, quocunq; res cadũt. Cui ſiue aggerũtur vulgaria bona, ſupra res ſuas eminet: ſiue aliquid ex iſtis vel omnia caſus excuſſit, minor non fit. Si in Parthia natus eſſet, arcũ infans ſtatim tenderet. Si in Germania, protinus puer tenerũ haſtile vibraret. Si auorũ noſtrorum temporibus fuiſſet, equitare, & hoſtem cominus percutere didiciſſet. Hęc ſinguiis diſciplina gentis ſuæ ſuadet & imperat. Quid ergo huic meditandũ eſt? quod aduerſus omnia tela, quod aduerſus omne hoſtiũ genus bene facit, mortem contemnere: quæ quin habeat in ſe aliquid terribile, vt & animos noſtros (quos in amorem ſui natura formauit) offendat, nemo dubitat, nec enĩ neceſſe eſſet in id comparari & acui, in quod inſtinctu quodam voluntario iremus, ſicut feruntur omnes ad conſeruationem ſui. Nemo diſcit, vt ſi neceſſe fuerit, æquo animo in roſa iaceat: ſed in hoc duratur, vt tormentis non ſubmittat fidem, vt, ſi neceſſe fuerit, ſtans, etiam aliquando ſaucius, pro vallo peruigilet, & ne pilo quidem incumbat: quia ſolet obrepere interim ſomnus in aliquod adminiculum reclinatis. Mors nullũ habet incommodũ. Eſſe enim debet aliquid, cuius ſit incommodum. Quod ſi tanta cupiditas longioris æui te tenet, cogita nihil eorum quæ ab oculis abeunt, & in rerũ naturã, ex qua prodierunt ac mox proceſſura ſunt, reconduntur, conſumi. Deſinunt iſta, non pereunt. Et mors, quã pertimeſcimus ac recuſamus, intermittit vitam, non eripit, veniet iterum qui nos in lucem reponat dies, quem multi recuſarẽt, niſi oblitos reduceret. Sed poſtea diligẽtiùs

docebo, omnia quæ videntur perire, mutati. Æquo animo debet rediturus exire. Obſerua orbem rerum in ſe remeãtium. videbis in hoc mundo nihil extingui, ſed vicibus deſcendere ac reſurgere. Æſtas abit, ſed alter annus illã adducit: hiems cecidit, referent illam ſui menſes. Solem nox obruit, ſed ipſam ſtatim dies abiget. Stellarum iſte diſcurſus, quicquid præterierit, repetit; pars cœli leuatur aſſiduè, pars mergitur. Denique finem faciam, ſi hoc vnum adiecero, nec infantes, nec pueros, nec mente lapſos, timere mortem: & eſſe turpiſſimum, ſi eãm ſecuritatem nobis ratio non præſtat, ad quam ſtultitia perducit.

EP. XXXVII. QVOD maximum vinculũ eſt ad bonam mentem, promiſiſti virum bonum. Sacramento rogatus es. Decipit ſi quis tibi dixerit, mollem eſſe militiam & facilem. Nolo te decipi. Eadem honeſtiſſimi huius & illius turpiſſimi auctoramenti verba ſunt, vti virgis ferroque necari. Ab illis qui manus arenæ locant & edunt ac bibunt quæ per ſanguinem reddãt, cauetur vt iſta vel inuiti patiantur: à te, vt volẽs libenſque patiaris. Illis licet arma ſubmittere, miſericordiam populi tentare. Tu neque ſubmittes, nec vitam rogabis. Recto tibi inuictóque moriendum eſt. Quid porro prodeſt, paucos dies aut annos lucrifacere? Sine miſſione naſcimur. Quomodo ergo, inquis, me expediam? Effugere non potes neceſſitates: potes vincere. Fiat via, & hanc tibi viam dabit philoſophia, ad hanc te confer, ſi vis ſaluus eſſe, ſi ſecurus, ſi beatus: denique ſi vis eſſe, quod eſt maximum, liber. Hoc contingere aliter non poteſt. Humilis res eſt ſtultitia, abiecta, ſordida, ſeruilis, multis

affe-

affectibus & ſæuiſſimis ſubiecta.Hos tam graues dominos,interdum alternis vicibus imperantes, interdum pariter,dimittit à te ſapientia,quę ſola libertas eſt. Vna ad hanc fert via,& quidē recta. Non aberrabis,vade certo gradu. Si vis tibi omnia ſubiicere , te ſubiice rationi , multos reges,ſi ratio te rexerit.Ab illa diſces,quid & quēadmodum aggredi debeas , non incides rebus. Neminem mihi dabis, qui ſciat quomodo quod vult cœperit velle. Non conſilio adductus vllo, ſed impetu impactus eſt. Non minus ſæpe fortuna in nos incurrit,quàm nos in illam.Turpe eſt non ire,ſed ferri:& ſubito in medio turbine rerum ſtupentem quærere:Huc ego quemadmodum veni.

Ep.xxxviii. Merito exigis, vt hoc inter nos epiſtolarū commercium frequentemus. Plurimum proficit ſermo, qui minutatim irrepſerit animo.Diſputationes præparatæ & effuſæ audiente populo, plus habent ſtrepitus, minus familiaritatis. Philoſophia bonum cōſilium eſt. Conſilium nemo clamore dat. Aliquando vtēdum eſt & illis , vt ita dicam , concionibus;vbi qui dubitat,impellendus eſt. Vbi verò non hoc agendum eſt, vt velit diſcere, ſed vt diſcat, ad hæc ſubmiſſiora verba veniendum eſt. Facilius intrant, ſed hærent. Nec enim multis opus eſt, ſed efficacibus. Seminis modo ſpargenda ſunt: quod quamuis ſit exiguum,cùm occupauit idoneum locum, vires ſuas explicat, & ex minimo in maximos actus diffunditur. Idem facit ratio; non latè patet,ſi aſpicias:in opere creſcit.Pauca ſunt quæ dicuntur:ſed ſi illa animus bene exceperit, conualeſcunt & exurgunt. Eadem eſt,inquam, præceptorum condicio , quæ ſeminum.

Multum efficiunt, & ſi anguſta ſunt: tantùm, vt dixi, idonea mens rapiat illa, & in ſe trahat. Multa inuicem, & ipſa generabit, & plus reddet, quàm acceperit.

EP. XXXIX. COMMENTARIOS quos deſideras, diligenter ornatos, & in anguſtum coactos, ego verò componam: ſed vide ne plus profectura ſit oratio ordinaria, quàm hæc quæ nũc vulgo breuiarium dicitur. Olim cùm Latinè loqueremur, ſummarium vocabatur. Illa res diſcenti magis neceſſaria eſt: hæc ſcienti. Illa enim docet, hæc admonet. Sed vtriuſque rei tibi copiam faciam. Tu à me non eſt quod illum aut illum exigas. Qui notorem dat, ignotus eſt. Scribam ergo quod vis, ſed meo more. Interim multos habes, quorum ſcripta neſcio an ſatis ordinent. Sume in manus indicem philoſophorũ, Hæc ipſa res expergiſci te coget. Si videris quàm multi tibi laborauerint, concupiſces & ipſe ex illis vnus eſſe. Habet enim hoc in ſe generoſus animus, quòd concitatur ad honeſta. Neminem excelſi ingenij virum humilia delectant & ſordida: magnarum rerum ſpecies ad ſe vocat & extollit. Quemadmodum flamma ſurgit in rectum, iacere ac deprimi non poteſt, non magis quàm quieſcere: ita noſter animus in motu eſt, eo mobilior & actuoſior, quo vehemẽtior fuerit. Sed felix qui ad meliora hunc impetum dedit. Ponet ſe extra ius ditionemq́ue fortunæ. Secunda temperabit, aduerſa comminuet, aliis admiranda deſpiciet. Magni animi eſt, magna contemnere, ac mediocria malle, quàm nimia. Illa enim vtilia ſunt: at hæc eo quod ſuperfluunt, nocent. Sic ſegetem nimia ſternit vbertas: ſic rami onere franguntur: ſic ad maturita-

tem non peruenit nimia fecunditas. Idem animis quoque euenit, quos immoderata felicitas rumpit: qua non tantùm in aliorum iniuriam, ſed etiam in ſuam vtuntur. Quis hoſtis in quenquam tam contumelioſus fuit, quàm in quoſdam voluptates ſuæ ſunt? quorum impotentiæ atque inſanæ libidini ob hoc vnum poſſis ignoſcere, quod quæ facere patiuntur. Nec immerito hic illos furor vexat. Neceſſe eſt in immenſum exeat cupiditas, quæ naturalem modum tranſiliit: Illa enim habet ſuum finem: inania, & ex libidine orta, ſine termino ſunt. Neceſſaria metitur vtilitas, ſuperuacua quo redigit? Voluptatibus vtique ſe immergunt, quibus in conſuetudinem adductis carere non poſſunt: & ob hoc miſerrimi ſunt, quòd eo perueniunt, vt illis quæ ſuperuacua fuerant, facta ſint neceſſaria, ſeruiunt itaque voluptatibus ſuis, non fruũtur: & mala ſua, quod malorum vltimum eſt, amãt. Tunc autem conſummata eſt infelicitas, vbi turpia non ſolum delectant, ſed etiam placent: & deſinit eſſe remedio locus, vbi quæ fuerant vitia, mores ſunt.

Ep. XL. QVOD frequenter mihi ſcribis, gratias ago. Nam quo vno modo potes, te mihi oſtendis. Nunquam epiſtolam tuam accipio, vt non protinus vna ſimus. Si imagines nobis amicorũ abſentium iucundæ ſunt, quæ memoriam renouant, & deſideriũ abſentiæ, falſo atq; inani ſolatio leuant: quanto iucundiores ſunt litteræ, quæ vera amici abſentis veſtigia, veras notas afferunt? Nam quod in conſpectu dulciſſimũ eſt, id amici manus epiſtolæ impreſſa præſtat: agnoſcere. Audiſſe te ſcribis Serapionem philoſophum, cùm iſtuc applicuiſſet: ſolere magno

curſu verba conuoluere, quæ non effundit, ſed premit & vrget. Plura enim veniunt quàm quibus vox vna ſufficiat, hoc non probo in philoſopho, cuius pronuntiatio quoque ſicut vita debet eſſe compoſita. Nihil autem ordinatum eſt, quod præcipitatur & properat. Itaque oratio illa apud Homerum concitata, & ſine intermiſſione in morem niuis ſuperueniens, oratori data eſt: at lenis & melle dulcior ſeni profluit. Sic itaque habe, vt iſtam vim dicendi rapidam atque abundantem, aptiorem eſſe circulanti iudices, quàm agenti rem magnam ac ſeriam, docentique. Æquè ſtillare illam nolo; quàm currere. Nec extendat aures, nec obruat. Nã illa quoque inopia & exilitas minus intentum auditorem habet tædio interruptæ tarditatis. Facilius tamen incidit quod expectatur, quàm quod præteruolat. Deniq; tradere homines diſcipulis præcepta dicuntur. Non traditur quod fugit. Adiice nunc, quod quæ veritati operam dat oratio, incompoſita debet eſſe & ſimplex. Hæc popularis nihil habet veri: mouere vult turbã, & inconſultas aures impetu rapere, tractandam ſe non præbet: aufertur. Quomodo autem regere poteſt, quæ regi non poteſt? Quid quod hæc oratio, quæ ſanandis mentibus adhibetur, deſcendere in nos debet? Remedia non proſunt, niſi immorentur. Multum præterea habet inanitatis & vani: plus ſonat quàm valet. Lenienda ſunt quæ me exterrent, compeſcenda quæ irritant, diſcutienda quę fallunt: inhibenda luxuria, corripienda auaritia. Quid horum raptim poteſt fieri? Quis medicus ægros in tranſitu curat? Quid quod ne voluptatem quidem vllam habet, talis verborum ſine delectu ruentium ſtrepitus?

pitus? Sed vt pleraq; quæ fieri poſſe non crederes,cognouiſſe ſatis eſt, ſic iſtos qui verba exercuerũt,abũdè eſt ſemel audiſſe.Quid enim quis diſcere, quid imitari velit, quid de eorum animo iudicet , quorum oratio perturbata & admiſſa eſt, nec poteſt reprimi ? Quemadmodum per procliue currentium, non vbi viſum eſt, gradus ſiſtitur, ſed incitato corporis pondere ſe rapit ac lõgius quàm voluit effertur: ſic iſta dicendi celeritas nec in ſua poteſtate eſt,nec ſatis decora philoſophiæ : quæ ponere debet verba, nõ proiicere,& pedetẽtim procedere. Quid ergo?non aliquando & inſurget?Quid ni?ſed ſalua dignitate morum : quàm violenta iſta & nimia vis exuit.Habeat vires magnas,moderatas tamẽ, perennis ſit vnda,non torrens.Vix oratori permiſerim talem dicendi velocitatem , irreuocabilem,ac ſine lege vadentem.Quemadmodũ enim iudex ſubſequi poterit, aliquando etiam imperitus ac rudis:tum quoq; cùm illum aut oſtentatio abſtulerit, aut affectus impotens ſui? tantum feſtinet atq; ingerat, quantũ aures pati poſſunt.Rectè ergo facies ſi nõ videris iſtos,qui quantũ dicant,non quemadmodũ,quærunt : & ipſe malueris aliquando ſi neceſſe eſt, vel iuxta P.Viniciũ dicere: qui cùm quæreretur, quomodo diceret,Aſellius ait,tractim. Nam Geminus Varius ait: quomodo iſtũ diſertum dicatis, neſcio:tria verba non poteſt iũgere.Quid ni malis tu ſic dicere,quomodo Vinicius?Aliquis tam inſulſus interuenerit, qui illi ſingula verba vellẽti,tanquã dictaret,non diceret,ait: Dic,vel nunquam dicas. Nam Q. Haterij curſum ſuis temporibus oratoris celeberrimi , longè abeſſe ab homine ſano volo. Nunquã dubitauit, nunquã

intermiſit: ſemel incipiebat, ſemel deſinebat, quædam tamen & nationibus puto magis aut minus conuenire. In Græcis hanc licentiam tuleris. Nos etiam cum ſcribimus, interpungere conſueuimus. Cicero quoque noſter, à quo Romana eloquentia extitit, gradarius fuit Romanus ſermo magis ſe circumſpicit, & æſtimat, & præbet æſtimandum. Fabianus vir egregius & vita & ſcientia,& quod poſt iſta eſt, eloquentia quoque, diſputabat expeditè magis,quàm concitatè:vt poſſes dicere, facilitatem eſſe illam,nõ celeritatem. Hanc ego in viro ſapiente recipio, non exigo, vt oratio eius ſine impedimento exeat:proferatur tamen malo quàm profluat. Eò autem magis te deterreo ab iſto morbo, quod non poteſt tibi iſta res contingere aliter, quàm ſi te pudere deſierit,perfrices frontem oportet, & ipſe te non audias. Multa enim inobſeruatus ille curſus feret, quæ reprehendere velis. Non poteſt,inquam,tibi contingere res iſta,ſalua verecundia. Præterea exercitatione opus eſt quotidiana, & à rebus ſtudium transferendum eſt ad verba. Hæc autem etiam ſi aderunt,& poterunt ſine vllo tuo labore decurrere, tamen tẽperanda ſunt. Nam quemadmodum ſapienti viro inceſſus modeſtior conuenit, ita oratio preſſa,non audax. Summa ergo ſummarum hęc erit tardiloquum te eſſe iubeo.

EP. XLI. FACIS rem optimam,& tibi ſalutarem,ſi vt ſcribis,perſeueras ire ad bonã mentem:quam ſtultum eſt optare, cùm poſſis à te impetrare.Nõ ſunt ad cælum eleuandæ manus, nec exorandus æditüus vt nos ad aures ſimulachri, quaſi magis exaudiri poſſimus, admittat. Propè eſt à te Deus,tecum eſt,intus eſt. Ita di-

co.

co,Lucili, ſacer intra nos ſpiritus ſedet, malorũ bonorumq́ue noſtrorum obſeruator & cuſtos: hic prout à nobis tractatus eſt, ita nos ipſe tractat.Bonus vir ſine Deo nemo eſt. An poteſt aliquis ſupra fortunam niſi ab illo adiutus exurgere?Ille dat conſilia magnifica,& erecta. In vnoquoque virorum bonorum.Quis deus,incertum eſt:habitat deus.Si tibi occurrit vetuſtis arboribus,& ſolitam altitudinem egreſſis frequẽs lucus & conſpectum cœli denſitate ramorum aliorum alios protegentium ſubmouens, illa proceritas ſyluæ, & ſecretum loci, & admiratio vmbræ,in aperto tam denſæ atque continuæ, fidem tibi numinis facit. Et ſi quis ſpecus ſaxis penitus exeſis montem ſuſpẽderit, nõ manufactus, ſed naturalibus cauſis in tantam laxitatem excauatus, animum tuũ quadam religionis ſuſpicione percutiet. Magnorum fluminum capita veneramur: ſubita ex abdito vaſti amnis eruptio aras habet.Coluntur aquarũ calentium fontes: & ſtagna quædã,vel opacitas,vel immẽſa altitudo ſacrauit.Si hominem videris interritũ periculis,intactum cupiditatibus, inter aduerſa felicẽ,in mediis tempeſtatibus placidũ,ex ſuperiore loco homines videntẽ,ex æquo deos:non ſubibit te veneratio eius? Nõ dices: Iſta res maior eſt altiorque, quàm vt credi ſimilis huic, in quo eſt, corpuſculo poſſit? Vis iſtuc diuina deſcẽdit: animum excellentẽ,moderatum,omnia tanquam minora tranſeuntem, quicquid timemus optamuſq́ue ridentem, cæleſtis potẽtia agitat. Non poteſt res tanta ſine adminiculo numinis ſtare Itaque maiore ſui parte illic eſt,vnde deſcendit. Quemadmodum radij ſolis contingunt quidẽ terrã, ſed ibi ſunt vnde mittũtur

ſic animus magnus & ſacer, & in hoc demiſſus vt propius diuina noſſemus, conuerſatur quidē nobiſcum, ſed hæret origini ſuæ. Illinc pendet: illuc ſpectat ac nititur: noſtris tanquam melior intereſt. Quis eſt ergo hic? animus qui nullo bono niſi ſuo nitet. Quid enim eſt ſtultius, quā in homine aliena laudare? Quid eo dementius, qui ea miratur, quæ in alium protinus transferri poſſint? Non faciunt meliorem equum aurei fræni. Aliter leo aurata iuba nitet, dum contrectatur, & ad patientiam recipiendi ornamenta cogitur fatigatus: aliter incultus, integri ſpiritus. Hic ſcilicet impetu acer, qualem illum eſſe natura voluit, ſpecioſus ex horrido, cuius hic decor eſt, non ſine timore aſpici, prſertur illi languido & bracteato. Nemo gloriari niſi ſuo debet. Vitem laudamus, ſi fructu palmites onerat, ſi ipſa ad terram pondere eorum quæ tulit, adminicula deducit. Num quis huic illam prſeret vitem, cui aureæ vuæ, aurea folia dependent? Propria virtus eſt in vite fertilitas. In homine quoque id laudandum eſt, quod ipſius eſt. Familiam pulchram habet, & domum pulchram: multum ſerit, multum fenerat. nihil horum in ipſo eſt, ſed circa ipſum. Lauda in ipſo, quod nec eripi poteſt, nec dari: quod proprium eſt hominis. Quæris quid ſit? Animus, & ratio in animo perfecta. Rationale enim animal eſt homo. Conſummatur itaque eius bonum, ſi id adimpleuit cui naſcitur. Quid eſt autem quod ab illo ratio hc exigit? Rem facillimam, ſecundum naturam ſuam viuere: ſed hanc difficilem facit communis inſania. In vitia alter alterum trudimus. Quomodo autem ad ſalutem reuocari poſſunt, quos nemo retinet, populus impellit?

Ep.

Ep. xlii. Iam tibi iſte perſuaſit, ſe virum bonum eſſe. Atqui vir bonus tam cito nec fieri poteſt,nec intelligi. Scis quem nunc virum bonum dicam?huius ſecundæ notæ.Nam ille alter fortaſſe tanquam phœnix ſemel anno quingenteſimo naſcitur: nec eſt mirum, ex interuallo magna generari. Mediocria & in turbam naſcentia,ſæpe fortuna producit:eximia vero,ipſa raritate commendat. Sed iſte multum adhuc abeſt ab eo quod profitetur:& ſi ſciret quid eſſet vir bonus,nondum ſe eſſe crederet: fortaſſe etiam fieri poſſe deſperaret. At male exiſtimat de malis. Hoc etiam mali faciunt. nec vlla maior pœna nequitiæ eſt, quàm quod ſibi ac ſuis diſplicet. At odit eos, qui ſubita & magna potentia inſolenter vtuntur. Idem faciet, cũ idem poterit. Multorum, quia imbecilli ſunt, latent vitia:non minus auſura, cum illis vires ſuæ placuerint, quàm illa quæ iam felicitas aperuit. Inſtrumenta illis explicandæ nequitiæ deſunt. Sic tuto ſerpens etiam peſtifera tractatur, dum riget frigore. Non deſunt tunc illi venena, ſed torpent. Multorum crudelitas,& ambitio,& luxuria, ne paria peſſimis audeat, fortunæ fauore deficitur. Eadem velle eos cognoſces. da poſſe quantum volunt. Meminiſti cum quendam affirmares eſſe in tua poteſtate, dixiſſe me, volaticum eſſe ac leuem, & te non pedem eius tenere,ſed pennam.Mentitus ſum:pluma tenebatur, quam remiſit, & fugit. Scis quos poſtea exhibuerit tibi ludos, quàm multa in caput ſuum caſura tentauerit. Non videbat ſe per aliorum pericula in ſuum ruere, non cogitabat quàm oneroſa eſſent quæ petebat, etiamſi ſuperuacua non eſſent. Hoc itaque in his quæ affectamus,

ad quæ labore magno contendimus, inſpicere debemus,aut nihil in illis cōmodi eſſe, aut plus incommodi. Quædam ſuperuacua ſunt, quædá tanti non ſunt.Sed hæc non peruidemus,& gratuita nobis videntur,quæ cariſſimè conſtant.Ex eo licet ſtupor noſter appareat,quod ea ſola putamus emi,pro quibus pecuniam ſoluimus : ea gratuita vocamus, pro quibus noſipſos impendimus. Quæ emere nollemus, ſi domus nobis noſtra pro illis eſſet danda,ſi amœnum aliquod fructuoſúmve prædium:ad ea parati ſumus peruenire cum ſollicitudine,cum periculo,cum iactura pudoris,& libertatis,& temporis. Adeo nihil eſt cuique ſe vilius. Idem itaque in omnibus conſiliis rebúſque faciamus , quod ſolemus facere,quotiens ad inſtitorem alicuius mercis acceſſimus,videamus , hoc quod concupiſcimus quāti deferatur. Sæpe maximum pretiū eſt,pro quo nullum datur. Multa poſſum tibi oſtendere,quæ acquiſita acceptáque,libertatē nobis extorſerunt. Noſtri eſſemus, ſi iſta noſtra non eſſent. Hæc ergo tecum ipſe verſa, non ſolùm vbi de incremento agetur,ſed etiam vbi de iactura. Hoc periturum eſt. Nempe aduentitium fuit , tam facilè ſine iſto viues , quàm vixiſti. Si diu illud habuiſti,perdis poſtquam ſatiatus es,ſi non diu,perdis antequàm aſſueſcas. Pecuniam minorem habebis,nempe & moleſtiam : gratiā minorem, nempe & inuidiā. Circumſpice iſta quæ nos agunt in inſaniam , quæ cum plurimis lachrymis amittimus.Scies non damnum in his moleſtum eſſe , ſed opinionem damni. Nemo illa periſſe ſentit,ſed cogitat. Qui ſe habet,nihil perdidit.Sed quoto cuiq; habere ſe contigit?

EP. XLIII. QVOMODO hoc ad me peruenerit,

rit, quæris, quid mihi id te cogitare narrauerit, quod tu nulli narraueras. Is qui ſcit plurimùm, rumor. Quid ergo?inquis,tantus ſum,vt poſſim excitare rumorem?Non eſt quod te ad hunc locum reſpiciẽs metiaris: ad iſtum reſpice,in quo moraris. Quicquid inter vicina eminet, magnũ eſt illic vbi eminet.Nam magnitudo non habet certum modum:comparatio illam aut tollit,aut deprimit. Nauis quæ in flumine magna eſt,in mari paruula eſt. Gubernaculum quod naui alteri magnum,alteri exiguũ eſt.Tu nunc in prouincia licet contemnas ipſe te,magnus es. Quid agas,quemadmodum cenes,quemad nodũ dormias,quæritur,ſcitur. Eo tibi diligentius viuendum eſt. Tunc felicem te eſſe iudica,cùm poteris in publico viuere, cùm te parietes tui tegẽt, non abſcondent: quos plerunque circumdatos nobis iudicamus,non vt tutiùs viuamus, ſed vt peccemus occultius.Rem dicam, ex qua mores æſtimes noſtros, vix quenquam inuenies, qui poſſit aperto oſtio viuere.Ianitores conſcientia noſtra,nõ ſuperbia oppoſuit.Sic viuimus vt deprehendi ſit,ſubito aſpici. Quid autem prodeſt recondere ſe, & oculos hominum aureſque vitare? Bona conſcientia turbam aduocat,mala etiam in ſolitudine anxia atque ſollicita eſt. Si honeſta ſunt quæ facis, omnes ſciant: ſi turpia, quid refert neminem ſcire, cùm tu ſcias? O te miſerum,ſi contemnis hunc teſtem.

Ep. XLIIII. Iterum tu mihi te puſillum facis,& dicis,malignius tecũ egiſſe naturã prius, deinde fortunam, cùm poſſis te eximere vulgo,& ad felicitatem omnium maximam emergere. Si quid aliud eſt in philoſophia boni, hoc eſt,quod ſtemma non inſpicit.Omnes ſi ad

primam originem reuocentur,à diis ſunt.Eques Romanus es,& ad hunc ordinem tua te perduxit induſtria.At mehercules multis quatuordecim gradus ſunt clauſi. Nō omnes curia admittit. Caſtra quoque quos ad laborem & periculum recipiunt, faſtidioſè legunt. Bona mens omnibus patet:omnes ad hoc ſumus nobiles.Nec reiicit quenquam philoſophia,nec eligit:omnibus lucet.Patricius Socrates non fuit. Cleanthes aquam traxit, & rigando hortulo locauit manus. Platonem non accepit nobilem philoſophia, ſed fecit. Quid eſt quare deſperes his te poſſe fieri parem? Omnes hi maiores tui ſunt,ſi te illis geris dignum. Geres autem,ſi hoc protinus tibi perſuaſeris, à nullo te nobilitate ſuperari.Omnibus nobis totidem ante nos ſunt,nullius non origo vltra memoriam iacet. Plato ait, Neminem regem non ex ſeruis eſſe oriundum, neminem non ſeruum ex regibus. Omnia iſta longa varietas miſcuit, & ſurſum deorſum fortuna verſauit.Quis ergo generoſus? Ad virtutem bene à natura compoſitus.Hoc vnum eſt intuēdū. Alioqui ſi ad vetera reuocas,nemo nō inde eſt ante quod nihil eſt.A primo mundi ortu vſque in hoc tempus perduxit nos ex ſplendidis ſordidiſque alternata ſeries.Non facit nobilem atrium plenum fumoſis imaginibus. Nemo in noſtram gloriam vixit: nec quod ante nos fuit: noſtrum eſt. Animus facit nobilem:cui ex quacunque condicione ſupra fortunam licet ſurgere.Puta itaque te nō eſſe equitem Romanū, ſed libertinū: potes hoc conſequi, vt ſolus ſis liber inter ingenuos. Quomodo? inquis.Si mala bonaq; non populo auctore diſtinxeris. Intuendū eſt, non vnde veniant,ſed quò eant. Si quid eſt

quod

quod beatam vitam,poteſt facere,id bonum eſt ſuo iure: deprauari enim in malum non poteſt. Quid eſt ergo in quo erratur? Cùm omnes beatam vitam optent,quod inſtrumenta eius pro ipſa habent,& illam dum petunt, fugiunt. Nam cùm ſumma beatæ vitæ ſit ſolida tranquillitas, & eius inconcuſſa fiducia, ſollicitudinis colligunt cauſas,& per inſidioſum iter vitæ non tantùm ferunt ſarcinas ſed trahunt. Ita longius ab effectu eius quod petunt ſemper abſcedunt, & quo plus operæ impendunt,hoc ſe magis impediunt: feruntur retro. Quod euenit in labyrintho properantibus:ipſa illos velocitas implicat.

EP. XLV. LIBRORVM iſtic inopiã eſſe quęris. Non refert quàm multos,ſed quàm bonos, habeas.Lectio certa prodeſt,varia delectat. Qui quo deſtinauit, peruenire vult, vnam ſequatur viam,non per multas vagetur.Non ire iſtud,ſed errare eſt.Vellẽ,inquis,magis libros mihi quàm conſilium dares. Ego verò quoſcunque habeo, mittere paratus ſum,& totum horreum excutere:me quoque iſto ſi poſſem transferrem,& niſi maturè te finem officij ſperarem impleturum: hanc ſenilem expeditionem indixiſſem mihi: nec me Charybdis, & Scylla, & fabuloſum iſtud fretum deterrere potuiſſet. Tranſnataſſem iſta, non ſolùm traieciſſem,dummodo te complecti poſſem,& præſens æſtimare quantũ animo creuiſſes. Ceterùm quod libros meos tibi mitti deſideras,non magis ideo me diſertũ puto, quàm formoſum putarem, ſi imaginem meam peteres. Indulgentiæ ſcio iſtud eſſe,non iudicij:& ſi modo iudicij eſt,indulgentia tibi impoſuit.Sed qualeſcunque ſunt, tu illos ſic lege, tanquã verum quærerem adhuc, non ſciam, & contumaci-

ter quæram. Non enim me cuiquam mancipaui, nullius nomen fero: multum magnorum virorum iudicio credo, aliquid & meo vindico. Nam illi quoque non inuenta, ſed quærēda nobis reliquerunt: & inueniſſent forſitan neceſſaria, niſi & ſuperflua quæſiſſent. Multum illis tēporis verborum cauillatio eripuit, & captioſæ diſputationes, quæ acumen irritum exercent. Nectimus nodos, & ambiguam ſignificationem verbis alligamus, deinde diſſoluimus: ac tantùm nobis vacat iam viuere, iam mori ſcimus. Tota illo mente pergendum eſt, vbi prouideri debet, ne res nos, non verba, decipiant. Quid mihi vocum ſimilitudines diſtinguis, quibus nemo vnquā niſi dū diſputat captus eſt? Res fallunt: illas diſcerne. Pro bonis mala amplectimur. Optamus contra id quod optauimus: pugnant vota noſtra cum votis, conſilia cum conſiliis. Adulatio quam ſimilis eſt amicitiæ? Non imitatur tantùm illam, ſed vincit & præterit: apertis & propitiis auribus recipitur, & in præcordia ima deſcendit, eo ipſo gratioſa quo lædit. Doce quemadmodum hanc ſimilitudinem dignoſcere poſſim, venit ad me pro amico blandus inimicus, vitia nobis ſub virtutum nomine obrepunt. Temeritas ſub titulo fortitudinis latet. Moderatio vocatur ignauia, pro cauto timidus accipitur. In his magno periculo erratur, his certas notas imprime. Ceterum qui interrogatur, an cornua habeat, non eſt tam ſtultus, vt frontem ſuam tentet: nec rurſus tam ineptus aut hebes, vt non habere ſe neſciat, quod tu illi ſubtiliſſima collectione perſuaſeris. Sic iſta ſine noxa decipiunt, quomodo præſtigiatorum acetabula & calculi, in quibus fallacia ipſa delectat. Effi-

ce-

ee, vt quomodo fiat intelligam, perdidi vſum. Idem de iſtis captionibus dico:quo enim nomine potius ſophiſmata appellem? nec ignoranti nocent,nec ſcientem iuuant. Si vis vtique verborum ambiguitates diducere, hoc nos doce, beatum non eum eſſe, quem vulgus appellat, ad quem pecunia magna confluxit: ſed illum, cui bonum omne in animo eſt, erectum, & excelſum, & mirabilia calcantem: qui neminem videt, cum quo ſe commutatum velit: qui hominem ea ſola parte æſtimat,qua homo eſt:qui natura magiſtra vtitur,ad illius leges componitur;ſic viuit,quomodo illa præſcripſit: cui bona ſua nulla vis excutit: qui mala in bonum vertit, certus iudicij,inconcuſſus,intrepidus: quem aliqua vis mouet,nulla perturbat:quem fortuna, cùm in eum quod habuit telum nocentiſſimũ, vi maxima intorſit,pungit,non vulnerat,& hoc rarò.Nam cetera eius tela,quibus genus humanum debellatur,grandinis more diſſultant:quæ incuſſa tectis, ſine vllo habitatoris incommodo crepitat,ac ſoluitur.Quid me detines in eo,quẽ tu ipſe pſeudomenon appellas,de quo tantũ librorum compoſitum eſt? Ecce tota mihi vita mentitur: hanc coargue, hanc ad verum,ſi acutus es,redige.Neceſſaria iudicat,quorum magna pars ſuperuacua eſt:etiam quæ non eſt ſuperuacua,nihil in ſe momenti habet in hoc, vt poſſit fortunatum beatumq; præſtare. Non enim ſtatim bonum eſt, ſi quid neceſſariũ eſt. At proiicimus bonum, ſi hoc nomen pani aut polentæ damus, & cæteris ſine quibus vita non ducitur. Quod bonum eſt,vtique neceſſarium eſt: quod autem neceſſarium eſt: non ſtatim bonum eſt: quoniã quædam neceſſaria ſunt, eadẽ viliſſima,

Nemo vſque eo dignitatem boni ignorat, vt illud ad hæc in diem vtilia demittat. Quid ergo? non eo potius curam transferes, vt oſtendas omnibus, magno temporis impendio quæri ſuperuacua, & multos tranſiſſe vitam, dum vitæ inſtrumenta conquirunt? Recognoſce ſingulos: conſidera vniuerſos, nullius non vita ſpectat in craſtinum. Quid in hoc ſit mali, quæris? Infinitū, non enim viuunt, ſed victuri ſunt: omnia differunt. Etiā ſi attenderemus, tamen nos vita præcurreret: nūc vero cunctantes quaſi aliena trāſcurrit, & vltimo die finitur, omni perit. Sed ne epiſtolæ modum excedam, quæ non debet ſiniſtram manum legentis implere, in alium diem hanc litem cum dialecticis differam, nimium ſubtilibus, & hoc ſolum curantibus, Non & hoc.

Ep. XLVI. Librvm tuum quem mihi promiſeras, accepi, & tanquam lecturus ex commodo adaperui, ac tantū deguſtare volui. Deinde blanditus eſt ipſe, vt procederem longius: qui quàm diſertus fuerit, ex hoc intelligas licet, breuis mihi viſus eſt cū eſſet nec mei, nec tui tēporis, ſed qui primo aſpectu aut T. Liuij, aut Epicuri poſſet videri: tanta autē dulcedine me tenuit & traxit, vt illū ſine vlla dilatione perlegerē. Sol me inuitabat, fames admonebat, nubes minabātur. tamen exhauſi totum. Non tantū delectatus, ſed gauiſus ſum. Quid ingenij iſte habuit? quid animi? dicerem, quid impetus, ſi interquieuiſſet, ſi interuallo ſurrexiſſet. Nunc non fuit impetus, ſed tenor, compoſitio virilis & ſancta. Nihilominus interueniebat dulce illud & loco lene. Grandis & rectus es, hoc te volo tenere, ſic ire. Fecit aliquid & materia. Ideo eligenda eſt fertilis, quæ capiat ingeniū, quæ excitet. De libro

bro tuo plura ſcribam,cùm illum retractauero: nũc vero parũ mihi ſedet iudiciũ: tanquam audierim illa, non legerim. Sine me & inquirere. Nõ eſt quod verearis,verũ audies.O te hominẽ felicẽ, quod nihil habes, propter quod quiſquã tibi tam longè mentiatur: niſi quod etiam vbi cauſa ſublata eſt,mẽtimur &cõſuetudinis cauſa.

EP. XLVII. LIBENTER ex his qui à te veniunt cognoui, familiariter te cũ ſeruis tuis viuere.hoc prudentiam tuã,hoc eruditionem decet.Serui ſunt?immo homines.Serui ſunt?immo contubernales. Serui ſunt? immo humiles amici.Serui ſunt?immo conſerui,ſi cogitaueris tantundem in vtroſque licere fortunæ. Itaque rideo iſtos, qui turpe exiſtimant cum ſeruo ſuo cœnare.Quare?niſi quia ſuperbiſſima conſuetudo cœnantem dominum ſtantium ſeruorũ turba circumdedit. Eſt ille plus quàm capit,& ingenti auiditate onerat diſtentum ventrẽ,ac deſuetum iam ventris officio, vt maiore opera omnia egerat,quàm ingeſſit.At infelicibus ſeruis mouere labra,ne hoc quidem, vt loquuntur,licet,virga murmur omne compeſcitur:& ne fortuita quidẽ verberibus excepta ſunt, tuſſis, ſternutamentum,ſingultus : magno malo vlla voce interpellatum ſilentium luitur: nocte tota ieiuni mutíque perſtẽt. Sic fit,vt iſti de domino loquantur,quibus coram domino loqui non licet. At illi quibus non tantùm coram dominis, ſed cum ipſis erat ſermo , quorum os non conſuebatur, parati erãt pro domino porrigere ceruicem,periculum imminens in caput ſuum auertere.In conuiuiis loquebantur,ſed in tormentis tacebant. Deinde eiuſdem arrogantiæ prouerbiũ iactatur:Totidẽ eſſe hoſtes,quot ſeruos. Nõ

habemus illos hoſtes,ſed facimus. Alia interim crudelia & inhumana prætereo, quod nec tanquam hominibus quidem,ſed tanquam iumentis abutimur: qui cùm ad cenandum diſcumbimus,alius ſputa detergit, alius reliquias temulẽtorum ſubditus colligit, alius pretioſas aues ſcindit:pectus & clunes,certis ductibus circumferens eruditam manum,in fruſta excutit.Infelix qui huic vni rei viuit,vt altilia decenter ſecet: niſi quòd miſerior eſt, qui hoc voluptatis cauſa docet, quàm qui neceſſitatis diſcit. Alius vini miniſter in muliebrem modum ornatus, cum ætate luctatur.Effugit pueritia:ſed retrahitur. Iamque militaris habitus glaber diſtrictis pilis, aut penitus euulſis, tota nocte peruigilat: quam inter ebrietatem domini ac libidinem diuidit, & in cubiculo vir, & in conuiuio puer eſt. Alius cui conuiuarum cenſura permiſſa eſt,perſtat infelix, & expectat,quos adulatio, & intemperantia aut gulæ, aut linguæ reuocet in craſtinum. Adiice obſonatores, quibus dominici palati notitia ſubtilis eſt: qui ſciunt, cuius rei illum ſapor excitet, cuius delectet aſpectus, cuius nouitate nauſeabundus eripi poſſit, quid iam ipſa ſatietate faſtidiat,quid illo die eſuriat.Cum his cenare non ſuſtinet,& maieſtatis ſuæ diminutionem putat, ad eandem menſam cum ſeruo ſuo accedere. Dij melius,quod ex iſtis dominos habent. Stare ante limen Calliſti dominum ſuum vidi, & eum qui illi impegerat titulum, qui inter reticula mancipia produxerat, aliis intrantibus excludi. Retulit illi gratiam ſeruus ille in primã decuriam cõiectus, in qua vocem præco experitur:& ipſe illum inuicem apologauit: & ipſe non iudicauit domo

ſua

ſua dignum. Dominus Calliſtum vendidit : ſed domino quàm multa Calliſtus? Vis tu cogitare iſtum, quem ſeruum tuum vocas, ex iiſdem ſeminibus ortum, eodem frui cœlo, æquè ſpirare, æquè viuere, æquè mori? Tam tu illum ingenuũ videre potes, quàm ille te ſeruum. Mariana clade quàm multos ſplendidiſſimè natos, ſenatorium per militiam auſpicantes gradum, fortuna depreſſit? alium ex illis paſtorem, alium cuſtodem caſæ fecit. Contemne nunc eius fortunæ hominem, in quam tranſire, dũ contemnis, potes. Nolo in ingentem me locum immittere, & de vſu ſeruorũ diſputare, in quos ſuperbiſſimi crudeliſſimi & cõtumelioſiſſimi ſumus. Hæc tamen præcepti mei ſumma eſt. Sic cum inferiore viuas, quemadmodum tecũ ſuperiorem velles viuere. Quotiens in mentem venerit, quantum tibi in ſeruum liceat : veniat in mentem: tantundem in te domino tuo licere. At ego, inquis, nullum habeo dominum. Bona ętas eſt, forſitan habebis. Neſcis qua ætate Hecuba ſeruire cœperit, qua Crœſus, qua Darij mater, qua Plato, qua Diogenes? Viue cũ ſeruo clementer. Comiter quoque & in ſermonem admitte, & in conſilium, & in conuictum. Hoc loco acclamabit mihi tota manus delicatorum: Nihil hac re humilius, nihil turpius. Hos ego eoſdem deprehendam, alienorum ſeruorum oſculantes manum. Ne illud quidem videtis, quàm omnem inuidiam maiores noſtri dominis, omnem cõtumeliam ſeruis detraxerint? Dominum, patrem familiæ appellauerunt: ſeruos (quod etiam in mimis adhuc durat) familiares. Inſtituerunt diem feſtam, quo non ſolùm cum ſeruis domini veſcerẽtur, ſed vtique honores illis in domo

gerere,ius dicere permiſerunt,& domum puſillam rempublicam eſſe iudicauerunt. Quid ergo?Omnes ſeruos admouebo menſæ meæ?Non magis quàm omnes liberos. Erras, ſi exiſtimas me quoſdam quaſi ſordidioris operæ reiecturum,vt puta illum mulionem,& illum bubulcũ. Non miniſteriis illos æſtimabo,ſed moribus.Sibi quiſque dat mores: miniſteria caſus aſſignat. Quidam cenent tecum,quia digni ſunt,quidam vt ſint. Si quid einm in illis ex ſordida conuerſatione ſeruile eſt, honeſtiorum conuictus excutiet.Non eſt,mi Lucili,quod amicum tantùm in foro & in curia quæras:ſi diligenter attenderis & domi inuenies. Sæpe bona materia ceſſat ſine artifice. Tenta,& experire.Quemadmodũ ſtultus eſt, qui equum empturus, non ipſum inſpicit, ſed ſtratum eius ac frænos: ſic ſtultiſſimus eſt,qui hominem aut ex veſte, aut ex conditione, quæ veſtis modo nobis circundata eſt, æſtimat. Seruus eſt? ſed fortaſſe liber animo. Seruus eſt: hoc illi nocebit: aliis non nocebit. Oſtende quis non ſit. Alius libidini ſeruit,alius auaritiæ,alius ambitioni, omnes timori. Dabo conſularem aniculæ ſeruientem: dabo ancillulæ diuitem. Oſtendam nobiliſſimos iuuenes mancipia Pantomimorum. Nulla ſeruitus turpior eſt,quàm voluntaria. Quare non eſt quod faſtidioſi te deterreant, quominus ſeruis tuis hilarem te præſtes, & non ſuperbè,ſuperiorem. Colant potius te, quàm timeant. Dicet nunc aliquis, me vocare ad pileum ſeruos, & dominos de faſtigio ſuo deiicere: quod dixi, colant potiùs quàm timeant. Ita ne, inquit, prorſus colant tanquam clientes, tanquam ſalutatores? Hoc qui dixerit, obliuiſcetur,

ad

id dominis parum eſſe quod Deo ſatis eſt, qui colitur & amatur. Non poteſt amor cum timore miſceri. Rectiſſime ergo te facere iudico, quod timeri à ſeruis tuis non vis, quod verborum caſtigatione vteris. Verberibus multa admonentur. non quicquid nos offendit,& lædit. Sed ad rabiem cogunt venire deliciæ, vt quicquid non ex voluntate reſpondit, iram prouocet. Regum nobis induimus animos. Nam illi quoque obliti & virium ſuarum, & imbecillitatis alienæ,ſic exardeſcunt, ſic ſæuiunt, quaſi iniuriam acceperint:à cuius rei periculo illos fortunæ ſuæ magnitudo tutiſſimos præſtat. Nec hoc ignorant,ſed occaſionem nocendi captant querendo. acceperunt iniuriam, vt facerent. Diutius te morari nolo. Non eſt enim tibi exhortatione opus. Hoc habent inter cætera boni mores: placent ſibi, & permanent. leuis eſt malitia, ſæpe mutatur: non in melius, ſed in aliud.

Ep. XLVIII. Ad epiſtolam quam mihi ex itinere miſiſti, tam longam, quàm ipſum iter fuit, poſtea reſcribam. Seducere me debeo, & quid ſuadeam, circumſpicere. Nam tu quoque, qui conſulis,diu an conſuleres cogitaſti:quanto magis hoc mihi faciendum eſt, cùm longiore mora opus ſit, vt ſoluas quæſtionem quàm vt proponas?Vtique cùm aliud tibi expediat,aliud mihi; iterum ego tanquam Epicureus loquor. Mihi vero idem expedit,quod tibi: aut nõ ſum amicus, niſi quicquid agitur ad te pertinens, meum eſt. Conſortium rerum omnium inter nos facit amicitia: nec ſecundi quicquam ſingulis eſt,nec aduerſi.In commune viuitur. Nec poteſt quiſquam beate degere, qui ſe tantum

intuetur, qui omnia ad vtilitates ſuas conuertit. Alteri viuas oportet, ſi vis tibi viuere. Hæc ſocietas diligenter & ſanctè obſeruanda eſt, quæ nos omnes omnibus miſcet, & indicat aliquod eſſe commune ius generis humani: plurimum ad illam quoque (de qua loquebar) interiorem ſocietatem amicitiæ colendam proficit. Omnia enim cum amico communia habebit, qui multa cum homine. Hoc, Lucili virorum optime, mihi ab iſtis ſubtilibus præcipi malo, quid amico præſtare debeam, quid homini, quot modis amicus dicatur, & homo quàm multa ſignificet. In diuerſum ecce ſapientia & ſtultitia diſcedunt, cui accedo? in vtram ire partem iubes? Illi homo pro amico eſt, huic amicus non eſt pro homine: ille amicum ſibi parat, hic ſe amico. Tu mihi verba diſtorques, & ſyllabas digeris. Scilicet niſi interrogationes vaferrimas ſtruxero, & concluſione falſa à vero naſcens mendacium adſtruxero, non potero à fugiendis petenda ſecernere. Pudet me: in re tam ſeria ſenes ludimus. Mus ſyllaba eſt: mus autem caſeum rodit: ſyllaba ergo caſeum rodit. Puta nunc me iſtud non poſſe ſoluere, quod mihi ex iſta ſententia periculum imminet? quod incommodum? Sine dubio verendum eſt, ne quando in muſcipula ſyllabas capiam, aut ne quando, ſi negligentior fuero, caſeum liber comedat. Niſi fortè acutior eſt illa collectio: Mus ſyllaba eſt: ſyllaba autem caſeum non rodit: mus ergo caſeum non rodit. O pueriles ineptias, in hoc ſupercilia ſubduximus? in hoc barbam demiſimus? hoc eſt quod triſtes docemus & pallidi? Vis ſcire, quid philoſophia promittat generi humano? Conſilium. Alium paupertas vrit, alium diui-

diuitiæ vel alienæ torquent,vel ſuæ.Ille malam fortunam horret,hic ſe felicitati ſuæ ſubducere cupit : hunc homines male habent , illum dij. Quid mihi luſoria iſta proponis? non eſt iocandi locus. Ad miſeros aduocatus es. Opem te laturum naufragis,captis,ægris, egentibus,intentæ ſecuri ſubiectum præſtantibus caput , pollicitus es.Quo diuerteris?quid agis?hic cum quo ludis, timet.Succurre,quiſquis eloquentior es,pereũtium pœnis. Omnes vndique ad te manus tendunt , perditæ vitæ , perituræque auxilium aliquod implorant , in te ſpes opeſque ſunt. Rogant vt ex tanta illos volutatione extrahas , vt diſiectis & errantibus clarum veritatis lumen oſtendas. Dic quid natura neceſſarium fecerit, quid ſuperuacuum,quàm faciles leges poſuerit, quàm iucunda ſit vita , quàm expedita illas ſequentibus, quàm acerba & implicita eorũ , qui opinioni plus quàm naturæ crediderunt. Quid iſtorum cupiditates demit? quid temperat? Diſputationes iſtæ vtinam tantùm non prodeſſent.Nocent. Hoc tibi,cùm voles,manifeſtiſſimum faciam , & comminui & debilitari generoſam indolem in iſtas argutias coniectam. Pudet dicere , contra fortunam militaturis , quæ porrigant tela,quemadmodum illos ſubornent. Hac ad ſummum bonum itur : per iſtud philoſophiæ ſunt nigræ, & turpes, infameſque etiam ad album ſedentibus, exceptiones. Quid enim aliud agitis,cùm eum quem interrogatis, ſcientes in fraudem inducitis , quàm vt formula cecidiſſe videatur?Sed quemadmodum illum prætor,ſic hos philoſophia in integrũ reſtituit.Quid diſceditis ab ingentibus promiſſis , & grandia locuti, effecturos vos , vt non magis auri ful-

intuetur, qui omnia ad vtilitates ſuas conuertit. Alteri viuas oportet,ſi vis tibi viuere. Hæc ſocietas diligenter & ſanctè obſeruanda eſt, quæ nos omnes omnibus miſcet, & indicat aliquod eſſe commune ius generis humani: plurimum ad illam quoque (de qua loquebar) interiorem ſocietatem amicitiæ colendam proficit. Omnia enim cum amico communia habebit,qui multa cum homine. Hoc, Lucili virorum optime,mihi ab iſtis ſubtilibus præcipi malo,quid amico præſtare debeam, quid homini, quot modis amicus dicatur, & homo quàm multa ſignificet. In diuerſum ecce ſapientia & ſtultitia diſcedunt, cui accedo? in vtram ire partem iubes? Illi homo pro amico eſt, huic amicus non eſt pro homine:ille amicum ſibi parat, hic ſe amico. Tu mihi verba diſtorques, & ſyllabas digeris.Scilicet niſi interrogationes vaferrimas ſtruxero, & concluſione falſa à vero naſcens mendacium adſtruxero, non potero à fugiendis petenda ſecernere. Pudet me: in re tam ſeria ſenes ludimus. Mus ſyllaba eſt: mus autem caſeum rodit:ſyllaba ergo caſeum rodit. Puta nunc me iſtud non poſſe ſoluere,quod mihi ex iſta ſententia periculum imminet? quod incommodum? Sine dubio verendum eſt, ne quando in muſcipula ſyllabas capiam, aut ne quando, ſi negligentior fuero, caſeum liber comedat. Niſi fortè acutior eſt illa collectio: Mus ſyllaba eſt:ſyllaba autem caſeum non rodit:mus ergo caſeum non rodit. O pueriles ineptias, in hoc ſupercilia ſubduximus? in hoc barbam demiſimus? hoc eſt quod triſtes docemus & pallidi?Vis ſcire, quid philoſophia promittat generi humano?Conſilium. Alium paupertas vrit,aliũ

diui-

diuitiæ vel alienæ torquent,vel ſuæ.Ille malam fortunam horret,hic ſe felicitati ſuæ ſubducere cupit: hunc homines male habent, illum dij. Quid mihi luſoria iſta proponis? non eſt iocandi locus. Ad miſeros aduocatus es. Opem te laturum naufragis,captis,ægris, egentibus,intentæ ſecuri ſubiectum præſtantibus caput, pollicitus es.Quo diuerteris?quid agis?hic cum quo ludis, timet.Succurre,quiſquis eloquentior es,pereũtium pœnis. Omnes vndique ad te manus tendunt, perditæ vitæ, perituræque auxilium aliquod implorant, in te ſpes opeſque ſunt. Rogant vt ex tanta illos volutatione extrahas, vt diſiectis & errantibus clarum veritatis lumen oſtendas. Dic quid natura neceſſarium fecerit, quid ſuperuacuum,quàm faciles leges poſuerit, quàm iucunda ſit vita, quàm expedita illas ſequentibus, quàm acerba & implicita eorũ, qui opinioni plus quàm naturæ crediderunt. Quid iſtorum cupiditates demit? quid temperat? Diſputationes iſtæ vtinam tantùm non prodeſſent.Nocent. Hoc tibi,cùm voles,manifeſtiſſimum faciam, & comminui & debilitari generoſam indolem in iſtas argutias coniectam. Pudet dicere, contra fortunam militaturis, quæ porrigant tela,quemadmodum illos ſubornent. Hac ad ſummum bonum itur: per iſtud philoſophiæ ſunt nigræ, & turpes, infameſque etiam ad album ſedentibus, exceptiones. Quid enim aliud agitis,cùm eum quem interrogatis, ſcientes in fraudem inducitis, quàm vt formula cecidiſſe videatur?Sed quemadmodum illum prætor,ſic hos philoſophia in integrũ reſtituit.Quid diſceditis ab ingentibus promiſſis, & grandia locuti, effecturos vos, vt non magis auri ful-

gor,quàm gladij perſtringat oculos meos,vt ingenti conſtantia,& quod omnes optant,&quod omnes timent calcem , ad Grammaticorum elementa deſcenditis? Quid dicitis?/ſic itur ad aſtra? hoc enim eſt quod philoſophia mihi promittit, vt me parem Deo faciat. ad hoc inuitatus ſum, ad hoc veni. fidem præſta. Quantum potes ergo,mi Lucili,deduc te ab iſtis exceptionibus & præſcriptionibus philoſophorum. Aperta decent & ſimplicia bonitatem. Etiam ſi multum ſupereſſet ætatis, parce iam diſpenſandum erat, vt ſufficeret neceſſariis. Nunc quæ dementia eſt,ſuperuacua diſcere in tanta temporis egeſtate?

Ep. XLIX. Est quidem, mi Lucili,ſupinus & negligens, qui in amici memoriam ab aliqua regione admonitus reducitur: tamẽ repoſitum in animo noſtro deſiderium loca interdum familiaria euocant, nec extinctam memoriã reddunt, ſed quieſcentem irritant: ſicut dolorem lugentium, etiam ſi mitigatus eſt tempore, aut ſeruuli familiaris admonitio, aut veſtis, aut domus renouat. Ecce Campania, & maxime Neapolis, ad Pompeiorum tuorum conſpectum incredibile eſt,quàm recens deſiderium tui fecerit. Totus mihi in oculis es: cum maxime à te diſcedo: video lacrimas combibentem & affectibus tuis inter ipſam coërcitionem exeuntibus non ſatis reſiſtentem. Modo amiſiſſe te videor. Quid enim non modò eſt, ſi recorderis? Modò apud Sotionem philoſophum puer ſedi, modò cauſas agere cœpi, modò deſij velle agere,modò deſij poſſe. Infinita eſt velocitas temporis, quæ magis apparet reſpicientibus. Nam ad præſentia intentos fallit: adeo præcipitis fu-

gæ

gæ tranſitus leuis eſt. Cauſam huius rei quæris? quicquid temporis tranſiit, eodem loco eſt: pariter aſpicitur, vna iacet: omnia inde in profundum cadunt; & alioquin non poſſunt longa interualla eſſe in ea re, quæ tota breuis eſt. Punctum eſt quod viuimus, & adhuc puncto minus: ſed hoc minimum ſpecie quadam longioris ſpatij natura diuiſit. Aliud ex hoc infantiam fecit, aliud pueritiam, aliud adoleſcentiam, aliud inclinationem quandam ab adoleſcentia ad ſenectutem, aliud ipſam ſenectutẽ. In quàm anguſto quot gradus poſuit? Modò te proſecutus ſum: & tamen hoc modò, ætatis noſtrę bona portio eſt: cuius breuitatem aliquando futuram cogitemus. Non ſolebat mihi tam velox tempus videri. Nunc incredibilis curſus apparet: ſiue quia admoueri lineas ſentio, ſiue quia attendere cœpi & computare damnum meum: eo magis vtique indignor, aliquos ex hoc tempore (quod ſufficere nec ad neceſſaria quidem poteſt, etiam ſi cuſtoditum diligentiſſime fuerit) in ſuperuacua maiorem partem erogare. Negat Cicero, ſi duplicetur ſibi ætas, habiturum ſe tempus quo legat Lyricos, eodẽ modo Dialecticos. Triſtius inepti ſunt. Illi ex profeſſo laſciuiunt: hi agere ſeipſos aliquid exiſtimãt. Nec ego nego proſpicienda iſta, ſed proſpicienda tantum. & à limine ſalutanda, in hoc vnum, ne verba nobis dentur, & aliquid eſſe in illis magni ac ſecreti boni iudicemus. Quid te torques & maceras in ea quæſtione, quàm ſubtilius eſt contempſiſſe, quàm ſoluere? Securi eſt, & ex commodo migrantis minuta conquirere. Cum hoſtis inſtat à tergo, & mouere iuſſus eſt miles, excutit neceſſitas quicquid pax otioſa college-

rat. Non vacat mihi verba dubiè cadentia conſectari,& vafritiam in illis meam experiri.

Aſpice qui coëant populi,quæ mœnia clauſis
Ferrum acuant portis.

Magno mihi animo ſtrepitus iſte belli circumſonantis exaudiendus eſt. Demens omnibus merito viderer,ſi cum ſaxa in munimentũ murorum ſenes feminæq́ue congererent, cùm iuuentus intra portas armata ſignum eruptionis expectaret, aut poſceret, cùm hoſtilia in portis tela vibrarent,& ipſum ſolum ſuffoſſionibus & cuniculis tremeret, ſederem otioſus,& eiuſmodi quæſtiunculas ponens: Quod non perdidiſti, habes:cornua autem non perdidiſti: cornua ergo habes;aliaq́ue ad exemplum huius acutę delirationis concinnata.Atqui æquè licet demens tibi videar, ſi iſtis impendero operam. Et nunc obſideor, tunc tamen periculum mihi obſeſſo externũ immineret, murus me ab hoſte ſecerneret.Nunc mortifera mecum ſunt. Non vaco ad iſtas ineptias. Ingens negotium in manibus eſt.Quid agam?mors me ſequitur,fugit vita:aduerſus hæc me doce : aliquid affer, ne mortem fugiam,vita me non effugiat. Exhortare aduerſus difficilia,de æquanimitate : aduerſus ineuitabilia, anguſtias temporis mei laxa : doce non eſſe poſitum bonum vitæ in ſpatio eius, ſed in vſu:poſſe fieri,immo ſæpe fieri, vt qui diu vixit, parum vixerit. Dic mihi dormituro,Potes non expergiſci: dic experrecto, Potes non dormire amplius. Dic exeunti, Potes non reuerti;dic redeunti, Potes non exire. Erras, ſi in nauigatione tantùm exiſtimas minimũ eſſe, quo à morte vita diducitur. In omni loco æquè tenue interuallum eſt. Non vbique ſe mors tam prope oſten-

oſtendit: vbique tam prope eſt. Has tenebras diſcute:& facilius ea trades,ad quæ præparatus ſum.Dociles natura nos edidit,& rationem dedit imperfectam, ſed quæ perfici poſſet. De iuſtitia mihi,de pietate diſputa, de frugalitate,de pudicitia vtraque, & illa cui alieni corporis abſtinentia eſt, & hac cui ſui cura. Si me nolueris per deuia ducere, facilius ad id quo tendo,perueniam.Nam(vt ille ait Tragicus)Veritatis ſimplex oratio eſt.Ideoque illam implicare non oportet , nec enim quicquam minus conuenit, quàm ſubdola iſta calliditas,animis conantibus magna.

Ep. L. Epistolam tuam accepi poſt multos menſes,quam miſeras, ſuperuacuum itaque putaui,ab eo qui afferebat, quid ageres, quærere. Valde enim bonæ memoriæ eſt, ſi meminit: & tamen ſpero te ſic iam viuere , vt vbicunque eris , ſciam quid agas. Quid enim aliud agas, quàm vt meliorem te ipſe quotidie facias , vt aliquid ex erroribus ponas, vt intelligas tua vitia eſſe,quæ putas rerum ? Quædam enim locis & temporibus adſcribimus. At illa, quocunque tranſierimus , ſecutura ſunt. Harpaſten vxoris meæ fatuã , ſcis hereditariũ onus in domo mea remãſiſſe. Ipſe enim auerſiſſimus ab iſtis prodigiis ſum, ſi quando fatuo delectari volo,non eſt mihi lõgè quærẽdus,me rideo.Hæc fatua ſubito deſiit videre. Incredibilem tibi narro rem,ſed veram,neſcit eſſe ſe cæcam : ſubinde pædagogum ſuum rogat , vt migret:ait domũ tenebroſam eſſe. Hoc quod in illa ridemus, omnibus nobis accidere, liqueat tibi. Nemo ſe auarũ eſſe intelligit,nemo cupidum. Cæci tamen ducem quærunt: nos ſine duce erramus , & dicimus,

Non ego ambitioſus ſum, ſed nemo aliter Romæ poteſt viuere. Non ego ſumptuoſus, ſed vrbs ipſa magnas impenſas exigit. Non eſt meũ vitium quod iracundus ſum, quod nondum conſtitui certum genus vitæ: adoleſcentia hæc facit. Quid nos decipimus? Non eſt extrinſecus malum noſtrum: intra nos eſt, in viſceribus ipſis ſedet. Et ideo difficulter ad ſanitatem peruenimus. quia nos ægrotare neſcimus. Si curari cœperimus, quando tot morbos, tantáſve ægritudines diſcutiemus? Nunc vero ne quærimus quidem medicum: qui minus negotij haberet, ſi adhiberetur ad recens vitium. Sequerentur teneri & rudes animi, recta monſtrantem. Nemo difficulter ad naturam reducitur, niſi qui ab illa defecit. Erubeſcimus diſcere bonam mentem. At mehercules, turpe eſt magiſtrum huius rei quærere. Illud deſperandum eſt, poſſe nobis caſu tantum bonum influere: laborandum eſt, &, vt verum dicam, ne labor quidem magnus eſt: ſi modo, vt dixi, ante animum noſtrum formare incipimus, & recorrigere, quàm indureſcat prauitas eius. ſed nec indurata deſpero. Nihil eſt quod non expugnet pertinax opera, & intenta ac diligens cura. Robora in rectum, quamuis flexa, reuocabis. Curuatas trabes calor explicat; & aliter natæ, in id finguntur, quod vſus noſter exigit. quanto facilius animus accipit formam, flexibilis, & omni humore obſequentior? Quid enim aliud eſt animus, quàm quodã modo ſe habens ſpiritus? Vides autem tanto ſpiritum eſſe faciliorẽ omni alia materia, quanto tenuior eſt. Illud, mi Lucili, non eſt quod te impediat, quo minus de nobis bene ſperes, quod malitia iam nos tenet, quod diu in poſſeſſione

ſione noſtri eſt. Ad neminem ante bona mens venit,quàm mala. Omnes præoccupati ſumus, Virtutes diſcere, vitia dediſcere:ſed eo maiore animo ad emendationem noſtri debemus accedere , quod ſemel traditi boni perpetua poſſeſſio eſt.Non dediſcitur virtus.Contraria enim mala in alieno hærent.Ideo expelli & extirpari poſſunt. Fideliter ſedent , quæ in locum ſuum veniunt. Virtus ſecundum naturam eſt : vitia inimica & infeſta ſunt. Sed quemadmodum virtutes receptæ exire non poſſunt , facilíſque earum tutela eſt : ita initium ad illas eundi arduum : quia hoc primum imbecillæ mentis atque ægræ eſt, formidare inexperta. Itaque cogenda eſt mens , vt incipiat. deinde non eſt acerba medicina : protinus enim delectat , dum ſanat. Aliorum remediorum poſt ſanitatem voluptas eſt: philoſophia pariter & ſalutaris & dulcis eſt.

Ep. LI. Qvomodo quiſque poteſt,mi Lucili: tu iſtic habes Aetnam, illum nobiliſſimum Siciliæ montem : quem quare dixerit Meſſalla vnicum, ſiue Valgius (apud vtrumque enim legi) non reperio , cum plurima loca euomant ignem , non tantum edita , quod crebrius euenit , videlicet quia ignis in altiſſimum effertur, ſed etiam iacentia . Nos vtcunque poſſumus, contenti ſumus Baiis: quas poſtero die , quàm attigeram,reliqui : locum ob hoc deuitandum, cùm habeat quaſdam naturales dotes, quia ſibi illum celebrandum luxuria deſumpſit. Quid ergo?vlli loco indicendum eſt odium?minime. Sed quemadmodum aliqua veſtis ſapienti ac probo viro magis conuenit quàm alia ; nec vllum colorem ille odit, ſed aliquem putat pa-

rum aptum eſſe frugalitatem profeſſo: ſic regio quoque eſt, quam ſapiens vir, aut ad ſapientiam tendens declinet, tanquam alienam bonis moribus. Itaque de ſeceſſu cogitans, nunquam Canopum eliget, quamuis neminem Canopus eſſe frugi vetet. Ne Baias quidem. Diuerſorium vitiorum eſſe cœperunt. Illic ſibi plurimum luxuria permittit: illic, tanquam aliqua licentia debeatur loco, magis ſoluitur. Non tantùm corpori, ſed etiam moribus ſalubrem locum eligere debemus. Quemadmodum inter tortores habitare nolim, ſic nec inter popinas quidem. Videre ebrios per litora errantes, & comeſſationes nauigantium, & ſymphoniarum cantibus perſtrepentes lacus, & alia quæ velut ſoluta legibus luxuria, non tantum peccat, ſed publicat, quid neceſſe eſt? Id agere debemus, vt irritamēta vitiorum quàm longiſſimè profugiamus. Indurandus eſt animus, & à blandimentis voluptatum procul abſtrahendus. Vim Hannibalis hiberna ſoluerunt: & indomitum illum niuibus atque Alpibus virum eneruauerunt fomenta Campaniæ. Armis vicit, vitiis victus eſt. Nobis quoque militandum eſt: & quidem genere militiæ quo nunquam quies, nunquam otiū datur. Debellandæ ſunt in primis voluptates: quæ (vt vides) ſæua quoque ad ſe ingenia rapuerunt. Si quis ſibi propoſuerit, quantum operis aggreſſus ſit, ſciet nihil delicatè, nihil molliter eſſe faciēdū. Quid mihi cum iſtis calentibus ſtagnis: quid cum ſudatoriis, in quæ ſiccus vapor corpora exhauſturus includitur? Omnis ſudor per laborem exeat. Si faceremus quod fecit Hannibal, vt interrupto curſu rerum omiſſoq; bello, fouendis corporibus operam daremus, nemo nō intem-

pe-

peſtiuam deſidiam, victori quoque nedum vincenti periculoſam, merito reprehenderet. Minus nobis quàm illis Punica ſigna ſequentibus licet. Plus periculi reſtat cedentibus, plus operis etiam perſeuerantibus, fortuna mecum bella gerit. Non ſum imperata facturus. Iugum non recipio, immo quod maiore virtute faciendum eſt, excutio. Non eſt emolliendus animus. Si voluptati ceſſero, cedendum eſt dolori, cedendum labori, cedendum eſt paupertati. Idem ſibi in me iuris eſſe volet & ambitio, & ira. Inter tot affectus diſtrahar, immò diſcerpar, libertas propoſita eſt: ad hoc præmium laboratur. Quę ſit libertas, quęris? Nulli rei ſeruire, nulli neceſſitati, nullis caſibus: fortunam in æquũ deducere, quo die intellexero illam plus poſſe, nihil poterit. Ego illam feram, cùm in manu mors ſit? His cogitationibus intentum, loca ſeria ſanctáque eligere oportet. Effeminat animos amœnitas nimia: nec dubiè aliquid ad corrumpẽdum vigorem poteſt regio. Quamlibet viam iumenta patiuntur, quorum durata in aſpero vngula eſt. In molli paluſtrique paſcuo ſaginata cito ſubterũtur. Et fortior miles ex confragoſo venit. Segnis eſt vrbanus & verna. Nullum laborem recuſant manus, quæ ad arma ab aratro transferuntur. In primo deficit puluere ille vnctus & nitidus. Seuerior loci diſciplina firmat ingeniũ, aptumque magnis conatibus reddit. Literni honeſtius Scipio quã Baiis exulabat. Ruina eius nõ eſt tã molliter collocanda. Illi quoq; ad quos primos fortuna Romani populi publicas opes tranſtulit, C. Marius, & Cn. Pompeius, & Cæſar, extruxerunt quidem villas in regione Baiana, ſed illas impoſuerunt ſummis iugis montium. Videbatur

hoc magis militare, ex edito ſpeculari late longéque ſubiecta. Aſpice quam poſitionem elegerunt, quibus ædificia excitauerunt locis, & qualia. ſcias non villas eſſe, ſed caſtra. Habitaturum tu putas vnquam fuiſſe in Vtica Catonem, vt præternauigantes adulteras dinumeraret, & aſpiceret tot genera cymbarum variis coloribus picta, & fluitantem toto lacu roſam; vt audiret canentium nocturna conuicia? nonne manere ille intra vallum maluiſſet, quàm vnam noctem inter talia duxiſſe? Quid ni malit, quiſquis vir eſt, ſomnum ſuum claſſico quàm ſymphonia rumpi? Sed ſatis diu cum Baiis litigauimus, nunquam ſatis cum vitiis: quæ oro te, mi Lucili, perſequere ſine modo, ſine fine: nam illis quoque nec finis eſt, nec modus. Proiice quæcunque cor tuum laniant: quæ ſi aliter extrahi nequirent, cor ipſum cum illis reuellendum erat. Voluptates præcipue exturba, & inuiſiſſimas habe, latronum more, quos Philetas Ægyptij vocant. In hoc nos amplectuntur, vt ſtrangulent.

Ep. LII. QVID eſt hoc, Lucili, quod nos alio tendentes, alio trahit, & eo vnde recedere cupimus, impellit? quid colluctatur cum animo noſtro, nec permittit nobis quicquam ſemel velle? fluctuamus inter varia conſilia: nihil libere volumus, nihil abſolute, nihil ſemper. Stultitia, inquis, eſt: cui nihil conſtat, nihil diu placet. Sed quomodo, aut quando nos ab illa reuellemus? Nemo per ſe ſatis valet, vt emergat: oportet manũ aliquis porrigat, aliquis educat. Quoſdam ait Epicurus ad veritatem ſine vllius adiutorio exiſſe, feciſſe ſibi ipſos viam. Hos maxime laudat, quibus ex ſe impetus fuit, qui ſeipſos protu-

protulerunt: quoſdam indigere ope aliena, non ituros ſi nemo præceſſerit, ſed bene ſecuturos. Ex his Metrodorum ait eſſe. Egregium hoc quoque, ſed ſecundæ ſortis ingenium. Nos ex illa prima nota non ſumus: bene nobiſcum agitur, ſi in hanc ſecundam recipimur. Nec hunc quidem contempſeris hominem, qui alieno beneficio eſſe ſaluus poteſt: & hoc multum eſt, velle ſeruari. Præter hæc adhuc inuenies aliud genus hominum, ne ipſum quidem faſtidiendum, eorum qui cogi ad rectùm compelliq́ue poſſunt: quibus non duce tantum opus ſit, ſed adiutore, &, vt ita dicam, coactore. Hic tertius color eſt. Si quæris huius exemplar, Hermachum ait Epicurus talem fuiſſe. Itaque alteri magis gratulatur, alterum magis ſuſpicit. Quamuis enim ad eundem finem vterque peruenerit: tamen maior eſt laus idem effeciſſe in difficiliore materia. Puta enim duo ædificia excitata eſſe, ambo paria, æquè excelſa, æquè magnifica; alterum dura area accepit, illic protinus opus creuit: alterius fundamenta lapſabunda, in mollem ac fluidam demiſſa humum: multumq́ue laboris exhauſtum eſt, dum peruenitur ad ſolidum. Apparet in altero, quicquid factum eſt: alterius magna pars & difficilior latet. Quædam ingenia facilia & expedita: quædam manu (quod aiunt) facienda ſunt, & in fundamentis ſuis occupanda. Itaque ego illum feliciorem dixerim, qui nihil negotij ſecum habuit. Hunc quidem de ſe melius meruiſſe, qui malignitatem naturæ ſuæ vicit, & ad ſapientiam ſe non perduxit, ſed extraxit. Hoc durum & laborioſum nobis datum ſcias, licet. Imus per obſtantia Itaque pugnemus, aliquorũ inuocemus auxilium. Quem, inquis, inuocabo?

hunc aut illum. Tu verò etiam ad priores reuertere qui vacant. Adiuuare nos poſſunt non tantùm qui ſunt,ſed & qui fuerunt.Ex iis autem qui ſunt,eligamus non eos,qui verba magna celeritate præcipitant,& communes locos voluũt, & in priuato circulantur : ſed eos qui vita docent,qui cùm dixerint, quid faciendum ſit probant faciendo : qui docent quid vitandum ſit, nec vnquam in eo quod fugiendum dixerint deprehenduntur. Eum elige adiutorem, quem magis admireris cùm videris,quàm cùm audieris.Nec ideo te prohibuerim hos quoque audire, quibus conſuetudo eſt admittere populum, ac diſſerere : ſi modò hoc propoſito in turbam prodeunt vt meliores fiant faciantq; meliores: ſi nõ ambitionis hoc cauſa exercẽt. Quid enim turpius philoſophia captãte clamores ? Nũquid æger laudat medicum ſecantem?Tacete, fauete, & præbete vos curationi.Etiam ſi exclamaueritis,non aliter audiam, quàm ſi ad tactum vitiorum veſtrorum ingemiſcatis. Teſtari vultis attendere vos moueriq́ue rerũ magnitudine ? ſanè liceat. Vt quidem iudicetis & feratis de meliore ſuffragium,quid ni non permittam? Apud Pythagoram diſcipulis quinque annis tacendum erat.Nunquid ergo exiſtimas, ſtatim illis & loqui & laudare licuiſſe?Quanta autem dementia eius eſt, quem clamores imperitorum hilarem ex auditorio dimittunt? Quid lætaris,quòd hominibus iis laudaris,quos non potes ipſe laudare?Diſſerebat populo Fabianus : ſed audiebatur modeſtè.Erumpebat interdum magnus clamor laudantium: ſed quem magnitudo rerum euocauerat, non ſonus inoffenſæ ac molliter lapſæ orationis.Intereſt aliquid inter clamorem thea-

tri

tri & ſcholæ. Eſt aliqua & laudandi licentia. Omnia rerum omnium, ſi obſeruentur, indicia ſunt: & argumentum morum ex minimis quoque licet capere. Impudicum & inceſſus oſtendit, & manus mota: & vnum interdum reſponſum,& relatus ad caput digitus,& flexus oculorum. Improbum riſus,inſanum vultus habituſque demonſtrat. Illa enim in apertũ per notas exeunt. Qualis quiſque ſit, ſcies,ſi quemadmodum laudetur, aſpexeris. Hinc atque illinc philoſopho manus auditor intentat, & ſuper ipſum caput mirantium turba conſiſtit. Non laudatur ille nunc,ſi intelligas, ſed cõclamatur. Relinquantur iſtæ voces illis artibus,quæ propoſitum habent placere populo:philoſophia adoretur. Permittendum erit aliquando iuuenibus, ſequi impetũ animi. Tunc autẽ hoc ex impetu facient,cùm ſilentiũ ſibi imperare non poterũt. Talis laudatio aliquid exhortationis affert ipſis audientibus,& animos adoleſcentiũ extimulat. Ad rem commoueantur,non ad verba compoſita. Alioqui nocet illis eloquentia,ſi non rerum cupiditatem facit, ſed ſui. Differam hoc in præſenti. Deſiderat enim propriam & longam executionem, quemadmodum populo diſſerendũ, quid ſibi apud populum permittendũ ſit, quid populo apud ſe. Damnum quidem feciſſe philoſophiam,non erit dubium, poſtquam proſtituta eſt:ſed poteſt in penetralibus ſuis oſtendi, ſi modò non inſtitorem,ſed antiſtitem nacta eſt.

Ep. LIIII. QVID nõ poteſt mihi perſuaderi cui perſuaſum eſt vt nauigarem? Solui mari lãguido, erat ſine dubio cœlũ graue ſordidis nubibus, quæ ferè aut in aquã aut in ventũ reſoluuntur: ſed putaui tã pauca milia à Parthenope

tua vſque Puteolos ſurripi poſſe,quamuis dubio & impendente cælo.itaque quo celerius euaderem, protinus per altum ad Neſidia direxi,præciſurus omnes ſinus. Cùm iam eo proceſſiſſem, vt mea nihil intereſſet, vtrum irem, an redirē, primum æqualitas illa quæ me corruperat, periit.Nondum erat tempeſtas,ſed iam inclinatio maris,ac ſubinde crebrior fluctus. Cœpi gubernatorem rogare,vt me in aliquo litore exponeret. Aiebat ille, aſpera eſſe & importuoſa, nec quicquam ſe æquè in tempeſtate timere quàm terram.Peius autem vexabar, quàm vt periculũ mihi ſuccurreret.Nauſea enim me ſegnis hæc & ſine exitu torquebat,quæ bilem mouet, nec effundit. Inſtiti itaque gubernatori, & illum vellet nollet coegi vt peteret litus. Cuius vt viciniam attigimus, non expecto vt quicquam ex præceptis Virgilij fiat,Obuertant pelago proras, aut ancora de prora iaciatur: ſed memor artificij mei veteris, mitto me in mare, quomodo pſychrolutam decet,gauſapatus. Quæ putas me paſſum dum per aſpera me erepo, dum viam quæro,dum facio? Intellexi non immerito nautis terram timeri.Incredibilia ſunt quę tulerim: quum me ferre non poſſem. Illud ſcito,Vlixem non fuiſſe tam irato mari natum, vt vbiq; naufragia faceret. Nauſeator erat. At ego quocunq; nauigare debuero, viceſimo anno perueniam. Vt primùm ſtomachum(ſcis nõ cum mari nauſeam effugere) collegi, vt corpus vnctione recreaui, occœpi mecum cogitare,quanta nos vitiorum noſtrorum ſequeretur obliuio, etiam corporalium, quæ ſubinde admonent ſui,nedũ illorum quæ eo magis latent, quo maiora ſunt. Leuis aliquem motiuncula decipit:ſed cùm creuerit,

nerit,& vera febris exarſerit,etiam duro & perpeſſitio confeſſionem extorquet. Pedes dolent, articuli punctiunculas ſentiunt: adhuc diſſimulamus, & aut talum extorſiſſe nos dicimus, aut in exercitatione aliqua laboraſſe. Dubio & incipiente morbo,quærimus nomen:qui vbi ad talaria cœpit tendere, neceſſe eſt podagram fateri. Contra euenit in iis morbis,quibus afficiuntur animi : quo quis peius ſe habet, minus ſentit.Non eſt quod mireris,Lucili cariſſime: Nam qui leuiter dormit, & ſpecies ſecundum quietem capit, aliquando dormire ſe dormiens cogitat. Grauis ſomnus etiam ſomnia extinguit,animumque altius mergit,quàm vt vti illo intellectu ſinat. Quare vitia ſua nemo confitetur? Quia etiam nunc in illis eſt. Somnium narrare, vigilantis eſt : & vitia ſua confiteri, ſanitatis indicium eſt. Expergiſcamur ergo,vt errores noſtros coarguere poſſimus.Sola autem nos philoſophia excitabit, ſola ſomnum excutiet grauem.Illi te totum dedica : dignus illa es, illa te digna eſt.Ite in complexum alter alterius : omnibus aliis te nega, fortiter, apertè. Non eſt quòd precario philoſopheris. Si æger eſſes, curam intermiſiſſes rei familiaris, & forenſia tibi negotia excidiſſent: nec quenquam tanti putares,cui aduocatus in cauſam deſcenderes.Toto animo id ageres, vt quàm primum morbo liberareris. Quid ergo?Non & nunc idem facies?Omnia impedimenta dimitte,& vaca bonæ mẽti. Nemo ad illam peruenit occupatus.Exercet philoſophia regnum ſuum: dat tempus, non accipit.Non eſt res ſubſiciua. Ordinaria eſt,domina eſt:adeſt,& iubet. Alexander cuidã ciuitati,partem agrorum & dimidium rerum omniũ pro-

mittéti. Eo,inquit,propoſito veni in Aſiam,non vt id acciperem quod dediſſetis:ſed vt id haberetis quod reliquiſſem. Itidem philoſophia rebus omnibus: Non ſum id tempus acceptura, quod vobis ſuperfuerit: ſed id habebitis, quod ipſa erogauero. Totam huc conuerte mentem, huic aſſide,hanc cole: ingens interuallum inter te & ceteros fiat. Omnes mortales multo antecedes,non multo te dij antecedent. Quid inter te & illos interfuturũ ſit,quæris? Diutius erunt. At mehercule magni artificis eſt, clauſiſſe totũ in exiguo. Tantùm ſapienti ſua, quantum Deo omnis ætas patet. Eſt aliquid, quo ſapiens antecedat Deum. Ille naturæ beneficio,non ſuo,ſapiens eſt. Ecce res magna,habere imbecillitaté hominis,ſecuritatem Dei. Incredibilis vis philoſophiæ eſt, ad omnem fortuitam vim retundendam. Nullum telum in corpore eius ſedet: munita eſt ſolidáq;: quædam defatigat,& velut leuia tela laxo ſinu excludit:quædam diſcutit,& in eum vſque qui miſerat,reſpuit.

Ep.LV.Longvm mihi commeatum dederat mala valetudo:repente me inuaſit.Quo genere? inquis,prorſus merito interrogas: adeo nullum mihi ignotum eſt. Vni tamen morbo quaſi aſſignatus ſum: quem quare Græco nomine appellem, neſcio. Satis enim aptè dici ſuſpirium poteſt. Breuis autem valdè & procellæ ſimilis impetus eſt,intra horã ferè deſinit. Quis enim diu expirat? Omnia corporis aut incommoda aut pericula per me tranſierunt. Nullum mihi videtur moleſtius. Quid ni? Aliud enim quicquid eſt,ægrotare eſt: hoc eſt,animam agere. Itaque medici hanc meditationem mortis vocant. Facit aliquando ſpiritus ille, quod ſæpe conatus

eſt.

eſt.Hilarem me putas hæc tibi ſcribere,quia effugi?Si hoc fine quaſi bona valetudine delector, tam ridiculè facio,quàm ille, quiſquis ſe viciſſe putat,cùm vadimonium diſtulit.Ego verò & in ipſa ſuffocatione non deſij cogitationibus lætis ac fortibus acquieſcere. Quid hoc eſt?,inquam, tam ſæpe mors experitur me? faciat. At ego illam diu expertus ſum.Quando,inquis?Antequã naſcerer. Mors eſt, non eſſe. Id quale ſcit, iam ſcio:hoc erit poſt me quod ante me fuit.Siquid in hac re tormenti eſt neceſſe eſt,& fuiſſe antequam prodiremus in lucem.Atqui nullam ſenſimus tunc vexationem.Rogo non ſtultiſſimum dicas , ſi quis exiſtimet lucernæ peius eſſe cùm extincta eſt,quàm antequam accenderetur?Nos quoque & accendimur & extinguimur: medio illo tempore aliquid patimur. Vtrinque verò alta ſecuritas eſt.In hoc enim,mi Lucili,niſi fallor,erramus , quòd mortem iudicamus ſequi, quum illa & præceſſerit & ſecutura ſit.Quicquid ante nos fuit,mors eſt.Quid enim refert,vtrum non incipias,an deſinas?vtriuſque rei hic eſt effectus, non eſſe. His & huiuſmodi exhortationibus tacitis(nam verbis locus non erat)alloqui me non deſij : deinde paulatim ſuſpirium illud quod eſſe iam anhelitus cœperat,interualla maiora fecit,& retardatum eſt,ac remanſit.Nec adhuc quamuis , deſierit , ex natura fluit ſpiritus. Sentio hæſitationem quandam & eius moram. Quomodo volet, dum modo non ex animo ſuſpirem,hoc tibi de me recipe:non trepidabo ad extrema: iam præparatus ſum : nihil cogito de die.Illũ lauda & imitare:quem non piget mori, cùm iuuat viuere. Quæ enim virtus eſt, cũ eiiciaris exire?tamẽ eſt & hic virtus.Eiicior quidẽ,

ſed tanquam exeam. Et ideo nunquam eiicitur ſapiens: quia eiici, eſt inde expelli, vnde inuitus recedas. Nihil inuitus facit ſapiens, neceſſitatem effugit: quia vult quod ipſa coactura eſt.

Ep. LVI. A geſtatione cùm maximè venio, non minus fatigatus, quàm ſi tantùm ambulaſſem, quantum ſedi. labor eſt enim, diu ferri: ac neſcio an eo maior, quia contra naturam eſt: quæ pedes dedit, vt per nos ambularemus: oculos, vt per nos videremus. Debilitatem nobis indixere deliciæ: & quod diu noluimus, poſſe deſiuimus. Mihi tamẽ neceſſariũ erat concutere corpus, vt ſiue bilis inſederat faucibus, diſcuteretur, ſiue ipſe ex aliqua cauſa ſpiritus denſior erat, extenuaret illum iactatio, quam profuiſſe mihi ſenſi. Ideo diutius vehi perſeueraui, inuitante ipſo litore, quod inter Cumas & Seruilij Vatiæ villam curuatur, & hinc mari, illinc lacu, velut anguſtum iter clauditur. Erat enim à recenti tempeſtate maris ſpiſſius. Fluctus autem illud (vt ſcis) frequens & concitatus exæquat, lõgior tranquillitas ſoluit, cum arenis, quæ humore alligantur, ſuccus abſceſſit. Ex conſuetudine tamen mea circumſpicere cœpi, an aliquid illic inuenirem, quod mihi bono poſſet eſſe: & direxi oculos in villam, quæ aliquando Vatiæ fuit. In hac ille prætorius diues, nulla alia re quàm otio notus, conſenuit, & ob hoc vnum felix habebatur. Nam quotiens aliquos amicitia Aſinij Galli, quotiẽs Seiani odium, deinde amor merſerat, (æquè enim offendiſſe illũ, quàm amaſſe, periculoſum fuit) exclamabant homines: O Vatia ſolus ſcis viuere. At ille latere ſciebat, non viuere. Multum autem intereſt, vtrum vita tua otioſa ſit, an ignaua. Nunquam aliter hanc villam

Iam Vatia viuo præteribam, quàm vt dicerem: Vatia hîc ſitus eſt. Sed adeò, mi Lucili, philoſophia ſacrum quiddam eſt, & venerabile, vt etiam ſi quid illi ſimile eſt, mendacio placeat. Otioſum enim hominem ſeductum exiſtimat vulgus & ſecurum, & ſe contentum, ſibique viuentem: quorum nihil vlli contingere, niſi ſapienti, poteſt. Ille quidem nulla re ſollicitus ſcit ſibi viuere. Ille enim (quod eſt primum) ſcit viuere. Nam qui res & homines fugit, quem cupiditatum ſuarum infelicitas relegauit, qui alios feliciores videre non potuit, qui velut timidum atque iners animal, metu oblituit, ille ſibi non viuit, ſed (quod eſt turpiſſimum) ventri, ſomno, libidini. Non continuo ſibi viuit, qui nemini. Adeò tamen magna res eſt conſtantia, & in propoſito ſuo perſeuerãtia, vt habeat auctoritatem inertia quoque pertinax. De ipſa villa nihil poſſum tibi certi ſcribere: frontem enim eius tantùm noui, & expoſita: quæ oſtendit etiam tranſeuntibus. Speluncæ ſunt duæ magni operis, laxo atrio pares, manufactę: quarum altera ſolem non recipit, altera vſque in occidentem torretur. Platanona medius riuus & à mari & ab Acheruſio lacu receptus Euripi modo diuidit, alẽdis piſcibus (etiam ſi aſſiduo exhauriatur) ſufficiens. Sed illi, cùm mare patet, parcitur: cùm tempeſtas piſcatoribus dedit ferias, manus ad parata porrigitur. Hoc tamẽ eſt commodiſſimũ in villa, quod Baias trans parietem habet: incõmodis illarũ caret, voluptatibus fruitur. Has laudes eius ipſe noui: nunc eſſe villã totius anni credo. Occurrit enim Fauonio, & illum adeò excipit, vt Baiis neget. Non ſtultè videtur elegiſſe hunc locum Vatia, in quem otium ſuum pigrum

iam & ſenile conferret. Sed nõ multum ad trãquillitatem locus confert: animus eſt,qui commendat omnia.Vidi ego in villa hilari & amœna mœſtos, vidi in media ſolitudine occupatis ſimiles.Quare nõ eſt quod exiſtimes,ideo parũ bene compoſitũ eſſe te,quòd in Campania non es,quare autem non es? hucuſque cogitationes tuas mitte. Conuerſari cum amicis abſentibus licet: & quidem quotiens velis, quandiu velis, magis hac voluptate, quæ maxima eſt fruimur, dum abſumus.Præſentia enim nos delicatos facit:& quia aliquãdo vnà loquimur,ambulamus, conſidemus,cũ diducti ſumus, nihil de his quos modò vidimus,cogitamus:& ideo æquo animo ferre debemus abſentiam,quia nemo non multum etiam præſentibus abeſt.Pone hic primùm noctes ſeparatas:deinde occupationes vtrinque diuerſas,deinde ſtudia ſecreta,ſuburbanas profectiones: videbis non multum eſſe,quod nobis peregrinatio eripiat. Amicus animo poſſidendus eſt hic autem nunquam abeſt: quemcunq; vult,quotidie videt.Itaque mecum ſtude,mecũ cena,mecum ambula. In anguſto viueremus,ſi quicquam eſſet cogitationibus clauſum. Video te, mi Lucili, cùm maximè audio: adeo tecum ſum,vt dubitem, an incipiam non epiſtolas,ſed codicillos tibi ſcribere.

EP. LVII. PEREAM, ſi eſt tam neceſſarium quàm videtur ſilentium in ſtudia ſepoſito.Ecce varius clamor vndique me circumſonat, ſupra ipſum balneum habito. Propone nunc tibi omnia genera vocum,quæ in odium poſſunt aures adducere: cùm fortiores exercentur,& manus plumbo graues iactant,cum aut laborant,aut laborantem imitantur,gemitus audio:quotiés re-

tentum

tentū ſpiritū remiſerunt, ſibilos & acerbiſſimas reſpirationes: cùm in aliquem alipten inertẽ,& hac plebeia vnctione contentum incidi, audio crepitum illiſæ manus humeris: quæ prout plana peruenit, aut concaua, ita ſonum mutat. Si verò pilicrepus ſuperuenerit, & numerare cœperit pilas, actum eſt. Adiice nunc ſcordalum, & furem deprehenſum, & illum cui vox ſua in balneo placet. Adiice nunc eos, qui in piſcinam cum ingenti impulſu aquæ ſono ſaliunt. Præter iſtos, quorum, ſi nihil aliud, rectæ voces ſunt, alipilum cogita, tenuem & ſtridulam vocem, quo ſit notabilior, ſubinde exprimentem, nec vnquam tacentem, niſi dum vellit alas & alium pro ſe clamare cogit. Iam libarij varias exclamationes, & botularium, & cruſtularium, & omnes popinarum inſtitores, mercẽ ſua quadam & inſignita modulatione vendentes. O te, inquis, ferreum, aut ſurdum, cui mens inter clamores tam varios, tam diſſonos, conſtat, cùm Chryſippum noſtrum aſſidua ſalutatio perducat ad mortem. At mehercules, ego iſtum fremitum non magis curo, quàm fluctum aut deiectum aquæ. Quamuis audiam cuidam genti hanc vnā fuiſſe cauſam, vrbem ſuam trāſferendi, quia fragorem Nili cadentis ferre non potuit. Magis mihi vox auocare videtur, quàm crepitus. Illa enim animum abducit, hic tantùm aures implet ac verberat. In iis quæ me ſine auocatione circumſtrepunt, eſſedas tranſcurrentes pono, & fabrum inquilinū, & ferrarium vicinum, aut hunc qui ad metam ſudantẽ tubas experitur & tibias, nec cantat, ſed exclamat. Etiam moleſtior eſt mihi ſonus, qui intermittitur, ſubinde, quàm qui continuatur. Sed iam me ſic ad

omnia iſta duraui,vt audire vel pauſarium poſſim , voce acerbiſſima remigibus modos dantẽ. Animum enim cogo ſibi intentum eſſe , nec auocari ad externa , omnia licet foris reſonent, dum intus nihil tumultus ſit, dum inter ſe non rixentur cupiditas & timor, dum auaritia luxuriaque non diſſideant,nec altera alteram vexet. Nam quid prodeſt totius regionis ſilentium , ſi affectus fremunt?

Omnia noctu erant placida compoſita quiete.

Falſum eſt,nulla placida quies eſt:niſi quam ratio compoſuit.Nox exhibet moleſtiã,non tollit. & ſollicitudines mutat. Nam dormientiũ quoque inſomnia tam turbulenta ſunt, quàm dies. Illa tranquillitas vera eſt, in quam bona mens explicatur. Aſpice illũ,cui ſomnus laxæ domus ſilentio quæritur, cuius aures ne quis agitet ſonus,omnis ſeruorum turba conticuit,& ſuſpenſum, accedentium propius, veſtigium ponitur. Huc nempe verſatur atque illuc,ſomnum inter ægritudines leuem captans: quæ non audit,audiſſe ſe quæritur. Quid in cauſa putas eſſe?animus illi obſtrepit:hic placandus eſt,huius compeſcenda eſt ſeditio: quę nõ eſt quod exiſtimes placidum,ſi iacet corpus. Interdũ quies inquieta eſt. Et ideo ad rerum actus excitandi, ac tractatione bonarum artiũ occupandi ſumus,quotiens nos malè habet inertia ſui impatiens.Magni imperatores cùm malè parere militem vident,aliquo labore compeſcunt,& expeditionibus detinent. Nunquã vacat laſciuire diſtrictis: nihilque tã certum eſt quàm otij vitia negotio diſcuti.Sæpe videmnr tædio rerum ciuilium, & infelicis atque ingratæ ſtationis pænitẽtia receſſiſſe:tamen in illa latebra,in quam nos timor & laſſitu-

laſſitudo coniecit, interdũ recrudeſcit ambitio. Non enim exciſa deſiit, ſed fatigata,aut etiã abiecta,rebus parum ſibi cedentibus. Idem de luxuria dico,quæ videtur aliquando ceſſiſſe:deinde frugalitatẽ profeſſos ſollicitat, atq; in media parſimonia voluptates non damnatas, ſed relictas petit:& quidẽ eo vehementius, quo occultius. Omnia enim vitia in aperto leuiora ſunt: morbi quoq; tunc ad ſanitatem inclinant, cùm ex abdito erumpunt,ac vim ſuam proferunt. Et auaritiã itaq; & ambitionem,& cetera mala mẽtis humanæ, tunc pernicioſiſſima ſcias eſſe,cum ſimulata ſanitate ſubſidunt. Otioſi videmur,& non ſumus. Nã ſi bona fide ſumus, ſi recepturi cecinimus, ſi ſpecioſa contempſimus, vt paulò ante dicebã, nulla res nos auocabit, nullus hominũ, auiumque concentus interrumpet cogitationes bonas,ſolidaſq; & iam certas. Leue illud ingenium, nec ſe adhuc reduxit introrſus quod ad vocem ex accidenti erigitur.Habet intus aliquid ſollicitudinis, & concepti pauoris, quod illũ curioſum facit,vt ait Virgilius noſter:

Et me quem dudum non vlla iniecta mouebant
Tela,nec aduerſo glomerati ex agmine Graij,
Nunc omnes terrent auræ,ſonus excitat omnis
Suſpenſum,& pariter comitiq; onerique timentem.

Prior ille ſapiens eſt, quẽ non tela vibrantia,nõ arietata inter ſe arma agminis denſi, non vrbis impulſæ fragor territat. Hic alter imperitus eſt, rebus ſuis timet, ad omnem crepitum expaueſcens,quẽ vna quælibet vox pro fremitu accepta deiecit, quem motus leuiſſimi exanimant. Timidum illum ſarcinæ faciunt.Quemcunque ex iſtis felicibus elegeris,multa trahentibus,multa portantibus, videbis illum comitique onerique

timentem.Tunc ergo te ſcito eſſe compoſitum, cùm ad te nullus clamor pertinebit:cùm te nulla vox tibi excutiet:nõ ſi blandietur,non ſi minabitur, non ſi inani ſono varia circumſtrepet. Quid ergo?non aliquando cõmodius eſt,carere cõuicio? fateor. Itaq; ego ex hoc loco migrabo, ſed experiri & exercere me volui.Quid neceſſe eſt diutius torqueri: cùm tam facilè remedium Vlixes ſociis etiam aduerſus Sirenas inuenerit?

Ep.LVIII. Cvm Baiis deberem Neapolim repetere, facilè credidi tempeſtatem eſſe,ne iterum nauem experirer, ſed tantùm luti tota via fuit, vt poſſem videri nihilominus nauigaſſe. Totum athletarum fatum mihi illo die perpetiendum fuit.A ceromate nos haphe excepit in Crypta Neapolitana. Nihil illo carcere longius, nihil illis faucibus obſcurius, quæ nobis præſtant,non vt per tenebras videamus, ſed vt ipſas. Ceterũ etiam ſi locus haberet lucem,puluis auferret,in aperto quoque res grauis & moleſta: quid illic, vbi in ſe volutatur,& cum ſine vllo ſpiramento ſit incluſus, in ipſos à quibus incitatus eſt recidit? Duo incommoda inter ſe contraria ſimul pertulimus. eadẽ via, eodẽ die, & luto & puluere laborauimus. Aliquid tamen mihi illa obſcuritas, quod cogitarẽ,dedit. Senſi quendam ictum animi,& ſine metu mutationẽ, quã inſolitæ rei nouitas ſimul ac fœditas fecerat.Non de me nunc tecum loquor,qui multum ab homine tolerabili,nedum à perfecto abſum, ſed de illo in quem ius fortuna perdidit: huius quoque ferietur animus,mutabitur color.Quædam enim ſunt,mi Lucili,quæ nulla virtus effugere poteſt: admonet illam natura mortalitatis ſuæ.Itaque & vultum adducet ad triſtitiam, & in-

inhorreſcet ad ſubita,& caligabit,ſi vaſtam altitudinem in crepidine eius conſtitutus deſpexerit. Non eſt hic timor, ſed naturalis affectio inexpugnabilis rationi.Itaque fortes quidam & paratiſſimi fundere ſuum ſanguinem,alienũ videre non poſſunt : quidam ad vulneris noui, quidam ad veteris & purulenti tractationẽ inſpectationemq́ue concidunt & linquuntur animo.alij gladium facilius recipiunt, quàm videt. Senſi ergo (vt dicebam) quandam non quidem perturbationem, ſed mutationem. Rurſus ad primum conſpectum redditæ lucis,alacritas incogitata rediit & iniuſſa. Illud deinde mecum loqui cœpi, quàm ineptè quædam magis ac minus timeremus,cùm omniũ idẽ finis eſſet.Quid enim intereſt,vtrum ſupra aliquem vigiliarium ruat,an mons,an turris? Nil inuenies. Erunt tamen qui hanc ruinam magis timeant, quamuis vtraque mortifera æque ſit. Adeo non effectus, ſed efficientia timor ſpectat.Nunc me putas de Stoicis dicere, qui exiſtimant animam hominis magno pondere extriti permeare non poſſe, & ſtatim ſpargi, quia non fuerit illi exitus liber. Ego verò non facio. Qui hoc dicunt,videntur mihi errare. Quemadmodum flamma non poteſt opprimi:nam circa id diffugit,quo vrgetur: quemadmodum aër verbere aut ictu non læditur,nec ſcinditur quidem,ſed circa id cui ceſſit refunditur: ſic animus qui ex tenuiſſimo cõſtat,deprehendi nõ poteſt, nec intra corpus affligi:ſed beneficio ſubtilitatis ſuæ per ipſa quib⁹ premitur,erumpit.Quomodo fulmini,etiã cùm latiſſimè percuſſit ac fulſit, per exiguũ foramen eſt reditus: ſic animo ; qui adhuc tenuior eſt igne , per omne corpus fuga eſt. Itaque de illo

quærendum eſt, an poſſit immortalis eſſe. Hoc quidem certum habe, ſi ſuperſtes eſt corpori, propter hoc illum nullo genere poſſe perire, propter quod non perit: quoniam nulla immortalitas cum exceptione eſt, nec quicquam noxium æterno eſt.

Ep. LVIIII. QVANTA verborum nobis paupertas, immo, egeſtas ſit, nunquam magis quàm hodierno die intellexi. Mille res inciderunt, cum forte de Platone loqueremur, quæ nomina deſiderarent, nec haberent: quædã verò, cum habuiſſent, faſtidio noſtro perdidiſſent. Quis autem ferat in egeſtate faſtidium? Hunc quem Græci œſtrum vocant, pecora peragentem, & totis ſaltibus diſſipantem, aſilum noſtri vocabant, hoc Virgilio licet credas:

Et lucum Silari iuxta ilicibúſque virentem.
Plurimus Alburnum volitans, cui nomen aſilo
Romanum eſt, œſtrum Graci vertere vocantes.
Aſper, acerba ſonans, quo tota exterrita ſiluis
Diffugiunt armenta.----

Puto intelligi iſtud verbum interiſſe. Ne te lõgè differam, quædam ſimplicia in vſu erant, ſicut cernere ferro inter ſe dicebant. Idem Virgilius hoc probabit tibi.

--Stupet ipſe Latinus,
Ingentis genitos diuerſis partibus orbis.
Inter ſe coiiſſe viros, & cernere ferro.

quod nunc decernere dicimus. Simplicis illius verbi vſus amiſſus eſt. Dicebant antiqui, ſi iuſſo, id eſt, ſi iuſſero. Hoc nolo mihi credas, ſit fides Virgilio.

Cetera, quà iuſſo, mecum manus inferat arma.

Non id ago nunc hac diligentia, vt oſtendam quantũ tempus apud grammaticũ perdiderim: ſed

ſed vt ex hoc intelligas, quantum apud Ennium & Attium verborum, ſitus occupauerit: cum apud hunc quoque qui quotidie excutitur, aliqua nobis ſubducta ſint. Quid, inquis, ſibi iſta vult præparatio? quo ſpectat? Non celabo te. cupio, ſi fieri poteſt propitiis auribus tuis, eſſentiam dicere: ſin minus, dicam & iratis. Ciceronem auctorem huius verbi habeo, puto locupletem. Si recentiorem quæris, Fabianum, diſertum & elegantem, orationis, etiam ad noſtrũ faſtidium, nitidæ. Quid enim fiet, mi Lucili? quomodo dicetur οὐσία, res neceſſaria, naturam continens, fundamentum omnium? Rogo itaque permittas mihi hoc verbo vti. nihilominus dabo operam vt ius à te datum parciſſime exerceam: fortaſſe contentus ero mihi licere. Quid proderit facilitas tua, cum ecce id nullo modo Latine exprimere poſſim, propter quod linguæ noſtræ conuicium feci? Magis damnabis anguſtias Romanas, ſi ſcieris vnam ſyllabam eſſe, quam mutare non poſſim. Quæ hæc ſit, quæris? τὸ ὄν. Duri tibi videbor ingenij: in medio poſitũ eſſe: poſſe ſic transferri, vt dicam, Quod eſt. Sed multum intereſſe video. cogor verbum pro vocabulo ponere. Sed id ſi neceſſe eſt, ponam, Quod eſt. Sex modis hoc à Platone dici, amicus noſter homo erudītiſſimus hodierno die dicebat. Omnes tibi exponam, ſi ante indicauero, eſſe aliquod genus. Nunc enim primum illud genus quærimus, ex quo ceteræ ſpecies ſuſpenſæ ſunt, à quo naſcitur omnis diuiſio, quo vniuerſa cõprehenſa ſunt. Inuenietur autem, ſi cœperimus ſingula retro legere. ſic enim perducemur ad primum. Homo ſpecies eſt, vt Ariſtoteles ait. Equus ſpecies eſt, canis ſpecies. ergo commune

aliquod quærendũ eſt his omnibus vinculum, quod illa complectatur, & ſub ſe habeat. Hoc quid eſt? animal. Ergo genus eſſe cœpit omnium horum, quæ modo retuli, hominis, equi, canis, animal. Sed ſunt quædam quæ animam habent, nec ſunt animalia. Placet enim ſatis & arbuſtis animam ineſſe. Itaque & viuere illa, & mori dicimus. Ergo animantia ſuperiorem tenebunt locum, quia & animalia in hac forma ſunt, & ſata. Quędam anima carent, vt ſaxa. Itaque aliquid erit animantibus antiquius, ſcilicet corpus, hoc ſic diuidam, vt dicam corpora omnia aut animata eſſe, aut inanima. Etiamnum eſt aliquid ſuperius, quàm corpus. Dicimus enim quædam corporalia eſſe, quædam incorporalia. Quid ergo erit ex quo hæc diducantur? Illud cui nomen modò parum proprium impoſuimus. Quod eſt. Sic enim in ſpecies ſecabitur, vt dicamus: Quod eſt, aut corporale eſt, aut incorporale. Hoc ergo genus eſt primum & antiquiſſimum. & vt ita dicam, generale. Cetera genera quidem ſunt, ſed ſpecialia, tanquam homo genus eſt, habet enim in ſe nationum ſpecies, Gręcos, Romanos, Parthos: colorum, albos, nigros, flauos: habet ſingulos, Catonem, Ciceronem, Lucretium. Itaque qua multa continet, in genus cadit: qua ſub alio eſt, in ſpeciem. Illud genus quod eſt generale, ſupra ſe nihil habet. Initium rerum eſt, omnia ſub illo ſunt. Stoici volunt ſuperponere huic etiam aliud genus magis principale: de quo ſtatim dicam, ſi prius illud genus, de quo locutus ſum, merito primùm poni docuero, cùm ſit rerum omnium capax. Quod eſt, in has ſpecies diuido, vt ſint corporalia, aut incorporalia. Nihil tertium eſt. Corpus quomodo diuido?

do?

do? vt dicam,aut animantia ſunt , aut inanima. Rurſus animantia quemadmodum diuido? vt dicam,quædam animum habent, quædam tantùm animam : aut ſic , quædam impetum habent,incedunt, tranſeunt : quædam ſolo affixa, radicibus aluntur & creſcunt. Rurſus,animalia in quas ſpecies ſeco? aut mortalia ſunt , aut immortalia. Primum genus Stoicis quibuſdam videtur:ſed quare videatur,ſubiiciam.In rerũ (inquiunt)natura quædam ſunt,quædam non ſunt. Et hæc autem quę non ſunt,rerum natura complectitur,quæ animo ſuccurrunt,tanquam Centauri,Gigantes,& quicquid aliud falſa cogitatione formatum , habere aliquam imaginẽ cœpit, quamuis non habeat ſubſtantiam. Nunc ad id quod tibi promiſi,reuertor, quomodo quæcunque ſunt,in ſex modos Plato partiatur.Primum illud quod eſt,nec viſu nec tactu,nec vllo ſenſu comprehenditur:cogitabile eſt: quod generaliter eſt:tanquam homo generalis ſub oculos nõ venit,ſed ſpecialis venit, vt Cicero & Cato animal non videtur, ſed cogitatur : videtur autem ſpecies eius,equus & canis. Secundũ ex his quæ ſunt,ponit Plato,quod eminet & exuperat omnia. Hoc ait per excellentiam eſſe, vt poeta cõmuniter dicitur,omnibus enim verſus facientibus hoc nomen eſt , ſed iam apud Græcos in vnius notam ceſſit. Homerum intelligas, cũ audieris poetam. Quid ergo hoc eſt? Deus ſcilicet maior ac potentior cunctis.Tertiũ genus eſt eorũ quæ proprie ſunt : innumerabilia hæc ſunt, ſed extra noſtrum poſita conſpectum.Quę ſunt, interrogas?Propria Platonis ſuppellex eſt:Ideas vocat,ex quibus omnia quæ fiunt,& ad quas cũcta formantur.Hæ immortales,immutabiles,in-

uiolabiles ſunt. Quid ſit Idea, id eſt, quid Platoni eſſe videatur, audi. Idea eſt eorum quæ natura fiunt exemplar æternum. Adiiciam definitioni interpretationem, quo tibi res apertior fiat. Volo imaginem tuam facere. exemplar picturæ te habeo, ex quo capit aliquem habitum mens quem operi ſuo imponat. Ita illa quæ me docet & inſtruit facies, à qua petitur imitatio. Idea eſt. Talia ergo exemplaria infinita habet natura rerum, hominum, piſcium, arborum: ad quæ quodcunque fieri ab illa debet, exprimitur. Quartum locum habet εἶδος. Quid ſit hoc εἶδος attendas oportet: & Platoni imputes, non mihi, hâc rerum difficultatem. Nulla eſt autem ſine difficultate ſubtilitas. Paulo ante pictoris imagine vtebar. Ille cum reddere Virgilium coloribus vellet, ipſum intuebatur. Idea erat Virgilij facies, futuri operis exemplar: ex hac quod artifex trahit, & operi ſuo impoſuit, εἶδος eſt. Quid interſit, quæris? alterum exemplar eſt, alterum forma ab exemplari ſumpta, & operi impoſita. Alteram artifex imitatur, alteram facit. Habet aliquam faciem ſtatua: hæc eſt Idos. Habet aliquam faciem exemplar ipſum, quod intuens opifex, ſtatuam figurauit: hæc Idea eſt. Etiamnum aliam deſideras diſtinctionem? Idos in opere eſt, Idea extra opus: nec tantum extra opus eſt, ſed ante opus. Quintum genus eſt eorum quæ communiter ſunt: hæc incipiunt ad nos pertinere: hic ſunt omnia, homines, pecora, res. Sextum genus eorum eſt quæ quaſi ſunt, tanquam inane, tanquam tempus. Quæcunque videmus ac tangimus, Plato in illis non numerat, quæ eſſe proprie putat. Fluunt enim, & aſſidua diminutione atque adiectione ſunt. Nemo

noſtrum

noſtrum idem eſt in ſenectute,qui fuit iuuenis. Nemo eſt mane,qui fuit pridie. Corpora noſtra rapiuntur fluminum more.quicquid vides currit cum tempore. Nihil ex his quæ videmus, manet. Ego ipſe dum loquor mutati iſta,mutatus ſum. Hoc eſt quod ait Heracletus : In idem flumen bis non deſcendimus.Manet idem fluminis nomen,aqua tranſmiſſa eſt.Hoc in amne manifeſtius eſt,quàm in homine. Sed nos quoque non minus velox curſus prætervehit : & ideo admiror dementiam noſtram , quod tantopere amamus rem fugaciſſimam , corpus , timemúſque ne quando moriamur : cum omne momentum, mors prioris habitus ſit. Vis tu timere , ne ſemel fiat quod quotidie fit ? De homine dixi fluida materia & caduca,& omnibus obnoxia caſibus. Mundus quoque,æterna res & inuicta,mutatur, nec idem manet. Quamuis enim omnia in ſe habeat quę habuit,aliter habet quam habet. ordinem mutat. Quid,inquis,iſta ſubtilitas mihi proderit? ſi me interrogas,nihil. Sed quemadmodum ille cælator oculos diu intentos ac fatigatos , remittit atque auocat , & vt dici ſolet, paſcit : ſic nos animum aliquando debemus relaxare,& quibuſdam oblectamentis reficere. ſed ipſa oblectamenta opera ſint : ex his quoque ſi obſeruaueris,inuenies, quod poſſit fieri ſalutare. Hoc ego mi Lucili, ſoleo facere : ex omni vacatione , etiam ſi à philoſophia longiſſime auerſa eſt , eruere aliquid conor, & vtile efficere. Quid de iſtis capiam, quæ modo tractauimus , remotis à reformatione morum? Quomodo meliorem me facere Ideæ Platonicæ poſſunt ? Quid ex iſtis traham, quod cupiditates meas comprimat ? vel hoc ipſum , quod

omnia iſta quæ ſenſibus ſeruiunt, quæ nos accẽdunt & irritant, negat Plato ex iis eſſe quæ vere ſint.Igitur iſta imaginaria ſunt,&ad tẽpus aliquã faciem ferunt,nihil horum ſtabile nec ſolidum eſt , & nos tamen cupimus tanquam aut ſemper futura,aut ſemper habituri,imbecilli fluidique per interualla conſiſtimus. Mittamus animum ad illa quæ æterna ſunt, miremur in ſublimè volitantes rerum omnium formas, Deumque inter illa verſantem & prouidentem , quemadmodum quæ immortalia facere non potuit, quia materia prohibebat, defendat à morte,ac ratione vitium corporis vincat. Manent enim cuncta , non quia æterna ſunt , ſed quia defenduntur cura regentis. Immortalia tutore non egent. Hæc conſeruat artifex , fragilitatem materiæ vi ſua vincens. Contemnamus omnia , quæ adeo pretioſa non ſunt , vt an ſint omnino,dubium ſit.Illud ſimul cogitemus, ſi mundum ipſum non minus mortalem, quàm nos ſumus , prouidentia periculis eximit, poſſe tandem aliquatenus noſtra quoque prouidentia longiorẽ prorogari huic corpuſculo morã, ſi voluptates, quibus pars maior perit , potuerimus regere & coercere. Plato ipſe ad ſenectutẽ ſe diligentia pertulit. Erat quidem corpus validum ac forte ſortitus,& illi nomen latitudo pectoris fecerat:ſed nauigationes ac pericula multum detraxerunt viribus : parſimonia tamen,& eorum quæ auiditatem euocant modus,& diligẽs ſui tutela, perduxit illum ad ſenectutẽ,multis prohibentibus cauſis.Nam hoc ſcis,puto,Platoni diligentiæ ſuæ beneficio contigiſſe , quod natali ſuo deceſſit,& annum vnum atq; octogeſimum impleuit,ſine vlla deductione.Ideo Ma-

gi,qui fortè Athenis erāt immolauerūt defūcto, amplioris fuiſſe ſortis quàm humanæ rati, quia conſummaſſet perfectiſſimum numerum,quem nouem nouies multiplicata componunt. Non dubito, quin paratus eſſet paucos dies ex iſta ſumma & ſacrificium remittere. Poteſt frugalitas producere ſenectutem: quam vt non puto concupiſcendam, ita ne recuſandam quidē. Iucundum eſt eſſe ſecum quàm diutiſſimè, cùm quis ſe dignum quo frueretur,effecit. Itaque de iſto feremus ſententiā, an oporteat faſtidire ſenectutis extrema, & finē non opperiri, ſed manufacere. Prope eſt à timente, qui fatum ſegnis expectat:ſicut ille vltra modū deditus vino eſt, qui amphoram exſiccat, & fæcem quoq; exſorbet.De hoc tamen quæremus, pars ſumma vitę, vtrum fæx vitæ hæc ſit, an liquidiſſimum ac puriſſimum quiddam: ſi modo mens ſine iniuria eſt,& integri ſenſus animum iuuāt nec defectū & præmortuū corpus eſt..Plurimū enim refert, vitam aliquis extendat,an mortem. At ſi inutile miniſteriis eſt corpus, quid ni oporteat educere animum laborantem? & fortaſſe paulò ante quàm debet,faciendum eſt, ne cum fieri debeat,facere non poſſis:& cùm maius periculum ſit malè viuendi, quàm cito moriendi, ſtultus eſt qui non exigui temporis mercede, magnæ rei aleam redimit.Paucos longiſſima ſenectus ad mortem ſine iniuria pertulit. Multis iners vita ſine vſu iacuit ſui.Quanto deinde crudeliùs iudicas,aliquid ex vita perdidiſſe,quamuis finienda? Noli me inuitus audire, tanquam ad te iam pertineat iſta ſententia: ſed quid dicā æſtima.Non relinquam ſenectutē,ſi me totum mihi reſeruabit: totum autem ab illa parte

meliore. At ſi cœperit concutere mentẽ, ſi partes eius conuellere, ſi mihi non vitam reliquerit, ſed animam: proſiliam ex ædificio putrido ac ruenti. Morbum morte non fugiam, dumtaxat ſanabilem, nec officientem animo: non afferam mihi manus propter dolorem. ſic mori vinci eſt. Hunc tamen ſi ſciero perpetuo mihi eſſe patiendum: exibo non propter ipſum, ſed quia impedimento mihi futurus eſt ad omne propter quod viuitur. Imbecillus eſt & ignauus, qui propter dolorem moritur: ſtultus. qui doloris cauſa viuit. Sed in longum exeo. Eſt præterea materia quæ ducere diem poſſit. Et quomodo finem vitæ imponere poterit, qui epiſtolæ non poteſt? Vale ergo: quod libentius quàm mortis meras lecturus es.

Ep. LIX. MAGNAM ex epiſtola tua percepi voluptatem: permitte enim mihi vti verbis publicis, nec illa ad ſignificationem Stoicam reuoca. Vitium eſſe voluptatem credimus. Sit ſane: ponere tamen illam ſolemus ad demonſtrandam animi hilarem affectionem. Scio, inquam, & voluptatem (ſi ad noſtrum album verba dirigimus) rem infamem eſſe, & gaudium niſi ſapienti non contingere. Eſt enim animi elatio, ſuis bonis viribúſque fidentis. vulgo tamen ſic loquimur, vt dicamus, magnum gaudium nos ex illius conſulatu, aut ex nuptiis, aut ex partu vxoris percepiſſe: quæ adeo non ſunt gaudia, vt ſæpe initia futuræ triſtitiæ ſint. Gaudio autem iunctum eſt, non deſinere, nec in contraria verti. Itaque cum dicit Virgilius noſter: *Et mala mentis gaudia*; diſerte quidem dicit, ſed parum proprie: nullum enim malum gaudium eſt. Voluptatibus hoc nomen impoſuit,

ſuit,& quod voluit, expreſſit: ſignificauit enim homines, malo ſuo lætos. tamen ego non immerito dixeram, cœpiſſe me magnam ex epiſtola tua voluptatem. Quamuis enim ex iuſta cauſa imperitus homo gaudeat,tamen affectum eius impotentem, & in diuerſa ſtatim inclinaturum, voluptatem voco, opinione falſi boni motam, immoderatam & immodicam. Sed vt ad propoſitum reuertar, audi quid me in epiſtola tua delectauerit.habes verba in poteſtate. non effert te oratio, nec longius quàm deſtinaſti,trahit. Multi ſunt, qui ad id quod non propoſuerant ſcribere, alicuius verbi decore placentis, vocentur; quod tibi non euenit: preſſa ſunt omnia, & rei aptata. Loqueris quantum vis,&plus ſignificas quàm loqueris.Hoc maioris rei indicium eſt.apparet animum quoque nihil habere ſuperuacui,nihil tumidi.Inuenio tamen tranſlationes verborum, vt non temerarias, ita non indecoras, vt quæ periculum ſui fecerint. Inuenio imagines: quibus ſi quis nos vti vetat, & poëtis illas ſolis iudicat eſſe conceſſas, neminê mihi videtur ex antiquis legiſſe, apud quos nondum captatur plauſibilis oratio.Illi qui ſimpliciter & demonſtrandæ rei cauſa eloquebantur, parabolis referti ſunt:quas exiſtimo neceſſarias, non ex eadem cauſa qua poëtis, ſed vt imbecillitatis noſtræ adminicula ſint, & vt diſcentem & audientem in rem præſentem adducant. Sextium ecce cum maxime lego,virum acrem, Græcis verbis, Romanis moribus philoſophantem. mouit me imago ab illo poſita: ire quadrato agmine exercitum,vbi hoſtis ab omni parte ſuſpectus eſt, pugnæ paratum. Idem, inquit, ſapiens facere debet: omnes virtutes

ſuas vndiq; expãdat, vt vbicunq; infeſti aliquid oritur, illic præparata preſidia ſint, & ad nutũ regentis ſine tumultu reſpondeant: quod in exercitibus his, quos imperatores magni ordinãt, fieri videmus, vt imperium ducis ſimul omnes copiæ ſentiant, ſic diſpoſitæ, vt ſignum ab vno datum, peditem ſimul equitemq́ue percurrat: hoc aliquanto magis neceſſarium eſſe nobis, Sextius ait. Illi eum ſæpe hoſtem timuere ſine cauſa, tutiſſimúmque illis iter, quod ſuſpectiſſimum fuit. Nil ſtultitia pacatum habet. Tam ſupernè illi metus eſt, quàm infra. Vtrumque trepidat latus. Sequũtur pericula & occurrũt: ad omnia pauet, imparata eſt, & ipſis terretur auxiliis. Sapiens autem ad omnem incurſum munitus & intentus, non ſi paupertas, non ſi luctus, non ſi ignominia, non ſi dolor impetum faciat, pedem referet. Interitus & contra illa ibit, & inter illa. Nos multa alligant, multa debilitant: diu in iſtis vitiis iacuimus, elui difficile eſt. Non enim inquinati ſumus, ſed infecti. Ne ab alia imagine ad aliam tranſeamus, hoc quæram, quod mecum ſæpe diſpicio, quid ita nos ſtultitia tam pertinaciter teneat. Primò quia non fortiter illam repellimus: nec toto ad ſalutem impetu nitimur: deinde quia illa quæ à ſapientibus viris reperta ſunt, non ſatis credimus, nec apertis pectoribus haurimus, leuiterque tam magnæ rei inſiſtimus. Quemadmodum autem poteſt aliquis, quantùm ſatis ſit, aduerſus vitia diſcere, qui quantum à vitiis vacat, diſcit? Nemo noſtrum in altũ deſcendit, ſumma tantùm decerpſimus: & exiguum temporis impendiſſe philoſophiæ, ſatis abundeq; occupatis fuit. Illud præcipuè impedit, quod cito nobis placemus: ſi

in-

inuenimus qui nos bonos viros dicat, qui prudentes,qui ſanctos agnoſcimus.Nec ſumus modica laudatione contenti:quicquid in nos adulatio ſine pudore congeſſit, tanquam debitum prendimus: optimos nos eſſe,ſapientiſſimos affirmantibus aſſentimur,cùm ſciamus illos ſæpe mentiri. Adeoque indulgemus nobis,vt laudari velimus in id, cui contraria cùm maximè facimus. Mitiſſimum ille ſe in ipſis ſuppliciis audit,in rapinis liberaliſſimum, in ebrietatibus ac libidinibus temperantiſſimum.Sequitur itaque, vt ideo mutari nolimus, quia nos optimos eſſe credimus.Alexander cùm iam in India vagaretur & gentes ne finitimis quidem ſatis notas, bello vaſtaret, in obſidione cuiuſdam vrbis dũ circuit muros, & dum imbecilliſſima mœnium quærit,ſagitta ictus,diu perſedere,& incœpta agere perſeuerauit.Deinde cùm repreſſo ſanguine, ſicci vulneris dolor creſceret, & crus equo ſuſpenſum paulatim obtorpuiſſet, coactus abſiſtere. Omnes,inquit, iurant me Iouis eſſe filiũ, ſed vulnus hoc hominem eſſe me clamat.Idem nos faciamus:cùm pro ſua quenque portione adulatio infatuat,dicamus:Vos quidem me dicitis prudentem eſſe:ego autẽ video quàm multa inutilia concupiſcam, nocitura optem, ne hoc quidem intelligo,quòd animalibus ſatietas mõſtrat,quis cibo debeat eſſe,quis potioni modus: quantum capiam adhuc neſcio. Iam docebo, quemadmodum intelligas te non eſſe ſapientẽ. Sapiens ille eſt,qui plenus gaudio,hilaris & placidus,inconcuſſus, cùm diis ex pari viuit. Nunc ipſe te conſule:ſi nunquam mæſtus es,nulla ſpes animum tuum futuri expectatione ſollicitat, ſi per dies noctesq; par & æqualis animi tenor ere-

ĉti & placentis ſibi, eſt, perueniſti ad humani boni ſummam. Sed ſi appetis voluptates & vndique, & omnes, ſcito tantum tibi ex ſapientia, quantum ex gaudio deeſſe. ad hoc cupis peruenire: ſed erras, qui inter diuitias illuc venturum eſſe te ſperas. Inter honores gaudium, id eſt, inter ſollicitudines quæris? Iſta quæ ſic petis, tanquam datura lætitiam ac voluptatem, cauſæ dolorum ſunt. Omnes, inquam, illi tendunt ad gaudium: ſed vnde ſtabile magnúmque conſequantur, ignorant. Ille ex conuiuiis & luxuria. Ille ex ambitione, & circumfuſa clientium turba. Ille ex amica, alius ex ſtudiorum liberalium vana oſtentatione, & nihil ſanantibus literis. Omnes iſtos oblectamenta fallacia & breuia decipiunt, ſicut ebrietas, quæ vnius horæ hilarem inſaniã, longi temporis tædio penſat: ſicut plauſus & acclamationis ſecundæ fauor, qui magna ſollicitudine & partus eſt & expiandus. Hoc ergo cogita, hunc eſſe ſapientiæ effectum, gaudij æqualitatem. Talis eſt ſapientis animus, qualis mundi ſtatus ſuper lunam. Semper illic ſerenum eſt. Habes ergo, quare velis ſapiens eſſe. quia nunquam ſine gaudio eſt. Gaudium hoc non naſcitur, niſi ex virtutum conſcientia. Non poteſt gaudere, niſi fortis, niſi iuſtus, niſi temperans. Quid ergo, inquis? ſtulti ac mali non gaudent? Non magis quàm prædam nacti leones. Cum fatigauerunt ſe vino & libidinibus, cum illos nox inter vina defecit, cum voluptates, anguſto corpori vltra quam capiebat ingeſtæ, ſuppurare cœperunt, tunc exclamant miſeri Virgilianum illum verſum:

Namque vt ſupremam falſa inter gaudia noctem
Egerimus, noſti.---

Omnem

Omnem luxurioſi noctem inter falſa gaudia, & quidem tanquam ſupremam, agunt. Illud gaudium,quod deos deorumque æmulos ſequitur, non interrumpitur, non deſinit. deſineret, ſi ſumptum eſſet aliunde. Sed quia non eſt alieni muneris, nec arbitrij quidem alieni eſt. Quod non dedit fortuna,non eripit.

Ep. LX. QVEROR,litigo,iraſcor. Etiamnum optas quod tibi optauit nutrix tua,aut pædagogus,aut mater. Nondum intelligis,quãtum mali optàuerint. O quam inimica nobis ſunt vota noſtrorum, eo quidem inimiciora, quo ceſſere felicius. Iam non admiror, ſi omnia nos à prima pueritia mala ſequuntur.inter execrationes parentum creuimus. Exaudiant dij quandoque noſtram vocem gratuitam. Quouſque poſcemus aliquid Deos,quaſi nondum ipſi alere nos poſſimus? Quam diu ſationibus implebimus magnarum vrbium campos? quam diu nobis populus metet? quam diu vnius menſæ frumentum multa nauigia,& quidem non ex vno mari, ſubuehent? Taurus pauciſſimorum iugerum paſcuis impletur: vna ſylua elephantis pluribus ſufficit: homo & terra paſcitur, & mari. Quid ergo? tam inſatiabilem nobis natura aluum dedit, cum tam modica corpora dediſſet, vt vaſtiſſimorum edaciſſimorumque animalium auiditatem vinceremus? Minime. Quantulum eſt enim quod naturæ datur? Paruo illa dimittitur. Non fames nobis ventris noſtri magno conſtat,ſed ambitio. Hos itaque (vt ait Salluſtius) ventri obœdientes, animalium loco numeremus,non hominum: quoſdam vero ne animalium quidem, ſed mortuorum. Viuit is qui ſe vtitur. Qui vero latitant & torpent,ſic in domo

ſunt,quaſi in conditiuo. Horum licet in limine ipſo nomen marmori inſeribas, mortem ſuam anteceſſerunt.

Ep.lxi. Desinamvs quod volumus velle. Ego certè id ago ſenex,ne videar eadé velle, quæ puer volui. In hoc vnũ eũt dies,in hoc noctes:hoc opus meũ eſt,hæc cogitatio, imponere veteribus malis finem.Id ago,vt mihi inſtar totius vitæ,ſit dies. Nec me hercules tanquam vltimũ rapio,ſed ſic illũ aſpicio, tanquam eſſe vel vltimus poſſit. Hoc animo tibi hanc epiſtolam ſcribo,tanquam cùm maximè ſcribentem mors euocatura ſit. Paratus exire ſum, & ideo fruor vita:quia quamdiu futurũ hoc ſit,minimi pẽdo. Ante ſenectutem curaui, vt bene viuerem: in ſenectute, vt bene moriar, bene autem mori, eſt libenter mori. Da operam,ne quid vnquam inuitus facias,quicquid neceſſe eſt,futurum eſt. Repugnanti,non volenti neceſſitas eſt:in volẽte neceſſitas non eſt. Ita dico, qui imperia libens excipit, partem acerbiſſimam ſeruitutis effugit, facere quod nolit. Non qui iuſſus aliquid facit, miſer eſt:ſed qui inuitus facit. Itaque ſic animũ componamus, vt quicquid res exiget, id velimus, & imprimis finem noſtri ſine triſtitia cogitemus: ante ad mortem quàm ad vitam præparandi ſumus. Satis inſtructa vita eſt: ſed nos inſtrumentorum eius auidi ſumus. Deeſſe nobis aliquid videtur,& ſemper videbitur. Vt ſatis vixerimus,nec anni nec dies faciunt,ſed animus. Vixi,Lucili,cariſſime,quantum ſatis erat: mortem plenus expecto.

Ep.lxii. Mentivntvr, qui ſibi obſtare ad ſtudia liberalia turbam negotiorum videri volunt. Simulant occupationes,& augent,& ipſi

ſe

ſe occupant. Vaco, mi Lucili, vaco: & vbicunque ſum, meus ſum. Rebus enim non me trado, ſed commodo: nec conſector perdendi temporis cauſas: & quocunque conſtiti loco, ibi cogitationes meas tracto, & aliquid in animo ſalutare verſo. Cum me amicis dedi, non tamen mihi abduco: nec cum illis moror quibus me tempus aliquod congregauit, aut cauſa ex officio nata: ſed cum optimo quoque ſum: ad illos in quocunque loco, in quocunque ſæculo fuerint, animum meum mitto. Demetrium, virorum optimum, mecum circumfero, & relictis conchyliatis, cum illo ſeminudo loquor, illum admiror. Quid ni admirer: vidi nihil ei deeſſe. Contemnere omnia aliquis poteſt: omnia habere nemo poteſt. Breuiſſima ad diuitias per contemptum diuitiarum via eſt. Demetrius autem noſter ſic viuit, non tanquam contempſerit omnia, ſed tanquam aliis habenda permiſerit.

Ep. LXIII. Moleste fers deceſſiſſe Flaccum, amicum tuum: plus tamen æquo dolere te nolo. Illud, vt non doleas, vix audeo exigere: etſi eſſe melius ſcio. Sed cui iſta firmitas animi continget, niſi iam multum ſupra fortunam elato? Illum quoque iſta res vellicabit, ſed tantũ vellicabit. Nobis autem ignoſci poteſt prolapſis ad lacrymas, ſi non nimiæ decurrerunt, ſi ipſi illas repreſſimus. Nec ſicci ſint oculi amiſſo amico, nec fluant. Lacrymandum eſt, non plorandum. Duram tibi legem videor ponere: cum poëtarum Græcorum maximus ius flẽdi dederit in vnum dumtaxat diem: cum dixerit, etiam Nioben de cibo cogitaſſe. Quæris vnde ſint lamẽtationes, vnde immodici fletus? Per lacrimas argumenta deſiderij quærimus: & dolorẽ non

ſequimur,ſed oſtendimus. Nemo triſtis ſibi eſt. O infelicem ſtultitiam! Eſt aliqua & doloris ambitio. Quid ergo? inquis, obliuiſcar amici? Breuem illi apud te memoriam promittis, ſi cum dolore manſura eſt.Iam iſtam frontem ad riſum quælibet fortuita res transferet.Non differo in longius tempus, quo deſiderium omne mulcetur, quo etiam acerrimi luctus reſidunt. Cum primum te obſeruare deſieris, imago iſta triſtitiæ diſcedet. Nunc ipſe cuſtodis dolorem tuum,ſed cuſtodienti quoque elabitur: eoque citius, quo eſt acrior,deſinit. Id agamus, vt iucunda fiat nobis amiſſorum recordatio. Nemo libenter ad id redit, quod non ſine tormento cogitaturus eſt. Si tamen illud fieri neceſſe eſt, vt cum aliquo nobis morſu, amiſſorum quos amauimus nomen occurrat, hic quoque morſus habet ſuam voluptatem.Nam,vt dicere ſolebat Attalus noſter: Sic amicorum defunctorũ memoria iucunda eſt,quomodo in vino nimis veteri ipſa nos amaritudo delectat:quomodo poma quædam ſunt ſuauiter aſpera: cum vero interuenit ſpatium, omne quod angebat extinguitur,& pura ad nos voluptas venit.Si illi credimus, amicos incolumes cogitare, melle ac placenta frui eſt: eorum qui fuerunt retractatio,non ſine acerbitate quadam iuuat. Quis autem negauerit, hæc acria quoque, & habentia auſteritatis aliquid, ſtomachum excitare? Ego non idem ſentio.mihi amicorum defunctorum cogitatio, dulcis ac blanda eſt. habui enim illos tanquam amiſſurus: amiſi tanquam habeam. Fac ergo, mi Lucili, quod tuam æquitatem decet.Deſine beneficium naturę male interpretari. abſtulit, ſed dedit. Ideo amicis auide fruamur,

mur,quia,quandiu contingere hoc poſſit incertum eſt. Cogitemus quàm ſæpe illos reliquerimus, in aliquam peregrinationem longinquam exituri,quàm ſæpe eodem morantes loco , non viderimus, intelligemus plus nos temporis perdidiſſe in viuis. Feras autem hos,qui cùm negligentiſſimè amicos habeant, miſerrimè lugent: nec amant quemquam , niſi cùm perdiderunt? Ideóque tunc effuſius mærent , quia verentur ne dubium ſit an amauerint, ſera indicia affectus ſui quærunt.Si alios habemus amicos,malè de his & meremur & exiſtimamus : quia parum valent in vnius elati ſolatium : ſi non habemus, maiorem ipſi nobis iniuriam fecimus, quàm à fortuna accepimus. Illa vnum abſtulit: nos quenquam non fecimus. Deinde ne vnum quidem amauit, qui plus quàm vnum amare non potuit. Si quis deſpoliatus, amiſſa vnica tunica , complorare ſe malit, quàm circumſpicere quomodo frigus effugiat, & aliquid inueniat quo tegat ſcapulas,nõne tibi videatur ſtultiſſimus? Quem amabas, extuliſti,quære quem ames. Satius eſt amicum reparare,quàm flere. Scio pertritum iam hoc eſſe quod adiecturus ſum.non tamen ideo prætermittam, quia ab omnibus dictum eſt. Finem dolendi etiam qui conſilio non fecerat,tempore inuenit. Turpiſſimum autem eſt in homine prudente remedium mœroris,laſſitudo mœrendi. Malo relinquas dolorem, quàm ab illo relinquaris, quàm primum id facere deſiſte, quod, etiam ſi voles, diu facere non poteris. Annum feminis ad lugendum conſtituere maiores , non vt tam diu lugerent,ſed ne diutius:viris nullum legitimum tempus eſt,quia nullũ honeſtum. Quam tamen

mihi ex illis mulierculis dabis, vix retractis à rogo,vix à cadauere reuulſis,cui lachrimæ in totum menſem durauerint? Nulla res citius in odium venit,quàm dolor: qui recens,conſolatorem inuenit, & aliquos ad ſe adducit:inueteratus verò,deridetur, nec immerito, aut enim ſimulatus, aut ſtultus eſt. Hæc tibi ſcribo, is qui Annæū Serenum cariſſimum mihi tam immodicè fleui,vt(quod minimè velim) inter exempla ſim eorum quos dolor vicit: hodie tamen factum meū damno,& intelligo maximam mihi cauſam ſic lugendi fuiſſe,quod nunquam cogitaueram,mori eum ante me poſſe.Hoc vnum mihi occurrebat,minorem eſſe,& multò minorem: tanquam ordinem fata ſeruarent. Itaque aſſiduè cogitemus, tam de noſtra quàm omniū quos diligimus, mortalitate. Tunc ego dicere debui: Minor eſt Serenus meus, quid ad rē pertinet? poſt me mori debet, ſed ante me poteſt, quia non feci, imparatum ſubito fortuna percuſſit:nunc cogito omnia & mortalia eſſe,& incerta lege mortalia.Hodie fieri poteſt,quicquid vnquam poteſt. Cogitemus ergo, Lucili cariſſime,cito nos eo peruenturos, quo illum perueniſſe mæremus. Et fortaſſe(ſi modo ſapientium vera fama eſt,recipitq; nos locus aliquis) quem putamus periſſe,præmiſſus eſt.

EP. LXIIII. FVISTI heri nobiſcum. Potes queri,ſi heri tantùm:ideo adieci,nobiſcum:mecum enim ſemper es. Interuenerant quidam amici, propter quos maior fumus fieret: non hic qui erumpere ex lautorum culinis, & terrere vigiles ſolet: ſed hic modicus, qui hoſpites veniſſe ſignificaret. Varius nobis ſermo fuit, vt in conuiuio nullam rem vſque ad exitū adducēs,

ſed

ſed aliunde alio tranſiliens. lectus eſt deinde liber Q. Sextij Patris, magni, ſi quid mihi credis, viri, & licet negent, Stoici. Quantum in illo, dij boni, vigoris eſt, quantum animi? hoc non in omnibus philoſophis inuenies. Quorundam ſcripta clarum habent tantùm nomen: cetera exanguia ſunt. Inſtituunt, diſputant, cauillantur. Non faciunt animum, quia non habẽt. Cùm legeris Sextium, dices: Viuit, viget, liber eſt, ſupra hominẽ eſt, dimittit me plenũ ingentis fiduciæ. In quacunq; poſitione mẽtis ſim, cùm lego hũc (fatebor tibi) libet omnes caſus prouocare, libet exclamare: Quid ceſſas fortuna? congredere, paratum vides. Illius animum induo, qui quærit vbi ſe experiatur, vbi virtutem ſuam oſtendat:

Spumantemq́ dari pecora inter inertia votis.
Optat aprum, aut fuluum deſcendere monte leonẽ.

Libet aliquid habere quod vincam, cuius patiẽtia exercear. Nam hoc quoque egregiũ Sextius habet, quod & oſtendet tibi beatæ vitæ magnitudinem, & deſperationem eius non faciet. Scies illam eſſe in excelſo, ſed volenti penetrabilem. hoc quidem virtus tibi ipſa præſtabit, vt illam admireris, & tamen ſperes. mihi certe temporis multum auferre ſolet contemplatio ipſa ſapientiæ. Non aliter illam intueor obſtupefactus, quàm ipſum interim mundum, quem ſæpe tanquam ſpectator nouus video. Veneror itaque inuenta ſapientiæ, inuentoreſq́ue. Adire tanquam multorum hæreditatem iuuat. Mihi iſta acquiſita, mihi laborata ſunt. Sed agamus bonum patremfamiliæ: faciamus ampliora quæ accepimus, maior iſta hæreditas à me ad poſteros tranſeat. Multum adhuc reſtat operis, multumq́ue reſtabit: nec vlli nato poſt mille

ſæcula præcludetur occaſio aliquid adhuc adiiciendi. Sed etiam ſi omnia à veteribus inuenta ſunt: hoc ſemper nouum erit, vſus,& inuentorum ab aliis ſcientia & diſpoſitio. Puta relicta nobis medicamenta, quibus ſanarentur oculi. Non opus eſt mihi alia quærere, hæc tantum morbis & temporibus aptanda ſunt. Hoc aſperitas oculorum conleuatur, hoc palpebrarum craſſitudo tenuatur, hoc vis ſubita & humor auertitur, hoc acuitur viſus. Teras iſta oportet,& eligas tempus,adhibeas ſingulis modum. Animi remedia inuenta ſunt ab antiquis: quomodo autem admoueantur, aut quando, noſtri operis eſt quærere. Multum egerunt qui ante nos fuerunt,ſed non peregerunt. Suſpiciendi tamen ſunt,& ritu deorum colendi. Quid ni ego magnorum virorum & imagines habeam, incitamenta animi, & natales celebrem? Quid ni illos honoris cauſa ſemper appellem? Quam venerationem præceptoribus meis debeo, eandé illis præceptoribus generis humani,à quibus tāti boni initia fluxerunt. Si conſulem videro aut prætorem,omnia quibus honor haberi ſolet,faciam,ego deſiliam,caput adaperiam,ſemita cedam. Quid ergo? Marcum Catonem vtrumque, & Lælium Sapientem, & Socratem cum Platone, & Zenonem, Cleanthémque in animum meum ſine dignatione ſumma recipiam? Ego vero illos veneror, & tantis hominibus ſemper aſſurgo.

EP. LXV. HESTERNVM diem diuiſi cum mala valetudine: ante meridianum illa ſibi vindicauit; poſtmeridianum mihi ceſſit. Itaque lectione primum tentaui animum. Deinde cùm hanc recepiſſet,plus illi imperare auſus ſum,immo

mo permittere,aliquid ſcripſi,& quidem intentius,quàm ſoleo, dum cum materia difficili cõtendo,& vinci nolo:donec interuenerunt amici,qui mihi vim afferrent, & tanquam ægrũ intemperantem coercerent. In locum ſtili ſermo ſucceſſit: ex quo eam partem ad te perferam, quæ in lite eſt: te arbitrum adegimus: plus negotij habes quàm exiſtimas. Triplex cauſa eſt, dicunt,vt ſcis,Stoici noſtri,duo eſſe in rerũ natura,ex quibus omnia fiant: cauſam & materiã. Materia iacet iners, res ad omnia parata, ceſſatura,ſi nemo moueat. Cauſa autem,id eſt ratio, materiam format,& quocunque vult verſat: ex illa varia opera producit. Eſſe debet ergo vnde aliquid fiat, deinde à quo fiat, hoc cauſa eſt,illud materia eſt. Omnis ars imitatio eſt naturæ: itaque quod de vniuerſo dicebam,ad hæc trãſfer quæ ab homine facienda ſunt.Statua & materiam habuit,quæ pateretur artificium: & artificem, qui materiæ daret faciem. Ergo in ſtatua materia æs fuit,cauſa artifex. Eadem condicio rerum omnium eſt.ex eo conſtant quod fit, & ex eo quod facit. Stoicis placet vnam cauſam eſſe,id quod facit.Cauſam Ariſtoteles putat tribus modis dici. Prima,inquit,cauſa eſt ipſa materia;ſine qua nihil poteſt effici. Secũda,opifex. Tertia,forma, quæ vnicuique operi imponitur; tanquam ſtatuæ.Nam hanc Ariſtoteles Idos vocat. Quarta quoque,inquit,his accedit,propoſitum totius operis.Quid ſit hoc,aperiam.Æs prima ſtatuæ cauſa eſt: nunquam enim facta eſſet, niſi fuiſſet id ex quo ea funderetur, duceretúrve.Secunda cauſa artifex eſt:non potuiſſet enim æs illud in habitum ſtatuæ figurari, niſi acceſſiſſent peritæ manus. Tertia cauſa eſt forma:neq;

enim ſtatua iſta Doryphoros aut Diadumenos vocaretur, niſi hæc illi eſſet impreſſa facies. Quarta cauſa eſt;faciendi propoſitum: nam niſi hoc fuiſſet, facta non eſſet. Quid eſt propoſitum? quod inuitauit artificem, quod ille ſecutus fecit. Vel pecunia eſt hoc, ſi venditurus fabricauit: vel gloria, ſi laborauit in nomen: vel religio, ſi donum templo parauit. Ergo & hæc cauſa eſt propter quam fit. An non putas inter cauſas facti operis numerandum, in quo remoto factum non eſſet? His quintum Plato adiicit exemplar, quam ipſe Ideam vocat: hoc eſt enim ad quod reſpiciens artifex, id quod deſtinabat, efficit. Nihil autem ad rem pertinet: vtrum foris habeat exemplar, ad quod referat oculos: an intus, quod ſibi ipſe concepit & poſuit. Hæc exemplaria rerum omnium Deus intra ſe habet, numeroſque vniuerſorum quæ agenda ſunt, & modos mente complexus eſt, plenus his figuris eſt, quas Plato Ideas appellat immortales, immutabiles, infatigabiles. Itaque homines quidem pereunt: ipſa autem humanitas ad quam homo effingitur, permanet, & hominibus laborantibus, intereuntibus, illa nil patitur. Quinque ergo cauſæ ſunt, vt Plato dicit: Id ex quo, id à quo, id quò, id ad quod, id propter quod. Nouiſſimè id quod ex his eſt, tanquam in ſtatua (quia de hac loqui cœpimus) id ex quo, æs eſt. Id à qno, artifex eſt: Id quo forma eſt, quæ aptatur illud ad quod exemplar eſt, quod imitatur is qui facit: Id propter quod, facientis propoſitum eſt: Id quod ex iſtis eſt, ipſa ſtatua. Hęc omnia mundus quoque (vt ait Plato) habet. Faciens, hic Deus eſt: ex quo fit, hæc materia eſt: forma hæc, eſt habitus, & ordo mundi quem videmus.

demus. Exemplar, ſcilicet ad quod Deus hanc magnitudinem operis pulcherrimi fecit,propoſitum,propter quod fecit. Quæris,quid ſit propoſitum Deo? Bonitas, ita certè Plato ait, quæ Deo faiendi mundum cauſa fuit? bonus eſt,bona fecit,bono nulla cuiuſquam boni inuidia eſt. Fecit itaque quàm optimum potuit. Fer ergo iudex ſententiam, & pronuntia,quis tibi veriſimillimum videatur dicere, non quis verum dicat.Id enim tam ſupra nos eſt, quàm ipſa veritas.Hæc quæ ab Ariſtotele & Platone ponitur, turba cauſarum,aut nimium multa,aut nimium pauca comprehendit. Nam ſi quocunque remoto quid effici non poteſt, id cauſam iudicant eſſe faciendi, pauca dixerunt, ponant inter cauſás tempus:nihil ſine tempore poteſt fieri,ponant locum : ſi non fuerit vbi fiat aliquid, ne fiet quidem, ponant motum : nil ſine hóc nec fit nec perit:nulla ſine motu ars, nulla mutatio eſt.Sed nos nũc primã & generalẽ cauſam quærimus,hęc ſimplex eſſe debet.Nã &materia ſimplex eſt. Quærimus, quid ſit cauſa. Ratio faciens, id eſt, Deus. Ita enim quæ nunc retuli,non ſunt multæ & ſingulæ cauſæ, ſed ex vna pendent,ex ea quæ facit. Formam dicis cauſam eſſe : hanc imponit artifex operi, pars eſt, non cauſa. Exemplar quoque non eſt cauſa,ſed inſtrumentum cauſæ neceſſarium. Sic neceſſariũ eſt exemplar artifici, quomodo ſcalprum, quomodo lima, ſine his procedere ars non poteſt, non partes tamen hæc artis, aut cauſæ ſunt. Propoſitum,inquit,artificis,propter quod ad faciendum aliquid accedit, cauſa eſt, vt ſit cauſa, non eſt efficiens cauſa, ſed ſuperueniens. Hæ autem innumerabiles ſunt, nos de cauſa quæri-

mus generali. Illud verò non pro ſolita ipſis ſubtilitate dixerunt, totum mundum & conſummatum opus cauſam eſſe, multum enim intereſt inter opus & cauſam operis. Aut fer ſententiam: aut (quod facilius in eiuſmodi rebus eſt) nega tibi liquere, & nos reuerti iube. Quid te, inquis, delectat tempus inter iſta conterere, quæ tibi nullum affectum eripiunt, nullam cupiditatem abigunt? Ego quidem priora illa ago ac tracto, quibus pacatur animus, & me prius ſcrutor. Deinde hunc mundũ. Ne hoc quidem tempus, vt exiſtimas, perdo. Iſta enim omnia, ſi non concidantur, nec in hanc ſubtilitatem inutilem diſtrahantur, attollunt & leuant animum, qui graui ſarcina preſſus, explicari cupit, & reuerti ad illa quorum fuit. Nam corpus hoc, animi pondus ac pœna eſt: premente illo vrgetur, in vinculis eſt, niſi acceſſit philoſophia: & illum reſpirare rerum naturæ ſpectaculo iuſſit, & à terrenis dimiſit ad diuina. Hæc libertas eius eſt, hæc euagatio: ſubducit interim ſe cuſtodiæ in qua tenetur, & cælo reficitur. Quemadmodum artifices ex alicuius rei ſubtilioris intentione, quæ oculos defatigat, ſi malignum & non præclarum lumen habent, in publicum prodeunt, & in aliqua regione ad populi otium dedicata oculos libera luce delectant: ſic animus in hoc triſti & obſcuro domicilio cluſus, quotiens poteſt, apertum petit, & in rerum naturæ contemplatione requieſcit. Sapiens affectatorque ſapientiæ adhæret quidem in corpore ſuo, ſed optima ſui parte abeſt, & cogitationes ſuas ad ſublimia intendit, & velut ſacramento rogatus, hoc quod viuit ſtipendium putat, ita formatus eſt, vt illi nec amor vitæ, nec odiũ ſit, patitúrq;

mor-

mortalia, quamuis ſciat ampliora ſupereſſe. Interdices mihi inſpectione rerum naturæ, ac toto abductum rediges in partem? Ego non quæram, quæ ſint initia vniuerſorum, quis rerum formator, quis omnia in vna maſſa, & materia inerti conuoluta diſcreuerit? Non quæram, quis ſit artifex huius mundi, qua ratione tanta magnitudo in legem & ordinem venerit, quis ſparſa collegerit, confuſa diſtinxerit, nimia deformitate latentibus faciem diuiſerit: vnde lux tanta fundatur: ignis ſit, an aliquid igne lucidius? Ego iſta non quæram? ego neſciam vnde deſcenderim? ſemel hæc mihi videnda ſint, an ſæpe? Neſciam quo hinc iturus ſim? quæ ſedes expectet animam ſolutam legibus ſeruitutis humanæ? Vetas me cælo intereſſe, id eſt, iubes me viuere capite demiſſo? Maior ſum, & ad maiora genitus, quàm vt mancipium ſim mei corporis: quod equidem non aliter âſpicio, quàm vinculum libertati meæ circundatum. Hoc itaque oppono fortunæ, in quo reſiſtat: nec per illud ad me vllum tranſire vulnus ſino. Quicquid in me poteſt iniuriam pati, hoc eſt in hoc obnoxio domicilio: animus liber habitat: nunquam me caro iſta compellet ad metũ, nũquam ad indignam bono ſimulationem, nunquam in honorem huius corpuſculi mentiar. Cũ viſum fuerit, diſtraham cum illo ſocietatem: & nunc tamen dum hæremus, non erimus ęquis partibus ſocij: animus ad ſe omne ius ducet. Contemptus corporis ſui, certa libertas eſt. Vt ad propoſitũ reuertar, huic libertati multum conferet & illa, de qua modo loquebamur, inſpectio: Nempe vniuerſa ex materia & ex Deo conſtant. Deus iſta temperat; quæ circumfuſa rectorem ſequuntur, & ducem.

Potentius autem eſt quod facit, quod eſt Deus, quàm materia patiens Dei. Quem in hoc mundo locum Deus obtinet, hunc in homine animus:quod eſt illic materia,id nobis corpus eſt. Seruiant ergo deteriora melioribus: fortes ſimus aduerſus fortuita:non contremiſcamus iniurias,non vulnera, non vincula, non egeſtatẽ. Mors quid eſt?aut finis eſt,aut tranſitus,nec deſinere timeo,idem eſt enim quod non cœpiſſe: nec tranſire,quia nuſquam tam anguſtè ero.

Ep. LXVI. Claranvm condiſcipulũ meũ vidi poſt multos annos: non puto expectas vt adiiciam ſenem: ſed mehercules viridem animo ac vigentem, & cum corpuſculo ſuo colluctantem. Iniquè enim ſe natura geſſit,&talem animum malè collocauit:aut fortaſſe voluit hoc ipſum nobis oſtendere, poſſe ingenium fortiſſimum ac beatiſſimum ſub qualibet cute latere. Vicit tamen omnia impedimenta,& ad cetera contemnenda à contemptu ſui venit. Errare mihi viſus eſt qui dixit:

Gratior eſt pulchro veniens è corpore virtus.

Nullo enim honeſtamento eget: ipſa & magnũ ſui decus eſt, & corpus ſuum conſecrat. Certè Claranum noſtrum cœpi intueri: formoſus mihi videtur,& tam rectus corpore quàm eſt animo. Poteſt ex caſa vir magnus exire,poteſt & ex deformi humilique corpuſculo, formoſus animus ac magnus. Quoſdam itaque videtur mihi in hoc natura tales generare,vt approbet virtutem omni loco naſci. Si poſſet per ſe nudos edere animos,feciſſet,nunc quod amplius eſt facit: quoſdam enim edit corporibus impeditos, ſed nihilominus perrumpentes obſtantia. Claranus mihi videtur in exemplar editus: vt ſcire poſſemus

mus non deformitate corporis fœdari animum, ſed pulchritudine animi corpus ornari. Quamuis autem pauciſſimos vna egerimus dies, tamen multi nobis ſermones fuerunt, quos ſubinde egeram, & ad te mittam. Hoc primo die quęſitum eſt, quomodo poſſint paria bona eſſe, ſi triplex eorum condicio eſt. Quædam (vt noſtris videtur) prima bona ſunt: tanquam gaudium, pax, ſalus patriæ. Quædam ſecunda, in materia infelici expreſſa: tanquam tormentorum patiētia, & in morbo graui temperantia. Illa bona directo optamus nobis: hæc, ſi neceſſe erit. Sunt adhuc tertia: tanquam modeſtus inceſſus & cōpoſitus, ac probus vultus, & conueniens prudenti viro geſtus. Quomodo iſta inter ſe paria eſſe poſſunt, cùm alia optanda ſint, alia auerſanda? Si volumus iſta diſtinguere, ad primum reuertamur, & conſideremus id quale ſit. Animus intuens vera, peritus fugiendorum ac petendorū, nō ex opinione, ſed ex natura pretia rebus imponens, toti ſe inferens mundo; & in omnes eius actus contemplationem ſuam mittens, cogitationibus actionibuſque intentus, ex æquo magnus ac vehemens, aſperis blandiſque pariter inuictus, neutri ſe fortunæ ſubmittens, ſupra omnia quæ contingunt acciduntque, eminens, pulcherrimus cum decore, cum viribus ſanus ac ſiccus, imperturbatus, intrepidus: quem nulla vis frangat, quem nec attollant fortuita, nec deprimant. Talis animi virtus eſt, hæc eius facies, ſi ſub vnū veniat aſpectum, & ſemel tota ſe oſtēdat. Cæterùm multæ eius ſpecies ſunt, quæ pro vitæ varietate & pro actionibus explicātur: nec minor fit aut maior ipſa. Decreſcere enim ſummū bonū non poteſt, nec virtuti ire retro licet:

ſed in alias atque alias qualitates conuertitur,ad rerum quas actura eſt habitum figurata : quicquid attigit,in ſimilitudinem ſui adducit & tinguit:actiones,amicitias, interdum domos totas, quas intrauit diſpoſuitque , condecorat : quicquid tractauit,id amabile,conſpicuum,mirabile facit. Itaque vis eius & magnitudo vltra nõ poteſt ſurgere, quando incrementũ maximo non eſt. Nihil inuenies rectius recto, non magis quã verius vero,quàm temperato temperatius,omnis in modo eſt virtus , modus certa menſura eſt. Conſtantia non habet quo procedat, non magis quàm fiducia,aut veritas,aut fides. Quid accedere perfecto poteſt? Nihil. Aut perfectum non erat,cui acceſſit.Ergo ne virtuti quidẽ : cui ſiquid adiici poteſt, defuit. Honeſtum quoque nullam acceſſionem recipit:honeſtum eſt enim propter quod illa quæ retuli.Quid porro decorum & iuſtum,& legitimum? non eiuſdem eſſe formæ putas , certis terminis comprehenſum? Creſcere poſſe,imperfectæ rei ſignum eſt:bonũ omne in eaſdem cadit leges : iuncta eſt priuata & publica vtilitas tam mehercules , quàm inſeparabile eſt,laudandum petendúmq;.Ergo virtutes inter ſe pares ſunt , & opera virtutum , & omnes homines quibus illa contigere.Satorum vero animaliumq; virtutes , cùm mortales ſint, fragiles,caducæque,& incertæ, exiliũt,reſidũtque, & ideo non eodem pretio æſtimantur. Vna inducitur humanis virtutibus regula : vna enim eſt ratio recta,ſimplexque. Nihil eſt diuino diuinius,cæleſti cæleſtius.Mortalia eminent,cadunt , deteruntur, creſcunt, exhauriuntur, implentur.Itaque illis in tam incerta ſorte inæqualitas eſt.Diuinorum vna natura eſt.Ratio autem

nihil aliud eſt, quàm in corpus humanum pars diuini ſpiritus merſa. Si ratio diuina eſt,nullum autem bonum ſine ratione eſt, bonum omne diuinum eſt. Nullum porro inter diuina diſcrimen eſt:ergo nec inter bona. Paria itaque ſunt, gaudium, & fortis atque obſtinata tormentorũ perpeſſio. In vtroque enim eadem eſt animi magnitudo: ſed in altero remiſſa, & laxa, in altero pugnax & intenta. Quid? tu non putas,parem eſſe virtutem eius qui fortiter hoſtiũ mœnia expugnat, & eius qui obſidionem patientiſſimè ſuſtinet?Et magnus Scipio,qui Numantiam claudit & comprimit, cogitque inuictas manus in exitium ipſas ſui verti, & magnus ille obſeſſorum animus, qui ſcit nihil eſſe clauſum, cui mors aperta eſt, & in complexu libertatis expirat. Æquè reliqua quoque inter ſe paria ſunt, tranquillitas, ſimplicitas, libertas,conſtantia,æquanimitas, tolerantia: omnibus enim iſtis vna virtus ſubeſt, quæ animum rectum & indeclinabilem præſtat. Quid ergo?nihil intereſt inter gaudium, & dolorum inflexibilem patientiam?Nihil,quantũ ad ipſas virtutes:plurimum, quantum ad illa, in quibus virtus vtraq; oſtenditur.In altero namque naturalis animi remiſſio ac laxitas,in altero contra naturam dolor. Itaque media ſunt hæc, quæ plurimũ interualli recipiunt. Virtus in vtraque par eſt. Virtutem materia non mutat: nec peiorem facit dura & difficilis,nec meliorem hilaris & læta. Neceſſe eſt ergo æqualia ſint bona vtraque: quia nec hic poteſt ſe melius in hoc gaudio gerere, nec ille melius in illis cruciatibus, duo verò, quibus nihil fieri melius poteſt, paria ſunt. Nam ſi, quæ extra virtutem poſita ſunt, aut mi-

nuere illam, aut augere poſſunt, deſinit vnum bonum eſſe quod honeſtum eſt. Si hoc conceſſeris, omne honeſtũ perit. Quare? dicã: quia nihil honeſtũ eſt, quod ab inuito, quod à coacto fit. Omne honeſtũ voluntariũ eſt. Admiſce illi pigritiam, querelam, tergiuerſationem, metum, quod habet in ſe optimum, perdidit, ſibi placere. Non poteſt honeſtum eſſe, quod non eſt liberum. Nam quod timet, ſeruit. Honeſtum omne ſecurum eſt, tranquillum eſt. Si recuſat aliquid, ſi complorat, ſi malum iudicat, perturbationem recipit, & in magna diſcordia volutatur. Hinc enim ſpecies recti vocat, illinc ſuſpicio mali retrahit. Itaque qui honeſtè aliquid facturus eſt, quicquid opponitur, id etiam ſi incommodum putat, malum non putat. Omne honeſtum, iniuſſum, incoactúmque eſt, ſincerum, & nullo malo mixtum. Scio quid mihi hoc loco reſponderi poſſit. Hoc nobis perſuadere conaris, nihil intereſſe, vtrum aliquis in gaudio ſit, an in equuleo taceat, & tortorem ſuum laſſet. Poteram reſpondere quod Epicurus ait, Sapientem, ſi in Phalaridis tauro peruratur, exclamaturum: Dulce eſt, & ad me nil pertinet. Quid miraris, ſi ego paria bona dico, vnius in conuiuio iacentis, alterius inter tormenta fortiſſimè ſtantis: cùm (quod incredibilius eſt) dicat Epicurus, dulce eſſe torqueri? Et hic reſpõdeo, plurimum intereſſe inter gaudium & dolorem. Si quæratur electio, alterum petam, alterum vitabo. Illud ſecundum naturam eſt, hoc contra. Quamdiu ſic ęſtimantur, magno inter ſe diſſident ſpatio. Cùm verò ad virtutem ventum eſt, vtraque par eſt, & quæ per læta procedit, & quæ per triſtia. Nullum habent momentum vexatio,

xatio & dolor, & quicquid aliud incõmodi eſt: virtute enim obruitur. Quemadmodum minora lumina claritas ſolis obſcurat:ſic dolores,moleſtias,iniurias,virtus magnitudine ſua elidit atque opprimit, & quocunque affulſit, ibi quicquid ſine illa apparet,extinguitur:nec magis vllam portionem habent incommoda,cùm in virtutem inciderint, quàm in mari nimbus. Hoc vt ſcias ita eſſe, ad omne pulchrum vir bonus ſine vlla cunctatione percurret: ſtet illic licet carnifex, ſtet tortor atque ignis, perſeuerabit: nec quid paſſurus,ſed quid facturus ſit, aſpiciet: & ſe honeſtæ rei tanquam bono viro credet: vtilem illam ſibi iudicabit,tutam,proſperam.Eũdem ergo locum habebit apud illum honeſta res,ſed triſtis atq; aſpera, quem vir bonus, pauper,aut exul,ac pallidus. Agedum pone ex alia parte virũ bonũ, diuitiis abundantem, ex altera nihil habentem,ſed in ſe omnia: vterque æquè bonus vir erit, etiam ſi fortuna diſpari vtetur. Idem(vt dixi)in rebus iudicium eſt,quod in hominibus. Æquè laudabilis eſt virtus in corpore valido ac libero poſita, quã in morbido ac vincto.Ergo tua quoq; virtus non magis laudabilis, ſi corpus illæſum tibi & integrũ fortuna præſtiterit,quàm ſi ex aliqua parte mutilatũ. Alioqui hoc erit,ex ſeruorũ habitu dominum æſtimare. Omnia enim iſta in quæ dominium caſus exercet,ſeruilia ſunt, pecunia,& corpus, & honores, imbecilla,fluida,mortalia, poſſeſſionis incertæ. Illa rurſus libera & inuicta opera virtutis, quæ non ideo magis appetenda ſunt, ſi benigniùs à fortuna tractantur, nec minus, ſi aliqua rerum iniquitate premũtur.Quod amicitia in hominibus eſt, hoc in rebus appetitio eſt. Non puto

magis amares virum bonum locupletem,quàm pauperem: nec robuſtum & lacertoſum, quàm gracilem,& languidi corporis.Ergo ne rem quidem magis appetes hilarem aut pacatam, quàm diſtractam & operoſam, & ſi hoc eſt,magis diliges ex duobus æquè bonis viris nitidum & vnctum,quàm puluerulentum & horrentem. Deinde hucuſque peruenies, vt magis diligas integrum omnibus membris & illæſum, quàm debilem aut luſcum. Paulatim faſtidium tuum illo vſque procedet, vt ex duobus æquè iuſtis ac prudentibus comatum & criſpulum malis, quàm recaluaſtrum. Vbi par eſt in vtroq; virtus, non comparet aliarum rerum inæqualitas. Omnia enim alia non partes, ſed acceſſiones ſunt. Nam quis tam iniquam cenſuram inter ſuos agit, vt filium ſanum quàm ægrum magis diligat.procerúmve & excelſum,quàm breuem & modicum? Fetus ſuos non diſtinguunt feræ, & ſe in alimentum pariter omniũ ſternunt. Aues ex æquo partiuntur cibos. Vlixes ad Ithacæ ſuæ ſaxa ſic properat, quemadmodum Agamemnon ad Mycenarum nobiles muros. Nemo enim patriam, quia magna eſt, amat, ſed quia ſua.Quorſum hæc pertinent? vt ſcias,virtutem omnia opera ſua, velut fetus ſuos, iiſdem oculis intueri atque indulgere omnibus,& quidem impenſius laborantibus,quoniam quidem etiam parentũ amor,magis in ea quorũ miſeretur,inclinat.Virtus quoque opera ſua quæ videt affici,& premi, non magis amat, ſed parentum bonorũ more,magis coplectitur ac fouet. Quare non eſt vllũ bonum altero maius? quia non eſt quicquam apto aptius, quia plano nihil eſt planius. Non potes dicere. Hoc magis par eſt

ali-

alicui quàm illud : ergo nec honeſto honeſtius quicquam eſt. Quod ſi par omnium virtutum natura eſt, tria genera bonorum in æquo ſunt. Ita dico,in æquo eſt,moderate gaudere,& moderate dolere. Lætitia illa non vincit hanc animi firmitatem ſub tortore gemitus deuorantẽ. Illa bona optabilia ſunt, hæc mirabilia:vtraque nihilominus paria : quia quicquid incommodi eſt, velamento maioris boni tegitur. Quiſquis hæc imparia iudicat, ab ipſis virtutibus auertit oculos,& exteriora circumſpicit. Bona vera idẽ pendunt,idem patent:falſa multum habent vani. Itaque ſpecioſa & magna contra viſentibus, cum ad pondus reuocata ſunt,fallunt.Ita eſt,mi Lucili, quicquid vera ratio commendat, ſolidũ & æternum eſt: firmat animũ, attollítque,ſemper futurum in excelſo. Illa quæ temere laudantur & vulgi ſententia bona ſunt,inflant inanibus lætos. Rurſus ea quæ timentur tanquam mala, iniiciunt formidinem mentibus, & illas non aliter quàm animalia ſpecies periculi agitant. Vtraque res ergo ſine cauſa animum & diffundit, & mordet : nec illa gaudio, nec hæc metu digna eſt:ſola ratio immutabilis & iudicij tenax eſt. Non enim ſeruit, ſed imperat ſenſibus. Ratio rationi par eſt,ſicut rectum recto:ergo & virtus, quæ non aliud eſt, quàm recta ratio.Omnes virtutes rationes rectæ ſunt.Si rectæ ſunt,& pares ſunt.Qualis ratio eſt,tales & actiones ſunt : ergo omnes pares ſunt. Nam cum ſimiles rationi ſint, ſimiles & inter ſe ſunt pares autẽ actiones inter ſe eſſe dico, quà rectæ ſunt, & honeſtæ. Ceterum magna habebunt diſcrimina variante materia : quæ modò latior eſt, modò anguſtior, modò illuſtris, modò ignobi-

lis: modò ad multos pertinens, modò ad paucos.In omnibus tamen iſtis, id quod optimum eſt, par eſt: tanquam viri boni, omnes pares ſunt,qua boni ſunt: ſed habent differentias ætatis:alius ſenior, alius iunior:,habent corporis, alius formoſus, alius deformis eſt: habent fortunæ,ille diues,hic pauper eſt: ille gratioſus,hic potens, vrbibus notus & populis: ignotus hic pleriſque & obſcurus. Sed per illud quod boni ſunt, pares ſunt. De bonis ac malis ſenſus non iudicat:quid vtile ſit, quid inutile,ignorat. Non poteſt ferre ſententiam, niſi in rem præſentem perductus eſt: nec futuri prouidus eſt, nec præteriti memor:quid ſit conſequens neſcit.Ex hoc autem rerum ordo ſerieſque contexitur, & vnitas vitæ in perfectum itura. Ratio ergo arbitra eſt bonorum ac malorum: aliena & externa pro vilibus habet: & ea quæ neque bona ſunt,neque mala acceſſiones minimas ac leuiſſimas iudicat,omne illi bonum in animo eſt. Cæterum quædam prima exiſtimat, ad quæ ex propoſito venit, tanquam victoriam, bonos liberos,patriæ ſalutem:quædam ſecunda,quæ nō apparent niſi in rebus aduerſis: tanquam æquo animo pati morbum magnum,exilium: quædā media, quæ nihilo magis ſecundum naturam ſunt,quàm contra naturam:tanquam prudenter ambulare,compoſitè ſedere. Non enim minus ſecundum naturam eſt ſedere, quàm aut ſtare aut ambulare. Duo illa ſuperiora,diuerſa ſunt. Prima enim ſecundùm naturam ſunt, gaudere liberorum pietate,patriæ incolumitate. Secunda contra naturam ſunt, fortiter obſtare tormentis,& ſitim perpeti, morbo vrente præcordia.Quid ergo?aliquid contra naturam bonum

eſt?

eſt?Minimè.Sed illud aliquãdo cõtra naturã eſt, in quo bonum illud exiſtit, vulnerari enim & ſubiecto igne tabeſcere, & aduerſa valetudine affligi,contra naturam eſt: ſed inter iſta ſeruare animum infatigabilem,ſecundum naturam eſt. Et vt, quod volo, exprimam breuiter, materia boni aliquando contra naturam:at bonum nunquam: quoniam bonum ſine ratione nullum eſt:ſequitur autem ratio naturam. Quid eſt ergo ratio?naturæ imitatio. Quid eſt ſummũ hominis bonum? ex naturæ voluntate ſe gerere. Non eſt,inquit,dubiũ,quin felicior pax ſit nunquam laceſſita, quàm multo reparata ſanguine. Non eſt dubium,inquit, quin felicior ſit inconcuſſa valetudo,quàm ex grauibus morbis & extrema minitantibus in tutum vi quadam & patientia educta. Eodem modo non erit dubium, quin maius bonũ ſit gaudium, quàm obnoxius animus ad perpetiendos cruciatus vulnerũ aut ignium. Minimè: illa enim quæ fortuita ſunt, plurimũ diſcriminis recipiunt:æſtimantur enim vtilitate ſumentium.Bonorũ vnum propoſitum eſt,conſentire naturæ. Hoc in omnibus par eſt. Cum alicuius in ſenatu ſententiam ſequimur, non poteſt dici: Ille magis aſſentitur quàm ille, ab omnibus in eandem ſententiam itur. Idem de virtutibus dico: omnes naturæ aſſentiuntur. Idem de bonis dico: omnia naturæ aſſentiũtur. Alter adoleſcens deceſſit, alter ſenex, aliquis præter hos infans, cui nihil amplius contigit, quàm proſpicere vitam. Omnes hi æquè fuere mortales, etiam ſi mors aliorum longiùs vitam paſſa eſt procedere, aliorũ in medio flore præcidit, aliorum interrupit principia. Alius inter cœnãdum ſolutus eſt, alterius continuata mors

ſomno eſt,aliquem cõcubitus extinxit. His oppone ferro transfoſſos, aut exanimatos ſerpentum morſu, aut fractos ruina, aut per longam neruorum contractionem extortos minutatim. Aliquorum melior dici, aliquorum peior poteſt exitus: mors quidem omnium par eſt: per quæ venit,diuerſa ſunt:id in quod deſinunt, vnum eſt.mors nulla maior aut minor eſt:habet enim eundem in omnibus modum, finiſſe vitam. Idem tibi de bonis dico:hoc bonum inter meras voluptates eſt,hoc inter triſtia & acerba: illud fortunæ indulgentiam rexit, hoc violentiam domuit:vtrunque æque bonum eſt,quamuis illud plana emolliuerit,hoc aſpera. Idem finis omnium eſt. bona ſunt, laudanda ſunt,virtutem rationémque comitantur. virtus æquat inter ſe, quicquid agnoſcit. Nec eſt quod hoc inter noſtra placita mireris, apud Epicurũ duo bona ſunt, ex quibus ſummum illud beatúmque componitur: vt corpus ſine dolore ſit, animus ſine perturbatione. Hæc bona non creſcunt,ſi plena ſunt. Quo enim creſcet,quod plenum eſt? Dolore corpus caret:quid ad hanc accedere indolentiam poteſt? Animus conſtat ſibi,& placidus eſt : quid accedere ad hanc tranquillitatem poteſt? Quemadmodum ſerenitas cæli non recipit maiorem adhuc claritatem, in ſinceriſſimum nitorem repurgata; ſic hominis corpus animúmque curantis, & bonum ſuum ex vtroque nectentis, perfectus eſt ſtatus; & ſummam voti ſui inuenit, ſi nec æſtus animo eſt,nec dolor corpori.Si qua extrâ blandimenta contingunt,non augent ſummum bonum, ſed, vt ita dicam,condiunt & oblectant : abſolutum enim illud humanæ naturæ bonum, corporis & animi

animi pace contentum eſt. Dabo apud Epicurum tibi etiamnum ſimillimam huic noſtræ diuiſionem bonorum. Alia enim ſunt apud illum, quæ malit contingere ſibi: vt corporis quietem, ab omni incommodo liberam, & animi remiſſionem, bonorum ſuorum contemplatione gaudentis. Alia ſunt, quæ quamuis nolit accidere, nihilominus & laudat & comprobat: tanquam illam, quàm paulò ante dicebam, malæ valetudinis, & dolorum grauiſſimorum perpeſſionem, in qua Epicurus fuit illo ſummo ac fortunatiſſimo die ſuo: ait enim ſe veſicæ & exulcerati ventris tormenta tolerare, vlteriorem doloris acceſſionem non recipientia: eſſe nihilominus ſibi illum beatum diem: beatum autem agere, niſi qui eſt in ſummo bono, non poteſt. Ergo & apud Epicurum ſunt hæc bona, quæ malles non experiri: ſed quia ita res tulit, & amplexanda & laudanda & exæquanda ſummis ſunt. Non poteſt dici hoc non eſſe par maximis bonũ, quod beatæ vitæ clauſulam impoſuit, cui Epicurus extrema voce gratias egit. Permitte mihi, mi Lucili, virorum optime, aliquid audacius dicere. ſi vlla bona maiora eſſe aliis poſſent, hæc ego quæ triſtia videntur, mollibus illis & delicatis prætuliſſem. Maius eſt enim perfringere difficilia, quàm læta moderari. Eadem ratione fit, ſcio, vt aliquis felicitatem bene & calamitatem fortiter ferat. Æque fortis eſſe poteſt, qui pro vallo ſecurus excubuit, nullis hoſtibus caſtra tentantibus: & qui ſucciſis poplitibus in genua ſe excepit, nec arma dimiſit. Macte virtute eſto, ſanguinolentis & ex acie redeuntibus dicitur. Itaque hæc magis laudauerim bona exercitata & fortia, & cum fortuna rixata. Ego dubitem

quin magis laudem truncam illam & retorridã manum Mucij, quàm cuiuſlibet fortiſſimi ſaluam? Stetit hoſtium flammarúmque contemptor, & manum ſuam in hoſtili foculo diſtillantem perſpectauit; donec Porſenna, cuius pœnæ fauebat, glorię inuidit, & ignem inuito eripi iuſſit. Hoc bonum quid ni inter prima numerem, tantóque maius putem, quàm illa ſecura & intentata fortunæ, quanto rarius eſt hoſtē amiſſa manu viciſſe, quàm armata? Quid ergo? inquis, hoc bonum tibi optabis? Quid ni? hoc enim, niſi qui poteſt & optare, non poteſt facere. An potius optem, vt malaciſſandos articulos exoletis meis porrigam, vt muliercula: aut aliquis in mulierculam ex viro verſus, digitulos meos ducat? Quid ni ego feliciorem putem Mucium, qui ſic tractauit ignem, quaſi illam manum tractatori præſtitiſſet? In integrum reſtituit, quicquid errauerat. Confecit bellum inermis ac mancus, & illa manu trunca reges duos vicit.

Ep. LXVII. Vt à communibus initium faciam, ver aperire ſe cœpit: ſed iam inclinatũ in æſtatem. quo tempore calere debebat, intepuit: nec adhuc illi fides eſt: ſæpe enim in hyemem reuoluitur. Vis ſcire quam dubium adhuc ſit? nondum me committo frigido aëri: adhuc rigorem eius infringo. Hoc eſt, inquis, nec calidum, nec frigidũ pati. Ita eſt, mi Lucili. iam ætas mea contenta eſt ſuo frigore: vix media regelatur æſtate. Itaque maior pars in ſtramentis degitur. Ago gratias ſenectuti, quod me lectulo affixit. Quid ni gratias illi hoc nomine agã? Quicquid debebã nolle, non poſſum. Cũ libellis mihi plurimus ſermo eſt. Si quãdo interueniunt epiſtolæ tuæ, tecũ eſſe mihi videor: & ſic afficior

animo,

animo,tanquam tibi non reſcribam,ſed reſpondeam. Itaque & de hoc quod quæris, quaſi colloquar tecum:quale ſit,vna ſcrutabimur. Quæris an omne bonum optabile ſit. Si bonum eſt, inquis,fortiter torqueri,& magno animo vri,& patiẽter ægrotare, ſequitur vt iſta optabilia ſint. Nihil autem video ex iſtis voto dignum.Neminem certe adhuc ſcio eo nomine votũ ſoluiſſe, quod flagellis cæſus eſſet,aut podagra diſtortus, aut equuleo longior factus. Diſtingue,mi Lucili, iſta : & intelliges eſſe in his aliquid optandũ. Tormenta abeſſe à me velim : ſed ſi ſuſtinenda fuerint,vt me in illis fortiter,honeſte, animoſe geram, optabo. Quid ni ego malim non incidere bellum ? ſed ſi inciderit, vt vulnera,vt famẽ, & omnia quæ bellorum neceſſitas fert,generoſe feram, optabo. Non ſum tam demens, vt ægrotare cupiam : ſed ſi ægrotãdum fuerit,vt nihil intemperãter,nihil effeminate faciam, optabo. Ita non incommoda optabilia ſunt,ſed virtus qua perferuntur incommoda. Quidam ex noſtris exiſtiment , omnino aſperorum fortem tolerantiam non eſſe optabilem , ſed nec abominandam quidem : quia voto purum bonum peti debet , & tranquillum, & extra moleſtiam poſitũ. Ego diſſentio. Quare?primum quia fieri non poteſt,vt aliqua res bona quidem ſit,ſed optabilis nõ ſit.deinde ſi virtus optabilis eſt,nullum autem ſine virtute bonum , & omne bonũ optabile.Deinde etiam,ſi tormentorũ fortis patientia optabilis non eſt : etiamnum interrogo, Nonne fortitudo optabilis eſt? Atqui pericula contemnit & prouocat. Pulcherrima pars eius, maximeq; mirabilis illa eſt , nõ cedere ignibus, obuiam ire vulneribus.Interdum tela ne vitare

quidē, ſed pectore excipere. Si fortitudo optabilis eſt, & tormenta patienter ferre optabile eſt: nec tamen ideo ſolummodo ferre tormenta optabile eſt. Hoc enim, fortitudinis pars eſt. Sed ſepara iſta, vt dixi. nihil erit quod tibi faciat errorem. Non enim pati tormenta optabile eſt, ſed pati fortiter. Illud opto fortiter, quod eſt virtus. Quis tamen vnquam hoc ſibi optauit? Quædam vota aperta & profeſſa ſunt, cum particulatim fiunt: quædam latent, cùm vno voto multa comprehenſa ſunt. Tanquam opto mihi vitam honeſtam: vita autem honeſta actionibus variis conſtat. In hac eſt Reguli arca, Catonis ſciſſum manu ſua vulnus, Rutilij exilium, calix venenatus, qui Socratem tranſtulit è carcere in cælum. Ita cum optaui mihi vitam honeſtam, & hæc optaui, ſine quibus interdum honeſta non poteſt eſſe:

---O tẽrque quatẽrque beati,
Queis ante ora patrum, Troiæ ſub mœnibus altis
Contigit oppetere.

Quid intereſt, optes hoc alicui, an optabile fuiſſe fatearis? Decius ſe pro rep. deuouit, & in medios hoſtes concitato equo mortem petens irruit. Alter poſt hunc paternæ virtutis æmulus, conceptis ſollemnibus ac iam familiaribus verbis, in aciem confertiſſimam incurrit, de hoc ſollicitus tantùm vt litaret, optabilem rem putans bonam mortem. Dubitas ergo, an optimū ſit memorabilem mori, & in aliquo opere virtutis? Cum aliquis tormenta fortiter patitur, omnibus virtutibus vtitur fortaſſe, cum vna in promptu ſit, & maxime appareat patientia. Ceterum illic eſt fortitudo: cuius patientia & perpeſſio, & tolerantia, rami ſunt. Illic eſt pruden-

tia,

tia, ſine qua nullum initur conſilium: quæ ſuadet, quod effugere non poſſis, quàm fortiſſimè ferre. Illic eſt conſtantia: quæ deiici loco non poteſt, & propoſitum nulla vi extorquente dimittit. Illic eſt indiuiduus ille comitatus virtutum. Quicquid honeſte fit, vna virtus facit, ſed de conſilij ſententia. Quod autem ab omnibus virtutibus comprobatur, etiam ſi ab vna fieri videtur, optabile eſt. Quid? tu exiſtimas ea tantum optabilia eſſe, quæ per voluptatem & otiũ veniũt? quæ excipiuntur foribus ornatis? Sunt quædam triſtes voluptates, ſunt quædam vota, quæ non gratulantium cœtu, ſed adorantium venerantiũmque celebrantur. Ita tu non putas Regulum optaſſe, vt ad Pœnos perueniret? Indue magni viri animum, & ab opinionibus vulgi ſecede pauliſper: cape quantam debes virtutis pulcherrimæ ac magnificentiſſimæ ſpeciem, quæ nobis non ſertis, ſed ſudore & ſanguine colenda eſt. aſpice M. Catonem, ſacro illi pectori puriſſimas manus admouentem, & vulnera parum demiſſa laxantem. Vtrum illi tandem dicturus es, Vellem quæ velles, &, Moleſte fero: an, Feliciter, quod agis? Hoc loco mihi Demetrius noſter occurrit, qui vitam ſecuram, & ſine vllis fortunæ incurſionibus mare mortuum vocat. Nihil habere ad quod exciteris, ad quod te concites, cuius denuntiatione & incurſu firmitatem animi tui tentes: ſed in otio inconcuſſo iacere, non eſt tranquillitas, malacia eſt. Attalus Stoicus dicere ſolebat: Malo me fortuna in caſtris ſuis, quàm in deliciis habeat. torqueor, ſed fortiter. bene eſt, occidor, ſed fortiter. bene eſt. Audi Epicurum. dicet, Et dulce eſt. Ego tam honeſtæ rei ac ſeueræ nunquam molle nomen

imponá. Vror, ſed inuictus. Quid ni optabile ſit, non quod vrit me ignis, ſed quod non vincit? Nihil eſt virtute præſtantius, nihil pulchrius: & bonum eſt, & optabile, quicquid ex huius geritur imperio.

EP. LXVIII. CONSILIO tuo accedo: abſcōde te in otio, ſed & ipſum otiū abſconde. Hoc te facturū, Stoicorum etiā ſi non præcepto, at exēplo licet ſcias: ſed ex præcepto quoque facies. Id tibi, cùm voles approbabo. Nec ad omnem Remp. mittimus, nec ſemper, nec ſine vllo fine. Præterea cùm ſapiēti Remp. ipſo dignam dedimus id eſt, mundum, non eſt extra Remp. etiā ſi ſeceſſerit, immo fortaſſe relicto vno angulo, in maiora atque ampliora tranſit, & cælo impoſitus, intelligit, cùm ſellam aut tribunal aſcenderat, quàm humili loco ſederit. Depono hoc apud te: nunquam plus agere ſapientem, quàm cùm in conſpectum eius diuina atque humana venerunt. Nunc ad illud reuertor, quod ſuadere tibi cœperam, vt otium tuum ignotum ſit. Non eſt quod inſcribas tibi philoſophiam. Atque etiam aliud propoſito tuo nomen impone: valetudinem & imbecillitatem vocato, & deſidiam. Gloriari otio, iners ambitio eſt. Animalia quædam, ne inueniri poſſint, veſtigia ſua circa cubile ipſum confundunt. Idem tibi faciendum eſt: alioqui non deerunt qui perſeſequātur. Multi aperta tranſeunt, condita & obſtruſa rimantur. furē ſignata ſollicitant. Vile videtur quicquid patet: aperta effractarius præterit. Hos mores habet populꝰ, hos imperitiſſimus quiſq; in ſecreta erūpere cupit. Optimū itaque eſt, non iactare ſuum. Iactandi autem genus eſt, nimis latere, & à conſpectu hominū ſecedere.

Ille

Ille Tarentum ſe abdidit, ille Neapoli incluſus eſt, ille multis annis non tranſit domus ſuæ limen. Conuocat turbam, quiſquis otio ſuo aliquam fabulam impoſuit. Cùm ſeceſſeris, non eſt agẽdum hoc, vt de te homines loquantur, ſed vt ipſe tecum loquaris. Quid autem tecum loquaris? Quod homines de aliis libentiſſimè faciunt. De te apud te malè exiſtima. Aſſueſce & dicere verum, & audire. Id autem maximè tracta, quod in te eſſe infirmiſſimum ſenties. Nota habet quiſque ſui corporis vitia. Itaque alius vomitu leuat ſtomachum, alius frequenti cibo fulcit, alius interpoſito ieiunio corpus exhaurit & purgat. Hi quorum pedes dolor repetit, aut vino aut balneo abſtinent: in cetera negligentes, huic, à quo ſæpe infeſtantur, occurrunt. Sic in animo noſtro ſunt quaſi cauſariæ partes, quib. adhibẽda curatio eſt. Quid in otio facio? vlcus meũ curo. Si oſtenderẽ tibi pedẽ turgidum, liuidã manum, aut contracti cruris aridos neruos, permitteres mihi vno loco iacere, & fouere morbum meum. Maius malum eſt hoc, quod non poſſum tibi oſtẽdere. In pectore collectio & vomica eſt. Nolo laudes, nolo dicas, O magnum virum? contẽpſit omnia, & dãnatis humanæ vitæ furoribus fugit: Nihil dãnaui niſi me: non eſt quod proficiendi cauſa venire ad me velis. Erras, qui hinc aliquid auxilij ſperas. Nõ medicus, ſed æger hic habitat. Malo illa, cùm diſceſſeris, dicas, Ego iſtum beatum hominem putabã & eruditum: erexeram aures, deſtitutus ſum, nihil vidi, nihil audiui quod concupiſcerẽ, ad quod reuerterer. Si hoc ſentis, ſi hoc loqueris, aliquid profectum eſt. Malo ignoſcas otio meo, quàm inuideas. Otiũ, inquis, Seneca mihi

commendas? ad Epicureas voces dilaberis. Otium tibi commendo, in quo maiora agas & pulchriora, quàm quæ reliquiſti. Pulſare ſuperbas potentiorum fores, digerere in litteram ſenes orbos, plurimum in foro poſſe, inuidioſa potentia ac breuis eſt, &, ſi verum æſtimes, ſordida. Ille me gratia forenſi longe antecedit. Ille ſtipendiis militaribus & quæſita per hoc dignitate. Ille clientum turba. Huius turbæ par eſſe non poſſum, huius gratiæ. Tanti eſt ab hominibus vinci, dum à me fortuna vincatur. Vtinam quidem hoc propoſitum ſequi olim fuiſſet animus tibi: vtinam de vita beata non in conſpectu mortis ageremus, ſed nunc quoque non moremur. Multa enim quæ ſuperuacua eſſe & mimica credituri fuimus rationi, nunc experientię credimus. Quod facere ſolent qui ſerius exeũt, & volunt tempus celeritate reparare, calcar addamus. hæc ætas optime facit ad hæc ſtudia. Iam deſpumauit, iam vitia primo feruore adoleſcentiæ indomita laſſauit: non multum ſupereſt vt extinguat. Et quando, inquis, tibi proderit iſtud, quod in exitu diſcis, aut in quam rem? in hanc, vt exeam melior. Non eſt tamen quod exiſtimes, vllam ætatem aptiorem eſſe ad bonam mentem, quàm quæ ſe multis experimentis, longa ac frequenti rerum patientia domuit, quæ ad ſalutaria, mitigatis affectibus, venit. Hoc eſt breuis huius boni tempus. quiſquis ſenex ad ſapientiam peruenit, annis peruenit.

EP. LXIX. MVTARE te loca, & in alium de alio tranſilire nolo. Primum, quia tam frequens migratio inſtabilis animi eſt. coaleſcere otio non potes, niſi deſinas circumſpicere & errare. Vt animum poſſis continere, prius corporis tui fugam

fugam ſiſte. Deinde plurimum remedia continuata proficiunt. Interrumpenda non eſt quies, & vitæ prioris obliuio. Sine dediſcere oculos tuos: ſine aures aſſueſcere ſanioribus verbis. quotiens proceſſeris, in ipſo tranſitu aliqua quæ renouent cupiditates tuas, tibi occurrēt. quemadmodum ei qui amorem exuere conatur, euitanda eſt omnis admonitio dilecti corporis: nihil enim facilius quàm amor recrudeſcit: ita qui deponere vult deſideria rerum omnium, quarum cupiditate flagrauit, & oculos & aures ab his quæ reliquit, auertat. Cito rebellat affectus: quocunque ſe verterit, pretium aliquod præſens occupationis ſuæ aſpiciet. Nullum ſine auctoramento malum eſt. Auaritia pecuniam promittit: luxuria multas ac varias voluptates: ambitio purpuram & plauſum, & ex hoc potentiam, & quicquid potentia poteſt. Mercede te vitia ſollicitant. hic tibi gratis viuendum eſt. Vix effici toto ſæculo poteſt, vt vitia tam longa licentia tumida ſubigantur & iugum accipiant, nedum, ſi tam breue tempus per interualla diſcindimus. Vnam quamlibet rem vix ad perfectum reducit aſſidua vigilia & intentio. Si me quidem velis audire, hoc meditare. exerce te, vt mortem & excipias, & ſi ita res ſuadebit, accerſas. Intereſt nihil, an illa ad nos veniat, an ad illam nos. Illud imperitiſſimi cuiuſque verbum falſum eſſe ipſe tibi perſuade: Bella res eſt, mori ſua morte. Illud præterea tecum licet cogites: Nemo niſi ſuo die moritur. Nihil perdis ex tuo tempore. Nam quod relinquis, alienum eſt.

Ep. LXX. Poſt longum interuallum Pompeios tuos vidi. in conſpectum adoleſcentiæ meæ reductus ſum. quicquid illic iuuenis fece-

ram, videbar mihi facere adhuc poſſe, & paulò antè feciſſe. Prænauigamus, mi Lucili,vitam, & quemadmodum in mari,vt ait Virg.noſter.

----Terræq; vrbeſque recedunt.

ſic in hoc curſu rapidiſſimi temporis primum pueritiam abſcondimus, deinde adoleſcentiam, deinde quicquid eſt illud inter iuuenem & ſenem medium, in vtriuſque confinio poſitum: deinde ipſius ſenectutis optimos annos. Nouiſſimè incipit oſtendi publicus finis generis humani. Scopulum eſſe illum putamus, dementiſſimi?Portus eſt aliquando petendus,nũquam recuſandus. In quem ſi quis intra primos annos delatus eſt,non magis queri debet,quàm qui cito nauigauit. Alium enim, vt ſcis, venti ſegnes ludunt ac detinent, & tranquillitatis lẽtiſſimo tædio laſſant: alium pertinax flatus celerrimè perfert. Idem euenire nobis puta,alios vita velociſſimè adduxit, quo veniendum erat etiam cunctantibus: alios macerauit & coxit: quæ, vt ſcis, non ſemper retinenda eſt. Non enim viuere bonum eſt,ſed bene viuere. Itaque ſapiens viuit, quantum debet, non quãtum poteſt. Videbit vbi victurus ſit,cum quibus, quomodo,quid acturus.Cogitat ſemper,qualis vita, non quanta ſit. Si multa occurrunt moleſta, & tranquillitatem turbantia, emittit ſe: nec hoc tantùm in neceſſitate vltima facit, ſed cùm primùm illi cœperit ſuſpecta eſſe fortuna,diligẽter circumſpicit, nunquid illo die deſinendum ſit. Nihil exiſtimat ſua referre, faciat finẽ, an accipiat:tardius fiat,an citius. Non tanquam de magno detrimento timet. Nemo multum ex ſtillicidio poteſt perdere.Citius mori,vel tardius ad rẽ non pertinet:bene mori,aut malè,ad rẽ pertinet.

tinet.

pertinet : bene autem mori, eſt effugere malè viuendi periculum. Itaque effeminatiſſimam vocem illius Rhodij exiſtimo qui cùm in caueã côiectus eſſet à tyrãno,& tanquam ferũ aliquod animal,aleretur, ſuadenti cuidam vt abſtineret cibo: Omnia,inquit, homini dum viuit ſperanda ſunt. Vt ſit hoc verum,non omni pretio vita emenda eſt. Quædam licet magna, licet certa ſint,tamen ad illa turpi infirmitatis confeſſione non veniam. Ego cogitem in eo qui viuit omnia poſſe fortunam,potiùs quàm cogitem in eo qui ſcit mori,nihil poſſe fortunam? Aliquando tamen, etiam ſi certa mors inſtabit, & deſtinatum ſibi ſupplicium ſciet,non commodabit pœnæ ſuæ manum. Stultitia eſt,timore mortis mori. Venit qui occidat. Expecta,quid occupas? quare ſuſcipis alienæ crudelitatis procurationem? Vtrum inuides carnifici tuo, an parcis? Socrates potuit abſtinentia finire vitam,& inedia potius quàm veneno mori. triginta tamen dies in carcere & in expectatione mortis exegit: non hoc animo tanquam omnia fieri poſſent, tanquam multas ſpes tam longum tempus reciperet, ſed vt præberet ſe legibus, vt fruendum amicis extremum Socratem daret. Quid erat ſtultius, quàm mortem contemnere, venenum timere? Scribonia grauis fœmina, amita Druſi Libonis fuit, adoleſcentis tam ſtolidi, quàm nobilis, maiora ſperantis, quàm aut illo ſæculo quiſquam ſperare poterat, aut ipſe vllo. cùm æger à ſenatu in lectica relatus eſſet, non ſanè frequentibus obſequiis: omnes enim neceſſarij deſeruerant impiè, iam non reum, ſed funus: habere cœpit conſiliũ, vtrũ conſciſceret ſibi mortem, an expectaret. Cui Scribonia: Quid te, in-

quit,delectat alienum negotium agere? Perſuaſit. Manus ſibi attulit,nec ſine cauſa. Nam poſt diem tertium aut quartum inimici moriturus arbitrio, ſi viuit, alienum negotium agit. Non poſſis itaque de re in vniuerſum pronuntiare, cùm mortem vis externa denunciat,occupanda ſit,an expectanda.Multa enim ſunt,quæ in vtrãque partem trahere poſſunt.Si altera mors cum tormento, altera ſimplex & facilis eſt, quid ni huic iniicienda ſit manus? Quemadmodum nauim eligam nauigaturus, & domum habitaturus, ita mortem vtique qua ſum exiturus è vita meliorem. Præterea quemadmodum non vtiq; melior eſt longior vita, ſic peior vtique mors longior. In nulla re magis,quàm in morte,morem animo gerere debemus. Exeat qua impetũ cepit:ſiue ferrum appetit,ſiue laqueum,ſiue aliquam potionem venas occupantem: pergat, & vincula ſeruitutis abrumpat. Vitam & aliis approbare quiſque debet,mortem ſibi optima eſt, quæ placet. Stultè hæc cogitantur. Aliquis dicet me parum fortiter feciſſe,aliquis nimis temerè, aliquis fuiſſe aliquod genus mortis animoſius. Vis tu cogitare id in manibus eſſe,conſilium,ad quod fama non pertinet?Hoc vnum intuere,vt te fortunæ quàm celerrimè eripias. Alioqui aderunt qui de facto tuo malè exiſtiment. Inuenies etiam profeſſos ſapientiam,qui vim afferẽdam vitæ ſuæ negent, & nefas iudicent ipſum interemptorem ſui fieri.Expectandum eſſe exitum,quem natura decreuit. Hoc qui dicit,non videt,ſe libertati viam claudere. Nil melius æterna lex fecit, quàm quòd vnũ introitum nobis ad vitam dedit,exitus multos. Ego expectẽ, vel morbi crudelitatem, vel hominis,cùm poſ-

ſim

ſim per media exire tormenta, & aduerſa diſcutere? Hoc eſt vnum, cur de vita non poſſimus queri, neminem tenet. Bono loco res humanæ ſunt, quod nemo niſi vitio ſuo miſer eſt. Placet? viue. non placet? licet eo reuerti vnde veniſti. Vt dolorem capitis leuares, ſanguinem ſæpe emiſiſti: ad extenuandum corpus venæ percutitur. Non opus eſt vaſto vulnere diuidere præcordia. ſcalpello aperitur ad illam magnam libertatem via: & puncto ſecuritas conſtat. Quid ergo eſt, quod nos facit pigros inerteſque? Nemo noſtrum cogitat, quandoque ſibi ex hoc domicilio exeundum. Sic veteres inquilinos indulgentia loci & conſuetudo, etiam inter iniurias detinet. Vis aduerſus hoc corpus liber eſſe? Tanquam migraturus habita: propone tibi quandoque hoc contubernio carendum, fortior eris ad neceſſitatem exeundi. Sed quemadmodum ſuus finis veniet in mentem, omnia ſine fine concupiſcentibus? Nullius rei meditatio tam neceſſaria eſt. Alia enim exercentur fortaſſe in ſuperuacuum, aduerſus paupertatem præparatus eſt animus? permanſere diuitiæ, ad contemptum nos doloris armauimus? nunquam à nobis exiget huius virtutis experimentum integri ac ſani felicitas corporis, vt fortiter amiſſorum deſideria pateremur, præcepimus nobis? omnes quos amabamus, ſuperſtites fortuna ſeruauit, huius vnius rei vſum qui exigat dies, veniet. Non eſt quod exiſtimes, magnis tantùm viris hoc robur fuiſſe, quo ſeruitutis humanæ clauſtra perrûperent, non eſt quod iudices, hoc fieri niſi à Catone non poſſe, qui quam ferro nõ emiſerat animã, manu extraxit: eum viliſſimæ ſortis homines ingenti impetu

in tutum euaſerint,cumque cõmodo mori non licuiſſet, nec ad arbitrium ſuum inſtrumenta mortis eligere,obuia quæque rapuerunt,& quæ natura non erant noxia,vi ſua tela fecerũt. Nuper in ludo beſtiariorum,vnus è Germanis,cùm ad matutina ſpectacula pararetur, ſeceſſit ad exonerandum corpus, nullum aliud illi dabatur ſine cuſtode ſecretum, ibi lignum id quod ad emundanda obſcœna adhærente ſpongia poſitum eſt,totũ in gulam farſit, & vi præcluſis faucibus ſpiritum eliſit. Hoc fuit morti contumeliã facere,ita prorſus, parum mundè, & parum decenter. Quid eſt ſtultius,quàm faſtidiosè mori? O virum fortem! ô dignum,cui fati daretur electio! quàm fortiter ille gladio vſus eſſet, quàm animosè in profundam ſe altitudinem maris, aut abſciſſæ rupis immiſiſſet: Vndique deſtitutus,inuenit quemadmodum & mortem ſibi deberet,& telum: vt ſcias ad moriendum nihil aliud in mora eſſe,quàm velle. Exiſtimetur de facto hominis acerrimi, vt cuiq; viſum erit,dum hoc conſtet,præferendam eſſe ſpurciſſimã mortem ſeruituti mundiſſimæ. Quoniam cœpi ſordidis exemplis vtiq; perſeuerabo,plus enim à ſe quiſq; exiget, ſi viderit hanc rem etiam à contemptiſſimis poſſe cõtemni. Catones,Scipionéſque,& alios, quos audire cum admiratione cõſueuimus, ſupra imitationem poſitos putamus. Iam ego iſtam virtutem habere tam multa exẽpla in ludo beſtiario, quàm in ducibus belli ciuilis oſtendam. Cùm adueheretur nuper inter cuſtodias quidam ad matutinum ſpectaculum miſſus, tanquam ſomno premente nutaret,caput vſque eò demiſit, donec radiis insereret,& tam diu ſe in ſedili ſuo tenuit, donec ceruicem cir-

circumactu rotæ frangeret , eodem vehiculo quo ad pœnam ferebatur, pœnam effugit.Nihil obſtat erumpere & exire cupiēti. In aperto nos natura cuſtodit.Cui permittit neceſſitas ſua,circumſpiciat exitum mollem. Cui ad manū plura ſunt,per quę ſeſe aſſerat,is delectum agat,& qua potiſſimum liberetur conſideret. Cui difficilis occaſio eſt , is proximam quamque pro optima arripiat,ſit licet inaudita, ſit noua. Non deerit ad mortem ingenium,cui non defuerit animus. Vides quemadmodum extrema quoque mancipia,vbi illis ſtimulos adegit dolor, excitentur, & intentiſſimas cuſtodias fallant. Ille vir magnus eſt. qui mortem ſibi non tantùm imperauit,ſed inuenit.Ex eodem tibi munere multa exempla promiſi.Secundo Naumachiæ ſpectaculo vnus è barbaris lanceā , quam in aduerſarios acceperat,totam iugulo ſuo immerſit.Quare,inquit, non omne tormentum , omne ludibrium iam dudum effugio? Quare ego mortem armatus expecto ? Tanto hoc ſpecioſius ſpectaculum fuit , quanto honeſtius mori diſcunt homines, quàm occidere. Quid ergo? quod animi perditi noxioſiq; habent,non habebūt illi, quos aduerſus hos caſus inſtruxit lōga meditatio , & magiſtra rerum omnium ratio ? Illa nos docet, fati varios eſſe acceſſus,finem eundem.Nihil autem intereſſe, vnde incipiat quod venit. Eadem illa ratio monet,vt,ſi licet, moriaris ſine dolore.Sin autem non poteſt,fac quemadmodum potes,& quicquid obuenerit ad vim afferendam tibi,inuadas. Iniurioſum eſt rapto viuere : at contra pulcherrimum mori rapto.

EP.LXXI.SVBINDE me de reb.ſingulis cōſulis, oblitus vaſto nos mari diuidi,cum magna

pars conſilij ſit in tempore, neceſſe eſt euenire, vt de quibuſdam rebus tunc ad te perferatur ſententia mea, cùm iam contraria potior eſt. Conſilia enim rebus aptantur; res noſtræ feruntur, immo voluuntur. Ergo conſilium ſub die naſci debet: & hoc quoque tardum eſt nimis: ſub manu. quod aiunt, naſcatur. Quemadmodum autem inueniatur, oſtendam. Quotiens quid fugiendum ſit, aut quid petendum, voles ſcire, ad ſummum bonum & propoſitum totius vitę reſpice. Illi enim conſentire debet quicquid agimus. non diſponet ſingula, niſi cui iam vitæ ſuæ ſumma propoſita eſt. Nemo, quamuis paratos habeat colores, ſimilitudinem reddet, niſi iam conſtet quid velit pingere. Ideo peccamus, quia de partibus vitæ omnes deliberamus, de tota nemo deliberat. Scire debet quid petat ille, qui ſagittam vult mittere & tunc dirigere, & moderari manu telum. Errant conſilia noſtra, quia non habent quo dirigantur. Ignoranti quē portum petat, nullus ſuus ventus eſt. Neceſſe eſt multum in vita noſtra caſus poſſit, quia viuimus caſu. Quibuſdam autem euenit, vt quædā ſcire ſe neſciant: quemadmodum quærimus ſæpe eos, cùm quibus ſtamus, ita plærumque finem ſummi boni ignoramus appoſitum, nec multis verbis, nec circuitu longo, quid ſit ſummum bonum colliges, digito, vt ita dicam, demonſtrandum eſt, nec in multa ſpargendum, Quid enim ad rem pertinet in particulas illud diducere, cùm poſſis dicere: Summum bonum eſt, quod honeſtum eſt? & quod magis admireris, Vnum bonum eſt, quod honeſtum eſt. Cætera falſa & & adulterina bona ſunt. Hæc ſi perſuaſeris tibi, & virtutem adamaueris (amare enim parum

rum eſt) quicquid illa contigerit, id tibi,qualecunque aliis videbitur, fauſtum felíxque erit:& torqueri, ſi modo iacueris ipſo torquente ſecurior:& ægrotare,ſi non maledixeris fortunæ, ſi non ceſſeris morbo.Omnia denique quæ cæteris videntur mala,& manſueſcent,& in bonum abibunt, ſi ſuper illa eminueris, hoc liqueat, nihil eſſe bonum, niſi honeſtum: & omnia incommoda ſuo iure bona vocabuntur,quæ modo virtus honeſtauerit.Multis videmur maiora promittere ,quàm recipit humana condicio, non immerito, ad corpus enim reſpiciunt, reuertantur ad animum, iam hominem Deo metientur. Erige te,Lucili, virorum optime,& relinque iſtum ludum literarium philoſophorum, qui rem magnificentiſſimam ad ſyllabas vocant, qui animum minuta docendo diminuunt & conterunt, fies ſimilis illis, qui inuenerunt iſta, non qui docent, & id agunt, vt philoſophia potius difficilis quàm magna videatur. Sequere illos, ſi quid apud te habeo auctoritatis.Socrates,qui totã philoſophiã reuocauit ad mores, hãc ſummam dixit eſſe ſapientiã, Bona maláque diſtinguere. Vt ſis beatus,inquit, & te alicui ſtultum videri ſine,quiſquis volet tibi contumeliam facere, faciat,tu tamẽ nihil patieris,ſi modo tecum erit virtus. Si vis, inquit, beatus eſſe,ſi fide bona vir bonus,ſine contemnat te aliquis.Hoc nemo præſtabit,niſi qui omnia bona exæquauerit: quia nec bonum ſine honeſto eſt: & honeſtum in omnibus par eſt. Quid ergo?nihil intereſt inter præturã Catonis, & repulſam? Nihil intereſt vtrũ Pharſalica acie Cato vincatur,an vincat? Hoc eius bonum,quo victis partibus non poteſt vinci, par erat illi

pars conſilij ſit in tempore, neceſſe eſt euenire, vt de quibuſdam rebus tunc ad te perferatur ſententia mea, cùm iam contraria potior eſt. Conſilia enim rebus aptantur; res noſtræ feruntur, immo voluuntur. Ergo conſilium ſub die naſci debet: & hoc quoque tardum eſt nimis: ſub manu, quod aiunt, naſcatur. Quemadmodum autem inueniatur, oſtendam. Quotiens quid fugiendum ſit, aut quid petendum, voles ſcire, ad ſummum bonum & propoſitum totius vitę reſpice. Illi enim conſentire debet quicquid agimus. non diſponet ſingula, niſi cui iam vitæ ſuæ ſumma propoſita eſt. Nemo, quamuis paratos habeat colores, ſimilitudinem reddet, niſi iam conſtet quid velit pingere. Ideo peccamus, quia de partibus vitæ omnes deliberamus, de tota nemo deliberat. Scire debet quid petat ille, qui ſagittam vult mittere & tunc dirigere, & moderari manu telum. Errant conſilia noſtra, quia non habent quo dirigantur. Ignoranti quē portum petat, nullus ſuus ventus eſt. Neceſſe eſt multum in vita noſtra caſus poſſit, quia viuimus caſu. Quibuſdam autem euenit, vt quædā ſcire ſe neſciant: quemadmodum quærimus ſæpe eos, cùm quibus ſtamus, ita plærumque finem ſummi boni ignoramus appoſitum, nec multis verbis, nec circuitu longo, quid ſit ſummum bonum colliges, digito, vt ita dicam, demonſtrandum eſt, nec in multa ſpargendum. Quid enim ad rem pertinet in particulas illud diducere, cùm poſſis dicere: Summum bonum eſt, quod honeſtum eſt? & quod magis admireris, Vnum bonum eſt, quod honeſtum eſt. Cætera falſa & & adulterina bona ſunt. Hæc ſi perſuaſeris tibi, & virtutem adamaueris (amare enim pa-

rum

rum eſt) quicquid illa contigerit, id tibi,qualecunque aliis videbitur, fauſtum felíxque erit:& torqueri, ſi modo iacueris ipſo torquente ſecurior:& ægrotare,ſi non maledixeris fortunæ, ſi non ceſſeris morbo.Omnia denique quæ cæteris videntur mala,& manſueſcent,& in bonum abibunt, ſi ſuper illa eminueris, hoc liqueat, nihil eſſe bonum, niſi honeſtum: & omnia incommoda ſuo iure bona vocabuntur,quæ modo virtus honeſtauerit.Multis videmur maiora promittere, quàm recipit humana condicio, non immerito, ad corpus enim reſpiciunt, reuertantur ad animum, iam hominem Deo metientur. Erige te,Lucili, virorum optime,& relinque iſtum ludum literarium philoſophorum, qui rem magnificentiſſimam ad ſyllabas vocant, qui animum minuta docendo diminuunt & conterunt, fies ſimilis illis, qui inuenerunt iſta, non qui docent, & id agunt, vt philoſophia potius difficilis quàm magna videatur. Sequere illos, ſi quid apud te habeo auctoritatis.Socrates,qui totã philoſophiã reuocauit ad mores, hãc ſummam dixit eſſe ſapientiã, Bona maláque diſtinguere. Vt ſis beatus,inquit, & te alicui ſtultum videri ſine,quiſquis volet tibi contumeliam facere, faciat,tu tamẽ nihil patieris,ſi modo tecum erit virtus. Si vis, inquit, beatus eſſe,ſi fide bona vir bonus,ſine contemnat te aliquis.Hoc nemo præſtabit,niſi qui omnia bona exæquauerit: quia nec bonum ſine honeſtò eſt: & honeſtum in omnibus par eſt, Quid ergo?nihil intereſt inter præturã Catonis, & repulſam? Nihil intereſt vtrũ Pharſalica acie Cato vincatur,an vincat? Hoc eius bonum,quo victis partibus non poteſt vinci, par erat illi

bono,quo victor rediret in patriam, & componeret pacem?.Quid ni par ſit? eadem enim virtute & mala fortuna vincitur, & ordinatur bona, virtus autem non poteſt maior aut minor fieri.Vnius ſtaturæ eſt. Sed Cn. Pompeius amittet exercitum: ſed ille pulcherrimus reip. prætextus optimates,& prima acies Pompeianarum partium,ſenatus ferens arma,vno prælio profligabuntur:& tam magni ruina imperij,in totum diſſiliet orbem, aliqua pars eius in Ægypto, aliqua in Africa, aliqua in Hiſpania cadet, ne hoc quidem miſeræ Reip.continget,ſemel ruere.Omnia licet fiant,Iubam in regno ſuo, non locorum notitia adiuuet, non popularium pro rege. ſuo virtus obſtinatiſſima. Vticenſium quoque fides malis fracta deficiat,& Scipionem in Africa nominis ſui fortuna deſtituat, olim prouiſum eſt,ne quid Cato detrimenti capiat. Victus eſt tamen. Et hoc numera inter repulſas Catonis.Tam magno animo feret aliquid ſibi ad victoriam, quàm ad præturam obſtitiſſe. Quo die repulſus eſt,luſit: qua nocte periturus fuit,legit. Eodem loco habuit, prætura & vita excedere. omnia quæ acciderent,ferenda eſſe perſuaſerat ſibi. Quid ni ille mutationem Reipubl. forti & æquo pateretur animo? Quid enim mutationis periculo exceptum? non terra,non cælum, non totus hic rerum omnium contextus, quamuis Deo agente ducatur: non ſemper tenebit hunc ordinem:ſed illum ex hoc curſu aliquis dies deiiciet.Certis eunt cuncta temporibus: naſci debent,creſcere,extingui.Quæcunque vides ſupra nos currere,& hæc quibus innixi atque impoſiti ſumus veluti ſolidiſſimis, carpentur ac deſinent.Nulli non ſenectus ſua eſt. Inæqualibus iſta

ſta ſpatiis eodem natura demittit, quicquid eſt, non erit, nec peribit, ſed reſoluetur. Nobis ſolui perire eſt. Proxima enim intuemur: ad vlteriora non proſpicit mens hebes, & quæ ſe corpori addixerit: alioqui fortius finem ſui ſuorúmque pateretur, ſi ſperaret omnia illa ſic in vitam mortemq́ue per vices ire, & compoſita diſſolui, diſſoluta componi: in hoc opere æternam artem cuncta temperantis Dei verti. Itaque Cato cùm æuum animo percurrerit, dicet: Omne humanum genus, quodque eſt, quodque erit, morte damnatum eſt, omnes quæ vſquam rerum potiuntur vrbes, quæq́ue alienorum imperiorum magna ſunt & decora, vbi fuerint, aliquando quæretur, & vario exitij genere tollentur: alias deſtruent bella: alias deſidia, paxq́ue ad inertiam verſa conſumet, & magnis opibus exitioſa res luxus. Omnes hos fertiles campos repentina maris inundatio abſcondet, aut in ſubitam cauernam conſidentis ſoli lapſus abducet. Quid eſt ergo, quare indigner, aut doleam, ſi exiguo momento publica fata præcedo? Magnus animus Deo pareat: & quicquid lex vniuerſi iubet, ſine cunctatione patiatur, aut in meliorem emittitur vitam, lucidius tranquilliuſq́ue inter diuinā mãſurus: aut certè ſine vllo futurus incommodo, naturæ ſuæ remiſcebitur, & reuertetur in totum. Non eſt ergo M. Catonis maius bonum honeſta vita, quàm mors honeſta: quoniam non intenditur virtus. Idem eſſe dicebat Socrates veritatem & virtutẽ: quomodo illa non creſcit, ſic nec virtus quidẽ habet numeros ſuos, plena eſt. Non eſt itaq; quod miteris paria eſſe bona, & quæ ex propoſito ſumenda ſunt, & quæ ſubita res tulit. Nã ſi hãc in-

æqualitatem receperis, vt fortiter torqueri in minoribus bonis numeres, numerabis etiam in malis: & infelicem Socratem dices in carcere, infelicem Catonem vulnera ſua animoſiùs quàm fecerat, retractantem: calamitoſiſſimum omnium Regulum, fidei pœnas etiam hoſtibus ſeruatæ pendentem. Atqui nemo hoc dicere ne ex molliſſimis quidem auſus eſt. Negant enim illum eſſe beatum, ſed tamen negant miſerum. Academici veteres beatum quidem eſſe etiam inter hos cruciatus fatentur, ſed non ad perfectum, nec ad plenum: quod nullo modo poteſt recipi. Si beatus eſt, in ſummo bono eſt. Quod ſummum bonum eſt, ſupra ſe gradum non habet, ſi modò illi virtus ineſt; ſi illam aduerſa non minuunt, ſi manet etiam comminuto corpore incolumis. Manet autem. Virtutem enim intelligo animoſam & excelſam: quam incitat, quicquid infeſtat. Hunc animum quem ſæpe induunt generoſæ indolis iuuenes, quos alicuius honeſtæ rei pulchritudo percuſſit, vt omnia fortuita contemnant, profectò ſapientia infundet, & tradet: perſuadebit vnum bonum eſſe quod honeſtum. Hoc nec remitti nec intendi poſſe, non magis quàm regulã, qua rectum probari ſolet. Quam ſi flectes, quicquid ex illa mutaueris, iniuria eſt recti. Idem ergo de virtute dicemus: & hæc recta eſt. Flexuram non recipit: rigida eſt, amplius intendi non poteſt. Hæc de omnibus rebus iudicat, de hac nulla. Si rectior ipſa nõ poteſt fieri, nec quæ ab illa quidem fiũt, alia aliis rectiora ſunt. Huic enim neceſſe eſt reſpondeant. ita paria ſunt. Quid ergo? inquis, iacere in cõuiuio, & torqueri, paria ſunt? Hoc mirum videtur tibi? Illud licet magis ad-

mire-

mireris.Iacere in conuiuio,malum eſt:torqueri in equuleo,bonum eſt: ſi illud turpiter,hoc honeſtè fit,bona iſta aut mala,non efficit materia, ſed virtus. Hæc vbicunque apparuit, omnia eiuſdem menſuræ ac pretij ſunt. In oculos nunc mihi manus intentat ille,qui omnium animum æſtimat ex ſuo,quod dicam paria bona eſſe aduerſa fortiter portantis, & proſpera honeſtè iudicantis : quod dicam paria bona eſſe eius qui triũphat , & eius qui ante currum vehitur inuictus animo.Non putant enim fieri quicquid facere non poſſunt: ex infirmitate ſua de virtute ferunt ſententiam.Quid miraris, ſi vri,vulnerari,occidi,alligari iuuat?aliquando etiã libet.Luxurioſo frugalitas pœna eſt, pigro ſupplicij loco labor eſt, delicatus miſeretur induſtrij,deſidioſo ſtudere torqueri eſt. Eodem modo hæc,ad quæ omnes imbecilli ſumus, dura atque intoleranda credimus, obliti quàm multis tormentũ ſit vino carere,aut prima luce excitari. Non iſta difficilia ſunt natura, ſed nos fluidi & enerues. Magno animo de rebus magnis iudicandũ eſt: alioqui videbitur illarũ vitiũ eſſe, quod noſtrũ eſt.Sic quædam rectiſſima,cùm in aquã demiſſa ſunt, ſpecie curui præfractique viſentibus reddunt.Non tãtùm quid videas, ſed quemadmodũ refert. Animus noſter ad vera perſpicienda caligat.Da mihi adoleſcentem incorruptum, & ingenio vegetum,dicet fortunatiorẽ ſibi videri, qui omnia rerum aduerſarũ onera rigida ceruice ſuſtollit,quàm qui ſupra fortunã extat. Nõ mirũ eſt,in tranquillitate non concuti.Illud mirare,ibi extolli aliquem, vbi omnes deprimuntur:ibi ſtare,vbi omnes iacent. Quid eſt in tormẽtis, quid eſt in aliis quæ aduerſa appellamus,

mali? vt opinor ſuccidere mentem,& incuruari, & ſuccumbere : quorum nihil ſapienti viro poteſt euenire. Stat rectus, ſub quolibet pondere. Nulla illum res minorem facit, nihil illi eorum quæ ferenda ſunt, diſplicet. Nam quicquid cadere in hominem poteſt,in ſe cecidiſſe nõ quęritur: vires ſuas nouit : ſcit ſe eſſe oneri ferendo. Non educo ſapientem ex hominum numero,nec dolores ab illo,ſicut ab aliqua rupe nullum ſenſum admittente,ſubmoueo.Memini ex duabus partibus illum eſſe compoſitum. Altera eſt irrationalis:hæc mordetur,vritur,dolet. Altera rationalis : hæc inconcuſſas opiniones habet, intrepida eſt, & indomita. In hac poſitum eſt ſummum illud hominis bonum,quod antequam impleatur, incerta mentis volutatio eſt: cùm verò perfectum eſt, immota illa ſtabilitas eſt.Itaque inchoatus ad ſumma procedens,cultorque virtutis, etiamſi appropinquat perfecto bono, ſed ei nondum ſummam manum impoſuit, ibi interim ceſſabit, & remittet aliquid ex intentione mentis, nondum enim incerta trãſgreſſus eſt, etiam nunc verſatur in lubrico,beatus verò, & virtutis exactæ, tunc ſe maximè amat,cùm fortiſſimè expertus eſt : & metuenda ceteris, ſi alicuius honeſti officij pretia ſunt,nõ tantùm fert, ſed amplexatur, multoque audire mauult,Tanto melior,quàm,Tanto felicior,Venio nunc illo, quo me vocat expectatio tua : ne extra rerum naturam vagari virtus noſtra videatur,& tremet ſapiens & dolebit, & expalleſcet ; hi enim omnes corporis ſenſus ſunt. Vbi ergo eſt origo calamitatis? vbi illud malum verum eſt? illic ſcilicet, ſi iſta animum diſtrahunt, ſi ad confeſſionem ſeruitutis adducunt, ſi illi

pæni-

pænitentiam ſui faciunt. Sapiens quidem vincit virtute fortunam. At multi profeſſi ſapientiam, leuiſſimis nonnunquam minis exterriti ſunt. Hoc loco noſtrum vitium eſt, qui quod dicitur de ſapiente, exigimus & à proficiente. Suadeo adhuc mihi iſta quę laudo, nondum perſuadeo, etiamſi perſuaſiſſem, nondum tam parata haberem, aut tam exercitata, vt ad omnes caſus procurrerem. Quemadmodum lana quoſdam colores ſemel ducit, quoſdam niſi ſæpius macerata & recocta non perbibit: ſic alias diſciplinas ingenia cum accepere, protinus præſtant: hæc niſi altè deſcendit, & diu ſedit, animum non colorauit, ſed infecit, nihil ex his quæ promiſerat, pręſtat. Cito hoc poteſt tradi, & pauciſſimis verbis, vnum bonum eſſe virtutem: nullum certè ſine virtute: & ipſam virtutem in parte noſtri meliore, id eſt, rationali, poſitam. Quid erit hæc virtus? iudicium verum & immotum: ab hoc enim impetus veniet mentis, ab hoc omnis ſpecies quæ impetum mouet, redigetur ad liquidū. Huic iudicio conſentaneum erit, omnia quæ virtute contracta ſunt, & bona iudicare, & inter ſe paria. Corporum autem bona corporibus quidem bona ſunt, ſed in totum non ſunt bona. His pretium quidem erit aliquod, ceterum dignitas non erit: magnis inter ſe interuallis diſtabūt, alia maiora, alia minora erunt. Et in ipſis ſapientiam ſectantibus magna diſcrimina eſſe fateamur neceſſe eſt, alius iā in tātum profecit, vt cōtra fortunam audeat attollere oculos, ſed non pertinaciter: cedunt enim nimio ſplēdore præſtricti: alius in tantum, vt poſſit cum illa conferre vultum, ſi iam peruenit ad ſummum, & fiduciæ plenus eſt. Imperfecta neceſſe eſt la-

bent,& modò prodant,modò ſublabantur, aut ſuccidant. Sublabentur autem, niſi ire & niti perſeuerauerint: ſi quicquam ex ſtudio & fideli intentione laxauerint,retro eundum eſt.Nemo profectum ibi inuenit, vbi reliquerat. Inſtemus itaque,& perſeueremus,plus quàm profligauimus,reſtat:ſed magna pars eſt profectûs, velle proficere. Huius rei cõſcius mihi ſum,volo, & tota mente volo. Te quoque inſtinctum eſſe, & magno ad pulcherrima properare impetu video. Properemus,ita demum vita beneficium erit: alioqui mora eſt, & quidem turpis inter fœda verſantibus. Id agamus,vt noſtrum omne tempus ſit. Non erit autem,niſi prius nos noſtri eſſe cœperimus. Quando continget contemnere vtramque fortunam? quando continget omnibus oppreſſis affectibus, & ſub arbitriũ adductis,hanc vocem emittere? vici. Quem vicerim,quæris? Non Perſas, nec extrema Medorum, nec ſi quid vltra Dacas bellicoſum iacet: ſed auaritiam, ſed ambitionem, ſed metum mortis,qui victores gentium vicit.

Ep.LXXI. Qvod quęris à me,liquebat mihi,ſi reminiſcerer: ſed diu non retentaui memoriam meam. Itaque non facilè me ſequitur, quod euenit libris ſitu cohærentibus, hoc eueniſſe mihi ſentio: explicandus eſt animus, & quæcunque apud illum depoſita ſunt, ſubinde excuti debent,vt parata ſint quotiens vſus exegerit. Ergo hoc in præſentia differamus: multum enim operæ, multum diligentiæ poſcit. Cùm primum longiorem eodem loco ſperauero moram,tunc in manus ſumam. Quædam enim ſunt,quæ poſſis & in ciſio ſcribere: quædam lectum,& otium, & ſecretum deſiderant,

nihi-

nihilominus his quoque occupatis diebus agatur aliquid, & quidem totis: nunquam enim non ſuccedent occupationes nouæ, ſerimus illas:itaque ex vna exeunt plures:deinde ipſi nobis dilationem damus.Cùm hoc peregero,toto animo incumbam:& ſi hanc rem moleſtam cõpoſuero: ſtudio me dabo. Non cùm vacaueris, philoſophandum eſt: omnia alia negligenda, vt huic aſſideamus: cui nullum tempus ſatis magnum eſt : etiamſi à pueritia vſque ad longiſſimos humani æui terminos vita protenditur. Non multum refert,vtrum omittas philoſophiam,an intermittas. Non enim vbi interrupta eſt manet, ſed eorum more, quæ intenta diſſiliunt vſque ad initia ſua recurrit,quod à cõtinuatione ſua diſceſſit. Reſiſtendum eſt occupationibus : nec explicandæ, ſed ſubmouendæ ſunt. Tempus quidem nullum eſt parum idoneum ſtudio ſalutari, atqui multi inter illa non ſtudent, propter quæ ſtudendum. Incidet aliquid quod impediat, non equidem eum, cuius animus in omni negotio lætus atque alacer eſt. Imperfectis adhuc interſcinditur lætitia. Sapiẽti verò contexitur gaudium, nulla rumpitur cauſa.nulla fortuna: ſemper & vbiq; tranquillũ eſt.Nõ enim ex alieno pẽdet, nec fauorẽ fortunæ,aut hominis expectat:domeſtica illi felicitas eſt,exiret ex animo,ſi intraret,ibi naſcitur. Aliquando extrinſecus, quo admoneatur mortalitatis,interuenit: ſed id leue,& quod ſummam cutem ſtringat. Aliquo, inquam, incommodo afflatur,maximum eius illud bonum eſt fixum. Ita dico extrinſecus aliqua ſunt incommoda, velut in corpore interdum robuſto ſolidoque eruptiones quædam puſtularum & vlcuſcula,

nullum in alto malum eſt. Hoc,inquam, intereſt inter conſummatæ ſapientiæ virum, & alium procedentis,quod inter ſanum & ex morbo graui ac diutino emergentem, cui ſanitatis loco eſt leuior acceſſio.Hic,niſi attẽdit,ſubinde grauatur, & in eadem reuoluitur. Sapiens recidere non poteſt, ne incidere quidem amplius. Corpori enim ad tempus bona valetudo eſt: quam medicus etiam ſi reddidit, non præſtat. Sæpe ad eundem quem excitauerat, aduocatur: Animus ſemel in totum ſanatur. Dicam quomodo intelligas ſanum,ſi ſe ipſe contentus eſt,ſi confidit ſibi, ſi ſcit omnia vota mortalium, omnia beneficia quæ dantur petunturque, nullum in beata vita habere momentum. Nam cui quid accedere poteſt, id imperfectum eſt. Cui quid abſcedere non poteſt,id perpetuũ eſt: cuius perpetua futura lætitia eſt,is ſuo gaudeat. Omnia autem quibus vulgus inhiat,vltro citroque fluunt.Nihil dat fortuna mancipio:ſed hæc quoque fortuita tunc delectant, cùm illa ratio temperauit ac miſcuit, hæc eſt etiam quæ externa commendet, quorum auidus vſus ingratus eſt.Solebat Attalus hac imagine vti: Vidiſti aliquando canem, miſſa à domino fruſta panis aut carnis aperto ore captantem? quicquid excepit, protinus integrum deuorat, & ſemper ad ſpem futuri hiat. Idem euenit nobis, quicquid expectantibus fortuna proiecit,id ſine vlla voluptate demittimus, ſtatim ad rapinam alterius erecti & attenti. Hoc ſapienti non euenit:plenus eſt, etiam ſi quid obuenit,ſecurè excipit ac reponit: lætitia fruitur maxima, continua,ſua.Habet aliquis bonam voluntatem: habet profectum, ſed cui multùm deſit à ſummo?

hic deprimitur alternis, & extollitur, ac modò in cœlum alleuatur, modò defertur ad terram. Imperitis ac rudibus nullus præcipitationis finis eſt, in Epicureum illud chaos dëcidunt inane, ſine termino. Adhuc eſt genus tertium eorum, qui ſapientiæ alludunt: quam non quidem attigerunt, in conſpectu tamen, & vt ita dicam, ſub ictu habent: hi non concutiuntur, ne defluunt quidem, nondum in ſicco, iam in portu ſunt. Ergo cùm tam magna ſint inter ſummos imóſque diſcrimina, cùm medios quoque ſequatur fructus ſuus, ſequatur ingens periculum ad deteriora redeundi, non debemus occupationibus indulgere: excludendæ ſunt, ſi ſemel intrauerint, in locum ſuum alias ſubſtituēt. Principiis illarum obſtemus, melius non incipient quàm deſinent.

Ep. LXXIII. Errare mihi videntur, qui exiſtimant philoſophiæ fideliter deditos contumaces eſſe ac refractarios, & contemptores magiſtratuum ac regum, eorúmve per quos publica adminiſtrantur. E contrario enim nulli aduerſus illos gratiores ſunt: nec immerito. Nullis enim plus præſtāt, quàm quibus frui trāquillo otio licet. Itaque hi quibus ad propoſitum bene viuēdi aditum confert ſecuritas publica, neceſſe eſt auctorem huius boni, vt parentem colant: multo quidem magis quàm illi inquieti, & in medio poſiti, qui multa principibus debent, ſed multa & imputant: quibus nunquam tam plenè occurrere vlla liberalitas poteſt, vt cupiditates illorum quæ creſcunt, dum implentur, exſatiet. Quiſquis autē de accipiendo cogitat, oblitus accepti eſt. Nec vllū habet malum cupiditas maius, quàm quòd ingrata eſt. Adiice nūc,

quod nemo eorum qui in republica verſantur, quos vincat, ſed à quibus vincatur, aſpicit: & illis non tam iucundum eſt, multos poſt ſe videre, quàm graue, aliquem ante ſe. Habet hoc vitium omnis ambitio: non reſpicit. Nec ambitio tantùm inſtabilis eſt, verùm cupiditas omnis: quia incipit ſemper à fine. At ille vir ſincerus ac purus, qui reliquit & curiam & forum, & omnem adminiſtrationem Reip. vt ad ampliora ſecederet, diligit eos per quos hoc ei facere tuto licet, ſolusque illis gratuitum teſtimonium reddit, & magnam rem neſcientibus debet. Quemadmodum præceptores ſuos veneratur ac ſuſpicit, quorum beneficio illis ſe vitiis exuit: ſic & his, ſub quorum tutela poſitus exercet artes bonas. Verùm alios quoque rex viribus ſuis protegit. quis negat? Sed quemadmodum Neptuno plus debere ſe iudicat ex his qui eadem tranquillitate vſi ſunt, qui plura & pretioſiora illo mari vexit: & animoſius à mercatore quàm à vectore ſoluitur votum, & ex ipſis mercatoribus effuſius gratus eſt, qui odores ac purpuras & auro penſanda portabat, quàm qui viliſſima quæque & ſaburræ loco futura cōgeſſerat: ſic huius pacis beneficium ad omnes pertinens, altiùs ad eos peruenit, qui illa bene vtuntur. Multi enim ſunt ex his togatis quibus pax operoſior bello eſt. An idem exiſtimas pro pace debere eos, qui illam ebrietati aut libidini impendunt, aut aliis vitiis, quæ vel bello rumpenda ſunt? niſi fortè tam iniquũ putas eſſe ſapiétem, vt nihil viritim ſe debere, pro communibus bonis iudicet. Soli lunæque plurimũ debeo: & non vni mihi oriuntur: anno, temperantique annum Deo priuatim obligatus ſum, quam-

4

quamuis nō in meum honorem deſcripta ſint. Stulta auaritia mortaliũm poſſeſſionem proprietatémque diſcernit, nec quicquã ſuum credit eſſe,quod publicum eſt. At ille ſapiens nihil iudicat ſuum magis,quàm cuius illi cum humano genere conſortium eſt. Nec enim eſſent iſta communia : niſi pars illorum pertineret ad ſingulos.Socium efficit etiã quod ex minima portione commune eſt. Adiice nunc,quod magna & vera bona non ſic diuiduntur , vt exiguum in ſingulos cadat : ad vnumquemque tota perueniunt.Ex congiario tantum ferunt homines, quantum in capita promiſſum eſt. Epulum & viſceratio, & ſi quid aliud capitur manu,diſcedit in partes. At hæc indiuidua bona, pax & libertas,tam omnium tota,quàm ſingulorũ ſunt. Cogitat itaque ſapiens , per quem ſibi horum vſus fructus contingat , per quem non ad arma illum, nec ad ſeruandas vigilias, nec ad tuenda mœnia,& multiplex belli tributum publica neceſſitas vocet : agítque gubernatori ſuo gratias. Hoc docet philoſophia præcipue, bene debere beneficia, bene ſoluere. interdum autem ſolutio eſt ipſa confeſſio.Confitebitur ergo multum ſe debere ei , cuius adminiſtratione ac prouidentia contingit illi pingue otium,& arbitrium ſui temporis , & imperturbata publicis occupationibus quies.

O Melibœe,Deus nobis hæc otia fecit.
Namque erit ille mihi ſemper Deus.

Si illa quoque otia multum auctori ſuo debẽt, quorum munus hoc maximum eſt:

Ille meas errare boues(vt cernis)& ipſum
Ludere quæ vellem,calamo permiſit agreſti.

quanti æſtimamus hoc otium, quod inter deos

agitur, quod deos facit? Ita dico, Lucili, & te in cœlum compendiario voco. Solebat Sextius dicere, Iouem plus non poſſe quàm bonum virũ. Plura Iupiter habet quæ præſtet hominibus: ſed inter duos bonos non eſt melior, qui locupletior, non magis quàm inter duos, quibus par ſcientia regendi gubernaculum eſt, meliorem dixeris, cui maius ſpecioſiúſque nauigium eſt. Iupiter, quo antecedit virum bonum? diutius bonus eſt. Sapiens nihilo ſe minoris æſtimat, quod virtutes eius ſpatio breuiore clauduntur. Quemadmodum ex duobus ſapientibus qui ſenior deceſſit, non eſt beatior eo cuius intra pauciores annos terminata virtus eſt: ſic Deus non vincit ſapientem felicitate, etiam ſi vincit ętate. Non eſt virtus maior, quæ longior. Iupiter omnia habet: ſed nempe aliis tradidit habenda. Ad ipſum hic vnus vſus pertinet quod vtendi etiã omnibus cauſa eſt. Sapiens tam æquo animo omnia apud alios videt contemnitque, quàm Iupiter: & hoc ſe magis ſuſpicit, quod Iupiter vti illis non poteſt, ſapiens non vult. Credamus itaque Sextio, monſtranti pulcherrimum iter, & clamanti. Hac itur ad aſtra, hac ſecundum frugalitatem, hac ſecundum temperantiam, hac ſecũdùm fortitudinem. Non ſunt dij faſtidioſi, non inuidi: admittunt, & aſcendentibus manũ porrigunt. Miraris hominem ad deos ire? Deus ad homines venit, immo (quod propius eſt) in homines venit. Nulla ſine Deo mens bona eſt. Semina in corporibus humanis diuina diſperſa ſunt: quæ ſi bonus cultor excipit, ſimilia origini prodeunt, & paria his ex quibus orta ſunt ſurgunt: ſi malus, non aliter quàm humus ſterilis ac paluſtris necat, ac deinde creat purgamenta

pro

pro frugibus.

Ep. LXXIIII. Epistola tua delectauit me, & marcentem excitauit: memoriam quoque meam, quæ iam mihi ſegnis ac lenta eſt, euocauit. Quid ni tu, mi Lucili, maximum putes inſtrumentum beatæ vitæ hanc perſuaſionem, vnum bonum eſſe, quod honeſtum eſt? Qui omne bonum honeſto circumſcripſit, intra ſe felix eſt. Nam qui alia bona iudicat, in fortunæ venit poteſtatem, alieni arbitrij fit. Hic amiſſis liberis mæſtus, hic ſollicitus ægris, hic turpibus & aliquam paſſis infamiam triſtis. Illum videbis alienæ vxoris amore cruciari, illum ſuæ. Non deerit, quem repulſa diſtorqueat: erunt quos honor ipſe vexet. Illa verò maxima eſt ex omni mortalium populo turba miſerorum, quam expectatio mortis exagitat vndique impendens. Nihil enim eſt, vnde non ſubeat. Itaque vt in hoſtili regione verſantibus, huc & illuc circumſpiciendum eſt, & ad omnem ſtrepitum circũagenda ceruix: niſi hic timor è pectore eiectus eſt, palpitantibus præcordiis viuitur. Occurrent acti in exilium, & euoluti bonis: occurrẽt (quod genus egeſtatis grauiſſimum eſt) in diuitiis inopes: occurrẽt naufragi, ſimiliaúe naufragis paſſi, quos aut popularis ira aut inuidia, pernicioſum optimis telum, inopinantes ſecuroſque diſiecit, procellæ more, quæ in ipſa ſereni fiducia ſolet emergere, aut fulminis ſubiti, ad cuius ictum etiam vicina tremuerunt. Nam vt illic quiſquis ab igne propior ſtetit, percuſſo ſimilis obſtupuit: ſic in his per aliquam vim accidentibus vnum calamitas opprimit, ceteros metus, paremque paſſis triſtitiam facit, pati poſſe. Omnium animos mala aliena ac repentina ſollicitant,

quemadmodum aues etiam inanis fundæ ſonus territat, ita nos non ad ictum tantum exagitamur,ſed ad crepitum. Nõ poteſt ergo quiſquam beatus eſſe,qui huic ſe opinioni credidit. Non enim beatum eſt, niſi quod intrepidum. Inter ſuſpecta male viuitur.Quiſquis ſe multum fortuitis dedit,ingentem ſibi materiam perturbationis & inexplicabilem fecit. Vna hæc via eſt ad tuta vadenti,& externa deſpicere, & honeſto contentum eſſe. Nam qui aliquid virtute melius putat,aut vllum præter illam bonum,ad hæc quæ à fortuna ſparguntur, ſinum expandit, ſollicitus miſſilia eius expectat. Hác imaginem animo tuo propone, ludos facere fortunam, & in hunc mortalium cœtum honores, diuitias, gratiam excutere : quorum alia inter diripientium manus ſciſſa ſunt; alia infida ſocietate diuiſa,alia magno detrimento eorum in quos deuenerant prenſa : ex quibus quædam aliud agentibus inciderunt,quædam,quia nimis captabantur,amiſſa, & dum auidè rapiuntur, excuſſa ſunt.Nulli vero etiam cui rapina feliciter ceſſit, gaudium rapti durauit in poſterum.Itaque prudentiſſimus quiſque cum primum induci videt munuſcula, à theatro fugit, & ſcit magno parua conſtare.Nemo manũ conſerit cum excedente: nemo exeuntem ferit. Circa primum rixa eſt. Idem in his euenit,quæ fortuna deſuper iactat. Æſtuamus miſeri, diſtringimur, multas habere cupimus manus:modò in hunc, modò in illum reſpicimus. nimis tarde nobis mitti videntur, quæ cupiditates noſtras irritant, ad paucos peruentura,expectata omnibus. Ire obuiam caden tibus cupimus, gaudemus ſi quid inuaſimus:inuadendique aliquos ſpes vana deluſit : vilem

prædam magno aliquo incommodo luimus,aut inde fallimur. Secedamus itaque ab iſtis ludis, & demus raptoribus locum. Illi ſpectent bona iſta pendentia,& ipſi magis pendeant. Quicunque beatus eſſe conſtituit,vnum eſſe bonum putet,quod honeſtum eſt.Nam ſi vllum aliud exiſtimat, primum male de prouidentia iudicat: quia multa incommoda iuſtis viris accidunt: & quia quicquid nobis dedit, breue eſt & exiguũ, ſi compares mundi totius æuo. Ex hac deploratione naſcitur, vt ingrati diuinorum interpretes ſimus.Querimur,quod non ſemper,&quod pauca nobis, & incerta, & abitura contingant. Inde eſt quod nec viuere, nec mori volumus. Vitæ nos odium tenet, timor mortis. Nutat omne conſilium, nec implere nos vlla felicitas poteſt. Cauſa autem eſt,quod non peruenimus ad illud bonum immenſum & inſuperabile,vbi neceſſe eſt reſiſtat voluntas noſtra: quia vltra ſummum non eſt locus. Quæris, quare virtus nullo egeat? præſentibus gaudet, non concupiſcit abſentia. Nihil non illi magnum eſt, quia ſatis. Ab hoc diſcede iudicio:non pietas conſtabit,non fides:multa vtramque præſtare cupienti patienda ſunt, ex his quæ mala appellantur: multa impendenda ſunt ex his, quibus indulgemus tanquam bonis. Perit fortitudo,quæ periculum facere debet ſui: perit magnanimitas, quæ non poteſt eminere, niſi omnia velut minuta contempſerit, quæ pro maximis vulgus optat:perit gratia & relatio gratiæ. Æſtimatur labor,ſi quicquam pretioſius fide nouimus,ſi non optima ſpectamus. Sed vt illa prætereã,aut iſta bona non ſunt quæ vocantur,aut homo felicior Deo eſt. quoniam quidem quæ parata nobis

ſunt, non habet in vſu Deus: nec enim libido ad illum, nec epularum lautitia, nec opes, nec quicquam ex his hominem irreſcantibus, & vili voluptate ducentibus pertinet. Ergo aut, quod incredibile eſt, bona Deo deſunt, aut hoc ipſum argumentum eſt, bona non eſſe, quæ Deo non deſunt. Adiice quod multa, quæ bona videri volunt, animalibus quàm homini pleniora contingunt. Illa cibo auidius vtuntur: Venere non æquè fatigantur. Virium illis maior eſt, & æquabilior firmitas. Sequitur vt multo feliciora ſint homine. Nam ſine nequitia, ſine fraudibus degunt, fruuntur voluptatibus, quas & magis capiunt, & ex facili ſine vllo pudoris aut pœnitentiæ metu. Conſidera tu itaque, an id bonum vocandum ſit, quo Deus ab homine vincitur. Summum bonum in animo conſtituamus, obſoleſcit, ſi ab optima noſtri parte ad peſſima tranſit, & transfertur ad ſenſus, qui agiliores ſunt animalibus mutis. Non eſt ſumma felicitatis noſtræ in carne ponenda. Bona illa ſunt vera, quæ ratio dat: ſolida ac ſempiterna, quæ cadere non poſſunt, nec decreſcere quidem aut minui. Cetera opinione bona ſunt: & nomen quidem habent commune cum veris, proprietas in illis boni non eſt. Itaque commoda vocentur, & vt noſtra lingua loquar, producta: ceterum ſciamus mancipia noſtra eſſe, non partes, & ſint apud nos, ſed ita vt meminerimus extra nos eſſe, etiam ſi apud nos ſint, inter ſubiecta & humilia numerentur, propter quæ nemo ſe attollere debeat. Quid enim ſtultius, quàm aliquem eo ſibi placere, quod ipſe non fecit? Omnia iſta nobis accedant, non hæreant: ſi abducantur, ſine vlla noſtri laceratione diſcedant.

dant. Vtamur illis, non gloriemur : & vtamur parce, tanquam depoſitis apud nos & abituris. Quiſquis illa ſine ratione poſſedit, non diu tenuit. Ipſa enim felicitas, ſe, niſi temperat, premit : ſi fugaciſſimis bonis credidit, cito deſeritur, & vt non deſeratur, affligitur. Paucis deponere felicitatem molliter licuit : ceteri cum his inter quæ eminuere labuntur, & illos degrauant ipſa quæ extulerāt. Ideo adhibebitur prudentia, quæ modū illis ac parſimoniā imponat: quoniam quidem licentia opes ſuas præcipitat atque vrget : nec vnquam immodica durarunt, niſi illa moderatrix ratio compeſcuit. Hoc multarum tibi vrbium oſtendet euentus, quarum in ipſo flore luxurioſa imperia ceciderunt, & quicquid virtute erat partum intemperantia corruit. Aduerſus hos caſus muniendi ſumus, Nullus autem contra fortunam inexpugnabilis murus eſt. Intus inſtruamur. Si illa pars tuta eſt, pulſari homo poteſt, capi non poteſt. Quod ſit hoc inſtrumentum, ſcire deſideras? Nihil indignetur ſibi accidere, ſciatque illa ipſa quibus lædi videtur, ad conſeruationem vniuerſi pertinere, & ex his eſſe quæ curſum mundi officiūque cōſummant. Placeat homini, quicquid Deo placuit: ob hoc ſeipſum ſuaque miretur, quod non poteſt vinci, quod mala ipſa ſub ſe tenet, quod ratione, qua valentius nihil eſt, caſum, doloremque & iniuriam ſubigit. Ama rationē: huius te amor contra duriſſima armabit. Catulorū amor in venabula impingit feras, quas feritas & incōſultus impetus præſtat indomitas. Iuuenilia nonnūquam ingenia cupido gloriæ in contemptum tam ferri quàm ignium miſit. Species quoſdam atque vmbra virtutis in mortē volū-

tariam trudit. Quanto his omnibus fortior ratio eſt,quanto conſtantior : tanto vehementior per metus ipſos & pericula exibit. Nihil agitis, inquit, quod negatis vllum eſſe aliud ab honeſto bonum. Non faciet vos hæc munitio tutos à fortuna, & immunes. Dicitis enim inter bona eſſe liberos pios, & bene moratam patriam, & parentes bonos; horum pericula non poteſtis ſpectare ſecuri; perturbabit vos obſidio patriæ, liberorum mors, parentum ſeruitus. Quid aduerſus hos pro nobis reſponderi ſoleat,ponam. Deinde tunc adiiciam, quid præterea reſpondendum putem. Alia cõditio eſt in his,quæ ablata in locum ſuum aliquid incommodi ſubſtituunt : tanquam bona valetudo vitiata, in malam transfertur : acies oculorum extincta,cæcitate nos afficit: Non tantum velocitas perit poplitibus inciſis, ſed debilitas pro illa ſubit. hoc periculum non eſt in his, quæ paulo ante retulimus. Si amicum bonum amiſi, non eſt mihi pro illo perfidia patienda : nec ſi bonos liberos extuli,in illorum locum impietas ſuccedit. Deinde non amicorum ille aut liberorum interitus,ſed corporum eſt.Bonum autem vno modo perit, ſi in malum tranſit, quod natura non patitur : quia omnis virtus & opus omne virtutis incorruptum manet.Deinde etiam ſi amici perierunt, etiam ſi probati reſpondentéſque voto patris liberi, eſt quod illorum expleat locum. Quid ſit, quæris? quod illos bonos fecerat, virtus. Hæc nihil vacare patitur loci:totũ animum tenet,deſiderium omnium tollit : ſola ſatis eſt. Omnium enim bonorum vis & origo in ipſa eſt.Quid refert,an aqua decurrens intercipiatur atque abeat, ſi fons ex quo fluxerat, ſaluus eſt?

Non

Non dices virum iuſtiorem ſaluis liberis, quàm amiſſis, nec ordinatiorem, nec prudentiorem, nec honeſtiorem: ergo nec meliorem quidem. Non facit collectio amicorum ſapientiorem, non facit ſtultiorem detractio: ergo nec beatiorem, aut miſeriorem. quamdiu ſalua fuerit virtus, non ſenties quid abſceſſerit. Quid ergo? Nō eſt beatior & amicorum & liberorum turba ſuccinctus? Quid ni non ſit? Summum enim bonum nec infringitur, nec augetur: in ſuo modo permanet: vtcunque fortuna ſe geſſit, ſiue illi ſenectus longa contigit, ſiue citra ſenectutem finitus eſt, eadem menſura ſummi boni eſt, quamuis ætatis diuerſa ſit. Vtrum maiorem an minorem circulum ſcribas, ad ſpatium eius pertinet, non ad formam: licet alter diu manſerit, alterū ſtatim obduxeris, & in eum in quo ſcriptus eſt puluerem ſolueris, in eadem vterque forma fuit. Quod rectum eſt, nec magnitudine æſtimatur, nec numero, nec tempore: non magis produci, quàm contrahi poteſt. Honeſtam vitam ex centum annorum numero inquantum voles corripe & in vnum diem coge, æque honeſta eſt. modò latius virtus funditur, regna, vrbes, prouincias temperat: fert leges, colit amicitias, inter propinquos liberóſque diſpenſat officia: modò arcto fine circundatur paupertatis, exilij, orbitatis: non tamen minor eſt, ſi ex altiore faſtigio in priuatum, ex regio in humilem ſubducitur, ex publico & ſpatioſo iure in anguſtias domus vel anguli coit. Æquè magna eſt, etiam ſi in ſe receſſit, vndique excluſa. Nihilominus enim magni ſpiritus eſt & erecti, exactæ prudentiæ, indeclinabilis iuſtitiæ. Ergo æquè beata eſt. Beatum enim illud in vno loco

poſitum eſt,in ipſa mente,ſtabile, grande,tranquillum , quod ſine ſcientia diuinorum humanorumq́ue non poteſt effici. Sequitur illud quod me reſponſurum eſſe dicebam.Non affligitur ſapiens liberorum amiſſione,non amicorum , eodem enim animo fert illorum mortẽ, quo ſuam expectat. Non magis hanc timet,quã illam dolet. Virtus enim conuenientia conſtat: omnia opera eius cum ipſa concordãt & congruunt.Hæc concordia perit , ſi animus , quem excelſum oportet eſſe , luctu aut deſiderio ſubmittitur. Inhoneſta eſt omnis trepidatio & ſollicitudo,& in vllo actu pigritia.Honeſtum enim ſecurum & expeditum eſt , interritum eſt , in procinctu ſtat.Quid ergo?non aliquid perturbationi ſimile patietur? non & color eius mutabitur, & vultus eius agitabitur , & artus refrigeſcent?& quicquid aliud, non ex imperio animi,ſed inconſulto quodam naturæ impetu geritur? Fateor : ſed permanebit illi perſuaſio eadem,nihil illorum malum eſſe, nec dignum,ad quod mens ſana deficiat. Omnia quæ facienda erunt,audacter facit & promptè.Hoc enim ſtultitiæ proprium quis non dixerit, ignaue & contumaciter facere quæ facit , & alio corpus impellere,alio animũ, diſtrahiq́ue inter diuerſiſſimos motus?Iam propter illa ipſa quibus extollit ſe miraturq́ue contempta eſt, & ne illa quidem quibus gloriatur libenter facit. Si verò aliquod timetur malũ,eo perinde dum expectatur,quaſi veniſſet , vrgetur : & quicquid ne patiatur timet,iã metu patitur.Quemadmodũ in corporibus futuri languoris ſigna præcurrunt: quædam enim ſegnitia neruis ineſt, & ſine labore vllo laſſitudo & oſcitatio & horror mẽbra percurrẽs

ſic

ſic infirmus animus multo antequam opprimatur malis quatitur. Præſumit illa & ante tempus cadit. Quid dementius autem quàm angi futuris, nec ſe tormento reſeruare, ſed accerſere ſibi miſerias, & admouere, quas optimum eſt differre, ſi diſcutere non poſſis? Vis ſcire, futuro neminem debere torqueri? quicunque audierit poſt quinquageſimum annum ſibi patienda ſupplicia, non perturbatur, niſi ſi medium ſpatium tranſilierit, & ſe in illam ſeculo poſt futuram ſollicitudinem immiſerit. Eodem modo fit, vt animos libenter ægros, & captantes cauſas doloris, vetera atque obliterata contriſtent, & quæ præterierunt, & quæ futura ſunt, abſunt, neutra ſentimus. Non eſt autem, niſi ex eo quod ſentias, dolor.

Ep. LXXV. MINVS tibi accuratas à me epiſtolas mitti quereris. Quis enim accuratè loquitur, niſi qui vult putidè loqui? Qualis ſermo meus eſſet, ſi vna ſederemus, aut ambularemus, illaboratus & facilis, tales eſſe epiſtolas meas volo, quæ nihil habeant accerſitum, nec fictũ. Si fieri poſſet, quid ſentiam, oſtẽdere quàm loqui mallem. Etiam ſi diſputarem, nec ſupploderẽ pedẽ, nec manum iactarem, nec attollerem vocẽ, ſed iſta oratoribus reliquiſſem, contentus ſenſus meos ad te pertuliſſe, quos nec exornaſſem, nec abieciſſem. hoc vnum planè tibi approbare vellem, omnia me illa ſentire quæ dicerẽ: nec tantùm ſentire, ſed amare. Aliter homines amicã, aliter liberos oſculantur: tamen in hoc quoque amplexu tam ſancto & moderato, ſatis apparet affectus. Non mehercules ieiuna eſſe & arida volo, quę de rebus tam magnis dicentur. Neque enim philoſophia ingenio renuntiat, multum

tamen operæ impendi verbis non oportet. Hæc ſit propoſiti noſtri ſumma: quod ſentimus, loquamur: quod loquimur, ſentiamus. Concordet ſermo cum vita. Ille promiſſum ſuum impleuit, qui & cùm videas illum, & cùm audias, idem eſt. Videbimus qualis ſit, quantus ſit. Vnus ſit. Non delectent verba noſtra: ſed proſint. Si tamē contingere eloquentia non ſollicito poteſt, aut ſi parata eſt, aut paruo conſtat, aſſit, & res pulcherrimas proſequatur, talis, vt res potius quàm ſe oſtendat. Aliæ artes ad ingenium totæ pertinent: hic animi negotium agitur. Non quærit æger medicum eloquentem, ſed ſanantem: ſed ſi ita competit, vt idem ille qui ſanare poteſt, compte de his quæ facienda ſunt diſſerat, boni conſulet, non tamen erit, quare gratuletur ſibi, quòd inciderit in medicum etiam diſertū. Hoc enim tale eſt, quale ſi peritus gubernator etiam formoſus eſt. Quid aures meas ſcalpis? Quid oblectas? Aliud agitur. Vrendus, ſecandus, abſtinendus ſum. Ad hæc adhibitus es: curare debes morbum veterem, grauem, publicum. Tantum negotij habes, quantum in peſtilentia medicus. Circa verba occupatus es? Iamdudum gaude, ſi ſufficis rebus. quando multa diſces? quando quæ didiceris affiges tibi, ita vt excidere nō poſſint? quando illa experieris? Non enim vt cetera memoriæ tradidiſſe ſatis eſt. In opere tentanda ſunt. Non eſt beatus qui ſcit illa, ſed qui facit. Quid ergo? infra illum nulli gradus ſunt? ſtatim ad ſapientiam præceps eſt? Nō exiſtimo. Nam qui proficit, in numero quidem ſtultorum eſt, magno tamen interuallo ab illis diducitur: inter ipſos quoque proficientes ſunt magna diſcrimina. In tres claſſes (vt quibuſdam placet)

placet)diuiduntur: primi ſunt, qui ſapientiam nondum habent,ſed iam in vicinia eius conſtiterunt: tamen etiam quod prope eſt, extra eſt. Qui ſint hi,quæris? qui omnes iam affectus ac vitia poſuerunt: quæ erant complectenda,didicerunt:ſed illis adhuc inexperta fiducia eſt: bonum ſuum nondum in vſu habent. Iam tamen in illa quæ fugerunt, recidere non poſſunt. Iam ibi ſunt.vbi non eſt retro lapſus:ſed hoc illis de ſe nondum liquet, & quod in quadam epiſtola ſcripſiſſe me memini,ſcire ſe neſciunt.Iam contigit illis bono ſuo frui, nondum confidere. Quidam hoc proficientium genus, de quo locutus ſum,ita complectuntur,vt illos dicant iam effugiſſe morbos,animi affectus nondum,& adhuc in lubrico ſtare: quia nemo ſit extra periculum malitiæ,niſi qui totam eam excuſſit. Nemo autem illam excuſſit, niſi qui pro illa ſapientiam aſſumpſit. Quid inter morbos animi interſit & affectus,ſæpe iam dixi. Nunc quoque te admonebo. Morbi ſunt inueterata vitia, & dura,vt auaritia, vt ambitio nimia, poſtquam hæc animum implicuerunt, & perpetua eſſe mala eius cœperunt. Vt breuiter finiam, morbus eſt iudicium in prauo pertinax, tanquam valde expetenda ſint, quæ leuiter expetenda ſunt,vel ſi mauis,ita finiamus, Nimis imminere leuiter petendis,vel ex toto nõ petendis, aut in magno pretio habere in aliquo habenda,vel in nullo.Affectus ſunt motus animi improbabiles, ſubiti & concitati: qui frequentes neglectique fecere morbum:ſicut diſtillatio vna, nec adhuc in morem adducta,tuſſim facit,aſſidua & vetus, phtiſin. Itaque qui plurimum profecere, extra morbos ſunt, affectus adhuc ſentiunt, perfecto

proximi. Secundum genus eſt eorum, qui & maxima animi mala & affectus depoſuerunt, ſed ita, vt non ſit illis ſecuritatis ſuæ certa poſſeſſio: poſſunt enim in eadem relabi. Tertium illud genus extra multa & magna vitia eſt, ſed non extra omnia. Effugit auaritiam, ſed iram adhuc ſentit. Iam non ſollicitatur libidine, ſed habet etiamnum ambitionem: iam non concupiſcit, ſed adhuc timet: & in ipſo metu ad quædam ſatis firmus eſt, quibuſdam cedit: mortem contemnit, dolorem reformidat. De hoc loco aliquid cogitemus: bene nobiſcum agetur, ſi in hunc admittimur numerum. Magna felicitate naturæ, magnaque & aſſidua intentione ſtudij, ſecundus occupatur gradus: ſed ne hic quidem contemnendus eſt color tertius. Cogita, quantum circa te videas malorum: aſpice, quàm nullum ſit nefas ſine exemplo, quantum quotidie nequitia proficiat, quantum publicè priuatimque peccetur, intelliges ſatis nos conſequi, ſi inter peſſimos non ſumus. Ego verò, inquis, ſpero me poſſe & amplioris ordinis fieri. Optauerim hoc nobis, magis quàm promiſerim, præoccupati ſumus: ad virtutem contendimus, inter vitia diſtricti: pudet dicere, honeſta colimus quantum vacat. At quàm grande præmium nos expectat, ſi occupationes noſtras & mala tenaciſſima abrumpimus? Non cupiditas nos, non timor pellet: inagitati terroribus, incorrupti voluptatibus, nec mortem horrebimus, nec deos: ſciemus mortem malum non eſſe, deos malos non eſſe. Tam imbecillũ eſt quod nocet, quàm cui nocetur. Optima, & noxa carentia expectant nos, ſi ex hac aliquando fæce in illud euadimus ſublime & excelſum: tranquillitas animi, & expul-

pul-

pulſis erroribus abſoluta libertas.Quæris,quæ ſit iſta? non homines timere, non deos: nec turpia velle, nec nimia: in ſeipſum habere maximam poteſtatem.Inęſtimabile bonum eſt,ſuum fieri.

Ep. LXXVI. INIMICITIAS mihi denũtias, ſi quicquam ex his quæ quotidie facio, ignoraueris. Vide quàm ſimpliciter tecum viuam:hoc quoque tibi committam. Philoſophum audio, & quidem quintum iam diem habeo,ex quo in ſcholam eo, & ab octaua diſputantem audio. Bona,inquis,ætate. Quid ni bona? Quid autem ſtultius, quàm quia diu non didiceris, non diſcere? quid ergo? Idem faciam quod troſſuli & iuuenes? Bene mecum agitur, ſi hoc vnum ſenectutem meam dedecet. Omnis ætatis homines hæc ſchola admittit:in hac ſeneſcamus: hãc vt iuuenes ſequamur. In theatrum ſenex ibo,& in circum deferar,& nullum par ſine me depugnabit:ad philoſophum ire erubeſcam?Tam diu diſcẽdum eſt,quàm diu neſcias, &,ſi prouerbio credimus, quàm diu viuis. Nec vlli hoc rei magis conuenit,quàm huic:tam diu diſcendum eſt quemadmodum viuas, quàm diu viuis. Ego tamen hic aliquid & doceo.Quæris quid doceam? Etiam ſeni eſſe diſcendũ. Pudet autem me generis humani.Quotiens ſcholã intraui,præter ipſum theatrũ Neapolitanorũ (vt ſcis) tranſeundũ eſt,Metronactis petentibus domũ.Illud quidem,factũ eſt:& hoc ingenti ſtudio, quis ſit pithaules bonus:iudicatur.Habet tibicẽ quoq; Gręcus & præco concurſum. At in illo loco,in quo vir bonus diſcitur,pauciſſimi ſedẽt,&hi pleriſq; videntur nihil boni negotij habere quod agãt: inepti & inertes vocantur. Mihi contingat iſte

deriſus. Æquo animo audienda ſunt imperitorum conuicia: & ad honeſta vadenti contemnendus eſt iſte contemptus. Perge, Lucili, & propera, ne tibi accidat quod mihi; vt ſenex diſcas: immo ideo magis propera, quoniam id nunc aggreſſus es, quod perdiſcere vix ſenex poſſis. Quantum, inquis, proficiam? quantum tentaueris. Quid expectas? Nulli ſapere caſu obtigit. Pecunia veniet vltro, honor offeretur, gratia ac dignitas fortaſſe ingerentur tibi: virtus in te nō incidet, ne leui quidem opera aut paruo labore: ſed eſt tanti laborare, omnia bona ſemel occupaturo. Vnum enim eſt bonum, quod honeſtū. In illis nihil inuenies veri. nihil certi, quæcunque famæ placent. Quare hoc vnum ſit bonum quod honeſtum: dicam, quoniam me parum exſecutum priore epiſtola iudicas, magíſque hanc rem tibi laudatam quàm probatam putas: & vt in arctum, quæ dicta ſunt, contraham: Omnia ſuo bono conſtant. vitem fertilitas commendat, ſapor vinum, velocitas ceruum. Quare fortia dorſo iumenta ſint, quæris? quia eorum hic vnus eſt vſus, ſarcinam ferre. In cane ſagacitas prima eſt, ſi inueſtigare debet feras: curſus, ſi conſequi: audacia, ſi mordere & inuadere. Id in quoque optimum eſt cui naſcitur, quo cenſetur. In homine optimum quid eſt? Ratio: hac antecedit animalia, deos ſequitur. Ratio ergo perfecta, proprium hominis bonum eſt: cetera illi cum animalibus ſatíſque communia ſunt. Valet? & leones. formoſus eſt? & pauones. velox eſt? & equi. non dico, in his omnibus vincitur. Non quæro quid in ſe maximum habeat, ſed quid ſuum. Corpus habet? & arbores. habet impetum & motum voluntarium? & beſtiæ & ver-

mes,

mes.habet vocem?ſed quanto clariorem canes, acutiorem aquilæ, grauiorem tauri, dulciorem mobiliorémque luſciniæ?Quid in homine proprium? Ratio,hæc recta & conſummata,felicitatem hominis impleuit. Ergo ſi omnis res cùm bonum ſuum perfecit, laudabilis eſt, & ad finem naturæ ſuæ peruenit, homini autem ſuum bonum ratio eſt, ſi hanc perfecit, laudabilis eſt, & finem naturæ ſuæ attigit, hæc ratio perfecta, virtus vocatur,eadémque honeſtum eſt. Id itaque vnum bonum eſt in homine, quod vnum hominis eſt. Nunc enim non quærimus quid ſit bonum,ſed quod ſit hominis bonum. Si nullum aliud eſt hominis, quàm ratio, hæc erit vnum eius bonum, ſed penſandum cum omnibus. Si ſit aliquis malus, puto improbabitur, ſi bonus, puto probabitur. Id ergo in homine proprium ſolúmque eſt, quo & probatur, & improbatur. Non dubitas,an hoc ſit bonum: dubitas, an ſolum bonum ſit. Si quis omnia alia habeat,valetudinem,diuitias, imagines multas, frequens atrium, ſed malus ex confeſſo ſit: improbabis illũ. Item ſi quis nihil quidem illorum, quæ retuli,habeat,deficiatur pecunia,clientum turba, nobilitate, & auorum proauorúmque ſerie, ſed ex confeſſo bonus ſit: probabis illũ. Ergo eſt vnũ bonũ hominis: quod qui habet,etiam ſi aliis deſtituitur, laudandus eſt:qui non habet,in omniũ aliorũ copia damnatur ac reiicitur. Quæ condicio rerũ,eadem & hominũ eſt. Nauis bona dicitur,non quę pretioſis coloribus picta eſt, nec cui argenteũ aut aureũ roſtrũ eſt, nec cuius tutela ebore celata eſt, nec quæ fiſcis ac opibus regiis preſſa eſt:ſed ſtabilis & firma & iũcturis aquam excludentibus ſpiſſa, ad feren-

dum incurſum maris ſolida, gubernaculo parens,velox,& conſentiens vento. Gladium bonum dices, non cui deauratus eſt baltheus, nec cui vagina gemmis diſtinguitur: ſed cui & ad ſecandum ſubtilis acies, & mucro munimentum omne rupturus. Regula non quam formoſa,ſed quàm recta ſit,quæritur. Eo quodque laudatur, cui comparatur, quod illi proprium eſt. Ergo in homine quoque nihil ad rem pertinet, quantum aret, quantum feneret, à quàm multis ſalutetur,quàm pretioſo incumbat lecto, quàm pellucido poculo bibat, ſed quàm bonus ſit. Bonus autem eſt,ſi ratio explicita & recta eſt, & ad naturæ voluntatem accommodata. Hæc vocatur virtus:hoc eſt honeſtum,& vnicum hominis bonum.Nam cùm ſola ratio perficiat hominem, ſola ratio perfecta beatum facit. Hoc autem vnum hominis bonũ eſt, quo vno beatus efficitur. Dicimus & illa bona eſſe, quæ à virtute profecta contractáque ſunt,ideſt opera eius omnia. Sed ideo vnum ipſa bonum eſt,quia nullum ſine illa eſt,Si omne in animo bonum eſt,quicquid illum confirmat, extollit,amplificat, bonum eſt: validiorem autem animum, & excelſiorem, & ampliorem,facit virtus: nam cætera quæ cupiditates noſtras irritant, deprimunt quoque animum & labefaciunt: & cum videntur attollere, inflant, ac multa vanitate deludunt.Ergo vnum id bonum eſt,quo melior animus efficitur. Omnes actiones totius vitæ honeſti ac turpis reſpectu temperantur: ad hæc faciendi & non faciendi ratio dirigitur. Quid ſit hoc,dicam. Vir bonus quod honeſtè ſe facturum putauerit, faciet, etiam ſi laborioſum erit:faciet,etiam ſi damnoſum erit:

fa-

faciet, etiam ſi periculoſum erit. Rurſus quod turpe erit,non faciet, etiam ſi pecuniam affert, etiam ſi voluptatem,etiam ſi potentiam. Ab honeſto nulla re deterrebitur, ad turpia nulla ſpe inuitabitur. Ergo ſi honeſtum vtique ſecuturus eſt,turpe vtique vitaturus: & in omni actu vitæ ſpectaturus hæc duo: nullum aliud bonũ quàm honeſtum,nec aliud malum quàm turpe. Si vna indeprauata virtus eſt, & ſola permanet tenoris ſui,vnum eſt bonum virtus: cui iam accidere vt non ſit bonum,non poteſt. Mutationis periculum effugit ſapientia. Sapientia non eripitur,ſapientia in ſtultitiam non reuoluitur. Dixi, ſi fortè meminiſti, concupita vulgo,& formidata inconſulto impetu pleroſque calcaſſe,inuentus eſt qui flammis imponeret manum: cuius riſum non interrumperet tortor: qui in funere liberorum lacrymam non mitteret: qui morti intrepidus occurreret, amor,ira,cupiditas,pericula depopoſcerunt. Quod ſi hoc poteſt breuis obſtinatio animi,aliquo ſtimulo excitata: quanto magis virtus quæ non ex impetu, nec ſubito, ſed æqualiter valet: cui perpetuum robur eſt? Sequitur, vt quæ ab inconſultis ſæpe contemnuntur,à ſapientibus ſemper, ea nec bona ſint, nec mala. Vnum ergo bonum ipſa virtus eſt, quæ inter hanc fortunam & illam ſuperba incedit,cum magno vtriuſque contemptu. Si hanc opinionem receperis, aliquid bonum eſſe præter honeſtum,nulla non virtus laborabit. Nulla enim obtineri poterit,ſi quidquam extra ſe reſpexerit. Quod ſi eſt,rationi repugnat, ex qua virtutes ſunt: & veritati, quæ ſine ratione non eſt. Quæcumque autem opinio veritati repugnat,falſa eſt. Virum bonum concedas neceſſe

eſt ſummæ pietatis erga deos eſſe: Itaque quicquid illi acciderit, æquo animo ſuſtinebit. Sciet enim id accidiſſe lege diuina, qua vniuerſa procedunt. Quod ſi eſt, vnum illi bonum erit, quod honeſtum: in hoc enim poſitum eſt & parere diis, nec excãdeſcere ad ſubita, nec deplorare ſortem ſuam, ſed patienter excipere fatum & facere imperata. Si vllum aliud eſt bonum quàm honeſtum, ſequetur nos auiditas vitę, auiditas rerum vitam inſtruentium, quod eſt intolerabile, infinitum, vagum. Solum ergo bonum eſt honeſtum, cui modus eſt. Diximus, hominũ futuram feliciorem vitam quàm deorum, ſi ea bona ſunt, quorum nullus diis vſus eſt, tanquam pecunia & honores. Adiice nunc, quod ſi modò ſolutæ corporibus animæ manent, felicior illis ſtatus reſtat, quàm eſt dum verſantur in corpore. Atqui ſi iſta bona ſunt, quibus per corpora vtimur, emiſſis erit peius: quod contra fidem eſt, feliciores eſſe liberis & in vniuerſum datis clauſas & obſeſſas. Illud quoque dixeram, ſi bona ſunt ea quæ tam homini contingunt quàm mutis animalibus, & muta animalia beatam vitam actura: quod fieri nullo modo poteſt. Omnia pro honeſto patienda ſunt: quod non erat faciendum, ſi eſſet vllum aliud bonũ quàm honeſtum. Hæc quamuis latius executus eſſem priore epiſtola, conſtrinxi, & breuiter percurri. Nunquam autẽ vera tibi opinio talis videbitur, niſi animum alleues & teipſum interroges: ſi res exegerit, vt pro patria moriaris, & ſalutem omnium ciuiũ tua redimas, an porrecturus ſis ceruicem, non tantùm patienter, ſed etiam libẽter. Si hoc facturus es, nullum aliud bonum eſt. Omnia relinquis, vt hoc habeas. Vide, quanta

vis,

vis,honeſti ſit. Pro Rep. morieris, etiam ſi non ſtatim facturus hoc eris, cùm ſcieris tibi eſſe faciendū, interdum ex re pulcherrima magnum gaudium etiam tempore breui ac exiguo capitur: & quamuis fructus operis peracti nullus ad defunctū exemptúmq; rebus humanis pertineat, ipſa tamen contemplatio futuri operis iuuat:& vir fortis & iuſtus cùm mortis ſuæ pretia ante ſe poſuit,libertatem patriæ, ſalutē omniū pro quibus dependit animam, in ſumma voluptate eſt, & periculo ſuo fruitur, ſed ille quoque,cui etiam hoc gaudium eripitur, quod tractatio operis maximum & vltimum præſtat, nihil cunctatus deſilietin mortem, facere rectè piéque contentus. Oppone etiam nunc illi multa quæ dehortentur. Dic,Factū tuū matura ſequetur obliuio:& parum grata exiſtimatio ciuiū reſpōdebit tibi. Iſta omnia extra opus meū ſunt, ego ipſum contemplor: hoc eſſe honeſtū ſcio.Itaque quocunq; ducit ac vocat,venio.Hoc ergo vnū bonū eſt,quod non tantùm perfectus animus, ſed generoſus quoq; & indolis bonæ ſentit:cetera leuia ſunt,mutabilia. Itaque ſollicitè poſſidentur, etiam ſi fauente fortuna in vnū congeſta ſunt: dominis ſuis incūbunt grauia,& illos ſemper premunt, aliquando & elidūt. Nemo ex iſtis quos purpuratos vides, felix eſt, non magis quàm ex illis quibus ſceptrū & chlamydem in ſcena fabulæ aſſignant, cū præſente populo elati inceſſerūt, & cothurnati, ſimul exierunt, excalceantur, & ad ſtaturam ſuam redeunt. Nemo iſtorum quos diuitiæ honoréſque in altiore faſtigio ponunt,magnus eſt. Quare ergo magnus videtur? Cum baſi illum ſua metiris.Paruus pumilio,licet in monte con-

ſtiterit. Coloſſus magnitudinem ſuam ſeruabit etiam ſi ſteterit in puteo. Hoc laboramus errore: ſic nobis imponitur: quod neminem æſtimamus eo quo eſt, ſed adiicimus illi & ea quibus adornatus eſt. Atqui cum voles veram hominis æſtimationem inire, & ſcire qualis ſit, nudum inſpice, ponat patrimonium, ponat honores, & alia fortunæ mendacia: corpus ipſum exuat: animum intuere, qualis quantúſque ſit, alieno an ſuo magnus, ſi erectis oculis gladios micantes videt, & ſi ſcit ſua nihil intereſſe, vtrum anima per os, an per iugulum exeat, beatum voca, ſi cum illi denuntiata ſunt corporis tormenta, & quæ caſu veniunt, & quæ potentiotis iniuria, ſi vincula & exilia, & vanas humanarum formidines mentium, ſecurus audit, & dicit,

---Non vlla laborum
O virgo noua mi facies inopinaue ſurgit.
Omnia præcepi, atque animo mecum ipſe peregi.

Tu hodie iſta denuntiàs: ego ſemper denuntiaui mihi, hominem paraui ad humana, præcogitati mali mollis ictus venit. At ſtultis & fortunæ credentibus omnis videtur noua rerũ & inopinata facies. Magna autem pars eſt apud imperitos mali, nouitas. Hoc vt ſcias, ea quæ putauerũt aſpera, cũ aſſueuere, patiũtur. Ideo ſapiẽs aſſueſcit futuris malis: & quæ alij diu patiendo leuia faciunt, hic leuia facit diu cogitando. Audimus aliquando voces imperitorum, dicentium; Neſciebam hoc mihi reſtare. Sapiens ſcit ſibi omnia reſtare, quicquid factum eſt, dicit, Sciebam.

EP. LXXVII. S. V. B. Hodie nobis Alexandrinæ naues apparuerunt, quæ præmitti ſolent & nuntiare ſecuturæ claſſis aduentum: tabella-

rias

rias vocant. Gratus illarum Campaniæ aſpectus eſt. Omnis in pilis Puteolorum turba conſiſtit, & ex ipſo genere velorum Alexandrinas, quãuis in magna turba nauiũ, intelligit. Solis enim licet ſupparum intendere, quod in alto omnes habent naues. Nulla enim res ęquè adiuuat curſum, quàm ſumma pars veli. illinc maximè nauis vrgetur. Itaque quotiens ventus increbruit, maiórque eſt, quàm expedit, antemna ſubmittitur. Minus habet virium flatus ex humili. Cum intrauere Capreas & promontorium, ex quo,

Alta procelloſo ſpeculatur vertice Pallas,

ceteræ velo iubentur eſſe contentæ: ſupparum Alexandrinarum inſigne eſt. In hoc omniũ diſcurſu properantium ad litus, magnam ex pigritia mea ſenſi voluptatem, quod epiſtolas meorum accepturus: non properaui ſcire, quis illic eſſet rerum mearum ſtatus, quid afferrent. Olim iam nec perit quicquam mihi, nec acquiritur. Hoc, etiam ſi ſenex non eſſem, fuerat ſentiendum. Nunc vero multo magis, quia quantulumcunque haberem, tamen plus iam mihi fupereſſet viatici, quam viæ: præſertim cũ eam viam ſimus ingreſſi, quàm peragere non eſt neceſſe. Iter imperfectum erit, ſi in media parte, aut citra petitum locum ſteteris. Vita non eſt imperfecta, ſi honeſta eſt. Vbicunque deſines, ſi bene deſinis, tota eſt. Sæpe autẽ & fortiter deſinendũ eſt, & non ex maximis cauſis. Nam nec hæ maximæ ſunt, quæ nos tenent. Tullius Marcellinus, quẽ optimè noueras, adoleſcens quietus & cito ſenex, morbo, & non inſanabili correptus, ſed longo & moleſto, & multa imperante, cœpit deliberare de morte, conuocauit complures amicos, vnuſquiſque, aut quia timidus erat, id illi

ſuadebat, quod ſibi ſuaſiſſet: aut quia adulator & blandus id conſilium dabat, quod deliberanti gratius fore ſuſpicabatur. Amicus noſter Stoicus,homo egregius, & vt verbis illum, quibus laudari dignus eſt, laudem, vir fortis ac ſtrenuus, videtur mihi optimè illum cohortatus.Sic enim cœpit:Noli,mi Marcelline,torqueri,tanquam de re magna deliberes. Non eſt res magna viuere,omnes ſerui tui viuunt,omnia animalia: Magnum eſt, honeſtè mori, prudenter,fortiter. Cogita quamdiu iam idem facias. Cibus,ſomnus,libido. Per hunc circulum curritur.Mori velle non tantum prudẽs, & fortis aut miſer,ſed etiã faſtidioſus poteſt. Non opus erat ſuaſore illi,ſed adiutore.Serui parere nolebant. Primum detraxit illis metum, & indicauit tunc familiam periculum adire, cùm incertum eſſet, an mors domini voluntaria fuiſſet: alioquin tam mali exempli eſſe prohibere dominum, quàm occidere. Deinde ipſum Marcellinum admonuit,non eſſe inhumanum, quemadmodum cœna peracta reliquiæ circunſtantibus diuiduntur: ſic peracta vita aliquid porrigi his, qui totius vitæ miniſtri fuiſſent. Erat Marcellinus facilis animi,& liberalis, etiam cùm de ſuo fieret.Minutas itaque ſummulas diſtribuit flentibus ſeruis, & illos vltro conſolatus eſt. Non fuit illi opus ferro,non ſanguine. Triduo abſtinuit, & in ipſo cubiculo poni tabernaculum iuſſit.Solium deinde illatum eſt, in quo diu iacuit, & calida ſubinde ſuffuſa paulatim defecit, vt aiebat,non ſine quadam voluptate,quam afferre ſolet lenis diſſolutio animi, nó inexperta nobis,quos aliquando liquit animus. In fabellã exceſſi non ingratam tibi:exitũ enim amici tui

co-

cognoſces,non difficilem,nec miſerum.Quamuis enim mortem ſibi conſciuerit, tamen molliſſimè exceſſit,& vitæ elapſus eſt. Sed ne inutilis quidem hæc fabella fuerit. Sæpe enim talia exempla neceſſitas exigit. Sæpe debemus mori: nec volumus,morimur, nec volumus. Nemo tã imperitus eſt, vt neſciat ſibi quandoque moriẽdum:tamen cùm prope acceſſerit,tergiuerſatur, tremit,plorat. Nonne tibi videtur ſtultiſſimus omnium, qui fleuerit quod ante annos mille non vixerat? Æquè ſtultus eſt,qui flet,quod poſt annos mille non viuet. Hæc paria ſunt:Non eris,nec fuiſti. Vtrumque tempus alienum eſt.In hoc punctum coniectus es: quod vt extendas, quouſque extendes. Quid fles? quid optas?Perdis operam.

Deſine fata Deûm flecti ſperare precando.

rata & fixa ſunt,atque magna & æterna neceſſitate ducuntur.Eo,ibis,quo omnia eunt.Quid tibi nouum eſt?ad hanc legem natus es: hoc patri tuo accidit, hoc matri, hoc maioribus,hoc omnibus ante te, hoc omnibus poſt te. Series inuicta, & nulla mutabili ope illigat ac trahit cũcta. Quantus te populus mortuo ſequetur, quantus comitabitur? Fortior,vt opinor, eſſes, ſi multa millia tibi commorerentur. Atqui multa millia hominum & animalium hoc ipſo momẽto,quo tu mori dubitas,animam variis generibus emittunt. Tu autem non putabas te aliquando perventurum ad id,ad quod ſemper ibas? Nullum ſine exitu iter eſt. Exempla nũc magnorum virorum me tibi iudicas relaturum?Puerorũ referam. Lacon ille memoriæ traditur impubes adhuc,qui captus clamabat. Non ſeruiam, ſua illa Dorica lingua:& verbis fidem impoſuit, vt pri-

mum iuſſus eſt fungi ſeruili ; & contumelioſo miniſterio:afferre enim vas obſcænum iubebatur:illiſum parieti caput rupit.Tam prope libertas eſt:& ſeruit aliquis ? Ita non ſic perire filium tuum malles , quàm per inertiam ſenem fieri? Quid ergo eſt,cur perturberis,ſi mori fortiter etiam puerile eſt? Puta te nolle ſequi,duceris.Fac tui iuris,quod alieni eſt. Non ſumes pueri ſpiritum,vt dicas,Non ſeruio? Infelix,ſeruis hominibus,ſeruis rebus,ſeruis vitæ. Nam vita,ſi moriédi virtus abeſt, ſeruitus eſt. Ecquid habes propter quod expectes ? Voluptates quæ te morantur ac retinent,conſumpſiſti:nulla tibi noua eſt: nulla non iam odioſa ipſa ſatietate,quis ſit vini, quis mulſi ſapor,ſcis: nihil intereſt,centum per veſicam tuam,an mille amphoræ tranſeant,ſaccus es,quid ſapiat oſtreum,quid mullus optimè noſti , nihil tibi luxuria tua in futuros annos intactum reſeruauit.Atqui hæc ſunt,à quibus inuitus diuelleris?Quid eſt aliud quod tibi eripi doleas?Amicos & patriam ? Tanti enim illã putas, vt tardius cœnes ? ſolem, ſi poſſes,extingueres. Quid enim vnquam feciſti luce dignũ? confitere non curiæ te,non fori,non ipſius naturæ rerũ deſiderio,tardiorẽ ad moriendum fieri. Inuitus relinquis macellũ,in quo nihil reliquiſti.Mortẽ times , at quomodo illam media oblectatione contẽnis?Viuere vis,ſcis enim,mori times.Quid porro? iſta vita non mors eſt ? Cæſar,cùm illum tranſeuntẽ per Latinã viam , vnus ex cuſtodiarũ agmine demiſſa vſque in pectus vetere barba rogaret mortem:Nũc enim,inquit,viuis?Hoc iſtis reſpondendum eſt,quibus ſuccurſura mors eſt:Mori times?nunc enim viuis?Sed ego,inquit, viuere volo,qui multa honeſtè facio.inuitus relinquo

linquo

linquo officia vitæ, quibus fideliter & cum induſtria iungor. Quid? tu neſcis vnum eſſe ex vitę officiis & mori? Nullum officium relinquis. Non enim certus numerus quem debeas explere, finitur. Nulla vita eſt non breuis. Nam ſi ad naturam rerum reſpexeris, etiam Neſtoris & Statilię breuis eſt, quæ inſcribi monumento ſuo iuſſit, annis ſe nonaginta nouem vixiſſe. Vides aniculam gloriari ſenectute lõga. quis illam ferre potuiſſet, ſi contigiſſet centeſimum implere? Quomodo fabula, ſic vita: non quàm diu, ſed quàm bene acta ſit, refert. Nihil ad rem pertinet, quo loco deſinas, quocunque voles, deſine: tantùm bonam clauſulam impone.

Ep. LXXVIII. Vexari te diſtillationibus crebris ac febriculis, quæ longas deſtillationes & in conſuetudinem adductas ſequuntur, eo moleſtius mihi eſt, quia expertus ſum hoc genus valetudinis: quod inter initia cõtempſi. Poterat adhuc adoleſcentia iniurias ferre, & ſe aduerſus morbos contumaciter gerere: deinde ſuccubui, & eo perductus ſum, vt ipſe deſtillarẽ. Ad ſummam maciem deductus, ſæpe impetum cępi abrumpendæ vitæ, patris me indulgentiſſimi ſenectus retinuit. Cogitaui enim, non quàm fortiter ego mori poſſem, ſed quàm ille fortiter deſiderare me poſſet. Itaque imperaui mihi vt viuerẽ, aliquando enim & viuere, fortiter facere eſt. Quæ mihi tunc fuerint ſolatio, dicã: ſi prius hoc dixero, hæc ipſa quibus acquieſcebã, medicinæ vim habuiſſe. In remedium cedunt honeſta ſolatia: & quicquid animum erexit, etiam corpori prodeſt. Studia mihi noſtra ſaluti fuerunt. Philoſophiæ acceptum fero quod ſurrexi, quod conualui: illi vitam dębeo, & nihil illi minus

debeo. Multum mihi contulerunt ad bonam valetudinem amici, quorum, adhortationibus, vigiliis,ſermonibus alleuabar.Nihil æquè,Lucili virorum optime, ægrum reficit atque adiuuat, quàm amicorum affectus: nihil æquè expectationem mortis ac metum ſurripit. Non iudicabam me,cùm illos ſuperſtites relinquerē,mori: putabam,inquam, me victurum, non cum illis, ſed per illos, non effundere ſpiritum mihi videbar, ſed tradere. Hæc mihi dederunt voluntatem adiuuandi me, & patiendi omne tormentum, alioqui miſerimum eſt, cùm animum moriendi proieceris, non habere viuendi. Ad hæc ergo remedia te confer, medicus tibi quantum ambules,quantum exercearis, monſtrabit. Ne indulgeas otio, ad quod vergit iners valetudo: vt legas clarius, & ſpiritum,cuius iter & receptaculum laborat, exerceas: vt nauiges, & viſcera molli iactatione concutias: quibus cibis vtaris:vinum quando virium cauſa aduoces, quando intermittas, ne irritet & exaſperet tuſſim.Ego tibi illud præcipio,quod non tantùm huius morbi, ſed totius vitæ remedium eſt.Contemne mortem.Nihil triſte eſt,cùm huius metum effugimus.Tria hæc in omni morbo grauia ſunt,metus mortis,dolor corporis,intermiſſio voluptatum. De morte ſatis dictum eſt, hoc vnum dicam, non morbi hunc eſſe ſed naturæ metum, multorum mortem diſtulit morbus:& ſaluti illis fuit, videri perire. Morieris nō quia ægrotas,ſed quia viuis. Iſta te res & ſanatū manet,cùm conualueris,non mortem,ſed valitudinem effugies. Ad illud nunc proprium incommodum reuertamur, magnos cruciatus habet morbus, ſed hos tolerabiles interualla faciunt.

ciunt. Nam ſummi doloris intentio inuenit finem. Nemo poteſt valdè dolere,& diu, ſic nos amantiſſima noſtri natura diſpoſuit, vt dolorem aut tolerabilem aut breuem faceret.Maximi dolores conſiſtunt in macerrimis corporis partibus.Nerui,articulíque,& quicquid aliud exile eſt,acerrimè ſæuit, cùm in arcto vitia concepit. Sed cito hæ partes obſtupeſcunt, & ipſo dolore ſenſum doloris amittunt: ſiue quia ſpiritus naturali prohibitus curſu, & mutatus in peius vim ſuã qua viget, admonétque nos, perdit: ſiue quia corruptus humor, cùm deſiit habere quo confluat, ipſe ſe elidit, & his quæ nimis impleuit, excutit ſenſum. Sic podagra & chiragra, & omnis vertebrarum dolor, neruorúmque interquieſcit, cùm illa quæ torquebat hebetauit: omnium iſtorum prima verminatio vexat,impetus mora extinguitur,& finis dolendi eſt obtorpuiſſe. Dẽtium,oculorum,auriũ,dolor,ob hoc ipſum acutiſſimus eſt,quod inter anguſta corporis naſcitur,: non minus mehercule quam capitis ipſius.Sed quò incitatior eſt,eo citius in alienationem ſtuporemq; conuertitur. Hoc itaq; ſolatiũ vaſti doloris eſt, quod neceſſe eſt deſinas illũ ſentire,ſi nimis ſenſeris.Illud autem eſt quod imperitos in vexatione corporis malè habet:non aſſueuerũt animo eſſe contenti, multũ illis cũ corpore fuit. Ideo vir magnus ac prudens animũ deducit à corpore, & multũ cum meliore & diuina parte verſatur, cum hac querula ac fragili,quantũ neceſſe eſt.Sed moleſtũ eſt, inquis, carere aſſuetis voluptatibus, abſtinere cibo, ſitire, eſurire. Hæc prima abſtinentia grauia ſunt: deinde cupiditas relangueſcit, ipſis per quæ cupimus fatigatis ac defi-

cientibus. Inde moroſus eſt ſtomachus: inde quorum fuit auiditas, odium eſt, deſideria ipſa moriuntur. Non eſt autem acerbum carere eo, quod cupere deſieris. Adiice, quòd nullus non intermittitur dolor, aut certè remittitur. Adiice, quod licet & cauere venturũ, & obſiſtere imminenti remediis. Nullus enim non ſigna præmittit, vtique qui ex ſolito reuertitur. Tolerabilis eſt morbi præſentia, ſi contẽpſeris id quod extremum minatur. Noli mala tua facere tibi ipſi grauiora, & te querelis onerare, leuis dolor eſt, ſi nihil illi opinio adiecerit. Contra ſi exhortari te cœperis, ac dicere, Nihil eſt, aut certè exiguũ eſt: duremus, iam deſinet, leuem illũ, dũ putas, facies. Omnia ex opinione ſuſpẽſa ſunt, nõ ambitio tantũ ad illã reſpicit & luxuria & auaritia. Ad opinionẽ dolemus, tam miſer eſt quiſq; quã credit. Detrahendas præteritorũ dolorum conqueſtiones puto, & illa verba: Nulli vnquam fuit peius. Quos cruciatus quanta mala pertuli? Nemo me ſurrecturũ putauit. Quotiẽs deploratus ſum à meis, quotiẽs à medicis relictus? In equuleum impoſiti nõ ſic diſtrahuntur. Etiam ſi ſunt vera iſta, tranſierunt. Quid iuuat præteritos dolores retractare, & miſerum eſſe, quia fueris? Quid, quod nemo non multũ malis ſuis adiicit. & ſibi ipſe mentitur? Deinde quod acerbũ fuit, retuliſſe iucundũ eſt. Naturale eſt, male ſui fine gaudere. Circumcidenda ergo duo ſunt, & futuri timor, & veteris incommodi memoria. hoc ad me iam non pertinet, illud nondum. In ipſis poſitus difficultatibus dicat:

----Forſan & hæc olim meminiſſe iuuabit.

Toto contra illũ pugnet animo, vincetur, ſi ceſſerit: vincet, ſi ſe contra dolorem ſuum intenderit.

derit. Nunc hoc plerique faciũt, attrahunt in ſe ruinam cui obſtandum eſt, iſtud quod premit, quod impendet, quod vrget, ſi ſubducere te cœperis, ſequetur & grauius incũbet: ſi contra ſteteris, & obniti volueris, repelletur. Athletæ quantũ plagarum ore, quantũ toto corpore excipiunt? ferunt tamen omne tormentũ gloriæ cupiditate: nec tantũ quia pugnant, iſta patiuntur, ſed vt pugnent, exercitatio ipſa tormentum eſt. Nos quoque euincamus omnia, quorũ præmium non corona nec palma eſt, nec tubicen prædicationi nominis noſtri ſilentium faciens, ſed virtus & firmitas animi & pax in ceterum parta, ſi ſemel in aliquo certamine debellata fortuna eſt. Dolorem grauem ſentio. Quid ni ſentias, ſi illum muliebriter tuleris? Quemadmodũ pernicioſior eſt hoſtis fugientibus, ſic omne fortuitũ incommodum magis inſtat cedẽti & auerſo. Sed graue eſt. quid nos ad hoc fortes ſumus, vt leuia portemus? Vtrũ vis, longum eſſe morbum, an concitatũ & breuem? Si longus eſt, habet intercapedinem, dat refectioni locũ: multum temporis donat, neceſſe eſt vt exurgat & deſinat. Breuis morbus ac præceps alterutrum faciet aut extinguetur, aut extinguet. Quid autem intereſt, non ſit, an non ſim? In vtroque finis dolendi eſt. Illud quoque proderit, ad alias cogitationes auertere animum, & à dolore diſcedere. Cogita quid honeſtè, quid fortiter feceris: bonas partes tecum ipſe tracta: memoriam in ea, quæ maximè miratus es, ſparge: tunc tibi fortiſſimus quiſque & victor doloris occurrat. Ille qui dum varices exſecandas præberet, legere librum perſeuerauit? Ille qui non deſiit ridere, cùm ob hoc ipſum irati tortores

omnia inſtrumenta crudelitatis experirentur. Non vincetur dolor ratione, qui victus eſt riſu? Quicquid vis, nunc licet dicas, deſtillationes,& vim continuæ tuſſis egerentem viſcerum partes, & febrem præcordia ipſa torrentem, & ſitim, & artus in diuerſum articulis exeuntibus tortos: plus eſt flamma,& equuleus,& lamina,& vulneribus ipſis intumeſcentibus, quod illa renouaret & altiùs vrgeret impreſſum inter hæc tamen aliquis non gemuit: parum eſt. non rogauit, parum eſt. non reſpondit: parum eſt. riſit, & quidem ex animo. vis tu poſt hoc dolorem deridere? ſed nihil, inquit, agere ſinit morbus, qui me omnibus abduxit officiis. Corpus tuum valetudo tenet, non animum. Itaque curſoris moratur pedes, ſutoris ac fabri manus impediet. Si animus tibi eſſe in vſu ſolet, ſuadebis, docebis, audies, diſces, quæres, recordaberis. Quid porro? nihil agere te credis, ſi temperans æger ſis? Oſtẽdes morbũ poſſe ſuperari, vel certè ſuſtineri. Eſt, mihi crede, virtuti etiã in lectulo locus. Non tantùm arma & acies dant argumenta alacris animi, indomitique terroribus,& in veſtimẽtis vir fortis apparet. Habes quod agas, bene luctare cũ morbo, ſi nihil te coegerit, ſi nihil exorauerit, inſigne prodis exemplum. O quàm magna erat glorię materia, ſi ſpectaremur ægri. Ipſe te ſpecta, ipſe te lauda. Præterea duo ſunt genera voluptatũ, corporales morbus inhibet, non tamen tollit, immo, ſi verum æſtimes, incitat, magis iuuat bibere ſitientem, gratior eſt eſurienti cibus. Quicquid ex abſtinentia cõtigit, auidius excipitur. Illas verò animi voluptates, quæ maiores certioréſq; ſunt, nemo medicus ęgro negat: has quiſquis ſequitur,& bene intelli-

git,

git,omnia ſenſuum blandimenta contemnit.O infelicem ægrum! quare?quia non vino niuem diluit: quia non rigorem potionis ſuæ, quam capaci ſcypho miſcuit, renouat fracta inſuper glacie:quia non oſtrea illi Lucrina in ipſa menſa aperiuntur: quia non circa cœnationem eius tumultus coquorum eſt, ipſos cum obſoniis focos transferentium: hoc enim iam luxuria commenta eſt.Ne quis intepeſcat cibus,ne quid palato iam calloſo parum ferueat, cœnam culina proſequitur.O infelicem ægrum.edet quantum concoquat:non iacebit in conſpectu aper,vt vilis caro, à menſa relegatus: nec in repoſitorio eius pectora auium; totas enim videre faſtidiũ eſt; congeſta ponentur. Quid tibi mali factum eſt? Cœnabis tanquam æger: immo aliquando tanquam ſanus. Sed omnia iſta facile perferemus, ſorbitionem, aquam calidam, & quicquid aliud intolerabile videtur delicatis & luxu fluẽtibus, magiſque animo quàm corpore morbidis: tantum mortem deſinamus horrere. Deſinemus autem, ſi fines bonorum ac malorum cognouerimus. Ita demum nec vita tædio erit, nec mors timori.Vitam enim occupare ſatietas ſui non poteſt, tot res, varias, magnas, diuinas percenſentem.in odium illam ſui adducere ſolet iners otium. Rerum naturam peragranti nunquam in faſtidium veritas veniet: falſa ſatiabũt. Rurſus ſi mors accedit & vocat,licet immatura ſit,licet mediam præcidat ætatem, perceptus longiſſimæ fructus eſt.Cognita eſt illi ex magna parte natura, ſcit tempore honeſta non creſcere. his neceſſe eſt videri omnem vitam breuem, qui illam voluptatibus vanis & ideo infinitis metiũtur. His te cogitationibus recrea,

& interim epiſtolis noſtris vacando, veniet aliquod tempus, quod nos iterum iungat ac miſceat: quantumlibet ſit illud longum faciet ſciētia vtendi: Nam, vt Poſidonius ait, vnus dies hominum eruditorum plus patet, quàm imperiti longiſſima ætas. Interim tene hoc mordicus: aduerſis non ſuccumbere, lætis non credere, omnem fortunæ licentiam in oculis habere: tanquā quicquid poteſt facere factura ſit. Quicquid expectatum eſt diu, leuius accedit.

Ep. LXXIX. Expecto epiſtolas tuas, quibus mihi indices, circumitus Siciliæ totius quid tibi noui oſtenderit, & omnia de ipſa Charybdi certiora. Nam Scyllam ſaxum eſſe, & quidem non terribile nauigantibus, optimè ſcio. Charybdis an reſpondeat fabulis, perſcribi mihi deſidero. Et ſi fortè obſeruaueris, (dignum eſt autem vt obſerues) fac nos certiores, vtrùm vno tantùm vento agatur in vortices, an omnis tempeſtas æquè mare illud contorqueat: & an verum ſit, quicquid illo freti turbine arreptum eſt, per multa millia trahi conditum, & circa Tauromenitanum litus emergere. Si hæc mihi præſcripſeris, tunc tibi audebo mandare, vt in honorem meum Ætnam quoque aſcendas: quam conſumi, & ſenſim ſubſidere, ex hoc colligunt, quòd aliquanto longius nauigantibus ſolebat oſtendi. Poteſt hoc accidere, non quia montis altitudo deſedit, ſed quia ignis euanuit, & minus vehemens ac largus effertur, ob eandem cauſam fumo quoque per diem ſegniore. Neutrum autem incredibile eſt, nec montem qui deuoretur quotidie minui, nec ignem non manere eūdem: qui non ipſe ex ſe eſt, ſed in aliqua inferna valle conceptus exaſtuat, & alibi paſcitur,

tur, in ipſo monte non alimentum habet, ſed viam. In Lycia regio notiſſima eſt, Epheſtion incolæ vocant, perforatum pluribus locis ſolum, quod ſine vllo naſcentium damno ignis innoxius circuit. Læta itaque regio eſt & herbida, nil flammis adurentibus, ſed tantùm vi remiſſa ac languida refulgentibus. Sed reſeruemus iſta tunc quæſituri, cùm tu mihi ſcripſeris, quantum ab ipſo ore montis niues abſint, quas ne æſtas quidem ſoluit: adeo tutæ ſunt ab igne vicino. Non eſt autem, quod iſtam curam imputes mihi: morbo enim tuo daturus eras, etiam ſi nemo mandaret tibi, donec Ætnam deſcribas in tuo carmine, & hunc ſollemnem omnibus poëtis locum attingas: quem quo minus Ouidius tractaret, nihil obſtitit, quod iam Virgilius impleuerat, ne Seuerum quidem Cornelium vterque deterruit. Omnibus præterea feliciter hic locus ſe dedit: & qui præceſſerant, non præripuiſſe mihi videntur quæ dici poterant, ſed aperuiſſe. Sed multum intereſt, vtrum ad conſumptam materiam, an ad ſubactam accedas. Creſcit in dies, & inuentutis inuenta non obſtant. Præterea condicio optima eſt vltimi. Parata verba inuenit, quæ aliter inſtructa nouam faciem habent: nec illis manus iniicit tanquam alienis. Sunt enim publica. Iuriſconſulti negant quicquàm publicum vſu capi. Aut ego te non noui, aut Ætna tibi ſaliuam mouet. Iam cupis grande aliquid, & par prioribus ſcribere. Plus enim ſperare modeſtia tibi tua non permittit: quæ tanta in te eſt, vt videaris mihi retracturus ingenij tui vires, ſi vincendi periculum ſit: tanta tibi priorum reuerentia eſt. Inter cetera hoc habet boni ſapientia. Nemo ab altero poteſt

vinci, niſi dum aſcenditur. dum ad ſummum perueneris, paria ſunt. Non eſt incremento locus. ſtatur. Numquid Sol magnitudini ſuæ adiicit? Numquid luna vltra quàm ſolet procedit? Maria non creſcunt: mundus eundem habitum ac modum ſeruat. Extollere ſe, quæ iuſtam magnitudinem impleuere, non poſſunt. Quicũque fuerint ſapientes, pares erunt & æquales: habebit vnuſquiſque ex his proprias dotes. Alius erit affabilior, alius expeditior, alius promptior in eloquendo, alius facundior. Illud de quo agitur, quod beatum facit, æquale erit in omnibus. An Ætna tua poſſit ſublabi, & in ſe ruere, an hoc excelſum cacumẽ & conſpicuum per vaſti maris ſpatia deterat aſſidua vis ignium, neſcio: virtutem non flamma, non ruina inferius adducet. Hæc vna maieſtas deprimi neſcit, nec proferri vltra, nec referri poteſt. Sic huius, vt cæleſtium, ſtata magnitudo eſt. Ad hanc nos conemur educere. iam multum operis effectum eſt: immo, ſi verum fateri volo, non multum. Nec enim bonitas eſt, peſſimis eſſe meliorem. Quis oculis glorietur, qui ſuſpicentur diem, quib. ſol per caliginem ſplendet? licet contentus interim ſit effugiſſe tenebras, adhuc non fruitur bono lucis. Tunc animus noſter habebit quod gratuletur ſibi, cum emiſſus his tenebris, in quibus volutatur, non tenui viſu clara proſpexerit, ſed totum diem admiſerit, & redditus cælo ſuo fuerit, cum receperit locum quem occupauit ſorte naſcendi. Surſum vocant illum initia ſua. Erit autem illic etiam antequam hac cuſtodia exſoluatur, cum vitia diſiecerit, purúſque ac leuis in cogitationes diuinas emicuerit. Hoc nos oportet agere, Lucili cariſſime, in hoc ire impetu toto: li-

cet

cet pauci ſciant,licet nemo videat. Gloria,vmbra virtutis eſt: etiam inuitos comitabitur. Sed quemadmodum aliquando vmbra antecedit, aliquando ſequitur, ita gloria aliquando ante nos eſt,viſendámque ſe præbet,aliquando in auerſo eſt, maiorque quo ſerior, vbi inuidia ſeceſſit. Quamdiu videbatur furere Democritus? vix recepit Socratem fama.Quamdiu Catonem ciuitas ignorauit?reſpuit:nec intellexit,niſi cum perdidit.Rutilij innocentia ac virtus lateret,niſi accepiſſet iniuriam:dũ violatur,effulſit. Nunquid non ſorti ſuæ gratias egit, & exilium ſuum complexus eſt? De his loquor, quos illuſtrauit fortuna,dum vexat.Quam multorum profectus in notitiam euaſere poſt ipſos?quàm multos fama non excepit,ſed eruit?Vides Epicurũ,quantopere non tantum eruditiores, ſed hæc quoque imperitorum turba miretur. Hic ignotus ipſis Athenis fuit, circa quas delituerat. Multis itaque iam annis Metrodoro ſuo ſuperſtes, in quadam epiſtola, cum amicitiam ſuam & Metrodori,grata commemoratione cecinisſet, hoc nouiſſime adiecit,nihil ſibi & Metrodoro inter bona tanta nocuiſſe, quod ipſos illa nobilis Græcia non ignotos ſolùm habuiſſet, ſed pæne inauditos. Numquid ergo non poſtea quàm eſſe deſierat,inuentus eſt? Numquid non opinio eius emicuit? Hoc Metrodorus quoque in quadam epiſtola confitetur,ſe & Epicurum non ſatis emicuiſſe: ſed poſt ſe & Epicurum, magnum paratúmque nomen habituros,apud eos qui voluiſſent per eadem ire veſtigia. Nulla virtus latet: & latuiſſe,non ipſius eſt damnum. Veniet qui conditam & ſæculi ſui malignitate compreſſam dies publicet. Paucis natus eſt,qui po-

pulum ætatis ſuæ cogitat. Multa annorum millia, multa populorum ſuperuenient. Ad illa reſpice, etiam ſi omnibus tecum viuentibus ſilentium liuor indixerit, venient qui ſine offenſa, ſine gratia iudicent. Si quod eſt pretium virtutis ex fama, nec hoc interit. Ad nos quidem nihil pertinebit poſterorum ſermo: tamen etiã non ſentientes colet ac frequentabit. Nulli non virtus & viuo & mortuo retulit gratiam, ſi modo illam bona ſecutus eſt fide, ſi ſe non exornauit & pinxit, ſed idem fuit, ſiue ex denuntiato videbatur, ſiue imparatus ac ſubito. Nihil ſimulatio proficit, paucis imponit leuiter extrinſecus inducta facies, veritas in omnem partem ſui ſemper eadem eſt. Quæ decipiunt, nihil habent ſolidi. Tenue eſt mendacium: perlucet, ſi diligenter inſpexeris.

Ep. LXXX. Hodierno die non tantũ meo beneficio mihi vaco, ſed ſpectaculi, quod omnes moleſtos ad ſphæromachiam auocauit. Nemo irrumpit, nemo cogitationem meam impedit, quæ hac ipſa fiducia procedit audacius. Non crepuit ſubinde oſtium, non alleuatur velum, licebit vni vadere, quod magis neceſſariũ eſt per ſe eunti, & ſuam ſequenti viam. Non ergo ſequor priores? facio, ſed permitto mihi & inuenire aliquid, & mutare, & relinquere. Non ſeruio illis, ſed aſſentior. Magnum tamen verbũ dixi, qui mihi ſilentium promittebam; & ſine interpellatore ſecretum. Ecce ingens clamor ex ſtadio profertur, & me non excutit mihi, ſed in huius ipſius rei contentionem transfert. Cogito mecum, quàm multi corpora exerceant, quàm ingenia pauci: quantus ad ſpectaculum non fidele & luſorium fiat concurſus, quanta ſit circa

artes bonas ſolitudo: quàm imbecilli animo ſint, quorum lacertos humeróſque miramur. Illud maximè reuoluo mecum, ſi corpus perduci exercitatione ad hanc patientiam poteſt, qua & pugnos pariter & calces non vnius hominis ferat, qua ſolem ardentiſſimum in feruentiſſimo puluere ſuſtinens aliquis, & ſanguine ſuo madens diem ducat: quanto facilius animus corroborari poſſit, vt fortunæ ictus inuictus excipiat, vt proiectus, vt cõculcatus exſurgat. Corpus enim multis eget rebus, vt valeat. Animus ex ſe creſcit, ſe ipſe alit, ſe exercet. Illi multo cibo, multa potione opus eſt, multo oleo, longa denique opera: tibi continget virtus ſine apparatu, ſine impenſa. Quicquid facere te poteſt bonum, tecum eſt. Quid tibi opus eſt vt ſis bonus? velle. Quid autem melius potes velle, quàm eripere te huic ſeruituti, quæ omnes premit, quam mancipia quoque condicionis extremæ, & in his ſordibus nata, omni modo exuere conãtur? peculiũ ſuũ, quod comparauerunt ventre fraudato, pro capite numerant. Tu non concupiſces quanticunque ad libertatem peruenire, qui te putas in illa natum? Quid ad arcam tuam reſpicis? emi non poteſt. Itaque in tabellas vanum conijcitur nomen libertatis, quam nec qui emerunt habent, nec qui vendiderunt. Tibi des oportet iſtud bonum: à te petas. Libera te primũ metu mortis, illa nobis primũ iugum imponit. Deinde metu paupertatis. Si vis ſcire quàm nihil in illa mali ſit, compara inter ſe pauperum & diuitum vultus. Sæpiùs pauper & fideliùs ridet, nulla ſollicitudo in alto eſt, etiam ſi qua incidit cura, velut nubes leuis tranſit: horum qui felices vocantur, hilaritas ficta eſt, aut grauis

& ſuppurata triſtitia : & quidem grauior, quia interdum non licet palam eſſe miſeros: ſed inter ærumnas cor ipſum exedentes, neceſſe eſt agere felicem. Sæpius hoc exemplo mihi vtendum eſt : nec enim vllo efficacius exprimitur hic humanæ vitæ mimus, qui nobis partes has, quas male agamus, aſſignat. Ille qui in ſcena elatus incedit, & hæc reſupinus dicit,

Eximpero Argis.regna mihi liquit Pelops,
Qua Ponto ab Helles atque ab Ionio mari
Vrgetur Iſthmos:

ſeruus eſt, quinque modios accepit, & quinque denarios : Ille qui ſuperbus, atque impotens, & fiducia virium tumidus ait:

Quod niſi quieris Menelae, hac dextra occides:

diurnum accipit, in cœnaculo dormit. Idem de iſtis licet omnibus dicas, quos ſupra capita hominum, ſupráque turbam delicatos lectica ſuſpendit. Omnium iſtorum perſonata felicitas eſt. Contemnes illos, ſi deſpoliaueris. Equum empturus, ſolui iubes ſtratum, detrahis veſtimenta venalibus, ne qua vitia corporis lateant: hominem inuolutum æſtimas? Mangones, quicquid eſt quod diſpliceat, aliquo lenocinio abſcondunt. Itaque ementibus ornamẽta ipſa ſuſpecta ſunt : ſiue crus alligatum, ſiue brachium aſpiceres, nudari iuberes, & ipſum tibi corpus oſtendi. Vides illum Scythiæ Sarmatiæve regem inſigni capitis decorum? ſi vis illum æſtimare, totúmque ſcire qualis ſit, faſciam ſolue. multum mali ſub illa latet. Quid de aliis loquor? ſi perpendere te voles, ſepone pecuniam, domum, dignitatem: intus te ipſe conſidera. Nunc qualis ſis, aliis credis.

EP. LXXXI. QVERERIS incidiſſe te in ho-

minem

minem ingratum. Si hoc nunc primum,age aut fortunæ,aut diligentiæ tuæ gratias. Sed nihil facere hoc loco diligentia poteſt, niſi te malignũ. Nam ſi hoc periculum vitare volueris, non dabis beneficia. Ita ne apud alium pereant, apud te peribunt. Non reſpondeant potius,quàm nõ dentur. Et poſt malam ſegetem ſerendum eſt. Sæpe quicquid perierat aſſidua infelicis ſoli ſterilitate,vnius anni reſtituit vbertas. Eſt tanti,vt gratum inuenias,experiri & ingratos. Nemo habet tam certam in beneficiis manum, vt non ſæpe fallatur. Aberrent, vt aliquando hæreant. Poſt naufragium maria tentantur: feneratorem non fugat à foro decoctor. Cito inerti otio vita torpebit, ſi relinquendum eſt quicquid offendit. Te vero benigniorem hæc ipſa res faciat. Nam cuius rei euentus incertus eſt, id, vt aliquando procedat, ſæpe tentandum eſt. Sed de iſto ſatis multa in iis libris locuti ſumus, qui De Beneficiis inſcribuntur.Illud magis quęrendum videtur,quod non ſatis(vt exiſtimo)explicatum eſt: An is qui profuit nobis,ſi poſtea nocuit,paria fecerit, & nos debito ſoluerit. Adiice, ſi vis, & illud: Multo plus poſtea nocuit, quàm ante profuerat.Si rectam illam rigidi iudicis ſententiam quæris, alterum ab altero abſoluet, & dicet:Quamuis iniuria præponderet,tamen beneficiis donetur,quod ex iniuria ſupereſt.plus nocuit, ſed prius profuit. Itaque habeatur & temporis ratio. Iam illa manifeſtiora ſunt quàm vt admoneri debeas; quærendum eſſe, quàm libenter profuerit, quàm inuitus nocuerit: quoniam animo & beneficia & iniuriæ conſtant. Nolui beneficium dare. Victus ſum aut verecundia,aut inſtantis pertinacia, aut ſpe. Eo ani-

mo quidque debetur, quo datur: nec quantum, ſed à quali profectum ſit voluntate, perpenditur. Nunc coniectura tollatur. Et illud beneficium fuit & hoc quod modum beneficij prioris exceſſit, iniuria eſt. Vir bonus vtroſque calculos ſic ponit, vt ſe ipſe circumſcribat: beneficio adiicit, iniuriæ demit. Ille alter remiſſior iudex quem eſſe me malo, iniuriæ obliuiſci debebit, officij meminiſſe. Hoc certè, inquam, iuſtitiæ conuenit, ſuum cuique reddere, beneficio gratiam, iniuriæ talionem, aut certè malam gratiã. Verum erit iſtud, cùm alius iniuriam fecerit, alius beneficium dederit. Nam ſi idem eſt, beneficio vis iniuriæ extinguitur. Nam cui, etiam ſi merita non anteceſſiſſent, oportebat ignoſci, poſt beneficia lædenti, plus quàm venia debetur. Non pono vtrique par pretium: pluris æſtimo beneficium quàm iniuriam. Non omnes ſciunt referre beneficium. Poteſt etiam imprudens, & rudis, & vnus è turba, vtique dum prope eſt ab accepto, reddere beneficium, & penſare: ignorat autem quantum debeat. Vbi ſapienti notum eſt, quanti res quæque taxanda ſit. Nam ille de quo loquebar modò, ſtultus, etiam ſi bonæ volũtatis eſt, aut minus quàm debet, aut tempore, aut quo non debet loco, reddit: id quod referendum eſt, effundit atque abiicit. Mira in quibuſdam rebus verborum proprietas eſt: & cõſuetudo ſermonis antiqui, quędam efficaciſſimis & officia docentibus notis ſignat. Sic certè ſolemus loqui: Ille illi gratiã retulit. Referre eſt vltro quod debeas afferre. Nõ dicimus, Gratiam reddidit. Reddunt enim, & qui repoſcuntur, & qui inuiti, & qui vbilibet, &

qui per alium. Non dicimus, Repoſuit beneficium aut ſoluit: nullũ enim nobis placuit, quod æri alieno conuenit, verbum. Referre, eſt ad eũ à quo acceperis, ferre. Hæc vox ſignificat voluntariam relationem. Qui retulit, ipſe ſe appellauit. Sapiens omnia examinabit ſecum, quantum acceperit, à quo, quando, vbi quemadmodum. Itaque negamus quenquam ſcire gratiam referre, niſi ſapientem, non magis quàm beneficium dare quiſquam ſcit, niſi ſapiens: hic ſcilicet qui magis dato gaudet, quàm alius accepto. Hoc aliquis inter illa numerat, quæ videmur inopinata omnibus dicere: παράδοξα Græci vocant: & ait, Nemo ergo ſcit præter ſapientem referre gratiam? ergo nec quod debet creditori ſuo, reponere quiſquam ſcit alius? nec cùm emit aliquam rem, pretium venditori perſoluere? Sed ne nobis fiat inuidia, ſcito idem dicere Epicurũ. Metrodorus certè ait, ſolum ſapientem referre gratiam ſcire. Deinde idem admiratur, cũ dicimus, Solus ſapiens ſcit amare, Solus ſapiens amicus eſt. Atqui & amoris & amicitiæ pars eſt, referre gratiam, immo hoc magis vulgare eſt, & in plures cadit, quã vera amicitia. Deinde idem admiratur quod dicimus fidem niſi in ſapiente non eſſe: tanquã nõ ipſe idem dicat. An tibi videtur fidem habere, qui referre gratiam neſcit? Deſinant itaque infamare nos, tanquam incredibilia iactantes: & ſciant apud ſapientem eſſe ipſa honeſta, apud vulgũ ſimulacra rerũ honeſtarũ & effigies. Nemo referre gratiam ſcit, niſi ſapiens. Stultus quoque vtcunque ſcit, & quẽadmodũ poteſt referat, ſcientia illi potiùs quàm voluntas deſit. Velle non diſcitur. Sapiẽs intra ſe omnia comparabit. Maius enim aut minus fit

(quamuis idem ſit)tempore,loco,cauſa.Sæpe enim hoc non potuere diuitiæ in domum infuſæ,quod opportune dati mille denarij. Multum enim intereſt,donaueris,an ſuccurreris : ſeruauerit illum tua liberalitas, an inſtruxerit. Sæpe quod datur,exiguum eſt : quod ſequitur ex eo, magnum. Quantum autem exiſtimas intereſſe, vtrum aliquis quod dederat, ſumpſerit, an beneficium acceperit, vt daret? Sed ne in eadem quæ ſatis ſcrutati ſumus, reuoluamur, in hac comparatione beneficij & iniuriæ vir bonus iudicabit quidem quod erit æquiſſimum, ſed beneficio fauebit, in hanc erit partem procliuior. Plurimum autem momenti perſona ſolet afferre in rebus eiuſmodi. Dediſti mihi beneficium in ſeruo, iniuriam feciſti in patre:ſeruaſti mihi filium, ſed patrem abſtuliſti. Alia deinceps, per quæ procedit omnis collatio, proſequetur.Et ſi puſillum erit quod interſit,diſſimulabit. Etiam ſi multum fuerit, ſi id donari ſalua pietate ac fide poterit, remittet, id eſt, ſi ad ipſum tota pertinebit iniuria.Summa rei hæc eſt: Facilis erit in commutando:patietur plus imputari ſibi : inuitus beneficium per compenſationem iniuriæ ſoluet: in hanc partem inclinabit, huc verget,vt cupiat debere gratiam,cupiat referre. Errat enim, ſi quis beneficium libentius accipit quam reddit. Quanto hilarior eſt qui ſoluit, quàm qui mutuatur : tanto debet lætior eſſe,qui ſe maximo ære alieno accepti beneficij exonerat,quàm qui cũ maxime obligatur. Nam in hoc quoque falluntur ingrati,quod creditori quidem præter ſortem extra ordinem numerant: beneficiorum autem vſum eſſe gratuitum putant.Et illa creſcunt mora:tantóque plus ſol-

uendum

uendum eſt, quanto tardius. Ingratus eſt, qui beneficium reddit ſine vſura. Itaq; huius quoque rei habebitur ratio, cùm conferentur accepta & expenſa. Omnia facienda ſunt, vt quàm gratiſſimi ſimus. Noſtrum enim hoc bonum eſt, non quemadmodum iuſtitia, vt vulgo creditur, ad alios pertinens: maxima pars eius in ſe redit. Nemo non cum alteri prodeſt, ſibi profuit. Non eo nomine dico, quod volet adiuuare adiutus, protegere defenſus, quod bonum exemplum circuitu ad facientem reuertitur: ſicut mala exempla recidunt in auctores, nec vlla miſeratio contingit his, qui patiuntur iniurias, quas poſſe fieri, faciendo docuerunt: ſed quod virtutum omnium pretium in ipſis eſt. Non enim exercentur ad præmium. Recte facti, feciſſe merces eſt. Gratus ſum: non vt alius mihi libentius præſtet, priori irritatus exemplo, ſed vt rem iucundiſſimam ac pulcherrimam faciam. Gratus ſum: non quia expedit, ſed quia iuuat. Hoc vt ſcias ita eſſe, ſi gratum eſſe non licebit, niſi vt videar ingratus; ſi reddere beneficium non aliter quàm per ſpeciem iniuriæ potero, æquiſſimo animo ad honeſtum conſilium per mediam infamiam tendam. Nemo mihi videtur pluris æſtimare virtutem, nemo illi magis eſſe deuotus, quàm qui boni viri famam perdidit, ne conſcientiam perderet. Itaque, vt dixi, maiore tuo quàm alterius bono gratus es. Illi enim vulgaris & quotidiana res contigit, recipere quod dederat: tibi magna, & ex beatiſſimo animi ſtatu profecta, gratum fuiſſe. Nam ſi malitia miſeros facit, virtus beatos, gratum autem eſſe virtus eſt, rem vſitatam reddidiſti, inæſtimabilem conſecutus es, conſcientiam grati: quæ niſi in animum di-

uinum fortunatúmque non peruenit. In contrarium autem huic affectum ſumma infelicitas vrget. Nemo ſi ingratus eſt, non miſer erit: non differo illum, ſtatim miſer eſt. Itaque ingrati eſſe vitemus, non aliena cauſa, ſed noſtra. Minimum ex nequitia leuiſſimúmque ad alios redundat: quod peſſimum ex illa eſt, & (vt ita dicam) ſpiſſiſſimũ, domí remanet, & premit habentem: quemadmodum Attalus noſter dicere ſolebat. Malitia ipſa maximam partem veneni ſui bibit. Illud venenum quod ſerpentes in alienam perniciem proferunt, ſine ſua continent non eſt huic ſimile: hoc, habentibus peſſimum eſt. Torquet ingratus ſe, & macerat: odit quę accepit, quia redditurus eſt, & extenuat: iniurias verò dilatat atque auget. Quid autem eò miſerius, cui beneficia excidunt, hærent iniuriæ? At contra ſapientia exornat omne beneficium, ac ſibi ipſi commendat, & ſe aſſidua eius commemoratione delectat. Malis vna voluptas eſt, & hæc breuis, dum accipiunt beneficia: ex quibus ſapienti longum gaudium manet, ac perenne. Non enim illum accipere, ſed accepiſſe delectat: quod immortale eſt & aſſiduũ. illa cõtemnit quibus læſus eſt: nec obliuiſcitur per negligentiam, ſed volens. Non vertit omnia in peius: ſed nec quærit cui imputet caſum, & peccata hominum ad fortunã potius refert. Nõ calumniatur verba, nec vultus: quicquid accidit, benignè interpretando leuat: nec offenſæ potius quã beneficii meminit: quantum poteſt, in priore ac meliore ſe memoria detinet: nec mutat animum aduerſus bene meritos, niſi multum malefacta præcedant, & manifeſtum etiam conniuenti diſcrimen eſt: tunc quoque in hoc duntaxat

taxat, vt talis ſit poſt maiorem iniuriam, qualis ante beneficium. Nam cùm beneficio par eſt iniuria, aliquid in animo beneuolentiæ remanet. Quemadmodum reus ſententiis paribus abſoluitur, & ſemper quicquid dubium eſt, humanitas inclinat in melius: ſic animus ſapientis, vbi paria maleficiis merita ſunt, deſinet quidem debere, ſed non deſinet velle debere: & hoc facit, quod qui poſt tabulas nouas ſoluunt. Nemo autem gratus eſſe poteſt, niſi contempſerit iſta, propter quæ vulgus inſanit. Si referre vis gratiã, & in exilium eundum eſt, & effundendus ſanguis, & ſuſcipienda egeſtas, & ipſa innocentia ſæpe maculanda, indigniſque obiicienda rumoribus. Non paruo ſibi conſtat homo gratus. Nihil carius æſtimamus quàm beneficium, quamdiu petimus: nihil vilius cũ accepimus. Quæris, quid ſit quod obliuionem acceptorum nobis faciat? Cupiditas accipiendorum. Cogitamus non quid impetratum: ſed quid impetrandum ſit. Abſtrahunt à recto diuitiæ, honores, potentia, & cetera, quæ opinione noſtra cara ſunt, pretio ſuo vilia. Neſcimus æſtimare res: de quibus non cum fama, ſed cum rerum natura deliberandum eſt. Nihil habent iſta magnificum, quo mentes in ſe noſtras trahant, præter hoc, quod mirari illa conſueuimus. Non enim quia concupiſcenda ſunt, laudantur, ſed concupiſcuntur, quia laudata ſunt: & cùm ſingulorum error publicum fecerit, ſingulorum errorem facit publicus. Sed quemadmodum illa credidimus, ſic & in hoc fidem populo demus, nihil eſſe grato animo honeſtius. Omnes hoc vrbes, omnes etiã ex barbaris regionibus gentes conclamabũt. In hoc bonis maliſque conueniet. Erunt qui

voluptates laudent, erunt qui labores malint: erunt qui dolorem maximum malum dicant, erunt qui ne malum quidem appellent: diuitias aliquis ad ſummum bonum admittet, alius illas dicet humanæ malo vitæ repertas: nihil eſſe eo locupletius, cui quod donet fortuna non inuenit. In tanta iudiciorũ diuerſitate, referendam bene merentibus gratiam, omnes vno tibi, quod aiunt, ore affirmabunt: in hoc tam diſcors turba conſentiet, cum interim iniurias pro beneficiis reddimus. Et prima cauſa eſt, cur quis ingratus ſit, ſi ſatis gratus eſſe non potuit. Eo perductus eſt furor, vt periculoſiſſima res ſit, beneficia in aliquem magnâ conferre. Nam quia putat turpe, non reddere, non vult eſſe cui reddat. Tibi habe quod accepiſti. Non repeto: non exigo. Profuiſſe tutum ſit. Nullum eſt odium pernicioſius, quàm beneficij violati pudere.

Ep. LXXXII. Desii iam de te eſſe ſollicitus. Quem, inquis, deorum ſponſorem accepiſti? eum ſcilicet qui neminem fallit, animũ, recti ac boni amatorem. In tuto pars tui melior eſt. poteſt fortuna tibi iniuriam facere: quod ad rem magis pertinet, non timeo ne tu facias tibi. I, quà cœpiſti: & in iſto te vitæ habitu compone, placide, non molliter. Male mihi eſſe malo, quã molliter. Male nunc ſic excipe, quemadmodum à populo ſolet dici, dure, aſpere, laborioſe. Audire ſolemus ſic quorũdam vitam laudari, quibus inuidetur: Molliter viuit. hoc dicunt, malus eſt. Paulatim enim effeminatur animus, atque in ſimilitudinem otij ſui & pigritię, in qua iacet, ſoluitur. Quid ergo? viro non vel obrigeſcere ſatius eſt? Deinde delicati timent mortem, cui

vitam

vitam ſuam fecere ſimilem.Multum intereſt inter otium & conditiuum.Quid ergo,inquis,non ſatius eſt vel ſic iacere , quàm iſtis officiorum vorticibus volutari. Vtraque res letalis eſt, & contractio,& torpor.Puto,ęquè qui in odoribus iacet, mortuus eſt , quàm qui rapitur vnco. Otium ſine litteris mors eſt , & hominis viui ſepultura . Quid denique prodeſt ſeceſſiſſe , tanquam non trans maria nos ſollicitudinum cauſæ perſequantur ? Quæ latebra eſt,in quam non intret metus mortis? Quæ tam munita,& in altum ſubducta vitæ quies , quam non dolor territet ? Quocunque te abdideris, mala humana circumſtrepent. Multa extra ſunt, quæ circumeunt nos,quæ aut fallant,aut vrgeant. Multa intus , quæ etiam in media ſolitudine exæſtuant. Philoſophia circumdanda eſt , inexpugnabilis murus , quem fortuna multis machinis laceſſitum non tranſit. In inſuperabili loco ſtat animus , qui externa deſeruit, & arce ſe ſua vindicat:infra illum omne telum cadit.Non habet,vt putamus, fortuna longas manus : neminem occupat,niſi hærentem ſibi. Itaque quantũ poſſumus , ab illa reſiliamus : quod ſola præſtabit ſui naturæque cognitio. Sciat quo iturus ſit , vnde ortus:quod illi bonum, quod malũ ſit:quid petat,quid deuitet:quæ ſit illa ratio, quæ appetenda ac fugienda diſcernat , qua cũpiditatũ manſueſcit inſania , timorum ſæuitia compeſcitur. Hæc quidam putãt ipſos etiam ſine philoſophia repreſſiſſe: ſed cùm ſecuros aliquis caſus expertus eſt,exprimitur ſera confeſſio. Magna verba excidunt,cùm tortor popoſcit manum,cũ mors propius acceſſit. Poſſis illi dicere : Facilè prouocabas mala abſentia.Ecce dolor,quem tolerabi-

lem eſſe dicebas:Ecce mors,contra quam multa animoſè locutus es: ſonant flagella, gladius micat;

Nunc animis opus Ænea,nunc pectore firmo.

Faciet autem illud ſi mum aſſidua meditatio: ſi non verba exercueris, ſed animum, ſi contra mortem te præparaueris :aduerſus quam non exhortabitur,nec attollet,qui cauillationib.tibi perſuadere tentauerit, mortem malũ non eſſe. Libet enim,Lucili virorum optime, ridere ineptias Gręcas,quas nondũ,quamuis mirer,excuſſi. Zeno noſter hac collectione vtitur : Nullum malum glorioſum eſt:mors autem glorioſa eſt: mors ergo nõ eſt malũ.Profeciſti,liberatus ſum metu. Poſt hæc non dubitabo porrigere ceruicẽ. Non vis ſeuerius loqui, nec morituro riſum mouere? Non mehercule facilè tibi dixerim, vtrum ineptior fuerit, qui ſe hac interrogatione iudicauit mortis metum extinguere,an qui hoc, tanquam ad rem pertineret, conatus eſt ſoluere. Nam & ipſe interrogationem contrariã oppoſuit, ex eo natã, quòd mortem inter indifferentia ponimus quæ ἀδιάφορα Græci vocant. Nihil,inquit,indifferens glorioſum eſt: mors autẽ glorioſum eſt: ergo mors non indifferens. Hæc interrogatio vides vbi obrepat, mors non eſt glorioſa, ſed fortiter mori glorioſum eſt:& cùm dicit, indifferens nihil glorioſum eſt, concedo tibi, ita vt dicam,nihil glorioſum eſſe, niſi circa indifferentia: indifferentia autem eſſe dico,nec bona,nec mala, tanquam morbum, dolorem, paupertatem,exiliũ, mortem : nihil horum per ſe glorioſum eſt,nihil tamen ſine his. Laudatur enim non paupertas,ſed is quem non ſubmittit, nec incuruat.Laudatur nõ exilium, ſed qui hoc

non

non doluit. Laudatur non dolor, ſed ille quem nihil coegit dolor. Nemo mortem laudat, ſed eum cui mors ante abſtulit animum, quàm conturbauit. Omnia iſta per ſe non ſunt honeſta, nec glorioſa: ſed quicquid virtus ex illis adiit, tractauítque, honeſtum & glorioſum facit: illa in medio poſita ſunt. Intereſt, vtrum malacia illis an virtus manum admouerit. Mors enim illa quæ in Catone glorioſa eſt, in Bruto ſtatim turpis eſt & erubeſcenda. Hic eſt enim Brutus, qui cùm periturus mortis moras peteret, ad exonerandum ventrem ſeceſſit, & euocatus ad mortem, iuſſúſque præbere ceruicem: Præbebo, inquit: ita viuam. Quæ dementia eſt fugere, cùm retro ire non poſſis? Præbebo, inquit: ita viuam, penè adiecit, vel ſub Antonio. O hominem dignum, qui vitæ dederetur! Sed, vt cœperam dicere, vt des ipſam mortem nec malum eſſe, nec bonum, Cato illa honeſtiſſimè vſus eſt, turpiſſimè Brutus. Omnis res, quod non habuit decus virtute addita ſumit. Cubiculum lucidum dicimus, hoc idem obſcuriſſimum eſt nocte. Dies illi lucem infundit, nox eripit. Sic iſtis quæ à nobis indifferentia ac media dicuntur, diuitiis, viribus, formæ, honoribus, regno, & contrà, morti, exilio, malæ valetudini, doloribus, quæque alia aut minus, aut magis pertimuimus: aut malitia aut virtus dat boni vel mali nomẽ. Maſſa per ſe nec calida nec frigida eſt: in fornacem coniecta concaluit: in aquam remiſſa refrixit. Mors honeſta eſt, per illud quod honeſtũ eſt. Id eſt virtus, & animus externa contemnens. Eſt & horũ Lucili, quę appellamus media, grande diſcrimẽ. Nõ enim ſic mors indifferens eſt, quomodo vtrum capillos pares habeas. Mors inter illa eſt, quæ

mala quidem non ſunt,tamen habent mali ſpeciem. Sui amor eſt, & permanendi conſeruandíque ſe inſita voluntas,atque aſpernatio diſſolutionis, quia videtur multa nobis bona eripere, & nos ex hac cui aſſueuimus rerum copia educere. Illa quoque res morti nos alienat,quod hæc iam nouimus:Illa ad quæ tranſituri ſumus, neſcimus qualia ſint,& horremus ignota. Naturalis præterea tenebrarũ metus eſt, in quas adductura mors creditur.Itaq; etiam ſi indifferens mors,non tamen inter ea eſt,quæ facilè negligi poſſint. Magna exercitatione durandus eſt animus, vt conſpectum eius acceſſúmque patiatur. Mors contemni debet, magis quàm ſolet, multa enim de illa credimus. Multorum ingeniis certatum eſt ad augendam eius infamiam. Deſcriptus eſt carcer infernus, & perpetua nocte oppreſſa regio,in qua ingens ianitor Orci,

Oſſa ſuper recubans antro ſemeſa cruento,
Æternum latrans exangues territat vmbras.

Sed etiam cùm perſuaſeris iſta fabulas eſſe, nec quicquam defunctis ſupereſſe quod timeant,ſubit alius metus.Æquè enim timent,ne apud inferos ſint,quàm ne nuſquam.His aduerſantibus quæ nobis infudit longa perſuaſio, fortiter pati mortem,quid ni glorioſum ſit, & inter maxima opera mentis humanæ? quæ nunquam ad virtutem exurget, ſi mortem malum eſſe crediderit: exſurget, ſi putabit indifferens eſſe. Non recipit rerum natura, vt aliquis magno animo accedat ad id quod malum iudicat,pigrè veniet,& cunctanter. Non eſt autem glorioſum, quod ab inuito & tergiuerſante fit. Nihil facit virtus quia neceſſe eſt.Adiice nunc,quod nihil honeſtè fit, niſi cui totus animus incubuit, atque affuit, cui

nulla

nulla parte ſui repugnauit. Vbi autem ad malũ acceditur, aut peiorũ metu fit, aut ſpe bonorũ, ad quæ peruenire tanti ſit, deuorata vnius mali patientia. Diſſident inter ſe iudicia faciẽtis. Hinc eſt, quod iubeat propoſita perficere: illinc, quod retrahat, & ab re ſuſpecta ac periculoſa fuget. Igitur in diuerſa diſtrahitur. Si hoc eſt, perit gloria. Virtus enim concordi animo decreta peragit. non timet quod facit.

Tu ne cede malis, ſed contra audentior ito.

Non ibis audentior, ſi mala illa eſſe credideris. Eximendum hoc è pectore eſt: alioqui hæſitabit impetum moratura ſuſpicio. Trudetur in id, quod inuadendum eſt. Noſtri quidem videri volunt Zenonis interrogationem veram eſſe, fallacem autem alteram & falſam quæ illi opponitur. Ego non redigo iſta ad legẽ Dialecticã, & ad illos artificij veternoſiſſimi nodos: totum genus iſtud exturbandum iudico, quo circumſcribi ſe qui interrogatur, exiſtimat, & ad confeſſionem perductus aliud reſpondet, aliud putat. Pro veritate ſimplicius agendum eſt: contra metum fortius. Hæc ipſa quæ voluuntur ab illis, ſoluere malim & expendere, vt perſuadeam, non vt imponam. In aciem educturus exercitum, pro coniugibus ac liberis mortem obiturũ, quomodo exhortabitur? Do tibi Fabios, totum Reip. bellum in vnam transferentes domũ. Laconas tibi oſtendo in ipſis Thermopylarum anguſtiis poſitos, nec victoriam ſperantes, nec reditum. Ille locus illis ſepulchrum futurus eſt, quemadmodum exhortaris, vt totius gentis ruinam obiectis corporibus excipiant? & vita potiùs quàm loco cedant? Dices, quod ma-

lum eſt, glorioſum non eſt. Mors glorioſa eſt: mors ergo non malum. O efficacem concionē! Quis poſt hanc dubitet ſe infeſtis ingerere mucronibus & ſtans mori? At ille Leonidas quàm fortiter illos allocutus eſt? Sic, inquit, commilitones prandete, tanquam apud inferos cœnaturi. Non in ore creuit cibus, non hæſit in faucibus, non elapſus eſt manibus. Alacres illi & ad prandium proceſſerunt, & ad cœnam. Quid dux ille Romanus, qui ad occupandum locum milites miſſos, cùm per ingentem hoſtium exercitum ituri eſſent, ſic allocutus eſt: Ire commilitones illo neceſſe eſt: redire non eſt neceſſe. Vides quàm ſimplex & imperioſa virtus ſit. Quem mortaliū circumſcriptiones noſtræ fortiorem facere, quem erectiorem poſſunt? Frangunt animū, qui nunquā minus contrahendus eſt, & in minuta ac ſpinoſa cogēdus, quā cū aliquid grāde cōponitur. Non trecentis, ſed omnibus mortalibus mortis timor detrahi debet. Quomodo illos docebis malum nō eſſe? Quomodo opiniones totius æui, quibus protinus infantia imbuitur, euinces? Quod auxiliū inuenies? Quid dices imbecillitati humanæ? Quid dices quo inflammati in media pericula irruant? qua oratione hūc timendi conſenſum, quibus ingenij viribus obnixam contra te perſuaſionem humani generis auertes? Verba mihi captioſa componis, & interrogatiunculas nectis. Magnis telis magna portenta feriūtur. Serpentem illū in Africa ſæuū, & Romanis legionibus bello ipſo terribiliorem, fruſtra ſagittis fundiſq; petierūt. Ne Python quidem vulnerabilis erat, cùm ingens magnitudo pro vaſtitate corporis ſolida, ferrū, & quicquid humanæ torſerant manus, reiiceret, mola-

ribus demum fracta ſaxis eſt, & aduerſus mortē tu tam minuta iacularis? Subula leonem excipis. Acuta ſunt iſta quæ dicis. Nihil eſt acutius ariſta. Quædam inutilia & inefficacia, ipſa ſubtilitas reddit.

Ep. LXXXIII. Singvlos dies tibi meos, & quidem totos, indicari iubes. Bene de me iudicas, ſi nihil eſſe in illis putas quod abſcondam. Sic certè viuendum eſt, tanquam in conſpectu viuamus: ſic cogitandū, tanquam aliquis in pectus intimū inſpicere poſſit, & poteſt. Quid enim prodeſt ab homine aliquid eſſe ſecretum? Nihil Deo clauſum eſt. Intereſt animis noſtris, & cogitationibus mediis interuenit. Sic interuenit dico, tanquam aliquando diſcedat. Faciam ergo quod iubes, & quid agam, & quo ordine libenter tibi ſcribam, obſeruabo me protinus: & quod eſt vtiliſſimum, diē mecū recognoſcam. Hoc nos peſſimos facit, quod nemo vitam ſuam reſpicit. Quid facturi ſimus, cogitamus, & id rarò: quid fecerimus, non cogitamus. Atqui conſilium futuri ex præterito venit. Hodiernus dies ſolidus eſt. Nemo ex illo quicquam mihi eripuit: totus inter ſtratū lectionémque diuiſus eſt. Minimum exercitationi corporis datum: & hoc nomine ago gratias ſenectuti, non magno mihi conſtat, cùm me moui, laſſus ſum. Hic autem exercitationis, etiam fortiſſimis, finis eſt. Progymnaſios meos quæris? vnus mihi ſufficit, Earinus, puer (vt ſcis) amabilis: ſed mutabitur. Iā aliquem teneriorem quæro. Hic quidem ait, nos eandem criſin habere, quia vtrique dentes cadūt. ſed iam vix illum aſſequor currentē, & intra pauciſſimos dies nō potero. vide quid exercitatio quotidiana proficiat. Cito magnū inter-

uallum ſit,inter duos itinere diuerſo euntes,eodem tempore ille aſcendit, ego deſcendo : nec ignoras , quanto ex his velocius alterum fiat. Mentitus ſum,iam enim ætas noſtra non deſcēdit,ſed cadit.Quomodo tamen hodiernum certamen nobis ceſſerit,quæris? Quod rarò curſoribus euenit, Hieran fecimus. Ab hac fatigatione magis quàm exercitatione in frigidam deſcendi.Hoc apud me vocatur parum calda. Ille tantus Pſychrolutes, qui kalendis Ianuariis in Euripum ſaltabam,qui anno nouo quemadmodum legere,ſcribere,dicere aliquid,ſic auſpicabar in Virginem deſilire, primum ad Tiberium tranſtuli caſtra:deinde ad hoc ſoliū,quod cùm fortiſſimus ſum, & omnia bona fide fiunt, ſol temperat,non multum mihi ad balneum ſupereſt. Panis deinde ſiccus, & ſine menſa prandium:poſt quod non ſunt lauandæ manus.Dormio minimum. Conſuetudinem meam noſti: breuiſſimo ſomno vtor, & quaſi interiungo, ſatis eſt mihi vigilare deſiiſſe.Aliquando dormiſſe me ſcio,aliquando ſuſpicor.Ecce Circenſium obſtrepit clamor: ſubita aliqua & vniuerſa voce feriuntur aures meæ. Nec cogitationem meam excutiunt, nec interrumpunt quidem, fremitum patientiſſimè fero: multæ voces,& in vnum confuſæ, pro fluctu mihi ſunt, aut vento ſyluam verberante,& ceteris ſine intellectu ſonantibus. Quid ergo eſt? nunc cui animū adiecerim,dicam. Supereſt ex heſterno mihi cogitatio, quid ſibi voluerint prudentiſſimi viri, qui rerum maximarum probationes leuiſſimas & perplexas fecerunt,quæ, vt ſint veræ,mendacio tamen ſimiles ſunt. Vult nos ab ebrietate deterrere Zeno,(vir maximus, huius ſectæ fortiſſi-

mæ

mæ ac ſanctiſſimæ conditor. Audi ergo quemadmodum colligat, virum bonum non futurum ebrium, Ebrio ſecretum ſermonem nemo committit: viro autem bono committit: ergo vir bonus ebrius non erit. Quemadmodum oppoſita interrogatione ſimili derideatur, attende. Satis enim eſt, vnam ponere ex multis. Dormienti nemo ſecretum ſermonem committit: viro autem bono committit: ergo vir bonus non dormit. Quo vno modo poteſt, Poſidonius Zenonis noſtri cauſam agit: ſed ne ſic quidem, vt exiſtimo, agi poteſt. Ait enim ebrium duobus modis dici: altero, cùm aliquis vino grauis eſt, & impos ſui: altero, ſi ſolet ebrius fieri, & huic obnoxius vitio eſt. Hunc à Zenone dici qui ſoleat fieri ebrius, non qui ſit. Huic autem neminem commiſſurum arcana, quæ per vinum eloqui poſſit, quod eſt falſum. Prima enim illa interrogatio complectitur eum qui èſt ebrius, non eũ qui futurus eſt. Plurimum enim intereſſe concedes inter ebrium & ebrioſum. Poteſt & qui ebrius eſt, tunc primum eſſe, nec habere hoc vitium: & qui ebrioſus eſt, ſæpe extra ebrietatem eſſe. Itaque id intelligo, quod ſignificari verbo iſto ſolet: præſertim cùm ab homine diligentiã profeſſo ponatur, & verba examinante. Adiice nunc, quod ſi hoc intellexit Zeno, & nos intelligere voluit, ambiguitate verbi quæſiuit locũ fraudi: quod faciendum non eſt, vbi veritas quæritur. Sed ſanè hoc ſenſerit: quod ſequitur, falſum eſt, ei qui ſoleat ebrius fieri, non cõmitti ſermonem ſecretũ. Cogita enim quàm multis militibus, non ſemper ſobriis, & imperator, & tribunus, & centurio, tacenda mandauerit. De illa C. Cæſaris cæde, illius dico, qui ſuperato Põ-

peio Rempublicam tenuit, tam creditum eſt Tillio Cimbro,quàm C. Caſſio. Caſſius tota vita aquam bibit: Tillius Cimber & nimius erat in vino,& ſcordalus, in hanc rem iocatus eſt ipſe: Ego,inquit, quemquam feram, qui vinum ferre non poſſum? Sibi quiſque nunc nominet eos, quibus ſcit & vinum malè credi,& ſermonē bene,Vnum tamen exemplum,quod occurrit mihi,referam,ne intercidat. Inſtruenda eſt enim vita exemplis illuſtribus. Non ſemper confugiamus ad vetera.L. Piſo,vrbis cuſtos ebrius ex quo ſemel factus fuit, maiorem partem noctis in conuiuio exigebat: vſque in horam ſextā fere dormiebat: hoc erat eius matutinum. Officium tamen ſuum, quo tutela vrbis continebatur, diligentiſſimè adminiſtrauit. Huic & diuus Auguſtus dedit ſecreta mandata, cum illū præponeret Thraciæ quam perdomuit: & Tiberius proficiſcens in Campaniam,cū multa in vrbe & ſuſpecta relinqueret & inuiſa, puto quia illi bene ceſſerat Piſonis ebrietas,poſtea Coſſum fecit vrbis præfectum, virum grauem, moderatum, ſed merſum vino,& madentem: adeo,vt ex ſenatu aliquando, in quem è conuiuio venerat, oppreſſus inexcitabili ſomno, tolleretur. Huic tamen Tiberius multa ſua manu ſcripſit: quæ committenda ne miniſtris quidem ſuis iudicabat, nullum Coſſo aut priuatum ſecretum, aut publicum elapſum eſt. Itaque declamationes iſtas de medio remoueamus. Non eſt animus in ſua poteſtate,ebrietate deuinctus. Quemadmodum muſto dolia ipſa rumpūtur,& omne quod in imo iacet, in ſummam partem vis caloris eiectat:ſic vino exæſtuante, quicquid in imo iacet abditum, effertur, & prodit in medium.

One-

Onerati mero quemadmodum non continent cibum, vino redundante, ita ne ſecretum quidem: quod ſuum alienúmque eſt, pariter effundunt: Sed quamuis hoc ſoleat accidere, ita & illud ſolet, vt cum his quos ſcimus libentius bibere, de rebus neceſſariis deliberemus. Falſum eſt ergo hoc, quod patrocinij loco ponitur, ei qui ſoleat ebrius fieri, non dari tacitum. Quanto ſatius eſt, apertè accuſare ebrietatem, & vitia eius exponere? quæ etiam tolerabilis homo vitauerit, nedum perfectus ac ſapiens: cui ſatis eſt ſitim extinguere: qui etiam ſi quando orta eſt hilaritas, aliena cauſa producta longius, tamen citra ebrietatem reſiſtit. Nam de illo videbimus, an ſapientis animus nimio vino turbetur, & faciat ebriis ſolita. Interim ſi hoc colligere vis, virum bonum non debere ebrium fieri, cur ſyllogiſmis agis? dic quàm turpe ſit, plus ſibi ingerere, quàm capiat, & ſtomachi ſui non noſſe menſuram: quàm multa ebrij faciant, quibus ſobrij erubeſcant: nihil aliud eſſe ebrietatem, quàm voluntariam inſaniam. Extende in plures dies illum ebrium habitum: nunquid de furore dubitabis? Nunc quoque non eſt minor, ſed breuior. Refer Alexandri Macedonis exemplum, qui Clytum cariſſimum ſibi ac fideliſſimum inter epulas transfodit, & intellecto facinore, mori voluit, certè debuit. Omne vitium ebrietas & incendit, & detegit: obſtantem malis conatibus verecundiam remouet. Plures enim pudore peccandi, quàm bona voluntate, prohibitis abſtinent. Vbi poſſedit animũ nimia vis vini, quicquid mali latebat, emergit. Nõ facit ebrietas vitia, ſed prodit. tunc libidinoſus ne cubiculum quidem expectat, ſed cupiditatibus

ſuis, quantum petierint, ſine dilatione permittit: tunc impudicus morbum profitetur ac publicat, tunc petulans non linguam, non manum continet. Creſcit inſolenti ſuperbia, crudelitas ſæuo, malignitas liuido, omne vitium detegitur & prodit. Adiice illam ignorationem ſui, dubia & parum explanata verba, incertos oculos, gradum errantem, vertiginem capitis, tecta ipſa mobilia, velut aliquo turbine circumagente totam domum: ſtomachi tormenta, cùm efferueſcit merum ac viſcera ipſa diſtendit. Tunc tamē vtcunque tolerabile eſt, dum illi vis ſua eſt. Quid cum ſomno vitiatur, & quæ ebrietas fuit, cruditas facta eſt? Cogita quas clades ediderit publica ebrietas. Hæc acerrimas gentes, bellicoſáſque hoſtibus tradidit: hæc multorum annorum pertinaci bello defenſa mœnia patefecit: hæc contumaciſſimos, & iugum recuſantes, in alienum egit arbitrium: hæc inuictos acie, mero domuit. Alexandrum, cuius modo feci mentionem, tot itinera, tot prælia, tot hiemes, per quas victa temporum locorúmque difficultate, tranſierat, tot flumina ex ignoto cadentia, tot maria tutum dimiſerunt: intemperantia bibendi, & ille Herculaneus ac fatalis ſcyphus condidit. Quę gloria eſt, capere multum? Cùm penes te palma fuerit, & propinationes tuas ſtrati ſomno ac vomitantes recuſauerint, cùm ſuperſtes toti conuiuio fueris, cum omnes viceris virtute magnifica, & nemo tam vini capax fuerit, vinceris à dolio. M. Antonium, magnum virum & ingenij nobilis, quę alia res perdidit, & in externos mores ac vitia non Romana traiecit, quàm ebrietas, nec minor vino Cleopatræ amor? Hæc illum res hoſtem reipublicæ, hæc hoſtibus ſuis im-

imparem reddidit,hæc crudelem fecit,cum capitą principum ciuitatis cœnanti referrentur, cum inter apparatiſſimas epulas luxúſque regales ora ac manus proſcriptorum recognoſceret, cum vino grauis,ſitiret tamen ſanguinem.Intorabile erat quod ebrius faciebat, etiã ſi ſobrius faceret: quanto intolerabilius, quod hæc in ipſa ebrietate faciebat? Ferè vinolentiam crudelitas ſequitur, violatur enim exaſperatúrque ſanitas mentis. Quemadmodum difficiles faciunt oculos diutini morbi, etiam ad minimam radij ſolis offenſionem:ita ebrietates continuę efferant animos. Nam cum ſæpe apud ſe non ſint,conſuetudine inſaniæ durata vitia, vino concepta, etiam ſine illo valent. Dic ergo, quare ſapiens non debeat ebrius fieri. Deformitatem rei & importunitatem oſtende, rebus, non verbis: quod facillimũ eſt. Proba iſtas,quæ voluptates vocantur,vbi trãſcenderint modum, pœnas eſſe. Nam ſi illud argumẽtaberis, ſapientem multo vino inebriari, & retinere rectum tenorem, etiam ſi temulentus ſit: licet colligas,nec veneno poto moriturum,nec opio ſumpto dormiturum,nec elleboro accepto,quicquid in viſceribus hærebit, eiecturum deiecturúmque. Sed ſi tentantur pedes, lingua non conſtat, quid eſt, quare illum exiſtimes in parte ſobrium eſſe, in parte ebrium?

Ep. LXXXIIII. Itinera iſta quæ ſegnitiam mihi excutiunt & valitudini meæ prodeſſe iudico,& ſtudiis.Quare valitudinẽ adiuuent, vides cum pigrũ me, & negligentem corporis, litterarum amor faciat, aliena opera exerceor. Studiis quare proſint, indicabo. A lectionibus receſſi. Sunt autem,vt exiſtimo,neceſſariæ. Pri-

mùm,ne ſim me vno contentus:deinde,vt cùm ab aliis quæſita cognouero, tum & de inuentis iudicem,& cogitem de inueniendis. Alit lectio ingenium: & ſtudio fatigatum, non ſine ſtudio tamen reficit. Nec ſcribere tantùm,nec tantùm legere debemus. Altera res contriſtabit,& vires exhauriet:de ſtilo dico, altera ſoluet ac diluet. Inuicem hoc illo commutandum eſt, & alterũ altero temperandum:vt quicquid lectione collectum eſt,ſtilus redigat in corpus. Apes(vt aiũt) debemus imitari,quę vagantur,& flores ad mel faciendum idoneos carpunt: deinde quicquid attulere,diſponunt,ac per fauos digerunt:&, vt Virgilius noſter ait,

----liquentia mella
Stipant,& dulci diſtendunt nectare cellas.

De illis non ſatis conſtat,vtrum ſuccum ex floribus ducant,qui protinus mel ſit:an quæ collegerunt, in hunc ſaporem mixtura quadam & proprietate ſpiritus ſui mutent. Quibuſdam enim placet, nõ faciendi mellis ſcientiam eſſe illis,ſed colligendi. Aiunt inueniri apud Indos mel in arundinum foliis,quod aut ros illius cęli aut ipſius arundinis humor dulcis & pinguior gignat. In noſtris quoque herbis vim eandem, ſed minus manifeſtam & notabilem poni, quã perſequatur & contrahat animal huic rei genitum. Quidam exiſtimant,conditura & diſpoſitione in hanc qualitatem verti, quæ ex tenerrimis virentium florentiúmque decerpſerint, non ſine quodam,vt ita dicam,fermento quo in vnum diuerſa coaleſcũt. Sed ne ad aliud quàm de quo agitur,abducar, nos quoque apes debemus imitari, & quæcunque ex diuerſa lectione cõgeſſimus,ſeparare, melius enim diſtincta ſeruan-

uan-

uantur. Deinde adhibita ingenij noſtri cura & facultate, in vnum ſaporem varia illa libamenta confundere: vt etiam ſi apparuerit vnde ſumptum ſit, aliud tamen eſſe quàm vnde ſumptum eſt, appareat: quod in corpore noſtro videmus ſine vlla opera noſtra facere naturam. Alimenta quæ accepimus, quandiu in ſua qualitate perdurant, & ſolida innatãt ſtomacho, onera ſunt. At cùm ex eo quod erant, mutata ſunt, tunc demum in vires & in ſanguinem tranſeunt. Idem in his, quibus aluntur ingenia, præſtemus: vt quæcunque hauſimus, non patiamur integra eſſe, ne aliena ſint: ſed concoquamus illa: alioquin in memoriam ibunt, non in ingenium. Aſſentiamur illis fideliter, & noſtra faciamus: vt vnũ quiddam fiat ex multis: ſicut vnus numerus fit ex ſingulis, cùm minores ſummas & diſſidentes computatio vna comprehendit. Hoc faciat animus noſter. Omnia quibus eſt adiutus, abſcondat: ipſum tantùm oſtendat, quod effecit. Etiam ſi alicuius in te comparebit ſimilitudo, quàm admiratio tibi altius fixerit, ſimilem eſſe te volo quomodo filiũ, non quomodo imaginẽ. Imago res mortua eſt. Quid ergo? non intelligetur cuius imiteris orationem? cuius argumentationem? cuius ſententias? Puto aliquando ne intelligi quidẽ poſſe, ſi magni viri: nec enim omnibus quæ ex quoque velut exemplaria traxit, formam ſuam impreſſit, vt in vnitatem illam competant. Non vides quàm multorũ vocibus chorus conſtet? vnus tamẽ ex omnib. ſonus redditur. aliqua illic acuta eſt, aliqua grauis, aliqua media, accedũt viris feminæ: interponũtur tibię, ſingulorũ illic latent voces: omniũ apparent. De choro dico, quem veteres philoſophi noue-

rant. In comeſſationibus noſtris plus cantorum eſt,quàm in theatris olim ſpectatorũ fuit, cum omneis vias ordo canentium impleuit,& cauea æneatoribus cincta eſt, & ex pulpito omne tibiarũ genus organorúmque conſonuit, fit concẽtus ex diſſonis. Talem animum eſſe noſtrum volo,vt multæ in illo artes,multa præcepta ſint, multarum ætatum exempla, ſed in vnum conſpirata.Quomodo,inquis,hoc effici poterit?aſſidua intentione, ſi nihil egerimus, niſi ratione ſuadente,hanc ſi audire volueris,dicet tibi: Relinque iſta iamdudum,ad quæ diſcurritur. Relinque diuitias,aut periculum poſſidentium,aut onus. Relinque corporis atque animi voluptates,molliunt & eneruant. Relinque ambitũ,tumida res eſt, vana, ventoſa. nullum habet terminum.tam ſollicita eſt, ne quẽ ante ſe videat, quàm ne ſe poſt alium,laborat inuidia,& quidẽ duplici.Vides autem quàm miſer ſit is,cui inuidetur,ſi & inuidet. Intueris illas potentiũ domos, illa tumultuoſa, rixa ſalutantium,limina? multũ habẽt contumeliarum, vt intres: plus,cũ intraueris.Præteri iſtos gradus diuitũ,& magno aggeſtu ſuſpenſa veſtibula.Non in prærupto tãtùm iſtic ſtabis,ſed in lubrico.Huc potius te ad ſapientiam dirige, tranquilliſſimáſque res & ſimul ampliſſimas pete. Quæcunque videntur eminere in rebus humanis,quamuis puſilla ſint, & comparatione humillimorum extent, per difficiles tamen & arduos tramites adeuntur. Confragoſa in faſtigium dignitatis via eſt. At ſi conſcendere hunc verticem libet, cui ſe fortuna ſubmiſit, omnia quidem ſub te quæ pro excelſiſſimis habentur,aſpicies; ſed tamen venies ad ſumma per planum.

Ep.

Ep. lxxxv. Peperceram tibi, & quicquid nodoſi adhuc ſupererat, prępterieram, contentus quaſi guſtum tibi dare, eorum quæ à noſtris dicuntur, vt probetur virtus ad explẽdam beatam vitam ſola ſatis efficax. Iubes me, quicquid eſt interrogationum aut noſtrarum, aut ad traditionem noſtram excogitatarum, comprehendere: quod ſi facere voluero, non erit epiſtola, ſed liber. Illud toties teſtor, hoc me argumentorum genere non delectari. Pudet in aciem deſcendere pro diis hominibúſque ſuſceptam, ſubula armatum. Qui prudens eſt, & temperans eſt. Qui temperans eſt, & conſtans. Qui conſtans eſt, & imperturbatus eſt. Qui imperturbatus eſt, ſine triſtitia eſt. Qui ſine triſtitia eſt, beatus eſt. Ergo prudens beatus eſt, & prudentia ad beatam vitam ſatis eſt. Huic collectioni hoc modo Peripateticorũ quidã reſpondent, vt imperturbatum, & conſtantem, & ſine triſtitia, ſic interpretentur, tamquam imperturbatus dicatur, qui raro perturbatur & modice, non qui nunquam. Item ſine triſtitia eum dici aiunt, qui non eſt obnoxius triſtitiæ, nec frequens nimiúſve in hoc vitio. Illud enim, humanam naturam negare, alicuius animum immunem eſſe triſtitia: ſapientem non vinci mœrore, ceterum tangi: & cetera in hunc modum ſectæ ſuæ reſpondentia. non his tollunt affectus, ſed temperant. Quantulum autem ſapienti damus, ſi imbecillimis fortior eſt, & mæſtiſſimis lætior, & effrænatiſſimis moderatior, & humillimis maior? Quid ſi miretur velocitatem ſuam Ladas, ad claudos debiléſque reſpiciens?

Illa vel intactæ ſegetis per ſumma volaret
Gramina, nec curſu teneras læſiſſet ariſtas,

Vel mare per medium fluctu ſuſpenſa tumenti,
Ferret iter,celeres nec tingeret æquore plantas.

Hæc eſt pernicitas per ſe æſtimata,non quæ tardiſſimorum collatione laudatur. Quid ſi ſanum voces, leuiter febricitantem? non eſt bona valetudo,mediocritas morbi. Sic, inquit, ſapiens imperturbatus dicitur,quomodo apyrna dicuntur, non quibus nulla ineſt duritia granorum, ſed quibus minor.Falſum eſt. Non enim diminutionem malorum in bono viro intelligo, ſed vacationem,nulla debent eſſe,non parua. Nam ſi vlla ſint,creſcent,& interim impedient.Quomodo oculos maior & perfecta ſuffuſio excæcat, ſic modica turbat. Si das aliquos affectus ſapiéti impar illis erit ratio,& velut torrente quodam auferetur: præſertim cùm illi non vnum,ſed vniuerſum affectuum cœtum relinquis, cum quo colluctetur, plus poteſt quamuis mediocrium turba, quàm vnius magni violentia. Habet pecuniæ cupiditatem,ſed modicam: habet ambitionem,ſed non concitatam:habet iracundiam, ſed placabilem: habet inconſtantiam, ſed minus vagam ac mobilem: habet libidinem, non inſaniam. Melius cum illo ageretur, qui vnum vitium integrum haberet, quàm cum eo, qui leuiora quidem,ſed omnia.Deinde nihil intereſt, quàm magnus ſit affectus, quantuſcunque eſt:parere neſcit,conſilium non accipit, quemadmodum rationi nullum animal obtemperat, non ferum, non domeſticum & mite,natura enim illorum eſt ſurda ſuadenti:ſic non ſequuntur,non audiunt affectus, quantulicunque ſint. Tigres, leonéſque nunquam feritatem exuunt, aliquando ſubmittunt:& cùm minimè expectaueris,exaſperatur toruitas mitigata. Nunquam

bona

bona fide vitia manſueſcunt. Deinde ſi ratio proficit, ne incipient quidem affectus, ſi inuita ratione cœperint inuita perſeuerabunt.Facilius eſt enim,initia illorum prohibere: quàm impetum regere. Falſa eſt vtique iſta mediocritas & inutilis, eodémque loco habenda,quo ſi quis diceret modicè inſaniendum, modicè ægrotandum.Sola virtus habet,non recipiunt animi mala, temperamentum faciliùs ſuſtuleris illa quam rexeris. Nunquid dubium eſt, quin vitia mentis humanæ inueterata & dura, quæ morbos vocamus, immoderata ſint:vt auaritia, vt crudelitas, vt impotentia, vt impietas? ergo immoderati ſunt & affectus: ab his enim ad illa tranſitur. Deinde ſi das aliquid iuris triſtitiæ, timori,cupiditati,ceteríſque moribus prauis,nõ erunt in noſtra poteſtate.Quare?quia extra nos ſunt,quibus irritantur. Itaque creſcunt, prout magnas habuerint minoréſvè cauſas, quibus concitentur,maior erit timor,ſi plus quo exterreatur,aut propius, aſpexerit: acrior cupiditas, quo illam amplioris rei ſpes euocauerit. Si in noſtra poteſtate non eſt, an ſint affectus, ne illud quidem eſt,quanti ſint:ſi ipſis permiſiſti incipere,cum cauſis ſuis creſcent,tantíque erunt, quanti fient. Adiice nunc, quod iſta quantúuis exigua ſint, in maius excedunt. Nunquã pernicioſa ſeruant modũ. Quamuis leuia initia morborũ,ſerpunt: & ægra corpora, minima interdũ mergit acceſſio. Illud vero cuius dementiæ eſt credere, quarũ rerum extra noſtrũ arbitriũ poſita principia ſunt, earũ noſtri eſſe arbitrij terminos? Quomodo ad id finiendum ſatis valeo, ad quod prohibendum parum valui? cùm facilius ſit excludere, quàm admiſſa comprimere.

Quidam ita diſtinxerunt, vt dicerent, Temperans ac prudens poſitione quidem mentis, & habitu tranquillus eſt, euentu non eſt. nã quantum ad habitum mentis ſuæ, non perturbatur, nec contriſtatur, nec timet: ſed multæ extrinſecus cauſæ incidunt, quæ illi perturbationem afferant. Tale eſt quod volunt dicere, Iracundum quidem illum non eſſe, iraſci tamen aliquando: & timidum quidem non eſſe, timere tamen aliquãdo: id eſt, vitio timoris carere, affectu non carere. Quod ſi recipitur, vſu frequenti timor tranſit in vitium. & ira in animum admiſſa, habitum illum ira carentis animi retexit. Præterea ſi non contemnit venientes extrinſecus cauſas, & aliquid timet, cum fortiter eundum erit aduerſus tela, ignes, pro patria, legibus, libertate, cunctanter exibit, & animo recedente. Non cadit autem in ſapientem hæc diuerſitas mentis. Illud præterea iudico obſeruandũ, ne duo quæ ſeparatim probanda ſunt, miſceamus. Per ſe enim colligitur, vnum bonum eſſe quod honeſtum: per ſe rurſus, ad vitam beatam ſatis eſſe virtutem. Si vnum bonum eſt, quod honeſtum, omnes concedunt ad beate viuendum ſufficere virtutem: è contrario non remittetur, ſi beatum ſola virtus facit, vnum bonum eſſe quod honeſtum eſt. Xenocrates & Speuſippus putant beatum vel ſola virtute fieri poſſe. non tamen vnum bonum eſſe, quod honeſtum eſt. Epicurus quoque iudicat, cum virtutem habeat, beatum eſſe. ſed ipſam virtutem non ſatis eſſe ad beatam vitam: quia beatum efficiat voluptas, quæ ex virtute eſt non ipſa virtus. Inepta diſtinctio. Idem enim negat vnquam virtutem eſſe ſine voluptate. ita ſi ei iuncta ſemper eſt, atque inſepa-

Inſeparabilis, & ſola ſatis eſt.habet enim ſecum voluptatem , ſine qua non eſt , etiam cum ſola eſt. Illud autem abſurdum eſt,quod dicitur beatum quidem futurum vel ſola virtute : non futurum autem perfecte beatum: quod quemadmodum fieri poſſit,non reperio.Beata enim vita bonum in ſe perfectum habet , inexuperabile:quod ſi eſt,perfecte beata eſt.Si deorum vita nihil habet maius aut melius : beata autem vita diuina eſt : nihil habet , in quod amplius poſſit attolli. Præterea ſi beata vita nullius eſt indigens , omnis beata vita perfecta eſt, eadémque eſt &beata,& beatiſſima.Nunquid dubitas,quin beata vita ſummum bonum ſit? ergo ſi ſummũ bonum habet, ſumme beata eſt. Quemadmodum ſummum , adiectionem non recipit (quid enim ſupra ſummum erit?)ita ne beata quidem vita,quæ ſine ſummo bono non eſt.Quod ſi aliquem magis beatum induxeris, & multo magis innumerabilia diſcrimina ſummi boni facies: cum ſummum bonum intelligam , quod ſupra ſe gradum non habet. Si eſt aliquis minus beatus quàm alius , ſequitur , vt hic alterius vitam beatioris magis concupiſcat,quàm ſuam.beatus autem nihil ſuæ præfert. Vtrumlibet ex his incredibile eſt:aut aliquid beato reſtare,quod eſſe quàm quod eſt malit : aut id illum non malle,quod illo melius eſt. Vtique enim quo prudentior eſt , hoc magis ſe ad id quod eſt optimum,extendet,& id omni modo conſequi cupiet.Quomodo autem beatus eſt,qui cupere etiamnum poteſt,immo qui debet? Dicam quid ſit , ex quo veniat hic error. Neſciunt beatam vitam vnam eſſe. In optimo illam ſtatu ponit qualitas ſua,non magnitudo.Itaque in æquo eſt

longa & breuis, diffuſa & anguſtior: in multa loca, multáſque partes diſtributa, & in vnum coacta. Qui illam numero æſtimat, & menſura & partibus, id illi quod habet eximium eripit. Quid autem eſt in beata vita eximium? quod plena eſt, finis, vt puta, edendi bibendíque, ſatietas eſt: hic plus edit, ille minus, quid refert? vterq; iam ſatur. Hic plus bibit, ille minus, quid refert? vterque non ſitit. Hic pluribus annis vixit, hic paucioribus. Nihil intereſt: ſi tam illum multi anni beatum fecerunt, quàm hunc pauci. Ille quem tu minus beatum vocas, non eſt beatus, non poteſt nomen imminui. Qui fortis eſt, ſine timore eſt: qui ſine timore eſt, ſine triſtitia eſt: qui ſine triſtitia eſt, beatus eſt. Noſtrorum hæc interrogatio eſt. Aduerſus hanc ſic reſpondere conantur, falſam nos rem & controuerſam pro confeſſa inducere, eum qui fortis eſt, ſine timore eſſe. Quid ergo? inquit, fortis imminentia mala non timebit? Iſtud dementis alienatique, non fortis eſt. Ille verò, inquit, moderatiſſimè timet, ſed in totum extra metum non eſt. Qui hæc dicunt, rurſus in idem reuoluuntur, vt illis virtutum loco ſint minora vitia. Nam qui timet quidem, ſed rarius & minus, non caret malitia, ſed leuiore vexatur. At enim dementem puto, qui mala imminentia non extimeſcit. Verum eſt quod dicit, ſi mala ſunt: ſed ſi ſcit mala illa non eſſe, & vnam tantùm turpitudinem malum iudicat, debebit ſecurè pericula aſpicere, & aliis timenda contemnere: aut ſi ſtulti & amentis eſt, mala non timere: quo quis prudentior eſt, hoc timebit magis. Vt vobis, inquit, videtur, præbebit ſe periculis fortis. Minimè. Non timebit illa, ſed vitabit, cautio illum decet, timor non decet.

Quid

Quid ergo?inquis, mortem, vincula , ignes,alia tela fortunæ non timebit? Non: ſcit enim illa non eſſe mala,ſed videri:omnia iſta humanę vitæ formidines putat. Deſcribe captiuitatẽ,verbera,catenas, egeſtatem, & membrorum lacerationes, vel per morbum , vel per iniuriam:& quicquid aliud attuleris,inter lymphaticos metus numera.Iſta timidis timenda ſunt. An id exiſtimas malum , ad quod aliquando noſtra ſponte veniendum eſt? Quæris,quid ſit malum? Cedere his,quæ mala vocantur, & illis libertatẽ ſuam dedere,pro qua cuncta patienda ſunt. Perit libertas,niſi illa contemnimus,quæ nobis iugum imponunt.Non dubitarent quid conueniret forti viro, ſi ſcirent quid eſſet fortitudo.Nõ eſt enim inconſulta temeritas , nec periculorum amor,nec formidabiliũ appetitio. Scientia eſt diſtinguendi quid ſit malum , & quid non ſit: diligentiſſima in tutela ſui fortitudo eſt , & eadem patientiſſima eorum , quibus falſa ſpecies malorum eſt. Quid ergo, ſi ferrum intentatur ceruicibus viri fortis, ſi pars ſubinde alia atque alia ſuffoditur , ſi viſcera ſua in ſinu ſuo vidit,ſi ex interuallo,quo magis tormenta ſentiat, repetitur, & per ſiccata viſcera recens demittitur ſanguis; non timere iſtum tu dices, non dolere?Iſte vero dolet:ſenſum enim hominis nulla exuit virtus : ſed non timet : inuictus ex alto dolores ſuos ſpectat. Quæris,quis tũc animus illi ſit?qui ægrum amicum adhortantibus. Quod malum eſt,nocet:quod nocet,deteriorem facit. Dolor & paupertas deteriorẽ non faciunt: ergo mala nõ ſunt.Falſum eſt,inquit,quod proponitur: non enim ſi quid nocet, etiam deteriorem facit. Tempeſtas & procella nocet guberna-

tori,non tamen illũ deteriorem facit. Quidam Stoici ita aduerſus hoc reſpondent:Deteriorem fieri gubernatorẽ tempeſtate ac procella, quia non poſſit id quod propoſuit efficere,nec tenere curſum ſuum: deteriorem illum in arte ſua non fieri, in opere fieri, quibus Peripateticus: Ergo, inquit, & ſapientem deteriorẽ faciet paupertas &dolor,& quicquid aliud tale fuerit:virtutem enim illi non eripiet, ſed opera eius impediet. Hoc recte diceretur,niſi diſſimilis eſſet gubernatoris condicio,& ſapientis. Huic enim propoſitum eſt in vita agenda, non vtiq; quod tentat efficere, ſed omnia recte facere. Gubernatori propoſitum eſt vtique nauem in portum perducere. Artes miniſtræ ſunt: præſtare debent, quod promittunt. Sapientia domina rectríxque eſt. Artes ſeruiunt vitæ,ſapientia imperat. Ego aliter reſpondendum iudico,nec artem gubernatoris deteriorem vlla tempeſtate fieri,nec ipſam adminiſtrationem artis.Gubernator tibi non felicitatem promiſit, ſed vtilem operam, & nauis regendæ ſcientiam. hæc eo magis apparet, quo illi magis aliqua fortuita vis obſtitit. Qui hoc potuit dicere, Neptune nunquam hanc nauem, niſi rectam: arti ſatisfecit. tempeſtas non opus gubernatoris impedit, ſed ſucceſſum. Quid ergo?inquis,non nocet gubernatori ea res quæ illum tenere portum vetat? quæ conatus eius irritos efficit? quæ aut refert illum,aut detinet,& exarmat?Non tanquam gubernatori,ſed tanquam nauiganti nocet. Alioquin gubernatoris artem adeo non impedit, vt oſtendat. Tranquillo enim, vt aiunt, quilibet gubernator eſt. Nauigio iſta obſunt,non rectori eius,qua rector eſt.Duas perſonas habet guber-

nator:

nator : alteram communem cum omnibus qui eandem conſcenderunt nauem , qua ipſe quoque vector eſt:alteram propriam,qua gubernator eſt. Tempeſtas tanquam vectori nocet,non tanquam gubernatori.Deinde gubernatoris ars alienum bonum eſt, ad eos quos vehit, pertinet : quomodo medici ars ad eos quos curat. Sapientia commune bonum eſt, & eorum cum quibus viuit,& proprium ipſius. Itaque gubernatori fortaſſe nocetur, cuius miniſterium aliis promiſſum tempeſtate impeditur.Sapienti non nocetur à paupertate, non à dolore , non ab aliis tempeſtatibus vitæ. Non enim prohibentur opera eius omnia , ſed tantum ad alios pertinentia : ipſe ſemper in actu eſt: tunc maximus, cùm illi fortuna ſe oppoſuit, tunc ipſius ſapientiæ negotium agit : quam diximus & alienum bonum eſſe , & ſuum. Præterea ne aliis quidem tunc prodeſſe prohibetur, cum illum aliquæ neceſſitates premũt. Propter paupertatem prohibetur docere, quemadmodum tractanda reſpublica ſit : at illud docet, quemadmodum tractanda ſit paupertas.per totam vitam opus eius extenditur. Ita nulla fortuna, nulla res,actus ſapientis excludit. Id enim ipſum agit,quo alia agere prohibetur. Ad vtroſque caſus aptus eſt: bonorum rector eſt, malorum victor. Sic, inquam, ſe exercuit, vt virtutem tam in ſecundis quàm in aduerſis exhibeat, nec materiam eius, ſed ipſam intueatur. Itaque nec paupertas illum, nec dolor, nec quicquam aliud quod imperitos auertit & præcipites agit, prohibet. Tu illum premi putas malis? Vtitur. Non ex ebore tantum Phidias ſciebat facere ſimulacra : faciebat ex ære, ſi marmor illi, ſi adhuc viliorẽ ma-

teriam obtuliſſes,feciſſet quale ex illa fieri optimum poſſet. Sic ſapiens virtutem, ſi licebit, in diuitiis explicabit;ſi minus,in paupertate: ſi poterit,in patria, ſi minus,in exilio : ſi poterit,imperator,ſi minus,miles: ſi poterit,integer,ſi minus,debilis, quamcumque fortunam acceperit, aliquid ex illa memorabile efficiet. Certi ſunt domitores ferarum , qui ſæuiſſima animalia & ad occurſum exterrentia hominem , docét pati iugum : nec aſperitatem excuſſiſſe contenti,vſque in contuberniũ mitigant. Leonibus magiſter manum inſertat, oſculatur Tigrim ſuus cuſtos:Elephantem mimus Æthiops iubet ſubſidere in genua,& ambulare per funem: Sic ſapiens eſt artifex domandi mala. Dolor,egeſtas,ignominia,carcer,exilium, & cetera horrenda : cùm ad hunc peruenere,manſueta ſunt.

Ep. LXXXVI. In ipſa Scipionis Africani villa iacens hæc tibi ſcribo , adoratis manibus eius & ara , quam ſepulchrum eſſe tanti viri ſuſpicor:animum quidem eius in cœlum,vnde erat, rediiſſe perſuadeo mihi:non quia magnos exercitus duxit (hoc enim & Cambyſes furioſus , ac furore feliciter vſus habuit) ſed ob egregiã moderationem pietatémque magis in illo admirabilem,cùm reliquit patriam, quàm cùm defendit. Aut Scipio Romæ deeſſe debebat, aut Romę libertas.Nihil,inquit,volo derogare legibus, nihil inſtitutis,æquum inter omnes ciues ius ſit, vtere ſine me beneficio meo patria , cauſa tibi libertatis fui, ero & argumentum. Exeo,ſi plus quàm tibi expedit,creui. Quid ni ego admirer hanc magnitudinem animi? in exilium voluntarium ſeceſſit,& ciuitatem exonerauit.Eo perducta res erat, vt aut libertas Scipioni, aut Scipio

pio libertati faceret iniuriam.Neutrum fas erat. Itaque dedit locum legibus , & ſe Liternum recepit,tam ſuum exilium Reip. imputaturus,quã Hannibalis. Vidi villam ſtructam lapide quadrato, murum circumdatum ſiluæ , turres quoque in propugnaculum villæ vtrinque ſubrectas. Ciſternam ædificiis ac viridibus ſubditam, quæ ſufficere in vſum vel exercitus poſſet. Balneolum anguſtum, tenebricoſum ex conſuetudine antiqua. Non videbatur maioribus noſtris caldum,niſi obſcurum.Magna ergo me voluptas ſubit, contemplantem mores Scipionis ac noſtros.In hoc angulo ille Carthaginis horror,cui Roma debet, quod tantùm ſemel capta eſt, abluebat corpus laboribus ruſticis feſſum : exercebat enim opere ſe,terrámque(vt mos fuit priſcis)ipſe ſubigebat.Sub hoc ille tecto tam ſordido ſtetit,hoc illum pauimentum tam vile ſuſtinuit. At nunc quis eſt , qui ſic lauari ſuſtineat? pauper ſibi videtur ac ſordidus,niſi parietes magnis & pretioſis orbibus refulſerunt , niſi Alexandrina marmora Numidicis cruſtis diſtincta ſunt, niſi illis vndique operoſa & in picturæ modum variata circumlitio prætexitur , niſi vitro abſconditur camera , niſi Thaſius lapis, quondam rarum in aliquo ſpectaculum templo,piſcinas noſtras circumdedit, in quas multa ſudatione corpora exinanita demittimus, niſi aquam argentea epiſtomia fuderunt.Et adhuc plebeias fiſtulas loquor : quid cùm ad balnea libertinorum peruenero ? quantum ſtatuarum , quantum columnarum eſt nihil ſuſtinentium,ſed in ornamentum poſitarũ impenſę cauſa ? quantũ aquarum per gradus cum fragore labentium?Eo deliciarum peruenimus,vt niſi

gemmas calcare nolimus. In hoc balneo Scipionis minimæ ſunt rimæ, magis quàm feneſtræ, muro lapideo exſectæ, vt ſine iniuria munimēti, lumen admitterent. At nūc blattaria vocant balnea, ſi qua non ita aptata ſunt, vt totius diei ſolem feneſtris ampliſſimis recipiant, niſi & lauantur ſimul & colorantur, niſi ex ſolio agros & maria proſpiciunt. Itaque quæ côncurſum & admirationem habuerant cum dedicarentur, hæc in antiquorum numerum reiiciuntur, cum aliquid noui luxuria commenta eſt, quo ipſa ſe obrueret. At olim & pauca erant balnea, nec vllo cultu exornata. Cur enim ornaretur res quadrantaria, & in vſum, non in oblectamenta reperta? Non ſuffundebatur aqua, nec recēs ſemper velut ex calido fonte currebat: nec referre credebant, in quam perlucida ſordes deponerent. Sed, dij boni, quàm iuuabat illa balnea intrare obſcura, & gregali tectorio inducta, quæ ſcires Catonem tibi ædilem, aut Fabium Maximum, aut ex Corneliis aliquem manu ſua temperaſſe? Nā hoc quoque nobiliſſimi ædiles fungebantur officio, intrandi ea loca quæ populum receptabant, exigendíque munditias, & vtilem ac ſalubrem temperaturam, non hanc quæ nuper inuenta eſt, ſimilis incendio, adeo quidem vt conuictum in aliquo ſcelere ſeruum, viuum lauari oporteat. Nihil mihi videtur iam intereſſe, ardeat balneum, an caleat. Quantæ nunc aliqui ruſticitatis damnāt Scipionem, quod non in caldarium ſuum latis ſpecularibus diem admiſerat, quod non in multa luce decoquebatur, & ſpectabat, vt in balneo concoqueret? O hominem calamitoſum! neſcit viuere. non pacata aqua lauabatur, ſed ſępe turbida, & cùm plue-

ret

ret vehementius, pæne lutulenta. Nec multum eius intererat, an ſic lauaretur : veniebat enim, vt ſudorem illic ablueret , non vt vnguentum. Quas nunc quorundam futuras voces credis? Non inuideo Scipioni : vere in exilio vixit, qui ſic lauabatur. Immo ſi ſcias, non quotidie lauabatur. Nam, vt aiunt qui priſcos mores vrbis tradiderunt, brachia & crura quotidie abluebant, quæ ſcilicet ſordes opere collegerant: ceterum toti nundinis lauabantur. Hoc loco dicet aliquis, liquet immundiſſimos fuiſſe. Quid putas illos oluiſſe? Militiam, laborem, virum. Poſtquam munda balnea inuenta ſunt, ſpurciores ſunt. Deſcripturus infamem, & nimiis notabilem deliciis Horatius Flaccus, quid ait?

Paſtillos Rufillus olet. - - -

Dares nunc Rufillum, perinde eſſet, ac ſi hircum oleret, & Gorgonij loco eſſet, quem idem Horatius Rufillo oppoſuit. Parum eſt ſumere vnguentum, ni bis die térque renouetur, ne euaneſcat in corpore. Quid, quòd odore tanquam ſuo gloriantur? Hæc ſi tibi nimium triſtia videbuntur, villæ imputabis: in qua didici ab Ægialo diligentiſſimo patrefamiliæ (is enim nunc huius agri poſſeſſor eſt) quamuis vetus arbuſtum poſſe transferri. Hoc nobis ſenibus diſcere neceſſarium eſt, quorum nemo non oliuetum alteri ponit. Quod vidi, hoc dico: illud arboretum trimum aut quadrimum faſtidienti fructus autumno deponere, te quoque proteget illa quæ

Tarda venit ſeris factura nepotibus vmbram,

vt ait Virgilius noſter: qui non quid veriſſime, ſed quid decentiſſime diceretur, aſpexit; nec agricolas docere voluit, ſed legentes delectare.

Nam (vt omnia alia tranſeam) hoc quòd hodie mihi neceſſe fuit reprehendere,adſcribam:

Vere fabu ſatio eſt,tunc te quoque medica putres.
Accipiunt fulci ,& milio venit annua cura.

An vno tempore iſta ponenda ſint:& an vtriuſque verna ſit ſatio , hinc æſtimes licet. Iunius menſis eſt,quo tibi ſcribo , iam procliuus in Iulium.Eodem die vidi fabam metentes, milium ſerentes.Ad oliuetum reuertor,quod vidi duobus modis diſpoſitum. Magnarum arborum truncos circumciſis ramis, & ad vnum redactis pedem,cum ſcapò ſuo tranſtulit , amputatis radicibus, relicto tantùm capite ipſo, ex quo illæ pependerãt. Hoc fimo tinctum in ſcrobem demiſit : deinde terram non aggeſſit tantùm , ſed calcauit & preſſit. Negat quicquam eſſe hac (vt ait)piſatione efficacius.videlicet frigus excludit & ventum,minus præterea mouetur: & ob hoc naſcentes radices prodire patitur, ac ſolum apprehendere, quas neceſſe eſt teneras adhuc , & precario hærentes, leuis quoque reuellat agitatio, parum autem arboris antequam obruat radix , ex omni enim materia quæ nudata eſt , vt ait,exeunt radices nouæ. Non plures autem ſuper terram eminere debet truncus , quàm tres aut quatuor pedes : ſtatim enim ab imo veſtietur:nec magna pars,quemadmodum in oliuetis veteribus arida & retorrida erit.Alter ponendi modus hic fuit,Ramos fortes,nec corticis duri, quales eſſe nouellarum arborum ſolent,eodem genere depoſuit. Hi paulo tardius ſurgunt : ſed cùm tanquam à planta proceſſerint,nihil habẽt in ſe horridum,nec triſte. Illud etiam nunc vidi,vitem ex arbuſto ſuo annoſam transferri:huius capillaméta quoque(ſi fieri poteſt)colligenda

da ſunt: deinde liberalius ſternenda vitis, vt etiam ex corpore radiceſcat. Et vidi non tantùm menſe Februario poſitas,ſed & iam Martio exacto tenent, & complexæ ſunt non ſuas vlmos. Omnes autem iſtas arbores, quæ (vt ita dicam) grandis copiæ ſunt, ait aqua adiuuandas ciſternina: quæ ſi prodeſt, habemus pluuiam in noſtra poteſtate. Plura te docere non cogito: ne quemadmodum Ægialus noſter me ſibi aduerſarium parauit,ſic ego parem te mihi.

EP. LXXXVII. NAVFRAGIVM,antequam nauim aſcenderem, feci: quomodo acciderit, non adiicio, ne & hoc putes inter Stoica paradoxa ponendum: quorum nullum eſſe falſum, nec tam mirabile quàm prima facie videtur, cùm volueris,approbabo,immo etiam ſi nolueris.Interim hoc me iter docuit,quàm multa haberemus ſuperuacua,&quàm facilè iudicio poſſemus contemnere, quæ ſi quando neceſſitas abſtulit,non ſentimus ablata. Cum pauciſſimis ſeruis,quos vnum capere vehiculum potuit, ſine vllis rebus, niſi quæ corpore noſtro continebantur, ego & Maximus meus biduum iam beatiſſimum agimus. Culcitra in terra iacet: ego in culcitra. Ex duabus penulis, altera ſtragulum,altera opertorium facta eſt.De prandio nihil detrahi potuit, paratum fuit non magis hora,nuſquam ſine caricis, nuſquam ſine pugillaribus. Illæ, ſi panem habeo, pro pulmentario ſunt:ſi non,pro pane:quotidie mihi annum nouum faciunt,quem ego fauſtum & felicem reddo bonis cogitationibus, & animi magnitudine: qui nunquam maior eſt, quàm vbi aliena ſepoſuit: & fecit ſibi pacem,nihil timendo: fecit ſibi diuitias, nihil concupiſcendo. Vehiculú

in quod impoſitus ſum, ruſticum eſt. Mulæ viuere ſe ambulando teſtantur, mulio excalceatus non propter æſtatem. Vix à me obtineo, vt hoc vehiculum velim videri meum. Durat adhuc peruerſa recti verecundia: quotiens in aliquem comitatum lautiorem incidimus, inuitus erubeſco; quod argumentum eſt, iſta quæ probo, quæ laudo, nondum habere certam ſedem & immobilem. Qui ſordido vehiculo erubeſcit, pretioſo gloriabitur. Parum adhuc profeci, nondum audeo frugalitatem palam ferre, etiã nunc curo opiniones viatorum. Contra totius generis humani opiniones mittenda vox erat: Inſanitis, erratis, ſtupetis ad ſuperuacua, neminem æſtimatis ſuo. Cùm ad patrimonium ventum eſt, diligentiſſimi computatores, ſic rationem ponitis ſingulorum, quibus aut pecuniam credituri eſtis, aut beneficia. Nam hæc quoque iam expẽſa fertis. Latè poſſidet, ſed multum debet: habet domum formoſam, ſed alienis nummis paratã: familiam nemo cito ſpecioſiorẽ producet, ſed nominibus non reſpondet. Si creditoribus ſoluerit, nihil illi ſupererit. Idem in reliquis quoq; facere debebatis, excutere quantum proprij quiſque debeat. Diuitem illum putas, quia aurea ſuppellex etiam in via eum ſequitur, quia in omnibus prouinciis arat, quia magnus kalẽdarij liber euoluitur, quia tantum ſuburbani agri poſſidet, quantum inuidiosè in deſertis Apuliæ poſſideret: & cum omnia dixeris, pauper eſt. quare? quia debet, quantum, inquis? omnia niſi fortè iudices intereſſe, vtrum aliquis ab homine, an à fortuna mutuum ſumpſerit. Quid ad rem pertinent mulæ ſaginatæ, vnius omnes coloris? Quid iſta vehicula cælata?

In-

---Inſtrati oſtro alipedes pictiſque tapetis,
Aurea pectoribus demiſſa monilia pendent.
Tecti auro,fuluum mandunt ſub dentibus aurum.

Iſta nec dominum meliorem poſſunt facere, nec mulam. M. Cato Cenſorinus (quem tam Romano populo hercule profuit naſci quàm Scipionem : alter enim cũ hoſtibus noſtris bellũ, alter cum moribus geſſit) cantelio vehebatur,& hippoperis quidem impoſitis , vt ſecum vtilia portaret.O quàm cuperem illi nũc occurrere aliquem ex his troſſulis in via diuitibus, curſores & Numidas , & multũ ante ſe pulueris agentem.Hic ſine dubio cultior,comitatiórque quàm M.Cato videretur: hic inter illos apparatus delicatos,qui cùm maximè dubitat, vtrũ ſe ad gladium locet, an ad cultrũ. O quantum erat ſæculi decus , imperatorem triumphalem Cenſoriũ (& quod ſuper omnia hæc eſt) Catonem,vno caballo eſſe contentũ, & ne toto quidem. Partem enim ſarcinæ ab vtroque latere dependentes occupabant. Ita non omnibus obeſis mannis & aſturconibus & tollutariis præferres vnicũ illum equum ab ipſo Catone defrictum ? Video non futurũ finem in iſta materia vllum , niſi quem mihi ipſe fecero. Hic itaque conticeſcam, quantũ ad iſta:quæ ſine dubio talia diuinauit futura, qualia nũc ſunt,qui primus appellauit Impedimenta. Nũc volo pauciſſimas adhuc interrogationes noſtrorum tibi reddere ad virtutem pertinentes,quam ſatisfacere vitæ beatæ contendimus. Quod bonum eſt, bonos facit. Nam & in arte muſica quod bonum eſt,facit muſicum. Fortuita bonum non faciũt: ergo non ſunt bona. Aduerſus hoc ſic reſpondent Peripatetici, vt quod primùm proponi-

mus, falſum eſſe dicant: Ab eo, inquiunt, quod eſt bonum, non vtique fiunt boni. In muſica eſt aliquod bonum, tanquam tibia, aut chorda, aut organum aliquod aptatum ad vſus canendi: nihil tamen horum facit muſicum. Hic reſpondebimus. Non intelligitis quomodo poſuerimus quod bonum eſt muſico. Non enim id dicimus quod inſtruit muſicum, ſed quod facit, tu ad ſuppellectilem artis, non ad artem venis. Si quid autem in ipſa arte muſica bonum eſt, id vtique muſicum faciet. Etiamnum facere id planius volo. Bonum in arte muſica duobus modis dicitur: altero, quo effectus muſici adiuuatur: altero, quo ars. Ad effectum pertinet inſtrumenta, tibiæ, & organa, & chordæ, ad artem ipſam non pertinent. Eſt enim artifex etiam ſine iſtis: vti forſitan non poteſt arte. Hoc non eſt æquè duplex in homine: idem enim bonum & hominis & vitæ. Quod contemptiſſimo cuique contingere ac turpiſſimo poteſt, bonum non eſt. Opes autem & lenoni, & laniſtæ contingunt: ergo non ſunt bona. Falſum eſt, inquiunt, quod proponitur. Nam in grammatica & in arte medendi, aut gubernandi, videmus bona humillimis quibuſque contingere. Sed iſtæ artes non ſunt magnitudinem animi profeſſæ, non conſurgunt in altum, nec fortuita faſtidiunt. Virtus extollit hominem, & ſupra cara mortalibus collocat: nec ea quæ bona, nec ea quæ mala vocantur, aut cupit nimis, aut expaueſcit. Chelidon, vnus ex Cleopatræ mollibus, patrimonium grande poſſedit: nuper Natalis, tam improbæ linguæ quàm impuræ, in cuius ore feminæ purgabantur, & multorum heres fuit, & multos habuit hæredes. Quid ergo? vtrum illum pecunia

purum effecit, an ipſe pecuniam conſpurcauit? quæ ſic in quoſdam homines, quomodò denarius in cloacam cadit. Virtus ſupra iſta conſiſtit, ſuo ære cēſetur: nihil ex iſtis quomodolibet incurrentibus bonum iudicat. Medicina & gubernatio non interdicit ſibi ac ſuis admirationem talium rerum. Qui non eſt vir bonus, poteſt nihilominus medicus eſſe, poteſt gubernator, poteſt grammaticus, tam mehercules quàm coquus. Cui contigit habere rem non quamlibet, hunc nō quemlibet dixeris. Qualia quiſque habet, talis eſt. Fiſcus tanti eſt, quantum habet: immo in acceſſione eius venit quod habet. Quis pleno ſacculo vllum pretium ponit, niſi quod pecuniæ in eo conditæ numerus effecit? Idem euenit magnorum dominis patrimoniorum: acceſſiones illorum & appendices ſunt. Quare ergo ſapiens magnus eſt? quia magnum animū habet. Verum eſt ergo, quod contemptiſſimo cuique contingit, bonum non eſſe. Itaque indolentiam nunquam bonum dicam, habet illam cicada, habet pulex. Ne quietem quidem, & moleſtia vacare, bonum dicam. Quid eſt otioſius verme? Quæris, quæ res ſapientem faciat? quæ Deum. Des oportet illi aliquid diuinum, aliquid cæleſte, magnificū. Non in omnes bonum cadit, nec quemlibet poſſeſſorem patitur. Vide

Quid quæque ferat regio, & quid quæque recuſet.
Hic ſegetes, illic veniunt felicius vuæ:
Arborei fœtus alibi, atque iniuſſa vireſcunt
Gramina, nonne vides croceos vt Tmolus odores,
India mittit ebur, molles ſua tura Sabæi:
At Chalybes nudi ferrum.-----

Iſta in regiōes deſcripta ſūt, vt neceſſariū morta-

libus eſſet inter ipſos commercium, ſi inuicem alius ab alio aliquid peteret. Summum illud bonum & ipſum ſuam habet ſedem, non naſcitur vbi ebur, nec vbi ferrum. Quis ſit ſummi boni locus, quæris? Animus, hic niſi purus ac ſanctus eſt, Deum non capit. Bonum ex malo non fit, diuitiæ fiunt ex auaritia: diuitiæ ergo non ſunt bonum. Non eſt, inquit, verum bonum ex malo non naſci. Ex ſacrilegio enim & furto pecunia naſcitur. Itaque malum quidem eſt ſacrilegium & furtum: ſed ideo, quia plura mala facit quàm bona. Dat enim lucrum, ſed cum metu, ſollicitudine, tormentis & corporis & animi. Quiſquis hoc dicit, neceſſe eſt recipiat ſacrilegium, ſicut malum ſit, quia multa mala facit, ita bonum quoque ex aliqua parte eſſe, quia aliquid boni facit: quo quid fieri portentoſius poteſt, quàm ſacrilegium, furtum & adulterium inter bona haberi? Prorſus perſuaſimus. Quàm multi furto non erubeſcunt, quàm multi adulterio gloriantur? Nam ſacrilegia minuta puniuntur, magna in triumphis feruntur. Adiice nunc, quod ſacrilegium, ſi omnino ex aliqua parte bonum eſt, etiam honeſtum erit, & rectè factum vocabitur: noſtra enim actio eſt: quod nullius mortalium cogitatio recipit. ergo bona naſci ex malo non poſſunt. Nam, ſi vt dicitis, ob hoc vnum ſacrilegium malum eſt, quia multum mali affert: ſi remiſeris illi ſupplicia, ſi ſecuritatem ſpoponderis, ex toto bonũ erit. Atqui maximũ ſcelerũ ſuppliciũ in ipſis eſt. Erras, inquã, ſi illa ad carnificẽ aut ad carcerem differs, ſtatim puniũtur cũ facta ſunt, immo dũ fiunt. Non naſcitur itaque ex malo bonum, non magis quàm ficus ex olea, ad ſemen nata reſpondent, bona

de-

degenerare non poſſunt. Quemadmodum ex turpi honeſtum non naſcitur, ita ne ex malo quidem bonum: nam idem eſt honeſtum & bonum. Quidam ex noſtris aduerſus hoc ſic reſpondent: putemus pecuniam bonum eſſe vndecunque ſumptam, non tamen ideo ex ſacrilegio pecunia eſt, etiamſi ex ſacrilegio ſumitur. Hoc ſic intellige. In eadem vrna & aurum eſt, & vipera. Si aurum ex vrna ſuſtuleris, quia illic & vipera eſt, non ideo mihi vrna aurum dat, quia viperam habet, ſed aurum dat, cùm & viperam habeat. Eodem modo ex ſacrilegio lucrum fit: non quà turpe & ſceleratum eſt ſacrilegium, ſed quà lucrum habet, quemadmodum in illa vrna vipera malum eſt, non aurum quod cum vipera iacet, ſic in ſacrilegio malum eſt ſcelus, non lucrum. Quibus opponitur. Diſſimillima vtriuſque rei condicio eſt. Illic aurum poſſum ſine vipera tollere: hic lucrum ſine ſacrilegio facere non poſſum, lucrum iſtud non eſt appoſitum ſceleri, ſed immixtum. Quod dum conſequi volumus, in multa mala incidimus: id bonum non eſt. Dum diuitias conſequi volumus, in multa mala incidimus, ergo diuitiæ bonum non ſunt. Duas, inquit, ſignificationes habet propoſitio veſtra, vnam, dum diuitias conſequi volumus, in multa nos mala incidere. In multa autem mala incidimus, & dum virtutem conſequi volumus. Aliquis, dum nauigat ſtudij cauſa, naufragium fecit, aliquis captus eſt. Altera ſignificatio talis eſt: Per quod in mala incidimus, id bonum non eſt. Huic propoſitioni non erit conſequens, per diuitias nos, aut per voluptates in mala incidere, aut ſi per diuitias in multa mala incidimus,

non tantùm bonum diuitiæ non ſunt, ſed malum ſunt. Vos autem illas dicitis tantùm, bonum non eſſe. Præterea,inquit,conceditis diuitias habere aliquid vſus. Inter commoda illas numeratis. Atqui eadem ratione ne commodũ quidem erunt: per illas enim multa nobis incommoda eueniunt. His quidam hoc reſpondent.Erratis qui incommoda diuitiis imputatis. Illæ neminem lędunt,aut ſua cuique nocet ſtultitia,aut aliena nequitia. Sic quemadmodũ gladius,qui neminem occidit, occidentis telũ eſt. Non ideo diuitiæ tibi nocent, ſi propter diuitias tibi nocetur. Poſidonius (vt ego exiſtimo) melius:qui ait diuitias eſſe cauſam malorũ,nõ quia ipſæ faciãt aliquid,ſed quia facturos irritant. Alia eſt enim cauſa efficiẽs quæ protinus neceſſe eſt noceat: alia præcedens , hanc præcedentem cauſam diuitiæ habent. Inflant animos , ſuperbiam pariunt,inuidiam contrahunt,& vſque eo mentem alienant, vt fama pecuniæ nos etiam nocitura delectet. Bona autem omni carere culpa decet,pura ſunt,non corrumpunt animos, non ſollicitant : extollunt quidem & dilatant, ſed ſine tumore. Quæ bona ſunt,fiduciam faciunt : diuitiæ audaciam. Quæ bona ſunt, magnitudinem animi dant : diuitiæ inſolentiam. Nihil autem aliud eſt inſolentia , quàm ſpecies magnitudinis falſa.Iſto modo,inquis,etiam malum ſunt diuitiæ, non tantùm bonum non ſunt. Eſſent malum,ſi per ſe nocerent,ſi(vt dixi)haberent efficientem cauſam : nunc præcedentẽ habent,& quidem non irritãtem tantùm animos, ſed attrahentem.Speciem enim boni oſtendunt veriſimilem ac pleriſque credibilẽ. Habet virtus quoque præcedentem cauſam ad inuidiam: mul-

multis enim propter ſapiētiam, multis propter iuſtitiam inuidetur: ſed nec ex ſe hanc cauſam habet, nec veriſimilem. Contra enim veriſimilior illa ſpecies hominū animis obiicitur à virtute, quæ illos in amorem & admirationē vocet. Poſidonius ſic interrogandum ait: Quæ neq; magnitudinem animo dant, nec fiduciam, nec ſecuritatem, non ſunt bona: diuitiæ autem, & bona valetudo, & ſimilia his, nihil horū faciunt: ergo non ſunt bona. Hanc interrogationem magis etiamnum hoc modo intendit: Quæ neque magnitudinem animo dant, nec fiduciam, nec ſecuritatem: contra autem inſolentiam: tumorem, arrogantiam creant, mala ſunt: à fortuitis autem in hæc impellimur: ergo non ſunt bona. Hac, inquit, ratione ne commoda quidem iſta erunt. Alia eſt commodorum condicio, alia bonorum. Commodum eſt, quod plus vſus habet quàm moleſtiæ. Bonum ſincerum eſſe debet, & ab omni parte innoxium. Non eſt id bonum, quod plus prodeſt: ſed quod tantùm prodeſt. Propterea commodum & ad animalia pertinet, & ad imperfectos homines, & ad ſtultos. Itaque poteſt ei eſſe incommodum mixtum. Sed commodum dicitur à maiore ſui parte æſtimatum: bonum ad vnum ſapientem pertinet. Inuiolatum eſſe oportet. Bonum animum habe. Vnus tibi nodus, ſed Herculaneus, reſtat. Ex malis bonum non fit: ex multis paupertatibus diuitiæ fiunt: ergo diuitiæ bonum non ſunt. Hanc interrogationem noſtri non agnoſcunt. Peripatetici & fingunt illam, & ſoluunt. Ait autem Poſidonius, hoc ſophiſma per omnes dialecticorum ſcholas iactatum, ſic ab Antipatro refelli. Paupertas non per poſitionem, ſed per detra-

ctionem dicitur, vel (vt antiqui dixerunt) per orbationem: Græci dicunt κατὰ στέρησιν: non quod habeat, dicitur, ſed quod non habeat. Itaque ex multis inanibus nihil impleri poteſt: diuitias multæ res faciunt, non multæ inopiæ. Aliter quã debes, paupertatem intelligis. Paupertas eſt, nõ quæ pauca poſſidet, ſed quę multa non poſſidet. Ita non ab eo dicitur quod habet, ſed ab eo quod ei deeſt. Facilius quod volo exprimerem, ſi Latinum verbũ eſſet, quo ἀπορία ſignificatur. Hanc paupertati Antipater aſſignat. Ego non video quid aliud ſit paupertas, quàm parui poſſeſſio. De iſto videbimus, ſi quando valdè vacabit, quæ ſit diuitiarũ, quæ paupertatis ſubſtantia. Sed tũc quoque conſiderabimus, nunquid ſatius ſit paupertatem permulcere, diuitiis demere ſupercilium, quàm litigare de verbis, quaſi iam de rebus iudicatũ ſit. Putemus nos ad concionem vocatos. Lex de abolendis diuitiis fertur, his interrogationibus ſuaſuri aut diſſuaſuri ſumus? his effecturi, vt populus Romanus paupertatem, fundamentũ & cauſam imperij ſui, requirat ac laudet? diuitias autem ſuas timeat? vt cogitet has ſe apud victos reperiſſe? Hinc ambitũ, & largitiones, & tumultus, in vrbem ſanctiſſimã temperantiſſimamq; irrupiſſe? nimis luxurioſè oſtẽtari gentium ſpolia, quod vnus populus eripuerit omnibus, facilius vni ab omnibus eripi poſſe. Hæc ſatius eſt ſuadere, & expugnare affectus, non circumſcribere. Si poſſumus, fortius loquamur: ſi minus, apertius.

Ep. LXXXVIII. De liberalibus ſtudiis quid ſentiam, ſcire deſideras. Nullũ ſuſpicio, nullum in bonis numero, quod ad æs exit. Meritoria artificia ſunt, hactenus vtilia, ſi præparant inge-

genium,non detinent. Tamdiu enim iſtis immorandum eſt, quamdiu nihil animus agere maius poteſt. rudimenta ſunt noſtra: non opera. Quare liberalia ſtudia dicta ſint, vides,quia homine libero digna ſunt, cæterùm vnum ſtudium verè liberale eſt, quod liberum facit.Hoc ſapientiæ ſtudium eſt, ſublime, forte,magnanimum:cetera puſilla & puerilia ſunt.An tu quicquam in iſtis eſſe credis boni,quorum profeſſores turpiſſimos omnium ac flagitioſiſſimos cernis?Nō diſcere debemus iſta,ſed didiciſſe.Quidam illud de liberalibus ſtudiis quærendum iudicauerunt, an virum bonum facerent. Ne promittunt quidem, nec huius rei ſcientiam affectant. Grammaticus circa curam ſermonis verſatur,&,ſi latiùs euagari vult,circa hiſtorias: iam vt longiſſimè fines ſuos proferat, circa carmina. Quid horum ad virtutem viam ſternit? Syllabarum enarratio,& verborũ diligentia, & fabularũ memoria,& verſuum lex ac modificatio? Quid ex his metum demit, cupiditatem eximit,libidinem frænat? Ad Geometriam tranſeamus, & ad Muſicam: nihil apud illas inuenies,quod vetet timere,vetet cupere:quæ quiſquis ignorat,alia fruſtra ſcit. Videndum vtrum doceant iſti virtutem,an non:ſi non docent,nec tradunt quidem: ſi docent,philoſophi ſunt.Vis ſcire quàm non ad docendam virtutem conſederint? aſpice quàm diſſimilia inter ſe omniũ ſtudia ſint. Atqui ſimilitudo eſſet idem docentium.Niſi fortè tibi Homerum philoſophũ fuiſſe perſuadent, cũ his ipſis quibus colligunt, negent. Nam modo Stoicum illum faciunt,virtutem ſolam probantem, & voluptates,refugientem, & ab honeſto ne immortalitatis quidem

pretio recedentem : modò Epicureum laudantem ſtatum quietæ ciuitatis, & inter conuitia cantúſque vitam exigentis : modò Peripateticum, bonorum tria genera inducentem : modò Academicum, incerta omnia dicentem. Apparet nihil horum eſſe in illo, quia omnia ſunt. Iſta enim inter ſe diſſident. Demus illis, Homerum philoſophum fuiſſe, nempe ſapiens factus eſt, antequam carmina vlla cognoſceret, ergo illa diſcamus, quæ Homerum fecere ſapientem. Hoc quidem me quærere, vtrum maior ætate fuerit Homerus an Heſiodus, non magis ad rē pertinet, quàm ſcire, an minor Hecuba fuerit, quàm Helena : & quare tam malè tulerit ætatem. Quid, inquam, annos Patrocli & Achillis inquirere ad rem exiſtimas pertinere? Quæris, Vlixes vbi errauerit potiùs, quàm efficias, ne nos ſemper erremus? Non vacat audire, vtrum inter Italiā & Siciliā iactatus ſit, an extra notum nobis orbem : neque enim potuit in tam anguſto error eſſe tam longus. Tempeſtates animi nos quotidie iactant, & nequitia in omnia Vlixis mala impellit, non deeſt forma quæ ſollicitet oculos, non hoſtis: hinc monſtra effera, & humano cruore gaudentia: hinc inſidioſa blandimenta aurium: hinc naufragia, & tot varietates malorum. Hoc me doce, quomodo patriam amem, quomodo vxorem, quomodo patrē, quomodo ad hæc tam honeſta vel naufragus nauigem. Quid inquiris, an Penelopa impudica fuerit, an verba ſæculo ſuo dederit, an Vlixem illum eſſe quem videbat, antequam ſciret, ſuſpicata ſit? Doce me, quid ſit pudicitia, & quantum in ea bonum: in corpore, an in animo poſita ſit. Ad muſicum tranſeo, doces me, quomodo in-

ter ſe acutæ ac graues voces conſonent, quomodo neruorum diſparem reddentium ſonum fiat concordia. Fac potius, quomodo animus ſecum meus conſonet, nec conſilia mea diſcrepent. Monſtras mihi, qui ſint modi flebiles, mōſtra potius, quomodo inter aduerſa non emittam flebilem vocem. Metiri me geometres docet latifundia, potius doceat, quomodo metiar quantum homini ſit ſatis. Numerare docet me arithmetica, & auaritiæ commodare digitos, potius doceat, nihil ad rem pertinere iſtas computationes, non eſſe feliciorem, cuius patrimonium tabularios laſſat, immo quàm ſuperuacua poſſideat, qui infeliciſſimus futurus eſt, ſi, quantum habeat, per ſe computare cogatur. Quid mihi prodeſt, ſcire agellum in partes diuidere: ſi neſcio cum fratre diuidere? Quid prodeſt colligere ſubtiliter pedes iugeri, & comprehendere etiam ſi quid decempedam effugit, ſi triſtem me facit vicinus potens, & aliquid ex meo abradens? Doces me, quomodo nihil perdam ex finibus meis? at ego diſcere volo, quomódo totos hilaris amittam. Paterno agro, inquit, & auito expellor. Quid? Ante auum tuum quis iſtum agrum tenuit? Cuius non dico hominis, ſed populi fuerit, expedire potes? Nō dominus iſto, ſed colonus intraſti. Cuius colonus es? Si bene tecum agitur, hæredis. Negant iuriſconſulti quicquam vſucapi, quod publicum eſt. Publicum eſt hoc quod tenes, & quidem generis humani. O egregiā artem: ſcis rotunda metiri, in quadratum redigis quamcunque acceperis formā: interualla ſiderum dicis: nihil eſt quod in menſuram tuam non cadat. Si artifex es, metire hominis animum, dic quā magnus ſit, dic quàm

puſillus ſit.Scis,quæ recta ſit linea:quid tibi prodeſt,ſi, quid in vita rectum ſit, ignoras? Venio nunc ad illum qui cæleſtium notitia gloriatur,

Frigida Saturni quo ſeſe ſtella receptet,
Quos ignis cæli Cyllenius erret in orbes.

Hoc ſcire quid proderit? vt ſollicitus ſim, cùm Saturnus & Mars ex contrario ſtabunt, aut cùm Mercurius veſpertinum faciet occaſum vidente Saturno. Potiùs hoc diſcam,vbicunq; ſunt iſta,propitia eſſe,non poſſe mutari. Agit illa cõtinuus ordo fatorũ,& ineuitabilis curſus.Per ſtatas vices remeant. Effectus rerum omnium aut mouent, aut notant. Sed ſiue quicquid euenit faciunt, quid immutabilis rei notitia proficiet? ſiue ſignificant, quid refert prouidere,quod effugere non poſſis?Scias iſta,neſcias,fient.

Si verò ſolem ad rapidum ſtellâſque ſequentes.
Ordine reſpicias.nunquam te craſtina fallet
Hora,nec inſidiis noctis capiere ſerenæ.

Satis abundéque prouiſum eſt, vt ab inſidiis tutus eſſem.Nunquid me craſtina non fallit hora? fallit enim,quod neſcienti euenit.Ego quid futurum ſit,neſcio: quid fieri poſſit,ſcio. Ex hoc nihil deſperabo:totum expecto. Si quid remittitur,boni conſulo. Fallit me hora, ſi parcit: ſed nec ſic quidem fallit. Nam quemadmodũ ſcio omnia accidere poſſe,ſic ſcio & non vtique caſura.Vtique ſecũda expecto, malis paratus ſum. in illo feras me neceſſe eſt non ad præſcriptum euntem.Non enim adducor,vt in numerum liberalium artium pictores recipiam, non magis quàm ſtatuarios, aut marmorarios, aut ceteros luxuriæ miniſtros. Æquè luctatores, & totam oleo ac luto conſtantem ſcientiam expello ex his ſtudiis liberalibus:aut & vnguentarios.

rios recipiam, & cocos, & ceteros voluptatibus noſtris ingenia accommodantes ſua. Quid enim, oro te, liberale habent iſti ieiuni vomitores, quorum corpora in ſagina, animi in macie & veterno ſunt? An liberale ſtudiũ iſtud eſſe iuuentuti noſtræ credimus, quam maiores noſtri rectam exercuerunt, haſtilia iacere, ſudem torquere, equum agitare, arma tractare? Nihil liberos ſuos docebant, quod diſcendum eſſet iacentibus. Sed nec hæ nec illæ docent alúntve virtutem. Quid enim prodeſt equũ regere, & curſum eius fræno temperare, affectibus effrænatiſſimis abſtrahi? Quid prodeſt multos vincere luctatione vel ceſtu, ab iracundia vinci? Quid ergo? nil liberalia nobis conferunt ſtudia? ad alia multũ, ad virtutem nihil. Nam & hæ viles ex profeſſo artes quæ manu conſtant, ad inſtrumenta vitæ plurimùm conferunt, tamen ad virtutem non pertinent. Quare ergo liberalibus ſtudiis filios erudimus? Non quia virtutem dare poſſunt, ſed quia animum ad accipiendam virtutem præparant. Quemadmodũ prima illa, vt antiqui vocabant, literatura, per quam pueris elementa traduntur, non docet liberales artes, ſed mox percipiendis locũ parat: ſic liberales artes non perducunt animũ ad virtutem, ſed expediunt. Quatuor ait eſſe Poſidonius artium genera. Sunt vulgares & ſordidæ, ſunt ludicræ, ſunt pueriles, ſunt liberales. Vulgares opificũ, quæ manu conſtant, & ad inſtruendam vitam occupatæ ſunt: in quibus nulla decoris, nulla honeſti ſimulatio eſt. Ludicræ ſunt, quæ ad voluptatem oculorum atque aurium tendunt. His annumeres licet machinatores, qui pegmata per ſe ſurgentia excogitant, & tabulata taci-

rè in ſublime creſcentia, & alias ex inopinato voluptates, aut dehiſcentibus quæ cohærebant, aut his quæ diſtabant ſua ſponte coeuntibus, aut his quæ eminebant, paulatim in ſe reſidentibus. His imperitorum feriuntur oculi,omnia ſubita(quia cauſas non nouere)mirantium.Pueriles ſunt, & aliquid habentes liberalibus ſimile,hæ artes quas ἐλευθέρας Græci, noſtri liberales vocant.Solæ autem liberales ſunt, immo(vt dicam verius)liberæ, quibus curæ virtus eſt.Quēadmodum, inquit, eſt aliqua pars philoſophiæ naturalis, eſt aliqua moralis, eſt aliqua rationalis: ſic & hæc quoque liberalium artium turba locum ſibi in philoſophia vindicat. Cum ventum eſt ad naturales quæſtiones,geometriæ teſtimonio ſtatur. Ergo eius quam adiuuat, pars eſt?Multa adiuuant nos, nec ideo partes noſtræ ſunt:immo ſi partes eſſent,non adiuuarent. Cibus adiutorium corporis,nec tamen pars eſt. Aliquid nobis præſtat geometriæ miniſterium. Sic philoſophiæ neceſſaria eſt,quomodo ipſi faber:ſed nec hic geometriæ pars eſt,nec illa philoſophiæ.Præterea vtraque fines ſuos habet.Sapiens enim cauſas naturalium & quærit & nouit,quorum numeros menſuráſque geometres perſequitur & ſupputat. Qua ratione conſtent cæleſtia,quæ illis ſit vis,quæ natura, ſapiens ſcit: curſus & recurſus & obſeruationes, per quas deſcendunt & alleuantur,ac ſpeciem interdum ſtantium præbent, cum cæleſtibus ſtare non liceat,colligit mathematicus.Quæ cauſa in ſpeculo imagines exprimat,ſcit ſapiēs. Illud tibi geometer poteſt dicere, quantum abeſſe debeat corpus ab imagine,& qualis forma ſpeculi,quales imagines reddat.Magnum eſſe ſolem philo-

ſo-

ſophus probabit:quantus ſit,mathematicus,qui vſu quodam & exercitatione procedit : ſed vt procedat, impetranda illi quædam principia ſunt. Non eſt autem ars ſui iuris, cui precarium fundamentum eſt. Philoſophia nil ab alio petit,totum opus à ſolo excitat.Mathematica(vt ita dicam) ſuperficiaria eſt, in alieno ædificat,aliena accipit principia,quorum beneficio ad vlteriora perueniat: ſi per ſe iret ad verũ,ſi totius mundi naturam poſſet comprehendere , dicerem multum collaturam mentibus noſtris quæ tractatu cæleſtium creſcunt, trahúntque aliud ex alio.Vna re conſummatur animus , ſcientia bonorum ac malorum immutabili, quæ ſoli philoſophiæ competit. Nulla autem ars alia de bonis ac malis quærit. Singulas lubet circumire virtutes. Fortitudo contemptrix timendorum eſt : terribilia & ſub iugum libertatem noſtram mittentia deſpicit,prouocat, frangit. Nunquid ergo hanc liberalia ſtudia corroborant? Fides ſanctiſſimũ humani pectoris bonum eſt, nulla neceſſitate ad fallendum cogitur, nullo corrũpitur præmio.Vre,inquit,cæde,occide,non prodam: ſed quo magis ſecreta quæret dolor , hoc illa altius condam.Nunquid liberalia ſtudia hos animos facere poſſunt?Temperantia voluptatibus imperat:alias odit atque abigit,alias diſpenſat.& ad ſanum modum rédigit, nec vnquã ad illas propter ipſas venit.Scit optimum eſſe modum cupitorum, non quantum velis,ſed quantum debeas,ſumere. Humanitas vetat ſuperbũ eſſe aduerſus ſocios,vetat auarum:verbis,rebus, affectibus comem ſe , facilémque omnibus pręſtat:nullum alienum malum putat:bonũ autem ſuum id maxime , quod alicui bono futu-

rum eſt, amat. Nunquid liberalia ſtudia hos mores præcipiunt? non magis quàm ſimplicitatem, ac modeſtiam, ac frugalitatem, ac parſimoniam: non magis quàm clementiam, quæ alieno ſanguini tanquam ſuo parcit, & ſcit homini non eſſe homine prodigè vtendum. Cùm dicatis, inquit, ſine liberalibus ſtudiis ad virtutem non perueniri, quemadmodum negatis illa conferre virtuti? quia nec ſine cibo ad virtutem peruenitur, cibus tamen ad virtutem non pertinet. Ligna nihil naui conferũt, quamuis non fiat nauis ſine lignis. Non eſt, inquam, cur aliquid putes eius adiutorio fieri, ſine quo non poteſt fieri. Poteſt quidem etiam illud dici, ſine liberalibus ſtudiis veniri ad ſapientiam poſſe: quamuis enim virtus diſcenda ſit, tamen non per hæc diſcitur. Quid eſt autem, quare exiſtimem, non futurum ſapientem eum, qui litteras neſcit: cùm ſapientia non ſit in litteris? Res tradit, non verba: & neſcio an certior memoria ſit, quæ nullum extra ſe ſubſidium habet. Magna & ſpatioſa res eſt ſapientia: vacuo illi loco opus eſt: de diuinis humaníſque diſcẽdum eſt, de præteritis, de futuris, de caducis, de æternis, de tempore: de quo vno vide quàm multa quærantur. Primum, an per ſe ſit aliquid: deinde, an aliquid ante tempus ſit, ſi tempus cum mundo cœpit, an & ante mundum, quia fuerit aliquid, fuerit & tempus. Innumerabiles quæſtiones ſunt de animo: vnde ſit, qualis ſit, quando eſſe incipiat, quamdiu ſit: an aliunde alio tranſeat, & domicilium mutet, ad alias animalium formas, aliáſque coniectus, an non amplius quàm ſemel ſeruiat, & emiſſus euagetur in toto: vtrum corpus ſit, an non ſit:

quid

quid ſit facturus, cum per nos aliquid facere deſierit: quomodo libertate ſua vſurus, cum ex hac effugerit cauea: an obliuiſcatur priorum, & illic noſſe ſe incipiat, poſtquam de corpore abductus in ſublime ſeceſſit. Quamcũque partem rerum humanarum diuinarúmque comprehenderis, ingenti copia quærendorum ac diſcendorum fatigaberis. Hęc tam multa, tam magna, vt habere poſſint liberum hoſpitium, ſuperuacua ex animo tollenda ſunt. Non dabit ſe in has anguſtias virtus. Laxum ſpatium res magna deſiderat. Expellantur omnia: totum pectus illi vacet. Atenim delectat artium notitia multarum. Tantum itaque ex illis retineamus, quantum eſt neceſſarium. An tu exiſtimas reprehendendum qui ſuperuacua vſu ſibi comparat, & pretioſarum rerum pompam in domo explicat: nõ putas eum, qui occupatus eſt in ſuperuacua litterarum ſupellectile? Plus ſcire vèlle quàm ſit ſatis, intemperantiæ genus eſt. Quid, quod iſta liberalium artium conſectatio moleſtos, verboſos, intempeſtiuos ſibi placentes facit, & ideo non diſcentes neceſſaria, quia ſuperuacua didicerunt? Quatuor millia librorũ Didymus grammaticus ſcripſit: miſer, ſi tam multa ſuperuacuá legiſſet. In his libris de patria Homeri quæritur, in his de Æneæ matre vera: in his, libidinoſior Anacreon, an ebrioſior vixerit: in his, an Sappho publica fuerit: & alia, quæ erant dediſcenda, ſi ſcires. I nunc & longam eſſe vitam nega. Sed ad noſtros quoque cum perueneris, oſtendã multa ſecuribus recidenda. Magno impendio temporum, magna alienarum aurium moleſtia, laudatio hæc conſtat: O hominem litteratum! Simus hoc titulo ruſticiore contenti: O virum bonum!

Itáne eſt? annales euoluam omniũ gentium, & quis prima carmina ſcripſerit, quæram: quantũ temporis inter Orphea interſit & Homerũ, cùm faſtos non habeam, computabo: & Ariſtarchi notas quibus aliena carmina compunxit recognoſcam: & ætatem in ſyllabis conteram? Itáne in geometriæ puluere hærebo? Adeo mihi præceptũ illud ſalutare excidit: Tempori parce? Hęc ſciam, vt quid ignorem? Appion grammaticus, qui ſub C. Cæſare tota circũlatus eſt Græcia, & in nomen Homeri ab omnibus ciuitatibus adoptatus, aiebat: Homerum vtraque materia conſummata, & Odyſſea, & Iliade principium adieciſſe operi ſuo, quo bellũ Troianum complexus eſt. Huius rei argumentũ afferebat, quod duas litteras in primo verſu poſuiſſet ex induſtria librorũ ſuorum numerum continẽtes. Talia ſciat oportet, qui multa vult ſcire. Nunc cogita quantũ temporis tibi auferat mala valetudo, quantũ occupatio publica, quantum occupatio priuata, quantum occupatio quotidiana, quantum ſomnus: metire ætatem tuam, tam multa non capit, de liberalibus ſtudiis loquor. Philoſophi quantùm habent ſuperuacui, quantum ab vſu recedentis? Ipſi quoque ad ſyllabarum diſtinctiones, & coniunctionũ ac propoſitionum proprietates deſcenderunt, & inuidere grammaticis, inuidere geometris. Quicquid in illorum artibus ſuperuacuũ erat, tranſtulere in ſuam. Sic effectum eſt, vt diligentius ſciant loqui, quàm viuere. Audi, quantum mali faciat nimia ſubtilitas, & quàm infeſta veritati ſit. Protagoras ait, de omni re in vtramque partem diſputari poſſe, ex æquo: & de hac ipſa, an omnis res in vtramque partem diſputabilis ſit. Nauſiphanes ait, ex his

quæ

quæ videntur eſſe, nihil magis eſſe, quàm non eſſe. Parmenides ait, ex his quæ videntur, nihil eſſe in vniuerſum. Zenon Eleates omnia negotia de negotio deiecit: ait nihil eſſe. Circa eadẽ ferè Pyrrhonij verſantur, & Megarici, & Eretrici, & Academici, qui nouam induxerunt ſcientiam, nihil ſcire. Hęc omnia in illum ſuperuacuũ ſtudiorum liberalium gregem coniice. Illi mihi non profuturam ſcientiam tradunt, hi ſpem omnis ſciẽtiæ eripiunt. Satius eſt ſuperuacua ſcire, quàm nihil. Illi nõ præferunt lumẽ, per quod acies dirigatur ad verum: hi oculos mihi effodiunt. Si Protagoræ credo, nihil in rerum natura eſt, niſi dubium. Si Nauſiphani, hoc vnum certum eſt, nihil eſſe certi. Si Parmenidi, nihil eſt præter vnum. Si Zenoni, ne vnum quidẽ. Quid ergo nos ſumus? quid iſta quæ nos circumſtant, alunt, ſuſtinent? Tota rerum natura vmbra eſt, aut inanis, aut fallax. Non facilè dixerim, vtrum magis iraſcar illis, qui nos nihil ſcire voluerunt: an illis, qui ne hoc quidem nobis reliquerunt, nihil ſcire.

Ep. LXXXIX. Rem vtilem deſideras, & ad ſapientiam properanti vtique neceſſariam, diuidi philoſophiam. & ingens corpus eius in membra diſponi. Facilius enim per partes in cognitionẽ totius adducimur. Vtinam quemadmodum vniuerſi mundi facies in conſpectum venit, ita philoſophia tota nobis poſſet occurrere, ſimillimum mundo ſpectaculum. Profectò enim omnes mortales in admirationem ſui raperet, relictis his, quæ nunc magna, magnorum ignorantia credimus. Sed quia contingere hoc non poteſt, ſic erit à nobis aſpicienda, quemadmodum mundi ſecreta cernuntur. Sapientis

quidem animus totam molem eius amplectitur, nec minus illam velociter obit, quam calũ acies noſtra. Nobis autem, quibus perrumpenda caligo eſt, & quorum viſus in proximo deficit, ſingula quæque oſtendi facilius poſſunt, vniuerſi nondum capacibus. Faciam ergo quod exigis, & philoſophiam in partes, non in fruſta diuidam. Diuidi enim illam, non concidi, vtile eſt. Nam comprehendere quemadmodum maxima, ita minima, difficile eſt. Deſcribitur in tribus populus, in centurias exercitus. Quicquid in maius creuit, facilius agnoſcitur, ſi diſceſſit in partes, quas (vt dixi) innumerabiles eſſe & paruas non oportet. Idem enim vitij habet nimia, quod nulla diuiſio. Simile confuſo eſt, quicquid vſque in puluerem ſectum eſt. Primum itaque, ſicut videtur tibi, dicam, inter ſapientiam & philoſophiam quid interſit. Sapientia perfectum bonum eſt mentis humanæ. Philoſophia, ſapientiæ amor eſt & affectatio. Hæc oſtendit, quo illa peruenit. Philoſophia vnde dicta ſit, apparet: ipſo enim nomine fatetur. Quidam ſapientiam ita finierunt, vt dicerent eam diuinorum & humanorum ſcientiam. Quidam ita: Sapientia eſt, noſſe diuina & humana, & horum cauſas. Superuacua mihi videtur hæc adiectio, quia cauſæ diuinorum humanorúmque partes ſunt. Philoſophiam quoque fuerunt qui aliter atque aliter definirent. Alij ſtudium illam virtutis eſſe dixerunt, alij ſtudium corrigendæ mentis. A quibuſdam dicta eſt appetitio rectæ rationis. Illud quaſi conſtet, aliquid inter philoſophiam & ſapientiam intereſſe. Neque enim fieri poteſt, vt idem ſit quod affectatur, & quod affectat. Quomodo multum inter auaritiam & pecuniam intereſt

tereſt

tereſt, cum illa cupiat, hæc concupiſcatur: ſic inter philoſophiam & ſapientiam. Hæc enim illius effectus & præmium eſt. Illa venit, ad hanc itur. Sapientia eſt, quam Græci σοφίαν vocant. Hoc verbo quoque Romani vtebantur, ſicut philoſophia nunc quoque vtuntur. Quod & togatæ tibi antiquæ probabunt, & inſcriptus Doſſenni monumento titulus:

HOSPES RESISTE, ET SOPHIAM DOSSENNI LEGE.

Quidam ex noſtris, quamuis philoſophia ſtudium virtutis eſſet, & hæc peteretur, illa peteret, tamen non putauerunt illas diſtrahi poſſe. Nam nec philoſophia ſine virtute eſt, nec ſine philoſophia virtus eſt. Philoſophia ſtudium virtutis eſt, ſed per ipſam virtutem. Nec virtus autem eſſe ſine ſtudio ſui poteſt, nec virtutis ſtudium ſine ipſa. Non enim quemadmodum in his, qui aliquid ex diſtanti loco ferire conantur, alibi eſt qui petit, alibi quod petitur: nec quemadmodum itinera quæ ad vrbes perducunt, extra ipſas ſunt. ad virtutem venitur per ipſam. Cohærent ergo inter ſe philoſophia vtriuſque. Philoſophiæ tres partes eſſe dixerunt & maximi, & plurimi auctores: Moralem, Naturalem, & Rationalem. Prima componit animum, ſecunda rerum naturam ſcrutatur, tertia proprietates verborum exigit, & ſtructuram, & argumentationes ne pro vero falſa ſurrepant. Ceterum inuenti ſunt & qui in pauciora philoſophiam & qui in plura diducerent. Quidam ex Peripateticis quartam partem adiecerunt, Ciuilem: quia quandam propriam exercitationem deſideret, & circa aliam materiam occupata ſit. Quidam adiecerunt his partem, quam Græci οἰκονομικὴν

vocant, adminiſtrandæ rei familiaris ſcientiam. Quidam & de generibus vitæ locum ſeparauerunt. Nihil autem horum in illa parte morali non reperitur. Epicurei duas partes philoſophię putauerunt eſſe. Naturalem atque Moralem: Rationalem remouerunt. Deinde cum ipſis rebus cogerentur ambigua ſecernere, falſa ſub ſpecie veri latentia coarguere, ipſi quoque locũ, quem de iudicio & regula appellant, alio nomine rationalem induxerunt: ſed eam acceſſionem eſſe naturalis partis exiſtimant. Cyrenaici naturalia cum rationalibus ſuſtulerunt, & contenti fuerunt moralibus. Sed hi quoque quæ remouent, aliter inducunt. In quinque enim partes moralia diuidunt: vt vna ſit de fugiendis & expetendis, altera de affectibus, tertia de actionibus, quarta de cauſis, quinta de argumentis. Cauſæ rerum ex naturali parte ſunt, argumenta ex rationali, actiones ex morali. Ariſto Chius non tantum ſuperuacuas eſſe dixit naturalem & rationalem, ſed etiam contrarias. Moralem quoque, quam ſolam reliquerat, circumcidit. Nam eum locum qui monitiones continet, ſuſtulit, & pædagogi eſſe dixit, non philoſophi, tãquam quicquam aliud ſit ſapiens, quàm humani generis pædagogus. Ergo cũm tripertita ſit philoſophia, moralem eius partem primũ incipiamus diſponere. Quam in tria rurſus diuidi placuit: vt prima eſſet inſpectio ſuum cuique diſtribuens, & æſtimans quanto quidque dignum ſit, maximè vtilis. Quid enim eſt tam neceſſariũ, quàm pretia rebus imponere? Secunda de impetu: tertia de actionibus. Primum enim eſt, vt quanti quidque ſit, iudices. Secundum, vt impetum ad illa capias ordinatum temperatúmque.

Ten-

Tertium,vt inter impetum tuum, actionémque conueniat, vt in omnibus iſtis tibi ipſi conſentias. Quicquid ex his tribus defuerit, turbat & cetera.Quid enim prodeſt,intus æſtimata habere omnia,ſi ſis impetu nimius?Quid prodeſt impetus repreſſiſſe,& habere cupiditates in tua poteſtate, ſi in ipſa rerum actione tempora ignores,nec ſcias quando quidque & vbi, & quemadmodum agi debeat? Aliud eſt enim, dignitates & pretia rerũ noſſe:aliud articulos:aliud impetus refrænare, & ad agenda ire, non ruere. Tunc ergo vita ſibi concors eſt, vbi actio non deſtituit impetũ. Impetus ex dignitate rei cuiuſque concipitur, perinde remiſſus acriórve, prout illa digna eſt peti.Naturalis pars philoſophiæ in duo ſcinditur:Corporalia,& Incorporalia.Vtraque diuiduntur in ſuos, vt ita dicã, gradus. Corporum locus in hos primum,in ea quæ faciunt,& quæ ex his gignuntur. Gignuntur autem elementa.Ipſe elementi locus,vt quidã putant,ſimplex eſt : vt quidam, in materiã & cauſam omnia mouentem , & elementa diuiditur. Supereſt vt rationalem partem philoſophiæ diuidamus. Omnis oratio aut continua eſt,aut inter reſpondentem & interrogantem diuiſa.Hãc διαλεκτικὴν, illam ῥητορικὴν placuit vocari. Hæc verba curat, & ſenſus & ordinem:διαλεκτικὴ in duas partes diuiditur : in verba, & ſignificationes:id eſt,in res quæ dicuntur, & vocabula quibus dicuntur.Ingens deinde ſequitur vtriuſque diuiſio.Itaque hoc loco finem faciam:

---Et ſumma ſequar faſtigia rerum:

Alioqui ſi voluero facere partium partes , quæſtionũ liber fiet. Hæc,Lucili,virorũ optime,quo minus legas non deterreo:dummodo quicquid

legeris, ad mores ſtatim referas. Illos compeſce, marcentia in te excita, ſoluta conſtringe, contumacia doma, cupiditates tuas publicáſque quantum potes vexa: & iſtis dicentibus, Quouſque eadem? reſponde. Ego debeo dicere, Quouſque eadem peccabitis? Remedia ante vultis, quàm vitia deſinere. ego vero eo magis dicam, & quia recuſatis, perſeuerabo. Tunc incipit medicina proficere, vbi in corpore alienato dolorem tactus expreſſit. Dicam etiam inuitis profutura. Aliquando aliqua ad vos non blanda vox veniet: & quia verum ſinguli audire non vultis, publice audite. Quouſque fines poſſeſſionum propagabitis? Ager vni domino, qui populum cepit, anguſtus eſt. Quouſque arationes veſtras porrigetis, ne prouinciarum quidem ſatione contenti circumſcribere prędiorum modum? Illuſtrium fluminum per priuatum decurſus, & amnes magni, magnarúmque gẽtium termini, vſque ad oſtium à fonte, veſtri ſunt. Hoc quoque parum eſt, niſi latifundiis veſtris maria cinxiſtis, niſi trans Hadrianum, & Ionium, Ægæumque veſter villicus regnet: niſi inſulæ, ducum domicilia magnorum, inter viliſſima rerum numerentur. Quam vultis, late poſſidete. Sit fundus, quod aliquando imperium vocabatur. Facite veſtrum quicquid poteſtis, dum plus ſit alieni. Nunc vobiſcum loquor, quorum æque ſpatioſe luxuria, quàm illorum auaritia diffunditur. Vobis dico; quouſque nullus erit lacus, cui non villarum veſtrarum faſtigia immineant? nullum flumen cuius non ripas ædificia veſtra prætexant? Vbicunque ſcatebunt aquarum calentium venæ, ibi noua diuerſoria luxuriæ excitabuntur. Vbicunque in aliquem

ſinum

ſinum litus curuabitur, vos protinus fundamenta iacietis, nec contenti ſolo, niſi quod manu feceritis, maria agetis introrſus. Omnibus licet locis tecta veſtra ſplendeant, alicubi impoſita montibus, in vaſtum terrarum mariſque proſpectum, alicubi ex plano in altitudinem montium educta, cum multa ædificaueritis, cum ingentia, tamen & ſingula corpora eſtis, & paruula. Quid proſunt multa cubicula? In vno iacetis. Non eſt veſtrum, vbicunque non eſtis. Ad vos deinde tranſeo, quorum profunda & inſatiabilis gula, hinc maria ſcrutatur, hinc terras. Alia hamis, alia laqueis, alia retium variis generibus cum magno labore perſequitur. Nullis animalibus, niſi ex faſtidio, pax eſt. Quantulum enim ex iſtis epulis, quæ per tot comparatis manus, feſſo voluptatibus ore libatis? Quantulum ex iſta fera periculoſe capta, dominus crudus ac nauſeans guſtat? Quantulum ex tot conchyliis tam longe aduectis, per iſtum ſtomachum inexplebilem labitur? Infelices etiam, quod non intelligitis, vos maiorem famem habere, quàm ventrem. Hæc aliis dic: vt dum dicis, audias ipſe. Scribe: vt dum ſcripſeris, legas: omnia ad mores, & ad ſedandam rabiem affectuum referens. Stude, non vt plus aliis ſcias, ſed vt melius.

Ep. XC. Qvis dubitare, mi Lucili, poteſt, quin Deorum immortalium munus ſit, quod viuimus: philoſophiæ, quod bene viuimus? Itaque tanto plus nos debere huic, quã Diis, quanto maius beneficium eſt bona vita, quàm vita? pro certo deberetur, niſi ipſam Dij philoſophiam tribuiſſent: cuius ſcientiam nulli dederunt, facultatem omnibus. Nam ſi hanc quoque bonum vulgare feciſſent, & prudentes naſcere-

mur, ſapientia quod in ſe optimum habet, perdidiſſet, quod inter fortuita non eſt. Nunc enim hoc in illa pretioſum atq; magnificũ eſt, quod nó obuenit, quod illã ſibi quiſque debet, quod nõ ab alio petitur. Quid haberes, quod in philoſophia ſuſpiceres, ſi beneficiaria res eſſet? Huius opus vnum eſt, de diuinis humaníſque verum inuenire: ab hac nunquam recedit iuſtitia, pietas, religio, & omnis alius comitatus virtutum conſertarum, & inter ſe cohærentium. Hæc docuit colere diuina, humana diligere, & penes Deos imperium eſſe, & inter homines conſortium: quod aliquandiu inuiolatum manſit, antequam ſocietatem auaritia diſtraxit, & paupertatis cauſa etiam his quos fecit locupletiſſimos, fuit. Deſierunt enim omnia poſſidere, dum volunt propria. Sed primi mortalium, quique ex his geniti, naturam incorrupti ſequebantur, eandem habebant & ducem, & legem, cõmiſſi melioris arbitrio. Naturæ eſt enim potioribus deteriora ſubmittere. Mutis quidem gregibus aut maxima corpora præſunt, aut vehementiſſima. Non præcedit armenta degener taurus, ſed qui magnitudine ac toris ceteros mares vicit. Elephantorum gregem excelſiſſimus ducit. Inter homines pro ſummo eſt optimus. Animo itaque rector eligebatur. Ideóque ſumma felicitas erat gentium, in quibus non poterat potentior eſſe, niſi melior. Tantum enim quantum vult poteſt qui ſe niſi quod debet, non putat poſſe. Illo ergo ſæculo quod aureum perhibetur, penes ſapientes fuiſſe regnũ Poſidonius iudicat. Hi continebant manus, & infirmiores à validioribus tuebantur. Suadebãt, diſſuadebantque, & vtilia atque inutilia monſtra-

ſtrabant.Horum prudentia,ne quid deeſſet ſuis, prouidebat.Fortitudo arcebat pericula, beneficentia augebat ornabátque ſubiectos, officium erat imperare,non regnum.Nemo quantũ poſſet aduerſus eos experiebatur, per quos cœperat poſſe. Nec erat cuiquam aut animus in iniuriam, aut cauſa: cùm bene imperanti bene pareretur, nihílque rex maius minari malè parẽtibus poſſet, quàm vt abiret è regno. Sed poſtquam ſurrepentibus vitiis,in tyrannidem regna verſa ſunt,opus eſſe cœpit legibus: quas & ipſas inter initia tulere ſapientes.Solon,qui Athenas æquo iure fundauit, inter ſeptem æui ſapientia notos.Lycurgum ſi eadem ætas tuliſſet,ſacro illi numero acceſſiſſet octauus.Zaleuci leges Charondæque laudantur. Hi non in foro,nec in conſultorum atrio, ſed in Pythagoræ tacito illo ſanctóque ſeceſſu didicerunt iura, quæ florenti tunc Siciliæ, & per Italiam Græciæ ponerent. Hactenus Poſidonio aſſentior: artes quidem à philoſophia inuentas, quibus in quotidiano vſu vita vtitur,non conceſſerim,nec illam fabricę aſſeram gloriam.Illa,inquit,ſparſos & caſulis tectos,aut aliqua rupe ſuffoſſa, aut exeſæ arboris trunco, docuit tecta moliri. Ego vero philoſophiam iudico, non magis excogitaſſe has machinationes tectorũ ſupra tecta ſurgentiũ,& vrbes prementiũ,quàm viuaria piſciũ in hoc clauſa, vt tempeſtatum pericula non adiret gula, & quamuis acerrimè pelago ſæuiente,haberet luxuria portus ſuos, in quibus diſtinctos piſcium greges ſaginaret. Quid ais? Philoſophia docuit homines habere clauem & ſeram?& quid aliud erat, auaritiæ ſignum dare? Philoſophia hæc cum tanto habitantium periculo imminentia

tecta ſuſpendit? Parum enim erat fortuitis tegi, & ſine arte & difficultate naturale ſibi inuenire aliquod receptaculum. Mihi crede, felix illud ſæculum ante architectonas fuit. Iſta nata ſunt, iam naſcente luxuria, in quadratum tigna decidere, & ferro per deſignata currente, certa manu trabem ſcindere.

Nam primi cuneis ſcindebant fiſſile lignum.

Non enim tecta cœnationum epulas receptura parabantur: nec in hunc vſum pinus aut abies deferebatur longo vehiculorum ordine, vicis intrementibus, vt ex illa lacunaria auro grauia penderent. Furcæ vtrinque ſuſpenſæ fulciebant caſam: ſpiſſatis ramalibus, ac fronde congeſta, & in procliue diſpoſita, decurſus imbribus quamuis magnis erat. Sub his tectis habitauere ſecuri. Culmus liberos texit. Sub marmore atque auro ſeruitus habitat. In illo quoque diſſentio à Poſidonio, quod ferramenta fabrilia excogitata à ſapientibus viris iudicat. Iſto enim modo dicat licet ſapientes, per quos,

Tunc laqueis captare feras, & fallere viſco
Inuentum, & magnos canibus circumdare ſaltus.

Omnia enim iſta ſagacitas hominum, non ſapiẽtia inuenit. In hoc quoque diſſentio, ſapientes fuiſſe, qui ferri metalla & æris inuenerunt, cum incendio ſiluarum aduſta tellus, in ſummo venas iacentes liquefacta fudiſſet. Iſta tales inueniunt, quales colunt. Ne illa quidem tam ſubtilis quæſtio mihi videtur, quàm Poſidonio: Vtrum malleus in vſu eſſe prius, an forcipes cœperint. Vtraque inuenit aliquis exercitati ingenij, acuti, non magni, nec elati, & quicquid aliud corpore incuruato, & humum ſpectante quærendum eſt. Sapiens facilis victo fuit. Quid ni,

cum

cum hoc quoque ſæculo eſſe quam expeditiſſimus cupiat? Quomodo oro te conuenit, vt Diogenem mireris, & Talum? Vter ex his ſapiens tibi videtur, qui ſerram commentus eſt, an ille qui cum vidiſſet puerum caua manu bibentem aquam, fregit protinus exemptum è perula calicem, hac obiurgatione ſui: Quàm diu homo ſtultus ſuperuacuas ſarcinas habui? qui ſe complicuit in dolio, & in eo cubitauit? Hodie vtrum tandem ſapientiorem putas, qui inuenit quemadmodum in immenſam altitudinem crocum latentibus fiſtulis exprimat, qui Euripos ſubito aquarum impetu implet, aut ſiccat; verſatilia cœnationum laquearia ita coagmentat, vt ſubinde alia facies atque alia ſuccedat, & totiens tecta, quotiens fercula mutentur: an eum, qui & aliis & ſibi hoc monſtrat, quàm nihil nobis natura durum ac difficile imperauerit? Poſſe nos habitare ſine marmorario fabro, poſſe nos veſtitos eſſe ſine commercio Serum, poſſe nos habere vſibus noſtris neceſſaria, ſi contenti fuerimus his quæ terra poſuit in ſummo? Quæ ſi audire humanum genus voluerit, tam ſuperuacuum ſciet ſibi coquum eſſe, quàm militem. Illi ſapientes fuerunt, aut certe ſapientibus ſimiles, quibus expedita erat tutela corporis. Simplici cura conſtant neceſſaria: in delicias laboratur. Non deſiderabis artifices, ſi ſequere naturam: illa noluit eſſe diſtrictos: ad quæcunque nos cogebat inſtruxit. Frigus intolerabile eſt corpori nudo. Quid ergo? Nunquid non pelles ferarum, & aliorum animalium à frigore ſatis abundéque defendere queunt? Non corticibus arborum plæræque gentes tegunt corpora? Non auium plumæ in vſum veſtis conferuntur? Non

hodieque magna Scytharum pars tergis vulpium induitur ac murium, quæ tactu mollia, & impenetrabilia ventis ſunt? Opus eſt tamen calorem ſolis æſtiui vmbra craſſiore propellere. Quid ergo? Non vetuſtas multa abdidit loca, quę vel iniuria temporis, vel alio quolibet caſu excauata in ſpecum receſſerunt? Quid ergo? Non quamlibet virgeam cratem texuerunt manu, & vili obleuerunt luto, deinde ſtipula aliiſq; ſilueſtribus operuere faſtigium, & pluuiis per deuexa labētibus, hiemem tranſiere ſecuri? Quid ergo? Non in defoſſo latent Syrticæ gentes? quibus propter nimios ſolis ardores, nullum tegumentum ſatis repellendis caloribus ſolidum eſt, niſi ipſa arens humus. Nō fuit tā inimica natura, vt cū omnib. aliis animalibus facilē actū vitæ daret, homo ſolus non poſſet ſine tot artibus viuere. Nihil horum ab illa nobis imperatū eſt, nihil ægrè quærendum vt poſſit vita produci. Ad parata nati ſumus: nos omnia nobis difficilia facilium faſtidio fecimus. Tecta, tegumentaque & fomenta corporum, & cibi & quæ nunc ingens negotium facta ſunt, obuia erant, & gratuita, & opera leui parabilia. Modꝰ enim omniū, prout poſtulabat neceſſitas, erat: nos iſta pretioſa, nos mira, nos magnis multíſque conquirenda artibus fecimus. Sufficit ad id natura quod poſcit. A natura luxuria deſciuit, quæ quotidie ſeipſam incitat, & tot ſæculis creſcit, & ingenio adiuuat vitia. Primò ſuperuacua cœpit concupiſcere, inde contraria: nouiſſimè corpori animū addixit, & illius deſeruire libidini iuſſit. Omnes iſtæ artes, quibus aut excitatur ciuitas, aut ſtrepit, corporis negotiū gerūt: cui omnia olim tanquam ſeruo præſtabantur, nunc tamquam domino

mino

mino parantur.Itaque hinc textorũ,hinc fabrorũ officinæ ſunt, hinc odores coquentium,hinc molles corporis motus docentiũ molléſq; cantus & infractos.Receſſit enim ille naturalis modus,deſideria ope neceſſaria finiens. Iam ruſticitatis & miſeriæ eſt,velle quantũ ſat eſt.Incredibile eſt,mi Lucili, quàm facilè etiam magnos viros dulcedo orationis abducat à vero. Ecce Poſidonius, vt mea fert opinio , vnus ex iis,qui plurimũ philoſophiæ contulerũt, dum vult deſcribere primũ,quemadmodũ alia torqueantur fila,alia ex molli ſolutoque ducantur : deinde quemadmodũ tela ſuſpenſis ponderibus , rectũ ſtamen extendat , quemadmodũ ſubtemen inſertũ,quod duritiam vtrinque comprimẽtis tramæ remolliat,ſpatha coire cogãtur,& iũgi,textricum quoque artem à ſapientibus dixit inuentam , oblitus poſtea repertum hoc ſubtilius genus,in quo

Tela iugo iuncta eſt,ſtamen ſecernit arundo:
Inſeritur medium radiis ſubtemen acutis,
Quod lato feriunt inſecti pectine dentes.

Quid ſi contigiſſet illi videre has noſtri temporis telas, quibus veſtis nihil celatura conficitur, in qua non dico nullũ corpori auxiliũ, ſed nullũ pudori eſt? Tranſit deinde ad agricolas, nec minus facundè deſcribit proſciſſum aratro ſolũ,& iteratũ , quo ſolutior terra faciliùs pateat radicibus:tum ſparſa ſemina,& collectas manu herbas , ne quid fortuitũ & agreſte ſuccreſcat, quod necet ſegetem. Hoc quoque opus ait eſſe ſapientiũ : tanquam non nunc quoque plurima cultores agrorũ noua inueniant per quæ fertilitas augeatur. Deinde non eſt contentus his artibus, ſed in piſtrinum ſapientem ſubmittit.

Narrat enim quemadmodum rerum naturam imitatus, panem cœpit facere. Receptas, inquit, in os fruges, concurrens inter ſe duritia détium frangit, & quicquid excidit, ad eoſdem dentes lingua refertur: tunc vero ſaliuæ miſcetur, vt facilius per fauces lubricas tranſeat. Cum peruenit in ventrem, aqualiculi feruore concoquitur, tunc demum corpori accedit. Hoc aliquis ſecutus exemplar, lapidem aſperum aſpero impoſuit, ad ſimilitudinem dentium, quorum pars immobilis motum alterius expectat. Deinde vtriuſque attritu grana franguntur, & ſæpius reteruntur, donec ad minutiam frequenter trita redigantur. Tunc farinam aqua ſparſit, & aſſidua tractatione perdomuit, finxítque panem: quem primo cinis calidus, & feruens teſta percoxit. Deinde furni paulatim reperti, & alia genera, quorum feruor ſeruiret arbitrio. Non multum abfuit quin ſutrinum quoque inuentum à ſapientibus diceret. Omnia iſta ratio quidem, ſed non recta ratio commenta eſt. Hominis enim non ſapientis inuenta ſunt, tam mehercules quàm nauigia, quibus amnes, quibúſque maria tranſimus, aptatis ad excipiendum ventorum impetum velis, & additis à tergo gubernaculis, quæ huc atque illuc curſum nauigij torqueant: & exemplum à piſcibus tractum eſt, qui cauda reguntur, & leui eius in vtrunque momento velocitatem ſuám flectunt. Omnia hęc quidem, inquit, ſapiẽs inuenit: ſed minora, quàm vt ipſe tractaret, ſordidioribus miniſtris dedit. Immo non ab aliis excogitata iſta ſunt, quam à quibus hodiéque curantur. Quædam noſtra demum prodiſſe memoria ſcimus: vt ſpeculariorum vſum, perlucente teſta, clarum tranſmittentium

lumen

lumen: vt ſuſpenſuras balneorum, & impreſſos parietibus tubos, per quos circumfunderetur calor, qui ima ſimul & ſumma foueret æqualiter. Quid loquar marmora, quibus templa, quibus domus fulgent? Quid lapideas moles in rotundum ac leue formatas, quibus porticus & capacia populorum tecta ſuſcipimus? Quid verborum notas, quibus quamuis citata excipitur oratio, & celeritatem linguæ manus ſequitur? Viliſſimorum mancipiorum iſta commenta ſunt. Sapientia altius ſedet, nec manus edocet, animorum magiſtra eſt. Vis ſcire quid illa eruerit, quidve effecerit? Non indecoros corporis motus, nec varios per tubam ac tibiam cantus, quibus exceptus ſpiritus, aut in exitu, aut in trãſitu formatur in vocem: non arma, nec muros, nec bella? Vtilia molitur, paci fauet, & genus humanum ad concordiam vocat. Non eſt, inquã, inſtrumentorum ad vſus neceſſarios opifex. Quid illi tam paruula aſſignas? Artificem vides vitæ, alias quidem artes ſub dominio habet. Nã cui vita, illi vitæ quoque ornamenta ſeruiunt. Ceterum ad beatum ſtatum tendit, illo ducit, illo vias aperit. Quæ ſint mala, quæ videantur, oſtendit: vanitatem exuit mentibus, dat magnitudinem ſolidam: inflatam verò, & ex inani ſpecioſam reprimit: nec ignorari ſinit, inter magna quid interſit & tumida: totius naturæ notitiam ac ſuæ tradit. Quid ſint dij, qualeſq́; declarat: quid inferi, quid lares & genij, quid in ſecundam numinum ſortem animæ perpetuæ, vbi conſiſtant, quid agant, quid poſſint, quid velint. Hæc eius initiamenta ſunt, per quæ nõ municipale ſacrum, ſed ingens omniũ deorũ templum mundus iſte reſeratur: cuius vera ſimula-

era, veraſque facies cernendas mentibus protulit:nam ad ſpectacula tam magna vſus eſt, ad initia deinde rerum redit, & æternam rationem toti inditam, & vim omnium ſeminum ſingula propriè figurantem. Tum de animo cœpit inquirere, vnde eſſet, vbi, quamdiu, in quot membra diuiſus. Deinde à corporalibus ſe ad incorporalia tranſtulit, veritatémque & argumenta eius excuſſit. Poſt hæc, quemadmodum diſcernerentur vitæ ac necis ambigua. In vtraque enim falſa veris immixta ſunt. Non abduxit, inquam, ſe, vt Poſidonio videtur, ab iſtis artibus ſapiens, ſed ad illas omnino non venit. Nihil enim dignum inuentu iudicaſſet, quod non erat dignum perpetuo vſu iudicaturus, ponenda non ſumeret. Anacharſis, inquit, inuenit rotam figuli, cuius circuitu vaſa formantur. Dein quia apud Homerum inuenitur figuli rota, mauult videri verſus falſos eſſe quàm fabulam. Ego nec Anacharſin huius rei fuiſſe auctorem contendo: & ſi fuit, ſapiens quidem hoc inuenit, ſed non tanquam ſapiens, ſicut multa ſapientes faciunt, qua homines ſunt, non qua ſapientes. Puta velociſſimum eſſe ſapientem: curſu omnes anteibit, qua velox eſt, non qua ſapiens. Cuperem Poſidonio aliquem vitrarium oſtendere, qui ſpiritu vitrum in habitus plurimos format, qui vix diligenti manu effingerentur. Hæc inuenta ſunt, poſtquam ſapientem inuenire deſiuimus. Democritus, inquit, inueniſſe dicitur fornicem, vt lapidum curuatura paulatim inclinatorum medio ſaxo alligaretur. Hoc dicam falſum eſſe. Neceſſe eſt enim ante Democritũ & pontes & portas fuiſſe, quarum ferè ſumma curuãtur. Excidit porro vobis eundem Democritum inueniſſe,

niſſe, quemadmodum ebur poliretur, quemadmodum decoctus calculus in ſmaragdũ conuerteretur, qua hodieque coctura inuenti lapides coctiles colorantur. Iſta ſapiens licet inuenerit, non qua ſapiens erat, inuenit. Multa enim facit, quæ ab imprudentiſſimis aut æquè fieri videmus, aut peritius, aut exercitatius. Quid ſapiens inueſtigauerit, quid in lucem protraxerit, quæris? Primùm veram naturam, quam non vt cetera animalia oculis ſecutus eſt, tardis ad diuina. Deinde vitæ legem, quam ad vniuerſa direxit: nec noſſe tantùm, ſed ſequi docuit deos & accidentia non aliter excipere, quàm imperata. Vetuit parere opinionibus falſis, & quanti quidque eſſet, vera æſtimatione perpendit: damnauit mixtas pœnitentiæ voluptates. Et bona ſemper placitura laudauit, & palàm fecit, feliciſſimum eſſe cui felicitate opus non eſt: potentiſſimum eſſe, qui ſe habet in poteſtate. Non de ea philoſophia loquor, quæ ciuem extra patriã poſuit, extra mundũ deos, quæ virtutẽ donauit voluptati: ſed de illa quæ nullum bonum putat, niſi quod honeſtum eſt, quæ nec hominis, nec fortunæ muneribus deleniri poteſt: cuius hoc pretium eſt, non poſſe pretio capi. Hanc philoſophiam fuiſſe illo rudi ſæculo, quo adhuc artificia deerant, & ipſo vſu diſcebant vtilia, non credo: ſicut ante fortunata tempora, cùm in medio iacerent beneficia naturæ promiſcuè vtenda, antequam auaritia atque luxuria diſſociauere mortales & ad rapinam ex conſortio diſcurrere, non erant illi ſapientes viri, etiam ſi faciebant facienda ſapientibus. Statum quidem generis humani, non aliũ quiſquam ſuſpexerit magis, nec ſi cui permittat Deus terrena

formare, & dare gentibus mores, aliud probauerit quàm quod apud illos fuiſſe memoratur, apud quos *nulli ſubigebant arua coloni,*

Nec ſignare quidem aut partiri limite campum
Fas erat, in medium quærebant, ipſáque tellus
Omnia liberius, nullo poſcente ferebat,

Quid hominũ illo genere felicius? In commune rerũ natura fruebantur: ſufficiebat illa vt parens in tutelam omnium: hæc erat publicarum opum ſecura poſſeſſio. Quid ni ego illud locupletiſſimum mortalium genus dixerim, in quo pauperem inuenire non poſſes? Irrupit in res optimè poſitas auaritia: & dum ſeducere aliquid cupit, atque in ſuum vertere, omnia fecit aliena, & in anguſtum ex immenſo redacta, paupertatem intulit, & multa concupiſcendo, omnia amiſit. Licet itaque velit nunc concurrere & reparare quod perdidit, licet agros agris adiiciat, vicinum vel pretio pellat agris, vel iniuria, licet in prouinciarum ſpatium rura dilatet, & poſſeſſionem vocet, per ſua longam peregrinationem, nulla nos finium propagatio eo reducet, vnde diſceſſimus. Cùm omnia fecerimus, multum habebimus, vniuerſum habebamus. Terra ipſa fertilior erat illaborata, & in vſus populorum non diripientium larga. Quicquid natura protulerat, id non minus inueniſſe, quàm inuentum mõſtrare alteri, voluptas erat: nec aut vlli ſuperare poterat, aut deeſſe, inter concordes diuidebatur. Nondum valentior impoſuerat infirmiori manum, nondum auarus abſcondendo quod ſibi iaceret, alium neceſſariis quoque excluſerat. Par erat alterius ac ſui cura. Arma ceſſabant, incruentæque humano ſanguine manus, odium omne in feras verterant.

rant. Illi quos aliquod nemus denſum à ſole protexerat, qui aduerſus ſæuitiam hyemis aut imbris vili receptaculo tuti ſub fronde viuebant, placidas tranſigebant ſine ſuſpirio noctes. Sollicitudo nos in noſtra purpura verſat, & acerrimis excitat ſtimulis: mollem ſomnum illis dura tellus dabat. Non impendebant cælata laquearia: ſed in aperto iacentes ſidera ſuperlabebantur, & inſigne ſpectaculum noctium mūdus in præceps agebatur, ſilentio tantum opus ducens: tam interdiu illis quàm noctu patebat proſpectus huius pulcherrimæ domus. Libebat intueri ſigna, ex media cœli parte vergētia, rurſus ex occulto alia ſurgentia. Quid ni iuuaret vagari inter tam latè ſparſa miracula? At vos ad omnem tectorum pauetis ſonum, & inter picturas veſtras ſi quid increpuit, fugitis attoniti. Non habebant domos inſtar vrbium. Spiritus ac liber inter aperta flatus, & leuis vmbra rupis aut arboris, & perlucidi fontes, riuique non opere, nec fiſtula, nec vllo coacto itinere obſolefacti, ſed ſponte currentes, & prata ſine arte formoſa, inter hæc agreſte domicilium, ruſtica poſitum manu. Hæc erat ſecundum naturam domus, in qua libebat habitare, nec ipſam, nec pro ipſa timentem. Nunc magna pars noſtri metus, tecta ſunt. Sed quamuis egregia illis vita fuerit, & carens fraude, non fuere ſapientes, quando hoc iam in opere maximo nomen eſt. Non tamen negauerim fuiſſe alti ſpiritus viros, &, vt ita dicam, à diis recentes. Neque enim dubium eſt, quin meliora mundus nondum effetus ediderit. Quemadmodum autem omnibus indoles fortior fuit, & ad labores paratior, ita non erant ingenia omnibus conſum-

mata. Non enim dat natura virtutem. Ars eſt, bonum fieri. Illi quidem non aurum, nec argentum, nec per lucidos lapides ima terrarum fæce quærebant; parcebantque adhuc etiam mutis animalibus: tantùm aberat, vt homo hominem non iratus, non timens tantùm ſpectaturus occideret. Nondum veſtis illis erat picta, nondum texebatur aurum, adhuc non eruebatur. Quid ergo? Ignorantia rerum innocentes erant. Multum autem intereſt, vtrùm peccare aliquis nolit, an neſciat. Deerat illis iuſtitia: deerat prudentia, deerat temperantia ac fortitudo. Omnibus his virtutibus habebat ſimilia quędam rudis vita. Virtus non contingit animo, niſi inſtituto & edocto, & ad ſummum aſſidua exercitatione perducto. Ad hoc quidem, ſed ſine hoc naſcimur: & in optimis quoque antequam erudias, virtutis materia, non virtus eſt.

Ep. XCI. Liberalis noſter nunc triſtis eſt, nuntiato incendio, quo Lugdunenſis colonia exuſta eſt. Mouere hic caſus quemlibet poſſet, nedum hominem patriæ ſuæ amantiſſimum. Quæ res efficit, vt firmitatem animi ſui quærat, quam videlicet ad ea quæ timeri poſſe putabat exercuit. Hoc vero tam inopinatũ malum, penè inauditũ, non miror ſi ſine metu fuit, cùm eſſet ſine exemplo. Multas enim ciuitates incendium vexauit, nullam abſtulit. Nam etiam vbi hoſtili manu in tecta ignis immiſſus eſt, multis locis deficit, & quamuis ſubinde excitetur, rarò tamen ſic cuncta depaſcitur, vt nihil ferro relinquat. Terrarum quoque vix vnquam tam grauis & pernicioſus fuit motus, vt tota oppida euerteret. Nunquam denique tam infeſtum vli-

li

ſi exarſit incendium, vt nihil alteri ſupereſſet incendio. Tot pulcherrima opera quæ ſingula illuſtrare vrbes ſingulas poſſent, vna nox ſtrauit,& in tanta pace, quantum ne bello quidem timeri poteſt, accidit. Quis hoc credat? vbique armis quieſcentibus, cum toto orbe terrarum diffuſa ſecuritas ſit, Lugdunum quod oſtendebatur in Gallia quæritur. Omnibus fortuna quos publicè afflixit, quod paſſuri erant, timere permiſit. Nulla res magna, non aliquod habuit ruinæ ſuæ ſpatium. In hac vna nox interfuit inter vrbem maximam & nullam. Denique diutius illam tibi periiſſe, quàm periit, narro. Hæc omnia Liberalis noſtri affectum inclinant, aduerſus ſua firmum & erectum, nec ſine cauſa concuſſus eſt. Inexpectata plus aggrauant. Nouitas adiicit calamitatibus pondus: nec quiſquã mortalium non magis quod etiam miratus eſt, doluit. Ideo nihil nobis improuiſum eſſe debet. In omnia præmittendus eſt animus: cogitandumq́; non quicquid ſolet, ſed quicquid poteſt fieri. Quid enim eſt, quod non fortuna cùm voluit, & florentiſſimo detrahat? quod non eo magis aggrediatur & quatiat, quo ſpecioſius fulget? Quid illi arduum, quídve difficile eſt? Non vna via ſemper, ne tota quidem incurrit. Modò noſtras in nos manus aduocat, modò ſuis contenta viribus, inuenit pericula ſine auctore, nullum tempus exceptum eſt, in ipſis voluptatibus cauſæ doloris oriuntur. Bellum in media pace conſurgit, & auxilia ſecuritatis in metum tranſeunt: ex amico inimicus, hoſtis ex ſocio. In ſubitas tempeſtates hiberníſque maiores agitur æſtiua tranquillitas: ſine hoſte patimur hoſtilia: & cladis cauſas, ſi alia deficiũt, nimia ſibi felici-

tas inuenit. Inuadit temperatiſſimos morbus, validiſſimos phthiſis, innocentiſſimos pœna, ſecretiſſimos tumultus. Eligit aliquid noui caſus per quod velut oblitis vires ſuas ingerat. Quicquid longa ſeries multis laboribus, multa Dei indulgentia ſtruxit, id vnus dies ſpargit ac diſſipat. Longam moram dedit malis properantibus qui diem dixit, horam, momentúmque temporis, euertendis imperiis ſufficere. Eſſet aliquod imbecillitatis noſtræ ſolatiũ, rerũmque noſtrarum, ſi tanta celeritate repararentur cũcta, quãta finiuntur. Nunc incrementa lentè exeunt, feſtinatur in damnum: nihil priuatim, nihil publicè ſtabile eſt: tam hominum quàm vrbium fata voluuntur. Inter placidiſſima terror exiſtit, nihílque extra tumultuantibus cauſis, mala vnde minimè expectabantur, erumpunt. Quæ domeſticis bellis ſteterant regna, quæ externis, impellente nullo ruunt. Quota quæque felicitatem ciuitas pertulit? Cogitanda ergo ſunt omnia, & animus aduerſus ea quæ poſſunt euenire, firmandus. Exilia, tormenta, bella, morbos, naufragia meditare. Poteſt te patriæ, poteſt patriam tibi caſus eripere: poteſt te in ſolitudinem abiicere, poteſt hoc ipſum, in quo turba ſuffocatur, fieri ſolitudo. Tota ante oculos ſortis humanæ condicio ponatur: nec quantum frequenter euenit: ſed quantum plurimum poteſt euenire, præſumamus animo, ſi nolumus opprimi, nec vllis inuſitatis velut nouis obſtupefieri. In plenũ cogitãda fortuna eſt. Quotiens Aſiæ, quotiẽs Achaiæ vrbes vno tremore ceciderunt? quot oppida in Syria? quot in Macedonia deuorata ſunt? Cyprum quotiens vaſtauit hæc clades? Quotiens in ſe Paphus corruit? Frequenter no-

bis

bis nuntiati ſunt totarum vrbium interitus: & nos, inter quos frequenter iſti nuntiantur, quota pars omnium ſumus? Conſurgamus itaque aduerſus fortuita. & quicquid inciderit, ſciamus non eſſe tam magnum quàm rumore iactetur. Ciuitas arſit opuléta, ornamentúmque prouincialium, quibus & inſerta erat, & excepta, vni tamen impoſita, & huic non altiſſimo monti. Omnium iſtarum ciuitatum, quas nunc magnificas ac nobiles audis, veſtigia quoque tempus eradet. Nō vides quemadmodum in Achaia clariſſimarum vrbium iam fundamenta conſumpta ſint: nec quicquam extet, ex quo appareat illas ſaltem fuiſſe? Non tantùm manufacta labuntur, non tantùm humana arte atque induſtria poſita vertit dies. Iuga montium diffluunt, totæ deſedere regiones. Operta ſunt fluctibus quæ procul à conſpectu maris ſtabant. Vaſtauit ignis colles per quos elucebat: eroſit & quondam altiſſimos vertices, ſolatia nauigantium, ac ſpeculas, ad humilem arenam deduxit. Ipſius naturæ opera vexantur, & ideo æquo animo ferre debemus vrbium excidia. Caſura omnia extant: omnibus exitus manet: ſiue interna vi flatúque præcluſi venti, pondus, ſub quo tenentur, excuſſerint: ſiue torrentiū in abdito vis obſtātia effregerit: ſiue flammarum violentia compaginē ſoli ruperit: ſiue vetuſtas, à qua nihil tutum eſt, expugnauerit minutatim: ſiue grauitas cæli eiecerit populos, & ſitus deſerta corruperit. Enumerare omnes fatorum vias, longum eſt. Hoc vnū ſcio; omnia mortalium opera, mortalitate damnata ſunt: inter peritura viuimus. Hæc ego atq; eiuſmodi ſolatia admoueo Liberali noſtro, incredibili quodam patriæ ſuæ amore flagranti:

quæ fortaſſe conſumpta eſt, vt in melius excitaretur. Sæpe maiori fortunæ locum fecit iniuria. Multa ceciderunt, vt altius ſurgerent, & in maius. Timagenes felicitati vrbis inimicus, aiebat, Romæ ſibi incendia ob hoc vnum dolori eſſe, quòd ſciret meliora reſurrectura quàm arſiſſent. in hac quoque vrbe veriſimile eſt certaturos omnes eſſe, vt maiora certioraque quam amiſere reſtituantur. Sint vtinam diuturna, & melioribus auſpiciis in æuum longius condita. Nam huic coloniæ ab origine ſua centeſimus annus eſt, ætas ne homini quidem extrema. Deducta in hanc frequentiam, loci opportunitate conualuit. Quæ tamen grauiſſimos caſus intra ſpatium humanæ pertulit ſenectutis. Itaque formetur animus ad intellectum, patientiamque ſortis ſuæ, & ſciat nihil inauſum eſſe fortunæ. Aduerſus imperia illam idem habere iuris, quod aduerſus imperantes: aduerſus vrbes idem poſſe, quod aduerſus homines. Nihil horum indignandum eſt. In eum intrauimus mundum, in quo his legibus viuitur. Placet? pare. non placet? quacunque vis exi. Indignare, ſi quid in te iniquè propriè conſtitutum eſt. Sed ſi hæc imos ſummoſque neceſſitas alligat, in gratiam cum fato reuertere, à quo omnia reſoluuntur. Non eſt quod nos tumulis metiaris, & his monumentis, quæ viam diſpatia prætexunt. Æquat omnes cinis, impares naſcimur, pares morimur. Idem de vrbibus, quod de vrbiũ incolis dico. Tam Ardea capta, quàm Roma eſt. Conditor ille generis humani, non natalibus nos, nec nominum claritate diſtinxit, niſi dum ſumus. Vbi verò ad finem mortalium ventum eſt. Diſcede, inquit, ambitio: omnium

quæ

quæ terram premunt, ſimilis eſto. Ad omnia patienda pares ſumus. Nemo altero fragilior eſt, nemo in craſtinum ſui certior. Alexander Macedonum rex diſcere Geometriam infelix cœperit, ſciturus quàm puſilla terra eſſet, ex qua minimum occupauerat. Ita dico infelix ob hoc, quod intelligere debebat falſum ſe gerere cognomen. Quis enim eſſe magnus in puſillo poteſt? Erant illa, quæ tradebantur, ſubtilia, & diligenti intentione diſcenda: non quæ percipere poſſet væſanus homo, & trãs Oceanũ cogitationes ſuas mittẽs. Facilia, inquit, me doce. Cui præceptor: Iſta, inquit, omnibus eadem ſunt, æquè difficilia. Hoc puta rerum naturam dicere. Iſta de quibus quereris, omnibus eadem ſunt; nulli dari facilora poſſunt: ſed quiſquis volet, ſibiipſi illa reddet faciliora. Quomodo? æquanimitate. Et doleas oportet, & ſitias, & eſurias, & ſeneſcas, & ſi tibi longior contigerit inter homines mora, & ægrotes, & perdas aliquid, & pereas. Non eſt tamen quod iſtis qui te circumſtrepunt credas. Nihil horum malum eſt, nihil intolerabile, aut durum. Ex conſenſu iſtis metus eſt. Sic mortem times, quomodo famam. Quid autem ſtultius homine, verba metuente? Eleganter Demetrius noſter ſolet dicere, eodem loco ſibi eſſe voces imperitorum, quo ventre redditos crepitus. Quid enim, inquit, mea refert, ſurſum iſti an deorſum ſonẽt? Quanta dementia eſt vereri, ne infameris ab infamibus? Quemadmodum famam extimuiſtis ſine cauſa, ſic & illa, quæ nunquam timeretis, niſi fama iuſſiſſet. Nunquid detrimenti faceret vir bonus, iniquis rumoribus aſperſus? nec morti quidem hæc apud nos noceat: & hæc

malam molitioné habet. Nemo eorum qui illā accuſant,expertus eſt.Interim temeritas eſt,dānare quod neſcias. At illud ſcis.quàm multis vtilis ſit. quàm multos liberet tormentis, egeſtate,querelis, ſuppliciis, tædio. Non ſumus in vllius poteſtate,cùm mors in noſtra poteſtate ſit.

Ep. XCII. PVTO,inter me téque cōuenit,externa corpori acquiri , corpus in honorem animi coli,in animo eſſe partes miniſtras,per quas mouemur alimúrque:propter ipſum principale nobis datas. In hoc principali eſt aliquid irrationale,eſt & rationale.Illud huic ſeruit.Hoc vnū eſt, quod alio non refertur: ſed omnia ad ſe perfert. Nam illa quoque diuina ratio omnibus præpoſita eſt ipſa ſub nullo eſt. Et hæc autē noſtra eadem eſt, quia ex illa eſt. Si de hoc inter nos conuenit, ſequitur vt de illo quoque cōueniat,in hoc vno poſitā eſſe beatam vitam, vt in nobis ratio perfecta ſit. Hæc enim ſola non ſubmittit animum, ſtat contra fortunā. In quolibet rerū habitu, ſeruata ſeruat. Id autem vnum bonum eſt,quod nunquā defringitur. Is, inquam beatus,quem nulla res minoré facit, tenet ſumma,& ne vlli quidem,niſi ſibi innixus.Nam qui aliquo auxilio ſuſtinetur,poteſt cadere.Si aliter eſt,incipient in nobis multumvalere nō noſtra. Quis autem vult conſtare fortuna , aut quis ſe prudens ob aliena miratur? Quid eſt beata vita? ſecuritas & perpetua tranquillitas.Hanc dabit animi magnitudo,dabit conſtantia bene iudicati tenax.Ad hoc quomodo peruenitur? ſi veritas tota perſpecta eſt , ſi ſeruatus eſt in rebus agendis ordo,modus,decor,& innoxia voluntas,aut benigna,intenta rationi, nec vnquam ab illa recedens,amabilis ſimul, mirabilíſque. Deniq;,vt

breui-

breuiter tibi formulam ſcribam,talis animus ſapiétis eſſe viri debet,qualis Deum deceat. Quid poteſt deſiderare is, cui omnia honeſta contingunt? Nam ſi poſſunt aliquid non honeſta conferre ad optimum ſtatum, in iis erit beata vita, ſine quibus non eſt. Et quid ſtultius turpiúſve quàm bonũ rationalis animi ex irrationalibus nectere? Quidam tamen augeri ſummũ bonum iudicant,quia parum plenum ſit, fortuitis repugnantibus. Antipater quoque inter magnos ſectæ huius auctores, aliquid ſe tribuere dicit externis.ſed exiguum admodum.Videsauté quale ſit,ſole non eſſe contentum, niſi aliquis igniculus,alluxerit. Quod poteſt in hac claritate ſolis habere ſcintilla momentũ?Si non es ſola honeſtate contentus,neceſſe eſt aut quietem adiici velis,quã *hiſychian* vocant Græci,aut voluptatem.Horũ alterum vtcunque recipi poteſt. Vacat enim animus moleſtia,liber ad conſpectum vniuerſi,nihílque illũ auocat à contemplatione naturæ.Alterum illud,voluptas,bonum pecoris eſt.Adiicimus rationali irrationale,honeſto inhoneſtum. Magnã vitã facit titillatio corporis? Quid ergo dubitatis dicere, bene eſſe homini,ſi palato bene eſt?Et hunc tu,non dico inter viros numeras, ſed inter homines, cuius ſummũ bonũ ſaporibus,ac coloribus,ac ſonis conſtat? Excedat ex hoc animalium numero pulcherrimo, ac diis ſecundo,mutis aggregetur animal pabulo natũ. Irrationalis pars animi duas habet partes:alterã animoſam,ambitioſam impotentem, poſitam in affectionibus: alterã humilem,languidã,voluptatibus deditam.Illam effrænatam, meliorem tamen, certè fortiorem ac digniorẽ viro,reliquerunt.Hanc neceſſariam beatæ vitæ

putauerunt, eneruem & abiectam. Huic rationē ſeruire iuſſerunt, & fecerunt animalis generoſiſſimi bonum, demiſſum & ignobile. Præterea mixtum portentoſúmque & ex diuerſis animalium congruentibus membris. Nam, vt ait Virgilius noſter in Scylla,

Prima hominis facies & pulchro pectore virgo,
Pube tenus, poſtrema immani corpore piſtrix,
Delphinum caudas vtero commiſſa luporum.

Huic tamen Scyllæ fera animalia iuncta ſunt, horrenda, velocia: at iſti ſapientiam ex quibuſnam compoſuere portētis? Prima hominis pars, eſt ipſa virtus. Huic committitur futilis caro, & fluida, & receptandis tantùm cibis habilis, vt ait Poſidonius. Virtus illa diuina in lubricum deſinit, & ſuperioribus eius partibus venerandis atque cæleſtibus, animal iners ac marcidum attexitur. Illa vtcunque alta quies nihil quidem ipſa animo præſtabat, ſed impedimenta remouebat. Voluptas vltro diſſoluit, & omne robur emollit. Quæ inuenietur tam diſcors inter ſe iunctura corporum? Fortiſſimæ rei inertiſſima aſtruitur, ſeueriſſimæ parum ſeria, ſanctiſſimæ intemperans vſque & indigeſta. Quid ergo, inquit, ſi virtutem nihil impeditura ſit bona valetudo, & quies, & dolorum vacatio, non petes illa? Quidni petam? Non quia bona ſunt, ſed quia ſecundùm naturam ſunt, & quia bono à me iudicio ſumuntur. Quod erit in illis tunc bonum? hoc vnum bene eligi. Nam cùm veſtem qualem decet ſumo, cùm ambulo vt oportet, cùm cœno quemadmodum debeo: non cœna, aut ambulatio, aut veſtis bona ſunt, ſed meum in his propoſitum, ſeruandi in quaque re rationi conuenientem modum. Etiam nunc adiiciam: Mundæ

veſtis

veſtis electio appetenda eſt homini. Natura enim homo mundum & elegans animal eſt. Itaque non eſt bonum per ſe munda veſtis, ſed mundæ veſtis electio: quia non in re bonũ eſt, ſed in electione: quia actiones noſtræ honeſtæ ſunt, non ipſa quæ aguntur. Quod de veſte dixi, idem de corpore me exiſtima dicere. Nam hoc quoque natura, vt quandam veſtem, animo circumdedit, velamentum eius eſt. Quis autem vnquam veſtimenta æſtimauit arcula? Nec bonum nec malum vagina gladium facit. Ego de corpore quoque idem tibi reſpondeo: ſumpturum quidem me, ſi detur electio, & ſanitatem & vires. Bonum autem futurum, iudicium de illis meum, non ipſa. Eſt, quidem, inquit, ſapiens beatus: Summum tamen illud bonum non aſſequitur, niſi illi & naturalia inſtrumenta reſpondeant. Ita miſer quidem eſſe, qui virtutẽ habet, non poteſt: beatiſſimus autem non eſt, qui naturalibus bonis deſtituitur, vt valetudine, & membrorum integritate. Quod incredibilius videtur, id concedis, aliquem in maximis & cõtinuis doloribus non eſſe miſerum, eſſe etiam beatum: quod leuius eſt, negas, beatiſſimũ eſſe. Atqui ſi poteſt virtus efficere, ne miſer aliquis ſit, facilius efficiet, vt beatiſſimus ſit. Minus enim interualli à beato ad beatiſſimum reſtat, quàm à miſero ad beatum. An quæ res tantùm valet, vt ereptum calamitatibus inter beatos locet: non poteſt adiicere, quod ſupereſt, vt beatiſſimum faciat? In ſummo deficit cliuo? Commoda ſunt in vita, & incommoda: vtraque extra nos. Si non eſt miſer vir bonus, quamuis omnibus prematur incommodis: quomodo non beatiſſimus, & ſi aliquibus commodis deficitur? Nam

quemadmodum incommodorum onere vſque ad miſerum non deprimitur, ſic commodorum inopia non deducitur à beatiſſimo. Sed tam ſine commodis beatiſſimus eſt, quàm non eſt ſub incõmodis miſer. An non poteſt illi eripi bonũ ſuum, ſi poteſt minui? Paulò ante dicebam, igniculum mihi conferre lumini ſolis. Claritate enim eius quicquid ſine eo lucet, abſconditur. Sed quædam, inquit, ſoli quoque obſtant. At ſolis vis & lux integra eſt, etiam inter oppoſita: & quamuis aliquid interiaceat quod non prohibeat eius aſpectu, in opere eſt, curſu ſuo fertur. Quotiens inter nubila luxit, non eſt ſereno minor, nec tardior quidem: quoniam multum intereſt, vtrum aliquid obſtet tantùm an impediat. Eodem modo virtuti oppoſita nihil detrahunt. Non eſt minor, ſed minus fulget: nobis forſitan non æquè apparet ac nitet: ſibi eadem eſt, & more ſolis obſcuri, in occulto vim ſuam exercet. Hoc itaque aduerſus virtutem poſſunt calamitates, & damna, & iniuriæ, quod aduerſus ſolem poteſt nebula. Inuenitur qui dicat, ſapientem corpore parum proſpero vſum, nec miſerum eſſe, nec beatum. Hic quoque fallitur: exæquat enim fortuita virtutibus & tantundem tribuit honeſtis, quantum honeſtate carẽtibus, Quid autem fœdius, quid indignius, quàm cõparare veneranda contẽptis? Veneranda enim ſunt, fides, iuſtitia, pietas, fortitudo, prudentia. E contrario vilia ſunt, quæ ſæpe contingunt pleniora viliſſimis, crus ſolidum, & lacertus & dentes, & horum ſanitas, firmitáſque. Deinde ſi ſapiens cui corpus moleſtum eſt, nec miſer habebitur, nec beatus, ſed in medio relinquetur, vita quoq; eius nec appetẽda erit, nec fugienda.

fugienda. Quid autem tam abſurdum, quàm ſapientis vitam appetendam non eſſe? Aut quid tam extra fidem, quàm aliquam vitam nec appetendam, nec fugiendã? Deinde ſi damna corporis miſerum non faciunt, beatum eſſe patiuntur. Nam quibus potentia non eſt in peiorem transferendi ſtatum, nec interpellandi quidem optimum. Frigidum, inquit, aliquid & calidum nouimus. Inter vtrumque tepidum eſt: Sic aliquis beatus eſt, aliquis miſer: aliquis nec miſer, nec beatus. Volo hanc contra nos poſitam imaginem excutere. Si tepido illi plus frigidi ingeſſero, fiet frigidum: ſi plus calidi affudero, fiet nouiſſime calidum. At huic, nec miſero, nec beato, quantumcumque ad miſerias adiecero, miſer non erit, quemadmodum dicitis. Ergo imago iſta diſſimilis eſt. Deinde trado tibi hominem, nec miſerum, nec beatum. Huic adiicio cæcitatem; non fit miſer. Adiicio debilitatem, non fit miſer. Adiicio dolores continuos & graues: non fit miſer. Quem tam multa mala in miſeram vitam non transferunt, nec ex beata quidem educunt. Si non poteſt vt dicitis, ſapiens ex beato in miſerum decidere, nõ poteſt in non beatum. Quare enim qui labi cœpit, alicubi ſubſiſtat? Quæ res non patitur illum ad imũ deuolui, retinet in ſummo. Quid ni non poſſit beata vita reſcindi? Nec remitti quidem poteſt: & ideo virtus ad illam per ſe ipſa ſatis eſt. Quid ergo? inquit. ſapiens non eſt beatior qui diutius vixerit, quem nullus auocauit dolor, quàm ille qui cum mala fortuna ſæpe luctatus eſt? Responde mihi: Nunquid & melior eſt, & honeſtior? Si hæc non ſunt, nec beatior quidem eſt. Rectius viuat, oportet, vt beatius viuat: ſi rectius non poteſt,

ne beatius quidem, non intenditur virtus: ergo ne beata quidem vita, quæ ex virtute eſt, Virtus enim tantũ bonũ eſt, vt iſtas acceſſiones minutas non ſentiat, breuitatem æui, & dolorẽ, & corporum varias offenſiones. Nam voluptas non eſt digna, ad quam reſpiciat. Quid eſt in virtute præcipuum? Futuro non indigere, nec dies ſuos computare. In quantolibet tempore bona æterna conſummat. Incredibilia nobis hæc videntur, & ſupra humanam naturã excurrentia. Maieſtatem enim eius ex noſtra imbecillitate metimur, & vitiis noſtris nomen virtutis imponimus. Quid porro, non æquè incredibile videtur, aliquem in ſummis cruciatibus poſitum, dicere. Beatus ſum? Atqui hæc vox in ipſa officina voluptatis eſt audita. Beatiſſimum, inquit, hunc & vltimum diem ago, Epicurus: cùm illum hinc vrinæ difficultas torqueret, hinc inſanabilis exulcerati dolor ventris. Quare ergo incredibilia ſunt iſta apud eos, qui virtutẽ colunt: cùm apud eos quoque reperiantur, apud quos voluptas imperat? hi quoque degeneres & humillimæ mentis aiunt, in ſummis doloribus, in ſummis calamitatibus, ſapientem nec miſerum futurum, nec beatum. Atqui hoc quoque incredibile eſt, immo incredibilius. Non video enim quomodo non in infimum agatur, è faſtigio ſuo deiecta virtus. Aut beatum præſtare debet: aut ſi ab hoc depulſa eſt, non prohibebit fieri miſerum. Stans non poteſt vinci: aut vincatur oportet, aut vincat. Diis, inquit, immortalibus ſolis, & virtus & beata vita contingit. Nobis vmbra quædam illorum bonorum, & ſimilitudo, Accedimus ad illa, non peruenimus. Ratio verò diis hominibúſque communis. Hæc in

illis

illis conſummata eſt: in nobis conſummabilis. Sed ad deſperationem nos vitia noſtra perducunt. Nam ille alter ſecundus, vt aliquis parum conſtans ad cuſtodienda optima, cuius iudiciũ labat etiamnum & incertum eſt, deſiderat oculorum atque aurium ſenſum, bonam valetudinem, & non fœdum aſpectum corporis, ſed habitu manentem ſuo ætatis præterea longius ſpatium. Per hanc poteſt non pœnitenda agitare, vt imperfecto viro. Huic malitię vis quædam ineſt, qua animum habet mobilem, ad praua: ille agit, carens malitia, & ea agitatio abeſt à bono. Nõ eſt adhuc bonus, ſed in bonum fingitur. Cuicunque autem deeſt aliquid ad bonum, malus eſt.

Sed ſi cui virtus animuſq; in corpore præſens.

hic deos æquat, illo tendit originis ſuæ memor. Nemo improbè eo conatur aſcẽdere, vnde deſcenderat. Quid eſt autẽ, cur nõ exiſtimes in eo diuini aliquid exiſtere, qui Dei pars eſt? Totum hoc quo continemur, & vnum eſt, & Deus, & ſocij eius ſumus & membra. Capax eſt noſter animus: perfertur illo, ſi vitia non deprimant. Quemadmodum corporum noſtrorum habitus erigitur, & ſpectat in cælum, ita animus, cui in quantum vult, licet porrigi, in hoc à natura rerum formatus eſt, vt paria diis velit. & ſic vtatur ſuis viribus, ac ſe in ſpatium ſuum extendat. Nã ſi aliena vi ad ſumma niteretur, magnus erat labor, ire in cælum. Redit, cùm hoc iter ad quod natus eſt vadit audacter, & contemptor omnium, nec ad pecuniam reſpicit: aurũ argentúmque, illis in quibus iacuere tenebris digniſſima, non hoc æſtimat ſplendore, quo imperitorum verberant oculos, & auerterunt à cælo,

ex quo illa ſecreuit cupiditas noſtra & effodit. Scit, inquã, alibi poſitas eſſe diuitias, quàm quo congeruntur: animum impleri debere, non arcam. Hunc imponere domino omnium rerum licet, hunc in poſſeſſionem rerum naturæ inducere, vt ſuorum Oriens Occidénſque terminus fiat, deorúmque ritu cuncta poſſideat; cum opibus ſuis diuites ſuperne deſpiciat: quorum nemo tam lætus eſt ſuo quàm triſtis alieno. Cum ſe in hanc ſublimitatem tulit, corporis quoque, velut oneris neceſſarij, non amator, ſed procurator eſt: nec ſe illi cui impoſitus eſt, ſubiicit. Nemo liber eſt, qui corpori ſeruit. Nam vt alios dominos, quos nimia pro illo ſollicitudo inuenit, tranſeas, ipſius moroſum imperium delicatúmque eſt. Ab hoc, modò æquo animo exit, modò magno proſilit: nec quis deinde reliquiis eius futurus ſit exitus, quærit. Sed vt ex barba capillos detonſos negligimus, ita ille diuinus animus egreſſurus hominem, quo receptaculum ſuum conferatur, ignis illud exurat, an feræ diſtrahant, an terra contegat, non magis ad ſe iudicat pertinere, quàm ſecundas ad editum infantem. Vtrum proiectum aues differant, an conſumatur

canibus data præda marinis,

quid ad illum? Qui tunc quoque, cum inter homines eſt, nullas minas timet: vlláſne timebit poſt mortem minas eorum, quibus vſque ad mortem timeri parum eſt? non conteret, inquit, me, nec vncus, nec proiecti ad contumeliam cadaueris laceratio, fœda viſuris. Neminem de ſupremo officio rogo. Nulli reliquias meas commendo. ne quis inſepultus eſſet, rerum natura proſpexit. Quem ſæuitia proiecerit, dies condet.

det. Diſerte Mæcenas ait:

Nec tumulum curo, ſepelit natura relictos.

Alte cinctum putes dixiſſe. Habuit enim ingenium & grande & virile, niſi illud ipſe diſcinxiſſet.

Ep. XCIII. In epiſtola qua de morte Metronactis philoſophi querebaris, tanquam & potuiſſet diutius viuere, & debuiſſet, æquitatem tuam deſideraui: quæ tibi in omni perſona, in omni negotio ſupereſt, in vna re deeſt, in qua omnibus. Multos inueni æquos aduerſus homines: aduerſus deos neminem. Obiurgamus quotidie fatum. Quare ille in medio curſu raptus eſt? Quare ille non rapitur? Quare ſenectutem & ſibi & aliis grauem extendit? Vtrum obſecro te, æquius iudicas, te naturæ, an tibi parere naturam? Quid autem intereſt quàm cito exeas, vnde vtique exeundum eſt? Non vt diu viuamus, curandum eſt: ſed vt ſatis. Nam vt diu viuas, fato opus eſt: vt ſatis, animo. Longa eſt vita, ſi plena eſt. Impletur autem cum animus ſibi bonũ ſuum reddidit, & ad ſe poteſtatem ſui tranſtulit. Quid illum octoginta anni iuuant, per inertiam exacti? Non vixit iſte, ſed in vita moratus eſt: nec ſero mortuus eſt, ſed diu. Octoginta annis vixit. Intereſt, mortem eius ex quo die numeres. At ille obiit viridis: ſed officia boni ciuis, boni amici, boni filij executus eſt. In nulla parte ceſſauit, licet eius ætas imperfecta ſit, vita perfecta eſt. Octoginta annis vixit. immo octoginta annis fuit: niſi forte ſic vixiſſe eum dicis, quomodo dicuntur arbores viuere. Obſecro te, mi Lucili, hoc agamus, vt quemadmodum pretioſa rerum, ſic vita noſtra non pateat multum, ſed multum pendat. Actu illam metiamur, non

tempore. Vis ſcire, quid inter hunc interſit vegetum contemptoremq́ue fortunæ, functum omnibus vitæ humanæ ſtipendiis, atque in ſummum bonum euectum, & illum cui multi anni tranſmiſſi ſunt? Alter poſt mortem quoque eſt, alter ante mortem periit. Laudemus itaque & in numero felicium reponamus eum, cui quantulumcunque temporis contigit, bene collocatum eſt. Vidit enim veram lucem, non fuit vnus è multis, & vixit, & viguit. Aliquando ſereno vſus eſt: aliquando, vt ſolet, validi ſideris fulgor per nubila emicuit. Quid quæris, quamdiu vixerit? Vixit ad poſteros vſque, tranſiliit, & ſe in memoriam dedit. Nec ideo mihi plures annos accedere recuſauerim: nihil tamen ad beatam vitam defuiſſe dicam, ſi ſpatium eius inciditur. Non enim ad eum diem me aptaui quem vltimum mihi ſpes auida promiſerat: ſed nullũ non tanquã vltimũ aſpexi. Quid me interrogas, quãdo natus ſim? An inter iuniores adhuc cenſear? Habeo meum. Quemadmodum in minore corporis habitu poteſt homo eſſe perfectus, ſic & in minore temporis modo poteſt eſſe vita perfecta. Ætas inter externa eſt. Quamdiu ſim, alienũ eſt: quamdiu vir bonus ſim, meũ eſt. Hoc à me exige, ne velut per tenebras æuum ignobile emetiar, vt agam vitam, non vt prętereuehar. Quęris quod ſit ampliſſimum vitæ ſpatium? Vſque ad ſapientiam viuere. Qui ad illam peruenit, attigit non longiſſimum finem, ſed maximum. Ille verò glorietur audacter, & diis agat gratias, interq́ue eos ſibi & rerũ naturæ imputet, quod fuit. Meritò enim imputabit: meliorem illi vitam reddidit, quam acceperat. Exemplar boni viri poſuit, qualis quantuſq́ue eſſet oſtendit.

Si quid adieciſſet, fuiſſet ſimile præterito. Et tamen quouſque viuimus? omnium rerum cogitatione fruiti ſumus. Scimus à quibus principalis natura ſe attollat, quemadmodum ordinet mundum, per quas vices annum reuocet, quēadmodum omnia quæ vſquam erant, cluſerit, & ſeipſam ſui finem fecerit. Scimus, ſidera impetu ſuo vadere: præter terram nihil ſtare, cetera continua velocitate decurrere. Simus quemadmodum ſolem luna prętereat, quare tardior velociorem poſt ſe relinquat: quomodo lumen accipiat, aut perdat: quæ cauſa inducat noctem, quæ reducat diem. Illuc eundum eſt, vbi iſta propius aſpicias, nec hac ſpe, inquit ſapiens ille, fortius exeo, quod patere mihi ad deos meos iter iudico. Merui quidem admitti & iam inter illos fui: animúmque illo meum miſi, & ad me illi ſuum miſerunt, Sed tolli me de medio puta, & poſt mortem nihil ex homine reſtare. Æquè magnum animum habeo, etiam ſi nuſquā tranſiturus excedo. Non tam multis vixit annis: quàm potuit, Et paucorum verſuum liber eſt, & quidem laudandus, atque vtilis. Annales Tamuſij ſcis quàm non decori ſint, & qui vocentur. Æquè eſt vita quorundam longa, *& quod Tamúſij ſequitur annales. Nunquid feliciorem iudicas eum, qui ſummo die muneris, quàm eum qui medio occiditur? Nunquid aliquē eſſe tam cupidum vitæ putas, vt iugulari in ſpoliario quàm in arena malit? Non maiore ſpatio alter alterum præcedimus. Mors per omnes it. Qui occidit, conſequitur occiſum. Minimum eſt, de quo ſollicitiſſimè agitur. Quid autem ad rem pertinet, quamdiu vites, quod euitare non poſſis?

Ep. XCIIII. Eam partem philoſophiæ, quæ dat propria cuique perſonæ præcepta, nec in vniuerſum componit hominem, ſed marito ſuadet, quomodo ſe gerat aduerſus vxorem: patri, quomodo educet liberos: domino, quomodo ſeruos regat: quidam ſolam receperunt, ceteras quaſi extra noſtram vtilitatem vagantes reliquerunt: tanquam quis poſſit de parte ſuadere, niſi qui ſummam prius totius vitæ complexus eſt. Sed Ariſto Stoicus è contrario hanc partem leuem exiſtimat, & quæ non deſcendat in pectus vſque. At illam non habentem præcepta plurimum ait proficere, ipſáque decreta philoſophiæ, conſtitutionem eſſe ſummi boni, quam qui bene intellexit & didicit, quid in quaque re faciendum ſit, ſibi ipſe præcepit. Quemadmodum qui iaculari diſcit, deſtinatum locum captat, & manum format, ad dirigenda quę mittit: cum hanc vim ex diſciplina & exercitatione percepit, quocunque vult, illa vtitur. Didicit enim non hoc aut illud ferire, ſed quodcunque voluerit. Sic qui ſe ad totam vitam inſtruxit, non deſiderat particulatim admoneri, doctus in totum, non quomodo cum vxore aut cum filio viueret, ſed quomodo bene viueret: in hoc eſt, & quomodo cum vxore ac liberis viuat. Cleanthes vtilem quidem iudicat & hanc partem, ſed imbecillem niſi ab vniuerſo fluit, niſi decreta ipſa philoſophiæ & capita cognouit. In duas ergo quæſtiones locus iſte diuiditur: Vtrum vtilis, an inutilis ſit: & an ſolus virum bonum poſſit efficere, id eſt, vtrū ſuperuacuus ſit, an omnes faciat ſuperuacuos. Qui hanc partem videri volunt ſuperuacuam, hoc aiunt: Si quid oculis oppoſitum moratur aciem, remo-

uendum

uendum eſt. illo quidem non abiecto operam perdidit, qui præcepit, Sic ambulabis illo manum porrigens. Eodem modo vbi aliqua res obcæcat animum, & ad officiorum diſpiciendum ordinem impedit, nihil agit qui præcipit, Sic viues cum patre, ſic cum vxore. Nihil enim proficient præcepta, quamdiu menti error obfuſus eſt. ſi ille diſcutitur, apparebit quid cuique debeatur officio. Alioquin doces illum, quid ſano faciendum ſit, non ſanum efficis. Pauperi, vt agat diuitem, monſtras. Hoc quomodo manente paupertate fieri poteſt? Oſtendis eſurienti, quid tanquam ſatur faciat. Fixam potius medullis famem detrahe. Idem tibi de omnibus vitiis dicam. ipſa remouenda ſunt, non præcipiendū, quod fieri illis manentibus non poteſt. Niſi opiniones falſas, quibus laboramus, expuleris, nec auarus, quomodo vtendum pecunia ſit, exaudiet: nec timidus, quomodo pericula contemnat. Efficias oportet, vt ſciat pecuniam nec bonum, nec malum eſſe. Oſtendas illi miſerrimos diuites. Efficias vt quicquid publice expauimus, ſciat non eſſe tam timendum, quàm fama circumfert, nec dolorem quoque nec mortem. Sæpe in morte, quam pati lex eſt, magnum eſſe ſolatium, quod ad neminem redit: in dolore pro remedio futuram obſtinationem animi, qui leuius facit ſibi, quicquid cōtumaciter paſſus eſt. Optimam doloris eſſe naturam, quod nō poteſt, nec qui extenditur, magnus eſſe, nec qui eſt magnus, extendi. Omnia fortiter excipienda, quæ nobis mundi neceſſitas imperat. His decretis cum illum in conſpectum ſuæ conditionis adduxeris, & cognouerit beatam vitam eſſe, non quæ ſecundum voluptatem eſt, ſed ſe-

cundum naturam : cùm virtutem vnicum bonum hominis adamauerit, turpitudinem ſolùm malum fugerit, reliqua omnia, diuitias, honores, bonam valetudinem, vires, imperia, ſcierit eſſe mediam partem, nec bonis annumerandam, nec malis: monitorem non deſiderabit ad ſingula, qui dicat: Sic incede, ſic cœna: hoc viro, hoc feminæ, hoc marito, hoc cælibi conuenit. Iſta enim qui diligentiſſimè monent, ipſi facere non poſſunt. Hæc pædagogus puero, hæc auia nepoti præcipit, & iraſcendum non eſſe, magiſter iracundiſſimus diſputat. Si ludum litterarium intraueris, ſcies iſta, quæ ingenti ſupercilio philoſophi iactant: in puerili eſſe præſcripto. Vtrum manifeſta demum, an dubia pręcipies? Non deſiderant manifeſta monitores: præcipienti dubia non creditur. Superuacuum eſt ergo præcipere. Id adeo ſic diſce. Si id mones quod obſcurum eſt & ambiguum, probationibus adiuuandum erit. Si probaturus es, illa per quæ probas, plus valent, ſatiſque per ſe ſunt. Sic amico vtere, ſic ciue, ſic ſocio. Quare? quia iuſtum eſt. Omnia iſta mihi locus de iuſtitia tradit. Illic inuenio æquitatem per ſe expetendam, nec metu nos ad illam cogi, nec mercede conduci. Non eſſe iuſtum, cui quicquam in hac virtute placet, præter ipſam. Hæc cùm perſuaſi mihi, & perbibi, quid iſta præcepta proficiunt, quę eruditum docent? Præcepta dare ſcienti, ſuperuacuum eſt: neſcienti, parum. Audire enim debet, non tantùm quid ſibi præcipiatur, ſed etiam quare. Vtrum, inquam, veras opiniones habenti de bonis maliſque, ſunt neceſſaria, an non habenti? Qui non habet, nihil à te adiuuabitur: aures eius contraria monitionibus tuis

fama.

fama poſſedit. Qui habet exactum iudicium de fugiendis petendíſque ſcit quid ſibi faciendum ſit, etiam te tacente. Totá ergo pars iſta philoſophiæ ſubmoueri poteſt. Duo ſunt, propter quæ delinquimus. Aut ineſt animo prauis opinionibus malitia contracta: aut etiam ſi nó eſt falſis occupatus, ad falſa procliuis eſt, & cito ſpecie quo non oportet trahente, corrumpitur. Itaque debemus aut curare mentem ægram, & vitiis liberare: aut vacantem quidem, ſed ad peiora pronam, præoccupare. Vtrunque decreta philoſophiæ faciunt. Ergo tale præcipiendi genus nihil agit. Præterea ſi præcepta ſingulis damus, incomprehenſibile opus eſt. Alia enim dare debemus fœneranti, alia colenti agrum, alia negotianti, alia regum amicitias ſequenti, alia pares, alia inferiores amaturo. In matrimonio præcipias, quomodo viuat cum vxore aliquis quam virginem duxit, quomodo cum ea quæ alicuius matrimonium experta eſt, quemadmodum cum locuplete, quemadmodum cũ indotata. An non putas aliquid eſſe diſcriminis inter ſterilem & fœcundam, inter prouectiorẽ & puellam, inter matrem & nouercam? Omnes ſpecies complecti non poſſumus. Atqui ſingulæ propria exigunt. Leges autem philoſophiæ breues ſunt, & omnia alligant. Adiice nunc, quod ſapientis præcepta finita eſſe debent, & certa: ſi qua finiri non poſſunt, extra ſapientiam ſunt. Sapientia rerum terminos nouit. Ergo iſta pars præceptiua ſubmouenda eſt: quia quod paucis promittit, præſtare omnibus non poteſt. Sapientia autem omnes tenet. Inter inſaniam publicam, & hanc quæ medicis traditur, nihil intereſt: niſi quòd hæc morbo laborat,

illa opinionibus falſis. Altera cauſas furoris traxit ex valetudine, altera animi mala valetudo eſt. Si quis furioſo præcepta det, quomodo loqui debeat, quomodo procedere, quomodo in publico ſe gerere, quomodo in priuato, erit ipſo quem monebit inſanior. Bilis nigra curãda eſt, & ipſa furoris cauſa remouenda. Idem in hoc alio animi furore faciẽdum eſt. ipſe diſcuti debet: alioquin abibunt in vanum monentium verba. Hæc ab Ariſtone dicuntur. Cui reſpondebimus ad ſingula. Primum aduerſus illud quod ait, ſi quid obſtat oculo, & impedit viſum, debere remoueri. Fateor, huic non eſſe opus præceptis ad videndum, ſed remedio quo purgetur acies, & officientem ſibi moram effugiat. Natura enim videmus: cui vſum ſui reddit, qui remouet obſtantia. Quid autem cuique debeatur officio, natura non docet. Deinde cuius curata ſuffuſio eſt, is non protinus cum viſum recepit, aliis quoque poteſt reddere. Malitia liberatus, & liberat. Non eſt opus exhortatione, nec conſilio quidem, vt colorum proprietates oculus intelligat: à nigro album, etiam nullo monente, diſtinguet. Multis contra præceptis eget animus, vt videat quid agendum ſit in vita. Quanquam oculus quoque ægros medicus non tantum curat, ſed etiam monet. Non eſt, inquit, quòd protinus imbecillam aciem committas improbo lumini: à tenebris primo ad vmbroſa procede, deinde plus aude, & paulatim claram lucem pati aſſueſce. Non eſt quod poſt cibum ſtudeas, non eſt quod plenis oculis ac tumentibus imperes. Afflatum & vim frigoris in os occurrentis euita: alia eiuſmodi, quæ non minus quàm medicamenta proficiunt. Ad-

iicit

iicit remediis medicina conſilium. Error, inquit, eſt cauſa peccandi. Hunc nobis præcepta non detrahunt, non expugnant opiniones de bonis ac malis falſas. Concedo, per ſe efficacia præcepta non eſſe ad auertendam prauam animi perſuaſionem: ſed non ideo, ne aliis quidem adiecta proficiunt. Primum memoriam renouant. Deinde quæ in vniuerſo confuſius videbantur, in partes diuiſa diligentius conſiderantur. Aut tu iſto modo licet & conſolationes dicas ſuperuacuas & exhortationes. Atqui non ſunt ſuperuacuæ. Ergo ne monitiones quidem. Stultum eſt, inquit, præcipere ægro, quid facere tanquam ſanus debeat: cum reſtituenda ſanitas ſit, ſine qua irrita ſunt præcepta. Quid quod habent ægri ſaníque quædam communia, de quibus admonendi ſunt? tanquam ne auide cibos appetant, vt laſſitudinem vitent. Habent quædam præcepta communia pauper & diues. Sana, inquit, auaritiam, & nihil habebis, quod admoneas aut pauperem, aut diuitem, ſi cupiditas vtriuſque conſidet. Quid quòd aliud eſt, nõ concupiſcere pecuniam: aliud vti pecunia ſcire? cuius auari modum ignorant, etiam non auari vſum. Tolle, inquit, errores, ſuperuacua præcepta ſunt. Falſum eſt. Puta enim auaritiam relaxatam: puta aſtrictam eſſe luxuriam, temeritati frænos iniectos, ignauiæ ſubditum calcar. etiã remotis vitiis, quid & quemadmodum debeamus facere, diſcendum eſt. Nihil, inquit, efficiẽt monitiones admotæ grauibus vitiis. Ne medicina quidem morbos inſanabiles vincit: tamen adhibetur aliis in remedium, aliis in leuamentum. Ne ipſa quidem vniuerſæ philoſophiæ vis, licet tota in hoc vires ſuas aduocet, duram iam

& veterem animis extrahet peſtem: ſed non ideo nihil ſanat, quia non omnia. Quid prodeſt, inquit, aperta monſtrare? Plurimum. Interdum enim ſcimus, nec attendimus. Non docet admonitio, ſed aduertit, ſed excitat, ſed memoriã continet, nec patitur elabi. Plæraque ante oculos poſita tranſimus. Admonere, genus adhortandi eſt. Sæpe animus etiam aperta diſſimulat. Ingerenda eſt itaque illi notitia rerum notiſſimarum. Illa hoc loco in Vatinium Calui repetẽda ſententia eſt. Factum eſſe ambitum, ſcitis: & hoc vos ſcire, omnes ſciũt. Scis amicitias ſanctè colendas eſſe: ſed non facis. Scis improbum eſſe, qui ab vxore pudicitiam exigit, ipſe alienarum corruptor vxorum. Scis vt illi nil cum adultero, ſic nihil tibi eſſe debere cum pellice: & non facis. Itaque ſubinde reducendus es ad memoriã. Non enim repoſita illa eſſe oportet, ſed in prõptu. Quæcunque ſalutaria ſunt, ſæpe agitari debent, ſæpe verſari: vt non tantùm nota ſint nobis, ſed etiam parata. Adiice nunc, quod aperta quoque apertiora fieri ſolent. Si dubia ſunt, inquit, quæ præcipis, probationes adiicere debebis. Ergo illæ, nõ pręcepta proficient. Quid quod etiam ſine probationibus, ipſa monentis auctoritas prodeſt: ſic quomodo iuriſconſultorũ valent reſponſa, etiamſi ratio non redditur? Præterea ipſa quæ præcipiũtur, per ſe multũ habent ponderis: vtique ſi aut carmini intexta ſunt, aut proſa oratione in ſententiam coartata. Sicut illa Catoniana: Emas, non quod opus eſt, ſed quod neceſſe eſt. Quod non opus eſt, aſſe carum eſt. Qualia ſunt illa aut reddita oraculo? aut ſimilia: Tempori parce, Te noſce. Nunquid rationem exiges, cùm tibi aliquis hos dixerit verſus?

Iniu-

Iniuriarum remedium eſt obliuio.
Audentes fortuna iuuat.
Piger ſibi ipſe obſtat.

Aduocatum iſta non quærunt, affectus ipſos tãgunt,& natura vim ſuam exercente proficiunt. Omnium honeſtarum rerum ſemina animi gerunt,quæ admonitione excitantur:non aliter quam ſcintilla flatu leui adiuta , ignem ſuũ explicat. Erigitur virtus, cùm tacta eſt & impulſa. Præterea quædam ſunt quidem in animo , ſed parum prompta, quæ incipiunt in expedito eſſe,cùm dicta ſunt.Quædam diuerſis locis iacent ſparſa,quæ contrahere inexercitata mens non poteſt.Itaque in vnum conferenda ſunt,& iungenda,vt plus valeant, animúmque magis alleuent. Aut,ſi præcepta nihil adiuuant,omnis inſtitutio tollenda eſt. Ipſa natura contenti eſſe debemus. Hoc qui dicunt, non vident aliũ ingenij eſſe mobilis & erecti,alium tardi & hebetis.Vtique alius alio ingenioſior eſt. Ingenij vis præceptis alitur & creſcit , nouáſque perſuaſiones adiicit innatis,& deprauata corrigit.Si quis, inquit,non habet recta decreta,quid illũ admonitiones iuuabũt vitiis obligatum ? Hoc ſcilicet vt illis liberetur. Non enim extincta in illo indoles naturalis eſt , ſed obſcurata & oppreſſa. Sic quoque tentat reſurgere,& contra praua nititur Nacta verò præſidiũ , & adiuta præceptis: conualeſcit:ſi tamẽ illã diutina peſtis infecit,nõ enecuit. Hanc enim ne diſciplina quidem philoſophiæ toto impetu ſuo cõnixa,reſtituet.Quid enim intereſt inter decreta philoſophiæ& præcepta , niſi quod illa generalia præcepta ſunt, hæc ſpecialia?Vtraque res præcipit, ſed altera in totum,particulatim altera. Si quis,inquit,recta

habet & honeſta decreta, hic ex ſuperuacuo monetur. Minime. Nam hic quoque doctus quidem eſt facere, quæ debet, ſed hæc non ſatis perſpicit. Non enim tantum affectibus impedimur, quo minus probanda faciamus, ſed imperitia inueniendi, quid quæque res exigat. Habemus interdum compoſitum animum, ſed reſidem & inexercitatum ad inueniendam officiorum viam, quam admonitio demonſtrat. Expelle, inquit, falſas opiniones de bonis & malis: in locum autem earum veras repone: & nihil habebit admonitio, quod agat. Ordinatur iſta ſine dubio ratione animus, ſed non iſta tantum. Nam quamuis argumentis collectum ſit, quæ bona, quæ mala ſint: nihilominus habent præcepta partes ſuas: & prudentia, & iuſtitia officiis conſtant: officia præceptis diſponuntur. Præterea ipſum de bonis maliſque iudicium confirmatur officiorum executione, ad quam præcepta perducunt. Vtraque enim inter ſe conſentiunt: nec illa poſſunt præcedere, vt non hæc ſequantur, & hæc ordinem ſequuntur ſuum. Vnde apparet illa præcedere. Infinita, inquit, præcepta ſunt. Falſum eſt. Nam de maximis ac neceſſariis rebus non ſunt infinita. Tenues autem differentias habent, quas exigunt tempora, loca, perſonæ. Sed his quoque dantur præcepta generalia. Nemo, inquit, præceptis curat inſaniam, ergo nec malitiam quidem. Diſſimile eſt. Nam ſi inſaniam ſuſtuleris, ſanitas reddita eſt. Si falſas opiniones excluſimus, non ſtatim ſequitur diſpectus rerum agendarum: & vt ſequatur, tamen admonitio corroborabit rectam de bonis maliſque ſententiam. Illud quoque falſum eſt, nihil apud inſanos proficere præcepta.

pta. Nam quemadmodum ſola non proſunt, ſic curationem adiuuant. Et denuntiatio, & caſtigatio inſanos coërcuit. De illis inſanis nunc loquor quibus mens mota eſt,non erepta. Leges, inquit,vt faciamus quod oportet,non efficiunt. Et quid aliud ſunt,quàm minis mixta præcepta? Primùm omnium ob hoc illæ non perſuadent, quia minantur. At hæc non cogunt, ſed exorant. Deinde leges à ſcelere deterrent: præcepta in officium adhortantur. His adiice, quod leges quoque proficiunt ad bonos mores: vtique ſi non tantùm imperant,ſed docent. In hac re diſſentio à Poſidonio. Non probo,quod Platonis legibus adiecta principia ſunt. Legem enim breuem eſſe oportet,quo facilius ab imperitis teneatur, velut emiſſa diuinitus vox ſit.Iubeat,non diſputet.Nihil videtur mihi frigidius, nihil ineptius,quàm lex cum prologo.Mone,dic quid me velis feciſſe.Non diſco,ſed pareo.Proficiunt,itaque malis moribus vti videbis ciuitates vſas malis legibus.At non apud omnes proficiunt.Ne philoſophia quidem:nec ideo inutilis,& formandis animis inefficax eſt. Quid autẽ philoſophia,niſi vitæ lex eſt? Sed putemus non proficere leges:non ideo ſequitur, vt ne monitiones quidem proficiant. Aut ſic & cõſolationes nega proficere,diſſuaſionéſque, & adhortationes,obiurgationes,& laudationes.Omnia iſta monitionum genera ſunt,per iſta ad perfectum animi ſtatum peruenitur. Nulla res magis animos honeſta induit, dubioſque & in prauũ inclinantes reuocat ad rectum, quàm bonorũ virorũ conuerſatio. Paulatim enim deſcendit in pectora:& vim præceptorũ obtinet, frequenter audiri, aſpici frequenter. Occurſus mehercule

ipſe ſapientium iuuat: & eſt aliquid, quod ex magno viro vel tacente proficias. Nec tibi facile dixerim quemadmodum proſit, ſicut illud intelligam, profuiſſe. Minuta quædam, vt ait Phædon, animalia, cum mordent, non ſentiuntur: adeò tenuis illis & fallens in periculum vis eſt, tumor indicat morſum, & in ipſo tumore nullũ vulnus apparet. Idem tibi in conuerſatione virorum ſapientiũ eueniet, nõ deprehendes quẽadmodum aut quando tibi proſit: profuiſſe deprehendes. Quorſum, inquit, hoc pertinet? Æque præcepta bona, ſi ſæpe tecum ſint, profutura, quàm bona exempla. Pythagoras ait, alium animum fieri intrantibus templum, deorúmque ſimulachra ex vicino cernentibus, & alicuius oraculi operiẽtibus vocem. Quis autem negauerit, feriri quibuſdam præceptis efficaciter etiam imperitiſſimos? velut his breuiſſimis vocibus, ſed multum habentibus ponderis: *Nihil nimis:*

Auarus animus nullo ſatiatur lucro.

Ab alio expectes, alteri quod feceris.

Hæc cum ictu quodam audimus, nec vlli licet dubitare, aut interrogare. Quare? adeo etiam ſine ratione ipſa veritas ducit. Si reuerentia frænat animos, aut vitia compeſcit: cur non admonitio idem poſſit? Si imponit pudorem caſtigatio, cur admonitio non faciat, etiamſi nudis præceptis vtitur? Illa verò efficacior eſt, & altius penetrat, quæ adiuuat ratione quod præcipit, quæ adiicit, quare quidque faciendum ſit, & quis facientem obedientémque præceptis fructus expectet. Si imperio proficitur, & admonitione proficitur. Atqui proficitur imperio, ergo & admonitione. In duas partes virtus diuiditur: in contemplationem veri, & actionem. Contemplatio-

plationem inſtitutio tradit, actionem admonitio. Virtutem & exercet, & oſtendit recta actio. Acturo autem ſi prodeſt qui ſuadet, & qui monet, proderit. Ergo ſi recta actio virtuti neceſſaria eſt, rectas autem actiones admonitio demonſtrat, & admonitio neceſſaria eſt. Duæ res plurimum roboris animo dant, fides veri, & fiducia. Vtramque admonitio facit. Nam & creditur illi, & cum creditum eſt, magnos animus ſpiritus concipit, ac fiducia impletur. Ergo admonitio non eſt ſuperuacua. M. Agrippa, vir ingentis animi, qui ſolus ex his quos ciuilia bella claros potentéſque fecerunt, felix in publicum fuit, dicere ſolebat, multum ſe huic debere ſententiæ: Nam concordia paruæ res creſcunt, diſcordia maximæ dilabuntur. Hac ſe aiebat, & fratrem, & amicum optimum factum. Si eiuſmodi ſententiæ familiariter in animum receptæ formant eum: cur non hæc pars philoſophię quæ talibus ſententiis conſtat, idem poſſit? Pars virtutis diſciplina conſtat, pars exercitatione. Et diſcas oportet: & quod didiciſti, agendo confirmes. Quod ſi ita eſt, non tantum ſcita ſapientiæ proſunt, ſed etiam præcepta, quæ affectus noſtros velut edicto coercent & obligāt. Philoſophia, inquit, diuiditur in hæc, ſcientiam & habitum animi. Nam illam qui didicit, & facienda ac vitanda percipit, nondūm ſapiens eſt, niſi in ea quæ didicit, animus eius trāſfiguratus eſt. Tertia pars iſta præcipiendi ex vtroque eſt, & ex decretis & ex habitu. Itaque ſuperuacua eſt ad implendam virtutem, cum duo illa ſufficiant. Iſto ergo modo & conſolatio ſuperuacua eſt, nam hæc quoque ex vtroque eſt: & exhortatio, & ſuaſio, & ipſa argumentatio. Nā & hæc

ab habitu animi compoſiti validique proficiſcitur. Sed quamuis iſta ex habitu animi veniant, optimus animi habitus & ex his eſt, & ex illis. Deinde iſtud quod dicis, iam perfecti viri eſt, ac ſummam conſecuti felicitatis humanæ. Ad hoc autem tardè peruenitur. Interim etiam imperfecto, ſed proficienti, demonſtranda eſt in rebus agendis via. Hanc forſitan etiam ſine admonitione dabit ſibi ipſa ſapientia: quæ iam eo perduxit animum, vt moueri nequeat, niſi in rectum. Imbecillioribus quidem ingeniis neceſſarium eſt aliquem præire: Hoc vitabis, hoc facies. Præterea ſi expectat tempus quo per ſe ſciat, quid optimum factu ſit; interim errabit, & errando impedietur, quo minus ad illud perueniat, quo poſſit ſe eſſe contentus. Regi ergo debet, dum incipit poſſe ſe regere. Pueri ad præſcriptum diſcunt: digiti illorũ tenentur, & aliena manu per litterarũ ſimulacra ducuntur. Deinde imitari iubentur propoſita, & ad illa reformare chirographum. Sic animus noſter dum eruditur ad præſcriptum, iuuatur. Hæc ſunt per quæ probatur, hanc philoſophiæ partem ſuperuacuam non eſſe. Quæritur deinde, an ad faciendum ſapientem ſola ſufficiat. Huic quæſtioni ſuum diem dabimus. Interim omiſſis argumentis, nonne apparet nobis eſſe opus aliquo aduocato, qui contra populi præcepta præcipiat? Nulla ad aures noſtras vox impune perfertur. Nocent qui optant, nocent qui execrantur. Nam & horum imprecatio falſos nobis metus inſerit, & illorum amor malè docet bene optando. Mittit enim nos ad longinqua bona, & incerta & errantia cùm poſſimus felicitatem domo promere. Non licet, inquã, ire

recta

recta via.Trahunt in prauum parentes, trahunt ſerui.Nemo errat vni ſibi,ſed dementiam ſpargit in proximos,accipitq; inuicē. Et ideo in ſingulis vitia populorū ſunt, quia illa populus dedit,dum facit quiſq; peiorem, factus eſt. Didicit deteriora,deinde docuit: effectaque eſt ingens illa nequitia,congeſto in vnū,quod cuique peſſimū ſcitur.Sit ergo aliquis cuſtos, & aures ſubinde peruellat,abigatque rumores, & reclamet populis laudantibus.Erras enim,ſi exiſtimas nobiſcum vitia naſci,-ſuperuenerunt,ingeſta ſunt. Itaque monitionibus crebris,opiniones quę nos circumſonāt,compeſcamus. Nulli nos vitio natura conciliat. Nos illa integros ac liberos genuit. Nihil quidem quod auaritiam noſtram irritaret,poſuit in aperto.Pedibus aurum & argētum ſubiecit, calcandumque ac premendū dedit, & quicquid eſt, propter quod calcamur ac premimur. Illa vultus noſtros erexit in cælum, & quicquid magnificum mirúmque fecerat,videri à ſuſpicientibus voluit:ortus occaſúſque,& properantis mundi volubilem curſum,interdiu terrena aperientem,noctu cæleſtia: tardos ſiderū inceſſus,ſi compares toti:citatiſſimos,ſi cogites, quanta ſpatia nunquā intermiſſa velocitate circumeant: defectus ſolis & lunæ inuicem obſtantium. Alia deinceps digna miratu, ſiue per ordinem ſubeunt,ſiue ſubditis cauſis mota proſiliūt, vt nocturni igniū tractus, & ſine vllo ictu ſonitúque fulgores cæli fatiſcentis, columnæq; ac trabes,& varia ſimulacra flammarū. Hæc ſupra nos natura diſponit.Aurū quidē & argentū, & propter iſta nunquam pacem agens ferrum, quaſi malè nobis committerentur, abſcondit. Nos in lucem propter quæ pugnaremus, extuli-

mus. Nos & cauſas periculorum noſtrorum, & inſtrumenta, diſiecto terrarum pondere eruimus. Nos fortunæ mala noſtra tradidimus: nec erubeſcimus ſumma apud nos haberi, quę fuerunt ima terrarum. Vis ſcire quàm falſus oculos tuos decipit fulgor? Nihil eſt iſtis, quamdiu merſa & inuoluta cœno ſuo iacent, fœdius, nihil obſcurius. quid ni? quando per longiſſimorum cuniculorum tenebras extrahuntur, nihil eſt illis, dum fiunt & à fæce ſua ſeparantur, informius. Denique ipſos opifices intuere, per quorum manus ſterile terræ genus & informe perpurgatur: videbis quanta fuligine oblinantur. Atqui iſta magis inquinant animos, quàm corpora: & in poſſeſſore eorum, quàm in artifice, plus eſt ſordium. Neceſſarium itaque eſt admoneri, & habere aliquem aduocatum bonæ mentis, æquè tanto fremitu tumultúque falſorum veram denique audire vocem. Quæ erit illa vox? Ea ſcilicet quæ tibi tantis clamoribus ambitioſis exſurdato, ſalubria inſuſurret verba: quæ dicat, Non eſt quod inuideas iſtis, quos magnos felicéſque populus vocat. Nõ eſt quod tibi compoſitæ mentis habitum & ſanitatem plauſus excutiat. Non eſt quod tibi tranquillitatis tuæ faſtidium faciat ille, ſub illis faſcibus, purpura cultus. Non eſt quod feliciorem eum iudices, cui ſubmouetur, quàm quem lictor ſemita deiicit. Si vis exercere tibi vtile, nulli autem graue imperium, ſubmoue vitia. Multi inueniũtur, qui ignem inferant vrbibus, qui inexpugnabilia ſæculis, & per aliquot ætates tuta proſternant, qui æquum arcibus aggerem attollant, & muros in miram altitudinem adductos arietibus ac machinis quaſſent: multi ſunt, qui ante ſe

agant

agant , & tergis hoſtium graues inſtent, & ad mare magnum perfuſi cæde gentium veniant: ſed hi quoque , vt vincerent hoſtem, cupiditate victi ſunt. Nemo illis venientibus reſtitit,ſed nec ipſi ambitioni , crudelitatíque reſtiterant. Tunc cum agere viſi ſunt alios , agebantur. Agebat infelicem Alexandrum furor aliena deuaſtandi , & ad ignota mittebat. An tu putas ſanum , qui à Græciæ primum cladibus , in qua eruditus eſt,incepit, qui quod cuique optimum eſt , eripuit? Lacedæmona ſeruire iubet: Athenas tacere. Non contentus tot ciuitatum ſtrage quas aut vicerat Philippus, aut emerat,& alias alio loco proiicit , & toto orbe arma circumfert : nec ſubſiſtit vnquam laſſa crudelitas, immanium ferarum modo, quæ plus quàm exigit fames;mordent. Iam in vnum regnum multa regna coniecit. Iam Græci Perſæque eundem timent , iam etiam à Dario liberæ nationes iugum accipiunt,ire tamen vult vltra Oceanum ſolémque:indignatur ab Herculis Liberíq; veſtigiis victoriam flectere. Ipſi naturæ vim parat,Non ille ire vult, ſed non poteſt ſtare : non aliter,quàm in præceps deiecta pondera, quibus eundi finis eſt,iacuiſſe. Ne Cn.quidē Pōpeio externa inire bella aut domeſtica,virtus aut ratio ſuadebat : ſed inſanus amore magnitudinis falſæ,modo in Hiſpaniam & Sertoriana arma,modo ad cogendos piratas ac maria pacanda vadebat. Hæ prætexebantur cauſæ ad continuandam potentiam. Quid illum in Africam,quid in Septentrionem,quid in Mithridatem & Armeniā,& omnes Aſiæ angulos traxit? Infinita ſcilicet cupido creſcendi,cū ſibi vni parum magnus videretur. Quid C.Cæſarem in ſua fata pariter

ac publica immiſit? gloria & ambitio, & nullus ſupra ceteros eminendi modus. Vnum ante ſe ferre non potuit, cùm reſp. ſupra ſe duos ferret. Quid tu C. Marium ſemel conſulem (vnum enim conſulatum accepit, ceteros rapuit) cùm Teutonicos Cimbroſque conciderct, cùm Iugurtham per Africæ deſerta ſequeretur, tot pericula putas appetiſſe, virtutis inſtinctu? Marius exercitum, Marium ducebat ambitio. Iſti cùm omnia concuterent, concutiebantur turbinum more, qui rapta conuoluunt, ſed ipſi ante voluuntur, & ob hæc maiore impetu incurrunt, quia nullum illis ſui frænum eſt. Ideóque cùm multis fuerunt mali, peſtiferam illam vim, qua pleriſque nocuerunt, ipſi quoque ſentiūt. Non eſt quod credas quemquam fieri aliena infelicitate felicem. Omnia iſta exempla, quæ oculis atque auribus noſtris ingeruntur, retexenda ſunt, & plenū malis ſermonibus pectus exhauriendū. Inducenda eſt in occupatū locū virtus, quæ mendacia contra verum placentia exſtirpet, quæ nos à populo, cui nimis credimus, ſeparet, ac ſinceris opinionibus reddat. Hæc eſt enim ſapientia, in naturam conuerti, & eo reſtitui, vnde publicus error expulerit. Magna pars ſanitatis eſt, hortatores inſaniæ reliquiſſe, & ex iſto cœtu inuicem noxio procul abiiſſe. Hoc vt eſſe verū ſcias, aſpice, quanto aliter vnuſquiſq; populo viuat, aliter ſibi. Nō eſt per ſe magiſtra ſolitudo innocentiæ, nec frugalitatem docent rura: ſed vbi teſtis ac ſpectator abſceſſit, vitia ſubſidūt, quorū monſtrari, & conſpici, fructus eſt. Quis eam quem nulli oſtenderet, induit purpuram? Quis poſuit ſecretam in auro dapem? Quis ſub alicuius ruſticæ arboris pro-

ſte-

iectus vmbra,luxuriæ pompam ſolus explicuit? Nemo oculis ſuis lautus eſt, ne paucorum quidem & familiarium, ſed apparatum vitiorum ſuorum pro modo turbæ ſpectantis expandit.Itaque irritamentum eſt omnium in quę inſanimus,admirator & conſcius.Ne concupiſcamus efficies,ſi ne oſtendamus effeceris. Ambitio,& luxuria, & impotentia ſcænam deſiderāt. Sanabis iſta,ſi abſconderis. Itaque ſi in medio vrbiū fremitu collocati ſumus,ſtet ad latus monitor, & contra laudatores ingentiū patrimoniorum laudet paruo diuitem, & vſu opes metientem. Contra illos qui gratiam ac potentiam attollunt,otiū ipſe ſuſpiciat traditū literis, & animum ab externis ad ſua reuerſum.Oſtēdat ex conſtitutione vulgi beatos, in iſto inuidioſo faſtigio ſuo trementes & attonitos, longéque aliā de ſe opinionem habentes, quàm ab aliis habetur.Nam quæ aliis videntur excelſa,ipſis pręrupta ſunt.Itaque exanimantur,& trepidant,quotiens deſpexerunt in illud magnitudinis ſuæ præceps.Cogitant enim varios caſus,& in ſublimi maximè lubricos: tunc appetita formidant, & quæ & illos graues aliis reddit, grauior ipſis felicitas incumbit. Tunc laudant otium lene & ſui iuris.odio eſt fulgor,& fuga iam à rebus adhuc ſtantibus quæritur: tūc demum videas philoſophantes metu, & ægræ fortunæ ſana conſilia. Nam quaſi iſta inter ſe contraria ſint,bona fortuna, & mens bona, ita melius in malis ſapimus,ſecunda rectum auferunt.

EP. XCV. PETIS à me,vt id quod in diem ſuū dixeram debere referri, repræſentem & ſcribā tibi, an hæc pars philoſophiæ, quam Græci παραινετικὴν vocant, nos præceptiuam dicimus,ſa-

tis ſit ad conſummandam ſapientiam.Scio te in bonam partem accepturum, ſi negauero. Eo magis promitto, & verbum publicum perire non patior. Poſtea noli rogare quod impetrare nolueris. Interdum enim obnixè petimus id quod recuſaremus, ſi quis offerret.Hæc ſiue leuitas eſt, ſiue vernilitas, punienda eſt promittendi facilitate.Multa videri volumus velle,ſed nolumus. Recitator hiſtoriam ingentem attulit, minutiſſimè ſcriptam, arctiſſimè plicatam, & magna parte perlecta. Deſinam,inquit,ſi vultis. Acclamatur. Recita, recita,ab his qui illum obmuteſcere illico cupiunt. Sæpe aliud volumus, aliud optamus: & verum ne diis quidem dicimus,ſed dij aut non exaudiunt,aut miſerentur. Ego me, omiſſa miſericordia, vindicabo,& tibi ingentem epiſtolam impingam: quam tu ſi inuitus leges,dicito: Ego mihi hoc contraxi,téque inter illos numera,quos vxor magno ducta ambitu torquet: inter illos, quos diuitiæ per ſummum acquiſitæ ſudorem,malè habent: inter illos, quos honores, nulla non arte atque opera petiti diſcruciant, & ceteros malorum ſuorum compotes.Sed, vt omiſſo principio, rem ipſam aggrediar: Beata,inquiunt,vita conſtat ex actionibus rectis: ad actiones rectas præcepta perducunt:Ergo ad beatam vitam præcepta ſufficiũt. Non tamen ſemper ad actiones rectas præcepta perducunt, ſed cum obſequens ingenium eſt. Aliquando fruſtra admonentur, ſi animum opiniones ſubſident prauæ.Deinde etiam ſi rectè faciunt,neſciunt facere ſe rectè. Non poteſt enim quiſquam niſi ab initio formatus, & tota ratione compoſitus, omnes exſequi numeros, vt ſciat quando oporteat, & in quantum, &

cum

cum quo, & quemadmodum. Quare non poteſt toto animo ad honeſta conari,ne conſtanter quidem, aut libenter,ſed reſpiciet, ſed hæſitabit. Si honeſta, inquit, actio ex præceptis venit, ad beatam vitam præcepta abundè ſunt. Atqui eſt illud, ergo & hoc. His reſpondemus, Actiones honeſtas ex decretis fieri, non tantum præceptis. Si aliæ, inquit,artes contentæ ſunt præceptis, contenta erit & ſapientia. Nam & hæc ars vitæ eſt. Atqui gubernatorem facit ille qui præcipit. Sic moue gubernaculum,ſic vela ſubmitte, ſic ſecundo vento vtere, ſic aduerſo reſiſte, ſic dubium communémque tibi vindica. Alios quoque artifices præcepta confirmant. Ergo non hoc idem poterunt artifices viuendi? Omnes iſtæ artes circa inſtrumenta vitæ occupatæ ſunt, non circa totam vitam. Itaque multa illas inhibent extrinſecus, & impediunt,ſpes,cupiditas, timor. At hæc quæ artem vitæ profeſſa eſt, nulla re, quo minus ſe exerceat, vetari poteſt. Diſcutit enim impedimenta,& tractat obſtantia. Vis ſcire quàm diſſimilis ſit aliarum àrtium condicio,& huius?In illis excuſatius eſt voluntate peccare quàm caſu: in hac, maxima culpa eſt, ſponte delinquere. Quod dico, tale eſt. Grammaticus non erubeſcit ſolœciſmũ,ſi ſciens facit:erubeſcit,ſine ſciẽs. Medicus ſi deficere ægrum non intelligit, quãtum ad artem,magis peccat quá ſi ſe intelligere diſſimulat.At in hac arte viuendi,turpior volẽtiũ culpa eſt. Adiice nunc, quod artes quoque plæræq;,immo ex omnibus liberaliſſimæ, habẽt decreta ſua, non tantum præcepta, ſicut medicina.Itaque alia eſt Hippocratis ſecta,alia Aſclepiadis,alia Themiſonis.Præterea nulla ars con-

templatiua ſine decretis ſuis eſt, quæ Græci vocant δόγματα: nobis vel decreta licet appellare: vel ſcita, vel placita, quæ in geometria & in aſtronomia inuenies. Philoſophia autem & contemplatiua eſt, & actiua: ſpectat, ſimúlque agit. Erras enim, ſi illam putas tantũ terreſtres operas promittere: altius ſpirat. Totum, inquit, mũdum ſcrutor, nec me intra contubernium mortale contineo, ſuadere vobis, ac diſſuadere cõtenta. Magna me vocant, ſupraq́ue vos poſita.

Nam tibi de ſumma cæli ratione deúmque
Diſſerere incipiam, & rerum primordia pandam,
Vnde omnis natura creet res, auctet, alátque,
Quoque eadem rurſus natura perempta reſoluat:

vt ait Lucretius. Sequitur ergo, vt cum contemplatiua ſit, habeat decreta ſua. Quid, quod facienda quoque nemo rite obibit, niſi is cui ratio erit tradita, qua in quaque re omnes officiorum numeros exſequi poſſit? Quos non ſeruabit, qui mera præcepta acceperit. Imbecilla ſunt per ſe, & vt ita dicam, ſine radice, quæ partibus dantur. Decreta ſunt quæ muniant, quæ ſecuritatem noſtram tranquillitatemq́ue tueantur, quæ totam vitam, totamq́ue rerũ naturã ſimul contineant. Hoc intereſt inter decreta philoſophiæ & præcepta, quod inter elementa & membra. Hæc ex illis dependent: illa & horũ cauſæ ſunt, & omnium. Antiqua, inquit, ſapientia nihil aliud quàm facienda & vitanda præcepit. Et tũc longè meliores erant viri. Poſtquam docti prodierunt, boni deſunt. Simplex enim illa & aperta virtus in obſcuram & ſolertem ſcientiã, verſa eſt, docemúrque diſputare, non viuere. Fuit ſine dubio, vt dicitis, vetus illa ſapientia, cùm maximè naſcens, rudis, non minus quàm ceteræ artes.

artes, quarum in proceſſu ſubtilitas creuit. Sed ne opus quidem adhuc erat remediis diligentibus. Nondum in tantum nequitia ſurrexerat. nec tam latè ſe ſparſerat. Poterant vitiis ſimplicibus obſtare remedia ſimplicia. Nunc neceſſe eſt tanto operoſiora eſſe munimenta, quanto valentiora ſunt quibus petimur. Medicina quōdam paucarum fuit ſcientia herbarum, quibus ſiſteretur fluens ſanguis, vūlnera coirent paulatim. Deinde in hanc peruenit tam multiplicem varietatem. Nec eſt mirum, tunc illam minus negotij habuiſſe, firmis adhuc ſolidiſque corporibus, & facili cibo, nec per artem voluptatemque corrupto. Qui poſtquam cœpit, non ad tollendam, ſed ad irritandam famem quæri, & inuentæ ſunt mille conditurae, quibus auiditas excitaretur, quæ deſiderantibus alimenta erant, onera ſunt plenis. Inde pallor, & neruorū vino madentium tremor: & miſerabilior ex cruditatibus quàm ex fame macies. Inde incerti labantium pedes, & ſemper qualis in ipſa ebrietate titubatio. Inde in totam cutem humor admiſſus, diſtentúſque venter, dū malè aſſueſcit plus capere, quàm poterat. Inde ſuffuſio luridæ bilis, & decolor vultus, tabéſque in ſe putreſcētium, & retorti digiti articulis obrigeſcentibus, neruorum ſine ſenſu iacentium torpor, aut palpitatio ſine intermiſſione vibrantiū. Quid capitis vertigines dicam? Quid oculorum auriumq; tormenta, & cerebri æſtuantis verminationes, & omnia per quæ exoneramur, internis vlceribus affecta? Innumerabilia præterea febrium genera, aliarū impetu ſubeuntiū, aliarum tenui peſte repentium, aliarū cum horrore & multa membrorū quaſſatione venientium? Quid alios

referam innumerabiles morbos, ſupplicia luxuriæ? Immunes erant ab iſtis malis, qui nondum ſe deliciis ſoluerant: qui ſibi imperabant, ſibi miniſtrabant. Corpora opere ac vero labore durabant, aut curſu defatigati, aut venatu, aut tellure verſata excipiebat illos cibus, qui niſi eſurientibus placere non poterat. Itaque nihil opus erat tam magna medicorum ſuppellectile, nec tot ferramentis atque pyxidibus. Simplex erat ex ſimplici cauſa valetudo, multos morbos multa fercula fecerunt. Vide quantum rerum per vnam gulam tranſiturarum permiſceat luxuria, terrarum mariſque vaſtatrix. Neceſſe eſt itaque inter ſe tam diuerſa diſſideant, & hauſta malè digerantur, aliis aliò nitentibus. Nec mirum, quod inconſtans variúſque ex diſcordi cibo morbus eſt, & illa ex contrariis naturæ partibus in eundem compulſa redundant. Inde tam nullo ægrotamus genere, quàm viuimus. Maximus ille medicorum, & huius ſcientiæ conditor, feminis nec capillos defluere dixit, nec pedes laborare. Atqui hæ iam & capillis deſtituuntur, & pedibus ægræ ſunt. Non mutata feminarum natura, ſed vita eſt. Nam cùm virorum licentiam æquauerint, corporũ quoq; virilium vitia æquauerunt: Non minus peruigilant, non minus potant, & oleo & mero viros prouocant. Æquè inuitis ingeſta viſceribus per os reddunt, & vinũ omne vomitu remetiuntur, æquè niuem rodunt, ſolatium ſtomachi æſtuantis. Libidine verò, nec maribus quidem cedunt, pati natæ. Dij illas deæque malè perdant: adeò peruerſum commentæ genus impudicitiæ, viros ineunt. Quid ergo mirandum eſt, maximum medicorum ac naturæ peritiſſimum,

in

in mendacio prehendi, cum tot fœminæ podagricæ caluæque ſint? Beneficium ſexus ſui, vitiis perdiderunt: & quia feminam exuerunt, damnatæ ſunt morbis virilibus. Antiqui medici neſciebant dare cibum ſæpius, & vino fulcire venas cadentes: neſciebant ſaniem emittere, & diutinam ægrotationem balneo ſudoribúſque laxare: neſciebant crurum vinculo brachiorúmque latentem vim, & in medio ſedentem, ad extrema reuocare. Non erat neceſſe circumſpicere multa auxiliorum genera, cum eſſent periculorum pauciſſima. Nunc verò quàm longe proceſſerunt mala valetudinis? Has vſuras voluptatum pendimus, vltra modum fáſque concupitarum. Innumerabiles eſſe morbos miraris? coquos numera. Ceſſat omne ſtudium: & liberalia profeſſi, ſine vlla frequentia, deſertis angulis præſident. In rhetorum ac philoſophorum ſcholis ſolitudo eſt. At quàm celebres culinæ ſunt, quanta nepotum focos, iuuentus premit? Tranſeo puerorum infelicium greges: quos poſt tranſacta conuiuia, alię cubiculi contumeliæ expectant. Tranſeo agmina exoletorum, per nationes coloréſque deſcripta, vt eadem omnibus leuitas ſit, eadem primæ menſura lanuginis, eadem ſpecies capillorum, ne quis cui rectior eſt coma, criſpulis miſceatur. Tranſeo piſtorũ turbam, tranſeo miniſtratorum, per quos ſigno dato ad inferendam cœnam diſcurritur. Dij boni, quantum hominum vnus venter exercet! Quid tu illos boletos, voluptarium venenum, nihil occulti operis iudicas facere, etiam ſi præſentanei non fuerunt? Quid tu illam æſtiuam niuem non putas callum iecinoribus obducere? Quid illa oſtrea, inertiſſimam carnẽ, cœno ſagi-

natam, nihil exiſtimas limoſæ grauitatis inferre? Quid illud Sociorum garum, pretioſam malorum piſcium ſaniem, non credis vrere ſalſa tabe præcordia? Quid illa purulenta, & quæ tantùm non ab ipſo igne in os transferuntur, iudicas ſine noxa, in ipſis viſceribus extingui? Quàm fœdi atque peſtilentes ructus ſunt, quantum faſtidium ſui, exhalantibus crapulam veterem. Scias putreſcere ſumpta, non concoqui. Memini fuiſſe quondam Æſopi nobilem patinam, in quam quicquid apud lautos ſolet diem ducere, properans in damnum ſuum popina congeſſerat, veneriæ ſpondylíque, & oſtrea eatenus circumciſa, qua eduntur, interuenientibus diſtinguebantur echinis, torti, diſtracti, ſine vllis oſſibus mulli conſtrauerant. Piget eſſe ſingula, coguntur in vnum ſapores. In cœna fit, quod fieri debet ſaturo in ventre. Expecto iam vt manducata ponantur. Quantulo autem hoc minus eſt, teſtas excerpere atque oſſa, & dentium opera coquum fungi? Graue eſt luxuriari per ſingula, omnia ſemel & in eundem ſaporem verſa ponantur. Quare ego ad vnam rem manum porrigam? Plura veniant ſimul. Multorum ferculorum ornamenta coeant & cohæreant. Sciant protinus hi, qui iactationem ex iſtis peti & gloriam aiebant, non oſtendi iſta, ſed conſcientiæ dari. Pariter ſint, quæ diſponi ſolēt, iure vno perfuſa. Nihil interſit, oſtrea echinis, ſpondyli perturbati mullis concoctíque ponantur. Non eſſet confuſior vomentium cibus. Quomodo iſta perplexa ſunt, ſic ex iſtis non ſingulares morbi naſcuntur, ſed inexplicabiles, diuerſi, multiformes: aduerſus quos & medicina armare ſe cœpit multis generibus, multis obſerua-

tio-

tionibus. Idem de philoſophia dico. Fuit aliquando ſimplicior inter minora peccantes, & leui quoque cura medicabiles. Aduerſum tantam morum euerſionem, omnia conanda. Et vtinam ſic denique lues iſta vinceretur: Non priuatim ſolum, ſed publice furimus. Homicidia compeſcimus, & ſingulas cædes. Quid bella, & occiſarum gentium glorioſum ſcelus? Non auaritia, non crudelitas modum nouit: & iſta quàm diu furtim & à ſingulis fiunt, minus noxia, minúſque monſtroſa ſunt. Ex ſenatuſconſultis plebiſqueſcitis ſcelera exercentur, & publice iubentur, vetita priuatim. Quæ clam commiſſa capite luerent, eadem quia palam fecere, laudamus. Non pudet homines, mitiſſimum genus, gaudere ſanguine alterno, bella gerere, gerendáque liberis tradere: cum inter ſe etiam mutis ac feris pax ſit? Aduerſus tam potentem explicitúmque late furorem, operoſior philoſophia facta eſt, & tantum ſibi virium ſumpſit, quantum his, aduerſus quæ parabatur, acceſſerat. Expeditum erat, obiurgare indulgentes mero, & petentes delicatiorem cibum. non erat animus ad frugalitatem magna vi reducendus, à quo paululum diſceſſerat.

Nunc manibus rapidis opus eſt, nunc arte magiſtra.

Voluptas ab omni parte quæritur. Nullum intra ſe manet vitium. In auaritiam præceps luxuria eſt. honeſtatis obliuio inuaſit. Nihil turpe eſt, cuius placet pretium. Homo, ſacra res, homo iam per luſum & iocum occiditur: & quem erudiri ad inferenda accipiendáque vulnera nefas erat, is iam nudus inermiſque producitur: ſatiſque ſpectaculi in homine mors eſt. In hac ergo morum peruerſitate, deſideratur ſoli-

to vehementius aliquid, quod mala inueterata diſcutiat. Decretis agendum eſt, vt reuellatur penitus falſorum recepta perſuaſio. His ſi adiũxerimus pręcepta, conſolationes, adhortationes, poterunt valere, per ſe inefficaces ſunt. Si volumus ſoluere obligatos, & malis quibus iam tenentur, auellere, diſcant quid malum, quid bonum ſit. Sciant omnia præter virtutem mutare nomen, modo mala fieri, modo bona. Quemadmodum primùm militię vinculum eſt, religio, & ſignorum amor, & deſerendi nefas: tunc deinde facilè cetera exiguntur mandantúrque ad iuſiurandum adactis: ita in his quos velis ad beatam vitam perducere, prima fundamenta iacienda ſunt, & inſinuanda virtus. Huius quadam ſuperſtitione teneantur: hanc ament: cum hac viuere velint, ſine hac nolint. Quid ergo? Non quidam ſine inſtitutione ſubtili euaſerunt probi, magnoſque profectus aſſecuti ſunt, dum nudis tantùm præceptis obſequuntur? Fateor: ſed felix ingenium illis fuit, & ſalutaria in tranſitu rapuit. Nam vt dij immortales nullam didicere virtutem, cum omni editi, & pars naturæ eorũ eſt, eſſe bonos: ita quidam ex hominibus egregiam ſortiti indolem, in ea quæ tradi ſolent, perueniunt ſine longo magiſterio, & honeſta complexi ſunt, cùm primùm audierunt. Vnde iſta tam rapacia virtutis ingenia, vel ex ſe fertilia? At illis aut hebetibus & obtuſis, aut mala conſuetudine obſeſſis diu, rubigo animorum effricanda eſt. Ceterũ vt illos in bonũ pronos, citius educit ad ſumma, & hos imbecilliores adiuuabit, maliſque opinionibus extrahet, qui illis philoſophiæ placita tradiderit: quæ quàm ſint neceſſaria, licet videas. Quædam

iaci-

incident nobis, quæ nos ad alia pigros, ad alia temerarios faciunt. Nec hæc audacia reprimi poteſt, nec illa inertia ſuſcitari, niſi cauſæ eorū eximantur, falſa admiratiō, falſa formido. Hæc nos quādiu poſſident, dicas licet: Hoc patri præſtare debes, hoc liberis, hoc amicis, hoc hoſpitibus: tentantem auaritia retinebit. Sciet pro patria pugnandum eſſe: diſſuadebit timor. Sciet pro amicis deſudandum eſſe, ad extremum vſque ſudorem: ſed deliciæ vetabunt. Sciet in vxorem grauiſſimum eſſe genus iniuriæ, habere pellicem: ſed illum libido in contraria impinget. Nihil ergo proderit dare pręcepta, niſi prius amoueris obſtantia præceptis: non magis quàm proderit arma in conſpectu poſuiſſe, propiúſq; admouiſſe, niſi vſuræ manus expediuntur. Vt ad præcepta quæ damus, poſſit animus ire, ſoluendus eſt. Putemus aliquem facere quod oportet, non faciet aſſiduè, non faciet æqualiter: neſcit enim quare faciat. Aliqua vel caſu vel exercitatione exibunt recta: ſed non erit in manu regula, ad quam exigantur: cui credat recta eſſe quæ fecit. Non promittet ſe talem in perpetuum, qui caſu bonus eſt. Deinde præſtabunt tibi fortaſſe præcepta, vt quod oportet facias: non præſtabunt, vt quemadmodum oportet, & ſi hoc non præſtant, ad virtutem non perducunt. Faciet quod oportet monitus, concedo. Sed id parum eſt: quoniam quidem non in facto laus eſt, ſed in eo quemadmodum fiat. Quid eſt cœna ſumptuoſa flagitioſius, & equeſtrē cēſum conſumēte? Quid tam dignū cenſoria nota, ſi quis, vt iſti ganeones loquuntur, ſibi hæc & genio ſuo pręſtet? & tricies tamen HS adiiciales cœnæ frugaliſſimis viris conſtiterunt. Eadem res ſi gulæ

datur, turpis eſt: ſi honori, reprehenſionem eſfugit. Non enim luxuria, ſed impenſa ſolemnis eſt. Mullum ingentis formæ (quare autem non pondus adiicio, & aliorum gulam irrito? quatuor pondo & ad ſelibram fuiſſe aiebant) Tiberius Cæſar miſſum ſibi, cum in macellum deferri & venire iuſſiſſet: Amici, inquit, omnia me fallunt, niſi iſtum mullum aut Apicius emerit, aut P. Octauius. Vltra ſpem illi coniectura proceſſit. Licitati ſunt. Vicit Octauius: & ingentem conſecutus eſt inter ſuos gloriam, cum quinque millibus HS emiſſet piſcem, quem Cæſar vendiderat, ne Apicius quidem emerat. Numerare tantum Octauio fuit turpe, non illi qui emerat, vt Tiberio mitteret. quanquam illum quoque reprehenderim. Admiratus eſt rem, qua putauit Cæſarem dignum. Amico ægro aliquis aſſidet. probamus. At hoc ſi hereditatis cauſa facit, Vultur eſt, cadauer expectat. Eadem & turpia ſunt, & honeſta. Refert, quare, aut quemadmodum fiant. Omnia autem honeſte fient, ſi honeſto nos addixerimus, idque vnum in rebus humanis bonum iudicauerimus, quæque ex eo ſunt: cetera in diem bona ſunt. Ergo infigi debet perſuaſio ad totam pertinens vitam. Hoc eſt quod decretum voco. Qualis hæc perſuaſio fuerit, talia erunt quæ agentur, quæ cogitabuntur. Qualia autem hæc fuerint, talis vita erit. In particulas ſuaſiſſe, totum ordinanti parum eſt. M. Brutus in eo libro quem περὶ καθήκοντος inſcripſit, dat multa præcepta & parentibus, & liberis & fratribus. hæc nemo faciet quemadmodum debet, niſi habuerit quo referat. Proponamus oportet finem ſummi boni, ad quem nitamur, ad quem omne factum noſtrũ dictumque

reſpi-

reſpiciat, veluti nauigantibus ad aliquod ſidus dirigendus eſt curſus. Vita ſine propoſito vaga eſt. Quod ſi vtique proponendum eſt, incipiunt neceſſaria eſſe decreta. Illud, puto, concedes, nihil eſſe turpius dubio, & incerto ac timido, pedem modò referente, modò producente. Hoc in omnibus rebus accidet nobis: niſi eximantur quæ reprehendunt animos ac detinent, & conari totos vetant. Quomodo ſint dij colendi, ſolet præcipi. Accendere aliquem lucernam ſabbathis prohibeamus: quoniam nec lumine dij egent, & ne homines quidem delectantur fuligine. Vetemus ſalutationibus matutinis fungi, & forib. aſſidere templorum. humana ambitio iſtis officiis capitur. Deum colit, qui nouit. Vitemus lintea & ſtrigiles Ioui ferre, & ſpeculum tenere Iunoni. Non quęrit miniſtros Deus. Quid ni? ipſe humano generi miniſtrat. Vbique & omnibus præſto eſt. Audiat licet, quemadmodum ſe gerere in ſacrificiis debeat, quàm procul reſilire à moleſtis ſuperſtitionibus: nunquam ſatis profectum erit, niſi qualem debet Deum, mente conceperit, omnia habentem, omnia tribuentem, beneficia gratis dantem. Quæ cauſa eſt diis benefaciendi? natura. Errat, ſi quis putat illos nocere velle. Non poſſunt. nec accipere iniuriam queunt, nec facere. Lædere etenim lædique coniunctum eſt. Summa illa ac pulcherrima omnium natura, quos periculo exemit, nec periculoſos quidem fecit. Primus eſt deorum cultus, deos credere. Deinde, reddere illis maieſtatem ſuam, reddere bonitatem, ſine qua nulla maieſtas eſt: Scire, illos eſſe qui præſident mundo, qui vniuerſa vt ſua temperant, qui humani generis tutelam gerunt, in-

terdum curioſi ſingulorum. Hi nec dant malũ, nec habent. Ceterũ caſtigant quoſdam,& coercent & irrogant pœnas,& aliquando ſpecie mali puniunt. Vis Deos propitiare?bonus eſto. Satis illos coluit, quiſquis imitatus eſt. Ecce, altera quæſtio:quomodo hominibus ſit vtẽdum. Quid agimus?quæ damus præcepta? Vt parcatur ſanguini humano? Quantulũ eſt ei non nocere,cui debeas prodeſſe?Magna ſcilicet laus eſt,ſi homo manſuetus homini eſt. Præcipiemus vt naufrago manũ porrigat,erranti vt viam monſtret, cũ eſuriente panem ſuum diuidat? Quando omnia quæ præſtanda ſunt,ac vitanda,dicam,cùm poſſim breuiter, hãc formulam humani officij tradere? Omne hoc quod vides, quo diuina atque humana concluſa ſunt, vnũ eſt, membra ſumus corporis magni. Natura nos cognatos edidit, cùm ex iiſdem & in eadem gigneret. Hæc nobis amorem indidit mutuum,& ſociabiles fecit. Illa æquum iuſtúmque compoſuit. Ex illius conſtitutione miſerius eſt nocere,quàm lædi. Ex illius imperio paratæ ſunt iuuantis manus. Iſte verſus & in pectore & in ore ſit:

Homo ſum humani nihil à me alienum puto.

Habeamus in commune,quod nati ſumus. Societas noſtra lapidũ fornicationi ſimillima eſt, quæ caſura,niſi inuicem obſtarent, hoc ipſo ſuſtinetur. Poſt deos hominéſque, diſpiciamus quomodo rebus ſit vtendũ. In ſuperuacuũ præcepta iactauimus, niſi illud præceſſerit qualem de quaque re habere debeamus opinionem,de paupertate,de diuitiis,de gloria,de ignominia, de patria,de exilio. Æſtimemus ſingula, fama remota: & quæramus quid ſint, non quid vocetur. Ad virtutes tranſeamus,pręcipiet aliquis,

vt

vt prudentiam magni æſtimemus, vt fortitudinem complectamur: temperantiam amemus: iuſtitiam,ſi fieri poteſt, propius etiam quam ceteras nobis applicemus. Sed nihil agetur ſi ignoramus quid ſit virtus: vna ſit,an plures: ſeparatæ,an annexæ, an qui vnam habet, & ceteras habeat:quomodo inter ſe differant. Non eſt neceſſe fabro de fabrica quærere,quod eius initium,quis vſus ſit, nō magis quàm pantomimo de arte ſaltandi. Omnes iſtæ artes ſe ſciunt: nihil deeſt.Non enim ad totam pertinent vitam. Virtus & aliorum ſcientia eſt,& ſui: diſcendum de ipſa eſt, vt ipſa voluntas diſcatur.Actio recta non erit,niſi recta fuerit voluntas. Ab hac enim eſt actio.Ruſus voluntas non erit recta niſi habitus animi rectus fuerit. Ab hoc enim eſt voluntas.Habitus porro animi non erit in optimo, niſi totius vitæ leges perceperit,& quid de quoque iudicandum ſit, exegerit, niſi res ad verum redegerit. Non contingit tranquillitas niſi immutabile certúmque iudicium adeptis. Ceteri decidunt ſubinde,& reponuntur,& inter omiſſa appetitáq; alternis fluctuantur. Cauſa huius iactationis eſt quod nihil liquet incertiſſimo regimine vtentibus fama. Si vis eadē ſemper velle,vera oportet velis.Ad verū ſine decretis non peruenitur:continent vitam. Bona & mala,honeſta & turpia,iuſta & iniuſta, pia & impia,virtutes vſúſque virtutū, rerū commodarū poſſeſſio,exiſtimatio ac dignitas, valetudo, vires,forma,ſagacitas ſenſuum,hæc omnia æſtimatorem deſiderant,quanti quidque in cenſum deferendū ſit.Falleris enim, & pluris quædā quàm ſunt, putas:adeóq; falleris,vt quæ maxima inter vos habentur, diuitiæ, gratia, potentia, ſeſtertio

nummo æſtimanda ſint. Hoc neſcis, niſi conſtitutionem ipſam, qua iſta inter ſe æſtimantur, inſpexeris. Quemadmodum folia virere per ſe non poſſunt, ramum deſiderant, cui inhæreant, ex quo trahant ſuccum: ſic iſta præcepta ſi ſola ſunt, marcent: infigi volunt. Præterea non intelligunt hi qui decreta tollunt, eo ipſo confirmari illa quo tolluntur. Quid enim dicunt? præceptis ſatis vitam explicari, ſuperflua eſſe decreta ſapiétiæ, id eſt, dogmata. Atqui hoc ipſum quod dicunt, decretum eſt, tam hercule, quàm ſi nũc ego dicerem recedendum eſſe à præceptis, & in hæc ſola ſtudium conferendum: hoc ipſo quo negarem curanda eſſe præcepta, præciperem. Quædam admonitionem philoſophiæ deſiderant, quædam probationem: & quidem multa ita inuoluta ſunt, vix ſumma diligentia ac ſumma ſubtilitate aperiuntur. Si probationes neceſſariæ ſunt, & decreta, quæ veritatem argumentis colligunt. Quædam aperta ſunt, quędam obſcura. Aperta, quæ ſenſu comprehenduntur: obſcura, quæ extra hæc ſunt. Ratio autem non impletur manifeſtis. Maior eius pars pulchriórque, in occultis eſt. Occulta probationem exigunt. probatio non ſine decretis eſt. neceſſaria ergo decreta ſunt. Quæ res communem ſenſum facit, eadem perfectum, certarum rerum perſuaſio, ſine qua omnia in animo natant. Neceſſaria ergo ſunt decreta, quæ dant animis inflexibile iudicium. Denique cum monemus aliquem, vt amicum eodem habeat loco quo ſe, vt ex inimico cogitet poſſe fieri amicum, in illo amorem incitet, in hoc moderetur odium, adiicimus iuſtum & honeſtum. Iuſtum autem honeſtúmque decretorum noſtrorum continet

ratio.

ratio. Ergo hæc neceſſaria eſt, ſine qua nec illa ſunt. Sed vtraque iungamus. Namque & ſine radice inutiles rami ſunt, & ipſæ radices his quæ genuere adiuuantur. Quantum vtilitatis manus habeant, neſcire nulli licet. aperte iuuant. Cor, illud quo manus viuunt, ex quo impetum ſumunt, quo mouentur, latet. Idem dicere de præceptis poſſum, aperta ſunt: decreta vero ſapientiæ in abdito. Sicut ſanctiora ſacrorum tantum initiati ſciunt, ita in philoſophia, arcana illa admiſſis receptiſque in ſacra oſtenduntur. At præcepta, & alia huiuſmodi, profanis quoque nota ſunt. Poſidonius non tantum præceptionem (nihil enim nos hoc verbo vti prohibet) ſed etiam ſuaſionem, & conſolationem, & exhortationem neceſſariam iudicat. His adiicit cauſarum inquiſitionem, quam cur ætiologiam dicere non audeamus, cum Grammatici, cuſtodes Latini ſermonis, ſuo iure ita appellent, non video. Ait vtilem futuram eſſe deſcriptionem cuiuſque virtutis. Hanc Poſidonius ætiologiam vocat: quidam χαρακτηρισμὸν appellant, ſigna cuiuſque virtutis & vitij ac notas reddentem, quibus inter ſe ſimilia diſcriminentur. Hæc res eandem vim habet, quam præcipere. Nam qui præcipit, dicit: Illa facies, ſi voles temperãs eſſe. Qui deſcribit, ait, Temperans eſt, qui facit illa, qui illis abſtinet. Quæris, quid interſit? Alter præcepta virtutis dat, alter exemplar. Deſcriptiones has, &(vt publicanorum vtar verbo) εἰκονισμοὺς, ex vſu eſſe confiteor. Proponamus laudanda: inuenietur imitator. Putas vtile tibi dari argumenta, per quæ intelligas nobilem equum, ne fallaris empturus, ne operam perdas in ignauo. Quanto hoc vtilius eſt, excellentis animi notas noſſe,

quas ex alio in ſe transferre permittitur?

Continuo pecoris generoſi pullus in aruis,
Altius ingreditur, & mollia crura reponit.
Primus inire viam, & fluuios tentare minaces
Audet, & ignoto ſeſe committere ponto.
Nec vanos horret ſtrepitus: illi ardua ceruix,
Argutúmque caput, breuis aluus, obeſáque terga:
Luxuriátque toris animoſum pectus. ---
----- tum ſi qua ſonum procul arma dedere.
Stare loco neſcit, micat auribus, & tremit artus,
Collectúmque premens voluit ſub naribus ignem.

Dũ aliud agit Virgilius noſter, deſcribit virum fortem. Ego certe non aliam imaginem magno viro dederim, ſi mihi Cato exprimendus inter fragores bellorum ciuilium impauidus, & primus inceſſens admotos iam exercitus alpibus, ciuilíque ſe bello ferens obuium, non alium illi aſſignauerim vultum, non alium habitum: altius certe nemo ingredi potuit, quàm qui ſimul contra Cæſarem Pompeiúmque ſe ſuſtulit, & aliis Cæſarianas opes, aliis Pompeianas fouentibus, vtrumq; prouocauit, oſtéditque aliquas eſſe reip. partes. Nam parum eſt in Catone dicere: Nec vanos horret ſtrepitus. Quid ni, cũ veros vicinóſq; non horreat? cum contra decem legiones & Gallica auxilia, & mixta barbarica arma ciuilibus, vocẽ liberá mittat, & Remp. hortetur, ne pro libertate decidat, ſed omnia experiatur, honeſtius in ſeruitutẽ caſura, quàm itura? Quantũ in illo vigoris ac ſpiritus, quantũ in publica trepidatione fiduciæ eſt? Scit ſe vnũ eſſe, de cuius ſtatu non agatur: non quæri, an liber Cato, ſed an inter liberos ſit. Inde periculorum gladiorúmque contemptus. Libet, admirantem inuictam conſtantiam viri, inter publicas ruinas

non labantis, dicere: Luxuriátque toris animoſum pectus. Proderit non tantùm quales eſſe ſoleant boni viri, dicere, formámque eorũ & lineamenta deducere, ſed quales fuerint, narrare, & exponere Catonis illud vltimũ ac fortiſſimũ vulnus, per quod liber amiſit animam: Lælij ſapientiam, & cum ſuo Scipione concordiam: alterius Catonis domi foríſque egregia facta: Tuberonis ligneos lectulos, cũ in publicũ ſternerentur, hædináſq; pro ſtragulis pelles, & ante ipſius Iouis cellam propoſita conuiuiis vaſa fictilia, quid aliud eſt paupertatem in Capitolio cõſecrare? Vt nullũ aliud factũ eius habeam, quo illum Catonibus inſeram, hoc parũ credimus? Cenſura fuit illa, non cœna. O quàm ignorãt homines cupidi gloriæ, quid illa ſit, aut quemadmodum petenda! Illo die populus Romanus multorum ſuppellectilem ſpectauit, vnius miratus eſt. Omnium illorum aurum argentúmq; fractum eſt, & millies conflatum. At omnibus ſæculis Tuberonis fictilia durabunt.

EP. XCVI. TAMEN tu indignaris aliquid, aut quereris: & non intelligis, nihil eſſe in iſtis mali, niſi hoc vnũ, quòd indignaris & quereris? Si me interrogas, nihil puto viro miſerum, niſi aliquid eſſe in rerum natura putet miſerũ. Non feram me, quo die aliquid ferre non potero. Malè valeo? pars fati eſt. Familia decubuit? fœnus offendit, domus crepuit? Damna, vulnera, labores, metus incurrerunt? Solet fieri, hoc parũ eſt, debuit fieri, decernuntur iſta, non accidunt. Si quid credis mihi, intimos affectus meos tibi cum maximè detego: in omnibus quæ aduerſa videntur, & dura, ſic formatus ſum. Non pareo deo, ſed aſſentior: ex animo illum, non

quia neceſſe eſt, ſequor. Nihil vnquam mihi incidet, quod triſtis excipiam, quod malo vultu: nullum tributum inuitus conferam. Omnia autem ad quæ gemimus, quæ expaueſcimus, tributa vitæ ſunt. Horum, mi Lucili, nec ſperaueris immunitatem, nec petieris. Veſicæ te dolor inquietauit. Epulæ fuerunt parum dulces, detrimenta continua: propius accedam, de capite timuiſti. Quid tu neſciebas hæc te optare, cum optares ſenectutē? Omnia iſta in longa vita ſunt, quomodo in longa via & puluis & lutum & plu uia. Sed volebam viuere, carere tamen incommodis omnibus. Tam effeminata vox virum dedecet. Videris quemadmodum hoc votum meum excipias. Ego illud magno animo, non tantum bono facio. Neque dij, neque deæ faciant, vt te fortuna in deliciis habeat. Ipſe te interroga, ſi quis poteſtatem tibi Deus faciat, vtrum velis viuere in macello, an in caſtris. Atqui viuere, mi Lucili, militare eſt. Itaque hi qui iactantur, & per operoſa atque ardua ſurſum atque deorſum exeunt, & expeditiones periculoſiſſimas obeunt, fortes viri ſunt, primoréſque caſtrorum. Iſti quos publica quies, aliis laborantibus molliter habet, Turdilli ſunt, tuti contumeliæ cauſa.

EP. XCVII. ERRAS, mi Lucili, ſi exiſtimas noſtri ſæculi eſſe vitium, luxuriam & negligentiam boni moris, & alia quæ obiicit ſuis quiſque temporibus. Hominum ſunt iſta, non temporum. Nulla ætas vacauit à culpa. Et ſi æſtimare licentiam cuiuſque ſæculi incipias, pudet dicere: Nunquam apertius quàm coram Catone peccatum eſt. Credat aliquis pecuniam eſſe verſatam in eo iudicio, in quo reus erat Clodius,

ob id

ob id adulterium, quod cum Cæſaris vxore in operto commiſerat, violatis religionibus ſacrificij, quod pro populo fieri dicitur, ſic ſubmotis extra conſpectum omnibus viris, vt picturæ quoque maſculorum animalium contegantur. Atqui dati iudicibus nummi ſunt, & quod hac etiamnum pactione turpius eſt, ſtupra inſuper matronarum & adoleſcentulorum nobilium ſalarij loco exacta ſunt. Minus crimine, quàm abſolutione, peccatum eſt. Adulterij reus adulteria diuiſit: nec ante fuit de ſalute ſecurus, quam ſimiles ſui iudices ſuos reddidit. Hæc in eo iudicio facta ſunt, in quo, ſi nihil aliud, Cato teſtimonium dixerat. ipſa ponam verba Ciceronis, quia res fidem excedit. Accerſiuit ad ſe, promiſit, interceſſit, dedit. Iam vero, ô dij boni, rem perditam, etiam noctes certarum mulierum atque adoleſcentulorum nobilium perductiones, nonnullis iudicibus pro mercedis cumulo fuerunt. Non vacat de pretio queri, plus in acceſſionibus fuit. Vis ſeueri illius vxorem? dabo illam. Vis diuitis? huius quoque tibi præſtabo concubitũ. Adulterium vbi feceris, damna. Illa formoſa quam deſideras, veniet: illius tibi noctem promitto, nec differo. Intra comperendinationem fides promiſſi mei ſtabit. Plus eſt diſtribuere adulteria, quàm facere. Illud eſt matribus familiæ denuntiare, hoc illudere. Hi iudices Clodiani à ſenatu petierant præſidium, quod non erat niſi damnaturis neceſſarium: & impetrauerant. Itaque eleganter illis Catulus, abſoluto reo: Quid vos, inquit, præſidium à nobis petebatis? An, ne nummi vobis eriperentur? Inter hos tamen iocos impune tulit ante iudicium adulter, in iudicio leno, qui

damnationem peius effugit, quàm meruit. Quicquam fuiſſe corruptius illis moribus credis, quibus libido non ſacris inhiberi, non iudiciis poterat? quibus in ea ipſa quæſtione quæ extra ordinem ſenatuſconſulto exercebatur, plus quàm quærebatur admiſſum eſt? Quærebatur, an poſt adulterium aliquis poſſet tutus eſſe, apparuit, ſine adulterio tutum eſſe non poſſe. Hoc inter Pompeium & Cæſarem, inter Ciceronem Catonémque commiſſum eſt: Catonem, inquam, illũ quo ſedente negatur populus permiſiſſe ſibi poſtulare Florales iocos nudatum meretricum. Credis ſpectaſſe tunc ſeueriùs homines quàm iudicaſſe? & fient, & facta ſunt iſta? & licentia vrbium, aliquando diſciplina metúque, nunquam ſponte conſidet. Non eſt itaque quod credas, nunc plurimùm libidini permiſſum eſſe, legibus minimum. Longè enim frugalior hæc iuuentus, quàm illa eſt, cùm reus adulteriũ apud iudices negaret, iudices apud reum confiterentur: cùm ſtuprum committeretur rei iudicandæ cauſa: cùm Clodius iiſdem vitiis gratioſus quibus nocens, conciliaturas exerceret in ipſa cauſæ dictione. Credat hoc quiſquam? qui damnabatur vno adulterio, abſolutus eſt multis. Omne tempus Clodios, non omne Catones feret. Ad deteriora faciles ſumus: quia nec dux poteſt, nec comes deeſſe: & res etiam ipſa ſine duce, ſine comite procedit: non pronum iter eſt tantùm ad vitia, ſed præceps. Et quod pleroſque inemendabiles facit, omnium aliarum artium peccata, artificibus pudori ſunt, offenduntque: errantem in vita peccata delectant. Non gaudet nauigio gubernator euerſo, non gaudet ægro medicus elato, non gaudet orator, ſi patroni

cul-

culpa reus cecidit. At cōtra omnibus crimē ſuū voluptati eſt. Lætatur ille adulterio, in quod irritatus eſt ipſa difficultate: lætatur ille circumſcriptione furtoque: nec ante illi culpa, quàm culpæ fortuna diſplicuit. Id praua conſuetudine euenit. Alioqui vt ſcias ſubeſſe animis, etiam in peſſima abductis, boni ſenſum, nec ignorari turpe, ſed negligi, omnes peccata diſſimulant, & quamuis feliciter ceſſerint, fructu illorum vtuntur, ipſa ſubducunt. At bona conſcientia prodire vult, & conſpici. Ipſas nequitia tenebras timet. Eleganter itaque ab Epicuro dictum puto. Poteſt nocenti contingere vt lateat, latendi fides non poteſt. Aut ſi hoc modo melius hunc explicari poſſe iudicas ſenſum. Ideo non prodeſt latere peccantibus, quia latendi etiam ſi facultatem habent, fiduciam non habent. Ita eſt: tuta ſcelera eſſe poſſunt: ſecura non poſſunt. Hoc ego repugnare ſectæ noſtræ. ſi ſic expediatur, non iudico. Quare? quia prima & maxima peccantium eſt pœna, peccaſſe. Nec vllū ſcelus, licet illud fortuna exornet muneribus ſuis, licet tueatur ac vindicet, impunitū eſt: quoniam ſceleris in ſcelere ſupplicium eſt. Sed nihilominus & hæc & illa ſecundæ pœnæ premunt ac ſequūtur, timere ſemper & expaueſcere, & ſecuritati diffidere. Quare ego hoc ſupplicio nequitiam liberem? Quare non ſemper illam in ſuſpenſo relinquam? Illic diſſentiamus cum Epicuro, vbi dicit nihil iuſtū eſſe natura, & crimina vitanda eſſe, quia vitari metus non poſſit. Hic conſentiamus, mala facinora conſcientia flagellari, & plurimum illi tormentorum eſſe, eo quod perpetua illam ſollicitudo vrget ac verberat, quod ſponſoribus ſecuritatis ſuæ non poteſt credere.

Hoc enim ipſum argumentum Epicuri eſt natura nos à ſcelere abhorrere, quod nulli non etiam inter tuta timor eſt. Multos fortuna liberat pœna, metu neminem. Quare? quia infixa nobis eius rei auerſatio eſt, quam natura damnauit. Ideo nunquam fides latendi fit etiam latentibus, quia coarguit illos conſcientia, & ipſos ſibi oſtendit. Proprium autem eſt nocentium trepidare. Male de nobis actum erat, quod multa ſcelera legem & iudicem effugiunt, & ſcripta ſupplicia, niſi illa naturalia & grauia de præſentibus ſoluerent, & in locum pœnitentiæ timor cederet.

EP. XCVIII. NVNQVAM credideris felicem quenquam, ex felicitate ſuſpenſum. fragilibus innititur, qui aduentitio lætus eſt. exibit gaudium quod intrauit. At illud ex ſe ortum fidele firmúmque eſt, & creſcit, & ad extremum vſque proſequitur. Cetera quorum admiratio eſt vulgo, in diem bona ſunt. Quid ergo? non vſui ac voluptati eſſe poſſunt? Quis negat? Sed ita, ſi illa ex nobis pendent, non ex illis nos. Omnia quæ fortuna intuetur, ita fructifera ac iucunda fiunt, ſi quis habens illa, ſe quoque habet, nec in rerum ſuarum poteſtate eſt. Errant enim, mi Lucili, qui aut boni aliquid nobis aut mali iudicant tribuere fortunam. Materiam dat bonorum ac malorum, & initia rerum apud nos in malum bonúmve exiturarum. Valentior enim omni fortuna animus eſt: in vtramque partem ipſe res ſuas ducit, beatæque ac miſeræ vitæ ſibi cauſa eſt. Malus animus omnia in malum vertit. etiam quæ ſpecie optimi venerant. Rectus atque integer corrigit praua fortunæ, & dura atque aſpera, ferendi ſcientia mollit: idémque & ſecun-

& ſecunda gratè excipit modeſtéque, & aduerſa conſtanter atque fortiter. Qui licet prudens ſit, licet exacto faciat cuncta iudicio, licet nihil ſupra vires ſuas tentet: non contingit illi bonum integrum illud, & extra minas fortunæ poſitum, niſi certus aduerſus incerta eſt. Siue alios obſeruare volueris (liberiùs enim inter aliena iudicium eſt) ſiue teipſum fauore ſepoſito: & ſenties hoc & confiteberis, nil ex his optabilibus & caris vtile eſſe, niſi te contra leuitatem caſus, rerúmque caſum ſequentium inſtruxeris: niſi illud frequenter & ſine querela inter ſingula damna dixeris: *Diis aliter viſum eſt.* Immo mehercule, vt carmen fortius ac iuſtius repetam, quo animum tuum magis fulcias, hoc dicito, quotiens aliquid aliter quàm cogitabas euenerit. *Dij melius.* Sic compoſito nihil accidet. Sic autem componetur, ſi quid humanarum rerum varietas poſſit, cogitauerit, antequam ſenſerit: Si & liberos, & coniugem atque patrimonium ſic habuerit, tanquam non vtique ſemper habiturus, & tanquam non futurus ob hoc miſerior, ſi habere deſierit. Calamitoſus eſt animus futuri anxius, & ante miſerias miſer, qui ſollicitus eſt, vt ea quibus delectatur, ad extremum vſque permaneant. Nullo enim tempore conquieſcet, & expectatione futuri, pręſentia, quibus frui poterat, amittet. In æquo eſt autem dolor amiſſæ rei, & timor amittendæ. Nec ideo præcipio tibi negligentiam. Tu vero metuenda declina, & quicquid conſilio proſpici poteſt, proſpice. Quodcunque læſurum eſt, multo antequã accidat, ſpeculare & auerte. In hoc ipſum tibi plurimum conferet fiducia, & ad tolerandum omnino obfirmata mens. Poteſt fortunam cauere, qui

O. j.

poteſt ferre. Certè in tranquillo non tumultuatur. Nil eſt nec miſerius nec ſtultius, quàm ſemper timere. Quæ iſta dementia eſt, malum ſuũ antecedere? Denique, vt breuiter includam quod ſentio, & iſtos ſatageos, ac ſibi moleſtos deſcribam tibi, tam intemperantes in ipſis miſeriis ſunt, quàm ante illàs. Plus dolet quàm neceſſe eſt, qui ante dolet quàm neceſſe ſit. Eadem enim infirmitate dolorem non æſtimat, qua non expectat. Eadem intemperantia fingit ſibi perpetuam felicitatem, fingit ſibi creſcere debere quæcunque contigerunt, non tantùm durare: & oblitus fati quo humana iactantur, ſibi vni fortuitorum conſtantiam ſpondet. Egregiè itaque videtur mihi Metrodorus dixiſſe in ea epiſtola, qua ſororem, amiſſo optimæ indolis filio, alloquitur: Mortale eſt omne mortaliũ bonum, de his loquitur bonis, ad quæ concurritur. Nam illud verum bonum non moritur: certum eſt ſempiternúmque, ſapientia, & virtus; hoc vnum contingit immortale mortalibus. Ceterùm tam improbi ſunt, támque obliti quo eant, quo illos ſinguli dies trudant, vt mirentur aliquid ſe amittere, amiſſuri vno die omnia. Quicquid eſt, cui dominus inſcriberis, apud te eſt, tuum non eſt. Nihil firmum infirmo, nihil fragili æternum & inuictum eſt. Tam neceſſe eſt perire quàm perdere: & hoc ipſum, ſi intelligimus, ſolatium eſt, æquo animo perdere, quod periturũ eſt. Quid ergo aduerſus has amiſſiones auxilij inueniemus? Hoc, vt memoria teneamus amiſſa, nec cùm ipſis fructum excidere patiamur, quem ex illis percepimus. Habere, eripitur: habuiſſe, nunquam. Peringratus eſt, qui cùm amiſerit, pro accepto nihil debet. Rem

nobis eripit caſus , vſum fructúmque apud nos relinquit , quem nos iniquitate deſiderij perdimus.Dic tibi, Ex iſtis quæ terribilia videntur, nihil eſt inuictum. Singula vicere iam multi : ignem Mucius , crucem Regulus , venenum Socrates,exilium Rutilius, mortem ferro adactam Cato.Et nos vincamus aliquid. Rurſus iſta, quæ vt ſpecioſa , & felicia trahunt vulgum, à multis & ſæpe contempta ſunt. Fabricius diuitias imperator reiecit,cenſor notauit: Tubero paupertátem & ſe dignam & Capitolio iudicauit , cùm fictilibus in publica cœna vſus, oſtendit debere his hominem eſſe contentum,quibus dij etiamnum vterentur. Honores repulit pater Sextius, qui ita natus vt remp.deberet capeſſere , latum clauum diuo Iulio dante,non recepit.Intelligebat enim,quod dari poſſet , & eripi poſſe. Nos quoque aliquid ex his faciamus animosè.Simus inter exempla. Quare deficimus ? Quare deſperamus?Quicquid fieri potuit,poteſt. Nos modo purgemus animum , ſequamúrque naturam , à qua aberranti cupiendum timendúmque eſt, & fortuitis ſeruiendum. Licet reuerti in viam, licet in integrum reſtitui. Reſtituamur,vt poſſimus dolores , quocũque modo corpus inuaſerint,perferre,& fortunæ dicere:Cũ viro tibi negotium eſt , quære quem vincas. His ſermonibus,& his ſimilibus,lenitur illa vis vlceris:quam opto mehercules mitigari, & aut ſanari,aut ſtare,& cũ ipſo ſeneſcere.Sed ſecurus de ipſo ſum, de noſtro damno agitur, quibus ſenex egregius eripitur. Nam ipſe vitæ plenus eſt,cui adiici nihil deſiderat ſua cauſa , ſed eorũ , quibus vtilis eſt. Liberaliter facit quod viuit. Alius iam hos cruciatus finiſſet: hic tam turpe putat mortem

fugere,quàm ad mortem confugere.Quid ergo? non ſi ſuadebit, exibit? Quid ni exeat? ſi nemo iam eo vti poterit? ſi nihil aliud quàm dolori operam dabit? Hoc eſt,mi Lucili, philoſophiam in opere diſcere, & ad verum exerceri: videre quid homo prudens animi habeat contra mortem,contra dolorem: cùm illa accedat,hic premat.Quid faciendum ſit, à faciente diſcendum eſt. Adhuc argumentis actum eſt, an poſſit aliquid dolori reſiſtere, an mors magnos quoque animos admota ſubmittere. Quid opus eſt verbis? In rem præſentem eamus: nec mors illum contra dolorem facit fortiorem,nec dolor contra mortem. Contra vtrumque ſibi fidit:nec ſpe mortis patienter dolet,nec tædio doloris libenter moritur.hunc fert,illam expectat.

Ep.xcix. Epistolam quam ſcripſi Marullo,cùm filium paruulum amiſiſſet,& diceretur molliter ferre,miſi tibi.In qua non ſum morem ſolitum ſecutus, nec putaui leniter illum debere tractari, cùm obiurgatione eſſet quàm conſolatione dignior. Afflicto enim,& magnum vulnus malè ferenti, pauliſper cedendum eſt. Exſatiet ſe, aut certè primum impetum effundat.Hi qui ſibi lugere ſumpſerunt, protinus caſtigentur,& diſcant quaſdam etiam lacrimarum ineptias eſſe. Solatia expectas? conuicia accipe. Tam molliter tu fers mortem filij?quid faceres, ſi amicum perdidiſſes? Deceſſit filius incertæ ſpei,paruulus: puſillum temporis periit. Cauſas doloris conquirimus, & de fortuna etiam iniquè queri volumus, quaſi non ſit iuſtas querendi cauſas præbitura. At mehercule ſatis mihi iã videbaris animi habere etiam aduerſus ſolida mala, nedum ad iſtas vmbras malorum,quibus inge-

ingemiſcunt homines moris cauſa. Quod damnorum omnium maximum eſt, ſi amicũ perdidiſſes, dãda opera erat, vt magis gauderes quod habueras, quam mæreres quod amiſeras. Sed plerique non computant, quanta perceperint, quantúmve gauiſi ſint. Hoc habet inter reliqua mala dolor, quod non ſuperuacuus tantùm, ſed ingratus eſt. Ergo quod habuiſti talem amicum, periit opera? Tot annis, tanta coniunctione vitæ, tam familiari ſtudiorum ſocietate, nihil actum eſt? Cum amico effers amicitiam, & quid doles amiſiſſe, ſi habuiſſe non prodeſt? Mihi crede, magna pars ex illis quos amauimus, licet ipſos caſus abſtulerit, apud nos manet. Noſtrum eſt quod præteriit tempus: nec quicquam eſt loco tutiore, quàm quod fuit. Ingrati aduerſus percepta ſpe futuri ſumus: quaſi non quod futurum eſt, ſi modo ſucceſſerit nobis, cito in præterita tranſiturum ſit. Anguſtè fructus rerum determinat, qui tantùm præſentibus lætus eſt. Et futura & præterita delectant: hæc expectatione, illa, memoria, ſed alterum pendet, & non fieri poteſt: alterum non poteſt non fuiſſe. Quis ergo furor eſt, certiſſimo excidere? Acquieſcamus his, quæ iam hauſimus, ſi modo non perforato animo hauriebamus, & tranſmittente quicquid acceperat. Innumerabilia ſunt exẽpla eorũ, qui liberos iuuenes ſine lacrimis extulerint: qui in ſenatum, aut in aliquod publicum officiũ à rogo redierint, & ſtatim aliud egerint: nec immerito. Nam prímum ſuperuacuum eſt dolere, ſi nihil dolendo proficias. Deinde iniquum eſt queri de eo, quod vni accidit, & omnibus reſtat. Deinde deſiderij ſtulta conqueſtio eſt, vbi minimum intereſt inter amiſſum & deſideran-

tem. Eo itaque æquiore animo eſſe debemus, quod quos amiſimus ſequimur. Reſpice celeritatem rapidiſſimi temporis: cogita breuitatem huius ſpatij, per quod citatiſſimi currimus. Obſerua hunc comitatum generis humani, eodem tendentis, minimis interuallis diſtinctum, etiam vbi maxima videntur. Quem putas periiſſe, præmiſſus eſt. Quid autem dementius, quàm cùm idem tibi iter emetiendum ſit, flere eum, qui anteceſſit? Flet aliquis factum, quod non ignorauit futurum: aut ſi mortem in homine non cogitauit, ſibi impoſuit. Flet aliquis factum, quod aiebat non poſſe non fieri. Quiſquis aliquem queritur mortuũ eſſe, queritur hominem fuiſſe. Omnes eadem condicio deuinxit. Cui naſci contigit, mori reſtat. Interuallis diſtinguimur, exitu æquamur. Hoc quod inter primum diem & vltimum iacet, varium & incertum eſt. Si moleſtias æſtimas, etiam puero longum: ſi velocitatem, etiam ſeni anguſtum. Nil non lubricum & fallax, & omni tempeſtate mobilius. Iactantur cuncta, & in contrarium tranſeunt, iubente fortuna: & in tanta volutatione rerum humanarum, nil cuiquam, niſi mors, certum. Tamen de eo queruntur omnes, in quo vno nemo decipitur. Sed puer deceſſit. Nondum dico melius agi cum eo, qui vita defungitur. Ad eum tranſeamus qui conſenuit: quantulo vincit infantem? Propone profundi temporis vaſtitatem, & vniuerſum complectere: deinde hoc, quod ætatem vocamus humanam, compara immenſo: videbis quàm exiguum ſit quod optamus, quod extendimus. Ex hoc quantum lacrimæ, quantum ſollicitudines occupant, quantum mors, antequam veniat optata: quantum valetudo, quan-

quantum timor, quantum teneri aut rudes aut inutiles anni. Dimidium ex hoc edormitur. Adiice labores, luctus, pericula: & intelliges etiam in longiſſima vita, minimum eſſe quod viuitur. Sed quis tibi concedat, non melius ſe habere eum cui cito reuerti licet, cui ante laſſitudinem peractum eſt iter? Vita, nec bonum nec malum eſt: boni ac mali locus eſt. Ita nihil perdidit ille, niſi aleam in damnum certiorem. Potuit euadere modeſtus ac prudẽs. potuit ſub cura tua in meliora formari, ſed (quod iuſtius timetur) potuit fieri pluribus ſimilis. Aſpice illos iuuenes, quos ex nobiliſſimis domibus in arenam luxuria proiecit, aſpice illos, qui ſuam alienámque exercent mutuò impudici: quorum nullus ſine ebrietate, nullus ſine aliquo inſigni flagitio dies exit, plus timeri quàm ſperari potuiſſe manifeſtum erit. Non debes itaque cauſas doloris accerſere, nec leuia incommoda indignando cumulare. Non hortor, vt nitaris & vrgeas. Non tam malè de te iudico, vt tibi aduerſus hæc totam putem virtutem aduocandam. Non eſt dolor iſte, ſed morſus: tu illum dolorem facis. Sine dubio multum philoſophia profecit, ſi puerum nutrici adhuc quàm patri notiorem animo forti deſideras. Quid? nunc ego duritiam ſuadeo, & in funere ipſo erigere vultũ volo, & animum ne contrahi quidem patior? Minimè. inhumanitas eſt iſta, non virtus, funera ſuorũ iiſdem oculis, quibus ipſos videre, nec commoueri ad primam familiaris diuiſionem. Puta autem me vetare. Quædam ſunt ſui iuris. Excidũt etiam retinentib. lachrimæ, & animũ profuſæ leuãt. Quid ergo eſt? Permittamus illis cadere, non imperemus. Fluant

quantum affectus eiecerit, non quantum poſcet imitatio. Nihil verò mœrori adiiciamus, nec illum ad alienum augeamus exemplum. Plus oſtentatio doloris exigit, quàm dolor. Quotus quiſque ſibi triſtis eſt? Clarius, cum audiuntur, gemunt: & taciti quietíque, dum ſecretum eſt, cum aliquos viderint, in fletus nouos excitantur. Tum capiti ſuo manus ingerũt, quod potuerant facere, nullo prohibente, liberius: tunc mortem comprecantur ſibi, tunc lectulo deuoluuntur. Sine ſpectatore ceſſat dolor. Sequitur nos vt in aliis rebus, ita in hac quoque hoc vitium, ad plurium exempla componi, nec quid oporteat, ſed quid ſoleat, aſpicere. A natura diſcedimus: populo nos damus, nullius rei bono auctori, & in hac re, ſicut in omnibus, inconſtantiſſimo. Videt aliquem fortem in luctu ſuo: impium vocat, & efferatum. Videt aliquem collabentem, & corpori affuſum: effeminatum ait, & eneruem. Omnia itaque ad rationem reuocanda ſunt. Stultius verò nihil eſt, quàm famam captare triſtitiæ, & lacrymas approbare: quas iudico ſapienti viro alias permiſſas cadere, alias vi ſua latas. Dicam quid interſit, cũ primum nos nuntius acerbi funeris perculit, cum tenemus corpus è complexu noſtro in ignem tranſiturum, lacrymas naturalis neceſſitas exprimit: & ſpiritus ictu doloris impulſus, quemadmodum totum corpus quatit, ita oculos, quibus adiacentem humorem premit & expellit. Hæ lachrymæ per eliſionem cadunt, nolentibus nobis. Aliæ ſunt, quibus exitũ damus, cùm memoria eorum quos amiſimus, tractatur: & ineſt quiddam dulce triſtitię: cum occurrunt ſermones eorum iucundi, conuerſatio hilaris, officio-

ſa pietas,tunc oculi velut in gaudio relaxantur. His indulgemus,illis vincimur. Non eſt itaque, quod lacrimas propter circumſtantes aſſidentéſque aut contineas, aut exprimas, nec ceſſant, nec fluunt vnquam tam turpiter,quàm finguntur. Eant ſua ſponte. Ire autem poſſunt placidis atque compoſitis. Sæpe ſalua ſapientis auctoritate fluxerunt,tanto temperamento,vt illis nec humanitas,nec dignitas deeſſet. Licet, inquam, naturæ obſequi , grauitate ſeruata. Vidi ego in funere ſuorum verendos,in quorum ore amor eminebat, remota omni lugentium ſcæna. Nihil erat, niſi quod veris dabatur affectibus. Eſt aliquis & dolendi decor,hic ſapienti ſeruandus eſt:& quemadmodum in ceteris rebus, ita & in lacrimis aliquid ſat eſt. Imprudentium vt gaudia,ſic dolores exundauere. Æquo animo excipe neceſſaria.Quid incredibile, quid nouum euenit?Quàm multis cum maxime funus locatur? quàm multis vitalia eruuntur?quàm multi poſt luctum tuum lugent?Quotiens cogitaueris puerũ fuiſſe,cogita & hominem,cui nihil certi promittatur,quem fortuna non vtique perducit ad ſenectutem,vnde viſum eſt, dimittit.Ceterũ de illo frequenter loquere,& memoriam eius quãtum potes,celebra:quæ ad te ſæpius reuertetur, ſi erit ſine acerbitate ventura. Nemo enim libẽter triſti conuerſatur , nedum triſtitiæ. Si quos ſermones eius, ſi quos quamuis paruuli iocos cũ voluptate audieras,ſæpius repete:potuiſſe illum implere ſpes tuas,quas paterna mente conceperas,audacter affirma.Obliuiſci quidem ſuorum, ac memoriam cum corporibus efferre , & effuſiſſime flere , meminiſſe parciſſime, inhumani animi eſt. Sic aues, ſic feræ fetus ſuos diligunt,

quarum concitatus eſt amor, & penè rabidus, ſed cùm amiſſis totus extinguitur. Hoc prudentem virum non decet: Meminiſſe perſeueret, lugere deſinat. Illud nullo modo probo, quod ait Metrodorus, eſſe aliquam cognatam triſtitiæ voluptatem, hanc ipſam captandam in eiuſmodi tempore. Ipſa Metrodori verba ſubſcripſi. De quibus non dubito, quid ſis ſenſurus. Quid enim turpius, quàm captare in ipſo luctu voluptatem, immo per luctum & inter lachrimas quoque quod iuuet quærere? Hi ſunt qui nobis obiiciunt nimium rigorem, & infamant præcepta noſtra duritia, quod dicamus dolorem in animũ aut admittendum non eſſe, aut cito expellendum. Vtrũ tandem eſt aut incredibilius, aut inhumanius, non ſentire amiſſo amico dolorem, an voluptatem in ipſo dolore aucupari? Nos quod præcepimus, honeſtũ eſt. Cùm aliquid lacrimarũ affectus effuderit, &, vt ita dicam, deſpumauerit, non eſſe tradendũ animũ dolori. Quid tu dicis? miſcendam ipſi dolori voluptatem. Sic conſolamur cruſtulo pueros, ſic infantiũ fletum infuſo lacte compeſcimus. Ne illo quidem tempore quo filius ardet, aut amicus exſpirat, ceſſare pateris voluptatem, ſed ipſum vis titillare mœrorem. Vtrũ honeſtius dolor animo ſubmouetur, an voluptas ad dolorem quoque admittitur? admittitur, dico? captatur, & quidem ex ipſo. Eſt aliqua, inquit, voluptas cognata triſtitiæ. Illud nobis licet dicere: vobis quidem non licet: Vnũ bonum noſtis voluptatem, vnũ malum dolorem. Quæ poteſt inter bonũ & malum eſſe cognatio? Sed puta eſſe. Nunc potiſſimùm eruitur: & ipſum dolorem ſcrutamur an aliquid habeat iucundum circa ſe

&

& voluptariũ. Quædam remedia aliis partibus corporis ſalutaria, velut fœda & indecora, adhibere aliis nequeunt: & quod alibi prodeſſet ſine damno verecundiæ, id fit inhoneſtũ loco vulneris. Non te pudet luctũ voluptate ſanare? Seuerius iſta plaga ſananda eſt. Illud potiùs admone, nullum mali ſenſum ad eum qui perit, peruenire. Nam ſi peruenit, non periit. Nulla, inquàm, eũ res lædit, qui nullus eſt. Viuit, ſi læditur. Vtrũ putas illi malè eſſe, quod nullus eſt, an quod eſt adhuc aliquis? Atqui nec ex eo poteſt ei tormentũ eſſe, quod non eſt: quis enim nullius ſenſus eſt? nec ex eo, quod eſt. Effugit enim maximum mortis incommodum non eſſe. Illud quoque dicamus ei qui deflet ac deſiderat in ætate prima raptum: Omnes quantum ad breuitatem æui, ſi vniuerſo compares, & iuuenes & ſenes in æquo ſumus. Minus enim ad nos ex omni ætate venit, quàm quod minimum eſſe quis dixerit: quoniam quidem minimum aliqua pars eſt. Hoc quod viuimus, proximum nihilo eſt: & tamen ob dementiam noſtrã latè diſponitur. Hæc tibi ſcripſi, non tanquam expectaturus eſſes remedium à me tam ſerum. liquet enim mihi te locutum tecum, quicquid lecturus es: ſed vt caſtigarem illam exiguam moram, qua à te receſſiſti & in reliquum exhortarer, contra fortunam tolleres animos, & omnia eius tela, non tanquam poſſent venire, ſed tanquam vtique eſſent ventura, proſpiceres.

Ep. C. Fabiani Papirij libros, qui inſcribũtur Ciuiliũ, legiſſe te cupidiſſimè ſcribis, ſed nõ reſpondiſſe expectationi tuæ. Deinde, oblitus de philoſopho agi, compoſitionem eius accuſas. Puta eſſe quod dicis: & effundi verba, non

fingi.Primum habet iſta res ſuam gratiam:& eſt decor proprius orationis leniter lapſæ. Multum enim intereſſe exiſtimo, vtrum exciderit, an fluxerit. Nunc in hoc quoque quod dicturus ſum, ingens differentia eſt. Fabianus mihi non effundere videtur orationem,ſed fundere,adeò larga eſt, & ſine perturbatione, non ſine curſu tamen, veniens. illud planè fatetur & præfert, non eſſe ſe tractatam,nec diu tortam,ſed ita,vt eius eſſe credamus. Mores ille,non verba compoſuit:& animis ſcripſit iſta,non auribus. Præterea ipſo dicente non vacaſſet tibi partes intueri: adeo te ſumma rapuiſſet, & ferè quæ impetu placent,minus præſtant ad manum relata. Sed illud quoque multum eſt, primo aſpectu oculos occupaſſe, etiam ſi contemplatio diligens inuentura eſt,quod arguat. Si me interrogas, maior ille eſt qui iudicium abſtulit, quàm qui meruit.Et ſcio hunc tutiorem eſſe: ſcio audacius ſibi de futuro promittere.Oratio ſollicita philoſophum non decet. Vbi tandem erit fortis & conſtans, vbi periculum ſui faciet, qui timet verba? Fabianus non erat negligens in oratione,ſed ſecurus. Itaque nihil inuenies ſordidum.Electa verba ſunt,non captata nec huius ſæculi more contra naturam ſuam poſita & inuerſa, ſplendida tamen: quamuis ſumantur è medio: ſenſus honeſtos & magnificos habent, non coactos in ſententiam,ſed altius ductos.Videbimus, quid parum reciſum ſit, quid parum ſtructum,quid non huius recentis polituræ. Cū circumſpexeris omnia, nullas videbis anguſtias inaneis.Deſit ſanè varietas marmorū: & conciſura aquarum cubiculis interfluentium, & pauperis cella,& quicquid aliud luxuria, non con-

ten-

tenta decore ſimplici, miſcet. Quod dici ſolet, domus recta eſt. Adiice nunc,quod de compoſitione non conſtat. Quidam illam volunt eſſe ex horrido comptam : quidam vſque eo aſpera gaudent , vt etiam quæ mollius caſus explicuit, ex induſtria diſſipent , & clauſulas abrumpant, ne ad expectatum reſpondeant. Lege Ciceronem.Compoſitio eius vna eſt:pedem ſeruat,curata,lenta,& ſine infamia mollis.At contra,Pollionis Aſinij ſalebroſa & exiliens , & vbi minimè expectes,relictura. Denique apud Ciceronem omnia deſinunt: apud Pollionem cadunt: exceptis pauciſſimis, quæ ad certum modum,& ad vnum exemplar aſtricta ſunt. Humilia præterea tibi videri dicis omnia , & parum erecta: quo vitio carere eum iudico. Non ſunt humilia illa,ſed placida. Sunt enim tenore quieto compoſitóque formata,nec depreſſa, ſed plana. Deeſt illis oratorius vigor , ſtimulíque quos quæris,& ſubiti ictus ſententiarum. Sed totũ corpus vide.quamuis non ſit comptum, honeſtum eſt. Non habet oratio eius dignitatem. Affer quem Fabiano poſſis præponere.Dic Ciceronem,cuius libri ad philoſophiã pertinentes, penè totidem ſunt,quot Fabiani.Cedam:ſed non ſtatim puſillum eſt,ſi quid maximo minus eſt.Dic Aſinium Pollionem.Cedam:ſed vt reſpondeam:In re tãta eminere eſt,& poſt duos eſſe.Nomina adhuc Liuium.Scripſit enim & dialogos,quos non magis philoſophiæ annumerare poſſis,quàm hiſtoriæ:& ex profeſſo philoſophiam continentes libros.Huic quoque dabo locũ. Vide tamen,quã multos antecedat,qui à tribus vincitur,& tribus eloquentiſſimis. Sed non præſtat omnia.Nõ eſt fortis oratio eius,quamuis elata ſit:non eſt vio-

lenta, nec torrens, quamuis effuſa ſit, non eſt perſpicua,ſed pura. Deſideras,inquis,contra vitia aliquid aſperè dici,contra pericula animoſè, contra fortunam ſuperbè, contra ambitionem contumelioſè. Volo luxuriam obiurgari,libidinem traduci,impotentiam frangi.Sit aliquid oratorie,acre,tragice,grande, comice,exile. Vis illũ aſſidere puſillæ rei,verbis? Ille rerũ ſe magnitudini addixit:eloquentiam,velut vmbram, non hoc agens, trahit. Non erũt ſine dubio ſingula circumſecta, nec in ſe collecta, nec omne verbũ excitabit ac punget.Fateor,exibũt multa, nec ferient,& interdum otioſa præterlabetur oratio:ſed multũ erit in omnibus locis, & ingens ſine tædio ſpatium. Denique illud præſtabit,vt liqueat tibi,illũ ſenſiſſe, quæ ſcripſit. Intelliges actum hoc,vt tu ſcires quid illi placeret, non vt ille placeret tibi.Ad profectum omnia tendunt & ad bonam mentem. Non quæritur plauſus. Talia eſſe ſcripta eius non dubito, etiam ſi magis reminiſcor quàm teneo: hæretque mihi color eorum,non ex recenti conuerſatione familiariter,ſed ſummatim, vt ſolet,ex vetere notitia.Cùm audirem certè illum,talia mihi videbãtur,non ſolida,ſed plena,quæ adoleſcentem indolis bonæ attollerent, & ad imitationem ſui vocarent,ſine deſperatione vincendi. Quæ mihi adhortatio videtur efficaciſſima. Deterret enim,qui imitandi cupiditatem modo fecit, ſpẽ abſtulit. Ceterum verbis abundabat, ſine commendatione partium ſingularum,in vniuerſum magnificus.

EP. CI. OMNIS dies,omnis hora,quam nihil ſimus oſtendit,& aliquo argumento recenti admonet fragilitatis oblitos,cùm æterna meditan-

tes

tes reſpicere cogit ad mortem. Quid ſibi iſtud principium velit,quæris.Senecionē Cornelium, equitem Romanum ſplendidum & officioſum, noueras, ex tenui principio ſe ipſe promouerat,& iam illi decliuis erat curſus ad cetera. Faciliùs enim creſcit dignitas,quàm incipit. Pecunia quoque circa paupertatem plurimam moram habet,dum ex illa ereptat.Hic etiam Senecio diuitiis imminebat, ad quas illum duæ res ducebant efficaciſſimæ, & quærendi, & cuſtodiendi ſcientia, quarum vel altera locupletem facere potuiſſet. Hic homo ſummæ frugalitatis non minus patrimonij quàm corporis diligens, cùm me ex conſuetudine mane vidiſſet, cùm per totum diem amico grauiter affecto, & ſine ſpe iacenti, vſque in noctem aſſediſſet,cùm hilaris cœnaſſet, genere valetudinis præcipiti abreptus, angina, vix compreſſum arctatis faucibus ſpiritum traxit in lucem. Intra pauciſſimas ergo horas, poſtquam omnibus erat ſani ac valentis officiis functus,deceſſit. Ille qui & mari & terra pecuniam agitabat, qui ad publica quoque, nullum relinquens inexpertum genus quæſtus, acceſſerat, in ipſo actu bene cedentium rerum, in ipſo procurrentis pecuniæ impetu,raptus eſt.

Inſere nunc Melibœe pyros,pone ordine vites.

quàm ſtultum eſt ætatem diſponere! ne craſtino quidem dominamur. O quāta dementia eſt ſpes longas inchoantium!Emam,ædificabo,credam,exigam honores geram, tum demum laſſam & plenam ſenectutem in otium referam. Omnia, mihi crede, etiam felicibus dubia ſunt. Nihil ſibi quiſquam de futuro debet promittere. Id quoque quod tenetur, per manus exit:

& ipſam quam premimus oram, caſus incidit. Voluitur tempus rata quidem lege, ſed per obſcurum. Quid autem ad me, an naturæ certũ ſit, quod mihi incertum eſt? Nauigationes longas, & pererratis litoribus alienis, ſeros in patriã reditus proponimus, militiam, & caſtrenſium laborum tarda manũ pretia, procurationes, officiorúmque per officia proceſſus: cùm interim ad latus mors eſt: quę quoniam nunquam cogitatur, niſi aliena, nobis ſubinde ingeruntur mortalitatis exempla, non diutius, quàm dum miramur, hæſura. Quid autem eſt ſtultius, quàm mirari id vllo die factum, quod omni poteſt fieri? Stat quidem terminus nobis, vbi illum inexorabilis fatorũ neceſſitas fixit: ſed nemo ſcit noſtrûm, quàm prope verſetur. Sic itaque formemus animũ, tanquam ad extremum ventum ſit. Nihil differamus. Quotidie cum vita paria faciamus. Maximum vitæ vitium eſt, quod imperfecta ſemper eſt, quod etiam aliquid ex illa differtur. Qui quotidie vitæ ſuæ ſummam manum impoſuit, non indiget tempore. Ex hac autẽ indigentia timor naſcitur, & cupiditas futuri exedens animũ. Nihil eſt miſerius dubitatione venientium, quorſum euadant. Quantum ſit illud quod reſtat, aut quale: collecta mens inexplicabili formidine agitatur. Quomodo effugiemus hanc volutationẽ? Vno, ſi vita noſtra nõ prominebit, ſi in ſe colligetur. Ille enim ex futuro ſuſpenditur, cui irritũ eſt præſens. Vbi vero, quicquid mihi debui, redditũ eſt, vbi ſtabilita mens ſcit, nihil intereſſe inter diem & ſæculũ, quicquid deinceps dierũ rerúmque venturum eſt, ex alto proſpicit, & cũ multo riſu seriem temporum cogitat. Quid enim varietas mobilitaſq;

ca-

caſuum perturbabit, ſi certus ſis aduerſus incerta? Ideo, mi Lucili, propera viuere: & ſingulos dies, ſingulas vitas puta. Qui hoc modo ſe aptabit, cui vita ſua quotidie fuit tota, ſecurus eſt. In ſpe viuentibus, proximum quodque tempus elabitur, ſubítque auiditas, & miſerrimum atque miſerrima omnia efficiens, metus mortis. Inde illud Mæcenatis turpiſſimum votum: quo & debilitatem non recuſat, & deformitatem, & nouiſſime acutam crucem, dummodo inter hæc mala ſpiritus prorogetur.

Debilem facito manu,
Debilem pede, coxa:
Tuber adſtrue gibberum,
Lubricos quate dentes.
Vita dum ſupereſt, bene eſt.
Hanc mihi vel acutam.
Si das ſuſtineo crucem.

Quod miſerrimum erat, ſi incidiſſet, optatur, & tanquam vita petitur, ſupplicij mora. Contemptiſſimum putarem, ſi viuere vellet vſque ad crucem. Tu vero, inquit, me debilites licet, dum ſpiritus in corpore fracto & inutili maneat: depraues licet, dum monſtroſo & diſtorto, temporis aliquid accedat: ſuffigas licet, & acutam ſenſuro crucem ſubdas. eſt tanti, vulnus ſuum premere, & patibulo pendere deſtrictum, dum differat id quod eſt in malis optimum, ſupplicij finem. eſt tanti, habere animam, vt agam. Quid huic optes, niſi deos faciles? quid ſibi vult iſta carminis effeminati turpitudo? quid timoris dementiſſimi pactio? quid tam fœda vitæ mendicatio? Huic putas vnquam recitaſſe Virgilium,

Vſque adeóne mori miſerum eſt?

Optat vltima malorũ: & quæ pati grauiſſimum

eſt,extendi ac ſuſtinêri cupit, qua mercede?ſcilicet vitæ longioris. Quid autẽ huius viuere eſt? Diu mori.Inuenitur aliquis,qui malit inter ſupplicia tabeſcere,& perire membratim, & totiês per ſtillicidia amittere animam, quàm ſemel exhalare? Inuenitur qui velit adactus ad illud infelix lignũ,iam debilis,iam prauus,& in fœdũ ſcapularũ ac pectoris tuber eliſus,cui multæ moriendi cauſæ etiam citra crucem fuerant,trahere animam tot tormenta tracturam? Nega nũc magnũ beneficium eſſe naturæ, quod neceſſe eſt mori.Multi peiora paciſci adhuc parati ſunt: etiam amicũ prodere, vt diutius viuant,& liberos ad ſtuprũ manu ſua tradere,vt contingat lucem videre,tot conſciam ſcelerum. Excutienda vitæ cupido eſt: diſcendúmque nihil intereſſe quando patiaris,quod quandoque patiendũ eſt: quàm bene viuas referre, non quamdiu: ſæpe autem in hoc eſſe bene,ne diu.

EP. CII. QVOMODO moleſtus eſt iucundũ ſomnium vîdenti qui excitat: aufert enim voluptatem, etiam ſi falſam, effectum tamen veri habentem: ſic epiſtola tua mihi fecit iniuriam, reuocauit enim me cogitationi aptæ traditũ, & iturum, ſi licuiſſet vlterius. Iuuabat de æternitate animarum quærere, immo mehercule credere. Credebam enim facilè opinionibus magnorum virorũ, rem gratiſſimam promittentium magis quàm probantium.Dabam me ſpei tantæ. Iam enim faſtidio mihi,iam reliquias ætatis infractæ contemnebam, in immenſum illud tempus, & in poſſeſſionem omnis æui tranſiturus, cùm ſubito experrectus ſum, epiſtola tua accepta,& tam bellũ ſomniũ perdidi, quod repetam,ſi te dimiſero,& redimam. Negas me epiſto-

epiſtola prima totam quæſtionem explicuiſſe, in qua probare conabar id, quod noſtris placet, claritatem quæ poſt mortem contingit, bonum eſſe. Id enim me non ſoluiſſe, quod opponitur nobis. Nullum, inquiunt, bonum ex diſtantibus. Hoc autem ex diſtantibus conſtat. Quod interrogas, mi Lucili, eiuſdem quæſtionis eſt, loci alterius: & ideo non hoc tantùm, ſed alia quoque eodem pertinentia diſtuleram. Quædam enim, vt ſcis, moralibus rationalia immixta ſunt. Itaque illam partem rectà ad mores pertinentem tractaui. Nunquid ſtultum ſit ac ſuperuacuũ, vltra extremum diem curas tranſmittere. An cadant bona noſtra nobiſcum, nihilque ſit eius qui nullus eſt. An ex eo quodcunque erit, ſenſuri ſimus aliquid fructus, antequam percipi poſſit. Hæc autem omnia ad mores ſpectant. Itaque ſuo loco poſita ſunt. At quæ à dialecticis contra hãc opinionem dicũtur, ſegreganda fuerunt: & ideo ſepoſita ſunt. Nunc quia omnia exigis, omnia quæ dicunt, perſequar, deinde ſingulis occurram, niſi aliquid prædixero, intelligi non poterunt quæ refellentur. Quid eſt quod prædicere velim? Quædam continua eſſe corpora, vt hominem: quædam compoſita, vt nauem, domum, omnia denique quorũ diuerſæ partes iunctura in vnũ ſunt coactæ: quædam ex diſtantibus, quorũ adhuc membra ſeparata ſunt; tanquam exercitus, populus, ſenatus. Illi enim per quos iſta corpora efficiuntur, iure aut officio cohærent, natura diducti & ſinguli ſunt. Quid eſt, quod etiam nunc prædicere velim? Nullũ bonũ putamus eſſe, quod ex diſtantibus conſtat. Vno enim ſpiritu vnũ bonũ, contineri ac regi debet, vnũ eſſe vnius boni

principale. Hoc ſi quando deſideraueris, per ſe probatur. Interim ponendum fuit, quo noſtra tela nitatur. Dicitis, inquit, nullum bonum ex diſtantibus eſſe. Claritas autem iſta, bonorum virorum opinio eſt. Nam quomodo fama non eſt vnius ſermo, nec infamia vnius mala exiſtimatio: ſic nec claritas, vni bono placuiſſe. Conſentire in hoc plures inſignes & præſtantes viri debent, vt claritas ſit. Hæc autem ex iudiciis plurium efficitur, id eſt, diſtantium: ergo non eſt bonum. Claritas, inquit, laus eſt, à bonis bono reddita: laus, oratio: oratio vox eſt aliquid ſignificans. Vox autem, licet virorum ſit bonorum, bonum non eſt. Neque enim quicquid vir bonus facit, bonum eſt. Nam & plaudit, & ſibilat: ſed nec plauſum quiſquam, nec ſibilum, licet omnia eius admiretur & laudet, bonum dicit, non magis quam ſternutamentum aut tuſſim. Ergo claritas bonum non eſt. Ad ſummam, dicite nobis, vtrum laudantis, an laudati bonum ſit? Si laudantis bonum eſſe dicitis, tam ridiculam rem facitis, quam ſi affirmetis meum eſſe, quod alius bene valeat. Sed laudare dignos, honeſta actio eſt: ita laudantis bonum eſt, cuius actio eſt, non noſtrum qui laudamur. Atqui hoc quærebatur. Reſpondebo nunc ſingulis curſim. Primum, an ſit aliquid ex diſtantibus bonum, etiam nunc quæritur, & pars vtraque ſententias habet. Deinde claritas non deſiderat multa ſuffragia: poteſt & vnius boni viri iudicio eſſe contenta. Nam omnes bonos bonus vnus iudicat. Quid ergo, inquit, & fama erit vnius hominis exiſtimatio, & infamia vnius malignus ſermo? Gloriam quoque, inquit, latius fuſam intelligo. Conſenſum enim multorum exigit. Diuer-

ſa

ſa horum condicio eſt,& illius. Quare? Quia ſi de me bene vir bonus ſentit, eodem loco ſum, quo,ſi omnes boni idem ſentirēt. Omnes enim ſi me cognouerint,idē ſentirent. Par illis idémque iudicium eſt:æque vero ſentitur ab his,qui diffidere non poſſunt.Ita pro eo eſt,ac ſi omnes idem ſentiant: quia aliud ſentire non poſſunt. Ad gloriam & famam non eſt ſatis vnius opinio. Illic idem poteſt vnius ſententia, quod omnium:quia omnium ſi rogentur,vna erit. Hic diuerſa diſſimilium iudicia ſunt, diſſimiles affectus. Dubia omnia inuenias, leuia, ſuſpecta. Putas tu poſſe ſententiam vnam omnium eſſe? Non eſt vnius vna. Illis placet verum. Veritatis vna vis,vna facies eſt. Apud hos falſa ſunt,quibus aſſentiuntur. Nunquam autem falſis conſtantia eſt. Variantur & diſſident. Sed laus,inquit, nihil aliud quàm vox eſt. Vox autem bonum non eſt. Cum dicant claritatem laudem eſſe bonorum, à bonis redditam, iam non ad vocem referunt,ſed ad ſententiam. Licet enim vir bonus taceat, ſed aliquem iudicet dignum laude,laudatus eſt.Præterea aliud eſt laus,aliud laudatio.Hæc & vocem exigit.Itaque nemo dicit laudem funebrem, ſed laudationem; cuius officium oratione conſtat. Cum dicimus aliquem laude dignum, non verba illi benigna hominum, ſed iudicia promittimus. Ergo laus etiam taciti eſt bene ſentientis, ac bonum virum apud ſe laudantis. Deinde, vt dixi,ad animum refertur laus, non ad verba, quæ conceptam laudem egerunt, & in notitiam plurium emittunt. Laudat, qui laudandum eſſe iudicat. Cum Tragicus ille apud nos ait,Magnificum eſſe laudari à laudato viro: laude digno, ait. Et

cùm æquè antiquius poeta ait, Laus alit artes: non laudationem dicit, quæ corrumpit artes. Nihil enim ęquè & eloquentiam,& omne aliud ſtudium auribus deditum vitiauit, quàm popularis aſſenſio. Fama vtique vocem deſiderat, claritas non. poteſt enim citra vocem contingere,contenta iudicio:plena eſt,non tantùm inter tacenteis,ſed etiam inter reclamanteis.Quid interſit inter claritatem & gloriam,dicam.Gloria multorum iudiciis conſtat, claritas bonorũ. Cuius,inquit,bonum eſt claritas, id eſt,laus bono à bonis reddita, vtrum laudati an laudantis? Vtriuſque:meum qui laudor,quia natura me amantem omnium genuit, & benefeciſſe gaudeo, & gratos me inueniſſe virtutum interpretes lætor. Hoc plurium bonum eſt, quod grati ſunt,ſed & meum. Ita enim animo compoſitus ſum,vt aliorum bonum,meum iudicem:vtique eorum quibus ipſe ſum boni cauſa.Eſt illud laudantium bonum.Virtute enim geritur. Omnis autem virtutis actio bonum eſt. Hoc contingere illis non potuiſſet,niſi ego talis eſſem.Itaque vtriuſque bonum eſt, merito laudari: tam mehercule, quàm bene iudicaſſe, iudicantis bonũ eſt & eius ſecundùm quem iudicatũ eſt. Nunquid dubitas, quin iuſtitia & habentis bonum ſit,& eius cui debitum ſoluit?Merentem laudare,iuſtitia eſt:igitur vtriuſque bonum eſt. Cauillatoribus iſtis abundè reſpondimus. Sed non debuit hoc nobis eſſe propoſitum, argutias ſerere, & philoſophiam in has anguſtias ex ſua maieſtate detrahere.Quanto ſatius eſt,ire aperta via & recta, quam ſibiipſi flexus diſponere, quos cum magna moleſtia debeas relegere?Neque enim quicquam aliud iſtæ diſputationes

ſunt,

ſunt, quàm inter ſe peritè captantium luſus. Dic potiùs, quàm naturale ſit, in immenſum mentem ſuam extendere. Magna & generoſa res eſt humanus animus: nullos ſibi poni niſi communes & cum Deo terminos patitur. Primum humilem non accipit patriam, Epheſum aut Alexandriam, aut ſi quod eſt etiamnum frequentius incolis, latius tectis ſolū. Illi patria eſt quodcunque ſupernè vniuerſa circuitu ſuo cingit. Hoc omne conuexum, intra quod iacent maria cum terris, intra quod aer humanis diuina ſecernens etiam coniungit, intra quod diſpoſita tot numina in actus ſuos excubant. Deinde arctam ætatem ſibi dari non ſinit. Omnes, inquit, anni mei ſunt. Nullum ſæculum magnis ingeniis cluſum eſt, nullum non cogitationi peruiū tempus. Cùm venerit dies ille qui mixtum hoc diuini humaníque ſecernat, corpus hoc, vbi inueni, relinquam: ipſe me Diis reddam: nec nunc ſine illis ſum, ſed graui terrenóque detineor. Per has mortalis æui moras, illi meliori vitæ longioríque præluditur. Quemadmodum nouem menſibus nos tenet maternus vterus, & præparat non ſibi, ſed illi loco in quem videmur emitti, iam idonei ſpiritum trahere, & in aperto durare: ſic per hoc ſpacium, quod ab infantia patet in ſenectutem, in alium naturæ ſumimur partum. Alia origo nos expe[illegible]ius rerum ſtatus. Nondum cælum niſi ex interuallo pati poſſumus. Proinde intrepidus horam illam decretoriam proſpice. Non eſt animo ſuprema, ſed corpori. Quicquid circa te iacet rerum, tanquam hoſpitalis loci ſarcinas ſpecta. Tranſeundum eſt. Excutit redeuntem natura, ſicut intrantem. Non licet plus efferre, quàm intuleris.

Inmo etiam ex eo quod in vitam attuliſti, pars magna ponenda eſt. Detrahetur tibi hæc circumiecta, nouiſſimum velamentum tui, cutis: detrahetur caro & ſuffuſus ſanguis, diſcurrénſque per totum: detrahentur oſſa neruíque, firmamenta fluidorum ac labentium. Dies iſte, quem tanquam extremum reformidas, æterni natalis eſt. Depone onus. Quid cunctaris, tanquam non prius quoque relicto, in quo latebas corpore, exieris? Hæres & reluctaris. tum quoque magno niſu matris expulſus es. Gemis, ploras: & hoc ipſum flere, naſcentis eſt. Sed tunc debebat ignoſci. rudis & imperitus omnium veneras: ex maternorum viſcerum calido mollíque fomento emiſſum, afflauit aura liberior. Deinde offendit duræ manus tactus, tenérque adhuc, & nullius rei gnarus obſtupuiſti inter ignota. Nunc tibi non eſt nouum ſeparari ab eo cuius ante pars fueris: æquo animo membra iam ſuperuacua dimitte, & iſtud corpus inhabitatum diu, pone. Scindetur, obruetur, abolebitur. Quid contriſtaris? Ita ſolet fieri. Pereunt ſemper velamenta naſcentium. Quid iſta ſic diligis, quaſi tua? Iſtis opertus es. Veniet qui te reuelet dies, & ex contubernio fœdi atque olidi ventris educat. Hinc nunc quoque tu quantum potes, ſubuola: ab aliis, niſi quæ etiam neceſſariis cohærebunt, alienus. Iam hinc, altius aliquid ſublimiúſque meditare. Aliquando naturæ tibi arcana retegentur, diſcutietur iſta caligo, & lux vndique clara percutiet. Imaginare tecum, quantus ille ſit fulgor, tot ſideribus inter ſe lumen miſcentibus. Nulla ſerenum vmbra turbabit: æqualiter ſplendebit omne cæli latus. Dies & nox, aëris infimi vices ſunt. Tunc in tenebris

nebris vixiſſe dices, cum totam lucem totus aſpexeris, quam nunc per anguſtiſſimas oculorum vias obſcure intueris, & tamen admiraris tam procul. Quid tibi videbitur diuina lux, cum illam ſuo loco videris? Hæc cogitatio nihil ſordidum animo ſubſidere ſinit, nihil humile, nihil crudele. Deos omnium rerum eſſe teſtes ait. Illis nos approbari, illis in futurum parari iubet, & æternitatem proponere: quam qui mente concepit, nullos horret exercitus, non terretur tuba, nullis ad timorem minis agitur. Quid ni non timeat, qui mori ſperat: ſi is quoque qui tandiu animum iudicat manere, quandiu retinetur corporis vinculo; ſolutum, totum ſpargi, id agit, vt etiam poſt mortem vtilis eſſe poſſit? Quamuis enim ipſe ereptus ſit oculis, tamen

Multa viri virtus animo, multúſque recurſat
Gentis honos.

Cogita, quantum nobis exempla bona proſint. ſcies magnorum virorum, non minus præſentia, eſſe vtilem memoriam.

Ep. CIII. Qvid iſta circumſpicis, quæ tibi poſſunt fortaſſe euenire, ſed poſſunt & non euenire? incendium dico, ruinam, aliáque, quæ nobis incidunt, non inſidiantur. Illa potius vide, illa deuita, quæ nos obſeruant, quæ captant. rari ſunt caſus, etiam ſi graues, naufragium facere, vehiculo euerti. Ab homine homini quotidianum periculum. Aduerſus hoc te expedi, hoc intentis oculis intuere. Nullum enim malum frequentius, nullum pertinacius, nullum blandius. Tempeſtas minatur, antequam ſurgat. Crepant ædificia, antequam corruant: prænuntiat fumus incendium. Subita eſt ex homine pernicies: & eo diligentius tegitur, quo propius acce-

dit.Erras, ſi iſtorum tibi qui occurrunt vultibus credis: hominum effigies habent, animos ferarum : niſi quod illarum pernicioſior eſt primus incurſus,quos tranſire non queunt. Nunquã enim illas ad nocendum niſi neceſſitas miſit. Aut fame,aut timore coguntur ad pugnam.Homini perdere hominẽ libet. Tu tamẽ ita cogita,quod ex homine periculũ ſit : vt cogites,quod ſit homini, officiũ. Alterũ intuere,ne lædaris: alterũ, ne lædas. Commodis omniũ læteris. mouearis incommodis: & memineris quæ præſtare debeas,quæ cauere.Sic viuendo quid conſequeris? Non ne noceant:ſed,ne fallant. Quantũ autem potes , in philoſophiam ſecede , illa te ſinu ſuo proteget. In huius ſacrario eris aut tutus,aut tutior.Non arietant inter ſe,niſi in eodem ambulantes.Ipſam autem philoſophiam non debebis iactare.Multis fuit periculi cauſa, inſolenter iactata,& contumaciter. Vitia tibi detrahat, non alij exprobret, non abhorreat à publicis moribus:nec ita agat,vt quicquid non facit,damnare videatur. Licet ſapere ſine pompa , ſine inuidia.

Ep. CIIII. In Nomentanũ meum fugi,quid putas? vrbem ? immo febrem, & quidem ſurrepentem.Iam manum mihi iniecerat:protinus itaque parari vehiculum iuſſi, Paulina mea retinente. Medicus initia eſſe dicebat,motis venis, ſed incertis,& naturalem turbantibus modum. Exire perſeueraui.Illud mihi in ore erat domini mei Gallionis : qui cùm in Achaia , febrem habere cœpiſſet, protinus nauem aſcendit, clamitans non corporis eſſe, ſed loci morbum. Hoc ego Paulinæ meæ dixi,quæ mihi valetudinem meam commendat. Nam cùm ſciam ſpi-

ritum illius in meo verti, incipio vt illi conſulam, mihi conſulere: & quum me fortiorem ſenectus ad multa reddiderit, hoc beneficium ætatis amitto. Venit mihi in mentem in hoc ſene & adoleſcentem eſſe, cui parcitur. Itaque quoniam ego ab illa non impetro, vt me fortius amet: impetrat illa à me, vt me indulgentius amem. Indulgendum eſt enim honeſtis affectibus, & interdum etiam ſi premunt cauſæ, ſpiritus in honorem ſuorum vel cum tormento reuocandus, & in ipſo ore retinendus eſt, cũ bono viro viuendum ſit non quamdiu iuuat, ſed quãdiu oportet. Ille qui non vxorem non amicum tanti putat, vt diutius in vita commoretur, qui perſeuerat mori delicatus eſt. Hoc quoq; imperet ſibi animus vbi vtilitas ſuorum exigit, nec tantũ ſibi velit mori, ſed & ſi cœpit, intermittat, & ſuis ſe commodet. Ingentis animi eſt aliena cauſa ad vitã reuerti: quod magni viri ſæpe fecerunt. Sed hoc quoque ſummæ humanitatis exiſtimo ſenectutẽ ſuã, cuius maximus fructus eſt ſecurior ſui tutela, & vitæ vſus animoſior, attentius conſeruare, ſi ſcias alicui tuorũ eſſe dulce, vtile, optabile. Habet præterea in ſe nõ mediocre iſta res gaudiũ & mercedem. Quid enim iucundius, quàm vxori tam carũ eſſe, vt propter hoc tibi carior fias? Poteſt itaque Paulina mea non tantùm ſuũ mihi timorem imputare, ſed etiam meũ. Quæris ergo, quomodo mihi conſiliũ profectionis ceſſerit? Vt primùm grauitatẽ vrbis exceſſi, & illũ nidorem culinarum fumantium, quæ motæ quicquid peſtiferi vaporis obruerãt, cum puluere effundunt, protinus mutatam valetudinem ſenſi. Quãtum deinde adiectum putas viribus, poſtquam vineas attigi? In paſcuum

emiſſus,cibum meum inuaſi. Repetiui ergo iam me. non permanſit marcor ille corporis dubij, & male cogitantis Incipio toto animo ſtudere. Non multum ad hoc locus confert, niſi ſe ſibi præſtet animus, qui ſecretum & in occupationibus mediis,ſi volet,habebit. At ille qui regiones eligit, & otium captat, vbique quo diſtringatur, inueniet. Nam Socratem quærenti cuidam, quod nihil ſibi peregrinationes profuiſſent,reſpondiſſe ferunt: Non immerito hoc tibi euenit:tecum enim peregrinabaris.O quàm bene cum quibuſdam ageretur,ſi à ſe aberrarent! Nunc primi ſeipſos ſollicitant, corrumpunt,territant.Quid prodeſt mare traiicere,& vrbes mutare?Si vis iſta,quibus vrgeris,effugere, non alibi ſis oportet,ſed alius. Puta veniſſe te Athenas, puta Rhodon. Elige arbitrio tuo ciuitaté. Quid ad rem pertinet, quos illa mores habeat? Tuos afferes. Diuitias iudicabis bonum?Torquebit te paupertas,&(quod eſt miſerrimũ)falſa. Quamuis enim multum poſſideas, tamen quia aliquis plus habet, tanto tibi videberis defici, quanto vinceris. Honores iudicas bonum? Male te habebit ille conſul factus, ille etiam refectus: ringeris, quotiens aliquem in faſtis ſæpius legeris. Tantus erit ambitionis furor,vt nemo tibi poſt te videatur, ſi aliquis ante te fuerit. Maximum malum iudicabis mortem:cum illa nihil ſit mali,niſi quod ante ipſam eſt,timeri. Exterrebunt te non tantum pericula, ſed ſuſpiciones. Vanis ſemper agitaberis. Quid enim proderit,euaſiſſe tot vrbes Argolicas, medióſque fugam tenúiſſe per hoſtes? Ipſa pax timores ſubminiſtrabit. Ne tutis quidem habebitur fides, cõſternata ſemel mente: quæ vbi conſuetudinem pauoris impro-

pro-

prouidi fecit, etiam ad tutelam ſalutis tuæ inhabilis es. Non enim vitat, ſed fugit: magis autem periculis patemus aueſſi. Grauiſſimum iudicabis malum, aliquem ex hîs quos amabis amittere: cum interim hoc tam ineptum erit quàm flere, quod arboribus amœnis & domum tuam ornantibus decidant folia. Quicquid te delectat, æque viret. Aliud alio die caſus excutiet. Sed quemadmodum frondium iactura facilis eſt, quia renaſcũtur: ſic iſtorum quos amas, quoſque oblectamenta vitæ putas eſſe, damnũ; quia reparantur, etiam ſi non renaſcantur. Sed non erunt iidem. Ne tu quidem idem eris. Omnis dies, omnis hora te mutat: ſed in aliis rapina facilius apparet; hic latet, quia nõ ex aperto fit. Alij auferuntur: at ipſi nobis furto ſubducimur. Horum nihil cogitabis, nec remedia vulneribus appones, ſed ipſe tibi ſeres ſollicitudinum cauſas, alia ſperando, alia deſperando? Si ſapis, alterum alteri miſceas: nec ſperaueris ſine deſperatione, nec deſperaueris ſine ſpe. Quid per ſe prodeſſe peregrinatio cuiquam potuit? Non voluptates illa temperauit, non cupiditates refrænauit, non iras repreſſit, non indomitos amoris impetus fregit, nulla deniq; animo mala eduxit, non iudicium dedit, non excuſſit errorem, ſed vt puerum ignota mirãtem ad breue tempus rerum aliqua nouitate detinuit. Ceterum inconſtantiam mentis, quę cum maxime ægra eſt, laceſſit, mobiliorem leuiorémque reddit ipſa iactatio. Itaque quæ petierant cupidiſſime loca, cupidius deſerunt, & auium modo tranſuolant, citiúſque quam venerant, abeunt. Peregrinatio notitiam dabit gentium, nouas tibi montium formas oſtendet, inuſitata ſpatia

camporum, & irriguas perennibus aquis valles, & alicuius fluminis ſub obſeruatione naturam, ſiue,vt Nilus,æſtiuo incremento tumet : ſiue,vt Tigris,eripitur ex oculis,& acto per occulta curſu,integræ magnitudini redditur,ſiue, vt Mæander , poetarum omnium exercitatio & ludus implicatur crebris anfractibus,& ſæpe in vicinũ alueo ſuo admotus , antequam ſibi influat , flectitur : ceterum neque meliorem faciet , neque ſaniorem. Inter ſtudia verſandum eſt, & inter auctores ſapientiæ , vt quæſita diſcamus , nondum inuenta quæramus.Sic eximendus animus ex miſerrima ſeruitute in libertatem. Quamdiu quidem neſcieris, quid fugiendum , quid petendum , quid neceſſarium , quid ſuperuacuum,quid iuſtum,quid honeſtum ſit, non erit hoc peregrinari , ſed errare. Nullam tibi opem feret iſte diſcurſus.Peregrinaris enim cum affectibus tuis , & mala te tua ſequuntur. Vtinam quidem ſequerentur,longiùs abeſſent:nunc fers illa,non ducis.Itaque vbique te premunt & paribus incommodis vrunt. Medicina ægro, non regio, quærenda eſt. Fregit aliquis crus, aut extorſit articulum?non vehiculum nauémque cõſcendit, ſed aduocat medicum , vt fracta pars iungatur, vt luxata in locum reponatur. Quid ergo animum tot locis fractum & exortũ credis locorum mutatione poſſe ſanari? Maius eſt iſtud malum,quàm vt geſtatione curetur.Peregrinatio non facit medicum,non oratorẽ.Nulla ars loco diſcitur. Quid ergo ? Sapientia res omnium maxima in itinere colligitur?Nullum mihi crede,iter eſt, quod te extra cupiditates, extra iras,extra metus ſiſtat,aut ſi quod eſſet,agmine facto, gens illuc humana pergeret. Tamdiu

iſta

iſta vrgebunt mala, macerabúntque per terras ac maria vagum, quamdiu malorum geſtaris cauſas. Fugam tibi non prodeſſe miraris? tecum ſunt quæ fugis. Te igitur emenda, onera tibi detrahe, & deſideria ſaltem intra modum contine. Omnem ex animo erade nequitiam. Si vis peregrinationes habere iucundas, tuum comitem ſana. Hærebit tibi auaritia, quamdiu auaro ſordidóque conuixeris. Hærebit tumor, quamdiu cum ſuperbo conuerſaberis. Nunquam ſæuitiam in tortoris contubernio pones. Incendēt libidines tuas adulterorum ſodalitia. Si velis vitiis exui, longè à vitiorum exemplis recedendū eſt. Auarus, corruptor, ſæuus, fraudulentus, multum nocituri ſi prope te fuiſſent, intra te ſunt. Ad meliores tranſi, cum Catonibus viue, cum Lælio, cum Tuberone: quod ſi conuiuere etiam Græcis iuuat, cum Socrate, cum Zenone verſare. Alter te docebit mori, ſi neceſſe erit: alter, antequam neceſſe erit. Viue cum Chryſippo, cum Poſidonio. Hi tibi tradent diuinorum humanorúmque notitiam. Hi iubebunt in opere eſſe: nec tantùm ſcitè loqui, & in oblectationem audientium verba iactare, ſed animum indurare, & aduerſus minas erigere. Vnus eſt enim huius vitæ fluctuantis & turbidæ portus, euentura contemnere, ſtare fidenter, apertè tela fortunæ aduerſo pectore excipere, non latitantem, nec tergiuerſantem. Magnanimos nos natura produxit; & vt quibuſdam animalibus ferū dedit, quibuſdam ſubdolum, quibuſdam pauidum, ita nobis glorioſum & excelſum ſpiritum, quærentem vbi honeſtiſſimè, non vbi tutiſſimè viuat, ſimillimum mundo: quem quantum mortalibus paſſibus licet, ſequitur æmulatúrque,

Profert ſe: laudari & aſpici geſtit. Dominus omnium eſt, ſupra omnia eſt. Itaque nulli ſe rei ſubmittit. nihil illi videtur graue, nihil quod virum incuruet.

Terribiles viſu formæ, letúmque labóſque.

Minime quidem, ſi quis rectis oculis intueri illa poſſit, & tenebras perrumpere. Multa per noctem habita terrori, dies vertit ad riſum.

Terribiles viſu formæ, letúmque labóſque: egregie Virgilius noſter. Non re dixit terribiles eſſe, ſed viſu: id eſt, videri, non eſſe. Quid, inquã, in iſtis eſt tam formidabile, quàm fama vulgauit? Quid eſt, obſecro te, Lucili, cur timeat laborem vir, mortem homo? Totiens mihi occurrũt iſti, qui non putant fieri poſſe quicquid facere non poſſunt, & aiunt nos loqui maiora, quàm quæ natura humana ſuſtineat. At quanto ego de illis melius exiſtimo? ipſi quoque hæc poſſunt facere, ſed nolunt. Denique quem vnquam iſta deſtituere tentantem? cui non faciliora apparuere in actu? Non quia difficilia ſunt, non audemus: ſed quia non audemus, difficilia ſunt. Si tamen exemplum deſideratis, accipite Socratem perpeſſicium ſenem, per omnia aſpera iactatum, inuictum fame & paupertate, quam grauiorem illi domeſtica onera faciebant, & laboribus quos militares quoque pertulit, & quibus ille domi exercitus, ſiue vxorem eius ſpectes moribus feram, lingua petulantem, ſiue liberos indociles, & matri quam patri ſimiliores. Sic fere aut in bello fuit, aut in tyrannide, aut in libertate, bellis ac tyrannis ſæuiore. Viginti & ſeptem annis pugnatum eſt: poſt finita arma, triginta tyrannis noxæ dedita eſt ciuitas, ex quibus plærique inimici erant. Nouiſſima damna-

tio

tur. Patrem ſeruare,bonum eſt: & ſententiam prudenter in ſenatu dicere,bonum eſt: & iuſtè decernere, bonum eſt. Ergo & patrem ſeruare, animal eſt:& prudenter dicere, animal eſt. Eouſque res excedet, vt riſum tenere non poſſis. Prudenter tacere, & cœnare bene, bonum eſt: ita & tacere, & cœnare, animal eſt. Ego mehercule titillare non deſinam, & ludos mihi ex iſtis ſubtilibus ineptiis facere. Iuſtitia & fortitudo ſi animalia ſunt,certè terreſtria ſunt. Omne animal terreſtre,alget,eſurit,ſitit. Ergo iuſtitia alget,fortitudo eſurit, clementia ſitit. Quid porro non interrogabo illos,quam figuram habeant iſta animalia,hominis,an equi?an feræ?Si rotundam illis,qualem Deo,dederint formam: quæram, an & auaritia, & luxuria, & dementia æquè rotundæ ſint: ſunt enim & ipſæ animalia. Si has quoque rotundauerint: etiamnum interrogabo,an prudẽs ambulatio animal ſit,nec ne: confiteantur neceſſe eſt. Deinde dicant,ambulationem eſſe animal, & quidem rotundũ. Ne putes autem me primũ ex noſtris, non ex ſcripto loqui, ſed meæ ſententiæ eſſe; inter Cleanthem & diſcipulum eius Chryſippum non conuenit quid ſit ambulatio.Cleanthes ait,ſpiritum eſſe à principali vſq; in pedes permiſſum:Chryſippus,ipſum principale quod eſt.Ergo cur non ipſius Chryſippi exemplo ſibi quiſque ſe vindicet,& iſta tot animalia, quot mundus ipſe non poteſt capere,derideat? Nõ ſunt,inquit virtutes multa animalia, & tamen animalia ſunt. Nam quemadmodum aliquis & poeta eſt & orator, & tamen vnus: ſic virtutes iſtæ animalia ſunt, ſed multa non ſunt. Idem eſt animus & iuſtus, & prudens,& fortis, ad ſingulas virtutes quodã

principale. Hoc ſi quando deſideraueris, per ſe probatur. Interim ponendum fuit, quo noſtra tela nitatur. Dicitis, inquit, nullum bonum ex diſtantibus eſſe. Claritas autem iſta , bonorum virorum opinio eſt. Nam quomodo fama non eſt vnius ſermo,nec infamia vnius mala exiſtimatio : ſic nec claritas,vni bono placuiſſe. Conſentire in hoc plures inſignes & præſtantes viri debent,vt claritas ſit.Hæc autem ex iudiciis plurium efficitur, id eſt, diſtantium : ergo non eſt bonum. Claritas , inquit, laus eſt, à bonis bono reddita:laus,oratio:oratio vox eſt aliquid ſignificans. Vox autem , licet virorum ſit bonorum, bonum non eſt. Neque enim quicquid vir bonus facit,bonum eſt. Nam & plaudit, & ſibilat: ſed nec plauſum quiſquam, nec ſibilum,licet omnia eius admiretur & laudet , bonum dicit, non magis quam ſternutamentum aut tuſſim. Ergo claritas bonum non eſt. Ad ſummam, dicite nobis, vtrum laudantis , an laudati bonum ſit? Si laudantis bonum eſſe dicitis , tam ridiculam rem facitis , quam ſi affirmetis meum eſſe, quod alius bene valeat.Sed laudare dignos,honeſta actio eſt:ita laudantis bonum eſt, cuius actio eſt, non noſtrum qui laudamur. Atqui hoc quærebatur. Reſpondebo nunc ſingulis curſim. Primum, an ſit aliquid ex diſtantibus bonum,etiam nunc quæritur , & pars vtraque ſententias habet. Deinde claritas non deſiderat multa ſuffragia : poteſt & vnius boni viri iudicio eſſe contenta. Nam omnes bonos bonus vnus iudicat. Quid ergo,inquit, & fama erit vnius hominis exiſtimatio , & infamia vnius malignus ſermo? Gloriam quoque,inquit,latius fuſam intelligo.Conſenſum enim multorum exigit.Diuer-

ſa

ſa horum condicio eſt,& illius. Quare? Quia ſi de me bene vir bonus ſentit, eodem loco ſum, quo,ſi omnes boni idem ſentirẽt. Omnes enim ſi me cognouerint,idẽ ſentirent. Par illis idémque iudicium eſt:æque vero ſentitur ab his,qui diſſidere non poſſunt.Ita pro eo eſt,ac ſi omnes idem ſentiant: quia aliud ſentire non poſſunt. Ad gloriam & famam non eſt ſatis vnius opinio. Illic idem poteſt vnius ſententia, quod omnium:quia omnium ſi rogentur,vna erit. Hic diuerſa diſſimilium iudicia ſunt, diſſimiles affectus. Dubia omnia inuenias, leuia, ſuſpecta. Putas tu poſſe ſententiam vnam omnium eſſe? Non eſt vnius vna. Illis placet verum. Veritatis vna vis,vna facies eſt. Apud hos falſa ſunt,quibus aſſentiuntur. Nunquam autem falſis conſtantia eſt. Variantur & diſſident. Sed laus,inquit, nihil aliud quàm vox eſt. Vox autem bonum non eſt. Cum dicant claritatem laudem eſſe bonorum, à bonis redditam, iam non ad vocem referunt,ſed ad ſententiam. Licet enim vir bonus taceat, ſed aliquem iudicet dignum laude,laudatus eſt.Præterea aliud eſt laus,aliud laudatio.Hæc & vocem exigit.Itaque nemo dicit laudem funebrem, ſed laudationem; cuius officium oratione conſtat. Cum dicimus aliquem laude dignum, non verba illi benigna hominum, ſed iudicia promittimus. Ergo laus etiam taciti eſt bene ſentientis, ac bonum virum apud ſe laudantis. Deinde, vt dixi,ad animum refertur laus, non ad verba, quæ conceptam laudem egerunt, & in notitiam plurium emittunt. Laudat, qui laudandum eſſe iudicat. Cum Tragicus ille apud nos ait,Magnificum eſſe laudari à laudato viro: laude digno, ait. Et

cùm æquè antiquius poeta ait, Laus alit artes: non laudationem dicit, quæ corrumpit artes. Nihil enim ęquè & eloquentiam,& omne aliud ſtudium auribus deditum vitiauit, quàm popularis aſſenſio. Fama vtique vocem deſiderat, claritas non. poteſt enim citra vocem contingere,contenta iudicio:plena eſt,non tantùm inter tacenteis,ſed etiam inter reclamanteis.Quid interſit inter claritatem & gloriam,dicam.Gloria multorum iudiciis conſtat, claritas bonorũ. Cuius,inquit,bonum eſt claritas, id eſt,laus bono à bonis reddita, vtrum laudati an laudantis? Vtriuſque:meum qui laudor,quia natura me amantem omnium genuit, & benefeciſſe gaudeo, & gratos me inueniſſe virtutum interpretes lætor. Hoc plurium bonum eſt, quod grati ſunt,ſed & meum. Ita enim animo compoſitus ſum,vt aliorum bonum,meum iudicem:vtique eorum quibus ipſe ſum boni cauſa.Eſt illud laudantium bonum.Virtute enim geritur. Omnis autem virtutis actio bonum eſt. Hoc contingere illis non potuiſſet,niſi ego talis eſſem.Itaque vtriuſque bonum eſt, merito laudari: tam mehercule, quàm bene iudicaſſe, iudicantis bonũ eſt & eius ſecundùm quem iudicatũ eſt. Nunquid dubitas, quin iuſtitia & habentis bonum ſit,& eius cui debitum ſoluit?Merentem laudare,iuſtitia eſt:igitur vtriuſque bonum eſt. Cauillatoribus iſtis abundè reſpondimus. Sed non debuit hoc nobis eſſe propoſitum, argutias ſerere, & philoſophiam in has anguſtias ex ſua maieſtate detrahere.Quanto ſatius eſt.ire aperta via & recta, quam ſibiipſi flexus diſponere, quos cum magna moleſtia debeas relegere?Neque enim quicquam aliud iſtæ diſputationes

ſunt,

ſunt, quàm inter ſe peritè captantium luſus. Dic potiùs, quàm naturale ſit, in immenſum mentem ſuam extendere. Magna & generoſa res eſt humanus animus: nullos ſibi poni niſi communes & cum Deo terminos patitur. Primum humilem non accipit patriam, Epheſum aut Alexandriam, aut ſi quod eſt etiamnum frequentius incolis, latius tectis ſolũ. Illi patria eſt quodcunque ſupernè vniuerſa circuitu ſuo cingit. Hoc omne conuexum, intra quod iacent maria cum terris, intra quod aer humanis diuina ſecernens etiam coniungit, intra quod diſpoſita tot numina in actus ſuos excubant. Deinde arctam ætatem ſibi dari non ſinit. Omnes, inquit, anni mei ſunt. Nullum ſæculum magnis ingeniis clauſum eſt, nullum non cogitationi peruiũ tempus. Cùm venerit dies ille qui mixtum hoc diuini humaníque ſecernat, corpus hoc, vbi inueni, relinquam: ipſe me Diis reddam: nec nunc ſine illis ſum, ſed graui terrenóque detineor. Per has mortalis æui moras, illi meliori vitæ longioríque præluditur. Quemadmodum nouem menſibus nos tenet maternus vterus, & præparat non ſibi, ſed illi loco in quem videmur emitti, iam idonei ſpiritum trahere, & in aperto durare: ſic per hoc ſpacium, quod ab infantia patet in ſenectutem, in alium naturæ ſumimur partum. Alia origo nos expe[illegible]ius rerum ſtatus. Nondum cælum niſi ex interuallo pati poſſumus. Proinde intrepidus horam illam decretoriam proſpice. Non eſt animo ſuprema, ſed corpori. Quicquid circa te iacet rerum, tanquam hoſpitalis loci ſarcinas ſpecta. Tranſeundum eſt. Excutit redeuntem natura, ſicut intrantem. Non licet plus efferre, quàm intuleris.

Inmo etiam ex eo quod in vitam attuliſti, pars magna ponenda eſt. Detrahetur tibi hæc circumiecta, nouiſſimum velamentum tui, cutis: detrahetur caro & ſuffuſus ſanguis, diſcurrénſque per totum: detrahentur oſſa neruíque, firmamenta fluidorum ac labentium. Dies iſte, quem tanquam extremum reformidas, æterni natalis eſt. Depone onus. Quid cunctaris, tanquam non prius quoque relicto, in quo latebas corpore, exieris? Hæres & reluctaris. tum quoque magno niſu matris expulſus es. Gemis, ploras: & hoc ipſum flere, naſcentis eſt. Sed tunc debebat ignoſci. rudis & imperitus omnium veneras: ex maternorum viſcerum calido mollíque fomento emiſſum, afflauit aura liberior. Deinde offendit duræ manus tactus, tenérque adhuc, & nullius rei gnarus obſtupuiſti inter ignota. Nunc tibi non eſt nouum ſeparari ab eo cuius ante pars fueris: æquo animo membra iam ſuperuacua dimitte, & iſtud corpus inhabitatum diu, pone. Scindetur, obruetur, abolebitur. Quid contriſtaris? Ita ſolet fieri. Pereunt ſemper velamenta naſcentium. Quid iſta ſic diligis, quaſi tua? Iſtis opertus es. Veniet qui te reuelet dies, & ex contubernio fœdi atque olidi ventris educat. Hinc nunc quoque tu quantum potes, ſubuola: ab aliis, niſi quæ etiam neceſſariis cohærebunt, alienus. Iam hinc, altius aliquid ſublimiúſque meditare. Aliquando naturæ tibi arcana retegentur, diſcutietur iſta caligo, & lux vndique clara percutiet. Imaginare tecum, quantus ille ſit fulgor, tot ſideribus inter ſe lumen miſcentibus. Nulla ſerenum vmbra turbabit: æqualiter ſplendebit omne cæli latus. Dies & nox, aëris infimi vices ſunt. Tunc in te-

nebris vixiſſe dices, cum totam lucem totus aſpexeris, quam nunc per anguſtiſſimas oculorum vias obſcure intueris, & tamen admiraris tam procul: Quid tibi videbitur diuina lux, cum illam ſuo loco videris? Hæc cogitatio nihil ſordidum animo ſubſidere ſinit, nihil humile, nihil crudele. Deos omnium rerum eſſe teſtes ait. Illis nos approbari, illis in futurum parari iubet, & æternitatem proponere: quam qui mente concepit, nullos horret exercitus, non terretur tuba, nullis ad timorem minis agitur. Quid ni non timeat, qui mori ſperat: ſi is quoque qui tandiu animum iudicat manere, quandiu retinetur corporis vinculo; ſolutum, totum ſpargi, id agit, vt etiam poſt mortem vtilis eſſe poſſit? Quamuis enim ipſe ereptus ſit oculis, tamen

Multa viri virtus animo, multúſque recurſat
Gentis honos.

Cogita, quantum nobis exempla bona proſint. ſcies magnorum virorum, non minus præſentia, eſſe vtilem memoriam.

Ep. CIII. QVID iſta circumſpicis, quæ tibi poſſunt fortaſſe euenire, ſed poſſunt & non euenire? incendium dico, ruinam, aliáque, quæ nobis incidunt, non inſidiantur. Illa potius vide, illa deuita, quæ nos obſeruant, quæ captant. rari ſunt caſus, etiam ſi graues, naufragium facere, vehiculo euerti. Ab homine homini quotidianum periculum. Aduerſus hoc te expedi, hoc intentis oculis intuere. Nullum enim malum frequentius, nullum pertinacius, nullum blandius. Tempeſtas minatur, antequam ſurgat. Crepant ædificia, antequam corruant: prænuntiat fumus incendium. Subita eſt ex homine pernicies: & eo diligentius tegitur, quo propius acce-

dit. Erras, ſi iſtorum tibi qui occurrunt vultibus credis: hominum effigies habent, animos ferarum: niſi quod illarum pernicioſior eſt primus incurſus, quos tranſire non queunt. Nunquã enim illas ad nocendum niſi neceſſitas miſit. Aut fame, aut timore coguntur ad pugnam. Homini perdere hominẽ libet. Tu tamẽ ita cogita, quod ex homine periculũ ſit: vt cogites, quod ſit homini officiũ. Alterũ intuere, ne lædaris: alterũ, ne lædas. Commodis omniũ læteris, mouearis incommodis: & memineris quæ præſtare debeas, quæ cauere. Sic viuendo quid conſequeris? Non ne noceant: ſed, ne fallant. Quantũ autem potes, in philoſophiam ſecede, illa te ſinu ſuo proteget. In huius ſacrario eris aut tutus, aut tutior. Non arietant inter ſe, niſi in eodem ambulantes. Ipſam autem philoſophiam non debebis iactare. Multis fuit periculi cauſa, inſolenter iactata, & contumaciter. Vitia tibi detrahat, non alij exprobret, non abhorreat à publicis moribus: nec ita agat, vt quicquid non facit, damnare videatur. Licet ſapere ſine pompa, ſine inuidia.

Ep. CIIII. In Nomentanũ meum fugi, quid putas? vrbem? immo febrem, & quidem ſurrepentem. Iam manum mihi iniecerat: protinus itaque parari vehiculum iuſſi, Paulina mea retinente. Medicus initia eſſe dicebat, motis venis, ſed incertis, & naturalem turbantibus modum. Exire perſeueraui. Illud mihi in ore erat domini mei Gallionis: qui cùm in Achaia, febrem habere cœpiſſet, protinus nauem aſcendit, clamitans non corporis eſſe, ſed loci morbum. Hoc ego Paulinæ meæ dixi, quæ mihi valetudinem meam commendat. Nam cùm ſciam ſpi-

ritum

ritum illius in meo verti, incipio vt illi conſulam, mihi conſulere: & quum me fortiorem ſenectus ad multa reddiderit, hoc beneficium ætatis amitto. Venit mihi in mentem in hoc ſene & adoleſcentem eſſe, cui parcitur. Itaque quoniam ego ab illa non impetro, vt me fortius amet: impetrat illa à me, vt me indulgentius amem. Indulgendum eſt enim honeſtis affectibus, & interdum etiam ſi premunt cauſæ, ſpiritus in honorem ſuorum vel cum tormento reuocandus, & in ipſo ore retinendus eſt, cũ bono viro viuendum ſit non quamdiu iuuat, ſed quãdiu oportet. Ille qui non vxorem non amicum tanti putat, vt diutius in vita commoretur, qui perſeuerat mori delicatus eſt. Hoc quoq; imperet ſibi animus vbi vtilitas ſuorum exigit, nec tantũ ſibi velit mori, ſed & ſi cœpit, intermittat, & ſuis ſe commodet. Ingentis animi eſt aliena cauſa ad vitã reuerti: quod magni viri ſæpe fecerunt. Sed hoc quoque ſummæ humanitatis exiſtimo ſenectutẽ ſuã, cuius maximus fructus eſt ſecurior ſui tutela, & vitæ vſus animoſior, attentius conſeruare, ſi ſcias alicui tuorũ eſſe dulce, vtile, optabile. Habet præterea in ſe nõ mediocre iſta res gaudiũ & mercedem. Quid enim iucundius, quàm vxori tam carũ eſſe, vt propter hoc tibi carior fias? Poteſt itaque Paulina mea non tantùm ſuũ mihi timorem imputare, ſed etiam meũ. Quæris ergo, quomodo mihi conſiliũ profectionis ceſſerit? Vt primùm grauitatẽ vrbis exceſſi, & illũ nidorem culinarum fumantium, quæ motæ quicquid peſtiferi vaporis obruerãt, cum puluere effundunt, protinus mutatam valetudinem ſenſi. Quãtum deinde adiectum putas viribus, poſtquam vineas attigi? In paſcuum

emiſſus, cibum meum inuaſi. Repetiui ergo iam me. non permanſit marcor ille corporis dubij, & male cogitantis Incipio toto animo ſtudere. Non multum ad hoc locus confert, niſi ſe ſibi præſtet animus, qui ſecretum & in occupationibus mediis, ſi volet, habebit. At ille qui regiones eligit, & otium captat, vbique quo diſtringatur, inueniet. Nam Socratem quærenti cuidam, quod nihil ſibi peregrinationes profuiſſent, reſpondiſſe ferunt: Non immerito hoc tibi euenit: tecum enim peregrinabaris. O quàm bene cum quibuſdam ageretur, ſi à ſe aberrarent! Nunc primi ſeipſos ſollicitant, corrumpunt, territant. Quid prodeſt mare traiicere, & vrbes mutare? Si vis iſta, quibus vrgeris, effugere, non alibi ſis oportet, ſed alius. Puta veniſſe te Athenas, puta Rhodon. Elige arbitrio tuo ciuitatẽ. Quid ad rem pertinet, quos illa mores habeat? Tuos afferes. Diuitias iudicabis bonum? Torquebit te paupertas, &(quod eſt miſerrimũ) falſa. Quamuis enim multum poſſideas, tamen quia aliquis plus habet, tanto tibi videberis defici, quanto vinceris. Honores iudicas bonum? Male te habebit ille conſul factus, ille etiam refectus: ringeris, quotiens aliquem in faſtis ſæpius legeris. Tantus erit ambitionis furor, vt nemo tibi poſt te videatur, ſi aliquis ante te fuerit. Maximum malum iudicabis mortem: cum illa nihil ſit mali, niſi quod ante ipſam eſt, timeri. Exterrebunt te non tantum pericula, ſed ſuſpiciones. Vanis ſemper agitaberis. Quid enim proderit, euaſiſſe tot vrbes Argolicas, mediòſque fugam tenuiſſe per hoſtes? Ipſa pax timores ſubminiſtrabit. Ne tutis quidem habebitur fides, cõſternata ſemel mente: quæ vbi conſuetudinem pauoris impro-

prouidi fecit, etiam ad tutelam ſalutis tuæ inhabilis es. Non enim vitat, ſed fugit: magis autem periculis patemus aueſſi. Grauiſſimum iudicabis malum, aliquem ex hiſ quos amabis amittere: cum interim hoc tam ineptum erit quàm flere, quod arboribus amœnis & domum tuam ornantibus decidant folia. Quicquid te delectat, æque viret. Aliud alio die caſus excutiet. Sed quemadmodum frondium iactura facilis eſt, quia renaſcũtur: ſic iſtorum quos amas, quoſque oblectamenta vitæ putas eſſe, damnũ; quia reparantur, etiam ſi non renaſcantur. Sed non erunt iidem. Ne tu quidem idem eris. Omnis dies, omnis hora te mutat: ſed in aliis rapina facilius apparet; hic latet, quia nõ ex aperto fit. Alij auferuntur: at ipſi nobis furto ſubducimur. Horum nihil cogitabis, nec remedia vulneribus appones, ſed ipſe tibi ſeres ſollicitudinum cauſas, alia ſperando, alia deſperando? Si ſapis, alterum alteri miſceas: nec ſperaueris ſine deſperatione, nec deſperaueris ſine ſpe. Quid per ſe prodeſſe peregrinatio cuiquam potuit? Non voluptates illa temperauit, non cupiditates refrænauit, non iras repreſſit, non indomitos amoris impetus fregit, nulla deniq; animo mala eduxit, non iudicium dedit, non excuſſit errorem, ſed vt puerum ignota mirãtem ad breue tempus rerum aliqua nouitate detinuit. Ceterum inconſtantiam mentis, quę cum maxime ægra eſt, laceſſit, mobiliorem leuiorémque reddit ipſa iactatio. Itaque quæ petierant cupidiſſime loca, cupidius deſerunt, & auium modo tranſuolant, citiúſque quam venerant, abeunt. Peregrinatio notitiam dabit gentium, nouas tibi montium formas oſtendet, inuſitata ſpatia

camporum, & irriguas perennibus aquis valles, & alicuius fluminis ſub obſeruatione naturam, ſiue,vt Nilus,æſtiuo incremento tumet : ſiue,vt Tigris,eripitur ex oculis,& acto per occulta curſu,integræ magnitudini redditur,ſiue, vt Mæander , poetarum omnium exercitatio & ludus implicatur crebris anfractibus,& ſæpe in vicinū alueo ſuo admotus , antequam ſibi influat , flectitur: ceterum neque meliorem faciet , neque ſaniorem. Inter ſtudia verſandum eſt, & inter auctores ſapientiæ , vt quæſita diſcamus , nondum inuenta quæramus.Sic eximendus animus ex miſerrima ſeruitute in libertatem. Quamdiu quidem neſcieris , quid fugiendum , quid petendum , quid neceſſarium , quid ſuperuacuum,quid iuſtum,quid honeſtum ſit, non erit hoc peregrinari , ſed errare. Nullam tibi opem feret iſte diſcurſus.Peregrinaris enim cum affectibus tuis , & mala te tua ſequuntur. Vtinam quidem ſequerentur,longiùs abeſſent:nunc fers illa,non ducis.Itaque vbique te premunt & paribus incommodis vrunt. Medicina ægro, non regio, quærenda eſt. Fregit aliquis crus, aut extorſit articulum?non vehiculum nauémque cōſcendit , ſed aduocat medicum , vt fracta pars iungatur, vt luxata in locum reponatur. Quid ergo animum tot locis fractum & exortū credis locorum mutatione poſſe ſanari ? Maius eſt iſtud malum,quàm vt geſtatione curetur.Peregrinatio non facit medicum,non oratorē.Nulla ars loco diſcitur. Quid ergo ? Sapientia res omnium maxima in itinere colligitur?Nullum mihi crede,iter eſt, quod te extra cupiditates, extra iras,extra metus ſiſtat,aut ſi quod eſſet,agmine facto, gens illuc humana pergeret. Tamdiu

iſta

iſta vrgebunt mala, macerabúntque per terras ac maria vagum, quamdiu malorum geſtaris cauſas. Fugam tibi non prodeſſe miraris? tecum ſunt quæ fugis. Te igitur emenda, onera tibi detrahe, & deſideria ſaltem intra modum contine. Omnem ex animo erade nequitiam. Si vis peregrinationes habere iucundas, tuum comitem ſana. Hærebit tibi auaritia, quamdiu auaro ſordidóque conuixeris. Hærebit tumor, quamdiu cum ſuperbo conuerſaberis. Nunquam ſæuitiam in tortoris contubernio pones. Incendẽt libidines tuas adulterorum ſodalitia. Si velis vitiis exui, longè à vitiorum exemplis recedendũ eſt. Auarus, corruptor, ſæuus, fraudulentus, multum nocituri ſi prope te fuiſſent, intra te ſunt. Ad meliores tranſi, cum Catonibus viue, cum Lælio, cum Tuberone: quod ſi conuiuere etiam Græcis iuuat, cum Socrate, cum Zenone verſare. Alter te docebit mori, ſi neceſſe erit: alter, antequam neceſſe erit. Viue cum Chryſippo, cum Poſidonio. Hi tibi tradent diuinorum humanorúmque notitiam. Hi iubebunt in opere eſſe: nec tantùm ſcitè loqui, & in oblectationem audientium verba iactare, ſed animum indurare, & aduerſus minas erigere. Vnus eſt enim huius vitæ fluctuantis & turbidæ portus, euentura contemnere, ſtare fidenter, apertè tela fortunæ aduerſo pectore excipere, non latitantem, nec tergiuerſantem. Magnanimos nos natura produxit; & vt quibuſdam animalibus ferũ dedit, quibuſdam ſubdolum, quibuſdam pauidum, ita nobis glorioſum & excelſum ſpiritum, quærentem vbi honeſtiſſimè, non vbi tutiſſimè viuat, ſimillimum mundo: quem quantum mortalibus paſſibus licet, ſequitur æmulaturque,

tur. Patrem ſeruare,bonum eſt: & ſententiam prudenter in ſenatu dicere,bonum eſt: & iuſtè decernere, bonum eſt. Ergo & patrem ſeruare, animal eſt:& prudenter dicere, animal eſt. Eouſque res excedet, vt riſum tenere non poſſis. Prudenter tacere, & cœnare bene, bonum eſt: ita & tacere, & cœnare, animal eſt. Ego mehercule titillare non deſinam, & ludos mihi ex iſtis ſubtilibus ineptiis facere. Iuſtitia & fortitudo ſi animalia ſunt,certè terreſtria ſunt. Omne animal terreſtre,alget,eſurit,ſitit. Ergo iuſtitia alget,fortitudo eſurit, clementia ſitit. Quid porro non interrogabo illos,quam figuram habeant iſta animalia,hominis,an equi?an feræ?Si rotundam illis,qualem Deo,dederint formam: quæram, an & auaritia, & luxuria, & dementia æquè rotundæ ſint: ſunt enim & ipſæ animalia. Si has quoque rotundauerint: etiamnum interrogabo,an prudẽs ambulatio animal ſit,nec ne: confiteantur neceſſe eſt. Deinde dicant,ambulationem eſſe animal, & quidem rotundũ. Ne putes autem me primũ ex noſtris, non ex ſcripto loqui, ſed meæ ſententiæ eſſe; inter Cleanthem & diſcipulum eius Chryſippum non conuenit quid ſit ambulatio.Cleanthes ait,ſpiritum eſſe à principali vſq; in pedes permiſſum:Chryſippus,ipſum principale quod eſt.Ergo cur non ipſius Chryſippi exemplo ſibi quiſque ſe vindicet,& iſta tot animalia, quot mundus ipſe non poteſt capere,derideat? Nõ ſunt,inquit, virtutes multa animalia, & tamen animalia ſunt. Nam quemadmodum aliquis & poeta eſt & orator, & tamen vnus: ſic virtutes iſtæ animalia ſunt, ſed multa non ſunt. Idem eſt animus, & iuſtus, & prudens,& fortis, ad ſingulas virtutes quodã

modo ſe habens. Sublata eſt quæſtio. conuenit nobis. Nam & ego interim fateor,animum animal eſſe:poſtea viſurus,quam de iſta re ſententiam feram. Actiones eius animalia eſſe nego. Alioquin & omnia verba erunt animalia, & omnes verſus. Nā ſi ſermo prudens bonū eſt:bonum autē omne animal eſt: ſermo ergo animal eſt.Prudens verſus bonum eſt:bonum autem omne animal eſt: verſus ergo animal eſt. Itaque,

Arma virúmque cano,

animal eſt : quod non poſſunt rotundum dicere,cum ſex pedes habeat.Textorium,inquis,totum mehercule iſtud eſt, quod cum maxime agitur,diſſilio riſu:cum mihi propono ſolœciſmū animal eſſe,& barbariſmum,& ſyllogiſmum, & aptas illis facies, tanquam pictor, aſſigno. Hæc diſputamus, attractis ſuperciliis, fronte rugoſa. Non poſſum hoc loco dicere illud Cæcilianum: O triſtes ineptias:ridiculæ ſunt.Quin itaque potius aliquid vtile nobis ac ſalutare tractamus, & quærimus quomodo ad virtutes venire poſſimus, quæ nos ad illas via adducat. Doce me, non an fortitudo animal ſit: ſed nullum animal felix eſſe ſine fortitudine, niſi contra fortuita conualuit, & omnes caſus antequam exciperet, meditando prædomuit. Quid eſt fortitudo? Munimentum humanæ imbecillitatis inexpugnabile. Quod qui circumdedit ſibi, ſecurus in hac vitæ obſidione perdurat. Vtitur enim ſuis viribus,ſuis telis. Hoc loco tibi Poſidonij noſtrā ſententiā referre volo : Non eſt quod vnquam fortunæ armis putes eſſe te tutum. Tuis pugna contra ipſam.fortuita non armant. Itaque contra noſtra inſtructi, contra ipſam inermes ſunt. Alexander quidem Perſas , & Hyrcanos, &

Indos,

Indos, & quicquid gentium vſque in Oceanum extendit Oriens, vaſtabat, fugabátque. Sed ipſe modo occiſo amico, modò amiſſo, iacebat in tenebris, alias ſcelus, alias deſiderium ſuũ mœrens: victor tot regum atque populorum, iræ triſtitiæq́ue ſuccubuit. Id enim egerat, vt omnia potiùs haberet in poteſtate, quàm affectus. O quàm magnis homines erroribus tenentur, qui ius dominandi trans maria cupiunt mittere: feliciſſimoſque ſe iudicant, ſi multas per milites prouincias obtinent, & nouas veteribus adiungunt, ignari quod ſit illud ingens paratúmque regnũ. Imperare ſibi, maximum imperium eſt. Doceat me, quàm ſacra res ſit iuſtitia, alienũ bonum ſpectans, nihil ex ſe petens, niſi vſum ſui. Nihil ſit illi cum ambitione famáque: ſibi placeat. Hoc ante omnia ſibi quiſque perſuadeat, Me iuſtum eſſe gratis oportet. Parum eſt, adhuc illud perſuadeat ſibi, Me in hanc pulcherrimam virtutem vltro etiam impendere iubeor, vt tota cogitatio à priuatis commodis quàm longiſſimè auerſa ſit. Non eſt quod ſpectes, quòd ſit iuſtæ rei præmium maius quàm iuſtum eſſe. Illud adhuc tibi affige, quod paulò ante dicebã: nihil ad rem pertinet, quàm multi æquitatem tuam nouerint. Qui virtutem ſuam publicari vult, nòn virtuti laborat, ſed gloriæ. Non vis eſſe iuſtus ſine gloria. At mehercules ſæpe iuſtus eſſe debebis cum infamia. Et tunc ſi ſapis, mala opinio bene parta delectat.

EP. CXIIII. QVARE quibuſdam tẽporibus prouenerit corrupti generis oratio, quæris: & quomodo in quædam vitia inclinatio ingeniorũ facta ſit, vt aliquando inflata explicatio vigeret, aliquando infracta, & in morẽ cantici ducta.

Quare alias ſenſus audaces & fidem egreſſi placuerint, alias abruptæ ſententiæ, & ſuſpicioſæ, in quibus plus intelligendũ eſt, quàm audiendum. Quare aliqua ætas fuerit, quæ tranſlationis iure vteretur inuerecundè. Hoc quod audire vulgò ſoles, quod apud Græcos in prouerbium ceſſit. Talis hominibus fuit oratio qualis vita. Quemadmodum autem vniuſcuiuſque actio dicenti ſimilis eſt, ſic genus dicendi aliquãdo imitatur publicos mores. Si diſciplina ciuitatis laborauit, & ſe in delicias dedit, argumentũ eſt luxuriæ publicæ, orationis laſciuia: ſi modo non in vno aut in altero fuit, ſed approbata eſt, & recepta. Non poteſt alius eſſe ingenio, alius animo color. Si ille ſanus eſt, ſi compoſitus, grauis, temperans, ingenium quoque ſiccum ac ſobrium eſt. Illo vitiato, hoc quoque afflatur. Non vides, ſi animus languet, trahi membra, & pigrè moueri pedes? ſi ille effeminatus eſt, in ipſo inceſſu apparere mollitiem? ſi ille acer eſt & velox, concitari gradum? Si furit, aut (quod furori ſimile eſt) iraſcitur, turbatum eſſe corporis motum, nec ire, ſed ferri? Quanto hoc magis accidere ingenio putas, quod totum animo permixtum eſt? Ab illo fingitur, illi paret, inde legẽ petit. Quomodo Mæcenas vixerit, notius eſt, quàm vt narrari nunc debeat. Quomodo ambulauerit, quàm delicatus fuerit, quàm cupierit videri, quàm vitia ſua latere noluerit. Quid ergo? Non oratio eius æquè ſoluta eſt, quàm ipſe diſcinctus? Non tam inſignita illius verba ſunt, quàm cultus, quàm comitatus, quàm domus, quàm vxor? Magni ingenij vir fuerat, ſi illud egiſſet via rectiore, ſi non vitaſſet intelligi, ſi non etiam in oratione difflueret. Videbis itaque e-

lo-

loquentiam ebrij hominis inuolutam,& errantem,& licentiæ plenam. Mæcenas in cultu ſuo. Quid purius amne, ſiluíſque ripa comantibus; Vide vt alueum lintribus arent, verſoque vado remittant hortos. Quid ſi quis femina cirro criſpat,& labris columbatur? Incipítque ſuſpirans, vt ceruice laxa feratur, nemo tyranni, irremediabilis factio rimantur,epulis, lagœnaque tentant domos, & ſæpe mortem exigunt. Genium feſto vix ſuo teſtem tenuis cerei fila & crepacem mola focum mater aut vxor inueſtiunt. Non ſtatim hæc cùm legeris, hoc tibi occurret, hunc eſſe qui ſolutis tunicis in vrbe ſemper inceſſerit? Nam etiam cùm abſentis partibus Cæſaris fungeretur, ſignum à diſcincto petebatur. Hunc eſſe qui in tribunali, in roſtris, in omni publico cœtu ſic apparuerit, vt pallio velaretur caput,excluſis vtrinque auribus, non aliter quã in Mimo diuites fugitiui ſolent? Hunc eſſe cui cùm maximè ciuilibus bellis ſtrepentibus, & ſollicita vrbe & armata, comitatus hic fuerit in publico: ſpadones duo, magis tamen viri quàm ipſe? Hunc eſſe,qui vxorem millies duxit, cùm vnã habuerit? Hæc verba tam improbè ſtructa, tam negligenter abiecta, tam contra conſuetudinem omniũ poſita, oſtendunt mores quoque non minus nouos & prauos & ſingulares fuiſſe. Maxima laus illi tribuitur mãſuetudinis: pepercit gladio, ſanguine abſtinuit: nec vlla alia re, quid poſſet,quàm licentia oſtendit.Hanc ipſam laudem ſuam corrupit, iſtis orationis portentoſiſſimæ deliciis.Apparet enim mollem fuiſſe,nõ mitem. Hoc iſtæ ambages compoſitionis,hoc verba tranſuerſa,hoc ſenſus magni quidem ſępe, ſed eneruati dum exeũt,cuius manifeſtum

facient, motũ illi felicitate nimia caput: quod vitium hominis eſſe interdum, interdum temporis ſolet. Vbi luxuriam latè felicitas fudit, cultus primùm corporum eſſe diligentior incipit. Deinde ſuppellectili laboratur, deinde in ipſas domos impenditur cura, vt in laxitatem ruris excurrant, vt parietes aduectis trans maria marmoribus fulgeant, vt tecta varientur auro, vt lacunaribus pauimentorum reſpondeat nitor: deinde ad cœnas lautitia transfertur, & illic commendatio ex nouitate, & ſoliti ordinis commutatione captatur: vt ea quæ cludere cœnam ſolent, prima ponantur, vt quæ aduenientibus dabantur, exeuntibus dentur. Cùm aſſueuit animus faſtidire, quæ ex more ſunt, & illi pro ſordidis ſolita ſunt, etiam in oratione quod nouũ eſt, quærit: & modò antiqua verba atque exoleta reuocat & profert, modò fingit, & ignota deflectit: modò id quod nuper increbruit, pro cultu habetur: audax tranſlatio, ac frequens. Sũt qui ſenſus præcidant, & hinc gratiam ſperent, ſi ſententia pependerit, & audienti ſuſpicionem ſui fecerit. Sunt qui illos detineant, & porrigant. Sunt qui non vſque ad vitium accedant: neceſſe eſt enim hoc facere, aliquid grande tentãti: ſed qui ipſum vitium ament. Itaque vbicumque videris orationem corruptam placere, ibi mores quoque à recto deſciuiſſe, non erit dubiũ. Quomodo conuiuiorum luxuria, quomodo veſtiũ ægræ ciuitatis indicia ſunt: ſic orationis licentia (ſi modo frequens eſt) oſtendit animos quoque, à quibus verba exeunt, procidiſſe. Mirari quidem non debes corrupta excipi, non tantum à corona ſordidiore, ſed ab hac turba quoq; cultiore. Togis enim inter ſe iſti, non iudiciis diſtant.

ſtant. Hoc magis mirari potes, quod non tantum vitioſa, ſed & vitia laudantur. Nam illud ſemper factum eſt. Nullum ſine venia placuit ingenium. Da mihi quemcunque vis magni nominis virum, dicam, quid illi ætas ſua ignouerit, quid in illo ſciens diſſimulauerit. Multos dabo quibus vitia non nocuerint: quoſdam quibus profuerint. Dabo, inquam, maximæ famæ, & inter miranda propoſitos: quos ſi quis corrigit, delet. Sic enim vitia virtutibus immixta ſunt, vt illas ſecum tractura ſint. Adiice nunc, quod oratio certam regulam non habet. Conſuetudo illam ciuitatis, quæ nunquam in eodem diu ſtetit, verſat. Multi ex alieno ſæculo petunt verba. Duodecim tabulas loquuntur. Gracchus illis & Craſſus & Curio nimis culti & recentes ſunt. Ad Appium vſque & ad Coruncanium redeunt. Quidam contra, dum nihil niſi tritum & vſitatum volunt, in ſordes incidunt. Vtrunque diuerſo genere corruptum eſt, tam mehercules quàm ſi vellent ſplendidis vti, ac ſonantibus, & poeticis, neceſſaria & in vſu poſita vitare: tam hunc dicam peccare, quàm illũ. Alter ſe iuſto plus colit, alter ſe iuſto plus negligit: ille & crura, hic nec alas quidem vellit. Ad compoſitionem tranſeamus, quot genera tibi dabo in hac, quibus peccetur? Quidam præfractam & aſperam probant, diſturbant de induſtria, ſi quid placidius effluxit, nolunt ſine ſalebra eſſe iuncturam, virilem putant & fortem, quæ aurem inæqualitate percutiat. Quorundã non eſt compoſitio: modulatio eſt: adeo blanditur. Quid de illa loquar, in qua verba differũtur, & diu expectata vix ad clauſulas reddũtur? Quid de illa in exitu lenta, qualis Ciceronis eſt,

deuexa, & molliter deſinens, nec aliter quàm ſolet, ad morem ſuum pedémque reſpondens? Non tantum in genere ſententiarum vitiũ eſt, ſi aut puſillæ ſunt & pueriles, aut improbæ, & plus auſæ quàm pudore ſaluo licet, ſed ſi floridæ ſunt & nimis dulces, ſi in vanum exeunt, & ſine effectu, nihil amplius quàm ſonant. Hæc vitia vnus aliquis inducit, ſub quo tũc eloquentia eſt. Ceteri imitantur, & alter alteri tradunt. Sic Salluſtio vigente, amputatæ ſententiæ, & verba ante expectatum cadentia, & obſcura breuitas fuere pro cultu. Arruntius vir raræ frugalitatis, qui hiſtorias belli Punici ſcripſit, fuit Salluſtianus, & in illum genus nitens. Eſt apud Salluſtium. Exercitum argento fecit, id eſt, pecunia parauit. Hoc Arruntius amare cœpit. Poſuit illud omnibus paginis. Dicit quodam loco: Fugam noſtri fecere. Alio loco: Hiero rex Syracuſanorum, bellum fecit. Et alio loco. Quæ audita Panormitanos dedere Romanis fecere. Guſtum tibi dare volui. Totus his contexitur liber. Quæ apud Salluſtium rara fuerunt, apud hunc crebra ſunt, & pænè continua, nec ſine cauſa: ille enim in hæc incidebat: at hic illa quærebat. Vides autem quid ſequatur, vbi alicui vitiũ pro exemplo eſt. Dixit Salluſtius, Aquis hiemantibus. Arruntius in primo libro belli Punici ait, Repente hiemauit tempeſtas. Et alio loco, cùm dicere vellet frigidum annum fuiſſe, ait: Totus hiemauit annus. Et alio loco; Inde ſexaginta onerarias leues, præter militem & neceſſarios nautarum, hiemante Aquilone miſit. Non deſinit omnibus locis hoc verbum infulcire. Quodam loco Salluſtius dicit: Inter arma ciuilia, æqui boni famas petit. Arruntius nõ tempera-

tauit quominus primo ſtatim libro poneret, ingentes eſſe famas de Regulo. Hæc ergo & huiuſmodi vitia, quæ alicui impreſſit imitatio, non ſunt indicia luxuriæ, nec animi corrupti. Propria enim eſſe debent, & ex ipſo nata, ex quibus tu æſtimes alicuius affectus. Iracundi hominis iracunda oratio eſt: commoti nimis incitata, delicati tenera & fluxa. Quod vides iſtos ſequi, qui aut vellunt barbam, aut interuellunt: qui labra preſſiùs tondent & abradunt, ſeruata & ſubmiſſa cetera parte: qui lacernas coloris improbi ſumunt, qui perlucentem togam, qui nolunt facere quicquam quod hominum oculis tranſire liceat: irritant illos, & in ſe aduertunt: volunt vel reprehendi, dum conſpiciantur. Talis eſt oratio Mæcenatis, omniúmque aliorum, qui non caſu errant, ſed ſcientes volentéſque. Hoc à magno animi malo oritur. Quomodo in vino non ante lingua titubat, quam mens ceſſit oneri, & inclinata vel prodita eſt: ita iſta oratio, (quid aliud quàm ebrietas?) nulli moleſta eſt, niſi animus labat. Ideò ille curetur: ab illo ſenſus, ab illo verba exeunt, ab illo nobis eſt habitus, vultus, inceſſus. Illo ſano ac valente, oratio quoque robuſta, fortis, virilis eſt. Si ille procubuit, & cetera ſequuntur ruinam.

---Regè incolumi, mens omnibus vna eſt:
Amiſſo rupere fidem.

Rex noſter eſt animus. Hoc incolumi, cetera manent in officio, parent & obtemperant. Cũ ille paulum vacillauit, ſimul nutant. Cũ verò ceſſit voluptati, artes quoque eius, actúſque marcent, & omnis ex lãguido fluxóque conatus eſt.

Quoniam hac ſimilitudine ſus vſum, perſeuerabo. Animus noſter modo rex eſt, modo tyrannus. Rex, cùm honeſta intuetur, ſalutem ſibi commiſſi corporis curat, & nihil imperat turpe, nihil ſordidum. Vbi verò impotens, cupidus, delicatus eſt, tranſit in nomen deteſtabile ac dirum, & fit tyrannus. Tunc illum excipiunt affectus impotentes, inſtántque qui initio quidem gaudent, vt ſolet populus largitione nocitura fruſtra plenus, & quæ non poteſt haurire, contrectat. Cùm verò magis ac magis vires morbus exedit, & in medullas neruóſque deſcendere deliciæ, conſpectu eorum, quibus ſe nimia auiditate inutilem reddidit, lætus pro ſuis voluptatibus habet ſpectaculum alienarum, ſubminiſtrator libidinum, teſtíſque, quarũ ſibi vſum, ingerendo abſtulit: nec illi tam gratum eſt abũdare iucundis, quàm acerbum, quod non omnem illum apparatum per gulam ventrémque tranſmittit, non cum omni exoletorũ feminarúmque turba conuolutatur: mærétque, quod magna pars ſuæ felicitatis excluſa corporis anguſtiis, ceſſat. Nũquid enim, mi Lucili, hic furor eſt, quod nemo noſtrũ mortalẽ ſe cogitat? quod nemo imbecillũ? immo quod nemo noſtrũ vnũ eſſe ſe cogitat? Aſpice culinas noſtras, & concurſantes inter tot ignes coquos noſtros. Vnũ videri putas ventrẽ, cui tanto tumultu cõparatur cibus? Aſpice veteraria noſtra, & plena multorum ſæculorũ vindemiis horrea. Vnum putas videri ventrẽ, cui tot conſulũ regionúmq; vina condũtur? Aſpice quot locis vertatur terra, quot millia colonorum arent, fodiant. Vnum putas videri ventrẽ, cui & in Sicilia, & in Africa ſeritur? Sani erimus, & modica concupiſcemus, ſi vnuſquiſque

que ſe numeret : metiatur ſimul corpus, ſciatq́; nec multũ capere, nec diu poſſe. Nihil tamen æquè tibi profuerit ad temperantiam omniũ rerũ, quàm frequens cogitatio breuis æui, & huius incerti. Quicquid facies, reſpice ad mortem.

Ep. cxv. Nimis anxium eſſe te circa verba & compoſitionem, mi Lucili, nolo. Habeo maiora quæ cures. Quære quid ſcribas, non quẽadmodum: & hoc ipſum, non vt ſcribas, ſed vt ſentias: vt illa quæ ſenſeris, magis applices tibi, & veluti ſignes. Cuiuſcunque orationem videris ſollicitam & politam, ſcito animum quoque non minus eſſe puſillis occupatum. Magnus ille, remiſſius loquitur & ſecurius. Quęcunque dicit, plus habent fiduciæ, quàm curæ. Noſti complures iuuenes, barba & coma nitidos, de capſula totos: nihil ab illis ſperaueris forte, nihil ſolidũ. Oratio, vultus animi eſt: ſi circumtonſa eſt, & fucata, & manufacta, oſtendit illum quoque non eſſe ſincerum, & habere aliquid fracti. Non eſt ornamentum virile concinnitas. Si nobis animum boni viri liceret inſpicere, ô quàm pulchram faciem, quàm ſanctam, quàm ex magnifico placidóque fulgentem videremus! hinc iuſtitia, illinc fortitudine, hinc temperantia prudentiáq; lucentibus. Præter has frugalitas, & cõtinẽtia, & tolerantia, & libertas, comitáſque, & (quis credat?) in homine rarum humanitas bonũ, ſplendorem illi ſuum affunderent. Tũ prouidentia, tum elegantia, & ex iſtis magnanimitas eminentiſſima, quantũ, dij boni, decoris illi, quantũ ponderis grauitatiſque adderent? quanta eſſet cum gratia auctoritas? Nemo illum amabilem, qui non ſimul venerabilem diceret. Si quis viderit hanc faciem altiorẽ fulgentiorẽm-

que, quàm cerni inter humana conſueuit, nõne velut numinis occurſu obſtupefactus renſtat, & vt fas ſit vidiſſe, tacitus precetur? Tum auocante ipſum vultus benignitate productus, adoret ac ſupplicet: & diu contemplatus multũ extantẽ, ſupráque menſuram ſolitorũ inter nos aſpici, elatam, oculis miti quidem, ſed nihilominus viuido igni flagrantibus. tunc demum illã Virgilij noſtri vocem verens atque attonitus emittat:

O quàm te memorẽ virgo? nãque haud tibi vultus
Mortalis, nec vox hominem ſonat.
Sis felix noſtrúmque leues quæcunque laborem.

Aderit, læuabítque, ſi colere eam voluerimus. Colitur autem non taurorũ opimis corporibus contrucidatis, nec auro argentóque ſuſpenſo, nec in theſauros ſtipe infuſa, ſed pia & recta voluntate. Nemo non, inquam, amore eius arderet, ſi nobis illam videre contingeret. Nunc enim multa obſtrigillãnt, & aciem noſtram aut ſplendore nimio repercutiunt, aut obſcuro retinent. Sed quemadmodum viſus oculorũ quibuſdam medicamentis acui ſolet & repurgari: ſic & nos, ſi aciem animi liberare impedimentis voluerimus, poterimus perſpicere virtutem, etiam obrutam corpore, etiã paupertate oppoſita, & humilitate & infamia obiacentibus. Cernemus, inquã, pulchritudinem illam, quamuis ſordido obtectam. Rurſus æquè malitiam, & ærumnoſi animi veternũ perſpiciemus: quamuis multus circa diuitiarũ radiantium ſplendor impediat, & intuentem, hinc honorum, illinc magnarum poteſtatum falſa lux verberet. Tunc intelligere nobis licebit, quàm contemnenda miremur, ſimillimi pueris, quibus omne ludicrum in pretio eſt. Parentibus quippe, nec minus fra-

tri-

tribus præferũt paruo ære empta monilia. Quid ergo inter nos & illos intereſt, vt Ariſto ait, niſi quod nos circa tabulas & ſtatuas inſanimus, carius inepti? Illos reperti in littore calculi leues & aliquid habentes varietatis delectãt: nos ingentium maculæ columnarum: ſiue ex Ægyptiis arenis, ſiue ex Africæ ſolitudinibus aductæ, porticum aliquam vel capacem populi cœnationem ferunt. Miramur parietes tenui marmore inductos: cùm ſciamus quale ſit quod abſconditur, oculis noſtris imponimus. Et cum auro tecta perfundimus, quid aliud quàm mendacio gaudemus? Scimus enim ſub illo auro fœda ligna latitare. Nec tantùm parietibus aut lacunaribus ornamentum tenue prætenditur: omnium iſtorum quos incedere altos vides, bracteata felicitas eſt. Inſpice, & diſces ſub iſta tenui membrana dignitatis, quantum mali lateat. Hæc ipſa res tot magiſtratus, tot iudices detinet, quæ magiſtratus & iudices facit, pecunia, quæ ex quo in honore eſſe cœpit, verus rerum honor cecidit. Mercatoréſque & venales inuicẽ facti, quærimus, non quale ſit quid, ſed quãti. Ad mercedem pii ſumus, ad mercedem impij. Honeſta, quandiu aliqua illis ſpes ineſt, ſequimur, in contrariũ tranſituri, ſi plus ſcelerata promittant. Admirationem nobis parentes auri argentíque fecerunt: & teneris infuſa cupiditas altiùs ſedit, creuitq; nobiſcũ. Deinde totus populus in alia diſcors, in hoc conuenit: hoc ſuſpiciũt, hoc ſuis optant, hoc Diis velut rerũ humanarũ maximũ, cùm grati videri volunt, conſecrant. Denique eo mores redacti ſunt, vt paupertas maledicto probróque ſit, contempta diuitibus, inuiſa pauperibus. Accẽdũt deinde carmina poe-

tarũ,quæ affectibus noſtris facem ſubdant, quibus diuitiæ velut vnicum vitæ decus ornamentumque laudantur. Nihil illis melius nec dare videntur Dij immortales poſſe,nec habere.

Regia ſolis erat ſublimibus alta columnis,
Clara micante auro.

Eiuſdem currum aſpice:

Aureus axis erat,temo aureus,aurea ſummæ
Curuatura rotæ:radiorum argenteus ordo.

Denique quod optimum videri volunt ſæculũ, aureum appellant. Nec apud tragicos deſunt, qui lucro innocentiam,ſalutem,opinionem bonam mutant.

Sine me vocare peſſimum,vt diues vocer.
An diues,omnes quærimus:nemo,an bonus.
Non quare,& vnde:quid habeas,tantùm rogant.
Vbique tanti quiſque,quantum habuit fuit.
Quid habere nobis turpe ſit,quæris?nihil.
Aut diues opto viuere,aut pauper mori.
Bene moritur,qui dum moritur,lucrum facit.
Pecunia ingens generis humani bonum,
Cui non voluptas matris,aui blandæ poteſt
Par eſſe prolis,non ſacer meritis parens,
Tam dulce ſi quid Veneris in vultu micat,
Merito illa amores cœlitum atque hominũ mouet.

Cùm hi nouiſſimi verſus in tragœdia Euripidis pronunciati eſſent,totus populus ad eiiciendum & actorem & carmen conſurrexit vno impetu, donec Euripides in medium ipſe proſiluit, petens,vt expectarẽt, videréntque quẽ admirator auri exitum faceret. Dabat in illa fabula pœnas Bellerophontes, quas in ſua quiſque dat. Nulla enim auaritia ſine pœna eſt, quamuis ſatis ſit ipſa pœnarum. O quantum lacrimarum, ô quantum laborum exigit: quam miſera deſideratis, quàm

quàm miſera partis eſt! Adiice quotidianas ſollicitudines, quæ pro modo habendi quemque diſcruciant. Maiore tormento pecunia poſſidetur, quàm quæritur. Quantum damnis ingemiſcunt, quæ & magna incidunt, & maiora videntur. Denique vt nihil illis fortuna detrahat, quicquid non acquiritur, damnum eſt. At felicẽ illũ homines & diuitem vocant, & conſequi optant, quantũ ille poſſidet. Fateor. Quid ergo? Tu vllos eſſe condicionis peioris exiſtimas, quàm qui habent & miſeriam & inuidiam? Vtinã qui diuitias appetituri eſſent, cum diuitibus deliberarent. Vtinam honores petituri, cũ ambitioſis, & ſummum adeptis dignitatis ſtatum, profectò vota mutaſſent: cùm interim illi noua ſuſcipiũt, qui priora damnauerant. Nemo enim eſt cui felicitas ſua, etiam ſi curſu venit, ſatisfaciat. Querũtur & de conſiliis, & de proceſſibus ſuis: malúntque ſemper, quæ reliquerunt. itaque hoc tibi philoſophia præſtabit, quo equidẽ nihil maius exiſtimo. Nunquã te pœnitebit tui. Ad hanc tam ſolidam felicitatem quam tempeſtas nulla concutiat, non perducent te aptè verba contexta, & oratio fluens leniter. Eant vt volent, dũ animo compoſitio ſua conſtet, dum ſit magnus, & opinionum ſecurus, & ob ipſa quæ aliis diſplicent, ſibi placens: qui profectum ſuum vita æſtimet, & tantùm ſcire ſe iudicet, quantum non cupit, quantum non timet.

EP. CXVI. VTRVM ſatius ſit, modicos habere affectus, an nullos, ſæpe quæſitum eſt. Noſtri illos expellunt: Peripatetici temperant. Ego non video, quomodo ſalubris eſſe aut vtilis poſſit vlla mediocritas morbi. Noli timere: nihil eorum quæ tibi non vis negari, eripio: facilem me,

indulgentémque præbebo rebus, ad quas tendis.& quas aut vitæ neceſſarias, aut vtiles, aut iucundas putes.Detraham vitium.Nam cùm tibi cupere interdixero, velle permittam: vt eadem illa intrepidus facias, vt certiore conſilio, vt voluptates illas magis ſentias. Quid ni?Ad te magis peruenturæ ſunt, ſi illis imperabis, quàm ſi ſeruies. Sed naturale eſt,inquis, vt deſiderio amici torquear, da tempus lacrymis tam iuſtè cadentibus,naturale eſt opinionibus hominum tangi,& aduerſis contriſtari.Quare non permittas mihi hunc tam honeſtum malæ opinionis metum?Nullum vitium eſt ſine patrocinio:nulli non initium eſt verecundũ & exorabile, ſed ob hoc latiùs funditur. Non obtinebis vt deſinat,ſi incipere permiſeris. Imbecillis eſt primò omnis affectus, deinde ipſe ſe concitat, & vires dum procedit,parat: excluditur facilius, quàm expellitur.Quis negat omnes affectus à quodam quaſi naturali fluere principio? Curam nobis noſtri natura mandauit. Sed huic vbi nimiũ indulſeris, vitium eſt. Voluptatem natura neceſſariis rebus admiſcuit, non vt illam peteremus, ſed vt ea ſine quibus non poſſumus viuere,gratiora nobis illius faceret acceſſio. Si ſuo veniat iure, luxuria eſt. Ergo intrantibus reſiſtamus: quia faciliùs, vt dixi, non recipiuntur quàm exeunt. Aliquatenus,inquis, dolere,aliquatenus timere permitte, ſed illud aliquatenus longè producitur, nec vbi vis,accipit finem. Sapienti non ſollicitè cuſtodire ſe tutum eſt,& lacrymas ſuas & voluptates vbi volet, ſiſtet. Nobis quia non eſt regredi facile, optimum eſt omnino non progredi. Eleganter mihi videtur Panætius reſpondiſſe adoleſcentulo cuidam quærenti,

An

An ſapiens amaturus eſſet? De ſapiente, inquit, videbimus: mihi & tibi, qui adhuc à ſapiente longe abſumus, non eſt committendum vt incidamus in rem commotam, impotentem, alteri emancipatam, vilem ſibi. Siue enim nos reſpexit, humanitate eius irritamur: ſiue contempſit, ſuperbia accendimur. Æquè facilitas amoris, quàm difficultas nocet. Facilitate capimur, cum difficultate certamus. Itaque conſcij nobis imbecillitatis noſtræ, quieſcamus. Nec vino infirmum animum committamus, nec formæ, nec adulationi, nec vllis rebus blande trahentibus. Quod Panætius de amore quærenti reſpondit, hoc ego de omnibus dico. Quantum poſſumus, nos, à lubrico recedamus. In ſicco quoque parum fortiter ſtamus. Occurres hoc loco mihi illa publica contra Stoicos voce: Nimis magna promittitis, nimis dura præcipitis. Nos homunciones ſumus. omnia nobis negare non poſſumus. Dolebimus, ſed parum. Cõcupiſcemus, ſed temperate. Iraſcemur, ſed placabimur. Scis quare non poſſumus iſta? Quia nos poſſe non credimus. Immò mehercules, aliud eſt in re. Vitia noſtra, quia amamus; defendimus, & malumus excuſare illa, quàm excutere. Satis natura homini dedit roboris, ſi illo vtamur, ſi vires noſtras colligamus, ac totas pro nobis, certe non contra nos concitemus. Nolle in cauſa eſt: non poſſe prætenditur.

Ep. CXVII. Mvltvm mihi tibíque negotium concinnabis, &, dum neſcis, in magnam me litem ac moleſtiam impinges, qui mihi tales quæſtiunculas ponis, in quibus ego nec diſſentire à noſtris, ſalua gratia, nec conſentire ſalua conſcientia poſſum. Quæris, an verum ſit,

quod Stoicis placet, Sapientiam bonum eſſe, ſapere bonum non eſſe. Primùm exponam, quid Stoicis videatur: tum dicere ſententiam audebo. Placet noſtris, quod bonum eſt, eſſe corpus: quia quod bonum eſt, facit. Quicquid facit, corpus eſt. Quod bonum eſt, prodeſt: faciat autem aliquid oportet, vt proſit, ſi facit, corpus eſt. Sapientiam bonum eſſe dicunt. Sequitur, vt neceſſe ſit illam corporalem quoque dicere. At ſapere non putant eiuſdem condicionis eſſe. Incorporale eſt & accidens alteri, id eſt, ſapientię: itaque nec facit quicquam, nec prodeſt. Quid ergo, inquiunt, non dicimus, Bonum eſt ſapere? dicimus referentes ad id, ex quo pendet, id eſt, ad ipſam ſapientiam. Aduerſus hos quid ab aliis reſpondeatur, audi, antequam ego incipio ſecedere, & in alia parte conſidere. Iſto modo, inquiunt, nec beatè viuere bonum eſt. Velint nolint, reſpondendum eſt, beatam vitam bonũ eſſe, & beatè viuere bonum non eſſe. Etiamnũ quoque noſtris illud opponitur. Vultis ſapere? Ergo expetenda res eſt ſapere, ſi expetenda res eſt, bonum eſt. Coguntur noſtri verba torquere, & vnam ſyllabam expetendo interponere, quam ſermo noſter inſeri non ſinit. Ego illam, ſi pateris, adiungam. Expetendum eſt, inquiunt, quod bonum eſt: ad expetendum, quod bono contingit: quod, cùm bonum conſecuti ſumus, non petitur tanquam bonum, ſed petito bono accedit. Ego non idem ſentio, & noſtros iudico in hoc deſcendere: quia iam primo vinculo tenentur, & mutare illis formulam non licet. Multum dare ſolemus præſumptioni omnium hominum. Apud nos veritatis argumentum eſt, aliquid omnibus videri: tanquam deos eſſe, inter-

ter

ter alia ſic colligimus, quod omnibus de diis opinio inſita eſt: nec vlla gens vſquam eſt adeo extra leges moréſque proiecta, vt non aliquos deos credat. Cùm de animarum æternitate diſſerimus, non leue momentum apud nos habet conſenſus hominum, aut timentium inferos, aut colentium. Vtor hac publica perſuaſione. Neminem inuenies, qui non putet & ſapientiã bonum, & ſapere. Non faciam quod victi ſolent, vt prouocem ad populum. Noſtris incipiemus armis confligere. Quod accidit alicui, vtrum extra id cui accidit eſt, an in eo cui accidit? Si in eo eſt cui accidit, tam corpus eſt quàm illud cui accidit. Nihil enim accidere ſine tactu poteſt. Quod tangit, corpus eſt. Si extra eſt, poſtquam acciderat, receſſit. Quod receſſit, motum habet, quod motum habet, corpus eſt. Speres me dicturum, non eſſe aliud curſum, aliud currere: nec aliud calorem, aliud calere: nec aliud lucem, aliud lucere. Concedo iſta alia eſſe, ſed non ſortis alterius. Si valetudo indifferens eſt: & valere indifferens eſt. Si forma indifferẽs eſt: formoſum eſſe indifferens eſt: Si iuſtitia bonum eſt: & iuſtum eſſe bonum eſt. Si turpitudo malum eſt: & turpem eſſe malum eſt. Tam mehercules quàm ſi lippitudo malum eſt, & lippire malum eſt. Hoc vt ſcias, neutrum eſſe ſine altero poteſt. Quod ſapit, ſapiens eſt: quod ſapiens eſt, ſapit. Adeo non poteſt dubitari, an quale illud ſit, tale hoc ſit, vt quibuſdam vtrũque vnũ videatur atque idem. Sed illud libenter quæſierim: Cùm omnia aut bona ſint, aut mala, aut indifferentia, ſapere in quo numero ſit. Bonũ negant eſſe, malum vtique nõ eſt, ſequitur, vt medium ſit. Id autem medium atque indifferens

vocamus, quod tam malo contingere quàm bono poteſt : tanquam pecunia, forma, nobilitas. Hoc, vt ſapiat, contingere niſi bono non poteſt: ergo indifferens non eſt. Atqui ne malum quidem eſt, quod contingere malo non poteſt: ergo bonum eſt. Quod niſi bonus non habet, bonum eſt: ſapere non niſi bonus habet : ergo bonum eſt. Accidens eſt, inquit, ſapientiæ. Hoc ergo quod vocas ſapere, vtrum facit ſapientiam, an patitur? ſiue facit illud, ſiue patitur, vtroque modo corpus eſt. Nam & quod fit, & quod facit, corpus eſt. ſi corpus eſt, bonum eſt. Vnum enim deerat illi, quominus bonum eſſet, quod incorporale erat. Peripateticis placet, nihil intereſſe inter ſapientiam & ſapere, cum in vtrolibet eorum & alterū ſit. Nunquid enim quenquam exiſtimas ſapere, niſi qui ſapientiam habet? Nunquid quenquam qui ſapiat, non putas habere ſapientiam? Dialectici veteres iſta diſtinguunt : ab illis diuiſio vſque ad Stoicos venit. Qualis ſit hæc, dicam. Aliud eſt ager: aliud, agrū habere. Quid ni? Cum habere agrum ad habentem, non ad agrum pertineat. Sic aliud eſt ſapientia : aliud, ſapere. Puto concedes duo eſſe hæc, id quod habetur, & eum qui habet. Habetur ſapientia: habet, qui ſapit. Sapientia eſt mens perfecta, vel ad ſummum optimúmque perducta: ars enim vitæ eſt. Sapere quid eſt? Non poſſum dicere mens perfecta, ſed id quod contingit perfectam mentem habenti. Ita alterum eſt, mens bona : alterum, quaſi habere mentem bonam. Sunt, inquit, naturæ corporum tanquam, hic homo eſt, hic equus : has deinde ſequuntur motus animorum enunciatiui corporum. Hi habeat proprium quiddam, & à corporibus ſeductum:

ductum:tanquam,video Catonem ambulātem: hoc ſenſus oſtendit, animus credit. Corpus eſt quod video, cui & oculos & animum intendi. Dico deinde, Cato ambulat.nō corpus quidem eſt quod nunc loquor, ſed enunciatiuum quiddam de corpore : quod alij effatum vocant, alij enunciatum , alij edictum. Sic cum dicimus ſapientiam; incorporale quiddam intelligimus. Cum dicimus. Sapit:de corpore loquimur. Plurimum autem intereſt, vtrum illud dicas, an de illo.Putemus in præſentia iſta duo eſſe : nondū enim quid mihi videatur, pronuncio:quid prohibet, quo minus aliud quidem ſit, ſed nihilominus bonum? Dicebas paulò ante,aliud eſſe agrum,aliud habere agrum.Quid ni?in alia enim natura eſt qui habet, in alia quod habetur. Illa terra eſt, hic homo eſt. At in hoc de quo agitur, eiuſdem naturæ ſunt vtraque, & qui habet ſapientiam , & ipſa quæ habetur. Præterea illic aliud eſt quod habetur, alius qui habet : hic in eodem eſt & quod habetur, & qui habet. Ager iure poſſidetur: ſapientia natura. ille abalienari poteſt,& alteri tradi;hæc non diſcedit à domino. Non eſt itaque quod compares inter ſe diſſimilia. Cœperam dicere , poſſe iſta duo eſſe,& tamen vtraque bona. Et ſapientiam, & ſapientē duo eſſe : & vtrumque bonum eſſe concedis. Quomodo nihil obſtat, quo minus & ſapientia bonum ſit , & habens ſapientiam : ſic nihil obſtat,quo minus & ſapientia bonum ſit,& habere ſapientiam,id eſt,ſapere.Ego in hoc volo ſapiens eſſe,vt ſapiam. Quid ergo? Non eſt id bonum , ſine quo nec illud bonum eſt. Vos certe dicitis,ſapientiā, ſi ſine vſu detur, accipiendam non eſſe. Quis eſt vſus ſapientiæ?Sapere:hoc eſt

in illa pretioſiſſimum, quo detracto,ſuperuacua ſit.Si tormenta mala ſunt , torqueri malum eſt: adeò quidem, vt illa non ſint mala, ſi quod ſequitur, detraxeris. Sapientia habitus perfectæ mentis eſt: ſapere, vſus perfectæ mentis. Quomodo poteſt vſus eius bonum non eſſe, quæ ſine vſu bonum non eſt? Interrogo te,an ſapientia ſit expetenda.Fateris. Interrogo,an vſus ſapientiæ ſit expetendus.Fateris.Negas enim te illam recepturum ſi vti ea prohibearis. Quod expetendum eſt,bonum eſt. Sapere,ſapientiæ vſus eſt: quomodo eloquentiæ, loqui: quomodò oculorũ, videre. Ergo ſapere,ſapientiæ vſus eſt. Vſus autem ſapientiæ expetendus eſt. Sapere ergo expetendum eſt. Si expetendum eſt,bonũ eſt. Olim ipſe me damno, qui illos imitor dum accuſo, & verba apertæ rei impendo. Cui enim dubium poteſt eſſe,quin ſi æſtus malũ eſt , & æſtuare malũ ſit? Si algor malũ eſt,malum ſit algere?Si vita bonum eſt,& viuere bonum eſt. Omnia iſta circa ſapientiam,non in ipſa ſunt. At nobis in ipſa commorandum eſt, etiam ſi quid euagari libet,amplos habet illa ſpatioſóſque ſeceſſus. De deorum natura quæramus, de ſiderũ alimento , de his tam variis ſtellarum diſcurſibus: an ad illarũ motus noſtra moueantur corpora,an corporibus omniũ , animíſq; illinc impetus veniat. An hæc & quæ fortuita dicuntur, certa lege conſtricta ſint, nihilque in hoc mundo repentinum,aut expers ordinis volutetur.Iſta iam à formatione morũ receſſerũt: ſed leuant animũ , & ad ipſarum quas tractant rerum magitudinem attollũt.Hæc verò de quibus paulò ante dicebam,minuũt & deprimũt,nec vt putas exacuũt,ſed extenuant.Obſecro vos,cur tam

pe-

neceſſariam curam maioribus melioribuſque debitam,in re neſcio an falſa, certè inutili terimus? Quid mihi profuturum eſt ſcire, an aliud ſit ſapientia,aliud ſapere? Quid mihi profuturũ eſt ſcire,illud bonum eſſe,hoc non eſſe? Temerè me geram.ſubibo huius voti aleam. Tibi ſapientia, mihi ſapere contingat: pares erimus. Potiùs id age,vt mihi viam monſtres, qua ad iſta perueniam. Dic mihi quid vitare debeam, quid appetere: quibus animũ labantem ſtudiis firmem:quemadmodum quæ me ex tranſuerſo ferunt aguntque,procul à me repellã.Quomodo par eſſe tot malis poſſim: quomodo iſtas calamitates remoueam, quæ ad me irruperunt: quomodo illas,ad quas ego irrupi. Doce, quomodo feram ærumnam ſine gemitu meo, felicitatem ſine alieno: quomodo vltimum & neceſſariũ vitæ terminũ non expectem, ſed ipſemet,cùm viſum erit,profugiam. Nihil mihi videtur turpius, quàm optare mortem.Nam ſi vis viuere,quid optas mori?ſi nõ vis, quid deos rogas, quod tibi naſcenti dederunt? Nam vt quãdoque moriaris,etiam inuito poſitũ eſt:vt cùm voles,in tua manu eſt. Alterum tibi neceſſe eſt, alterum licet. Turpiſſimum his diebus principiũ diſerti mehercules viri legi: Ita,inquit,quãprimùm moriar. Homo demens,optas rem tuã. Ita quàm primum moriar.Fortaſſe inter has voces ſenex factus es. Alioqui quid in mora eſt? Nemo te tenet,euade quà viſum eſt. Elige quãlibet rerum naturæ partem, qua tibi præberi exitũ iubeas. Hæc nempe ſunt elementa, quibus hic mũdus adminiſtratur: Aqua,terra,ſpiritus. Omnia iſta tam cauſa viuendi ſunt, quàm viæ mortis.Ita quàmprimùm moriar. Quàmprimũ

iſtud , quod eſſe vis? quem illi diem ponis ? Citius fieri quam optas , poteſt. Imbecillæ mentis iſta ſunt verba , & hac deteſtatione miſericordiam captantis.Non vult mori,qui optat. Deos vitam roga,& ſalutem.Si mori placuit,hic mortis eſt fructus, optare deſinere. Hæc, mi Lucili, tractemus, his formemus animum. Hæc eſt ſapientia, hoc eſt ſapere,non diſputatiúculis inanibus ſubtilitatem vaniſſimã agitare. Tot quæſtiones tibi fortuna poſuit. nondum illas ſoluiſti. Iam cauillaris. Quàm ſtultum eſt, cum ſignũ pugnæ acceperis,ventilare. Remoue iſta luſoria arma:decretoriis opus eſt.Dic qua ratione nulla animum triſtitia , nulla formido perturbet: qua ratione hoc ſecretarum cupiditatum pondus effundam.Agatur aliquid.Sapientia bonum eſt,ſapere non eſt bonum.Sic ſit.Negemus,ſapere bonum eſſe:vt hoc totum ſtudium derideatur,tanquam operatum ſuperuacuis.Quid ſi ſcires etiam illud quæri , an bonum ſit futura ſapiẽtia? Quid enim dubij eſt,oro te,an nec meſſem futuram iam ſentiant horrea, nec futuram adoleſcentiam pueritia viribus aut vllo robore intelligat ? Ægro interim nihil ventura ſanitas prodeſt , non magis quàm currentem luctantémque , poſt multos ſecuturum ſenſus otium reficit. Quis neſcit hoc ipſo non eſſe bonum id quod futurum eſt, quia futurum eſt ? Nã quod bonum eſt, vtique prodeſt. Niſi præſentia,prodeſſe non poſſunt. Si non prodeſt, bonum non eſt vtique : ſi prodeſt, iam eſt. Futurus ſum ſapiens:hoc bonum erit, cum fuero:interim non eſt. Prius aliquid eſſe debet , deinde quale eſſe. Quomodo,oro te,quod adhuc nihil eſt,iam bonum eſt ? Quomodo autem tibi magis vis probari

bari

bari, non eſſe aliquid, quàm ſi dixero, Futurum eſt? Nondum enim veniſſe apparet, quod venit. Ver ſecuturum eſt: ſcio nunc hiemem eſſe. Æſtas ſecutura eſt: ſcio æſtatem non eſſe. Maximum argumentum habeo nondum præſentis, futurum eſſe. Sapiam, ſpero: ſed interim non ſapio. Si illud bonum haberem, iam hoc carerem malo, Futurum eſt, vt ſapiam. ex hoc licet nondum me ſapere intelligas. Non poſſum ſimul & in illo bono, & in hoc malo eſſe. Duo iſta non coeunt, nec apud eundem ſunt vna bonum & malum. Tranſcurramus ſolertiſſimas nugas, & ad illa quæ nobis aliquam opem ſunt latura, properemus. Nemo qui obſtetricem parturienti filiæ ſollicitus acceſſit, edictum & ludorum ordinem perlegit. Nemo qui ad incendium domus ſuæ currit, tabulam laterũncularíam perſpicit, vt ſciat quomodo alligatus exeat calculus. At mehercules omnia tibi vndique nuntiantur, & incendium domus, & periculum liberorum, & obſidium patriæ, & bonorum direptio. Adiice iſtis naufragium, motúſque terrarum, & quicquid aliud timeri poteſt. Inter iſta diſtrictus, rebus nihil aliud quàm animum oblectantibus vacas? Quid inter ſapientiam & ſapere interſit, inquiris? Nodos nectis ac ſoluis, tanta mole impendente capiti tuo? Non tam benignum ac liberale tempus natura nobis detur, vt aliquid ex illo vacet perdere: & vide quàm multa etiam diligentiſſimis pereant. Aliud valetudo ſua cuique abſtulit, aliud ſuorum: aliud neceſſaria negotia, aliud publica occupauerunt. Vitam nobiſcum diuidit ſomnus. Ex hoc tempore tam anguſto, & rapido, & nos auferente, quid iuuat maiorem partem mittere in va-

num?Adiice nunc, quod aſſueſcit animus delectare ſe potius quàm ſanare: & philoſophiã oblectamentũ facere, cùm remedium ſit. Inter ſapientiã & ſapere quid interſit, neſcio. Scio mea non intereſſe, ſciam iſta, an neſciam. Dic mihi, cùm quid inter ſapientiam & ſapere interſit, didicero, ſapiam? Cur ergo potius inter vocabula me ſapientiæ detines, quàm inter opera? Fac me fortiorem, fac me ſecuriorem, fac fortunæ parem, fac ſuperiorem. Poſſum autem ſuperior eſſe, ſi fecero omne quod diſco.

EP. CXVIII. EXIGIS à me frequentiores epiſtolas. Rationes conferamus, ſoluendo non eris. Conuenerat quidem, vt tua priora eſſent, tu ſcriberes, ego reſcriberem. Sed non ero difficilis, bene credi tibi ſcio, itaque in anteceſſum dabo. Nec faciam, quod Cicero vir diſertiſſimus facere Atticum iubet, vt etiam ſi rem nullã habebit, quod in buccam venerit, ſcribat. Nunquã poteſt deeſſe quod ſcribam, vt omnia illa quæ Ciceronis implent epiſtolas, tranſeam: quis cãdidatus laboret, quis alienis, quis ſuis viribus pugnet, quis cõſulatum fiducia Cæſaris; quis Pompeij, quis apertè petat: quàm durus ſit fenerator Cæcilius, à quo minoris centeſimis propinqui nummum mouere non poſſunt. Sua ſatius eſt mala quàm aliena tractare: ſe excutere, & videre, quàm multarum rerum candidatus ſit, & nõ ſuffragari. Hoc eſt, mi Lucili, egregium, hoc ſecurum ac liberum, nihil petere, & tota fortunæ comitia tranſire. Quàm putas eſſe iucundũ, tribubus vocatis, cùm candidati intenti ſuis pendeant, & alius nũmos pronuntiet, alius per ſequeſtrem agat, alius eorũ manus oſculis conterat, quibus deſignatus contingendam manũ nega-

gaturus eſt,omnes attoniti,vocem præconis expectant,ſtare otioſum,& ſpectare illas nũdinas, nec ementem quicquam , nec vendentem. Quanto hic maiore gaudio fruitur, qui nõ prætoria aut conſularia comitia ſecutus intuetur, ſed magna illa, in quibus alij honores anniuerſarios petunt,alij perpetuas poteſtates alij bellorum euentus proſperos triumphóſque:alij diuitias , alij matrimonia ac liberos , alij ſalutem ſuam ſuorúmque. Quanti animi res eſt, ſolùm nihil petere, nulli ſupplicare, & dicere : Nihil mihi tecum fortuna,non facio mei tibi copiam. Scio apud te Catones repelli , Vatinios fieri. Nihil rogo.Hoc eſt priuatam facere fortunam.Libet ergo hæc inuicem ſcribere, & hanc integrã ſemper egerere materiam , circumſpicientibus tot millia hominum inquieta : qui vt aliquid peſtiferi conſequantur , per mala nituntur in malum,petúntque mox fugienda,aut etiam faſtidienda. Cui enim aſſecuto ſatis fuit, quod optanti nimium videbatur? Non eſt,vt exiſtimãt homines,auida felicitas,ſed puſilla. Itaque neminem ſatiat. Tu iſta credis excelſa, quia longè ab illis iaces. Ei verò qui ad illa peruenit,humilia ſunt.Mentior,niſi adhuc quærit aſcendere.Iſtud quod tu ſummum putas,gradus eſt.Omnes autem malè habet ignorantia veri,tanquam ad bona feruntur,decepti rumoribus. Deinde mala eſſe,aut inania,aut minora quàm ſperauerint, adepti ac multa paſſi vident:maiórque pars miratur ex interuallo fallentia,&vulgo magna pro bonis ſunt.Hoc ne nobis quoque eueniat, quęramus quid ſit bonum.Varia eius interpretatio fuit.Finiuit hoc alius alio modo.Alius illud aliter expreſſit.Quidam ita finiunt:Bonũ eſt,quod

inuitat animos, quod ad ſe vocat. Huic ſtatim opponitur: Quid ſi inuitat quidem, ſed in perniciem? Scis quàm multa mala blãda ſint. Verum, & veriſimile, inter ſe differunt ita. Quod bonũ eſt, vero iungitur: non eſt enim bonum, niſi verum eſt. At quod inuitat ad ſe, & allicit facie, veriſimile eſt, ſubrepit, ſollicitat, attrahit. Quidam ita finierunt: Bonum eſt, quod appetitionem ſui mouet, vel quod impetum animi tendentis ad ſe mouet. Et huic idem opponitur. Multa enim impetum animi mouent, quæ petuntur petentium malo. Melius illi qui ſic finierunt: Bonum eſt, quod ad ſe impetum animi ſecundum naturam mouet: & ita demum petendum eſt, cum cœpit eſſe expetendum. Iam & honeſtum eſt: hoc enim perfecte eſt petendum. Locus ipſe me admonet, vt quid interſit inter bonum honeſtúmque, dicam. Aliquid inter ſe habẽt mixtum & inſeparabile: nec poteſt bonum eſſe, niſi cui aliquid honeſti ineſt: & honeſtum vtique bonum eſt. Quid ergo inter duo intereſt? Honeſtum eſt perfectum bonum, quo beata vita completur, cuius contactu alia quoque bona fiunt. Quod dico, tale eſt. Sunt quædam neque bona, neque mala: tanquam militia, legatio, iuriſdictio. Hæc cum honeſte adminiſtrata ſunt, bona eſſe incipiunt, & ex dubio in bonum tranſeunt. Bonum ſocietate honeſti fit, honeſtum per ſe bonum eſt. Bonum ex honeſto fluit, honeſtum ex ſe eſt. Quod bonum eſt, malum eſſe potuit. Quod honeſtum eſt, niſi bonum eſſe non potuit. Hanc quidam finitionem reddiderunt: Bonum eſt, quod ſecundum naturam eſt. Attende quid dicam, Quod bonum eſt, & ſecundum naturam eſt: non protinus quod ſecundum natu-

ram eſt, & bonum eſt. Multa quidem naturæ conſentiunt:ſed tam puſilla ſunt,vt non conueniat illis boni nomen. Leuia enim ſunt, & contemnenda.Nullum nec minimum contemnendum bonum. Nam quamdiu exiguum eſt, bonum non eſt. Cum bonum eſſe cœpit, non exiguum eſt. Vnde aliquid cognoſcitur bonum? Si perfecte ſecundum naturam eſt. Fateris, inquis, quod bonum eſt, ſecundum naturam eſſe. Hæc eius proprietas eſt. Fateris & alia ſecundum naturam quidem eſſe, ſed bona non eſſe. Quomodo ergo illud bonum eſt,cum hæc non ſint? quomodo ad aliam proprietaté peruenit, cum vtrique præcipuum illud commune ſit, ſecundum naturam eſſe? ipſa ſcilicet magnitudine. Nec hoc nouum eſt, quædam creſcendo mutari.Infans fuit, factus eſt pubes:alia eius proprietas fit: ille irrationalis eſt,hic rationalis.Quædã incremento non tantum in maius exeunt, ſed in aliud. Non fit, inquit, aliud quod maius fit. Vtrum lagenam an dolium impleas vino, nihil refert: in vtroque proprietas vini eſt. Exiguum mellis pondus,& magnum, ſapore non differt. Diuerſa ponis exempla. In iſtis enim eadem qualitas eſt:quamuis augeantur,manent. Quædam amplificata in ſuo genere, in ſua proprietate perdurant: quædam poſt multa incrementa, vltima demum vertit adiectio, & nouam illis,aliámque quam in qua fuerãt, condicionem imprimit. Vnus lapis fecit fornicem. Ille qui latera inclinata cuneauit, & interuentu ſuo vinxit. Summa adiectio quare plurimum facit, vel exigua? Quia non auget, ſed implet. Quædam proceſſu priorem exeunt formam,& in nouam tranſeunt. Vbi animus aliquid diu protulit, &

magnitudinem eius ſequendo laſſatus eſt,infinitum cœpit vocari, quod longè aliud factũ eſt quàm fuit.cùm magnum videretur,ſed finitum. Eodem modo aliquid difficulter ſecari cogitauimus: nouiſſimè creſcente difficultate,inſecabile inuentum eſt. Sic ab eo quod vix & ægrè mouebatur,proceſſimus ad immobile. Eadem ratione aliquid ſecundum naturam fuit: hoc in aliam proprietatem magnitudo ſua tranſtulit, & bonum fecit.

Ep. CXIX. QVOTIENS aliquid inueni,non expecto donec dicas.In commune:ipſe mihi dico.Quid ſit quod inuenerim,quæris. Sinum laxa,merum lucrum eſt. Docebo quomodo fieri diues celerrimè poſſis,quod valde cupis audire. Nec immerito:ad maximas te diuitias compendiaria ducam.Opus erit tamen tibi creditore.Vt negotiari poſſis, æs alienum facias oportet : ſed nolo per interceſſorem mutueris , nolo proxenetæ nomen tuum iactent. Paratum tibi creditorem dabo Catonianum illud : A te mutuum ſumes. Quamtulumcunque eſt,ſatis erit,ſi quicquid deerit,id à nobis petierimus. Nihil enim, mi Lucili, intereſt, vtrum non deſideres,an habeas.Summa rei in vtroque eſt eadem: Nõ torqueberis. Nec illud præcipio, vt aliquid naturæ neges.Contumax eſt,non poteſt vinci,ſuum poſcit:ſed vt quicquid naturam excedit, ſciàs precarium eſſe,non neceſſarium. Eſurio:edendum eſt.Vtrum hic panis ſit plebeius,an ſiligineus,ad naturam nihil pertinet. Illa ventrem non delectari vult,ſed impleri.Sitio. Vtrum hæc aqua ſit ex lacu proximo excepta an ea quam multa niue cluſero,vt rigore refrigeretur alieno, ad naturam nihil pertinet. Illa hoc vnum iubet,ſitim

ex-

extingui. Vtrum ſit aureum poculum, an cryſtallinum: an murrhinum, an Tiburtinus calix, an manus concaua, nihil refert. Finem omnium rerum ſpecta, & ſuperuacua dimittes. Fames me appellat: ad proxima quæque tendatur manus: ipſa mihi cõmendabit, quodcunque cõprehendero. Nihil contẽnit eſuriẽs. Quid ſit ergo, quod me delectauerit, quæris? Videtur, mihi egregiè dictum: Sapiens diuitiarum naturaliũ eſt quæſitor acerrimus. Inani me, inquis, lance muneras. Quid eſt illud inane? Iam ego paraueram fiſcos. Circumſpiciebam in quod me mare negotiaturus immitterem, quod publicum agitarem, quas accerſerem merces. Decipere eſt iſtud, docere paupertatem, cùm diuitias promiſeris. Ita tu pauperem iudicas, cui nihil deeſt? Suo, inquis, & patientiæ ſuæ beneficio, non fortunæ. Ideo ergo illum non iudicas diuitem, quia diuitiæ eius deſinere non poſſunt? Vtrum malis habere multum, an ſatis? Qui multum habet, plus cupit: quod eſt argumentum, nondum illum ſatis habere: qui ſatis habet, conſecutus eſt, quod nunquam diuiti contingit, finem. An has ideo non putas eſſe diuitias, quia propter illas nemo proſcriptus eſt? Quia propter illas nulli venenum filius, nulli vxor impegit? Quia in bello tutæ ſunt? Quia in pace otioſæ? Quia nec habere illas periculoſum eſt, nec operoſum diſponere? An parum habet, qui tantùm non alget, non eſurit, non ſitit? Plus Iupiter non habet. Nunquam parum eſt, quod ſatis eſt. Nunquam multum eſt, quod ſatis non eſt. Poſt Darium & Indos, pauper eſt Alexander Macedo: quærit quod ſuum faciat, ſcrutatur maria ignota, in Oceanum claſſes mittit nouas, & vt ita

dicam, mundi clauſtra perrumpit. Quod naturæ ſatis eſt, homini non eſt. Inuentus eſt qui concupiſceret aliquid poſt omnia. Tanta eſt cęcitas mẽtium, & tanta initiorum ſuorum vnicuique, cum proceſſit, obliuio. Ille modo ignobilis anguli non ſine controuerſia dominus, de tanto fine terrarum per ſuum rediturus orbem triſtis eſt. Neminem pecunia diuitem fecit: immo contra, nulli non maiorem ſui cupiditatem incuſſit. Quæris, quæ ſit huius rei cauſa? Plus incipit habere poſſe, qui plus habet. Ad ſummam, quem voles mihi ex his, quorum nomina cum Craſſo Licinóque numerantur, in medium licet protrahas: afferat cenſum, & quicquid habet, & quicquid ſperat, ſimul computet. Iſte, ſi mihi credis, pauper eſt, ſi tibi poteſt eſſe. At hic qui ſe ad id quod natura exigit, compoſuit, non tantum extra ſenſum eſt paupertatis, ſed extra metum. Sed vt ſcias quam difficile ſit res ſuas ad naturalem modum coarctare, hic ipſe quem circa naturam diximus, quem tu vocas pauperem, habet aliquid & ſuperuacui. At excæcant populum, & in ſe conuertunt opes, ſi numerati multum ex aliqua domo effertur, ſi multum auri tecto quoque eius illinitur, ſi familia aut corporibus lecta, aut ſpectabilis cultu eſt. Omnium iſtorum felicitas in publicum ſpectat: ille quem nos & populo & fortunæ ſubduximus, beatus introrſum eſt. Nam quod ad illos pertinet, apud quos falſo diuitiarum nomen inuaſit occupata paupertas, ſic diuitias habent, quomodo habere dicimur febrem, cum illa nos habeat. E contrario dicere debemus, Febris illum tenet. Eodem modo dicendum eſt, Diuitiæ illum tenent. Nihil ergo monuiſſe te malim, quàm hoc quod

nemo monetur ſatis:vt omnia naturalibus deſideriis metiaris, quibus aut gratis ſatisfiat, aut paruo. Tantùm miſcere vitia, deſideriis noli. Quæris quali menſa,quali argento, quàm paribus miniſteriis & leuibus afferat cibus. Nihil præter cibum natura deſiderat.

Num tibi,cum fauces vrit ſitis,aurea quæris
Pocula?num eſuriens faſtidis omnia,præter
Pauonem rhombúmque?

Ambitioſa non eſt fames:contenta deſinere eſt. Quo deſinat, non nimis curat. Infelicis luxuriæ iſta tormenta ſunt. Quærit quemadmodũ poſt ſaturitatem quoque eſuriat:quemadmodũ non impleat ventrem, ſed farciat, quemadmodum ſitim prima potione ſedatam reuocet. Egregiè itaque Horatius negat ad ſitim pertinere, quo poculo aqua, aut quàm elegãti manu miniſtretur.Nam ſi pertinere ad te iudicas, quàm crinitus puer, & quàm perlucidum tibi poculũ porrigat,non ſitis. Inter reliqua, hoc nobis natura præſtitit præcipuum, quod neceſſitati faſtidium excuſſit.Recipiunt ſuperuacua delectum. Hoc parum decens,illud parum lautum, oculos hoc meos lædit. Id actum eſt ab illo mundi conditore, qui nobis viuendi iura deſcripſit, vt ſalui eſſemus,non delicati.Ad ſalutem omnia parata ſunt & in prõptu: deliciis omnia miſerè ac ſollicitè comparantur. Vtamur ergo hoc naturæ beneficio inter magna numerando: & cogitemus, nullo nomine melius illam meruiſſe de nobis, quàm quia quicquid ex neceſſitate deſideratur,ſine faſtidio ſumitur.

Ep. CXX. Epistola tua per plures quæſtiunculas vagata eſt,ſed in vna conſtitit,& hãc expediri deſiderat: Quomodo ad nos boni ho-

neſtique prima notitia peruenerit. Hæc duo apud alios diuerſa ſunt, apud nos tantùm diuiſa. Quid ſit hoc,dicam. Bonum putant eſſe aliqui, quod vtile eſt. Itaque hoc & diuitiis,& equo,& vino,& calceo nomen imponunt. Tanta eſt apud illos boni vtilitas,& adeo vſque ad ſordida deſcendit. Honeſtum putant,cui ratio recti officij conſtat: tanquam piè curatam patris ſenectutem,adiutam amici paupertatem,fortem expeditionem, prudentem moderatamque ſententiam. Iſta duo quidem facimus, ſed ex vno. Nihil eſt bonum,niſi quod honeſtum eſt: quod honeſtum eſt,vtique bonum. Superuacuũ iudico adiicere, quid inter iſta diſcriminis ſit, cùm ſæpe dixerim. Hoc vnum dicã: Nihil nobis bonum videri, quo quis & malè vti poteſt. Vides autem, diuitiis, nobilitate, viribus quàm multi malè vtantur.Nunc ergo ad id reuertor,de quo deſideras dici: Quomodo ad nos prima boni honeſtique notitia peruenerit. Hoc nos docere natura non potuit:Semina nobis ſcientiæ dedit ſcientiam non dedit. Quidam aiunt nos in notitiam incidiſſe:quod eſt incredibile, virtutis alicui ſpeciem caſu occurriſſe.Nobis videtur obſeruatio collegiſſe, & rerum ſæpe factarum inter ſe collatio per analogiam noſtro intellectu & honeſtum & bonum iudicante.Hoc verbum cùm latini grammatici ciuitate donauerint,ego damnandum non puto, nec in ciuitatem ſuam redigendum. Vtar ergo illo non tantum tanquam recepto,ſed tanquam vſitato.Quæ ſit hæc analogia, dicam. Noueramus corporis ſanitatem:ex hac collegimus eſſe aliquam & animi. Noueramus corporis vires: ex his collegimus eſſe & animi robur.Aliqua benignà facta,aliqua hu-

humana,aliqua fortia,nos obſtupefecerant:hæc cœpimus tanquam perfecta mirari.Suberant illis multa vitia, quæ ſpecies alicuius conſpicui facti fulgórque celabat. Hæc diſſimulauimus. Natura iubet augere laudanda. Nemo non gloriam vltra verum tulit. Ex his ergo ſpeciem ingentis boni traximus. Fabricius Pyrrhi regis aurum repulit, maiúſque regno iudicauit, regias opes poſſe contemnere.Idē medico Pyrrhi promittente venenum ſe regi daturū, monuit Pyrrhum,caueret inſidias,eiuſdem animi fuit,auro non vinci,veneno nō vincere. Admirati ſumus ingentem virum, quem nō regis, nō contra regem promiſſa flexiſſent.boni exempli tenacem: quod difficillimum eſt,in bello innocētem:qui aliquod eſſe crederet etiam in hoſtes nefas:qui in ſumma paupertate qua ſibi decus fecerat,nō aliter refugit diuitias quàm venenum.Viue,inquit, beneficio meo Pyrrhe, & gaude,quod adhuc dolebas,Fabricium nō poſſe corrumpi.Horatius Cocles ſolus impleuit pōtis anguſtias, adimíque à tergo ſibi reditum, dummodo iter hoſti auferretur,iuſſit:& tam diu reſtitit premētibus, donec reuulſa ingenti ruina tigna ſonuerūt. Poſtquam reſpexit, & extra periculum eſſe patriam periculo ſuo ſenſit. Veniat ſiquis vult, inquit,ſic euntem ſequi:dedítque ſe in pręceps: & nō minus ſollicitus in illo rapidò alueo fluminis,vt armatus, quam vt ſaluus exiret,retento armorū victricium decore, tam tutus rediit, quàm ſi ponte veniſſet. Hæc & eiuſmodi facta imaginem nobis oſtendere virtutis. Adiiciam quod mirum fortaſſe videatur. Mala interdum ſpeciem honeſti obtulerunt,& optimum ex cōtrario nituit.Sunt enim,vt ſcis, virtutibus vitia

confinia,& perditis quoque ac turpibus recti ſimilitudo eſt Sic mentitur prodigus liberalem: cùm plurimum interſit, vtrùm quis dare ſciat, an ſeruare neſciat. Multi,inquam, ſunt Lucili, qui non donant, ſed proiiciunt. Non voco ego liberalem,pecuniæ ſuæ iratum. Imitatur negligentia facilitatem, temeritas fortitudinem.Hæc nos ſimilitudo coegit attendere, & diſtinguere ſpecie quidem vicina,re autem plurimùm inter ſe diſſidentia. Dum obſeruamus eos quos inſignes egregium opus fecerat, cœpimus annotare, quis rem aliquam generoſo animo feciſſet, & magno impetu, ſed ſemel, hunc vidimus in bello fortem,in foro timidum,animoſè paupertatem ferentem, humiliter infamiam, factum laudauimus,contempſimus virum. Alium vidimus aduerſus amicos benignum, aduerſus inimicos temperatum, & publica & priuata ſanctè ac religioſe adminiſtrantem:non deeſſe ei & in his quæ toleranda erant, patientiam, & in his quæ agenda,prudentiam.Vidimus vbi tribuendum eſſet,plena manu dantem: vbi laborandũ, pertinacem & obnoxium & laſſitudinem corporis animo ſubleuantem. Præterea idem erat ſemper & in omni actu par ſibi: iam non cõſilio bonus,ſed more eo perductus,vt non tantũ rectè facere poſſet,ſed niſi rectè,facere non poſſet, Intelleximus in illo perfectam eſſe virtutem: hanc in partes diuiſimus.Oportebat cupiditates refrænari,metus comprimi,facienda prouideri, reddenda diſtribui. Comprehendimus temperantiam, fortitudinem, prudentiam, iuſtitiam, & ſuum cuique dedimus officium.Ex quo ergo virtutem intelleximus? Oſtẽdit illam nobis ordo eius,& decor, & conſtantia, & omnium in-

ter

ter ſe actionum concordia, & magnitudo ſuper omnia efferens ſeſe. Hinc intellecta eſt illa beata vita ſecundo defluens curſu, arbitrij ſui tota. Quomodo ergo hoc ipſum nobis apparuit? dicam. Nunquam vir ille perfectus adeptúſque virtutem, fortunæ maledixit. Nunquam accidentia triſtis excepit, ciuẽ eſſe ſe vniuerſi & militem credens, labores velut imperatos ſubiit. Quicquid inciderat, non tanquam malum aſpernatus eſt, & in ſe caſu delatum, ſed quaſi delegatum ſibi. Hoc qualecunque eſt, inquit, meum eſt, aſperum eſt, durum eſt, in ipſo nauemus operam. Neceſſariò itaque magnus apparuit, qui nunquam malis ingemuit, nunquam de fato ſuo queſtus eſt, fecit multis intellectum ſui, & non aliter quàm in tenebris lumen effulſit, aduertitque in ſe omnium animos, cùm eſſet placidus & lenis, & humanis diuiniſque rebus pariter æquus. Habebat perfectum animũ, ad ſummam ſui adductus, ſupra quam nihil eſt niſi mens Dei, ex qua pars & in hoc pectus mortale defluxit: quod nunquam magis diuinũ eſt, quàm vbi mortalitatem ſuam cogitat, & ſcit in hoc natũ hominem, vt vita defungeretur: nec domũ eſſe hoc corpus, ſed hoſpitium, & quidem breue hoſpitiũ: quod relinquendum eſt, vbi te grauem eſſe hoſpiti videas. Maximum, inquam, mi Lucili, argumentũ eſt animi ab altiori venientis ſede, ſi hæc in quibus verſatur, humilia iudicat & anguſta, ſi exire non metuit. Scit enim quo exiturus ſit, qui vnde venerit, meminit. Non videmus quàm multa nos incõmoda exagitent, quàm malè nobis conueniat hoc corpus. Nũc de ventre, nũc de capite, nũc de pectore ac faucibus querimur. Alias nerui nos, a-

lias pedes vexant:Nunc deiectio,nunc deſtillatio.Aliquando ſupereſt ſanguis, aliquando deeſt. Hinc atque illinc tentamur, & expellimur. Hoc euenire ſolet in alieno habitantibus. At nos corpus tam putrè ſortiti,nihilominus æterna proponimus, & in quantum poteſt ætas humana protendi, tantùm ſpe occupamus, nulla contenti pecunia,nulla potentia. Quid hac re fieri impudentius,quid ſtultius poteſt? Nihil ſatis eſt morituris,immo morientibus. Quotidie enim propius ab vltimo ſtamus,& illo vnde nobis cadendum eſt,hora nos omnis impellit. Vide in quanta cæcitate mens noſtra ſit.Hoc quod futurum dico,cùm maximè fit, & pars eius magna iam facta eſt. Nam quod viximus tempus, eo loco eſt quo erat antequam viximus. Erramus autem, qui vltimum timemus diem : cùm tantundem in mortem ſinguli conferant. Non ille gradus laſſitudinem facit, in quo deficimus, ſed ille profitetur. Ad mortem dies extremus peruenit,accedit omnis. Carpit nos illa,nō corripit.Ideo magnus animus, conſcius ſibi melioris naturæ,dat quidem operā,vt in hac ſtatione, qua poſitus eſt,honeſtè ſe atque induſtriè gerat, ceterum nihil horū quæ circa ipſum ſunt,ſuum iudicat,ſed vt commodatis vtitur,peregrinus & properans.Cùm aliquem huius videremus conſtātiæ, quid ni ſubiret nos ſpecies nō vſitatæ indolis?Vtique ſi hāc,vt dixi,magnitudinem verā eſſe oſtendebat. Qualitatis veræ timor permanet,falſa non durāt. Quidam alternis Vatinij,alternis Catones ſunt. Et modo parum illis ſeuerus eſt Curius, parum pauper Fabricius, parum frugi & contentus vili Tubero, Modò Licinum diuitiis, Apicium cœnis, Mœcenatem deliciis prouocant. Maximum indicium eſt malæ men-

tis, fluctuatio, & inter ſimulationem virtutum. amorémque vitiorum aſſidua iactatio.

habebat ſæpe ducentos,
Sæpe decem ſeruos: modò reges atque tetrarchas,
Omnia magna loquēs: modo, ſit mihi mēſa tripes, &
Concha ſalis puri, & toga quæ defendere frigus,
Quamuis craſſa, queat, decies centena dediſſes
Huic paruo paucis contento, quinque diebus
Nil erat in loculis.

Omnes iſti tales ſunt, qualem hunc deſcribit Horatius: nunquam eundem, nec ſimilem quidem ſibi. Adeo in diuerſum aberrat. Multos dixi: prope eſt vt omnes ſint. Nemo non quotidie & conſilium mutat, & votum: modò vxorem vult habere, modò amicam. modò regnare vult, modò id agit, ne quis ſit officioſior ſeruus: modo dilatat ſe vſque ad inuidiam: modò ſubſidit, & contrahitur infra humilitatem verè iacentiū: nunc pecuniam ſpargit, nunc rapit. Sic maximè coarguitur animus imprudens: alius prodit atq; alius, (& quo turpius nihil iudico) impar ſibi eſt. Magnam rem puta vnum hominem agere. Præter ſapientem autem nemo vnum agit. Ceteri multiformes ſumus: modò frugi tibi videbimur & graues, modò prodigi & vani. Mutamus ſubinde perſonam, & contrariam ei ſumimus, quá exuimus. Hoc ergo à te exige, vt qualem inſtitueris præſtare te, talem vſque ad exitum ſerues. Effice vt poſſis laudari: ſi minus, vt agnoſci. De aliquo, quem vidiſti heri, meritò dici poteſt: Hic quis eſt? Tanta mutatio eſt.

EP. CXXI. LITIGABIS, video, cum tibi hodiernam quæſtiunculam, in qua ſatis diu hæſimus, expoſuero. Iterum clamabis, Hoc quid ad mores? Sed exclamanti tibi primùm alios

opponam,cũ quibus litiges, Poſidonium & Archidemum. Hi iudicium accipient, deinde dicam.Non quicquid morale eſt,bonos mores facit. Aliud ad hominem alendum pertinet,aliud ad exercendum, aliud ad veſtiendum,aliud ad docendum , aliud ad delectandum. Omnia tamen ad hominem pertinent, etiam ſi non omnia meliorem eum faciunt. Mores alia aliter attingunt.Quædam illos corrigunt,& ordinant, quædam naturam eorum & originem ſcrutantur,cùm quæritur, quare hominem natura produxerit, quare prætulerit animalibus ceteris, longè me iudicas mores reliquiſſe? falſum eſt. Quomodo enim ſcies, qui habendi ſint, niſi quid homini ſit optimum,inueneris,niſi naturã eius inſpexeris?Tunc demum intelliges,quid faciendum tibi,quid vitandum ſit, cùm didiceris quid naturæ tuæ debeas.Ego,inquis,volo diſcere, quomodo minus cupiam,minus timeã. Superſtitionem mihi excute,doce leue eſſe vanũque hoc quod felicitas dicitur: vnam illi ſyllabam facillimè accedere. Deſiderio tuo ſatisfaciam,& ad virtutes exhortabor, & vitia cõuerberabo,licet aliquis nimium immoderatúmque in hac parte me iudicet, non deſiſtam perſequi nequitiam,& affectus efferatiſſimos inhibere,& voluptates ituras in dolorem compeſcere , & votis obſtrepere. Quid ni? Cùm maxima malorum optauerimus , & ex gratulatione natum ſit quicquid obloquimur. Interim permitte mihi ea , quæ paulò remotiora videntur , excutere. Quærebamus, an eſſet omnibus animalibus cõſtitutionis ſuæ ſenſus. Senſum autem eſſe ex eo maximè apparet,quod membra aptè & expeditè mouent,nõ aliter quàm in hoc erudita. Nulli

li non partium ſuarum agilitas eſt. Artifex inſtrumenta ſua tractat ex facili. Rector nauis ſcit gubernaculum flectere. Pictor colores quos ad reddendam ſimilitudinem multos varioſque ante ſe poſuit, celerrimè denotat, & inter ceram opúſque facili vultu ac manu commeat. Sic animal in omnem vſum ſui mobile. Mirari ſolemus ſcenæ peritos, quod in omnem ſignificationem rerum & effectuum parata illorũ eſt manus, & verborum velocitatem geſtus aſſequitur. Quod illis ars præſtat, his natura. Nemo ægrè molitur artus ſuos, nemo in vſu ſui hæſit. Ad hoc edita protinus faciunt. Cũ hac ſcientia prodeunt, inſtituta naſcũtur. Ideo, inquit, partes ſuas animalia aptè mouebunt: quia ſi aliter mouerint, dolorem ſenſura ſunt. Ita, vt vos dicitis, coguntur, merúſque illa in rectum, non volũtas mouet: quod eſt falſum. Tarda enim ſunt, quæ neceſſitate impelluntur. Agilitas ſpontaneus motus eſt. Adeo autem non adigit illa ad hoc doloris timor, vt in naturalem motum etiam dolore prohibente nitantur. Sic infans qui ſtare meditatur, & ferre ſe aſſueſcit, ſimul tentare vires ſuas cœpit, cadit, & cum fletu totiens reſurgit, donec ſe per dolorẽ ad id quod natura poſſit, exercuit. Animalia quædã tergi durioris inuerſa tãdiu ſe torquent, ac pedes exerunt, & obliquant, donec ad locũ reponantur. Nullum tormentũ ſentit ſupinata teſtudo. Inquieta eſt tamen deſiderio naturalis ſtatus: nec ante deſinit niti, quatere ſe, quàm in pedes conſtitit. Ergo omnibus, conſtitutionis ſuæ ſenſus eſt, & inde membrorũ tam expedita tractatio: nec vllũ maius indicium habemus, cum hac illa ad viuendũ venire notitia, quàm quod nullũ animal

ad vſum ſui rude eſt. Conſtitutio eſt, inquit, vt vos dicitis, principale animi quodam modo ſe habens erga corpus. Hoc tam perplexum & ſubtile, & vobis quoque vix enarrabile, quomodo infans intelligit? Omnia animalia dialectica naſci oporteret, vt iſtam finitionem magnæ parti togatorum obſcuram intelligant. Verum erat quod opponis, ſi ego ab animalibus conſtitutionis finitionem intelligi dicerem. Nam ipſa conſtitutio faciliùs natura intelligitur, quàm enarratur. Itaque infans ille quid ſit conſtitutio, non nouit: conſtitutionem ſuam nouit: & quid ſit animal neſcit, animal eſſe ſe ſentit. Præterea ipſam conſtitutionem ſuam craſſe intelligit, & ſummatim, & obſcurè. Nos quoque animum habere nos ſcimus: quid ſit animus, vbi ſit, qualis ſit, & vnde, neſcimus. Qualis ad nos peruenit animi noſtri ſenſus, quamuis naturam eius ignoremus, ac ſedem, talis ad omnia animalia conſtitutionis ſuæ ſenſus. Neceſſe eſt enim id ſentiant, per quod alia quoque ſentiunt. Neceſſe eſt ſenſum eius habeant, cui parent, à quo reguntur. Nemo non ex nobis intelligit eſſe aliquid, quod impetus ſuos moueat: quid ſit illud, ignorat. Et conatum ſibi eſſe ſcit: quid ſit, aut vnde ſit, neſcit. Sicut infantibus, ſic quoque animalibus principalis partis ſuæ ſenſus eſt, non ſatis dilucidus, non expreſſus. Dicitis, inquit, omne animal primùm conſtitutioni ſuæ conciliari: hominis autem conſtitutionem rationalé eſſe: & ideo conciliari hominem ſibi, non tanquam animali, ſed tanquam rationali: Ea enim parte ſibi carus eſt homo, qua homo eſt. Quomodo ergo infans conciliari conſtitutioni rationali poteſt, cùm rationalis nondum ſit? Vnicui-

cui-

cuique ætati ſua conſtitutio eſt. Alia infanti, alia puero, alia ſeni. Omnes enim conſtitutioni conciliantur, in qua ſunt. Infans ſine dentibus eſt: huic conſtitutioni ſuæ conciliatur. Enati ſunt dentes: huic conſtitutioni conciliatur. Nam & illa herba, quæ in ſegetem frugemque ventura eſt, alienam conſtitutionem habet tenera,& vix eminẽs ſulco: aliam cùm conualuit, & molli quidem culmo, ſed qui ferat onus ſuũ, conſtitit: aliam cùm flaueſcit, & ad aream ſpectat,& ſpica eius induruit:in quamcunque conſtitutionem venit, eam tuetur, in eam componitur. Alia eſt ætas infantis,pueri,adoleſcentis. ſenis. Ego tamen idem ſum, qui & infans fui,& puer, & adoleſcens. Sic quamuis alia atque alia cuique conſtitutio ſit,conciliatio conſtitutionis ſuæ eadem eſt. Non enim puerum mihi aut iuuenem,aut ſenem, ſed me natura commendat. Ergo infans ei conſtitutioni ſuæ conciliatur,quę tunc infanti eſt,non quæ futura iuueni eſt. Neque enim ſi aliquid illi maius in quod tranſeat reſtat,non hoc quoque in quo naſcitur, ſecundùm naturam eſt.Primùm ſibiipſi conciliatur animal:debet enim aliquid eſſe,ad quod alia referantur.Voluptatem peto, cui?Mihi. Ergo mei curam ago.Dolorem refugio. Pro quo?Pro me, ergo mei curam ago. Si omnia propter curam mei facio, ante omnia eſt mei cura. Hæc animalibus ineſt cunctis: nec inſeritur, ſed innaſcitur.Producit fœtus ſuos natura,non abiicit.Et quia tutela certiſſima ex proximo eſt, ſibi quiſque commiſſus eſt. Itaque vt in prioribus dixi, tenera quoq; animalia è materno vtero vel quo quo modo effuſa,quid ſit infeſtũ ipſis, protinus norunt,& mortifera deuitant:vmbram quoque

tranſuolantium reformidant, obnoxia auibus rapto viuentibus. Nullum animal ad vitam prodit ſine metu mortis. Quemadmodum, inquit, editum animal intellectum habere, aut ſalutaris, aut mortiferæ rei poteſt? Primùm quæritur, an intelligat, non quemadmodū intelligat. Eſſe autem illis intellectū, ex eo apparet, quod nihil amplius, ſi intellexerint, faciant. Quid eſt quare pauonem, quare anſerem gallina non refugiat, quum tanto minorem, & ne notum quidem ſibi accipitrem fugiat? Quare pulli felem timent, canem non timent? Apparet illis ineſſe ſcientiā nocituri, non experimento collectam. Nam antequam poſſint experiri, cauent. Deinde, ne hoc caſu exiſtimes fieri, nec metuunt alia quàm debent, nec vnquam obliuiſcūtur. Huius tutelæ & diligentiæ ęqualis eſt illis à pernicioſo fuga. Pręterea non fiunt timidiora viuendo. Ex quo quidem apparet, non vſu illa ad hoc peruenire, ſed naturali amore ſalutis ſuæ. Et tardū eſt & variū, quod vſus docet. Quicquid natura tradit, & æquale eſt omnibus & ſtatim. Si tamen exigis dicam, quomodo omne animal pernicioſa intelligere conetur. Sentit ſe carne conſtare. Itaque ſentit, quid ſit quo ſecari caro, quo vri, quo obteri poſſit. Quæ ſunt animalia armata ad nocendū, horum ſpeciem trahit inimicam & hoſtilē. Inter ſe iſta coniūcta ſunt. Simul enim conciliatur ſaluti ſuæ quicque: & quæ iuuant, illa petit, læſura formidat. Naturales à contrariis aſpernationes ſunt. Sine vlla cogitatione, ſine conſilio fit, quicquid natura præcipit. Non vides quanta ſubtilitas ſit apibus ad fingenda domicilia? quāta diuidui laboris obeundi concordia? Non vides quàm nulli mortalium imitabilis ſit illa ara-

ra-

raneæ textura? quanti operis ſit, fila diſponere? alia in rectum immiſſa firmamenti loco, alia in orbem currentia ex denſo rara, quæ minora animalia, in quorum perniciem illa tenduntur, velut retibus implicata teneant. Naſcitur ars iſta, non diſcitur. Itaque nullum eſt animal altero doctius. Videbis aranearum pares telas, par in fauis angulorũ omniũ foramen. Incertũ eſt & inæquale, quicquid ars tradit, ex æquo venit quod natura diſtribuit. Hæc nihil magis quàm tutelam ſui, & eius peritiam tradidit. Ideóque etiam ſimul incipiunt, & diſcere & viuere. Nec eſt mirum cum eo naſci illa, ſine quo fruſtra naſcerentur. Primùm hoc inſtrumentũ illis natura contulit, ad permanendum in conciliatione & caritate ſui. Non poterant ſalua eſſe, ni vellẽt. Nec hoc per ſe profuturum erat: ſed ſine hoc nulla res profuiſſet. Sed in nullo deprehendes vilitatem ſui, ne negligentiam quidem. Tacitis quoque & brutis, quamuis in cetera torpeant, ad viuendum ſolertia eſt. Videbis quæ aliis inutilia ſunt, ſibi ipſa non deeſſe.

Ep. CXXII. DETRIMENTVM iam dies ſenſit: reſiluit aliquantulum: ita tamen, vt liberale adhuc ſpatium ſit, ſi quis cum ipſo, vt ita dicã, die ſurgat, officioſior meliorque quàm ſi quis illum expectat, vt luce prima exeat. Turpis qui alto ſole ſemiſomnis iacet, cuius vigilia medio die incipit, & adhuc multis hoc antelucanum eſt. Sunt qui officia lucis noctíſque peruertunt: nec ante diducunt oculos heſterna graues crapula, quàm appetere nox cœpit. Qualis illorum condicio dicitur, quos natura (vt ait Virgilius) pedibus noſtris ſubditos è contrario poſuit,

Nóſque vbi primus equis oriens afflauit anhelis,
Illis ſera rubens accendit lumina veſper.

Talis horum contraria omnibus non regio, ſed vita eſt.Sunt quidam in eadem vrbe antipodes, qui vt M.Cato ait,nec orientem vnquam ſolem viderunt, nec occidentem. Hos tu exiſtimas ſcire, quemadmodum videndum ſit, qui neſciunt quando? Et hi mortem timent, in quam ſe viui condiderunt,tam infauſti ominis, quàm nocturnæ aues ſunt.Licet in vino vnguentóque tenebras ſuas exigant, licet epulis, & in multa quidem fercula diſtinctis, totum peruerſæ vigiliæ tempus diducant, non conuiuantur, ſed iuſta ſibi faciunt. Mortuis certè interdiu parentatur. At mehercules nullus agenti dies longus eſt.Extendamus vitam. Huius & officium & argumentum actus eſt. Circumſcribatur nox,& aliquid ex illa in diem transferatur. Aues quæ conuiuiis comparantur, vt immotæ facilè pingueſcant,in obſcuro continentur:ita ſine vlla exercitatione iacentibus, tumor pigrum corpus inuadit, & ſuper membra iners ſagina ſuccreſcit.Ita iſtorum corpora qui ſe tenebris dicauerunt,fœda viſuntur.Quippe non ſpecioſior illis, quàm morbo pallentibus color eſt: languidi & euanidi albent, & in viuis caro morticina eſt. Hoc tamen minimum in illis malorũ dixerim: tanto plus tenebrarum in animo eſt. Ille in ſe ſtupet,ille caligat, inuidet cæcis. Quis vnquam oculos tenebrarum cauſa habuit? Interrogas, quomodo hæc animo prauitas fiat, auerſandi diem, & totam vitam in noctem transferendi? Omnia vitia contra naturam pugnant. Omnia debitum ordinẽ deſerunt, hoc eſt,luxuriæ propoſitum, gaudere peruerſis: nec tantùm diſcede-

de-

dere à recto,ſed quàm longiſſimè abire.Deinde etiam è contrario iſti non videntur tibi contra naturã viuere,qui ieiuni bibunt,qui vinum recipiunt inanibus venis , & ad cibum ebrij tranſeunt? Atqui frequens hoc adoleſcentium vitiũ eſt,qui vires excolunt In ipſo penè balnei limine,inter nudos bibunt,immo potant,vt ſudorẽ quem mouerũt potionibus crebris ac feruentibus , ſubinde diſtringant. Poſt prandium aut cœnã bibere.vulgare eſt.Hoc patresfamiliæ ruſtici faciunt, & veræ voluptatis ignari. Merum illud delectat,quod nõ innatat cibo,quod liberè penetrat ad neruos.Illa ebrietas iuuat,quę in vacuum venit.Non videntur tibi contra naturã viuere,qui commutant cum feminis veſtẽ?Non viuunt contra naturam,qui expectant vt pueritia ſplendeat tempore alieno?Quid fieri vel crudelius,vel miſerius poteſt?Nunquam vir erit,vt diu virum pati poſſit:& cùm illum contumeliæ ſexùs eripuiſſe debuerat, ne ætas quidem eripiet?Non viuunt contra naturã,qui hieme concupiſcunt roſam ? fomentoque aquarum calentium,& calorum apta mutatione , bruma liliũ, florem vernum exprimunt? Non viuunt contra naturam , qui pomaria in ſummis turribus ſerunt,quorum ſiluæ in tectis domorũ ac faſtigiis nutant,inde ortis radicibus, quo improbe cacumina egiſſent? Non viuunt contra naturam,qui fundamenta thermarum in mare iaciunt, nec delicatè natare ipſi ſibi videntur, niſi calentia ſtagna fluctu ac tempeſtate feriantur? Cùm inſtituerunt omnia contra naturæ conſuetudinem velle,nouiſſimè in totum ab illa deſciſcũt. Lucet.ſomni tempus eſt. Quies eſt,nunc exerceamur , nunc geſtemur , nunc prandeamus.

Iam lux propius accedit,tempus eſt cœnæ. Non oportet id facere,quod populus.Res ſordida eſt trita ac vulgari via viuere. Dies publicus relinquatur, propriũ nobis ac peculiare mane fiat.Iſti verò mihi defunctorũ loco ſunt. Quantulũ enim à funere abſunt,& quidem acerbo qui ad faces & cereos viuunt? Hanc vitam agere eodẽ tempore multos meminimus.Inter quos & Attilium Butam prætorium,cui poſt patrimonium ingens conſumptum,Tiberius paupertatem cõfitenti : Sero,inquit,experrectus es. Recitabat Montanus Iulius carmen,tolerabilis poeta,& amicitia Tiberij notus & frigore. Ortus & occaſus libentiſſimè inſerebat. Itaque cùm indignaretur quidam illum tota die recitaſſe,& negaret accedendum ad recitationes eius, Natta Pinarius ait:Nunquid liberaliùs poſſum agere?Paratus ſum illum audire ab ortu ad occaſum. Cùm hos verſus recitaſſet:

Incipit ardentes Phœbus producere flammas,
Spargere ſe rubicunda dies,iam triſtis hirundo.
Argutis reditura cibos immittere nidis,
Incipit,& molli partitos ore miniſtrat:

Varus eques Romanus L. Vinicij comes, cœnarum bonarum aſſectator, quas improbitate linguæ merebatur, exclamauit : Incipit Buta dormire.Deinde cùm ſubinde recitaſſet:

Iam ſua paſtores ſtabulis armenta locarunt,
Iam dare ſopitis nox nigra ſilentia terris Incipit:

idem Varus inquit: Quid dicit?Iam nox eſt:ibo, & Butam ſalutabo.Nihil erat notius hac eius vita in contrariũ circumacta, quam vt dixi, multi eodem tempore egerunt. Cauſa autem eſt ita viuendi quibuſdam,non quia aliquid exiſtimẽt noctem ipſam habere iucundius, ſed quia nihil

iuuat

iuuat obuium, & grauis malæ conſcientiæ lux eſt: & omnia concupiſcenti aut contemnenti, prout magno aut paruo empta ſunt, faſtidio eſt lumen gratuitum. Præterea luxurioſi vitam ſuã eſſe in ſermonibus, dum viuunt, volunt. Nam ſi tacetur, perdere ſe putant operam. Itaque malè habent, quotiens non faciunt quod excitet famam. Multi bona comedunt, multi amicas habent. Vt inter iſtos nomen inuenias, opus eſt non tantùm luxurioſam rem, ſed notabilem facere. In tam occupata ciuitate fabulas vulgaris nequitia non inuenit. Pedonem Albinouanum narrantem audieramus (erat autem fabulator elegantiſſimus) habitaſſe ſe ſupra domum Sp. Annij. Is erat ex hac turba lucifugarum. Audio, inquit, circa horam tertiam noctis flagellorũ ſonos: quæro quid faciat. Dicitur rationes accipere. Audio circa horam ſextam noctis clamorem concitatũ: quæro quid ſit. Dicitur vocem exercere. Quæro circa octauam horam noctis, quis ſit ille ſonus rotarum, velle geſtari dicitur. Circa lucem diſcurritur. Pueri vocantur, cellarij, coqui tumultuantur. Quæro quid ſit. Dicitur mulſum & alicam popoſciſſe, à balneo exiſſe. Excedebat, inquit, cœna eius diem? minimè. Valde enim frugaliter viuebat, nihil conſumebat niſi noctem. Itaque crebro dicentibus illum quibuſdam auarum & ſordidum: Vos, inquit, illum & lychnobium dicetis: Non debes admirari, ſi tantas inuenis vitiorum proprietates: varia ſunt, & innumerabiles habent facies. Comprehendi eorum genera non poſſunt. Simplex recti cura eſt, multiplex praui, & quantumuis nouas declinationes capit. Idem moribus euenit naturam rerũ ſequentium. Faciles ſunt, ſo-

luti ſunt,exiguas differentias habent: ab his diſtorti plurimũ,& omnibus & inter ſe diſſident. Cauſa tamen pręcipua mihi videtur huius morbi,vitæ communis faſtidium. Quomodo cultu ſe à ceteris diſtinguũt, quomodo elegantia cœnarum,mundiciis vehiculorum,ſic volunt ſeparare etiam temporum diſpoſitione:nolũt ſolita peccare,quibus peccandi præmium infamia eſt. Hanc petunt omnes iſti,qui, vt ita dicam,retro viuunt..Ideo,Lucili, tenenda nobis vita eſt,quã natura præſcripſit,nec ab illa declinandum. Illam ſequentibus omnia facilia & expedita ſunt: contra illam nitentibus, non alia vita eſt,quàm contra aquam remigantibus.

Ep.cxxiii. Itinere confectus incommodo magis, quàm longo, in Albanum meum nocte multa perueni. Nihil habeo paratum, niſi me.Itaque in lecto laſſitudinem pono: hanc coqui,hanc piſtoris moram boni conſulo. Mecum enim de hoc ipſo loquor, quàm nihil ſit graue, quod leuiter excipias: quàm indignandum nihil, niſi ipſe indignando aſtruas. Non habet panem meus piſtor:ſed habet villicus,ſed habet atrienſis,ſed habet colonus.Malũ,panem,inquis. Expecta, bonus fiet: etiam illum tenerum tibi: & ſiligineum fames reddet. Ideo non eſt ante edendum, quàm illa imperet. Expectabo ergo; nec ante edam,quàm aut bonum panem habere cœpero,aut malum faſtidire deſiero, neceſſariũ eſt.paruo aſſueſcere. Multæ difficultates locorũ, multæ temporum etiam locupletibus & inſtructis ac regibus octauam prohibent & occurrũt. Quicquid vult, habere nemo poteſt: illud poteſt,nolle quod non habet: rebus oblatis hilaris vti. Magna pars libertatis eſt, bene moratus vẽ-

ter,& contumeliæ patiens. Æſtimari non poteſt, quantam voluptatem capiam ex eo quod laſſitudo mea ſibiipſa acquieſcit. Non vnctiones, nō balneum, non vllū aliud remedium quàm temporis quæro. Nam quod labor contraxit, quies tollit, hæc qualiſcunque cœna adiiciali iucundior erit. Aliquando enim experimentum animi ſumpſi ſubitum: hoc eſt, ſimplicius & verius. Nam vbi ſe præparauit, & indixit ſibi patientiā, non æquè apparet, quantum habeat veræ firmitatis. Illa ſunt certiſſima argumenta, quæ ex tēpore dedit, ſi non tantùm æquus moleſta, ſed placidus aſpexit, ſi non excanduit, non litigauit, ſi quod dari deberet, ipſe ſibi non deſiderando suppleuit, & cogitauit, aliquid conſuetudini ſuę, ſibi nihil deeſſe. Multa quàm ſuperuacua eſſent, non intelleximus niſi cùm deeſſe cœperunt. Vtebamur enim illis, non quia debebamus, ſed quia habebamus. Quàm multa autem paramus, quia alij parauerunt? quia apud pleroſque ſunt? Inter cauſas malorum noſtrorum eſt, quod viuimus ad exempla: nec ratione componimur, ſed conſuetudine abducimur. Quòd ſi pauci facerent, nollemus imitari: cùm plures facere cœperunt, quaſi honeſtius ſit, quia frequentius, ſequimur: & recti apud nos locum tenet error, vbi publicus factus eſt. Omnes iam ſic peregrinantur, vt illos Numidarum præcurrat equitatus, vt agmen curſorum antecèdat. Turpe eſt, nullos eſſe, qui occurrentes via deiiciant, qui honeſtum hominem venire magno puluere oſtendant. Omnes iam mulos habent, qui cryſtallina & murrina & cælata magnorum artificū manu, portent. Turpe eſt videri, eas te habere ſarcinas, quæ tuto concuti poſſint. Omnium

pædagia oblita facie vehuntur, ne ſol, ne frigus teneram cutem lædat. Turpe eſt,neminem eſſe in comitatu puerorum, cuius ſana facies medicamentum deſideret. Horum omnium ſermo vitandus eſt. Hi ſunt,qui vitia tradunt,& alio aliunde transferunt. Peſſimum genus hominum videbatur, qui verba geſtarent. Sunt quidã qui vitia geſtant. Horum ſermo multũ nocet. Nam etiam ſi non ſtatim officit,ſemina in animo relinquit, ſequitúrque nos etiam cum ab illis diſceſſerimus,reſurrecturum poſtea malũ. Quemadmodum qui audierunt ſymphoniam, ferunt ſecum in auribus modulationem ac dulcedinem cantus, quæ cogitationes impedit, nec ad ſeria patitur intendi: ſic adulatorum & praua laudantium ſermo diutius hęret quàm auditur: nec facile eſt, animo dulcem ſonum excutere. proſequitur & durat, & ex interuallo recurrit. Ideo claudendæ ſunt aures malis vocibus, & quidem primis.nam cum initium fecerunt,admiſſæque ſunt,plus audent. Inde ad hæc peruenitur verba. Virtus & philoſophia, & iuſtitia, verborum inanium crepitus eſt. Vna felicitas eſt bona vita:facere omnia libere, frui patrimonio: hoc eſt viuere, hoc eſt ſe mortalem eſſe meminiſſe: Fluunt dies & irreparabilis vita decurrit. Dubitamus quod iuuat facere, & ætati nõ ſemper voluptates decerpturæ,interim dum poteſt,dum poſcit,ingerere? Quid iuuat frugalitate vltro mortem præcurrere, & quicquid illa ablatura eſt iam ſibi interdicere? Non amicam habes, non puerum, qui amicæ moueat inuidiam. Quotidie ſobrius prodis: ſic cœnas, tanquam ephemeridem patri approbaturus. Non eſt iſtud viuere,ſed alienæ vitæ intereſſe. Quanta

ta dementia eſt, heredi ſuo procurare, & ſibi negare omnia, vt tibi ex amico inimicum magna faciat hereditas? Plus enim gaudebit tua morte, quo plus acceperit. Iſtos triſtes & ſuperciliosos alienæ vitæ cenſores, ſuæ hoſtes, publicos pædagogos aſſis ne feceris. Nec dubitaueris, bonam vitam, quam opinionem bonam malle. Hæ voces non aliter fugiendæ ſunt, quam illæ, quas Vlixes niſi alligatus, præteruehi noluit. Idē poſſunt: abducunt à patria, à parentibus, ab amicis, à virtutibus. & in turpem vitam miſeros turpius illidunt. Quanto ſatius eſt, rectum ſequi limitem, & eo ſe perducere, vt ea demum ſint tibi iucunda, quæ honeſta? Quod aſſequi poterimus, ſi fecerimus duo eſſe genera rerum, quæ nos aut inuitent, aut fugent. Inuitent, vt diuitiæ voluptates, forma, ambitio, cetera blanda & arridentia. Fugent, labor, mors, dolor, ignominia, victus aſtrictior. Debemus itaque exerceri, ne hæc timeamus, ne illa cupiamus. In contrarium pugnemus, & ab inuitantibus recedamus, aduerſus petentia concitemur. Non vides quam diuerſus ſit aſcendentium habitus, & deſcendentium? Qui per pronum eunt, reſupinant corpora: qui in arduum, incuruant. Nam ſi deſcendas, pondus ſuum in priorem partem dare: ſi aſcendas, retro abducere cum vitio, Lucili, conſentire eſt. In voluptates deſcenditur: in res aſperas & duras ſubeundum eſt. Hic impellamus corpora, illic refrænemus. Hoc nunc me exiſtimas dicere, eos tantum pernicioſos eſſe auribus noſtris, qui voluptatem laudant, qui doloris metum, per ſe formidabilis rei, incutiunt. Illos quoque nocere nobis exiſtimo, qui nos ſub ſpecie Stoicæ ſectæ hortantur ad vitia. Hoc e-

nim iactant, ſolum ſapientem & doctum eſſe amatorem, ſolus aptè ad hanc artem æquè combibendi & conuiuandi ſapiens eſt peritiſſimus. Quæramus, ad quam vſque ætatem iuuenes amandi ſint. Hæc Græcæ conſuetudini data ſint. Nos ad illa potiùs aures dirigamus. Nemo eſt caſu bonus: diſcenda virtus eſt. Voluptas humilis res & puſilla eſt, & in nullo habenda pretio, communis cum mutis animalibus, ad quam minima & contemptiſſima aduolat. Gloria vanũ & volatile quiddam eſt, auráque mobilius. Paupertas nulli malum eſt, niſi repugnanti. Mors malũ non eſt. Quid quereris? Sola ius æquum eſt generis humani. Superſtitio error inſanus eſt: amandos timet, quos colit, violat. Quid enim intereſt, vtrum deos neges, an infames? Hæc diſcenda, immo ediſcenda ſunt, non debet excuſationes vitio philoſophia ſuggerere. Nullam habet ſpem ſalutis æger, quem ad intemperantiam medicus hortatur.

Ep. CXXIIII. POSSVM *multa tibi veterum præcepta referre, Ni refugis, tenuiſq; piget cognoſcere curas.* Non refugis autem, nec vlla te ſubtilitas abigit. Non eſt elegantiæ tuæ, tantùm magna ſectari. Sicut illud probo, quod omnia ad aliquem profectum redigis, & tunc tantùm offenderis, vbi ſumma ſubtilitate nihil agitur: quod ne nunc quidem fieri laborabo. Quæritur, vtrum ſenſu an intellectu comprehendatur bonum. Huic adiunctum eſt, in mutis animalibus & infantibus non eſſe. Quicunque voluptatem in ſummo ponunt, ſenſibile iudicant bonum: nos contra intelligibile, qui illud animo damus. Si de bono ſenſus iudicarent, nullam voluptatem reiiceremus. Nulla enim non inuitat, nulla non de-

delectat. Et econtrario nullum dolorem volentes ſubiremus: nullus enim nõ offendit ſenſum. Præterea non eſſent digni reprehenſione, quibus nimiũ voluptas placet, quibúſque ſummus eſt doloris timor. Atqui improbamus gulæ ac libidini deditos, & contemnimus illos qui nihil viriliter auſuri ſunt doloris metu. Quid autem peccãt, ſi ſenſibus, id eſt, iudicibus boni ac mali, parent? His enim tradidiſtis appetitionis & fugę arbitrium. Sed videlicet ratio iſti rei præpoſita eſt, quemadmodum debeat de vita, quemadmodum de virtute, de honeſto, ſic & de bono maloque conſtitui. Nam apud iſtos viliſſimę parti datur de meliore ſentẽtia, vt de bono pronunciet ſenſus, obtuſa res & hebes, & in homine quàm in aliis animalibus tardior. Quid ſi quis velit nõ oculis, ſed tactu minuta diſcernere? ſubtilior ad hoc nulla acies quàm oculorum & intentior daretur, bonũ malumque dignoſcere, vides in quãta ignorantia veritatis verſetur, & quàm humi ſublimia ac diuina proiecerit, apud quem de ſummo bono maloque iudicat tactus. Quemadmodũ, inquit, omnis ſcientia atq; ars aliquid debet habere manifeſtũ, ſenſu comprehenſum ex quo oriatur & creſcat: ſic beata vita fundamentũ & initiũ à manifeſtis ducit, & eo quod ſub ſenſum cadit. Nẽpe vos à manifeſtis beatã vitam ſui initium capere dicitis. Dicimus beata eſſe, quæ ſecundũ naturam ſunt. Quid autem ſecundũ naturam ſit, palàm & protinus apparet, ſicut quid ſit integrũ. Quid eſt ſecundùm naturam? quod contingit & protinus nato, non dico bonum, ſed initium boni. Tu ſummũ bonum voluptatem infantiæ donas, vt inde incipiat naſcens, quo conſummatus homo peruenit.

Cacumen radicis loco ponis. Si quis diceret illum in materno vtero iacentem víxque incœptum, tenerum & imperfectum, & informem, iam in aliquo bono eſſe, aperte videretur errare. Atqui quantulum intereſt inter eum qui cum maxime vitam accipit, & illum qui maternorum viſcerum latens onus eſt? Vterque, quantum ad intellectum boni ac mali, æque maturus eſt: quia non magis infans adhuc boni capax eſt, quam arbor, aut mutũ aliquod animal. Quare autem bonũ in arbore animalíque muto non eſt? quia nec ratio. Ob hoc in infante quoque non eſt: nam & huic deeſt. Tunc ad bonum perueniet, cum ad rationem peruenerit. Eſt aliquod irrationale animal. Eſt aliquod nõdum rationale. Eſt rationale, ſed imperfectum. In nullo horum bonum. Ratio illud ſecum affert. Quid ergo inter iſta quæ retuli diſtat? Nunquam erit bonum in eo quod irrationale eſt: In eo quod nondum rationale eſt, tunc eſſe bonum non poteſt: in imperfecto iam poteſt eſſe bonum, ſed non eſt. Ita dico, Lucili, bonum non in quolibet corpore, non in qualibet ætate inuenitur: & tantum abeſt ab infantia, quantum à primo vltimum, quantum ab initio perfectum: ergo nec in vtero, modo coaleſcente corpuſculo, eſt. Quid ni non ſit? non magis quam in ſemine. Vt ſi dicas, aliquod arboris, aut ſati bonũ: hoc non eſt in prima fronde, quæ emiſſa cum maxime prorumpit. Eſt aliquod bonum tritici: hoc nondum eſt in herba lactente: nec cum folliculo ſe exerit ſpica mollis, ſed cum frumentum æſtas & debita maturitas coxit. Quemadmodum omnis natura bonum ſuum niſi conſummata non profert: ita hominis bonum non

eſt

eſt in homine, niſi cum in illo ratio perfecta eſt. Quod autem hoc ſit bonum , dicam. Liber animus eſt ac rectus, alia ſubiiciẽs ſibi, ſe nulli. Hoc bonum adeo non recipit infantia , vt pueritia non ſperet, adoleſcentia improbe ſperet. Bene agitur cum ſenectute , ſi illuc longo ſtudio intentóque peruenit, vbi & hoc & bonum , & intelligibile eſt. Dixiſti, inquit, aliquod bonum eſſe arboris, aliquod herbæ. Poteſt ergo eſſe aliquod & infantis. Verum bonum nec in arboribus , nec in mutis animalibus eſt : hoc quod in illis bonum eſt, precario bonum dicitur. Quod eſt? inquis. hoc quod ſecundũ naturam cuiuſque eſt. Bonum quidem cadere in mutum animal nullo modo poteſt. Felicioris melioríſque naturæ eſt. Niſi vbi rationi locus eſt, bonum nõ eſt. Quatuor hæ naturæ ſunt, arboris, animalis, hominis, & Dei. Hæc duo quæ irrationalia ſunt, eandem naturam habẽt. Illa diuerſa ſunt, quod alterum immortale, alterum mortale eſt. Ex hís ergo vnius bonum natura perficit, Dei ſcilicet: alterius cura, hominis. Cetera in ſua natura perfecta ſũnt, non vere perfecta, à quibus abeſt ratio. Hoc enim demum perfectum eſt, quod ſecundum vniuerſam naturam perfectum eſt. Vniuerſa autem natura rationalis eſt: cetera poſſunt in ſuo genere perfecta eſſe. In quo non poteſt beata vita eſſe, nec id poteſt quo beata vita efficitur. Beata autem vita bonis efficitur. In muto animali non eſt quo beata vita efficitur. Ergo in muto animali bonum non eſt. Mutum animal ſenſu comprehendit præſentia : præteritorum reminiſcitur , cum id incidit quo ſenſus admonetur : tanquam equus reminiſcitur viæ, cum ad initium eius admotus eſt. In ſtabu-

lo quidem nulla viæ, quamuis ſæpe calcatę, memoria eſt. Tertium verò tempus, id eſt futurũ, ad muta non pertinet. Quomodo ergo poteſt eorum videri perfecta natura, quibus vſus perfecti temporis non eſt? Tempus enim tribus partibus conſtat: præterito, præſente, & futuro. Animalibus tantùm quod breuiſſimum eſt, in tranſcurſu datum, præſens: præteriti rara memoria eſt, nec vnquam reuocatur, niſi præſentium occurſu. Non poteſt ergo perfectæ naturæ bonum in imperfecta eſſe natura. Aut ſi natura habet, hoc habet, quod habent & ſata. Nec illud nego, ad ea quæ videntur ſecũdùm naturam, magnos eſſe mutis animalibus impetus & concitatos, ſed inordinatos ac turbidos. Nunquam autem aut inordinatum eſt bonum aut turbidũ. Quid ergo, inquis, muta animalia perturbatè & indiſpoſitè mouentur? Dicerem illa perturbatè & indiſpoſitè moueri, ſi natura illorum ordinem caperet. Nunc mouentur ſecundùm naturam ſuã. Perturbatum enim id eſt, quod eſſe aliquando & non perturbatum poteſt. Sollicitum eſt, quod poteſt eſſe ſecurum. Nulli vitium eſt, niſi cui virtus poteſt eſſe. Mutis animalibus talis ex ſua natura motus eſt. Sed ne te diu teneam, aliquod erit bonum in muto animali, erit aliqua virtus, erit aliquid perfectum: ſed quale? Nec bonũ abſolutè, nec virtus, nec perfectum. Hæc enim rationabilibus ſolis contingũt, quibus datũ eſt ſcire: quare, quatenus, quemadmodum. Ita bonum in nullo eſt, niſi in quo ratio. Quo nunc pertineat iſta diſputatio, quæris, & quid animo tuo profutura ſit, dico: Et exercet illum, & acuit, & vtique aliquid acturum occupatione honeſta tenet. Prodeſt autem & quod moratur ad praua

prope-

properantem. Sed illud dico, nullo modo prodeſſe tibi poſſum magis, quàm ſi tibi bonum tuum oſtendo, ſi te à mutis animalibus ſeparo, ſi cum Deo pono. Quid, inquam, vires corporis alis & exerces? Pecudibus iſtas maiores feriſque natura conceſſit. Quid excolis formam? Cùm omnia feceris, à multis animalibus decore vinceris. Quid capillum ingenti diligentia comis? Cũ illum vel effuderis more Parthorum, vel Germanorum nodo vinxeris, vel vt Scythæ ſolent, ſparſeris: in quolibet equo denſior iactabitur iuba, horrebit in leonum ceruice formoſior. Cùm te ad velocitatem paraueris, par lepuſculo non eris. Vis tu, relictis in quibus vinci te neceſſe eſt, dum in aliena niteris, ad bonum reuerti tuum? Quod hoc eſt? animus ſcilicet emendatus ac purus æmulator Dei, ſuper humana ſe extollens, nihil extra ſe ſui ponens. Quod ergo in te bonum eſt? Perfecta ratio. Hanc tu ad ſummum finem euoca, in quantum poteſt plurimùm creſcere. Tunc beatum eſſe te iudica, cùm tibi ex te gaudium omne naſcetur. Cùm in his quę homines eripiunt, optant, cuſtodiunt, nihil inueneris, non dico quod malis, ſed quod velis. Breuem tibi formulam dabo, qua te metiaris, qua perfectum eſſe iam ſentias. Bonum tunc habebis tuum, cùm intelliges infeliciſſimos eſſe felices.

M. ANTONII MVRETI
AD PRIMVM LIBRVM
Senecæ de Beneficiis
Notæ.

PAGINA I.V.7. INTER *varios*) Magna hominum pars caſu potius, quam ratione aut conſilio viuere videtur, &, nullo certo fine ſibi propoſito, huc atque illuc vagari: cum tamen & res ipſa clamet, & ſapientiſſimi homines, Iſocrates in epiſtola ad Iaſonis liberos. Ariſtoteles libro primo ad Nicomachum, & alij iampridem monuerint, vitam plenam errorum ac perturbationum fore, niſi habeamus certum aliquid quo tendamus, & ad quod omnia dirigamus. Et hoc eſt quod poeta ſatyricus exclamat:

Eſt aliquid quo tendis, & in quod dirigis arcum:
An paſſim ſequeris coruos teſtaq; lutoq;?

Non igitur mirum eſt, vitam temere inconſultéque viuentium multis ac variis erroribus agitari: quorum nullum nocentiorem eſſe ait Seneca, quam quod beneficia neque dare ſcimus neque accipere. Beneficiorum enim viciſſitudine vita maxime continetur.

9. *Iſta enim perierunt*) Qui Latini ſermonis periti intelligentéſque ſunt, quos quotidie pauciores eſſe quam credideram animaduerto, facile ſentiunt, vocem *Iſta* huic loco non conuenire. Vetus liber meus habet *Iſtum enim*. Lego, *Iam tum enim*.

14. *Nomina facturi*) Pecuniam fæneraturi.

15. *Vaſa*) τὰ σκεύη. ita vocantur bona omnia quæ non ſunt ſoli.

Ibid. *Inquirimus*) Melius in quibuſdam veteribus libris, *Anquirimus*.

Pag. 2. v. 2. *De quo queri reuera*) Iampridem docui legendum, *Decoquere verò*.

4. *Reddit enim beneficium qui libenter debet*) id eſt, qui cũ alia ratione gratiam referre non poſſit, voluntate ſaltem & confeſſione gratus eſt. Pertinet huc nobilis ille Ciceronis locus ex oratione pro Plancio: Diſſimilis eſt pecuniæ debitio & gratiæ. Nam qui pecuniã diſſoluit, ſtatim non habet id quod reddidit: qui autem debet, æs retinet alienum. Gratiam autẽ, & qui refert, habet: & qui habet, eo ipſo quod habet, refert. De quo diſputantur quædam apud Agelliũ capite quarto libri primi.

7. *Multos experimur ingratos*) Deprehẽdimus cùm tamen eius rei nulla in nobis culpa ſit. Sed plures facimus ipſi.

8. *Exprobratores exactoréſque*) Beneficiũ autẽ qui ſine cauſa exprobrat, quod beneficium fuerat, iniuriam facit: qui exigit, oſtendit, non beneficium fuiſſe, ſed creditum.

9. *Alias leues*) Et ſic oſtẽdimus, nos, id quod fecimus, feciſſe ἀπροβουλεύτως.

10. *Alias queruli*) φιλαίτιοι, μεμψίμοιροι, & ſtatim quiritantes atque ingratum vocantes, ſi is qui nobis gratiam debet, vllam vel leuiſſimam bene de nobis merendi occaſionem prætermiſerit.

14. *Aut leuiter rogari aut ſemel*) Vetus autem dictum eſt, nihil carius emi quàm quod precibus emendum eſt.

15. *Suſpicatus eſt*) Eleganter in hoc hominũ genus Martialis:

Durum eſt Sexte negare cùm rogeris.

Quanto

Quantò durius antequam rogeris.

21. *Aut diſtulit, aut timidè negauit*) Legendũ è libro vetere, *Aut diſtulit, id eſt, timidè negauit.* Etenim qui differt, genere quodam negat, ſed apertè negare non audet. Sæpe autem ingenui homines apertè ac ſimpliciter negantem faciliùs ferunt Martialis:

Mutua te centum ſeſtertia Phœbe rogaui.
Cum mihi dixiſſes: Exigis ergo nihil.
Inquiris, dubitas, cunctaris, meq; diebus
Teq; decem crucias. Iã rogo, Phœbe, nega. Idẽ,
Primum eſt, vt præſtes. ſi quid te Cinna rogabo:
Illud deinde ſequens, vt cito Cinna neges.
Diligo præſtantem: non odi Cinna negantem.
Sed tu nec præſtas, nec cito Cinna negas.

32. *A nolente*) Legendum *à negligente.*

Pag. 3. v. 9. *Ab hac tam effuſa liberalitate*) Liber vetus, *benignitate.*

11. *Cunctanterq; illos ipſos*) Ineptus aliquis locum hunc de induſtria deprauarit neceſſe eſt. Rectiſſimè enim erat in aliis. *Et cuncta interq; illa ipſos.*

22. *Quibus turpe eſt*) Emenda ex vetere libro. *Quibus ita demum turpe eſt non reddere ſi & licet.*

26. *Ipſoſq; qui non fuiſſe mallent, eſſe patitur*) Puto, ſublata negatione legendum, *Ipſoſq; qui fuiſſe mallent. Fuiſſe* autẽ eſt, amplius non eſſe, periiſſe, vt in illo, *fuimus Troes, fuit Iliũ*, & in illo Plautino, *Ita fuit penè Phroneſium.* Sic quos ſignificare volebant mortuos, vixiſſe dicebant.

31. *Tunc eſt virtus*) Alij, *Nunc eſt virtus*, quod non damno. Meus liber vetus habet, *Hac eſt virtus.*

Pag. 4. v. 4. *Qui beneficiũ nõ reddit, nõ magis peccat*

quam qui non dat citius.) Vox *Citius* redundat, & ſententiam corrumpit. Neque enim hic de beneficio citius aut ſerius dando, ſed ſimpliciter de dando reddendóque agitur. Aut igitur delenda eſt, aut, quod magis puto, pro *Citius* legendum, *Attius*: vt duos verſus, quos ſtatim ſubiicit, Attij eſſe intelligamus.

9. *In priore verſu*) Ariſtoteles libro primo Rhetoricorum de ſententiarum vſu diſputans, tradit, nobiles & vulgo celebratas ſententias interdum euertendas & confutandas eſſe: quod veteres & ſæpe & eleganter factitarunt: noſtra ætas, vt alia, ita hoc quoque vel exercitationis vel ornamenti genus neglexit: poſtquam, vt bene viuendi, ſic bene dicendi præcepta tenere quam exercere maluimus. Sic Cicero reprehendit verſum illum Euripidis, quo vitam humanam fortuna, non ſapientia, regi dixerat: ſic præceptum Biantis, vt ita amaremus tamquam oſuri: ita odiſſemus tamquam amaturi. Sic Sophocles principio Trachiniarum illam Solonis ſententiam, non poſſe ante mortem cuiuſque de felicitate aut infelicitate ipſius liquido iudicari. Sic Plutarchus illam Epicuri, ita viuendum eſſe ſapienti, vt lateret: aliáſque permultas. Sic Seneca plurimas: vt hoc loco verſus, vt mea quidem opinio fert, Attij, qui tamen ad beneficentiam cohortari videbantur.

19. *Illud enim*) legendum ex vetere libro, *Illud etiam.*

21. *Tantum eroga*) Ex eodem, *Tantum eroga tu:* vnde alij fecerant *erogatur.*

25. *Creditorem appellat*) Iampridem monui, capite primo libri duodecimi Variarum lectionum, legendum hic *Debitorem.* neque cuiquam dubium

dubium puto eſſe, quin ita legendum ſit.

27. *Alioqui formam*) Liber vetus, *Alioquin in formam*, quæ recta ſcriptura eſt.

35. *Salutaribus*) Idem liber, *ſalubribus*. Sed hæc, quæ neque de ſententia, neque de orationis elegantia quidquam mutant, multa me de induſtria omiſſurum eſſe profiteor. Perſequantur hæc qui grandes libros conſcribere amant. Ego mea omnia cuperem in vnam paginã poſſe concludere.

Pag. 5. v. 16. *Memoriam ſuam fugiens*) Idem liber, *memoriam tui*.

Pag. 6. v. 2. *Virgines*) Alia olim ratione iocans dixi, apud quendam, qui nemini vnquam gratiã reddebat, verè virgines eſſe Gratias: nihil enim parere:

Παρθένοι αἱ παρὰ σοὶ χάριτες· τίκτουσι γὰρ οὐδέν.
Αὐτὰρ ἐγὼ στείρας οὐκ ἄγαμαι χάριτας.

19. *Et ſpiſſis prodeant*) Legendum, *Et ſpiſſis auro Phrygianis prodeant*: monui pridem capite 1. lib. 12. Variarum lectionum.

20. *Non quia beneficia ratio commendat vel oratio*) Legendum, *Non quia beneficia oratio commendat*. cetera delenda. Error natus aut ex varietate ſcripturæ, aut ex hæſitantia librarij. Conſimilia multa indicaui cap. 16. lib. 15. Variar. lectionum.

Pag. 7. v. 9. *Si aliquid in cenſum detulerunt*) Lege *ſi aliud quid*. Deferre autem in cenſum, idem eſt quod deducere in cenſum, apud iuris auctores. l. 64. D. de acquir. rer. dominio.

30. *Et magnum ipſis certamen*) Pro *ipſis* liber vetus habet, *ipſi*. Mutandus ordo litterarum, vt legamus *ſibi*.

35. *Ad hanc honeſtiſsimã contentionẽ*) Reſpexerit fortaſſe ad illud Heſiodi, ἀγαθὴ δ' ἔρις ἥδε

Y. j.

βροτοῖσι.

Pag.8.v.3. *Parum ſe grate*) Vide quæ ſcripſi libro 12.Var.lectionum.

17. *Beneficiorum nouas tabulas*) Vt quicunque beneficia quamlibet magna ac multa acceperunt,nihil debere ſe putent.

20. *Hoc primum nobis eſſe diſcendum*) Totum illud, *nobis eſſe diſcendum*, delendum videtur.In aliis, *Dicendum*,æque male.

25. *Non poteſt beneficium manu tangi, ſed animo geritur*) Lege, *Non poteſt beneficium manu tangi: animo cernitur.*

Pag.9.v.2. *Amiſſo eo per quod datum eſt*). Articulus *per* abeſt à vetere libro.

Pag.10.v.4. *Farre ac fitilla*) Ita legendum,non, vt ante me, *farre ac fictili*,docui impridẽ in Variis lectionibus.& extitit tamen poſtea vnus ex iſtis qui, vt ſcurræ olim fana, ita ipſi aliena ſcripta ventris cauſa circumeunt, qui hoc ſublegere ſibiq; vindicare voluerit. Mirabilem & miſerabilem animi & paruitatem & prauitatem.

30. *Æſchines pauper auditor*) Cuius pater botulis & iſitiis faciendis victitaret.

Pag.11.v.17. *Non quanta quaque ſunt*) Lege, *Non quanti quaque ſint.*

25. *Coniugibus alienis*) Non ẽſt dubiũ quin hoc loco multa deſint. Neque ſcriptor vllus eſt in quo plures aut fœdiores lacunæ, quã in Seneca, reperiantur.Origo mali hæc fuit.Deſcribebatur fere ab hominibus piis & religioſis,qui ad populũ ſacras cõciones habebant:ad quas magno eis vſui erat,propter ſententias crebras,acutas,efficaces,&magnã partẽ cum religione noſtra congruentes.Vt autẽ aliis grauiorib.ſtudiis occupati,deſcribebant nõ totos ſemper libros,ſed excerpta

cerpta potius quædam, quæ ita continuabãt inter ſe, ac ſi apud ipſum quoq; Seneca continuata legerẽtur, cùm tamen multa ſæpe omiſſa eſſent. Hoc ego ex multorum vetuſtorũ Senecæ codicum inter ſe collatione ita manifeſtò deprehẽdi, vt liquido confirmare poſſe videar.

29. *In ſella proſtare*) Vehebãtur enim per vrbẽ ita tenuib. ac pellucidis veſtib. indutę, vt prope totę paterẽt. Hor. *Cois tibi cernere pæne eſt Vt nudã.*

33. *Ancillariolũ*) Ancillarũ amorib. deditũ. Sic apud Mart. mulier infantaria, quę delectatur infantib. *Et quod mireris magis, infantaria nõ eſt.* Tale eſt apud Capit. mulierarius. apud Martial. mulier lecticariola, q̃ ſeruis lecticariis faciebat copiã ſui.

35. *In conſenſu*) Alij libri, *conceſſu*.

Pag. 12. v. 3. *Non parcere*) Ouid.

Quærere vt abſumant, abſumpta requirere certãt.
Atque ipſa vitiis ſunt alimenta vices.

29. *Habebitur aliquando ebrietati honor*) Hoc quidẽ iã imperante Tiberio contigerat: de quo Suet. Poſtea princeps in ipſa publicorũ morum correctione cũ Põponio Flacco. & L. Piſone noctẽ continuúmq; biduũ epulando potandóque cõſumpſit: quorũ alteri Syriã prouinciam, alteri præfecturam vrbis confeſtim detulit, codicillis quoq; iucũdiſſimos & omniũ horarũ amicos profeſſus, & paulò poſt; Ignotiſſimum quæſturæ cãdidatum nobiliſſimis antepoſuit, ob epotam in conuiuio, propinante ſe, vini amphoram.

pag. 15. v. 18. *Poſt rem manet*) Antea inepte legebatur, *Poſt remanet*. Sed ego talia emendanda puto, oſtentandã non puto. Puſilli animi eſt tanta in his rebus ακριβολογία.

pa. 16. v. 4. *Corinthÿ*) Memorię lapſus. Nõ enim hoc de Corinthiis, ſed de Megarenſibus proditũ

eſt: & ita legitur in excerptis quibuſdam è Plutarcho: Ὥς φαμὲν Ἀλεξάνδρῳ πολιτείαν Μεγαρεῖς ψηφίσασθαι· τοῦ δὲ εἰς γέλωτα θεμένου τὴν σπουδὴν αὐτῶν, εἰπεῖν ἐκείνους, ὅτι μόνῳ πρότερον τὴν πολιτείαν Ἡρακλεῖ, καὶ μετ᾽ ἐκεῖνον αὐτῷ ψηφίσαιντο· τὸν δὲ θαυμάσαντα δέξασθαι, τὸ τίμιον ἐν τῷ σπανίῳ τιθέμενον.

34. *Etiam mimicum*) Ita mutare auſus ſum in ambigua veteris libri ſcriptura: cùm antea legeretur, *inimicum*.

Pag. 17. v. 1. *Morbo ſuo morem geſſit*) Integer locus eſt: quem tamen quidam, emẽdandi ſpecie, per ipſum non ſtetit, quin deprauaret. Morbos vocabant vitioſas animi affectiones: Catullus:

Quodcunque agit, renidet, hunc habet morbum.

Vide quæ ſcripſi capite ſecũdo li. 12. Var. lect.

AD SECVNDVM LIBRVM DE BENEFICIIS.

Pag. 19. v. 16. Optimvm *eſt*) Lego, *Primum eſt*, atque ita legendum, oſtendit id quod ſubiungitur: *Proximum ſequi.*

19. *Os concurrat*) Fruſtra quidam emendare conati, legendum putarunt, *Corruat*. Concurrere os, & confundi pro eodem dicitur. Concurrit igitur os, iis, quibus multo ſanguine concurrente ſuffunditur, quaſi natura ipſa obtendẽte velum quoddam pudoris.

Pag. 22. v. 2. *Potes ob id ingratus eſſe?*) Lego, *Poteſt*, vt neget Seneca, poſſe quemquam ob tale beneficium, cuius longa expectatione tortus eſt, ingratum videri, etiam ſi nullam pro eo gratiã referat. Quis enim, quod tortus ſit, gratiam ſe debere vllam putet?

13. *Aut*

13. *Aut gaudere beneficio ſuo tardius*) Lege, *Qui aut diutius torqueri patitur, quem protinus poteſt liberare, aut gaudere tardius, beneficio ſuo manus affert.* Manus autem beneficio ſuo afferre eleganter dicitur is, qui ipſemet beneficij ſui gratiam extinguit.

24. *Sed infinitum intereſt*) Malè antea legebatur, *In infinitum*.

Pag. 23. v. 6. *A nepote M. Allio*) Nepotem vocat decoctorem, vt in illo Horatiano, ventres lamna candente nepotū Diceret vrēdos. Quod autem hic refertur, ad id videlicet tempus pertinet, quo Tiberius paucorum ſenatorum inopiam ſubleuauit. Qua de re ita Suetonius: *Paucorum ſenatorum inopia ſuſtentata, ne pluribus opem ferret, negauit ſe aliis ſubuēnturum, niſi ſenatui iuſtas neceſſitatum cauſas probaſſ.nt.* Meminit & Tacitus libro ſecundo: quorum tamen neuter id quod hic de Allio dicitur, narrat.

Pag. 24. v. 9. *Arceſilaus*) Apellem Chiū fuiſſe, quem hoc modo Arceſilaus adiuuit, è Plutarcho didicimus, qui hanc ipſam hiſtoriolam exponit enucleatius in commētario, quo docet quomodo quis adulatorē internoſcere poſſit ab amico.

33. *Quid? Ego illi*) Alij, *Quidni ego illi*, quæ tantula deprauatio totam Senecæ ſententiam peruertebat.

Pag. 25. v. 19. *Qui dedit beneficium taceat: narret qui accepit*) Hac de re feſtiuiſſimum extat epigramma Martialis:

Quæ mihi præſtiteris, memini, ſemperq́ tenebo.
Cur igitur taceo Poſtume, tu loqueris.
Incipio quoties alicui tua dona referre.
Protinus exclamat: Dixerat ipſe mihi.
Non bellè quædam faciunt duo. ſufficit vnus

Huic operi ſi vis vt loquar, ipſe tace,
Crede mihi, quamuis ingentia Poſtume dones,
Auctoris pereunt garrulitate ſui.

pag. 26. v. 7. *Nec tamen tuta ſunt*) Alij libri: *Hæc tamen irrita ſunt.*

21. *Cæſar*) Lege, *C. Cæſar.* ita autem fere ſemper vocat Caligulam, & ſtatim. *Penno* legendũ, non *Pæno.*

32. *Perſica ſeruitute*) Hoc enim honoris genus Perſę regib. ſuis deferebãt. Sic apud Xenoph. quidam καταφιλοῦσι τῷ Κύρῳ τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας.

34. *Submiſſis honoribus*) Inepte. Lege, vt in aliis, *ſummis vſus honoribus.*

pag. 27. v. 7. *Pigros ſuos*) Vide Turnebum cap. 30. lib. 9. Aduerſariorum.

pag. 30. v. 7. *Ab Antigono*) Aliquanto hoc venuſtius extulit Plutarch. in Apophthegmatis, ſi modo liber ille Plutarchi eſt, Θρασύλλου τοῦ Κυνικοῦ δραχμὴν αἰτήσαντος αὐτὸν, Ἀλλ' οὐ βασιλικὸν, εἶπε, τὸ δόμα. τοῦ δὲ εἰπόντος, Οὐκοῦν τάλαντον δός μοι: Ἀλλ' οὐ κυνικὸν, ἔφη τὸ λῆμμα.

pag. 32. v. 13. *Ab iis quibus dediſſe videamur*) Legendum puto, *Ab iis quibus dediſſe vellemus.*

33. *Monétque amicitia*) Locus vitiatus videtur.

pag. 35. v. 23. *Tuber quidam tyranni*) Cic. lib. 3. de natura deorum: *Nec enim Herculi Deianira nocere voluit, cùm ei tunicam ſanguine Centauri tinctam dedit: nec prodeſſe Pheræo Iaſoni, is qui gladio vomicam eius aperuit, quam medici ſanare non poterant.* Narrat & Valer. lib. 1.

pag. 34. v. 13. *Se geſſiſſe*) Inepte in aliis, *ſe egiſſe.*

21. *Non an ſeruirent, ſed cui*) Nec enim pugnabant pro libertate, cuius iam ſpes omnis pręciſa erat: ſed quod alij Pompeio, alij Cæſari ſeruire mallent. Ita autem cenſui iampridẽ emendare

dandum locum, cũ in vetere libro reperiſſem: *Non an ſeruirent ſerui.* Alij poſtea eandem quidẽ ſententiam effecerunt, ſed nimium quantum à veteris ſcripturæ veſtigiis receſſerunt.

Pag.35.v.32. *Propinationem*) Affinis enim erat illi vitio, quod in Herme quodam ſignificat Martialis his verſibus:

Quod nulli calicem tuum propinas,
Humane facis Herme, non ſuperbe.

Pag. 38.v.20. *Antequam illum libertini pauperem facerent*) Amare dictum in Claudium, ſub quo libertinorum immenſæ opes fuerunt.

Pag.40.v.21. *Bona valetudo & vitiis inexpugnabilis*) Quam neque cibi ac potionis, neque rerum venerearum intemperantia expugnare poſſit. Antea ineptiſſime legebatur, *Et virtus inexpugnabilis.*

Pag.41.v.16. *Maiora non cepimus*) Id eſt maiorum capaces non fuimus. Venuſtiſſimam ſententiam deformarant, qui ſcripſerant, *Maiora non debuimus.*

Pag.42.v.1. *Si iners, ſine opera*) Hãc quoq; corruperãt, vna voce detracta, hoc modo, *ſi iners, opera.*

AD TERTIVM LIBRVM de Beneficiis.

PAG.47.v.18. VITIOSI *oculi ſunt qui lucem reformidant, cæci qui non vident*) Vox *oculi* abeſt à libro vetere. & ita ſcriptum eſt *Vitioſi* vt aliquid eraſum eſſe appareat. Cæcos quoque oculos nuſquam alibi legi. Puto igitur totum hunc locum ita legendum eſſe, *Luſcitioſi ſunt qui lucem reformidant, cæci qui non vident.*

Pag.50.v.10. *Ab hoſtibus tantum res repetierunt*)

Ineptiſſimè legebant alij, *Ab hoſtibus tantùm æs petierunt.* Res repeti ſolitas per fætiales, antequã cuiquam populo bellum indiceretur, norunt, quicunque primoribus labris hiſtoriam Romanam attigerunt.

v.12. *Excepta Medorum gente*) Ita hunc locũ emendandũ eſſe docui capite tertio libri duodecimi Variarum lectionum.

v.34. *Gratum hominem*) Legendum puto, *Gratum animum.*

Pag.51.v.11. *Præterea quæcunque* (Huic loco quomodo medicina facienda ſit, alij fortaſſis acutiores videbunt, mihi nihil, quod ſatis placeat, in mentem venit.

v.35. *Ex turba ſelectorum*) Ita vocabantur decuriæ quædam iudicum: quos prætor ad res iudicandas ſelegerat, Horat. *Vnũ ex iudicibus ſelectis obiiciebat.* Erant & aliæ decuriæ Nongentorum, & Tribũnorum ærarij. Vide Plin. capite ſecundo libri 33.

Pag.52.v.7. *Exiſſet*) Sorte ductus eſſet. Coniiciebantur enim in vrnam iudicum nomina, deinde, qui exierant, iudicabant.

Pag.57.v.16. *Pudorem enim rei*) Pertinet huc dictum Platonis in Archibium, ὅτι ἐπιδέδωκεν ἐν τῇ πόλει, τὸ ὁμολογεῖν πονηροὺς εἶναι.

32. *Infrunita & antiqua eſt*) Infrunita eſt inſulſa. Sic in libro de vita beata: *Alterum infruniti animi eſt, alterum timidi & puſilli.* Sic in ſacris literis: *Animo irreuerenti & infrunito ne tradas me Domine.* Legitur hæc vox & apud Macrob. Antiquam quoque dicit ſimplicem, minimè malam, εὐήθη.

Pag.58.v.35. *Quanquam quæritur*) Totã hanc diſputationẽ de ſeruis, num dominis beneficia

tri-

tribuere poſſint, partim ex hoc Senecæ loco, partim ex ep.47. partim ex Valerio cõſarcinatã Macrob.lib.1. Saturnaliorum pro ſua vẽditauit. Sed & ex Agellio & è Plutarchi Sympoſiacis tam multa, nullo pudore, in ſeptimum librum Saturnaliorum ſuorum tranſtulit, vt appareat, eũ factitaſſe eandem artem, quam plerique hoc ſæculo factitant, qui ita humani à ſe nihil alienum putant, vt alienis æquè vtantur ac ſuis.

Pag. 59.v.10. *Propterea ſeruos*) Ita legendum, non, vt in aliis, *Præterea*.

Pag.60.v.34. *Pars melior eius excepta eſt*) Libera eſt. Vocabulum ſumptum à diuiſione agrorum in qua excepta & ſubciſiua dicebantur, quæ nemini adtributa & adſignata erant: ideoq; dominum non habebant.

Pag.61.v.30. *Quàm quod operis locauit*) Atqui dominus opus, mercenarius operas locat. Puto igitur legendum, *Quàm ad quod operas locauit:*

Pag.62.v.25. *Drumentum*) Macrob. *Grumentũ*. Malè vterque, Lege *Adrumentum*. Nomen eſt vrbis in Africa.

Pag.63.v.8. *Exemplum duarum vrbium fuit*) Quarum, quæſo, duarum vrbium? An ſtultũ eſt id quærere, quod inueſtigari non poteſt? Itaque qui hoc viderent nihil eſſe, fecerunt, *Exemplum Grumentinæ vrbis fuit*. Sed neque hi locum correxerunt, & quod quidem in ipſis fuit, viam ceteris ad eum corrigendum obſtruxerunt. Neque tamen quidquam emẽdatu facilius fuit, ſi paulò attentiùs conſideraſſent. Vetus enim liber illud Vrbium non habuit: ſed hoc tantùm modo, *Exemplum duarum fuit*: ex quo facilè videri poteſt, ſcriptum fuiſſe vſitato compendio, *Exemplum dñarum fuit*, id eſt, *exemplum dominarum fuit*.

Potuit enim ceteras dominas exemplo ſuo admonere, ne ſæuitiam & crudelitatem in ſeruos exercerent.

17. *Cluentius præſes Marſorum)* Hic à Macrobio in vulgatis libris ita vocatur. Sed in vetere Macrobio probi & eruditi viri Herculis Cioſani C.Vettius dicitur,quod & verum puto.

Pag.64.v.9. *In publica crudelitate mitem)* Alii omnes *item*, vnius litterulæ detractione venuſtatem ſententiæ corrumpentes.

22. *Exculptam)*Liber vetus,*Ectupam:*quo nihil rectius,ἔκτυπον.

30. *Subſcriptionem)* Ita plane legendũ, non *Proſcriptionem*. Subſcriptores qui dicerentur, è Diuinatione Ciceronis & ex Aſconio notũ eſt.

Pag.65.v.5. *Seruus qui cenanti ad pedes ſteterat)* De hac conſuetudine dixi quædam cap.6.lib.16. Variarum lectionum.

16. *Id vt in ſe & filios ſuos recideret)* De hac quoque dixi cap.4.libri 12.

Pag.66.v.2. *Vbicunque deficit)*Alij partim *Fecit* legebant,partim *Fulcit*.Vtrumque inepte.Sed talia multa piget in cenſum deferre.

AD QVARTVM LIBRVM DE BENEFICIIS.

Pag.76.v.11. *In vltro tributis ſit)* Fateor me non ſatis intelligere, quæ ſint vltro tributa. Neque mihi vllo modo ſatisfaciunt quæ de eis ſcripſit Turnebus capite viceſimo nono libri 1. Aduerſariorum.

Pag.78.v.33. *Amamur)* Nemo non videt, quanto hoc melius ſit, quàm quod antea legebatur,*armamur*.

Pag.82.v.14. *Quibus beneficia demus)* Male alij, *Debeamus.*

18. *Præterea quæritis beneficium)* Locus deprauatus. Fortaſſis legendum: *Præterea quæritis quomodo detis beneficium.*

23. *Propter ipſum)* Inepte emendarant, *propter vſum.*

Pag.83.v.8. *Turpiſſimum genus damni)* Sic liber vetus. Inſulſe antea. *Turpiſſimum genus dandi.*

Pa.85.v.1. *Sic enim & legem dicimus)* Alij, *Scimus.* Vtrũ melius ſit, dubitaturum neminem arbitror.

17. *Suſpenſum amici bonis libellum deiicio)* Hoc faciebant, qui à ſe amicum abſentem defendi profitebantur. Cicero pro Quintio: *Libellos Sex. Alfenus procurator P. Quintij, familiaris & propinquus Sex. Næuij, deiicit.*

Pag.87.v.14. *Iniecta manu.)* Verbũ iuris, quo ſignificatur prehẽſio & vindicatio pro domino.

24. *vt libentius eum videat)* Corrũpebãt ſententiã huius loci, qui interiiciebant negationẽ.

Pag.89.v.2. *Superuacuum eſt enim in quod natura imus impelli)* Fœde in aliis libris deprauatus erat hic locus: cùm ita legeretur: *Superuacuum eſt, inquit, in naturæ ius impelli.* Hæc non libens adnumero: ſed interdum tamen id facere cogor, ne quis maleuolus pauca me præſtitiſſe dicat.

Pag.90.v.6. *Viliſſimus & facillimus ſanguis)* In vetere erat: *Biliſſimus.* Vnde iſti belli emendatores fecerant, *Belliſſimus.*

33. *Proieciſti ipſum extra mundum)* Inepte in aliis, *Extra metum.* In intermundiis deorum ſedem eſſe dicebat Epicurus.

Pag. 93. v. 31. *Et tutior eſt vita)* Com-

prehenſionem hanc iam ante deprauatam ab aliis, magis etiam deprauauit Eraſmus, qui vtinam à Seneca abſtinuiſſet manus. Minore negotio pleraque reſtituerentur.

Pag. 100. v. 1. *Ciceronem filium*) Ciceronẽ filiũ cum Auguſto conſulẽ fuiſſe auctor eſt Plutarch. ἐπεὶ μέντοι τάχιστα κατεπολέμησεν Ἀντώνιον, ὑπατεύων αὐτὸς, εἵλετο συνάρχοντα τοῦ Κικέρωνος τὸν υἱόν.

v. 25. *Aridæum*) Malè in aliis *Arrhidæum*. frater fuit Alexandri magni, ſed ignobili matre ortus.

v. 35. *Mamercum Scaurum*) Inſignis & abominanda hominis turpitudo. Merito igitur Tacitus eum opprobrium maiorum vocat.

Pag. 102. v. 2. *Vnde vos ſcitis*) Vetus liber, *Vnde iſti nos*. Delẽda omnia. Librarius per errorem redierat ad id quod paulo anteceſſit: *Vnde iſti norunt*. Deinde animaduerſo errore, non deleuit tamen ea quæ fruſtra geminauerat.

Conſcientia noſtra) Legendum, *Scientia veſtra*. Inducit autem, ſuo more, quendam aduerſus Stoicos loquentem.

Pag. 104. v. 12. *Eadem lex*) Sic melius, quam, vt antea, *Eadem res*.

v. 33. *Aurem mihi peruellam*) Ipſe me admonebo, vt poſtea cautior ſim, minúſque facilis ad promittendũ. Virg. ---*Cynthius aurem. Vellit & admonuit*. Hic ipſe libro ſequenti, *Sine tu, loquar mecum: & ego mihi aurem peruellam*.

Pag. 105. v. 1. *Linguarium dabo*) Nõ probari mihi quod Turnebus de hac voce ſenſit, ſimúlque quomodo eam intelligendam putem, ſcripſi capite 5. lib. 12. Variarum lectionum.

v. 13. *Demens eſt qui fidem præſtat errori*) Vox *Fidem*, abeſt à veteribus libris. Legendum videtur, *Demens eſt, qui perſtat in errore*.

AD

AD QVINTVM LIBRVM DE BENEFICIIS.

Pag.109.v.7. *In ſuperioribus libris*) Opinor legendum, *Quattuor ſuperioribus libris*. Sed illud *Quattuor*, ita ſcriptum fuiſſe.IV. vnde datam errori cauſam.

v.26. *Dependere*)Soluere.Inde actio de bene depenſo.

Pag.110.v.:. *Si illa concito odiſſe properaueris*)Nihil velim temerè affirmare. Sed pro *Concito*, legendum putem, *Non cito*.

v.27. *Aut omnino non reddidit*) Alij, *aut omnia*. Sed hæc veterum librorum ſcriptura eſt,& quidem perſpicuè melior.

Pag.111.v.28. *Si ſcit debere*)Particulam, *Si*, alij omnes omiſerant,& locum malè diſtinxerant.

Pag.113.v.26. *Alexander Macedonum rex*) Eadem gloriatio Scipionis.

---*Cui nemo ciuis,neque hoſtis*
Quiuit pro factis reddere operapretium.

Pag.119.v.25. *Id ex ipſo vocabulo apparet*)Malè alij, *Idem*, pro *id ex*.

v.21. *Quidni? cùm inter ea*)In aliis, *Quid? cùm inter ea*, quo modo deprauatur ſententia.

Pag.122.v.28. *Illa à ſtulto ac malo ſubmouētur*) Voces duas ab aliis interiectas, deleui, vt redundantes.

pag.123.v.1. *Commoda & expetenda*) εὔχρηστα καὶ προηγμένα. Voces Stoicorum propriæ.

v.34. *Cui tamen etſi malus eſt*) De hac voce ſcripſi cap.18.lib.11.Var.lect.

Pag.124.10. *Ad alios ſpectat verum*)In aliis omnibus editionibus ita deformatus erat hic locus, vt non intelligeretur.

25. *Non ex philoſophorum domo clamat)* Cũ in vetere libro ſcriptum viderē, *Clamet*, auſus ſum vnam litteram addere, & edendum curaui, *Clamſet*: neque dum me illius mutationis piget.

Pag. 125. v. 25. *Romana funera)* Ita melius iudicaui, quã vt vulgo editũ erat, *Omnia funera*. Paulò poſt etiam, vbi legebatur *Exilij*, malui, *Exitij*.

30. *Durioribus remediis quã pericula erant)* Videtur reſpexiſſe ad illũ apud Græcos nobilem verſum,

Τὸ φάρμακον σοῦ τὴν νόσον μεῖζω ποιεῖ.

Pag. 127. v. 25. *Vltra res proximas.)* Ita dicitur res, vt cũ dicimus res prolatas, aut ad res redire.

30. *Præfato tempore)* πεπρωμαρμένῳ, ab eadem enim origine eſt fatum.

Pag. 131. v. 24. *At ſi terram ignoto mortuo inieci)* Hoc inter præcipua humanitatis officia numerabant. Virgil. --- *aut tu mihi terram Iniice*. Horat. *Licebit, Iniecto ter puluere curras.*

33. *Si malo viro dediſti flerẽ)* Sunt qui legant. *Si malo viro dediſti fle rẽ*: quo nihil ſtulti⁹. Quãdo enim cuiquã auctor eſſet Seneca, vt fleret? Ego, extrĥis tribus litteris lego, *Si malo viro dediſti fer.*

Pag. 132. v. 7. *Ne eſſet mihi opus auxilio hominis ingrati)* Alij omnes omiſerant vocem, *Opus*.

23. *Ne vltima quidem neceſſitas)* Malè alij, *Nã vltima quoque.*

AD SEXTVM LIBRVM
DE BENEFICIIS.

Pag. 136. v. 19. *Extra viam)* Ita vetus liber, nõ vt vulgo, *Extra vitam.*

Pag. 137. 7. *Ne fuerint, non poteſt)* Μόνου γὰρ αὐτοῦ καὶ θεὸς στερίσκεται.

Ἀγέν-

Ἀγέννῆα ποιεῖν, ἅσσ' ἂν ᾖ πεπραγμένα, ait Agath.

21. *Hoc hábeo quodcunque dedi)* Egregia vox: ad quam illuſtrandam valde pertinent ea quæ Cyrus & feciſſe & dixiſſe narratur libr. 8. Παιδείας, vt Crœſum doceret, optime pecunias apud amicos deponi: neque vllos ei tutiores ac fideliores eſſe theſauros, ſed & Alexandri Magni quiddam ſimile memoratur: & Alfonſus Siciliæ Rex interrogatus, quid ſeruaret ſibi, qui tã multis tam multa donaret. Ea, inquit, ipſa quæ dono, cetera enim in meorũm numero non habeo. Extat & ſcitum in primis & elegans in eandem ſententiam Martialis Epigramma:

Callidus effracta nummos fur auferet arca.
Proſternet patrios impia flamma lares.
Debitor vſuram pariter ſortemq́ negabit.
Non reddet ſterilis ſemina iacta ſeges.
Diſpenſatorem fallax ſpoliabit amica.
Mercibus exſtructas obruet vnda rates.
Extra fortunam eſt, quicquid donatur amicis.
Quas dederis ſolas ſemper habebis opes.

Pag. 139. 12. *Qui creditor veneras)* Poſt hęc verba in aliis omnibus editionibus ſequebantur hæc, *Inter beneficia quoque & iniurias ratio confert:* quæ leuiter emendata & mota loco non ſuo, paulò inferius in ſuam ſedem reſtitui. Dici autem non poteſt, quàm multa in optimis quibuſque ſcriptoribus, huius generis peccata ſint.

30. *Reddere enim eſt rem pro re dare)* Subfrigida vocabuli notatio: quales frequentiſſimæ ſunt apud Stoicos, & Stoicorum hac in re imitatores veteres Romanos iuriſconſultos. Talis eſt & illa Ciceronis, fidem ex eo dictam, quia

fiat quod dictum eſt:illæ iuriſconſultorum, teſtamentum, quod ſit teſtatio mentis, & mutuũ, quod fiat ex meo tuum:& ſimiles.

34. *Delegatione*) Delegare dicitur,qui pro ſe alium debitorem volenti creditori ſubſtituit. Verbis autem perfectam ſolutionem vocare videtur accepti lationem.

Pag.140.v.3. *Acutæ ineptiæ*,Ineptè acutus hoc loco videri Seneca ipſe poſſet,ſi hæc ex perſona ſua diceret.Nec enim ignotũ eſſe cuiquã qui ius ciuile primoribus labris attigerit, poteſt, aliud eſſe hæreditatē,aliud res hereditarias:eámq; nõ ineptã & futilem,ſed verã & vtilem eſſe diſtinctionē. Neque ſanè eius eſt,qui beneficium à re quæ tribuitur,tam acutè diſtinguat, nõ eodem acumine videre,à rebus hereditariis differre ac diſtingui hereditatē. Sed Liberalē loquentē inducit,qui,vt homo neq; in iure ciuili,neque in philoſophia valde exercitatus, & hãc & illã diſtinctionē vt nimis ſubtiliter excogitatam, & in verbis tantùm,vt ipſe quidem putabat,poſitam, reiiciebat.

12. *Contribuere*) Hæ ſunt quæ cõpenſationes dicuntur Modeſtin. *Compenſatio eſt debiti & crediti inter ſe contributio.l.1.De compenſ.*

Pag.141.v.7. *Vultus tuus*)Eruditus aliquis hoc loco notã appoſuerat ex Quintiliano his verbis: Notat hoc Quintil.quod ex cõſuetudine ſcholæ declamatoriæ fingimus interdũ manifeſtò falſa,facit hoc & alias frequenter Seneca.Quã notã cùm valde probarē, prætermittendam non eſſe ratus ſum,locus Quintiliani eſt cap.1.libri 6.

Pag.142.v.34. *Vnum teſtem temerè dimittit*)id eſt, vnius teſtis ſponte gratiam facit, cauſæ ſuæ nimium fidés.Pincianus locum hũc corruperat.

Pag.144.

Pag.144. 30. *Quædam homines ſibi præſtant, aliis imputant*) Hoc eſt quod vere negat Pamphilus Terentianus ingenui hominis eſſe : ideóque id ſe facere nolle profitetur.

Ego, Charine, neutiquã eſſe id officium ingenui puto,
Cũ is nil promereat poſtulare id gratiæ apponi ſibi.

Pag.148.10. *Quos perambulat*) Proprie locutus eſt. nam & inde περιοδευταὶ dicuntur medici, qui perambulant vrbem, ægrotorum curandi gratia. Alij ſunt quos circumforaneos Cicero vocat.

13. *Sed tanquam imperatorem*) Putaui olim legendum, *Non tanquam amicus, ſed tanquam imperator*. Nam iubere & imperare verba ſunt medicis vſitata. Terent.

Quod iuſſi ei dare bibere & quantum imperaui,
Date. & paulò pôſt:
Non imperabat corã, quid facto opus eſſet puerperæ.

Vbi autem ægroti medicis quorum vtuntur opera, imperare dicantur, non ſane facile reperias. Vnus, quod ſciam, locus eſt Alfeni, de operis libertorum, vbi ita legitur: Medicus, quod putaret, ſi liberti ſui medicinã non facerent, multo plures imperantes ſibi habiturum, poſtulabat vt ſequerentur ſe, neque opus facerent. Quo ex vno loco quod Franciſcus Duarenus colligit inualuiſſe hanc loquendi conſuetudinem apud auctores Latinos, vt medici mei ego imperator dicar, crederem, ſi teſtes in eam rem aliquos produceret. Nunc illo tantum Alfeni loco nititur, & hoc Senecæ: quem etſi homo eruditus Pincianus affirmat in omnibus vetuſtis libris eodem modo vt editus eſt legi: ego tamen vnum habeo, quo me donauit vir probus & eruditus, mihíque inſigniter carus, Antonius Con-

ſtantinus, in quo ſine vlla lituræ ſuſpicione ita legitur: *Quia me non tanquam amicum, ſed tanquã quemlibet alium vidit.* Quæ ſcriptura non ſane reiicienda eſt. *Quemlibet* enim *alium* dicit, τὸν τυχόντα, ἕνα τῶν πολλῶν.

27. *Non ſecurus excepit)* Ita idem ille liber melius, quàm vt in aliis, *Audiuit.*

Pag. 153. v. 11. *Et alia vtilia)* Ab aliis libris vocum ſimilitudo vltimam extriuerat.

Pag. 154. v. 26. *Quorum animus ſimilis eſt prauo amore flagrantibus)* Tales eſſe & eos qui flagitioſo puerorũ amore flagrant, oſtendit & Socrates apud Platonem in Phædro: cupere enim, eos quos amãt, & animo eſſe remiſſo ac diffluẽti, atque auerſo ab omni honeſtate: & corpore languido atq; effeminato: & bonis externis parum cõmode inſtructos, vt eos ſibi obnoxios habeãt. Itaque cõcludit pueros non ſecus amari ab eiuſmodi impuris hominibus, quàm agnos à lupis: Ὡς λύκοι ἄρνα φιλοῦσ' ὡς παῖδα φιλοῦσιν ἐρασταί.

Pag. 156. 2. *Ipſe ſolui)* Male antea in aliis, *Ipſum ſolui.*

Pag. 159. 11. *Cùm bellum Græciæ indiceret Xerxes)* Hanc hiſtoriam elegantiſſime exponit Herodotus libro 7.

Pag. 165. 1. *Rectã capite tiaram gerens)* Quod hic dicitur, id ſolis regibus licuiſſe, teſtatur & Xenophon lib. 2. Anabaſeos.

4. *Niſi qui non dicebat ſibi)* Fateor me nõ perſpicere quid ſit quod Demaratus negatur ſibi verum dixiſſe. Nam quod quidam exponunt *Sibi*, id eſt, commodo ſuo, nugas agunt. in libro Conſtantiniano totus hic locus ita legitur; *Quã magis ab his gens, in qua vix vnus inuentus eſt, qui verum regi diceret.* Quæ ſcriptura plane perſpicua eſt:

eſt:fortaſſis etiam vera.

12. *Quotidianum ad Marſyam concurſum*) Marſyæ ſtatuā in foro fuiſſe, notum eſt, & haud procul ab ea agi ſolitas cauſas. Eā interdū coronabant, qui dicendo placuerant, & diſerti viſi, popularem plauſum tulerant. At Iulia eam coronari iubebat ab iis quos in illa nocturna palæſtra valentiſſimos colluctatores experta eſſet. Eam filiæ turpitudinem, aliáſque eiuſdem generis, Auguſtus epiſtola complexus, eam epiſtolam per quæſtorem in ſenatu recitari abſente ſe voluit. Ea de re Plinij verba ſunt libri xxi. capite tertio: *Apud nos exemplum licentiæ huius non eſt aliud, quàm filia Diui Auguſti, cuius luxuria noctibus coronatum Marſyam, litteræ illius dei gemunt.* Quem Plinij locum emendatione egere arbitratus eſt Læuinus Torrentinus libro ſecundo commentariorum in Suetonium, legendúmque hoc modo: *Litteræ illius deſcribunt.* Ego autem, quod bona venia viri optimi & eruditiſſimi, mihique amiciſſimi dictum ſit, vulgatam ſcripturam retinendam arbitror, multorum ipſam quoque veterum codicum teſtimonio fultam. Deum enim vocat Auguſtum ipſum, πάλαι ἀποθεωθέντα. Sic de eodem libri ſeptimi capite 45. *In ſumma Deus ille, cælumq́, neſcio adeptus magis an meritus, hærede hoſtis ſui filio exceſſit.* Eius litteras dicit gemere, quòd ita dolenter ſcriptæ erant, vt ingemiſcere quodammodo viderentur.

Pag. 162. 33. *Primi omnium C. Gracchus*) In aliis omiſſum prænomen hiſtoriam dubiam relinquebat.

Pag. 163. v. 8. *Aue*) Liber vetus, *Habe.* & conſtat ex Quintiliano, eam illorum temporu m & ſcribendi & pronuntiandi conſuetudinē fuiſſe.

Pag. 166. v. 6. *Eloquentia exceptat pretium litium numerus*) Locus manifeſto corruptus. liber vetus ſic habet: *Eloquẽs exceptat pretium litium numeros.* Vt fortaſſe legendum ſit, *Eloquens captat pretium ex litium numero.*

16. *Ex quo propter amicitiam rei plurimum eſt*) Pintianus: *Cum quo propter rem amicitiæ plurimum eſt.* Ego pro *Rei*, lego *Spei*, cetera retineo.

Pag. 168. v. 33. *Quoniam vtrumque vbi ex virtute fit par eſt*) Stoici, vt omnia peccata, ſic omnia recte facta paria eſſe dicebãt: neque maiorem eſſe fortitudinem in vulneribus pro patria excipiendis, quàm in morſu pulicis fortiter ferendo: neque maiorem temperantiam, ſi quis à virgine formoſa, & in ipſo ætatis flore conſtituta, quàm ſi ab informi & capulari vetula abſtineret: dum vtrumque ex virtute fieret. Auctor Plutarchus.

AD SEPTIMVM LIBRVM SENECÆ DE BENEFICIIS Notæ.

PAG. 170. 21. NON *ſcruet portionem ſuam*) Fortaſſis legendum, *proportionem.*

Pag. 171. 20. *Proficientem*) τὸν προκόπτοντα. propria vox Stoicæ diſciplinæ.

Pag. 172. 11. *Quem deformamus*) Deformare eſt ὑποτυπῶσαι. Vtitur hoc verbo & Cicero eodem ſenſu.

Pag. 174. 25. *Inter nos conuenit*) alij inepte, *Inter duos conuenit.*

Pag. 177. v. 14. *Romanus Imperator*) Vide quæ ſcripſi capite XVII. lib. XIX. Variarũ lectionũ.

Pag.

Pag.181.v.10. *Equeſtria*) Ita vocat quattuordecim illos gradus, in quibus ſpectādi cauſa ſedere niſi equitibus Romanis lege Roſcia, non licebat.

35. *Ne te traham longius*) Perſpicuum eſt multa hoc loco deeſſe: in quibus hoc diſputabatur, poſſet ne beneficium aliud alio maius eſſe. Concludit autem Seneca conuenienter diſciplinæ Stoicorum, beneficia quidem ipſa neque maiora, neque minora eſſe poſſe: paria enim ſunt omnia κατορθώματα: ſed materiam beneficij poſſe eſſe aut maiorem aut minorem.

Pag.183.v.30. *Athenienſes Harmodium & Ariſtogitonem tyrannicidas vocant*) quanquam non tyrannum ipſum, ſed tantum fratrem illius interfecerunt. Vide Thucydidem libro ſexto.

Pag.187.v.2. *Immo reddo illi*) Locum hunc, vt alios ſanequam multos, deprauauerat Eraſmus.

8. *Apollodorus aut Phalaris*) Hos coniungit etiam libro ſecundo de ira. Et Phalaris quidem vulgo notus eſt: Apollodorus non item. Meminit illius Plutarchus in commentario quo docet, Philoſophum vel maxime cum principibus verbis diſputare debere, his verbis: τοὺς δ' Ἀπολλοδώρου τοῦ τυράννου, καὶ Φαλάριδος, καὶ Διονυσίου φίλους καὶ συνήθεις ἀπετυμπάνιζον, ἔστρέβλουν, καὶ ἐνεπίμπρασαν. Meminit & Suidas vbi de Hieronymo tyranno diſſerit, quo ait neque Phalarin, neque Apollodorum, neque alium fuiſſe vllum tyrannum ſæuiorem.

34. *Si ara eius eſt cruor & ſemper recenti madet*) Non dubito quin legendum ſit, *Si ara eius cruore ſemper recenti madet*. Sed tamen quia coniectura tantum fretus ita iudico, aliorum iudicium facere malui.

Pag.188.v.28. *Cui triremes & ceraſtas*)Ita planè legendum,non,vt antea,*Ceratas*.Multis nauibus de nominibus animalium imponebant nomina,ceraſtas,priſtes,tigres,centauros,cercuros, alia eiuſmodi.

29. *Cubiculatas*) ita expreſſit thalamegos. Suetonius Græcā appellationē retinere maluit.

31. *Eadem manu beneficiū omnibus dabo, illi red dam)*Hoc dicit:eū interficiā.Conſceleratis enim hominibus duo tantùm bona euenire poſſe docet Plato,vt aut corrigantur,aut moriantur.Illo fit,vt boni eſſe incipiant,hoc,vt peccare deſinât.

Pag.189.v.12. *Phacaſia*) genus calceamenti ruſtici.Heſychius.

26. *Per clauſtrum*)per ſerā.Cloſtrū ſeu clauſtrū,à claudendo,vt hauſtrū ab hauriēdo. Plaut.

Bene vale anime mi: nam ſonitū & crepitū clauſtrorum audio. Virg.

Illi indignantes magno cum murmure montis.
Circum clauſtra fremunt.

Hoc enim dicit, eos fremere circa ipſos obices portarum,ſi qua exitus detur,erūpere cupiētes.

Pag.191.27. *Non eſt iſta admonitio , non conuiciū eſt*)Sic Cicero:*Non ſunt hæc ab indulgentia noſtra nō habent radices ſuas*.Alij ineptè ſcripſerunt. *Immo.*

Pag.195.v.23. *Vt etiā vitiatus)* Corrupta vox, quam quomodo emendem,non habeo.

Pag.196.v.2. *Saxum aliquod*) Anaxagoræ ea ſtultitia fuit,qui dicebat ſolem eſſe μύδρον διάπυρον.

Ib. *Fortuitorum ignium globum)* Epicuri deliramentum, conuenire ignes,& ardoris ſemina, *Quæ faciunt ſolis noua ſemper lumina gigni.*Lucret. lib.5.

AD

AD SENECÆ EPISTOLAS NOTÆ.

EPiſtolas Senecæ ſtulta librariorum περιεργία diuiſerat in libros duos & viginti: quam diuiſionem, cùm antiqui nullius codicis auctoritate ac teſtimonio niti, niſi illi ipſi qui eam retinuere fateantur, cur retinerem, cauſam nullam eſſe duxi. Ne epiſtolarum quidem aut ordo aut numerus in omnibus libris idem, quin etiã cum quodam loco vnam epiſtolam laceraſſent in duas, auxerant earum numerum, fecerántque centum viginti quinque, quas non plus cẽtum viginti quattuor eſſe, in pleriſque veteribus libris disertè adnotatum eſt. Sed vtinam non & grauiora peccaſſent. Nam eius quidem generis errata nihil de ſumma vtilitate quæ è Senecæ libris percipi poteſt imminuunt. Quod additis omiſſis, mutatis multis vocibus, multas præclaras ſententias corrupiſſent, id verò ferendum non erat. Itaque ei malo, quantum vires tulere, mederi ſedulò conatus ſum. Plura fortaſſe ſanabit alius, & hoc nouo more, pauca à ſe reperta omnib. quæ alij notauerint anteponet: Blemnos, fatuos, fungos dicet fuiſſe præ ſe alios omnes, & ſi quid aliud mimica iſta, quæ nuper nata eſt, eloquentia ſuggeſſerit: in qua disertè dicere eſt, cõtumelias dicere: & orator, nó ille ex Catonis regula, vir bonus dicẽdi peritus, ſed homo audax & impudens in maledicendo exercitatus. Seruiant ſanè & obſequantur ingenio ſuo: & dum alienam ſtultitiam exagitare ſibi videntur,

oſtendant ſuam. Nos, quicquid poſſumus, in commune conferamus: ne, ſi iſtorum vocibus à ſtudio vtilitatis publicæ abſterreamur, ipſum Senecam fruſtra legiſſe videamur.

Ad Epiſtolam primam.

Pag. 197. v. 11. *Ita fac mi Lucili)* Antiqui breues quaſdam ſententias, quibus multum ſapientiæ paucis verbis adſtrictum contineretur, ad deum referebant auctorem. Eiuſmodi fuerunt, Noſce te ipſum: Deum ſequere: Ne quid nimis: eiuſdémque generis aliæ. Fuit & hæc in nobiliſſimis atque omnium ſermone celebratiſſimis, Tempori parce. Mentio eius apud Ciceronem libro tertio de finibus: apud hunc noſtrum epiſtola, vt à me quidem numerantur, nonageſima quarta: vt ab aliis, nonageſima quinta: apud Clementem Alexandrinum Stromate primo: apud Stobæum λόγῳ γ. alios. Et quod ait princeps medicorum, vitam eſſe breuem, artem vero longam, non de medendi modo arte, ſed & de ſapientia quæ viuendi ars eſt, multo etiam verius dici poteſt: Zenonis eſt, nulla re ita nos egere, vt tempore. Nos autem ridicule de vitæ breuitate querimur: partem eius multo maximam ſine fructu effluere patimur. & cũ mortem nobis imminere ſentimus, ſi quis ſe triduum aut quatriduum ad vitam nobis adiecturum profiteatur, omnia dare ac profundere parati ſumus: cum ſæpe integros menſes atque annos ita nobis eripi paſſi ſimus, vt ſi ex pleno ac redundanti & ſuperfluenti aliquid nullius pretij largiremur. At Theophraſtus συνεχῶς ἔλεγε, πολυτελὲς ἀνάλωμα εἶναι τὸν χρόνον. Hoc igitur ſapientiſſimum præceptum hac prima epiſtola

epiſtola pertractat & Lucilio commendat Seneca.

13. *Aut auferebatur*) ab amicis potentioribus, qui, omnibus omiſſis, quaſi pro imperio operam ſibi dari volunt.

Ib. *Aut ſurripiebatur*) Clanculum, quaſique ex inſidiis.

14. *Aut excidebat*) per incuriam ac negligentiam tuam.

15. *Perſuade tibi*) Eandem ſententiam mutato tantum orationis genere repetit, vt altius in animo infigat.

22. *Male agentibus*) vt ea quæ aleæ, quæ libidini, quæ ventri atque abdomini, quæ ſectandis potentioribus datur.

22. *Nihil agentibus*) vt euenit iis qui otio atque ignauia marcent.

23. *Aliud agentibus*) negligenter ac languide omnia tractantibus, & quiduis potius cogitantibus, quàm id quod agunt.

26. *Mortem proſpicimus*) tanquam procul diſtantem. cum tamẽ illa aſſidue ſupra caput immineat.

30. *Manum inieceris*) Verbum iuris: vt & id quo ſtatim vtitur, *In poſſeſſionem mittere*.

31. *Dum differtur vita, tranſcurrit*) Ἡμεῖς ὁπότε ἀρχόμεθα ζῆν, τότε ἀποθνήσκομεν, dixiſſe fertur Theophraſtus. Et hoc eſt quod, etſi longe alio ſenſu, dixit Martialis:

Sera nimis vita eſt craſtina: viue hodie.

Horatius autem vere & ſerio: --*ſapere aude:*
Incipe. viuendi qui recte prorogat horam,
Ruſticus expectat dum defluat amnis. at ille
Labitur & labetur in omne volubilis æuum.

Pag. 198. v. t. *Cum impetrauere*) Multo hoc melius,

quam quod antea legebatur, *Cum periere.*

13. *Cui quantulumcunque ſupereſt, ſat eſt*) Quamuis igitur mihi, ætate iam ad ſenium inclinata, ſupereſſe non multum poteſt: pauper tamē mihi non videor, cùm id ipſum quod ſupereſt, quantulum eſt, mihi ſatis eſſe ducam.

15. *Bono tempore*) mature.

16. *Sera parſimonia*) Heſiodeum eſt: δειλὴ δ' ἐπὶ πυθμένι φειδώ.

17. *Non enim tantùm minimum*) Citantur ex Antiphane verſus quidam, quibus ait vitam noſtram ſimilem eſſe vini, vbi enim paulùm ſupereſt aceſcere.

Σφόδρ' ἐστὶν ἡμῶν ὁ βίος οἴνῳ προσφερής.
Ὅταν ᾖ τὸ λοιπὸν μικρὸν ὄξος γίνεται.

Hic noſter epiſtola centeſima octaua: *Meliora præteruolant: deteriora ſuccedunt, quemadmodum ex amphora primum quod eſt ſinceriſſimum effluit, grauiſſimum quodque turbidúmque ſubſidit: ſic in ætate noſtra quod eſt optimum, primum eſt.*

Ad Epiſtolam II.

Pag. 198. v. 19. *Ex iis quæ mihi ſcribis*) Quidam ſunt qui vno loco diutius conſiſtere non poſſunt: & crebram locorum mutationem ad curas ac moleſtias animi deponendas vtilem eſſe opinantur. Eos notat principio huius epiſtolæ: & Lucilio, quod ex eo numero non ſit, gratulatur. Prope autem idem argumentum eſt epiſtolæ 28. Tum etiam in ratione ſtudiorum, illam per varios ſcriptores circumcurſationem reprehendit: ſatiúſque eſſe docet, paucos, ſed eoſdem optimos ac probatiſſimos deligere, quos ſæpe relegendo in ſuccum ac ſanguinem conuertas tuum. Addit ad extremum elegans dictum

ctum Epicuri, quod eo die apud illum notauerat.

Ad Epiſtolam III.

Pag.199.30. *Epiſtolas*) Familiariter reprehēdit Lucilium. quòd amici nomine ita vſus eſſet, vt vulgus ſolet: docetq; eum demum eſſe vere ac proprie amicum, qui cum omnia noſtra æque ac nobiſcum communicare poſſumus: cùm tamen vulgo omnes quibuſcum aliqua nobis vel leuis intercedit neceſſitudo, amicos vocare ſoleamus. Hanc quoque duplicem huius nominis acceptionem Socrates notans, dicere interdum ſolebat ὦ φίλοι, οὐδεὶς φίλος.

pag.200.v.4. *Dominos*) Vſitata iam tum erat illa conſuetudo dominos vocandi, quos colerent, aut quorum nomina non ſuccurrerent. Idque potentiores ambiebāt, vt domini à tenuioribus vocarentur: & niſi id fieret, moleſte ferebant. Martialis:

Mane ſalutaui vero te nomine, caſu:
Nec dixi dominum Cæciliane meum.
Quanti libertas conſtet mihi tanta, requiris?
Centum quadrantes abſtulit illa mihi.

Idem.

Cùm te non noſſem, dominum regemq; vocabam:

Idem.

Cùm voco te dominum, noli tibi Cinna placere.
Sæpe etiam ſeruum ſic reſaluto meum.

Seneca epiſtola CIIII. *Illud mihi in ore erat domini mei Gallionis.* Notum eſt & epigramma græcum non ſane valde boni poetæ Palladæ:

Ην' ὁ φίλος τί λάβῃ δόμινε φράτερ αὖθις ἔειπεν.
Ην, δὲ λάβῃ μηδέν, τὸ φράτερ εἶπε μόνον.

-δῖγια γὰρ καὶ ταῦτα τὰ ῥήματα. αὐτὰρ ἔγωγε
Οὐκ ἐθέλω δόμεναι. οὐ γὰρ ἔχω δόμεναι.

6. *Errat & ille*) Vſque ad illa verba. *Tu vero omnia*, delenda ſunt quæ interiecta ſunt omnia, vt inuecta huc ex Epiſtola XIX.

13. *Theophraſti*) cuius eſt, ὅτι δεῖ κρίναντα φιλεῖν, ἀλλ' οὐ φιλοῦντα κρίνειν.

23. *Multi fallere docuerunt, dum timent falli*) Pertinet huc illud Liuianum: Vult ſibi quiſque credi: & habita fides, ipſam plerumq; obligat fidē.

Ad Epiſtolam I V.

Pag. 201. v. 13. *Perſeuera*) Monet, vt vrgeat ſtudium philoſophiæ, aſſuefaciátq; ſe ad contemptum & mortis, & rerū in vita ſuperuacanearū.

22. *In viros*) Ita legendum ex vetere libro, non, vt ante, *In virum*. In viros autem tranſcribebátur, qui incipiebant per ſe cenſeri, iámque res ſuas libere tractare atque adminiſtrare poterant. Id Athenis vocabant ληξιαρχικὸν γραμματεῖον. de quo ita Harpocration: Ληξιαρχικὸν γραμματεῖον, εἰς ὃ ἐνεγράφοντο οἱ τελεσθέντες τῶν παίδων, οἷς ἐξῆν ἤδη τὰ πατρῷα οἰκονομεῖν.

27. *Illi leuia, hi falſa formidant: nos vtraque*) Lucretius:

Nam veluti pueri trepidant, atque omnia cæcis
In tenebris metuunt: Sic nos in luce timemus
Interdum nihilo quæ ſunt metuenda magis, quàm
Quæ pueri in tenebris pauitant finguntq́; futura.

28. *Profice modo*) πρόκοπτον ἐπ' ἀρετῇ. Ita melius, quàm, vt antea, *Proſpice*.

Pag. 202. v. 22. *Lepidum*) qui aduerſus ipſum aut coniurarat, aut coniuraſſe inſimulabatur: vt colligo ex his Suetonij verbis) *Reliquas ſorores nec cupiditate tanta, nec dignatione dilexit: vt quas ſæpe exoletis*

exoletis ſuis proſtrauit. quo facilius eas in cauſa Æmilij Lepidi condemnauit, quaſi adulteras, & inſidiarum aduerſus ſe conſcias.

Pag.203.v.3.*Duci*) Verbum *duci*, interdum ſimpliciter poni pro eo quod eſt, ad mortem duci, iam pridem docui libro primo commentariorum in Catilinarias. Ita autem eo frequentiſſime vtitur Seneca. Huius igitur loci ſententia eſt, etiam ſi hoſtis nos in ſuam poteſtatem perductos duci iubeat, non alio tamen duci iuſſurum quàm quo natura ipſa nos ducit. Quod in extremo huius epiſtolæ legebatur, *Cui cum paupertate bene conuenit, Diues eſt*, tralatum huc erat ex epiſtola ſecunda. Itaque hinc deleri iuſſi.

Ad Epiſtolam V.

24. *Quod pertinaciter ſtudes*) Reprehendit conſuetudinem quorundam, qui vt ſe philoſophiæ deditos eſſe, vel oſtenderent vel perſuaderent, intonſo capillo, impexa barba, adducto ſupercilio, incultu & ſordibus, & aſperitate vitæ inſignes eſſe cupiebant. Cuius generis ne noſtris quidem temporibus exempla deſunt. Irridet & Horatius quoſdam, qui eodem prope modo poetarum nomen aucupabatur.

Nanciſcetur enim nomen pretiúmque poetæ,
Si tribus Anticyris caput inſanabile, nunquam
Tonſori Licino commiſerit.

Addit in extremo, quaſi pro corollario, elegantem ſententiam Hecatonis de naturali quadam metus & ſpei coniunctione.

29. *Conſpici*) Conſpicui eſſe & differre à ceteris notabili aliquo diſcrimine. Hi ſunt qui in ſacris litteris dicantur facere omnia πρὸς τὸ θεαθῆναι τοῖς ἀνθρώποις.

32. *Cubile humi poſitum)* χαμευνίαν.

33. *Ambitionem perverſa via ſequitur*) Non enim ſapientia ſolùm, ſed ſæpius etiam ambitio ſub ſordido pallio latet: neque vlli homines ſitientiores gloriæ ſunt, quàm qui eam, fugientiũ ſpecie, perſequuntur. Inde Plato Diogeni cynico, qui ſe Platonis faſtum calcare diceret, Calcas, inquit, ſed alio faſtu. Et Ariſtoteles ſordidũ ac neglectum Lacedæmoniorum veſtitum ad arrogantiam refert. De dicto Hecatonis quod ſequitur, pluribus verbis diſputaui cap. 6. lib. 12. Variarum lectionum.

Ad Epiſtolam VI.

Pag. 205. v. 22. *Intelligo Lucili)* Gratulatur ſibi apud Lucilium, quod ſe quotidie progreſſus ad virtutem aliquos facere ſentiat: qua de re extat perelegãs commentarius Plutarchi. Tum docet intimam & aſſiduã honorum conſuetudinem multo eſſe omnibus præceptis efficaciorem.

29. *Quibuſdam agris*) Nonnunquam enim ita deiectæ ac proſtratæ ſunt vires, vt ægrotus ipſe ægrotare ſe non ſentiat: quo nihil letalius. Tũc igitur ſpes aliqua ſalutis affulget, cùm qui ita affectus erat, morbum ſuum ſentire incipit.

Pa. 206. 27. *In diuerſum itura*) Ab eo enim proſeminatæ ſunt philoſophorũ quaſi familiæ: & vt ex Apẽnini iugo fluminũ, ſic ex variis eius multiplicibuſq; ſermonibus ſapientũ diuortia extiterunt, vt eſt apud Cic. libro 3. de Oratore.

28. *Plus ex moribus quam ex verbis Socratis)* Ariſtides quidem vel ex ipſo aſpectu ac contactu Socratis mirificam ſe quandam vtilitatem percipere ſolitum eſſe profitetur his verbis: Ego enim, ô Socrates, nihil vnquam à te didici, vt & ipſe

ipſe noſti, proficiebam autem, quoties tecũ vnà eram : etiam ſi tantùm vna in domo eſſemus, quanquam non in eodem cubiculo : magis tamen, ſi quando in eodem etiã cubiculo. Et tum quoque magis, ſi in te dicentem intuerer, quàm ſi oculos aliam vllam in partem dirigerẽ: multò autem maxime ac plurimum proficiebam, ſi quando proxime te ſederem, tangeremque te & hærerem tibi. Hæc, vt potui, expreſſi è Platonis Theage in extremo.

Ad Epiſtolam VII.

Pag.207.v.5. *Quid tibi vitandum)* Monet vitãdam eſſe turbam, vitanda ſpectacula, vitandam denique conſuetudinem etiam ſingulorũ, præterquàm eorum, qui nos meliores efficere aut meliores à nobis effici poſſunt.

pag.208.2. *Interfectores interfectis iubentur obiici)* Magnum videlicet periculum erat, ne qui mane interfecti erant, meridie reſurgerent pugnaturi aduerſus interfectores ſuos. Vetus liber habebat. *Interfectis*. Deleui quattuor poſtremas litteras, vt eſſet *Inter ſe*.

5. *Sed latrocinium fecit aliquis)* Non enim fere ſolebant exhiberi, ac produci, niſi qui ſcelere aliquo mortem meriti eſſent.

9. *Quare tam timidi)* Solebat populus eos gladiatores odiſſe : eiſque iraſci, qui parum animoſe ferrum reciperent, mortique parum libẽter occurrerent. Cicero pro Milone. Etenim ſi in gladiatoriis pugnis & in infimi generis hominum conditione atque fortuna timidos & ſupplices, & vt viuere liceat obſecrantes, etiam odiſſe ſolemus : fortes & animoſos & ſe

acriter ipſi morti offerentes ſeruare cupimus: eorúmque nos magis miſeret, qui noſtram miſericordiam non requirunt, quàm qui illam efflagitant: quanto hoc magis in fortiſſimis ciuibus facere debemus?

11. *Plagis*) id eſt, ait, quidam, retibus. Ineptiſſimè. Plagis enim, id eſt ictibus, agebantur in vulnera: cùm eſſent qui timidos ac refugientes ſequerentur à tergo, ac verberarent, cogeréntque etiam inuitos ruere in ferrúm.

15. *Mala exempla*) Principes enim talibus ſpectaculis docentur crudelitatem, quam in nos poſtea exerceant.

17. *Eum docetis eſſe crudelem*) Neronem dicere videtur, qui primis temporibus longiſſimè aberat ab omni crudelitate.

Pag. 209. v. 16. *Vnus mihi pro populo*) εἷς ἐμοὶ μύριοι.

Ad Epiſtolam VII.

Pag. 209. v. 30. *Tu me, inquis*) Videri poterat Seneca diſciplinæ ſuæ conditoribus contraria docere, cum Lucilio auctor eſſet, vt ſe à rebus agendis abduceret, vitarétque omnium prope conſuetudinem: otiúmque ac ſolitudinem amaret. Zeno enim & Chryſippus & ceteri Stoicorũ duces ſuadebant capeſſendam eſſe remp. neque ſapienti eſſe in otio conſeneſcendum. At Seneca neque ſe id ſibi conſilij capere ait, neque cuiquam dare, vt ſe deſidiæ atque ignauiæ tradat: tantùm, ne nos improborum, quę maxima multitudo eſt, exempla tranſuerſos agant, ſecedendum eſſe, & excolẽdum in otio animum, omiſſa aliarum rerum omnium cura: intereáque commendanda ac conſignanda litteris ſapiẽtię præ-

cc-

cepta:quod qui faciunt, multò eorũ vita humano generi fructuoſior eſt,quàm ſi forenſibus negotiis intenti,leuium & nihil ad beatam vitam pertinentium rerum tractatione tempus omne conſumerent.

33. *Quid? ego tibi videor interim ſedere?)* Ineptè in aliis legebatur. *Quod ego tibi videor interim ſuadere.* Sed ego talia plerunque tacitus prætermitto. Quid enim lectoris intereſt,ſcire quis primus ita emendauerit? Relinquamns hæc adoleſcentulis, qui vnam aut alteram litteram corrigere,putant eſſe idẽ, quod olim vincere Olympia.Ego quæ ſcribo,nõ gloriolæ meæ cauſa ſcribo,ſed vtilitatis alienæ.

pag.210.v.5. *Poſterorum negotium ago)* quibus fortaſſe ſcripta mea profutura ſunt. Nõ minus autem,immo verò plus etiam, humano generi proſunt homines eruditi,qui in bibliothecas ſuas abditi,ſerunt,vt ait vetus poeta,arbores quæ alteri ſeculo proſint,quàm ſi,vulgi more,in tractandis haud magni momenti negotiis induſtriam ſuam exercerent.Qua de re ita ſcriptũ eſt apud Veget.lib.2. de re militari: *Cato ille maior,cùm & armis inuictus eſſet, & exercitũ ſæpe duxiſſet,plus ſe reip.credidit profuturum ,ſi diſciplinam militarem conferret in litteras. Nam vnius ætatis ſunt quæ fortiter fiunt : quæ verò pro vtilitate publica ſcribuntur,æterna ſunt.*

13. *Suſpicioſi)* Sunt qui è vetere libro legãt, *Subſidioſi.* Cùm meus apertè haberet, *Suſpicioſi*, nihil mutandum cenſui.

16. *Inſidiæ ſunt)* Hic fortaſſe ſumpſerit Mart. *Qui potes inſidias dona vocare tuas.*

20. *Habemur)* Talibus enim muneribus nos fortuna quaſi quibuſdam compedibus vinctos

tenet.

23. *Aut rectis ſaltem aut temet fruere)* Ita vulgari libri, nullo, vt opinor, idoneo ſenſu. Vnus è meis, *aut rectus ſtatim aut ſemel fugere.* Conieci legendum: *Aut rectus ſta, aut ſemel fuge.*

24. *Cernuat)* Quaſi ludentis in morem deiicit. In gloſſario eſt *Cernulat* κυϐιςιᾷ. Cernuare igitur, & Cernulare, idem. Tres voces, quæ paulo ſupra hæc legebantur, *Qui hoc faciunt*, nō ſunt in veteribus libris.

Pag. 211. v. 15. *Circumagitur)* Ritus quidam erat manumittendi. Perſius:

Verterit hunc dominus: momento temporis exit.
Marcus Dama.

Ad Epiſtolam IX.

Pag. 212. v. 2. *An merito)* Explicat quomodo ſapiens, etiam ſi ſe ipſo contentus ſit, amico tamen indigeat. Pro corollario addit, vt ſolet, ſententiam Epicuri.

8. ΑΠΑΘΕΙΑΝ) Vide quanto opere laboret homo diſertiſſimus, vt vnam vocem Græcam exprimat. Ἀπάθεια eſt ſtatus animi ad eam firmitatem ac duritiam perducti, vt ne ſentiat quidem ea, quibus ceteri turbari ſolent. Sed ſi quis pro eo impatientiam aut impatiētem animū dixerit, periculum eſt, ne is intelligatur, qui nihil ferre ac tolerare poſſit: quod vel maximū vitium fuerit. Sic cum Inæſtimabile vſitate dicatur, quod ita magnum eſt, vt æſtimari non queat: apud Cicer. tamen Stoicorum placita latine interpretantē, Inæſtimabile eſt, quod nulli pretij eſt, quod nulla æſtimatione dignum eſt.

Pag. 213. v. 6. *Si vis amari, ama)* Videor alicubi legiſſe epigramma quoddam hoc argumento: cuius

cuius hæc clauſula eſt, *Marce vt ameris ama.* Neque tamen vbi legerim, memini. Non alienus hinc eſt Theocriti verſiculus,

Στέργετε τὰς φιλέοντας, ἵν' ἂν φιλέητε, φιλῆσθε;

Quiſquis amatur, amet: vt & ipſe, vbi amarit, ametur.

27. *Qui ſibi ægro adſideat*) His enim & ſimilibus de cauſis amicos ſapienti parandos monebat Epicurus. Horat.

At ſi aliquis caſus lecto te affixit, habes qui
Adſideat, fomenta paret, medicum roget, vt te
Suſcitet, ac reddat natis carisque propinquis.

Pag. 214. 28. *Qui illam parat ad caſus*) Id eſt, qui pro varietate caſuum, modo amicus eſſe, modo ab amicitia recedere cogitat. Ita melius, quam, vt in aliis libris, *Ad bonos caſus.*

Pa. 215. 2. *Volo tibi Chryſippi*) Vt quod hic ex Chryſippo adfertur, plane intelligatur, ſciendũ eſt, nõ idẽ eſſe apud Stoicos Egere & Indigere, i. *δεῖσθαι* & *ἐνδεῖσθαι*. Nã egere eũ dicũt, qui ita caret aliqua re, vt angatur animo, & eius deſideriũ ferre nõ poſſit: Indigere autẽ eũ modo, qui caret re aliqua, qua vti ſcit, quæq; vtilis eſſe ei poteſt. Hoc poſito, colligebãt, ſapiẽtẽ nulla re egere, quibuſdã indigere: ſtultũ cõtra, multis rebus egere, nulla indigere. Nã ſapiẽti quidem nihil abeſt, quod impotẽter deſideret, aut cuius abſentiã nõ æquo animo ferat. quippe qui poſſit æquiſſimo animo etiã è vita, ſi ita res ferat, diſcedere. Indiget tamẽ interdũ q̃buſdã reb. vt victu, vt veſtitu, ceteriſq; eiuſdẽ generis: quib. ſi eorũ copia fuerit, recte vtetur. *μόνος γοῦν ἐκείνων χρείαν ἔχει.* neq; enĩ hoc Latine tã rotũde aut tã apte ad intelligendũ exprimi poteſt. At ſtult⁹ multis reb. perpetuo eget: inſatiabiles enĩ ſunt cupiditates: neq. tñ vlla earũ

indiget:neque enim vlla re vti ſcit:neque quidquam ei eſt vtile. Hæc attigit vtcunque Cic. lib. 1. Tuſculanarum, ſed, εἰ θέμις εἰπεῖν, non pro cetera ſua elegantia & perſpicuitate dicendi. Plutarchus multo melius in libro de communibus notionibus aduerſus Stoicos: qui hæc irridet quidem, neque fortaſſis immerito, ſed efficit tamen, vt intelligantur.

20. *Qualis eſt Iouis*) Stoici Iouem, ſeu naturã ac principium aliarum omnium rerum, ignem eſſe dicebant, eius enim partem aliquam craſſiorem effectam, verti in animalem ac ſpirabilẽ naturam: ex eius porro denſioribus partibus aquam, & ex aqua effici terram, ſtatis autem temporibus omnia illa denuo inflammari & igneſcere: ita vt & animi & dij alij omnes interirẽt, Iupiter ſolus maneret, conuerſis in ſe omnibus. Hanc ἐκπύρωσιν, id eſt cõflagrationem, vocabãt. Laertius in Zenone, ὡς δὴ de ſummo illo Deo loquitur, ἄφθαρτός ἐστι καὶ ἀγέννητος, δημιουργὸς ὢν τῆς διακοσμήσεως, ἀναλίσκων εἰς ἑαυτὸν τὴν ἅπασαν οὐσίαν, καὶ πάλιν ἐξ ἑαυτοῦ γεννῶν. Exponitur idẽ & irridetur à Plutarcho in libro de communibus notionibus: & ab hoc noſtro ad ipſum finẽ conſolationis ad Marciam. Ait igitur, ſapientem ita victurum in ſolitudine, ſi res ferat, vt Iouem exiguo illo tempore, quo conuerſis in ſe omnibus, pauliſper à generatione ceſſat. Hãc opinionem ab Heracleto Stoici duxerant.

28. *Ad amicitiam*) Epicurei aperte profitebantur, amicitias ſuo quemque commodo aut ſua voluptate metiri: ita vt ne filios quidẽ patribus caros eſſe dicerent, niſi propter voluptatem fructúmve, quem ex eis aut caperent, aut ſe capturos eſſe ſperarent. Melius Soici, non ſolùm natu-

naturalem eſſe caritatem in filios, verùm etiam hominem animal eſſe natura congregabile, & appetens ſocietatis: eſſéque hominem quemlibet natura alteri carum: atque ab ipſa natura cognationem quandam eſſe inter omnes nos conſtitutam. Gratuitam itaque eſſe bonorum, & ſapientium amicitiam, non vlla mercede euocatam. Merito igitur ait Plutarchus, ad hũc verſum olim tota theatra exclamaſſe,

Μισθοῦ γὰρ ἄνθρωπός τις ἄνθρωπον φιλεῖ;

Hominem vt amet, mercede quiſquam adducitur?

Sed, ſi vera fatenda ſunt, laudantur in theatris, quæ domi negliguntur: hominúmque magna pars hac in re Stoicos laudat, Epicurum ſequitur. Fuiſſe quoſdam & è Stoicis, qui hac quidem in re ab Epicuro non abhorrerent, oſtendit Cicero libro 2. de finibus. Sed locus ille Ciceronis mirificè deprauatus eſt: qui quomodo emendãdus videatur, docui in iis quos iampridem conſcriptos propediem, ſi Deus volet, editurus ſum, Variarum lectionum libris.

pag. 215. v. 2. *Stilpon)* Quod hic de Stilpone Zenonis magiſtro dicitur, apud Laertium quoq; his verbis relatum eſt: ἀλλὰ καὶ Δημήτριος ὁ Ἀντιγόνου καταλαβὼν τὰ Μέγαρα, τήν τε οἰκίαν αὐτοῦ φυλαχθῆναι, καὶ πάντα τὰ ἁρπασθέντα προυνόησεν ἀποδοθῆναι. ὁ δὲ καὶ βουλομένῳ παρ᾽ αὐτοῦ τῶν ἀπολωλότων ἀναγραφὴν λαβεῖν, ἔφη μηδὲν τῶν ἰδίων ἀπολωλέναι. παιδείαν γὰρ μηδένα ἐξενηνοχέναι, τόν τε λόγον ἔχειν καὶ τὴν ἐπιστήμην.

Ad Epiſtolam X.

pag. 217. v. 9. *Sic eſt)* Solitudinem proficientibus, neque ſatis adhuc confirmatis, vtilem eſſe: ſtultis, vt alia omnia, noxiam. Ad poſtremum

addit pulcherrimum præceptum, de iis quæ à Deo petenda ſunt.

Pag.218.v.14. *Turpiſſima vota*)Hanc ipſam hominum ſtultitiam his verſib.exagitat Horatius:

Vir bonus,omne forũ,quẽ ſpectat,& omne tribunal,
Quandocunque deos vel porco vel boue placat:
Iane pater,clare,clarè cum dixit,Apollo,
Labra mouet metuens audiri.pulchra Lauerna
Da mihi fallere:da ſanctum iuſtúmque videri:
Noctem peccatis,& fraudibus obiice nubem.

Ad Epiſtolam XI.

20. *Locutus eſt*)De amico quodã Lucilij bene ſperare ſe oſtendit:quem tamen, ne tũ quidem cum ad ſapientiã peruenerit, pudorem, qui in eo plurimus erat, depoſiturum eſſe cẽſet:ídque ei cum multis magnis viris eſſe commune. Addit in extremo pręceptum Epicuri longe vtiliſſimum iis qui ſe ab omni turpitudine abducere cupiunt.Proponere eos ſibi debere magnum aliquem & ſpectatum virum,de quo ſemper cogitent, quem ſibi ſemper ante oculos ſuos ſubiiciant, quem intereſſe omnibus actionibus ſuis putent. ita fore, vt nihil vel in ſolitudine faciant, quod non eo præſente facere auderent. Simile argumentum epiſtolæ xxv.

Ad Epiſtolam XII.

Pag.220.v.25. *Quocunque me verti*)Vrbaniſſime narrat,quemadmodũ, cum ad villam ſuam veniſſet, multa ſenectutis ſuæ argumenta deprehenderit. Addit vnumquemque noſtrum quotidie ad mortem paratum eſſe debere.

Pag.221. v.19. *Pueritiæ maximus in exitu decor eſt*)Ideo Sappho Ouidiana ad Phaonem,

O nec adhuc iuuenis,nec iam puer.

Sed

Sed & Homerus illam primæ lanuginis ætatem gratiſſimam eſſe ait:

Πρῶτον ὑπηνήτῃ, τοῦ περ χαριεστάτη ἥβη.

31. *Ex cenſu*) Ex ætate. in libris enim cenſualibus etiam ætas cuiuſque notabatur. Hæ ſunt quas *παιδογραφίας* Modeſtinus vocat.

pag. 222. v. 22. *Syriam vſu ſuam fecit*) Cum diutiſſime ei præfuerit, ita volente Tiberio, qui vt quemque cuique prouinciæ præfecerat, ita fere ibi conſeneſcere cogebat.

Ad Epiſtolam XIII.

pag. 223. v. 14. *Multum tibi*) Multa vtilia & ſalubria remedia proponit, aduerſus metū earū rerū, quæ opinione potius, quàm re, formidabiles ſunt, quęque & accidere & nō accidere poſſunt.

Pag. 224. v. 7. *Sed, dij boni, vera*) Ita dictum vt ab Ouidio,

Oſcula, di magni, trans mare digna peti.

Pag. 233. v. 1. *Intentionem vocis*) Hæc quoque inter vtilia exercitationis genera numeratur à medicis: de qua, ne per plures libros vagari neceſſe habeas, vide quæ ſcripſit ſummus medicus, mihíque vetere amicitia coniunctiſſimus, Hieronymus Mercurialis libro ſexto artis gymnaſticæ.

5. *Per gradus*) Intelligit eam quam veteres vocabant minuritionem. Vide Plutarchi *ὑγιεινά*.

25. *Baba & Ixionis*) Homines fuiſſe dicuntur illis temporibus notæ fatuitatis.

28. *Si quid ſatis eſſe poſſet*) Reſpexerit fortaſſis ad hos verſus Lucilij:

Nam ſi quod ſatis eſt homini, id ſatis eſſe poteſſet:
Hoc ſat erat. nūc, cum hoc non eſt, qui credimus porrò
Diuitias vllas animum mi explere poteſſe?

33. *Cùm aſpexeris quot te antecedăt*)Hoc quoque reprehendit Horat.quod nemo auarus fortunas ſuas per ſe æſtimet, *neque ſe maiori pauperiorum.*

Turba comparet,hunc atque hunc ſuperare laboret. Sapientiſſime autem præcipiebat Phauorinus, homini de bonis ſuis cogitanti, inſpiciendos eos qui minus bonorum haberent:de malis,eos quos plura & grauiora premerent: ita facile fore quemque ſua ſorte contentum. Verba ipſius hæc ſunt: τὸν εὐθυμεῖσθαι θέλοντα χρὴ ἐν μὲν τοῖς ἀγαθοῖς ἀφορᾷν εἰς τοὺς ἐλάττω ἀγαθὰ κεκτημένους· ἐν δὲ τοῖς κακοῖς, εἰς τοὺς μᾶλλον δυστυχοῦντας.

Ad Epiſtolam XVI.

pag.234.v.14. *Liquere tibi*) Animum non leuiter tingendum philoſophiæ præceptis,ſed penitus imbuendum. Diſſoluit deinde argumentum, quo quidam contendebant, ſiue fato administrarentur omnia, vt Stoici, ſeu caſu ac temere euenirent, vt Epicurei tradebant, inutilẽ eſſe philoſophiam.Poſtremò exponitur egregiũ dictum Epicuri de cupiditatibus terminandis.

Ad Epiſtolam XVII.

pag.236.v.20. *Proiice omnia iſta*)Nihil eſſe cur philoſophandi tempus differat paupertatis metu,quæ non modo incommodi nihil affert, ſed etiam commóda plærunque eſt vere atque ex animo philoſophari cupientibus.

Ad Epiſtolam XVIII.

pag.239.v.8. *December*)Quomodo ſapientiæ ſtudio deditus gerere ſe debeat,certis quibuſdã diebus,quibus totæ ciuitates,quaſi laxandorum animorum cauſa publice inſaniunt: vt fiebat olim

lim Romæ menſe Decembri: nunc parte quadã menſis Februarij. Addit certos quoſdam dies ſumendos eſſe, quibus experiamur quomodo paupertatem ferre poſſimus. Concludit poſtremo epiſtolam dicto quodam Epicuri de vicinitate iræ & inſaniæ.

pag.240.v.14. *Ducere te ad modicas cœnas*) Ita quidam veteres libri. Meus. *Ducere te ad moneas cœnas*. Dubitaui num legendum ſit, *Ad Timoneas cœnas*. vt hoc nomine ſignificaret durũ, aſperũ, & ſolitarium victum, qualis fuiſſe dicitur Timonis, cùm è maximis opibus ad ſummam inopiã redactus, & ab omnibus deſtitutus eſſet.

pag.241.2. *Charino magiſtratu*) Χαρίνȣ ἄρχοντος. Ita enim ſignificabant annum Athenienſes, ex nomine τȣ̃ ἐπωνύμȣ, vt Romani ex nomine conſulum ordinariorum.

54. *Seruum & inimicum*) Hæ voces mihi ſuſpectæ ſunt.

Ad Epiſtolam XIX.

pag.242.v.11. *Exulto*) Lucilio ſuadet, non vt in latebras & ſolitudinẽ, ſed vt, relictis curis & inanibus honorum titulis, in otium ſe conferat.

pag.244.v.3. *In ipſo equuleo*) id eſt, vt opinor, cum ipſa ſua felicitate torqueretur. Fortaſſis etiã in equuleo eum fuiſſe dicit toto illo triennio ante mortem, quo dormire nunquam potuit.

15. *In aſpero & probo*) Aſperi nummi ſunt recentes. veteres enim longo vſu deteri ac leuari ſolent. Vrbane igitur dictum Mæcenatis, quod modo attulerat, quaſi nummum aſperum ac probum eſſe ait: quem tamen non ſperat fore, vt Lucilius in ſolutum accipiat: ſed aliquam vetuſtiorem ſententiam poſtulet pro ſolito epi-

ſtolæ epimetro. Subiicit igitur aliam ab Epicuro. Quod hic ſomniauit Eraſmus de Aſpero & Probo grammaticis, ita ineptum eſt, vt laboraturus ſit, ſi quis velit quidquam ineptius excogitare.

Ad Epiſtolam XX.

Pag.245.v.1. *Si vales*) Re & vita, non verbis philoſophandum: & contemnendam paupertatem ei qui ſerio philoſophari velit.

10. *Iuuenem otioſorum aures*) Quis putaſſet quenquam vſque eo ſtultum fore, vt hoc loco, pro *Otioſorum*, legeret *Occiſorum?* & tamen ea ſcriptura omnes libros occuparat.

Ad Epiſtolam XXI.

pag.247.v.32. *Cum illis*) Non eſſe timendam obſcuritatem iis qui relictis ſpecioſis honorum titulis, ad philoſophandum ſe conferunt. Famā enim & duraturam ad poſteros gloriam nulla re magis, quam ſcriptis & familiaritate eruditorum hominum comparari. Adiicit ex Epicuro, quanti momenti ſit in omnem vitam terminatas habere cupiditates.

pag.249. v.19. *Si vis Pythoclea*) Ipſa Epicuri verba hæc ſunt: *Εἰ βούλει πλούσιόν τινα ποιῆσαι μὴ χρημάτων προςίθει, τῆς δὲ ἐπιθυμίας ἀφαίρει.*

Ad Epiſtolam XXII.

Pag.250.v.26. *Iam intelligis*) Quomodo expedire & explicare ſe debeat is qui multorum negotiorum procuratione diſtrictus eſt, cum ſe ad philoſophiam conferre meditatur.

Ad Epiſtolam XXIII.

Pag.254.v.10. *Putas me tibi ſcripturum*) Solum ſapientem vero ac ſolido gaudio frui. Plęroſque homines ante viuere deſinere, quã inceperint.

Ad Epiſtolam XXIV.

Pag.256.v.25. *Sollicitum te eſſe ſcribis*) Præclara epiſtola, qua Lucilio euentum iudicij cuiuſdam metuenti, primum oſtendit, quam ſtultum ſit, torquere ſe expectatione eius rei, quæ an euentura ſit neſcias. Deinde oſtendit efficaciſſima remedia aduerſus ea omnia, quorum expectatione homines perterrefieri ſolent.

Pag.257.v.2. *Timorem tuum taxa*) Æſtima, adhibito iudicio, quanti ſit id quod metuis.

13. *Quam vt pereat?*) Hic oſcitantia librariorũ, omiſſæ ſunt aliquot voces. Legẽdum enim hoc modo: *Quam vt vratur? Quam vt pendeat?*

Pag.260.v.1. *Excarnificandi particulatim hominis?*) In aliis quibuſdam libris, *Articulatim*. Vtra verior ſcriptura ſit, haud facile dixerim.

8. *Leuis eſt, ſi ferre poſſum*) E nartheciis Epicuri ſumptum. Si grauis, breuis; longus, ſi velis. Epicurus autem ex illo Æſchyli ſumpſerat:

Θάρσει· πόνου γὰρ ἄκρον οὐκ ἔχει χρόνον.

Confide: ſummus non habet tempus dolor.

Pag.261.v.14. *Quotidie morimur*) Sæpe tractatur hic locus à Seneca. Tractatur & à Plutarcho pereleganter in libro τοῦ Ε τοῦ ἐν Δελφοῖς: cuius verba adſcribam: Ἀλλ' ἡμεῖς ἕνα φοβούμεθα γελοίως θάνατον, ἤδη τοσούτους τεθνηκότες, καὶ θνήσκοντες. οὐ γὰρ μόνον, ὡς Ἡράκλειτος ἔλεγε, πυρὸς θάνατος, ἀέρι γένεσις καὶ ἀέρος θάνατος ὕδατι γένεσις·

ἀλλ᾽ ἔτι σαφέστερον ἐπ᾽ ἀνθρώπων ἴδοις ἄν· φθείσεται μὲν ἀκμάζων, γινομένου γέροντος. ἐφθάρη δὲ ὁ νέος εἰς τὸν ἀκμάζοντα· καὶ ὁ παῖς εἰς τὸν νέον, εἰς δὲ τὸν παῖδα τὸ νήπιον· ὅ τε χθὲς εἰς τὸν σήμερον τέθνηκεν, ὁ δὲ σήμερον εἰς τὸν αὔριον ἀποθνήσκει.

28. *Mors non vna venit)* Alij, *Mors non vltima venit:* quo modo & ſententia corrumpebatur, & verſus.

pag. 262. v. 1. *Obiurgat Epicurus)* Ab hac diſciplina fortaſſis duxit Mart. hoc præceptum:

Summum ne metuas diem, nec optes.

10. *Timore mortis cogantur ad mortẽ)* Idẽ Mart.

Hoſtem dum fugeret, ſe Fannius ipſe peremit.

Hic rogo, non furor eſt, ne moriare, mori?

26. *Quouſque eadem?)* Hanc ipſe alibi vocem tabidarum deliciarum vocat. *Sunt quos vitæ tædium ac faſtidium capiat: cùm omnia perpetuò tanquam in orbem volui, & alia aliis ſuccedere videãt. Varietatem requirere ſe aiunt: ſine qua moleſta & inſuauia ſunt omnia.* Extat inter τοὺς νεκρικοὺς Samoſatenſis ſophiſtæ, dialogus quidam Chironis & Menippi, qui mihi valde videtur huc pertinere.

30. *Diem nox premit)* Horat.

Truditur dies die:

Nouæq; pergunt interire lunæ.

Ad Epiſtolam XXV.

pag. 263. v. 1. *Quod ad duos amicos)* Duorum Lucilij amicorum, vnius adoleſcentis, alterius ſenioris, non idem ingenium eſſe ait, neque eãdem rationem vtriuſque corrigendi. Tum ex Epicuri ſchola ſumit, quo cohortetur Lucilium, vt naturæ præſcripto parens, aſſueſcat paulo eſſe contentus. Addit ex eodem, omnia proficiẽ-

ti,

ti, tanquam ſub oculis grauis alicuius & ſeueri viri, agenda eſſe.

8. *Tenera finguntur)* Horat.

Fingit equum teneræ docilem ceruice magiſter.

& Plato ait iuuenes κηρίνους εἶναι.

28. *Panem & aquam)* Euripides:

Ἐπεὶ τί δεῖ βροτοῖσι, πλὴν δυοῖν μόνον,
Δήμητρος ἀκτῆς, πώματος θ' ὑδρηχόου,

31. *Cum ipſo Ioue)* Sic epiſtola 110. *Habeamus aquam, habeamus polentam. Ioui ipſi de felicitate cõtrouerſiam faciamus.* Epicurus ipſe apud Laertiũ: καὶ μάζα καὶ ὕδωρ τὴν ἀκροτάτην ἀποδίδωσιν ἡδονήν. Stobæus: Ἐπίκουρος ὁ Γαργήττιος κέκραγε λέγων, ᾧ ὀλίγον οὐχ ἱκανὸν, τούτῳ γε οὐδὲν ἱκανὸν, ἔλεγε δὲ ἑτοίμως ἔχειν καὶ τῷ Διὶ ὑπὲρ εὐδαιμονίας ἀγωνίζεσθαι, μάζαν ἔχων καὶ ὕδωρ.

Ad Epiſtolam XXVI.

pag. 264. 24. *Modo dicebam tibi)* Decrepitum iam eſſe ſe, non ſenem: & vigere tamen animo, neque vllo mortis metu teneri.

Ad Epiſtolam XXVII.

pag. 266. v. 30. *Tu me, inquis, mones)* Ferendus non videtur, qui ea vitia in aliis reprehendit, quibus & ipſe obnoxius eſt: & vt Græci prouerbio dicunt, Aliis medetur, vlceribus ipſus ſcatens. Ne igitur in hanc reprehenſionem incurrat Seneca, neve nimium ſibi ſumat, ſi ſe iam à vitiis liberum profiteatur: ait ſe non vt medicum agere cum Lucilio, ſed cum eo de communibus morbis loqui, & remedia, ſi qua habet, cum illo communicare. Inſerit hiſtoriam longè iucundiſſimam de Caluiſio quodam Sabino: &

ad finem addit ex more dictum Epicuri.

Pag.267.v.30. *Quam pædagogos noſtros nouimus*) nos; qui iam ſenes ſumus, quibus omnis pædagogorum memoria excidit.

Ad Epiſtolam XXVIII.

Pag.268.v.29. *Hoc tibi ſoli*) Nihil adiuuari mutatione regionum eos, qui ſecum vitia ſua circumferunt. Hoc præceptũ ſæpe inculcat Horat. Addit in fine egregiam Epicuri ſententiam.

33. *Animum debes mutare non cælum.*) Horat.

Cælum non animũ mutant, qui trans mare currunt.

Græci hoc ſuauius: τὸν τόπον, οὐ τὸν τρόπον.

Pag.269.v.34. *Bene viuere omni loco poſitum*) Horatius: *--nauibus atque*

Quadrigis petimus bene viuere. quod petis, hic eſt,
Eſt Vlubris. animus ſi te non deficit æquus.

Ad Epiſtolam XXIX.

Pag.270.v.28. *De Marcellino noſtro*) Marcellinum, hominem ingenioſum & vrbanum, non eſſe quidem facilem ad corrigendum: nequedũ tamen ſe de illo omnem ſpem abiecisſe, & tentaturum omnia. Addit ad finem dictum Epicuri, non eſſe optandum philoſophanti, vt populo placeat.

pag.271. v.30. *Ad edendas operas*) Quaſi de liberto, auctoratóve aliquo locutus eſt.

Pag.272.v.9. *Et acerrime rabere*) Ita plane legendum, non, vt Eraſmus inepte voluerat, *rudere*. De hoc autem verbo dixi cap.19.lib.9. Variarum lectionum.

18. *Vnde quo*) ἐξ οἵων εἰς οἷα, vt dicebat Iphicrates.

Pag.273.v.3. *Popularis fauor*) Etiam in leuioribus

bus artificiis,placere populo,ſignum olim habitum eſſe κακοτεχνίας,ſcribit Athenæus.

Ad Epiſtolam XXX.

19. *Baſſum Aufidium*) Baſſum ſcribit, quaſſo quidem corpore, ſed firmo tamen animo,mortis appropinquãtis metu nullo affici. Inde ſumpta occaſione,de contemptu mortis,& quomodo ſe quiſque ad eam parare debeat,diſſerit.

Pag.274.v.18. *Et componere*)Verbum vſitatum in mortuis.Horat.

Omnes compoſui felices.nunc ego reſto.

Confice.

Pag.276.v.17. *Septimo ſpatio*) Septies enim currebant.Propertius:

Septima quam metam triuerit ante rota.

Ad Epiſtolam XXXI.

Pag.277.v.19. *Agnoſco Lucilium meum*) Solam virtutem bonum eſſe.

Pag.278.v.14. *Vinci ac ſtrigare*) *ſtrigare* eſt dare aliquid ſpatij equis in ſuperando cliuo ad interquieſcendum ac recipiendum ſpiritum.

28. *Nihil ſine aere frigidum*)Hæc ſententia Stoicorum erat, omnium corporum aera frigidiſſimum eſſe. Vide Plutarchum περὶ τοῦ πρώτου ψυχροῦ.Balbus apud Ciceronem ſecundo de natura deorum: *Ipſe vero aer,qui natura eſt maxime frigidus, minime eſt expers caloris.* Quo in loco operæ pretium eſt cognoſcere Lambini temeritatem, vel exempli cauſa, vt intelligatur,quantum ei fidei haberi debeat. Qui, cum in omnibus libris conſtantiſſime ita ſcriptum videret, ignorarétque illã quã dico, Stoicorum ſententiam,deleta voce *Frigidus*, ſubſtituit *Humidus*,&c.

in notis ſuis ita ſcripſit: *Sic legendum eſt,vel libris omnibus inuitis*(mirum quin dixerit.Ipſo Cicerone inuito: aut,ipſa veritate reclamante) *non vt habent,Frigidus*. Eant nunc qui negant, multum huic homini debere Ciceronem.Non enim hoc tantùm loco, ſed innumerabilibus aliis eandẽ illi operam inuitis omnibus libris præſtitit.

pag.279.v.1. *Laborem ſi non recuſes, parum eſt, poſce)*Mirifici homines ſumus,quicunque corrigendis veterum libris operam damus.Quod dãnamus in aliis, ipſi ſæpe numero admittimus. Ne longiùs abeamus: ego ipſe qui modo correctorem Ciceronis reprehendebam,eidem culpę affinis deprehendor. Certè enim in omnibus, quos vidi,libris,ſcriptum erat, *Laborem ſi non recuſes,parum eſt poſſe*. Vapulemus igitur ambo, ſi ambo deliquimus.

27. *Deus ille maximus potentiſſimúſque ipſe vehit omnia)*Dicas hunc hominem legiſſe id quod de Deo in ſacris litteris ſcriptum eſt, *Portans omnia verbo virtutis ſuæ.*

Ad Epiſtolam XXXIII.

pag.282.v.2. *Odorifera)*Eſt qui legat, *Oculifera*: idque ſe ex libro vetere facere dicat. Non damno.

Ad Epiſtolam XXXV.

pag.285.v.14. *Propera ad me)*In aliis,*Propterea ad me*. Cõiecturam meam veterem libri veteris auctoritas comprobauit.

Ad Epiſtolam XXXVI.

25. *Amicum tuum)* Adoleſcens quidam Lucilij,vt videtur hortatu, ſeſe ad philoſophię ſtudium contulerat: quo nomine reprehendebatur

tur à multis: vt ſemper optima quęque plurimis diſplicent. Monet Lucilium, quemadmodum illum adducere debeat ad contemnendas eiuſmodi ſtultas reprehenſiones, & ad id quod ſuſceperit, vrgendum.

pag. 286. v. 10. *Ariſton aiebat)* Simillimum huic Attij poetæ dictum extat libro 12. noctium Atticarum, cap. 11.

17. *Perbibere)* Verbum Horatianum: *Nunc perbibe puro*
Pectore verba puer, nunc te melioribus offer.

pag. 286. v. 35. *Veniet iterum qui nos in lucem reponat dies)* Stulta opinio, quæ tamen illis temporibus multorum animos occuparat. Sæpe fuiſſe nos in hac vita: ſed oblitos eſſe: redituros eoſdem poſt aliquot annorum millia: ſed rurſus omnium oblitos: idque ſæpius factum eſſe: ſæpius factum iri. Hæc admonere nos debent, quantopere auij ferantur à vero homines ſummis ingeniis præditi, niſi aura eis diuinæ lucis affulſerit. Magna gratia præpotenti Deo, qui nos à talium errorum caligine per filium liberauit.

Ad epiſtolam XXXVII.

pag. 288. v. 20. *Vri virgis ferroq́ necari)* Verba erant eorum qui in magiſtrorum, id eſt, laniſtarum verba iurabant, ſeque eis auctorabant. Horatius:

Quid refert, vri virgis ferroq́ necari.
Auctoratus eas.

Ad epiſtolam XXXIX.

pag. 290. v. 14. *Qui notorem dat)* Notorem dicit, quem vſitatius dicimus cognitorem, Petronius: *At ego ne mea quidem veſtimenta ab officio recepiſſem, niſi notorem dediſſem.*

Ad Epiſtolam XL.

Pag.291.v.24. *Quod frequenter* De Serapione quodam pſeudophiloſopho ſcribit: qui quaſi conciones habebat ad populum,in quibus nihil æque cauebat, quàm ne vſquam hæſitare atque inſiſtere videretur. Prouoluebat verba nuſquã interrupto impetu, non illud laborans, vt qui audiebant, meliores fierent, ſed vt ipſe promptus in dicendo ac copioſus haberetur.Tale diſputandi genus ait circulatoribus magis quàm philoſophis conuenire.Huius ipſius vitij exempla, vel maxime illuſtria notaui in quibuſdam maximarum rerum ad populum interpretibus: quorum oratio,quę,non compta ac calamiſtrata, ſed grauitatis, auctoritatis, maieſtatis ac ſanctimoniæ plena eſſe deberet, tota papauere ac ſeſamo ſparſa eſt,& ex mellitis verborum contexta globulis:ita vt ad eos,non tanquam ad vię magiſtros, aut vitiorum correctores, ſed tanquam ad comœdos aut hiſtriones eatur. Stát illi: & cum frontem bis térve perfricuerunt, barbámque permulſerunt,hiante & mirificum aliquid ac θεσπέσιον expectante plebe; plebis autem nomine etiam quoſdam ex optime veſtitis comprehendo;laxant habenas linguæ,& ſimiliter cadentia,ſimilitérque deſinentia coaceruantes,paria paribus,contraria contrariis opponentes,multa etiam ſemel ſuo ordine dicta,ſurſum verſum,aut alias variato ordine repetentes:eáque in re memoriam pueriliter oſtentantes,atque hæc ſaltatricularum in morem,geſticulatoriis neque vnquam quietis manibus adiuuãtes, argute multa,multa quibus riſum excutiant.dicunt:nunquam interim aut ſibi aut auditoribus

reſpi-

reſpirandi facultate permiſſa: quibus omnibus rebus admirationem imperitis;cordatis & intelligentibus, nauſeam ac ſtomachum commouent. Hos igitur nouos Serapiones cuperem hanc epiſtolam cum cura legere, & inſpicere num cui vitio affines ſint eorum quæ hic à Seneca reprehenduntur. Profuerit eiſdem legere & ea,quæ ſuper eadem re,apud ſcriptorem Noctium Atticarum à Muſonio diſputantur:quæ & ipſa ſubiiciam. *Muſonium,*inquit,*philoſophum ſolitum dicere accepimus: Cum philoſophus hortatur, monet, ſuadet, obiurgat, aliud-ve quid diſciplinarum differit: tum qui audiunt, ſi de ſummo & ſoluto pectore obuias vulgataſque laudes effutiunt,ſi clamitant etiam,ſi geſtiunt, ſi vocum eius feſtiuitatibus, ſi modulis verborum, ſi quibuſdam quaſi frequentamentis orationis mouentur, exagitantur, & geſtiunt: tum ſcias,& qui dicit,& qui audit, fruſtra eſſe:neque illic philoſophum loqui,ſed tibicinem canere. Animus, inquit,audientis philoſophum, ſi, quæ dicuntur, vtilia ac ſalubria ſunt, quæque & errorum atque vitiorum medicinas ferunt, laxamentum atque otium prolixe laudandi non habet. Quiſquis ille eſt qui audit,niſi ille eſt plane deperditus, inter ipſam philoſophi orationem & perhorreſcat neceſſe eſt,& pudeat tacitus, & pœniteat,& gaudeat,& admiretur:varios adeo vultus diſpariléſque ſenſus gerat, perinde vt eum conſcientiámque eius affecerit vtrarúmque animi partium aut ſincerarum aut ægrarum philoſophi pertractatio.*

Pag.293.v.33. *Namque rcherij)* Emendaui,*Nam Q. Haterij.* De hoc autem vide præfationem patris Senecæ in quartum librum declamationū.

Pag.294.v.4. *Nos etiam cum ſcribimus)* Omnia ſcribebant veteres iis litterarum formis, quas

hodie maiuſculas vocamus. Neque vlla fere erant inter ſingulas voces interualla. Punctis interiectis vocem à voce diſtinguebant, hoc modo. QVAMQVAM.TE.MARCE.FILI.

Ad Epiſtolam XLI.

29. *Facis rem optimam*) In omnibus bonis viris quiddam ineſſe diuini: Hominem ſuis ac propriis bonis, non externis, æſtimandum eſſe.

31. *Quam ſtultum eſt optare*) Impietatis & ſtultitiæ plena hæc ſentétia Stoicorum fuit. Audiebant ſummo omnium gentium conſenſu deos bonorum datores vocari. Ipſi autem præter virtutem, bonam mentem, rationem perfectam, & talia, nihil in bonis habendum eſſe ducebant: & ea diuinitus dari negabant. ſibi ea quemque ſuis viribus parare dicebant. Itaque ſi ſibi conſtare vellent, deos nullius boni datores eſſe dicerent, neceſſe erat. Dari quidem ab eis ea quæ ipſi præpoſita aut producta vocarent; opes, imperia, vires corporis, & ſimilia: vera bona non dari. Hac ſtultitia imbutus Horatius, ita cecinit:

Hac ſatis eſt orare Iouem, qui donat & aufert:
Det vitã, det opes: æquum mi animum ipſe parabo.

Immo vero, nugator, iſte æquus animus vel maximum Dei donum eſt: neque obtingere tibi, niſi diuino beneficio, poteſt. Nobis certum atque exploratum eſt, fontem eſſe omnium bonorum Deum. Hic ipſe philoſophus, tanta vis veritatis eſt, fatetur paulo poſt, à Deo dari magnifica & erecta conſilia: neque poſſe quenquam, niſi ab eo adiutum, ſupra fortunam exſurgere.

Pag. 295. v. 7. *Quis Deus incertum eſt*) Verſus è Metamorphoſi Ouidiana.

Ad

Ad Epiſtolam XLII.

Pag.297.v.1. *Iam tibi*) Non facile credendum, quenquam virum bonum eſſe. Multis ad malefaciendum non animum deeſſe, ſed vires.

Ad Epiſtolam XLV.

Pag.301.14. *Librorum*) Libris non multis opus eſſe, ſed bonis: & in ſtudiis non ſubtilia quærenda eſſe, ſed vtilia.

Pag.302.v.34. *Præſtigiatorum acetabula & calculi*) Hi ſunt quos Græci pſephopæctas vocant, frequentiſſimum etiam hodie circulatorum genus, qui celeritate quadam ac dexteritate manuum, è pluribus acetabulis, quæ in menſa exponunt, efficiunt vt quos calculos ſub vno ab eis conditos putares, eos ſtatim ſub alio oſtendant: ita vt calculi illi ex vno acetabulo in aliud tranſiiſſe videantur. Quod autem Seneca cum eorum ludo dialecticorum argutas ineptias comparat, Arceſilai eſt. Is enim dicebat, τοὺς διαλεκτικοὺς ἐοικέναι τοῖς ψηφοπαίκταις, οἵτινες χαριέντως παραλογίζονται. Stobæus λόγῳ π'.

pag. 303.v.1. *Perdidi vſum*) Neque enim amplius delectat, cum, quomodo fiat, intelligimus.

pag.304. v.16. *Et hoc ſolum curantibus, non & hoc*) Id eſt, nihil fere aliud curantibus, quàm moleſtiſſimos & ſpinoſiſſimos ſyllogiſmos ex repugnantibus: qui fere ita conformari ſolent: Non & hoc & illud. Hoc autem eſt. Non igitur illud.

Ad Epiſtolam XLVII.

pag.305.v.9. *Libenter*) Reprehendit quorundam ſuperbiam in ſeruos: & Lucilium laudat, quòd cum ſuis familiariter viuat. Multa ex hac

epiſtola impudenter compilauit Macrobius libro primo Saturnaliorum. Quanto autem maiore odio digni ſunt, qui hodie ingenuis hominibus non aliter vtuntur ac ſeruis?

28. *Sic fit vt iſti de domino loquantur)* Neque vllam maiorem voluptatem capiant, quam cum eis abſentibus aut male dicunt, aut male precantur. vt ille in vetere comœdia:

--μάλα γ᾽ ἐποπτεύειν δοκῶ
Ὅταν καταράσωμαι λάθρα τῷ δεσπότῃ.

35. *(Totidem eſſe hoſtes quot ſeruos)* Catonis eſt.

Pag. 306. v. 29. *Calliſti* Hic Claudij libertus erat. Dominum autem dicit, non Claudium, ſed priorem.

Ad Epiſtolam XLVIII.

Pag. 309. v. 21. *Ad epiſtolam)* Hanc epiſtolam lacerarant in duas & poſterioris principium fecerant ab illis verbis:

Pag. 310. v. 22. *Mus ſyllaba eſt.* ego rurſus membra diuulſa coniunxi.

35. *Alium paupertas vrit)* In aliis, *Alium mors vocat, alium paupertas vrit.* Inepte. neque enim quidquam eſt, quod reſpondeat illi membro, *Alium mors vocat*: neque vero eſſe quidquam poteſt. Non enim vocat mors τὸν μὲν, τὸν δ᾽ οὔ: ſed omnes ex æquo. Eſt autem operæ ſcire, quomodo locus hic corruptus fuerit: vt ſi qua ſimilia inciderint, facilius animaduertantur. Librarius, aliud agens, ita ſcripſerat; *Alium mors, alium paupertas vrit.* deinde cum videret, duas illas voces, *Alium mors*, vacare: neque tamen eas delere vellet: ſedulo enim cauebant, ne quid, quod ſcripſiſſent, delerent: addidit notulam, & ad marginem ſcripſit, *Vacat*, quo ſignificaret, il-
lud

lud *Alium mors* vacare ac redundare. Secuti alij ſtultiores librarij non tantum duas illas ſupervacaneas voces retinuerunt, ſed ex illo *Vacat*, quod erat ad marginem, fecerunt *Vocat*. Ita duplicatus & propagatus error. Peccata in hoc genere in ſcriptis veterum multa reperiet, ſi quis paulo attentius conſiderabit.

Ad Epiſtolam XLIX.

Pag.312.v.15. *Eſt quidem)* In tanta breuitate vitæ, totum tempus, omiſſis inutilibus, ad vtilia conferendum.

Pag.313.v.17. *Admoueri lineæ)* Id eſt, me ad finem ipſum propius accedere, ſumptum à ludo duodecim ſiue ſcriptorum ſiue ſcruporum. vbi enim alter colluſorum ad vltimam lineam, quæ & hiera, id eſt ſacra, dicebatur, calculos ſuos promouerat, neceſſe erat ludum finiri, & eum vinci, cui iam quo proferret vlterius non erat. Quod ſi idem vtrique cõtigerat, dicebatur hietan facere: & tunc neutrius victoria erat. Ab eodem ludo ſumptum eſt illud Horatij,

Mors vltima linea rerum eſt.

Plutarchus: τελευταίαν ὥσπερ τὴν ἀφ᾽ ἱερᾶς, ἐπάγουσιν ἡμῖν τὸ γῆρος. intelligit enim τὴν ψῆφον τὴν ἀφ᾽ ἱερᾶς γραμμῆς. In ludo aſtragalorum ἱερὰ γραμμὴ vocabatur media ex quinque: qua de re vide Pollucem lib.9.

Pag.315.v.9. *Veritatis ſimplex oratio eſt)* Euripideum:

Ἁπλοῦς ὁ μῦθος τῆς ἀληθείας ἔφυ.

Ad Epiſtolam L.

Pag.315. v.14. *Epiſtolam tuam)* Peccare in eo plæroſque homines, quod vitia ſua rebus adſcribunt. Tenera facilius quidem corrigi: ſed

tamen inueterata quoque pertinaci ſtudio e-mendari:iuxta illud Horatij:

Inuidus,iracundus,iners,vinoſus,amator,
Nemo adeo ferus eſt,vt non miteſcere poſſit,
Si modo cultura patientem commodet aurem.

24. *Harpaſten*) Simile quiddam notaui in amico quodam meo, homine eruditiſſimo: qui cum ætate,eſt enim octogenario maior, ſurdaſter effectus ſit: hoc tamen in ſe vitium non agnoſcit:ſed vere ac ſerio cõqueritur, peſſimam cõſuetudinem inualuiſſe: homines multo ſummiſſius loqui, quàm ſolebant, ita vt videantur vereri ne intelligantur.

pag.317.v.6.*Non dediſcitur virtus*) Dogma Stoicum,virtutem non amitti:de quo,alio loco fortaſſis pluribus diſſeremus.

Ad Epiſtolam LI.

20. *Quomodo*) Vitanda eſſe ea loca in quibus periculum eſt, ne animi eneruentur, & effeminentur.

pag.318.v.5. *Canopum*)Et tota Ægyptus,& in ea præcipue Canopus, omnium libidinum atque impuritatum domicilium fuit. Audiebantur illic noctes & dies turpiſſimi & obſcœniſſimi cantus virorum & mulierum, qui quaſi initiandi cauſa, eo ex Alexandrea per foſſam lintribus vehebantur.Strabo;Ἀντὶ πάντων δ᾽ ἐςὶν ὁ τῶν πανηγυριςῶν ὄχλος,τῶν ἐκ τῆς Ἀλεξανδρείας καταιόντων τῇ διώρυγι. πᾶσα γὰρ ἡμέρα καὶ πᾶσα νὺξ πληθύει τῶν ἐν τοῖς πλοιαρίοις καταυλουμένων καὶ κατορχουμένων ἀνέδην μετὰ τῆς ἐσχάτης ἀκολασίας καὶ ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν. Canopum an Canobum dicas, nihil intereſt.

22. *Vim Hannibalis hiberna fregerunt*) Ita con-

icci

ieci legendum: cum in aliis eſſet, *vna Hannibalem hyberna fregerunt.*

pag. 320. 20. *Philetas*) quaſi tu dicas, baſiatores. Male alij, *Philiſtas.*

Ad Epiſtolam LIIII.

Pag. 324. v. 19. *Memor artificij mei veteris*) Solebat enim frigida lauari: & alicubi ait, ſe quotannis Kalendis Ianuarij ipſis ſolere in aquam virginem deſilire.

pag. 326. v. 13. *Eſt aliquid quo ſapiens antecedat deum*) Impia & intolerabilis arrogantia Stoicorum: qui non ſatis eſſe ducebant ſapientem ſuum cum Deo ex æquo componere, niſi etiam anteponerent.

Ad Epiſtolam LV.

22. *Longum mihi*) Ait ſe aſthmate, quo crebro laborabat, mortis admoneri: eam autem à ſe negligi.

pag. 327. v. 8. *Antequam naſcerer*) Sic & Seneca tragicus:

Quæris, quo iaceas poſt obitum loco?
Quo non nata iacent.

Sed multo ſatius eſt timere mortem, quàm tam impia opinione metum ipſius diſcutere. Quid autem eſt, quod ſe hic Seneca innuit putare, nihil ex homine ſupereſſe poſt mortem: cum alibi tam aperte profiteatur, bonorum virorum animos, morte obita, in cælum ferri, atque illic beatiſſime viuere? Nimirum certum ac ſtabile eſſe nihil poteſt, niſi quod vero ac ſolido fundamento nititur: ideoque ſemper veterum philoſophorum, de Deo, de animorum immortalitate, & ſimilibus iudicia fluctuarunt. Socrates ipſe, paulo poſt moriturus, de animorum im-

mortalitate dubitabat. Magnum igitur in nos ac ſingulare beneficium Dei, qui harum rerum veritatem ipſius æternæ veritatis voce nobis patefacere dignatus eſt.

33. *Illum tu lauda*) Hæc non cohærent cum ſuperioribus: ita vt multa deeſſe conſtet.

Ad Epiſtolam LVII.

Pag. 330. v. 28. *Peream*) Nimis delicatos eſſe, qui, niſi in altiſſimo ſilentio, operam ſtudiis poſſe à ſe dari negant. Interdum autem non tam externa nobis, quam ipſum ſibi animum obſtrepere, cui niſi pacato ac compoſito, vera contingere tranquillitas non poteſt.

Pag 331. v. 6. *Pilicrepus*) Qui pilas crepat, aut crepante pila luſitat: quod facere ſolebant paulo ante balneum, vel dum hypocauſta & ſudationes caleſcerent: qui ſi plures quam eſſent manus & vices numerarat, maximus excitabatur clamor ab aduerſariis. Ita Turnebus cap. 4. lib. 7. Aduerſariorum. At Mercurialis pilicrepos fuiſſe ait, qui ſphæris pice oblitis curabant ne ignis balneorum extingueretur. ἐπέχω.

8. *Scordalum*) Vide Turnebum eo ipſo, quem modo citaui, loco.

8. *Furem*) Balnearium.

12. *Alipilum*) Eum qui alas vellit ac depilat.

15. *Alium pro ſe*) Eum cui vellit alas.

21. *Cum Chryſippum noſtrum*) Tales videlicet ſalutatores fuiſſe oportet, quales Seboſum & Arrium deſcribit Cicero libro ſecundo epiſtolarum ad Atticum.

24. *Cuidam genti*) Vide hunc ipſum cap. 2. lib. 4. Naturalium quæſtionum.

32. *Metam ſudantem*) In decima regione Vr-

bis

bis erat:quam vocabant templum Pacis.

Ad Epiſtolam LVIII.

Pag.334. v.15. *A ceromate nos haphe excepit*) Vtrumque ab athletis ſumpſit. Ceroma vnguentum eſt è cera: haphe,puluis quo inſpergebantur luctaturi.

Ad Epiſtolam LIX.

Pag.336.v.7. *Quanta verborum*) Primum oſtendit magnam eſſe Latini ſermonis egeſtatē. Deinde docet eos inepte facere, qui linguam per ſe inopem contrahere potius, quam amplificare,nituntur.Tum ingreditur ad id ex quo ei huius conqueſtionis nata occaſio eſt:& Platonica quædam de ente, de eſſentia; de genere, ac ſpecie & idea explicans, oſtendit, multa noua vocabula neceſſario procudenda eſſe ei qui de philoſophia Latine diſſerere inſtituit.Poſtremo demonſtrat,ex iis quoque diſputationibus,quæ non alio referri ac dirigi quam ad acuendum & exercendum ingenium videntur,aliquid tamen, quod ad inſtituendam vitam moréſque formandos pertineat elici poſſe.

8. *Paupertas, immo egeſtas*) Plus eſt egeſtas quàm paupertas. Sic epiſtola 17, Non eſt quod paupertas nos à philoſophia reuocet: ne egeſtas quidem.Martialis:

Non eſt paupertas Neſtor habere nihil. Lucretius:
Propter egeſtatem linguæ & rerum nouitatem.

24. *Et cernere ferro*)Hanc ſcripturam & agnoſcit & confirmat Seruius. Sunt tamen qui ex veteribus libris contendant legendum *Decernere*. At Seruius poſteritatem hoc modo legere cœpiſſe ait.Et deſipit,ſi quis plus tribuit vli libro, qui hodie reperiatur, quam aut Seruij

teſtimonio aut Senecæ.

Pag.337.v.6. *Eſſentiam dicere*) Primus, vt opinor, hunc locum emendaui: cum ante me alij omnes nullo ſenſu legerent: *Quid ſentiam dicere*. Vide quæ ſcripſi capite vltimo lib.xv. variarum lectionum.

10. *Etiam ad noſtrum faſtidium*) Iam enim plærique nonnulla Ciceronis, vt parum nitida & parum expolita, faſtidiebant. idque & ex multis Senecæ locis, & ex dialogo de oratoribus, qui Tacito tribuitur, facile perſpici poteſt.

12. *Vſia*) Stulte putauit Perionius, pro vſia dici poſſe naturam. Neque nego eſſe quædam, in quibus huic interpretationi locus eſſe poſſit. Sed certe aliter dicenda eſt in diſputationibus philoſophicis οὐσία, & aliter φύσις. Neque ſatis aptum eſt, quod in ſcholis tritum eſt, Subſtantia. Vbi enim hæc ſubtiliter diſtinguenda ſunt, aliud eſt ὕπαρξις, & aliud οὐσία: aliud εἶναι, aliud ὑπάρχειν. Subſtantia autem eſt ὕπαρξις. Denique οὐσία nullo modo melius Latine dici poteſt quàm eſſentia.

21. τὸ ὄν) Vt Eſſentiæ, ſic Entis nomine vti neceſſe habent, qui Latine philoſophari volunt. Neque vero ita defungi queunt, vt pro ente dicant id quod eſt: alioqui in magnas ſæpenumero ſe induent difficultates. Idem accidit iis qui Poſſibile & Impoſſibile dicere, ſaltem in diſputationibus philoſophicis, reformidant: cum Plato, Ariſtoteles, Epicurus, Zeno in lingua infinitis partibus copioſiore innumerabilia tamen vocabula fingere neceſſe habuerint. Equidem, vt de meo ſenſu libere atque ingenue fatear, multa puto ab iſtis delicatis, in S. Thoma, in Iohanne Scoto, aliiſque eiuſmodi eruditiſſimis homini-

bus

bus inſideri, quæ & neceſſaria ſunt, & talia, vt ſi quis ea vetuſtis illis temporibus protuliſſet, magnam ei gratiam omnes philoſophiæ ſtudioſi habituri fuiſſe videantur. Nos dum teneris auribus videri volumus, tenera nobis ac puerilia eſſe ingenia, neque veræ ac ſolidæ eruditionis capacia, oſtendimus.

pag. 338. v. 16. *Illud cui nomen*) Facit ens genus, quod diuidatur in corporale & incorporale. Accipit igitur ens pro eſſentia. Nam entis quidem longe aliæ ſunt & apud Platonem & apud Ariſtotelem diuiſiones.

19. *Hoc ergo genus eſt primum*) γενικώτατον. at ſpeciale, ὃ γένος ὄν, εἶδος εἶναι δύναται. ὑπάλληλον peripaterici vocant,

22. *Homo genus eſt*) immo vero εἶδος εἰδικώτατον. Neque ſunt hæ diuerſæ hominum ſpecies, Græcus, Romanus, Parthus: aut albus, niger, flauus: neque ſinguli homines ſpecie, ſed numero tantum, differunt. Ac fatendum eſt, eſſe in his Senecam paulo craſſiorem. Nondum valde manibus hominum terebantur Ariſtotelis ſcripta, è quibus ſolis accurata & exquiſita harum rerum tractatio peti poterat.

29. *Stoici volunt ſuperponere*) Notandum eſt voluiſſe Stoicos, eſſe aliud quoddam genus ipſo ente ſuperius.

pag. 339. v. 8. *Primum genus Stoicis quibuſdam videtur * ſed quare videatur ſubiiciam*) Poſt verbum *videtur*, deeſt nomen eius generis, quod quidam è Stoicis ipſo ente ſuperius eſſe volebant. Quodnam autem id fuiſſe dicemus? Diuinare difficile eſt. Neque ſane eiuſmodi res eſt, in qua peruestiganda torquere ſe quiſquam diutius debeat. Proponam tamen coniecturam meam: vt

de ea ab aliis iudicetur. Suſpicor igitur, genus illud ente ſuperius fuiſſe τὸ τί: id eſt, aliquid: atque ita Stoicos illos dixiſſe: eſſe aliquid ὄντως ὄν, id eſt, quod reuera eſſet: aliquid autem, quod reuera quidem non eſſet, ſed animo tamen ac cogitatione informaretur: quales ſunt centauri, tragelaphi, chimæræ & ſimilia. Diuidi igitur τὸ τί καὶ εἰς τὸ ὂν καὶ εἰς τὸ μὴ ὄν: atque ita eſſe ſuperius: quoniam & entia complectitur & non entia. In hanc ſuſpicionem adducor ex loco quodam Platonis in Sophiſta, vbi quiddam ab hoc non valde abhorrens dicere videtur. Sed hæc coniectura modo eſt: de qua quiſque, vt volet, iudicabit.

Commodum hęc ſcripſeram, cum ad me, tanquam cælo delapſus, homo & nobilitate generis & multarum rerum cognitione, & virtute præſtans, Antonius Franciſcus Neapolites Panormitanus, ſummus amicus meus, venit: quem ego hos totos octo annos non videram. Is poſt illa communia, quæ in amicis, quos longo interuallo videmus, vſitata ſunt, Affero, inquit, tibi libros veteres duos, in quibus plæraque Senecæ ſcripta, ſunt: quibus tu, cui eius ſcriptoris editioné iam in manibus eſſe audio, arbitratu tuo vtaris licet. Tu vero, inquam, & ſi aduentus tuus mihi per ſe iucundiſſimus eſt, nihil, quo is gratior ac iucundior fieret, adferre potuiſti. Sed ſunt ne in eis epiſtolæ ad Lucilium? Sunt, inquit. Quæſo igitur, inſpiciamus, ecquid tuus iſte liber adimere mihi moleſtiſſimum ſcrupulum, quo nunc cum maxime torqueor, poſſit. Nec mora: hunc ipſum locum inſpeximus: eúmque in veteribus illis membranis ita ſcriptum deprehendimus: *Primũ genus Stoicis quibuſdam videtur quiddam. quare videatur,*

deatur ſubiiciam, quæ ſcriptura & perſpicue vera eſt, & coniecturam illam meam non abſurdam neque alienam fuiſſe demonſtrat.

15. *Nunc ad id)* Ait apud Platonem ens ſex modis dici. Vno modo ens eſt τὸ νοητὸν, id eſt, quod ſub ſenſum non cadit, ſed mente tantum ac cogitatione comprehenditur. Secundo ens vocatur id quod ſupra alia omnia entia eſt, ἐπέκεινα τοῦ ὄντος, καὶ ὑπὲρ αὐτὸ τἄλλα πάντα. i. Deus. Solus enim Deus vere eſt πηγὴ πάσης τῆς οὐσίας. Itaq; ipſe de ſe in libris diuinis: *Ego ſum qui ſum.* Tertio entia vocantur Ideæ. Quarto τὰ εἴδη. Quinto, ea quæ etiam vulgo eſſe dicuntur: id eſt, ea quæ cernimus ac tangimus. Sexto ea quæ non ſunt, ſed quaſi ſunt, vt inane, vt tempus, vt motus. Hæc duo poſtrema genera non ſatis proprie eſſe dicuntur.

22. *Videtur autem ſpecies eius)* Immo ne equus quidem aut canis videtur, ſed hic equus & hic canis.

25. *Poeta)* εἰωθότων τῶν ἀνθρώπων, ait Galenus, τὰ πρωτεύοντα τῶν ἐν τῷ γένει, τῷ τοῦ γένους προσαγορεύειν ὀνόματι. Cicero in Topicis; Homerus, propter excellentiam, commune poetarum nomen, effecit apud Græcos ſuum. Plutarchus in Sympoſiacis, πολλῶν ὄντων ποιητῶν, ἕνα τὸν κράτιστον ἐξαιρέτως ποιητὴν καλοῦμεν.

31. *Quæ proprie ſunt)* Plato in Timæo ait ideas nunquam fieri, ſemper eſſe: corporea autem omnia nunquam eſſe, ſemper fieri.

34. *Omnia quæ fiunt)* Liber vetus Siculus, *Omnia quæ videmus fiunt.*

Pag. 340. v. 11. *Quodcunque fieri)* Idem liber,

Quicquid fieri.

28. *Ante opus*) Idea eſt, τὸ καθόλου τὸ πρὸ τῶν πολλῶν. εἶδος τὸ καθόλου τὸ ἐπὶ πολλῶν.

pag. 341. v. 6. *In idem flumen*) Plato Cratylo, Λέγει που Ἡράκλειτος, ὅτι πάντα ῥεῖ, καὶ οὐδὲν μένει. καὶ ποταμοῦ ῥοῇ ἀπεικάζων τὰ ὄντα, λέγει, ὡς δὶς ἐς τὸν αὐτὸν ποταμὸν οὐκ ἂν ἐμβαίης.

14. *Vis tu timere*) Liber Siculus, *Vis tu non timere*: quod mihi melius & bene Latine loquentium conſuetudini congruentius videtur.

27. *Inuenies*) Liber Siculus. *Sumes.*

30. *Ex omni vacatione*) Puto legendum, *Ex omni tractatione.*

Ib. *A Philoſophia*) Morali. hanc enim ἐξαιρέτως philoſophiam vocant.

pag. 342. v. 4. *Nihil horum ſtabile, nec ſolidum*) Idem liber, *Nihil horum ſtabile, nihil ſolidum.*

8. *In ſublime*) Idem, *In ſublimi.*

12. *Quia materia prohibebat*) Impie ſtulta veterum opinio, Deum voluiſſe quidem à primo omnia immortalia facere, ſed non potuiſſe, propter materiæ vitium. Quaſi non, vt cetera omnia, ita materiam condiderit ac procrearit Deus. Recte Lactantius, *Idem materiæ fictor eſt, qui & rerum materia conſtantium.*

17. *Contemnamus omnia*) Primum præceptum, quod è ſuperiori diſputatione ducitur. Ea quibus homines vulgo ſuperbiunt, aurum, gemmæ, poſſeſſiones, non modo magni pretij non ſunt, ſed ne ſunt quidem: vt Platoni videtur. Contemnenda igitur ſunt: ſoláque immortalia & æterna curanda.

19. *Illud ſimul cogitemus*) Alterum præceptum. Mundus per ſe caducus eſt: ſed Dei prouidentia conſeruatur. Ergo corpus quoque noſtrum,

quod

quod ſuapte natura fluxum fluidúmque eſt, adhibita cura & prouidentia aliquatenus conſeruari poteſt.

27. *Et illi nomen*) Cùm prius Ariſtocles auito nomine diceretur. πλατὺς græcè, latus. Quod autem hic de Platone dicitur, eum ſibi vitam moderata viuendi ratione produxiſſe, idem ferè de Herodico Selymbriano memoriæ proditum eſt & à Platone ipſo, & ab Ariſtotele, & à Plutarcho. Et Galenus quiddam de ſe non abſimile narrat. Eiuſdem rei luculentiſſimum maximéque commemorabile exemplum vidi olim Patauij, Aloiſium Cornelium Venetum, hominem ſplendidiſſimo genere natum, eundémque amœniſſimo ingenio, & ſuauiſſimis moribus præditũ: cuius etiam libellus extat de commodis quæ ex parca & moderata viuendi ratione capiuntur. Is cum anno fere quadrageſimo ita profligata valetudine eſſet, vt à medicis prope depoſitus ac deſperatus, mortem potius quã vitam ad breue aliquod tempus ægre extracturus videretur, ita vitam inſtituere cœpit, vt cibum ad pondus, potum ad menſuram ſumeret, neque vnquam ne tantulo quidem modum quem ipſe ſibi præſcripſerat excederet, modicis corporis exercitationibus vteretur, curas omnes procul ab ſe ablegaret, animum ſermonibus amicorum, aliíſque honeſtis oblectationibus hilararet: quibus rebus id conſecutus eſt, vt & morborum expers vixerit, & diu medicis ſuis ſuperſtes ad extremam ſenectutem peruenerit.

Pag. 344. v. 3. *Ex ædificio putrĩdo ac ruenti*) Sumptum, vt opinor, è dicto quodam Gorgiæ Leontini, de quo hæc leguntur: Γοργίας ὁ ῥήτωρ ἤδη γηραιὸς ὑπάρχων, ἐρωτηθεὶς, εἰ ἡδέως ἀποθνήσκει,

ἥκιϛα, εἶπεν. ὥσπερ δὲ ἐκ σαπρᾶ καὶ ῥέοντος οἰκιδίου, ἀσμένως ἀπαλλάττομαι.

16. *Mortis meras*) Id eſt meras de morte diſputationes, quales ſunt hę meæ. Mortis, eſt quarti caſus, numeri pluralis.

Ad Epiſtolam LIX.

17. *Magnam*) Cum ſe ex epiſtola Lucilij magnam voluptatem cepiſſe dixiſſet, per occaſionem exponit, quid inter ſe gaudium & voluptas è Stoicorum pręſcripto differant. Tum perſequitur id quod inſtituerat, oſtendítque quid ſe potiſſime in epiſtola Lucilij delectauerit. Ad extremum docet, qualis ſit vita ſapientis: quámque vnuſquiſque noſtrum ſeuere de ſe iudicare, & aſſentatoribus minime credere debeat.

24. *Gaudium niſi ſapienti non contingere*) Hoc eſt quod dicebat Afranius:

Gaudebit ſapiens, lætabuntur ceteri.

19. *Tralationes verborum*) Quid tralatio & imago interſit, petendùm ex Ariſtotele libro tertio Rhetoricorum, è Demetrio περὶ ἑρμηνείας, Fabio, libro octauo, & aliis rhetoribus.

23. *Apud quos non captabatur*) Ita vt conſtet eos illis vſos non eſſe ad petẽdum populi plauſum.

25. *Parabolis referri*) Tales eſſe ſolebant Syrorum & Palæſtinorum ſermones: vt & S. Hieronymus monet, & res ipſa loquitur.

Ad Epiſtolam LX.

Pag. 349. v. 8. *Queror*) Et hanc & duas quę proxime ſequuntur, puto non epiſtolas eſſe, ſed fragmenta epiſtolarum.

Ad Epiſtolam LXIII.

Pag. 351. v. 20. *Moleſte fers*) Liber Sicilienſis

pro

pro his duabus vocibus habet, *Grauiter fero.* quod mihi ſine controuerſia melius videtur: & ſi librum illum citius habuiſſem, vtique ſcripturam illam ſequutus eſſem.

Pag.352.v.21. *Ipſa nos amaritudo delectat*) Inde eſt illud Catulli:

Miniſter vetuli puer falerni,
Ingere mi calices amariores.

Ad Epiſtolam LXV.

Pag.356.v.31. *Heſternum*) Diſputationem quandam ſibi cum amicis fuiſſe de cauſis rerum, de quibus, expoſitis ſententiis inter ſe diſſidentibus Platonis, Ariſtotelis, Stoicorum, Lucilium arbitrum facit.

Ad Epiſtolam LXVI.

Pag.362.v.11. *Claranum*) Primũ Clarani exemplo, qui & ſenex erat & deformi ac diſtorto corpore, docet ſatis magnum eſſe ipſius per ſe virtutis decorem: neque eam aut pulchritudine corporis cohoneſtari, aut deformitate fœdari. Deinde exponit ſermonem quendam à ſe cum Clarano habitum: quomodo, cum triplex quædam bonorum diſtinctio ſit, bona tamen omnia ſint paria. Ad poſtremum, bona quædam, quæ vulgo minus optabilia videntur, ſibi ait viſum iri omnium maxime optabilia, ſi tale vllum in bonis diſcrimen eſſe poſſet.

13. *Vt adiiciam ſenem*) Hoc enim ſatis vel ex eo intelligi poteſt, quod condiſcipuli fuimus.

16. *Male collocauit*) Ita dictum, vt Galbæ ingenium male habitare.

Pag.363.6. *Quomodo poſſint paria bona eſſe*) In aliis, *Tria bona eſſe.* Sed res ipſa clamat legẽd. eſſe, *paria*

Pag.364.v.24. *Ergo virtutes inter ſe pares ſunt*)

Virtus rectum eſt. Rectum non recipit incremẽtum. Ergo nc virtus quidem. Si virtus incrementum non recipit, ne ea quidem quæ à virtute manant. Eſt autem illud. & hoc igitur. Quo fit vt recte facta omnia paria ſint. Stoica ſunt hæc: vt & Peccata omnia paria eſſe.

Pag.366. v.21. *In equuleo taceat*) Non indicet conſcios: nihil eorum prodat, propter quæ torquetur. Melius haud dubie, quàm, vt in aliis, *taceat*.

Pag.370.16. *In perfectum itura*) Liber Sicilienſis, *Per rectum itura*. quod melius puto.

Pag.371.v.2. *In quo bonum illud exiſtit*) Idem liber, *conſiſtit*.

24. *Cum alicuius in Senatu ſententiam ſequimur*) Idem liber, *Cum alicuius Senatus ſententiam ſequitur*. melius videtur.

Ad Epiſtolam LXVII.

Pag.374.v.21. *Vt à communibus*) Paucis quibuſdam de ſenectutis ſuæ imbecillitate præmiſſis explicat quæſtionem, ſint ne bona omnia optabilia: & ea etiam quæ talia non videntur, talia tamen eſſe concludit.

31. *Quod me lectulo affixit*) Sic apud Horatium: *Aut alius caſus lecto te affixit.*

Vbi cum quidam contra omnium librorum fidem, legere vellet, *afflixit*: obiecto ſibi à me hoc Senecę loco, reſpondere auſus eſt, Senecam apud ſe tanti non eſſe. Ego hominis ſtultitiam riſu & ſilentio excepi.

Pag.375.v.10. *Diſtingue mi Lucili iſta*) Breuis & expedita mihi diſtinctio videtur ea, quæ traditur ab Ariſtotele, libro ſeptimo Politicorum: bona quædam ſimpliciter optabilia eſſe, quædam

dam ἐξ ὑποθέσεως. Bonum & optabile ſimpliciter eſt nullum facinoroſum eſſe in ciuitate:ſed ſi qui ſint;hoc poſito,bonum &optabile eſt,pœnas ab eis exigi.Sic non ægrotare,ſimpliciter bonum &optabile eſt:ſin aliter euenerit,morbum magno & forti animo ferre. Eadem ceterorum omnium ratio eſt.

pag.377.v.23. *Vellem quæ velles*) De hoc loco tradidi quædam iampridem capite 8. lib.9. Variarum lectionum:quæ alij poſtea, credo,vt ſibi probari oſtenderent,venditarunt pro ſuis.

Ad Epiſtolam LXVIII.

Pag.378.v.6. *Conſilio tuo*) Sectandum quidem otium,ſed non oſtentandum.

8. *Etiamſi non præcepto,at exemplo*) Stoicorum enim principes,&ſi remp.ſapienti capeſſendam eſſe dicebant, ipſi tamen ad eam nunquam acceſſerunt. Atque hoc nomine in primis eos reprehendit Plutarchus, quod eorum cum vita pugnet oratio.

10. *Nec ad omnem*)Non enim ad eam quæ ita deprauata eſt, vt neque ſanari, neque corrigi queat.

11. *Nec ſemper*) Dandum enim temporis aliquid etiam quieti & ſtudiis.

Ibid. *Nec ſine vllo fine*) ὡς γὰρ ἀθλητικῆς, οὕτω καὶ πολιτικῆς περιόδου κατάλυσίς τις ἐστί. Romæ Senator à ſexageſimo anno non cogebatur;à ſeptuageſimo ne citabatur quidem. Et tum Plato tum Ariſtoteles valde ſenibus mandanda ſacerdotia dicunt, vt non ſatis iam idoneis ad aliorum munerum procurationem.qua de re celebratus eſt apud Græcos verſiculus:

Ἔργα νέων, βουλαὶ δ' ἀνδρῶν, εὐχαὶ δὲ γερόντων.

11. *Præterea*) Sapiens mundum ipſum ſibi patriam eſſe ducit. Ergo ne tunc quidem cum in rerum cæleſtium contemplatione defixus eſt, à rep. ſua recedit: ſed tunc denique partem illius optimam & nobiliſſimam tractat.

14. *Receſſerit*) Liber vetus, *Seceſſerit*.

17. *Quam humili loco ſederit*) Deſcendere videtur ſapiens, cum ſellam curulem conſcendit. omiſſa enim rerum ſublimium tractatione, ſe ad inferiora demittere cogitur. Hac de re extat pulcherrimum nobiliſſimi philoſophi Themiſtij epigramma, quo, cùm conſul ab impio Iuliano creatus eſſet, cohortatur ſeipſum, vt relictis vanis illis honorũ inſignibus, cõſcendat denuò ad ſtudium ſapientię. Deſcendiſſe enim ſe, cum in ſellam & tribunal conſcẽdiſſe viſus eſt:

Ἄντυγος αἰθερίης ὑπερήμενος, εἰς πόθον ἦλθες
Ἄντυγος ἀργυρέης: αἶσχος ἀπειρέσιον.
Ἦσθα κάτω κρείσσων· ἀναβὰς δ' ἐγένου μέγα χείρων.
Δεῦρ' ἀνάβηθι κάτω. νῦν γὰρ ἄνω κατέβης.

Hoc tam pulchrum epigramma, qui tribuerunt Palladæ, nimis honorifice de inſulſi hominis ingenio iudicarunt.

Pag. 379. v. 17. *Quaſi cauſariæ partes*) Ita dictum vt cauſarios milites dixit Liuius.

Ad Epiſtolam LXX.

pag. 381. v. 33. *Poſt longum interuallum*) Effluere vitam nobis non ſentientibus. Stultum eſſe, de vitæ breuitate conqueri. Mortem expectandam quidem æquo animo: ſed ſi res ita poſtulet, adſciſcendam: & interdum eligendum molliſſimum illius genus: interdum quodcunque ſe obtulerit occupandum. Hoc poſtremum ex illa ſtulta Stoicorũ ſapientia eſt, qua putabant mul-

ta euenire poſſe, propter quæ ſapiens mortem ſibi conſciſcere deberet. Vellem, Seneca aut ab illa inſania abfuiſſet, aut ſaltem in ea commendanda parcior ac moderatior fuiſſet.

pag.382.v.2. *Prænauigamus*) In quibuſdam veteribus *Præternauigamus.* quod mihi quidem magis arridet.

6. *Abſcondimus*) Nauticum verbum hoc quoque. Virgilius.

Protinus aerias Phæacum abſcondimus arces.

27. *Emittit ſe*) Stoicum loquendi genus ἐξάγειν ἑαυτόν· εὔλογος ἐξαγωγή.

pag.383.v.15. *Stultitia eſt*) Martialis. *Hic, rogo, non furor eſt, ne moriare, mori?*

35. *Scribonia*) Hanc hiſtoriam accurate explicat Tacitus libro ſecundo Annalium ab exceſſu D. Auguſti.

Ad Epiſtolam LXXI.

Pag.387.v.34. *Subinde me*) A certo iudicio de fine bonorum naſci certam regulam iudicandi in rebus ſingulis, quid petendum fugiendúmve ſit. Virtutes omnes, itémque omnes actiones quæ cum virtute coniunctæ ſunt, inter ſe pares eſſe, æque laudabiles, æque expetendas: Summi enim nullam eſſe acceſſionem: nec ſummum eſſe quod acceſſionem vllam recipiat.

pag.390.v.29. *Non ſemper tenebit hunc ordinem*) Plato in Politico ait, cælum, ſolem, ſidera, non ſemper eodem modo, ſed interdum in has, interdum in contrarias partes moueri: atq; adeo, vbi nunc occidit ſol, inde olim ortum eſſe; & vnde nunc oritur, ibi occidiſſe. Hæc opinio & Hipparchi nobilis mathematici fuit.

pag.391. v.18. *Omnes hos fertiles campos*) Hoc

Ariſtoteleum eſt: vbi nunc eſt mare, aliquando continentem & fuiſſe & fore: ipſiúſque terræ faciem ac ſitum in temporis diuturnitate mutari. Et certe multa talium mutationum veſtigia extant.

Ad Epiſtolam LXXVII.

Pag. 422. 33. *S.V.B. Hodie nobis)* Antea male legebatur *ſubito*: cuiuſmodi vitio etiam duo loci in epiſtolis ad Atticum laborabant, iampridem correcti ab Iacobo Bonafide Toloſate: quamuis eam gloriolam alij ſibi poſtea iniuſte & inepte vindicarunt. His autem notis ſignificabant id quod plærunque in principio epiſtolarum ponebatur, *Si vales, bene eſt.*

Pag. 424. v. 16. *Tunc familiam periculum adire)* Id eſt ſeruos qui ſub eodem tecto fuiſſent: ex ſenatuſconſulto Sillaniano.

Pag. 427. v. 6. *Neſtoris)* Qui vixit ad nonaginta annos: non, vt Latini putarunt, ad trecentos. γενεὰ interdum eſt annorum triginta.

,6. *Statilia)* Vide Plin. lib. 7. cap. 84.

Ad Epiſtolam LXXVIII.

Pag. 429. v. 17. *Verminatio)* Ita vocant primum quaſi morſum exorientis doloris.

Pag. 434. v. 4. *Nam vt Poſidonius ait)* Ex hoc dicto Poſidonij eſt, vt puto, quod ait Cicero quinto Tuſculanarum, vnum diem bene & ex philoſophiæ præceptis actum, eſſe pæne toti immortalitati anteponendum. Verius multo ante illos & magnificentius dixerat vates diuino ſpiritu afflatus: *Melior eſt dies vna in atriis tuis ſuper millia.*

Ad

Ad Epiſtolam LXXX.

Pag.438.v.20.*Ad ſphæromachian*) De hoc ludo Statius in præfatione quarti Siluarum, *Sed & Sphæromachias ſpectamus,& pilaris luſio admittitur.* Videat,qui volet, Pollucem libro nono,aut potius Mercurialem.

23. *Non alleuatur velum*) Velum dicit, quod cubiculorum foribus prætendi ſolet. Leuatur autem, cum omnibus patet aditus ad dominũ. Inde eſt in libris iuris,*leuato velo*,quod ineptiſſimus quidam paræmiographus vt prouerbium accepit.

24. *Vni vadere*) Certe libri veteres habent *vno*.ſed ego neutrum ſatis intelligo.

Pag.440.v.1. *Suppurata*) ὕπουλα.

9. *En impero Argis*) Atreus,vt opinor,in vetere tragœdia ita loquens inducebatur. Verſum autem hunc emendaui ex vetere libro Siculo. nam in ceteris erat acephalus.

12. *Quinque modios accepit & quinque denarios*) Puto hoc ſeruorũ menſtruum demẽſum fuiſſe.

16. *In cœnaculo*) Ibi enim habitabant pauperes.Sic iocans Plautinus Iupiter ita de ſe ait:

In ſuperiore qui habito cœnaculo.

19. *Equum empturus ſolui iubes ſtratum*) Si quis equum empturus,eum inſtratum tantum inſpiciat,nummos ſuos profundere, ſéque ipſe in laqueos induere velle videatur. Diligenter enim inſpiciendæ ſunt ſingulæ partes, ne quid vitij lateat.Ideoque ita cecinit Horat.

Regibus hic mos eſt,vbi equos mercantur,apertos
Inſpiciunt.

At quidam, qui quaſi artem factitabat recta deprauandi, *opertos*, non *apertos*, legere voluit: vt

oſtẽderet nihil eſſe tã ſtultũ, quod ipſe, ſi ſemel adamaſſet, non pro recto ac vero defendere auderet.

Ad Epiſtolam LXXXI.

Pag. 441. v. 14. *Decoctor*) Ita vnus vetus liber, melius, opinor, quam, vt alij, *coactor*.

Pag. 442. 20. *Vtique dum prope eſt ab accepto*) Ita emendaui, auctoribus duobus vetuſtis libris.

22. *Ignorat autem quantum debeat*) Ita liber Antonij Conſtantini. at Siculus, *Ignorat autem quantum pro eo debeatur*.

Ad Epiſtolam LXXXII.

Pag. 448. 27. *Male mihi eſſe malo quam molliter*) Liber Siculus, *male tibi*; quod verius puto.

31. *Hoc dicunt, malus eſt*) Ita veteres libri, quibus vſus ſum: non, vt alij, *mollis*.

Pag. 449. v. 4. *Vtraque res letalis eſt*) Alij *Deteſtabilis*. Secutus ſum librum Conſtantini.

Pag. 451. v. 10. *Hic eſt enim Brutus*) Ad D. Brutum hæc pertinere arbitror, qui, vt ait Velleius, fugiens in hoſpitis cuiuſdam nobilis viri, nomine Capeni, domo, ab iis quos miſerat Antonius, iugulatus eſt. ad M. quidem Brutum pertinere nullo modo poſſunt.

Pag. 452. v. 15. *Multorum ingeniis*) Plato quoque lib. 3. de Rep. grauiter reprehendit poetas, quod talibus commentis mortem, ſatis ſuapte ſponte terribilem, terribiliorem etiam effecerint.

Pag. 451. v. 10. *Tu ne cede malis, ſed contra audentior ito*) Addiderant quidam hemiſtichium,

Quam tua te fortuna ſinet. Sed hoc neque apud Virgilium, neque in veteribus Senecæ libris legitur, & plane ineptum eſt.

Ad

Ad Epiſtolam LXXXIII.

Pag.455.v.29. *Progymnaſios*)Liber vetus meus *Progymnaſtos*.Vtraque vox mihi æque incognita. ſed legendum *Progymnaſtas*. Ita enim à Platone & Xenophonte vocari ſyngymnaſtas,ideſt eos qui vna cum aliquo exercentur. auctor eſt Pollux.

Pag.456.10. *Pſychrolutes*)Ita vocantur,qui frigida corpus abluunt.

Ibid. *Kalendis Ianuariis*)Quo tempore frigus maxime viget.Sed Kalendis Ianuarij,quod reliquo anno facere meditabantur,id,quaſi ominis cauſa,delibabant.Ouidius:

Quiſque ſuas artes ob idem delibat agendo,
Nec plus quam ſolitum teſtificatur opus.

13. *Ad Tiberim*) Tanquam paulo minus frigidum,quam eſt aqua virgo.

20. *Interiungo*)Ita veteres libri,non vt vulgati, *Interuigilo*. Interiungere autem dicuntur, qui ſub meridiem equos ſoluunt, vt interquieſcãt. Horatius pro eodem dicit iter diuidere:

Hoc iter ignaui diuiſimus,altius ac nos
Præcinctis,vnum.

& ab eadem metaphora Varro diem diuidere. Seneca lib.1.de tranquillitate vitæ: *Quidam medio die interiunxerunt,& in pomeridianas horas aliquid leuioris operæ diſtulerunt*.Martialis:

Interiungere quæris ad Camœnas.

Hieran fecimus)Ad mediam in ſtadio lineam, quæ hiera dicebatur , ambo æque feſſi peruenimus:& ita neuter vicit.

Pag.458.v.2. *Tillio Cimbro*. Ita plane legendum,non,vt in aliis,*Illi Cimbro*.

4. *Scordalus*) Hic locus manifeſto confutat,

allatam à Turnebo huius vocis expoſitionem.

11. *L.Piſo)* Suetonius in Tiberio: *Poſtea princeps in ipſa publicorum morum correctione cum Pomponio Flacco & L. Piſone noctem continuúmque biduum epulando potandóque conſumpſit: quorum alteri Syriam prouinciam, alteri præfecturam vrbis confeſtim detulit.* De Thracia ab eo domita & diligentia in cuſtodienda vrbe Velleius libro ſecundo: *Atrox in Thracia bellum ortum, omnibus eius gentis nationibus in arma accenſis, L. Piſonis, quem hodiéque diligentiſſimum atque eundem leniſſimum ſecuritatis vrbanæ cuſtodem habemus, virtus compreſſit.*

Pag. 459. 28. *Certe debuit)* Male in aliis *eruit.*

Ad Epiſtolam LXXXV.

Pag. 465. v. 1. *Peperceram)* Multa colligit, quibus Stoici probabant, virtutem ſolam ſatis eſſe ad bene beatéque viuendum: & aliter ſentientium opiniones breuiter refutat. Multa de hac Stoicorum ſententia apud Ciceronem in libris de finibus & quinto Tuſculanarum leguntur. Sed extat & ſummi peripatetici Alexandri Aphrodiſienſis erudititiſſimus commentariolus, in quo accurate aduerſus hanc glorioſam & magnificam Stoicorum ſententiam diſputatur.

3. *Guſtum dare)* Loquendi genus eorum proprium, qui quæ eſui ac bibitui ſunt, venalia habent. ea enim licitatoribus guſtanda dare conſueuerunt. Euripides, *γεῦμα τὴν ὠνὴν καλεῖ.*

5. *Quicquid eſt interrogationum)* Id eſt ſyllogiſmorum. Qui enim ἐπιστημονικῶς diſputabant, vt mathematici, quaſi pro ſuo iure ſumebant ea ex quibus efficerent quod volebant: nihil laborantes, concederentur ſibi ab aduerſario, an minus: At qui dialectice, interrogabant, & iis vte-

vtebantur quæ ſibi conceſſa eſſent: vt perpetuo facit apud Platonem Socrates. Hodie, cum verus dialecticesvſus ab iis maxime ignoratur, qui eam docent, conſuetudo illa ſublata eſt. Sed ex eo interrogationes vocabant ſyllogiſmo, dialecticos. Itaque Lucianus ſalſe, vt ſolet, irridens philoſophaſtrum quendam, qui aggreſſus hiſtoriam ſcribere, omnia ſyllogiſmis intexuerat, ita ſcribit: ἐν ἀρχῇ μὲν γὰρ εὐθὺς ἐν τῇ πρώτῃ περιόδῳ συνηρώτησε τοὺς ἀναγινώσκοντας. & paulo poſt: εἶτα μετὰ μικρὸν ἄλλος συλλογισμός: εἶτα ἄλλος, καὶ ὅλως ἐν ἅπαντι σχήματι συνηρώτητο αὐτῷ τὸ προοίμιον.

12. *Qui prudens eſt, & temperans eſt*) Huiuſmodi ſunt, quæ breuia & conſectaria Stoicorum Cicero vocat.

17. *Huic collectioni*) Ad verbum expreſſit nomen συλλογισμοῦ.

33. *Ladas*) Ineptiſſime alij *Laudans*. Ladæ pernicitas celebratior eſt, quam vt de ea plura huc congeri debeant.

Pag. 466. v. 7. *Apyrina*) Vide Plinium capite 6. lib. 23. ſic & apoda dicuntur, non quod nullos omnino habeant pedes, ſed quod inſigniter paruos.

18. *Sed omnis plus poteſt, quamuis mediocrium turba*) Otioſæ voces, *ſed omnis*. Itaque eas deleui. In vetere libro erat *ſed omnia*. Error librarij fuit, præpropere reſpicientis ad id quod paulo poſt ſequitur, *leuiora quidem, ſed omnia*. Sic erratum eſt apud Ciceronem libro quinto de finibus, in extremo: vbi vulgo ita legitur. *Quid ergo? aliter homines, aliter philoſophos loqui putas oportere? quanti quidque ſit, aliter doctos & indoctos? Sed cum conſtiterit inter doctos, quanti res quaque ſit*, & cetera. O-

omnino enim verba illa, *quanti quidque ſit*, per errorem tralata ſunt in locum ſuperiorem ex iis quæ paulo poſt ſequuntur, *quanti res quæque ſit*. Itaque delenda ſunt.

18. *Plus poteſt quamuis mediocrium turba*) Conuenit cum illo Homerico:

Συμφερτὴ δ' ἀρετὴ πέλει ἀνδρῶν καὶ μάλα λυγρῶν.

pag. 467. v. 29. *Ægra corpora minima interdum mergit acceßio*) Non abſimile eſt, quod dixit Sophocles de corporibus ſenum:

Σμικρὰ παλαιὰ σώματ' εὐνάζει ῥοπή.

Pag. 468. v. 13. *Retexit*) texturã illius diſſoluit.

Pag. 469. v. 35. *Itaque in æquo eſt & longa & breuis*) Tam enim felix eſt, qui punctum temporis felix eſt, quam qui ſæculum. τὸ γὰρ ἀγαθὸν οὐ χρόνος αὔξει προσγινόμενος. ἀλλὰ κἂν ἀκαρές τις ὥρας γένηται φρόνιμος, οὐδὲν πρὸς εὐδαιμονίαν ἀπολειφθήσεται τοῦ τὸν αἰῶνα χρωμένου τῇ ἀρετῇ, καὶ μακαρίως ἐν αὐτῇ καταβιοῦντος.

Pag. 472. 24. *Neptune*) Verba ſunt gubernatoris Rhodij, fatentis, nauim quidem, cui ipſe præerat, à Neptuno poſſe mergi: ſed ſe tamen vtiq; præſtiturum, ne id culpa ſua cõtigiſſe videatur.

Ad Epiſtolam LXXXVI.

Pag. 474. 27. *Aut Romæ libertas*) Videbatur enim Romæ non eſſe ἰσονομίαν, ſi Scipio, propter rerum geſtarum magnitudinem, ne adduci quidem poſſet ad cauſam dicendam, neque accuſantibus tribunis reſpondere dignaretur, ſed ab eis impune populum ad grates diis agendas auocaret, vt fecerat.

Pag. 475. 7. *Viridibus*) Ita vocabant prata & arboreta.

30. *Ad balnea libertinorum*) Salſe & aculeate dictum.

dictum. Ad tantas enim opes libertini ſub Claudio peruenerant, vt præ eis ipſi principes ciuitatis egeni viderentur.

Pag.478.17. *Piſatione*)Et pinſo & piſo pro eodem dicebant:vt menſam & meſam : menſem & meſem:Hortenſium & Horteſium.

Ad Epiſtolam LXXXVII.

Pag.479.27. *Non magis hora*) Quid hæc verba ſibi velint,plane non aſſequor.In vno librorum meorum eſt, *Sine magis hira*. Cogitabam ſi forte legendũ eſſet *ſine magiro*.vt prandium dicat coqui opera nihil eguiſſe:coquũ autẽ ipſum Græco nomine appellauerit. Nam & fere Græci erant.

30. *Annum nouum*)Kalendis enim Ianuarij,vt alia,ſic caricas inter ſe miſſitabant,eáſque ominis cauſa eſitabant.Ouidius primo Faſtorum:

Quid vult palma ſibi,rugoſaq́, carica,dixi,
Et data ſub niueo condita mella cado?
Omen,ait,cauſa eſt:vt res ſapor ille ſequatur.
Et peragat cœptum dulcis vt annus iter.

Pag.481.15.*Vtrum ſe ad gladium*) ad pugnandũ inter gladiatores,an inter beſtiarios.Nã eo corruptelæ ventum erat, vt multi tunc etiam honeſto loco nati, adeſis patrimoniis, operas ad talia ſuas locarent.

23. *Defrictum*)Libri veteres partim *Defrictum* habent,partim *Deſtrictum*. Neutram ſcripturam damnare auſim.

Pag.483.10. *Cui contigit habere rem non quamlibet*) Id eſt rem minime vulgarẽ : πρᾶγμά τι οὐ τῶν τυχόντων.*Hunc non quemlibet*. Id eſt ſcito eũ quoque ipſum minime vulgarẽ eſſe. οὐ τῶν τυχόντων.

Ad Epiſtolam LXXXVIII.

Pag.488.v.32. *De liberalibus ſtudiis*) Liberalia

ſtudia vocabantur Romæ, quæ apud Græcos *ἐγκύκλια μαθήματα*, id eſt, certa quædam, quæ omnes fere ingenui & honeſto loco nati, non illi quidem accurate &exquiſite perdiſcere,ſed delibare tamen modice ac degúſtare conſueuerant. Nam & grammaticis operam dabant, à quibus rectam orationis ſtructuram & ſyllabarum modum cognoſcerent, hiſtoricorúmque ac poetarum intelligentia imbuerentur:& geometriam,muſicen,arithmeticénque: quidam & picturam diſcebant: & præterea luctandi, equitandi,aliarúmque corporis exercitationum magiſtros habebant.De illis igitur ſtudiis vniuerſe pronuntiat Seneca,nihil eſſe in eis ſuapte vi expetendum:eatenus tantum vtilia eſſe, quatenus iuuenes nondum grauiorum ac ſolidiorum capaces præparant,& inſtruũt ad ſtudium ſapientiæ.quod vere ac merito vnum ex omnib.liberale vocari poteſt: cum eo in vno ea vis ſit, vt homines à teterrima vitiorum ac cupiditatum ſeruitute eximat.

34. *Quod ad æs exit)* Fateor,me ex his verbis nullam idoneam & huic loco congruentem ſententiam elicere poſſe. Sed & pro eo quod ſtatim ſequitur *meritoria*, libentius legerim *militaria*.

pag.489.v.31. *Niſi forti tibi Homerum*) Plærique veterum videri volebant omnem philoſophiam, omnéſque philoſophorum diſciplinas ab Homero,tanquam à fonte fluxiſſe. At Seneca hoc ipſum argumento eſſe ait, eum philoſophum non fuiſſe, quod apud eum diuerſarum maximéque inter ſe diſſidentium opinionum ſemina reperiuntur.

35. *Virtutem ſolam)* Nam quod Vlixes patriam illam

illam ſuam tanquam nidulum;in aſperrimis ſaxis poſitam, tanti facit, vt ab eius ſtudio ac cupiditate ne immortalitate quidem à Circe & à Calypſone propoſita auocari queat, id ita interpretantur: vt Ithacæ nomine virtutem accipiant; præ qua vna ſapienti viro alia omnia contemnenda ſint.

Pag.490.v.1. *Modo Epicureum*) vt cum Vlixem ita loquentem facit:

Οὐ γὰρ ἔγωγέ τι φημὶ τέλος χαριέστερον εἶναι,
Ἢ ὅταν εὐφροσύνη μὲν ἔχῃ κατὰ δῆμον ἅπαντα,
Δαιτυμόνες δ' ἀνὰ δώματ' ἀκουάζωνται ἀοιδοῦ
Ἥμενοι ἑξείης, παρὰ δὲ πλήθωσι τράπεζαι
Σίτου καὶ κρειῶν, μεθὺ δ' ἐκ κρατῆρος ἀφύσσων
Οἰνοχόος φορέῃσι, καὶ ἐγχείῃ δεπάεσσι.
Τοῦτό τί μοι κάλλιστον ἐνὶ φρεσὶν εἴδεται εἶναι.

3. *Modo Peripateticum*) Vt cum ſæpe opes & proſperos ſucceſſus in bonis numerat, deóſque ipſos vocat δωτῆρας ἐάων.

11. *Vtrum maior ætate fuerit Homerus an Heſiodus*) Alij enim æquales fuiſſe,alij hunc, illum alij antiquiorem eſſe dicunt. Vide Agellium lib. 3.cap.11.& lib.17.cap.21.

13. *An minor Hecuba fuerit quàm Helena*) Natu grandiorem fuiſſe Helenam puto. Sed, vt quæ Iouis filia eſſet,melius ferebat ætatem.

15. *Patrocli & Achillis*) Vulgo putant iuniorem fuiſſe Patroclum, Sed vide quæ ſuper hac re collegit Politianus cap.45.Miſcellaneorum.

19. *Vtrum inter Italiam*) Certum eſt tamdiu errare non potuiſſe in hoc nobis cognito mari. Dicebant igitur quidam eum erraſſe in mari Atlantico. Sed quid opus eſt; ea quæ ficta & fabuloſa eſſe conſtat,tam anxie ac tam ſcrupuloſe quærere? Ad hanc quæſtionem reſpexit Agel-

lius cap.6.lib.14.cum ait diſputatum à familiari quodam ſuo, errauerit ne Vlixes ἐν τῇ ἔσω θαλάσσῃ κατὰ Ἀρίσταρχον. an ἐν τῇ ἔξω κατὰ Κράτητα.

22. *Vlixis mala)* Simile Diogenis dictum refertur grammaticos reprehendentis, quod Vlixis mala ſolicite anquirerent, negligerent ſua.

30. *An Penelopa impudica fuerit)* Sunt enim qui dicant, eam omnibus procis feciſſe copiam ſui, atque ex illo promiſcuo coitu natum Pana. At alij hunc ipſum capripedem deum natum ex Penelopa & Mercurio in hircum conuerſo. Egregiam mulieris pudicitiam, quæ cum ſe à virorum conſortio puram integrámque ſeruaret, ab hirci, belli videlicet & ſuaueolentis animalis, concubitu non abhorruerit.

35. *Ad muſicam tranſeo)* Diogenis hoc eſt: τοὺς μουσικοὺς τὰς μὲν ἐν τῇ λύρᾳ χορδὰς ἁρμόττεσθαι, ἀνάρμοστα δὲ ἔχειν τὰ τῆς ψυχῆς ἤθη.

Pag.492.v.34. *Oleo ac luto)* Ceromate & haphe, vt in ſuperioribus dixit.

Pag.493.v.3. *Ieiuni vomitores)* Vide epiſt.122.

35. *Pegmata per ſe ſurgentia)* De pegmatis vide Philãdrum in nonum Vitruuij, & qui ab eo citantur: De cœnationibus autem aliiſque ædificiis verſatilibus Suetonium in Nerone, & hunc noſtrum epiſtola 90.

Pag.494.v.8. *Artes quas ἐλευθέρας)* Neſcio hic mea an operarum negligentia peccatum ſit. Legendum certe eſt ἐγκυκλίους: atque ita libri veteres habent.

pag.496.v.20. *Neſcio an certior memoria ſit)* Litteras memoriæ officere potius, quam prodeſſe, multi ex veteribus iudicabant. earum enim fiducia minus plærunque diligentes in iis quæ diſcimus in memoria infigendis ſumus. Itaque

Thamus

Thamus Ægyptiorum rex apud Platonem in Phædro, cum Theuth inuentor litterarum vocaſſet eas memoriæ medicamentum, ita eum refellit, καὶ νῦν σὺ πατὴρ ὢν γραμμάτων, δι' εὔνοιαν τοὐναντίον εἶπες, ἢ δύναται. τοῦτο γὰρ τῶν μαθόντων λήθην μὲν ἐν ψυχαῖς παρέξει, μνήμης ἀμελετησίᾳ, ἅτε διὰ πίστιν γραφῆς ἔξωθεν ὑπ' ἀλλοτρίων τύπων, οὐκ ἔνδοθεν αὐτοὺς ἐφ' αὑτῶν ἀπομιμνησκομένους. οὔκουν μνήμης, ἀλλ' ὑπομνήσεως φάρμακον εὗρες. Simile quiddam & Cæſar libro 6. de bello Gallico.

P.498.15. *Duas litteras in primo verſu*) Nã M & H, quæ ſunt primæ litteræ Iliados, ſignificãt xlviij.

Pag.499.v.5. *Eretrici*) Hi ita vocati ſunt à patria Menedemi conditoris ſui. Inepte antea legebatur *Cretici*. & ineptius ex eo fecerat Pincianus *Critici*.

Ad Epiſtolam LXXXIX.

pag.502.v.9. *De iudicio & regula*) Iuſſeram ſcribi, *De iudicio, & regulam*. Sed mihi obtemperatum non eſt. περὶ κριτηρίου, ἢ κανόνα. Κριτήριον non ſatis apte vertitur iudicium: hoc enim perinde eſt, ac ſi quis αἰσθητήριον vocaret ſenſum. Sed in Latinæ linguæ inopia talia multa deuoranda ſunt.

Pag.503.v.26. *Hac* ΔΙΑΛΕΚΤΙΚΗΝ, *illam* ΡΗΤΟΡΙΚΗΝ. Huius ſcripturæ veritatẽ & libri veteres, & ſententia ipſa confirmat. Alij inepte, *Hanc* ΑΝΑΛΥΤΙΚΗΝ: *illam*, ΤΟΠΙΚΗΝ.

Ad Epiſtolam XC.

Pag.507.v.23. *Illa, inquit, ſparſos & caſulis tectos*) E Poſidonio nimirum hauſerat Cicero, cum illa de philoſophia ſcriberet; Tu eos inter ſe primo domiciliis, deinde coniugiis, tum litterarum & vocum communione iunxiſti.

Pag.509.v.2. *Vt & Diogenem mireris & Talum?*) alij *Et Dædalum*. Et certe Plinius ſerræ inuentorem Dædalum facit. Eius verba ſunt è capite 56. lib. 7. Fabricam materiariam Dædalus, & in ea ſerram, aſciam, perpendiculum, terebram, glutinum, ichthyocollam. At Ouidius Perdicem Dædali ſororis filium. Ita enim de eo ſcribit octauo Metamorphoſeon:

Ille etiam medio ſpinas in piſce notatas
Traxit in exemplum: ferroq; incidit acuto
Perpetuos dentes: & ſerra repperit vſum Primus.

At Diodorus Siculus Talum, his verbis ex quarto bibliothecæ: τῆς ἀδελφῆς τοῦ Δαιδάλου γενόμενος υἱὸς Τάλως, ἐπαιδεύετο παρὰ Δαιδάλῳ, παῖς ὢν τὴν ἡλικίαν· εὐφυέστερος δ᾽ ὢν τοῦ διδασκάλου, τόν τε κεραμευτικὸν τρόχον εὗρε, καὶ σιαγόνι περιτυχὼν ὄφεως, καὶ ταύτῃ ξυλίφιον μικρὸν διαπρίσας, ἐμιμήσατο τὴν τραχύτητα τῶν ὀδόντων· διόπερ κατασκευασάμενος ἐκ σιδήρου πρίονα, καὶ διὰ τούτου πρίζων τὴν ἐν τοῖς ἔργοις ξυλίνην, ἔδοξεν εὔχρηστον εὑρηκέναι μέγα πρὸς τὴν τεχνοτεχνικήν. Hanc igitur ſcripturam in vetere etiam libro meo repertam ſequi viſum eſt.

Pag.514.v.16. *Anacharſis*) At Diodorus, vt vidimus, hoc quoque inuentum tribuit Talo: alij, vt ait Plinius, Hyperbio Corinthio.

Ad Epiſtolam XCI.

Pag.522.v.4. *Timagenes*) Hunc locum, ita vt edidi, emendandum eſſe, primus me per litteras monuit, vir clariſſimus, optimus, eruditiſſimus, Nicolaus Faber Pariſienſis, conſiliarius regius.

Pag.523.v.1. *Siremps lex eſto*) Vetus verbum in legibus ſenatúſque conſultis vſitatum. Eſt autem idem ac ſi diceret: Similis lex omnibus poſita eſto. Hanc emendationem debemus ſummo

I.C.

I.C. Iacobo Cuiacio.

Ad Epiſtolam XCII.

Pag. 524. v. 9. *Partes miniſtras)* Id eſt quæ famulentur ancillentúrque rationi. Inepte autem alij *Partes miſtas.* Quod nos repoſuimus, veteres libros adſtipulatores habet.

10. *Proptérque ipſum principale*) Ita vocat τὸ ἡγεμονικόν.

Pag. 525. v. 17. *Quam heſychian vocant græci*) Imperite alij, contra veterum librorum fidem ſcripſerant ΠΑΤΣΩΛΗΝ.

30. *Irrationalis pars animi duas habet partes)* τὸ θυμοειδὲς, καὶ τὸ ἐπιθυμητικόν.

Pag. 526. v. 1. *Eneruem & abiectam*) Ita ſcribi iuſſi, librum Siculum ſecutus, cum in aliis male, vt opinor, *Inermem* ſcriptum eſſet.

Pag. 531. v. 10. *Huic, malitiæ vis*) Videntur hæc non ſatis cohærere cum ſuperioribus.

12. *Ille agit carens malitia*) liber Siculus: *Illum agit hærens malitia.* quod fortaſſe verius ſit.

Pag. 532. v. 23. *Quam ſecundas ad editum infantem*) Secundas dicit τὰς ὑστεραίας, quæ editum infantem ſequuntur.

Pag. 533. v. 3. *Alte cinctum)* militarem, patientem laboris. Horat.

Hoc iter ignaui diuiſimus, altius ac nos
Præcinctis, vnum. Diſcinxiſſet autem, eſt eneruaſſet, effeminaſſet.

Ad Epiſtolam XCIV.

Pag. 536. v. 1. *Eam partem philoſophiæ*) Duorum generum ſunt ea quæ in philoſophia traduntur: dogmata ſeu decreta, & præcepta. Dogmata ſunt ratæ quædam ſententiæ, quibus de fine bonorum, de ſapiẽtia, de ſtatu ſapientis, aliíſque eiuſ-

modi non vere tantum, ſed & firme ac conſtanter iudicamus. Eiuſmodi ſunt, beatam vitam in ſola virtute conſiſtere: diuitias, firmitatem valetudinis, bonam exiſtimationem & talia, præponenda quidem eſſe contrariis, ſi nobis detur electio: neque tamen bona eſſe: cum hoc nomen in virtutem tantum & ea quæ à virtute manāt, conueniat: neque qui eis omnibus careat, omnibus prematur aduerſis, dum virtute præditus ſit, idcirco minus beatum fore. Sapientem ſemper quietum eſſe, ſemper placidum, ſemper ſimilem ſui, neque vnquam eorum quæ extra ſe poſita ſunt, aut adeptione lætari aut amiſſione torqueri. Hæc igitur & huiuſmodi ſunt Dogmata: quæ non ad hanc aut illam vitæ partem diriguntur, ſed ad omnem vitam pertinent, & vniuerſe hominis animūm informant. At Præcepta ſunt, quæ ad ſingulas vitæ partes pertinent: vt cum præcipimus, quomodo vir cum vxore, pater cum liberis, ciuis cum ciuibus gerere ſe debeat. Hæc quidam ſola recipiebant: generales illas diſputationes, vt inutiles & ſuperuacaneas, contemnebant: Ariſto contra, decreta amplexabatur, magníque faciebat: pręcepta minime neceſſaria eſſe dicebat. Nam neque profutura iis qui non ante decretis confirmati eſſent, eáque penitus perbibiſſent: & illa qui cognoſſent, ipſos ſibi præcipere quid faciendum ſit, neque monitore ad ſingula indigere. Seneca rationes quibus Ariſto nitebatur exponit, eáſque confutat. Addit præterea, in ea quæ proxime ſequitur, epiſtola, quæ huius quaſi quædam appendix eſt, non præcepta modo vtiliſſima eſſe, ſed etiam deſcriptiones quaſdam tum vitioſorum, tum virtute præditorū hominū, quibus veter-

veteres philoſophi ad res tanquam oculis ſubiiciendas vtebātur: quales ſunt Characteres qui tribuuntur Theophraſto, neque ſane illius philoſophi elegantia indigni videntur. Sciendum autem eſt, ex accurata huius epiſtolæ lectione petendam eſſe intelligentiam loci cuiuſdā obſcuriſſimi è primo libro Ciceronis de Officiis: cuius hoc principium eſt, *Omnis de officio duplex eſt quæſtio.* de cuius vera ſententia quotquot vſque in hunc diem conatum ſuum ad libros illos illuſtrandos contulerunt, ne per ſomnium quidem cogitarunt.

Pag.539.v.10. *Aut vacantem quidem*) id eſt nullis prauis opinionibus occupatam. Male in aliis libris legebatur *Vagantem.*

33. *Inter inſaniam publicam*) qua omnes, præter ſapientem, inſani ſunt, neque tamen elleborum potant, neque curatorem accipiunt. De hac inſania intelligendus Horatius, cum ita ſcribit:

Inſanire putas ſolemnia me: neque rides,
Nec medici credis, nec curatoris egere.

Pag.540.14. *Ad videndum*) Male in aliis, *Ad viuendum.* de oculis enim ſermo eſt.

Pag.545.13. *Non probo quod Platonis legibus adiecta principia ſint*) Vt Senecæ à Poſidonio licuit, ſic mihi hoc loco à Seneca diſſentire liceat. Mihi quidem prooemia illa legum Platonicarum plane admirabilia videntur. Prius enim amore honeſtatis, quod in illis pœmiis fit: tū, ſi id parū pficiat, ppoſitis pœnis, qđ præſtāt ſubiectę pœmiis ſanctiones, animi ciuiū ab improbitate & à turpitudine ſunt auocādi. Sed ſuū cuiq; iudiciū.

Ad Epiſtolam XCV.

Pag.553.v.32. *Petis à me*) Hæc, vt dixi, appendix

quædam eſt ſuperioris epiſtolæ. Docet autem, vt neque dogmata, ita neque præcepta per ſe ad ſapientiam ſufficere: vtilia tamen eſſe non præcepta modo, ſed & eas, quas dixi, deſcriptiones, ſiue characteras, quos ipſe alio nomine *εἰκονισμοὺς* vocat.

pag. 554. v. 2. *Si negauero)* Si noluero repræſentare quod petis, ſed in diem ſuam illud diſtulero.

3. *Eo magis promitto)* quia negare etiam liberum eſt.

14. *Aliud optamus)* à diis petimus, *εὐχόμεθα.*

15. *Aut non exaudiunt aut miſerentur)* Si enim annuerent, mala nobis ſæpe maxima & ea quæ minime vellemus, impingerent.

31. *Etiamſi recte faciunt, neſciunt facere ſe recte)* Neque enim cauſam tenent, cur quidque fieri debeat. Atque hoc quidem recte & vere à Stoicis dicebatur; illud abſurde, quod dicebant, ex miſerrimo beatum poſſe fieri aliquem, qui tamen nullum prorſus ſenſum haberet tantæ illius mutationis ſuæ. Plutarchus *περὶ κοινῶν ἐννοιῶν· τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς εὐδαιμονίας παραγινομένης, πολλάκις οὐδὲ αἰσθάνεσθαι τὸν κτησάμενον οἴονται, διαλεληθέναι δὲ ἑαυτὸν, ὅτι μικρῷ πρόσθεν ἀθλιώτατος ὢν καὶ ἀφρονέστατος, νῦν ὁμοῦ φρόνιμος καὶ μακάριος γέγονεν.*

pag. 555. v. 22. *Vis ſcire quàm diſsimilis)* Locus hic erudite ab Ariſtotele tractatur libro ſecundo Ethicorum.

pag. 556. v. 20. *Qui mera præcepta)* id eſt, nihil præter præcepta. Inepte alij, *Qui in re præcepta.*

pag. 558. v. 21. *Feminis nec capillos defluere nec pedes laborare)* Hippocrates libro ſexto Definitionum, ait eunuchos neque recaluaſtros fieri, neque

que podagra laborare: quod eis vſuuenire Galenus ait, quia feminarum ſimiles ſunt, quæ vtroque incommodo carēt. Subiicit autem Hippocrates ipſe, mulieres immunes eſſe à podagra, niſi quas purgationes illæ menſtruæ defecerint. Sed addit Galenus, id verum fuiſſe temporibus Hippocratis, cum vtrique temperatius moderatiúſque viuebant. At ſuo tempore, propter intemperantiam victus & eunuchos & feminas ſæpe podagra laborare. Quod & ante Galenum, vt videmus, prodiderat Seneca.

29. *Vinum omne vomitu remetiuntur*) Sic Martialis: *Data vina remenſus*. Vbi enim ſe virorum more in palæſtra exercuerant, bibebant ante cœnam quod ſtatim vomerent. Martialis:

Nec cœnat prius aut recumbit ante,
Quam ſeptem vomuit meri deunces. Iuuenalis:
--tandem illa venit rubicundula, totum
Oenophorum ſitiens, plena quod tenditur vrna
Admotum pedibus: de quo ſextarius alter
Ducitur ante cibum, rabidam facturus orexin.
Dum redit, & loto terram ferit inteſtino,
Marmoribus riui properant, aut lata falerno
Peluis olet. nam ſic tamquam alta in dolia longus
Deciderit ſerpens, bibit, & vomit. ergo maritus
Nauſeat, atque oculis bilem ſubſtringit opertis.

Sunt autem hæc propomata, quæ Plutarchus quoque inter præcipuas cauſas numerat, ex quibus noui & veteribus incogniti morbi extiterunt. Vide eum problemate nono libri octaui *συμποσιακῶν*.

Pag. 559. v. 4. *Vino fulcire venas cadentes*) Ouid.
Vt ſolet infuſo vena redire mero.

33. *Non furant*) Ita legendum; non vt alij, *Fuerant*.

pag.560.2. *Sociorum garum*) Ita emendandũ putaui:cùm veteres quoque libri haberent, *Soſiorum*. De ſociorum garo vide Plin.capit. VIII.libri XXXI.

10. *Nobilem patinam*) Patinam Æſopi dicit:de qua vide Plinium capite LI.libri X.

13. *Veneriæ ſpondyliq;*) Vide Rondeletium libro II.de teſtaceis,cap.XXXIV.

pag.564.v.30. ΠΕΡΙ ΚΑΘΗΚΟΝΤΟΣ) Hunc librum Cicero vocat De virtute, Priſcianus De officio.

pag.566.12. *Et cum eſuriente panem ſuum diuidat*) Quantulum abeſt ab eo quod in diuinis literis legitur? *Frange eſurienti panem tuum.*

pag.569.v,1. *Ætiologiam*) Stultè alij, *Etymologiam.*

pag.571.9. *Tuberonis ligneos lectos*) Vide Ciceronem pro Muræna.

Ad Epiſtolam XCVII.

pag.272.27. *Erras*) Multa vitia,quæ nata ſeculo noſtro videntur,priſcis temporibus eadem fuiſſe. Homines facilius vitia, quàm rectè facta imitari. Sceleratis nunquàm contingere ſecuritatem: quam ſententiam & alibi repetit, & epiſtola CV. Vide autem de ea Ciceronem primo & ſecundo de Finibus.

29. *Quæ obiicit ſuis quiſque temporibus*) Nam etiam Heſiodus, quem illius de quattuor ætatibus figmenti antiquiſſimum auctorem habemus,ferrea ſe ætate natum eſſe conqueritur.

Μηκέτ᾽ ἔπειτ᾽ ὤφελλον ἐγὼ πέμπτοισι μετεῖναι
Ἀνδράσιν· ἀλλ᾽ ἢ πρόσθε θανεῖν· ἢ ἔπειτα γενέσθαι.
Νῦν γὰρ δὴ γένος ἐστὶ σιδήρεον.

pag.573.14. *Verba Ciceronis*) è primo libro epiſto-

piſtolarum ad Attic.

pag.574.23. *Conciliaturas)* Honeſto nomine vocauit lenocinia. Conciliandi enim verbum propriè in matrimonio dicitur. Ouid.

Non me nupſiſti conciliante ſeni.

Ad Epiſtolam XCVIII.

pag.578.17. *Mortale eſt mortalium bonum)* Ab Euripide hoc Metrodorus ſumpſerat: Θνητῶν δὲ θνητὸς ὄλβος.

pag.579. 14. *Honores repulit pater Sextius)* Hic cùm honores repudiaſſet, ſéque ad philoſophię ſtudium contuliſſet, ſub principium tantam è ſuo illo conſilio moleſtiam ſenſit, vt parum afuerit, quin mortem ſibi ipſe conſciſceret: Plutarchus: καθάπερ φασὶ Σέξτιον τὸν Ῥωμαῖον ἀφεικότα τὰς ἐν τῇ πόλει τιμὰς καὶ ἀρχὰς διὰ φιλοσοφίαν, ἐν δὲ τῷ φιλοσοφεῖν αὖ πάλιν δυσπαθοῦντα καὶ χρώμενον τῷ λόγῳ χαλεπῶς τὸ πρῶτον ὀλίγου δεῆσαι καταβαλεῖν ἑαυτὸν ἔκ τινος διήρους.

31. *Quibus ſenex egregius eripitur)* Cum huius ſenis nullam in ſuperioribus mentionem fecerit, facile adducor vt putem, multa huius epiſtolæ principio deſiderari.

Ad Epiſtolam XCIX.

pag.584.5. *Clarius cùm audiuntur gemunt)* Vt Gelliam facere ait Martialis:

Amiſſum non flet cùm ſola eſt, Gellia patrem.
Siquis adeſt, iuſſæ proſiliunt lacrymæ. Verum autem eſt quod ſubiicitur:

Ille dolet verè, qui ſine teſte dolet.

pag.586.5. *Eſſe aliquam cognatam triſtitia voluptatem)* Ouidius:

---eſt quædam flere voluptas.
Expletur lacrymis egeritúrque dolor.

7. *Ipſa Metrodori verba ſubſcripſi*) Deſiderari hoc loco Græca verba Metrodori, etiam lacuna, quæ in vetere libro eſt, indicat.

Ad Epiſtolam C.

Pag.588.v.34. *Pauperis cella*) Multos alios locos in hac epiſtola reſtitui: in hoc labor omnis meus irritus fuit.

Ad Epiſtolam C I.

Pag.591.v.7. *Primam moram*) Inepte in aliis *Plurimum amorem*. Quod autem hic ait Seneca, difficillimam eſſe luctationem iis qui ex paupertate conantur emergere: vbi autem ex ea erepſerunt, faciliores eis & expeditiores eſſe progreſſus: idem olim nobilem quendam nauclerum Lampin nomine, dixiſſe tradunt. Interrogatum enim, quomodo tantas opes ſibi comparaſſet, reſpondiſſe, paruas quidem magno, magnas autem paruo labore. Plutarchus ἐν τῷ, εἰ γέροντι πολιτευτέον. Proculus in Heſiodum.

Pag.592. v.1. *Oram caſus incidit*) Oram vocat funem nauticum. Male autem alij, *Horam*.

Ad Epiſtolam C I I I I.

Pag.607.16. *Cum Catonibus viue, cum Lælio, cum Scipione*) Sumptũ eſt hoc præceptum ex eo quod Zenoni quærenti, quomodo optime victurus eſſet, reſponſum oraculo dicitur, εἰ συγχρωτίζοιτο τοῖς νεκροῖς, quo ille accepto, totum ſe ad legendos veterum libros contulit.

Ad Epiſtolam C V I.

Pag.612.v.26. *Tardius reſcribo*) Stoicorum multæ graues ſententiæ erant: multæ etiam inſigniter fatuæ. Huius ſecundi generis eſt ea, quæ hic à Se-

à Seneca molli, vt aiunt, brachio tractatur: Bonum omne eſſe corpus. Id ita ſe probare putabant. Quicquid agit, tangendo agit. Tangere autem, aut tangi, niſi corpus, non poteſt. Quicquid igitur agit, corpus eſt. Bonum autem & in corpus & in animum agit. Bonum igitur quicquid eſt, corpus eſt. Nam & animus ipſe quodam corporis genere continetur. Ab hoc principio profecti, vt, vbi falſi aliquid pro vero poſitum eſt, neceſſario multa conſimilia conſequuntur, eo progrediebantur, vt & virtutes & vitia, & omnes animi motus non corpora modo ſed & animalia eſſe dicerent. De qua ſtultitiæ plena opinione plura dicentur epiſtola CXIII.

Ad Epiſtolam CVIII.

Pag. 622. v. 21. *In Tiberij Cæſaris principatum)* Vel vnus hic locus manifeſto conuincit, non eſſe eundem Senecam qui epiſtolas ſcripſit, & qui declamationes. Nam hic adoleſcens erat Tiberio imperante: ille alter narrat audiri à ſe potuiſſe Ciceronem. Sed declamatorem illum huius, qui nunc in manibus eſt, patrem fuiſſe, & lippis iam, vt aiunt, & tonſoribus notum eſt.

Pag. 625. v. 4. *Prouocationem ad populum etiam à regibus fuiſſe)* Hac de re ita M. Fabius apud Liuium libro octauo: *Videro, ceſſurus ne prouocationi ſis, cui rex Romanus Tullus Hoſtilius ceſſit.*

7. *Reapſe)* Totus hic locus mirandum in modum in aliis libris deprauatus legebatur. Sed quid ego me in talibus, quę innumerabilia ſunt, venditem? Emendatio ad legentium vtilitatem pertinet: putida eorum quæ emẽdata ſunt enumeratio, ad ſcribentium oſtentationem. Mihi autem alienæ vtilitati ſeruire conſilium eſt:

oſtẽtationem illis relinquo, qui cum vnam aut alteram litterulam corrigunt, prædicant εὐςοχίαν ſuam, Muſarum fidem implorant, ſéque tam perſpicaces fuiſſe mirantur.

13. *Hanc quam nunc in circo metam*) Cum in vno libro vetere ita ſcriptum reperiſſem, notaram illam varietatem ad marginem libri mei, non tamen vt eam probarem. At poſtea incuria quadam, fatendum enim eſt, mea, factum eſt, vt expuncta vetere, noua hæc in illius ſe locum inſinuauerit. Omnino tamen iudico, rectius eſſe *Cretam*, quam *Metam*. Creta enim notabatur circus ad victoriæ notam. Plinius lib. 25. ca. 17. *Eſt & viliſſima* (de Creta loquitur) *qua circum praducere ad victoria notam, pedéſque venalium trans mare aduectorum denotare inſtituerunt maiores*. Iſidorus libro 18. Originum cap. 34. *Septem ſpatia quadriga currunt, quorum finis eſt creta.*

Ad Epiſtolam CIX.

pag. 626. v. 27. *An ſapiens*) Prodeſſe dicitur, qui bene alicui facit. Videtur igitur nemo prodeſſe poſſe ei, qui bona in ſe habet omnia. Talis autem eſt ſapiens. Sapienti ergo non magis prodeſſe quiſquam poteſt, quam ignem calefacere. Et Stoici tamen ſapientem alium alij prodeſſe dicebant. Hunc igitur modum, à Lucilio rogatus, hac epiſtola ſoluit & expedit Seneca.

pag. 627. 26. *Obiicies*) Alij, *Hoc ſcias*. Liquere omnibus puto, vera verior ſcriptura ſit: vt & paulo infra hunc locum, melius legatur *Vno modo*, an, vt nos, *Iſto modo*.

28. *Nam ille ipſe qui eſt*) qui melle veſcitur, qui mel comeſt. Alij, detracto verbo *Eſt*, mancam & muti-

mutilam ſententiam reddiderant. Id anté quod ſequitur, plane peruerterant, cum legerẽt, *Vt ille tali ſapore non capiatur ſed offendatur.* cum legendum ſit, vt nos emendauimus, *Capiatur, non offendatur.* Sed diſcedo à conſuetudine mea. Non enim is ſum qui velim agitandis aut reprehendendis aliis creſcere. Itaque talia quamlibet multa ſciens omitto.

pag. 628. 8. *Ad hac reſpondeo)* Hæc verba locum mutauerant, ſéque altius, quam par erat, ſuſtulerant. Nos ea in ſuum locum repoſuimus.

Ad Epiſtolam CX.

pag. 630. v. 23. *Vnicuique noſtrum pædagogum)* Extant & Menandri verſus qui eandem ſententiam continent: vnicuique noſtrum naſcenti genium dari totius vitæ ducem. Inde illud in comœdia:

Memini relinqui me deo irato meo:

Illos autem & natiuos & mortales eſſe putabant. Horatius:

Sci genius, natale deus qui temperat aſtrum,
Naturæ deus humanæ, mortalis in vnum
Quodque caput.

29. *Et genium & Iunonem)* Magis tamen genium viris, Iunonem mulieribus. Itaque apud Tibullum mulier amatorem alloquens:

Perq; tuos, inquit, *oculos, per geniumq; rogo.*

Ille contra, *Hæc per ſancta tuæ Iunonis numina iuro.* & turpis muliercula apud Petronium: *Iunonem meam iratam habeam ſi me vnquam virginem fuiſſe memini.*

32. *Adſignati)* Verbum iuris. De adſignandis libertis.

pag. 633. v. 10. *Miliarios apros)* mille librarum.

10. *Linguas phœnicopterorum*) Quarum præcipuum ſaporem eſſe gulæ & nequitiæ magiſter docuerat Apicius.

Ad Epiſtolam CXI.

Pag. 635. v 13. *Cauillationes vocat*) In aliquo videlicet libro eorum qui deſiderantur. nam in iis qui extant, nunquam ita cauillationis nomē accipi puto. Ita eo vſus eſt Calliſtratus in l. ea eſt natura, D. de diuerſis regulis iuris antiqui.

Ad Epiſtolam CXIII.

Pag. 636. v. 35. *Deſiderus*) Niſi certa & manifeſta veterum teſtimonia extarent, vix crederemus ſententiam, quæ hic à Seneca confutatur & irridetur, cuiquam excordi ac deliræ aniculæ in mentem venire potuiſſe. Quid enim abſurdius aut magis ridiculum cogitari poteſt, quàm, non modo animum ipſum animal eſſe: quod ſi eſt, certe animum alium habet: quo fit, vt ſit animal: atque ille rurſus animus alium: neque res vnquam exitum repertura eſt: non eum tantum igitur, ſed & omnes virtutes, omnia vitia, omnes motus animorum, ipſas denique cogitationes noſtras eſſe animalia? Et hoc tamen ſeueri illi Stoicæ diſciplinæ principes, illi barbati magiſtri, illa ſapientiæ columina, pro vero ac ſerio tradiderunt. Neque vero hic ſubſtiterunt: ſed eo progreſſi ſunt amentiæ, vt & qualitatem, & magnitudinem, & figuram, & omnia denique accidētia, quid ni enim vtamur verbo in ſcholis vſitato, cum melius non ſuppetat? corpora eſſe contenderent. Et hi ſunt, qui ſe communes notiones in animis noſtris à natura impreſſas defendere, neque ab eis latum vnguem diſcedere profitebantur. Huius igitur opinionis ſtultitiam

tio eſt ſub grauiſſimis criminibus impleta, obiecta eſt & religionum violatio, & iuuentutis corruptela, quam immittere in deos, in patres, in remp. dictus eſt. Poſt hæc carcer & venenũ. Hæc vſque eo animum Socratis non mouerunt, vt ne vultũ quidem mouerint. Illam mirabilem laudem, & ſingularem, vſque ad extremum ſeruauit: non hilariorem quiſquam, non triſtiorem Socratem vidit: æqualis fuit in tanta inæqualitate fortunæ. Vis alterũ exemplum? Accipe hunc M. Catonem recentiorem, cum quo & infeſtiùs fortuna egit, & pertinacius, cui cum omnibus locis obſtitiſſet, nouiſſimè & in morte, oſtendit tamen virum fortem poſſe inuita fortuna viuere, inuita mori. Tota illi ætas aut in armis eſt exacta ciuilibus, aut in ætate concipiente iam ciuile bellũ. Et hunc licet dicas non minus quàm Socratem in ſeruitute vixiſſe: niſi forte Cn. Pompeiũ & Cæſarem & Craſſum putas libertatis ſocios fuiſſe. Nemo mutatum Catonem, totiens mutata Rep. vidit: eundẽ ſe in omni ſtatu præſtitit. In prætura, in repulſa, in accuſatione, in prouincia, in concione, in exercitu, in morte, denique in illa Reip. trepidatione, cum illinc Cæſar eſſet decem legionibus pugnaciſſimis ſubnixus, hinc tot externarum gentiũ præſidiis Cn. Pompeius, ſatis vnus aduerſus omnia. Cùm alij ad Cæſarem inclinarent, alij ad Pompeiũ, ſolus Cato fecit aliquas & Reip. partes. Si animo complecti volueris illius imaginem temporis, videbis illinc plebem & omnem erectum ad res nouas vulgum: hinc optimates & equeſtrem ordinem quicquid erat in ciuitate ſancti & lecti: duos in medio relictos, remp. & Catonem. Miraberis, inquam, cùm animad-

tione bonam valetudinem in Ardeatino tueretis. Conſidera quæ ſint quæ hominem in perniciem hominis inſtigent. Inuenies ſpem, inuidiam, odium, metum, contemptum. Ex omnibus iſtis, adeo leuiſſimum eſt contemptus, vt multi in illo remedij cauſa delituerint. Quem quis contemnit, calcat ſine dubio, ſed tranſit. Nemo homini contempto, pertinaciter, nemo diligenter nocet. Etiam in acie iacens præteritur: cum ſtante pugnatur. Spem improborum vitabis, ſi nihil habueris quod cupiditatem alienam & improbam irritet, ſi nihil inſigne poſſederis. Concupiſcũtur enim inſignia, etiam ſi parum nota ſunt. Sic verò inuidiam effugies, ſi te non ingeſſeris oculis, ſi bona tua non iactaueris, ſi ſcieris in ſinu gaudere. Odium autem ex offenſa ſic vitabis, neminem laceſſendo gratuito, à quo te ſenſus communis tuebitur, fuit enim hoc multis periculoſum. Quidam odiũ habuerunt, nec inimicum. Illud, ne timearis, præſtabit tibi & fortunæ mediocritas, & ingenij lenitas: cùm te eſſe homines ſcient quem offendere ſine periculo poſſint. Reconciliatio tua & facilis ſit, & certa. Timeri autem tam domi moleſtum eſt, quàm foris: tam à ſeruis, quàm à liberis. Nulli non ad nocendum ſatis virium eſt. Adiice nunc, quod qui timetur, timet. Nemo potuit terribilis eſſe ſecure. Contemptus ſupereſt: cuius modum in ſua poteſtate habet, qui illũ ſibi adiunxit: qui contemnitur, quia voluit, nõ quia debuit. Huius incommodum & artes bonæ diſcutiunt, & amicitiæ eorũ qui apud aliquem potentem potẽtes ſunt: quibus applicari expediet, non implicari: ne pluris remediũ, quàm periculum conſtet. Nihil tamen æquè proderit, quàm

quieſcere,& minimum cum aliis loqui,plurimū ſecum.Eſt quædam dulcedo ſermonis quæ irrepit & blanditur,& non aliter quàm ebrietas aut amor ſecreta producit.Nemo quod audierit,tacebit:nemo quantū audierit loquetur. Qui rem non tacuerit, non tacebit auctorem. Habet vnuſquiſque aliquem cui tantùm credit, quantum ipſi creditum eſt.Vt garrulitatem ſuam cuſtodiat,& contentus ſit vnius auribus, populum faciet.Sic quod modo ſecretum erat,rumor eſt. Securitatis magna portio eſt, nihil iniqui facere.Cónfuſam vitam & perturbatam impotentes agunt:tantum metuunt, quantum nocent: nec vllo tempore vacant. Trepidant enim cùm fecerunt:hærent.Conſcientia aliud agere non patitur, ac ſubinde reſpicere ad ſe cogit. Dat pœnas, quiſquis expectat, quiſquis autem meruit, expectat. Tutum aliqua res in mala conſcientia præſtat, nulla ſecurum. Putat enim ſe,etiam ſi non deprehenditur,poſſe deprehendi: & inter ſomnos mouetur,& quotiens alicuius ſcelus loquitur, de ſuo cogitat. Non ſatis illi oblitteratum videtur,non ſatis tectum.Nocens habuit aliquando latendi fortunam, nunquam fiduciam.

EP. CVI. TARDIVS reſcribo ad epiſtolas tuas, non quia diſtrictus occupationibus ſum: hanc excuſationem caue audias. *Vaco:*& omnes qui volunt, vacant. Neminem res ſequuntur: ipſi illas amplexantur, & argumentum eſſe felicitatis occupationem putant. Quid ergo fuit quare non protinus reſcriberem tibi, de quo quærebas? Veniebat in contextum operis mei: ſcis enim me moralem philoſophiam velle cōplecti,& omnes ad eam pertinentes quæſtiones

ex-

explicare. Itaque dubitaui vtrum differrem te, an donec ſuus iſti rei veniret locus, ius tibi extra ordinem dicerem. Humanius viſum eſt, tam longè venientem non detinere. Itaque & hoc ex illa ſerie rerum cohærentium excerpam, & ſi qua erunt huiuſmodi, non quærenti tibi vltro mittam. Quæ ſint hæc, interrogas? Quæ ſcire magis iuuat, quàm prodeſt: ſicut hoc de quo quęris, an corpus bonum ſit. Corpus eſt, facit enim. Quod facit, corpus eſt. Bonum, agitat animum, & quodammodo format & continet: quæ ergo propria ſunt corporis. Et corporis bona ſunt corpora: corpora ergo ſunt & quæ animi ſunt. Nam & hic corpus eſt. Bonum hominis neceſſe eſt corpus ſit, cùm ipſe corporalis. Mentior, niſi & quæ alunt illud, & quæ valetudinem eius vel cuſtodiunt vel reſtituunt, corpora ſunt. Ergo & bonũ eius corpus eſt. Non puto te dubitaturũ, an affectus corpora ſint, vt aliud quoque de quo non quæris, infulciam: tanquam ira, amor, triſtitia, ſi dubitas, vide an vultũ nobis mutent, an frontem aſtringant, an faciem diffundant, an ruborem euocent, an fugent ſanguinem. Quid ergo? tam manifeſtas corpori notas credis imprimi, niſi à corpore? Si affectus corpora ſunt, & morbi animorum, & auaritia, crudelitas, indurata vitia, & in ſtatum inemendabilem adducta, ergo & malitia, & ſpecies eius omnes, malignitas, inuidia, ſuperbia. Ergo & bona, primùm quia contraria iſtis ſunt: deinde, quia eadem tibi indicia præſtabunt. An non vides, quantũ oculis det vigorem fortitudo? Quantam intentionem prudentia? Quantam modeſtiam & quietem reuerentia? Quantam ſerenitatem lætitia? Quantũ rigorem ſeueritas? Quantam remiſſio-

nem hilaritas? Corpora ergo ſunt,quæ colorem habitúmque corporum mutant, quæ in illis regnum ſuum exercent.Omnes autem quas retuli virtutes, bona ſunt, & quicquid ex illis eſt. Nunquid eſt dubiũ,an id quo quid tangi poteſt corpus ſit? *Tangere enim & tangi,niſi corpus,nulla poteſt res*,vt ait Lucretius.Omnia autem iſta quæ dixi,non mutarent corpus,niſi tangerent: ergo corpora ſunt.Etiamnum,cui tanta vis eſt,vt impellat & cogat & retineat & iubeat, corpus eſt. Quid ergo?Non timor retinet?Non audacia impellit?Non fortitudo immittit, & impetum dat? Non moderatio refrænat ac reuocat? Non gaudium extollit? Non triſtitia abducit. Denique quicquid facimus,aut malitiæ, aut virtutis gerimus imperio.Quod imperat corpori,corpus eſt. Quod vim corpori affert,corpus bonum corporis corporale eſt, bonum hominis, & corporis bonum eſt: itaque corporale eſt. Quoniam,vt voluiſti,morem geſſi tibi, nunc ipſe dicam mihi,quod dicturum eſſe te video. Laterunculis ludimus,in ſuperuacuis ſubtilitas teritur. Non faciunt bonos iſta, ſed doctos. Apertior res eſt, ſapere:immo ſimplicior.Paucis opus eſt ad mẽtem bonam literis. Sed nos vt cetera in ſuperuacuum diffundimus, ita philoſophiam ipſam. Quemadmodum omnium rerum, ſic litterarũ quoque intemperantia laboramus. Non vitæ ſed ſcholæ diſcimus.

Ep.CVII. Vbi illa prudentia tua? Vbi in diſpiciendis rebus ſubtilitas?Vbi magnitudo?Tam puſilla te agunt? ſerui occupationes tuas, occaſionem fugæ putauerunt. Si amici deciperent: habeant enim ſanè nomen, quod illis Epicurus noſter impoſuit,& ita vocentur: quota pars ab-

eſſet rebus tuis? Deſunt illi qui & operam tuam conterebant, & te aliis moleſtum reddebant. Nihil horum inſolitum, nihil inexpectatum eſt. Offendi rebus iſtis tam ridiculũ eſt, quàm queri, quod ſpargaris in publico aut inquineris luto. Eadem vitæ condicio eſt: quæ balnei, turbæ, itineris: quædam intermittentur, quædam incident. Non eſt delicata res, viuere. Longam viam ingreſſus es: & labaris oportet, & arietes, & cadas, & laſſeris, & exclames, O mors, id eſt, mentiaris. Alio loco comitem relinques, alio efferes, alio timebis. Per eiuſmodi offenſas emetiendũ eſt confragoſum hoc iter. Præparetur animus contra omnia. Sciat ſe veniſſe vbi

Luctus & vltrices poſuere cubilia curæ,
Pallenteſq; habitant morbi, triſtiſq; ſenectus.

In hoc contubernio vita degenda eſt. Effugere iſta non potes, contemnere potes. Contemnes autẽ, ſi ſæpe cogitaueris, & futura præſumpſeris. Nemo non fortius ad id cui ſe diu cõpoſuerat, acceſſit, & duris quoque, ſi præmeditata erant, obſtitit. At contra imparatus, etiam leuiſſima expauit. Id agendũ eſt, ne quid nobis inopinatũ ſit. Et quia omnia nouitatę grauiora ſunt, hæc excogitatio aſſidua præſtabit, vt nulli ſis malo tiro. Serui te reliquerunt. Alium compilauerunt, alium accuſauerunt, alium occiderunt, alium prodiderunt, alium calcauerunt, alium veneno, alium criminatione petierunt. Quicquid dixeris, multis accidit, deincépſque accidet. Multa & varia ſunt quæ in nos diriguntur. Quædã in nos fixa ſunt, quædam vibrant, & cùm maximè veniunt, quædam ad alios peruentura, nos conſtringunt. Nihil miremur eorum ad quę nati ſumus: quæ ideo nulli quærenda, quia paria

ſunt omnibus. Ita dico paria ſunt, nam etiam quod effugit aliquis, pati potuit. Æquũ autem ius eſt, nõ quo omnes vſi ſunt, ſed quod omnibus latũm eſt. Imperetur æquitas animo, & ſine querela mortalitatis tributa pendamus. Hyems frigora adducit: algendum eſt, æſtas calores refert: æſtuandum eſt, intemperies cæli valetudinem tentat: ægrotandum eſt. Et fera nobis loco occurret, & homo pernicioſior feris omnibus. Aliũ aqua, alium ignis eripiet. Hanc rerũ condicionem mutare non poſſumus. Id poſſumus, magnũ ſumere animum, & viro bono dignum, quo fortiter fortuita patiamur, & naturæ conſentiamus. Natura autem hoc quod vides regnũ mutationibus temperat. Nubilo ſerena ſuccedũt. Turbantur maria, cùm quieuerunt. Flant inuicẽ venti. Noctem dies ſequitur. Pars cœli conſurgit, pars mergitur. Contrariis rerũ æternitas conſtat. Ad hanc legem animus noſter aptandus eſt: hanc ſequatur, huic pareat: & quæcũque fiũt, debuiſſe fieri putet: nec velit obiurgare naturam. Optimũ eſt pati, quod emendare nõ poſſis: & Deũ, quo auctore cuncta proueniũt, ſine murmuratione comitari. Malus miles eſt, qui imperatorem gemens ſequitur. Quare impigri atque alacres excipiamus imperia, nec deſeramus hũc operis pulcherrimi curſum, cui, quicquid patimur, intextũ eſt: & ſic alloquamur Iouem, cuius gubernaculo moles iſta dirigitur, quomodo Cleanthes noſter verſibus diſertiſſimis alloquitur: quos mihi in noſtrũ ſermonem mutare permittitur, Ciceronis viri diſertiſſimi exemplo. Si placuerint boni conſules: ſi diſplicuerint, ſcies me in hoc ſecutum Ciceronis exemplum.

Dus

Duc me parens, celſiq; dominator poli.
Quocumque placuit, nulla parendi mora eſt.
Aſſum impiger, fac nolle. comitabor gemens:
Ducunt volentem fata, nolentem trahunt.
Maluſq; patiar, quod pati licuit bono.

Sic viuamus,ſic loquamur, paratos nos inueniat atque impigros fatum. Hic eſt magnus animus, qui ſe Deo tradidit. At cõtra ille puſillus ac degener,qui obluctatur,& de ordine mundi malè exiſtimat,& emendare mauult deos quàm ſe.

Ep. CVIII. Id de quo quæris,ex his eſt,quæ ſcire tantùm eo,vt ſcias, pertinet.Sed nihilominus quia pertinet,pertinaciter properas,nec vis expectare libros, quos cùm maximè ordine cõtinentes totam moralem philoſophiæ partem, ſtatim expediam. Illud tamen priùs ſcribam, quemadmodum tibi iſta cupiditas diſcendi, qua flagrare te video,regenda ſit,ne ipſa ſe impediat.Nec paſſim carpenda ſunt, nec auidè inuadenda vniuerſa: per partes peruenitur ad totum,aptari onus viribus debet : nec plus occupari, quàm cui ſufficere poſſumus. Non quantum vis , ſed quantum capis , hauriendum eſt, bonum tantùm habe animum:capies,quantum voles.Quo plus recipit animus, hoc ſe magis laxat.Hæc nobis præcipere Attalum memini,cùm ſcholam eius obſideremus,& primi veniremus, & nouiſſimi exiremus:ambulantem quoque illum ad aliquas diſputationes euocaremus , non tantùm paratum diſcentibus,ſed obuium.Idem inquit,& docenti & diſcenti debet eſſe propoſitum:vt ille prodeſſe velit,hic proficere. Qui ad philoſophorum ſcholas venit , quotidie ſecũ aliquid boni ferat,aut ſanior domum redeat,aut ſanabilior: redibit autem. Ea enim philoſophiæ

vis eſt,vt non ſolùm ſtudentes , ſed etiam conuerſantes iuuet.Qui in ſolem venit,licet non in hoc venerit,colorabitur.Qui in vnguentaria taberna reſederunt , & paulo diutius commorati ſunt , odorem ſecum loci ferunt. Et qui apud philoſophum fuerunt, traxerint aliquid neceſſe eſt , quod prodeſſet etiam negligentibus. Attende quid dicam , negligentibus non repugnantibus.Quid ergo? Non nouimus quoſdam, qui multis apud philoſophiam annis perſederint, & ne colorem quidem duxerint ? Quid ni nouerim ? Pertinaciſſimos quidem , & aſſiduos: quos ego non diſcipulos philoſophorum , ſed inquilinos voco. Quidam veniunt vt audiant, non vt diſcant : ſicut in theatrum voluptatis cauſa ad delectandas aures, oratione, vel voce, vel fabulis ducimur. Magnam hanc auditorum partem videbis , cui philoſophi ſchola diuerſoriũ otij ſit.Non id agunt,vt aliqua illic vitia deponant, vt aliquam legem vitæ accipiant , ad quam mores ſuos exigant , ſed vt oblectamento auriũ perfruantur. Aliqui tamen & cũ pugillaribus veniũt, non vt res excipiant, ſed verba: quæ tam ſine profectu alieno dicant,quam ſine ſuo audiant.Quidam ad magnificas voces excitantur, & tranſeũt in affectum dicentiũ, alacres vultu & animo : nec aliter concitantur , quàm ſolent Phrygij tibicinis ſono ſemiuiri & ex imperio furentes. Rapit illos inſtigatque rerũ pulchritudo, non verborũ inaniũ ſonitus. Si quid acriter contra mortem dictũ eſt, ſi quid contra fortunam contumaciter,iuuat protinus quę audias facere.Afficiũtur illi, & ſunt quales iubentur,ſi illa animo forma permaneat,ſi non impetũ inſignem protinus populus honeſti diſſuaſor

exci-

excipiat. Pauci illam quam conceperant mentem domum perferre potuerunt. Facile eſt auditorem concitare ad cupiditatem recti. Omnibus enim natura fundamenta dedit, ſeménque virtutum: omnes ad omnia iſta nati ſumus. Cũ irritator acceſſit, tunc illa animi bona velut ſopita excitantur. Non vides quemadmodũ theatra conſonent, quotiens aliqua dicta ſunt, quæ publicè agnoſcimus: & conſenſu vera eſſe teſtamur?

Deſunt inopiæ multa, auaritiæ omnia.
In nullum auarus bonus eſt, in ſe peſſimus.

Ad hos verſus ille ſordidiſſimus plaudit, & vitiis ſuis fieri conuicium gaudet. Quanto magis hoc iudicas euenire, cùm à philoſopho iſta dicũtur, cum ſalutaribus præceptis verſus inſerũtur, efficacius eadem illa demiſſuri in animum imperitorum? Nam (vt dicebat Cleanthes) quẽadmodum ſpiritus noſter clariorẽ ſonum reddit, cùm illum tuba per longi canalis anguſtias tractum, patentiore nouiſſimè exitu effudit, ſic ſenſus noſtros clariores carminis arcta neceſſitas efficit. Eadẽ negligentius audiũtur, minúſq; percutiunt, quamdiu ſoluta oratione dicuntur, vbi acceſſere numeri, & egregiũ ſenſum aſtrinxere certi pedes, eadem illa ſententia velut lacerto excuſſa torquetur. De contemptu pecuniæ multa dicuntur, & longiſſimis orationibus hoc præcipitur, vt homines in animo, nõ in patrimonio putent eſſe diuitias. Eum eſſe locupletem, qui paupertati ſuæ aptus eſt. & paruo ſe diuitem fecit. Magis tamen feriuntur animi, cum carmine eiuſmodi dicta ſunt.

Is minimo eget mortalis, qui minimum cupit.
Quod vult habet, qui velle quod ſatis eſt poteſt.

Cùm hæc atque eiuſmodi audimus, ad confeſſionem veritatis adducimur. Illi enim quibus nihil ſatis eſt, admirantur, acclamant, odium pecuniæ indicunt. Hunc illorum affectum vbi videris, vrge, hoc preme, hoc onera, relictis ambiguitatibus, & ſyllogiſmis, & cauillationibus, & ceteris acuminis irriti ludicris. Dic in auaritiam, dic in luxuriam. Cùm profeciſſe te videris, & animos audientium affeceris, inſta vehementius. Veriſimile non eſt, quantum proficiat talis oratio remedio intenta, & tota in bonum audientium verſa. Facillime enim tenera concitantur ingenia ad honeſti rectíque amorem. Adhuc docilibus leuitérque corruptis iniicit manũ veritas, ſi aduocatum idoneum nacta eſt. Ego certe cum Attalum audirem, in vitia, in errores, in mala vitæ perorantem, ſæpe miſertus ſum generis humani, & illum ſublimem altiorémque humano faſtigio credidi. Ipſe regem ſe eſſe dicebat: ſed plus quàm regnare mihi videbatur, cui liceret cenſuram agere regnantium. Cùm vero commendare paupertatem cœperat, & oſtendere, quicquid vſum excederet, pondus eſſe ſuperuacuũ, & graue ferenti: ſæpe exire è ſchola pauperi libuit. Cùm cœperat voluptates noſtras traducere, laudare caſtum corpus, ſobriam menſam, puram mentem, non tantùm ab illicitis voluptatibus, ſed etiam ſuperuacuis: libebat circũſcribere gulam & ventrem. Inde mihi quædã permanſere, Lucili. Magno enim in omnia impetu venerã: deinde ad ciuitatis vitã reductus, ex bene cœptis pauca ſeruaui. Inde oſtreis boletíſque in omnem vitam renunciatũ eſt. Hæc enim non cibi, ſed oblectamenta ſunt, ad edendũ ſaturos cogentia: quod gratiſſimum

eſt

eſt edacibus, & ſe vltra quam capiūt farcientibus,facile deſcenſura,facile reditura.Inde in omnem vitam vnguento abſtinemus: quoniam optimus odor in corpore eſt nullus. Inde vino caret ſtomachus. Inde in omnem vitam balneū fugimus.Decoquere corpus atque exinanire ſudoribus, inutile ſimul delicatúmque credimus. Cetera proiecta redierunt. Ita tamen, vt quorum abſtinentiam interrupi,modum ſeruem,& quidem abſtinentiæ proximiorem, neſcio an difficiliorem: quoniam quædam abſcinduntur faciliùs animo, quàm temperantur. Quoniam cœpi tibi exponere,quantum maiori impetu ad philoſophiam iuuenis acceſſerim, quàm ſenex pergam, non pudebit fateri, quem mihi amorem Pythagoræ iniecerit Sotion. Docebat,quare ille animalibus abſtinuiſſet, quare poſtea Sextius. Diſſimilis vtrique cauſa erat,ſed vtrique magnifica. Hic homini ſatis alimentorum citra ſanguinem eſſe credebat, & crudelitatis conſuetudinem fieri,vbi in voluptatem eſſet adducta laceratio. Adiiciebat contrahendam materiam eſſe luxuriæ. Colligebat, bonæ valetudini contraria eſſe alimenta varia, & noſtris aliena corporibus. At Pythágoras omnium inter omnia cognationem eſſe dicebat,& aliorum commercium in alias atque alias formas tranſeuntium. Nulla(ſi illi credas)anima interit,nec ceſſat quidem, niſi tempore exiguo, dum in aliud corpus transfunditur.Videbimus per quas temporum vices, & quando pererratis pluribus domiciliis,in hominem reuertatur.Interim ſceleris hominibus ac parricidij metum fecit, cùm poſſint in parentis animam inſcij incurrere, & ferro morſúve violare, in quo cognatus aliquis

ſpiritus hoſpitaretur. Hæc cùm expoſuiſſet Sotion, & impleſſet argumentis ſuis, Non credis, inquit, animas in alia corpora atque alia deſcribi? & migrationem eſſe, quam dicimus eſſe mortem? Non credis in his pecudibus ferísve aut aqua merſis illum quondam hominis animum morari? Non credis nihil perire in hoc mundo, ſed mutare regionem? Nec tantùm cæleſtia per certos circuitus verti, ſed animalia quoque per vices ire, & animos per orbem agi? Magni iſta crediderunt viri. Itaque iudicium quidem tuum ſuſtine. Ceterùm omnia tibi in integro ſerua. Si vera ſunt iſta, abſtinuiſſe animalibus innocentia eſt: ſi falſa, frugalitas eſt. Quod iſtic crudelitati tuæ damnum eſt? Alimenta tibi leonum & vulturum eripio. His inſtinctus, abſtinere animalibus cœpi: & anno peracto non tàntùm facilis erat mihi conſuetudo, ſed dulcis. Agiliorem mihi animum eſſe credebam: nec tibi hodie affirmauerim, an fuerit. Quæris, quomodo deſierim? In Tiberij Cæſaris principatum iuuentæ tempus inciderat, alienigenarum gentium ſacra mouebantur. Sed inter argumenta ſuperſtitionis ponebatur quorundam animalium abſtinentia. Patre itaque meo rogante, qui non calumniam timebat, ſed philoſophiam oderat, ad priſtinam conſuetudinem redij: nec difficulter mihi, vt inciperem melius cœnare, perſuaſit. Laudare ſolebat Attalus culcitram, quę reſiſteret corpori. Tali vtor etiam ſenex, in qua veſtigium apparere non poſſit. Hæc retuli, vt probarem tibi, quàm vehementes haberent tirunculi impetus primos ad optima quæque, ſi quis exhortaretur illos, ſi quis impelleret. Sed aliquid præcipientiũ vitio peccatur, qui nos docent

ſent diſputare,non viuere: aliquid diſcentium, qui propoſitum adferunt ad præceptores ſuos, non animum excolendi,ſed ingenium. Itaque quæ philoſophia fuit, facta philologia eſt. Multum autem ad rem pertinet, quo propoſito ad quam rem accedas. Qui grammaticus futurus, Virgilium ſcrutatur, non hoc animo legit illud egregium,

---Fugit irreparabile tempus.

Vigilandū eſt,niſi properamus, relinquimur. Agit nos,agiturq; velox dies.inſcij rapimur. Omnia in futurū diſponimus,& inter pręcipitia lēti ſumus. Sed vt obſeruet, quotiēs Virg.de celeritate temporum dicit,hoc vti verbo illū,Fugit:

Optima quæque dies miſeris mortalibus æui
Prima fugit,ſubeunt morbi,triſtiſque ſenectus,
Et labor,& dura rapit inclementia mortis.

Ille qui ad philoſophiam ſpectat, hæc eadē quo debet,abducit.Nunquā Virgilius,inquit,dies dicit ire,ſed fugere, quod currendi genus concitatiſſimum eſt:&optimos quoſque primos rapi. Quid ergo ceſſamus nos ipſi concitare, vt velocitatem rapidiſſimæ rei poſſimus æquare? Meliora præteruolant,deteriora ſuccedunt.Quemadmodum ex amphora primùm quod eſt ſinceriſſimū effluit.grauiſſimū quodque turbidúmq; ſubſidit: ſic in ætate noſtra, quod eſt optimum, primū eſt. Id exhauriri in aliis potius patimur, vt nobis fæcem reſeruemus. Inhæreat iſtud animo,& tanquam miſſum oraculo placeat:

Optima quæque dies miſeris mortalibus æui
----Prima fugit.

Quare optima?quia reſtat quod incertū eſt.Quare optima?Quia iuuenes poſſumus diſcere. poſſumus facilem animum, & adhuc tractabilem,

ad meliora conuertere : quia hoc tempus idoneum eſt laboribus,idoneum agitandis per ſtudia ingeniis, & exercẽdis per opera corporibus. Quod ſupereſt,ſegnius & languidius eſt,& propius à fine. Itaque toto hoc agamus animo, & omiſſis ad quæ diuertimus, in rem vnam laboremus: ne hanc temporis perniciſſimi celeritatem, quam retinere nõ poſſumus, relicti demum intelligamus. Primus quiſque tanquam optimus dies placeat, & redigatur in noſtrum. Quod fugit, occupandum eſt, hoc non cogitat ille, qui grammatici oculis carmen iſtud legit: Ideo optimum quemque primum eſſe diem, quia ſubeunt morbi,quia ſenectus premit,& adhuc adoleſcentiam cogitantibus ſupra caput eſt: ſed ait, Virgiliũ ſemper vna ponere morbos & ſenectutẽ, nõ mehercule immerito. Senectus enim inſanabilis morbus eſt. Preterea,inquit,hoc ſenectuti cognomen impoſuit,triſtẽ illã vocat.

----Subeunt morbi,triſtiſque ſenectus.

Non eſt quod mireris, ex eadem materia ſuis quemque ſtudiis apta colligere. In eodem prato bos herbam quærit, canis leporem, ciconia lacertũ. Cùm Ciceronis libros de Rep. prehendit hinc philologus aliquis, hinc grammaticus,hinc philoſophiæ deditus : alius alio curam ſuã mittit. Philoſophus admiratur, contra iuſtitiam dici tam multa potuiſſe. Cùm ad hanc eandẽm lectionem philologus acceſſit,hoc ſubnotat, duos Romanos reges eſſe, quorum alter patrem non habet,alter matrem. Nam de Seruij matre dubitatur : Anci pater nullus, Numæ nepos dicitur. Præterea notat eum quem nos dictatorem dicimus, & in hiſtoriis ita nominari legimus, apud antiquos magiſtrũ populi vocatum. Ho-

Hodiéque id extat in Auguralibus libris, & teſtimonium eſt, quod qui ab illo nominatur, magiſter equitum eſt. Æque notat, Romulum periiſſe ſolis defectione: Prouocationem ad populum etiam à regibus fuiſſe. Id eſſe in Pontificalibus libris putat & Feneſtella. Eoſdem libros cum grammaticus explicuit, primum, Reapſe, dici ab Cicerone, id eſt reipſa, in commentarium refert: nec minus Sepſe, id eſt, ſe ipſe. Deinde tranſit ad ea, quæ conſuetudo ſæculi mutauit: tanquam quod ait Cicero, Quoniam ſumus ab ipſa calce, eius interpellatione reuocati: hanc quam nunc in circo metam vocamus, calcem antiqui dicebant. Deinde Ennianos colligit verſus, & in primis illos de Africano ſcriptos:

---Cui nemo ciuis neque hoſtis
Quiuit pro factis reddere operæ pretium.

Ex eo ſe ait intelligere, apud antiquos auxilium ſignificaſſe Operam. ait enim, neminem potuiſſe Scipioni neque ciuem, neque hoſtem reddere operæ pretium. Felicē deinde ſe putat, quod inuenerit, vnde viſum ſit Virgilio dicere:

---Quem ſuper ingens
Porta tonat cæli.---

Ennium hoc ait Homero ſurripuiſſe: Ennio Virgilium. Eſt Ennij apud Ciceronem in his ipſis de rep. hoc epigramma:

Si fas endo plagas cæleſtum aſcendere cuiquam
Mi ſoli cæli maxima porta patet.

Sed ne & ipſe, dum aliud ago, in philologum aut grammaticum dilabar, illud admoneo, auditionem philoſophorū lectionémque ad propoſitum beatæ vitæ trahendam: non vt verba priſca aut ficta captemus, & tranſlationes improbas figuráſque dicēdi, ſed vt profutura præ-

cepta,& magnificas voces,& animoſas,quę mox in rem transferantur. Sic iſta diſcamus,vt quæ fuerunt verba,ſint opera. Nullos autem peius mereri de omnibus mortalibus iudico, quàm qui philoſophiam velut aliquod artificiũ venale didicerunt: qui aliter viuunt,quàm viuendũ eſſe præcipiunt. Exempla enim ſeipſos inutilis diſciplinæ circũferunt,nulli non vitio quod inſequũtur,obnoxij. Non magis mihi poteſt quiſquam talis prodeſſe præceptor, quàm gubernator in tempeſtate nauſeabũdus. Tenendum eſt, rapiente fluctu,gubernaculum, luctandum cum ipſo mari,eripienda ſunt vento vela. Quid me poteſt adiuuare rector nauigij attonitus & vomitans?Quanto maiore putas vitam tempeſtate iactari,quàm vllam ratem? Non eſt loquendũ, ſed gubernandum.Omnia quæ dicunt,quæ turba audiente iactant, aliena ſunt,dixit illa Plato, dixit Zeno, dixit Chryſippus, & Poſidonius, & ingens agmen tot ac talium.Quomodo probare poſſint ſua eſſe, monſtrabo. Faciant quæ dixerint.Quoniam quę volueram ad te perferri,iam dixi, nunc deſiderio tuo ſatisfaciam, & in alteram epiſtolam integrum quod exegeras, tranſferam:ne ad ſpinoſam, & auribus erectis curioſiſque audiendam,laſſus accedas.

EP. CIX. AN ſapiens ſapienti proſit,ſcire deſideras. Dicimus plenum omni bono eſſe ſapientem,& ſumma adeptum. Quomodo prodeſſe aliquis poſſit ſummum bonum habenti, quæritur. Proſunt inter ſe boni, exercent enim virtutes, & ſapientiam in ſuo ſtatu continent, deſiderat vterque aliquem, cum quo conferat, cum quo quærat.Peritos luctandi,vſus exercet, Muſicum, qui paria didicit,monet. Opus eſt & ſa-

ſapienti, agitatione virtutũ. Ita quemadmodum ipſe ſe mouet, ſic mouetur ab alio ſapiēte. Quid ſapiens ſapienti proderit? Impetum illi dabit, occaſiones actionum honeſtarum commonſtrabit. Præter hæc, aliquas ſuas cogitationes exprimet, docebit, quæ inuenerit. Semper enim ſapienti reſtabit quod inueniat, & quo animus eius excurrat. Malus malo nocet: facit peiorem, iram, metum incitando, triſtitiæ aſſentiendo, voluptates laudando. Et tunc maximè laborant mali, vbi plurimùm vitia miſcuere, & in vnum collata nequitia eſt. Ergo ex contrario bonus bono proderit. Quomodo inquis? Gaudium illi afferet, fiduciam confirmabit, ex conſpectu mutuæ tranquillitatis creſcet vtriuſque lætitia. Preterea quarundam illi rerum notitiam tradet. Non enim omnia ſapiens ſcit: etiam ſi ſciret, breuiores vias rerum aliquis excogitare poſſit, & has indicare, per quas faciliùs totum opus circumfertur. Proderit ſapienti ſapiens: non ſcilicet tantùm ſuis viribus, ſed ipſius quem adiuuat. Poteſt quidem ille, etiam relictus ſibi, explicare partes ſuas. Vtetur propria velocitate: ſed nihilominus adiuuat etiam, qui currētem hortatur. Non prodeſt tantùm ſapiens ſapienti, ſed ſibiipſi. Obiicies: Detrahe illi vim propriam, & ille nihil agit. Iſto modo dicas licet, non eſſe in melle dulcedinem. Nam ipſe ille qui eſt eſſe debet ita aptatus lingua palatóque ad huiuſmodi guſtum, vt ille tali ſapore capiatur, non offendatur. Sunt enim quidam, quibus morbi vitio mel amarum videatur. Oportet vtrunque talem eſſe, vt & ille prodeſſe poſſit, & huic profecturo idonea materia ſit. In ſummum, inquit, producto calorem calefieri ſuperuacuum eſt: & in ſum-

mum producto bonum ſuperuacuum eſt quod proſit. Nunquid inſtructus omnib. rebus agricola, ab alio inſtrui quærit? Nunquid armatus miles quantum in aciem exituro ſatis eſt, amplius arma deſiderat? Ergo nec ſapiens. Satis enim vitæ inſtructus, ſatis armatus eſt. Qui in ſummo eſt calore, ei non opus eſt adiecto, vt ſummum teneat. Ipſe ſe, inquit, calor continet. Ad hæc reſpondeo. Primum, multum intereſt inter iſta quæ comparas. Calor enim vnus eſt: prodeſſe varium eſt. Deinde calor non adiuuatur adiectione caloris vt caleat. Sapiens non poteſt in habitu ſuæ mentis ſtare, niſi amicos aliquos ſimiles ſui admiſit, cum quibus virtutes ſuas communicet. Adiice nunc, quod omnibus inter ſe virtutibus amicitia eſt. Itaque prodeſt, qui virtutes alicuius pares ſui amat, amandáſque inuicem præſtat. Similia delectant: vtique vbi honeſta ſunt, & probare ac probari ſciunt. Etiamnum. Sapientis animum perite mouere nemo alius poteſt, niſi ſapiens: ſicut hominem mouere rationaliter non poteſt, niſi homo. Quomodo ergo ad rationem mouendam ratione opus eſt: ſic vt moueatur ratio perfecta, opus eſt ratione perfecta. Prodeſſe dicuntur, & qui media nobis largiuntur, pecuniam, gratiam, incolumitatem, alia in vſus vitæ cara aut neceſſaria. In his dicetur etiam ſtultus ſapienti prodeſſe. Prodeſſe autem eſt, animum ſecundum naturam mouere virtute ſua, aut eius qui mouebitur. Hoc non ſine ipſius quoque qui proderit bono fiet. Neceſſe eſt enim, alienam virtutem exercendo, exerceat & ſuã. Sed vt remoueas iſta, quæ aut ſumma bona ſunt, aut ſummorum efficientia, nihilominus prodeſſe inter ſe ſapientes poſſunt. Inuenire-

uenire enim ſapientem, ſapienti per ſe res petenda eſt: quia natura bonum omne carum eſt bonó:& ſic quiſque conciliatur bono, quemadmodum ſibi. Neceſſe eſt, ex hac quæſtione, argumenti cauſa, in alteram tranſeam. Quæritur enim, an deliberaturus ſapiens, in conſilium aliquem ſit aduocaturus: quod facere illi neceſſarium eſt, cum ad hæc ciuilia & domeſtica venitur, &(vt ita dicam) mortalia. In his ſic illi opus eſt alieno conſilio, quomodo medico, quomodo gubernatori, quomodo aduocato, & litis ordinatori. Proderit ergo ſapiens aliquando ſapienti. Suadebit enim. Sed in illis quoque magnis ac diuinis, vt diximus, communiter honeſta tractando, & animos cogitationéſque miſcendo, vtilis erit. Præterea ſecundum naturam eſt & amicos complecti, & amicorum actu, vt ſuo proprióque lætari. Nam ſi hoc non fecerimus, ne virtus quidem nobis permanebit, quæ in exercendo ſe, vſu valet. Virtus autem ſuadet præſentia bene collocare, in futurum conſulere, deliberare, & intendere animum. Facilius intendet explicabítque qui aliquem ſibi aſſumpſerit. Quærit itaque aut perfectum virum, aut proficientem, vicinúmque perfecto. Proderit autem ille perfectus, ſi conſilium communi prudentia iuuerit. Aiunt homines plus in alieno negotio videre, quam in ſuo. Hoc illis euenit, quos amor ſui excæcat, quibúſque diſpectum vtilitatis, timor in periculis excutit. Incipiet ſapere ſecurior, & extra metum poſitus. Sed nihilominus quædam ſunt, quæ etiam ſapientes in alio, quàm in ſe diligentius vident. Præterea illud quod dulciſſimum honeſtiſſimúmque eſt, idem velle atque idem nolle, ſapiens ſapienti

præſtabit.Egregium opus pari iugo ducet. Perſolui quod exegeras, quanquam in ordine rerũ erat,quas moralis philoſophiæ voluminibus cõplectimur.Cogita,quod ſoleo frequenter tibi dicere: In iſtis nos nihil aliud quàm acumẽ exercere, Totiens enim illo reuertor: Quid iſta me res iuuat?Fortiorem faciet, iuſtiorem,temperatiorem?Nondum exerceri vacat.Adhuc medico mihi opus eſt.Quid me doces ſcientiam inutilẽ? Magna promiſiſti: exigua video. Dicebas intrepidum fore , etiam ſi circa me gladij micarent, etiam ſi mucro tangeret iugulum.Dicebas ſecurum fore, etiamſi circa me flagrarent incendia, etiàm ſi ſubitus turbo toto nauem meam mari raperet. Hæc mihi præſta, tu,vt voluptatem,vt gloriam contemnam : poſtea docebis implicita ſoluere,ambigua diſtinguere,obſcura perſpicere.Nunc doce,quod neceſſe eſt.

Ep.cx. Ex Nomentano meo te ſaluto,& iubeo te habere mentem bonam , hoc eſt, propitios deos omnes: quos habet placatos & fauentes, quiſquis ſibi ſe propitiauit. Sepone in præſentia,quæ quibuſdam placent. Vnicuique noſtrum pædagogum dari Deum,non quidem ordinarium , ſed hunc inferioris notæ , ex eorum numero quos Ouidius ait,de plebe deos. Ita tamen hoc ſeponas volo , vt memineris maiores noſtros qui crediderunt hoc, Stoicos fuiſſe.Singulis enim& genium & Iunonem dederunt.Poſtea videbimus, an tantùm diis vacet, vt priuatorum negotia procurent.Interim illud ſcito,ſiue aſſignati ſimus,ſiue neglecti,& fortunę dati, nulli te poſſe imprecari quicquam grauius, quã ſi imprecatus fueris,vt ſe habeat iratum.Sed nõ eſt, quare cuiquam , quem dignum pœna putaue-

ueris,optes,vt infeſtos deos habeat. Habet, inquam , etiam ſi videtur eorum fauore produci. Adhibe diligentiam tuam, & intuere, quid ſint res noſtræ , non quid vocentur , & ſcies plura mala contingere nobis, quàm accidere. Quotiens enim felicitatis cauſa & initium fuit,quod calamitas vocabatur? Quotiens magna gratulatione excepta res gradum ſibi ſtruxit in præceps , & aliquem iam eminentem alleuauit etiamnum, tanquam ibi adhuc ſtaret, vnde tuto caderet ? ſed ipſum illud cadere non habet in ſe mali quicquam.ſi exitum ſpectes,vltra quem natura neminem deiicit. Prope eſt rerum omnium terminus, prope eſt, inquam, & illud vnde infelix eiicitur.& illud vnde felix emittitur. Nos vtraque extendimus, & longa ſpe ac metu facimus. Sed ſi ſapis, omnia humana condicione metire : ſimul & quod gaudes, & quod times contrahe. Eſt tanti , diu nihil gaudere, ne quid diu timeas.Sed quare iſtuc malũ aſtringo? Non eſt quod quicquam timendũ putes. Vana ſunt iſta quæ nos mouent, quæ attonitos habẽt. Nemo noſtrum quid veri eſſet,excuſſit,ſed metum alter alteri tradidit. Nemo auſus eſt ad id quo perturbatur accedere, & naturã ac bonum timoris ſui noſſe. Itaq; res falſa & inanis habet adhuc fidẽ,quia non coarguitur.Tanti putemus oculos intendere,iã apparebit quàm breuia,quã incerta,quàm tuta timeantur.Talis eſt animorũ noſtrorum confuſio,qualis Lucretio viſa eſt.

Nam veluti pueri trepidant,atque omnia cæcis
In tenebris metuunt:ita nos in luce timemus.

Quid ergo ? Non omni puero ſtultiores ſumus, qui in luce timemus ? Sed falſum eſt,Lucreti,nõ timemus in luce,omnia nobis fecimus tenebras

nihil videmus, nec quid noceat, nec quid expediat. tota vita incurſitamus, nec ob hoc reſiſtimus, aut circumſpectius pedem ponimus. Vides autem quàm ſit furioſa res, in tenebris impetus. At mehercule id agimus, vt longius reuocandi ſimus: & cum ignoremus quo feramur, velociter tamen illo quo intendimus, ire perſeueramus. Sed luceſcere, ſi velimus, poteſt. Vno autem modo poteſt, ſi quis hanc humanorum diuinorúmque notitiam acceperit: ſi illa ſe non perfuderit, ſed interfecerit: ſi eadem quamuis ſciat, retractauerit, & ad ſe ſæpe retulerit: ſi quæſierit quæ ſint bona, quæ ſint mala: quibus hoc ſit falſo nomen aſcriptum: ſi quæſierit de honeſtis, de turpibus, de prouidentia. Nec intra hæc humani ingenij ſagacitas ſiſtitur. Proſpicere & vltra mundum libet, quo feratur, vnde ſurrexerit, in quem exitum tanta rerum velocitas properet. Ab hac diuina contemplatione abductum animum in ſordida & humilia pertraximus, vt auaritiæ ſeruiret, vt relicto mundo terminíſque eius & dominis cuncta verſantibus, terram rimaretur, & quæreret quid ex illa mali effoderet, non contentus oblatis. Quicquid nobis bono futurum erat, Deus & parens noſter in proximo poſuit. Non expectauit inquiſitionem noſtram: vltro dedit: nocitura altiſſime preſſit. Nihil niſi de nobis queri poſſumus. Ea quibus periremus, nolente rerum natura & abſcondente, protulimus. Addiximus animum voluptati: cui indulgere, initium omnium malorum eſt. Tradidimus ambitioni & famæ, ceteris æque vanis & inanibus. Quid ergo nunc te hortor vt facias? Nihil noui: nec enim nouis malis remedia quæruntur: ſed hoc primum, vt tecum

ipſe

ipſe diſpicias, quid ſit neceſſarium, quid ſuperuacuum. Neceſſaria tibi vbique occurrent: ſuperuacua & ſemper, & toto animo quærenda ſunt. Non eſt autem quod te nimis laudes, ſi contempſeris aureos lectos, & gemmeam ſupellectilem. Quæ eſt enim virtus, ſuperuacua contemnere? Tunc te admirare, cum contempſeris neceſſaria. Non magnam rem facis, quod viuere ſine regio apparatu potes: quod non deſideras miliarios apros, nec linguas phœnicopterorum, &alia portenta luxuriæ iam tota animalia faſtidientis, & certa membra ex ſingulis eligentis. Tunc te admirabor, ſi non contempſeris etiam ſordidum panem: ſi tibi perſuaſeris, herbas, vbi neceſſe eſt, non pecori tantùm, ſed homini naſci: ſi ſcieris cacum'na arborum explementum eſſe ventris, in qaem ſic pretioſa congerimus, tamquam recepta ſeruantem. ſine faſtidio implendus eſt. Quid enim ad rem pertinet, quid accipiat, perditurus quicquid acceperit? Delectant te diſpoſita, quæ terra maríque capiuntur. Alia eo gratiora, ſi recentia perferun tur ad menſam: alia, ſi diu paſta & coacta pingueſcere, fluunt, ac vix ſaginam cõtinent ſuam. Delectat te nidor horum, atte quæſitus. At mehercule iſta ſollicite ſcrutata, variéque condita, cùm ſubierint ventrem, vna atque eadem fœditas occupabit. Vis ciborum voluptatem contemnere? Exitum ſpecta. Attalum memini cum magna admiratione omnium hæc dicere: Diu mihi, inquit, impoſuere diuitiæ. Stupebam, vbi aliquid ex illis alio atque alio loco fulſerat. Exiſtimabam ſimilia eſſe quæ laterent, his quæ oſtenderentur: ſed in quodam apparatu vidi totas opes vrbis, cælatas ex auro & argento, & his

quæ pretium auri argentíque vicerunt, exquiſitos colores, & veſtes vltra non tantùm noſtrũ, ſed vltra finem hoſtium aduectas. Hinc puerorum perſpicuos cultu atque forma greges, hinc feminarũ, & alia quæ res ſuas recognoſcẽs ſummi imperij fortuna protulerat. Quid hoc eſt, inquam, aliud quàm irritare cupiditates hominũ per ſe incitatas? Quid ſibi vult iſta pecuniæ pōpa? Ad diſcendam auaritiam conuenimus. At mehercules minus cupiditatis iſtinc effero, quàm attuleram. Contempſi diuitias, non quia ſuperuacuæ, ſed quia puſillæ ſunt. Vidiſtíne, quã intra paucas horas ille ordo, quamuis lentus diſpoſitúſq; tranſierit? Hoc totã vitã noſtram occupabit, quod totum diem occupare non potuit? Acceſſit illud quoq;. Tam ſuperuacuę mihi viſæ ſunt habentibus quã fuerant ſpectantibus. Hoc itaque ipſi mihi dico, quotiens tale aliquid præſtrinxerit oculos meos, quotiens occurrit domus ſplendida, cohors culta ſeruorum, lectica formoſis impoſita calonibus? Quid miraris? quid ſtupes? Pompa eſt. Oſtendũtur iſtæ res, non poſſidentur: & dum placent, tranſeunt. Ad veras potius te conuerte diuitias: diſce paruo eſſe cōtentus: & illam vocem magnus atque animoſus exclama: Habeamus aquam, habeamus polentam, Ioui ipſi de felicitate controuerſiam faciamus. Faciamus, oro te, etiam ſi iſta defuerint. Turpe eſt, beatam vitam in auro & argento reponere: æquè turpe eſt in aqua & polenta. Quid ergo faciam, ſi iſta non fuerint? Quæris, quod ſit remedium inopiæ? Famem fames finit. Alioqui quid intereſt, magna ſint, an exigua quæ ſeruire te cogunt? Quid refert quantum ſit, quod tibi poſſit negare fortuna? Hæc ipſa aqua & polenta

in alienum arbitrium cadit.Liber eſt autem.non in quem parum licet fortunæ , ſed in quem nihil.Ita eſt: nihil deſideres oportet , ſi vis Iouem prouocare, nihil deſiderantem Hæc nobis Attalus dixit: natura omnibus. Quæ ſi voles frequenter cogitare, id ages,vt ſis felix, non vt videaris;& vt tibi videaris,non aliis.

Ep. CXI. QVID vocentur Latinè ſophiſmata.quæſiſti à me. Multi tentauerunt illis nomen imponere,nullum hæſit : videlicet quia res ipſa non recipiebatur à nobis , nec in vſu erat , nomini quoque repugnatum eſt. Aptiſſimum tamen videtur mihi,quo Cicero vſus eſt. Cauillationes vocat : quibus quiſquis ſe tradidit , quæſtiunculas quidem vafras nectit:ceterùm ad vitam nihil proficit,neque fortior fit,neque temperantior,neque elatior. At ille qui philoſophiã in remedium ſuum exercuit , ingens fit animo, plenus fiduciæ , inexſuperabilis & maior adeũti. Quod in magnis euenit montibus , quorum proceritas minus apparet longè intuentibus, cũ acceſſeris , tunc manifeſtum fit quàm in arduo ſumma ſint. Talis eſt,mi Lucili.verus & rebus, non artificiis philoſophus.In edito ſtat admirabilis, celſus, magnitudinis veræ. Non exurgit in plãtas, nec ſummis ambulat digitis, eorũ more qui mendacio ſtaturã adiuuant,longioréſq; quã ſunt,videri volunt. Contentus eſt magnitudine ſua.Quid ni contentus ſit eo vſque creuiſſe,quo manum fortuna non porrigit?Ergo & ſupra humana eſt. Par ſibi in omni ſtatu rerum, ſiue ſecundo curſu vita procedit, ſiue fluctuatur per aduerſa ac difficilia.Hanc conſtantiã cauillationes iſtæ,de quibus paulò ante loquebar,præſtare non poſſunt. Ludit iſtis animus,non proficit:

& philoſophiam à faſtigio deducit in planum. Nec te prohibuerim aliquando iſta agere, ſed tunc, cum voles nihil agere. Hoc tamen habent in ſe peſſimum: dulcedinem quandam ſui faciunt, & animum ſpecie ſubtilitatis inductum tenent, ac remorantur: cum tanta rerum moles vacet, cùm vix tota vita ſufficiat, vt hoc vnum diſcas, vitam contemnere. Quid regere? inquis. Secundum opus eſt. Nam nemo illam bene rexit, niſi qui contempſerat.

Ep. CXII. Cvpio mehercule amicũ tuum formari, vt deſideras, & inſtitui: ſed valde durus capitur, immo potius, quod eſt moleſtius, valde mollis capitur, & conſuetudine mala ac diutina fractus. Volo tibi ex noſtro artificio exemplum referre. Non quælibet inſitionem vitis patitur. ſi vetus & exeſa eſt, ſi infirma graciliſque, aut non recipiet ſurculum, aut non alet, nec applicabit ſibi, nec in qualitatem eius naturámque tranſibit. Itaque ſolemus ſupra terram præcidere: vt, ſi non reſponderit, tentari poſſit ſecunda fortuna, & iterum repetita infra terram inſeratur. Hic de quo ſcribis & mandas, non habet vires. Indulſit vitiis, ſimul & emarcuit, & induruit. Non poteſt recipere rationem, non poteſt nutrire. At cupit ipſe. Noli credere. Non dico illum mentiri tibi. putat ſe cupere. Stomachum illi fecit luxuria. cito tamen redibit in gratiam. Sed dicit ſe offendi vita ſua. Non negauerim. Quis enim non offenditur? Homines vitam ſuam & amant ſimul, & oderunt. Tunc itaque de illo feramus ſententiam, cum fidem nobis fecerit, inuiſam iam ſibi eſſe luxuriam. Nunc illis male conuenit.

Ep. CXIII. Desideras tibi ſcribi à me, quid

quid ſentiam de hac quæſtione iactata apud noſtros: An iuſtitia, an fortitudo, prudentia, ceteræque virtutes, animalia ſint. Hac ſubtilitate efficimus, Lucili cariſſime, vt exercere ingeniū inter irrita videamur, & diſputationibus nihil profuturis otium terere. Faciam quod deſideras, & quid noſtris videatur, exponam. Sed me in alia ſententia profiteor eſſe. Quæ ſint ergo quæ antiquos mouerint, dicam. Animum conſtat animal eſſe: cum ipſe efficiat vt ſimus animalia, & cum ab illo animalia nomen hoc traxerint. Virtus autem nihil aliud eſt, quàm animus, quodammodo ſe habens: ergo animal eſt. Deinde: Virtus agit aliquid. Agi autem nihil ſine impetu poteſt. Si impetum habet, qui nulli eſt, niſi animali: animal eſt. Si animal eſt, inquit, virtus, habet ipſam virtutem. Quid ni? habet ſe ipſam. Quomodo ſapiens omnia per virtutem gerit, ſic virtus per ſe. Ergo, inquit, & omnes artes animalia ſunt, & omnia quæ cogitamus, quæque mente complectimur. Sequitur, vt multa animalium millia habitent in his anguſtiis pectoris, & ſinguli multa ſimus animalia, aut multa habeamus animalia. Quæris, quid aduerſus iſta reſpondeatur? Vnaquæque res ex iſtis animal erit, multa animalia non erunt. Quare? Dicam, ſi mihi accommodaueris ſubtilitatem & intentionem tuam. Singula animalia ſingulas debent habere ſubſtantias. Iſta omnia vnum animum habent. Itaq; ſingula eſſe poſſunt, multa eſſe non poſſunt. Ego & animal ſum & homo, non tamen duos eſſe dices. Quare? quia ſeparati eſſe debent. Ita dico, alter ab altero debet eſſe diductus, vt duo ſint. Quicquid vnum multiplex eſt; ſub vnam cadit naturam: itaque vnum eſt.

Et animus meus animal eſt, & ego animal ſum? duo tamen non ſumus? Quare? quia animus mei pars eſt. Tunc aliquid per ſe numerabitur, cùm per ſe ſtabit. Vbi verò alterius membrum erit, non poterit videri aliud. Quare? Dicam: quia quod aliud eſt, ſuum oportet eſſe, & proprium, & totum, & intra ſe abſolutum. Ego in alia eſſe me ſententia profeſſus ſum. Non enim tantum virtutes animalia erunt. ſi hoc recipitur: ſed oppoſita quoque illis vitia & affectus, tanquam ira, timor, luctus, ſuſpicio. Vltra res iſta procedet, omnes ſententiæ, omnes cogitationes animalia erunt: quod nullo modo recipiendum eſt. Non enim quicquid ab homine fit, homo eſt. Iuſtitia quid eſt? inquit. Animus quodammodo ſe habens. Itaque ſi animus animal eſt, & iuſtitia. Minimè. Hæc enim habitus animi eſt, & quædam vis. Idem animus in varias figuras conuertitur, & non totiens animal aliud eſt, quotiens aliud facit: nec illud quod fit ab animo, animal eſt. Si iuſtitia animal eſt, ſi fortitudo, ſi ceteræ virtutes, vtrum deſinunt animalia eſſe ſubinde, ac rurſus incipiunt, an ſemper ſunt? Deſinere virtutes non poſſunt: ergo multa animalia, immo innumerabilia in hoc animo verſantur. Non ſunt, inquit, multa: quia ex vno religata ſunt: & partes vnius ac membra ſunt. Talem ergo faciem animi nobis proponimus, qualis eſt Hydræ, multa habentis capita, quorum vnũquodque per ſe pugnet, per ſe noceat. Atqui nullum ex illis capitibus animal eſt, ſed animalis caput. Ceterum ipſa vnum animal eſt. Nemo in Chimæra leonem eſſe animal dixit, aut draconem. Hæ partes erant eius, partes non ſunt animalia. Quid eſt quo colligas iuſtitiam animal eſſe? Agit in-

inquit,aliquid,& prodeſt: quod autem agit aliquid,& prodeſt , impetum habet : quod autem impetum habet,animal eſt. Verum eſt, ſi ſuum impetum habet, ſuum autem non habet,ſed animi. Omne animal donec moriatur , id eſt, quod cœpit : homo donec moriatur, homo eſt, equus item,& canis : tranſire enim in aliud non poſſunt.Iuſtitia,id eſt,animus quodam modo ſe habens,animal eſt Credamns. Deinde animal eſt fortitudo , id eſt , animus quodam modo ſe habens.Quis animus?Ille qui modo iuſtitia erat: tenetur in priore animali : in aliud animal ei tranſire non licet.In eo illi, in quo primùm eſſe cœpit , perſeuerandum eſt. Præterea vnus animus duorum animalium eſſe non poteſt , multo minus plurium. Si iuſtitia, fortitudo,temperantia, ceteræque virtutes animalia ſunt : quomodo vnum animum habebunt? Singulos habeant oportet,aut non ſunt animalia. Non poteſt vnum corpus plurium animalium eſſe: hoc & ipſi fatentur. Iuſtitiæ quod eſt corpus ? Animus. Fortitudinis quod eſt corpus ? Idem animus. Atqui vnum corpus eſſe duorum animalium non poteſt.Sed idem animus,inquit,iuſtitiæ habitũ induit, & fortitudinis, & temperantiæ. Hoc fieri poſſet , ſi quo tempore iuſtitia eſſet,fortitudo non eſſet, quo tempore fortitudo eſſet,temperantia non eſſet. Nunc verò omnes virtutes ſimul ſunt.Iſta quomodo erunt ſingula animalia , cùm vnus animus ſit , qui plus quàm vnũ animal non poteſt facere ? Denique nullum animal pars eſt alterius animalis. Iuſtitia autem pars eſt animi: non eſt ergo animal. Videor mihi in re cõfeſſa perdere operam. Magis enim indignandũ de iſto,quàm diſputandũ eſt.

titiam hac epiſtola exagitat Seneca: & poſtremo addit, tempus in talibus ineptiis conterendum non eſſe. Extat & commentariolus inter νοθευόμενα Galeni, quo hæc ipſa opinio irridetur & refutatur. Eius inſcriptio eſt: ὅτι αἱ ποιότητες ἀσώματοι.

pag. 642. v. 19. *O triſtes ineptias*) Martialis:
Turpe eſt difficiles habere nugas.
Et ſtultus labor eſt ineptiarum.

Ad Epiſtolam CXIV.

pag. 643. v. 21. *Quare quibuſdam temporibus*) E corrupta ratione viuendi corruptum dicendi genus plærunque & publice & priuatim prouenire. Eſſe etiam nonnullos quos ſtultum imitandi ſtudium eodem perducat.

pag. 646. v. 12. *Vt ea quæ cludere ſolent cœnam, prima ponantur*) Hoc lactucæ euenisſe ſcribit Martialis:
Claudere quæ menſas lactuca ſolebat auorum,
Dic mihi, cur noſtras inchoat illa dapes?

Plutarchus quoque inter cauſas è quibus noua morborum genera exorta ſunt, & hanc non in poſtremis eſſe ait, quod quæ claudere cœnam ſolebant, ad principium illius tralata ſint. Sed Plutarchi verba vulgo male leguntur, hoc modo: τὴν δὲ τάξιν αὐτῶν ἐδεστῶν καὶ μετακόσμησιν οὐ μικρὰν ἔχειν διαφοράν. vbi pro αὐτῶν legendum eſt αὖ τῶν. Sequitur: αἱ γὰρ καλούμεναι ψυχραὶ τράπεζαι, πρότερον ὀστρέων ἔχειν ὠμῶν λαχάνων. Legendum, πρότερον ὀστρέων, ἐχίνων, ὠῶν, λαχάνων. Sequitur; ἅπερ ἐλαφρῶν ὁ Πλάτων ἀντ' οὐρᾶς ἐπὶ στόμα μεταχθεῖσαι, τὴν πρώτην ἀντὶ τῆς ἐσχάτης τάξιν ἔχουσιν. Sed magnum fecerit qui repererit, quid illic inter oua & olera, faciat Plato. Legendum au-

tem ὥσπερ ἐλαφρῶν ὁπλιτῶν. Hæc & eiuſdem generis alia plurima iam pridem in Plutarcho emendaui: quę, ſi Deus volet, ſuo tempore edentur.

Ad Epiſtolam CXV.

pag. 651. v. 11. *Et veluti ſignes)* Veluti ſigna quædam eorum in animo tuo imprimas, ne deleantur. Sic & Græci dicunt ἐνσημαίνειν. Baſilius: ἀμετάστατα πέφυκεν εἶναι τὰ τῶν τοιούτων μαθήματα δὶ ἀπαλότητα τῶν ψυχῶν εἰς βάθος ἐνσημαινόμενα. Latini, ponere ſigna. Horatius:

--non eſt mihi tempus auenti
Ponere ſigna nouis præceptis.

Pag. 652. v. 3. *Vt fas ſit vidiſſe)* Fuit hæc vetus omnium gentium opinio, fas homini non eſſe, deum videre: & qui vidiſſet, præſens ei mortis periculum imminere.

19. *Obſtringillant)* obſtant, remorantur. vide Nonium.

pag. 653. v. 24. *Ad mercedem impij)* Inepte in aliis. *Ad miſericordiam impij.* Hoc enim dicit, nos & mercede adduci ad ea quæ honeſta ſunt, & ad turpia. Nam neque fere quiſquam gratis honeſtatem colit: & nihil tam impium eſt, quod non interdum homines mercede abducti ſuſcipiant.

Pag. 654. v. 14. *Sine me vocari)* Horum Euripideorum verſuum extremi leguntur apud Stobæum:

ὦ χρυσὲ δεξίωμα κάλλιστον βροτοῖς·
ὡς οὐδὲ μήτηρ ἡδονὰς τοίας ἔχει,
οὐ παῖδες ἀνθρώποισιν, οὐ φίλος πατήρ.
εἰ δ᾽ ἡ Κύπρις τοιοῦτον ὀφθαλμοῖς ὁρᾷ,
οὐ θαῦμ᾽ ἔρωτας μυρίους αὐτὴν τρέφειν.

Sunt

Sunt autem à Seneca liberius illi quidem conuerſi:ſed ita,vt ne Græcis quidem elegantia cedere videantur.

pag.655.v.14. *Et ſummum adeptis dignitatis ſtatum*)Hæc verba in locum ſuum reſtitui,quo temere ab aliis mota erant.

Ad Epiſtolam CXVII.

pag.657.v.30. *Multum mihi tibíque*)Hæc quoque epiſtola meras prope Stoicorum ineptias continet; niſi quod fere ſub medium,cùm quærenti hæc Lucilio ſatisfeciſſet, ipſe quoque talium rerum ſtudium damnat, oſtendítque alia potiora,quæ ex philoſophia peti debeant.

pag.658.v.27. *Ad expetendum.)* Expetendum vocat αἱρετόν:adexpetendum,noua voce προσαιρετόν: id eſt quandam quaſi προσθήκην τοῦ αἱρετοῦ. Talia multa Stoici ſine vlla neceſſitate fingebant.

33. *Præſumptioni*) Anticipatæ opinioni,προλήψει.

pag.664.v.3.*Hac deteſtatione*)Eſt qui legat *Deſinatione*. Ego veterem librum meum ſequi malui.

Ad Epiſtolam CXIX.

Pag.670.v.12. *In commune*)Ita dicebant,cum è pluribus,qui vnà iter facerẽt, vnus boni aliquid in via iacens repererat: cùm ſignificarent id cum ceteris quoque cõmune eſſe debere. Græci pro eodem dicebant, κοινὸς ἑρμῆς. Nam Mercurius & viis præeſſe putabatur & lucro. & inſperantibus obiecta lucra vocabant ἕρμαια.

Ad Epiſtolam CXX.

pag.673.v.33. *Epiſtola tua*)Veri boni cognitio-

nem ad homines per analogiam, id eſt collationem rationis,perueniſſe ait.ídque ipſum dilucidè explicat. Eadem de re Cato apud Ciceronem libro tertio de Finibus. Cúmque rerum notiones in animis fiant,ſi aut vſu cognitum ſit, aut coniunctione,aut ſimilitudine, aut collatione rationis:hoc quarto, quod extremum poſui, bonorum notitia facta eſt. Quinque autem modis fieri rerum notitias dicebat Zeno, vt eſt apud Laërtium : *κατὰ περίπτωσιν, καθ' ὁμοιότητα, κατ' ἀναλογίαν, κατὰ σύνθεσιν, καὶ κατ' ἐναντίωσιν.*

pag.679.v.22.*Magnam rem puta,vnum hominem agere*) Id eſt conſtare ſibi, neque mutari ac fluctuare. Itaque de Helcana patre Samuelis,principio Regum dicitur,*Fuit vnus vir.*Et hoc ita interpretatur S.Hieronymus principio commentariorum in Iob.*Fuit vnus vir. Non enim per diuerſa mobilis & inſtabilis ferebatur,ſed firmus atque inconcuſſus perſiſtens,vir vnus erat.*

Ad Epiſtolam CXXI.

32. *Litigabis*) Eſſe vniouique animali conſtitutionis ſuæ ſenſum : eámque eſſe primam naturæ conciliationem.Laertius; τὴν δὲ πρώτην ὁρμήν φασι τὸ ζῶον ἴσχειν ἐπὶ τὸ τηρεῖν ἑαυτὸ, οἰκειούσης αὐτὸ ἑαυτῷ τῆς φύσεως ἀπ' ἀρχῆς. καθά φησιν ὁ Χρύσιππος ἐν τῷ πρώτῳ περὶ τέλους, πρῶτον οἰκεῖον λέγων εἶναι παντὶ ζώῳ τὴν αὐτῆς σύστασιν, καὶ τὴν ταύτης συνείδησιν. Hinc ſunt illa Ciceronis è primo de Officiis: *Principio generi animantium omni eſt à natura tributum,vt ſe,vitam,corpúſque tueatur:* & quæ ſequuntur.& illa Catonis è tertio de Finibus:*Placet iis,*inquit,*quorum ratio mihi probatur, ſimul atque natum ſit animal, ipſum ſibi conciliari & commendari,ad ſe conſeruandum, & ad ſuum ſtatum, & ad ea*

ad ea quæ conſeruantia ſunt eius ſtatus diligenda. Sed &in quinto de Finibus idem locus à Piſone tractatur,& ſæpe alias.

pag.680.v.2. *Iudicium accipient)* Litem tecum conteſtabuntur.

33. *Senſum autem eſſe)* Vnumquodque animal ſentire vim ſuam, probat ex eo, quòd ſuapte ſponte, etiam cùm adhuc tenerum & infirmum eſt, ſecundum naturam mouetur. Qua de re ita Cicero: *Serpere anguiculos, nare anaticulas, euolare merulas, cornibus vti videmus boues, veſpas aculeis: ſuam denique cuique naturã eſſe ad viuendũ ducem.*

pag.682.v.5. *Omnia animalia dialectica)* Qui conſtitutionis ſuæ ſenſum ineſſe à natura in animalibus à primo ſatu negabant, hoc argumento nitebantur. Ne homines quidem, niſi perquã pauci, quidnam illa conſtitutio ſit, intelligunt. Multo minus igitur beſtiæ. Reſpondet Seneca, id tum demum proceſſurum, ſi de exquiſita illius cognitione loqueremur. Nunc de craſſa quadam & confuſa cognitione ſermo eſt qualis etiam in beſtias cadit. Nam ſi nulliùs rei notitiam habere diceremur, niſi cuius vim ac naturam definiendo explicare poſſemus, nõ multarum ſane rerum cognitione gloriari nobis liceret. Equidem quid lapis ſit, quid aurum, quid argentum, quid equus, quid bos, ſcire vtcunque videor: quorum tamen, vt aliarum innumerabiliũm rerum in quotidiano vſu poſitarum, ſi quis à me definitionem requirat, tempus mihi ad cogitandum poſtulabo: fortaſſis etiam, cum bene ac diu cogitaro, non habebo quod reſpondeam. Ne bene quidem valere aut ęgrotare me ſentiam: cum inter ipſos quoque medicos de ſanitatis ac morbi definitione ambigatur. Ob-

muteſcendum nobis fuerit, ait Galenus, ſi ea tantum noſſe dicamur, quorum definitiones tenemus. Hac de re operæ fuerit videre, quæ is quem modo laudaui, medicus ſcripſit, in commentario quo reſpondet ad ea quæ in Aphoriſmis Hippocratis reprehenderat Iulianus.

Ad Epiſtolam CXXII.

pag.688.v.12. *Et amicitia Tiberij notus & frigore*) Quod cum apud Tiberium aliquando plurimum potuiſſet, ab eo poſtea neglectus eſt. Ita dixit *Frigore*, vt Horatius,

--& maiorum ne quis amicus Frigore te feriat.

Sic Terentius: *Nimirum hiſce homines frigent.*

Ad Epiſtolam CXXIII.

pag.692.v.32. *Octauam prohibent*) Non ſinunt eos hora octaua cœnare. Ab illa enim incipiebant, qui genio liberius indulgebant. Hæc erant quæ vocabant tempeſtiua conuiuia: quod de die fierent, & tempeſtiuius quam frugi homines epulandi cauſa diſcumbere ſolerent. Catullus;

Vos conuiuia ſumptuoſiora
De die facitis. Iuuenalis:
Exul ab octaua Marius bibit, & fruitur diis
Iratis: at tu victrix prouincia ploras.

Plærunque tamen expectabant nonam. Cicero, *Accubueram hora nona.* Martialis:

Imperat extructos frangere nona thoros.

In ſequentibus multa, vt & in ſuperioribus, emendaui: quæ ex collatione cognoſci ac diiudicari, quam à me appendi annumerarique malo.

FINIS.

INDEX PRIMI TOMI: res memorabiles continens.

A

ACcipiendum quomodo 36.37
Accipiens libenter beneficium, reddidit 42
Accipiendum à quibus 32.34.35
Acies oculorum 135
Achaiæ clades 521
an Acquirendum prius quam Philoſophandum 237.238
Aſtrologię ſcientia 492. quid iuuet philoſophum 494
Actio quomodo recta 567
in Actu mori 209
Admonendi nonnunquam qui ſegnes ſunt in gratia referẽda 133
Admonitio neceſſaria 550
Admonitiones ſalutares 210
Adulatio ſimilis amicitiæ 302
Adulatio 47. remediũ aduerſus eam ib.
Adulatores 692. & eorum voces ib.& 693
Adulteria diſtributa 573
Ædificiorum non vna ratio 321
Ægri 207
Æger etiam in aureo lecto 239
Ægri diutini 263. ſanantur
ab Ægris ſimilitudo 20.28
Æneas 74
Aër ictu non læditur 335
Æs alienum 124
Æſchines ſeipſum dedit Socrati 10
Æſtimatio vera hominis quomodo fiat 422
Ætas inter externa eſt 534
quæ Ætas ad bonam mentem aptior 380
Ætas partibus ſuis conſtat 221
Ætas animi humani 599
Ætas quàm incerta 591
Ætiologia rerum quærenda 569
Ætna mons 434
Ætna nõ vnicus ignem

vomens 317
Affectus an corpora ſint 613. ac proinde bona ib.& 614. ſapienti poſſint ne dari 466. eſſe naturales 6,6
Affectuũ tumultus 332. modicos an nullos habere vtrum ſatius 635
Affectibus honeſtis indulgendum 603
Afflicto cedendum 580
Agmen quadratum 345
Agricultura 511
Agenti quieſcendũ 201
Agricola 284
Alexãder Macedonum rex 29.& 113.& 523.ebrius 459
à Corinthiis ciuitate donatus 16
hominem ſe agnoſcit 347
Alexandro tantum defuit quantum cupiit 172. ferocia 551
pauper 671. victor iræ ſuccubuit 643
Alexandri dictum 326
Alexandrinæ naues 423
Alimẽta corporis quando noxia 463
hominibus à Diis prouiſa 153
an Aliud fiat quod maius fit 669
Amamur in delicias 78
Amare & amicum eſſe diſſimilia 284
Amaturus ſit ne ſapiens 657
Amor ibid.
Ambitio 400. quomodo ſanetur 553. nunquam conquieſcit 39
interdum recrudeſcit 333
Amicitiæ temporariæ 213
Amicitiæ veræ vis 200
mortuus an lugendus 581
Amici vbi quærendi 308
Amici quantum proſint 428
Amicitia 309. omnes omnibus miſcet 310
Amicus quilibet formari non poteſt 636
Amico daríne aliquid poſſit 173. facere quàm habere iucundius 213
Amicum eſſe ſibi 207
Amicum citò facere 213
cur faciendus ibid.
Amicorum defunctorum

rum memoria 352
vbi & quando quærendus 244
quomodo poſſidendus 330
res rara 162. in pectore quæritur 163
cur parandus 213. 214
quis 200. quomodo eligendus ibi.
Amiſſa, memoria tenenda 578
Amœnitas nimia 319
Amor cum timore non miſcetur 309
Amor vitæ 266
parentum in filios æqualis 368
Amor turpium 273
Amor & amicitia 284
Animæ contemptus 201
Animal quoduis mobile 681
Animalia quædam veſtigia abſcondunt 378
Animalia ſint-ne virtutes 637. 638
nullũ altero doctius 685
Animalia fera cura & beneficiis mitigantur 5. an habeant intellectum 684
Animalibus cur quidã philoſophi abſtinuerint 621
Animalculorum quorundam morſus 546
Animarum tranſmigratio 622
Animi vitia curanda 379
remedia 356
Animo hauriendum quantum poteſt 617
Animorum morbus 325
Animus in homine ſolus mirabilis 211
qualis eſſe debet 463. 464
fractus quam medicinam requirat 606. 607
quid ſibi gratuletur 436
inuictus 111
compoſitus 201
Animus bonus rectus 279
Animus hominis hæret ſuæ origini 296.
proprium hominis bonum ibid.
quibus artibus infirmandus 491
Animus ſanus quis 39
pertinax ad bonas ſpes 196
quibus roboretur 547

Animus valentior omni fortuna. 576. quomodo firmandus 577
Animus ſe in ſecuritate præparet 240
Animus hominis quomodo illuſtrãdus 632 ad vera caligat 393 non facilè regitur 116
Animus magnus commodatis vtitur, peregrinus 678 cæcus 122. arce ſua ſe vindicans 449 flexibilis 216. magnus 223. 617
Animi virtus 363. velocitas 41. ad omnes caſus præparandus 615. 616
Animus homini datus magnanimus 607. omnia cõmendat 330 ex ſe creſcit 439. generoſa res 599. exitus quis ib.
Animi & ingenij idem color 644
Animi hominis partes duæ 524. 525
in Animum pars Dei defluxit 677
Animus magnus ib.
de Animo quæſtiones 496. ſcientia conſummatur 495. ſibi intentus 332
Animi tranquillitas 372 morbi & effectus quo modo differant 413
Animus hominis 335
Animi libertas 360. 361
Animus tranſlatus 205
Animi robur quæ oſtendant 265
Animus boni viri 651
Animus perfectus 286
Animus eliditur ſarcina & cura corporis 232
Animus rex, & ideo curandus 649. tyrannus 650
Animum in ſordida pertraximus 632
Animus magnus 290. 21
Antigoni ad Cynicum cauillatio 30
Antigonus 74
Antonius ingratus 126
Antonij dictum 137
Apes 684
Apes imitandæ 461. 28
Appetitio in rebus quid 367
Aqua tempeſtiuè data 20
Araneæ textura 685
Arbores veteres vt trãſplantandæ 478

Arceſilai

Arceſilai in amicum liberalitas 24
Arenæ manus locantes 288
Aridæus 100
Ariſtippus vnguento delectatus 191
Ariſto philoſophus 271
Armentis quæ præſint 506
Arruntius 648
Arruntius & Aterius 166
Ars imitatio naturæ 357
Artes circa partes vitæ & circa totam vitam 555
Artes bonæ ſolitudinem patiuntur 439
Artium quatuor genera 493. quæ liberales 494. quid ſapientem iuuent. 497
Artium corruptio 598
Artes an philoſophia inuenerit 507. vnde 510 511
Aſcendentium & deſcendentium habitus 693
Aſylum quid 336
Athleta 223
Athletæ 431
Attalus 617.620.622
Attalus 377
Attalus de diuitiis 6
Atticus celeber vnde 248
Attilius Buta 688
Auaritia 179.401.516
Auaritiæ reprehenſio 504. vbi concitatior 39. non ſine pœna 654
Aues 368
Aues quę conuiuiis parantur 686
Auiditas hominũ quanta 349. non patitur quenquam gratum 38
Auguſtus filiam relegauit 161
Auguſti Cæſaris liberalitas 64
Aures ſapientem oportet claudere 277
Auri aut auratorum admiratio 653
Aurum & argentum natura abſcondit 549. & 550
Auxilium ſignificaſſe operam 625

B

Baiæ 318.319
Balnea 476.477
Baſſus Aufidius 273
Beata vita 469 470
Beatam vitam quæ impediunt 502

in quo conſiſtat 524. 525. ad 532
non in auro 634
vnde initium capiat 695. 697
Beatus quis 217. & 389. 392. 404. & 405. 303
Bene mori 350
Benefacere res per ſe expetenda 84
Beneficium quid 9. & 120
Beneficia neſcire dare vel accipere error nocens 1
quo animo danda, quo accipienda 2. 3
danda, & quibus 3.
quomodo 3. 4
ſerum, vel extortum, læſio 3
Beneficiorum aſſiduitas vincit ingratos 5
Beneficium & beneficij materia 8
Beneficia feræ ſentiunt 5. accepto quid debeatur 8
Beneficium durat ſemper 9
non eſt in rebus 9. 10
quæ danda 13
Beneficium commune an obliget 150
Beneficiorum pars optima iudicium 18
an Beneficio locus per iniuriam quærendus 154. 155
neceſſaria 13. 14.
Vtilia 14. grata ibid.
quomodo fiat maledictum 15
Beneficia manſura 15. 16. quomodo grata futura 16. 17.
quemadmodum dandum 19.
præſto facta quàm grata 19. 20
Beneficijs bona verba addenda 20. 21
alia palàm, alia ſecreto danda 24
Beneficij inter duos lex 24. etiam inſciis danda clam 24. non exprobranda 25
adiuuanda & fouenda 26
Beneficiorum ratio 30
In Beneficiis quæ accipientium partes 31
acceptum augendum 39
Beneficiorum diuinorum contemplatio 40
Beneficij proprium 42. fructus triplex 46
Bene-

Beneficium libéter accipiens reddidit 42.45
Beneficij vox variè accipitur 45
Beneficiis reddenda gratia 46
obliuio vnde ſit 48. 49.æſtimari non poſſunt 52.53.& deinceps
quędam magna tempore non ſumma 52
Beneficia dans aut repetens quibus ſimilis 57
Beneficia, officia, miniſteria 59
Beneficium ſeruus an domino dare poſſit 59.60.61
Beneficium & Iniuria contraria 62
Beneficia dare patribus an liberi poſſint à 67. ad 75
Beneficium non ſpectat fortunam 77
Beneficia Dei in delicias 78.79.80
Beneficium cui detur an eligendum 82 83
Beneficium duæ res faciunt 99
an ſemper reddendum 108
Beneficiis vinci an turpe 110.112
Beneficium ſibi-ne detur 118
Beneficia multa triſtem frontem habent 130
Beneficium repetēdum 133.135. an poſſit eripi? 136. gratia quomodo extinguatur 138
iniuria tollitur 138. 139. nulli legi ſubiectum 140
an Beneficium ſit quum aliquis inuitus profuit 141.142.143. an ſit ab iniuria 142
Beneficium ab Iniuria diſtinguit animus 142
bene interpretādum 145.146
Beneficia deorum in homines 152.153. parētum in liberos 154
Beneficij reddendi tempus expectandum 167.169
Beneficium debere nō minoris animi quàm dare 168.an reddiderit qui omnia effecit vt redderet 182.183. 184
Beneficia duo 185.186. an reddendum malo facto 187.188

memoria labitur 193. 194
Beneficia dij congerere non ceſſant 195.196
Beneficia viſcata 210
Beneficia amicos vt pareant 244
an Beneficiis donandus qui nocuit poſtquam profuerat 441.442
Beneficia animo conſtant 441
Beneficiorum referendorum rationem ſapiens nouit, ſtultus non item 442.443
Beneficium libentiùs reddendum quàm accipiendum 444
Beneficiorum obliuio 447
Bene merendum etiam de ingratis 3
Benignitas quando 20
Bion 176
Bene viuere vbique licet 269
Bona hominum ipſis nocent 205
quæ iudicanda 278
fortunæ, ſeruilia 367
an omne Donum optabile 375
Bona duo Epicuri 372
Bona corporum 395
Bona paria quæ 392.393
Bona vera quomodo diuidantur 401
Bona non eſſe quæ vocantur bona 405. 406. quomodo illis vtendum 407. humillimis cōtingunt 482. ac proinde non bona ib. & 483
Bonitas ſæua 28
pertinax 195
Bonitas Dei 359
Bonitatis pars magna 284. non eſt peſſimis eſſe meliorem 436
Bonum quid 487.674
Bona an paria 363. eorũ diſtinctio 363.365. 368.369.667. & 668.
Boni ſine ſocio iniucunda poſſeſſio 206
Bonum quomodo habentem iuuet 202. an vtique neceſſariũ 303
Bonum ſummum hominis quid 388
quo modo tranſeat 408. ſummum bonũ, non augetur, nec infringitur 409
Bono ſuo omnia conſtant 416
Bonum vnum quod honeſtum 416. & 419. 420

420.homini propriũ. ib.& 417
Bonum 524.525.526
Bonum & honeſtũ quomodo differant 668
Bonum ſenſú-ne an intellectu comprehendatur 694
Bonũ hominis propriũ 699
Bonum ne ſit quod ex diſtantibus conſtat 595.596
Bonum vnum quod honeſtum 403.404.405. 408
Bonum quid in quaque arte 481.482
Bonum omne mortale 578.incertum fragile. ibid.
Bonus bono prodeſt 627
Bonus quis 284
Bonorũ cõuerſatio 545
Bonum ne aliquod cõtra naturam 371. ſummum bonum ibid.
Bonum vnum quod ſit 403.404.405
Bonum bonos facit 481
Bonum in omnes non cadit 483.eius locus 484
Bonum ex malo non naſcitur 484.486
Boni viri animus 651. vt colendus 652
Boni prima notitia vnde peruenerit 674
Bruti mors 451

C

C.Cæſar 100. & 126. & 551
Caij Cæſaris factũ erga Pompeium Pennum 26
C.Marius 125.& 552
Calamitas ſæpe initium felicitatis 631
Campania 318
Canis ad futura ſemper hians 398
Captiuo quid faciẽdum cui infamis homo pretium retentionis promittit 34
Caſæ veteris ſeculi 508
Caſus beneficium,iniuria 33.aduerſus quoſlibet Caſus remedium 577 578
Caſus vitæ humanæ 616
Catilina ingratus 125
Cato 258.377.390.570
Catonis magnanimitas 609
Catoni philoſophia an profuerit 230
Cato Cenſorinus 481

Catulus 573
Calliſtratus in exilium pulſus 165
Calliſtus 306.307
Capere interdum diffi-cilius quàm fundere 168
Carmina maximè feriūt animos 619
Carmina poëtarum 654
Caſus rerum 521
Cauſa 357. Cauſæ quot ib.& 358.359
Cauſæ rerum inueſtigandæ 569
Celeritas ī beneficiis 22
Cernere 336
Charybdis 434
Chryſippus 7
Chorus 463
Ciborum voluptas fugienda 633
Cibus corpori quis proſit 198
Cicero 294
Ciceronis cōpoſitio 589
Cito facere propriū beneficiorum 21.22
Clamor non perturbat animum compoſitum 332.334
Claranus 362
Claritas & gloria differunt 598. cuius bonum ibid.
Claritas poſt mortē 596
Clauiſius Sabinus 267
Cleanthis verſus 617
Clodius reus 573
Cn.Lentulus augur 38
Cn.Pompeius 126 & 551
Commemoratio beneficiorum odioſa 25
Commodum & bonum differunt 487
In Commune 670
Communia cum amicis omnia quomodo 181
Cōmunia pluribus modis 181
Concordia 547
Coniectura humani animi 102
bona Conſcientia 299. mala 612
Conſpici vult 575
Conſilia rebus aptantur 388. quemadmodum inueniantur 388. conſiliorū error vnde ib.
Conſiliorum varietas vnde 320
Conſilium cum re mutare 106
Conſpectus & conuerſatio 285
Conſtitutio animalium 682.683
Conſuetudo lege omni valentior 152

Contemptus animæ ex leuibus cauſis 201
Contemptus, quomodo diſcutiendus 611
Cōtēptus vt vitetur 229
Cōtētus ſe ipſo felix 246
Cōuerſatio bonorū 545
Conuerſatio multorum inimica 207.209
Conuictus plus quàm oratio prodeſt 206
Coriolanus ingratus 125
Corollarium aliquando ſupra conſtitutum additur 149
Corpus an bonū ſit 613
Corpori quomodo ſeruiendum 227
Corpora multi exercent 438. corporum exercitatio 439
Corporū diſtinctio 595
Corporis curam nō habere ſapientem 532
Corporis cura animo nocet 232
Corporum bona 395
Corpus multis eget vt valeat 439
Corpus quomodo ponendum 60
Corpus ſenile 273
Corpus animi pondus 360.& vinculum 361
Corpuſculi cura 255
Crates Stilponis auditor 217
Criſpus Paſſienus 18
Crudelitas ferè ſequitur violentiam 460
Cultus deorum quis 565
Cupiditatis malum 599. 400
Cupiditatibus detrahendum 249
Cupiditatibus quis ſolutus 218
Cupiditas in immēſum abiens 291
Cupiditatum finis ad timoris remedia proficit 205
Cura diligens nihil non expugnat 316
Cuſtos vitę eligēdus 220
Cynic⁹ cū Antigono 30

D

Dantis mens in beneficiis ſpectanda 130
Debere graue tormentum 32
cui Debeamus quærendum 32.33
Debere inter duos locum habet 117
Decius pro Repub. 376
Decreta philoſophiæ & præcepta quomodo differant 543

Decreta philoſophię neceſſaria 568.569
Decreta philoſophiæ & præcepta quomodo differant 556. quàm neceſſaria à pag. 556. ad 566
Deliciæ 475.476
Delictorum duo fontes 539
Demades Athenis 165
Demaratus Lacedæmonius 159
Demetrius Cynicus 170.171.178
Democritus 209
Democriti inuentū 514
Depoſitum reddere, an ſemper expediat 82
Dei pars homo 531
Deo dignus 241
Deorum accuſatio iniqua 533
Deorum excuſatio 100
Deorum prouidētia 153
Deum cuique dari pædagogum 630
Deus dat beneficia 78. etiam ad delicias 78. 79
Deus intereſt animis noſtris 455
Deus ad homines venit 402
Deus in homine 295
Deum qui colant 565
Dij non didicerunt virtutem 562
Dij non coguntur 152
Dij cur benefaciant 565
Diis aſſentiri non parere 571
Diis aliter viſum 577
Dij regnum inermes regunt 173
Dij beneficia congerere non ceſſant 195.196
Dij ſæpe infeſti quum fauere videntur 631
Dij bene merentur de indignis 5
Dialectica 503
Didymus grammaticus 497
Dies vnus gradus vitæ 221
Dies extremus æterni natalis, 600.non formidandus ibid.
Dies fugiunt 623
Dies vnus par omni eſt 222
Dies ſinguli ad mortem ducunt 678
Dignitas facilè creſcit 591
Diſcendum quandiu 415
Diſcentibus quid debeat eſſe propoſitum 617.

617.618
Diſciplinæ citius aliæ aliis diſcuntur 395
Diſciplina ſeuerior 319
Diſcipuli philoſophorum 618
Diogenes 509
Diues quomodo quis fiat 249
Diues quis 480
Diuitiæ 633.634
Diuitiarum modus 199
Diuitiis quis fruatur 231 aut periculum aut onus 464. contemnendæ 24[illegible]. an malæ 485. 486
Diuitias pati non poſſe 204
Diuitiæ quæ 268
certæ 137
Diuitiæ mutatio miſeriarum 238
ad Diuitias via 351
ad eas tuendas labor 137
amantem paupertas torquet 604
ſpernendæ 610
tenent non tenentur 672. laudantur 654
ad Diuitias compendiaria 670. 671 quæ diuitiæ ibid.
Docentibus quid debeat eſſe propoſitum 617
Doctores qui ſequendi 322
Dolendi finis 253
Dolendi decor 585
Dolere ſapiẽtem poſſe, non timere 471
Doloris oſtentatio 584
Dolor & gaudium an differant 366
Dolor ingratus eſt 581
Dolor antè quàm neceſſe ſit 578. quomodo ferendus 579
Dolore ſenſus doloris amittitur 429
Doloris aliqua ambitio 352
Dolor ex amicorum interitu 351.352.353.354
Dolores in ſapientem quomodo cadant 394
Dolores fortiter tolerandi 431
Dolores leues aut breues 260
Dominos à ſeruis accipere beneficia, à 60. ad 64
Dominus rei & vſus diſtinguuntur 175
Domitius 63
Domitores ferarum 474

Donare, ignominiæ cauſa 23
Donatio inconſulta 83
Druſus Libo 383

E

EBrietas non damnatur ſyllogiſmis, ſed ratione 458. quid & quæ effecta ibid. & 459. & 460. 461
Ebrius, eſt vir bonus 457. duobus modis dicitur ibid.
Ebrius & ebrioſus quomodo differant ibid.
Ebrioſo committi ſecretum 457. 458
Eiici non poteſt ſapiens 328
Εἶδος ab Idea quomodo differat 340
Epheſtion locus in Lycia 435
Epicurus 281. 437
Epicurus de Deo 90
Epicurus beatiſſimum ſe quando dixerit 530
Epicurus, torqueri ait dulce 366
Epicuri ſummus dies 373
Equum empturi 440
Error cauſa peccandi 359. 541
Error maximus 1
Eſſentia, pro οὐσία 337
Eſuriens 671
ad Exempla viuere pars malorum 691
Exempla vitiorum multum mali faciunt 208
Exempla breue iter ad ſapientiam 206
Exemplar rerum 359
Exercitationes corporis breues quærendæ 232
Exercitus à turba quantum diſtet 159. 160
nihil Extingui in mundo 288

F

FAbarum ſatio 478
Fabianus 294. 337. 588
Fabius Perſicus 100
Fabricius 579
Fabricij erga Pyrrhum animus 675
Fallaces rerum ſpecies 103
Fama conficit homines 225
Famæ non conſcientiæ gratus

gratus 168
Fama & claritas differunt 597
Fames 671
Fames contenta deſinere 673
Fatum 81
Fecunditas nimia 290. 291
Felicitas 407
Felicitas perſonata 440
Felicitas, res inquieta 285
Felicitas ſua nemini ſatiſfacit 655
Felicitas non eſt auida 667
Felix quis 286.576
Felici quid prſtari poſſit 162
Feræ 368
Ferarum amor in fœtus 586
Fides 495
Fides non qurenda inter affectus 193
Filia Auguſti 161
Filij an poſſint dare beneficia patribus. à 67. ad 75
Filiúſ-ne det aliquid patri 174
Finis ſummi boni cuique proponendus 564
Flamma non opprimitur 335
Flamma iacere non poteſt 290
Florales ioci 574
Fluctuatio, malæ mentis ſignum 679
Flumina 79
Fluminibus innatantia feruntur 256
Fluminis decurſus 341
Fœminæ podagricæ caluæque 558
Folia per ſe non virent 568
Forma non facit beatum 279
Fortis an ſine timore 470
Fortitudo 44.405
Fortitudo quid 471
Fortitudo 495
Fortitudo vbi 376
Fortuita quædam ſanant 142
Fortuita 481.519.520. 521
non habenda in noſtris 211
Fortuna 519.
eiuſdem quot caſus 519.520
Fortuna habet in caſtris 377

ludos facit 404
illuſtrat dum vexat 437. nihil inauſum 522. tela 303. non habet lōgas manus 449
contra Fortunam remedium 577.578
in mores non habet ius 286. tribuát-ne aliquid boni aut mali 576
Fortunæ munera vitanda 210
Fragilitatis quàm multa admonent 590
Fructus artis alius quàm artificij 43.44
Frugalitas 204.217
Fulminis reditus 335
Funeribus neceſſaria vendens damnatus 165
Furnius 37
Futura præſcire quod iuuet 492
Futura & præterita delectant 581
Futura omnia quàm incerta 592
Futurorum timor circumcidendus 430

G

Gallion 602
Gaudendum quibus 254
Gaudium verum. ibid. & 255
Gaudium ſolius ſapientis 344
Gaudium & dolorum patientia an differant 365
Gaudij æqualitas ſapientis effectus 348
Generoſus quis 300
Genium ſingulis datum 630
Genus 338
Geometria 489.491. quid proſit Philoſopho 494
Germani cuiuſdam factum 386
Gladiator in arena conſilium capit 250
Gladius bonus quis 418
Gladius 22
Gloria vmbra virtutis 437
Græcinus Iulius 35
Gracchus & Liuius Druſus amicos ſepararunt 163
Grammaticæ quæſtiones non faciunt virum bonum 489
Grammaticus alia obſeruat quàm philoſophus 623.624
Grammaticus 489

Grammaticorum quæſtiones 497.498
Grando 39
Gratia quomodo referenda 107.108.163
Gratus quis 37.cui comparatus 37.47
ad Gratiam referendam quidam commouendi 133
Grati animi virtus 95
Grati hominis duo genera 92
Gratum eſſe, proprium bonum 445
Gratiæ tres 5. & earum habitus 5.6
Gratia beneficiis reddenda 46
Gratiam ſibi referre 117 118
Gratiam referre felicibus 162
Grati nimis 154
Gratum eſſe per ſe expetendum 88.89.91
Gratum animum quæ dedeceant 168
Gratus animus 2
Gratus animus ingratus 166
Gratitudo erga deos 42
Gratitudinis quis terminus 128.129
Graue nihil 690
Gregibus quæ præſint. 506
Gubernatorum nauis 155.& 228
Gubernator nauis fiatne tempeſtate deterior 472
Gubernator in tempeſtate nauſeabundus 626
Gulæ reprehenſio 505

H

Hannibalis vis eneruata 318
Harpaſte fatua 315
Q. Haterius orator 293
Herbas homini etiam naſci 633
Hercules 821
Herculis & Alexandri comparatio 16
Homericus ſacerdos 135
Homerus an philoſophus 489
Homo non tumultuarium opus 153. non æſtimandus ex veſte 308. ſuis bonis æſtimandus 296. plenus Deo 295. fluida materia 341. omni hora mutatur 605. imbecillitas 90
Hominem in hominis perniciem quæ inſti-

gent 611
Homo nihil ſe habet vilius 298
Hominis proprium bonum & laus 296
Homo homini periculum 601.602
Hominis officium 602
Hominum ac ingeniorum varia genera 321
Hominum omnium origo 300
Honeſtum quid 674
notitia vnde peruenerit 674
Honeſtum vnum bonum 403.405.408
Honeſtum vnum bonum 416.419.420. Honeſti vis 421
Honeſtum omne in arduo 32
Honeſtum non recipit acceſſionem 364.366
Honeſti potentia 93
Honeſtum quia honeſtum colitur 88
Honeſtum 122
Honeſtum non naſcitur ex turpi 485
Honeſtè omnia qui fiant 564
Honores bonum iudicans torquetur 804
Hora ſuprema 599
Horatius 675
Horatius Cocles 675
Humanitas 495
Humanitas inclinat in melius 447

I

Iactandi genus 378
Iactatio beneficiorũ odioſa 25.26
Iaculator 556
Idea quid 340
Idea 358. Ideę immortales ibid.
Idomeneus celebris Epicuri literis 248
Ieiuni bibentes 687
Ignis 276
Ignorantia veri decipit homines 667
Imagines amicorum abſentium 291
Imbres communes 98
Imitatio praua ſermonis 648
Immodica non durant 407
Impedimenta 481
Imperare ſibi, maximũ dominium 643
Imperij ſatietas nulli modum fecit 173
Imperitia, malũ eſt 278
Imperitia, impedimur 544
Inæqualitas 281

Incommoda quę homines exagitant 677
Incommoda an optabilia 375
Inconſtantia hominum 679
Indifferentium diſcrimen 451
Indifferentia quæ, & media 450.& 451
Indolentia corporis 372
Infans 681. bonum ne ſentiat 695
Infelicitas conſummata 291
cum Inferiore quomodo viuendum 307
Infernus carcer 452
Ingenia pauci exercent 438
Ingeniorum varia genera 321. quibus iuuentur 322
Ingenij & animi idem color 644
Ingenium fortiſſimum ſub qualibet cute 362
Ingrata quæ 10
Ingratus 88 90.91. quis 167.445. nemo 121
Ingrati quomodo ferendi 192.193.194.196
Ingratitudo quantum vitium 30. an danda aduerſus illud actio ib. non dandam 50.51. & deinceps
Ingrati duo 96. plures quomodo fiant 58. quomodo puniātur ib.
Ingratus quis 36
Ingrati omnes 124.125. 126.127
Ingrato etiam dandum beneficium 96.97.98
Ingratus animus 1. vnde 2
Ingratos quid maximè faciat 38
Ingrato an benefaciendum 448
Ingratorum multa genera 46.47
Ingratus, miſer 446
Ingratæ reipub exempla 127
Initia rerum in poteſtate noſtra 231
Initium ſalutis 270
Iniuriæ 3
Iniuriam non accipit ſapiens 45
Iniuriæ animo conſtant 441
Iniuriam facere per ſe vitanda res 87
Inops Alexander 172
Inquilini veteres 385
Inſania duplex corporis & animi 540

Inſpectio naturæ 361
Inſtrumentæ vitæ, ipſi vitæ præferuntur 304
Intellectus ſitne in animalibus 684
Inuentis addere facile 435
Inuentio rerum 170
Inuidia quantum malum 39
Inuidia vt fugienda 611
Inuidia vt vitetur 229
Ira immodica 241
Irrationalis pars animi 525
Iudicandum de ſe quomodo 39
Iudices corrupti in cauſa Clodij 573
Iudicium pars beneficiorum 18
Iudex ſui quiſque 38
Iupiter an virum bonum antecedat 402
Iupiter ſtator 81. varia eius nomina ib.
Iuuenes in quæuis procliues 583
Ius æquum 616
Iuſtum eſſe gratis 643
Iuuentus ingrata 127

L

LAbor non re ſed viſu terribilis. 608.610
Labor improbus nihil non expugnat 316
Laboris contemptio bonum eſt 278
in Labyrintho properantes 301
Lacedæmonij 111
Laconis impubis factum 425
Lacrymarum modus 584.585
Lacrymarum quædam ineptiæ 580
Languoris ſigna præcedentia 410
Latendi fides peccato non eſt 575
Latinorum verborum inopia 336
Latro 123
Laudatio 323
Laus & laudatio differunt 597
Laus ad animum pertinet 597: alit artes 598
Laus cuiuſque facti ex quo quærenda 563
Lectio quid profit 462 & deinceps
Lectio multorum voluminum 198
Lectio librorum qualis eſſe debet 301
Legendi autores quomodo 199

Leges quid nobis præſtent 545
Legibus opus eſſe quando cœpit 507. à quibus latæ ibid.
Legum præſidium 99
Leo 296
Leo in amphitheatro 33
Leonidas 454
Liber pater 81
Liber quis 635
Liberalia ſtudia 489. an virum bonum faciant ibid.
Liberalia ſtudia quæ 492. 493. quid iuuant. ibid.
Liberalitatis proprium 7
Liberi mortui an lugendi 581
Liberorum amiſſione an ſapiens affligatur 408. & 410. an perturbetur 410
Libertas emi nō poteſt 439. quo modo acquiratur ibid.
Libertas 211
Libertas quæ 319
Libertas gratis non conſtat 610
Libertas abſoluta quæ 415
Libertatis pars 690
Libido mulierum 558
Librorũ multitudo 301. quo iudicio legendi 302
Literarum ſtudia nobilitant 248
Literarum intemperantia 614
Literæ amicorum 291
Liuius ſcripſit dialogos 589
Loca omnia an vitanda 317. 319
Locorum crebra mutatio 380
Locus non confert ad tranquillitatem 30
Locus non iuuat ſtudia 604
Loquendum quod ſentimus 412
Loquens ſecum 217
Luceſcere hominibus qui poſſit 632
Lucifugæ 686. vſque ad 689
L. Piſo 458
L. Sylla 125
Lucrum ex alieno incommodo quærit quiſque 166
Luctator magnus 170
Luctus propter defunctos 353. tempus præſcriptum ib.

Ludicra in pretio pueris & hominibus 653
Lugdunenſis colonia exuſta 518
Luna 395
Lux diuina 601
Luxuria interdum recrudeſcit 333
Luxuria quomodo ſanetur 553
Luxuriæ ſupplicia morbi 558.559.560
Lũxuria 646
Luxuriæ reprehenſio 509.510
Luxuriæ tormenta 673
Luxuriæ ſpolia 178
Luxuriæ reprehenſio 504.505
Luxurioſorum vita 689

M

Macedonis cuiuſdam hoſpitalitas 105
Mœcenas & eius oratio 644. & 649
Magnanimitas 405
Magnitudo vnde capiat modum 299
Mala ſpeciem honeſti præferunt 675
Mala ſua quàm aliena tractare ſatius 666
Mala quæ pertinaciſſima 601. futura nõ metuenda 225. humana vndique circunſtrepunt 449. nõ ſequuntur tantùm, ſed feruntur 606. magnifica bono vultu tributa 253 non timere 470.471
Mala plura contingere quàm accidere 631
Malorum cauſæ 691
Malum in neceſſitate viuere 223
Malum nullum ſine auctoramento 381
Malum extremum nullum 201
Malum noſtrum in nobis 316
ad Malos an veniant beneficia 122
Malus malo nocet 627
Malitia 446
Mamercus Scaurus 100
Mangones 440
Marcellinus 270
M. Agrippa 547
M. Brutus 34
Mariana clades 307
Maris commercium cõmune 98
Materia 357
Mathematica 495
Medicina omnibus cõmunis 98
Medicina 541

Medicina

Medicina quando proficit 504
Medicina ægro quærenda 606
Medicina vetus 557
Medicis quid debetur 146.148
Medicus Domitij 63
Medicum diſertum æger non quærit 412
Mediocritas inter affectus falſa 466.467
Mediorum diſcrimen 451
Meditatio mortis 266
Meliorem fieri vt oporteat 203.204
Mellis ſcientia 462
Memoria amicorum 352
Memoria beneficiorum 37. beneficiorum fragilis 194. animalium quæ 698. quid perdat 48. vnde ſit caduca ib. veteris incommodi 430
Mendacium tenue eſt 438
Mens bona quomodo paranda 294
Mens bona prior quàm mala 317
Mentis bonæ fundamentum 254
Mentis compoſitæ argumentum 198
Mentis malæ ſignum 679
Mercatores 400
Mercenarium beneficium 146
Merces occupationis nõ meriti quibus detur 146.147
Mercurius cum Gratiis 6.81
à Meretricibus comparatio 17
Merita 3
à Metu nemo liber ſceleratus 576
Metus ad crepitum 404 lymphatici 225. ſpe temperandus 226. varij quorum ſerui homines 439
Migratio frequens 380
Miles quidam Philippi 105. in pace 240. veteranus Cæſaris 134
Militia ſapientis 318
Miſer ante tempus, ſtultus 256
Miſer qui nõ ſe beatum iudicat 216
Miſer ante tempus 224. 225
Miſerum nihil viro 571

Moles mundi 95
Mora in beneficio 21
Moralium diuiſio 502
Morbi vnde 557,558.559
Morbi animi & affectus quomodo differăt 413
Morbi animi 325
Morbi varij quibus exagitamur 677
Morbi dubij decipiunt 325
in Morbis grauia 428. dolores 429.430
Morbus loci non corporis 602
Morbus non impedit animi officia 432
Mores vnde 308. morum proprium 309
Mores bonos quid faciat 580
Mores ad aliquem ſe exigant 220
Morum argumentum vnde capiatur 323
Mori rapto 387
Mori timore mortis ſtultum 383
Mori citius aut tardius, idem 382
Moriendi libido vitioſa 262
quomodo Morimur peiores quàm naſcimur 353
Morimur quotidie 261 265
Mors 197
Mors quid 327. quando incipiat ib.
Mors quid 362
Mors non re ſed viſu terribilis 608.610
Mors eadem quæ natalis dies facit 600
Mors omnibus ſtatuta 582
Mors nõ eſt malum 694
Mors aut conſumit aut emittit 261
Mors per omnes it 535
Mors non vna venit 261
Mors vbique æquè imminet 314
Mors nihil mali 604
Mors non timenda 259
Mors de quoque pronuntiat 265. quouis loco expectat 266
Mors omnium par 372
Mors omnes æquat 522
Mors quomodo laudetur 451. ſit ne bonum vel malum ib.
Mors expectãda aut occupanda 384
Mors ante oculos habenda 221.222
Mors accerſenda 381.
morte ſua mori ibid.

Mors

Mors cur mala videatur 452. contemnenda ib. & 453
Mors filij 580. aut amici vt ferenda 581. 582
Mors æquo animo ferenda 274
Mors vndequaque ſubit 403
Mors excutit redeuntes 599
Mortis æquè omnes timidi 253
in Mortem præparandi ſumus 350
in Morte nihil eſſe moleſtiæ 274. eius acceſſus 275, neceſſitas ib.
Mortem concupiſcere non minùs quàm metuere malum 262
Mortem depoſcere vitioſum 276
Mortem flere aut timere ſtultum 425. 426
Mortem fugere & ad eā cōfugere turpe 580
Mortem optare turpe 663. 664
Mortē quā fortiter multi contēpſerint 257. 258
Morti contumeliam facere 386
Mortis genera prę̄ter ſenectutem ſpei mixta 274
Mortis perſonæ 259
Mortis metus iugū 439
Mortis contemptus 287 nullum habet incommodum 287. 288
Mortis contemptus 428
Mortis terminus incertus 592
Mortis inſtrumenta varia 385. 386 exempla duo ibid. & tertium exemplum 387
Mortui nullum habent ſenſum mali 587
Mortale omne mortalium bonum 578. incertum ib.
Mortalem ſe nemo cogitat 650
Mortales æquè omnes 371
Mortalium omnium finis 522
Mortalitatis tributa 616
de Mortalitate cogitandum 354
Mortis æque omnes timidi 253
Mortui vt flendi 351
Mortui amici cur non lugendi 582
Mos epiſtolarum 231
Mucius Scæuola 257
Mulier formoſa 281

Multitudo fugienda 210 217
Mūdi mutatio 341. quo modo maneat 342
Mundus omnium parens 65
Munerum diuinorum iniqui æſtimatores homines 40
Muſica 489. 491
Mutari quædam creſcēdo 669
Mutatio hominum velox 341
Mutatio loci nihil iuuat vitia circunferentem 269
Mutatio voluntatis 285
Mutatio quæ in ſapientem cadat 187
Mutationi non obnoxia ſapientia 419
Mutationi nihil exceptum 380
Mutationibus temperatur mundus 616
Mutij manus retorrida 374

N

Natalis 482
Natura dux & lex 506
Natura paruo dimittitur 349
Natura exiguū deſiderat 25
Natura pauca deſideat 263
Natura pro Deo ſubſtituitur 80. 81. ſequenda 579. paucis contenta 509
Naturæ quatuor 697
Natura nulli vitio nos conciliat 549. eius opera ib.
Naturæ inſpectio animi quies 360. 361
Naturæ neceſſaria non neganda 670. paucis contenta ib. & 673
contra Naturam qui viuant 686. 687
Naturalis philoſophiæ diuiſio 503
Naufragus maria tentat 441
Nauigatio Senecæ 324
Nauigij ratio vnde 512
Nauis bona quæ 417
Nauis ſentinam trahens 273
Neceſſaria contemnere 633
Neceſſarium an vtique bonum 303
Neceſſitas ſine faſtidio 673
Negare aliquid petentibus, beneficium 27

Negotiatio à beneficio multum diſtat 145
Nequitia 123
Nequitiæ pœna 297
Nihil petere quàm iucundum 666.667
Nobiles qui 300
Nobilior alio quis 65
Nobilitas Pauli quæ fuerit quam pſeudoapoſtolorum Corinthiorũ nobilitati opponit 207
Nomenclatorum audacia 7
Nouitas calamitatibus adiicit pondus 519
Nullĩ credere vitium 200
Numinis fidem quæ faciant 295

O

Obliuio beneficiorum vnde 48.49
Obliuionem beneficiorum quid adferat 447
Obliuiſci beneficij quomodo iubeatur qui dedit 190
Obliuiſci ſuorum inhumanum 585
Obſcuritas vitæ nõ metuenda philoſophanti 248
Obſtetricem accerſens 665
Occupationes quomodo facilè euadamus 252
Occupationibus nõ indulgendum 399
Octauius nullum emit 564
Oculus à medico quomodo curatur 540
Odium vt vitari poſſit 229
Odium vt cauendum 611
Odium blandum 28
Odium pernicioſiſſimum 448
Oeſtrum 336
Officia priora tollãturne iniuriis ſequentibus 441. & ſeq.
Officia, beneficia, miniſteria 59
Officia multa pereunt apud quemque 193
Officij humani formula 566
Officio locum quærere per iniuriam liceatne 154.155
Olíueti tranſplantatio 478

Omnia ſunt ſapientis 173. quomodo 174. 175
Omnia omniũ iudicia 323
Omnia amicis quomodo communia 180
Omnia quomodo regum ſint 174
Omnibus credere vitium 200
Opera pertinax omnia expugnat 316
Opes comtemnere 241 intrepidè poſſidere ib.
Opinio mala 643
ad Opinioné viuere 236
ex Opinione omnia ſuſpenſa ſunt 430
Optata non ſatiant 667
Optimum quod eſt, primum fugit 623
quę Optima, communia 223
Orationis diuiſio 503
Oratio recta quomodo afficiat animum 620
Oratio talis qualis vita 644. vultus animi 651 ſollicita 588
Orationem quæ deceãt 292. 293. 294
Oratio corrupta, & varij generis vnde à 643 ad 650
Oratio corrupti generis index animi 643. 644. 646
Oratoris quæ oratio eſſe debet 293. 294
Orcus 452
Otij vitia quomodo diſcutienda 332
Otioſus homo mentitur philoſophum 329
Otiũ abſcondendũ 378. quod laudabile 360
Otium quomodo captandum 604
Otium ſine litèris 449

P

Pacis beneficiũ quibus maximè gratum 400
Pacuuius 222
Pædagogus vitæ nobis eligendus 220
Panis quomodo fieri cœpit 512. lapidoſus 23
Parabolæ 345
Parentes vincunt beneficiis 113
Parentum in liberos cura 154
Parietibus cur circundati 299
Paruo magna conſtare 147. 148
Parſimonia 44
Parſimonia ſera in fundo 198

Parum nõn eſt quod ſatis eſt 671
Paſtor 284
Patria totus mũdus 269
Patria quæ animi humani 599
Patriæ amor 368
Patrum de liberis cura 26
Paucitas fugienda 217
Paupertas an appetenda philoſophanti 237
Paupertas læta 199
Paupertas familiaris 240
Paupertas 268
Paupertate aut aliis tempeſtatibus vitæ fiátne ſapiens deterior 473
Paupertatis metus 439
ex Paupertatibus an diuitiæ 487. quid paupertas 488
Pauperum & diuitum vultus 439
Peccare nolle ac neſcire differunt 518
Peccantium pœna 575
Peccata in vita delectant 574.575. diſſimulantur 575. latere non poſſunt ib.
Peccati notitia, initium ſalutis 270
Peccatorũ duo fontes 539
Pecunia ex ſacrilegio an bona 484.485
Pecunia credita 107
Pecunia neminem fecit diuitem 672
Perdere & dare magni animi 196
Peregrinantes 198
Peregrinatio per ſe non prodeſt 604.605.606
Peregrinationes nihil iuuant, niſi animus mutetur 269
Pericula quæ maximè fugienda 601
Perniciosa nunquã ſeruant modum 467
Perſona in hominibus ſeu larua 440
Perſona rebus & hominibus demenda 259
Perſonatos pueri timẽt 259
Perſonarum habendã ratio in beneficiis 29
Perturbatio quomodo in ſapientem cadat 465.466
Perturbatio cadit in virum fortem 335
Phidias 473
Philetæ latrones 320
Philoſophandum quomodo 203.204

quomodo Philoſophandum 397
Philoſophari valere eſt 231
Philoſophia 288.289
Philoſophia quid 545
Philoſophia in rebus non in verbis 235. quid proſit aduerſus factum ib.
Philoſophiæ vis 618
Philoſophiæ dediti an contemptores regum 399.400
Philoſophia contemplatiua & actiua 556
Philoſophia inexpugnabilis murus 449
Philoſophiæ nomen apud quoſuis venerabile 230
Philoſophiæ ſtudioſus an tutus 230
Philoſophia quid doceat 245. claros facit homines 248
Philoſophia in ſcientiam & habitum animi diuiditur 547
Philoſophia quid doceat 401
Philoſophiæ partes 536. an quæ in præceptis verſatur ſit vtilis ſapiēti 536. & deinceps
Philoſophia tripertita 502.503
Philoſophia proſtituta 323. ſola errores arguit 325
Philoſophia quid generi humano promittat 310.311
Philoſophia remedium aduerſus metum 229
Philoſophia velut ſacrarium 602
Philoſophia quę ſectanda 389
Philoſophia quid præſtet 273
Philoſophia ſalutaris & dulcis 317
Philoſophia quid homini præſtet 555
Philoſophiæ regnum 325.326
Philoſophiæ quantum debeamus 505.506
Philoſophiæ ſeruire libertas 211
Philoſophiam in opere diſcere 580
Philoſophia ſtemma nō inſpicit 299. omnibus lucet 300
Philoſophiáne artes inuenerit 507. vnde ortæ 510.511
Philoſophi ſchola diuet

ſotium

ſorium otij 618. qui ſequendi 322
Philoſophorum lectio aut auditio quo trahenda 625
Philoſophorum nimia ſubtilitas 498. incertitudo 499
Philoſophus alia obſeruat quàm grammaticus 623. 624
Philoſophus verus qualis 635
Pictor 681
Pilæ ſimilitudo 30. & 43
à Pila ſimilitudo 68 117
Piſtrina quomodo inuenta 512
Plato 300
Plato ad ſenectutem ſe pertulit 342
Platoni immolatum defuncto 343
Podagra & chiragra 429
Poetarum licentia 7
Pompeius Pennus 26
Pompeius 219
Populo placere non poteſt cui placet virtus 273
Potentia inuidioſa 379
Potentium iræ declinandæ 228. quomodo 229
Præcepta pauca plus proſunt quàm multa 170. ſingulis dare opus incomprehenſibile 539. & 544. ſine decretis marcent 568 neceſſaria 550. philoſophica quid ſapientem iuuent 537. 538. 540. 541. 542
Præceptis animum indigere 540 541
Præceptis feriri etiam imperitiſſimos 546
Præceptiua philoſophię pars ſufficiatne ad ſapientiam 554
Præceptoris boni officium 148
Præceptori bonarum artium quid debeamus 146. 148
Præceptorum & ſeminum eadem ratio 289
Pratum idem variis prædam ſuppeditat 624
Precibus empta, cara ſunt 19
Pretium quod maximum 298
Pretium rerum vnde 147
inter Proficientes diſcrimina 412. 413

Promiſſum ſempér-ne dandum 104
Propoſitũ artificis quid 358
Propoſitum Dei 359
Proſunt quædam, non obligant 33
Protagoras 498
Prouidentia deorum 100.101
Prouidentia mentis humanæ 205
Prudentia ad beatam vitam ſatis eſt 465
Prudentia vbi 376
Prudentia bonis imponit modum 407
Publicum non vſucapi 491
Pudica quæ 86
Pudor in adoleſcente 263
Pudorem tollit multitudo peccantium 57
Puerorum cum maioribus comparatio 653
Pueri duo Platonem quærentes 144
Pulcherrima quæque multis dotibus comitata 94
Pyrrhonij 499
Pythagoræ diſcipuli 322
Pythagoras cur abſtinuerit animalib. 621
Pythagorici cuiuſdam factum 189

Q

Quæſitorum varia natura 156
Quies placida 332
Quieſcenti agendum 201
Q. Sextius pater 355

R

Ratio hominem munit 90
Ratio in homine 416.417
Ratio inter beneficium & iniurias 159
Ratio in omni re neceſſaria 32
Ratio quid 365, arbitra bonorum ac malorum 370
Rationi ſubiici 289
Rationalis philoſophia 503
Rebus humanis quomodo vtendum 566
Recte facti merces 445
Rectum 409
Redde, turpis vox in beneficio 56
Reddenda gratia 47
Reddendi pars an neceſſaria 43
Reddere quid ſit 186. & quomodo

quomodo reddendũ beneficium 186.187
Reddere quid ſit 139
Reddere gratiam quid 442
Reddere feſtinans beneficium 108
Referre 442.& 443
Reges multa opertis oculis donant 105
Regio quædam ſapienti vitanda 318.319
Regio quæq; non quídque fert 483
Regnum penes quos olim 506
Regulus captus à Pœnis 111
Regulus 376.377
Religio vnde naſcatur homini 295
Remediorum mutatio 199
Res plures quàm verba 44
Res plus quàm voces fallunt 302
Rerum omnium caſus varius 521
Rerum duo genera quæ homines inuitant aut fugant 693
Rerum humanarum vanitas 178
Rerũ omnium cauſę 357
Rerum quas homines expetunt temerè differentia 298
Rogo, moleſtũ verbum 16
Romani imperatoris vox 177
Rota figuli cuius inuentum 514
Rubor quibus offundi ſolitus,219. vnde, Ibi. nec prohibetur nec adducitur ibi.
Rufus, vir ſenatorij ordinis 63
Rumor 299
Rutilij in exilium pulſi vox 165
Rutilius 257

S

Sacrilegus quis 176
Sacrilegos omnes & neminem eſſe 176
Sacrilegia 484
Seculi veteris philoſophia 508.515. eiuſdem felicitas 516
Salluſtij ætas & ſtylus 648
Sapere caſu non obtingit 416
Sapere bonúm-ne ſit 658.& 659
Sapientes 32

Sapiens quis 347.348
Sapiens 360
Sapientis tertius gradus 399
Sapiens initia rerum ſpectat 231
Sapiens quid inuenerit 515
Sapiens ſeipſo contentus 212.214
Sapiens nulla re indiget 215
Sapiens viuit quantum debet 382
Sapiens artifex domandi mala 474
Sapiens an ſit nec miſer nec beatus 528.529. 530
Sapiens ad omnem incurſum inunitus 346
Sapiens an affligatur liberorum aut amicorum amiſſione 408. & 410.an perturbetur 410
Sapiens mutét-ne conſilium 103
Sapiens fiátne deterior paupertate 471.472. 477
Sapiens ſolus referre nouit beneficia 443
Sapiens multa facit vt homo non vt ſapiens 514.515
Sapiens magnus 483. quæ res ſapientem faciat 483
Sapiens an imperturbatus 466. an affectibus ſubditus 466.& 468
Sapiens quid agat maximè 378
Sapiens an Ioue minor 401
Sapientes pares & æquales 436
Sapientes olim regnum obtinebant 506
Sapienti an dari aliquid poſſit 173
Sapienti aures claudendæ 277
Sapientis omnia ſunt 173.nihil cupit ibi.
Inter Sapiẽtem & procedentem quid interſit 398
Sapienti nihil nouum, omnia ſcit 422
Sapiens ſapienti an proſit 626.627.628
Sapiens deliberaturus, an aliquem in conſilium ſit aduocaturus 629
Sapientia quæ 532
Sapientia eſt ars 271
Sapientia vetus 556

Sapientia communicari vult 206
Sapientia commune bonum 473
Sapientia à Philoſophia diſtinguitur 500
Sapientiam ex quibus portentis quidam componant 528
Sapientiæ vſus 356
Sapientia an ſit bonum 658. & corpus ib. & 659
Sapientiam qui perceperint 253
Sapientiæ officium 245. quid ſit 246
Sapientia magna res & ſpacioſa 496
Sapientiæ regnum 180
Sapientia in itinere nō colligitur 606
Sapientiæ ſtudium vt amplectendum 464
Sapientia quid boni habeat 435
Sapientiam quærētium tres claſſes 413
Sapientia an artes inueniat à pag. 507. ad 515. eiuſdē effecta 513 514
Sapientia mutationis periculum effugit 419
[Sa]pientia rerum terminos nouit 539
[...] pauci, ſatis vnus, ſatis nullus 209
Scelus nullum impunitum 575
Scenici artifices 219
Scientia res bona 278
Scipio Pōpeij ſocer 298
Scipio patrem vt ſeruauit 71
Scipionis Africani commendatio 474. eius villa 475
Scire & meminiſſe 283
Scriboniæ vox 383
Scylla 434
Scylla fera 526
Se habere 298
Secretum nihil 495
Securitatis portio 612
Semina diuina in corporibus humanis 402
Seminum vis 289
Senecæ iuuenta in Tiberij principatum incidit 622
Senecio Cornelius 591
Senectus quomodo producatur 343. an expetenda Ibi. an vitæ fæx dicenda 343. an relinquenda ibid.
Senectus 221
Senectus 264
Senectus morbus 624
Senectutē cōſeruare 603
Senſus hominis 473

Senſus an ſit ſuæ conſtitutionis animalib. 680
Sententiarum vitiũ 648
Sentiendum quod loquendum 412
Serapion Philoſophus 291
Serendum poſt malam ſegetem 441
Sericæ veſtes 179
Sermonis quædam dulcedo noxia 612
Serpens 297
cum Seruis familiariter viuere 305. tot ſerui tot hoſtes 305
Seruorum abuſus 306 quomodo corrigitur 307
Serui dent-ne aliquid dominis 174
Serui C. Vettij factũ 63. & alterius item 64
Serui dent-ne beneficia dominis 59.60.61
Serui duo tranſfugæ 62
Seruorum feſtum 307
Seruorum in dominos beneficia 63.64
Seruitus turpis 308
Seruitus in totum hominẽ nõ deſcẽdit 60
Sextius pater 579
Siculi iuuenes 74
Siderum curſus tardi & citatiſſimi 549
Silentium an neceſſariũ in ſtudia ſepoſito 330
Silentium affectuum neceſſarium 332
Similia delectant 628
Simulachra rerũ honeſtarũ apud vulgũ 443
Societatis appetitio naturalis 215
Sociorum garum 569
Socrates 383
Socrates 257
Socrates pallium empturus 191
Socrates ab Archelao vocatus 114
Socratis conſtantia 608
Sol & Luna nobis proſunt 151.152
Solis & Lunę opportuna libramenta 151.152. claritas ſola ſufficit 524. 528. nihil ei detrahit ibi. claritas 367. defectio 114. radij 295
Solitudo in rhetorum ſcholis 559. vitanda 217. mala ſibi perſuadet 263
Sollicitudo dedecet gratum animũ 168. futurorum quomodo exuatur 332 271 236
Somnium iucũdum videntem

dentem excitare 594
Sonus vnus ex multis 463
Sophia idem ac ſapientia 501
Sophiſmata 302
Sotion cur an̄imalibus abſtinuit 621
Spectacula 207
Speranda omnia homini dum viuit 383
Spes 217. metu temperanda 226. improborum vt vitetur 611
Spē metus ſequitur 205
Speuſippus 468
Spiritus in gratiam amicorū retinendus 603 homini datus magnanimus 607. ſacer intra homines 295
Sp. Anius 689
Statiliȩ ſepulchrum 427
Stilponis dictum 216
Stilus exercendus & lectione commutādus 462
Stoici conſilium 424
Stoicorum opinio de anima hominis 355
Stomachus vitiatus 122
Stomachus multa deguſtans 199
Studere & inſtitui 286
Studia liberalia cui ætati aptiſſima 380
Studia non locus ſed animus iuuat 604, 606
Studia liberalia nō impediri negotiis 350
Studiorum finis 505
Studia liberalia 489. an virum bonum faciāt ibid.
Stultitia nihil habet pacatum 346. quid ita nos teneat ib. ſemper incipit viuere 227, 320. quis ex ea modus emergendi ibi.
Stultus omnib. eget 215
Stulti vita ingrata 233
Stultus omnia vitia habet 96
Summum bonum quid ſit 388. ad id conſilia omnia referenda ibi. gradum ſupra ſe non habet 392
Summum bonum 469. 470
Sūmmi boni eadem ſemper menſura 409
Superbia 27
Superbia in beneficio 26
Suſpiciones conficiunt homines 225
Suſpirium morbus 326
Syluarum proceritas 295

Tangere & tāgi 614
Tecta vetere ſeculo quę 508
Tela 22
Temperantiam 495
Temperantiæ quæ faciant 651
Tempus 446
Tempus omne noſtrum quomodo futurum 306
Tempus quàm multa auferant 498
Temporis pernicioſiſſimi celeritas cauenda 624
Temporis velocitas 312
Temporis iactura 197
Tenebras ſibi homines faciunt 631.632
Terrentia plura quàm prementia 224
Terribilia nulla inuicta 579
Teſtudo 681
Textricum ars à quibus inuenta 511
Tiberius Cæſar 135
Tiberius Cæſar, nepoti Allio vt ſuccurreret 23
Tillius Cimber 458
Timagenes 522
Timendorum tria genera 227
Timere quàm miſerum 578
Timere in luce ſolent homines 631
Timeri moleſtum domi & foris 611
Timor aliud quàm naturalis affectio 315
Timor an in fortem virum cadat 470
Timor cum amore non miſcetur 309
Timor deorum 90
Timor effectus ſpectat 335
Timor futurorum circumcidendus 430
Timor ex quibus maximè rebus 228
T.Manlius 74
in Tormentis nihil mali 393.394
an Tormentorum patientia optabilis 375
Torqueri an dulce 366
Tranquillitas vt contingat 567
Tranſplātatio veterum arborum 478
Tranquillitas vera 332
Triſtitia non diſcutitur peregrinatione 268
Tubero 579
Tuberonis lectuli 571
Tullius Marcellinus 423

eius

eius mors 424
Turba vitanda 207.209 210
Turba vitanda 210
V
VAtias 328
Valere eſt philoſophari 231
Valetudo corporis 398
Venenum ſerpentibus non nocet 446
Venter non moleſtus creditor 250
Venter benè moratus 690
Ventris cura 650
Ventus omnibus communis 98
Verba bona cum beneficio 20
Verba ſine delectu ruẽtia 292
Verborum proprietas 442
Verborum inopia 336. ſitus 337
Verecundia 218
Veri boni auiditas 255
Veriſimilitudo dux actionum humanarum 102
Veritas & virtus idem 391
Veritas rerum in alto latet inuoluta 170
Veritatis vna facies 597
Veritatis oratio ſimplex 315
Verum & veriſimile differunt 668
Veſtis an bonum 526. 527
Veterum felicitas 516. 517. non tamen fuiſſe ſapientes 517
Veterum temperantia 477
Via vna ſequenda 301
Victimæ 10
Villa Vatiæ 329
Villæ Baianæ à variis extructæ 319
Vinicius orator 295
Vinum 286
Vir vnus inuictus 216
Vir bonus quis 297
Vir perfectus 677
Vir bonus ad omne pulchrum percurrit 367
Viri boni partes 370
Viri boni actiones 418 419
Vir bonus ſine Deo nemo 295
Vir fortis 252
Vir aliquis eligendus nobis tanquam pædagogus 220

Virorum magnorum memoria vtilis 601
Vires non faciunt beatum 279
Virtus 402.482
Virtus bona 278
Virtus in duas partes diuiditur 546.547
Virtus diſcēda: eius via ardua 693
Virtus ex quo intelligatur 676
Virtus elidit dolores 367. æquè laudabilis in valido corpore quàm in morbido 367.368
Virtus contra fortunam citra effectum ſemper enituit 183
Virtus nec maior nec minor 409.410
Virtutem quis pluris æſtimet 445
Virtus non dediſcitur 317
Virtuti perfectæ nihil adiici poteſt 364. virtutes pares ib. & 365
Virtutes omnes ſapienti expandendæ 346
Virtutes ſint ne animalia 637.638
Virtus omnibus patet 59
Virtus ad beatam vitam ſola ſatis efficax 465. 468
Virtus non obtingit caſu 416. hominis bonū 418
Virtus ſola præſtat gaudium 267
Virtus non eſt voluptatum miniſtra 76
Virtuti nihil detrahit 528.530
Virtus nō fit maior aut minor 390.391.392
Virtutum pretium in ipſis eſt 445
Virtuti in lectulo locus 432
Virtus nunquam penitus extinguitur 187
Virtus ſola bonum 404 quare nullo egeat 405
Virtus explet locum omnium 408
Virtus per ſe petitur nō extra 501
Virtus nullo eget honeſtamento 302. omni loco naſcitur ibid.
Virtus non recipit ſordidum amatorem 95
Virtutis rationes pares 366.367.368.369
Virtutum ſacra memoria

ria 99.100
Virtus fundamentum vitæ beatæ 562
Virtus ſolis ne diis cum beata vita contingat 530
Virtutis egregia facta vnde probentur 563
Virtus à natura in hominibus 89
Virtus non inuitatur lucro 76
Virtus nulla latet 437. 438. viuis & mortuis refert gratiam 438
Vis dicendi rapida 292
Viſus oculorum & animi 652
Vita non fit beatior mora 127
Vitæ breuitas cum immenſo collata 582. nec bonum nec malum 583.587
Vita corpori quomodo proroganda 342
Vitam quàm multa nobiſcum diuidant 665
de Vita tota, non de partibus deliberandum 388
Vita quomodo erit iucunda 202
Vitam beatam ſapientia facit 234
Vita honeſta variis actionibus conſtat 376
Vita ſecura, mare mortuum 377
Vitæ beatæ inſtrumentum 403
Vitæ vnus portus 607
Vitæ breuitas 315
Vita tota mentitur 303
Vita hominis lucernæ inſtar 327
Vitæ odium quæ adducant 433
Vitam breuiorem inconſtantia facimus 280. conſummanda ante mortem ibid.
Vitam prænauigamus 382
Vitam ſuam reſpicere 455
Vita exire ſapiens debet 262
Vita qualis, non quanta ſapiens cogitat 382
Vitæ finis an imponendus 344
Vitæ maximum vitium 592
Vita ſtulta quæ 233
Vitæ forma ſalubris 210
Vita in quo agenda contubernio 615
Vita ſine propoſito vaga eſt 565

Vita ſecura 202. vitam relinquere æquo animo ibid.
Vita non quàm diu, ſed quàm benè 427
Vita tumultuoſa ferenda non eligenda 270
Vita tuta quæ 210
Vita non omni pretio emenda 383
Vita beata in excelſo 355
Vitæne vis adferenda 384
Vita in gratiam amicorum retinenda 603
Vitam ſemper inchoare moleſtum 256
Vita longa quæ 533.534. 535
Vita otioſa 329
Vita quomodo ſeruitus 426
Vitæ tributa 572. viuere militare eſt ib.
Vita non imperfecta ſi honeſta 423
Vitia nobiſcum non naſci 549
Vitia alia fungenda, alia emendanda 263
Vitia omnia in omnibus 97
Vitia naturalia 218
Vitia ſunt hominum non temporum 572. ad vitia præceps via 574
Vitia virtutibus cõfinia 676
Vitia nunquam manſueſcunt 467
Vitia ſemper ſequuntur 268
Vitia mobilia 12
Vitia quando pernicioſiſſima 333
Vitia contra naturam pugnant 686
Vitia mentis humanæ immoderata 467
Vitia non ſunt rerum 315. ſua nemo neſcit ibid. 316.
Vitium maximum vitæ 592
Vitia longo ſæculo ſubiguntur 381
Vitiorum irritamenta fugienda 318
Vitiorum impetus ferri non poteſt 208
Vitia cuique ſua nota 379. curanda animi præcipuè ib.
Vitia naturæ infeſta 317
Vitia confiteri ſanitatis indicium 325
Vitia quidam geſtant 692
Vitia ſubſidunt vbi teſtis abſceſſit 552

Vitia

Vitia multorum latent propter imbecillitatem 297
Vitia molliter tractãda 195
Vitia recentia corrigenda, nec de induratis deſperandum 316
Vitium ex affectibus tollendum 636
Vitia ſub virtutum nomine obrepunt 302
Vitiorum quanta obliuio 324.325
Vitis quælibet non patitur inſitionem 636
Vitis laus 296
Viuendi feliciter modus 299
Viuendum tanquam in conſpectu 455
ad Viuẽdum bene quid opus facto 220
Viuendum alteri vt viuas 310
Viuendum ſatis 533
Viuere in publico beatum 299
Viuere benè pauci curant 254
Viuere benè bonum 69
Viuere quis dicendus 349. ſatis viuere quî poſſimus 350
Viuere prius deſinunt multi quàm incipiant 256
Viuere tutè quomodo quis poſſit 611
Vlyſſes 693
Vniones auribus pendentes 179
Vnus fugiendus 217
Vnus pro populo, & populus pro vno 209
Vnum hominem agere 679
Vocis habenda ratio 233
Voluntas & amicum facit & inimicum 143
Voluntas bona 93
Voluntas quomodo recta 567
Voluntas ſola non facit beneficium 143.144
Voluntas in bonum rei ſuccedit 184
Voluntas rectum petens 110
Voluntatis firmæ argumentum 151
Voluptas epicureorum 76
Voluptas rebus neceſſariis admixta 656
Voluptas triſtitiæ cognata ſit ne 586
Voluptas ex plurium

aſſenſione vitanda 209
Voluptas fragilis ac breuis 171. quæ voluptas viro digna 172
Voluptas pro gaudio 344
Voluptas reorum qua re creſcat 178
Voluptas ſumma quæ 241
Voluptas quæ certa 49
Voluptates reſpuendæ 610
Voluptates contumelioſæ 291
Voluptates pœnitentia ſequitur 267
Voluptatum duo genera 432
Voluptates 464
Voluptates debellandæ 318.320
Voluptates in tormenta vertuntur 260
Vota omnium ſimilia 166
Vota dementiam hominum arguentia 218
Vota inimica 349
Vota ingrata & turpia 155.156.164
Votorum diſtinctio 376
Vox bonum non eſt 596.597
Vox viua plus quàm oratio prodeſt 206
Vtica 320
Vtilitas petentium potiùs ſpectanda quàm voluntas 27
Vtilitas non debet inuitare ad beneficium 77.84.85
Vulgo tuti quomodo 229

X

Xenocrates 468
Xerxis Græciæ bellum indicentis conſiliarij 159

Z

Zenonis factum 107

FINIS.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE
BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE